ספרי' – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל בפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיז.

מזמור משני פסוקים רמז על ימות המשיח וישראל בתפארתם ולכן הללויה כולם כי אז כולם יקראו בשם ה׳:

א הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים: ב כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ:
ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה
מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי
גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים
יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי
יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה
צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: כה אָנָּא
יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: כז אֵל |
יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ
לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

אגרות קודש

ב״ה, ט׳ אלול, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ
מוה״ר יהודא צבי שי׳

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו מודיע מיום הולדת שלו בש״ק הבע״ל.

בטח ידועים לו סדרי יום הולדת, בעלי׳ לתורה, נתינת צדקה קודם התפלה (אם חלה בש״ק - ביום שלפני זה), לימוד וחזרת דא״ח ברבים אם באפשרי.

ובנוגע לאלו שזכו לראות את פני כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע הנה מתאים להמועתק בהיום יום י״א ניסן להתבודד לשעה ולצייר במחשבתו ובמוחו אחת היחידות מה ששאל ומה שענו לו ואח״כ ללמוד מתורתו.

ויתן השי״ת ויהי׳ לאריכות ימים ושנים טובות ובהצלחה בעבודתו בקדש והוא וזוגתו שיחיו יגדלו את כל ילדיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה אמיתית.

בברכת כתיבה וחתימה טובה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיז, קיח ..... ג

ג) מאמר ד״ה אני לדודי ודודי לי
ג׳ דסליחות, ה׳תשכ״ט ..... ה

ד) מכתב כללי ח״י אלול ה׳תשמ״ח ..... כ

ה) מכתב כללי ח״י אלול ה׳תנש״א ..... כג

ו) מכתב כללי כ״א אלול, שבת סליחות ה׳תנש״א ..... כח

ז) שיחת שבת פרשת כי-תבוא, כ״א אלול, ה׳תשכ״ד ..... לב

ח) שיחת יום שלישי-חמישי,
ערב ח״י אלול-י״ט אלול, ה׳תשמ״ח..... לד

ט) שיחת שבת פרשת תבוא, כ״א אלול, ה׳תשמ״ח..... מד

י) משיחות שבת פרשת תבוא, כ״א אלול, ה׳תשמ״ח ..... נג

יא) שיחת יום ג׳ פרשת תבוא,
י״ז (טו״ב) אלול, ה׳תנש״א..... סא

יב) שיחת יום ד׳ פרשת תבוא, ח״י אלול, ה׳תנש״א ..... סז

יג) משיחות שבת פרשת תבוא, כ״א אלול, ה׳תנש״א ..... סט

יד) לקוטי-שיחות פרשת תבוא כרך יט..... פ

טו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... פו

טז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תבוא..... פז

יז) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת תבוא..... פח

יח) שיעורי תהלים לשבוע פרשת תבוא..... קי

יט) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת תבוא..... קיא

כ) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת תבוא..... קכד

כא) הלכה יומית לעיון ברמב״ם..... קכז

שיעורי רמב״ם

כב) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת תבוא ..... קל

כג) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת תבוא..... קפד

כד) – ספר המצוות לשבוע פרשת תבוא ..... ריד

כה) נביאים וכתובים
ירמיה פרק ב, שיר השירים פרק ה..... רכ

כו) משניות – מסכת סוטה
ביאור קהתי ..... רכב

כז) עין יעקב מסכת מגילה..... רלא

כח) מסכת מנחות עם ביאורים
מדף טז עד דף כב..... רלב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כט) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רס

ל) שולחן ערוך הלכות תלמוד תורה
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן..... רסא

לא) לקוטי תורה ד״ה היום הזה ה׳ מצוך
אדמו״ר הזקן .....רסד

לב) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רסח

לג) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסח

לד) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסט

לה) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב..... רע

לו) ספר המאמרים – ה׳תש״ט
אדמו״ר מוהריי״צ..... רעב

לז) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רעג

לח) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....רעג

לט) חומש לקריאה בציבור ..... רעד

מ) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רפג

מא) ביאורים לפרקי אבות פרקים ג-ד .....רפה

מב) לוח זמנים לשבוע פרשת תבוא.....רפו

מג) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש.....רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. ג' דסליחות, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי[1], רָאשֵׁי־תֵבוֹת אֱלוּל
(כִּדְאִיתָא בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת[2]). וְהָעִנְיָן
בָּזֶה, שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא הַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה
דַּעֲרִיכַת חֶשְׁבּוֹן צֶדֶק עַל הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, וְהַהֲכָנָה
עַל כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה עַל הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ וְעַל
כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה. וְהַסֵּדֶר בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה,
שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁתְּחִלָּה הוּא
הָעִנְיָן דְּ"אֲנִי לְדוֹדִי", וְאָז יֶשְׁנָהּ הַהַבְטָחָה
וְהַבְּרָכָה וְהַהַצְלָחָה, שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה יִהְיֶה "וְדוֹדִי
לִי", דְּהַיְנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים[3], שֶׁגַּם
הֵם נִרְמָזִים בְּ'אֱלוּל', כַּיָּדוּעַ שֶׁסּוֹפֵי־תֵבוֹת "אֲנִי
לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי" הֵם ד' יוּדִי"ן[4], שֶׁכּוֹלְלִים אֶת
שְׁלֹשִׁים הַיָּמִים דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְגַם הָעֲשָׂרָה יָמִים
שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁבָּהֶם נַעֲשֶׂה
עִיקַּר הָעִנְיָן דְּ"דּוֹדִי לִי". וּלְהָעִיר, שֶׁבִּפְרָטִיּוּת
הִנֵּה בְּכָל יוֹם וָיוֹם שֶׁיֶּשְׁנָהּ הָעֲבוֹדָה דְּ"אֲנִי
לְדוֹדִי", שֶׁכְּלָלוּתָהּ הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, אַזַּי
נַעֲשֶׂה מִיָּד "דּוֹדִי לִי", שֶׁהֲרֵי כַּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל
עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה מִיָּד הֵן נִגְאָלִין[5], וְכֵן הוּא גַּם
בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים, שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה ("אֲנִי
לְדוֹדִי") נַעֲשֶׂה מִיָּד "דּוֹדִי לִי", וּבִפְרָט בְּחֹדֶשׁ
אֱלוּל, שֶׁבּוֹ נַעֲשֶׂה לֹא רַק הָעִנְיָן הַמְּרוּמָז
בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת א"ל, "אֲנִי לְדוֹדִי", אֶלָּא גַּם הָעִנְיָן
הַמְּרוּמָז בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת ו"ל, "וְדוֹדִי לִי". אָמְנָם,
בִּכְלָלוּת יוֹתֵר, בְּעֶרֶךְ כָּל הַשָּׁנָה, הִנֵּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל עִיקַּר הָעֲבוֹדָה הוּא "אֲנִי
לְדוֹדִי", וּבַעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא עִיקַּר הָעִנְיָן
דְּ"דּוֹדִי לִי". וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[6] אוֹדוֹת עֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ, שֶׁעֲלֵיהֶם

ביאור בדרך אפשר

נאמר ב'שיר השירים': **אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי**[1], כנסת ישראל אומרת: אני נמשכת ורוצה להתקרב אל 'דודי' (אהובי), הקדוש־ברוך־הוא, והוא רוצה להתקרב אלי, וארבעת המילים הללו "אני לדודי ודודי לי" הם **רָאשֵׁי־תֵבוֹת אֱלוּל (כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּקַּבָּלָה וּבַחֲסִידוּת**[2]).

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל עם תחילת החודש **הוּא הַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה** הרוחנית **דַּעֲרִיכַת חֶשְׁבּוֹן צֶדֶק עַל** כל המעשים והתנהגות של האדם במהלך **הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה** ההולכת ומסתיימת, **וְהַהֲכָנָה עַל כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה** הרוחנית, עבודת ה' **עַל הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה. וְהַסֵּדֶר בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה,** הסדר בעבודת ה' בכלל הוא **שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה,** האדם למטה פועל ועושה מצידו, מלמטה, להתקרב לאלוקות, למעלה **שֶׁתְּחִלָּה הוּא הָעִנְיָן דְּ"אֲנִי לְדוֹדִי",** התקרבות לאלוקות מצד האדם **וְאָז יֶשְׁנָהּ הַהַבְטָחָה וְהַבְּרָכָה וְהַהַצְלָחָה, שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה** להעבודה של "אני לדודי" במשך ימי חודש אלול **יִהְיֶה "וְדוֹדִי לִי",** הארת אלוקות אל האדם, מלמעלה למטה, **דְּהַיְנוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים**[3]**, שֶׁגַּם הֵם** אף שלמעשה ראש השנה ויום הכיפורים חלים בחודש תשרי, **נִרְמָזִים בְּ'אֱלוּל', כַּיָּדוּעַ שֶׁסּוֹפֵי־תֵבוֹת** האותיות האחרונות של ארבעת המילים **"אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי" הֵם ד' יוּדִי"ן**[4], בגימטריא ארבעים, **שֶׁכּוֹלְלִים אֶת שְׁלֹשִׁים הַיָּמִים דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל,** שבהם העבודה היא באופן של "אני לדודי", מלמטה למעלה, **וְגַם הָעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁבָּהֶם נַעֲשֶׂה עִיקַּר הָעִנְיָן דְּ"דּוֹדִי לִי"** הארת אלוקות מלמעלה למטה. **וּלְהָעִיר, שֶׁבִּפְרָטִיּוּת** בנוסף לכך שבכללות בחודש אלול היא העבודה של "אני לדודי" ובראש השנה ויום הכיפורים הוא הזמן של "ודודי לי", הרי בפרטיות יותר **הִנֵּה בְּכָל יוֹם וָיוֹם שֶׁיֶּשְׁנָהּ הָעֲבוֹדָה דְּ"אֲנִי לְדוֹדִי",** מלמטה למעלה **שֶׁכְּלָלוּתָהּ הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, אַזַּי נַעֲשֶׂה מִיָּד "דּוֹדִי לִי",** מלמעלה למטה, **שֶׁהֲרֵי כַּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה מִיָּד הֵן נִגְאָלִין**[5]**,** כי עבודת התשובה פועלת את פעולתה מיד, ולא רק לאחר זמן רב, **וְכֵן הוּא גַּם בָּעִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים** הנפעלים על ידי התשובה, **שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה ("אֲנִי לְדוֹדִי") נַעֲשֶׂה מִיָּד "דּוֹדִי לִי",** הארת אלוקות על האדם שעושה תשובה, **וּבִפְרָט בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, שֶׁבּוֹ נַעֲשֶׂה לֹא רַק הָעִנְיָן הַמְּרוּמָז בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת א"ל,** החלק הראשון של המילה "אלול", **"אֲנִי לְדוֹדִי", אֶלָּא גַּם הָעִנְיָן הַמְּרוּמָז בְּרָאשֵׁי־תֵבוֹת ו"ל,** החלק השני של המילה "אלול", **"וְדוֹדִי לִי". אָמְנָם, בִּכְלָלוּת יוֹתֵר, בְּעֶרֶךְ** ביחס אל **כָּל הַשָּׁנָה, הִנֵּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל עִיקַּר הָעֲבוֹדָה הוּא "אֲנִי לְדוֹדִי",** התעוררות מצד האדם להתקרב לאלוקות **וּבַעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא עִיקַּר הָעִנְיָן דְּ"דּוֹדִי לִי"** הארה אלוקית אל האדם, מלמעלה למטה. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[6] בגמרא **אוֹדוֹת עֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ,**

---

1) שה"ש ו, ג. 2) פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים להאריז"ל עה"פ. רד"ה אני לדודי בלקו"ת פ' ראה לב, א. שם לג, א. דרושים לר"ה סד, א. סידור עם דא"ח רכה, סע"ג. ובכ"מ. 3) ראה רד"ה אני לדודי שם. 4) אבודרהם סדר תפילת ר"ה. ב"ח או"ח סתקפ"א (ד"ה והעבירו). ראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ד"ה עוד יש). אוה"ת פ' ראה ע' תשפא. וראה לקו"ת דרושים לר"ה שם. 5) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. 6) ר"ה יח, א. יבמות מט, ב. קה, א.

1 נֶאֱמַר[7] דִּרְשׁוּ הֲוָיָ׳ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ
2 קָרוֹב, שֶׁאָז הָעִנְיָן דְּ״דּוֹדִי לִי״ הוּא אֲפִילוּ בְּיָחִיד, הגמרא
3 שואלת שלכאורה יש סתירה בין שני פסוקים: כתוב אחד אומר שה׳ אלקינו
4 עונה ״בכל קראנו אליו״, היינו תמיד, וכתוב אחד אומר ״דרשו ה׳ בהימצאו״
5 היינו שה׳ מצוי דווקא בזמן מיוחד.
6 והגמרא עונה שליחיד ה׳ עונה דווקא
7 בזמן מיוחד, בעשרת ימי תשובה,
8 ולציבור ה׳ עונה תמיד, ונמצא
9 שבעשרת ימי תשובה כוחו של היחיד
10 גדול ככוחו של הציבור כל ימות
11 השנה, הֵינוּ, שלעשרה ימים אלו יש
12 מעלה מיוחדת ובהם ה׳ ״מצוי״
13 במיוחד עד כדי כך שֶׁלֹּא זְקוּקִים
14 לִזְכוּת הָרַבִּים, וּמַסְפִּיק זְכוּתוֹ
15 שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,
16 וְאֵין צָרִיךְ כְּלָל היחיד אינו זקוק
17 כלל לִזְכוּת מְיוּחֶדֶת כדי שתפילתו
18 תתקבל, כִּי־אִם מִצַּד הֱיוֹתוֹ
19 אִישׁ יִשְׂרָאֵל, בגלל עצם היותו
20 יהודי, חלק מעם ישראל, הִנֵּה
21 הַקָּבָּ״ה מָצוּי וְקָרוֹב לוֹ
22 (״דּוֹדִי לִי״) בַּעֲשָׂרָה יָמִים
23 אֵלּוּ.
24 ב) וְהִנֵּה תּוֹכֶן כְּלָלוּת
25 הָעֲבוֹדָה התוכן הכללי של עבודת
26 ה׳ דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, מִבֹּאר
27 בַּמִּזְמוֹר ״לְדָוִד הָוָיָ׳ אוֹרִי
28 וְיִשְׁעִי״[8] שנהוג לאומרו מראש
29 חודש אלול עד סיום חג הסוכות
30 (שֶׁעַל זֶה אִיתָא מובא בַּמִּדְרָשׁ[9]
31 ״אוֹרִי״ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה,
32 ״וְיִשְׁעִי״ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,
33 וְלָכֵן מַתְחִילִים לוֹמַר לְדָוִד
34 הָוָיָ׳ אוֹרִי גוֹ׳ כבר מֵרֹאשׁ־
35 חֹדֶשׁ אֱלוּל[10] כי במזמור זה
36 מבואר התוכן הכללי של עבודת ה׳
37 בימים אלה), שֶׁזֶּהוּ מַה
38 שֶׁכָּתוּב[11] במזמור זה שתחילתו
39 ב״לדוד, ה׳ אורי וישעי״, לְךָ אָמַר
40 לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי (וְעַל־יְדֵי־זֶה)
41 אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ, כפי שממשיך ומבאר. וְהֵינוּ, שֶׁהֲעֲבוֹדָה
42 דְּ״אֲנִי לְדוֹדִי״ ההתעוררות מצד האדם להתקרב לאלוקות הִיא בְּאוֹפֶן

ביאור בדרך אפשר

1 נֶאֱמַר[7] דִּרְשׁוּ הֲוָיָ׳ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ
2 קָרוֹב, שֶׁאָז הָעִנְיָן דְּ״דּוֹדִי לִי״ הוּא אֲפִילוּ
3 בְּיָחִיד, הֵינוּ, שֶׁלֹּא זְקוּקִים לִזְכוּת הָרַבִּים,
4 וּמַסְפִּיק זְכוּתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵין
5 צָרִיךְ כְּלָל לִזְכוּת מְיוּחֶדֶת, כִּי־אִם מִצַּד הֱיוֹתוֹ
6 אִישׁ יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה הַקָּבָּ״ה מָצוּי וְקָרוֹב לוֹ (״דּוֹדִי
7 לִי״) בַּעֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ.
8 ב) וְהִנֵּה תּוֹכֶן כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל,
9 מִבֹּאר בַּמִּזְמוֹר ״לְדָוִד הָוָיָ׳ אוֹרִי
10 וְיִשְׁעִי״[8] (שֶׁעַל זֶה אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[9] ״אוֹרִי״ בְּרֹאשׁ
11 הַשָּׁנָה, ״וְיִשְׁעִי״ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלָכֵן מַתְחִילִים
12 לוֹמַר לְדָוִד הָוָיָ׳ אוֹרִי גוֹ׳ מֵרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֱלוּל[10],
13 שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁכָּתוּב[11] לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי
14 (וְעַל־יְדֵי־זֶה) אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ. וְהֵינוּ,
15 שֶׁהֲעֲבוֹדָה דְּ״אֲנִי לְדוֹדִי״ הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״בַּקְּשׁוּ
16 פָנָי״, שֶׁמַּעֲמִיק עַצְמוֹ (עֶר דֶעֶרְגְּרוּנְטֶעוועט זִיךְ)
17 וּמַגִּיעַ לִפְנִימִיּוּת הַלֵּב שֶׁלּוֹ, שֶׁתִּהְיֶה בְּגִלּוּי, וְעִנְיָן
18 זֶה פּוֹעֵל ״אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״, שֶׁמְּבַקֵּשׁ -
19 וּמְמַלְּאִים אֶת בַּקָּשָׁתוֹ - שֶׁבְּחִינַת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳,
20 הַפְּנִימִיּוּת דַּהֲוָיָ׳, תִּתְגַּלֶּה בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד
21 מִיִּשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן גָּלוּי, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״וְדוֹדִי לִי״.
22 וְהֵינוּ, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּנִימִיּוּת הַלֵּב הִיא בִּשְׁלֵמוּת
23 בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּאֵיזֶה מַעֲמָד וּמַצָּב
24 שֶׁיִּהְיֶה, וְכֵיוָן שֶׁ״פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר הֲוָיָ׳
25 עִמָּכֶם״[12], חֲרֵי מוּבָן שֶׁכַּאֲשֶׁר פְּנִימִיּוּת הַלֵּב שֶׁלּוֹ
26 הִיא בִּשְׁלֵמוּת, אֲזַי יֵשׁ אֶצְלוֹ בִּשְׁלֵמוּת גַּם בְּחִינַת
27 פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳, מִכָּל־מָקוֹם ״אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״,
28 כִּי הַבַּקָּשָׁה הִיא שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי.
29 וְעַל־דֶּרֶךְ כְּלָלוּת הַבַּקָּשָׁה ״גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ

ביאור בדרך אפשר

43 דְּ״בַּקְּשׁוּ פָנָי״, שֶׁמַּעֲמִיק עַצְמוֹ (עֶר דֶעֶרְגְּרוּנְטֶעוועט זִיךְ
44 מתעמק בעמקות רבה וביסודיות) וּמַגִּיעַ ׳חודר ונוגע׳ לִפְנִימִיּוּת הַלֵּב
45 שֶׁלּוֹ, שבדרך כלל היא נסתרת ולא באה לידי ביטוי שֶׁתִּהְיֶה בְּגִלּוּי,
46 וְעִנְיָן זֶה עבודת האדם לגלות את פנימיות הלב שלו פּוֹעֵל ״אֶת פָּנֶיךָ
47 הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״, שֶׁמְּבַקֵּשׁ האדם
48 מלמטה למעלה - וּמְמַלְּאִים אֶת
49 בַּקָּשָׁתוֹ - שֶׁבְּחִינַת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳,
50 הַפְּנִימִיּוּת דַּהֲוָיָ׳, עומק ופנימיות
51 האלוקות שבדרך כלל לא באה לידי
52 גילוי תִּתְגַּלֶּה בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד
53 וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן גָּלוּי,
54 שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״וְדוֹדִי לִי״ הארה
55 של פנימיות האלוקות על האדם.
56 וְהֵינוּ, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּנִימִיּוּת
57 הַלֵּב הִיא בִּשְׁלֵמוּת בְּכָל אֶחָד
58 וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּאֵיזֶה מַעֲמָד
59 וּמַצָּב שֶׁיִּהְיֶה, ואפילו אם האדם
60 נכשל בחטא חס־ושלום, העומק
61 והפנימיות של נשמתו לא נפגמת,
62 ופנימיות הלב נשארת תמיד שלימה
63 וְכֵיוָן שֶׁ״פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר
64 הֲוָיָ׳ עִמָּכֶם״[12], לפי פשוטו
65 הכתוב מדבר במתן תורה. ולפי
66 המשמעות הפנימית, הכתוב אומר
67 שהיחס של הקדוש־ברוך־הוא ובני
68 ישראל הוא התחברות והתקשרות של
69 ״פנים בפנים״, הפנימיות של הקדוש־
70 ברוך־הוא עם הפנימיות של בני
71 ישראל, חֲרֵי מוּבָן שֶׁכַּאֲשֶׁר
72 פְּנִימִיּוּת הַלֵּב שֶׁלּוֹ של האדם
73 הִיא בִּשְׁלֵמוּת, אֲזַי יֵשׁ אֶצְלוֹ
74 בִּשְׁלֵמוּת גַּם בְּחִינַת פָּנֶיךָ
75 הֲוָיָ׳, הפנימיות של האלוקות, ואם כן
76 נשאלת השאלה, מהי משמעות הבקשה
77 שתהיה הארה מפנימיות הוי׳, והרי
78 הדבר קיים תמיד, על כך בא המענה,
79 מִכָּל־מָקוֹם ״אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳
80 אֲבַקֵּשׁ״, כִּי הַבַּקָּשָׁה הִיא
81 שֶׁעִנְיָן זֶה שאמנם קיים תמיד אבל
82 בהעלם יִהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי
83 ויהיה ניכר ונרגש בגלוי. וְעַל־דֶּרֶךְ כְּלָלוּת הַבַּקָּשָׁה שמבקשים
84 בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים ״גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ״[13],

---

7) ישעי׳ נה, ו. 8) תהלים קאפיטל כז. 9) ויק״ר פכ״א, ד. מדרש תהלים עה״פ. פסיקתא דרב כהנא פסקא כז (פסקא אחרי מות). 10) מטה אפרים או״ח סתקפ״א ס״ו. קצשו״ע סקכ״ח ס״ב. וראה שער הכולל פי״א רסכ״ח. 11) תהלים שם, ח. 12) ואתחנן ה, ד.

עֲלֵינוּ״[13], דְּאַף שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַמַּלְכוּת (מַלְכוּתְךָ), וְיִתְרָה מִזֶּה, אֲפִילוּ כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ, דְּקָאֵי עַל כֶּתֶר מַלְכוּת[14], וְעַד לִבְחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּשָׁרְשָׁהּ הֲכִי רִאשׁוֹן, וּלְמַעְלָה מִכְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּשֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע[15], וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁהִיא מוּשְׁרֶשֶׁת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מִכָּל־מָקוֹם מְבַקְּשִׁים ״גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ״, שֶׁבְּחִינַת ״כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ״ תִּהְיֶה בְּגִלּוּי בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁזֶּה פּוֹעֵל וְנִמְשָׁךְ גַּם בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם וְעַל־יְדֵי־זֶה בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.

ג) **וְהִנֵּה** הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״בַקְּשׁוּ פָנַי אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״ הוּא, לְפִי שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[16] וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ[17] וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[18] מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ, שֶׁהֵם שְׁנֵי עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה[19], שֶׁכְּלָלוּתָם הוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים וַעֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה. אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁ״עַמֶּךָ כּוּלָּם צַדִּיקִים״[20], יֶשְׁנָן ב׳ עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּפִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּנִיסָּן, וּכְפִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בֶּאֱלוּל וְתִשְׁרֵי[21], שֶׁבְּנִיסָּן הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, וּבֶאֱלוּל וְתִשְׁרֵי הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הוּא שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בֶּאֱלוּל וְתִשְׁרֵי[21], שֶׁבְּנִיסָּן הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, מתוך קירוב לאלוקות (״כאח לי״) וּבֶאֱלוּל

ביאור בדרך אפשר

דְּאַף שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַמַּלְכוּת של הקדוש־ברוך־הוא בעולם (מַלְכוּתְךָ), וְיִתְרָה מִזֶּה, לא רק שיש הארה והמשכה של ספירת המלכות כפי שהיא הספירה האחרונה מעשר הספירות והאור האלוקי העובר דרכה הוא בצמצום, אלא תמיד יש הארה אֲפִילוּ של מדריגת כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ, דְּקָאֵי והכוונה עַל כֶּתֶר מַלְכוּת[14], בחינת ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות נקראת גם ׳כתר מלכות׳ ובבקשה ״גלה כבוד מלכותך״ נכללת בקשה להתגלות מדריגה נעלית זו וְעַד לִבְחִינַת הַמַּלְכוּת במדריגה עוד יותר נעלית, כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּשָׁרְשָׁהּ הֲכִי רִאשׁוֹן שנעלה גם מ׳כתר מלכות׳, וּלְמַעְלָה מִכְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּשֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר, ואפילו במדריגה עוד יותר גבוהה, למעלה מכל המושג של שורש ומקור (כלומר דרגה נעלית עד כדי כך שלא ניכרת בה כלל השייכות שלה לספירת המלכות כפי שהיא בעולמות דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בִּבְחִינַת רֵישָׁא דְּלָא אִתְיְדַע[15], מבואר בקבלה וחסידות שספירת המלכות מושרשת ב׳ראש העליון׳ (של ספירת הכתר), שנקרא ״רישא דלא אתידע״ (״רדל״א״), הראש שלא נודע (שלא מתגלה) וּלְמַעְלָה יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁהִיא ספירת המלכות מוּשְׁרֶשֶׁת בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, עצם האלוקות שלמעלה מכל המדריגות הפרטיות, מִכָּל־מָקוֹם מְבַקְּשִׁים ״גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ״, שֶׁבְּחִינַת ״כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ״ עד לדרגה הכי עליונה שבה המלכות מושרשת, תִּהְיֶה בְּגִלּוּי בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁזֶּה פּוֹעֵל וְנִמְשָׁךְ גַּם בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם לכל אחד יש חלק בעולם שעליו בפרט מוטל לברר ולזכך אותו ולהעלותו לקדושה וְעַל־יְדֵי־זֶה על ידי התגלות הארה אלוקית שתביא את מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא בגלוי באדם ובחלקו בעולם, פועלים את התגלות מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.

ג) וְהִנֵּה הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״בַקְּשׁוּ פָנַי אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״ התחברות של פנימיות הלב עם פנימיות האלוקות, כמבואר לעיל, הוּא, לְפִי שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה התוכן הכללי של עבודת ה׳ דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל שהיא עבודת התשובה הוּא כְּלָלוּת עִנְיַן התוכן הכללי של עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה, שֶׁעַל זֶה על ענין התשובה נֶאֱמַר[16] וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ[17] והכוונה על עומק ופנימיות הלב, כפי שיתבאר להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[18] ב׳שיר השירים׳ מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ, ומבואר על כך בחסידות שאת הפסוק אומרת כנסת ישראל לקדוש ברוך הוא שֶׁהֵם שְׁנֵי עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה[19] שונים, שֶׁכְּלָלוּתָם הוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים שהיחס שלהם אל הקדוש־ברוך־הוא הוא יחס של קירוב, ״כאח לי״, וַעֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְשׁוּבָה שהקשר שלהם עם האלוקות הוא מתוך הריחוק, ״אמצאך בחוץ״ (ועל־דרך ההבדל בין עבודת ה׳ של ״יושבי אוהל״ לעבודת ה׳ של ״בעלי עסק״).

אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁ״עַמֶּךָ כּוּלָּם צַדִּיקִים״[20], ובעצם כל אחד מישראל יש לו יחס של קירבה לאלוקות, יֶשְׁנָן ב׳ עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, והם אופן אחד כְּפִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּנִיסָּן זמן של הארה והתקרבות אלוקית מלמעלה למטה, וּכְפִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בֶּאֱלוּל וְתִשְׁרֵי[21], זמן של התעוררות להתקרב לאלוקות מלמטה למעלה, מתוך הריחוק, שֶׁבְּנִיסָּן הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, מתוך קירוב לאלוקות (״כאח לי״) וּבֶאֱלוּל

---

13) תפילת מוסף ליו״ט ולימים הנוראים. 14) ראה המשך תער״ב ח״א ע׳ רלז. ועוד. 15) עץ חיים שער יג (שער א״א) פ״ב. וראה גם ד״ה אתם נצבים שנה זו. 16) ואתחנן ד, כט. 17) בהבא לקמן - ראה ד״ה אני לדודי דג׳ סליחות תש״ט (סה״מ תש״ט ע׳ 225 ואילך). 18) שה״ש ח, א. 19) ראה בארוכה תו״א תרומה עט, ג ואילך. לקו״ת שה״ש מד, סע״ב ואילך. 20) ישעי׳ ס, כא. וראה סנהדרין ר״פ חלק. 21) ראה סה״מ תרל״ו ח״ב ע׳ שס. תרנ״ב ס״ע ג. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

וְתִשְׁרֵי הֶעָבוֹדָה בְּגָלוּי הוּא עִנְיַן **עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה,** התקרבות מתוך הריחוק („אמצאך בחוץ") **שֶׁעַל זֶה** על עבודת התשובה **נֶאֱמַר וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם** מהמקום הרחוק **אֶת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמָצָאתָ, כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.** והולך ומבאר בפרטיות יותר את תוכנה וענינה של עבודת התשובה:

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּקְּשׁוּ פָנַי אֶת פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ, הִנֵּה בַּקָּשָׁה זוֹ הִיא בעלת תוכן זהה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גוֹ׳, מִשָּׁם דָּיְקָא הפסוק מדייק ואומר „משם" להורות שמדובר בהתקרבות לאלוקות מתוך הריחוק. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[22] בתורת החסידות בַּאֲרוּכָּה, שֶׁלָּשׁוֹן „זֶה" שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל אֱלֹקוּת, וּבְמֵילָא גַּם עַל כָּל הָעִנְיָנִים הַקְּשׁוּרִים עִם אֱלֹקוּת [וְעַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל בְּ׳אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן׳[23] עֲשָׂרָה נִקְרָאִים חַיִּים, הַקָּבָּ״ה - שֶׁנֶּאֱמַר[24] וַה׳ אֱלֹקִים אֱמֶת הוּא אֱלֹקִים חַיִּים, וְכֵן יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ חַיִּים - שֶׁנֶּאֱמַר[25] וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּהֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם כּוּלְּכֶם הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁהַקָּבָּ״ה נִקְרָא אֱלֹקִים חַיִּים, וכשם שבני ישראל הקשורים עם הקדוש־ברוך־הוא נקראו „חיים" כשם שהקדוש־ברוך־הוא נקרא „חיים", כך גם לגבי הלשון „זה" שגם הדברים הקשורים באלוקות נקראים „זה"], שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[26] הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה, שֶׁלָּשׁוֹן „זֶה" נֶאֱמַר לֹא רַק עַל שֵׁם הֲוָיָ׳ השם שמתייחס אל הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, עצם האלוקות, אֶלָּא גַּם עַל אֱלֹקֵינוּ, האלוקות כֹּחֵנוּ כפי שהיא יורדת להיות וְחַיּוּתֵנוּ („אלוקים" מלשון כוח) מקור החיות שלנו, הנבראים. וּכְמוֹ־כֵן בְּנוֹגֵעַ לְכָל הָעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וַאֲפִילוּ חוּלִין דברים שאינם קדושה אבל שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ[27], כֵּיוָן שֶׁעֲשִׂיָּתָם הִיא בְּאוֹפֶן דְּבָכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ[28], מתוך ידיעה והכרה באלקות אפילו תוך כדי העיסוק בדברי חול וַאֲפִילוּ בְּאוֹפֶן דְּכָל מַעֲשֶׂיךָ לְשֵׁם שָׁמַיִם[29], שבענייני החולין עצמם יש כוונה ומטרה של קדושה שַׁיָּךְ לוֹמַר עֲלֵיהֶם לָשׁוֹן „זֶה", הלשון שבמקורו ובעיקרו מתייחס לאלוקות לִהְיוֹתָם קְשׁוּרִים עִם „שֵׁם שָׁמַיִם" וְעִם „דָּעֵהוּ", וּבִפְרָט בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת עַצְמָם, שבהם בוודאי שייך לומר „זה" שֶׁהֲרֵי הוּא הקדוש־ברוך־הוא בעצמו וְחָכְמָתוֹ ממנה באה התורה וּרְצוֹנוֹ ממנו באות המצוות אֶחָד[30] והתורה והמצוות קשורים ומאוחדים בו. אָמְנָם, שְׁאָר הָעִנְיָנִים שֶׁאֵינָם נִכְלָלִים בְּהַנַּ״ל, ענייני חולין של העולם שאין להם קשר ישיר וברור עם עניני קדושה נִקְרָאִים „שָׁם" ביטוי שמורה על דבר רחוק, בניגוד ל„זה" שהוא ביטוי שמורה על דבר קרוב. וְעַל זֶה ביחס לאותם דברים שנמצאים בריחוק ונקראים „שם" נֶאֱמַר וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ לַהֲפוֹךְ אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁנִּמְצָאוּ בִּבְחִינַת „שָׁם" ולקרבם מהריחוק ולהעלותם לקדושה. וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם וְגוֹ׳, דְּכֵיוָן שֶׁצְּרִיכִים לִפְעוֹל בִּבְחִינַת „שָׁם", צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן דְּ־וּבִקַּשְׁתֶּם. מתוך יגיעה ומאמץ, כפי שממשיך ומבאר. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, כְּפִי שֶׁהָאֱלֹקִים

1 עִנְיַן עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר
2 וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי
3 תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.
4 **וּבֵאוּר** הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּקְּשׁוּ פָנַי אֶת
5 פָּנֶיךָ הֲוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ, הִנֵּה בַּקָּשָׁה זוֹ הִיא
6 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גוֹ׳, מִשָּׁם דָּיְקָא.
7 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[22] בַּאֲרוּכָּה,
8 שֶׁלָּשׁוֹן „זֶה" שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל אֱלֹקוּת, וּבְמֵילָא גַּם
9 עַל כָּל הָעִנְיָנִים הַקְּשׁוּרִים עִם אֱלֹקוּת [וְעַל־דֶּרֶךְ
10 מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל בְּ׳אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן׳[23] עֲשָׂרָה
11 נִקְרָאִים חַיִּים, הַקָּבָּ״ה - שֶׁנֶּאֱמַר[24] וַה׳ אֱלֹקִים
12 אֱמֶת הוּא אֱלֹקִים חַיִּים, וְכֵן יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ חַיִּים
13 - שֶׁנֶּאֱמַר[25] וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּהֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים
14 כּוּלְּכֶם הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁהַקָּבָּ״ה נִקְרָא אֱלֹקִים חַיִּים],
15 שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[26] הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה, שֶׁלָּשׁוֹן
16 „זֶה" נֶאֱמַר לֹא רַק עַל שֵׁם הֲוָיָ׳, אֶלָּא גַּם עַל
17 אֱלֹקֵינוּ, כֹּחֵנוּ וְחַיּוּתֵנוּ. וּכְמוֹ־כֵן בְּנוֹגֵעַ לְכָל
18 הָעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, וַאֲפִילוּ חוּלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ
19 עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ[27], כֵּיוָן שֶׁעֲשִׂיָּתָם הִיא בְּאוֹפֶן
20 דְּ־בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ[28], וַאֲפִילוּ בְּאוֹפֶן דְּ־כָל
21 מַעֲשֶׂיךָ לְשֵׁם שָׁמַיִם[29], שַׁיָּךְ לוֹמַר עֲלֵיהֶם לָשׁוֹן
22 „זֶה", לִהְיוֹתָם קְשׁוּרִים עִם „שֵׁם שָׁמַיִם" וְעִם
23 „דָּעֵהוּ", וּבִפְרָט בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת עַצְמָם, שֶׁהֲרֵי
24 הוּא וְחָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ אֶחָד[30]. אָמְנָם, שְׁאָר
25 הָעִנְיָנִים שֶׁאֵינָם נִכְלָלִים בְּהַנַּ״ל, נִקְרָאִים „שָׁם".
26 וְעַל זֶה נֶאֱמַר וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם, כֵּיוָן שֶׁצָּרִיךְ
27 לַהֲפוֹךְ אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁנִּמְצָאוּ בִּבְחִינַת „שָׁם".
28 **וְזֶהוּ** גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם וְגוֹ׳,
29 דְּכֵיוָן שֶׁצְּרִיכִים לִפְעוֹל בִּבְחִינַת „שָׁם",
30 צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן דְּ־וּבִקַּשְׁתֶּם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים,

22) ראה לקו״ת בלק נו, ד. ד״ה אני לדודי הנ״ל (לקו״ת שם לב, ג). וראה ד״ה בחודש השלישי שנה זו. ד״ה עם זו יצרתי תשי״ב (סה״מ תשי״ב ע׳ רנ ואילך). 23) ספל״ד. 24) ירמי׳ יו״ד, יו״ד. 25) ואתחנן ד, ד. 26) ישעי׳ כה, ט. 27) ע״פ חגיגה יט, ב. וראה תו״א ויקהל פח, א. ובכ״מ. 28) משלי ג, ו. 29) אבות פ״ב מי״ב. וראה לקו״ש ח״ג ע׳ 907. ע׳ 932. ח״י ע׳ 104. ועוד. 30) ראה תניא פ״ב. פל״ח. פ״מ. אגה״ק סכ״ו. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר[31], כפי שה׳ ברא את האדם מלכתחילה על מנת שילך בדרך הישר, **שֶׁלֹּא חָטָא וְלֹא פָּגַם וְלֹא עָבַר אֶת הַדֶּרֶךְ** הישרה, **אֲפִילוּ לֹא** חטא ופגימה קלים ביותר, **בְּדַקּוּת דְּדַקּוּת, אֵין צָרִיךְ לִיגִיעָה, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁאֵין צָרִיךְ לִיגִיעָה עֲצוּמָה,** מאמץ גדול, יוצא מן הכלל, **אֶלָּא מַסְפִּיק אֲפִילוּ שְׁאֵלָה** בקשה מועטת, **בִּלְבַד, וּמִיָּד כְּשֶׁשּׁוֹאֵל** בבקשה **מְמַלְּאִים אֶת בַּקָּשָׁתוֹ. אֲבָל כְּשֶׁצָּרִיךְ גַּם לַהֲפוּךְ** לקדושה **אֶת הָעִנְיָנִים דִּבְחִינַת ״שָׁם״,** הנמצאים בריחוק מאלקות, **אֲזַי צָרִיךְ לִהְיוֹת (לֹא רַק שְׁאֵלָה** בקשה מועטת **בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם) יְגִיעָה וְהִשְׁתַּדְּלוּת בְּאוֹפֶן שֶׁל בַּקָּשָׁה** להתחנן הרבה **(וּבִקַּשְׁתֶּם), וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה ״וּמְצָאתָ״, וּכְפִי שֶׁמּוֹסִיף בַּכָּתוּב שֶׁהַטַּעַם עַל זֶה** הסיבה לכך שבעקבות ״ובקשתם״ אכן יהיה ״ומצאת״ **הוּא ״כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ״** (דרישה במשמעות כפולה **דוּ וועֶסְט אִים מאָנעֶן,** אתה תדרוש ותתבע אותו **אוּן דוּ וועֶסְט אִים זוּכֶן** ואתה תבקש ותחפש אותו). **הֵינוּ, לֹא רַק שְׁאֵלָה וּבַקָּשָׁה** סתם, **אֶלָּא גַּם** עִנְיַן **הַדְּרִישָׁה** במובן של חיפוש, **שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב**[32] לענין חקירת העדים לוודא שהם דוברים אמת ובירור הדברים בבית הדין **וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ, כְּהַדִּין הַמּוּבָא בִּגְמָרָא וּפוֹסְקִים**[33] **שֶׁהַשּׁוֹפֵט שׁוֹאֵל וְדוֹרֵשׁ וְחוֹקֵר גַּם דְּבָרִים מִן הַצַּד שֶׁלְּכְאוֹרָה** דברים צדדיים **אֵין לָהֶם שַׁיָּכוּת לְעִנְיָן זֶה** שבו עוסקים ואותו בית הדין רוצה לחקור ולברר, **וְעַל־יְדֵי־זֶה** כתוצאה מהחקירה והדרישה (״ובקשתם״) **בָּא** בית הדין **לְבֵרוּר הַמַּעֲמָד וּמַצָּב וְהָעִנְיָן (לֹא רַק כְּמוֹ שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת סתם, אֶלָּא** אמת׳ במשמעות הנעלית ביותר **שֶׁאָז** כאשר האמת לאמיתה מתבררת **יוֹצֵא** האיש הנידון **זַכַּאי בַּדִּין,** וכך גם לענין הדין ומשפט של האדם למעלה בימי הדין של ראש השנה ויום הכיפורים, שעל ידי העבודה הרוחנית של ״ובקשתם משם״, בסופו של דבר האדם יוצא זכאי בדין **וּמִתְבַּטְּלִים לְגַמְרֵי כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁל הַעֲלָמוֹת וְהַסְּתָרִים** על גילוי האלקות, **וְנַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ בְּחִינַת ״פָּנַי״, וּבְחִינַת ״פָּנֶיךָ הֲוָיָ״ בְּגִלּוּי** פנימיות האור האלוקי מאיר בו בגלוי. **וּמְסַיֵּם בַּכָּתוּב (כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ** שהבקשה והדרישה והחיפוש של האדם כדי להתקרב לאלקות (עבודת התשובה) תהיה **בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, הַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַדְּרִישָׁה** והחיפוש אחרי האלוקות שמביא ל״ומצאת״ והתגלות ״פני״ **יָכוֹל לִהְיוֹת כַּאֲשֶׁר עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ** עבודה מתוך פנימיות הלב. **וְעַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁלֶמֶת תַּכְלִית הַכַּוָּנָה** המטרה הפנימית **דְּ־וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ, וּבְאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה ״וּמְצָאתָ״, דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן** של הפסוק **״וּמְצָאתָ״, שֶׁהֲרֵי אִיתָא** מובא **בַּגְּמָרָא**[34] **שֶׁמְּצִיאָה בָּאָה בְּהֵיסַח הַדַּעַת,** ולא על־ידי השתדלות ומאמץ מצד האדם, **וְכֵיוָן שֶׁעִנְיַן זֶה** של ״ומצאת״, ההתקרבות לאלוקות **בָּא לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה דְּ־וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם, דְּהַיְנוּ לֹא רַק שְׁאֵלָה בְּעָלְמָא אֶלָּא עִנְיַן שֶׁל בַּקָּשָׁה דַּוְקָא, הֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּהֵיסַח הַדַּעַת** שהרי אדרבה יש כאן עבודה רבה ומאמץ גדול מצד האדם, ולמה נקרא הדבר בשם ״מציאה״.? **אַךְ הָעִנְיָן**

ביאור בדרך אפשר

1 כְּפִי שֶׁהָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר[31], שֶׁלֹּא
2 חָטָא וְלֹא פָּגַם וְלֹא עָבַר אֶת הַדֶּרֶךְ, אֲפִילוּ לֹא
3 בְּדַקּוּת דְּדַקּוּת, אֵין צָרִיךְ לִיגִיעָה, וְעַל־אַחַת־
4 כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁאֵין צָרִיךְ לִיגִיעָה עֲצוּמָה, אֶלָּא
5 מַסְפִּיק אֲפִילוּ שְׁאֵלָה בִּלְבַד, וּמִיָּד כְּשֶׁשּׁוֹאֵל
6 מְמַלְּאִים אֶת בַּקָּשָׁתוֹ. אֲבָל כְּשֶׁצָּרִיךְ גַּם לַהֲפוּךְ
7 אֶת הָעִנְיָנִים דִּבְחִינַת ״שָׁם״, אֲזַי צָרִיךְ לִהְיוֹת
8 (לֹא רַק שְׁאֵלָה בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם) יְגִיעָה
9 וְהִשְׁתַּדְּלוּת בְּאוֹפֶן שֶׁל בַּקָּשָׁה (וּבִקַּשְׁתֶּם), וְדַוְקָא
10 עַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה ״וּמְצָאתָ״, וּכְפִי שֶׁמּוֹסִיף
11 בַּכָּתוּב שֶׁהַטַּעַם עַל זֶה הוּא ״כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ״ (דוּ
12 וועֶסְט אִים מאָנעֶן, אוּן דוּ וועֶסְט אִים זוּכֶן).
13 הֵינוּ, לֹא רַק שְׁאֵלָה וּבַקָּשָׁה, אֶלָּא גַּם עִנְיַן
14 הַדְּרִישָׁה, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב[32] וְדָרַשְׁתָּ
15 וְחָקַרְתָּ, כְּהַדִּין הַמּוּבָא בִּגְמָרָא וּפוֹסְקִים[33]
16 שֶׁהַשּׁוֹפֵט שׁוֹאֵל וְדוֹרֵשׁ וְחוֹקֵר גַּם דְּבָרִים מִן
17 הַצַּד שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵין לָהֶם שַׁיָּכוּת לְעִנְיָן זֶה,
18 וְעַל־יְדֵי־זֶה בָּא לְבֵרוּר הַמַּעֲמָד וּמַצָּב וְהָעִנְיָן
19 (לֹא רַק כְּמוֹ שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת, אֶלָּא) כְּמוֹ שֶׁהוּא
20 בֶּאֱמֶת לַאֲמִתָּתוֹ, שֶׁאָז יוֹצֵא זַכַּאי בַּדִּין,
21 וּמִתְבַּטְּלִים לְגַמְרֵי כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁל הַעֲלָמוֹת
22 וְהַסְּתָרִים, וְנַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ בְּחִינַת ״פָּנַי״, וּבְחִינַת
23 ״פָּנֶיךָ הֲוָיָ״ בְּגִלּוּי. וּמְסַיֵּם בַּכָּתוּב (כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ)
24 בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, הַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַדְּרִישָׁה
25 יָכוֹל לִהְיוֹת כַּאֲשֶׁר עוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ בְּכָל לְבָבְךָ
26 וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. וְעַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁלֶמֶת תַּכְלִית הַכַּוָּנָה
27 דְּ־וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ, וּבְאוֹפֶן
28 שֶׁנַּעֲשֶׂה ״וּמְצָאתָ״, דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן דִּיּוּק
29 הַלָּשׁוֹן ״וּמְצָאתָ״, שֶׁהֲרֵי אִיתָא בַּגְּמָרָא[34]
30 שֶׁמְּצִיאָה בָּאָה בְּהֵיסַח הַדַּעַת, וְכֵיוָן שֶׁעִנְיַן זֶה
31 בָּא לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה דְּ־וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם, דְּהַיְנוּ לֹא רַק שְׁאֵלָה בְּעָלְמָא אֶלָּא עִנְיַן
32 שֶׁל בַּקָּשָׁה דַּוְקָא, הֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּהֵיסַח הַדַּעַת. אַךְ הָעִנְיָן הוּא,

---

31) ע״פ קהלת ז, כט. 32) פ׳ ראה יג, טו. 33) ראה סנהדרין מ, א ואילך. רמב״ם הל׳ עדות פ״א ה״ד ואילך. 34) סנהדרין צז, א.

ביאור בדרך אפשר

הוא, שֶׁהַהַמְשָׁכָה וההתגלות האלוקית שבאה על ידי "ובקשתם משם" היא אכן תוצאה של עבודה ויגיעה ומכל־מקום נקראת "ומצאת" כי **הִיא שֶׁלֹּא לְפִי עֶרֶךְ הַבַּקָּשָׁה, שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם מְצִיאָה**[35] כשם שבמציאה האדם זוכה לקבל שלא לפי ערך היגיעה שלו.

אָמְנָם אַף־עַל־פִּי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "וּבִקַּשְׁתֶּם גו' כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ", וכדי שעבודת התשובה תפעל את התוצאה של התגלות פנימיות האלקות אכן יש צורך בעבודה ויגיעה, **מִכָּל־מָקוֹם אֵין צָרִיךְ עַל זֶה רִיבּוּי זְמַן וְרִיבּוּי הַהִתְבּוֹנְנוּת, כִּי כֵּיוָן שֶׁמִּדּוּבָּר אוֹדוֹת אִישׁ יִשְׂרָאֵל,** יהודי, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בעצם מהותו **הָעִנְיָן דְ"פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר הֲוָיָ' עִמְּכֶם" (כַּנַּ"ל),** והפנימיות שלו מחוברת בפנימיות האלוקות **וּכְתִיב**[36] **אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ,** שם הוי' שקשור לעצם האלוקות הופך להיות **כֹּחֲךָ וְחַיּוּתֶךָ** יורד ומתלבש ופועל באדם ובעולם, **הִנֵּה דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה חָשִׁיב כְּמַעֲשֶׂה**[37] (כדברי המדרש, "לזרעך נתתי וגו'... ר' הונא ור' דוסתאי בשם רשב"ג אף מאמרו של הקדוש־ברוך־הוא מעשה שנאמר לזרעך נתתי, אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי את הארץ הזאת...), וגם בענינו, ה"דיבור" של הקדוש־ברוך־הוא עם בני ישראל באופן של "פנים בפנים", גורם **שֶׁנַּעֲשֶׂה כֵּן בְּפוֹעַל בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** ובעצם הפנימיות של כל יהודי מחוברת ומאוחדת עם הפנימיות של הקדוש־ברוך־הוא, **וְכָל הָעֲבוֹדָה בָּזֶה** שעל האדם לפעול ולעשות מצידו **אֵינָהּ אֶלָּא שֶׁיּוּמְשַׁךְ** העניין שכבר קיים, ויצא ויתגלה **מִן הַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, שֶׁעִנְיָן זֶה** של השייכות שלו לאלוקות **יִהְיֶה מוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט בְּכָל עִנְיָנָיו** של האדם עצמו **וַאֲפִילוּ בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם** שמוטל עליו לברר ולהעלות לקדושה. **וְכַיָּדוּעַ הַפְּסַק־דִּין**[38] של הרמב"ם לגבי החייב לתת גט לאשתו בית דין כופין אותו על כך והגט כשר ולא נחשב לדבר שנעשה בכפיה ולא מרצון הבעל המגרש, כיון **שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּאֵיזֶה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהוּא,** גם אם הוא מצהיר שאין ברצונו לקיים את הוראת בית הדין על פי התורה, **הִנֵּה בִּפְנִימִיּוּתוֹ רוֹצֶה לִהְיוֹת שַׁיָּךְ לַהקָּבָּ"ה, וּלְקַיֵּם רְצוֹנוֹ בְּפוֹעַל לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים,** כלומר בצורה מאד מעשית **בְּלִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּבְכָל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בְּהַנְהָגָתוֹ הַיּוֹם־יוֹמִית.**

ד) וְהִנֵּה כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל שֶׁהוּא עִנְיָן וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גו' כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ גו', קָשׁוּר עִם הָעִנְיָן דְ"גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין וְדוֹרְשִׁין" אחד האופנים שבהם התלמוד דורש את פסוקי התורה – 'גורעין' (לוקחים ו'מפחיתים') אותיות ממילה מסוימת ו'מוסיפין' את האותיות הללו במקום אחר ו'דורשין' את תוכן הפסוק לפי המשמעות שמתקבלת בעקבות ה'גורעין' ו'מוסיפין', והולך ומבאר את משמעות הדברים בעבודת ה'. **דְּהִנֵּה, בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה דֶּ"אֱלוּל", "אֲנִי לְדוֹדִי",** התקרבות לאלוקות מלמטה למעלה, **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה אַחַר־כָּךְ "דּוֹדִי לִי",** התקרבות האלוקות אל האדם מלמעלה למטה **צָרִיךְ לִהְיוֹת הַחִיבּוּר דְּ"אֲנִי לְדוֹדִי" עִם "דּוֹדִי לִי" עַל־יְדֵי עִנְיַן הַנְּסִירָה**[39] כמבואר בקבלה וחסידות שלצורך חיבור ואיחוד צריכה להיות תחילה 'נסירה' והפרדה וכמו שמצינו בבריאת האשה מאדם הראשון שהדבר היה היה 'ניסור' ו'חיתוך' צלע מן האדם, וכך ה'בנין' של ספירת המלכות הנקראת 'נוקבא' (בראש השנה) נפעל על־ידי 'נסירה' והפרדה של בחינת המלכות מ'זעיר אנפין' (המידות), וכפי שממשיך ומפרט את משמעות הדברים בעבודת ה' של חודש אלול.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְּבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ'אוֹר תּוֹרָה' לְהָרַב הַמַּגִּיד[40] **הֵיכָן מְרוּמָז עִנְיַן הַנְּסִירָה** וההפרדה בין שתי בחינות שלכאורה

---

35) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1165. ובכ"מ. 36) יתרו כ, ב. 37) ראה ב"ר פמ"ד, כב. 38) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב. 39) ראה הנסמן בהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בסה"מ תש"ט ע' 217. 40) עט, ב ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מחוברות ושייכות זו לזו **בַּתּוֹרָה, עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא**[41] **אַחַת מֵהַמִּדּוֹת שֶׁדּוֹרְשִׁין בָּהֶן אֶת הַתּוֹרָה** ולומדים באמצעותה הלכות בתורה שבעל־פה מפסוקי התורה שבכתב **הִיא ״גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין וְדוֹרְשִׁין״. וְהַיְנוּ, שֶׁבִּכְדֵי לָבֹא לְהָעִנְיָן דְּ׳דוֹרְשִׁין׳, ״כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״**, חיפוש ובקשה מתוך רצון להתקרב לאלקות **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ׳גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳, וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר**[42] **שֶׁהָעִנְיָן דְּ׳גּוֹרְעִין׳ הַיְנוּ לִגְרוֹעַ** להפחית **בָּעִנְיָנִים הַבְּלְתִּי רְצוּיִים, וּבִכְלָלוּת הַיְנוּ דִּיּוּק יוֹתֵר** וזהירות רבה **בְּ׳סוּר מֵרָע׳, וְהָעִנְיָן דְּ׳מוֹסִיפִין׳ הַיְנוּ לְהוֹסִיף בָּעִנְיָנִים הָרְצוּיִים, לְהוֹסִיף בְּ׳עֲשֵׂה טוֹב׳. וְעַל־יְדֵי־זֶה** בזכות הזהירות ב׳סור מרע׳ וההוספה ב׳עשה טוב׳ **נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ׳דוֹרְשִׁין׳, ״כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״ (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה ״וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמָצָאתָ״, כַּנַּ״ל** כמבואר לעיל באריכות).

ה) אָמְנָם עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, לשם מה יש צורך בכל העבודה האמורה של ״ובקשתם״ וכן ״גורעין ומוסיפין״ שהיא עבודה ויגיעה גדולה כדי להגיע ל״ומצאת״ על ידי עבודת התשובה **שֶׁהֲרֵי יֶשְׁנוֹ פְּסַק־דִּין בָּרוּר לְכָל הַפּוֹסְקִים, אֲשֶׁר מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם** של האדם, **הִנֵּה עַל־יְדֵי הִרְהוּר תְּשׁוּבָה** בלבד **נַעֲשֶׂה צַדִּיק גָּמוּר**[43], ולכן המקדש את האשה ״על מנת שאני צדיק גמור״, גם אם ידוע לנו שעד עתה היה במצב שונה לחלוטין, ״הרי זו מקודשת״ או לכל הפחות ״ספק מקודשת״ **וַהֲרֵי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** יהיה מי שיהיה **יֵשׁ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה**

ביאור בדרך אפשר

כַּמָּה פְּעָמִים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, שהוא זמן מסוגל במיוחד לתשובה, **וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת,** לפי הנוהגים לומר ׳סליחות׳ בימים האחרונים של החודש **שֶׁלְּהִיוֹתָם הַסִּיּוּם וְהַחוֹתָם שֶׁל חֹדֶשׁ אֱלוּל, וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַחִיתּוּם**[44], במקורו, מושג הלכתי בדיני ברכות (כדברי הגמרא שהטועה ופותח את ברכות קריאת שמע של ערבית בפתיחה של שחרית, ״יוצר אור״, אבל חתם ב״מעריב ערבים״ יצא, כי החתימה היא הקובעת, וכך בכל ענין, הסיום והחותם חשוב במיוחד, וכן בענינו, בימי הסליחות שבסיום וחותם חודש אלול בוודאי שעבודת התשובה היא ביתר שאת **הֲרֵי בְּוַדַּאי שֶׁאָז עִיקַּר עֲבוֹדָתוֹ בִּתְשׁוּבָה, וְאִם־כֵּן הֲרֵי הוּא כְּבָר צַדִּיק גָּמוּר, וְאַדְרַבָּה, כֵּיוָן שֶׁגַּם הַזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכִיּוֹת**[45], כדברי הגמרא שבתשובה בדרגה גבוהה גם העבירות שנעשו במזיד הופכות לזכויות, **הֲרֵי יֵשׁ לוֹ** למי שחטא ועשה תשובה **זְכִיּוֹת שֶׁלֹּא בְּעֶרְךָ** ללא כל יחס והשוואה **לְגַבֵּי צַדִּיק גָּמוּר**[46], **וְאִם־כֵּן מַהוּ הַצּוֹרֶךְ בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּ׳וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גּוֹ׳ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ גּוֹ׳, שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה דְּ׳גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳ וְהרי גם ללא זאת בוודאי כל אחד כבר נמצא במצב נעלה ביותר?.**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַיֵּצֶר־הָרַע הַנִּקְרָא ״דֶּער קְלוּגִינְקֶער״[47], ה׳ערמומי׳ **שֶׁמִּתְחַכֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי עִנְיָנוֹ, בָּא וּמַסְבִּיר לוֹ:**

1 הֵיכָן מְרוּמָז עִנְיַן הַנְּסִירָה בַּתּוֹרָה, עַל־פִּי מַה
2 שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא[41] אַחַת מֵהַמִּדּוֹת שֶׁדּוֹרְשִׁין בָּהֶן
3 אֶת הַתּוֹרָה הִיא ״גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין וְדוֹרְשִׁין״.
4 וְהַיְנוּ, שֶׁבִּכְדֵי לָבֹא לְהָעִנְיָן דְּ׳דוֹרְשִׁין׳, ״כִּי
5 תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״, הֲרֵי זֶה
6 עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ׳גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳, וּכְפִי
7 שֶׁמְּבָאֵר[42] שֶׁהָעִנְיָן דְּ׳גּוֹרְעִין׳ הַיְנוּ לִגְרוֹעַ בָּעִנְיָנִים
8 הַבְּלְתִּי רְצוּיִים, וּבִכְלָלוּת הַיְנוּ דִּיּוּק יוֹתֵר בְּ׳סוּר
9 מֵרָע׳, וְהָעִנְיָן דְּ׳מוֹסִיפִין׳ הַיְנוּ לְהוֹסִיף בָּעִנְיָנִים
10 הָרְצוּיִים, לְהוֹסִיף בְּ׳עֲשֵׂה טוֹב׳. וְעַל־יְדֵי־זֶה
11 נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ׳דוֹרְשִׁין׳, ״כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ
12 וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״ (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה ״וּבִקַּשְׁתֶּם
13 מִשָּׁם אֶת הַוָּיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמָצָאתָ״, כַּנַּ״ל).
14 ה) **אָמְנָם** עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין, שֶׁהֲרֵי יֶשְׁנוֹ פְּסַק־
15 דִּין בָּרוּר לְכָל הַפּוֹסְקִים, אֲשֶׁר מִבְּלִי
16 הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם, הִנֵּה עַל־יְדֵי
17 הִרְהוּר תְּשׁוּבָה נַעֲשֶׂה צַדִּיק גָּמוּר[43], וַהֲרֵי לְכָל
18 אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה כַּמָּה
19 פְּעָמִים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה
20 בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי
21 הַסְּלִיחוֹת, שֶׁלְּהִיוֹתָם הַסִּיּוּם וְהַחוֹתָם שֶׁל חֹדֶשׁ
22 אֱלוּל, וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַחִיתּוּם[44], הֲרֵי בְּוַדַּאי
23 שֶׁאָז עִיקַּר עֲבוֹדָתוֹ בִּתְשׁוּבָה, וְאִם־כֵּן הֲרֵי הוּא
24 כְּבָר צַדִּיק גָּמוּר, וְאַדְרַבָּה, כֵּיוָן שֶׁגַּם הַזְּדוֹנוֹת
25 נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכִיּוֹת[45], הֲרֵי יֵשׁ לוֹ זְכִיּוֹת שֶׁלֹּא בְּעֶרְךָ
26 לְגַבֵּי צַדִּיק גָּמוּר[46], וְאִם־כֵּן מַהוּ הַצּוֹרֶךְ בִּכְלָלוּת
27 הָעִנְיָן דְּ׳וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גּוֹ׳ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ גּוֹ׳,
28 שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה
29 דְּ׳גּוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳.
30 **אַךְ** הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַיֵּצֶר־הָרַע הַנִּקְרָא ״דֶּער קְלוּגִינְקֶער״[47], שֶׁמִּתְחַכֵּם לְכָל
40 לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יהיה
41 מי שיהיה יֵשׁ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה

41) זבחים כה, א. 42) ראה גם ד״ה כי עמך הסליחה תש״ט (סה״מ תש״ט ע׳ 220 ואילך). 43) ראה קדושין מט, ב. אור זרוע סקי״ב. לקו״ת ר״פ דברים (א, ב). וראה תניא פ״א. 44) ברכות יב, א. 45) יומא פו, ב. תניא פ״ז. 46) ראה דרמ״צ קצא, סע״א. 47) ראה סה״מ תרפ״ט ע׳ 124. ספר השיחות תר״ץ ע׳ 119. תש״ז ע׳ 113.

ביאור בדרך אפשר

הֵן אֱמֶת שֶׁהִנְּךְ צַדִּיק גָּמוּר [וְהָאֱמֶת הוּא כֵּן, כַּנַּ״ל שֶׁעַל־יְדֵי הִרְהוּר תְּשׁוּבָה נַעֲשֶׂה צַדִּיק גָּמוּר, שֶׁזֶּהוּ פְּסַק־דִּין לְמַטָּה בְּנוֹגֵעַ לְקִדּוּשִׁין, כמוסבר לעיל, לעניין המקדש על תנאי שהוא צדיק גמור, שֶׁקָּשׁוּר גַּם עִם זוּלָתוֹ, וְעַד שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לְבָנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, ובענין חשוב כל כך בוודאי שזהו פסק דין אמיתי לחלוטין], וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהִנְּךְ גַּם בַּעַל־תְּשׁוּבָה, מִכָּל־מָקוֹם היצר ה׳ערמומי׳ מנסה למנוע גם ממי שנמצא במצב נעלה כל־כך לעבוד את ה׳ כדבעי, וטוען כלפיו מִצַּד הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ בֶּעָבָר, עָלֶיךָ לְהִתְבּוֹנֵן: מִי אֲנִי וּמָה אֲנִי שֶׁאוּכַל לָגֶשֶׁת לַעֲבוֹד אֶת הָוָי׳, וַהֲלֹא הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם כפשוטו [וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּרוּחָנִיּוּת, האנשים שהם נעלים מאד, בבחינת ׳שמים׳, אֵלּוּ שֶׁכָּל יְמֵיהֶם הָיְתָה עֲבוֹדָתָם בְּאוֹפֶן דְּשָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, צדיקים שתמיד עבדו את ה׳ כדבעי ובאופן נעלה וּמִכָּל־מָקוֹם] לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אינם כלים להשראת השכינה, וכמו שנאמר לגבי בית המקדש וְאַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה[48] שגם הוא לא יכול להיות כלי ראוי לגמרי להשראת השכינה למטה, בדומה לשמים ושמי השמים, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר[49] ייתכן שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁבֶּעָבָר הָיוּ אֶצְלוֹ עִנְיָנִים בִּלְתִּי רְצוּיִים, יְקוּמִים בּוֹ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם[50], בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[51], וְעַד בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא הבעל־תשובה בעצמו נַעֲשֶׂה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ, מקום ראוי ומתאים להשראת השכינה שֶׁעִנְיַן הַדִּירָה הוּא שֶׁבָּהּ נִמְצָא הַדָּר בַּדִּירָה עִם כָּל עִנְיָנָיו, דבר שמדגיש ביותר את שייכותו לדירה, וַעַד שֶׁגַּם מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ הוּא בְּגָלוּי בַּדִּירָה[52] כמשל המלך שרק במקום מגוריו הוא לא לובש בגדי מלכות המכסים על מהותו. וְהַמַּעֲנֶה לְזֶה התשובה לטענות אלו של היצר שבהם הוא מנסה למנוע מהעושה תשובה לעבוד את ה׳ כראוי, הוּא בַּכָּתוּב וּבַקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ וּמְצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, הַיְנוּ, שֶׁלַּמְּרוֹת כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ בִּהְיוֹתוֹ ״שָׁם״, כשהיה רחוק מאלוקות, הִנֵּה ״מִשָּׁם״ גּוּפָא מתוך הריחוק עצמו יְבַקֵּשׁ וְיִדְרוֹשׁ וְיִמְצָא אֱלֹקוּת, שֶׁהֲרֵי גַּם בִּהְיוֹתוֹ ״שָׁם״ אפילו בשעה שחטא והיה רחוק הָיָה בּוֹ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[53], אֲשֶׁר גַּם בְּשִׁעַת הַחֵטְא הָיְתָה הנשמה שהיא ׳חלק אלוקה ממעל׳ בְּאָמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ[54], ולא נפרדה חס־ושלום מאלוקות, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעִנְיָן זֶה העובדה שאפילו בשעת החטא החלק הפנימי של הנשמה לא נפרד מאלוקות ואפילו לא נפגם פָּעַל שֶׁיָּבֹא לִידֵי הִרְהוּר תְּשׁוּבָה שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה צַדִּיק גָּמוּר כמבואר לעיל באריכות שגם על ידי הרהור תשובה בלבד יכול האדם להתהפך ל׳צדיק גמור׳. וְעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ (וּבַקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גו׳) במעלתה של עבודת התשובה, יָבֹא לַעֲבוֹדַת ה׳ מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב דַּוְקָא, כַּמְבֹאָר בַּתַּנְיָא[55] הַמָּשָׁל מִשִּׂמְחַת הֲדִיוֹט וּשְׁפַל אֲנָשִׁים בְּהִתְקָרְבוּתוֹ לְמֶלֶךְ

ביאור בדרך אפשר

אֶחָד וְאֶחָד לְפִי עִנְיָנוֹ, בָּא וּמַסְבִּיר לוֹ: הֵן אֱמֶת שֶׁהִנְּךְ צַדִּיק גָּמוּר [וְהָאֱמֶת הוּא כֵּן, כַּנַּ״ל שֶׁעַל־יְדֵי הִרְהוּר תְּשׁוּבָה נַעֲשֶׂה צַדִּיק גָּמוּר, שֶׁזֶּהוּ פְּסַק־דִּין לְמַטָּה בְּנוֹגֵעַ לְקִדּוּשִׁין, שֶׁקָּשׁוּר גַּם עִם זוּלָתוֹ, וְעַד שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לְבָנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם], וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהִנְּךְ גַּם בַּעַל־תְּשׁוּבָה, מִכָּל־מָקוֹם מִצַּד הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ בֶּעָבָר, עָלֶיךָ לְהִתְבּוֹנֵן: מִי אֲנִי וּמָה אֲנִי שֶׁאוּכַל לָגֶשֶׁת לַעֲבוֹד אֶת הָוָי׳, וַהֲלֹא הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם [וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּרוּחָנִיּוּת, אֵלּוּ שֶׁכָּל יְמֵיהֶם הָיְתָה עֲבוֹדָתָם בְּאוֹפֶן דְּשָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, וּמִכָּל־מָקוֹם] לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, וְאַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה[48], וְאֵיךְ אֶפְשָׁר[49] שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁבֶּעָבָר הָיוּ אֶצְלוֹ עִנְיָנִים בִּלְתִּי רְצוּיִים, יְקוּמִים בּוֹ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם[50], בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[51], וְעַד בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁעִנְיַן הַדִּירָה הוּא שֶׁבָּהּ נִמְצָא הַדָּר בַּדִּירָה עִם כָּל עִנְיָנָיו, וְעַד שֶׁגַּם מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ הוּא בְּגָלוּי בַּדִּירָה[52]. וְהַמַּעֲנֶה לְזֶה הוּא בַּכָּתוּב וּבַקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ וּמְצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, הַיְנוּ, שֶׁלַּמְּרוֹת כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ בִּהְיוֹתוֹ ״שָׁם״, הִנֵּה ״מִשָּׁם״ גּוּפָא יְבַקֵּשׁ וְיִדְרוֹשׁ וְיִמְצָא אֱלֹקוּת, שֶׁהֲרֵי גַּם בִּהְיוֹתוֹ ״שָׁם״ הָיָה בּוֹ חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[53], אֲשֶׁר גַּם בְּשִׁעַת הַחֵטְא הָיְתָה בְּאָמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ[54], וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעִנְיָן זֶה פָּעַל שֶׁיָּבֹא לִידֵי הִרְהוּר תְּשׁוּבָה שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה צַדִּיק גָּמוּר. וְעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ (וּבַקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גו׳), יָבֹא לַעֲבוֹדַת ה׳ מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְטוּב לֵבָב דַּוְקָא, כַּמְבֹאָר בַּתַּנְיָא[55] הַמָּשָׁל מִשִּׂמְחַת הֲדִיוֹט וּשְׁפַל אֲנָשִׁים בְּהִתְקָרְבוּתוֹ לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם הַמִּתְאַכְסֵן וְדָר

---

48) מלכים־א ח, כז (ושם: אף. אבל כן הובא בכלי יקר פקודי לט, מג). 49) מכאן עד סוף הפרק, דיבר כ״ק אדמו״ר שליט״א ברוב התרגשות, כאשר מידי פעם נקטע קולו בבכי (המו״ל). 50) תרומה כה, ח. 51) ראה ראשית חכמה שער האהבה פ״ו קרוב לתחילתו (ד״ה ושני פסוקים). של״ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. לקו״ת נשא כ, סע״ב. 52) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ה ח״א ע׳ תפט (ועם הגהות וכו׳ - אוה״ת שה״ש ח״ב ע׳ תרעט ואילך). אוה״ת בלק ע׳ תתקצז. סה״מ תרל״ה ח״ב ריש ע׳ שנג. המשך תרס״ו ס״ע ג. 53) ראה תניא רפ״ב. 54) תניא ספכ״ד. 55) פל״ג.

ביאור בדרך אפשר

בָּשָׂר־וָדָם הַמִּתְאַכְסֵן וָדָר אִתּוֹ עִמּוֹ בְּבֵיתוֹ כוּ׳, הֵינוּ, שֶׁלַּמְרוּת מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ בֶּעָבָר, זָכָה לִהְיוֹת אוּשְׁפִּזִּיכֶן מארח, נותן אכסניה לִגְבוּרָה[56], שֶׁהוּא עִנְיַן קִרְבַת וְדִירַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ״ה בְּעַצְמוֹ, אצל האדם שעשה תשובה וַהֲרֵי ״בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ כשנמצאים מול פני המלך אזי זוכים לשפע של חַיִּים״[57], שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַמֶּלֶךְ הֵם מִתּוֹךְ שִׂמְחָה דַּוְקָא, כִּי ״מֶלֶךְ פּוֹרֵץ גָּדֵר״[58], ואין לפניו שום הגבלות, וְ״שִׂמְחָה פּוֹרֵץ גָּדֵר״[59], וכפי שרואים בפועל שכאשר האדם הוא בשמחה הרי הוא יוצא מגדרו ומההגבלות הרגילות שלו וּמִצַּד זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה מִתּוֹךְ שִׂמְחָה דַּוְקָא, וְעַד לְשִׂמְחָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מֵהַשִּׂמְחָה שֶׁל כָּל שְׁאָר הַמִּצְוֹת כי הקירוב לאלוקות שעל־ידי עבודה זו הוא ביתר שאת.

וְעוֹד עִנְיָן בעבודת ה׳ המיוחדת לחודש אלול, עבודת התשובה, בְּמַה שֶׁכָּתוּב וּבְקַשְׁתֶּם מִשָּׁם גו׳, שֶׁלְּמִדִּים קַל־וַחוֹמֶר מֵאֵלּוּ הַנִּמְצָאִים ״שָׁם״, בריחוק מאלוקות, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[60] בגמרא אִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ כָּךְ, לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אם הקדוש־ברוך־הוא משפיע רוב טובה לעוברים על רצונו, קל־וחומר שישפיע רוב טובה לעושי רצונו, וכך גם בענייננו שאפשר וצריך ללמוד הוראה בעבודת ה׳, בכל־שכן וקל־וחומר מאלה הנמצאים ״שם״ בריחוק מאלוקות, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּהִנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם מִסִּבִּיבוֹ, וְרוֹאֶה שֶׁיֵּשְׁנָם שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כוּ׳, וְיִשְׂרָאֵל הֵם כִּבְשָׂה אַחַת בֵּין שִׁבְעִים זְאֵבִים[61], וְיוֹדֵעַ אֶת הָאֱמֶת - אֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם[62], כְּפִי שֶׁהוּא גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי - שֶׁאֵין לָהֶם מְציאוּת כְּלָל מִצַּד עַצְמָם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁאֵין לָהֶם כֹּחַ מִצַּד־עַצְמָם, וְאֵין זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן לְרֶגַע קָטָן, שֶׁ״מְנַסֶּה הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם״[63], ״מְנַסֶּה״ גַּם מִלְּשׁוֹן ״נֵס עַל הֶהָרִים״[64], הַיְנוּ, בִּכְדֵי לְהַגְבִּיהַּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַרְגָּא וּמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ לִפְנֵי־זֶה[65], דְּאַף שֶׁגַּם לִפְנֵי־זֶה הָיוּ בְּדַרְגָּא נַעֲלִית, מִכָּל־מָקוֹם מַגְבִּיהִים אוֹתָם לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת הָרִים הַגְּבוֹהִים. אָמְנָם, אַף־עַל־פִּי שֶׁמְּציאוּתָם אֵינָהּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל עִנְיַן הַנִּסָּיוֹן, הֲרֵי לְעֵת־עַתָּה, לְרֶגַע קָטָן[66], יֵשׁ לָהֶם מְציאוּת וְכֹחַ כוּ׳, וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה מִצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הסדר הרגיל של המשכת וירידת האור האלוקי לעולם ממדריגה למדריגה שֶׁהֲרֵי בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת של ירידת והמשכת האור באופן מסודר והדרגתי הַהַשְׁפָּעָה הִיא עַל־פִּי דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִשָּׁם אִי־אֶפְשָׁר לא ייתכן שֶׁיּוּמְשַׁךְ לָהֶם הַשְׁפָּעַת הַחַיּוּת, שהרי הם מנגדים לאלוקות

ביאור בדרך אפשר

1 אִתּוֹ עִמּוֹ בְּבֵיתוֹ כוּ׳, הֵינוּ, שֶׁלַּמְרוּת מַעֲמָדוֹ
2 וּמַצָּבוֹ בֶּעָבָר, זָכָה לִהְיוֹת אוּשְׁפִּזִּיכֶן לִגְבוּרָה[56],
3 שֶׁהוּא עִנְיַן קִרְבַת וְדִירַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים
4 הַקָּבָ״ה בְּעַצְמוֹ, וַהֲרֵי ״בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים״[57],
5 שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַמֶּלֶךְ הֵם מִתּוֹךְ שִׂמְחָה דַּוְקָא, כִּי
6 ״מֶלֶךְ פּוֹרֵץ גָּדֵר״[58], וְ״שִׂמְחָה פּוֹרֵץ גָּדֵר״[59],
7 וּמִצַּד זֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה מִתּוֹךְ
8 שִׂמְחָה דַּוְקָא, וְעַד לְשִׂמְחָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר
9 מֵהַשִּׂמְחָה שֶׁל כָּל שְׁאָר הַמִּצְוֹת.
10 **וְעוֹד** עִנְיָן בְּמַה שֶׁכָּתוּב וּבְקַשְׁתֶּם מִשָּׁם גו׳,
11 שֶׁלְּמִדִּים קַל־וַחוֹמֶר מֵאֵלּוּ הַנִּמְצָאִים
12 ״שָׁם״, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[60] אִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ
13 כָּךְ, לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה. וְהָעִנְיָן
14 בָּזֶה, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּהִנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם מִסִּבִּיבוֹ, וְרוֹאֶה
15 שֶׁיֵּשְׁנָם שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל כוּ׳, וְיִשְׂרָאֵל הֵם כִּבְשָׂה
16 אַחַת בֵּין שִׁבְעִים זְאֵבִים[61], וְיוֹדֵעַ אֶת הָאֱמֶת -
17 אֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם[62], כְּפִי שֶׁהוּא גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה
18 הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי - שֶׁאֵין לָהֶם מְציאוּת כְּלָל מִצַּד
19 עַצְמָם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁאֵין לָהֶם כֹּחַ
20 מִצַּד־עַצְמָם, וְאֵין זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן לְרֶגַע קָטָן,
21 שֶׁ״מְנַסֶּה הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם״[63], ״מְנַסֶּה״ גַּם
22 מִלְּשׁוֹן ״נֵס עַל הֶהָרִים״[64], הַיְנוּ, בִּכְדֵי לְהַגְבִּיהַּ
23 אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַרְגָּא וּמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ
24 שֶׁהָיוּ לִפְנֵי־זֶה[65], דְּאַף שֶׁגַּם לִפְנֵי־זֶה הָיוּ בְּדַרְגָּא
25 נַעֲלִית, מִכָּל־מָקוֹם מַגְבִּיהִים אוֹתָם לְמַעְלָה
26 יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ ״נֵס עַל הֶהָרִים״, לְמַעְלָה גַּם
27 מִבְּחִינַת הָרִים הַגְּבוֹהִים. אָמְנָם, אַף־עַל־פִּי
28 שֶׁמְּציאוּתָם אֵינָהּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל עִנְיַן הַנִּסָּיוֹן, הֲרֵי לְעֵת־עַתָּה, לְרֶגַע קָטָן[66], יֵשׁ
29 לָהֶם מְציאוּת וְכֹחַ כוּ׳, וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה מִצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהֲרֵי
30 בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַהַשְׁפָּעָה הִיא עַל־פִּי דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִשָּׁם אִי־אֶפְשָׁר
31 שֶׁיּוּמְשַׁךְ לָהֶם הַשְׁפָּעַת הַחַיּוּת, וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁנִּמְשָׁךְ לָהֶם מִבְּחִינָה
42 הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם[62], האמת של הקדוש־ברוך־הוא קיימת בעצם גם בעולם
43 כְּפִי שֶׁהוּא גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחָמְרִי – ולמרות שנראה
44 לכאורה ששונאי ישראל חזקים ובני ישראל חלשים, האמת היא שֶׁאֵין לָהֶם
45 מְציאוּת כְּלָל מִצַּד עַצְמָם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁאֵין
46 לָהֶם כֹּחַ מִצַּד־עַצְמָם, וְאֵין
47 זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן לְרֶגַע קָטָן,
48 שֶׁ״מְנַסֶּה הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵיכֶם
49 אֶתְכֶם״[63], ״מְנַסֶּה״ גַּם
50 מִלְּשׁוֹן ״נֵס״ דגל גבוה עַל
51 הֶהָרִים״[64], הַיְנוּ, שמצבם הנחות
52 לכאורה של בני ישראל הוא ניסיון
53 שהכוונה והמטרה שלו היא בִּכְדֵי
54 לְהַגְבִּיהַּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְדַרְגָּא
55 וּמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ
56 שֶׁהָיוּ לִפְנֵי־זֶה[65], קודם הירידה
57 והניסיון, דְּאַף שֶׁגַּם לִפְנֵי־זֶה
58 הָיוּ בְּדַרְגָּא נַעֲלִית, מִכָּל־
59 מָקוֹם מַגְבִּיהִים אוֹתָם לְמַעְלָה
60 יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ דיוק הלשון ״נֵס עַל
61 הֶהָרִים״, לְמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת
62 הָרִים הַגְּבוֹהִים. אָמְנָם, אַף־
63 עַל־פִּי שֶׁמְּציאוּתָם וְכֹחַ כוּ׳,
64 וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה מִצַּד
65 סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הסדר הרגיל
66 של המשכת וירידת האור האלוקי
67 לעולם ממדריגה למדריגה שֶׁהֲרֵי
68 בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת של ירידת
69 והמשכת האור באופן מסודר והדרגתי
70 הַהַשְׁפָּעָה הִיא עַל־פִּי דִּין
71 וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִשָּׁם אִי־אֶפְשָׁר לא
72 ייתכן שֶׁיּוּמְשַׁךְ לָהֶם הַשְׁפָּעַת
73 הַחַיּוּת, שהרי הם מנגדים לאלוקות

---

56) לשון חז״ל - יומא יב, א. וראה תניא פל״ד. 57) משלי טז, טו. וראה לקו״ת מסעי צג, ב ואילך. 58) פסחים קי, א. 59) נתבאר בסה״מ תרנ״ז ס״ע רכג ואילך. 60) נדרים נ, ב. 61) ראה תנחומא תולדות ה. 62) תהלים קיז, ב. 63) פ׳ ראה יג, ד. 64) ראה סהמ״צ להצ״צ עג, א. 65) ראה סה״מ תרפ״ט ע׳ 203 ואילך. 66) ע״פ ישעי׳ נד, ז.

ביאור בדרך אפשר

ואיך ייתכן שיקבלו השפעה מאלוקות **וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁנִּמְשָׁךְ לָהֶם מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת**, בחינה שלגביה אין הבדלים ושם "כחשיכה כאורה" **וּכְדִיּוּק הַלָּשׁוֹן "עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל הָעֲבָרָה עַל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁעַל־פִּי הָרָצוֹן** ומצד בחינה זו אכן אינם יכולים לקבל שפע וחיות, אלא **שֶׁנִּמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְשֵׁל מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ נְפִילָה** ולא בדרך השפעה ישירה באופן מסודר **כוּ', כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[67] **בַּאֲרוּכָּה** (וכמבואר ב'לקוטי תורה' לרבנו הזקן, פרשת ראה: "והטעם שהניסיונות מביאים את האדם לידי דעת כי הנה הניסיונות הגם שירדו בהסתר פנים להיות מסתירים על חיות ה' וקדושתו יתברך הנה מוסתר בהם חיות אלוקי כעניין ה' אמר לו קלל כו' וכמאמר רבותינו ז"ל גלו לבבל שכינה עמהם שהיא היא המסתתרת ומתלבשת בשר של בבל להיות הוא המושל ולהיות ישראל נתונים תחתיו. והנה החיות אלוקי שירד מטה מטה בהעלם והסתר פנים יסודתו בהררי קדש ממקום גבוה מאד נעלה ממדרגות עליונות דקדושה כנודע ממשל נפילת החומה כו' אלא שנפל וירד מטה מטה בסתר המדרגות וכשעומד האדם בניסיון ומתגבר נגד כל מונע אזי קורע כל המסכים המסתירים ומעלימים אור וחיות ה' ונמצא שיוצא אור וחיות ה' מהעלם אל הגילוי ונמשך גילוי זה בנפשו להמשיך לה בחינת דעת והתגלות אלוקותו יתברך") **אֶלָּא, שֶׁעִנְיָן זֶה** השפעת השפע והחיות לצד של היפך הקדושה ממקור שלמעלה מסדר השתלשלות **הוּא רַק כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כַּתְפּוּי**[68], כמי שמשליך מאחורי כתפו (השפעה חיצונית בלבד מבחינת "אחוריים") **וְגַם זֶה גּוּפָא** השפעה זו עצמה **אֵינוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְהַגְבִּיהַּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, כַּנַּ"ל. וְלָכֵן, מִיָּד בְּרֶגַע קָטָן, כְּשֶׁמִּתְעוֹרְרִים (מִ'כַּאפְּט זִיךְ תופסים, שמים לב) וּפוֹנִים אֶל הַנְּיָ' אֶלֹקֵינוּ, אֲזַי הַנְּיָ' אֶלֹקֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אוֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ**[69]. **וּכְמוֹ־כֵן** כשם הוא בנוגע להצלת בני ישראל מיד השונאים שכאשר עומדים בניסיון זוכים להצלה, כן **הוּא בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר אֵין נִתְּינַת מָקוֹם לַטְּעָנָה** (סְ'איז ניטָא וָואס צו צוטְשֶׁעפֶּען זִיךְ אין במה 'להיתפס' ו'להיטפל') **עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבִפְרָט בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת**, כי כבר עשו תשובה על הכול **מִלְּבַד הַהַסְבָּרָה** וטענת היצר **דְּמִי אֲנִי וּמָה אֲנִי כוּ', מִצַּד הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ בֶּעָבָר** (כַּנַּ"ל), **הִנֵּה אַדְּרַבָּה, וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גוֹ'**, ומתבוננים בקל־וחומר האמור **שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא** מזה עצמו שאין טענה אחרת מלבד "מי אני ומה אני" **יוֹדֵעַ הוּא אֲשֶׁר "אִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ" הַהַמְשָׁכָה הִיא מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִנֵּה "לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ", אֵלּוּ שֶׁפּוֹעֲלִים אֶת הָרָצוֹן, עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם** מעוררים ופועלים את רצונו של מקום[70], ועבודתם פועלת **לְהַמְשִׁיךְ אֶת הָרָצוֹן מִשָּׁרְשׁוֹ וּמִקּוֹרוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּמְצָאִים בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת - עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁנִּשְׁפָּע לָהֶם** מלמעלה **בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם בַּטֶּבַע וּלְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה**[71] של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, וההשפעה היא **בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת גַּם יָחַד, הֵן בְּעִנְיָנֵי הַפְּרָט וְהַיָּחִיד וְהֵן בְּעִנְיָנֵי הַצִּבּוּר וְהַכְּלָל.**

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּכְדִיּוּק הַלָּשׁוֹן
2 "עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ", שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל הָעֲבָרָה עַל סֵדֶר
3 הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁעַל־פִּי הָרָצוֹן, שֶׁנִּמְשָׁךְ
4 וְנִשְׁתַּלְשֵׁל מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת
5 דֶּרֶךְ נְפִילָה כוּ', כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[67] בַּאֲרוּכָּה.
6 אֶלָּא, שֶׁעִנְיָן זֶה הוּא רַק כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר
7 כַּתְפּוּי[68], וְגַם זֶה גּוּפָא אֵינוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְהַגְבִּיהַּ
8 אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר, כַּנַּ"ל. וְלָכֵן,
9 מִיָּד בְּרֶגַע קָטָן, כְּשֶׁמִּתְעוֹרְרִים (מִ'כַּאפְּט זִיךְ)
10 וּפוֹנִים אֶל הַנְּיָ' אֶלֹקֵינוּ, אֲזַי הַנְּיָ' אֶלֹקֶיךָ מִתְהַלֵּךְ
11 בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אוֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ[69].
12 וּכְמוֹ־כֵן הוּא בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר אֵין
13 נִתְּינַת מָקוֹם לַטְּעָנָה (סְ'איז ניטָא וָואס צו
14 צוטְשֶׁעפֶּען זִיךְ) עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל,
15 וּבִפְרָט בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, מִלְּבַד הַהַסְבָּרָה דְּ־מִי
16 אֲנִי וּמָה אֲנִי כוּ', מִצַּד הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ
17 בֶּעָבָר (כַּנַּ"ל), הִנֵּה אַדְּרַבָּה, וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם גוֹ',
18 שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא יוֹדֵעַ הוּא אֲשֶׁר "אִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ"
19 הַהַמְשָׁכָה הִיא מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִנֵּה
20 "לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ", אֵלּוּ שֶׁפּוֹעֲלִים אֶת הָרָצוֹן,
21 עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם[70], לְהַמְשִׁיךְ אֶת הָרָצוֹן
22 מִשָּׁרְשׁוֹ וּמִקּוֹרוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּמְצָאִים בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם
23 לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת — עַל־אַחַת־כַּמָּה־
24 וְכַמָּה שֶׁנִּשְׁפָּע לָהֶם בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם בַּטֶּבַע וּלְמַעְלָה
25 מֵהַטֶּבַע, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
26 מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה[71],
27 בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת גַּם יָחַד, הֵן בְּעִנְיָנֵי הַפְּרָט
28 וְהַיָּחִיד וְהֵן בְּעִנְיָנֵי הַצִּבּוּר וְהַכְּלָל.

---

67) ראה לקו"ת פ' ראה יט, ג. 68) תניא פכ"ב (כז, ב). 69) תצא כג, טו. 70) ראה לקו"ת ברכה צט, ג. ובכ"מ. 71) ברכה שלישית דברכת המזון.

ביאור בדרך אפשר

ו) **וְהִנֵּה** בְּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ד) שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן דְּ׳דּוֹרְשִׁין׳ (וּבְקַשְׁתֶּם מִשָּׁם גו׳ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ גו׳) ׳דרישה׳ במובן של חיפוש ובקשה להתקרב לאלוקות **צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה סֵדֶר הָעֲבוֹדָה דְּ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳,** חיזוק בסור מרע (גורעין) ועשה טוב (ומוסיפין) **מְבָאֵר בְּהַמַּאֲמָר**[72]**,** של הרבי הריי״צ משנת תש״ט **דְּצָרִיךְ לְהָבִין לָמָּה הַסֵּדֶר הוּא דַּוְקָא בְּאוֹפֶן דְּ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה ׳גוֹרְעִין׳** העבודה של התרחקות מעניינים בלתי רצויים **וְאַחַר־כָּךְ ׳מוֹסִיפִין׳,** העבודה של הוספה בעניינים רצויים **הֲרֵי ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳ הוּא מִמִּדּוֹת הַתּוֹרָה** המידות שבהם התורה שבכתב נדרשת ונלמדת בתורה שבעל־פה **(כַּנַּ״ל מִדִּבְרֵי הָרַב הַמַּגִּיד), וְעַל־פִּי הַתּוֹרָה הֲלֹא הָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר,** ללכת בדרך ישרה ומסודרת **וְאִם־כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת סֵדֶר הָעֲבוֹדָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁתְּחִלָּה תִּהְיֶה** הנעלית יותר **דְּ׳מוֹסִיפִין׳, הוֹסָפָה בַּתּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יִהְיֶה** ממילא **גַּם הָעִנְיָן דְּ׳גוֹרְעִין׳** הפחתה עד לביטול מוחלט **בְּאוֹפֶן שֶׁיִּפָּטְרוּ לְגַמְרֵי מֵהָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי רְצוּיִים** ולמה בכל זאת סדר העבודה בפועל הוא שתחילה ׳גורעין׳ ורק אחר־כך ׳מוסיפין׳? **וּנְקוּדַת הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁכְּדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּ׳מוֹסִיפִין׳ תִּפְעַל בִּפְנִימִיּוּת וּבְכָל עִנְיָנָיו,** ועניני לימוד התורה וקיום המצוות יחדרו בו בפנימיות, **צָרִיךְ לִהְיוֹת סֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן דְּ׳גוֹרְעִין׳ תְּחִלָּה** שיפחית ויבטל את כל העניינים הבלתי רצויים **וְאַחַר־כָּךְ מוֹסִיפִין. אָמְנָם, אַחַר־כָּךְ מוֹסִיף בָּזֶה**[73] במאמר הנזכר: **אִם לֹא בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁזֶּהוּ** עבודת התשובה היא **הִתְגַּלּוּת יִתְרָה מֵהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית,** שלא נמצאת בעבודה של לימוד התורה וקיום המצוות על דרך הרגיל, **הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל גַּם כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא בְּתוֹקֶף כוֹ׳** ועדיין לא נשלמה העבודה של ״גורעין״, ביטול הדברים הבלתי רצויים. **וְהַיְנוּ, שֶׁהַסֵּדֶר דְּ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳ הוּא** הסדר הרגיל והרצוי **כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא עַל־פִּי סֵדֶר הַתּוֹרָה, מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּפִי שֶׁהָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר,** כי על ידי ההקדמה וההכנה של ׳גורעין׳ פעולת ה׳מוסיפין׳ היא בעומק ובפנימיות יותר, כמבואר לעיל, **אֲבָל כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן דְּבַעֲלֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא**[74]**,** בגלל ירידת הדורות בתקופה זו **וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת,** שבהם בוודאי עיקר העבודה היא עבודת התשובה, **אֲזַי אֵין נָפְקָא־מִינָה כֵּיצַד יַתְחִיל עֲבוֹדָתוֹ** וגם אם ההתחלה היא ב׳מוסיפין׳ ולא ב׳גורעין׳, בסופו של דבר המעשים הטובים והחיוביים יפעלו פעולתם, **וְאַדְרַבָּה,** בעבודת התשובה אפשר ורצוי להתחיל ב׳מוסיפין׳ **שֶׁבְּשַׁעְתָּא חֲדָא וּבְרִגְעָא חֲדָא**[75] בשעה אחת וברגע אחד, היינו במהירות גדולה, **יָכוֹל לְהַתְחִיל בָּעִנְיָן דְּ׳מוֹסִיפִין׳, בְּרִיבּוּי טוֹב,** של לימוד התורה וקיום המצוות באופן של ׳עשה טוב׳ **וְאָז הֲרֵי אֲפִילּוּ מְעַט אוֹר דּוֹחֶה הַרְבֵּה חֹשֶׁךְ**[76]**, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה הַרְבֵּה אוֹר.** אמנם, אף שמצד עבודת התשובה על העבר אכן אפשר ועדיף להתחיל ב׳מוסיפין׳ של ריבוי טוב וריבוי אור, **אַךְ מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁחֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא** לא רק חודש החשבון והתשובה על העבר אלא **גַּם הַכָּנָה עַל כָּל הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ**

ביאור בדרך אפשר

1 ו) **וְהִנֵּה** בְּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ד) שֶׁכְּדֵי
2 שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן דְּ׳דּוֹרְשִׁין׳ (וּבְקַשְׁתֶּם
3 מִשָּׁם גו׳ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ גו׳) צָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה
4 סֵדֶר הָעֲבוֹדָה דְּ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳, מְבָאֵר
5 בְּהַמַּאֲמָר[72], דְּצָרִיךְ לְהָבִין לָמָּה הַסֵּדֶר הוּא דַּוְקָא
6 בְּאוֹפֶן דְּ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה
7 ׳גוֹרְעִין׳ וְאַחַר־כָּךְ ׳מוֹסִיפִין׳, הֲרֵי ׳גוֹרְעִין
8 וּמוֹסִיפִין׳ הוּא מִמִּדּוֹת הַתּוֹרָה (כַּנַּ״ל מִדִּבְרֵי
9 הָרַב הַמַּגִּיד), וְעַל־פִּי הַתּוֹרָה הֲלֹא הָאֱלֹקִים עָשָׂה
10 אֶת הָאָדָם יָשָׁר, וְאִם־כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת סֵדֶר
11 הָעֲבוֹדָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁתְּחִלָּה תִּהְיֶה
12 הָעֲבוֹדָה דְּ׳מוֹסִיפִין׳, הוֹסָפָה בַּתּוֹרָה, וְעַל־יְדֵי־זֶה
13 יִהְיֶה גַּם הָעִנְיָן דְּ׳גוֹרְעִין׳ בְּאוֹפֶן שֶׁיִּפָּטְרוּ לְגַמְרֵי
14 מֵהָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי רְצוּיִים. וּנְקוּדַת הַבֵּאוּר בָּזֶה,
15 שֶׁכְּדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּ׳מוֹסִיפִין׳ תִּפְעַל בִּפְנִימִיּוּת
16 וּבְכָל עִנְיָנָיו, צָרִיךְ לִהְיוֹת סֵדֶר הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן
17 דְּ׳גוֹרְעִין׳ תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ מוֹסִיפִין. אָמְנָם,
18 אַחַר־כָּךְ מוֹסִיף בָּזֶה[73]: אִם לֹא בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,
19 שֶׁזֶּהוּ הִתְגַּלּוּת יִתְרָה מֵהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הֲרֵי זֶה
20 פּוֹעֵל גַּם כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא בְּתוֹקֶף כוֹ׳.
21 וְהַיְנוּ, שֶׁהַסֵּדֶר דְּ׳גוֹרְעִין וּמוֹסִיפִין׳ הוּא כַּאֲשֶׁר
22 הָעֲבוֹדָה הִיא עַל־פִּי סֵדֶר הַתּוֹרָה, מִלְּמַעְלָה
23 לְמַטָּה, כְּפִי שֶׁהָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר,
24 אֲבָל כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן דְּבַעֲלֵי־תְּשׁוּבָה,
25 שֶׁזּוֹהִי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא[74],
26 וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־
27 כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, אֲזַי אֵין נָפְקָא־מִינָה
28 כֵּיצַד יַתְחִיל עֲבוֹדָתוֹ, וְאַדְרַבָּה, שֶׁבְּשַׁעְתָּא חֲדָא
29 וּבְרִגְעָא חֲדָא[75] יָכוֹל לְהַתְחִיל בָּעִנְיָן דְּ׳מוֹסִיפִין׳,
30 בְּרִיבּוּי טוֹב, וְאָז הֲרֵי אֲפִילּוּ מְעַט אוֹר דּוֹחֶה
31 הַרְבֵּה חֹשֶׁךְ[76], וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה הַרְבֵּה אוֹר.
32 אַךְ מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁחֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא גַּם הַכָּנָה

---

72) ד״ה אני לדודי תש״ט פי״ב (סה״מ תש״ט ע׳ 228). 73) שם ע׳ 230. 74) ראה תו״מ סה״מ אדר ע׳ צח ואילך. 75) זח״א קכט, א ואילך. 76) תניא פי״ב (יז, א).

ביאור בדרך אפשר

לְטוֹבָה (כַּנַּ״ל), **שֶׁאָז** בכל ימות השנה **צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת,** והסדר הרגיל וה׳ישר׳ הוא שתחילה צריך להיות ׳גורעין׳ ורק אחר כך ׳מוסיפין׳, כמבואר לעיל, **לָכֵן צָרִיךְ לְהִתְכּוֹנֵן לְעִיקַּר הָעֲבוֹדָה** של כל ימות השנה **בְּאוֹפֶן מְסוּדָר, שֶׁהַסֵּדֶר בָּזֶה הוּא שֶׁ׳גּוֹרְעִין׳ תְּחִילָה** ב׳סור מרע׳ **וְאַחַר־כָּךְ ׳מוֹסִיפִין׳** ב׳עשה טוב׳, **וּלְאַחֲרֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ׳דּוֹרְשִׁין׳, כִּי תִּדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.**

ז) וְהִנֵּה שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הִיא שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא מאז שעשה תשובה ובעתיד **יִהְיֶה צַדִּיק גָּמוּר, וְיִתֵּרָה מִזֶּה שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים לוֹ לִזְכִיּוֹת, אֶלָּא** שהיא תשובה נעלית ביותר, **עוֹד זֹאת, שֶׁיִּהְיֶה מְרוּצֶה וְחָבִיב לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה לִפְנֵי־זֶה**[77] קודם שחטא. **וְעַל זֶה צָרִיךְ לְעִנְיָן הַסְּלִיחָה, דְּכַאֲשֶׁר** בנוסף לכללות התשובה והתקרבות לאלוקות מחדש **גַּם בַּקָּשַׁת הַסְּלִיחָה הִיא ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״,** מתוך העומק והפנימיות, **אַזַּי נַעֲשֶׂה מְרוּצֶה וְחָבִיב כּוֹ׳, וְעַד שֶׁצּוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה**[78], **כִּפְסַק הָרַמְבַּ״ם**[79] אודות מעלת התשובה שקודם לכן היה האדם בריחוק ואילו עכשיו שחזר ונתקרב בקשתו נשמעת מיד **שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּבַעַל־תְּשׁוּבָה.**

וְעַל זֶה כדי לפעול את ענין הסליחה והמחילה ולהיות מרוצה וחביב לפני ה׳, כמבואר לעיל, **אוֹמְרִים בַּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים (וְהַהֲכָנָה לְזֶה הִיא בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים גו׳,** ובפרק זה אומרים את הפסוק **כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא**[80] כדי שייראו (יפחדו) ממך **(וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין צוֹרֶךְ לְהַמְתִּין** מלפעול את ענין הסליחה **עַד לַעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים** שבהם אומרים את המזמור ״שיר המעלות ממעמקים...״, **אֶלָּא יְכוֹלִים לִפְעוֹל זֹאת עוֹד בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת** שגם הם ימי סליחה).

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[81], **כַּיָּדוּעַ הַמָּשָׁל שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, מֵאָדָם שֶׁהוּא חַיָּב סַךְ גָּדוֹל וְעָצוּם, וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לְשַׁלֵּם רַק** אלא **מַחֲצִית הַחוֹב, וּמַחֲצִית זוֹ גַּם־כֵּן אֵינוֹ בְּאֶפְשָׁרִי לוֹ לְשַׁלֵּם בְּפַעַם אַחַת, כִּי־אִם קִמְעָא קִמְעָא** מעט מעט **בְּרִיבּוּי שָׁנִים, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר הָאִישׁ שֶׁחַיָּב לוֹ מַסְכִּים שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ בְּאוֹפֶן כָּזֶה,** מעט מעט ובתשלומים רבים, **אַזַּי הָאָדָם הַחַיָּב יִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה, וְעַד שֶׁיְּשַׁלֵּם** בסופו של דבר **גַּם כָּל חוֹבוֹ** כי היחס הטוב מצד המלווה מעורר את הלווה להשתדל ולהתאמץ. וכך גם בעבודת ה׳, עצם עניין הסליחה מעורר את האדם ונותן לו כוח לעשות תשובה.

וְזֶהוּ שֶׁפֵּירֵשׁ ׳אִבֶּן יִחְיֶא׳ פָּסוּק זֶה ״כי עמך הסליחה״: **אַתָּה חַיָּב לִסְלוֹחַ, וְעִמְּךָ רָאוּי לִהְיוֹת מִדַּת הַסְּלִיחָה כּוֹ׳, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ**[82] **הַסְּלִיחָה מוּפְקֶדֶת אֶצְלְךָ, אֶצְלְךָ דָּיְקָא,** כי רק אתה, הקדוש־ברוך־הוא יכול, ולכן צריך כביכול, לסלוח, **שֶׁעִנְיָן זֶה** של ״עמך הסליחה״ **מְבַטֵּל כָּל מִינֵי**

ביאור בדרך אפשר

1 לְטוֹבָה (כַּנַּ״ל), שֶׁאָז בכל ימות השנה צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה
2 מְסוּדֶרֶת, והסדר הרגיל וה׳ישר׳ הוא שתחילה צריך להיות ׳גורעין׳ ורק
3 אחר כך ׳מוסיפין׳, כמבואר לעיל, לָכֵן צָרִיךְ לְהִתְכּוֹנֵן לְעִיקַּר
4 הָעֲבוֹדָה של כל ימות השנה בְּאוֹפֶן מְסוּדָר, שֶׁהַסֵּדֶר בָּזֶה הוּא
5 שֶׁ׳גּוֹרְעִין׳ תְּחִילָה ב׳סור מרע׳
6 וְאַחַר־כָּךְ ׳מוֹסִיפִין׳ ב׳עשה
7 טוב׳, וּלְאַחֲרֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן
8 דְּ׳דּוֹרְשִׁין׳, כִּי תִּדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל
9 לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.
10 ז) וְהִנֵּה שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הִיא
11 שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא
12 מאז שעשה תשובה ובעתיד יִהְיֶה
13 צַדִּיק גָּמוּר, וְיִתֵּרָה מִזֶּה
14 שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים לוֹ לִזְכִיּוֹת,
15 שהיא תשובה נעלית ביותר, אֶלָּא
16 עוֹד זֹאת, שֶׁיִּהְיֶה מְרוּצֶה
17 וְחָבִיב לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ יוֹתֵר
18 מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה לִפְנֵי־זֶה[77] קודם
19 שחטא. וְעַל זֶה צָרִיךְ לְעִנְיָן
20 הַסְּלִיחָה, דְּכַאֲשֶׁר בנוסף לכללות
21 התשובה והתקרבות לאלוקות מחדש
22 גַּם בַּקָּשַׁת הַסְּלִיחָה הִיא
23 ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״,
24 מתוך העומק והפנימיות, אַזַּי נַעֲשֶׂה
25 מְרוּצֶה וְחָבִיב כּוֹ׳, וְעַד
26 שֶׁצּוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר
27 וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי
28 אֶעֱנֶה[78], כִּפְסַק הָרַמְבַּ״ם[79]
29 אודות מעלת התשובה שקודם לכן היה
30 האדם בריחוק ואילו עכשיו שחזר
31 ונתקרב בקשתו נשמעת מיד שֶׁעִנְיָן
32 זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה
33 דְּבַעַל־תְּשׁוּבָה.
34 וְעַל זֶה כדי לפעול את ענין הסליחה
35 והמחילה ולהיות מרוצה וחביב לפני
36 ה׳, כמבואר לעיל, אוֹמְרִים
37 בַּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ
38 הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים
39 (וְהַהֲכָנָה לְזֶה הִיא בִּימֵי
40 הַסְּלִיחוֹת) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
41 מִמַּעֲמַקִּים גו׳, ובפרק זה אומרים

1 עַל כָּל הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ לְטוֹבָה (כַּנַּ״ל), שֶׁאָז
2 צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת, לָכֵן צָרִיךְ
3 לְהִתְכּוֹנֵן לְעִיקַּר הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן מְסוּדָר, שֶׁהַסֵּדֶר
4 בָּזֶה הוּא שֶׁ׳גּוֹרְעִין׳ תְּחִילָה וְאַחַר־כָּךְ ׳מוֹסִיפִין׳,
5 וּלְאַחֲרֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ׳דּוֹרְשִׁין׳, כִּי תִּדְרְשֶׁנּוּ
6 בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.
7 ז) **וְהִנֵּה** שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הִיא שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד
8 שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא יִהְיֶה צַדִּיק גָּמוּר,
9 וְיִתֵּרָה מִזֶּה שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים לוֹ לִזְכִיּוֹת, אֶלָּא
10 עוֹד זֹאת, שֶׁיִּהְיֶה מְרוּצֶה וְחָבִיב לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ
11 יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה לִפְנֵי־זֶה[77]. וְעַל זֶה צָרִיךְ
12 לְעִנְיָן הַסְּלִיחָה, דְּכַאֲשֶׁר גַּם בַּקָּשַׁת הַסְּלִיחָה הִיא
13 ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ״, אַזַּי נַעֲשֶׂה מְרוּצֶה
14 וְחָבִיב כּוֹ׳, וְעַד שֶׁצּוֹעֵק וְנַעֲנֶה מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר
15 וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה[78], כִּפְסַק הָרַמְבַּ״ם[79]
16 שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּבַעַל־תְּשׁוּבָה.
17 וְעַל זֶה אוֹמְרִים בַּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה
18 לְיוֹם הַכִּפּוּרִים (וְהַהֲכָנָה לְזֶה הִיא בִּימֵי
19 הַסְּלִיחוֹת) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים גו׳, כִּי עִמְּךָ
20 הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא[80] (וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין צוֹרֶךְ
21 לְהַמְתִּין עַד לַעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה
22 לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֶלָּא יְכוֹלִים לִפְעוֹל זֹאת עוֹד
23 בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת).
24 **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה[81], כַּיָּדוּעַ הַמָּשָׁל שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ
25 הַזָּקֵן, מֵאָדָם שֶׁהוּא חַיָּב סַךְ גָּדוֹל
26 וְעָצוּם, וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לְשַׁלֵּם רַק מַחֲצִית הַחוֹב,
27 וּמַחֲצִית זוֹ גַּם־כֵּן אֵינוֹ בְּאֶפְשָׁרִי לוֹ לְשַׁלֵּם בְּפַעַם אַחַת, כִּי־אִם קִמְעָא קִמְעָא
28 בְּרִיבּוּי שָׁנִים, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר הָאִישׁ שֶׁחַיָּב לוֹ מַסְכִּים שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ בְּאוֹפֶן כָּזֶה, אַזַּי
29 הָאָדָם הַחַיָּב יִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה, וְעַד שֶׁיְּשַׁלֵּם גַּם כָּל חוֹבוֹ. וְזֶהוּ שֶׁפֵּירֵשׁ ׳אִבֶּן יִחְיֶא׳
30 פָּסוּק זֶה: אַתָּה חַיָּב לִסְלוֹחַ, וְעִמְּךָ רָאוּי לִהְיוֹת מִדַּת הַסְּלִיחָה כּוֹ׳, וּכְמוֹ
31 שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ[82] הַסְּלִיחָה מוּפְקֶדֶת אֶצְלְךָ, אֶצְלְךָ דָּיְקָא, שֶׁעִנְיָן זֶה מְבַטֵּל כָּל

---

77) ראה רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ד. 78) ישעי׳ סה, כד. 79) שם ה״ז. 80) תהלים קל, א־ד. 81) בהבא לקמן - ראה ד״ה כי עמך הסליחה תש״ט (סה״מ תש״ט ע׳ 215 ואילך). וראה גם אוה״ת (יהל אור) עה״פ (ס״ע תק ואילך). סה״מ תרל״ד ע׳ שכה. תרח״ץ ע׳ רפא. 82) מדרש תהלים עה״פ. יל״ש שם רמז תתפא.

מִנְיָנֵי מְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים עַל הַסְּלִיחָה, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ לִסְלוֹחַ, יֵשׁ כַּמָּה עִנְיָנֵי מְנִיעוֹת מִצַּד נִימוּסֵי וְסִדְרֵי הַמְּדִינָה כוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הִנֵּה כֵּיוָן שֶׁהַסְּלִיחָה מוּפְקֶדֶת אֶצְלְךָ, עִמְּךָ בִּלְבַד, חֲרֵי אֵין לְךָ שׁוּם מוֹנֵעַ לִסְלוֹחַ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ה) שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא צַדִּיק גָּמוּר, וְגַם בַּעַל־תְּשׁוּבָה, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, וואם כן לכאורה בוודאי שראוי ונכון לסלוח לכל אחד ואחד ולמה יש צורך בבקשה מיוחדת ובעבודה מיוחדת כדי לפעול את עניין הסליחה, על כך בא המענה, מִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ הַהַגְבָּלָה דְּנִימוּסֵי וְחוּקֵי וְדִינֵי הַמְּדִינָה שֶׁקָּבַע הַמֶּלֶךְ עצמו, כְּפִי שֶׁהֵם בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית, שגם בה יש כללים וסדרים קבועים, הִנֵּה אַף שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיַן הַסְּלִיחָה גם כפי שהוא במסגרת הכללים והסדרים הרגילים, אֵין זוֹ מַעֲלַת הַסְּלִיחָה שֶׁבָּהּ רוֹצֶה אִישׁ יִשְׂרָאֵל יהודי וּמְקַבֵּל אוֹתָהּ, והסליחה הנעלית יותר שאותה מבקשים ומקבלים בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה, היא הסליחה שלא על פי הכללים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה״, שֶׁזּוֹהִי הַסְּלִיחָה שֶׁמּוּפְקֶדֶת ׳אֶצְלְךָ׳ דַּוְקָא, כמבואר לעיל.

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב שענין ״כי עמך הסליחה״ הוא ״לְמַעַן תּוֹרֶא״ כדי שיראו (יפחדו) ממך. וְלִכְאוֹרָה דָּרוּשׁ בֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי עִיקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד אַהֲבָה, כְּמַאֲמַר[83] הזוהר לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא, אין

ביאור בדרך אפשר

עבודה (חשובה ונעלית) כעבודת האהבה וְלִכְאוֹרָה אֵין עֲבוֹדָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד אַהֲבָה, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ ״לְמַעַן תּוֹרֶא״, שֶׁתַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּאִים לְזֶה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה ״מִמַּעֲמַקִּים״, מהעומק והפנימיות, והיא העבודה הפועלת את הסליחה חֲרֵי זֶה בִּשְׁבִיל (לְמַעַן) עִנְיַן הַיִּרְאָה (תּוֹרֶא) דַּוְקָא? אַף הָעִנְיָן הוּא, דְּמִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעַן תּוֹרֶא, מוּבָן שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לְהָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה בְּיִרְאָה, יראת ה׳ בדרגה הנעלית ביותר, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מַעֲלָה לְגַבֵּי אַהֲבָה, אֲפִילוּ לְגַבֵּי הַדַּרְגָּא הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבָּאַהֲבָה, כפי שממשיך ומבאר, ועל היראה הנעלית הזו נאמר שבאים אליה על־ידי העבודה ״ממעמקים״.

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה[84], שֶׁהָאַהֲבָה בָּאָה מֵהָאוֹהֵב אֶל הַנֶּאֱהָב האהוב, וּלְפִי עֶרֶךְ קֵרוּב הָאוֹהֵב כלפי האהוב (שֶׁמִּצַּד הַקֵּרוּב מַעֲרִיךְ הוּא וּמִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲלַת הַנֶּאֱהָב) כֵּן תִּהְיֶה גּוֹדֶל הָאַהֲבָה, ואם הקירוב מוגבל האהבה מוגבלת, אֲבָל הַיִּרְאָה הִיא מִן הַנּוֹרָא בְּעַצְמוֹ, וְהוּא עִנְיַן יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, שֶׁהִיא מִצַּד דַּרְגָּתוֹ שֶׁל הַנּוֹרָא, שֶׁלֹּא כְּפִי עֶרֶךְ הַיְּרֵא והיראה בדרגא זו, מפני הרוממות של הנורא עצמו, לא מוגבלת במידת היחס של הירא כלפי הנורא. וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמַעַן תּוֹרֶא, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵהָעִנְיָנִים הַיּוֹתֵר נַעֲלִים שֶׁבָּאַהֲבָה. וְלָכֵן גַּם בְּשֵׁם

מִינֵי מְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים עַל הַסְּלִיחָה, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁאֵין זֶה דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ לִסְלוֹחַ, יֵשׁ כַּמָּה עִנְיָנֵי מְנִיעוֹת מִצַּד נִימוּסֵי וְסִדְרֵי הַמְּדִינָה כוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הִנֵּה כֵּיוָן שֶׁהַסְּלִיחָה מוּפְקֶדֶת אֶצְלְךָ, עִמְּךָ בִּלְבַד, חֲרֵי אֵין לְךָ שׁוּם מוֹנֵעַ לִסְלוֹחַ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ה) שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא צַדִּיק גָּמוּר, וְגַם בַּעַל־תְּשׁוּבָה, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, מִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁיֶּשְׁנָהּ הַהַגְבָּלָה דְּנִימוּסֵי וְחוּקֵי וְדִינֵי הַמְּדִינָה שֶׁקָּבַע הַמֶּלֶךְ, כְּפִי שֶׁהֵם בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית, הִנֵּה אַף שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיַן הַסְּלִיחָה, אֵין זוֹ מַעֲלַת הַסְּלִיחָה שֶׁבָּהּ רוֹצֶה אִישׁ יִשְׂרָאֵל וּמְקַבֵּל אוֹתָהּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה״, שֶׁזּוֹהִי הַסְּלִיחָה שֶׁמּוּפְקֶדֶת ׳אֶצְלְךָ׳ דַּוְקָא.

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב ״לְמַעַן תּוֹרֶא״. וְלִכְאוֹרָה דָּרוּשׁ בֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי עִיקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד אַהֲבָה, כְּמַאֲמַר[83] לֵית פּוּלְחָנָא כְּפוּלְחָנָא דִּרְחִימוּתָא, וְלִכְאוֹרָה אֵין עֲבוֹדָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד אַהֲבָה, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ ״לְמַעַן תּוֹרֶא״, שֶׁתַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּאִים לְזֶה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה ״מִמַּעֲמַקִּים״, חֲרֵי זֶה בִּשְׁבִיל (לְמַעַן) עִנְיַן הַיִּרְאָה (תּוֹרֶא) דַּוְקָא. אַף הָעִנְיָן הוּא, דְּמִמַּה שֶׁכָּתוּב לְמַעַן תּוֹרֶא, מוּבָן שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לְהָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה בְּיִרְאָה, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מַעֲלָה לְגַבֵּי אַהֲבָה, אֲפִילוּ לְגַבֵּי הַדַּרְגָּא הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבָּאַהֲבָה. וְהַבֵּאוּר בָּזֶה[84], שֶׁהָאַהֲבָה בָּאָה מֵהָאוֹהֵב אֶל הַנֶּאֱהָב, וּלְפִי עֶרֶךְ קֵרוּב הָאוֹהֵב (שֶׁמִּצַּד הַקֵּרוּב מַעֲרִיךְ הוּא וּמִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲלַת הַנֶּאֱהָב) כֵּן תִּהְיֶה גּוֹדֶל הָאַהֲבָה, אֲבָל הַיִּרְאָה הִיא מִן הַנּוֹרָא בְּעַצְמוֹ, וְהוּא עִנְיַן יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, שֶׁהִיא מִצַּד דַּרְגָּתוֹ שֶׁל הַנּוֹרָא, שֶׁלֹּא כְּפִי עֶרֶךְ הַיְּרֵא. וְעַל זֶה נֶאֱמַר לְמַעַן תּוֹרֶא, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, לְמַעְלָה אֲפִילוּ מֵהָעִנְיָנִים הַיּוֹתֵר נַעֲלִים שֶׁבָּאַהֲבָה. וְלָכֵן גַּם בְּשֵׁם

83) ראה זח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. לקו״ת שלח מב, ג. 84) ראה סד״ה אני לדודי תש״ט (סה״מ שם ע׳ 230).

ביאור בדרך אפשר

הֲוָיָ׳, הֲרֵי זֶה הַיּוּ״ד דְּשֵׁם הֲוָיָ׳, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה בָּאָה אוֹת ה׳, שֶׁהוּא עִנְיָן אַהֲבָה רַבָּה[85] שהיא אכן אהבת ה׳ בדרגה נעלית, אבל היראה האמורה נעלית עוד יותר ממנה. וְעַל יִרְאָה זוֹ נֶאֱמַר הָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו[86], שֶׁבָּזֶה ביראה נעלית זו הוּא הָרָצוֹן דְּעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. ח) וְזֶהוּ ״אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי״ רָאשֵׁי־תֵבוֹת אֱלוּל, וְסוֹפֵי־תֵבוֹת ד׳ יוּדִי״ן, שֶׁהֵם הָאַרְבָּעִים יוֹם שֶׁמֵּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֱלוּל עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, כמובא בתחילת המאמר שאף כי עשרת הימים האחרונים מארבעים הימים הם בחודש תשרי, גם הם נרמזים בראשי־תיבות של ״אלול״ וְהַיְנוּ, שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל גּוּפָא עצמו, וּבִפְרָט בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת שֶׁהֵם הַסִּיּוּם וְהַחוֹתָם דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִיתּוּם, יֶשְׁנוֹ כְּבָר הָעִנְיָן שֶׁנַּעֲשָׂה בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בַּעֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְ״בַּקְּשׁוּ פָּנַי״, וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת הָוָיָ׳ אֶלְקֶיךָ וּמְצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, אָז ״אֶת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״, הַיְנוּ, שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁבְּחִינַת ״פָּנֶיךָ הָוָיָ׳״ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי, וְכֵיוָן שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה, הֲרֵי עַל־פִּי הַפְּסַק־דִּין שֶׁ״טֶּרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה״ (כַּנַּ״ל סְעִיף ז), מְמַלֵּא הַקָּבָּ״ה אֶת בַּקָּשָׁתוֹ עוֹד טֶרֶם שֶׁקּוֹרֵא, שֶׁבְּחִינַת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ הוּא בְּגִלּוּי אֶצְלוֹ (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״דּוֹדִי לִי״). וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ עִנְיָן זֶה גַּם בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם וּבְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּבַקְּשִׁים בִּתְפִלּוֹת דְּיָמִים נוֹרָאִים, גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ, מְלוֹךְ עַל הָעוֹלָם כּוּלוֹ בִּכְבוֹדֶךָ, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּדַּרְגָּא הֲכִי נַעֲלִית (כַּנַּ״ל), וּבְחִינָה זוֹ נִמְשֶׁכֶת לְמַטָּה וּבְאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי. וְכָל זֶה נַעֲשָׂה בְּאוֹפֶן שֶׁל שִׂמְחָה, וּ״בְאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים״, שהרי מתקרבים לאלוקות ועומדים מול פני המלך, המקור להשפעת שמחה וחיות, כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״אֶת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״, וּמְמַלְּאִים בַּקָּשָׁתוֹ מלמעלה נענים לבקשה של האדם שתהיה הארה של ׳פניך׳, פנימיות האלוקות, וְעַל־יְדֵי־זֶה שזוכה להארת ״פניך הוי׳״, נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ (בְּמֶשֶׁךְ כָּל חֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ לְטוֹבָה) מַעֲמָד וּמַצָּב

1 הֲוָיָ׳, הֲרֵי זֶה הַיּוּ״ד דְּשֵׁם הֲוָיָ׳, וְרַק לְאַחֲרֵי־זֶה
2 בָּאָה אוֹת ה׳, שֶׁהוּא עִנְיָן אַהֲבָה רַבָּה[85]. וְעַל
3 יִרְאָה זוֹ נֶאֱמַר הָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו[86],
4 שֶׁבָּזֶה הוּא הָרָצוֹן דְּעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.
5 ח) וְזֶהוּ ״אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי״ רָאשֵׁי־תֵבוֹת
6 אֱלוּל, וְסוֹפֵי־תֵבוֹת ד׳ יוּדִי״ן, שֶׁהֵם
7 הָאַרְבָּעִים יוֹם שֶׁמֵּרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֱלוּל עַד יוֹם
8 הַכִּפּוּרִים, וְהַיְנוּ, שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל גּוּפָא, וּבִפְרָט
9 בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת שֶׁהֵם הַסִּיּוּם וְהַחוֹתָם דְּחֹדֶשׁ
10 אֱלוּל, וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִיתּוּם, יֶשְׁנוֹ כְּבָר
11 הָעִנְיָן שֶׁנַּעֲשָׂה בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בַּעֲשָׂרָה יָמִים
12 שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן
13 בָּזֶה, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְ״בַּקְּשׁוּ פָּנַי״, וּבִקַּשְׁתֶּם
14 מִשָּׁם אֶת הָוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ וּמְצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל
15 לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, אָז ״אֶת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״,
16 הַיְנוּ, שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁבְּחִינַת ״פָּנֶיךָ הָוָיָ׳״ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ
17 בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי, וְכֵיוָן שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בַּעַל־
18 תְּשׁוּבָה, הֲרֵי עַל־פִּי הַפְּסַק־דִּין שֶׁ״טֶּרֶם יִקְרָאוּ
19 וַאֲנִי אֶעֱנֶה״ (כַּנַּ״ל סְעִיף ז), מְמַלֵּא הַקָּבָּ״ה אֶת
20 בַּקָּשָׁתוֹ עוֹד טֶרֶם שֶׁקּוֹרֵא, שֶׁבְּחִינַת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳
21 הוּא בְּגִלּוּי אֶצְלוֹ (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״דּוֹדִי לִי״).
22 וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ עִנְיָן זֶה גַּם בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם וּבְכָל
23 הָעוֹלָם כּוּלוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּבַקְּשִׁים בִּתְפִלּוֹת דְּיָמִים
24 נוֹרָאִים, גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ, מְלוֹךְ עַל
25 הָעוֹלָם כּוּלוֹ בִּכְבוֹדֶךָ, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת
26 כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּדַּרְגָּא הֲכִי נַעֲלִית (כַּנַּ״ל), וּבְחִינָה
27 זוֹ נִמְשֶׁכֶת לְמַטָּה וּבְאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי. וְכָל זֶה נַעֲשָׂה בְּאוֹפֶן שֶׁל שִׂמְחָה, וּ״בְאוֹר
28 פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים״, כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״אֶת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״,
29 וּמְמַלְּאִים בַּקָּשָׁתוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ (בְּמֶשֶׁךְ כָּל חֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־
30 כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ
31 לְטוֹבָה) מַעֲמָד וּמַצָּב

ביאור בדרך אפשר

(כַּנַּ״ל סְעִיף ז), מְמַלֵּא הַקָּבָּ״ה אֶת בַּקָּשָׁתוֹ עוֹד טֶרֶם שֶׁקּוֹרֵא, אפילו לפני ״ובקשתם״ שֶׁבְּחִינַת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ הוּא בְּגִלּוּי אֶצְלוֹ (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״דּוֹדִי לִי״) אצל האדם העוסק בעבודת התשובה. וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ עִנְיָן זֶה גַּם בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם המוטל עליו לברר, לזכך ולהעלות, ומהאדם וחלקו בעולם הדבר נמשך ומאיר גם וּבְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּבַקְּשִׁים בִּתְפִלּוֹת דְּיָמִים נוֹרָאִים, גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ, מְלוֹךְ עַל הָעוֹלָם כּוּלוֹ בִּכְבוֹדֶךָ, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּדַּרְגָּא הֲכִי נַעֲלִית (כַּנַּ״ל שהכוונה היא בדרגה לעיל בפרטיות שהבקשה היא אפילו על התגלות המלכות כפי שהוא מושרשת ב׳עצמותו ומהותו׳), וּבְחִינָה זוֹ נִמְשֶׁכֶת לְמַטָּה וּבְאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי.

וְכָל זֶה נַעֲשָׂה בְּאוֹפֶן שֶׁל שִׂמְחָה, וּ״בְאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים״, שהרי מתקרבים לאלוקות ועומדים מול פני המלך, המקור להשפעת שמחה וחיות, כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״אֶת פָּנֶיךָ הָוָיָ׳ אֲבַקֵּשׁ״, וּמְמַלְּאִים בַּקָּשָׁתוֹ מלמעלה נענים לבקשה של האדם שתהיה הארה של ׳פניך׳, פנימיות האלוקות, וְעַל־יְדֵי־זֶה שזוכה להארת ״פניך הוי׳״, נַעֲשֶׂה אֶצְלוֹ (בְּמֶשֶׁךְ כָּל חֹדֶשׁ אֱלוּל, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּימֵי הַסְּלִיחוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַבָּאָה עָלֵינוּ לְטוֹבָה) מַעֲמָד וּמַצָּב

85) ראה לקו״ת שה״ש מו, א. ובכ״מ. 86) קהלת ג, יד. וראה לקו״ת דרושים לשבת שובה סז, סע״א ואילך.

ביאור בדרך אפשר

דְּשִׁבְתִּי בְּבֵית הַוְיָ׳ גוֹ׳ לַחֲזוֹת בְּנוֹעַם הַוְיָ׳ וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ[87], להיות בקירוב לאלוקות תמיד בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּשְׁעַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, לִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת. וְכֵיוָן שֶׁ״בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים״, הִנֵּה ״מֶלֶךְ פּוֹרֵץ גָּדֵר״, וְנִמְשָׁכִים כָּל הָעִנְיָנִים מִתּוֹךְ שִׁמְחָה, שֶׁשִּׂמְחָה פּוֹרֶצֶת גָּדֵר, וההמשכה וההשפעה היא למעלה מהגדרים מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה של הקדוש ברוך הוא בעצמו, וְהַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא בַּקָּשַׁת כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל בפרט, בְּתוֹכֵכִי כְּלָל יִשְׂרָאֵל בכלל, לִיתֵּן כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה טוב גלוי גם במושגים של האדם, וּמְקַיֵּם גַּם תְּפִילַת כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ, וּמֵבִיא אֶת כּוּלָּם, את כל בני ישראל הפזורים בארבע כנפות הארץ, כולל גם את ה׳נידחים׳ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה, עִם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וְכַסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם[88], עַד שֶׁ״לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה״[89] כשם שנאמר ביציאת מצרים שהיציאה תהיה מושלמת כולל גם המקנה עד שאפילו פרסה של בהמה אחת לא תישאר במצרים, וכך תהיה הגאולה העתידה עם שלימות הרכוש, בְּאוֹפֶן טוֹב וּבְאוֹפֶן שֶׁל הַצְלָחָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, אֲבָל עם זאת שהגאולה היא על־ידי שליח, משיח צדקנו, הרי זה בְּאוֹפֶן שֶׁהַקָּבָּ״ה עַצְמוֹ עוֹשֶׂה זֹאת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ״י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה[90] על הפסוק (המדבר על הגאולה השלימה) ״ושב ה׳ אלקיך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה׳ אלקיך שמה״ (ופירוש רש״י מיועד לְ״בֶן חָמֵשׁ לְמִקְרָא״ שֶׁמַּתְחִיל לִלְמוֹד תּוֹרָה בְּפֵרוּשָׁהּ, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב גּוּפָא עצמה), שֶׁהוּא (הַקָּבָּ״ה) עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[91] וְאַתֶּם תְּלוּקְטוּ לְאֶחָד אֶחָד, וּמוֹצִיאוֹ מִן הַגְּלוּת, וּמֵבִיא אוֹתוֹ מִן הַמֵּיצַר אֶל הַמֶּרְחָב, עַד לַמֶּרְחָב הָעַצְמִי, מרחב בעצם, לא רק יחסית למצר וּכְפִי שֶׁמֶּרְחָב הָעַצְמִי הוּא כָּאן לְמַטָּה מִעַשָּׂרָה טְפָחִים, בתוך מציאות העולם בַּגְּאוּלָה כִּפְשׁוּטָהּ, גְּאוּלָה אֲמִתִּית וְחִרוּת אֲמִתִּית, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

1 בְּהֵיכָלוֹ[87], בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה
2 בִּשְׁעַת עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, לִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם
3 הַמִּצְוֹת. וְכֵיוָן שֶׁ״בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים״, הִנֵּה
4 ״מֶלֶךְ פּוֹרֵץ גָּדֵר״, וְנִמְשָׁכִים כָּל הָעִנְיָנִים מִתּוֹךְ
5 שִׁמְחָה, שֶׁשִּׂמְחָה פּוֹרֶצֶת גָּדֵר, מִיָּדוֹ הַמְלֵאָה
6 הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה, וְהַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא
7 בַּקָּשַׁת כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, בְּתוֹכֵכִי כְּלָל
8 יִשְׂרָאֵל, לִיתֵּן כְּתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה
9 וּמְתוּקָה בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה, וּמְקַיֵּם גַּם
10 תְּפִילַת כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ
11 מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ, וּמֵבִיא אֶת כּוּלָּם, בְּחֶסֶד
12 וּבְרַחֲמִים, בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה, עִם בְּנֵיהֶם
13 וּבְנוֹתֵיהֶם, וְכַסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם[88], עַד שֶׁ״לֹא
14 תִשָּׁאֵר פַּרְסָה״[89], בְּאוֹפֶן טוֹב וּבְאוֹפֶן שֶׁל
15 הַצְלָחָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ,
16 אֲבָל בְּאוֹפֶן שֶׁהַקָּבָּ״ה עַצְמוֹ עוֹשֶׂה זֹאת, כְּמוֹ
17 שֶׁכָּתַב רַשִׁ״י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה[90] (לְ״בֶן חָמֵשׁ
18 לְמִקְרָא״ שֶׁמַּתְחִיל לִלְמוֹד תּוֹרָה בְּפֵרוּשָׁהּ, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב
19 גּוּפָא), שֶׁהוּא (הַקָּבָּ״ה) עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ,
20 כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[91] וְאַתֶּם תְּלוּקְטוּ לְאֶחָד אֶחָד, וּמוֹצִיאוֹ מִן הַגְּלוּת, וּמֵבִיא אוֹתוֹ
21 מִן הַמֵּיצַר אֶל הַמֶּרְחָב, עַד לַמֶּרְחָב הָעַצְמִי, וּכְפִי שֶׁמֶּרְחָב הָעַצְמִי הוּא כָּאן
22 לְמַטָּה מֵעַשָּׂרָה טְפָחִים, בַּגְּאוּלָה כִּפְשׁוּטָהּ, גְּאוּלָה אֲמִתִּית וְחִרוּת אֲמִתִּית,
23 בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

87) תהלים כז, ד. 88) ישעי׳ ס, ט. 89) כמ״ש ביצי״מ - בא י, כו. 90) נצבים ל, ג. 91) ישעי׳ כז, יב.

המשך ביאור למס׳ מנחות ל״יום שני עמ׳ א

גמרא

1 הגמרא מבררת את טעמו של רבי אליעזר: אָמַר רַבִּי אַפִּי אָמַר רַבִּי
2 יוֹחָנָן, מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הפוסל במחשבת אכילה שאינה
3 כדרכה. אָמַר קְרָא – נאמר בפסוק העוסק בדיני פיגול (ויקרא ז יח)
4 ׳וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה,
5 הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ, פִּגּוּל יִהְיֶה׳ וגו׳. וביארו חז״ל (זבחים כט.)
6 שהפסוק מדבר על המקריב במחשבת חוץ לזמנו. ומכפל הלשון
7 ׳האכל יאכל׳ משמע שבִּשְׁתֵּי אֲכִילוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד אֲכִילַת
8 אָדָם וְאֶחָד אֲכִילַת מִזְבֵּחַ – כלומר, שני מיני אכילות מוזכרים
9 בפסוק. אכילת האדם שאוכל מבשר הזבח, ו׳אכילת׳ המזבח
10 שמקטירים עליו את האימורים. והוזכרה אכילת מזבח בדין
11 הפיגול כדי לוֹמַר לְךָ, כְּשֵׁם שֶׁמְּחַשְּׁבִין – כשם שמחשבה פוסלת
12 בַּאֲכִילַת אָדָם – בבשר הזבח, כָּךְ מְחַשְּׁבִין – כך מחשבה פוסלת
13 בַּאֲכִילַת מִזְבֵּחַ – באימורים. וְעוד יש ללמוד מפסוק זה שכְּשֵׁם
14 שֶׁמְּחַשְּׁבִין מֵאֲכִילַת אָדָם לַאֲכִילַת אָדָם – כשחשב על אכילת הבשר
15 חוץ לזמנו, וּמֵאֲכִילַת מִזְבֵּחַ לַאֲכִילַת מִזְבֵּחַ – וכשחשב על הקטרת
16 האימורים חוץ לזמנם. כָּךְ מְחַשְּׁבִין כששינה מֵאֲכִילַת אָדָם לַמִּזְבֵּחַ
17 – שחשב להקטיר את הבשר חוץ לזמנו, וּמֵאֲכִילַת מִזְבֵּחַ לָאָדָם –
18 כשחשב לאכול את האימורים חוץ לזמנם. מַאי טַעֲמָא – מה הטעם
19 שגם דין זה נלמד מאותו פסוק. מִדְּאַפְּקִינְהוּ רַחֲמָנָא לְהַקְטָרָה בִּלְשׁוֹן
20 אֲכִילָה – מתוך שהשוה הכתוב הקטרה לאכילת אדם והוציאה
21 בלשון ׳אכילה׳ משמע שדינם שוה, ומחשבים מזו לזו.
22 הגמרא מבארת כיצד חכמים דורשים את הפסוק: וְרַבָּנַן החולקים
23 על רבי אליעזר מבארים דַּהַאי דְּאַפְּקִינְהוּ רַחֲמָנָא – מה שהוציא
24 הכתוב פיגול באכילת מזבח בִּלְשׁוֹן ׳אֲכִילָה׳, בא ללמד
25

אגרת הקודש של כב׳ קדושת אדמו״ר שליט״א מליובאוויטש לקראת שנת תשמ״ט

(תרגום מאידית)

ב״ה יום ד׳ פרשת תבוא אל הארץ גו׳ ושמחת לפני ה׳ אלקיך,

ח״י אלול, ה׳תשמ״ח, שנת הקהל

אל בני ובנות ישראל

בכל מקום שהם,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

״פותחין בברכה ובשמחה״ – בעמדנו בימי חודש אלול (בהתאם למנהג ישראל), ובמיוחד ביום הסגולה ח״י אלול, יום ההולדת של שני המאורות הגדולים, הבעל-שם-טוב, מייסד תורת החסידות הכללית (בשנת נח״ת), ואדמו״ר הזקן, מייסד תורת חסידות חב״ד, בעל התניא והשולחן-ערוך (בשנת קה״ת),

ובמיוחד בשנה זו, שח״י אלול חל ביום הרביעי בשבוע, רביעי למעשה בראשית, שבו שני המאורות הגדולים – השמש והירח – החלו להאיר על הארץ,

---

יום ד׳ פ׳ תבוא.. ח״י אלול: להעיר שגם יום ההולדת של רבינו הזקן הי׳ ביום הרביעי פ׳ תבוא, שבשיעור חומש היומי (כז, כ. שם, ט) נאמר: תבוא אל הארץ גו׳, היום הזה נהיית לעם לה׳ אלקיך – שנעשה בר״ה בהכתרת המלך.

פ׳ תבוא: ראה לקו״ש חכ״ד ע׳ 641 הערה ד״ה פ׳ תבוא. לקו״ש חל״ד ע׳ 145 הערה 1.

פ׳ תבוא.. ח״י אלול: להעיר מתורות הבעש״ט בפסוקי ריש פרשת תבוא, שנאמרו בש״פ תבוא ח״י אלול תרנ״ב (״היום יום״ ח״י אלול. כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ ג). וראה שיחת ש״פ תבוא, ח״י אלול ה׳תשמ״ז. הנסמן במכתב ח״י אלול ה׳תשמ״ו, הערה ד״ה זה.

תבוא אל הארץ גו׳: פרשתנו (תבוא) כו, א. וראה גם לקמן כז, ג.

ושמחת לפני ה׳ אלקיך: פרשתנו כז, ז – סיום וחותם דשיעור יום זה.

אלול: הראשי-תיבות בתיבה זו – ראה לקו״ש ח״ט ע׳ 297 ואילך. חכ״ד ע׳ 177. שם ע׳ 14-313. קונטרס שיחת ש״פ ראה ה׳תשמ״ו ס״א-ד. וש״נ.

שנת הקהל: ראה מכתב וא״ו תשרי שנה זו, הערה ד״ה זה.

פותחין בברכה: ע״פ פתיחת אגרת הראשונה באגה״ק (שבתניא). וראה לקו״ש חכ״ד ע׳ 641 הערה ד״ה זה.

ובשמחה: תנאי בעבודת הוי׳ – שהיא צ״ל תמיד. ובהדגשה יתירה בשנה שסימנה ושמה תְּשֻׂמַח, כדלקמן במכתב.

בעמדנו.. אלול.. מנהג ישראל.. לאחל: ראה מטה אפרים או״ח סתקפ״א ס״ט (מלקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים): נוהגין כשכותב אדם לחבירו אגרת שלומים מן ר״ח אלול עד יוה״כ רומז לו כו׳ שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה, להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים.

מנהג ישראל: אשר מנהג ישראל תורה היא – ראה תוד״ה נפסל, מנחות כ, ב. ושם: מנהג אבותינו תורה היא. ועד״ז במהרי״ל הובא ברמ״א שו״ע יו״ד ס״ד. שו״ע אדה״ז או״ח סתצ״ד רסט״ז. ובמנהגים ישנים מדורא ע׳ 153: והמנהג תורה היא. ובשו״ע אדה״ז או״ח סו״ס קפא: ומנהגן של ישראל תורה היא. וראה ירושלמי פסחים פ״ד ה״א.

יום סגולה: ראה ספר השיחות ה׳תש״ג (ע׳ 140 ואילך) שאמרו אז ״גוט יו״ט״. וראה בהנסמן במכתב ח״י אלול ה׳תשמ״ו הערה ד״ה זה.

ח״י אלול, יום ההולדת: בענין יום הולדת של צדיקים – ראה בארוכה לקו״ש ח״ה ע׳ 86 שוה״ג להערה 1. וש״נ. וראה ג״כ בענינו (ח״י אלול): ספר השיחות ה׳תש״ג ע׳ 89 ואילך. שם ע׳ 186. נתבאר בארוכה בלקו״ש חכ״ד ע׳ 189 ואילך. וראה גם קונטרס שיחת אחש״פ שנה זו ע״ד ההנהגה ביום הולדת, ובהערות שם.

יום ההולדת של שני המאורות הגדולים: ספר השיחות ה׳תש״ג ע׳ 141 ואילך. וראה לקו״ש חכ״ד ע׳ 178 ואילך, ובהנסמן שם.

בעל-שם-טוב: ראה לקו״ש ח״ח ע׳ 27 הערה 42 ובשוה״ג שם.

בשנת נח״ת: ראה לקו״ד כרך א לא, א ואילך. ספר השיחות ה׳תש״ג ע׳ 146. שם ע׳ 188.

בעל התניא והשולחן-ערוך: ראה לקו״ש ח״ו ע׳ 36 ואילך ובהערה 14 שם.

בשנת קה״ת: ראה ספר השיחות ה׳תש״ג ע׳ 188.

ח״י אלול.. ביום הרביעי.. שני המאורות הגדולים: ראה לקו״ד כרך ג תפ, סע״ב: ספר השיחות ה׳תש״ה ע׳ 129, שבח״י אלול תק״ה (אשר אז נולד רבינו הזקן) – שהקביעות דח״י אלול אז היתה ביום הרביעי – אמר הבעש״ט לתלמידיו, אשר ״ביום הרביעי וואס בו נתלו המאורות, איז אין דעם יום הרביעי פון קומי אורי (הפטרת ש״פ תבוא – ישעי׳ ס, א) אַראָפגעקומען אַ נשמה חדשה וועלכע וועט באַלייכטן די וועלט אין תורה הנגלית והחסידות״.

הרי ודאי שהיום הוא הזמן המתאים לכל אחד ואחת לאחל לכל אחד ואחת, בתוך כלל ישראל, שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות – כפי הנוסח המקובל על כל ישראל, נוסח הכולל את כל הברכות.

במיוחד כיון שקיים קשר מיוחד בין ח״י אלול לבין ראש-השנה, על פי הידוע שנוסף על כך שכל חודש אלול הוא זמן של הכנה וחשבון-הנפש – הרי שנים-עשר הימים האחרונים של חודש אלול, החל מיום ח״י אלול, מיוחדים בכך שכל אחד מהם קשור בחודש (שלם) מחדשי השנה, יום לחודש. נמצא שח״י אלול – הראשון שבשנים-עשר הימים – הוא כנגד חודש תשרי, וכך הוא מקשר את ראש-השנה של שנה זו עם ראש-השנה של השנה החדשה הבאה.

* * *

חשבון-הנפש האמור, צריך לכלול במיוחד את שלושת הענינים שבהם מתייחדת השנה הנוכחית מכל השנים: שנת ״הקהל״, שנת ״תִּשְׂמַח״, ושנת ״תְּשַׂמַּח״, כפי שדובר באריכות בהזדמנויות שונות, ובקצרה:

״שנת הקהל״, הנקודה העיקרית של מושג זה היא פעילות מוגברת, בכמות ובאיכות, לקרב **אנשים נשים וטף** אל הקב״ה, כולל על-ידי מעשים בפועל בכל שלושת הדברים: תורה, עבודה וגמילות חסדים, ובכך גם לחזק עוד יותר את הקשר (״הקהל״) בין בני ישראל, איש לרעהו, עד לאחדות מלאה של כלל ישראל, ״גוי **אחד** בארץ״, ועד אחדות עם ה׳ **אחד** על-ידי תורתנו, **תורה אחת**.

״שנת תִּשְׂמַח״. להיות במצב של שמחה אמיתית, ״עבדו את ה׳ בשמחה״ – שמחה של תורה ושמחה של מצוה – לא רק בימי שמחה ואירועים משמחים, אלא כיון שכל יהודי נברא לשמש את קונו, צריך הרי להיות ״**בכל** דרכיך דעהו״, ופירוש הדבר – מצב **תמידי** של שמחה.

ביום הרביעי.. שני המאורות הגדולים.. החלו להאיר: בראשית א, טז.

שנה טובה ומתוקה: בטור או״ח סתקפ״ג (וברמ״א שם ס״א), שבליל ר״ה ״רגילין לאכול.. תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה״. וכ״ה בשו״ע אדה״ז או״ח סתקפ״ג ס״א. אבל בסידור האריז״ל ובסידור אדה״ז: שנה טובה ומתוקה (ראה לבוש או״ח סתקפ״ג). וראה לקוטי לוי״צ – אגרות ע׳ שיא ואילך.

בגשמיות וברוחניות: ראה לקוטי לוי״צ – אגרות ע׳ רצג. ולהעיר אשר עיקר הדין ומשפט בר״ה הוא על דברים גשמיים – הגהות מיימוניות הל׳ תשובה פ״ג אות א בשם הרמב״ן (בשער הגמול), הובא בלקו״ת דרושים לר״ה נט, ב.

המקובל על כל ישראל: להעיר מרמב״ם (הל׳ ממרים פ״א ה״א-ב. שם פ״ב ה״ב ואילך) שמנהגות שהנהיגו ב״ד הגדול ופשטו בכל ישראל, יש עשה ול״ת בקיומם.

על פי הידוע.. יום לחודש: ספר השיחות ה׳תש״ג ע׳ 177. שם ע׳ 179.

חודש אלול.. חשבון-הנפש: סה״מ אידיש ע׳ 75, 78, 129. ובכ״מ.

החל מיום ח״י אלול: ראה לקו״ד כרך ג׳ ע׳ 946: ספר השיחות ה׳תש״ה ע׳ 122: א) ח״י אלול איז דער טאָג וואָס האָט געבראַכט און ברענגט אַ לעבן אין אלול. ב) ח״י אלול גיט אַ חיות אין דער עבודה פון אני לדודי ודודי לי. – נת׳ בלקו״ש חי״ט ע׳ 250 ואילך. לקו״ש חכ״ט ע׳ 161 ואילך.

חודש תשרי: אשר התחלתו וראשו הוא יום ראש השנה.

שנת ״הקהל״: ראה גם מכתב וא״ו תשרי שנה זו, ובהערות שם.

הקהל.. אחדות: ראה מכתב כ״ה אלול ה׳תשמ״ז: י״א ניסן שנה זו. וש״נ.

אנשים נשים וטף: כלשון הכתוב בנוגע למצות הקהל (וילך לא, יב): הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו׳. וראה לקוטי לוי״צ – אגרות ע׳ רמה. מכתב וא״ו תשרי הנ״ל.

שלושת הדברים: תורה, עבודה וגמילות חסדים: שלושת העמודים שעליהם העולם עומד – אבות פ״א מ״ב. וראה לקו״ת שלח מט, ב. ד״ה על שלושה דברים ה׳ש״ת (סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 160 ואילך). ולהעיר, אשר ג׳ העמודים נרמזים הם (גם) בר״ת אלול – ראה בהנסמן לעיל הערה ד״ה אלול.

גוי אחד בארץ: שמואל-ב ז, כג. דברי הימים-א יז, כא. וראה אגה״ק ס״ט (קי״ד, א).

שנת תִּשְׂמַח.. שנת תְּשַׂמַּח: ראה בארוכה קונטרס שיחת ש״פ תצא שנה זו.

עבדו את הוי׳ בשמחה: תהלים ק, ב.

שמחה.. של מצוה: ראה בהנסמן בלקו״ש חכ״ד ע׳ 639 הערה ד״ה קיום המצות מיט שמחה. ובארוכה – ד״ה ויהיו חיי שרה גו׳ ה׳תשמ״א ס״ג ובהערות שם (נדפס בסה״מ מלוקט ח״ב ע׳ קמה ואילך): ד״ה שמח תשמח ה׳תשמ״א ס״ד (נדפס בסה״מ שם ע׳ עז ואילך). וש״נ.

בימי שמחה: להעיר מלקו״ת דרושים לשמע״צ פח, ד ואילך.

לשמש את קונו: משנה ובריתא סוף מס׳ קידושין.

בכל דרכיך דעהו: משלי ג, ו (וראה ברכות סג, א). רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב. וראה או״ת להה״מ (הוצאת קה״ת) עה, ב ד״ה עוד נראה (בהוצאת קה״ת תש״מ ואילך – סרנ״ב). – וראה קונטרס משיחות ט״ו אייר (והתוועדויות שלאח״ז) שנה זו, סעיף ו ואילך.

"שנת תְּשַׂמַּח". להביא את השמחה גם אל תוך (ולב) הזולת, בכל הענינים האמורים.

ועל כולם – לשמח את קונו ובוראו, את הקב"ה,

והקב"ה יוסיף עוד יותר בשמחתו אתנו, "ישמח ה' במעשיו".

* * *

הוזכר תכופות, שבכל הענינים הטובים צריך להיות "והחי יתן אל לבו", והמעשה הוא העיקר, שכל המחשבות וההחלטות הטובות תבואנה לידי מעשה בפועל.

ואם-כן, יש לקוות, בבטחון מלא, שחשבון-הנפש בכל הענינים האמורים – חשבון-הצדק כמה כבר נעשה, והעיקר, בנוגע לפועל, כמה יש עוד לעשות – יתבטא במעשים בפועל, וגם – ינצלו את הימים האחרונים של השנה כדי "לחטוף" ולהשלים יותר ככל האפשר,

ודבר זה עצמו גם יהווה את ההכנה הנכונה שלכל הענינים האלה יהיה המשך כפי הדרוש בשנה החדשה הבאה עלינו, בהיקף גדול ונעלה ביותר.

וכל זה יחיש את הגאולה האמיתית והשלימה, שאז כולנו, האנשים והנשים והטף, נתנהג "כמצות רצונך",

ובפרט – בבית המקדש, "מקדש אד' כוננו ידיך", "כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם",

ובלשון תורתנו: **לבני קורח** (שהלימוד וההוראה המיוחדת שלהם, כפי שחז"ל מבארים – היא עבודת התשובה, הכרוכה במיוחד ב"ירח ימים", בחודש אלול) **מזמור שיר** (לשיר ולשבח לה' בפה ובכלי – בכל מה שיש לאדם, ובאופן שהוא רואה וחש כי) **יסודתו** (הדבר חדור בכך מפני שהוא מבוסס על) **הררי** (בדרגות הכי עליונות של) **קודש**,

בביאת משיח צדקנו, ושמחת – תְּשָׂשֵׂם וּתְשַׂמַּח – עולם על ראשם, במהרה בימינו ממש.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור
ולשנה טובה ומתוקה
בגשמיות וברוחניות גם יחד

/מקום החתימה/

לשמח את קונו: ע"י "נחת-רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני" – פירש"י עה"פ ויקרא א, ט (וראה תו"כ שם). ספרי (הובא בפירש"י) עה"פ פינחס כח, ח. וראה לקו"ת דרושים לשמע"צ שם פט, ב. ולהעיר מקובץ מכתבים שבסו"ס תהלים ע' 199. סה"ש ה'ש"ת ע' 157.

ובוראו: שבריאת אדה"ר בר"ה.

ישמח ה' במעשיו: תהלים קד, לא. וראה לקו"ת דרושים לשמע"צ פח, ד ואילך – בענין "זמן שמחתנו", דרושים לסוכות (ד"ה ביום השמע"צ) פב, א ואילך.

והחי יתן אל לבו: קהלת ז, ב.

המעשה הוא העיקר: אבות פ"א מי"ז. תקו"ז תנ"ב (פז, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב. קלד, א).

חשבון הצדק: ראה מכתב ערב ח"י אלול ה'תשמ"א (לקו"ש חכ"ד ע' 601 ואילך).

בהיקף גדול ונעלה ביותר: כי מעלין בקודש – ברכות כח, א. וש"נ. ולהעיר מאגה"ק סי"ד, שבכל שנה (בראש השנה) "יורד אור חדש עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה".

יחיש את הגאולה האמיתית והשלימה: ראה מכתב י"א ניסן שנה זו, הערה ד"ה איילט נאָכמער צו די גאולה.

כמצות רצונך: ראה תו"ח ר"פ ויחי (צה, א. צו, ג-ד). אוה"ת ויחי כרך ו תתשכח, ב ואילך. שם כרך ז תתתסח, סע"ב ואילך. המשך וככה תרל"ז פי"ז ואילך. ד"ה מצה זו תר"ם פס"ג. ובכ"מ.

מקדש אד' כוננו ידיך: בשלח טו, יז. וראה פירש"י עה"פ. זח"ג רכ"א, א. ועוד.

כהנים בעבודתם.. במעמדם: נוסח תפילת "רבון העולמים" לפני "איזהו מקומן".

לבני קורח: תהלים פז, א.

כפי שחז"ל מבארים: ראה סנהדרין קי, סע"א. תנחומא קרח יא. זח"ג נו, ב.

"ירח ימים": תצא כא, יג. וראה זהר-חדש עה"פ (נח, סע"ד). ל"ת להאריז"ל עה"פ (וראה אוה"ת נ"ך ח"ב ס"ע א'נ ובשוה"ג שם).

מזמור שיר.. בפה ובכלי: לקו"ת ברכה ד"ה מזמור שיר חנוכת הבית (הא' – צח, ג): ד"ה זה בסידור (עם דא"ח) שער החנוכה רעז, ג-ד (וראה אוה"ת וישב כרך ה' תתקו, א). סה"מ תר"ל ע' קס. תרלו ח"ב ע' רמה-ו. המשך תער"ב ח"א פקע"ג (ע' שנא). סה"מ ה'ש"ת ס"ע 143. וראה לקוטי לוי"צ לזח"ג ע' רפב ואילך.

ושמחת.. עולם על ראשם: ישעי' לה, י. נא, יא.

להצלחה: ראה אוה"ת וישב רעח, א-ב. וראה לקוטי לוי"צ – אגרות ע' ל ואילך.

מכתב כללי לראש השנה
(תרגום חפשי מאידיש)

ב״ה, יום ד׳ פ׳ תבוא אל הארץ גו׳,
ח״י אלול, ה׳תנש״א
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

ח״י אלול הוא, כידוע, יום הולדתם של **שני המאורות הגדולים**, גדולי ישראל בדורותיהם ובדורות שלאחריהם — הבעל-שם-טוב, מייסד תורת החסידות הכללית (נולד בשנת נח״ת), ואדמו״ר הזקן, מייסד תורת חסידות חב״ד, בעל התניא והשולחן-ערוך (נולד בשנת קה״ת).

והדבר מודגש עוד יותר בשנה זו, כאשר על-פי קביעות השנה חל ח״י אלול ביום רביעי, היום הרביעי למעשה בראשית, שבו ״שני המאורות הגדולים״ (השמש והירח) החלו לזרוח ולהאיר על הארץ.

אחת מנקודות היסוד בתורת הבעל-שם-טוב (ומתבארת בהרחבה בתורת חסידות חב״ד) היא הענין של **השגחה פרטית** — שכל דבר שמתרחש בעולם, לא רק בקשר למין המדבר (האדם), אלא גם בקשר לבעלי-חיים, ואפילו לצומח ולדומם — איננו מקרי חס-ושלום, אלא מכוון מאת בורא העולם

פ׳ תבוא: ראה מכתב עש״ק ח״י אלול ה׳תשד״מ הערה ד״ה זה (לקו״ש חכ״ד ע׳ 641). לקו״ש חל״ד ע׳ 145 הערה 1.

פ׳ תבוא . . ח״י אלול: להעיר מתורת הבעש״ט בפסוקי ריש פרשת תבוא שנאמרו בש״פ תבוא ח״י אלול תרנ״ב (״היום יום״ ח״י אלול. כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ ג. ספר השיחות תרצ״ז ע׳ 207). וראה שיחת ש״פ תבוא, ח״י אלול ה׳תשמ״ז. הנסמן במכתב ח״י אלול ה׳תשמ״ה הערה ד״ה זה (לקו״ש חכ״ט ע׳ 515).

ח״י אלול . . יום הולדתם של שני המאורות הגדולים: שיחת ח״י אלול ה׳תש״ג (ספר השיחות ה׳תש״ג ע׳ 141 ואילך). וראה לקו״ש חכ״ד שיחה לח״י אלול (ע׳ 178 ואילך), ובהנסמן שם. וראה הנסמן במכתב ח״י אלול ה׳תש״נ הערה ד״ה ח״י אלול, יום ההולדת (התוועדויות תש״נ ח״ד ע׳ 267).

בעל-שם-טוב: ראה לקו״ש ח״ח ע׳ 27 הערה 42, ובשוה״ג שם.

בשנת נח״ת: ראה לקו״ד כרך א לא, א ואילך. שיחת ח״י אלול ה׳תש״ג וכ׳ אלול הנ״ל (ספר השיחות שם ע׳ 146. שם ע׳ 188)

בעל התניא והשולחן-ערוך: ראה לקו״ש ח״ו ע׳ 36 ואילך, ובהערה 14 שם.

בשנת קה״ת: ראה שיחת כ׳ אלול הנ״ל (ספר השיחות שם ע׳ 188).

ח״י אלול . . ביום רביעי . . שני המאורות הגדולים: ראה שיחת ח״י אלול ה׳תש״ה סי״ד (לקו״ד כרך ג תפ, סע״ב. ספר השיחות ה׳תש״ה ע׳ 129), שבח״י אלול תק״ה (שאז נולד רבינו הזקן) — שהקביעות דח״י אלול אז היתה ביום הרביעי — אמר הבעש״ט לתלמידיו, אשר ״ביום הרביעי וואָס בו נתלו המאורות, איז אין דעם יום הרביעי פון קומי אורי (הפטרת ש״פ תבוא — ישעי׳ ס, א) אַראָפּגעקומען אַ נשמה חדשה וועלכע וועט באַלייכטן די וועלט אין תורה הנגלית והחסידות״.

ביום רביעי . . שני המאורות הגדולים . . החלו לזרוח: בראשית א, טז ואילך.

שני המאורות הגדולים (השמש והירח): וגם הכוכבים. אשר כאו״א מבנ״י דוגמתם (ראה שמו״ר פט״ו, כו. במדב״ר פ״ב, יג. ועוד). ובעבודה: המאור הגדול — תורה-שבכתב, המאור הקטן — תורה-שבעל-פה, והכוכבים — מצוות (ראה של״ה טז, סע״א. קצא, רע״א (הובא באוה״ת בראשית לו, סע״ב. נ״ך כרך א ע׳ ריז. ועוד). ד״ה לסוסתי תקס״ד (לקו״ת שה״ש יא, ד. סה״מ תקס״ד ע׳ ג. שם ע׳ רמט ואילך. מאמרי אדמו״ר האמצעי דרושי חתונה ח״א ע׳ כט ואילך). לקו״ש חלק ל ע׳ 10 ואילך).

אחת מנקודות היסוד בתורת הבעל-שם-טוב . . השגחה פרטית: ראה בארוכה כתר שם טוב הוספות סי׳ קיט [בהוצאת תשנ״ט — קעט] ואילך. וש״נ. קונטרס השגחה פרטית (לקו״ש ח״ח ע׳ 277 ואילך).

הענין של השגחה פרטית: וידוע ראיית אדמו״ר הזקן מחולין (סג, א) משלך. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 63. לקו״ש חלק ל ע׳ 149-50.

לא רק בקשר למין המדבר (האדם): דבזה כו״ע מודים (גם לולא חידוש הבעש״ט) — ראה קונטרס הנ״ל (לקו״ש ח״ח ע׳ 278 ואילך).

ומנהיגו. ודאי שכך הוא בכל מאורע הקשור ביהודים, ובמיוחד בצדיקים ונשיאי ישראל, אשר ביחס אליהם ההשגחה העליונה היא באופן מיוחד, וכל פרט בקורות חייהם נושא בקרבו כוונה מיוחדת.

מכך מובן, שכיון שיום הולדתם של "שני המאורות הגדולים" חל בחודש אלול, מהווה הדבר הוכחה על הקשר המיוחד שלהם עם התוכן הכללי של חודש זה — תקופת חשבון הנפש על השנה החולפת וההכנה לשנה החדשה הבאה עלינו לטובה.

דבר זה מתבטא ומואר בפתגם החסידים, שנמסר על ידי כ"ק מו"ח אדמו"ר — "ח"י אלול הוא היום שמביא **חיים** באלול . . ח"י אלול נותן חיות בעבודה של אני לדודי ודודי לי".

כן ידוע, שנוסף על כך שחודש אלול כולו הוא זמן של חשבון הנפש על השנה החולפת ושל הכנה לקראת השנה החדשה, הרי שנים-עשר הימים האחרונים של החודש, מח"י אלול והלאה, מתייחדים בכך, שכל אחד משנים-עשר הימים הללו קשור באחד משנים-עשר חדשי השנה — **יום לחודש** — וח"י אלול, הראשון משנים-עשר הימים הללו, הוא כנגד הראשון משנים-עשר החדשים, הוא חודש תשרי. כך מחבר יום ח"י אלול את ראש-השנה של השנה שעברה עם ראש-השנה של השנה הבאה.

* * *

בראש-השנה מחדש הקב"ה את חיותה וקיומה של כל הבריאה. בכל שנה, בזמן זה, באה מחדש חיות אלקית להחיות את כל הבריאה במשך השנה הבאה (עד ראש-השנה של השנה שלאחרי). לפיכך נקרא יום זה "**ראש** השנה" (ה"**ראש**" של השנה), ולא "תחילת השנה", שכן כשם שבחיי האדם, הראש מהווה המקור שממנו מתפשטת חיות הנפש לכל הגוף, מה"ראש" לכל אבר — כך גם "ראש השנה" מהווה ה"ראש", והמקור לחיות מחודשת לכל השנה, ומראש-השנה מתחלקת חיות זו לכל יום מימות השנה.

וזו משמעות הדין והמשפט של ראש-השנה, שהוא יום הדין לא רק על עם-ישראל, אלא על כל האומות והברואים; כפי שאנו אומרים בתפילות ראש-השנה: "ועל המדינות בו יאמר", "זכר

ודאי . . בכל מאורע הקשור ביהודים: ראה לקו"ד כרך א פד, סע"א ואילך (נעתק בכתר שם טוב שם סי' קכ [קפא]): די השגחה פרטית וואָס על עם קרובו ית' דאָס קען מען גאָר ניט אויסמאָלן . . דאָס וואָס עס איז נוגע אַ אידן הוא בהשגחה פרטית וואָס מען קען דאָס ניט פאַרשטייַן. וראה לקו"ש חלק ל ע' 149 ואילך.

ובמיוחד בצדיקים . . ההשגחה העליונה היא באופן מיוחד: כמ"ש (תהלים לג, יח. לד, טז) עין ה' אל יראיו, עיני ה' אל צדיקים. וראה זח"ג (אד"ר) קל, א. וראה פרטי הדרגות בתו"א וירא (טו, ב). לקו"ת ראה סד"ה כי תשמע (ובקיצורים שם). וראה גם אוה"ת וירא ד"ה אשר יאמר היום. ועוד.

חודש אלול . . חשבון הנפש: ראה סה"מ תרצ"ו ס"ע 141 ואילך. תרח"ץ ס"ע סו. סה"מ אידיש ע' 75. שם ע' 129. ובכ"מ. וראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' כ, ובהנסמן שם הערה 65.

פתגם: שיחת ח"י אלול ה'תש"ה ס"א (לקו"ד כרך ג ע' 946. ספר השיחות ה'תש"ה ע' 122). נתבאר בלקו"ש חי"ט שיחה לח"י אלול (ע' 250 ואילך). חכ"ט שיחה לח"י אלול (ע' 161 ואילך).

אני לדודי ודודי לי: (שה"ש ו, ג) ר"ת אלול — אבודרהם סדר תפלת ר"ה ופירושה פ"א. פע"ח שער כד (שער ר"ה) פ"א. שער הפסוקים להאריז"ל עה"פ. ב"ח לטור או"ח הל' ר"ה סתקפ"א (ד"ה והעבירו). הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' פב הערה 67.

ידוע . . יום לחודש: שיחת ח"י אלול ה'תש"ג הנ"ל (ספר השיחות ה'תש"ג ע' 177. שם ע' 179).

חודש תשרי: אשר התחלתו וראשו הוא יום ראש-השנה.

בכל שנה, בזמן זה, באה . . חיות אלקית: ראה גם תניא אגה"ק סי"ד.

לפיכך נקרא יום זה "ראש השנה": ראה לקו"ת תבוא מא, ג. נצבים מז, א-ב. דרושים לר"ה נח, א-ב. עטרת ראש שער ר"ה בתחילתו. אוה"ת דרושים לר"ה כרך ה ע' ב'עז ואילך. המשך וככה תרל"ז ע' קכח. ובכ"מ.

ולא "תחילת השנה": כמו שאומרים בתפלת מוסף דר"ה (מר"ה כז, א) "זה היום תחלת מעשיך". וראה המשך תרס"ו ע' טז. שם ע' כ. ובכ"מ.

ועל המדינות בו יאמר: תפלת מוסף דר"ה ("אתה זוכר"), מירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. ויק"ר רפכ"ט. יל"ש עה"פ (פינחס כט, א) ובחודש השביעי (רמז תשפב).

זכר כל היצור לפניך בא: תפלת מוסף דר"ה (שם).

כל היצור לפניך באי", "וכל באי עולם יעברון לפניך"; שכן המשפט מתייחס להתחדשות הכללית של החיות האלקית — של הבריאה כולה ושל כל נברא בפרט.

והכרה זו, שהדין והמשפט מקיפים את חיותה וקיומה של כל המציאות האנושית בפרט, ושל כל העולם בכלל, צריכה לחדור ולמלא את חשבון-הנפש של יהודי בימי ההכנה של חודש אלול, ואז הדבר מביא אותו להתמסרות מוחלטת להקב"ה, כפי שזה מתבטא בראשי-התיבות של "אלול" — **אני לדודי ודודי לי** — שיהודי מוסר את ה"אני" שלו, את כל מציאותו וישותו, להקב"ה, וזה מעורר את "ודודי לי" — שהקב"ה מגלה את אהבתו ליהודי, ומשפיע לו חיות, בבני, חיי ומזוני רוויחי, ובכולם רוויחי, כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

* * *

בכל האמור מתווספת הארה וחיוניות מיום ח"י אלול, יום הולדת "שני המאורות הגדולים", אשר "נותן חיות בעבודה של אני לדודי ודודי לי".

אחד מיסודות תורת הבעל-שם-טוב — המוסבר בהרחבה על-ידי אדמו"ר הזקן — הוא, שבריאת העולם כולו, "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", לא היתה באופן חד-פעמי בששת ימי בראשית, אלא שבריאת העולם כולו מתחדשת בכל יום ויום, ויתר על כן — בכל רגע ורגע, והדבר מורה על חסדו הבלתי-מוגבל של הקב"ה: לא זו בלבד שהוא, ברוך-הוא, "זן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים", אלא יותר מזה — הוא **בורא ללא הרף** את העולם ואת אין-ספור היצורים שלו.

הבריאה המתמדת של המציאות על-ידי הקב"ה עצמו היא גם, מלבד מסיבות נוספות — משום שהשפעה תמידית זו מן הבורא אל הנברא, יוצרת ומביאה את הנברא להכרה עמוקה ולתחושה, שהכל וכולם תלויים לגמרי בחסדו התמידי של הקב"ה, וזה מביאו שוב להתמסרות תמידית ומלאה לבורא העולם, שימלא את רצונו וכוונתו של הקב"ה במלוא המידה.

וזהו הקשר ההדוק בין ח"י אלול, כיום ההולדת של "שני המאורות הגדולים", לבין חשבון-הנפש וההכנה המיוחדת לראש-השנה, המתחילה בח"י אלול: על-ידי ההתבוננות היטב במה ש"שני המאורות הגדולים" מלמדים אותנו, מתווספת הארה גדולה וחיות בעבודה של "אני לדודי ודודי לי" — ההתמסרות הפנימית של היהודי ("אני") ושל הקב"ה ("דודי") ומהקב"ה ("דודי") ליהודי ("לי").

* * *

האמור לעיל — ההכרה שכל נברא תלוי באורח מתמיד בחסדי השם — הוא תוכן עיקרי של מצוות **ביכורים**, שבה נפתחת פרשת השבוע, **תבוא אל הארץ** (אשר בה מפורטת באריכות מצות

וכל באי עולם יעברון לפניך: פיוט "ונתנה תוקף" בתפלת מוסף דר"ה ויוהכ"פ, מר"ה יח, א. ירושלמי ר"ה שם.

כתיבה וחתימה טובה: ראה לקוטי לוי יצחק אגרות-קודש ע' רי: אם שבפרט הכתיבה היא בר"ה והחתימה ביוהכ"פ כו', אך בכלל הן הכתיבה והן החתימה נעשית בר"ה, וכמא' (ר"ה טז, סע"ב) צד"ג [ועמך כולם צדיקים — ישעי' ס, כא (הפטרת ש"פ תבוא)] נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים כו'. וראה שיחת ז' תשרי ה'תנש"א (התוועדויות תנש"א ח"א ע' 66) הערה 76. הערות למכתב ח"י אלול ה'תשמ"ו בסופו (לקו"ש חכ"ט ע' 533). וש"נ.

לשנה טובה ומתוקה: ראה בהנסמן במכתב ח"י אלול ה'תשמ"ח הערה ד"ה זה (התוועדויות תשמ"ח ח"ד ע' 292).

המוסבר בהרחבה על-ידי אדמו"ר הזקן: בשער היחוד והאמונה בתחילתו.

בראשית . . הארץ: בראשית א, א.

זן את העולם . . ברחמים: נוסח ברכה ראשונה דברכת המזון.

בה מפורטת באריכות מצות הביכורים: משא"כ בפ' משפטים (כג, יט) ובפ' תשא (לד, כו) שם נאמר בקיצור.

מראשית כל פרי האדמה: תבוא כו, ב.

הביכורים והבאת הביכורים): רואים כיצד יהודי מביא ונותן להקב״ה **מראשית כל פרי האדמה**, מראשית ממיטב יבול פירותיו, ומודה לה׳ על הפירות שהקב״ה בירכו בהם, ותוך כדי כך מבטא הוא בקול רם וברור ושמחה — ״ועניתי ואמרת״ — את הכרתו ב״חסדי המקום״ (בכלל), כמפורט בפרשה.

ועל-פי תורתו הנ״ל של הבעל-שם-טוב, שקיומו של כל מציאות נוצרת הוא חסד תמידי שהקב״ה עושה בכל רגע ורגע עם כל נברא ונברא, הרי מובן עד כמה נדרש רגש מתמיד של הכרת תודה כלפי הקב״ה, ובאופן גלוי, הן בדיבור, ויותר מזה — במעשה בפועל; שבכל מעשיו תהי׳ ניכרת ההכרה בחסדי ה׳, עד שהדבר יעורר גם את כל הסובבים, שגם הם יכירו בכך ויתנהגו בהתאם להכרה זו.

בעצם, זה הדבר הראשון שיהודי עושה מיד בהקיצו משנתו בכל בוקר, על-ידי ההכרה וההצהרה (בדיבור): **מודה אני לפניך . . שהחזרת בי נשמתי**. הוא מודה להקב״ה, בכל הווייתו (״אני״ — כמו ״אני לדודי״), על כך שהקב״ה החזיר לו את נשמתו, את חייו. וזה הבסיס והמבוא הראשוני לעבודת השם, הנמשכת אחר-כך בברכות השונות והרבות שהוא מברך ומודה להקב״ה במשך כל היום, וכל הימים, על כל טובה והנאה שהוא מקבל.

* * *

ויהי רצון, שכל אחד ואחת, בתוך כלל ישראל, יעשו בכל זה בכל לב ונפש,

ובפרט בעמדנו בימי אלול, אשר על-פי מנהג ישראל, מאחלים בהם לכל יהודי כתיבה וחתימה טובה; ובודאי הקב״ה מקיים מיד איחול זה, האיחול של **ועמך כולם צדיקים**, ונותן מיד, עוד בימי אלול, את הכתיבה והחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, לכל יהודי ולכל היהודים, עד שיהודי רואה כבר בחודש אלול, ובאופן גלוי, את התחלת ה״טוב״ וה״מתיקות״ שחלק הקב״ה לו עבור השנה החדשה.

ודבר זה עצמו מעורר אצל היהודי, עוד בחודש אלול, רגש של שמחה, ״ושמחת בכל הטוב״, והדבר מחזק אצלו עוד יותר את החלטותיו הטובות בהכנות לשנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה, בכל שלושת העמודים של תורה, עבודה, וגמילות-חסדים.

ממיטב: ביכורים פ״א מ״ג. רמב״ם הל׳ ביכורים פ״ב ה״ג.

ממיטב יבול פירותיו: תבוא שם. ביכורים פ״ג מ״א. פרש״י עה״פ משפטים ותבוא שם. רמב״ם שם הי״ט.

בקול רם: פרש״י עה״פ תבוא שם, ה (מסוטה לב, ב).

ושמחה: ספרי ופרש״י עה״פ שם, יא. פסחים לו, ב. רמב״ם שם פ״ד הי״ג. וראה או״ת להה״מ ר״פ תבוא (נו, ג).

ועניתי ואמרת: תבוא שם, ה.

חסדי המקום: לשון רש״י עה״פ שם.

מיד בהקיצו משנתו . . מודה אני: סדר היום בתחילתו — הובא בבאר היטב או״ח ס״א סק״ה. שו״ע אדה״ז או״ח מהדו״ק ס״א ס״ה. מהדו״ב ס״א ס״ו. סידור אדה״ז לפני ״מודה אני״.

וזה הבסיס והמבוא הראשוני לעבודת השם . . במשך כל היום: להעיר מכתר שם טוב סי׳ ריב (כז, ג-ד) ע״ד גודל ענין דיבור הראשון בקומו משנתו, ואיך שהוא משפיע על כל היום. סה״מ מלוקט ח״א ע׳ מה-מו. ולהעיר מפתגם כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע, אשר ה״נקודה״ (שאחרי תיבת ״בחמלה״) ש״במודה אני״ צריך לפושטה (פאַנאַנדערשפרייטן) על כל היום כולו — קונטרס ענינה של תורת החסידות ס״ט. וראה ספר השיחות תרצ״ז ע׳ 239.

בימי אלול, אשר על-פי מנהג ישראל מאחלים . . כתיבה וחתימה טובה: ראה מטה אפרים או״ח הל׳ ר״ה סתקפ״א ס״ט (מלקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים): נוהגין כשכותב אדם לחבירו אגרת שלומים מן ר״ח אלול עד יוה״כ רומז לו כו׳ שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים. וראה התוועדויות תשמ״ח ח״ד ע׳ 209.

ושמחת בכל הטוב: תבוא שם, יא.

בכל שלשת העמודים של תורה, עבודה, וגמילות-חסדים: אבות פ״א מ״ב.

אגרות קודש

וזוכים להודות ולשבח להקב״ה על הטובה העיקרית של הקב״ה לעם-ישראל ולעולם כולו — ה״טוב״ של הגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, עוד בסוף שנת ״תנש״א מלכותך״,

שאז תקויים תפילתו של דוד המלך (נעים זמירות ישראל): **ונרננה ונשמחה בכל ימינו**,

יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, ותיכף ומיד ממש.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה

מנחם שניאורסאהן

גאולה האמיתית והשלימה: שאין אחרי׳ גלות — מכילתא עה״פ בשלח טו, א (הובאה בתוד״ה ה״ג ונאמר — פסחים קטז, ב). יל״ש ישעי׳ רמז תצט.

תנש״א מלכותך: פיוט ״ונתנה תוקף״ בתפלת מוסף דר״ה ויוהכ״פ. ובלשון הכתוב בפרשה שבה נתפרש ע״ד ביאת המשיח (בלק כד, ז): תנשא מלכותו. ובפרש״י עה״פ: שיבוא אחריו [אחרי יעקב] דוד ושלמה (דמשיח הוא מזרע דוד ושלמה — סהמ״צ להרמב״ם מל״ת שסב. ועוד).

נעים זמירות ישראל: שמואל-ב כג, א. וראה שהש״ר פ״ד, ד (בתחילתה).

ונרננה ונשמחה בכל ימינו: תהלים צד״ק, יד.

המשך ביאור למס׳ מנחות ליום חמישי עמ׳ א

להקטרת הקומץ והלבונה, **אַף כֹּל** קרבן שטעון **עֵצִים** להקטרתו התרבה לחיוב מליחה.

מוסיפה הגמרא להקשות על דברי הברייתא: **אִימָּא** (**אַחֵרִים דְּכָאִין חוֹבָה לָהּ נִיהוּ**) ׳**לְבוֹנָה**׳ – שמא נאמר כשם שחובה להקריב לבונה עם המנחה, כמו כן יש לרבות בכעין הפרט כל קרבן שטעון דבר נוסף שיקרב עמו, **וְאַיְיתֵי דָּם דְּאֵיבָא נְסָכִים** – ולפיכך נרבה שיהיה חיוב מליחה בדם, משום שישנם נסכי יין ושמן הבאים חובה עם כל זבח, ולצורך הכפרה העשויה בדם הם באים.

מתרצת הגמרא: אף אם למדים ממנחה לרבות למליחה כל קרבן הטעון דבר נוסף שיקרב עימו, עדיין אי אפשר לרבות דם מחמת הנסכים הבאים עמו, שהרי **נְסָכִים** אינם באים לצורך הדם, אלא **כַּהֲדֵי אֵימוּרִין הוּא דְּאָתוּ** – עם האימורים הם באים ולצורכם, **מַאי מַעֲמָא** – מה הטעם שהקרבת האימורים מחייבת הבאת נסכים, מפני שכך היא הדרך לצרף **אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה** – ואימורי הבשר הם כעין אכילת מזבח, והנסכים הם כעין שתיה. מוסיפה הגמרא להקשות: **אַדְּרַבָּה**, סברא היא שהנסכים באים מחמת הכפרה הנעשית בדם, שהרי ראוי לצרף **כַּפָּרָה וְשַׂמְחָה** – שלאחר שזריקת הדם כיפרה על חטאו ראוי לשמוח ולהביא נסכי יין המשמח אלהים ואנשים.

אֶלָּא מתרצת הגמרא באופן אחר: אף אם לבונה באה חובה למנחה ונסכים לדם, אין לדמותם זה לזה, מפני שלְבוֹנָה **בָּאָה עִמָּהּ** [–עם המנחה] **בִּכְלִי אֶחָד**, [**וְנְסָכִים אֵין בָּאִין** עם הדם **בִּכְלִי אֶחָד**], ולכן דם אינו מתרבה ממנחה בכעין הפרט. **אֲבָל** חובת הבאת **עֵצִים** שוה במנחה ובשאר הקרבנות, מפני שכִּי **הֵיכִי דְּמִתְכַּשְׁרָא בְּהוּ מִנְחָה** – כשם שהכשר המנחה תלוי בעצים, **הָכִי מִתְכַּשְׁרָא בְּהוּ כּוּלְּהוּ קָרְבָּנוֹת** – כך תלוי הכשר כל הקרבנות בעצים.

מוסיפה הגמרא להקשות על הברייתא: **וְאִימָּא** – שמא נאמר, **מָה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ שֶׁאַחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ וּמַהֲרֶת** – כשם שהפרט המפורש בפסוק, דהיינו קומץ המנחה, טעון עצים להקטרתו, והוא גם מתיר את השיריים באכילה, כך נלמד **שֶׁאַף** כֹּל קרבן לא יהיה חייב במליחה אלא אם יהיה דומה למנחה בשני הפרטים, **שֶׁאַחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ וּמַהֲרֶת** – שטעון עצים להקטרתו, וגם מתיר אחרים באכילה, **וּמַאי נִיהוּ** – ומיהו הקרבן שיש בו את שני הפרטים הללו, **לְבוֹנָה הַבָּאָה בְּבִזְיוּכִין** עם לחם הפנים, **דְּשָׁרְיָא לֶחֶם** – שבהקרבתה היא מתירה את לחם הפנים באכילה, והיא גם טעונה עצים להקטרתה, **אֲבָל מִידֵּי אַחֲרִינָא** – אבל שאר כל הקרבנות המנויים בברייתא, **לָא** יהיו טעונים מליחה מפני שאינם מתירים.

מתרצת הגמרא: **מִדְּאִיצְטְרִיךְ** – מתוך שהוצרך הכתוב למעט דם בפירוש בפסוק ׳**מֵעַל מִנְחָתֶךָ**׳ שממנו דורשים ׳**וְלֹא מֵעַל דָּמֶךָ**׳, מוכח שאילו לא מיעטו הכתוב היה עלינו לרבות דם, ואף שאינו דומה למנחה אלא בפרט אחד. **וּמִכְּלָל** – ומכך יש להוכיח **דְּהָנָךְ כּוּלְּהוּ** – שכל שאר הקרבנות **אָתוּ בְּחַד צַד** – יש לרבותם אף שדומים למנחה רק בפרט אחד, שהרי אם היו מתרבים רק אלו הדומים למנחה בשני הפרטים לא היה צורך למעט דם. ומיושב אם כן שכל הקרבנות טעונים מליחה אף על פי שאינם מתירים. הגמרא מקשה על הברייתא שהובאה לעיל: **אָמַר מַר** – הובא לעיל בברייתא, שהפסוק ׳**מֵעַל מִנְחָתֶךָ**׳ בא למעט **וְלֹא מֵעַל דָּמֶךָ** – שדם של קרבן אינו טעון מליחה.

מקשה הגמרא: מנין לך שהפסוק ׳מעל מנחתך׳ ממעט דם מדין מליחה, **וְאִימָּא**, שלעולם הדם טעון מליחה, והפסוק ׳**מֵעַל מִנְחָתֶךָ**׳ ממעט **וְלֹא מֵעַל אֵיבָרֶיךָ** – שהאברים הניתנים על המזבח אינם טעונים מליחה.

משיבה הגמרא: **מִסְּתַבְּרָא אֵבָרִים הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי** – מסתבר שיש לו לרבות אברים לדין מליחה, **שֶׁכֵּן** דומים למנחה בדברים דלהלן (**אשב״נ טמ״א**, הוא **סִימָן** לדברים שהובאו להלן בגמרא שאברים דומים בהם למנחה). דברים **אַחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ** – לאברים **כְּמוֹתָהּ** – כמנחה, ששניהם טעונים עצים להקטרה, מה שאין כן דם שאינו טעון דבר אחר עמו. אברים הם **אִישִׁים כְּמוֹתָהּ** – כמנחה, ששניהם נשרפים על האש, מה שאין כן דם, שאינו נשרף על האש. אברים נקטרים **בַּחוּץ כְּמוֹתָהּ** – כמנחה, ששניהם נקטרים בחוץ בעזרה, מה שאין כן דם, שיש קרבנות שמזים ממנו בפנים בקודש הקדשים בין בדי הארון, ובאהל מועד על הפרוכת. אברים חייבים עליהם כרת משום **נוֹתָר כְּמוֹתָהּ** – כמנחה, מה שאין כן בדם שאין בו איסור נותר. אברים חייבים עליהם כרת משום **טוּמְאָה** אם אכלם בטומאת הגוף, **כְּמוֹתָהּ** – כמנחה, מה שאין כן בדם שאין בו איסור טומאה. אברים חייבים עליהם משום **מָעֲלָה** אם נהנה שוה פרוטה **כְּמוֹתָהּ** – כמנחה, מה שאין כן בדם שאין בו איסור מעילה. ומאחר שאברים דומים למנחה בכל אלו הדברים, מסתבר שגם לגבי דין מליחה דומים למנחה, וטעונים מליחה כמותה.

מכתב כללי לראש השנה
(תרגום חפשי מאידיש)

ב״ה, מוצאי שבת-קודש פ׳ תבוא אל הארץ,
כ״א אלול,
שבת סליחות, ה׳תנש״א
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בבואנו משבת-קודש, בה נקראה ברבים פרשת ״תבוא אל הארץ״, הנפתחת במצות **ביכורים** (עם פרטים רבים בהבאת הביכורים),

הרי זה הזמן המתאים — לאחר הפתיחה בברכה, ברכה שהזמן גרמא, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה — לעמוד ביתר פירוט על מה שצויין בקצרה במכתב הקודם בקשר למצות ביכורים, שתוכנה של הבאת הביכורים היא ההכרה שברכת ה׳ מביאה ליהודי את שפע התבואות והפירות בשדהו, ולכן הוא מעניק להקב״ה **מראשית כל פרי האדמה**, מראשית וממיטב פירות השדה, ומודה לה׳ על כל חסדיו.

אצל יהודי קיימת הרגשה **תמידית** של תודה להקב״ה על חסדיו, בבני, חיי ומזוני, והפרטים ופרטי-הפרטים שבכל אחד מהם, כפי שאנו אומרים בכל יום, שלש פעמים ״נודה לך . . על חיינו המסורים בידך . . ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובוקר וצהרים״.

יתר על כן: אפילו בקרב אומות-העולם, המאמינות ומכירות שהקב״ה הוא בורא העולם ומנהיגו — שכך צריך להיות וכך גם יהי׳ במלוא המידה כאשר העולם יהי׳ כפי שהוא צריך להיות, כפי שאנו מבקשים בתפילות ראש-השנה: **וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה׳ אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה** — גם אצלן מצאנו הנהגה זו של מתן תודה לה׳ על המזון וכדומה.

אבל, במצות ביכורים אנו מוצאים ביטוי עמוק יותר ומקיף יותר של הכרת-תודה להקב״ה: היהודי מבטא את רגשי-תודתו להקב״ה על השפע שהעניק לו לא רק **בדיבור**, אלא הוא מבטא זאת

מוצאי ש״ק . . שבת סליחות: ראה מכתב מוצש״ק כ״ה אלול ה׳תשד״מ הערות ד״ה ״מוצאי שבת-קודש״ וד״ה ״מוצאי שבת-קודש . . שבת סליחות״ (לקו״ש חכ״ד ע׳ 647). וש״נ.

כ״א אלול: יום חנוכת בית הכנסת ובית המדרש המרכזי דליובאַוויטש שבליובאַוויטש (״770״) בשנת ה׳ש״ת. המאמר שנאמר אז — נדפס בסה״מ ה׳ש״ת ע׳ 160. השיחה — בספר השיחות ה׳ש״ת ע׳ 176-7.

סליחות: פעולת ימי הסליחות לאחרי העבודה בימי אלול הקודמים — ראה כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ יג [בהוצאת תשנ״ט — סי׳ יז]. וש״נ.

פרטים רבים: עוד פרטים ראה במס׳ בכורים פ״ג. ברמב״ם הל׳ ביכורים פ״ג ופ״ד.

הפתיחה בברכה: ע״פ פתיחת אגרת הראשונה באגה״ק שבתניא. וראה מכתב עש״ק ח״י אלול ה׳תשד״מ הערה ד״ה פותחין בברכה (לקו״ש חכ״ד ע׳ 641). וש״נ.

במכתב הקודם: ד׳יום ד׳ פ׳ תבוא אל הארץ גו׳, ח״י אלול (לעיל ע׳ 264 ואילך).

מראשית כל פרי האדמה: תבוא כו, ב.

הרגשה תמידית של תודה להקב״ה: להעיר מב״ר פי״ד, ט: על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא. יל״ש עה״פ (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל י״ה (רמז תתפט). וראה לקו״א להה״מ (הוצאת קה״ת) סי׳ רא (נ, ד). או״ת ע, ד (בהוצאת קה״ת תש״נ ואילך — סי׳ רל).

אומרים בכל יום: בתפילת העמידה ברכת מודים.

שלש פעמים: ובשבת (ויוהכ״פ) ארבע (וחמש) פעמים.

בתפילות ראש-השנה: בתפילת העמידה (בברכת ״אלקינו כו׳ מלוך כו׳״).

בצורה חזקה יותר, **במעשים** — הוא לוקח את ראשית ומיטב פירותיו, **מראשית כל פרי האדמה**, ומביא אותם לבית-המקדש, "תביא בית ה' אלקיך", ומניח אותם לפני הקב"ה, **והנחתו לפני ה' אלקיך**.

ובהבאת ובנתינת כל המיטב והיפה להקב"ה, משתקפת ההכרה המלאה ש**לה' הארץ ומלואה**, שהכל שייך להקב"ה. היהודי אינו מסתפק בהכרה, שכל אשר לו הגיע אליו בחסדי ה' וברכתו יתברך, אלא בהבאת הביכורים הוא מראה, שגם לאחר קבלת שפע הפירות, עדיין הכל שייך לבורא העולם, שכן "לה' הארץ ומלואה" — ומשום כך הוא מביא את **ראשית כל פרי האדמה** (המיטב והיפה) **לפני ה' אלקיך**, שזה **נשאר** ברשותו של הקב"ה.

* * *

כידוע, יהודים נקראים "ביכורים" על-פי הכתוב: **כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם**, משום שהם ה"ראשית" של העולם — קודמים ונעלים מכל הברואים — **מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר**; שכן בני-ישראל הם תכלית הבריאה כולה, כדברי חז"ל על הפסוק "בראשית ברא אלקים", שהעולם נברא בשביל ישראל שנקראים "ראשית". הדבר מתייחס לכל יהודי יחיד, לאנשים, נשים וטף, כפי שאומרים חז"ל: **כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם**.

כשם שהביכורים, בפשטות, צריכים להיות מובאים לירושלים ולהיות מונחים בבית המקדש **לפני מזבח ה' אלקיך** — כך גם בנוגע לעם-ישראל: בהיותם ה"ביכורים" של העולם, הרי ה"מקום" האמיתי של בני-ישראל, של כל אחד ואחד מישראל, הוא **לפני ה' אלקיך**, בבית-המקדש.

שכן עיקר מציאותו של יהודי היא נשמתו האלקית, שהיא **חלק אלקה ממעל ממש**; ומשום כך, כל יהודי, בכל מצב שבו הוא נמצא, הריהו קשור ומחובר עם הקב"ה, ולכן עליו להימצא **לפני ה' אלקיך**.

רעיון זה צריך לחדור ולמלא את כל חייו של יהודי, הן באופן כללי והן בכל פרט. יהודי צריך להרגיש כי **כל פרט** של חייו הוא ענין של "ביכורים" להשם יתברך: לא רק בשעה שהוא שקוע בענינים

תביא בית ה' אלקיך: משפטים כג, יט. תשא לד, כו.

והנחתו לפני ה' אלקיך: תבוא כו, י.

לה' הארץ ומלואה: תהלים כד, א.

גם לאחר קבלת שפע הפירות .. שייך לבורא העולם: וע"ד לשון ס' החינוך (מצוה שכח) בנוגע לשנת השמיטה: שיראה ממעשה האדם בכל ענין שנה זו (דשמיטה) כאילו אין דבר מיוחד ברשותו רק שהכל ברשות אדון הכל.

כידוע, יהודים נקראים "ביכורים": זהר ח"ג רנג, א (ברע"מ). וראה זח"ב קכא, רע"א (ברע"מ). — הובאו ונתבארו באוה"ת פ' תבוא (ע' תתרלג ואילך. שם ע' תתרלט ואילך). סה"מ תרנ"ד ע' רפד ואילך. וראה אסת"ר פ"ט, ב.

יהודים .. ה"ראשית" של העולם: כמ"ש (ירמי' ב, ג) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו. וראה זהר ח"ב וח"ג שם. תדבא"ר פי"ד. ויק"ר פל"ו, ד. תנחומא (באָבער) בראשית ג. פרש"י ר"פ בראשית. ד"ה קדש ישראל לה' בלקו"ת פינחס עט, סע"ב ואילך. אוה"ת פינחס ס"ע א'רג ואילך. שם ע' א'ריב ואילך. תבוא שם. סה"מ תר"ל ע' רה ואילך.

כבכורה .. אבותיכם: הושע ט, י.

מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר: ב"ר פ"א, ד.

כדברי חז"ל .. "ראשית": תנחומא (באָבער), ויק"ר ופרש"י שם. וראה או"ת להה"מ בתחילתו.

בראשית ברא אלקים: בראשית א, א.

כפי שאומרים חז"ל .. העולם: סנהדרין לז, סע"א במשנה. וראה פירוש המשניות להרמב"ם בהקדמתו ד"ה דע כי הקדמונים חקרו.

לפני מזבח ה' אלקיך: תבוא כו, ד.

עיקר מציאותו של יהודי היא נשמתו האלקית: ראה תניא פכ"ט (לו, א). ר"פ לב. שעהיוה"א פ"ו (פ, סע"ב). רדב"ז לרמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ד.

חלק אלקה ממעל ממש: תניא רפ"ב.

אלקיים, עניני לימוד התורה וקיום המצוות, אלא גם כאשר הוא מתעסק בדברי החולין שבעולם, כמו פרנסה וכדומה — הואיל ואלה הם דברי הרשות של **יהודי**, שייכים גם הם לענין ה"**ביכורים**", וממילא עליהם להיות חדורים במידה המלאה והנעלית ביותר של רוממות וקדושה, כפי שראוי לדבר שצריך להיעשות **לפני ה' אלקיך**.

ואפילו כשמדובר במחשבה בודדת, דיבור או מעשה, שנראים קטני-ערך בהשוואה למחשבות דיבורים ומעשים אחרים שלו — הרי כאשר הוא מתבונן כראוי, שגם מחשבה דיבור או מעשה אלה הם חלק מה"ביכורים", שמובאים לבית-המקדש, **לפני ה' אלקיך, והכהן אשר יהי' בימים ההם** משגיח על כל תנועה שלו — ודאי ישתדל ויתאמץ, שכל דבר, ולו הפעוט ביותר, כל פרט ופרט של התנהגותו, ייעשו במלוא שימת-הלב והזהירות.

כפי שאנו רואים במצות ביכורים בפשטות, שהבאת הביכורים נעשית מתוך הרבה ריכוז ותשומת-לב, בכל פרט ופרט: מיד בהתחלה, בהפרשת הביכורים, **אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עלי' גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים**; אחר-כך הוא אוסף את הפירות, מוליך אותם בעצמו את כל הדרך, עד שהוא מביא אותם בטנא מקושט וכו' לירושלים, לבית-המקדש, עם כל הסדר רב-הפרטים של הבאת הביכורים, כמתואר בפרוטרוט על-ידי חז"ל.

ויחד עם תחושת גודל האחריות והזהירות של יהודי בכל פרט של הנהגת-ה"ביכורים" שלו, הוא מתמלא שמחה עצומה על האושר הגדול, שזכה, בהשגחה פרטית, להיות ה"ביכורים" של הקב"ה, ולהיות מסוגל "להביא" את עצמו, עם כל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו, ולמסור את הכל להקב"ה.

וכך אנו מוצאים בסדר הגדול והחגיגי של הבאת הביכורים בפשטות, עד שבמשך כל ההליכה לירושלים **קורין שמחתי באומרים לי בית ה' נלך**, וכשהגיעו לירושלים ולהר הבית, נטל כל אחד ממביאי הביכורים את ה"סל", את טנא הביכורים, על כתפו, ונשא שבח להקב"ה — **ואומרין הללוי' הללו א-ל בקדשו וכו' עד כל הנשמה תהלל י-ה הללוי'**; ובמיוחד היתה השמחה גדולה עם הגעתם לבית-המקדש, לאחר שהונחו הביכורים **לפני מזבח ה' אלקיך**, שאז **וענית ואמרת** — קראו בקול רם וברור וברוב חדווה את פרשת הביכורים.

* * *

האמור לעיל מוסיף חיות מוגברת ושמחה בעבודתו המיוחדת של יהודי במשך חודש אלול — תקופת חשבון הנפש על השנה החולפת ותקופת ההכנה לשנה הבאה, הבאה עלינו ועל כל ישראל

דברי הרשות . . חדורים . . קדושה: ראה גם מכתב עש"ק ח"י אלול תשמ"ג (לקו"ש חכ"ד ע' 622 ואילך). וש"נ.

הכהן אשר יהי' בימים ההם: תבוא כו, ג.

אדם יורד לתוך שדהו כו': פרש"י עה"פ תבוא כו, ב. מביכורים פ"ג מ"א. תוספתא ביכורים פ"ב ה"ז. פרש"י עה"פ משפטים כג, יט. רמב"ם הל' ביכורים פ"ב הי"ט.

מוליך אותם בעצמו: ד"המפריש ביכוריו להעלותם בידו לירושלים, לא ישלחם ביד שליח" — רמב"ם שם פ"ב הכ"א. מירושלמי ביכורים פ"א ה"ה. וראה להלן בפנים, ובהנסמן שם הערה ד"ה וכשהגיעו.

כמתואר בפרוטרוט על-ידי חז"ל: ביכורים פ"ג. רמב"ם שם פ"ב הי"ב ואילך. פ"ד הט"ז ואילך.

קורין . . נלך: רמב"ם שם פ"ד הט"ז, מירושלמי שם פ"ג ה"ב.

שמחתי . . נלך: תהלים קכב, א.

וכשהגיעו לירושלים . . נטל כל אחד . . את ה"סל" . . על כתפו: ביכורים פ"ג מ"ד. תוספתא ביכורים פ"ב ה"ח. רמב"ם שם פ"ג הי"ב. פ"ד הי"ז.

ואומרין . . הללוי': רמב"ם שם פ"ד הי"ז, מירושלמי שם פ"ג ה"ב.

הללוי' הללו א-ל בקדשו וכו': תהלים מזמור קנ. וראה ביאורו: פרדס שער ב רפ"ג ורפ"ה. ועוד. אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' תקפח ואילך. וש"נ.

וענית ואמרת: תבוא כו, ה. וראה לקוטי לוי יצחק לנ"ך ע' רמד.

אני לדודי ודודי לי: שה"ש ו, ג — ר"ת אלול (נסמן במכתב ח"י אלול שנה זו הערה ד"ה זה (לעיל ע' 266).

לטובה ולברכה — כאשר כל יהודי חש עצמו קרוב להקב״ה, **אני לדודי ודודי לי**; וכמשל הידוע של כ״ק רבינו הזקן, שבחודש אלול מתנהג הקב״ה עם יהודי כפי שנוהג מלך היוצא ״לשדה״, ומקבל שם את כל הבאים **בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם**.

כשיהודי מרגיש את הקירבה הזאת של הקב״ה, מעורר הדבר בלבו התעוררות כפולה — מצד אחד, התאמצות יתירה בחשבון-הנפש ובהכנה שלו, על-ידי השתפרות והתעלות בכל פרט ובכל הפרטים של עבודת השם — תורה, עבודה וגמילות-חסדים, כפי שמתאים להתנהגותו של אדם שזוכה לקירבה כה יוצאת מן הכלל למלך מלכי המלכים הקב״ה; וביחד עם זאת, גם רגש אהבה עמוק להקב״ה (כפי שהדבר מתבטא במלים ״אני **לדודי**״), בשעה שהוא קולט ומרגיש את ״הארת הפנים״ הגדולה והחמה של הקב״ה לכל יהודי.

* * *

ויהי רצון, שכל אחד ואחת, ינצלו את ימי-הסגולה האחרונים של חודש-הסגולה אלול, של שנת הסגולה **ה**י **ת**הא **ש**נת **א**ראנו **נ**פלאות — במלוא המידה,

ושנזכה מיד ל״תבוא אל הארץ אשר ה׳ אלקיך נותן לך וירשתה וישבת בה״, עד שכל יהודי מיישב מיד את חלקו הפרטי בארץ-ישראל,

ומביא מיד ביכורים בפשטות, ובשמחה גדולה, בבית-המקדש השלישי, שייבנה על-ידי הקב״ה עצמו, **מקדש אדנ-י כוננו ידיך, ומעשה ידינו כוננהו**,

בגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, תיכף ומיד ממש.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה

לשנה טובה ומתוקה בכל

מנחם שניאורסאהן

וכמשל הידוע של כ״ק רבינו הזקן: לקו״ת פ׳ ראה ד״ה אני לדודי האי׳ ס״א (לב, ב). וראה ד״ה אני לדודי תשמ״ו (סה״מ מלוקט ח״א ע׳ תסז ואילך), השייכות דמאמר זה (שבלקו״ת) לפרשת ראה והרמז לדף לב.

תורה, עבודה וגמילות-חסדים: שלשת העמודים שעליהם העולם עומד וקיים — אבות פ״א מ״ב. שם מי״ח. וראה ד״ה על שלשה דברים העולם עומד שנאמר ב״חנוכת ביהכנ״ס, כ״א אלול, ש״ת״ (נדפס בסה״מ ה״ש״ת ע׳ 160 ואילך). ד״ה זה בסה״מ מלוקט ח״ד ע׳ שפג ואילך.

חודש-הסגולה אלול: שבו הוא זמן התגלות י״ג מדות הרחמים — לקו״ת ד״ה הנ״ל שם (לב, א-ב). ד״ה זה הב׳ ס״א (לג, א). שם ד״ה ושמתי כדכד האי׳ ס״א (כד, ד). מאמרי אדהאמ״צ דברים ח״ב ס״ע תכב ואילך, ובהנסמן שם בהערה ד״ה הנזכר בספרי הקבלה.

הי׳ תהא שנת אראנו נפלאות: ראה בארוכה מכתבים כלליים לחג הפסח שנה זו*.

בית-המקדש השלישי, שייבנה על-ידי הקב״ה עצמו: פרש״י ותוס׳ סוכה מא, סע״א. תוד״ה אין — שבועות טו, ריש ע״ב. זהר ח״א כח, א. ח״ג רכא, א. תקו״ז תיקון ח. פרש״י עה״פ מקדש אדנ-י כוננו ידיך.

מקדש אדנ-י כוננו ידיך: בשלח טו, יז.

ומעשה ידינו כוננהו: תהלים צדי״ק, יז (טו״ב). ובמדרש תהלים עה״פ: לעתיד לבוא אני אבנה אותו ומשרה שכינתי בתוכו ואינו חרב לעולם.

---

*) נדפסו בהתוועדויות תנש״א ח״ג בתחלתו. **המו״ל**.

בס"ד. שיחת* שבת פרשת כי־תבוא, כ"א אלול, ה'תשכ"ד.

בלתי מוגה

א. דובר אודות מה שכתוב בתחילת הפרשה: "והיה כי־תבוא אל הארץ וגו' וירשתה וישבת בה וגו'", שיש בו הוראה נצחית [שהרי תורה היא מלשון הוראה[1], וכיון שהתורה היא נצחית[2], הרי גם ההוראה שבה היא נצחית], וכדברי רבינו הזקן[3] שצריכים לחיות עם הזמן.

ודובר גם שבנוגע לפסוק זה ישנה תורת הבעל־שם־טוב הידועה[4],

- והרי זה יום השבת שלאחרי ח"י אלול, יום הולדת שני המאורות הגדולים: הבעל־שם־טוב ואדמו"ר הזקן, ולפני יום הברית־מילה, שענינו הוא "תחילת כניסת נפש זו הקדושה"[5], ומובן, שענינים אלו (יום ההולדת ויום הברית של הבעל־שם־טוב ואדמו"ר הזקן) שייכים לכללות נשמות ישראל, שנכללים בנשמת הבעל־שם־טוב ואדמו"ר הזקן -

שמבאר (בין הדברים) שהעבודה צריכה להיות באופן ד"וישבת", שיומשך בהתיישבות, והמשכת האורות בכלים, שזהו ענין "ולקחת גו' ושמת בטנא", ועד "והלכת אל המקום גו' לשכן שמו שם"[6], שיהודי צריך לדעת שכאשר הולך ממקום אחד למקום אחר, אינו הולך בעצמו, אלא מוליכים אותו מלמעלה, והכוונה בזה היא - "לשכן שמו שם", לפרסם אלקות במקום שבו נמצא, שזהו כללות הענין שצריכים לפעול בעולם הזה התחתון שאין תחתון למטה הימנו, להיות לו יתברך דירה בתחתונים[7].

ב. ונתבאר גם שענין זה שייך במיוחד בנוגע לאורחים - שבאים ("כי־תבוא") ממקום אחד למקום אחר, וצריך להיות אצלם ענין של התיישבות כו'.

כן דובר שהאורחים צריכים לנצל כל רגע פנוי ביום ובלילה ללימוד התורה כו'[8].

וכן דובר אודות תושבי המקום - שצריכים לקבל את האורחים בסבר פנים יפות ולהראות להם פנים שוחקות, כלשון הנפלא של רבינו הזקן[9].

ג. כן דובר בענין "המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם" - דקאי על בית־המקדש שנקרא "בית הבחירה", ובזמן הזה שבית־המקדש אינו קיים - הרי זה קאי על בית־כנסת ובית־מדרש, שנקראים "מקדש מעט"[10].

ונתבאר בענין קדושת בית־הכנסת, שיש בזה ג' דעות[11]: (א) קדושה של כבוד, כדין תשמישי מצוה, (ב) קדושה מדרבנן, (ג) קדושה מן התורה — כמו שכתוב בזהר בפרשת בשלח[12]: "פקודא (יט) למבני מקדשא לתתא ("בי כנישתא") כגוונא דבי מקדשא דלעילא.. ולצלאה בגוויה כו'", ומזה מוכח, שהמצות־עשה "ועשו לי מקדש"[13] כוללת גם מצות בנין בית־כנסת [אף שה'צמח צדק' בשאלות־ותשובות חלק אורח־חיים[14] הביא רק ב' הדעות], והרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[15].

ובהמשך לזה דובר בארוכה אודות קדושת בית־הכנסת, ובמיוחד בנוגע לבית־הכנסת של כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא ישראל - שלכן צריך להקפיד ולשמור על הנקיון,

---

*) קיצור וראשי־פרקים בלבד (המו"ל).

1) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.

2) תניא רפי"ז. ובכ"מ.

3) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).

4) כש"ט (הוצאת תשנ"ט) בהוספות ס"ג. וש"נ (נעתק ב"היום יום" חי אלול). וראה גם שיחת ש"פ תבוא, ח"י אלול דאשתקד ס"י (תורת מנחם חל"ז ע' 237). וש"נ.

5) שו"ע אדה"ז או"ח (מהדו"ב) סוס"ד.

6) שם, ב.

7) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

8) ראה גם תורת מנחם ח"מ ע' 343. וש"נ.

9) לקו"ת פ' ראה לב, ב.

10) יחזקאל יא, טז. וראה מגילה כט, א.

11) ראה אנציק' תלמודית (כרך ג) ערך ביהכנ"ס (ע' קצד). וש"נ.

12) ח"ב נט, ב.

13) תרומה כה, ח.

14) ס"כ ס"א (לב, ד).

15) עירובין יג, ב. וש"נ.

ואף שעורכים בו התוועדויות, כפי שהתנה[16] מלכתחילה כ"ק מו"ח אדמו"ר בשעה שרכש את בית־הכנסת שיערכו בו התוועדויות כו'[16] - הרי "לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי"[17], ולכן, מיד לאחרי ההתוועדות, בהקדם האפשרי, צריך לנקות את השולחנות וכו', ולהבטיח שיהיה המקום בצורה מכובדת כראוי לבית־הכנסת (ובוודאי לא באופן שיש מקום לשקלא־וטריא אם מותר להתפלל במצב כזה...).

וכן בנוגע לתלמידי הישיבה, יחד עם המשגיחים והמשפיעים כו', שלומדים בבית־הכנסת הזה - שצריכים לזכור שזהו מקום קדוש וכו'.

ד. (אחד האורחים ביקש ברכה עבור יהודי רוסיא שיצאו משם וכו', ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

צריכים להוסיף ולהדגיש שיהיה זה "במהרה בימינו", או (בלשון תרגום) "בעגלא דידן", כי לולי זאת, הרי זה יכול להיות לפי החשבון ש"אלף[18] שנים בעיניך כיום אתמול"[19].

ואף שהכוונה ברורה - צריכים לפרט את הדברים בדיבור, כפי שמצינו ב'שולחן ערוך' בנוגע לתפילות של ראש השנה כו'[20].

והעיקר - שבקרוב ממש יצאו מן המיצר (ובלשון העולם: מאחורי מסך הברזל) אל המרחב, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[21], ו"כספם וזהבם אתם"[22], בטוב הנראה והנגלה.

* * *

ה. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל אני ישנה[23].

* * *

ו. איתא בגמרא במסכת בבא־בתרא[24]: "בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר־ודם (שהקב"ה רחמן, וברכתו מרובה מקללתו. אבל אדם, קללתו מרובה מברכתו), הקב"ה ברך את ישראל בעשרים ושתים (אותיות), וקללן בשמונה. ברכן בעשרים ושתים, מ"אם[25] בחקותי" עד "קוממיות" (מאל"ף שב־אם, עד תי"ו שב־קוממיות), וקללן בשמונה, מ"ואם[26] בחקותי תמאסו" עד "ואת חקותי געלה נפשם". ואילו משה רבינו, ברכן בשמונה, וקללן בעשרים ושתים. ברכן בשמונה, מ"והיה אם שמוע תשמע" (בפרשת והיה כי־תבוא[27]) ועד "לעבדם". וקללן בעשרים ושתים, מ"והיה[26] אם לא תשמע" עד "ואין קונה" (חשוב מוי"ו עד ה"א כל האלפ"א בית"א, דהיינו שתים ועשרים אותיות).

וצריך להבין - כקושיית המפרשים - כיצד יתכן שמשה רבינו, ש"אוהב ישראל היה"[28], יברך את ישראל בשמונה אותיות בלבד?!

ויובן בהקדם ביאור ההקדמה "בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר־ודם" - דלכאורה אינו מובן: מה נוגע לנו לדעת שמדתו של הקב"ה אינה כמדת בשר־ודם, הרי ההנהגה שלנו היא כ"מדת בשר־ודם", ולא כ"מדת הקב"ה"?

המשך בעמוד פה

16) ראה אנציק' תלמודית שם ע' קצה. וש"נ. וראה גם אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"ה ע' רב.
17) כתובות פה, א. וש"נ.
18) תהלים צ, ד.
19) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 23 הערה 61.
20) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ב ס"ז. וש"נ.
21) בא יו"ד, ט.
22) ישעי' ס, ט.
23) המאמר לא הגיע לידינו לע"ע*.
24) פח, סע"ב ואילך (ובפירש"י).
25) ר"פ בחוקותי.
26) שם, טו ואילך.
27) כח, א ואילך.
28) מנחות סה, סע"א ואילך.

*) "בעת ההתוועדות דש"ק פ' תבא שנה זו הואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לאמר מאמר זה (באיזה שינויים והוספות)" – לשון ה"פתח דבר" בקונטרס ד"ה אני ישנה לאדה"ז, שי"ל בכ"ה אלול ה'תשכ"ד (המאמר נדפס לאח"ז במאמרי אדה"ז כתובים ח"ב ע' קנו ואילך). וראה גם תורת מנחם חמ"א ריש ע' 40. וש"נ.

בס"ד. שיחת יום שלישי ערב ח"י אלול, ה'תשמ"ח
– בחצר 770, בעת הנחת אבן פינה לבית־הכנסת החדש –

בלתי מוגה

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הגיע מביתו בשעה החמישית, לבוש בסירטוק של משי[1], ועלה על בימה בחצר הקדמית (ליד מקום הנחת "אבן היסוד"), ואמר:]

א. מאורע זה נקרא בלשון המדינה "גראונד ברייקינג", ולאחר פתיחת הקרקע טומנים בה את "אבן היסוד".

והנה, יהודי נצטווה שבכל הענינים שהוא עושה, ילמד את הנהגתו מהתורה, וכמו־כן בנידון־דידן – יש ללמוד מדברי התורה, כיצד נהג הקב"ה בתחילת בריאת העולם, ולנהוג כמותו בהנחת היסוד של כל בנין.

בריאת העולם התחילה מ"אבן שתיה", שהיתה מונחת בבית־המקדש בקודש־הקדשים, ואבן זו היתה ה"יסוד" לכל המשך הבריאה, שלכן היא נקראת "אבן שתיה", "שממנה הושתת העולם"[2].

ומזה לומד כל אחד ואחד, שבשעה שהוא בונה בית (כפשוטו, או כשהוא מבצע משימה כלשהי לבניית איזה ענין שיהיה בגשמיות (בעניני הגוף), או ברוחניות (בעניני הנשמה)), הרי ה"יסוד" של הבנין (או המשימה), צריך להיות קשור בקדושה – "בית־המקדש", ולא סתם קדושה, אלא – "קודש־הקדשים".

ואחר־כך יש להמשיך ולבנות את הבנין כולו, על־פי היסוד, וממילא כל הבנין יהיה קשור בקדושה.

נוסף על ההוראה מ"אבן היסוד", יש הוראה ולימוד גם מעצם ענין "שבירת הקרקע" לפני בניית הבית:

בשעה שאדם בונה משהו, צריכה ההתחלה להיות ב"שבירת קרקע", שבירת הגאווה והישות, ענין הביטול, "ונפשי כעפר לכל תהיה", בידעו שאין הבניה על־ידי "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[3], כי־אם כוחו של הקב"ה[4], אלא שהקב"ה העניק לו כוחות (ועד שהם נהיו לגמרי ברשותו), שהוא יוכל לבנות.

וכאשר הוא יתנהג באופן כזה (שה"יסוד" יהיה קדושה, ובידיעה שהבניה היא בכחו של הקב"ה), הוא יזכה לברכות ה', ועד שהקב"ה מבטיח שהוא יהיה עמו "שותף" בביצוע ההחלטות, וממילא כל הבניה תהיה בזריזות ובהצלחה רבה בגשמיות, ועל־אחת־כמה־וכמה ברוחניות.

והבית יהיה – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[5], שכל מה שבבית יהיה קדוש, כי הקב"ה ישכון בתוכו בקביעות, ומתוך שמחה וטוב לבב.

ב. ויש לקשר את האמור, עם חלק הפרשה השייך ליום הרביעי[6], מרביעי עד חמישי, כתורת אדמו"ר הזקן – שנמסרה על־ידי נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר[7] - ש"צריך לחיות עם הזמן".

לכל־לראש תחילת הפרשה – "כי־תבוא אל הארץ גו' ולקחת גו'", כלומר שיהודי צריך לחיות עם תקוה תמידית, שמיד ממש הוא יכנס לארץ ישראל, ויזכה לטוב שבגשמיות – "ראשית כל פרי האדמה", הקשור עם הטוב שברוחניות – מצות ביכורים.

ומיד עם כניסתו לארץ, אומרת התורה – בחלק רביעי של הפרשה – שהמצוה הראשונה שהוא מחוייב

---

1) ראה גם שיחת י"ט אלול ס"ח.
2) יומא נד, רע"ב.
3) עקב ח, יז.
4) ואדרבה, הא גופא שהקב"ה נתן לו את האפשרות לטעות ולחשוב שזה כחו, הוא כדי שיתגבר על זה.
5) תרומה כה, ח.
6) יום הולדת שני המאורות הגדולים, הבעש"ט ואדמו"ר הזקן.
7) "היום יום" ב' חשון. סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.

בה היא לבנות מזבח לה' – "והיה ביום אשר תעברו את הירדן, אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך גו' ובנית שם מזבח לה' אלקיך גו' והעלית עליו עולות גו' וזבחת שלמים ואכלת גו' ושמחת גו'"[8].

וזוהי הוראה ולימוד לכל אחד ואחד, גם למי שנמצא בחוץ־לארץ, שכאשר הוא בא לארץ ישראל, כדברי ה'צמח צדק'[9] "מאַך דאָ (בחוץ־לארץ) ארץ ישראל", מיד "ובנית לה' אלקיך", עליך מוטל החיוב לבנות בית להקב"ה.

והבניה צריכה להיות באופן של "ובנית לה' אלקיך":

"ובנית" – בלשון נוכח, שהקב"ה פונה אליך ואומר לך: אתה בעצמך, על־ידי העבודה שלך, ובכחות שלך, צריך לבנות (ולא כירושת הארץ, שעליה נאמר "ה' אלקיך נותן לך", שהקב"ה נתן לך את הארץ, אלא אתה בעצמך צריך לבנות).

"לה'" – שהבניה צריכה להיות לשם הקב"ה, ולשם הדרגה הכי נעלית שבהקב"ה – שם הוי', משבעה השמות שאינן נמחקים, וביניהם גופא שם המפורש, שם העצם ושם המיוחד[10] (ולא רק לשם שמים).

ועוד ענין בזה שהבניה היא לה', דהיינו שהכח על הבניה הוא מהקב"ה, "הקב"ה עוזרו"[11]. אך ביחד עם זה:

"לה' אלקיך" – דרגת ה' מתלבשת ב"אלקיך" ונעשית "כחך וחיותך"[12], הכח והחיות של האדם עצמו, דהיינו שהכח והחיות של ה"אדם העליון", מתקשר ונעשה "חד" ממש עם האדם התחתון[13], והאדם עצמו, בכוחו הוא, צריך לבנות.

ג. ויש להוסיף הוראה בעבודת ה' מענין (בניית) המזבח, והקרבת קרבנות עולה ושלמים:

מזבח - מקום מוכן להקריב בו קרבנות. וענינו בעבודה – שהאדם יקריב את חלבו ודמו לה', וכמובן מתוך בריאות הנכונה, ומתוך הרחבה.

לכל־לראש קרבן עולה – שהיא "כולה לה'". וענינו בעבודה - התחלת היום בעבודת התפילה[14], שהיא כולה לה', שהרי התפילה באה לפני האכילה ושתיה, ועל־אחת־כמה־וכמה שהיא לפני "הנהג בהם מנהג דרך ארץ"[15] – עסקיו בעניני העולם.

ואחר־כך קרבן שלמים – שחלקו לבעלים. וענינו בעבודה – שגם בעיסוקיו במשך היום בעניני העולם, "הנהג בהם מנהג דרך ארץ", הנהגה באופן של שלמים "שמטילים שלום" בין האדם המקריב להקב"ה.

ועוד ענין בשלמים – "שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים"[16], היינו שעושה שלום, אהבת ישראל, בין הכהנים וישראל, על־ידי־זה שכולם נוטלים חלק באותו הקרבן. והוא על־דרך ענין ה"הקהל", שמאחד את כל ישראל יחד ב"הקהל" אחד.

ובעבודה – "הכהן" שהוא ממוצע המחבר בין המקריב להקב"ה, הוא הרב שנותן לו ידיעות בתורה, ומחזק את הקשר שלו ליהדות, "והמקריב" הוא יהודי שלומד מהרב, ו"שלמים" עושים שלום ביניהם.

ועל־ידי כל זה, זוכים (גם) ל"ואכלת גו'", מזונו (ומזון בני־ביתו) הגשמי, ובאופן ד"ושמחת", מתוך שמחה.

ד. ויהי־רצון שמהדיבור בכל ענינים אלו, נבוא לפועל ממש, עד לפועל ממש העיקרי – בית־המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו ממש, על־ידי משיח צדקינו, בגאולה האמיתית והשלימה.

וכל ענין ביהדות, וכל ענין בתורה ומצוות במיוחד, וכל ענין הקשור באהבת ישראל, עד לאופן של אחדות ישראל[17], ממהר את הגאולה האמיתית והשלימה.

---

8) כז, ב ואילך.
9) אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תפה.
10) ראה בהנסמן בהדרן על הרמב"ם שנה־זו ס"ב.
11) ראה סוכה נב, רע"ב. וש"נ.
12) ראה טושו"ע ואדה"ז או"ח ס"ה.
13) קוב"ה (מלכא) וישראל בלחודוהי.
14) ובימות החול עם תפילין.
15) ברכות לה, ב.
16) פירש"י ויקרא ג, א.
17) דוגמת קרבן שלמים כנ"ל.

ועוד קודם לזה, ברגעים האחרונים של הגלות, מקבל כל יהודי – כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה.

[ציוה למר דוד שיחי' צ'ייס ולרש"ג שיחי', שיאמרו כמה מילים. ואחר־כך הלך למקום הנחת "אבן היסוד", ובאת־חפירה חפר בעפר, לקח בידיו הקדושות את "אבן היסוד", הניח אותה במקום החפירה וכיסה בעפר.

כ"ק אדמו"ר שליט"א חילק לכל אחד ואחד שטר אחד של דולר, על־מנת לתתו לצדקה].

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אלול, תשי"ג
ברוקלין, נ.י.

אנ"ש אשר בארצנו הקדושה ת"ו וביחוד...

ה' עליהם יחיו!

שלום וברכה!

מאשר הנני בזה קבלת מכתבם הצעה לבוא לבקר במקומות מושבותיהם לראות ולראות וכו'.

ומה אעשה ולצערי, הנה כמה העלמות והסתרים מניעות ועיכובים הן בגשמיות והן ברוחניות למילוי ענין זה הראוי והטוב ומי יתן ויסיר השי"ת את ענין ההעלמות והסתרים בכלל והעלמות והסתרים הנ"ל בפרט, ונתראה בשובע שמחות.

מוסגר פה הקונטרס לח"י אלול הבע"ל שזה עתה הו"ל אשר בטח ילמדו אותו ביחיד וברבים בעיון הדרוש והשי"ת יזכה את כל אחד ואחד מאתנו להכניס את החיות בכל עניני עבודת חדש רחמים זה היינו **בתשובה** "ומל ה"א את לבבך ואת לבב זרעך", **תורה** "והאלקים אנה לידו ושמתי לך מקום" **עבודה** "אני לדודי ודודי לי" **וגמילות חסדים** "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

ועל פי פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר הארת כל המועדים מאירה בכל יום הנה יומשך זה ג"כ על כל השנה כולה שבדרך ממילא תהיה שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

המברך ומתברך בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

בס"ד. שיחת יום ד' ח"י אלול, ה'תשמ"ח.

בלתי מוגה

א. ח"י אלול הוא יום הולדת של "שני המאורות הגדולים" — הבעש"ט ואדמו"ר הזקן[1].

וידועה שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא דורנו (בשם הנשיאים שלפניו, שהוא ממלא־מקומם), שח"י אלול מכניס ונותן חיות חדשה בעבודת חודש אלול (כשתי הנוסחאות שבדבר, כפי שנדפס ונתפרסם וידוע לכל בלשון הרב)[2], כמרומז בחמשת הראשי־תיבות שבתיבת "אלול" (כמו שנתבאר בארוכה בחסידות ובמאמרי ושיחות נשיא דורנו)[3] — תורה, עבודה, גמילות חסדים, תשובה וגאולה, עד לגאולה האמיתית והשלימה, על־ידי משיח צדקנו.

והדגשה מיוחדת לח"י אלול בשנה זו, שח"י אלול חל ביום הרביעי, כקביעות ח"י אלול בשנת לידת אדמו"ר הזקן, היום שבו התחילו להאיר במעשה בראשית "שני המאורות הגדולים".

וכל ענינים אלו מתוך שמחה, שהרי השנה היא "שנת הקהל" וכסימן השנה — ת'ש'מ'ח', גם תִּשְׂמַח (בעצמך), וגם תְּשַׂמַּח (יהודים נוספים), ומתוך "הקהל", כמדובר כמה פעמים שהשנה היא "שנת הקהל".

ב. ויש לקשר את ענין ח"י אלול (הולדת הבעל־שם־טוב ואדמו"ר הזקן, ונתינת כח לעבודת אלול), לחלק היומי שבתורה, פרשת כי־תבוא מרביעי עד חמישי, כהוראה המפורסמת של אדמו"ר הזקן, שנמסרה על־ידי נשיא דורנו[4] - "מ'דארף לעבען מיט דער צייט", עם פרשת השבוע:

הבעל־שם־טוב — רמז הכי פשוט בשיעור היומי, שבו כתוב שמו — ישראל — כמה פעמים.

אדמו"ר הזקן — שמו שניאור זלמן מרומז בפסוק[5] "הסכת ושמע ישראל היום הזה גו'":

השם "שניאור" יש לומר קרוב לוודאי שהוא מרומז במילים — "הסכת ושמע". כי אף שבפשטות "הסכת" הוא שמיעה (כפירוש רש"י "כתרגומו"), אך מכיון שמיד לאחרי־זה נאמר "שמע", יש לומר בפשטות שאין ה"הסכת" שמיעה בעלמא (שהרי זהו ענין "שמע"), כי־אם שמיעה ששייך בה ראיה, וה"הסכת" הוא על־דרך מה שכתוב[6] "יסכה", ראיה בעינים. מה־שאין־כן "שמע", זו שמיעה בלבד.

ועל־דרך־זה "שניאור", שפירושו שני אורות, תורה שבכתב ותורה שבעל־פה, שענינם הוא על־דרך "הסכת ושמע":

תורה שבכתב היא על־דרך "הסכת", שמיעה ששייך בה ראיה, שהרי תורה שבכתב נאמרה בתחילה למשה בדיבור — שמיעה בלבד, ואחר־כך נכתבה — ענין של ראיה. והיינו שהשמיעה היא באופן ששייך בה ראיה [ועל־דרך־זה במסירת התורה ("משה קיבל תורה מסיני, ומסרה כו' העמידו תלמידים הרבה"[7]), הרי מקבל התורה מתחיל ללמוד תורה כשהוא עדיין תינוק ואינו יודע לקרוא, ומלמדים אותו תורה שבכתב בעל־פה — שמיעה בלבד, אך השמיעה היא באופן ששייך בה ראיה, שהרי מיד מראים לו — הנה התורה].

ותורה שבעל־פה היא על־דרך "שמע" שמיעה בלבד, שהרי "דברים שבעל־פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב"[8], ולימודה הוא רק בדיבור, "שמע", שמיעה בלבד, ללא ראיה.

והשם השני "זלמן" מרומז בהמשך הכתוב — "היום הזה", וכפירוש רש"י על "היום הזה כו'", "בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית", היינו נתינת כח לעבודת ה' באופן של "בכל יום יהיו בעיניך חדשים"[9] [ובאופן של "הזה" — גילוי, היינו שהאדם עובד באופן של חידוש, עד כדי כך שכל המסתכל בו, ואפילו כבדרך אגב, בהסתכלות מהצד, מראה באצבעו ואומר "זה", הנה יהודי המקיים תורה ומצוות באופן של "חדשים"].

---

1) סה"ש תש"ג ע' 141. ועוד.
2) ראה לקו"ש חי"ט ע' 250 ואילך. וש"נ.
3) ראה קונטרס משיחות ש"פ ראה תשמ"ו. וש"נ.
4) "היום יום" ב' חשון. סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.
5) כז, ט.
6) נח יא, כט ובפירש"י.
7) אבות רפ"א.
8) גיטין ס, ב. וש"נ.
9) פירש"י כו, טז.

וזהו על־דרך "זלמן", שהרי ידוע מה שפרסם נשיא דורנו[10], ש"זלמן" אותיות "לזמן", וזמן של קדושה קשור ביהדות, תורה ומצוות, שקיומן צריך להיות באופן של "חדשים ממש" בכל יום ויום.

ועל־פי־זה השם של אדמו"ר הזקן תואם לפי סדר הכתוב, לכל־לראש "הסכת ושמע", על־דרך השם הראשון "שניאור", ואחר־כך "היום הזה", על־דרך השם השני "זלמן".

ג. וממשיך בכתוב "(הסכת ושמע ישראל היום הזה) נהיית לעם לה' אלקיך", להיות עם של הקב"ה, וזה חוזר ומתחדש כל שנה ושנה, שבכל שנה נהיים בני־ישראל עמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, והקב"ה נהיה מלך עליהם, על־ידי־זה שישראל מכתירים אותו עליהם למלך, שהרי "אין מלך בלא עם"[11].

ויש לומר שענין זה (שישראל נעשים לעם, ומכתירים את המלך) קשור לחודש אלול בכלל, ולח"י אלול בפרט:

עבודת הכתרת הקב"ה למלך מתחילה מראש־חודש אלול. ואף שההכתרה היא בראש השנה - הרי תחילת ההכתרה היא מראש־חודש אלול [ויש לומר, שזהו הטעם הפנימי שתוקעים בשופר מראש־חודש אלול, כי אז מתחילה הכתרת המלך שבראש־השנה]. ובפרט מח"י אלול, שהוא יום חשבון־הנפש והשלמה לחודש תשרי[12] וראש השנה, שהוא זמן הכתרת המלך (בשנה שעברה, וכך הוא קשור עם ראש־השנה (הכתרת המלך) של השנה הבאה[13]).

ונקודת הענין: שהעבודה שישראל נעשים לעם היא בחמישה ענינים: תורה, עבודה, גמילות־חסדים, תשובה וגאולה, שזוהי עבודת חודש אלול בכלל, ובפרט מח"י אלול, שהוא מכניס חיות חדשה בעבודת אלול כנ"ל (בריש סעיף א).

ד. וכאן המקום לעורר עוד פעם אודות ענין חודש אלול: חודש של חשבון־נפש והשלמה על השנה החולפת. ובפרט מיום ח"י אלול, שבו מתחיל חשבון־הנפש והשלמה בפרטיות כנגד י"ב חדשי השנה, יום לחודש יום לחודש[12],

וכמו־כן חודש אלול הוא חודש ההכנה לשנה הבאה, שנת תשמ"ט, שבה יהיה הולך ומוסיף ואור בכל עניני תורה ומצוות.

ולהעיר שהרמז של שנת תשמ"ט הוא (כמדובר בהתוועדויות שלפני־זה[14]) — "תשמט ידך"[15], שהקב"ה ישמט ויבטל את כל החובות שיש לכל יהודי, ועוד קודם לזה, מראש־חודש אלול, כידוע מנהג ישראל[16] (שנתפשט ברובא דרובא של תפוצות ישראל[17]), שמראש־חודש אלול ואילך כל אחד ואחד מברך את עצמו ואת הסובבים אותו בכתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

וכל ענינים אלו מוסיפים בשמחה, ובפרט שחודש אלול הוא "חודש של שמחה", מכיון ש"המלך בשדה"[18], דהיינו שהמלך נמצא עם כל אחד ואחד באיזה מצב שיהיה, גם במצב של "שדה", וממילא הרי זה פועל שמחה על כל אחד ואחד, גם מי שבדרגת "שדה", ואדרבה כאשר המלך בא לדרגה זו, השמחה גדולה יותר, כמובן וגם פשוט. ובח"י אלול ענין זה ("המלך בשדה") ביתר שאת ויתר עוז, כמובן ופשוט.

ובפרט שבעלי יום ההולדת בח"י אלול עומדים ומשמשים במרום "מה להלן עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש"[19], ומלמדים זכות על כל אחד ואחד מישראל שבכל קצווי תבל, וממשיכים עליו את כל ההשפעות ברוחניות ובגשמיות, ובגשמיות וברוחניות גם יחד,

ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע לגלות, שזה ענין של פיקוח־נפש ו(כביכול) "שכינתא בגלותא" —

10) ראה לקו"ש ח"ו ע' 41. וש"נ.
11) בחיי וישב לח, ל. שם ר"פ בלק. שעהיוה"א רפ"ז. ובכ"מ.
12) ראה סה"ש תש"ג ע' 177. 179.
13) ראה מכתב כללי מיום רביעי ח"י אלול ש.ז.
14) קונטרס משיחות ש"פ ראה הערה 103. ש"פ תצא ס"ו.
15) ל' הכתוב — ראה טו, ג.
16) מטה אפרים או"ח סתקפ"א ס"ט.
17) וממילא יש לזה תוקף דמ"ע ("אנכי גו'") ומל"ת ("לא יהי' לך גו'") — ראה רמב"ם ריש הל' ממרים. ויתירה מזה, העילוי דמנהג ישראל, כמבואר בענין השמחה הגדולה שבעת ההקפות (לקו"ת דרושי סוכות פ, ג).
18) לקו"ת פ' ראה לב, ב.
19) סוטה יג, ב.

שתהיה גאולה האמיתית והשלימה מיד, על־ידי הקדמת עבודת התשובה (הראשי־תיבות הרביעי והחמישי שבאלול), "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"[20], וכפסק־דין הרמב"ם[21] "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין", ו"מיד" על־פי הלכה שהוא מיד ממש.

ה. וכדי לזרז את הגאולה, נסיים כרגיל במצוות הצדקה – נתינת שליחות של מצוה "שוה לכל נפש", אנשים נשים וטף בשוה (על־דרך מצות "הקהל"), וזהו ענין של אחדות כולם אפילו בכמות (ועל־דרך־זה באיכות).

והחלוקה היא לכל הנמצאים כאן, ו"זכין לאדם שלא בפניו"[22], לכל הנמצאים בכל מקום שהוא, שבכולם נהיה ענין האחדות, שהרי כולם "עם אחד".

ובהוספה של שינוי למעליותא, דבר שלא היה עד עתה[23] (ובענין שאינו דורש טירחא יתירה, על־דרך שהגאולה תבוא ללא כל טירחא) – נתינת שלושה שטרות לצדקה, על־דרך "חוט המשולש" ש"לא במהרה ינתק"[24].

וזה ימהר ויזרז את הגאולה השלישית, בבית־המקדש השלישי, ואז יראו בגלוי שבני־ישראל מכתירים את מלך מלכי המלכים הקב"ה, ויתירה מזו – שהקב"ה מבקש מישראל "תמליכוני עליכם"[25], ונותן להם את הוודאות שיצליחו בזה.

וכל הענינים האמורים יבואו תיכף ומיד במעשה בפועל, שהרי "המעשה הוא העיקר"[26],

מתחיל מהגאולה האמיתית והשלימה, במעשה בפועל, תיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א חילק לכל אחד ואחד שלושה שטרות של דולר, על־מנת לתתם לצדקה].

בס"ד. שיחת יום חמישי, י"ט אלול, ה'תשמ"ח.

בלתי מוגה

א. דובר כמה פעמים, ובפרט בח"י אלול, ובמכתב מיום ח"י אלול, בנוגע להדגשת ענין המעשה בפועל – "המעשה הוא העיקר"[1] בכל הענינים, וביתר שאת ויתר עז בנוגע להחלטות טובות שבוודאי כל אחד ואחד – האנשים הנשים והטף – קיבלו על עצמם בקשר לח"י אלול.

והנה, ההחלטות טובות של ח"י אלול, ניכרות בעיקר ביום שלאחרי ח"י אלול, כי בח"י אלול עצמו, מאחר שיש בו גם ענינים כלליים (שהוא כולל בעצמו את כל השנה הבאה, עד ח"י אלול הבא של שנת תשמ"ט, ועל־אחת־כמה־וכמה שהוא כולל את כל שנים־עשר הימים שעד ראש־השנה), קשה להתבונן בענינו הפרטי ובהחלטות טובות הפרטיות כו'; אך ביום שלאחריו, שאינו יום כללי, קל יותר, ונוח יותר לשוב ולהתבונן (גם) בענינים הפרטיים ובהחלטות הטובות של ח"י אלול.

ובפרט שמצד הענין ש"קדושה אינה זזה ממקומה"[2], ואדרבה "מעלין בקודש"[3], יש עילוי ליום שלאחרי ח"י אלול.

ב. נקודת ענינו של ח"י אלול הוא – כפי שפירש נשיא דורנו – שהוא מכניס ונותן חיות חדשה בעבודת חודש אלול, שכללותה (כמרומז בראשי־תיבות אלול): תורה, עבודה, גמילות־חסדים, תשובה וגאולה[4].

---

20) "הקריאה והקדושה" סיון־תמוז תש"א. אלול תש"ב.
21) הל' תשובה פ"ז ה"ה.
22) עירובין פא, ב - במשנה. וש"נ.
23) שבעבר הי' רק ביחיד, או "כפלים לתושיה".
24) קהלת ד, יב.
25) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
26) אבות פ"א מי"ז.

1) אבות פ"א מי"ז.
2) ראה ע"ח ש"ד פ"ג. של"ד פ"ג. של"ה פ"א.
3) ברכות כח, א. וש"נ.
4) ראה לעיל שיחת ח"י אלול בתחילתה. וש"נ.

ונתבאר לעיל[5] ההוראה שלמדים מפרשת השבוע, פרשת כי־תבוא, בקשר לענינו של ח"י אלול, כתורת רבינו הזקן (שנמסרה על־ידי נשיא דורנו)[6] ש"צריכים לחיות עם הזמן".

ולכל־לראש מתחילת הפרשה — במצוות ביכורים, שיש בה ענין מיוחד שצריך להיות דוקא מהמובחר המשובח והטוב[7] — "מראשית כל פרי האדמה גו'"[8], ועד שזה תנאי לעיכובא במצוה[9], שרק אז הוא יכול להעלות לירושלים ולקרוא מקרא ביכורים, עם כל השטורעם שבדבר.

ומכאן למדים הוראה כללית לכללות התורה ומצוות (חמשה ענינים של אלול) שהם צריכים להיות מן המובחר, המשובח, הטוב והיפה.

ועל־דרך־זה מחלק הפרשה של ח"י אלול, מ"רביעי" עד "חמישי", למדים הוראה בנוגע לחיזוק בכללות התורה ומצוות, וכמו שנתבאר לעיל[10] על הפסוק[11] "הסכת ושמע ישראל, היום הזה נהיית לעם גו'", ש"הסכת" (שמיעה ששייך בה ראיה) קאי על תורה שבכתב, ו"שמע" (שמיעה בלבד) קאי על תורה שבעל־פה. וממשיך "נהיית לעם", "באת עמו בברית"[12], ברית על כל המצוות (מצוות־עשה ומצוות לא־תעשה), הרי יש כאן "ברית" על כל התורה ועל כל המצוות.

ג. נוסף על ההוראה הכללית, יש ללמוד הוראה גם מחלק "רביעי" שבפרשה, ומשם לומדים חידוש בנוגע לעבודת היהודי:

"ובנית גו' לה' אלקיך גו'"[13], שהקב"ה פונה לכל יהודי ואומר לו: "ובנית", שאתה בכוחותיך צריך לבנות בית חדש. וזהו רמז ויסוד ל'שטורעם' בנוגע לבניית בתים חדשים, וכדלקמן.

ובהקדים לבאר את מעלת הבית:

צרכי האדם נחלקים בכללות לשלושה: "מזון" "לבוש" ו"בית". "מזון" הוא ענין פנימי, החודר לפנימיות האדם. "לבוש ובית" הם מקיפים על האדם. ובהם גופא — "לבוש" הוא מקיף הקרוב, ו"בית" הוא מקיף הרחוק.

ובנוגע להעיקר שבין הצרכים — הרי למרות שמזון ולבושים נחוצים לחיי האדם יותר מהבית (ועד שבלעדי המזון אין האדם יכול להתקיים), והאדם זקוק לבית רק לאחר שיש לו כבר מזון ולבוש, מכל־מקום "בית" מבטא את שלימות האדם[14] (והוא הצורך העיקרי והנעלה שבהם).

והנה כל הענינים הגשמיים של האדם, נשתלשלו מהענינים הגשמיים שבתורה, והם נשתלשלו מהענינים הרוחניים שבתורה.

ומזה מובן, שהחילוק האמור בין "מזון" "לבוש" ו"בית" בעניניו הגשמיים של האדם, קיים גם ברוחניות הענינים בתורה.

והוא: דרגת המזון היא דרגת הפנימי (ממלא־כל־עלמין), ודרגת ה"לבושים" וה"בית" היא דרגת המקיף (סובב־כל־עלמין), ובזה גופא — "לבוש" הוא דרגת המקיף, ו"בית" הוא דרגת המקיף דמקיף[15] — דרגת ה'יחידה' "יחידה ליחדך".

והנה דרגת ה"בית" — 'יחידה' — היא דרגת המשיח[16] (הכללי ושבכל אחד ואחד). ולכן הגאולה האמיתית והשלימה (ועל־דרך־זה דוד המלך בכלל), קשור עם "בית" — בית המקדש, "בית נאמן לה'".

ועל־פי־זה תובן מעלת הבית — כי מאחר שענין הבית (אפילו גשמי וחומרי) הוא מקיף דמקיף —

5) שיחה הנ"ל ס"ב ואילך.
6) "היום יום" ב' חשון. סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.
7) ראה רמב"ם הל' ביכורים פ"ב ה"ב ואילך.
8) כו, ב.
9) משא"כ בכו"כ מצוות, שמן הדין בדיעבד מספיק במדה בינונית או פחות מזה.
10) שיחה הנ"ל ס"ב.
11) כז, ט.
12) פירש"י עה"פ.
13) שם, ה.
14) שהרי "מי שאין לו בית אינו אדם" (ראה יבמות סג, רע"א ובתוס' שם).
15) ודרגה זו מקיף דמקיף, מתקשרת ונהיית "חד" ממש עם הענין שהיא מקיפה — העצם.
16) ראה רמ"ז לזח"ג רס, ב — מק"מ קצ, ב.

'יחידה', נמצא שעל־ידי הבית הוא מתקשר עם דרגת ה'יחידה' — משיח, עם הבית הכי פנימי — בית־המקדש.

ד. ועוד מעלה ב"בית":

מבואר בארוכה בסיום וחותם 'המשך מים רבים' (לבעל המימרא "לכתחילה אריבער") שמעלת הבית היא, שעל־ידו מוקף האדם מכל צדדיו.

ולכן, מצד ה"מים רבים" שבעולם בכלל (כמבואר בתחילת ה'המשך'), ועל־אחת־כמה־וכמה מצד ה"מים רבים" שבזמן עיקבתא דמשיחא, כשהחושך כפול ומכופל, "החושך יכסה ארץ"[17], זקוקים לענין הבית שיגן ויצל על האדם מכל צד ופינה, וממילא כאשר "תצא למלחמה על אויביך", יהיה האדם במצב של "על אויביך", ואז יהיה "ונתנו ה' אלקיך בידיך"[18], שינצח את האויב.

ועל־פי־זה מובנת מעלת הבית בכלל, ועד כמה שהוא זקוק באופן מיוחד בעיקבתא דמשיחא, כדי שיגן על האדם.

ה. ובנוגע לפועל "המעשה הוא העיקר":

כדאי ונכון ביותר להתעסק בבניית בתים חדשים, תוך ניצול כל הענינים שיכולים וצריכים לבנות, והא בהא תליא — דמכיון שיכולים לבנות (כי הקב"ה נותן את היכולת לבנות), הרי זה גופא מהווה סימן שצריכים לבנות.

ולחטוף ["אריינכאפן", על־דרך לשון חכמינו ז"ל[19] "חטוף ואכול חטוף ואשתי", ואם בנוגע לעניני אכילה ושתיה צריך להיות "חטוף", על־אחת־כמה־וכמה שבנוגע לענינים שלמעלה מאכילה ושתיה — בניית בתים חדשים — צריך להיות "חטוף"] — לעשות החלטות טובות ולהתחיל לבנות עוד בשנת תִּשְׁמַח ותְּשַׂמַּח ו'שנת הקהל'.

והנה, בנוגע לבתים ציבוריים — "בתי תורה" "בתי עבודה" "בתי גמילות־חסדים", או בתים הכוללים כל ענינים אלו יחד — מאי קמשמע־לן?! פשוט שבזה צריך לעסוק כל השנה, ובפרט שהשנה היא — "שנת הקהל", שזהו ענין ה"ציבור", בתים ציבוריים[20] —

החידוש הוא בנוגע לבניית בתים פרטיים, בנייני רשות.

ולאחר שהיהודי בונה בית פרטי, הוא עושה ממנו "מקדש", כמו שכתוב[21] "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", דהיינו שהקב"ה אומר על הבית ש"ושכנתי בתוכם", מכיון שהאדם עושה מהבית, ומ"כל דרכיך"[22] ומ"כל מעשיך"[23] — "מקדש". ועשיית האדם היא באופן של "ועשו לי מקדש" ש"כל מקום שנאמר לי, אינו זז לעולם"[24], דהיינו שהקדושה חודרת בו מכל וכל, ולכן "אינו זז לעולם".

וכידוע פתגמו של אדמו"ר הזקן[25] "הקב"ה נותן ליהודים גשמיות, והם עושים מזה רוחניות" [וכדברי הרמב"ם[26] בענין הפלגת התורה בריבוי יעודים גשמיים, בפרטיות ובכללות הכי גדולה, שזה כדי לעזור לאדם בעבודתו לקונו]. וכמו־כן בנידון־דידן — כל אחד עושה מהגשמיות שלו, מבנין ביתו הפרטי (הגשמי, ומכל הענינים שבחייו), "מקדש מעט"[27].

ונקודת הענין: שהענינים הכי תחתונים (גשמיות וחומריות, ביתו הפרטי כו'), מגיעים עד לענינים הכי עליונים — מקדש, שם הוי' כו'.

---

17) ישעי' ס, ב.
18) ר"פ תצא.
19) עירובין נד, א.
20) ובפרט לפי מ"ש בספרים שציבור ר"ת צדיקים, בינונים ורשעים, היינו שכל הסוגים שבישראל נכללים יחד. ומה שהרשעים בסוף, ה"ה מחוברים ללפנ"ז ב"וא"ו" המחבר, ועוד — ה"רי"ש" (רשעים) הוא סיום וחותם התיבה.
21) תרומה כה, ח.
22) משלי ג, ו.
23) אבות פ"ב מי"ב.
24) ויק"ר פ"ב, ב.
25) "היום יום" כ"ז טבת. וראה גם כ"ז אלול. ובכ"מ.
26) הל' תשובה רפ"ט.
27) ראה מגילה כט, א.

ו. ויש להביא דוגמא לדבר מענין השמחה (שהיא קשורה לבית[28], וכמו שכתוב בהמשך הפרשה, לאחרי "ובנית" — "ושמחת"), מהפסוק[29] "שמחת עולם על ראשם", שיש בזה שני פירושים:

(א) שמחה מעניני העולם, (וביחד עם זה, הפירוש:) (ב) שמחה נצחית (עולם מלשון נצחיות), והיא שמחה הנובעת מענינים נעלים — "ישמח ה' במעשיו"[30] (שהיא נובעת מזה ש"ישמח ישראל בעושיו"[31]).

ועוד אופן בזה באדם עצמו: (א) שמחה בדרגה הכי תחתונה שבאדם (על־דרך "עולם" — ענינים תחתונים). (ב) שמחה בדרגה שלמעלה מרגש הלב והבנת המוח — "על ראשם", מעל ראשם.

והוא על־דרך שני הפירושים שבחסידות[32] בענין "אהבת עולם": (א) אהבה הנלקחת מהתבוננות מעניני העולם, וממילא הרי זו אהבה בדרגה הכי תחתונה. (ב) אהבה נצחית, שלמעלה משינויי הזמן.

ועל־דרך־זה בשמחה שבמצוות ביכורים: (א) שמחה מענינים גשמיים, שהקב"ה נתן לו משובח וטוב כו' "ראשית כל פרי האדמה". (ב) שמחה מזה שמכיר שזה מהקב"ה — "הגדתי היום לה' אלקיך"[33].

ועל־ידי־זה שיהודי מתנהג כך, שהוא שמח בהכרה שזה מהקב"ה, נותנים לו מלמעלה "ראשית כל פרי האדמה". ויתירה מזה: מכיון שלמעלה יודעים מלכתחילה איך שהוא יתנהג — לכן מלכתחילה נותנים לו "ראשית גו'".

ועל־דרך־זה בנוגע לענינינו: שעל־ידי־זה שמקשרים ענינים הכי תחתונים עם הענינים הכי עליונים, שעושים מהמקום שלו בחוץ־לארץ (ביתו) — ארץ ישראל, "מקדש", מקבלים מהקב"ה את "ראשית כל פרי האדמה".

ז. ובכל ענינים אלו, לעשות החלטות טובות מיד, "וה' יראה ללבב"[34] את ההחלטות הטובות, הן ההחלטות שקיבלו ביום סגולה יום הבהיר ח"י אלול, והן ההחלטות הטובות שממשיכים ומקבלים, ובאופן של הוספה, ביום סגולה זה, יום השישי שהוכפל בו "טוב"[35].

"והקב"ה עוזרו"[36], ומצרף את המחשבה הטובה (החלטה טובה) למעשה טוב (כמבואר בתניא[37] ומובן בפשטות), מיד ממש, "ולא עיכבן אפילו כהרף עין"[38], מכיון שזה נעשה על־ידי הקב"ה בעצמו, ומי מעכב בידו.

וממילא יש שלימות באדם ובמעשיו: כי יש לא רק מחשבה שלימה (ההחלטה), אלא גם מעשה שלם, ועל־אחת־כמה־וכמה דיבור שלם, ושלימות בכל סדר ההשתלשלות.

וכל זה מהווה הכנה ליום השבת, ד"מי שטרח בערב שבת"[39] בענינים הנ"ל — תְּשַׂמַּח תְּשַׂמַּח ו"הקהל", ובפרט שהוסיף ועשה בזה מתוך שמחה וטוב לבב — "יאכל בשבת", ומתוך עונג, "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[40].

בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

ח. בהמשך להאמור לעיל אודות בניית בתים (ובהמשך להזכרת השבת) — כאן המקום לבאר את הטעם שיצאנו ל"הנחת אבן הפינה" עם בגד משי, לבושי שבת ויום־טוב.

ובהקדים שהטעם על לבישת בגד משי, מבאר אדמו"ר נשמתו־עדן במאמר[41] (בחצאי־עיגול) ש"שבת מקבל מעולם הבריאה", ומכיון שמשי הוא מבעל־חי, "וידוע שארבע המדרגות: דומם צומח חי מדבר,

28) ראה שיחת ש"פ תבוא ס"ז ואילך.
29) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא — הובא בסיום המכתב כללי דח"י אלול.
30) תהלים קד, לא.
31) שם קמט, ב.
32) ראה ספר הערכים חב"ד ערך אהבת עולם בתחילתו. וש"נ.
33) תבוא כו, ג.
34) ש"א טו, ז.
35) טוב הראשון מצד יום השישי עצמו. והשני, מצד שהוא כולל את הטוב שבכל ששת ימי הבריאה, כולל הטוב של יום השישי כיום בפ"ע.
36) ראה סוכה נב, רע"ב. וש"נ.
37) ספט"ז.
38) מכילתא ופירש"י בא יב, מא.
39) ע"ז ג, סע"א.
40) תמיד בסופה.
41) סה"מ תרס"ב ס"ע רלא ואילך. וראה המשך תער"ב ח"ב ס"ע תתעב ואילך. וראה גם סה"מ אעת"ר ס"ע רכח ואילך.

הם כנגד ארבעה עולמות: אצילות בריאה יצירה עשיה, הרי "חי" כנגד "בריאה" כו'", ולכן בשבת שהיא דרגת עולם הבריאה, לובשים בגד משי שבדרגת עולם הבריאה.

והנה ראינו בהנהגת רבותינו נשיאנו, שבכל ענין של יום־טוב לבשו בגלוי בגד משי. ומכיון שהם נהגו זאת בגלוי, זהו סימן שאין זו הנהגה מיוחדת לנשיאי הדור.

ט. ונסיים כרגיל בחלוקת שטרות שליחות של מצוה לצדקה. ולהעיר, שמצות הצדקה היא על־דרך האמור בנוגע לבניית בתים פרטיים, שלוקחים עניני רשות, ועושים אותם "מקדש", ועל־דרך־זה צדקה – מחד גיסא קשורה עם הענינים הכי תחתונים, ומאידך גיסא – עם הענינים הכי עליונים "רחבה מצותך מאוד גו'[42] היא מצות הצדקה שהיא מצות ה'"[43].

וכל יהודי מקבל כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה, תיכף ומיד ממש, עם כל הפירושים, ובהצלחה הכי גדולה, ומתוך שמחה "שמחת עולם על ראשם".

ויהי־רצון שמהדיבור בכל ענינים אלו, נבוא למעשה בפועל, בכל אחד ואחד, אנשים נשים וטף, ביאת משיח צדקנו, ונלך כולנו יחד "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[44], יחד עם שכינתא שנמצאת בגלותא – לקודש־הקדשים "וארו עם ענני שמיא"[45] עוד ביום השישי,

והרי ישנה הבטחה ש"טועמיה חיים זכו"[46], שכל הענינים דלעתיד־לבוא טועמים ביום השישי, וטעימה כזו שנחשבת על־פי הלכה ל"טעימה", והיינו כאשר האדם עצמו, לפי מעמדו ומצבו הוא מרגיש את הטעימה, וכמו־כן באלף השישי, ועוד בזמן הגלות מרגישים את הטעם של "יום שכולו שבת ומנוחה".

וענין זה (טעימה) קשור ל"טנא" שבמצות ביכורים שבריש פרשתנו [כידוע ביאור נשיא דורנו, והובא גם בתורת הבעל־שם־טוב (בעל יום ההולדת בח"י אלול), ש"טנא" ראשי־תיבות טעמים, נקודות, אותיות[47]].

ויהי־רצון שנזכה לקיים את מצות הביכורים כפי שהיא בפשטות המקראות, בארץ הקודש, מיד ממש.

ובנוגע לשאלה שמקשים, כיצד אפשר לקיים מצוות ביכורים מיד, הרי לכאורה קודם צריך להיות "כיבוש" ו"חלוקה", חרישה וזריעה, קצירה כו' ו"ראשית כל פרי האדמה", ורק אז אפשר לקיים את מצות ביכורים?

הרי כמדובר כמה פעמים, שכל הפלפולים וכל הספיקות, תיקו – תישבי יתרץ קושיות ואבעיות[48], ושאלות וחומרות והנהגות וכו', שזה (הוא"ו) כולל בו את כל הענינים שבעולם, בשעה שהם באים כהוספה על העיקר[49], והרי ה"וא"ו" היא מדתו של יעקב אבינו, קו האמת[50],

ויהי־רצון שנזכה לגאולה שקשורה עם יעקב אבינו, הגאולה השלישית, גאולה האמיתית והשלימה, שקשורה עם יעקב שקראו בית[51], "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[52].

ועוד ועיקר, שבמהרה בימינו ממש, במדידות הזמן שלנו, כפי שאנו מודדים ימים[53], נזכה לגאולה האמיתית והשלימה, ובפשטות למטה מעשרה טפחים, ותיכף ומיד ממש.

---

42) תהלים קיט, צו.
43) אגה"ק סי"ז.
44) בא יו"ד, ט.
45) דניאל ז, יג.
46) ראה לקו"ש ח"כ ע' 173. וש"נ.
47) ראה ד"ה אתם נצבים תשל"ט פ"ב (סה"מ מלוקט ע' שכט ואילך). וש"נ.
48) תויו"ט סוף עדיות.
49) ולהעיר שבצירוף כולם יחד, יש עוד ענין. ואכ"מ.
50) ראה תניא פי"ג. אגה"ק ס"ו. ובכ"מ.
51) פסחים פח, א.
52) ויצא כח, יד.
53) כמ"ש בשו"ע (אדה"ז או"ח ס"א ס"ח) שבנוגע לזמן ק"ש ותפילה כו', הרי "בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים שלה", דהיינו שמתחשבים עם מה שהאדם מודד זמן.

בס"ד. שיחת שבת פרשת תבוא, כ"א אלול ה'תשמ"ח

בלתי מוגה

א. דובר אודות הדגשת השמחה בשבת זו, והשייכות לפרשת השבוע, נכלל בשיחות דלעיל סעיפים א־ד.

ב. ובהמשך לזה – הרי כאן המקום לבאר גם פירוש רש"י הראשון בתחילת הפרשה, "והיה כי־תבוא, וירשתה וישבת בה, מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה":

לאחרי אריכות הדיבור אודות הדגשת בענין השמחה, ובאופן של הוספה כו' – הרי דברי רש"י ("מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה") מגבילים את השמחה, ששמחת הבאת הביכורים אינה יכולה להיות תיכף ומיד כשנכנסו לארץ, אלא רק לאחרי ארבע־עשרה שנה של כיבוש וחלוקה?!

ועל־דרך־זה בפירוש רש"י בהמשך הכתובים, "ושמחת בכל הטוב"[9], "מכאן אמרו: אין קורין מקרא ביכורים אלא בזמן שמחה, מעצרת ועד החג" – שזוהי הגבלה נוספת בענין השמחה!

ועוד ועיקר: שאלה זו היא לא רק מצד הגבלת השמחה, אלא גם (ובעיקר) בפשטות הכתובים – ש"כי־תבוא אל הארץ וגו'" משמע תיכף ומיד, ולא שיצטרכו להמתין משך זמן ארוך, ארבע־עשרה שנה, עד לקיום מצות ביכורים!

ג. ויש לומר הביאור בזה – בפשטות:

רש"י אינו כותב שלא נתחייבו בביכורים עד שבע שכבשו ושבע שחלקו, כי־אם "שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה", כיבוש (ירושה) וחלוקה (וישיבה) סתם, ולכן אין זה בסתירה למשמעות פשטות הכתוב "והיה כי־תבוא אל הארץ וגו'" תיכף ומיד, כי ירושה וישיבה יכולה להיות גם תיכף ומיד כשנכנסו לארץ.

ואין הכוונה רק לאפשרות שלא היתה בפועל (אילו זכו להכנס לארץ על־ידי משה רבינו כו'), אלא גם בפועל ממש היתה מציאות של ירושה וישיבה תיכף ומיד – ביריחו, מנעולה של ארץ ישראל[10]:

תיכף ומיד כשנכנסו לארץ – כבשו את יריחו (ירושה), וללא צורך במלחמה כו', אלא על־ידי ההקפות והתקיעה בשופר[11] נפלה החומה מעצמה[12], ונתנוה מיד לבני יתרו (ישיבה), כדברי משה ליתרו[13] "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם.. והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך", "דושנה של יריחו.. (ש)נתנוה לבני יתרו"[14].

ומכיון שכן, נמצא, שדושנה של יריחו נתחייבה בביכורים תיכף ומיד כשנכנסו לארץ – כפשטות הכתובים "והיה כי־תבוא אל הארץ (תיכף ומיד) ולקחת מראשית כל פרי האדמה"[15].

ד. ועוד ענין הדורש ביאור בפירוש רש"י:

מלשון רש"י "מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה", משמע לכאורה, שהכתוב "וירשתה וישבת בה" אינו אלא תנאי במצות ביכורים.

ולכאורה, מפשטות לשון הכתובים משמע ש"וירשתה וישבת בה", אינו (רק) תנאי במצות ביכורים, אלא (גם) ציווי בפני־עצמו על כיבוש וחלוקת הארץ, ומשמעות הכתוב היא – "והיה כי־תבוא אל הארץ", צריך להיות (א) "וירשתה וישבת בה", כיבוש וחלוקה, (ב) "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", מצות ביכורים, שהרי אם כוונת הכתוב "וירשתה וישבת בה" היא לתנאי במצות ביכורים בלבד, הוה־ליה־למימר "והיה כי־תבוא אל הארץ, וכי ירשתה וישבת בה (אזי) ולקחת גו'", ומכיון שתיבת "כי" נאמרה

---

9) כו, יא.

10) ראה תנחומא בהעלותך יו"ד. במדב"ר פט"ו, טו.

11) להעיר מהקשר והשייכות לתקיעת שופר בראש השנה.

12) יהושע ו, כ.

13) בהעלותך יו"ד, כט־לב ובפירש"י.

14) אע"פ שלאחרי משך זמן נעשה שינוי בבעלות על חלק זה (ראה פירש"י שם).

15) בכל הנ"ל – ראה שיחות דלעיל הערה 29.

רק פעם אחת, בנוגע לביאה לארץ ("כי־תבוא אל הארץ") בלבד, מסתבר ש"וירשתה וישבת בה" אינו (רק) תנאי במצות ביכורים ("כי ירשתה וישבתה בה ולקחת גו'")[16], אלא (גם) ציווי בפני־עצמו בנוגע לירושה וישיבה?

ויש לומר, שאין כוונת רש"י לשלול את פירוש פשטות הכתוב ש"והיה כי־תבוא אל הארץ" צריך להיות: (א) "וירשתה וישבת בה", (ב) "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", כי־אם להוסיף עוד פירוש, שסמיכות הציוויים וסדרם באה ללמדנו דין נוסף, "מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה", ואילו פירוש פשטות הכתוב ש"וירשתה וישבת בה" הוא (גם) ציווי בפני־עצמו – לא צריך רש"י לפרש, כשם שאינו מפרש כל שאר התיבות המובנות ל"בן חמש למקרא".

ה. ביאור הענין בעבודת האדם:

ענין "כי־תבוא אל הארץ וגו'" נתבאר בתורת הבעל־שם־טוב (משבע ה'תורות' שגילה כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בשם אביו, ששמע מהבעל־שם־טוב בגן־עדן[17]) – ש"ארץ", מלשון "שרצתה לעשות רצון קונה"[18], הוא ענין הרצון והמרוצה, שניתן מלמעלה באופן של ירושה ("וירשתה"), ונוסף לזה צריכה להיות גם עבודה בכח עצמו, "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", כמבואר בפרטיות בתורת הבעל־שם־טוב.

וענינו בעבודת כל יום – שמיד בתחילת היום צריך להיות "ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'", נתינת תודה לה' ("שאינך כפוי טובה"[19]), שזהו ענין אמירת "מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי", הודאה לה' שעשאו "כבריה חדשה"[20],

ויתירה מזה, באופן נעלה יותר מכמו שהיה לפני־זה – שהרי הקב"ה הטביע ענין הצמיחה בעולם (אפילו במין הצומח והחי, ועל־אחת־כמה־וכמה במין האדם), ומזה מובן (במכל־שכן וקל־וחומר) שאצל הקב"ה ישנו בוודאי ענין של צמיחה, כביכול, "דער אויבערשטער שטייט ניט אויף אַן אָרט", ומכיון שיהודי נמצא יחד עם הקב"ה, "מודה אני לפניך", והקב"ה מחזיר לו נשמתו ("החזרת בי נשמתי") לאחרי שנוסף בו עילוי, כביכול, אזי נעשה "בריה חדשה" באופן נעלה יותר.

והודאה זו שבתחילת היום ("מראשית כל פרי האדמה") נעשית היסוד לעבודת היום כולו, החל מעבודת התפילה, שזהו ענין כיבוש יריחו, כידוע[21] ש"יריחו" הוא ענין הריח, ותפילה קשורה עם ענין הריח (כמבואר ב'לקוטי תורה' בפרשתנו[22]), וכן קריאת־שמע, כמסופר בזוהר[23] שהחסרון בקריאת־שמע נרגש "בריחא דלבושייכו", ועל־דרך־זה במשך כל היום כולו, שנמצא תמיד במעמד ומצב ד"לפניך".

וכל זה – מתוך שמחה, ועד לשמחה בשלימותה, שהרי להיותו כל היום במעמד ומצב ד"לפניך", לא שייך שיהיו אצלו ענינים בלתי־רצויים[24], וממילא השמחה היא לא מביטול ענינים בלתי־רצויים, אלא שמחה שמיוסדת ובנויה על מצב של שמחה שלפני־זה, באופן שמוסיף והולך, שאז השמחה היא בשלימותה[25].

ולהעיר גם מתורת הבעל־שם־טוב (בין שבע ה'תורות' הנ"ל) שהשמחה היא על שזכה להיות מעבדי ה' – שאין הכוונה שלפני־זה היה במצב אחר חס־ושלום, אלא שב"עבדי ה'" גופא נתעלה לדרגה נעלית יותר. ועל־דרך המדובר לעיל[26] (בשיעורי הרמב"ם[27]) בענין "אז נדברו יראי ה' וגו' ליראי ה' ולחושבי

16) דאף שי"ל בפשטות שמ"ש "והי' כי־תבוא גו'" קאי על כל הפסוק (גם על ההמשך "וירשתה וישבת בה") – הרי, מכיון שאפ"ל גם באופן אחר, הי' הכתוב צריך להדגיש אופן זה (אם כוונתו לתנאי בלבד) ע"י תוספת "כי" בנוגע ל"וירשתה וישבת בה".

17) "היום יום" ח"י אלול כש"ט הוספות ס"ג. וש"נ.

18) ב"ר פ"ה, ח.

19) פירש"י פרשתנו כו, ג.

20) שו"ע אדה"ז או"ח רס"ד, ורס"ו.

21) לקו"ת מסעי פט, ב. צ, סע"ד ואילך.

22) מג, רע"ג.

23) ח"ג קפו, א – הובא בלקו"ת מסעי שם.

24) עכ"פ בנוגע למעשה ודיבור, ואפילו במחשבה להרהר ברצון – כמבואר בתניא (פי"ב) בנוגע לעבודת הבינוני, שנופלים לו במחשבתו הרהורים כו', אלא שתיכף ומיד דוחה אותם ואינו מקבלם להרהר בהם ברצון, וכ"ש בנוגע לדיבור ומחשבה.

25) ראה שיחות דלעיל הערה 41.

26) שיחת ש"פ ראה סי"ח.

27) הל' טומאת צרעת בסופן.

שמו"[28] — שנוסף על היותו בדרגת "יראי ה'" מצד־עצמו, נוסף עילוי גדול יותר — "ליראי ה' ולחושבי שמו", עד לשמו הגדול כו', כנ"ל בארוכה.

ונקודת הענין[29] — שהשמחה צריכה להיות באופן של עבודה תמידית, היינו, שלא להסתפק בדרגת השמחה שהגיע אליה על־ידי עבודתו אתמול, אלא גם היום צריך להיות ענין השמחה באופן של עבודה בכח עצמו דוקא, על־ידי הוספה בַּשמחה, שהרי על־ידי העבודה בענין השמחה מגיעים לשלימות השמחה, באופן נעלה יותר מהשמחה שהיתה בתחילת הבריאה, "כשמחך יצירך בגן־עדן מקדם", "כשמחך" (בכ"ף הדמיון) למעליותא, כמו שנתבאר בהתוועדות שלפני־זה[30].

ו. ויש להוסיף, שמעלת השמחה על־ידי עבודה בכח עצמו, מודגשת גם בכך שתורת הבעל־שם־טוב בגן־עדן אודות השמחה שזכו להיות מעבדי ה', נאמרה בהיותו בגן־עדן לאחרי עבודתו בעולם למטה.

והענין בזה:

הנשמות בהיותן בגן־עדן, קודם שירדו למטה — עם היותן בדרגה נעלית ביותר, כמאמר[31] "כל נשמתא ונשמתא הוה קיימא בדיוקנאה קמי מלכא קדישא", הרי הן בדרגת "עמידה" בלבד[32], ואילו על־ידי הירידה למטה נוסף אצלם עילוי ה"הליכה"[33], שהרי הירידה למטה היא צורך עליה, כי על־ידי העבודה למטה, בכח עצמו דוקא, מתעלה לדרגה נעלית יותר מכמו לפני הירידה.

ויש לקשר זה עם מה שכתוב בפרק רביעי דמסכת אבות (שלומדים בשבת זו)[34] — "כתר שם טוב עולה על גביהן":

"כתר שם טוב" מצד־עצמו הוא ענין חיצוני, ולמטה מ"כתר תורה, כתר כהונה, וכתר מלכות", ועד כדי כך, שהתנא מונה "שלשה כתרים" (תורה כהונה ומלכות) בלבד. ואף־על־פי־כן בהיותו "על גביהן", הרי הוא "עולה על גביהן", למעלה משלושה הכתרים.

וההסברה בזה:

"כתר תורה, כתר כהונה, וכתר מלכות" — עם היות שגם בהם ישנו ענין של הליכה מדרגה לדרגה (ולא באופן של עמידה בלבד),

- "כתר תורה": לימוד התורה באופן ד"לאפשה לה"[35], "כתר כהונה": "לעמוד לפני ה' לשרתו"[36], שעמידה זו, להיותה "לפני ה'", הרי היא בוודאי באופן של הילוך, ו"כתר מלכות": להיותו "משכמו ומעלה גבוה מכל העם"[37], מיטן גאנצן פאַרנעם של ענין המלוכה, הרי זה בוודאי באופן של הליכה —

מכל־מקום מודגש בהם בעיקר הנתינה מלמעלה, ולא כל־כך מעלת העבודה בכח עצמו, מה־שאין־כן "כתר שם טוב", שכל ענינו הוא עבודה בכח עצמו — הרי הוא "עולה על גביהן".

ומכיון שענין "כתר שם טוב" הוא בהדגשה יתירה אצל הבעל־שם־טוב, "בעל שם טוב", בעל־הבית על ענין "שם טוב"[38], וממילא, גם עלייתו "על גביהן" שנעשית על־ידי העבודה בכח עצמו, היא באופן נעלה יותר, הרי מובן גודל עלייתו של הבעל־שם־טוב בגן־עדן לאחרי הירידה למטה, ובמעמדו ומצבו זה (בעלותו לגן־עדן לאחרי הירידה למטה) אמר את ה'תורה' אודות השמחה אצל מי שזכו להיות מעבדי ה'.

ז. המורם מכל האמור לעיל — שצריכה להיות הדגשה מיוחדת בענין השמחה, "קאָכָן זִיך" בענין השמחה, כולל גם הדיבור והשקלא־וטריא בענין השמחה, והעיקר — השמחה בפועל ממש.

---

28) מלאכי ג, טז. הובא באבות פ"ג מ"ב (פרק דשבת זו).
29) ראה שיחות דלעיל ס"ה.
30) קונטרס משיחות ש"פ תצא הערה 34.
31) ראה זח"ג קד, ב. זח"א צ, סע"ב. רכז, ב. רלג, ב. זח"ב צו, ב. זח"ג סא, ב.
32) ומרומז גם בלשון "הוה קיימא כו'" — מלשון עמידה.
33) ראה תו"א ס"פ וישב (ל, סע"א ואילך). ובכ"מ.
34) משנה יג.
35) זח"א יב, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ב. וש"נ.
36) עקב יו"ד, ח.
37) ש"א ט, ב. וראה אוה"ת וירא (כרך ד) תשסד, ב. שה"ש (כרך ב) ע' תיד ואילך. ועוד.
38) ראה לקו"ש ח"ח ע' 27 הערה 42. ועוד.

ויש להוסיף בזה:

הסיבה לכך שממשיכים לדבר ללא הרף (מ'האַלט אין איין רעדן") אודות ענין השמחה, היא לא רק בגלל הצורך להוסיף עוד יותר בשמחה, בבחינת "שיש לו מנה רוצה מאתיים"[39], אלא הסיבה היא, לדאבוננו, מפני שעדיין לא רואים את השמחה בפועל מעיקרה.

מצב זה – שלא רואים את השמחה – יכול להיות באחד משני אופנים: (א) השמחה קיימת אלא שאינה נראית (מאיזו סיבה), (ב) השמחה אינה נראית מפני שאינה קיימת.

ובנידון־דידן, כשמביטים על פניהם של רוב הקהל, מסתבר בפשטות (ב"פשוטו של מקרא"...) כאופן השני.

להעלות חיוך על שפתיו – בלתי אפשרי! היתכן – טוען הוא – "אז (לעתיד־לבוא) ימלא שחוק פינו"[40], אבל לא בזמן הזה.

במקום שיראו פנים שמחות, רואים "אָנגעבלאָזענע פנים". – אלא, שפלוני אינו קורא לזה "אָנגעבלאָזן", כי־אם "רצינות" ("ערנסט")... שכן, בהתבוננו במצב – טוען הוא – הן המצב שלו, הן המצב של הזולת והסביבה, כולל ובמיוחד שנמצאים עדיין בגלות, ולא רק בני־ישראל, אלא גם "שכינתא בגלותא"[41] – הרי זה מצב רציני, ולכן משתקף מצב זה גם בהבעת פניו הרציניות, כביכול, בגלל מצב הגלות, ובפרט שמרבים לדבר על זה... – גם מצב זה (של העדר השמחה) רוצים לתלות "באשמתי"...

ולכן, חוזרים ומדגישים עוד פעם ועוד פעם, ששנה זו היא שנת תִּשְׁמַח וּתְשַׂמַּח, וכמוזכר לעיל[42] שזוהי שנת הצלחה, על־דרך מה שנאמר ביוסף (שמו הראשון של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) "ויהי איש מצליח"[43], ואם־כן צריך להרבות בענין השמחה.

ח. ישנם כאלו שאינם מתביישים, ומעיזים לומר "חכמה" – בה בשעה שזוהי טפשות הכי גדולה – שלא ראו "הצלחה" (בלשון המעטה) בשנה זו, ולכן אין לו סיבה מיוחדת להיות בשמחה, ומה גם שמטבעו הוא מרה־שחורה'ניק.

מה נוגע טבע מרה־שחורה כשרבינו הזקן מבאר (ב'לקוטי תורה' בפרשתנו[44]) שכל יהודי צריך להיות בשמחה, "עבדת את ה' אלקיך בשמחה", שמחה על שזכה להיות מעבדי ה'?!

ומה שטוען שלא ראה הצלחה, ואין לו סיבה מיוחדת להיות בשמחה כו' – הרי זה היפך המציאות שהיו אצלו כמה וכמה עניני הצלחה ושמחה, ולדוגמא: נולד לו נכד, והשתתף בעצמו בסעודת השמחה; נכד נוסף נעשה בריא, וכו' וכו'. ומה גם שכתב בעצמו שהיה ענין של קטרוג שאי־אפשר ליפטר ממנו בדרך הטבע, כדבריו, כי־אם בדרך נס, ונפטר מזה!

ועוד וגם זה עיקר:

כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, הכריז "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה"[45], והדגיש פעמים רבות שהדרך להביא את הגאולה היא על־ידי ההוספה בהפצת המעיינות חוצה, באופן ד"יתפרנסון"[46], אשר מהענינים העיקריים בזה הוא ההוצאה־לאור של מאמרי וספרי החסידות בדפוס.

ובזה גופא – כמה דרגות:

ישנם נדבנים שלאחרי שהדפיסו קונטרס אחד, אזי מפני גודל ההתפעלות על החידוש הגדול של פעולתו, מסתפק בזה, "דאַלאָי"... וממשיך לעסוק בכל שאר הענינים, מלבד הפצת המעיינות חוצה.

---

39) ראה קה"ר פ"א, יג. פ"ג, יו"ד. רמב"ן ובחיי ס"פ חיי שרה. ועוד.
40) תהלים קכו, ב.
41) זח"ג ד, ב. סו, סע"א. עה, סע"א.
42) קונטרס משיחות ש"פ תצא ס"ט. שיחות דלעיל ס"ט.
43) וישב לט, ב.
44) מב, סע"ג ואילך.
45) "הקריאה והקדושה" סיון־תמוז תש"א. אלול תש"ב.
46) תקו"ז ת"ו בסופו. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 136 הערה 35.

אמנם, ישנם כאלו שלא מסתפקים בהוצאה לאור של קונטרס אחד, אלא מדפיסים ספר שלם, ולא רק ספר אחד, אלא ריבוי ספרים כו', הן ספרים חדשים שנדפסים בפעם הראשונה מכתב־יד, והן ספרים שכבר נדפסו וחוזרים ומדפיסים אותם בהוצאה חדשה, עם הוספות כו', שהרי "אי־אפשר לבית המדרש בלא חידוש"[47].

ומובן גודל העילוי שנעשה על־ידי הדפסת תורת החסידות – שהרי כשמדפיסים ספר חסידות באלף ומחצה או אלפיים עותקים וכיוצא בזה, מגיעים דברי החסידות לאלפיים יהודים (שהרי בוודאי שה'ספר' יפעל עליהם לפתחו ולעיין בו כו'), וכשמוסיפים להדפיס עוד ספר באלפיים עותקים, אזי נעשה הפצת המעיינות באופן של כפליים, ועוד יותר מזה כו'.

ומכיון שכן, הרי גם התבוננות קלה בגודל הזכות שבדבר כו' – צריכה לפעול שמחה גדולה.

אבל אף־על־פי־כן – טוען הלה – כל זה היה כבר אתמול, וכדי שיהיה בשמחה היום, צריך ענין נוסף של שמחה ב"מזומן". ונוסף לזה – ממשיך לטעון – ישנם ענינים מסויימים שאינם באופן של טוב, על־כל־פנים כפי שנדמה בעיניו, וכיוצא בזה בשאר טענות דוגמתן, אשר אין צורך להאריך בזה, ובוודאי שאין לחזור על דברי טפשות כו', אשר המענה לזה הוא בפשטות – שגם ענין של שמחה שהיה אתמול הוא ב"מזומן", ואותם ענינים שעכשיו אינו רואה הטוב שבהם, יראה במשך הזמן כו'.

ט. ובכל אופן, יש צורך לעורר ולהדגיש עוד פעם אודות הענין החיובי – להוסיף ולהרבות בשמחה בסיומה של השנה, שנת תִּשְׁמַח וּתְשַׂמַּח (וכמדובר לעיל[48] שבשנה הבאה עלינו לטובה, לא תהיה השמחה ענינה המיוחד של השנה, כי־אם ענין "תשמט ידך"[49]), ואחזור ואומר בפירוש עוד פעם שהיתה זו שנת הצלחה בכל הענינים, ובאופן שמוסיף והולך בימים הבאים,

ואומרים זאת בכל הוודאות – לא בתור "הגדת עתידות", שהרי אין עניני לומר עתידות.

ולהעיר מהשקלא־וטריא האם מותר לשאול אצל אשה מגדת עתידות. ופשוט, שהמדובר אודות הגדת עתידות על־פי האמת [כי בנוגע לדברי הבאי ושקר – פשיטא שאין מקום לילך אליהם, ועל־אחת־כמה־וכמה לבזבז ממונם של ישראל כו'], מכיון שניסו וראו בפועל שמתקיימים הדברים (על־דרך שמצינו[50] בנוגע לקמיעות לאחרי שניסו שלוש פעמים כו'), שאז יש מקום לשקלא־וטריא האם מותר לשאול אצלם כו' כדי לבוא למצב של מנוחת הנפש כו', או שאין לשאול אצלם משום "תמים תהיה עם ה' אלקיך"[51], "התהלך עמו בתמימות.. ולא תחקור אחר העתידות כו"[52] (כמובא ב'שולחן ערוך'[53]) –

כי־אם מפני שכך היא המציאות בפועל ממש בהווה!

י. והמעשה הוא העיקר – להוסיף ולהרבות בשמחה בפועל ממש, ותיכף ומיד, החל מאמירת "לחיים" על משקה גשמי, שיש בו תכונה מיוחדת שמביא לידי שמחה – "המשמח אלקים ואנשים"[54], ולא רק יין (שנזכר בכתוב), אלא גם "משקה" (יי"ש), אשר להיותו משקה המשכר (ונפקא־מינה בכמה הלכות בנוגע לענין השכרות), מובן שיש בו התכונה שמביא לידי שמחה.

ובנוגע להתבוננות אם כבר פעל בעצמו רגש של שמחה – ישאיר זה לחשבון־נפש בקריאת־שמע שעל־המיטה, בסוף עבודת היום [ומכיון שבמוצאי שבת־קודש הזה אומרים סליחות, ועל־פי מנהג חב"ד מתחילים לאחרי חצות[55] – הרי החשבון־נפש בקריאת־שמע שעל־המיטה יהיה מאוחר יותר], ובינתיים, יתחיל בענין של שמחה בפועל ובגלוי, שרואים שמחזיק בידו (ומסתכל על) כוסית משקה המשמח.

ומוסיף והולך בשמחה, עד לשמחה שלמעלה ממדידה והגבלה, אשר עם היות שצריכה להיות בסדר מסודר, ומתוך התבוננות וכו', הרי אחר־כך נעשית השמחה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, על־דרך מה שכתוב[56] "פרזות תשב ירושלים".

---

47) חגיגה ג, סע"א.
48) קונטרס משיחות ש"פ ראה הערה 103. ש"פ תצא ס"ו.
49) ל' הכתוב – ראה טו, ג.
50) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סש"א סכ"ה ואילך. וש"נ.
51) שופטים יח, יג.
52) פירש"י עה"פ.
53) יו"ד ר"ס קעט.
54) שופטים ט, יג.
55) "היום יום" כ"ה אלול. ספר המנהגים חב"ד ע' 54.
56) זכרי' ב, ח.

ועוד והוא העיקר – שעל־ידי־זה ממהרים ומקרבים עוד יותר את שלימות השמחה בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, וכפי שאמרנו זה־עתה בתפילת מוסף: "הן גאלתי אתכם אחרית כבראשית", "כבראשית" (בכ"ף הדמיון) למעליותא, מכיון שהגאולה העתידה ("אחרית") תהיה נעלית יותר מהגאולה ממצרים ("בראשית"), במהרה בימינו ממש.

* * *

יא. דובר אודות השמחה שעל־ידי בנין בתים – נכלל בשיחות דלעיל סעיף ז ואילך. ובהמשך הענין, אמר:

האמור לעיל שייך ונוגע במיוחד לאנשים שעוסקים בעניני הכלל, מנהלי מוסדות, ועד השכונה, וכיוצא בזה, שיש ביניהם כאלו שלאחרי שנתמנו לתפקיד ציבורי, מודים הם אמנם לאלו שבחרו בהם לתפקיד זה (שלא להיות כפוי טובה, כנ"ל סעיף ה), אבל כשבאים אליהם ואומרים להם שצריכים לעשות ולבנות וכו', משיבים, שהתעייפו כבר, ורוצים לנוח, ולכן שלא ינדנדו להם (כלשונם).

אמרו חכמינו ז"ל[57] "אפילו ריש גרגותא משמיא מנו ליה", כלומר, כל מינוי איזה שיהיה, בין אם זה שנתמנה השתדל שימנוהו, ובין אם מינוהו ללא השתדלותו – הרי זה מינוי "משמיא", ומכיון שכן, מודגשת יותר החובה למלא את התפקיד שנתמנה עליו, ולא לתרץ שהוא רוצה לישון.

[ויש להוסיף ולהעיר, שגם מצב של שינה אינו תירוץ כו', שהרי "אדם מועד לעולם כו' בין ער ובין ישן"[58], היינו, שגם בעת השינה צריך להיות 'בעל־הבית' על עצמו, על־ידי־זה ששוכב לישון כדבעי, שאז לא יבוא למצב של שוגג כו', ואדרבה – יזכה לשמוע דברי תורה בחזיון לילה כו'.

ויש לומר, שזהו אחד הטעמים שכ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר אודות עניני תורה שנאמרו לאחרי ההסתלקות בחזיון לילה, וכיוצא בזה, על־דרך הסיפור אודות שבע ה'תורות' שאמר הבעל־שם־טוב בגן־עדן – דלכאורה, אם המכוון הוא רק ל'תורות' בלבד, היה יכול לפרסם ה'תורות' כשלעצמן, וגם בשם אומרן, מבלי לספר[59] שנאמרו לאחרי ההסתלקות, בגן־עדן, או בחזיון לילה כו' – שכוונתו בזה להוראה נוספת, שעל־ידי ההנהגה כדבעי, יכולים לבוא לדרגה כזו שיזכו לשמוע תורה בחזיון לילה, וכיוצא בזה].

ולכן, כשמעוררים אותם שצריכים לעשות ולפעול כו' – צריכים לשמוח על כך שזכו שיעוררו אותם.

ונקודה נוספת בזה:

ישנם כאלו שהתעסקו בעבר בענינים של בניה, ובמשך הזמן הצליחו לפתח קשרים עם מומחים לדבר, הן מבני־ישראל, והן (להבדיל) מאינם־יהודים, הן אנשים והן נשים, כפי שרואים במוחש בעיר זו (עיר הבירה של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) שיש גם נשים שיודעות ומבינות בעניני בניה כו'.

ומכיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית (כתורת הבעל־שם־טוב) – מובן, שיש לנצל קשרים אלו בשביל תועלת תנופת הבניה בתקופה זו.

וגם אם בינתיים נפסק הקשר עמהם (מכיון שהפסיקו לעסוק בעניני בניה, והתחילו לעסוק בענינים אחרים), הרי נקל יותר לחדש קשרים אלו, מאשר להתחיל ביצירת קשרים חדשים, כמובן וגם פשוט.

והתקוה חזקה שכל הנוגעים ושייכים לדבר, יתעוררו בעצמם ויעוררו את אלו שצריכים לעורר אותם לעסוק בענינים הנ"ל – החל מההתעוררות עכשיו, כולל גם שיפרסמו הדברים לאלו שלא שמעו כו'.

ובוודאי לא יטענו שאין הדברים מכוונים אליהם, שהרי נוסף לכך שמדגישים בפירוש שהדברים מכוונים אליהם, אין נפקא־מינה אם המדבר כיוון אליהם אם לאו, אלא העיקר הוא שתוכן הדברים מתאים אליהם, ואם־כן אמירתם היא כמו זריעת גרעין שעל־ידו נעשית הצמיחה מאין ליש עד אין סוף.

---

57) ברכות נח, סע"א.

58) ב"ק כו, סע"א – במשנה. וש"נ.

59) אף שדרכו בקודש היתה לדייק בכל פרטי הסיפור, גם בפרטים כאלו שאינם שייכים לכאורה לתוכן העיקרי של הסיפור.

ומובן שהדברים האמורים אינם בבחינת "דברי מוסר" – שהרי אמירת "דברי מוסר" אינה אופן ההנהגה בחב"ד – כי־אם לעורר בנוגע למעשה בפועל, ובפרט שכל האמור מיוסד על דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, כמבואר באגרות־קודש שלו, בשיחותיו ובמאמריו כו', וכל אחד ואחד יכול לעיין בדברי הרב, אשר באמצעות ה"מפתחות" שסודרו על־פי האל"ף בי"ת יכול למוצאם בנקל גם פשוט שבפשוטים כו'.

[סיום השיחה – אודות הכניסה לארץ הקודש ביחד עם הבנינים כו' – נכלל בשיחות דלעיל].

* * *

יב. דובר אודות אספקת צרכי החג לנצרכים – נכלל בשיחות דלעיל סעיף יא. ובהמשך הענין, אמר:

בענין זה דובר כבר בימים שלפני־זה[60] (נוסף על המדובר כמה פעמים בשנים שלפני־זה[61]), כדי שיעסקו בזה בהקדם האפשרי, מפני הצורך להסיר את דאגתם של הנצרכים שמתחילים לדאוג משך זמן לפני בוא חודש תשרי, ודאגה זו מטרידה את מנוחתם כו' (אף שבאמת היו צריכים לבטוח בהקב"ה ש"זן ומפרנס לכל"), עד שיקבלו את צרכי החג בפועל (לא רק הודעה של בשר־ודם) – על־ידי המחאה (שיק) וכיוצא בזה, שאז נעשה אצלם מצב של מנוחת הנפש, ולכן יכולים לעסוק בעבודתם בעניני תורה ומצוות מתוך מנוחה כו' (על־דרך מה שכתב הרמב"ם[62] בנוגע ליעודים גשמיים שבתורה).

אמנם, הגיעה שמועה מבהילה, שישנם עשרות יהודים שעדיין לא קיבלו צרכי החג, אף־על־פי שעומדים כבר קרוב לסיומו של חודש אלול, ב'שבת סליחות'.

והסיבה לכך אינה מפני שלא יודעים מי הם הנצרכים – דמכיון שבשנה שעברה קיבלו צרכי החג, יודעים מי הם, ואף־על־פי־כן לא נתנו להם עדיין את צרכי החג.

ולכן, מזכירים עתה עוד פעם אודות ענין זה, כדי שיזרזו ויתנו צרכי החג לכל הנצרכים תיכף ומיד, ולא עוד, אלא לעשות חשבון עוד פעם אולי צריך ליתן להם עוד יותר כו', ופשוט שכל זה צריך להיות מתוך סבר פנים יפות, כפשוטו ממש.

ועוד תועלת בדיבור על זה עתה – להרגיע את רוחם של הנצרכים שממתינים בקוצר רוח ותמהים על שלא קיבלו עדיין את צרכי החג, שכאשר ישמעו שדיברו ועוררו על זה עוד פעם בהדגשה מיוחדת, ידעו שבוודאי יקבלו את צרכי החג בהקדם, והעיכוב לא היה אלא בגלל סיבה צדדית כו'.

יג. ויש לקשר זה עם לימוד פרקי אבות בשבת זו – פרקים ג' וד' – כדאיתא בגמרא[63] "גימ"ל דל"ת, גמול דלים".

ובפרטיות יותר – בנוגע לתוכן הפרקים:

בפרק שלישי מבואר שיש חילוקי דרגות בלימוד התורה – "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה כו' ומניין אפילו חמשה כו' ומניין אפילו שלשה כו' ומניין אפילו שנים כו' ומניין אפילו אחד כו'"[64].

אמנם, בנוגע למעלתם העצמית של ישראל – שוים כל בני־ישראל, ובלשון המשנה בפרק רביעי[64] – העילוי של "כתר שם טוב" (ש"עולה על גביהן", למעלה גם מ"כתר תורה"), אשר אין לך "שם טוב" יותר מזה שכל אחד ואחד מישראל הוא בן אברהם יצחק ויעקב, ובת שרה רבקה רחל ולאה, ועד ל"חלק אלקה ממעל ממש"[65], אשר "העצם כשאתה תופס בחלקו, אתה תופס בכולו"[66].

וענין זה מדגיש ביותר עד כמה צריכה להיות ההשתדלות בטובתו של כל אחד ואחד מישראל, מצד גודל מעלתו כו'.

---

60) קונטרס משיחות ש"פ שופטים סי"ד.
61) לקו"ש חי"ד ע' 369 ואילך.
62) הל' תשובה רפ"ט.
63) שבת קד, א.
64) משנה ו.
65) תניא רפ"ב.
66) כש"ט הוספות סקט"ז. וש"נ.

יד. כאן המקום להזכיר גם אודות מסיבות והתוועדויות של שמחה, כולל ובמיוחד – בקשר עם בניית בנינים כו', כנ"ל בארוכה.

וכרגיל, יגשו עתה אלו שהכינו קנקני משקה בקשר לענינים אלו, ויכריזו על תוכן המאורע וכו', ויזמינו את המסובים כאן, על־כל־פנים חלק מהם, ועל־כל־פנים השתתפות בממונם וכו'.

ויהי־רצון שפעולות אלו תהיינה בהצלחה, ובאופן של הוספה בברכת ה' – "והריקותי לכם ברכה עד בלי די"[67], כולל גם – הוספה בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, ועד לברכה העיקרית – גאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו.

[לאחרי חלוקת המשקה – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "והריקותי לכם ברכה"].

* * *

טו. שבת זו נקראת "שבת סליחות"[68] – על שם התחלת הסליחות במוצאי־שבת, כלשון הפיוט "במוצאי מנוחה".

ולכאורה, דרוש הסבר וביאור בטעם שם זה ("שבת סליחות") – שהרי אמירת הסליחות היא במוצאי־שבת, ואילו יום השבת עצמו אינו שייך ל"סליחות", ואדרבה, "שבת" ו"סליחות" הם שני ענינים בפני־עצמם?

ומה שהמנוחה בשבת ("במוצאי מנוחה") נותנת כח לאמירת הסליחות – הרי "בן חמש למקרא" לא יסתפק בתירוץ זה!

ויש לומר, שבזה נרמז שענין ה"סליחות" גופא הוא באופן של "שבת" ("שבת סליחות", שבת'דיקע סליחות) – "ברצון", על־דרך מאמר רבותינו ז"ל[69] "מה הראשונים ברצון, אף האחרונים ברצון". ויתירה מזה, "אף (האחרונים ברצון)" למעליותא, כלומר, הפירוש של "אף אחרונים ברצון" אינו ש"האחרונים" הם כמו "הראשונים", בכ"ף הדמיון בלבד ("אף" מלשון טפל), אלא אדרבה, ש"האחרונים" הם למעלה מ"הראשונים" ("אף" למעליותא), כמעלת בעלי־תשובה לגבי צדיקים[70].

טז. ויש להוסיף ולקשר ענין ה"סליחות" עם שיעור הרמב"ם השייך ל"שבת סליחות":

בתחילת שיעור היומי[71] – כותב הרמב"ם: "כלי עץ וכלי עור וכלי עצם שנשברו, טהרו מטומאתן". ובסיום הפרק: "אין מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתן".

כלומר: שלילת הטומאה יכולה להיות בשני אופנים: (א) "טהרו מטומאתן", היינו, שהיה תחילה מצב של טומאה, ואף־על־פי־כן "טהרו מטומאתן", על־ידי שבירה וכיוצא בזה, (ב) "אין מקבלין טומאה" לכתחילה, מכיון שעדיין לא נגמרה מלאכתן, וכיוצא בזה.

ולהעיר, שאף שיש בזה מה שאין בזה, הרי בעמדנו בתוך שלושים יום לפני חג הסוכות (כמדובר לעיל[72] שמי"ד באלול, שלושים יום לפני החג, שואלין ודורשין בהלכות החג), מודגשת יותר המעלה ש"אין מקבלין טומאה" – כפי שמצינו בדיני סוכה[73] שאין מסככין אלא בדבר שאין מקבל טומאה לכתחילה (ולא בדבר שנטהר מטומאתו).

וביאור הענין בעבודת האדם – "לתקן הדעות"[74]:

"כלי כו' שנשברו" – הוא ענין "לב נשבר"[75], שבזה מרומז הקשר והשייכות לימי הסליחות, החל מ"מוצאי מנוחה", במוצאי "שבת סליחות", שהרי ענין ה"סליחות" הוא עבודת התשובה באופן ד"לב נשבר", ועל־ידי־זה – "טהרו מטומאתן".

---

67) מלאכי ג, יו"ד.

68) בהבא לקמן – ראה גם שיחת ש"פ תבוא תשמ"ה (התוועדויות ח"ה ע' 2947 ואילך).

69) פרש"י עקב ט, יח. יו"ד, יו"ד.

70) ראה ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

71) הל' כלים רפי"ב.

72) קונטרס משיחות ש"פ תצא בתחילתה.

73) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תרכט. וש"נ.

74) ראש רמב"ם הל' תמורה בסופן.

75) תהלים נא, יט.

יז. ועוד ענין עיקרי בזה:

המעמד ומצב ד"כלי כו' שנשברו" – שייך במיוחד לזמן הגלות, ובפרט בחשכת הגלות דעקבות משיחא, שאין לך מצב של שבירה ו"לב נשבר" יותר מזה! ובפרט בהתחשב עם גודל מעלתן של ישראל, כמו שכתוב בפרשתנו[76] "ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה לשם ולתפארת", וכמבואר בהערות אאמו"ר על הזוהר (לא בפרשתנו, שאין עליה הערות, אלא בפרשת שלח[77]) ששלוש הלשונות "לתהלה לשם ולתפארת" הם "שלוש החלוקות שבישראל.. לנגד חסד־גבורה־תפארת" (ועל־דרך־זה מבואר ב'לקוטי תורה' בפרשתנו[78] ששלוש הלשונות הם כנגד חכמה־בינה־דעת) – הרי, בוודאי שמצב הגלות (ובפרט החושך כפול ומכופל בסוף זמן הגלות) הוא ענין של שבירה.

ומכיון שהקב"ה שבר את בני־ישראל במשך כל אריכות הגלות המר – הרי בוודאי שכבר "נטהרו מטומאתן". ויתירה מזה, ש"אין מקבלין טומאה (מלכתחילה) עד שתגמר מלאכתן":

מבואר בדרושי חסידות[79] בענין "ושם נעשה לפניך.. כמצות רצונך", שלעתיד־לבוא יהיה העולם כולו, כל פרטי דומם־צומח־חי־מדבר, במעמד ומצב של שלימות, ולכן גם עבודת הקרבנות שנעשית בכל פרטי דומם־צומח־חי־מדבר תהיה בתכלית השלימות – לא רק למעלה מעבודת הקרבנות בזמן הזה, ברוחניות, על־ידי עבודת התפילה (החל מאמירת "מודה אני לפניך"), שמקריב את עצמו להקב"ה[80], אלא גם למעלה מעבודת הקרבנות כפשוטה, בזמן שבית־המקדש היה קיים.

ומכיון שכן, הרי מעמדם ומצבם של ישראל לפני הגאולה, הוא כמו לפני גמר מלאכתן (שתהיה לעתיד־לבוא), ולכן "אין מקבלין טומאה".

ח. ויהי־רצון, והוא העיקר – שמהדיבור אודות השלימות דלעתיד־לבוא נבוא תיכף ומיד למעשה בפועל ממש, בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, ובנין בית־המקדש השלישי, אשר "שם נעשה לפניך.. כמצות רצונך".

ובהתאם לכך, יסיימו עתה בניגון של שמחה – "שיבנה בית־המקדש במהרה בימינו", והעיקר "שיבנה בית־המקדש במהרה בימינו" בפועל ממש, ובמהרה בימינו ממש.

[השליח־ציבור שי' ניגן "יהי רצון כו' שיבנה בית המקדש"].

* * *

יט. כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

ואחר־כך אמר: ויהי־רצון שתהיה זו גם ברכה אחרונה על הגלות – על־ידי־זה שממשיכים את האל"ף (אלופו של עולם) ב"גולה", שאז נעשה מ"גולה" "גאולה"[81].

ולפני זה – יאמרו עוד פעם "לחיים", וינגנו ניגון של שמחת־תורה – סיום, גמר ושלימות ד"זמן שמחתנו", ועד לתכלית העילוי – "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"[82], "ישראל ומלכא בלחודוהי"[83], אשר ההכנה אליהם (שלושים יום לפני החג) התחילה בשבת שלפני־זה, ובאופן שמוסיף והולך, כנ"ל.

(כ"ק אדמו"ר שליט"א לקח הכוס בידו הקדושה, ואמר:) "ואני המתחיל"[84], וממני יראו וכן יעשו כל הנמצאים כאן ובכל מקום. "לחיים, לחיים ולברכה".

[אמרו לחיים, וניגנו ניגון הקפות לרבי לוי־יצחק ז"ל, וכ"ק אדמו"ר שליט"א עמד מלא קומתו ורקד בשמחה רבה].

---

76) כו, יט.
77) לקוטי לוי"צ לזח"ג ע' שפח.
78) מב, ב־ הובא בלקוטי לוי"צ שם.
79) תו"ח ר"פ ויחי. המשך תרל"ז פי"ז ואילך. ועוד.
80) ראה המשך באתי לגני תש"י פ"ב. ובכ"מ.
81) ראה ויק"ר ספל"ב. לקו"ת בהעלותך לה, ג. ובכ"מ.
82) משלי ה, יז.
83) ראה זהר ח"א סד, א־ב.
84) ל' חז"ל – תנחומא וארא טו.

בס"ד. משיחות ש"פ תבוא, כ"א אלול ה'תשמ"ח

תרגום מאידיש

א. דובר כמ"פ במשך השנה[1], ששנה זו מיוחדת היא מכל השנים בענין השמחה:

מספר השנה (כפי שנקרא לפי מנהגם של בנ"י) לבריאת העולם הוא תשמ"ח[2], שזה מורה שצ"ל בשמחה־יהודית, תִּשְׂמַח (בעצמו) וּתְשַׂמַּח (אחרים) — שנה שעבודתה המיוחדת היא שמחה בכל הענינים, "עבדו את ה' בשמחה"[3],

מתחיל משמחה של תורה ושמחה של מצוה; ומכיון ש"אני נבראתי לשמש את קוני"[4], וצ"ל "בכל דרכיך דעהו"[5] שאז "כל ימיו עובד את ה' תמיד"[6] — לכן צ"ל אצל יהודי מצב תמידי של ("עבדו את ה' ב)שמחה", גם ב"דרכיך" (דברי רשות) שעובד, "דעהו" בהם את ה', כך שכל היום וכל הפרטים שבחיי היום־יום של יהודי חדורים בשמחה.

מזה מובן, שבעמדנו בסוף השנה, בחודש אלול (חודש אחרון של השנה), שצריך לעשות חשבון־הנפש וסך־הכל[7] בנוגע לעבודה במשך השנה שעברה[8] - צריך החשבון להכיל בתוכו את ענין השמחה, לעשות חשבון־צדק כמה פעלו בזה, והעיקר, בהנוגע לפועל, כמה צריך עדיין לפעול, והעיקר שבעיקר — שזה יבוא במעשה בפועל,

המעשה הוא העיקר[9], לנצל את הימים האחרונים של השנה כדי "לחטוף" ולהשלים (גם מלשון שלימות) ולהוסיף עוד יותר בשמחה יהודית.

וזה נעשה הכנה מתאימה לשנה החדשה, שאז בטח רק יוסיפו בכל עניני עבודת ה', כולל — שמחה.

ובפרט שבחודש אלול עצמו נמצאים כבר לאחרי י"ד אלול, בתוך השלושים יום לפני חג הסוכות, זמן שמחתנו, שמתחילים "שואלין ודורשין בהלכות החג"[10] — מובן, ש"שואלין ודורשין" כולל במיוחד את ענין השמחה בחג הסוכות, זמן שמחתנו (נוסף לזה שכל הימים־טובים הם "מועדים לשמחה"), כמדובר בשבת שעברה (י"ד אלול) בארוכה. ועל־אחת־כמה־וכמה לאחרי שכבר עבר שבוע שלם[11] מהתחלת השלושים יום, שבכל יום ויום נוספת בוודאי הוספה ב"שאילה ודרישה" בשמחה (כהכנה לזמן שמחתנו).

ב. נוסף לזה ישנה שמחה מיוחדת בשבת זו:

אע"פ שכל שבת יש בו שמחה (וביום שמחתכם אלו השבתות[12]), מ"מ הרי ידוע החילוק שבין שבת ליו"ט[13], שיו"ט עיקר ענינו שמחה (מועדים לשמחה), משא"כ שבת עיקר ענינו עונג, והשמחה (בשבת) אינה (כ"כ) בגילוי[14].

---

1) ראה קונטרס משיחות ש"פ לך־לך, ש"פ תצא, מכתב ח"י אלול — שנה זו. ועוד.

2) בלי מספר האלפים (ה' אלפים). וכן כותבים בכמה שטרות רק מספר המאות וכו' (בלי מספר האלפים). — ולהעיר אשר המשכי ודרושי חסידות נקראים (גם ע"י רבותינו נשיאינו) על שם השנה מתחיל במספר המאות (בלי מספר האלפים), כמו: המשך תרס"ו, המשך תער"ב, ועוד; וכן כמה מאמרים שלא בהמשך, כמו: מאמרי עזר"ת, פרז"ת, וכן בשאר השנים.

3) תהלים ק, ב. וראה בהנסמן במכתב הנ"ל הערה ד"ה שמחה.. של מצוה.

4) משנה ובריתא סוף מס' קידושין.

5) משלי ג, ו. וראה מכתב הנ"ל הערה ד"ה בכל דרכיך דעהו.

6) רמב"ם הל' דעות ספ"ג.

7) סה"מ אידיש ע' 75, 78, 129. ובכ"מ.

8) ובפרט לאחרי ח"י אלול, אשר ידוע (ס' השיחות תש"ג ע' 177. 179) שהחשבון־צדק הוא במיוחד בי"ב ימים אחרונים של חודש אלול (מח"י אלול עד סוף החודש), שכל יום מהי"ב ימים הוא כנגד חודש אחר מי"ב חדשי השנה, יום לחודש יום לחודש (ח"י אלול — כנגד חודש תשרי, י"ט אלול — כנגד חודש חשון, וכו').

9) אבות פ"א מי"ז.

10) ראה פסחים ו, א. וש"נ. טושו"ע ואדה"ז או"ח סתכ"ט ס"א.

11) שלימות ההיקף של ז' ימי השבוע (ראה לקו"ת שה"ש כה, א).

12) ספרי בהעלותך יו"ד, יו"ד.

13) לקו"ת צו יא, ד. המשך וככה תרל"ז בתחילתו. המשך שמח תשמח תרנ"ז בתחילתו. ובכ"מ.

14) וי"ל דהפירוש הוא לא שאין שמחה ח"ו בשבת (ואדרבה אין עצב בה (משלי יו"ד, כב. ירושלמי ברכות פ"ב סה"ז. הובא בתוד"ה מאן דאמר — מו"ק כג, ב)), רק שהשמחה היא כשרגא בטיהרא, כי השמחה נכללת ובטילה בהעונג (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1091 הערה 31), כי עונג ושמחה קשורים הם, עד שנעשים חד [ובספירות — חכמה (עונג) ובינה (שמחה) הם תרין ריעין דלא מתפרשין, "רעים אהובים" (ראה 'המשך שמח תשמח' הנ"ל בתחילתו ובסופו)], ואדרבה — "השמחה אינו אלא גילוי העונג" ('שמח תשמח' שם, ס"ע רסד).

אבל ישנם שבתות כאלו במשך השנה, אשר בהם השמחה (שהיא בהעלם) בשבת באה (יותר) בגילוי — כמו שבת יו"ט.

ומעין זה הוא גם בנוגע לשבת זו, הבאה לאחרי ה"יום טוב" ו"מועד" ח"י אלול[15], ובשבת זו נתעלה השמחה (מיו"ט ח"י אלול) ועד לאופן של שלימות, "ויכולו"[16] של כל הענינים משבוע הקודם.

נוסף לזה, שבת זו היא גם אחרי (ובסמיכות ממש) לשבעת ימי המשתה של חתונת כ"ק מו"ח אדמו"ר, שהיתה בערב שבת י"ג אלול (תרנ"ז)[17], וממילא נמשכים שבעת ימי המשתה עד ערב שבת זו (כ"ף אלול) — וחתונה בכלל קשורה עם שמחה, ועד לשלימות ענין השמחה [וכמבואר בארוכה ב'המשך שמח תשמח', שאביו, אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע אמר בשבעת ימי המשתה], עאכו"כ חתונה של נשיא הדור, ש"הנשיא הוא הכל"[18].

ג. ע"פ תורת אדמו"ר הזקן הידועה[19], שצריך לחיות עם הזמן, וכידוע שפרשיות התורה קשורות עם הזמן שקוראים אותן[20] - מובן, שבפרשת שבוע זה (סיום שנת תשמ"ח, בתוך השלושים יום קודם החג, ושבת שלאחרי ח"י אלול ושבעת ימי המשתה של החתונה) מודגש ענין השמחה[21]:

מצות ביכורים בריש פרשתנו ("והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך גו'"[22]) היא מצוה בתורה הקשורה עם שמחה — "ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך גו'"[23].

ואף שכל המצוות צריך לקיים בשמחה, "עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" — מ"מ הרי בכל המצוות הוא בהדגשה ענין העבודה בקיום המצוות (ורק שהעבודה גופא צ"ל מתוך שמחה), משא"כ במצות ביכורים, ענין הבאת ביכורים גופא קשור בשמחה.

ויתירה מזה: גם ענין השמחה בכל המצוות, כתוב בפרשתנו[24] - "עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", שמזה למדים ששמחה היא עיקר גדול בעבודת האדם[25].

ועד"ז כתוב בפרשתנו (בשיעור חומש של ח"י אלול בשנה זו) גם הציווי[26] "ובנית שם מזבח גו' וזבחת גו' ושמחת לפני ה' אלקיך".

ד. תורה היא מלשון הוראה[27], הוראה נצחית בכל הזמנים ובכל המקומות. ומזה מובן, שממצות ביכורים ישנה הוראה נצחית לבנ"י, גם כשנמצאים בחוץ־לארץ ואפילו בגלות (איפה ומתי שאין בכלל חיוב של ביכורים):

"כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך" — כאשר יהודי נכנס לארץ (מקום) ששלחו הקב"ה (ונתן לו שזה יהי' מקומו), לעשות ממנו ארץ ישראל [כידוע פתגם ה'צמח צדק': "עשה כאן ארץ ישראל"[28]] — צרך להיות לכל־לראש[29] "ולקחת

15) שיחת ח"י אלול תש"ג (ס' השיחות תש"ג ע' 140 ואילך. ושם, שאמרו אז "גוט יו"ט"). תש"ה (ס' השיחות תש"ה ע' 122 ואילך).

16) ראה אוה"ת בראשית כרך א מב, ב ואילך. כרך ג תקח, א ואילך. ועוד.

17) "שלשלת היחס ור"פ מתולדות בית רבנו" — ב"היום יום" בתחילתו. וראה קונטרס משיחת ש"פ תצא שנה־זו ס"ב.

18) פירש"י חוקת כא, כא.

19) "היום יום" ב' חשון. ס' השיחות תש"ב ע' 29 ואילך.

20) של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב.

21) ואף שחלק גדול מהפרשה היא התוכחה שמביאה לידי היפך השמחה — הרי ידוע פתגם אדמו"ר האמצעי בנוגע לקריאת התוכחות בפ' תבוא ע"י אביו אדמו"ר הזקן: ווען דער טאטע לייענט "הערט זיך ניט קיין קללות" ("היום יום" י"ז אלול), ועד"ז הוא בכאו"א מישראל, כשקריאתו בתורה חדורה בהרגש התקשרותו עם אבינו שבשמים — שאז הוא ענין "דער טאטע לייענט". ואז נשמעת הקריאה בתורה, שעלי' נאמר פיקודי ה' ישרים משמחי לב.

ויתירה מזה: הענינים שבתוכחה הם בפנימיותן ברכות הכי נעלות (ראה אוה"ת פרשתנו עה"פ, וראה מו"ק ט, ב. לקו"ת בחוקותי מח, א).

22) ריש פרשתנו (כו, א).

23) שם, יא.

24) כח, מז.

25) ראה שער המצוות להאריז"ל בהקדמתו. של"ה סוף פרשתנו (שפו, א). תניא פכ"ו. לקו"ת תזריע כ, ג. ועוד. וראה המשך שמח תשמח הנ"ל ע' רנג. רנח־רנט.

26) פרשתנו כז, ז.

27) ראה זח"ג נג, ב.

28) אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' תפה.

29) כבספרי "והי' כי תבוא — אין והי' אלא מיד", ומש"כ "וירשתה וישבת בה" — אולי י"ל לא תנאי בעצם החיוב, ורק דמכיון שביכורים צ"ל "מראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", א"א לקיים המצוה בפועל עד לאחרי "וירשתה וישבת בה", כשיש לבעל השדה חלק מבורר בארץ. והנפקותא מזה בנוגע לפועל — בנוגע ל"דושנה של יריחו" שמיד בעת הכיבוש, הי' זה חלק

מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך", וצריך ליתנם להקב"ה — ז.א. לכל־לראש ("מראשית") צריך להודות ולשבח לה' על שנתן לו את ה"ארץ" ולהנות מפירותי', וכל הטובות שה' עושה עמו.

וכפי שהסדר הוא אצל בנ"י בכל יום, שמיד כשניעור משנתו, ונעשה אצלו "תבוא אל הארץ" מחדש, הקב"ה, "החזרת", נותן לו ("ה' אלקיך נותן לך") את נשמתו, כך שהוא נשמה בגוף בארץ הלזו הגשמית — הרי הדבר הראשון שעושה, הוא אומר "מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי כו'", שנותן הודאה להשי"ת על הטובה. והשבח וההודאה הוא "מראשית כל פרי האדמה" (לא רק בראשית היום, אלא גם) מן המובחר והטוב והיפה כו'[30] (שזה מורה שהשבח וההודאה הם בשלימות, כי היהודי נותן לה' את הטוב והיפה מכחותיו כו').

ובכל זה צ"ל "ושמחת[31] בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך", ז.א. לא רק שמחה ממצוה פרטית (או ענין פרטי), אלא שמחה "בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך", מתחיל מעצם הדבר, שזכה להיות יהודי, נשמה בגוף, שנברא לשמש את קונו[32]. וכמדובר לעיל שהשמחה של יהודי צריכה לחדור (לא רק בלימוד התורה וקיום המצוות, ופרטים בחייו, אלא) כל מציאותו, כל הדברים בחיי היום־יום שלו (גם דברי רשות), ועאכו"כ — עצם הדבר שנברא ע"י הקב"ה.

ולהוסיף, שרש"י מפרש ש"מקרא ביכורים" הוא "בזמן שמחה מעצרת ועד החג" — ימים אלו[33].

ה. ע"פ הנ"ל מובנת עוד נקודה:

בשמחה ישנם ריבוי דרגות ואופנים[34]. כפי שרואים גם בדרגות בשמחה שנזכרו לעיל [השמחה הכללית מצד השנה (שנת תשמ"ח), ובפרט בסיום השנה, בתוך שלושים יום קודם החג, השבת לאחרי ח"י אלול, ולאחרי שבעת ימי המשתה של חתונת כ"ק מו"ח אדמו"ר].

ומכיון שיהודי צריך תמיד לעבוד את ה' מתוך שמחה, ובאופן ד"מעלין בקודש"[35] — מובן שתמיד צריך להתווסף אצלו עליות בשמחה, דרגה אחר דרגה.

ז.א. אפילו היתה אצלו עתה שמחה בשלימותה, צריך ברגע שלאח"ז להוסיף בשמחה נעלית יותר.

ועוד ענין בזה:

ידוע[36] גודל עילוי העבודה בכח עצמו (אתעדל"ת) שזה מגיע באופן עמוק יותר ולמעלה יותר מההמשכה שנמשכת מעצמה מלמעלה (אתעדל"ע)[37].

מבורר דבני יתרו (ספרי בהעלותך יו"ד, לב). דלשיטת הספרי ש"וירשתה וישבת בה" הוא רק בכדי שהביכורים יהיו "מראשית פרי האדמה אשר נתת לי" — כשכבשו את יריחו ונתיישבו שם, נתחייבו מיד בביכורים (כמבואר כ"ז בארוכה בלקו"ש חל"ד ע' 145 ואילך). ועצ"ע.

ויש להוסיף, שגם לפי הש"ס (קידושין לז, ב) שצ"ל "וירשתה וישבת בה", וכלשון רש"י (ריש פרשתנו) "שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה" — אין זה סותר ל"אין והי' אלא מיד", אלא "ארי' הוא דרביע עלי'" (ע"ד עירובין עח, ב. שבועות כב, ב), כי הכיבוש והחלוקה היתה אפשרית להיות מיד ממש*. וע"ד שהי' ביריחו (מנעולה של ארץ ישראל) שנכבשה מיד (ע"י תקיעת הכהנים בשופרות, בלי מלחמה, כמסופר ביהושע קאפיטל ו), וגם חלוקתה (לבני יתרו) היתה מיד (כנ"ל) — עד"ז הי' אפשר (ובפרט אם הכניסה לארץ היתה ע"י משה) להיות בכל ארץ ישראל.

30) ראה רמב"ם סוף הל' איסורי המזבח.

31) להעיר מדרשת חז"ל ש"והי'" הוא לשון שמחה (ב"ר פמ"ב, ג בסופו), וכן מפרשים ב"והי' כי תבוא" (אוה"ח ואו"ת להה"מ ריש פרשתנו).

32) וכתורת הבעש"ט (באחת מז' תורות שאמר בג"ע בח"י אלול תרנ"ב) אידן זיינען "שמח וואס זיי זיינען זוכה זיין עבדי ה'" (נדפסה בכתר־שם־טוב הוספות ס"ג).

*) ולהעיר שברש"י לא נזכר "שבע שכבשו ושבע שחלקו" (כבירושלמי חלה פ"ב ה"א), ורק "שכבשו כו' וחלקוה".

33) ואף שכל השנה הוא זמן שמחה, ובפרט בשנת תשמ"ח (כנ"ל בפנים) — הרי בכל השנה העיקר (בערך ימי שמחה שבה) הוא העבודה (ראה לקו"ת פרשתנו מג, ב: השמחה גנוזה בהעבודה ועושין מהעבודה עיקר כו'), משא"כ כשיש ציווי מפורש על שמחה, במועדים לשמחה [ועד"ז במצת ביכורים שמפורש בו ענין השמחה], ועאכו"כ בזמן שמחתנו, העיקר הוא השמחה. ויתירה מזה — ממנה לוקחים הכח לשמחה במשך כל ימי השנה. וכן י"ל בנוגע ל"זמן שמחה מעצרת ועד החג", שאז ישנה שמחה מיוחדת (מפני שבזמן זה ה"אדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו", שהו"ע של שמחה — ראה מפרשי המשנה ביכורים פ"א מ"ז).

34) וכן בסוגי האדם, ישנן כמה דרגות בשמחה — כמבואר בלקו"ת פרשתנו (ד"ה תחת אשר לא עבדת גו') ההפרש בין שמחת כל אדם ושמחת צדיקים.

35) ברכות כח, א.

36) ראה לקו"ת ויקרא, ד"ה אדם כי יקריב. ועוד.

37) וע"ד ב' הענינים שבריש פרשתנו: כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך — שזהו במתנה מלמעלה; וירשתה וישבת בה — עבודת המטה (ראה ד"ה כי תבוא תרס"ו. תער"ב. תורת הבעש"ט עה"פ בכש"ט הוספות ס"ג). וכן בהמשך הפרשה (כז,

ועד"ז הוא גם בנוגע לשמחה (ובמכ"ש וק"ו — כי שמחה פורצת כל גדר, גם הגדרים שלמעלה[38]), שהשמחה שבאה מכח עצמו, היא יותר נעלית מהשמחה שנמשכת בו מלמעלה.

[ועד"ז בנוגע להאדם עצמו — הרי בפרט מסויים, השמחה שבאה בכח עצמו היא גדולה יותר מהשמחה שבאה מצד הציווי מלמעלה — כי אדם רוצה בקב שלו יותר מתשעה קבים של חבירו[39], וממילא יקרה אצלו ביותר השמחה הבאה ע"י השתדלותו שלו (ביחס לשמחה באופן של קיום ציווי)].

ולכן צריך תמיד להוסיף בשמחה (נוסף לטעם הנ"ל ד"מעלין בקודש"), כי השמחה שבעבר נעשית כטבע (שני) המזומן לו (ע"ד השמחה מלמעלה ביחס לשמחה בכח עצמו) ולכן נדרשת ממנו, שעכשיו יוסיף משלו דרגה נעלית יותר, וחדשה, בשמחה, ועד לדרגה שלא בערך לשמחה הקודמת. וכמו"כ דרגה אחר[40] דרגה[41].

ודבר זה ניתן לקיימו ביתר קלות, כאשר מתבונן בזה שבכל יום — (לאחרי ש"החזרת בי נשמתי") נעשה "ברי' חדשה"[42], ועד שנתהווה בכל רגע ורגע מחדש ממש (כתורת הבעש"ט הידועה[43]) — דמכיון שהוא עכשיו "ברי' חדשה", ו"אני נבראתי לשמש את קוני", ו"עבדו את ה' בשמחה" הוא ציווי תמידי — צריכה להיות עכשיו שמחה חדשה (ובהחלט לא מספיקה השמחה שלו כפי שהיתה אתמול ושלשום, כי עכשיו הוא אדם "חדש", ויש לו ציווי חדש "עבדו את ה' בשמחה").

ו. מזה מובן גם, שה(הוספה ב)שמחה עצמה, צריכה להיות לא רק במחשבה ודיבור, אלא דוקא במעשה בפועל, שמחה שניכרת לעיני בשר בעוה"ז הגשמי והחומרי.

דלכאורה היו יכולים לחשוב, שמכיון ששמחה היא רגש שבלב, אין הכרח שזה יבוא במעשה. ואדרבה: כיון ששמחה היא בלי גבול (פורצת גדר), הרי מעשה מגביל את השמחה (כי כל מעשה יש לו ציור והגבלה, משא"כ במחשבה ודיבור שהם יותר רוחניים, אין כ"כ הגבלה).

אבל ישנו הכלל שהמעשה הוא העיקר[9], כלל ששייך בכל הענינים — כי דוקא בזה היא הכוונה שלמעלה, לעשות דירה בתחתונים בעולם העשי' הגשמית[44], "למעשה ידיך תכסוף"[45], דוקא עי"ז נפעלת השלימות למעלה כביכול (אפילו לגבי מחשבה ודיבור שלמעלה[46]).

ולהוסיף, שתכונת השמחה (אמיתית) היא דוקא כאשר היא מתבטאת בגלוי ובפועל באדם,

---

ג ואילך): תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך; ובנית גו' וזבחת גו' ושמחת גו'.

38) ראה המשך שמח תשמח הנ"ל (ע' רנב ואילך) שהשמחה מגעת בעצמותו ית', למעלה יותר מהמצוה עצמה כו'. ועפ"ז מבואר שם (ע' רסה ואילך. ע' רפב ואילך) הבקשה "שמח תשמח רעים האהובים כו'", שאף שבבחי' "רעים האהובים" (חו"ב) יש ענין השמחה, הרי שמחה זו היא בהגבלה (ע"פ מה שנמשך מלמעלה ע"י סדר השתלשלות), ולכן מבקשים "שמח תשמח" שתומשך ב"רעים אהובים" השמחה העצמי' דא"ס שנמשכת ע"י עבודת המטה.

39) ב"מ לח, א.

40) ואף ששמחה היא בל"ג, הפורצת כל גדר — הרי ידוע שבבל"ג עצמו ישנן דרגות. ועד"מ: א"ס נקודות בקו (כי נקודה אין לה מקום), וא"ס קוים בשטח, וא"ס שטחים במעוקב.

41) ועפ"ז גם מובן, שמכיון שהשמחה החדשה באה לאחרי ועל יסוד השמחה שלפנ"ז — הרי זו שמחה נעלית במאד, ועד למעלה מכל הגבלה, כי אפ"ל שמחה ע"י ההתבוננות בזה שיצא ממצב בלתי רצוי, שהיא שמחה גדולה ביותר (ראה תניא פל"א — מ, סע"א), אבל מכיון שחושב ומתבונן במצב הבלתי רצוי שהי' מקודם — לא ימלט, שגם עכשיו (כששמח מזה שיצא מזה) נרגש איזה שמץ ממצבו הקודם, ושמחתו אינה בתכלית השלימות. ועכ"פ — השמחה היא מוגבלת ומדודה לפי ערך גודל הירידה (ע"ד הפירוש באהבת עולם, ע"י התבוננות בעניני עולם — שיש בזה ההגבלה שהאהבה היא לפי ערך עניני העולם שבהם מתבונן);

משא"כ שמחה הבאה ע"י התבוננות בעניני שמחה (שלפנ"ז) — היא למעלה ממדידה והגבלה (ועאכו"כ בלי שום שמץ של ענינים הפכיים). ע"ד שלימות השמחה שתהי' לע"ל (כשרוח הטומאה אעביר מן הארץ), שמחת עולם על ראשם (ישעי' לה, י. נא, יא), עולם בפירושו נצחיות — עליות בשמחה עצמה (ע"ד המבואר באגה"ק סו"ס כו).

42) שו"ע אדה"ז או"ח ס"ו ס"א, וראה יל"ש תהלים רמז תשב.

43) שעהיוה"א בתחילתו.

44) ראה תניא פל"ו.

45) איוב יד, טו.

46) ואף שלמעלה "כח אין חסר פועל" ובמילא גם ב"מחשבה" אין חסר — הרי אמיתית ענין השלימות היא לא רק להשלים את החסרון, אלא שלימות בעצם*. וי"ל שזהו שגם למעלה — ע"י המעשה בפועל מיתווספת שלימות (אף שגם מקודם לא הי' חסרון ח"ו).

ואדרבה, השלימות דלהשלים החסרון — היא מדידה והגבלה, משא"כ שלימות זו (שלמעלה מלהשלים החסרון) — היא למעלה משיעור ומדה. ונמצא, שהשלימות שנעשית ע"י עבודת האדם במעשה בפועל, היא בל"ג.

*) וע"ד ענין עשירות שהוא למעלה מ"די מחסורו" (כתובות סז, ב).

ובתנועותיו ומעשיו (שלא כעונג שיכול להישאר בהעלם)[47].

ז. ע"פ הנ"ל מובן, שיהודי בכלל, ובפרט בשנת תשמ"ח, עם כל הרמזים ועילויים בשמחה הנ"ל – צריך להיות במצב תמידי בעליות בשמחה, וכל הזמן לחפש דרכים חדשות איך להוסיף בעניני שמחה־יהודית בחייו היום־יומיים (נוסף לעניני שמחה שהיו לפנ"ז), והוספה על גבי הוספה, ובהדגשה – שמחה שניכרת במעשה בפועל, בחיי היום־יום של יהודי בעוה"ז הגשמי.

ובזה גופא, ישנם כמה אופנים ודרגות, בהתאם לצרכים וענינים השונים בחייו של יהודי (שבכולם צריך להיות שמחה, כנ"ל), ועד לשלימות בזה – ע"י בניית בנינים חדשים, כדלקמן.

ח. כל צרכי האדם נחלקים בכללות בשלושה: מזון, לבוש ובית[48].

בין צרכים אלו גופא, ישנה מעלה ב"בית" לגבי "מזון" ו"לבוש": "מזון" ו"לבוש" קיימים רק למשך זמן קצר, הרבה פחות מ"בית", דירת קבע, שנשאר קיים למשך זמן ארוך.

שזהו בפשטות הטעם שלבושים יותר יקרים ממזון, ובתים הם יותר יקרים (שלא בערך) גם מלבושים – "מפני[49] שהמזון אינו מתקיים הרבה, שתיכף אחר שיעור עיכול המזון חוזר ונעשה רעב, משא"כ הלבושים הם מתקיימים לערך שנה ויותר[50], והבתים הם יותר מתקיימים גם מן הלבושים, ולכן בתים דמיהם יקרים מן הלבושים מפני שהם מתקיימים יותר, וכן הלבושים יקרים מן המזון".

והטעם לזה בפנימיות הענינים: "הבתים[51] שרשם למעלה יותר גבוהים מן הלבושים, והלבושים מן המזון", "מזון שהוא חיות פנימי נמשך מבחי' ממכ"ע כו', ולכן המזון יש לו כליון מאור פנימי המלובש ומוגבל בכלים כו', ולכן הם יותר בזול ואינם הכרחים כ"כ במיני מטעמים[52] כו', משא"כ הלבושים שרשם למעלה הוא מבחי' כתר, ראש לנאצלים, בחי' מקיף, ולכן הם למטה ג"כ מקיפים על האדם ולא חיות פנימית, ונצרכים יותר לאדם כי א"א החורף בלי מלבוש כו', ולכן הם יותר ביוקר ומתקיים יותר לפי ששרשו למעלה גבוה יותר ממזון כו' שאינו מוגבל בכלים, ולכן אין לו כליון כ"כ כו'. ובתים שהם רחוקים יותר מגוף האדם, שרשם למעלה הוא מבחי' תחתונה שבמאציל שהוא בחי' מקיף דמקיף כו', והם יותר נצרכים לאדם גם מהלבושים, כי א"א לדור בלא בית אף רגע, והוא יותר ביוקר ומתקיים ביותר מפני ששרשם למעלה מעלה מבחי' מקיף דמקיף".

ועפ"ז מבואר[48] ה"טעם שעושים משתה ושמחה בחנוכת הבית", והשמחה אז היא שמחה הכי גדולה – כי בצרכי האדם, ה"בית" הוא הענין הכי נעלה.

ט. עפ"ז מובן, שהאופן הכי טוב וגדול איך להוסיף (ע"י עבודה בכח עצמו) בשמחה בשנה זו (שנת תשמ"ח), ושמחה שתהי' ניכרת במעשה בפועל בחיי היום־יום של יהודי בעוה"ז הגשמי[53] – הוא ע"י שמקשרים זאת עם בנינים ובתים, שיש להם המעלה שהם קיימים לזמן ארוך, ושרשם הכי נעלה (מקיף למקיף), והעיקר – דבר שנוגע לשלימות האדם, (וכמאחז"ל[54] "כל אדם שאין לו בית אינו אדם", וכנ"ל ש"א"א לדור בלא בית אף רגע"), ולכן ה"ז קשור עם שמחה הכי גדולה.

ולכן הציעו, שבעמדנו עדיין בשנת תשמ"ח[55] (בסיומו וחותמו[56]),

47) ראה 'המשך שמח תשמח' הנ"ל בתחילתו.

48) בהבא לקמן, ראה ד"ה מזמור שיר חנוכת הבית, בלקו"ת ברכה (צח, ד ואילך) ובסידור עם דא"ח (יט, ד ואילך). ועוד.

49) ל' הלקו"ת שם, סע"ד.

50) ורק במדבר הי' הנס שעניני הכבוד היו מגהצים בגדיהם במשך כל זמן היותם שם (ארבעים שנה) – פירש"י עקב ח, ד.

51) לקו"ת שם צט, א־ב.

52) ראה לקו"ש ח"ט ע' 139 הערה 31.

53) ראה לקו"ת שם, ב, שמכיון ששורש הבית הוא מבחי' מקיף דמקיף "לכן ירדה למטה במדרגה היותר תחתונה (שכל שנפל במדרגה, שרשו מבחי' ומדרגה יותר גבוה) אבנים ועפר בחי' דומם, משא"כ הלבושים הם מבחי' צומח" (והמזון מבחי' חי כו' – סידור שם כ, רע"ג).

54) כן הובא בכ"מ (ראה תו"ח ויקהל תרכז, ב. ועוד). וראה יבמות סג, א: כל אדם שאין לו קרקע כו'. ובתוס' שם ד"ה שאין: "קרקע לבנות עליו שידור בו".

55) ובפרט שבאים עתה מיום חתונתו ושבעת ימי המשתה של נשיא דורנו, שבקשר עם חתונה בונים בנין של שמחה, בית חתנות לבנו (תענית יד, ב. מגילה ה, ג. רמב"ם הל' תעניות פ"ג ה"ח. וראה כס"מ ולח"מ שם. ר"ן ספ"ק דתענית).

56) והכל הולך אחר החיתום (ברכות יב, א), וכנ"ל בפנים (סעיף א) שבסיום השנה הוא זמן לחשבון־הנפש של עבודת כל השנה כולה.

ובפרט שהיתה שנת הצלחה, כפי שראו במוחש, שהדברים שעשו במשך השנה היו בהצלחה (גדולה), הן בעניני תורה ומצוות, ואפילו בעניני רשות (מסחר וכיו"ב) —

שכל אחד ואחת יקשרו את השמחה בלהתחיל (עכ"פ) לבנות (או עכ"פ לקנות) "בנינים" חדשים,

הן ברוחניות - להוסיף[57] פעולות חדשות (שפעולה חדשה היא כמו "בנין חדש") בכל הענינים הטובים, בהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה,

[נוסף לזה שמוסיפים פעולות בבית הפרטי, או חדר וכיו"ב — משכן ומקדש לה', אשר עליו אומר הקב"ה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"[58], כמדובר כמ"פ בארוכה[59]; אבל זוהי הוספה בבית שכבר קיים, ובנדו"ד — מדובר בעיקר אודות בניית בתים חדשים],

ועוד ועיקר — כל אחד ואחת[60] בכל מקום ומקום שיש לו האפשריות בזה (יתחיל) לבנות בנינים חדשים בגשמיות [או אם אין באפשרותו לבנות לבד — להשתתף עם אחרים, כמה ביחד לבנות],

הן בנינים ציבוריים, בתי תורה, בתי תפילה, בתי צדקה (או כולם ביחד) — ובפרט שבאמת אין צריך ע"ז הוראה מיוחדת בשנה מיוחדת (משנת תשמ"ח), כי כל הזמנים מסוגלים לבנות בתים כאלו (ואדרבה — מאי קמ"ל).

57) ובפרט ששמו הראשון של נשיא הדור הוא — "יוסף", שפירושו בפשטות הוא הוספה [ובהוספה זו עצמה ישנם כמה פרטים: "יוסף הו'" — שם העצם ושם המפורש ושם המיוחד: "לי" — הוספה בעבודת עצמו (ולא רק להשפיע שאחרים יוסיפו בעבודתם); "בן אחר" — (לא רק ולבי חלל — תניא פ"א, אלא) לעשות "בן" גם מבחי' "אחר" שבו, היצה"ר שמנגד להוספה בעבודה].

58) תרומה כה, ח.

59) לקו"ש חכ"ה ע' 303 ואילך. קונטרס משיחת ש"פ תרומה תשמ"ז. ועוד.

60) דענין זה שייך הן לאנשים והן לנשים. ולהעיר, אשר בכמה ענינים עיקריים יש לנשים, ענקרת הבית, בינה יתירה (בנוגע לבניית בית וסידור החדרים כו') וכמ"ש חכמת נשים בנתה ביתה (משלי יד, א).

ולהעיר מלקו"ת ברכה שם בסופו (ק, א), בביאור מאחז"ל עה"פ "להניח ברכה אל ביתך", שהברכה לאדם היא בשביל אשתו, שזהו מה שנאמר "מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא לאשתי ביתי" (שבת קיח, ב), שדוקא בזכות אשתו (בחי' מלכות), הנקרא ביתי (בחי' מקיף דמקיף) נמשך ההמשכה למטה בגשמיות כו'.

והן בנינים פרטים, בניני רשות [שאצל בנ"י גם בנין של רשות קשור עם עבודת ה' — "בכל דרכיך דעהו", ובפרט שע"י בניית בתים בהצלחה, יהודי מקיים מצוות פרנסת אשתו ובני ביתו ("שארה כסותה גו' לא יגרע"[61]). ובפרט שיעשו גם מבתי הרשות משכן ומקדש לה'[62], מתחיל מעשיית חנוכת הבית ובשמחה (כנ"ל), וכמנהג ישראל — להתחיל עם להביא ילדים לבית בתור חנוכת הבית, שילמדו שם אל"ף בי"ת, או פסוקי תורה וכיו"ב, וגם לאח"ז — שע"י הבית יתווסף (עוד יותר) בתומ"צ והפצת היהדות].

וכמובן, שהבני' במיוחד נוגע למוסדות, שכל מוסד צריך לבית עבור המשרדים או כיתות של המוסד — הרי עכשיו הזמן מסוגל ביותר לבנות (או לקנות) בנין חדש (ובפרט אם אין להם עדיין בנין משלהם), או אם יש להם כבר בנין — אולי צריך לבנין יותר גדול ויפה, או להוסיף חדרים לבנין וכיו"ב.

ומה טוב — שיתחילו לבנות (או להשלים בנין שהתחילו לבנותו, עכ"פ חדר וכיו"ב) כבר בשנה זו, שנת תשמ"ח, או אם אי"ז בכדי שיעשה (בדרך הטבע) — עכ"פ לעשות מיד (בשנה זו) ההחלטה הטובה בזה, ולעשות כל התלוי להביאה בפועל (ע"י כתיבת ההחלטה בכתב, למוסרה גם לאחר, ולהתקשר עם אלו שצריכים לבנות וכיו"ב), כך שבסמיכות הכי אפשרית יוכל להתחיל בבני' בפועל.

ובהיותנו בשנת תשמח ושנת הצלחה (כנ"ל), בוודאי שהשי"ת יצליח את כל אחד ואחת בזה.

י. בכדי לעשות התחלה טובה בזה "לפתוח את הדרך", להוסיף יותר כח ליהודים בכל מקום שהם לבנות בנינים חדשים — התחילו לעשות בזה לפני ימים אחדים[63] ע"י הנחת "אבן הפינה" של בית־הכנסת ובית־המדרש של נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר[64] (ששם עבד עבודתו בעשר שנים

61) משפטים כא, י.

62) ועי"ז ניתוסף גם בהבנין עצמו, שע"י זה שנעשה "מקדש מעט", הרי הוא קיים (לא רק למשך זמן ארוך, כ"א) לעולם ועד, כי לע"ל יעתיקו כל בתי כנסיות כו' לארץ ישראל (מגילה כט, א).

63) ביום ג' פ' תבוא אל הארץ גו' ובנית. וראה השיחה שנאמרה ביום זה.

64) להעיר, שחנוכת ביהכ"נ של נשיא דורנו (במקום זה) בשנת ה'ש"ת היתה ביום כ"א אלול — הקביעות דש"פ תבוא בשנה־זו.

האחרונות בחיים חיותו בעלמא דין, וזה נשאר ביתו עד סוף כל הדורות, כי גם לאחרי ביאת המשיח ה"ז יֵעָתֵק וילֻקַח לארץ ישראל[65]), ועשו מתוך שמחה, וקישרו עם חזרת דברי תורה, שבכתב ושבע"פ, ובמיוחד – דברי תורתו של נשיא דורנו.

ומהתחלת הבני' של בית נשיא דורנו, שהנשיא הוא הכל – מקבל כאו"א כח להתחיל לבנות בנינים, כל אחד ואחת במקומו הוא.

* * *

יא. עוד ענין שהזמן גרמא, שצריך לעורר עליו:

בעמדנו ימים ספורים לפני הימים־טובים הבע"ל, ראש השנה, עשי"ת, ש"ש, ערב יום הכיפורים ויום הכיפורים, וחג הסוכות שמע"צ ושמח"ת – מזכירים עוד פעם, אודות לספק את הכסף (בסבר פנים יפות) לכל הזקוקים לזה, כדי שיהי' להם כל צרכי החגים.

מתחיל מ"אכלו משמנים ושתו ממתקים" בראש השנה[66], ואח"כ המאכלים לסעודות בש"ש, ערב יוהכ"פ ומוצאי יוהכ"פ, ואח"כ לסעודות וצרכי חג הסוכות, סוכה וד' מינים.

כך שכל יהודי יוכל לחגוג את הימים־טובים בשמחה ובטוב לבב, מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

ומובן מעצמו, שכדאי גם להודיע מבעוד מועד, שכל אלו שצריכים לקבל את העזרה, בוודאי שיקבלו כל מה שצריכים – שההודעה גופא תוסיף במנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

ביחד ע"ז מדגישים, שאין זה (אספקת צרכי החג לכל הזקוק לזה) דבר של מה־בכך ח"ו, כ"א מצוה מן התורה, וכלל גדול בכל התורה כולה – "ואהבת לרעך כמוך"[67], כפי שכל אחד אומר לפני התפילה בכל בוקר.

וכמובן, שאח"כ כשהולכים להתפלל ולבקש מהקב"ה עבור צרכיו הפרטיים, לאחרי הקדמת קבלת אהבת ישראל – צריך להראות שמתעסקים בלספק לזולת את צרכיו.

ובנוגע לפועל: על כל אחד ואחת מוטלת האחריות לוודא שהזקוקים לזה יהיו להם כל צרכי החג, שזה אפשר לקיים בנקל ע"י נתינת כסף למוסדות שתפקידם לעזור לאנשים נצרכים.

ואפילו אלו שכבר נתנו ע"ז, צריכים להתבונן עוד פעם, אולי יכולים וצריכים להוסיף בזה.

* * *

יב. ההוספות בכל הפעולות טובות, בוודאי יוסיפו יותר בברכותיו של הקב"ה לכל יהודי ולכל היהודים – ובנוסח של כל בנ"י הכללי: כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, בגשמיות וברוחניות, וברוחניות ובגשמיות גם יחד,

ובקרוב ממש – זוכים כולם ללכת לארץ הקודש, בירושלים עיר הקודש, בבית־המקדש השלישי, מקדש אד' כוננו ידיך[68], ובפרט ע"י ההכנה מעין זה – ע"י בניית בנינים חדשים בכל מקום עוד בזמן הגלות, כנ"ל בארוכה,

ובמהרה בימינו ממש, ושמחת עולם על ראשם.

---

65) מגילה, שם.

66) נחמי' ח, י. שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ג ס"ד. וראה לקו"ש חי"ד ע' 369 ואילך.

67) קדושים יט, יח ובתו"כ שם.

68) בשלח טו, יז ובפירש"י.

השלמות לשיחות דלעיל

בסעיף א והערה 2, שנהגו לקרוא את השנה על שם מספר המאות:

ולהעיר מענין "מנהג ישראל תורה היא"[1], ויש לומר בשני אופנים – שכן־הוא על־פי תורה מלכתחילה, אלא שנתגלה על־ידי מנהג ישראל, או שעל־ידי מנהג ישראל נעשה תורה, כפסק־דין הרמב"ם[2] בנוגע למנהגות שנתפשטו ברוב תפוצות ישראל.

בסעיף ט, השמחה בבניית בית:

וכל זה – בהוספה על השמחה הקשורה עם מזון ולבוש, כפי שרואים במוחש, שבזמן שמחה אוכלים מזון מיוחד ולובשים לבוש מיוחד, ולא רק ביום־טוב, אלא גם במסיבה של שמחה בימות החול, שאומרים לחיים כו', ולובשים לבוש מיוחד, שהרי בוודאי לא יבואו למסיבה כזו בלבוש של סנדלר...

הטעם שמזכירים "סנדלר" דוקא – מכיון שענין זה מזכיר את המבואר בקבלה וחסידות ש"חנוך היה תופר מנעלים"[3], ככל הפירושים שבזה.

ובכל אופן, השמחה הקשורה עם מזון ולבוש אינה באופן קבוע, כשם שהמזון והלבוש אינם אלא למשך זמן כו', וכדי שתהיה שמחה באופן קבוע, יש לקשר זאת עם בנין בית, דבר קבוע ומתקיים.

שם, בנין בתים, בתי תורה תפילה וגמילות־חסדים, ובתים פרטיים:

ולהעיר, שבנוגע לבתי תורה תפילה וגמילות־חסדים – אמרו חכמינו ז"ל[4] בפירוש "בית גדול"[5], "בית שמגדלין בו תפילה ומגדלין בו תורה" (וכן גמילות־חסדים), אשר מדיוק הלשון "מגדלין בו", משמע, שה"בית" פועל הוספה וגדלות בתורה ובתפילה.

ועל־דרך־זה לאידך גיסא, בנוגע לבתים פרטיים, שכאשר מקשרים בנין הבית עם עניני תורה ותפילה, נוסף בענינים הגשמיים של הבית.

וההסברה בזה – מובנת בפשטות (גם למי שאינו חב"ד'ניק) – שעניני התורה ומצוות פועלים המשכת הברכה בגשמיות, באופן טבעי או באופן סגולי, כשתי הדעות שהובאו בשל"ה[6], אשר "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[7], ולא רק "דברי (אלקים חיים)", אלא גם במעשה בפועל.

שם, בנוגע להצלחה בכל הנ"ל:

ולהעיר, שכל זה הוא בהוספה על הפתגם הידוע מאדמו"ר מהר"ש[8] שכללות ענין הפרנסה בזמן הזה הוא בדוגמת ענין ה"מן", ענין נסי שלמעלה מהטבע, ובזה גופא – לא רק נס למשך זמן קצר בלבד, אלא נס שהיה במשך ארבעים שנה, מצד גודל מעלת הנס.

ויש לומר, שבענין הפרנסה מודגש נס גדול יותר מאשר ב"מן" – שהרי נס הפרנסה בזמן הזה הולך ונמשך בריבוי זמן ארוך שלא בערך, לגבי ארבעים שנה של ירידת ה"מן".

---

1) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קפ. סתצד סט"ז. לקו"ש חכ"ב ע' 56 הערה 2. וש"נ.
2) ראה רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"א־ב. שם פ"ב ה"ב ואילך.
3) עש"מ מאמר אכ"ח ח"ג סכ"ב. לקו"ת שלח נא, א. שה"ש מד, א. ובכ"מ.
4) מגילה כז, רע"א.
5) מ"ב כה, ט.
6) בית אחרון (יב, א־ב).
7) עירובין יג, ב. וש"נ.
8) אג"ק אדמו"ר מוהרש"ב ח"א ע' קלט. סה"מ תש"ט ע' 21 (הב').

בס"ד. שיחת יום ג' פ' תבוא, י"ז (טו"ב) אלול ה'תנש"א

- לילדים וילדות דמחנות־קייץ "גן ישראל" ו"אמונה" -

בלתי מוגה

א. לאחרי תפלת מנחה ותק"ש, אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי חז"ל, ואח"כ ניגנו "ווי וואָנט משיח נאו".

ב. כרגיל בכל שנה נפגשים יחדיו בחודש אלול,

ובחודש אלול עצמו נמצאים כבר בחלקו השני של החודש, שהרי חמשה עשר באלול, שבו "קיימא סיהרא באשלמותא"[1], הי' כבר ביום הראשון דשבוע זה, ועכשיו נמצאים ביום השלישי בשבוע, "יום שהוכפל בו כי טוב"[2], שהוא יום השבעה עשר בחודש, בגימטריא "טוב",

ומתכוננים ליום השמונה עשר באלול, ח"י אלול (שמתחיל בזמן מעריב), יום ההולדת של הבעש"ט ורבינו הזקן - שזהו"ע השייך במיוחד לילדי ישראל, שכן, בין הענינים המיוחדים שבהם הצטיינו הבעש"ט ואדמו"ר הזקן, מצינו[3] אצל הבעש"ט שעוד לפני שנתגלה והנהיג עם ריבוי תלמידים ועם כל העולם כולו, הי' "עוזר" ("אַ באַהעלפער") למלמד תינוקות, היינו, שהתעסק בלימוד ילדים קטנים שעדיין אינם יכולים ללמוד עם ה"מלמד" עצמו, אלא זקוקים ללמוד עם העוזר לה"מלמד"; וכאשר מזכירים אודות גדלותו של הבעש"ט, והנסים הגדולים שהראה - מתחילים את הזכרון בכך שהתחלת כל הענינים היתה התעסקותו עם ילדי ישראל ללמדם ולהרגילם לזכור ולהזכיר את אבינו שבשמים, אביהם (של הילדים), אבינו ואביהם של כל בנ"י בכל העולם ובכל הדורות, שזהו הקב"ה.

ג. ובפרטיות יותר:

עומדים אנו ביום השבעה עשר בחודש, בגימטריא "טוב" - שמורה ומדגיש שכל השנה הבאה (שההכנה אלי' היא במשך חודש אלול) תהי' שנה טובה, וכל הענינים שבה יהיו ענינים טובים,

- כמנהג ישראל[4] שכאשר יהודים (אפילו ילדים קטנים ביותר) נפגשים יחדיו בחודש אלול, צריכים להתחיל את הפגישה בברכת שנה טובה ומתוקה[5] -

ובודאי שיהי' כן בנוגע להעיקר של כל הענינים - שתהי' שנת גאולה, שתבוא הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ובהמשך לזה באים ליום השמונה עשר באלול, אשר, מספר זה שיש בו האותיות ח' י' - "חי" - מורה שכל אדם וכל נברא בעולם מרגיש שהוא דבר חי, שמקבל חיותו מבורא העולם, הקב"ה בעצמו,

ומזה באים לח"י אלול - שמתגלה אצלו שיום זה הוא יום של חודש אלול ("אַן אלול'דיקער טאָג"), וגם בו בעצמו מתגלית השייכות לחודש אלול, שהוא ילד של אלול, יהודי של אלול ("אַן אלול'דיקער קינד און אַן אלול'דיקער איד") - שא' מהראשי־תיבות שלו הוא "אני לדודי ודודי לי"[6], היינו, שמהותו של ה"אני" שלו, כל המציאות וההווי' שלו, היא - שייכותו והתמסרותו "לדודי".

ד. ענין זה מודגש גם בעבודתו של יהודי בכל יום:

התחלת היום (כל יום ויום, אפילו בימות החול, ובודאי בימים מיוחדים, כמו חודש אלול) היא באמירת "מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך"[7], היינו, שתיכף ומיד בתחילת היום, עוד לפני עשיית איזה דבר שהוא, הרי לכל לראש נזכר[8] יהודי אודות מציאותו של הקב"ה,

---

1) זהר ח"א קנ, רע"א. ח"ב פה, רע"א. וראה שמו"ר פט"ו, כו.

2) פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו).

3) ראה כש"ט (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סר"צ. וש"נ.

4) ראה מטה אפרים או"ח סתקפ"א ס"ט.

5) ובאופן שהטוב והמתיקות של השנה הבאה מתחילה כבר בשנה שלפני' - החל משבת מברכים חודש אלול, שאז אומרים כמה בקשות בנוגע לכל החודש הבא ולכל השנה הבאה, ובודאי שכן הוא בחודש אלול עצמו, לאחרי שכבר עברו כו"כ ימים בחודש אלול, עד ליום השבעה עשר, בגימטריא טוב.

6) שה"ש ו, ג ובשעה"פ עה"פ. ועוד.

7) "סדר היום", הובא בעט"ז ריש שו"ע או"ח. שו"ע אדה"ז ס"א ס"ה (ובמהדו"ת שם ס"ו). סידור אדה"ז בתחלתו.

8) ויתירה מזה - שאינו צריך להזכר אודות הקב"ה, שכן, דבר ודאי ופשוט הוא שהקב"ה נמצא ביחד עם כאו"א מכם וכאו"א

ואומר[9] ״מודה אני לפניך״, שה״אני״ (שעד עכשיו הי׳ ישן וזה־עתה נתעורר משינתו) נמצא ״לפניך״, לפני וביחד עם הקב״ה;

וענין זה נמשך ומתפשט במשך כל היום כולו - שיהודי מודה להקב״ה על כל הענינים הטובים שנותן לו, כל הדברים שילד יהודי זקוק אליהם, וכל מה שהוריו ומחנכיו וכל עם ישראל זקוקים אליהם, וכל הדברים שהעולם כולו זקוק אליהם - כמודגש בכמה וכמה מיני ברכות שיהודי מברך במשך כל היום כולו[10], שמודה להקב״ה על כל דבר שאוכל ושותה או על כל הנאה אחרת בעולם, ובאופן שעוד לפני הנאתו מהדבר, מודה הוא להקב״ה על כך שסיפק לו דבר זה כדי שיוכל ליהנות ממנו.

[ולהעיר, שהמנהג להודות להקב״ה ישנו (לא רק אצל בנ״י, אלא) גם אצל שאר אוה״ע, כמודגש במדינה זו שבה אנו חיים, שחקוק ע״ג מטבעות המדינה שכל אחד מאמין ובוטח בהקב״ה, כיון שהקב״ה ברא את כל המדינה ואת כל הנמצא בתוכה, וכן את כל שאר המדינות, ואת כל העולם כולו, והוא מלך העולם בפועל (בלשון התפלה[11] - ״מלוך על העולם כולו בכבודך״), אשר, כשם שענינו של כל מלך ונשיא של רפובליקה הוא לספק את כל צרכי המדינה, כדי שתתנהל כראוי, באופן טוב ונעים, עד״ז - ובמכ״ש וק״ו[12] - בנוגע להנהגת המלך דכל העולם כולו, שזהו הקב״ה, שמאז בריאת העולם מספק הוא כל פרט הנמצא בעולם בכל הענינים שזקוקים אליהם].

והרי זהו תוכן הענין ד״ח״י אלול״: ״חי״ - שכל אחד מרגיש שהוא ילד חי, יהודי חי, ברי׳ חי׳ של הקב״ה, וברי׳ כזו שיש לה שכל להבין זאת, וגם לבטא זאת בדיבור ע״י אמירת ״מודה אני לפניך״, כיון שיש לו על מה להודות - ״שהחזרת בי נשמתי״, שהקב״ה החזיר לו נשמתו בגופו, והוא עושה נשמתו עיקר וגופו טפל[13], שיודע ומרגיש שהעיקר בחייו של כל יהודי הוא ההודאה וההתקשרות להקב״ה, ״אני לפניך״ - שזהו הענין ד״אלול״, ״אני לדודי״.

ה. ובכל הנ״ל ניתוסף הדגשה מיוחדת בקשר ובשייכות להבעש״ט ואדמו״ר הזקן שיום הולדתם בח״י אלול:

ידוע מ״ש רבינו הזקן בספר תניא קדישא[14] מה ש״פי׳[15] הבעש״ט״ בנוגע לבריאת העולם ע״י הקב״ה, שנוסף לכך שהקב״ה ברא את העולם בפעם הראשונה (כפי שאמרתם זה־עתה[16]: ״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״[17]),

- כולל ובמיוחד בריאת אדם הראשון, שתיכף ומיד בתחילת בריאתו הכריז לכל העולם כולו: ״בואו נשתחוה ונכרעה נברכה (שכולל גם ההודאה) לפני ה׳ עושנו״[18], ״בואו אני ואתם .. ונמליך עלינו מי שבראנו .. ואמר ה׳[19] מלך גו׳״[20] -

הנה מצד רוב הטוב של הקב״ה, לא הסתפק בבריאת העולם באופן חד־פעמי, אלא הוא מהוה ומחי׳ את העולם בכל רגע ורגע מחדש,

- הקב״ה אינו ״מתעייף״ ח״ו, ובכל יום ויום ובכל רגע ורגע הרי הוא מחדש עוד פעם ועוד פעם את כל הדברים הטובים שנותן לכאו״א מהילדים, לכאו״א מהמבוגרים, ולכל העולם כולו, כל אומות העולם וכל ברואי העולם, ״מדבר״, ״חי״, ״צומח״ ו״דומם״, ונותן ומשפיע להם חיות מחודשת והשפעה אלקית מחודשת, שתהי׳ להם הצלחה יתירה בקיומם, צמיחתם ושגשוגם[21] -

---

מאתנו, אלא, הסיבה לכך שמזכירים על כך בדיבור היא בשביל אלה ש״ישנים״ עדיין, כדי שידעו שה״מלך חי וקיים״ כבר נמצא כאן, ובמילא, יתעוררו גם הם משינתם ויצטרפו אל ילדי ישראל שכבר התעוררו וכבר התחילו לומר ״מודה אני לפניך״.

9) ועוד ועיקר - לא רק אמירה בעלמא, אלא באופן שמרגיש זאת בכל לבו.

10) ראה רמב״ם הל׳ ברכות בתחלתן (ה״א־ד). ועוד.

11) בתפלת העמידה דר״ה ויוהכ״פ.

12) שהרי שליטתם של המלכים למטה, ודאגתם לצרכי מדינתם - נמשכת ממלכותו של הקב״ה.

13) ראה תניא רפל״ב.

14) שעהיחוה״א בתחילתו.

15) היינו, שפירש והפיץ בכל העולם (ראה ״מ״מ, הגהות והערות קצרות״ ב״לקוטי פירושים״ לשם (ע׳ שמז)).

16) בי״ב הפסוקים ומאמרי חז״ל.

17) בראשית א, א.

18) תהלים צה, ו.

19) שם צג, א.

20) פרקי דר״א פי״א.

21) ובנוגע לילדי ישראל במיוחד - הצלחה יתירה בלימוד תורתו של הקב״ה וקיום מצוותיו בהידור, מתוך יראת־שמים ואהבת־שמים.

כדי[22] שאצל כל אדם ואצל כל יהודי וילד יהודי יתוסף יותר בידיעת והרגשת וקבלת חסדי השם, שבנוסף לכל הדברים הטובים שהקב״ה נתן לו לפנ״ז, כולל גם ביום זה עצמו, בהתחלת היום, או בצהרי היום (שזהו הזמן שבו נמצאים עכשיו) - נותן ומשפיע לו בכל רגע ורגע ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[23], ובאופן כזה שהאדם ירגיש את הקב״ה, שהקב״ה הוא הנותן לו,

ומובן[24] שכאשר הנתינה וההשפעה באה מאת הקב״ה, הרי זה ״בעין יפה״[25], בפנים זורחות ומאירות (״מיט אַ שיינענדיקן און אַ ליכטיקן פנים״), כמודגש במיוחד בחודש אלול - כמ״ש רבינו הזקן (שיום הולדתו בח״י אלול) בספרו לקוטי תורה[26], שבחודש זה נמצא ״המלך (של כל העולם, הקב״ה) בשדה״, שנמצא יחד עם כל יהודי כפי שנמצא בגלות, כולל גם בגלות שלנו, שכבר עברו שנים רבות כל־כך מזמן החורבן, ו״מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם״.

*

ו. כמו כן הסדר אצלנו לקשר את המדובר גם עם פרשת השבוע, ובנדו״ד, פרשת ״כי־תבוא״, כפי שידובר לקמן בפרטיות יותר, אבל מזכירים זאת כבר עתה - כיון שהענין ד״כי תבוא אל הארץ״ קשור עם המוזכר כבר לעיל (ס״ג) אודות הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יהי׳ הענין ד״תבוא אל הארץ״ כפשוטו, ובכל התוקף והחיות - שכל אחד מאתנו, בתוך כלל ישראל, יבוא אל הארץ, ארצנו הקדושה, שהקב״ה הבטיח וקיים הבטחתו ונתנה לבנ״י, ומאז שנעשו לעם נקראת בשם ״ארץ ישראל״, ארץ ששייכת לעם היהודי, והעם היהודי פועל שיהי׳ ניכר בה שזוהי ארץ שחדורה ביהדות.

ואז - בגאולה האמיתית והשלימה - יהי׳ גם שלימות הענין ד״טוב״ ו״חי״ (ענינם של יום זה, יום השבעה עשר בחודש, בגימטריא ״טוב״, והיום שמתחיל בתפלת ערבית, יום השמונה עשר, ״חי״) בכל העולם כולו:

״טוב״ - שנה טובה ומתוקה שנמשכת ע״י ארץ ישראל ועם ישראל לכל האומות שבכל העולם, שנעשה שלום בכל העולם כולו, ואחוה וריעות בין כל אומות העולם, ובלשון הנבואה[27]: ״לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה״, כי אם אך ורק שלום בעולם - ״שלום״ גם מלשון ״שלימות״[28], היינו, שכל דבר ופרט שבעולם, אצל כל האומות שבכל מדינות העולם, יהי׳ באופן שלם ומושלם.

ו״חי״ - שהרי בגאולה האמיתית והשלימה יהי׳ נראה בגלוי שהעולם כולו חי בפועל בהחיות שנמשכת ממקור החיים, שזהו הקב״ה, כיון שתתגלה אלקותו ומלכותו של הקב״ה בכל העולם כולו (בדומם, עאכו״כ בצומח, עאכו״כ בחי, עאכו״כ במדבר, ועאכו״כ בבנ״י) - כמ״ש[29] ״ה׳ ימלוך לעולם ועד״, היינו, שבעולם כולו יתגלה שהקב״ה הוא מלך על כל המציאות כולה, ובאופן ד״(לעולם) ועד״, באופן נצחי[30], גאולה נצחית[31].

ובפרט עי״ז שבנ״י מתכוננים לקבל פני משיח צדקנו באופן המתאים, עי״ז שלומדים ומאמינים מקווים ומצפים (״מ׳קוקט אויס״) שהנה הנה משיח בא, ״אָט אָט קומט משיח צדקנו״ - שעי״ז ניתוסף גם בנוגע להכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בכל הענינים ובכל הפרטים, ועוד ובמיוחד בפרט העיקרי - כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, עוד ביום י״ז לחודש אלול דשנת ״הי׳ תהא שנת נפלאות אראנו״, ויה״ר שיהי׳ תיכף ומיד ממש, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

22) ראה גם התוועדויות תנש״א ח״ג ע׳ 397 ואילך.
23) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
24) לכל ילד, ועאכו״כ מבוגר, שלהיותו לאחרי בר־מצוה, הרי כבר למד תורה יותר מלימודו של ילד יהודי קודם בר־מצוה.
25) ראה ב״ב נג, רע״א. ועוד.
26) פ׳ ראה לב, ב.
27) ישעי׳ ב, ד.
28) ראה לקו״ת פ׳ ראה ל, רע״ג.
29) בשלח טו, יח.
30) ראה עירובין נד, א.
31) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד״ה ה״ג ונאמר - פסחים קטז, ב.

ז. כמוזכר לעיל (ס״ו) יש גם ההוראה מפרשת השבוע בתורה, שכן, את כל ההוראות הדרושות מקבל יהודי מהתורה בכלל, ובמיוחד מפרשת השבוע, שנחלקת לשבעה חלקים, וכל חלק מהפרשה קשור עם יום מיוחד בשבוע, כבנדו״ד - יום השלישי בשבוע.

ויש לבאר תחלה הוראת התורה בנוגע ליום השלישי בשבוע - ״יום שהוכפל בו כי טוב״[2], היינו שביום זה נאמר בתורה ״כי טוב״ ב׳ פעמים[32]:

ענין זה מהוה הוראה ולימוד לכל הנבראים שבעולם - הן מבנ״י והן מאוה״ע - שצריך להשתדל להפיץ טוב בכל הסביבה.

וענין זה מתחיל אפילו מילדים קטנים ביותר, שהרי גם לילד קטן ניתנת האפשריות לעשות דבר טוב בשביל ילד שני, ילד שלישי, ובשביל ילדים רבים - נוסף לכך שכאשר ילד (הן ילד יהודי, והן ילד אינו־יהודי) מתנהג באופן המתאים, גומל הוא טוב הכי גדול לאביו ולאמו, שכן, אין לך תענוג גדול אצל אב ואם יותר מזה שמסתכלים ורואים כיצד הילד שלהם - שנתחנך ונתגדל על ידם בדרך מסויימת - מנצל את החינוך כדי ליתן ולהשפיע טוב לא רק בשביל עצמו, אלא גם בשביל אחיו ואחיותיו, בשביל חביריו, ועד בשביל כל הילדים שבכל העולם.

ובזה גופא - באופן ד״הוכפל בו כי טוב״, טוב בגשמיות וטוב ברוחניות[33], והיינו, שכאשר ילד - יהי׳ מי שיהי׳ - עושה דבר מסויים בעולם, צריך להשתדל שדבר זה ישפר וירומם את העולם, הן בנוגע ל״גוף״ העולם והן בנוגע לה״נשמה״ דהעולם, הן בנוגע לגשמיות העולם, והן בנוגע לרוחניות העולם (כולל גם בנוגע לאוה״ע, שגם אצלם קיימת החלוקה (כמו אצל בנ״י) דרוחניות וגשמיות).

וזוהי ההוראה והשליחות שניתנה לכאו״א מהילדים, ובודאי לכאו״א מהמבוגרים: כשם ש״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״, כך צריך כל נברא, ועאכו״כ מין המדבר, לעשות את כל התלוי בו בנוגע לשמים והארץ וכל צבאיהם (אפילו מלאכים, ואפילו שמש וירח וכוכבים), שיוכלו להמשיך בקיומם וחיותם באופן כזה שיוסיפו תמיד באור וחיות ובכל ענינים הטובים - להביא ולהעלות כל דבר ודבר שמתעסקים בו למעמד ומצב טוב ומושלם יותר מכפי שהי׳ קודם התעסקותם בהדבר, הן בנוגע ל״גוף״ (גשמיות) של הדבר והן בנוגע ל״נשמה״ (רוחניות) של הדבר.

ח. וזהו גם הלימוד וההוראה מהתחלת פרשת השבוע - ״והי׳ כי תבוא אל הארץ גו׳ ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך גו׳ והלכת אל המקום אשר יבחר ה׳ אלקיך לשכן שמו שם וגו׳״:

״והי׳ כי תבוא אל הארץ״ - שבנ״י נכנסים לארץ ישראל כפשוטה, ונעשים בעלי־בתים על ארץ ישראל,

ורואים שארץ ישראל היא במעמד ומצב של תכלית הטוב בגלוי, ועד לעיקר הטוב - בית המקדש (השלישי), ״המקום אשר יבחר גו׳״, שהוא מוכן ועומד בשלימותו, בארץ ישראל, בירושלים עיר הקודש, בהר הקודש, יחד עם קדש הקדשים שבו נמצאת ה״אבן שתי׳״, שממנה הושתת (והיא היסוד[34]) של כל העולם[35], כולל כל שבעים האומות, ועם ישראל, ביחד עם כל צרכיהם,

ומביאים לשם את ה״ביכורים״ - הפירות הכי טובים ומובחרים שהם ה״נציגים״ של כל הפירות שבכל ארץ ישראל, ומודים להקב״ה על כל הטובה כו׳, ומסיימים ״השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל״[36], שהקב״ה מוסיף בברכותיו לבנ״י, ועל ידם - לכל העולם כולו, שמים וארץ וכל צבאם, בכל המצטרך.

וההוראה מזה - ע״פ מאמר חז״ל[37] ״עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות״, שאחד הפירושים בזה, שצריכים לפעול בכל העולם כולו[38] הענין ד״תבוא אל הארץ״, היינו, שכשם שארץ ישראל היא

32) בראשית א, יו״ד. יב.
33) ראה קידושין מ, א. אוה״ת בראשית לג, ב ואילך. ועוד.
34) וכיון שהיסוד הוא באופן של ״אבן״, שמורה על חוזק ותוקף ושלימות - נעשה כן בכל הענינים שבנויים על יסוד זה, שכל פרט שבעולם הוא באופן של חוזק ותוקף ושלימות.
35) יומא נד, ב.
36) כו, טו.
37) ראה יל״ש ישעי׳ רמז תקג. לקו״ת מסעי פט, ב.
38) עי״ז שכאו״א פועל בחלקו בעולם, הן בהחלק דבנ״י והן בהחלק דאוה״ע.

המקום שבו נמצא בית המקדש שבו מביאים קרבנות להקב״ה, ובו משבחים ומודים להקב״ה, כמ״ש[39] ״ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים״ - יתפשט ענין זה בכל העולם, עי״ז שכל נברא, מין המדבר (יהודי וגם אינו־יהודי), וכן חי, צומח ודומם, נעשה במעמד ומצב היותר טוב ומובחר (״ביכורים״), בריא בגשמיות ובריא ברוחניות, ועד שכל העולם נעשה ״בית המקדש״ של הקב״ה, ובכל העולם מודים ומשבחים להקב״ה על כל חסדיו, שהוא בורא העולם ומנהיג העולם, וכשם שמנהיג את העולם בכל רגע ורגע, כך הוא בורא את העולם בכל רגע ורגע (כנ״ל ס״ה), ומוסיף בברכותיו לכל דבר שבעולם.

ועי״ז פועלים שהעולם כולו נעשה מוכן לקבל מיד את הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יקויים מ״ש ״ה׳ ימלוך לעולם ועד״, שבכל דבר שבעולם יראו את המלך והמנהיג של הדבר, הקב״ה, וענין זה נעשה באופן תמידי ונצחי, ״ועד״, כיון שלע״ל יתבטל היצה״ר, שלכן יתבטלו לע״ל כל המלחמות והמריבות וכל הענינים בלתי רצויים (כנ״ל ס״ו), ויהי׳ רק - ״ה׳ ימלוך לעולם ועד״.

ט. ענין הביכורים - קשור גם עם ענין הצדקה:

כאשר נותנים את הטוב והמובחר שבכל דבר לצדקה - הרי זו נתינה להקב״ה בעצמו, כיון שהוא זה שצריך לספק את כל הצרכים של כל הדברים והמוסדות שבעולם, ובודאי מוסדות של צדקה וגמילות חסדים (כולל גם עזר וסיוע לעניים דאוה״ע, מפני דרכי שלום[40]), מוסדות של תפלה, ״ביתי בית תפלה״, ומוסדות של תורה (התורה דשבע מצוות, או התורה של תרי״ג מצוות).

ועוד זאת, שהנתינה היא מתוך אמונה ואימון (״טראָסט״) בהקב״ה, ועד שנותנים לו הכל, היינו, שכל הכחות, וכל המחשבות והדיבורים ומעשים - מוסרים להקב״ה ובהקב״ה.

ועי״ז ניתוסף עוד יותר בהשפעה שהקב״ה נותן לכל אלה שמאמינים בו ומודים לו, עוד יותר ממה שהקב״ה נתן וביתך אתמול, ויותר ממה שביתך היום בבוקר, אחר הצהרים, לפני תפלת מנחה ובשעת תפלת מנחה - שמוסיף ונותן יותר ויותר בכל המצטרך, שזוהי צדקתו של הקב״ה.

י. וזהו גם תוכן המנהג שכאשר בימים מיוחדים מתאספים יחדיו הרבה יהודים, הרבה ילדים, ומקשרים זאת עם ענינים של גמילות חסדים, עניני תפלה להקב״ה, ולימוד הוראותיו של הקב״ה, ג׳ ענינים שפועלים ענין של ״חזקה״ - אזי מסיימים בענין של צדקה,

שלכן, עושים את כאו״א מכם שליח ליתן לצדקה לאחרי ההתוועדות, עי״ז שנותנים לכאו״א את האפשרות ליתן צדקה מממונו, והיינו, שנוסף לכך שנשאר אצלו מטבע, יוכל ליתן גם - והוא העיקר - מממונו (לאחרי שהמטבע נעשית שלו) לצדקה,

שזהו תוכן ענין ה״ביכורים״, כנ״ל.

וכמו כן מסיימים בניגון של שמחה[41],

- ע״ד השיר ושבח להקב״ה בעת הבאת הביכורים, ״וענית ואמרת גו׳״[42] -

ניגון הקשור במיוחד עם הגאולה האמיתית והשלימה,

ובפרט בעמדנו בימי שמחה - שבעת ימי המשתה של כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, שעי״ז ניתוסף בכל ההשפעות שממשיך נשיא הדור לכל הדור, שבזה נכללים כל הנמצאים בדור, גם שבעים אומות העולם, וכל הענינים דחי צומח ודומם.

יא. ועוד והוא העיקר - שע״י הצדקה נעשה גם שלימות הענין ד״פדה בשלום נפשי (כי ברבים היו עמדי)״[43], פדיית הנפש של כאו״א, שעי״ז נפדה גם הגוף של כאו״א, וענין זה נמשך לאח״ז גם בחלקו בעולם, ובהשפעתו בכל העולם, וכן ההשפעה של אוה״ע במדינותיהם - שכל העולם נפדה ממעמדו ומצבו בהוה (שהרי ככל שמעמד ומצב העולם הוא טוב, הרי יכול להיות טוב יותר), ובא למעמד ומצב

39) ישעי׳ נו, ז.
40) ראה גיטין סא, א.
41) ומנגנים כולם יחדיו, באופן של ״ואהבת לרעך כמוך״, שכל אחד משתדל שגם חבירו ינגן כמותו, עי״ז שמראה לו איך מנגנים בקול רם ובשמחה יתירה.
42) כו, ה.
43) תהלים נה, יט.

אמיתי ושלם - בגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש, כיון ש״הנה זה בא״, ״אָט גלייך קומט משיח צדקנו״.

ובזה נכלל גם שכאו״א מהנמצאים בעולם וכל העולם כולו מקבל שנה טובה ומתוקה בגשמיות, ושנה טובה ומתוקה ברוחניות, אשר, עיקר הענין דשנה טובה ומתוקה הוא המעמד ומצב דהגאולה האמיתית והשלימה.

וכל זה נעשה באופן של ״חזקה״ - שלכן יתנו ג׳ מטבעות - שפירושה בפשטות הו״ע של חוזק, היינו, שיהי׳ עולם חזק, כיון שמתנהג כפי רצון הקב״ה, שעי״ז מקבל החוזק מהמקור עצמו, הקב״ה, ביחד עם שמחה וביחד עם טוב וחסד, הן חסדים המגולים, והן החסדים שבעבר לא היו מגולים - מתגלים גם הם.

וענין זה נמשך בכל פרט בעולם, עד בהפרט - שהוא ה״כלל״ - של אמירת שירה: ״וענית ואמרת לפני הוי׳ אלקיך״, תיכף ומיד ממש.

* * *

יב. כמוזכר לעיל, מסיימים, כרגיל, בנתינת שליחות לצדקה לכאו״א מכם - שלשה מטבעות: א׳ לעצמו, ושנים הנשארים - א׳ לצדקה, והב׳ - כפי שכל א׳ יחליט, ובודאי יוסיף כל א׳ בנתינת הצדקה גם מממונו הפרטי, כדי שיתוסף עוד יותר בהצדקה.

ועי״ז יוסיף הקב״ה עוד יותר בברכותיו לכאו״א, כפי שכבר הבטיח וכתב וחתם (כביכול) שיתן יותר ויותר, החל מברכת הגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, ובפרט כאשר עושים התחלה בפועל - ע״י שירה ושבח להקב״ה מתוך ניגון הקשור עם גאולה האמיתית והשלימה.

יג. ועוד והוא העיקר - שתיכף ומיד יקויים היעוד ד״כי תבוא אל הארץ״,

ועוד לפני שבת פ׳ כי תבוא יקויים כבר מ״ש (בפרשה שלאח״ז) ״אתם נצבים גו׳ לפני ה׳ אלקיכם״,

וכן יקויים ששומעים ממשה רבינו בעצמו (מ״ש בפרשה שלאח״ז) ״האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי גו׳״, כפי שאמר זה בפעם הראשונה[44],

וענין זה מביא יחד עמו גם מ״ש (בפרשה שלאח״ז) ״וזאת הברכה אשר ברך משה״ - שמתחדשת עוד הפעם ברכתו של משה רבינו לכל שבטי ישראל, ולכל בנ״י, ״לעיני כל ישראל״,

וע״י בנ״י נמשכת הברכה לכל העולם - שהרי תיכף לאחרי הסיום ד״לעיני כל ישראל״ מתחילים ״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״, שבזה נכלל גם ״השמים החדשים והארץ החדשה״[45].

וכל זה נעשה תיכף ומיד ממש, בעמדנו עדיין בפרשת כי־תבוא, ובפרט שבפרשה זו גופא נמצאים כבר בסיום ג׳ ימים, ביום טו״ב שבחודש אלול, לאחרי תפלת מנחה, ולאחרי אמירת ״אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך״[46], ומתכוננים לתפלת ערבית שלאח״ז, שאז יאמרו עוד הפעם ״אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך״, אלא שההבדל ביניהם הוא, דכיון שגאולה האמיתית והשלימה באה תיכף ומיד, הרי מתפללים ערבית ובסיומה מספרים שלא נשארים באותו מעמד ומצב, אלא ״ילכו מחיל אל חיל״, עד ש״יראה אל אלקים בציון״[47], ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[48], בארצנו הקדושה, ובירושלים עיר הקודש, ובהר הקודש, ובבית המקדש, ועד בקודש הקדשים - כיון שכבר לפנ״ז (לפני תפלת מעריב) היתה כבר גאולה האמיתית והשלימה.

---

44) נוסף על האמירה באופן ד״שפתותיו דובבות״ (יבמות צז, רע״א) כאשר כאו״א מבנ״י לומד פרשה זו, כבלימוד פרשת האזינו בשנה שעברה, ועד״ז - וביתר שאת וביתר עוז - כאשר מזכירים עכשיו ההתחלה של ״האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי״.

45) ישעי׳ סו, כב.

46) תהלים קמ, יד.

47) שם פד, ח.

48) בא יו״ד, ט.

יד. וכיון שגאולה זו באה מתוך שמחה וטוב לבב - ינגנו עכשיו (כאמור) ניגון של שמחה, הקשור גם עם גאולה האמיתית והשלימה.

ותיכף ומיד ממש מראה כאו"א באצבעו ואומר "הנה זה בא": "אָט קומט די גאולה האמיתית והשלימה", ביחד עם משיח צדקנו!

[ניגנו "זאָל שוין זיין די גאולה כו'", וכ"ק אדמו"ר שליט"א עודד את השירה בידו הק' בשמחה רבה.

אח"כ נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א להמדריכים והמדריכות שיחיו מטבעות של עשר סענט כדי לחלק להילדים והילדות שיחיו ג' מטבעות, הא' - לצדקה, הב' והג' - לעשות בהם כטוב בעיניהם.

טרם צאתו הכריז כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

לשנה טובה תכתב ותחתם.

בס"ד. שיחת יום ד' פ' תבוא, ח"י אלול ה'תנש"א

- אחרי תפלת ערבית -

בלתי מוגה

א. כמוזכר כמה פעמים פתגם רבותינו נשיאינו (שכבר נדפס[1]) בהפירוש ד"ח"י אלול" (שבין כל הפירושים והענינים שבו, ה"ז פירוש וענין עיקרי) - להכניס חיות בכל עניני אלול.

והענין בזה:

חודש אלול הוא חודש החשבון על השנה שעברה, וגם חודש ההכנה לשנה הבאה. ולכן צריכים להיות בו ב' הענינים דחשבון והכנה בנוגע לכל פרטי הענינים דתורה עבודה וגמילות חסדים, שעליהם "העולם עומד"[2], ועאכו"כ שעליהם עומד ה"עולם" של כאו"א מישראל ושל כלל ישראל, ובפרט שבשביל כאו"א מישראל נברא כל העולם כולו[3].

ובח"י אלול (שענינו להכניס חיות בעניני אלול) צריך להיות תוספת חיות - שקשורה עם (ובאה ע"י) תוספת הפעולה - בתורה עבודה וגמ"ח.

ב. ובפרטיות יותר:

ובהקדמה - שרואים במוחש בהנהגת האדם שכאשר אומרים לו ענינים במושגים רוחניים בלבד, הנה לפעמים מבין הוא מה עליו לעשות, ולפעמים אינו מבין מה עליו לעשות, ומתעוררת אצלו שקו"ט בדבר, כך, שהזמן מתבזבז ("ס'גייט אַוועק צייט") על ענינים שאינם דרושים כלל וכלל.

ואחת מהעצות בדבר - שגם ענין שלכאורה הוא רוחני, יקשרו אותו עם ענין גשמי, דבר ממשי שכל אחד יכול למששו, ולהראות עליו ("מראה באצבעו ואומר זה"[4]) - להראות לעצמו ולבדוק את עצמו, כך, שאפילו אם נדמה למישהו שצריך הוא לחשוב הרבה כדי למצוא במה צריכה להתבטא תוספת החיות ותוספת הפעולה שלו - יש לו דבר מן המוכן.

ועוד זאת - שבענין גשמי יכולים להשתוות כולם (או עכ"פ כו"כ) באותו ענין, משא"כ בענין רוחני שתלוי יותר ברגש הלב ובהבנה והשגה במוח, שבהם הוא עיקר החילוק בין אדם לחבירו, דלא כבמעשה גשמי, ובפרט כאשר המדובר אודות בנ"י, שכולם נצטוו על עשיית אותם מעשים בכל יום ויום - כללות

---

1) סה"ש תש"ה ע' 122. וראה לקו"ש חכ"ט ע' 161 ואילך. וש"נ.

2) אבות פ"א מ"ב.

3) סנהדרין לז, סע"א (במשנה).

4) ראה תענית בסופה. שמו"ר ספכ"ג. פרש"י בשלח טו, ב.

רמ״ח מצוות עשה (וכן באופן של שלילה - שס״ה מצוות לא תעשה), אשר, אע״פ שגם בענין המעשה יתכנו חילוקים מן הקצה אל הקצה, מ״מ, יש בו נקודה מסויימת שבה משתווים כולם.

ג. ובנוגע לפועל - בקשר להוספה בתורה עבודה וגמ״ח:

בנוגע לתפלה (עבודה) - ענין המודגש ביותר בחודש אלול אצל כאו״א מישראל ואצל כלל ישראל, עד כדי כך, שאפילו תלמידי חכמים מפחיתים מזמן לימודם בתורה כדי להוסיף בעניני תפלה[5] - יכולים לקשר זאת עם מזמורי תהלים הקשורים עם חודש אלול בכלל, ועם יום זה (ח״י אלול) בפרט, הן ג׳ המזמורים שאומרים בכל יום מימי חודש אלול, והן שיעור היומי כפי שנחלק לימי החודש, השיעור של יום י״ח בחודש (ח״י אלול), וכיו״ב. ועד״ז - אם יש למישהו תפלות מיוחדות הקשורות אצלו עם ח״י אלול.

בנוגע לתורה - בענינים שהזמן־גרמא, דהיינו, הלכות הקשורות לעניני חודש אלול, או ר״ה, או ימים הבאים לאח״ז - שהרי ״שואלין ודורשין בהלכות החג שלשים יום קודם החג״[6], החל מחמשה עשר באלול, ועאכו״כ בעמדנו בח״י אלול.

ועוד והוא העיקר: כיון שא׳ מהראשי־תיבות ד״אלול״ רומז על ענין הגאולה[7] - יש לקשר זה עם הוספה בלימוד הלכות הגאולה - בספר הרמב״ם, בהלכות מלכים ומלחמותיהם ומלך המשיח, או בשולחן־ערוך - בהלכות הדנות אודות ברכת הגאולה דשמונה־עשרה, וכיו״ב.

ובנוגע לגמילות־חסדים - שגם בזה יכול להיות שקו״ט וספק כו׳ - הנה לכל לראש צ״ל ענין הצדקה לעזור ולסייע לבנ״י הזקוקים לצרכי החג, כולל גם צרכי ר״ה, כמ״ש[8] ״שלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו״, ונוסף לזה צריך להיות בצדקה ענין מיוחד הקשור עם ח״י אלול.

ובמילא, ישנו גם דבר מפורט, ברור וממשי, הן בתורה, הן בעבודה והן בגמ״ח.

ובכל ענינים אלו - ״כל המוסיף מוסיפין לו״, כמודגש בדברי חז״ל[9] בנוגע לחמשה עשר באב, אשר, עניניו נמשכים עד יוהכ״פ, ״אחת בשנה״[10], כמובן מדברי המשנה[11] ״לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים וכו׳״.

ד. וכרגיל - נסיים בעשיית כאו״א שליח על ענינים של צדקה, אשר, עי״ז ממהרים ומזרזים את הגאולה[12].

ונוסף על שליחות זו, שבשביל זה צריך ליתן לכל הפחות מטבע אחת (לכל הפחות) - יוסיפו מטבע שני׳, שטר שני (כסף של נייר), בקשר לח״י אלול.

והעיקר, כאמור, ש״כל המוסיף מוסיפין לו״ - הוספה בכל עניניו, ובענין העיקרי - להכניס חיות בכל עניני אלול, תיכף ומיד.

ועי״ז נעשית עוד הוספה, הוספה ממשית בהכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בכל הענינים, לכאו״א מישראל, בתוך כלל ישראל.

(וסיים כ״ק אדמו״ר שליט״א:) ״לשנה טובה תכתב ותחתם״.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א נתן לכאו״א מהנוכחים ב׳ שטרות של דולר, ליתן לצדקה].

---

5) ראה ברכי יוסף על שו״ע או״ח סתקפ״א סק״ו. הובא באלף למטה על מטה אפרים שם סקט״ו.
6) ראה פסחים ו, סע״א. וש״נ. שו״ע אדה״ז או״ח רסתכ״ט.
7) ראה לקו״ש חכ״ט ע׳ 274. וש״נ.
8) נחמי׳ ח, יו״ד. וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 369 ואילך. וש״נ.
9) תענית לא, א ובפרש״י.
10) ס״פ תצוה. אחרי טז, לד.
11) תענית כו, ב.
12) ראה ב״ב יו״ד, א. תניא פל״ז (מח, ב).

בס"ד. משיחות ש"פ תבוא, כ"א אלול ה'תנש"א

- תרגום מאידית -

א. בהמשך לציווי בפרשתנו[1] על מצות ביכורים (ווידוי מעשר[2]) בביאה לארץ (שבזה "השלים משה לבאר את התורה ולחדש כל המצות אשר צוה אותו ה' כו'"[3] על מה שהתחיל "בעשתי עשר חודש באחד לחודש גו' בעבר הירדן בארץ מואב"[4]) - חוזר משה לדבר על כללות קיום כל התורה והמצוות ועל הברית שבין הקב"ה לבנ"י[5] ("כי כבר השלמתי לך הכל"[3] בספר משנה תורה):

"היום[6] הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך וגו'"; ואח"כ[7] - "שמור את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום, והי' ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ גו' והקמות לך אבנים גדולות גו' וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת וכו'"; ו - "הסכת[8] ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לה' אלקיך, ושמעת בקול ה' אלקיך ועשית את מצותיו גו'", ואח"כ בהמשך הפרשה - מדובר בארוכה בקשר ל"דברי[9] הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב", עד לסיום הפרשה ממש[10]: "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון" [ותוכן זה נמשך גם בפרשיות שלאחרי זה (נצבים, וילך, האזינו וזאת הברכה), ששם מדובר (לא על מצוות פרטיות, אלא) בקשר לברית על כללות התורה והמצוות וענינים כלליים הקשורים בזה].

1) בתחלתה (כו, א ואילך).
2) שם, יב ואילך.
3) רמב"ן פרשתנו עה"פ היום הזה ה' אלקיך מצוך גו' (שם, טז).
4) דברים א, ג. ה.
5) ראה ספורנו עה"פ היום הזה גו': היום הזה — שאתה נכנס עמו לברית, הנה ענין הברית הוא שהא־ל ית' מצוך את החוקים והמשפטים לטוב לך ואתה מקבל עליך לשמרם.
6) פרשתנו כו, טז.
7) כז, א־ג.
8) שם, ט־י.
9) כח, סט.
10) כט, ח.

כיון שהציווי והברית על כללות התומ"צ בא בהמשך אחד מיד לאחרי מצות ביכורים[11], יש לומר שישנה שייכות בתוכן ענינם[12] (כידוע הדיוק בכל עניני תורה, ובסדר התורה).

ובפרט ע"פ פירוש רש"י[6], ש"(היום הזה ה' אלקיך מצוך גו') ושמרת ועשית אותם" היא ברכה שבאה בגלל קיום מצות ביכורים האמורה לפני זה[13] ("בת קול מברכתו הבאת ביכורים היום תשנה לשנה הבאה")[14].

ויתירה מזה: הברית על כללות תומ"צ נאמרה באותה פרשה ביחד עם מצות ביכורים, והתחלת הפרשה היא בענין זה (ביכורים) - שההתחלה (של כל דבר, אפילו בלשון בני אדם, ועאכו"כ בקדושה ותורה) היא הקדמה ויש לה שייכות להמשך הענין.

וצריך להבין מהי השייכות בין מצות ביכורים והברית על קבלת התומ"צ - כל התומ"צ. לכאורה ביכורים היא מצוה פרטית אחת בין כל מצוות התורה. והיא קשורה עם תנאים והגבלות בזמן במקום באיש ובמין [דוקא בארץ ישראל[15] בזמן שביהמ"ק הי' קיים[16]; דוקא מהשבעה מינים

11) ראה ספרי ריש פרשתנו: עשה מצוה האמורה בענין (ביכורים) שבשכרה תכנס לארץ. ועפ"ז, קיום הברית על כללות תומ"צ בארץ ישראל הוא בשכר קיום מצות ביכורים. אבל עדיין צריך ביאור בהשייכות ביניהם, כבפנים.
12) וענין זה נראה גם ב"מקרא ביכורים" — שההודאה היא על יציאת מצרים כו' — ענינים כלליים השייכים לכל ישראל בכל הדורות — ראה לקמן בפנים סעיף ז.
13) וראה לקו"ת ריש פרשתנו (ד"ה היום הזה ה' אלקיך מצוך — מא, רע"ג): "לא כתיב איזה יום דהמקרא מחובר לפרשה שלמעלה הימנה שמסיימת ארץ זבת חלב ודבש שקודם שנכנסו לארץ הי' כריתת ברית על קבלת התורה . . וזהו היום הזה וגו' דהיינו בשעת כניסתן לארץ, ולכן ודבש היום הזה הוי' הוא ראשי תיבות צירוף הוי' אחת שהוא"ו של ודבש שבפרשה ראשונה מחובר למקרא שלמטה הימנה כי הכל ענין אחד" (וראה לקו"ש שבהערה הבאה (ע' 231), שענין זה מתאים עם פרש"י עה"פ, כי ההכרח של רש"י ש"היום הזה גו'" קאי במצות ביכורים הוא (גם) ממה שנאמר לפני זה "ארץ זבת חלב ודבש", שדבש שייך דוקא למצות ביכורים, עיי"ש).
14) נתבאר בלקו"ש חי"ט פ תבוא (ע' 227 ואילך).
15) כלים פ"א מ"ו. חולין קלו, א. רמב"ם הל' ביכורים רפ"ב.
16) ביכורים פ"ב מ"ג. שקלים פ"ח מ"ח. תוספתא שם פ"ג. ספרי פרשתנו כו, ד. רמב"ם שם.

שנשתבחה בהן ארץ ישראל ומהמובחר שבהם[17]; דוקא מי שיש לו קרקע בארץ ישראל[18], וקרקע משובחת[19]; "אין קורין מקרא ביכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג"[20]; ועוד]. מהי השייכות של זה עם "היום הזה ה' אלקיך מצוך גו'" - שקאי על כל המצוות, שבהן מחוייבים בני ישראל בכל זמן ובכל מקום, כפרש"י עה"פ[6]: "בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם"[21].

גם צריך להבין בנוגע לשם הפרשה - "תבוא"[22]: כבר דובר פעמים רבות[23] בנוגע לשמות הפרשיות, ששמו של דבר מבטא את תוכן הדבר שנקרא בשם זה. ועפ"ז צריכים הסברה בפרשתנו: "תבוא" פירושו - כניסה (של בנ"י לארץ ישראל). ולכאורה הרי זה רק הקדמה והכנה לקיום מצות ביכורים (ושאר המצוות) שצריכים לקיים לאחרי ש"תבוא אל הארץ גו'"[24]. ואעפ"כ נקראת כל הפרשה - החל מעצם מצות ביכורים, עד גם הברית על כללות כל המצוות שבפרשתנו - בשם "תבוא", שהוא בסך־הכל הכנה והקדמה לקיום המצוות בארץ!

ב. ויובן זה בהקדים החידוש במצות ביכורים לגבי שאר האופנים בנתינת שבח והודאה לה':

התוכן דהבאת ביכורים ומקרא ביכורים הוא ההכרה ש"מאתו יתברך הוא יגיע לנו כל הברכות בעולם"[25]; ברכת הקב"ה מביאה ליהודי את שפע התבואות והפירות בשדהו, ולכן ה"ה נותן להקב"ה "מראשית כל פרי האדמה"[26], מהראשונים והמובחרים שבפירות השדה, ומודה להקב"ה (ואינו "כפוי טובה"[27]) עבור הפירות שבהם בירך אותו הקב"ה ועל כל חסדיו ("חסדי המקום"[28]) - "ועונית ואמרת לפני ה' אלקיך"[29], "יספר חסדיו יתברך עלינו ועל כל עם ישראל דרך כלל"[30].

הרגש ההודאה להקב"ה על חסדיו ואמירת התודה והשבח להקב"ה על זה, הוא ענין כללי בחיי היהודי, החל "מיד כשניעור משנתו"[31] ע"י הכרה והצהרה "מודה אני לפניך . . שהחזרת בי נשמתי"[32]. וזהו היסוד, השער הראשון לעבודת השם שלו, שנמשכת בברכות ותפלות (ע"ד "נודה לך . . על חיינו המסורים בידך . . ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים"[33]), ו"ברכות הנהנין" השונות והרבות שיהודי מברך ומודה להקב"ה במשך כל היום, ובכל יום, עבור כל טובה והנאה שנהנה, כולל - ועיקר - ברכת המזון (שהיא מן התורה[34]) - "הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים כו'"[35].

ויתירה מזה: אפילו באומות העולם, שמאמינים ומכירים שהקב"ה הוא בורא העולם ומנהיגו - ישנה ההנהגה דהודאה להקב"ה על כלכלתם וכיו"ב.

ודבר זה מודגש עוד יותר ע"פ תורת הבעש"ט הידועה (נתבארה בפרטיות ע"י אדמו"ר הזקן[36]), שבריאת כל העולם מתחדשת בכל יום ויום ובכל רגע ורגע. שזהו חסד בלתי מוגבל מהקב"ה בורא העולם לכל נברא - שמשפיע על הנברא ומביאו להכרה עמוקה יותר ולהרגש, שהוא וכל הסובב אותו תלוי בחסד התמידי דהקב"ה[37].

אבל במצות ביכורים מוצאים אנו חידוש - ביטוי עמוק וכולל יותר של הכרה והודאה להקב"ה[38]: יהודי מבטא את רגשי־תודתו להקב"ה

---

17) ביכורים פ"א מ"ג. מ"י. רמב"ם שם ה"ב־ג.

18) שהרי דוקא הפירות הגדלים בקרקע שלו חייבים בביכורים (ביכורים שם מ"ב. רמב"ם שם ה"י).

19) שהרי אין מביאין "לא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים" (מקומות שבהערה 17).

20) פרש"י פרשתנו כו, יא. וראה גם רמב"ם שם פ"ד הי"ג.

21) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 356 ואילך.

22) כך נקראת בכל החומשים שראיתי (ולא כי תבוא), ועד לדרושי רבותינו נשיאינו דפרשה זו בהתחלתם. ובטור או"ח סו"ס תכח: כי תבא. וברמב"ם "סדר תפלות כל השנה" בסופו: והי' כי תבוא. ואכ"מ.

23) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 57 ואילך. ועוד.

24) שהרי "כי תבוא אל הארץ גו'" הוא לא הציווי על הכניסה לארץ וכיבוש וחלוקת הארץ, שנאמר בפרשיות שלפני זה.

25) חינוך מצוה צא. וראה גם חינוך מצוה תרו.

26) פרשתנו כו, ב.

27) פרש"י שם, ג.

28) פרש"י שם, ה.

29) פרשתנו שם.

30) חינוך מצוה תרו. וראה גם סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קלב.

31) ל' אדה"ז בשו"ע או"ח מהדו"ב ס"א ס"ו. ועוד.

32) סדר היום בתחלתו — הובא בבאה"ט או"ח ס"א סק"ה. שו"ע אדה"ז שם. מהדו"ק שם ס"ה. סידור אדה"ז לפני "מודה אני".

33) תפלת העמידה בברכת מודים.

34) ברכות מח, ב. רמב"ם הל' ברכות רפ"א.

35) נוסח ברכה ראשונה דבהמ"ז.

36) בשער היחוד והאמונה בתחלתו.

37) ראה בכ"ז גם מכתב ח"י אלול שנה זו (לעיל ע' 268).

38) בהבא להלן, ראה גם מכתב מוצש"ק פ' תבוא, כ"א אלול שנה זו (לקמן ע' 290 ואילך).

עבור חסדיו לא רק בדיבור, אלא שמבטא זאת באופן מוחשי יותר - במעשים: הוא לוקח "מראשית כל פרי האדמה", ומביא זאת לבית המקדש, "תביא בית ה' אלקיך"[39], "אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם"[26], ומניחם לפני הקב"ה, "והנחתו לפני ה' אלקיך"[40].

ודבר זה מבטא את ההכרה המלאה ש"לה' הארץ ומלואה"[41], והכל שייך להקב"ה: יהודי אינו מסתפק בהכרה שכל רכושו בא לו בחסדי ה' וברכתו ית' - אלא הוא מראה בהבאת הביכורים שגם לאחר קבלת שפע הפירות שייכים הפירות (וכל נכסיו) עדיין להקב"ה (כיון ש"לה' הארץ ומלואה"), ולכן ה"ה מביא את "ראשית כל פרי האדמה" (הראשונים והמובחרים) "לפני ה' אלקיך", זה נשאר ברשות הקב"ה[42].

ופעולת הבאת הביכורים "לפני ה' אלקיך" (באופן שזה נשאר שם) חודרת לעומק באדם המביא הביכורים - שיכיר עוד יותר, ירגיש - שכולו וכל הנמצא ברשותו שייך "לפני ה' אלקיך" - כיון שע"י הבאת ביכורים (במעשה בפועל) מתבטאת ההכרה לא רק במחשבה ודיבור שלו (כבנתינת שבח והודאה בברכת המזון וכיו"ב), אלא גם במעשה שלו; זה חודר בכל מציאותו, כל "לבושיו", עד שהפעולה והמעשה חודר לעומק יותר גם בדיבורו - "וענית ואמרת לפני ה' אלקיך", שאומר זאת בקול רם ("וענית ל' הרמת קול"[43]) ובשמחה[44], ומחשבתו וכוונתו בזה[45].

ג. ויש לומר הביאור בזה[38]:

חז"ל אומרים[46] שבני ישראל נקראים "ביכורים", כמ"ש[47] "כביכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם", ו"קדש ישראל לה' ראשית תבואתה"[48], כיון שכשם ש"ביכורים" (מלשון בכור) הם "ראשית פרי האדמה", ו"הן ביכורים לכל"[49] - כך בני ישראל הם ה"ראשית" דהעולם[50] - לפני ולמעלה מכל מה שנברא - "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר"[51]. וכמאחז"ל[52] עה"פ[53] "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", שהעולם נברא "בשביל ישראל שנקראו[48] ראשית תבואתה".

וזה נוגע לא רק לכללות נשמות ישראל למעלה או כללות עם ישראל למטה, אלא לכל יהודי פרטי למטה, אנשים נשים וטף, כמאחז"ל[54]: "כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם", כל יהודי צריך לומר שהעולם נברא בשבילו.

כשם שאת הביכורים בפשטות צריכים להביא לירושלים ולהניח בבית המקדש, "לפני ה' אלקיך" - כן הוא גם בנוגע לבנ"י: בהיותם ה"ביכורים" של העולם, הרי ה"מקום" האמיתי דבנ"י, דכל יהודי, הוא "לפני ה' אלקיך", בבית המקדש. כיון שהמציאות העיקרית והאמיתית של יהודי (גם כנשמה בגוף למטה) היא הנפש האלקית שלו[55], שהיא "חלק אלוקה ממעל ממש"[56], עד - בלשון הידוע[57] - "ישראל וקוב"ה כולא חד", ולכן, כל יהודי, בכל מצב שנמצא, קשור ומחובר עם הקב"ה, ולכן צריך הוא להמצא (גם בגלוי) "לפני ה' אלקיך",

"לפני" - הן בפירושו הפשוט: לפני - בסמיכות

---

39) משפטים כג, יט. תשא לד, כו.
40) פרשתנו כו, י.
41) תהלים כד, א.
42) שנעשים כקדשי מקדש וניתנים לכהנים (ראה ביכורים פ"ג מי"ב. רמב"ם הל' ביכורים רפ"ג. וראה גם רמב"ם שם פ"ב הי"ט. ועוד).
43) פרש"י פרשתנו כו, ה, מסוטה לב, ב.
44) ספרי ופרש"י שם, יא. פסחים לו, ב. רמב"ם שם פ"ד הי"ג.
45) ראה חינוך שבהערה 30: האדם מעורר מחשבותיו ומצייר בלבבו האמת בכח דברי פיו, על כן בהיטיב אליו השם ברוך הוא ובברכו אותו .. ראוי לנו לעורר לבנו בדברי פיהו ולחשוב כי הכל הגיע אליו מאת אדון העולם כו'.
46) זח"ג רנג, א (ברע"מ). וראה זח"ב קכא, רע"א. — הובאו ונת' באוה"ת פרשתנו ע' תתרלג ואילך. שם ע' תתרלט ואילך. סה"מ תרנ"ד ע' רפד ואילך. וראה גם אסת"ר פ"ט, ב.
47) הושע ט, י.
48) ירמי' ב, ג.
49) תרומות פ"ג מ"ז (וברע"ב שם בפירוש הא').
50) ראה זח"ב וח"ג שם. ד"ה קדש ישראל לה' בלקו"ת פינחס עט, סע"ב ואילך. אוה"ת פינחס ס"ע א'רג ואילך. שם ע' א'ריב ואילך. סה"מ תר"ל ע' רה ואילך.
51) ב"ר פ"א, ד. וראה תדא"ר פי"ד.
52) פרש"י ר"פ בראשית. וראה גם תנחומא (באָבער) בראשית ג. ויק"ר פל"ו, ד.
53) בראשית א, א.
54) משנה סנהדרין לז, סע"א. וראה פיה"מ להרמב"ם בהקדמתו ד"ה דע כי הקדמונים חקרו.
55) ראה תניא רפל"ב. שעהיוה"א פ"ו (פ, סע"ב). רדב"ז לרמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ד.
56) תניא רפ"ב.
57) ראה זח"ג עג, א.

להקב"ה, והן בפירושו הפנימי: מלשון פנימיות[58] - בפנימיות "ה' אלקיך", "ישראל וקוב"ה כולא חד". הגם שכל העולם נברא ע"י הקב"ה, אמנם העולם נברא רק כאמצעי "בשביל ישראל שנקראו ראשית", ובמילא אין זה בא ואין זה מגיע בפנימיות ("לפני") הרצון והכוונה דהוי' אלקיך; משא"כ ישראל הם "ביכורים" ("ראשית") - התכלית היא בהם גופא[59], וכל שאר הדברים נבראו "בשביל ישראל", כיון ש"ישראל וקוב"ה כולא חד", ולכן קשורים הם עם "לפני (הפנימיות ד)הוי' אלקיך"[60],

וכפי ש"הוי'" (מלשון מהוה[61]) נעשה "אלקיך" (לשון יחיד, לא אלקיכם), "כחך וחיותך"[62] - כיון שכל יהודי - גם כפי שנמצא כנשמה בגוף למטה (שנתהוה משם הוי' כפי שנתלבש באלקיך, כחך וחיותך) - הוא בדרגת ביכורים, כנ"ל ש"כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם", ואין מחלקים בזה בין יהודי אחד לאחר, אלא "כל אחד ואחד" ממש - אפילו כזה שנמצא בדרגא נחותה (בחיצוניות) "חייב לומר בשבילי נברא העולם".

ומזה מובן גם, שזה שיהודי הוא "לפני ה' אלקיך" צריך לחדור בכל חיי היהודי בכלל, וגם בפרט. יהודי צריך להרגיש שכל פרט בחייו הוא ענין של "ביכורים" להקב"ה: לא רק כאשר הוא עוסק בענינים אלקיים, לימוד התורה וקיום המצוות, אלא אפילו כאשר הוא מתעסק בעניני חולין דפרנסה וכדומה - הרי כיון שהם דברי הרשות של יהודי, שייכים גם הם לענין הביכורים, ובמילא צריכים הם להיות חדורים בהתנשאות וקדושה המלאה ונעלית ביותר[63], כמתאים לענין שנעשה "לפני הוי אלקיך".

ואפילו כאשר מדובר אודות מחשבה אחת ויחידה, דיבור או מעשה, שנראה חסר חשיבות ביחס לשאר מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו - הרי בהיותם מחשבה, דיבור או מעשה של יהודי, ה"ז חלק מ"ביכורים" ששייכים בבית המקדש, "לפני הוי' אלקיך"!

וההסברה בזה היא, כנ"ל: כיון שזהו חלק מחיי היהודי - ויהודי הוא "כולא חד" עם הקב"ה, ואין הוא אמצעי לדבר אחר, אלא הכוונה והתכלית היא בו גופא - הרי מובן, שכן הוא גם בנוגע לפרטי חייו, שכל פרט שיהודי עושה, כל מחשבה דיבור או מעשה שלו, ובכל רגע בזמן ונקודה במקום שבו הוא נמצא - אפילו אחד ויחיד וקטן ערך[64] (לפי ערך) - הוא חלק מ"ביכורים" שנמצאים "לפני ה' אלקיך" ב"בית המקדש" ("מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[65]), וגם ברגע זה ובמקום זה (אפילו אם זהו רק דבר ארעי) יש לו חיוב לומר "בשבילי נברא (כל) העולם", כיון שכל הענינים נבראו בשביל עבודתו של יהודי (במחשבה, דיבור או מעשה) בזמן ומקום מסויים זה דוקא - כיון ש"מה' מצעדי גבר כוננו"[66] (ע"ד "מקדש אד' כוננו ידיך"), [עד שיהודי יש לו כח ושליטה לפעול שינוי וחידוש בזמן ומקום - "ישראל דקדשינהו לזמנים"[67], ועד"ז בנוגע לקידוש המקום (ע"י בנין ביהכנ"ס וכיו"ב)].

ד. עפ"ז מובן החידוש דמצות ביכורים לגבי שאר האופנים בהודאה ושבח לה':

---

58) להעיר מתו"א משפטים עה, ג. תו"ח שם תט, רע"א. ועוד.

59) ראה לקו"ש ח"ב ע' 604. ח"ה ע' 246. ח"ו ס"ע 235 ואילך. ח"י ע' 25.

— וגם הענין ש"אני נבראתי לשמש את קוני" (משנה ובריתא סוף קידושין), הנה מכיון שישראל וקוב"ה כולא חד, הרי זה גופא מה שנבראו לשמש את קונם, זהו המציאות שלהם (וראה לקו"ש ח"ה שם ובהערה 40). וראה (יתירה מזה) לקו"ש חכ"ד ע' 163 הערה 44.

60) ועוד יש לומר: "לפני הוי' אלקיך" — למעלה מהוי' אלקיך (ע"ד הפירוש ב"לפני הוי' תטהרו" (אחרי טז, ל) — אוה"ת דרושים ליהוכ"פ ע' ב'קלט), שהרי ישראל וקוב"ה כולא חד, למעלה משם הוי' (מלשון מהוה) ואלקיך (שם אלקים).

61) זח"ג רנז, סע"ב. פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט. שעהיוה"א רפ"ד.

62) ראה לקו"ת במדבר טו, ריש ע"ד. שלח מ, ג. אוה"ת יתרו ע' תתצט ואילך. לקו"ש חי"ח ע' 191.

63) ראה גם לקו"ש חכ"ד ע' 622. וש"נ.

64) עפ"ז יומתק הדין (פאה רפ"א. ביכורים פ"ב מ"ג) שביכורים אין להם שיעור (מן התורה*), "אפילו אשכול אחד ואפילו גרוגרת אחת" (ספרי פרשתנו כו, ב).

65) בשלח טו, יז.

66) תהלים לז, כג. וראה "היום יום" י תמוז. ג אלול. יד חשון. התוועדויות תשמ"ח ח"ד ע' 28 ואילך. וש"נ. וראה "היום יום" ח"י אלול תורת הבעש"ט בש"פ תבוא תרנ"ב עה"פ והי' כי תבוא גו'.

67) ברכות מט, א.

*) רמב"ם הל' ביכורים פ"ב הי"ז. — ויש סוברים שעניקר ביכורים אף מדבריהם אין לו שיעור (ראה אנציקלופדיה' תלמודית בערכו (כרך ג ע' שה), וש"נ).

הענין הפנימי ד"ביכורים" הוא, שמגלה איך המציאות האמיתית דבנ"י היא דבר אחד עם הקב"ה, ולכן כל פרטיו הם "לפני ה' אלקיך" - משתקף בקיום מצות ביכורים בפשטות (ע"י בנ"י), שאין זו רק הודאה בדיבור, אלא גם במעשה - שמביאים את הפירות הגשמיים "לפני ה' אלקיך" והם נשארים ברשותו של הקב"ה, הפירות הגשמיים נהפכים לקדושה[68], וזה חודר במציאותו של היהודי המביא את הביכורים, במחשבה דיבור ומעשה שלו - שהוא (היהודי) נעשה ה"אומר" (המקור) שאומר ומזמר את שבחו של הקב"ה - "ועניית ואמרת לפני הוי' אלקיך", וכל הסובבים, כולל ה"כהן אשר יהי' בימים ההם"[69], וגם הקב"ה בעצמו כביכול, עומדים ומקשיבים לדבריו,

לא רק כהיחס דבורא ונברא שהנברא מודה לה' על השפעת החיות והחסד, אבל הבורא והנברא נשארים שני דברים נפרדים, כנ"ל.

ע"י קיום מצות ביכורים, מגלים למטה בעוה"ז התחתון, איך שבנ"י (בהיותם נשמות בגופים) הם "ביכורים" ("ראשית") דכל העולם, שבשבילם נברא כל העולם.

ה. מזה מובן הענין הכללי במצות ביכורים שמקשר אותה עם כללות התומ"צ:

ביכורים מגלים את התכלית דקיום כל התורה ומצוות - שאצל יהודי, גם כפי שהוא נמצא נשמה בגוף בעוה"ז הגשמי, יורגש בגלוי שהוא "ביכורים" ("ראשית" של כל העולם) - בהיותו דבר אחד עם הקב"ה, "לפני הוי' אלקיך", "ישראל וקוב"ה כולא חד".

ו. יתירה מזה ובעומק יותר:

זה שבנ"י הם "ביכורים" - "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר" - הוא אפילו לגבי תורה. אע"פ ש"בראשית" - "ב' ראשית", "בשביל התרה שנקראת[70] ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתה"[71], "שני דברים קדמו לעולם תורה וישראל, ואיני יודע איזה מהם קודם" - הרי

68) ראה בהנסמן בהערה 42.
69) פרשתנו כו, ג.
70) משלי ח, כב.
71) פרש"י שבהערה 52. וראה גם תנחומא (באָבער) בראשית ה.

"כשהוא אומר צו את בני ישראל דבר אל בני ישראל אומר אני ישראל קדמו"[72], כיון ש"כל התורה היא ציווים לישראל"[73].

אמנם אין הפירוש בזה, שישראל, כפי שהם קדמו ולמעלה מהתורה, אין להם שום שייכות עם התורה ח"ו - כמובן מזה גופא שהתיבה האחת דבראשית כוללת "ב' ראשית", תורה וישראל. ז.א. שאע"פ שבגלוי תורה וישראל הם שני דברים, אבל באמת ובעצם הם דבר אחד: בנ"י קשורים עם תורה ("הם חיינו ואורך ימינו"[74]), ותורה קשורה עם בנ"י ("כל התורה היא ציוויים לישראל").

והפירוש בזה ש"ישראל קדמו" לתורה הוא - ע"ד סיבה ומסובב כביכול: תורה ניתנה בשביל בנ"י (ציוויים לישראל), ולכן[75] פקו"נ דוחה כל התורה כולה[76], ולא להיפך. קיום התורה (לאחרי מ"ת) אינו שייך ללא בנ"י, צריכים את בנ"י שיקבלו ויקיימו את התורה (שהיא "מורשה קהלת יעקב"[77]). משא"כ קיום ישראל שייך אפילו כאשר אדם עובר על תומ"צ ח"ו - כמאחז"ל[78] "אע"פ שחטא ישראל הוא", כיון שבנ"י הם נעלים מהתורה [כפי שזה מתבטא בגלוי בענין התשובה, שאפילו מי שעבר ר"ל על התורה, יכול לעשות תשובה, כיון שנשמתו מגיע ב"מקום" שהוא למעלה מתורה (כידוע[79] בענין "שאלו לתורה כו' שאלו להקב"ה כו' אמר יעשה תשובה ויתכפר לו"[80])].

אבל כיון שהתורה באה ביחד עם ישראל ("ב' ראשית") - אלא שבזה גופא - "ישראל קדמו"[81] -

72) ראה תדא"ר פי"ד (וראה התוועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 559 שוה"ג להערה 40).
73) סה"ש תש"ה ע' 121. וראה גם סה"מ ה'ש"ת ע' 61.
74) נוסח ברכת אהבת עולם דתפלת ערבית — ע"פ לשון הכתוב (נצבים ל, כ) "כי הוא חייך ואורך ימיך".
75) ראה גם התוועדויות שם ע' 74 הערה 61.
76) ראה יומא פב, א. כתובות יט, א.
77) ברכה לג, ד.
78) סנהדרין מד, א.
79) ראה סה"מ תרכ"ט ע' שלח ואילך. ובכ"מ.
80) יל"ש תהלים רמז תשב. ועוד.
81) ועפ"ז אולי יש לומר הפירוש בהקס"ד במדרש "(שני דברים קדמו לעולם תורה וישראל) ואיני יודע איזה מהם קודם" (אף שאומר אח"כ "כשהוא אומר צו את בני ישראל .. אומר אני ישראל קדמו") — שכן הוא גם לפי המסקנא (ש"איני יודע איזה מהם קודם"), כי ישראל ותורה חד הם, אלא שבזה גופא ישראל קדמו.

הרי מובן, שעצם מציאותם של ישראל קשורה לתורה [כיון שבנ"י קשורים בעצם עם הקב"ה, ולכן גם עם - חכמתו ורצונו ית'[82] (תורה), (שאורייתא וקוב"ה כולא חד[83])], ולכן מציאותם של ישראל עצמם (בהיותם חד עם קוב"ה) מביאה אותם לקיום התורה בפועל ובגלוי, כפס"ד הרמב"ם[84] שהרצון הפנימי דיהודי (אפילו במצב שיצרו תקפו) הוא תמיד לקיים את רצון ה' ("רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות").

אלא שע"ד הרגיל - ענין זה גופא (שישראל קדמו לתורה) מתגלה בפועל ע"י תורה; כי לפי סדר העבודה ע"ד הרגיל לכתחילה (מצד "אדם ישר הולך") צריך יהודי ללמוד תורה ולקיים מצוותי', ועי"ז מתגלית מעלתו של יהודי; אבל גם לולא זה שייך שיהי' גילוי העצם דבנ"י כפי שהם למעלה מתורה (כמודגש בעבודת התשובה, כנ"ל), כדלקמן.

והביאור בזה: בנוגע להלשון[57] "תלת קשרין[85] אינון מתקשרן דא בדא, קוב"ה אורייתא וישראל", וידועה השאלה[86]: שלשה דברים מתקשרים באמצעות שני קשרים. מהו הלשון "תלת קשרין"? ואחד הביאורים בזה[87]: נוסף על הקשר דישראל עם קוב"ה שנעשה ע"י אורייתא, ישנו גם קשר שלישי בין ישראל וקוב"ה - כפי שישראל הם למעלה מאורייתא, ואדרבה - הם מחברים את התורה עם קוב"ה[88] (שלמעלה מהתורה).

ועוד י"ל: בעבודה יש ב' סדרים, לפעמים תורה קודם לישראל ולפעמים ישראל קודם לתורה (כדלקמן בפנים), ולכן "איני יודע איזה מהם קודם" בסדר העבודה בפועל. אבל לפי שני האופנים הרי "ישראל קדמו" בשרשם למעלה.

82) ראה תניא פ"ד.

83) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה הנסמן במאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א ע' רפה. וראה זח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב). תכ"ב (סד, א). לקו"ת נצבים מו, א. ועוד.

84) הל' גירושין ספ"ב.

85) "צ"ע דבזהר פ' אחרי דע"ג ע"א לא נא' הל' תלת קשרין כ"א תלת דרגין אינון דמתקשרין כו'. אמנם בודאי נמצא באיזה מקום בזהר או בתי' בל' תלת קשרין, וכפה"נ כ"ק רבינו אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע אמר בכל פעם בל' תלת קשרין כו' שכן נז' הלשון בכל הדרושים" — סה"מ תרנ"ז ס"ע כח.

86) סה"מ תרנ"ז שם.

87) לקו"ש חי"ח ע' 408. חי"ט ע' 264. ועוד.

88) ראה לקו"ת שלח מז, רע"ג. סה"מ תש"ה ע' 123. וראה גם התוועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 559.

זאת אומרת, בישראל ישנם שתי דרגות: (א) נשמות ישראל כפי שהן יורדות למטה בגוף בעולם הזה הגשמי, שבו הן "יש נברא ממש"[89], ובגלל העלם והסתר העולם, לא נראה בגלוי הקשר שלהם עם קוב"ה, ולכן צריכים לגלות זאת ע"י אורייתא - שגם בהיותה למטה "אורייתא וקוב"ה כולא חד"; (ב) ועי"ז (הקשר דישראל עם אורייתא) - מתגלה העצם דישראל, כפי ש"ישראל וקוב"ה כולא חד", כפי שהם קדמו ונעלים מתורה. ולכן יש בכחם של בנ"י להשפיע ולחדש בתורה[88], עד שהם מחברים את התורה וקוב"ה שלמעלה מהתורה (כנ"ל).

ויש לומר, שכיון שבנ"י - גם כפי שהם נמצאים למטה - הם "ביכורים", "לפני ה' אלקיך" - הרי גם למטה ישנו העצם דבנ"י כפי שהם למעלה מתורה [וענין זה מתבטא בגלוי בענין התשובה, כנ"ל].

וכמובן גם ממאחז"ל הנ"ל ש"חייב כל אחד ואחד לומר בשבילי נברא העולם", שזה כולל (בפשטות) כל יהודי, אפילו עם־הארץ[90], שאין לו שייכות גלוי' לתורה. [וכמרומז בלשון חז"ל: אפילו בהדרגא ד"נברא העולם" - שהיתה לפני מתן תורה ולפני הציווי על לימוד התורה - חייב לומר "בשבילי נברא העולם"].

ויש לומר שזה מתבטא בנוגע לפועל בנוגע לתינוק וקטן בישראל (קודם שמתחיל לדבר ושייך ללימוד התורה בגלוי), ועד"ז קטן בידיעות שעדיין אין לו שייכות גלוי' לתורה (שלא באשמתו ח"ו, אלא תינוק שנשבה לבין העכו"ם[91]) - שכיון שהקב"ה העמידו במצב זה ואין הוא אשם בכך, הגם שעדיין אין לו שייכות גלוי' לתורה, אעפ"כ גם הוא בדרגת "ביכורים", ששייך "לפני ה' אלקיך", שקדמו ולמעלה מכל עניני העולם, ואפילו קדמו לתורה, וכל הענינים נבראו "בשבילו".

זאת אומרת, שבעבודת השם בפועל ישנם שני אופנים: (א) ע"ד הרגיל נעשה הקשר דישראל וקוב"ה ע"י אורייתא[92], ולכן "תלמוד תורה כנגד

89) סה"מ תש"ה שם.

90) ראה תו"כ ופרש"י עה"פ קדושים כ, א (ד"ה עם הארץ): "עם שבגינו נבראת הארץ".

91) ראה רמב"ם הל' ממרים פ"ג ה"ג.

92) וי"ל שעל דרגא זו אחז"ל (חולין צב, א) "עלין שבה אלו

כולם"[93], וישנו חיוב תמידי על כל יהודי ללמוד תורה בכל רגע פנוי[94], כיון שבזה תלוי קיומו ומציאותו. (ב) כאשר מדובר אודות אדם שנמצא במצב - שלא באשמתו - שעדיין אין לו שייכות גלוי' לתורה - נמצא אצלו ענין ה"ביכורים", שבשבילו נברא הכל. ואדרבה - זה גופא מביא אותו לתורה, כנ"ל.

ז. ויש לומר שהענין הכללי במצות ביכורים (הגילוי דמעלתם של ישראל - "ביכורים" - גם בעוה"ז הגשמי, עד מעלתם שקדמו לתורה) מתבטאת גם ב"מקרא ביכורים", הפרשה שמביא הביכורים אומר: "וענית ואמרת לפני ה' אלקיך, ארמי אובד אבי וירד מצרימה גו' ויוציאנו ה' ממצרים גו' ויתן לנו את הארץ הזאת גו'"[95] - שאלו (ירידת יעקב למצרים ויציאת מצרים והכניסה לארץ ישראל) הם ענינים כלליים הקשורים עם כל בנ"י בכל הדורות[96]:

תוכן הקריאה הוא, שלמרות ש"ארמי אובד אבי", שיעקב נמצא אצל לבן, ו"לבן ביקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב כו'"[97], ולאח"ז ("ועוד אחרים באו עלינו לכלותינו"[97]) "וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט" ("בשבעים נפש"[97]) - שכל זה הי' לפני מתן תורה - הרי לא רק שזה לא פגע ביעקב ובניו, אלא אדרבה: "ויהי שם לגוי גדול עצום ורב"[29], הן בכמות והן באיכות,

[החל עוד בזמן יעקב, שזכה ש"מטתו שלימה"[98], עד שכאשר הי' ליעקב חשש בזה, "אמרו לו בניו: שמע ישראל (ישראל סבא) ה' אלקינו ה' אחד, כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"[99]

- שגם בהיותם במצרים, "אין בלבנו אלא אחד" - שלימות האחדות עם הקב"ה, "לפני ה' אלקיך"];

וגם לאח"ז - אע"פ ש"וירעו אותנו המצרים וגו'"[100], במיצרים וגבולים[101] דעולם, הרי "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטוי' ובמורא גדול ובאותות ובמופתים", עד "ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש"[102] - שבחר בבנ"י כ"ביכורים" דכל העולם[103]; ולכן מביא את בנ"י - מדה כנגד מדה[104] - "ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' והנחתו לפני ה' אלקיך".

שענין זה מגלה איך שבנ"י - גם לפני מתן תורה, לפני שקבלו שייכות גלוי' לתורה למטה[105] - הם בדרגת "ביכורים", שקדמו לכל דבר, אפילו לתורה, וזה מתבטא בגלוי עי"ז ש"ויהי שם לגוי גדול עצום ורב", ואח"כ "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטוי' ובמורא גדול ובאותות ובמופתים", עד "ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש".

ח. עפ"ז יומתק גם הדין בביכורים, ש"הביכורים טעונין כלי"[106], כמ"ש[26] "ושמת בטנא", ובזה גופא הדין הוא, ש"הביאם בכלי מתכות [כמנהג העשירים ש"מביאים ביכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב"[107]] נוטל הכהן הביכורים וחוזר הכלי לבעליו, ואם הביאם בכלי ערבה וחלף וכיוצא בהן [כמנהג העניים[107]] הרי הביכורים והסלים לכהנים"[108]:

עמי הארץ .. דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא". ועפ"ז מובן שאין זו סתירה למאחז"ל הנ"ל ש"כל אחד ואחד חייב לומר כו'", שכולל בפשטות גם ע"ה.

93) פאה פ"א מ"א.

94) סנהדרין צט, א.

95) פרשתנו כו, ה ואילך.

96) כמאחז"ל בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (משנה פסחים קטז, ב).

97) פרש"י עה"פ.

98) ויק"ר פל"ו, ה. פרש"י ויחי מז, לא. וראה פסחים נו, א. ועוד.

99) פסחים שם.

100) פרשתנו שם, ו.

101) ראה תו"א וארא נז, ב ואילך. בשלח סד, א־ב. יתרו עא, ג ואילך. ובכ"מ.

102) פרשתנו שם, ח־ט.

103) ועפ"ז יומתק המשך הכתובים שלאחרי זה (שם, יח־יט) — "וה' האמירך (מלשון חשיבות, אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם — ברכות ו, א) להיות לו לעם סגולה גו', ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה". וכן להלן כח, א.

104) ראה סוטה ח, ב. ט, ב. וש"נ. ועוד.

105) דאף שהאבות קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה (ראה יומא כח, ב. קידושין פב, א), הי' זה ברוחניות ולא פעל זיכוך בחפצא הגשמית של העולם (ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ואילך. וש"נ).

106) ל' הרמב"ם הל' ביכורים פ"ג ה"ז, מספרי פרשתנו כו, ב.

107) ביכורים פ"ג מ"ח.

108) רמב"ם שם ה"ח.

שלימות[109] הגילוי דמעלתן של ישראל בבחי' "ביכורים" היא בזה, שגם כפי שהם נמצאים ב"כלי", נשמה בכלי הגוף (מוגבל), עד אפילו בכלי עני (אין עני אלא בדעת[110]), ניכר שם איך שהם "ביכורים". ואדרבה: "הביכורים טעונין כלי" - הביכורים באים "לפני ה' אלקיך" דוקא על ידי כלי.

עד שדוקא כלי שעשוי מדברים הכי פשוטים (מעוה"ז התחתון שאין תחתון למטה ממנו) מתאחד עם הביכורים, באופן ש"הביכורים והסלים לכהנים", שגם הכלי עצמו נעשה בדרגת "לפני ה' אלקיך".

ויתירה מזה: עי"ז נפעל שיהי' "ושמת בטנא", טנא ר"ת טעמים נקודות אותיות[111] - שתהי' השלימות דתורה, נוסף על האותיות ונקודות התורה - גם טעמי התורה, ובאופן ד"ושמת" את ה"ביכורים" - שיהודי "מונח" בפנימיות ב(טעמים נקודות אותיות ד)תורה.

ט. ע"פ הנ"ל יובן (בעומק יותר) השייכות דמצות ביכורים עם המשך הפרשה אודות הברית על כללות התומ"צ [נוסף על האמור לעיל (ס"ה), שביכורים מבטאים את התוכן דכל התומ"צ]:

"ביכורים" - המעלה העצמית דישראל (שקדמו לתורה) - הוא ההתחלה והיסוד דכל התורה והמצוות; כיון ש"ישראל וקוב"ה כולא חד", עושה הקב"ה (לכתחילה) כריתת ברית עם בנ"י שמאחדת את הקב"ה עם בנ"י (כהאחדות דשני חלקי הברית), באופן גלוי גם למטה, וזה מתבטא בפועל ובגלוי עי"ז ש"ושמרתם את דברי הברית הזאת", בנ"י מקבלים על עצמם ומקיימים את התורה ומצוות של הקב"ה, "היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך" (באופן שחודר בהם לגמרי), כך שרואים בגלוי בעולם איך ש"וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה גו' ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת"[112].

109) בהבא להלן, ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 145 ואילך.
110) ראה נדרים מא, א.
111) מגלה עמוקות אופן נג. או"ת להה"מ פרשתנו (נו, ב). וראה גם התוועדויות תשמ"ט ח"ד ע' 311.
112) פרשתנו כו, יח־יט.

י. ובזה יובן גם - בפרטיות יותר - השייכות דביכורים לדרשת רש"י עה"פ "היום הזה ה"א מצוך" - "בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם"[113]:

דובר לעיל (ס"ג), שכיון שתכלית בנ"י - בהיותם "ביכורים" - היא בהם עצמם, והכל נברא עבורם, מובן לכן שכל פרט בחיי יהודי (אפילו דבר שאין לו עדיין שייכות גלוי' עם תורה) - כל רגע בזמן, כל נקודה במקום, כל מחשבה דיבור או מעשה יחיד, יש לו תכלית בו עצמו (ואינו אמצעי לדבר נוסף), ז.א. שזהו דבר חדש לגמרי (מצד התכלית שיש בפרט זה עצמו), ע"ז חל החיוב לומר "בשבילי (בשביל פרט זה) נברא העולם", ז.א. כל עניני העולם, כל הרגעים בזמן וכו' נכללים ברגע אחד זה.

מזה מובן, שהכח לפעול ש"בכל יום יהיו (תומ"צ) בעיניך חדשים" (אע"פ שעשה את העבודה גם לפני זה) - בא דוקא מבנ"י ("ביכורים"), כיון שבנוגע לכל עניני העולם - כיון שאין הם תכלית לעצמם, אלא אמצעי לדבר אחר (בשביל ישראל ובשביל התורה), ייתכן שיום (ועאכו"כ רגע) בזמן, יהי' המשך לעבודה דיום שלפנ"ז, או הכנה ואמצעי ליום שלאחרי זה;

דוקא בנ"י יש להם הכח לפעול "בכל יום יהיו בעיניך חדשים", חידוש אמיתי [בדוגמת החידוש בכל יום ובכל רגע בהתהוות יש מאין ע"י הקב"ה עצמו[114]] ובכל יום, שכולל גם בכל רגע ורגע, באופן שהרגע החדש נעשה התחלה חדשה בעבודתו בתומ"צ שכולל את כל הרגעים עד סוף וסיום עבודתו,

וכפי שדוקא בנ"י יש בכחם לחדש בתורה עצמה (בהיותם קודמים לה), עד גם - לפעול חידוש בלומד התורה עצמו, שנעשה כאחדים חדש ממש (ע"י לימוד התורה שלו), ובכל יום ורגע - באופן חדש.

יא. ובזה יובן גם הביאור בשם הפרשה "תבוא":

113) כנ"ל ס"א.
114) ראה סה"מ עטר"ת ע' תמד. ה"ש"ת ע' 117 ואילך.

אע"פ ש"תבוא (אל הארץ)" הוא הכנה והקדמה לקיום המצוות בכניסה לארץ ישראל - אבל בהיותם פעולה וסדר עבודה דבנ"י, יש בזה ("תבוא") גופא תכלית לעצמו (נוסף לזה שזוהי הקדמה להבא לאח"ז), שכולל (בפרט זה) את כל עניני העבודה.

וזהו גם התוכן דתיבת "תבוא" עצמה: גם בתחלת עבודתו של יהודי, כאשר הוא אוחז רק ב"תבוא" (עוד קודם שמקיים מצוה) - צריך הוא "להכנס" (תבוא) בזה בפנימיות[115], בידעו שב"תבוא" גופא נמצאת תכלית העבודה ברגע זה, שכוללת - ונותנת רק הכח - לעשות את העבודה שלאחרי זה: "וירשתה וישבת בה", והמצוה דהבאת ביכורים ומקרא ביכורים, עד - כללות קיום הברית בהמשך הפרשה.

ולהוסיף, ששם הפרשה "תבוא"[116] מרמז שה"תבוא" הוא באופן ודאי (אין המדובר כאן אודות הציווי להכנס לארץ ישראל) - וה"כי" מבטא את הסדר שבו זה יהי' - שדבר ודאי שיהי' "תבוא אל הארץ וירשתה וישבת בה", ובאופן ד"והי' כי תבוא" - אין והי' אלא מיד[117], עד שמיד מקיימים את מצות ביכורים.

*

יב. ענין הנ"ל יש לו שייכות מיוחדת עם חודש אלול - הזמן דחשבון הנפש[118] על השנה שעברה ושל ההכנה לשנה הבאה:

חודש אלול - ר"ת "אני[119] לדודי ודודי לי"[120] - הוא זמן שבו כל יהודי מרגיש קרוב להקב"ה, וקירבה הקשורה עם אהבה, כמודגש בהביטוי "דודי"[121]. וכמשל הידוע של אדמו"ר הזקן[122], שבחודש אלול הקב"ה הוא כ"מלך בשדה", "ואז רשאין (ויכולים[123]) כל מי שרוצה להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם", וכל אחד יכול לבקש ממנו כל מה שהוא צריך,

ובזה מודגש עוד יותר התוכן ד"ביכורים" - התאחדות בנ"י עם הקב"ה ומתוך קירוב ואהבה ("דודי") מצד חשיבותם של בנ"י אצל הקב"ה; ובנוסף לזה הרי אין בזה שום תנאים, שצריך להיות תלמיד חכם, לומד תורה או מקיים מצוות וכיו"ב, אלא "כל מי שרוצה" יכול לקבל את פניו והוא "מקבל את כולם בסבר פנים יפות". וענין זה מדגיש את המעלה העצמית דבנ"י - בהיותם "ראשית תבואתה" דהקב"ה - הרי הם מאוחדים עמו באהבה עמוקה (מבלי הבט על מעמדם ומצבם בגלוי ובחיצוניות).

וענין זה נמצא בהדגשה יתירה בכך ש"אני לדודי ודודי לי" (ר"ת אלול) מתחיל ב"אני" - עצם המהות של יהודי, כפי שהוא נמצא ב"אני" (מציאותו) שלו, בכל מצב שהוא - הרי הוא נמשך ומתקשר מעצמו (באתערותא דלתתא) עם "דודי" (הקב"ה), וזה (ה"אני לדודי") דוקא מביא אח"כ גם את ה"ודודי לי", הקשר והאהבה דהקב"ה לבנ"י. וכמ"ש[124] "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם": עי"ז ש"לב האדם" התחתון משתוקק באהבה "לאדם" העליון - "אני לדודי", הרי זה מביא אח"כ את ה"ודודי לי" ד"לב האדם" העליון "לאדם" התחתון.

ויש לומר, שזה שיש בכחו של יהודי (כפי שהוא במעמד ומצב ד"אני") לפעול (עד גם לעורר את ה"ודודי לי") - מבטא את כחו בהיותו "ביכורים" שמונחים "לפני ה' אלקיך", "ישראל וקוב"ה כולא חד"; ובכדי שלא יהי' "נהמא דכיסופא"[125], ה"ז בא בגילוי עי"ז שיהודי נמצא למטה בעולם שמעלים ומסתיר על שייכותו הגלוי' עם הקב"ה, בכדי שהוא - ע"י עבודתו ("אני") - יגלה זאת.

עד שזה מביא גם שלימות בקיום התומ"צ - כמרומז בחמשת הראשי־תיבות ד"אלול" כנגד

115) ראה לקו"ש חי"ט ע' 245.
116) ראה לעיל הערה 22.
117) ספרי ריש פרשתנו.
118) ראה סה"מ תרצ"ו ס"ע 141 ואילך. תרח"ץ ס"ע סו. סה"מ אידיש ע' 75. 129. וראה לקוטי מהרי"ל הל' ימים הנוראים. ל"ת להאריז"ל עה"פ ובכתה גו' ירח ימים (תצא כא, יג). טואו"ח ר"ס תקפא. לקו"ת פ' ראה לב, א.
119) שה"ש ו, ג.
120) אבודרהם סדר תפלת ר"ה ופירושה פ"א. סדר היום (בסדר ר"ח אלול). הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' פב הערה 67.
121) ראה ב"ח לטור שבהערה 118.
122) לקו"ת שם.

123) הוספת־ביאור כ"ק מו"ח אדמו"ר בסה"מ ה'ש"ת ע' 167.
124) משלי כז, יט.
125) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, ריש ע"ד.

תורה עבודה וגמילות חסדים, תשובה וגאולה (כמדובר בשנים שעברו[126]) - כמרומז במלה "לב"[127] (מקום משכן האהבה ד"דודי" (אהבה) - "לב האדם לאדם"), שהוא בגימטריא כ"ב בצירוף י', ויש לומר שזהו כנגד כ"ב אותיות התורה שמתגלים ע"י עשר כחות הנפש דיהודי, שעי"ז נעשה ביחד - "לב" - ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד, שאז ישנה שלימות גילוי ההתאחדות ד"לב האדם לאדם", "אני לדודי ודודי לי".

יג. ומזה ישנו לימוד לפועל - בנוגע לחשבון הנפש שכל אחד צריך לערוך בחודש אלול על העבודה דשנה שעברה, על מנת להשלים את החסר או את מה שלא נעשה בשלימות; וגם לערוך הכנות מתאימות לעבודת השנה הבאה:

בהתחשב בכך שכל יהודי הוא "ביכורים" שאותם צריכים להביא "לפני הוי' אלקיך" בבית המקדש, וזה צריך לחדור בכל חייו, גם בעניני החול שלו - לא רק בימי השבת והימים־טובים, לא רק בחודש אלול וחודש תשרי (המרובה במועדות[128]), אלא במשך כל השנה - מובן עד כמה צריך הוא להזהר בכל מה שהוא עושה.

אפילו כאשר מדובר אודות מחשבה, דיבור או מעשה יחידי שנראה פחות ערך בהשוואה לשאר מחשבותיו, דיבוריו או מעשיו - אבל כאשר מתבונן בזה כראוי, שגם המחשבה, דיבור או מעשה הוא חלק מ"ביכורים" שמובאים לבית המקדש, לפני ה' אלקיך - והכהן אשר יהי' בימים ההם מקפיד על כל תנועה שלו - ודאי שישתדל ויתחזק שכל דבר הכי קטן, כל פרט בהנהגתו, ייעשה במלוא תשומת הלב והזהירות.

ואם כן הוא בכל ימי השנה, ה"ז כמה פעמים ככה האחריות והזהירות - ביחד עם הזכות - בעמדנו בחודש אלול, חודש החשבון דכל השנה שעברה, וחודש ההכנה לכל השנה הבאה, ובפרט בשנים־עשר הימים האחרונים דחודש אלול שהם כנגד י"ב החדשים, יום לחודש[129] - מובן עוד יותר, עד כמה צריכים לייקר כל רגע ביום (בהיותו כנגד חודש שלם), בעשיית חשבון הנפש המתאים וההכנה לשנה הבאה!

ובפרט שנוסף על חודש הסגולה דאלול - הרי זו שנת סגולה תנש"א, ר"ת הי' תהא שנת נפלאות אראנו, והכנה לשנת תשנ"ב, ר"ת תהא שנת נפלאות בכל, ויש להוסיף בינה - עם מעלת הבינה לגבי חכמה (ראי', אראנו), וחיבור שניהם יחד - הבן בחכמה וחכם בבינה, כמבואר בכ"מ[130].

ונוסף על עבודת עצמו בכל הנ"ל, צריכים לדאוג גם להשפיע על יהודים אחרים שמסביבו שגם הם יעשו את עבודתם בשלימות בחודש אלול, ובימי הסליחות, ואח"כ גם בחודש תשרי.

ועוד ועיקר - לעורר שוב אודות ההשתדלות לספק את צרכי החג לכל המצטרכים בזה, ולפני זה - הצרכים דראש השנה ("אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו"[131]), ועד"ז בימים שבינתיים ובמשך כל חודש תשרי.

יד. בכל הנ"ל נוסף לימוד מיוחד בנוגע להגאולה, שצריכה לבוא תיכף ומיד ממש (ע"פ כל הסימנים):

השלימות ד"תבוא אל הארץ" (וקיום מצות ביכורים בפשטות) תהי' בגאולה האמיתית והשלימה, כפי שהי' "כימי צאתך מארץ מצרים"[132], כמדובר בפרשת ביכורים.

כיון שזהו ענין הכי עיקרי שהזמן גרמא - כי ע"פ כל הסימנים היתה הגאולה צריכה לבוא כבר לפני זמן רב - מובן שה"ועונית ואמרת לפני ה' אלקיך", ובפרט בחודש אלול כאשר "רשאין כל מי שרוצה להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם" - צריכה להיות בקשה מיוחדת "עד מתי"?!... שתבוא כבר הגאולה בפועל ממש!

והיות, שה"ועונית ואמרת" בא מיהודי - שהוא "ביכורים" לה', "כולא חד" עם הקב"ה, וה"ועונית ואמרת" נאמר "לפני הוי' אלקיך" (כולל בפירושו

126) לקו"ש חכ"ט ע' 272 ואילך. וש"נ.
127) ולהעיר, שהמשל דמלך בשדה הוא בלקו"ת דף לב.
128) ראה ב"י או"ח סתצ"ב (ד"ה ומ"ש). שו"ע אדה"ז שם ס"ב.
129) סה"ש תש"ג ע' 177. 179.
130) ספר יצירה פ"א מ"ד. וראה סה"מ תרנ"ט ע' עד ואילך. ובכ"מ.
131) נחמי' ח, י.
132) לשון הכתוב — מיכה ז, טו.

לפני - בפנימיותו, כנ"ל) - מובן שה"ועניית ואמרת" יש בכחו להביא את הגאולה בפועל [כפי שה"ונצעק אל ה'"[133] בגלות מצרים "וישמע ה' את קולינו גו' ויוציאנו ביד חזקה גו' ויביאנו גו' ויתן לנו את הארץ הזאת"], עד יתירה מזה - ש"טרם יקראו ואני אענה"[134]: היות שישנה המציאות דקורא (יהודי), והוא נמצא במצב ד"יקראו", אין הקב"ה ממתין עד שתהי' הקריאה בפועל, אלא "טרם יקראו ואני אענה".

ואע"פ שידוע פתגם רבותינו נשיאינו (שנדפס ומפורסם[135]), ש"לא ברצוננו הלכנו לגלות ולא ברצוננו נצא מהגלות, אלא ברצון ה' כו'" - הרי זה מדובר כפי שיהודי נמצא עם הרצון הפרטי שלו ("רצוננו", שהוא נפרד ח"ו מרצון ה') בעולם הזה הגשמי בעובדין דחול וכו'; אבל כפי שיהודי הוא "חד" עם קוב"ה, ובפרט בחודש אלול (שאז יש מצב ד"אני לדודי ודודי לי") אין לו את רצונו הפרטי, אלא בלשון המשנה[136] - "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו" - רצונו של הקב"ה הוא רצונו של יהודי ורצונו של יהודי הוא רצונו של הקב"ה - יש בכחו של יהודי ל(פעול שהקב"ה י)בטל את הגלות ויביא את הגאולה תיכף ומיד ממש!

- ענין הגלות הרי אינו שייך לבנ"י כלל וכלל. כיון שמקומו של יהודי הוא - סמוך על שולחן אביו[137], "לפני ה' אלקיך" בבית המקדש. וזה שהקב"ה עשה גלות הוא בכדי לעורר את עבודת בנ"י לגלות בעולם איך שהם "ביכורים" לה', ואיך "ישראל וקוב"ה כולא חד", ועי"ז - לבטל מיד את הגלות, ולהוציא את כל הענינים הטובים והנעלים שנמצאים בגלות, עד - לעשות מ"גולה" שתהי' "גאולה" (ע"י גילוי האל"ף דאלופו של עולם - הכוונה העליונה - בגלות[138]), המעלה דתשובה שבאה ע"י הירידה בגלות.

ואע"פ ש"אחטא ואשוב כו' אין מספיקין בידו לעשות תשובה"[139] - אבל הקב"ה שלח את בנ"י לגלות ("לא ברצוננו הלכנו לגלות" כנ"ל) - אלא זה בא עי"ז ש"נורא עלילה על בני אדם"[140] רק בכדי להעלות את בנ"י למעלה יותר; ובמילא, ע"י "ועניית ואמרת" דבנ"י יש בכחו לבטל את ההעלם וירידה לפי שעה דגלות, ולהכניס ולגלות בזה את האל"ף - אלופו של עולם - הגאולה האמיתית והשלימה.

ויהי רצון, שע"י ה"ועניית ואמרת" דיהודי, שמבקש וצועק להקב"ה: אנא רחם והוצא כבר את בנ"י מהגלות, והבא כבר את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו -

ויהי רצון מהשם שזה יפעל את פעולתו, ויביא את הגאולה תיכף ומיד ממש, וכל בנ"י הולכים - "תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה גו'",

"ועניית ואמרת" - שיהי' תיכף ומיד ממש.

---

133) פרשתנו כו, ז.
134) ישעי' סה, כד. וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ז.
135) שיחת ג' תמוז תרפ"ז — נדפסה בסה"מ תרפ"ז ע' קצו. ובכ"מ.
136) אבות פ"ב מ"ד.
137) ראה ברכות ג, סע"א.
138) ראה לקו"ת בהעלותך לה, ג. ובכ"מ.
139) משנה סוף יומא.
140) תהלים סו, ה. תנחומא וישב ד.

לקוטי־שיחות פרשת תבוא כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.

התוכחות ופירוש רש"י עליהם - ברכות בפנימיות

כבר נאמר פעמים רבות[1], שלמרות שמטרת רש"י היא, ראשית־כל, לפרש את פשוטם של הפסוקים — כולל פירושו גם "יינה של תורה", פנימיות וסודות התורה, כאמרתו המפורסמת של אדמו"ר הזקן[2], שבשבוע זה של פרשת "קומי אורי" חל ח"י אלול יום הולדתו, וידועים[3] דברי הבעל־שם־טוב, שגם יום הולדתו שלו הוא בח"י אלול, לגבי ענין זה (של הולדת אדמו"ר הזקן ביום זה).

כך הם הדברים גם בפירושי רש"י בפרשתנו על דברי התוכחה.

ואפשר אף לומר, שהדברים מודגשים יותר ביחס לפירושי רש"י על התוכחה, לפי הסברו של אדמו"ר הזקן ב"לקוטי תורה"[4] על דברי התוכחה עצמם: אמנם, משמעותם בגלוי היא היפך הברכה, אך בכל זאת "לפי האמת אינם רק ברכות"[5], התורה כוללת בתוכה "סתים" ו"גליא", וה"סתים" — הפנימיות והנשמה[6] של הקללות הוא ענין של ברכות נעלות ביותר[7], בדומה לנאמר בגמרא[8] "הנך כולהו ברכתא נינהו"[9] (=אלו כולם ברכות הן).

כך הם גם פירושי רש"י על התוכחה: הפשט שברש"י מדגיש את חומרת הלא טוב שלפי פשוטו של מקרא; אבל לפי "יינה של תורה" שברש"י, באות אותן מילים לגלות את הפנימיות ולהדגיש יותר את הברכות הנעלות שבתוכחה.

ב.

"והשיבך ה'..." - רש"י מסביר שכל פרט מוסיף על שני הענינים העיקריים

בסוף התוכחה[10] אומרת התורה: "והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה, והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות ואין קונה".

בפשטות מובן, שכיון שפסוק זה נאמר בסיום התוכחה, הוא בא לבטא את "היפך הטוב" הגדול ביותר. ואם כך, צריך להבין: מהי הפורענות הגדולה בכך שבני ישראל יחזרו למצרים וכו'[11], ואף אחד לא ירצה לקנותם[12] לעבדים ולשפחות?

רש"י מסביר על כך: "באניות" — הכוונה היא: "בספינות בשבי". כלומר הם יחזרו למצרים כשבויים[13]; ועל המילים "ואין קונה" אומר רש"י "כי יגזרו עליך הרג וכיליון".

במבט ראשון נראה, שבפסוק ישנן בעיקר שתי פורעניות: א) ישראל יבואו למצרים "בשבי"; ב) "יגזרו עליך הרג וכיליון". ושאר המילים בפסוק ("באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות") הן רק פרטים בשתי הפורעניות הללו.

אך אפשר לומר, שרש"י מראה, באמצעות לשונו המדוייקת בפירושו, כיצד כל פרט בפסוק מוסיף דבר שהוא כשלעצמו היפך הטוב, כדלהלן. ובדומה לכך ב"יינה של תורה" הוא מסביר כיצד כל ענין מוסיף בגדולה ובטוב של הברכה שתהיה לישראל.

---

1) ראה לקו"ש ח"ה ע' 1 וש"נ.

2) היום יום ע' כד.

3) ספר השיחות תש"ה ע' 129.

4) בחוקותי מח, סע"א ואילך — ע"ד התוכחות דפ' בחקותי. וראה לקו"ש ח"ז ע' 233. ועוד. וראה ש"ך עה"ת פרשתנו (כח, טו): בנגלה היא תוכחת ובנסתר היא אהבת ה' דברי אהבה (ומפרשם בפרטיות). ובסוף התוכחה שם: ובנסתר כולה נחמה. אוה"ת ראה ע' תרמה ואילך.

5) ראה היום יום ע' פח (הובא בלקו"ש שם) ע"ד התוכחות דפרשתנו.

6) זח"ג קנב, א.

7) ובאוה"ת פרשתנו (ע' תתרצב ואילך) מבאר בארוכה, שהתוכחות האלו דפרשתנו קאי הכל על הרע שבנוגה, על אויביך. וראה לקו"ת שם מח, ב. מט, א ואילך.

8) מו"ק ט, ב. ולהעיר, שדוקא רשב"י, שענינו גילוי פנימיות וסתים דאורייתא, גילה שהן ברכות (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 260 ואילך).

9) ע"פ הנ"ל יש לבאר מה שקבעו התוכחות בעליות הכי חשובות — דפ' בחוקותי בשלישי (ראה טושו"ע או"ח "סקל"ו) ודפרשתנו בשישי (ראה שער הכוונות ענין קריאת ס"ת דרוש ב (פע"ח שי"ח פי"ט. ועוד) הובא בבאה"ט או"ח סו"ס רפב. וראה מג"א שם סק"ט).

10) כח, סח.

11) להעיר מר"פ בשלח. שלח יד, ד. וראה לך יג, יוד.

12) להעיר מבחיי כאן: ואין קונה, זו מדה טובה.

13) ראה רא"ם, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), ועוד.

ג.

השאלה על ההדגשה "בדרך אשר אמרתי..."

כדי להבין זאת, יש להקדים ולהסביר מדוע מדגישה התורה "והשיבך... בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה", שהרי, לכאורה, מהי חשיבות עובדה זו וכיצד היא קשורה לתוכחה? ולכאורה, אין רואים שרש"י עונה על כך בפירושו.

יש המפרשים[14], שבכך מסבירה התורה מדוע "והשיבך" דוקא "באניות": כיון שהקדוש־ברוך־הוא אמר "לא תוסיף עוד לראותה" – בדרך זו ("לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד"[15]) – לא ייתכן שישראל יבואו למצרים "בדרך הזה", בדרך היבשה, ולכן מודגש בפסוק "והשיבך... באניות...".

אך קשה להסביר כך לפי פשוטו של מקרא (דרכו של רש"י בפירושו על התורה), כי מדוע חשוב לציין בתוכחה ש"והשיבך ה' מצרים" איננו סותר את "לא תוסיף לראותה"? ובמיוחד כאשר, לכאורה, לא היה צריך להיכתב "בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה" – כי גם זה לא קשור, לכאורה, לתוכחה – וממילא לא היה צורך לציין "באניות"[16].

ד.

הסברים שונים שאינם מתקבלים לפי הפשט

לכאורה ניתן היה לומר – כפי שנאמר במדרש "לקח טוב"[17] – שבכך רוצה התורה להדגיש למה עלולות העבירות לגרום: למרות שהקדוש־ברוך־הוא הבטיח "לא תוסיף עוד לראותה", יכולים החטאים לגרום לביטול הבטחה זו על ידי הקדוש־ברוך־הוא[18].

אך גם הסבר זה איננו מתאים כל־כך לפשוטו־של־מקרא, כי כדי לדעת ענין זה – שהחטא, ובמיוחד חטאים חמורים, עלול לגרום לביטול הבטחת ה', אין צורך להגיע לקללות הנוראות ביותר (ובמיוחד בסיום) של התוכחה, כי למדו זאת כבר לפני־כן אצל יעקב[19], ועוד: מהו הקשר בין זה דוקא לענין של החזרה למצרים?

ומובן בפשטות שאי אפשר להסביר[20] – לפי פשוטו של מקרא – שלמרות שהיה ציווי של ה' לא לשוב "בדרך הזה" למצרים, גורם החטא לכך שהקדוש־ברוך־הוא אינו מתחשב בכך ומביאם לידי עבירה על הציווי, כי מהו הקשר בין הענין שחטאים גורמים לעבירה (בעל כרחם) על ציווי נוסף, לבין התוכחה[21]?

ה.

השאלה על פירוש רש"י ל"באניות"

כדי להבין זאת, יש להקדים ולהסביר יותר את פירוש רש"י על "באניות" – "בספינות בשבי". שהרי לכאורה: ההסבר שישראל ילכו למצרים "בשביה" אינו קשור רק למילה "באניות", אלא גם למילה "והשיבך" (שהקדוש־ברוך־הוא ישיבם לשם כשבויים), ואם כך צריך היה רש"י לפרש זאת על המילה "והשיבך", ולא בקטע שבו הוא מפרש את המילה "באניות"?

בעלי ה"תוספות"[22] מסבירים, שהמילה "באניות" מחמירה את השביה, "שאם היו מוליכין אותם ברגל, לא היו שבים רק הגדולים היכולים ללכת ברגל", ואילו באמצעות האניות "יהיו שבים טף ונשים".

אבל מזה שרש"י אומר "בשביה" סתם, בלי תוספת שום הסבר, מובן, שהחידוש אינו בכך שהשביה תחול על כולם, כוללת נשים וטף, אלא בעצם הענין שביאתם לשם באניות תהיה "בשביה".

ו.

גם הדרך למצרים גרועה - בשני פרטים

ההסבר לכך הוא: רש"י מפרש, שכל הפרטים בפסוק אינם רק פרטים של תוכחה כללית אחת,

---

14) אברבנאל כאן "ההפסד הח'".

15) שופטים יז, טז.

16) ועוד ועיקר: מפשטות לשון הכתוב משמע, ש"בדרך אשר אמרתי גו'" הוא המשך בתוכן ל"באניות" (ראה תיב"ע עה"פ) – ולא שבא לתרץ תיבת "באניות".

17) שופטים שם. וראה ספרי שם – אבל לא הובא שם הפסוק דפרשתנו.

18) כן משמע מפשטות לשון הספרי ("שהברית כרותה עלי'") שתתבטל ההבטחה*. וכן ממדרש לקח טוב שם ("שאר הארצות שאין הברית כרותה עלי'"). אבל ראה לקמן בפנים והערה 20.

19) וישלח לב, יא ובפרש"י.

20) כמ"ש בלק"ט פרשתנו עה"פ "שאפילו מצוה שאמר הקב"ה כו'". וראה גם הגירסא בספרי שופטים שם: ומה מצות (במקום "מצרים").

21) ראה גם ל"ת להאריז"ל ר"פ תצא: כי מה עונש זה להושיבם במצרים בדרך כו' וכי עונש הוא לעבור על ד"ת.

22) ועד"ז בפענח רזא, חזקוני ועוד.

---

*) אף שנ"פ חז"ל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א. מכילתא בשלח יד, יג. פתיחתא דאסת"ר ג) הכתובים דפ' בשלח ושופטים שם ודפרשתנו כולם אזהרות – "בג' מקומות הוזהרו כו'". ואכ"מ.

שיחזירו את ישראל למצרים, אלא שכל אחד מהם מוסיף תוכחה נפרדת.

לכן מסביר רש״י, שהפירוט שבפסוק ״באניות בדרך אשר אמרתי...״ הוא ענין נוסף. בנוסף לפורענות שבעצם ההגליה למצרים, תהיה גם הדרך לשם גרועה ביותר, וזאת, בשני פרטים:

(א) ״באניות״ — ״בשביה״. כלומר, לא זו בלבד שבמצרים הם יהיו שבויים, הרי שגם את הדרך למצרים הם יעברו כשבויים באניות. דבר זה כרוך בצער רב וביסורים רבים יותר מן ההליכה לשבי דרך היבשה[23], כי ״באניות״ מצויים יותר תחת מרותם של השובים, כפי שרואים זאת בפשטות.

[בכך מובן מדוע אין רש״י מסביר כבעלי התוספות, שכן, בנוסף לכך שבפשטות יכולים גם טף ונשים ללכת ברגל לאיטם[24] כפי שהיה ביציאת מצרים, הרי שלפי פירושם יוצא, שההגליה ״באניות״ איננה פורענות בפני עצמה, אלא היא רק מחמירה את הפורענות הכללית של ״והשיבך... מצרים, שהיא תכלול את כולם, ולפי זה היה צריך להיכתב מלכתחילה ״והשיב ה׳ כולכם....״ וכדומה, ולא להוסיף זאת כענין חדש].

(ב) ״בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה״ — הם יגלו למצרים בדרך שבה הלכו לפני כן — דרך המדבר הגדול והנורא, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים[25] (וכמובן בפשטות, ללא הניסים והחסדים שהיו בהליכה הראשונה במדבר), שבגלל זאת הבטיח הקדוש־ברוך־הוא שבאותה ״דרך״ — ״לא תוסיף עוד לראותה״; ומובן העונש הנורא שבהליכה ב״דרך״ זו[26].

רש״י אינו צריך לציין זאת בפירוש, כשם שאין הוא צריך לבאר את הקללה החמורה שב״והשיבך ה׳ מצרים, כי רש״י הסביר זה עתה[27], ש״אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו״, ובדיוק כמו עצם החזרה למצרים, כך גם ה״דרך״ למצרים היא לגבי ישראל ״דבר שהוא יגור ממנו״.

ז.

ההסבר לדברי רש״י על ״והתמכרתם...״

לפי זה יובן גם פירוש רש״י על המילים שבהמשך הפסוק ״והתמכרתם שם לאויביך״ — ״אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות״, שמשמעותו שלא תרצו להימכר על ידי מוכרים אחרים, אלא בעצמכם, כפי שמסביר רש״י בקטע שאחר־כך.

שהרי, לכאורה, תמוה: זה סותר את פירושו שהם יובלו למצרים ״בשביה״, ולא במצב שיוכלו למכור את עצמם, אלא רק על ידי ״מוכרים אחרים״?

וכן אינו מובן: אכן, מדוע מדגישה התורה ״והתמכרתם״ — ולא על ידי ״מוכרים אחרים״ — בעוד אשר בהמשך נאמר ש״ואין קונה״ מפני ש״יגזרו עליך הרס וכיליון״, ולא חשוב כלל מי ימכור אותם?

אלא ההסבר לכך הוא: כיוון שכל פרט מוסיף לתוכחה ענין בפני עצמו, כדלעיל, מסביר רש״י[28], שאין מדובר בפסוק על מכירה על ידי מי שמוביל את ישראל לשבי (שזוהי איננה קללה חמורה כל כך, ואין זה ענין בפני עצמו), אלא שהמצב בשבי נעשה גרוע כל־כך עד אשר (א) ״אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות״ — אתם בעצמכם תירצו להימכר לעבדים ולשפחות על ידי בקשה מן השובים. ו(ב) יותר מזה: למי? — לאויביך״!

---

23) וי״ל שלכן הוצרך רש״י לפרש תיבת ״באניות״ — ״בספינות״, אף שתיבת ״אניות״ נאמרה לפנ״ז בתורה (ויחי מט, יג) ואין רש״י מפרשה שם:

ע״פ פשוטו אינו מובן מה נוגע בהתוכחה שישיבם באניות? ומצד זה הי׳ מקום לפרש (עכ״פ בדוחק) ד״אניות״ כאן הוא מלשון ״תאני״ ואני״ (איכה ב, ה), לשון ״צער וילולה״ (פרש״י איכה שם)*: ולכן מפרש רש״י ד״אניות״ פירושה כפשוטה ״בספינות״. וכדי לתרץ מה זה נוגע בהתוכחה, ממשיך (באותו הד״ה) ״(בספינות) בשבי״, דהשבי׳ בספינות היא צער גדול ביותר, כבפנים.

24) ולהעיר מישעי׳ כ, ד. הובא בפרש״י נח ט, כג.

25) עקב ח, טו.

26) ולפ״ז ב׳ ענינים בה״דרך״: א) במקום שצריך לילך דרך הים, תהי׳ ההליכה ״באניות״ (וראה חזקוני עה״פ: ב) רוב הדרך — יהי׳ ״בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה״, דרך המדבר. וע״ד דרך יציאתם ממצרים שהיו ב׳ הענינים: דרך הים (בקרי״ס) ודרך המדבר.

27) פרשתנו כח, ס.

28) אף שרש״י מכריח בד״ה ״והתמכרתם״ (שלאח״ז) — ״ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין קונה״ (ראה מפרשי רש״י שם) — הנה באם זה הי׳ עיקר הכרחו של רש״י, הו״ל להקדים הכרח זה לפירושו בד״ה ״והתמכרתם שם לאויביך

— אתם מבקשים כו׳״ ומזה שפירש תחילה ״אתם מבקשים להיות נמכרים כו׳״ (מבלי להקדים הכרח לפירוש זה) מובן, שגם בלי ההכרח שכתב רש״י לאח״ז מובן שהפירוש ב״והתמכרתם גו׳״ הוא ״אתם מבקשים להיום נמכרים כו׳״. וראה רא״ם וס׳ הזכרון עה״פ.

---

*) משא״כ בפ׳ ויחי שם, שנאמר ״לחוף אניות״, ובהמשך להנאמר בכתוב לפנ״ז ״לחוף ימים״.

בכך מובן יותר פירוש רש״י על ״ואין קונה – כי יגזרו עליך הרג וכיליון״:

לפי האמור לעיל ניתן היה לחשוב, ש״ואין קונה״ הוא רק המשך התוכחה הקודמת ״והתמכרתם...״, שאתם תירצו, עקב המצב הנורא, להימכר ל״אויבך״, אך ״ואין קונה״ – וכך תישארו במצב הקודם.

לפיכך מסביר רש״י, שגם כאן אין מסופר רק על התוצאה הגרועה של ״והתמכרתם...״, אלא יש כאן גם קללה נוספת בפני עצמה, ש״ואין קונה״ נובע מכך ש״יגזרו עליך הרג וכליון״ – שיא של פורענות, ולכן נאמרים דברים אלו בסיום התוכחה.

ח.

התכלית הנעלית - עבודת התשובה

כאמור לעיל (סעיף א), רומז רש״י, ב״יינה של תורה״, כיצד דברי התוכחה הם בפנימיותם ענינים נעלים ביותר[29].

מטרת התוכחה היא התעלות ישראל לדרגת חזרה בתשובה, כנאמר[30] ״והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה... והשבות אל לבבך... ושבת עד ה׳ אלוקיך...״, ויש לומר, שלפיכך רמוז בסיום התוכחה ענין זה של תכלית התוכחה – התשובה.

מעלת התשובה היא, כנאמר בגמרא[31], ״גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות״ – יש למי ששב בתשובה סוג מיוחד ונוסף של זכיות, שאין אפילו לצדיק גמור.

ובפנימיות הענין: גם ניצוצות הקדושה ש״נופלים״ על ידי הזדונות אל ״שלש קליפות הטמאות״, נהפכים לזכיות, בעוד אשר צדיק יכול ״לברר״ ולזכך בעבודתו רק את הניצוצות שבדברים המותרים, שמ״קליפת נוגה״[32].

ניצוצות הקדושה הנמצאים בשלוש קליפות הטמאות נפלו למטה־מטה ביותר, ומזה מובן, ששורשם בקדושה נעלה ביותר, יותר משורש הניצוצות שנפלו לקליפת נוגה, בהתאם לכלל הידוע[33] ״כל הגבוה יותר, נופל למטה יותר״. ולכן, כאשר הופכים ניצוצות אלו לקדושה, נמשך ויורד לעולם אור עליון יותר[32].

זהו הפירוש הפנימי לפסוק ״והשיבך ה׳ מצרים...״, שתכלית כל דברי התוכחה רמוזה בסיומם – ״והשיבך״ (מלשון תשובה), להביא לידי המעלה של תשובה, הנרמזת בהמשך הפסוק: (א) ״והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות״ – שממדריגת ״שם״, מקום הקליפות[34] – ״אויבך״ – מבררים את ניצוצות הקדושה. (ב) ועל־ידי־זה נגרם ״ואין קונה״ (כשני הפירושים[35] על ״אין מזל לישראל״) – ש״אין״ הוא ״קונה״, המשכת וגילוי דרגת ״אין״[36] הנעלית מדרגת ״קונה״; כידוע, ש״קונה״ הוא בעולם האצילות (כהסבר של ״ברוך קונך״)[37], ו״אין״ נעלה מאצילות,

וכל זאת נגרם באמצעות עבודת התשובה[38].

ט.

עבודת התשובה - כעבודת עבד

בכך מוסיף רש״י – ביינה של תורה – ענין פנימי יותר: ישראל הם חלק אלוקה ממעל ממש[39], ולכן אי אפשר לומר שכל תכלית ירידת התוכחה היא למען התעלות הניצוצות בלבד, אלא גם, ובעיקר, למען ההתעלות הנגרמת לישראל עצמם[40].

וכידוע, התשובה גורמת התעלות נשגבה ביותר, באין ערוך, לא רק ב״חפצא״ (ניצוצות הקדושה), אלא גם ב״גברא״[41]. ואת פרטי ההתעלות מסביר רש״י בפירושו על ״והתמכרתם...״ ועל ״ואין קונה״:

״והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות – אתם

---

29) ראה גם אלשיך עה״פ.

30) נצבים ל, א־ב.

31) יומא פו, ב.

32) ראה דרמ״צ קצא, א. וראה לקו״ש [המתורגם] חי״ז ע׳ 196. 199 ואילך. וש״נ.

33) ראה בארוכה וכמה דוגמאות בשערי אורה ד״ה יביאו לבוש מלכות פי״ב ואילך, פל״ב ואילך.

34) לקו״ת ראה לב, רע״ג.

35) ראה לקו״ת האזינו עא, ד.

36) ראה לקו״ת שם, שע״י תשובה מגיעים לבחי׳ זו.

37) תו״א עו, ב. ובכ״מ.

38) בהמשך תרס״ו (ע׳ קסא) דאצילות ״אינו דומה ממש לקנין שהוא אותו הדבר כמו שהוא ממש רק שבא לרשות אחר (ובהנמשל הוא כמשנת״ל .. בענין פנימיות אבא פנימיות עתיק כו׳), אבל כאן הרי אין זה ממש כמו שהן באוא״ס המאציל״.

וי״ל כי ע״י התשובה מגיעים לבחי׳ עתיק כמו שהיא במקומה (ראה לקו״ת ס״פ אחרי. דרמ״צ מצות וידוי ותשובה פ״ב. ועוד), וא״כ מגיע למעלה מבחי׳ קנין – ״ואין קונה״ – שהיא פנימיות אבא פנימיות עתיק, כנ״ל.

39) תניא רפ״ב.

40) בתניא פל״ד (מח, ב) שירידת הנשמה למטה היא כדי לתקן את הגוף ונה״ב וחלקו בעולם. אבל ראה ד״ה וירח הש״ת ע׳ ח. לקו״ש ח״כ ע׳ 284 הערה 30. ולהעיר מלקו״ת בלק עג, סע״א: אך התירוץ האמיתי לירידת הנשמה למטה שנעשים בחי׳ בעלי תשובה משא״כ לפני ירידתן הם בחי׳ צדיקים.

41) ראה לקו״ש חי״ד שם. וש״נ.

מבקשים להיות נמכרים" – מעלתה של עבודת התשובה היא שבאמצעותה נעשה היהודי עבד לה', ומעלתו של העבד מתבטאת ב"אתם מבקשים להיות נמכרים...", עבודת התשובה היא שבאמצעותה נעשה היהודי עבד לה', ומעלתו של העבד מתבטאת ב"אתם מבקשים להיות נמכרים...", עבודה בכח עצמו; אין זו[42] עבודה בדרגת "בנים" (עבודת הצדיקים) שעבודתם והתקשרותם לאלוקות הם טבע בנפשם, כי משיכתם לאלוקות אינה נובעת בעיקרה מיגיעתם ועבודתם, אלא מלמעלה, מאלוקות;

לעומת זאת, עבודת בעל־תשובה, שבגלוי הוא מרוחק מאלוקות[43], איננה מלמעלה, מצד אלוקות, מפני שהוא נהנה מכך ונמשך לעבודה זו. אדרבה זה הוא ההיפך מטבעו עתה – אלא, שהוא השתנה בכח עצמו[44] ונמשך לאלוקות מצד עצמו – "אתם מבקשים להיות נמכרים". וזוהי הדרך העיקרית של עבודת ה' כעבד שאינו מבצע את עבודתו מתוך רגשותיו כלפי האדון, אלא, להיפך, זהו ההיפך מתכונותיו והוא מתמסר לשירות אדונו בכח עצמו ומתוך קבלת עול[45].

י.

התעלות בחיי העולם הזה - לדרגה שמעל לעולם

כך מגלה רש"י בפרשו את המילים "ואין קונה – כי יגזרו עליך הרג וכיליון", ענין נעלה יותר הקיים אצל ישראל באמצעות עבודת התשובה[46].

המשמעות הפנימית של "הרג וכיליון" היא, שהיהודי שרוי, בהיותו בחיים בעולם הזה הגשמי, בהלך־רוח של "הרג" כלפי תאוותיו ועברו, הלך־רוח של יציאה מן העולם ושל "כליון", "כלתה[47] נפשי", כלות הנפש לאלוקות. כלומר, כאשר הוא נמצא בעולם הזה, נשמה בגוף, הוא מגיע לדרגה נעלית ביותר, שאליה מתעלה הנשמה בצאתה מן הגוף.

בדומה לפירוש של תורת החסידות[48] על דברי המשנה[49] "בן מאה (שנה) כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שכאשר יהודי מגיע לדרגה של מאה שנה – הוא כבר הגיע לכל מאה הדרגות השונות, וכבר זיכך את כל עשרת כוחות הנפש שלו, אשר כל אחד מהם כלול מעשר דרגות – הרי הוא "עבר ובטל מן העולם": הוא נעלה לחלוטין מן העולם", ולכן "כאילו מת"[50], עד אשר הוא יכול לראות אלקות גם בעולם הזה למטה. אמנם "לא יראני האדם וחי" – "בחייהם אינן רואים אבל במיתתן רואין"[51], אך בכל זאת כיון שהוא "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", הרי הוא "רואה" גם בחייו, כאשר נשמתו בגופו, את מה ש"במיתתן רואין".

יא.

גם הירידה למצרים היא למען ההתעלות

האמת היא, שלא רק התוכחה עצמה היא למען ההתעלות לדרגת התשובה, אלא גם הגורם לה הוא למען תכלית זו.

כלומר, בגלוי באה התוכחה עקב חטאים שחוטאים ישראל בבחירתם החפשית, אבל בפנימיות בא גם ענין זה מלמעלה: הקדוש־ברוך־הוא מביא את ישראל למצב זה כדי שיתעלו לדרגת התשובה[52].

דבר זה נרמז בתחילת הפסוק "והשיבך ה'... בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה" – גם הליכתם של ישראל בדרך האסורה, אשר הקדוש־ברוך־הוא הזהיר "לא תוסיף לראותה", קשורה, בפנימיות, בהנהגה מלמעלה – "והשיבך ה'", במטרה לעלות את ישראל – אחר כך – לדרגת התשובה.

ואת זאת מסביר גם רש"י "באניות... בשביה" – שירידת ישראל ל"מצרים", למצרים ולגבולות, להעלם ולהסתר, אינה מרצונם של ישראל, אלא "בשביה", הקדוש־ברוך־הוא מוליכם לשם בעל־כורחם, כדי להעלותם לדרגת התשובה.

יב.

יש צורך ב"ספינות" - עבודה של זיכוך הרע

לפי כל האמור אפשר להבין גם את פירוש רש"י

---

42) בהבא לקמן בחילוק מדריגת בן ועבד – ראה ד"ה ומקנה רב תרס"ו ואילך. ובכ"מ.

43) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ו. ז.

44) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 65, וע' 67, וש"נ.

45) ולפי זה י"ל פי' "לאויביך" ע"ד המבואר ברשימת הצ"צ לאיכה (אוה"ת לנ"ך ח"ב ע' א'לה) בפי' "כל רעי' בגדו בה" – העלי' שע"י התשובה הוא במדרי' נעלית כזו עד שנק' "אויביך" לגבי הבחי' שלפנ"ז.

46) וראה תו"א עד, סע"ג (ובכ"מ) – דנשמות דאצילות נק בנים. ועפ"ז מובן העילוי (וההמשך) ד"ואין קונה", שע"י עבודה דעבד (ששייכת לעבודת התשובה, כנ"ל) מגיע למעלה מעבודת הצדיקים, בנים.

47) ראה לקו"ת שה"ש בתחילתו.

48) ראה אוה"ת בראשית קי, ב. בשלח ע' תקל. חוקת ע' תתיז.

49) אבות פ"ה מכ"א (לגירסת אדה"ז – סוף הפרק).

50) ראה זח"ג (קסב, ב) בפי' במדבר הזה יתמו ושם ימותו.

51) תשא לג, כ. ספרי בהעלותך יב, ח. ובכ"מ.

52) ראה תו"ח תולדות יג, א. וראה לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 426 ואילך, וש"נ.

"באניות – בספינות", שאין זה הפירוש רק למילה "אניות"[53], אלא בכך רומז רש"י, שלפי המשמעות הפנימית של הפסוק (שאותה מגלה רש"י ב"יינה של תורה"), קשור לכאן הענין של ה"אניות" כפי שהוא מתורגם ל"ספינות".

ההסבר לכך הוא: ה"אניות" מגינות על האדם בעברו במי ים או אגם. וכך ברוחניות: כאשר יורדת הנשמה למטה, ל"מים הזידונים" של העולם הזה, היא זקוקה להגנה מטביעה בתוכם, ח"ו, וזה באמצעות ה"ספינות" – עבודת התורה והמצוות, כמוסבר במספר מקומות[54].

בכך יש שתי דרגות: א) "אניות" – שמו של האמצעי המגן בלשון הקודש. כלומר, עבודת התורה והמצוות כפי איך שהיא נעשית בעולם הקדושה. ב) "ספינות" – שם זה הוא בשפת התרגום. כלומר, כפי שמתבטאים הדברים בעולם של "תרגום" – של שבעים האומות, שצריך לזככו ולהפכו לקדושה[55], וזוהי עבודת התשובה – הפיכת הזדונות לזכיות.

רש"י אומר, שכאן מדובר אודות תיקון מצב של ירידה עקב חטאים – "בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה" – ולכן יש צורך לעבודה ולהגנה, המתבטאת לא רק ב"אניות", אלא גם ב"ספינות".

יג.

על ידי לימוד פנימיות התורה יתגלה הטוב שבתוכחה

ויהי רצון, שעל ידי לימוד "יינה של תורה" ופנימיות התורה של דברי התוכחה, יתגלה בקרוב ממש הטוב אשר בפנימיות דברי התוכחה, בטוב הנראה והנגלה, שכל אחד יראה זאת בעיני בשר בטוב הנראה והנגלה ב"בני חיי ומזוני רוויחי",

וכל הקללות יחולו "על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך"[56], וכל יהודי, בתוককי כלל ישראל, ייכתב וייחתם בכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, ועד לברכה הכללית – ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ תבא תשל"ד)

53) וראה לעיל הערה 23.

54) ראה תורת הבעש"ט עה"פ יורדי הים באניות (כתר שם טוב בהוספות סי' נח. ולהעיר מביאור"ז לאדמהאמ"צ מג, א. להצ"צ ע' רי ואילך).

55) ראה תו"א עז, ד.

56) נצבים ל, ז. וראה לעיל הערה 7.

המשך מעמוד לג

שיחת שבת פרשת כי־תבוא, כ"א אלול, ה'תשכ"ד

בהמשך השיחה נתבאר, שבכל אחד ואחד מישראל ישנם שני הענינים ד"מדת הקב"ה" ו"מדת בשר־ודם", שזהו ענין נפש האלקית ונפש הבהמית, והחילוק שביניהם בנוגע לענין העבודה - שמצד נפש האלקית עיקר העבודה היא ב"עשה טוב" (ענין הברכות), ומצד נפש הבהמית עיקר העבודה היא ב"סור מרע" (ענין הקללות), ותוכן דברי הגמרא ("בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר־ודם") הוא - שלא לערבב את שני אופני העבודה (שלא יהיה כמו הסיפור אודות הנשמות התועות, כמו שנתבאר בהתוועדות די"ב תמוז[29]).

וכן נתבאר הסיפור[30] אודות קריאת הקללות שבתוכחה, שפעם אחת לא היה רבינו הזקן בליאזנא בשבת פרשת כי־תבוא, ואדמו"ר האמצעי שהיה אז נער קודם בר־מצוה, שמע הקריאה מאחר (ולא מרבינו הזקן, שהיה בעצמו הקורא בתורה), והעגמת־נפש מהקללות שבתוכחה הביאתו לכאב לב, עד שרבינו הזקן נסתפק אם יוכל להתענות ביום הכיפורים, וכששאלו את אדמו"ר האמצעי: הרי בכל שנה קוראים פרשה זו, ענה: כשאבא קורא - "הערט זיך ניט קיין קללות" (ונתבאר גם, שעל־ידי הקריאה בתורה פועלים ההמשכה בעולם, אלא שכאשר הרבי קורא, פועלת ההמשכה גם בנוגע לעבר, על־דרך הענין ש"זדונות נעשו לו כזכיות"[31], מה־שאין־כן כשקורא אחר, הרי זה פועל רק בנוגע לעתיד).

29) ס"י ואילך (תורת מנחם ח"מ ע' 204 ואילך).

30) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שלח. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יז אלול).

31) יומא פו, ב.

בראשית לו, לט: וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב:

קס

"הדר" – הוא רמז ובגי' ד"אדם, ידים, וכלים" מטהרין במקוה (משנה מקואות פ"א מ"ז) – מהיטבאל לשון טבילה

מקוה שיש בו ארבעים סאה, שבו טובלין, ומטבילין.

משנה מקואות פ"א, משנה ז'

מקוה שיש בו ארבעים סאה, מים שאינם שאובים. שבו טובלין, בני אדם כל גופו. בני אדם טמאים טובלין בו — חוץ מן הזב. ומטבילין, הכלים, והידים למידי דבעי טבילת ידים ולא סגי בנטילה, כגון לקודש.

פי' הרע"ב

מקוה שיש בו ארבעים סאה, שבו טובלין ומטבילין, טובלין הוא אדם, ומטבילין הוא כלים וידים.

אד"ם כלי"ם ידי"ם גי' הד"ר[1], והאדם והכלים והידים הטמאים מהנשברים דתהו, הם טובלין ומטבילין בהדר דתיקון המטהר אותם, וטהרתם הוא ע"י טבילה דוקא. הוא כמו ושם אשתו מהיטבאל, מהיטבאל הוא מלשון[2] טבילה.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד תז

1) אד"ם (בגי' 45), + כלי"ם (100), + ידי"ם (64) = 209, כמספר "הדר".

2) ראה הביאור באריכות בתורת לוי יצחק כאן.

ערוב מקואות[3] — כשפופרת הנוד, כעביה וכחללה, כשתי אצבעות חוזרות למקומן".

מקואות פרק ו משנה ז

עירוב מקואות, מקוה חסר שבצד מקוה שלם. אי נמי בזה עשרים סאה ובזה עשרים סאה ומתערבין המים דרך חריץ או נקב, שיעורו לצרפן ולהכשירן כאילו יש בכל אחד ארבעים סאה. כשפופרת הנוד כעובי' וכחללה, של קנה שנותנים בפי הנוד, והיינו כשתי אצבעות חוזרות למקומן, מתהפכות ברוח בחלל הנקב, ושתי אצבעות שאמרו הם שתי אצבעות הסמוכות לגודל, הראשונה שבפס היד, דהיינו אצבע ואמה.

פירוש הרע"ב

כשתי אצבעות הם אצבע ואמה, ושניהם יחד[4] אצב"ע אמ"ה גי' הד"ר, הד"ר הוא המלך דתיקון. מהיטבאל — טבילה, דמקוה מטהרת.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד תי־תיא
ראה ביאור המשנה בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן פב.

3) ביאור המשנה: ערוב מקואות, עירוב שני מקואות שיהיו נחשבים כמקוה אחד, כגון שאין בכל אחד מהם ארבעים סאה, וכשמתערבים מימיהם על ידי נקב, הרי הם מצטרפים למקוה שלם של ארבעים סאה, וכל אחד מהם כשר לטבילה. כשפופרת הנוד, עירובם הוא על ידי נקב כרוחב השפופרת שנותנים בפי הנאד, היינו: כעביה, של השפופרת. וכחללה, ששיעור רוחב הנקב צריך להיות כעובי השפופרת עצמה וכרוחב חללה, והוא: כשתי אצבעות חוזרות למקומן, כשיעור שאפשר לסבב בחללו שתי אצבעות בריווח, כלומר כשיעור נקב עגול שקוטרו כרוחב שתי אצבעות, ומבואר במפרשים, שהכוונה לשתי אצבעות הסמוכות לאגודל (האצבע ואמה). (משניות קהתי)

4) אצב"ע (בגי' 163) + אמ"ה (46) = 209, כמספר "הדר".

המשך ביאור למס' מנחות ליום ראשון עמ' ב

מתיר, הקרבן פסול, וּמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר סובר כְּרַבִּי (לעיל יד.), שאם פיגל בחצי מתיר בכל פעם, כשר, שאין החצאים מצטרפים.
משיבה הגמרא: מִמַּאי – מאין לנו לומר כך, דִּלְמָא – שמא עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם שמפגלים בחצי מתיר אֶלָּא באופן דְּחִישֵׁב מחשבת פיגול בְּשִׁעוּרוֹ – בהקטרת שיעור הקטרה שלם, דהיינו כל הקומץ יחד, אֲבָל הָכָא, דְּלֹא חִישֵׁב בְּשִׁעוּרוֹ, אלא בכל פעם חישב בהקטרת שיעור שומשום, לֹא פיגל. וְעַד כָּאן לֹא קָא אָמְרִי רַבָּנַן הָתָם שפסול אֶלָּא באופן דְּלֹא חִישֵׁב בֵּיהּ בְּכוּלֵּיהּ – בכל המַתִּיר, אלא רק בחצי מתיר, אֲבָל הָכָא, דְּחִישֵׁב בֵּיהּ בְּכוּלֵּיהּ מַתִּיר – בכל הקומץ והלבונה, הָכִי נַמִּי דְּפָגֵיל – אכן פיגל. וְעַד כָּאן לֹא קָא אָמַר רַבִּי הָתָם שכשר אֶלָּא באופן דְּלֹא הֲדַר מַלְּיֵיהּ מֵאוֹתָהּ עֲבוֹדָה – שאת חצי הכזית שחשב עליו בשחיטת הכבש הראשון, לא השלים לכזית, אֲבָל הָכָא, דַּהֲדַר מַלְּיֵיהּ מֵאוֹתָהּ עֲבוֹדָה – שבסך הכל חשב על כזית, הָכִי נַמִּי דְּפָסִיל.
מסיקה הגמרא: אֶלָּא מַאן דְּאָמַר פִּיגּוּל, דיבר לִדְבָרֵי הַכֹּל – לדעת רבי מאיר וחכמים ורבי, וכן מַאן דְּאָמַר פָּסוּל דיבר לִדְבָרֵי הַכֹּל וּמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר לִדְבָרֵי הַכֹּל.
מבארת הגמרא את טעמיהם: מַאן דְּאָמַר פִּיגּוּל לִדְבָרֵי הַכֹּל, קָסָבַר שֶׁדֶּרֶךְ אֲכִילָה בְּכָךְ לאכול מעט מעט וְדֶרֶךְ הַקְטָרָה בְּכָךְ להקטיר מעט מעט, ונמצא שהקטיר כדרכו במחשבה לאכול כדרכו חוץ לזמנו, ופיגל. וּמַאן דְּאָמַר פָּסוּל לִדְבָרֵי הַכֹּל, קָסָבַר (אין) שֶׁדֶּרֶךְ אֲכִילָה בְּכָךְ וְאֵין דֶּרֶךְ הַקְטָרָה בְּכָךְ, וְלכן הָוְיָא לָהּ – הרי היא כְּמִנְחָה שֶׁלֹּא הוּקְטְרָה, שהיא פסולה. וּמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר לִדְבָרֵי הַכֹּל, קָסָבַר שֶׁדֶּרֶךְ הַקְטָרָה בְּכָךְ וְאֵין דֶּרֶךְ אֲכִילָה בְּכָךְ, והקטיר כדין ללא מחשבה פוסלת.
שנינו (יג.) דין מי שקמץ על מנת להקטיר לבונה למחר. הגמרא דנה במקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה למחר: אָמְרִי

יא, כח-ו – ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך

א. ראיתי בענין זה בספר תהלה דויד פירוש על תהלים לגאון אחד ספרדי הביא שם דבר נחמד וזה לשונו, ראיתי בס' כתב יד ישן נושן כתוב על קלף מרבינו יהודה החסיד זצ"ל שכתב וזה לשונו משה רבינו ע"ה אמר בתחלה ברוך אתה בבואך לפי שהיו ישראל מוכנים להכנס לארץ תחילה, וכיון שידע שילכו אחר כך בגלות אמר אחר כך וברוך אתה בצאתך. אבל דוד אמר להיפוך דכבר נכנסו לארץ והוא הי' מלך בירושלים, ולכן בתחילה אמר ה' ישמור צאתך כשתצא מארץ ישראל ותלך בגלות, ואחר כך אמר ובואך כשתחזור לארץ ישראל עכ"ל. ואפשר דהיינו טעמא דמסיים ואמר מעתה ועד עולם ור"ל דביאה הזאת לארץ ישראל העתידה להיות בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן יהי' גאולה עולמית שלא יהי' עוד אחרי' גלות כלל, לכן כתיב אחר בואך מעתה ועד עולם.

גן רוה

כח, יב – יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה

ב. והלוית גוים רבים וגו'. נראה ענינו מפני שאמרו חז"ל (תענית י.) שארץ ישראל מקבלת ע"י הש"י ושאר ארצות ע"י שליח, והיינו שהשפע יורדת בשביל ישראל כדכתיב לתת מטר ארצך בעתו דהיינו שהוא במתנה, וכן כתיב (לעיל יא, יד) ונתתי מטר ארצכם וכתיב (תהלים פה, יג) גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה, אבל שאר ארצות בהלואה, וז"ש והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה שאתה מקבל במתנה אבל שאר ארצות בהלואה, ועמ"ש שם עוד מ"ש ישעי' (נה, י-יא) כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן יהי' דברי וגו' כ"א עשה אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו כי המשל דומה לנמשל כי המטר יורד בארץ ישראל מן הש"י עצמו ושאר ארצות ע"י השליח, כן הטובה המיועדת לישראל לפעמים ע"י הש"י עצמו ופעמים ע"י השליח, וכן הי' ביציאת מצרים דכתיב אני ה' ולא השליח אבל אחר שיצאו כתיב (שמות יט, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים ע"י עננים שהם שלוחים וכן יהי' לעתיד, והיינו דכתיב כי בשמחה תצאו היינו ע"י הש"י עצמו ובשלום תובלון היינו ע"י השליח.

פנים יפות

כח, סג – והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה

ג. כן ישיש וגו'. בסנהדרין דף ל"ט אמר ר' שמואל בר נחמני מה דכתיב ולא קרב זה אל זה וכו' שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים וכו', הוא אינו שש אבל אחרים משיש מדכתיב ישיש. נראה מזה להבין מה דכתיב בפרשת נצבים (ל, ה) והביאך ה' אלקיך וגו' והטיבך והרבך מאבותיך, ובתר הכי כתיב כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך מלת לשוש מיותר, ענינו כי בהיות ישראל על אדמתן ושלום להם מכל צד הי' עיקר הברכה והשפע בארץ ישראל ומתמציתם היו שותין שאר אומות, כמ"ש לעיל בפסוק והלוית גוים רבים אבל לעתיד בשעת הגאולה שינקום ה' נקמת אויביו, כתב שם ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך, לכך כתב לשוש עליך לטוב פירוש שישוש על הטובה שלך ולא על מפלתן של אומות כמ"ש שאין הש"י שמח במפלתן של רשעים, וכן באבותיך שהי' שלום להם שהיו האומות נכנעין תחתיהן שש הש"י עצמו.

וז"ש כאשר שש על אבותיך, וההפרש בזה כי בהיות האומות בשלום והם נותנין הברכה לאומות כמ"ש והותירך ה' אלקיך שהרי נותנים התמצית לאומות, אבל בשעת הגאולה שיתן ה' כל האלות האלה על האויבים ממילא השפע הרב לישראל יהי' די והותר, והיינו דכתיב והותירך ה' אלקיך לטובה, והטעם מה שלא אמרו שירה בבקיעת הים על ישועת ישראל, כי שם הישועה ע"י מפלה אבל בגאולה העתידה אין הגאולה ע"י מפלת האומות אלא שיתן הש"י את האלות האלה על אויביך לנקום נקמתו מהם, א"כ אין זה לזה.

פנים יפות

המשך ביאור למס' מנחות ליום שישי עמ' א

1 **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבה בר עולא, **אִי הָכִי** – אם כך הוא הפירוש,
2 **'תְּבוּנָנוּ' מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה צריך לכתוב, שהוא לשון תבן. **אֶלָּא אָמַר**
3 **אַבָּיֵי** כך היא כוונת הברייתא, **יָכוֹל** שיתן עליו מלח הרבה עד
4 **שֶׁיַּעֲשֶׂנּוּ כְּבִנְיָן** שיש עליו שורות הרבה.
5 **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **אִי הָכִי, 'כְּבִנְיָנוּ' מִיבָּעֵי לֵיהּ** שהוא לשון בנין.
6 **אֶלָּא אָמַר רָבָא** כך היא כוונת הברייתא, **יָכוֹל תְּבוּנָהוּ.** שואלת
7 הגמרא: **מַאי** הפירוש של **'תְּבוּנָהוּ'.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִּׁי,**
8 **יָכוֹל** היית לומר שיתן עליו מלח הרבה כדי **שֶׁיִּתֵּן בּוֹ** המלח **טַעַם**
9 **כַּבִּינָה** שנותנת טעם באדם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'תִּמְלָח'** שאין צריך כל כך
10 הרבה מלח.
11 שואלת הגמרא: **כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה** את המליחה. משיבה הגמרא:
12 **מֵבִיא הָאֵבֶר, וְנוֹתֵן עָלָיו מֶלַח, וְחוֹזֵר וְהוֹפְכוֹ** לצד השני, **וְנוֹתֵן עָלָיו**
13 **מֶלַח, וּמַעֲלֵהוּ** על המזבח.
14 הגמרא מבארת שיעור מליחת בשר לקדירה: **אָמַר אַבָּיֵי, וְכֵן**
15 **לְקִדֵּירָה** – הרוצה לבשל בשר בקדירה, וצריך למולחה כדי
16 להוציא דמו, אין צריך למולחה יותר משיעור זה.

◆ יום ראשון ט״ו אלול ◆

כו (א) **וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ:**

א ויהי ארי תעול לארעא די ייָ אלהך יהב לך אחסנא ותירתה ותיתב בה:

רש״י◄ **וְהָיָה כִּי־תָבוֹא וגו׳ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ•** (קידושין לו) מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּבִכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְּקוּהָ•.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (היום יום, י״ט אלול)

תֹּכֶן תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת תָּבוֹא ח״י אֱלוּל תרנ״ב אַחַר קַבָּלַת שַׁבָּת: ״וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ גו׳״. ׳אֶרֶץ׳ לְשׁוֹן מְרוּצָה וּלְשׁוֹן רָצוֹן, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ. כְּשֶׁתַּגִּיעַ אֶל הָ׳רָצוֹן׳ שֶׁהוּא מַתָּנָה מִלְּמַעְלָה וּבִירוּשָׁה בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, צְרִיכָה הָעֲבוֹדָה לִהְיוֹת ׳וְיָשַׁבְתָּ׳ לְ״הוֹרִידוֹ״, לַעֲשׂוֹתוֹ מְיֻשָּׁב, ״וְלָקַחְתָּ גו׳ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא״, לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת בַּכֵּלִים, ״וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ אֱלֹקֶיךָ״, עַל יְהוּדִי לָדַעַת שֶׁהֲלִיכָתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אֵינָהּ יְזָמָתוֹ אֶלָּא מוֹבִילִים אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה, וְהַכַּוָּנָה הִיא ״לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם״, לְפַרְסֵם אֱלֹקוּת בַּמָּקוֹם שֶׁנִּמְצָא בּוֹ.

אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית, חָזַר עוֹד־הַפַּעַם תּוֹרָה הַקּוֹדֶמֶת, וְהוֹסִיף: ״וְהָיָה כִּי־תָבוֹא גו׳״, עַל־מְנָת שֶׁתַּגִּיעַ לָרָצוֹן כו׳, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי שֶׁ״וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם גו׳ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם״ - תִּמְסֹר אֶת הַנֶּפֶשׁ כְּדֵי לְפַרְסֵם שָׁם אֱלֹקוּת. בַּמֶּה מְפַרְסְמִים אֱלֹקוּת? בִּבְרָכָה וּפְסוּק תְּהִלִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ט עמוד 356. לקוטי־שיחות כרך ב עמוד 390)

תַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה

וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ . . וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה וגו׳ (כו, א)

״כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ״ – ״אֶרֶץ״ מוֹרֶה עַל הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַגַּשְׁמִית וְהַחֻמְרִית, וְ״כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ״ הִיא יְרִידַת הַנְּשָׁמָה מֵאִגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא, לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

״וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה״ – תַּכְלִית הַיְרִידָה הִיא לָקַחַת אֶת הַטּוֹב וְהַמֻּבְחָר (רֵאשִׁית) שֶׁבְּעִנְיְנֵי הָ״אֶרֶץ״ וְהָ״אֲדָמָה״ וּלְהַעֲלוֹתָם לִקְדֻשָּׁה.

״וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ״ – אֶת כָּל זֹאת נוֹתְנִים לַכֹּהֵן שֶׁאוֹכְלָם, וְאֵינָם עוֹלִים כָּלִיל עַל הַמִּזְבֵּחַ, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ שׂוֹרֵף וּמְבַטֵּל אֶת עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, אֶלָּא מַמְשִׁיךְ בָּהֶם קְדֻשָּׁה. שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ בְּמְצִיאוּתָם, אַךְ יִהְיוּ קֹדֶשׁ לַה׳.

וִיתֵרָה מִזּוֹ מְדֻגָּשׁ, שְׁנוֹתֵן לַכֹּהֵן רַק ״מֵרֵאשִׁית״ וְלֹא כָּל ״רֵאשִׁית״, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַיִּשְׂרָאֵל נִשְׁאָרִים פֵּרוֹת (וּמֵהֶם גַּם פֵּרוֹת מְבֹרָכִים), אֶלָּא שֶׁנִּזְכָּר בָּהֶם וַעֲלֵיהֶם, שֶׁמֵּהֶם נִלְקְחוּ בִּכּוּרִים לַה׳.

וְהַרֵי זֶה מִיסּוֹדוֹת תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁעֲבוֹדַת ה׳ אֵינָהּ רַק בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה וְתַלְמוּד־תּוֹרָה, אֶלָּא גַּם בִּשְׁעַת הָעֵסֶק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן בֶּאֱמוּנָה, וּבִשְׁעַת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁכָּל זֶה נַעֲשֶׂה לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְעוֹלֶה לִקְדֻשָּׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ל״ד עמוד 150)

בִּכּוּרִים שֶׁבְּכָל יוֹם

וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ . . וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית | כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה וגו׳ (כו, א־ב)

הִנֵּה מָצִינוּ מַחֲלֹקֶת בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל, אֵימָתַי חָלָה מִצְוַת בִּכּוּרִים, אִם ״אֵין וְהָיָה אֶלָּא מִיַּד״ וְנִתְחַיְּבוּ בְּבִכּוּרִים מִיַּד כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ (ספרי על הפסוק כאן), אוֹ שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּמִצְוָה זוֹ עַד לְאַחַר יְרוּשָׁה וְיִשִּׁיבָה (קדושין לז, ב).

וְעַל־פִּי הַכְּלָל (ערובין יג, ב) ״אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים״, יֵשׁ לְבָאֵר אֶת הַהוֹרָאָה מִשְּׁתֵּי הַדֵּעוֹת בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ. דְּהִנֵּה תֹּכֶן מִצְוַת בִּכּוּרִים הוּא הַהוֹדָיָה לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁלְּכֵן מֵבִיא אֶת ״רֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה״, וּמְסַפֵּר אֶת ״כָּל הַטּוֹב״ שֶׁעָשָׂה לָנוּ הַקָּבָּ״ה. וּשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת בִּזְמַן חִיּוּב בִּכּוּרִים, הֵם שְׁנֵי אוֹפַנִּים בַּהוֹדָיָה לַה׳ שֶׁבְּכָל יוֹם, כְּשֶׁנַּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּבִתְפִלַּת הַשַּׁחַר:

א) ״אֵין וְהָיָה אֶלָּא מִיַּד״ – דְּ״מִיַּד כְּשֶׁנַּעוֹר״ (סידור הרב) אוֹמֵר ״מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ״ כו׳, שֶׁהִיא הַהוֹדָיָה לְהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ עַל ״שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי״, שֶׁהַכָּרָה זוֹ אֵינָהּ בָּאָה מֵהִתְבּוֹנְנוּת שִׂכְלִית, אֶלָּא מֵהָאֱמוּנָה הַפְּשׁוּטָה הַנִּטּוּעָה בְּלִבּוֹ שֶׁהַקָּבָּ״ה הוּא הַמַּחֲזִיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ וּמְחַיֵּהוּ בְּכָל יוֹם.

ב) כְּמוֹ שֶׁבְּבִכּוּרִים נִתְחַיְּבוּ רַק לְאַחַר שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְנִתְיַשְּׁבוּ בָּהּ, שֶׁאָז הַהוֹדָיָה הִיא בַּפֵּרוֹת שֶׁהֵם בְּתַכְלִית הַשֵּׁבַח וְהַיֹּפִי, כָּךְ הִיא הַהוֹדָיָה שֶׁבִּתְפִלַּת הַשַּׁחַר, שֶׁבָּאָה כְּתוֹצָאָה מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּ״רוֹמְמוּת הָאֵ־ל יִתְעַלֶּה וּבִשְׁפְלוּת הָאָדָם״ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה (רמ״א באורח־חיים סימן צח סעיף א), וּמֵהַעֲמָקַת הַדַּעַת בְּעִנְיְנֵי הַתְּפִלָּה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הַהוֹדָיָה הִיא בְּהַכָּרָה עֲמוּקָה וּבְתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.

(ב) וְלָקַחְתָּ֣ מֵרֵאשִׁ֗ית כָּל־פְּרִ֤י הָאֲדָמָה֙ אֲשֶׁ֣ר תָּבִ֔יא מֵאַרְצְךָ֖ אֲשֶׁ֣ר יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ נֹתֵ֣ן לָ֔ךְ וְשַׂמְתָּ֖ בַּטֶּ֑נֶא וְהָלַכְתָּ֖ אֶל־הַמָּקוֹם֙ אֲשֶׁ֣ר יִבְחַ֔ר יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לְשַׁכֵּ֥ן שְׁמ֖וֹ שָֽׁם׃

ב וְתִסַּב מֵרֵישׁ כָּל אִבָּא דְּאַרְעָא דִּי תָעֵל מֵאַרְעָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וּתְשַׁוֵּי בְּסַלָּא וּתְהַךְ לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן׃

רש״י◄ **מֵרֵאשִׁית•** (מנחות פ״ד ב. ספרי) וְלֹא כָּל רֵאשִׁית, שֶׁאֵין כָּל הַפֵּרוֹת חַיָּבִין בְּבִכּוּרִים אֶלָּא שִׁבְעַת הַמִּינִין בִּלְבַד, נֶאֱמַר כָּאן ״אֶרֶץ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן: (לעיל ח) ״אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגוֹ׳״, מַה לְּהַלָּן מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף כָּאן שֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מִשִּׁבְעָה מִינִין. **זֵית שֶׁמֶן•** זַיִת אֲגוּרִי, שֶׁשַּׁמְנוֹ אָגוּר בְּתוֹכוֹ. **וּדְבַשׁ•** הוּא דְּבַשׁ תְּמָרִים. **מֵרֵאשִׁית•** (ברכות לט. בכורים פ״ג. ספרי) אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי לְסִימָן, וְאוֹמֵר: ׳הֲרֵי זֶה בִּכּוּרִים׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כט עמ׳ 150)

וְשַׂמְתָּ בַּטֶּנֶא (כו, ב) **הֲבִיאָם בִּכְלֵי עֲרָבָה . . הַבִּכּוּרִים וְהַסַּלִּים לַכֹּהֲנִים** (רמב״ם ביכורים ג, ז) יֵשׁ לוֹמַר בְּדַעַת הָרַמְבַּ״ם, שֶׁהַכֵּלִים הַלָּלוּ נַעֲשִׂים ׳חֵלֶק׳ שֶׁל הַבִּכּוּרִים, וְזוֹהִי שְׁלֵמוּת קִיּוּם הַמִּצְוָה (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם הֲבִיאָם בִּכְלֵי מַתֶּכֶת, חוֹזֵר הַכֶּלִי לַבְּעָלִים). וְהִנֵּה מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁבִּכּוּרִים רוֹמְזִים לִנְשָׁמָה. הַנְּשָׁמָה יוֹרֶדֶת לָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, מִתְּלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף, בַּ׳כְּלִי׳, מְקַיֶּמֶת מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת דַּוְקָא (הַ׳תַּחְתּוֹן׳ שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה גּוּפָא) – וְעַל־יְדֵי־זֶה הִיא מַגִּיעָה לִשְׁלֵמוּתָהּ הָאֲמִתִּית. וְאַף בַּבִּכּוּרִים כָּךְ: שְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה הִיא כַּאֲשֶׁר מְבִיאִים אוֹתָם בִּכְלֵי דַּוְקָא, וּבִכְלֵי גּוּפָא – דָּבָר פָּשׁוּט וּפָחוּת (אֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה מִמֶּנּוּ), כְּלֵי עֲרָבָה.

(ג) וּבָאתָ֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֲשֶׁ֥ר יִהְיֶ֖ה בַּיָּמִ֑ים הָהֵ֣ם וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֔יו הִגַּדְתִּ֥י הַיּ֖וֹם לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ כִּי־בָ֣אתִי אֶל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֤ר נִשְׁבַּע֙ יְהוָ֣ה לַאֲבֹתֵ֔ינוּ לָתֶ֥ת לָנֽוּ׃

ג וְתֵיתִי לְוַת כַּהֲנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתֵימַר לֵהּ חַוֵּיתִי יוֹמָא דֵּין קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי עַלִית לְאַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָנָא לְמִתַּן לָנָא׃

רש״י◄ **אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם•** (ראש השנה כה ב. ספרי) אֵין לְךָ אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁבְּיָמֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁהוּא. **וְאָמַרְתָּ אֵלָיו•** (ספרי) שֶׁאֵינְךָ כְּפוּי טוֹבָה. **הִגַּדְתִּי הַיּוֹם•** (שם) פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה וְלֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים.

(ד) וְלָקַ֣ח הַכֹּהֵ֗ן הַטֶּ֤נֶא מִיָּדֶ֙ךָ֙ וְהִנִּיחוֹ֔ לִפְנֵ֖י מִזְבַּ֥ח יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

ד וְיִסַּב כַּהֲנָא סַלָּא מִידָךְ וְיַצְנְעִנֵּהּ קֳדָם מַדְבְּחָא דַיְיָ אֱלָהָךְ׃

רש״י◄ **וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ•** לְהָנִיף אוֹתוֹ. כֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים וּמֵנִיף (ספרי. סוכה מז)◆

ספורנו

כו (ב) **מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ.** הַמְשֻׁבָּחִים שֶׁבְּכָל פֵּרוֹתֶיהָ, כְּמוֹ ״וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ״ (עמוס ו, ו), ״נְקָבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם״ (שם ו, א). וְהַמְשֻׁבָּחִים הֵם שִׁבְעָה מִינִין שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה. וְזֶה בֵּאוּר מַה שֶּׁצִּוָּה לְמַעְלָה (שמות כג, יט), בְּאָמְרוֹ ״רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא״, הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁתָּבִיא הַבִּכּוּרִים מִמִּבְחַר פֵּרוֹת אַדְמָתְךָ, וְהֵם שִׁבְעָה הַמִּינִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶם. תורה ג

(ג) **אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם.** אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה גָּדוֹל בְּחָכְמָה, לֹא תֶּחְדַּל מִלְּדַבֵּר עִמּוֹ בְּכָבוֹד, בְּאָמְרְךָ ״ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה לֹא יֹאמַר זוּלָתִי לְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם, כְּמוֹ לְמִלְכִים וְלִנְבִיאִים. וּמִכָּל מָקוֹם, בְּהִיוֹתְךָ מֵבִיא אֵלָיו אֶת הַבִּכּוּרִים כְּמֵבִיא דּוֹרוֹן לָאֵל יִתְעַלֶּה שֶׁהוּא בַּעַל הַקַּרְקַע, רָאוּי שֶׁתְּדַבֵּר עִמּוֹ בְּזֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד.

הִגַּדְתִּי הַיּוֹם. הוֹדַעְתִּי לַכֹּל מִתּוֹךְ מַעֲשֵׂי אֵלֶּה, כְּמוֹ ״כִּי הִגַּדְתָּ הַיּוֹם כִּי אֵין לְךָ שָׂרִים וַעֲבָדִים״ (שמואל ב יט, ז).

כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ. שֶׁבָּאתִי מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת אֶל זֹאת הָאָרֶץ.

אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה׳ לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ. כְּאָמְרוֹ ״וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ וְכוּ׳״ (בראשית יז, ח). וּלְפִיכָךְ אֲנִי הַגֵּר שֶׁבָּאתִי אֶל הָאָרֶץ לְתוֹשָׁב בְּכֹחַ מַתְּנָתוֹ, הֵבֵאתִי הַבִּכּוּרִים הָרְאוּיִים לְנוֹתֵן קַרְקַע בְּמַתָּנָה אוֹ בַּאֲרִיסוּת. תורה ד

(ד) **וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה׳ אֱלֹהֶיךָ.** לְהָרְאוֹת וּלְהוֹדִיעַ שֶׁהַבִּכּוּרִים לֹא הוּבְאוּ לַכֹּהֵן, אֲבָל הוּבְאוּ אֶל הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וְהוּא נְתָנָם לַכֹּהֵן עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה. תורה ה

(ה) **וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:**

ה וְתָתִיב וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָבָן אֲרַמָּאָה בָּעָא לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא וּנְחַת לְמִצְרַיִם וְדָר תַּמָּן בְּעַם זְעֵר וַהֲוָה תַּמָּן לְעַם רַב תַּקִּיף וְסַגִּי:

רש"י ◄ **וְעָנִיתָ** • לְשׁוֹן הֲרָמַת קוֹל (עיין סוטה דף לב ע"ב). **אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי** • מַזְכִּיר חַסְדֵי הַמָּקוֹם: "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי", לָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל כְּשֶׁרָדַף אַחַר יַעֲקֹב, וּבִשְׁבִיל שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת (לְיַעֲקֹב), חָשַׁב לוֹ הַמָּקוֹם כְּאִלּוּ עָשָׂה, שֶׁאוּמּוֹת עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, חוֹשֵׁב לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַחֲשָׁבָה כְּמַעֲשֶׂה. **וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה** • וְעוֹד אֲחֵרִים בָּאוּ עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, שֶׁאַחֲרֵי זֹאת, יָרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם. **בִּמְתֵי מְעָט** • בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יד עמוד 93 ואילך)

תֹּכֶן הַנִּסִּים הַנִּזְכָּרִים בַּהֲבָאַת הַבִּכּוּרִים

וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ גו' אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם גו' וַיְבַאֲנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה (כו, ה־ט)

הַטַּעַם שֶׁבַּהֲבָאַת בִּכּוּרִים מַזְכִּירִים הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה הַקָּבָּ"ה לַאֲבוֹתֵינוּ הוּא, כִּי הֲבָאַת הַבִּכּוּרִים הִיא בְּטוּי בְּמַעֲשֶׂה לְהוֹדָיָה לַקָּבָּ"ה עַל זֶה שֶׁהִצִּיל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִלָּבָן וּמִמִּצְרַיִם עַד שֶׁהֱבִיאָם אֶל "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ".

אַף יֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ מַזְכִּירִים בַּהֲבָאַת הַבִּכּוּרִים רַק אֶת הַהַצָּלָה מִלָּבָן וּמִמִּצְרַיִם, וְלֹא אֶת שְׁאָר הַנִּסִּים וְהַחֲסָדִים שֶׁעָשָׂה הַקָּבָּ"ה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֹדֶם שֶׁהֱבִיאָם לָאָרֶץ, כְּמוֹ הַהַצָּלָה מֵעֵשָׂו, קְרִיעַת יַם־סוּף, מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה? וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

חִיּוּב מִצְוַת בִּכּוּרִים הוּא רַק אַחֲרֵי שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ וּכְבָשׁוּהָ וְהִתְיַשְּׁבוּ בָּהּ. וְנִמְצָא, דַּהֲבָאַת בִּכּוּרִים הִיא גַּם הוֹדָיָה לַהַקָּבָּ"ה עַל שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ לְשֶׁבֶת בָּהּ בִּקְבִיעוּת – לֶאֱכוֹל בָּהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטּוּבָהּ.

וּכְדֵי לְהַדְגִּישׁ חֶסֶד זֶה עָלֵינוּ, מַזְכִּירִים שֶׁאַף שֶׁהָיוּ מְקוֹמוֹת בָּהֶן נִתְיַשְּׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּקְבִיעוּת וּלְמֶשֶׁךְ זְמַן, לֹא הָיָה לָהֶם כָּל טוּב בַּמָּקוֹם הַהוּא, וְאַדְרַבָּה – בּוֹ עָמְדוּ עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹתָם וּלְהַאֲבִידָם. כִּי בַּאֲרַם גָּרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה, וּבְמִצְרַיִם רד"ו שָׁנָה.

וּמוּבָן בְּפַשְׁטוּת מַה שֶּׁלֹּא הֵבִיא שְׁאָר הַנִּסִּים, כִּי הָיוּ בַּדֶּרֶךְ אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁשָּׁהוּ שָׁם דֶּרֶךְ עֲרַאי.

(ו) **וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:**

ו וְאַבְאִישׁוּ לָנָא מִצְרַיִם וְעַנְּיָנָא וִיהָבוּ עֲלָנָא פֻּלְחָנָא קַשְׁיָא:

(ז) **וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ:**

ז וְצַלֵּינָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָנָא וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתָנָא וְגָלֵי קֳדָמוֹהִי עַמְלָנָא וְלֵאוּתָנָא וְדוּחֲקָנָא:

(ח) **וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:**

ח וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִّצְרַיִם בִּידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא וּבְחֶזְוָנָא רַבָּא וּבְאָתִין וּבְמוֹפְתִין:

(ט) **וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:**

ט וְאַיְתָנָא לְאַתְרָא הָדֵין וִיהַב לָנָא יָת אַרְעָא הָדָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:

רש"י ◄ **אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה** • (ספרי) זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ** • כְּמַשְׁמָעוֹ.

ספורנו

(ה) **אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי.** הִנֵּה אָבִי, שֶׁהָיָה יַעֲקֹב, הָיָה זְמַן מָה "אֲרַמִּי אֹבֵד", שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ בַּיִת מוֹשָׁב, וּבְכֵן לֹא הָיָה מוּכָן לְהַעֲמִיד גּוֹי רָאוּי לָרֶשֶׁת אֶרֶץ. תורה ו

(ו) **וַיְעַנּוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה.** וְאַחַר שֶׁהָיָה גּוֹי, לֹא הָיָה רָאוּי לְקַבֵּל מַתָּנָה, שֶׁהָיָה תַּחַת עַבְדוּת, וּ"מַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ" (פסחים פח, ב). תורה ז

(ט) **וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת.** וְאַחַר שֶׁיָּצָאנוּ לְחֵרוּת, לֹא הָיָה לָנוּ שׁוּם חֵלֶק בָּאָרֶץ לְשֶׁבֶת בּוֹ, וְנָתַן לָנוּ זֹאת, שֶׁהִיא אֶרֶץ נִבְחֶרֶת, "זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ". תורה י

(י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

יוּכְעַן הָא אַיְתֵתִי יָת רֵישׁ אִבָּא דְּאַרְעָא דִּיהַבְתְּ לִי יְיָ וְתַצְנְעִנֵּהּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתִסְגּוּד קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

רש"י◄ **וְהִנַּחְתּוֹ • מַגִּיד שֶׁנּוֹטְלוֹ אַחַר הַנָּפַת** (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַנָּחַת) **הַכֹּהֵן, וְאוֹחֵז בְּיָדוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמֵנִיחַ** (ספרי. בכורים פ"ג)◆

(יא) וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ: ס

יאוְתֶחֱדֵי בְּכָל טַבְתָּא דִּי יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ וְלֶאֱנַשׁ בֵּיתָךְ אַתְּ וְלֵוָאֵי וְגִיּוֹרָא דִּי בֵינָךְ:

רש"י◄ **וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב •** (בכורים שם) מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין קוֹרִין מִקְרָא בִּכּוּרִים אֶלָּא בִּזְמַן שִׂמְחָה: הַיְנוּ מֵעַצֶּרֶת וְעַד הֶחָג, שֶׁאָדָם מְלַקֵּט תְּבוּאָתוֹ וּפֵרוֹתָיו וְיֵינוֹ וְשַׁמְנוֹ, אֲבָל מֵהֶחָג וָאֵילָךְ, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא.

אַתָּה וְהַלֵּוִי • אַף הַלֵּוִי חַיָּב בְּבִכּוּרִים, אִם נָטְעוּ בְּתוֹךְ עָרֵיהֶם. וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ • (שם. מכות יט) **מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: "לַאֲבוֹתֵינוּ".**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות כרך ט עמ' 953 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַשָּׂכָר לְקִרּוּב יְהוּדִים הוּא שֶׁיִּזְכּוּ לִקְרַב עוֹד

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְדוּבָּר אוֹדוֹת מִצְוַת בִּיכּוּרִים. וְיֵשׁ לְבָאֵר הַהוֹרָאָה מִמִּצְוָה זוֹ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

עַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָא "כֶּרֶם ה'" (ישעי' ה, ז). וּבְאִילָנֵי הַכֶּרֶם יֶשְׁנָם שָׁרָשִׁים, עֲנָפִים וּפֵירוֹת. הַשָּׁרָשִׁים הֵם הָאָבוֹת, הָעֲנָפִים הֵם רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת, וְהַפֵּירוֹת הֵם הַנּוֹעַר, בְּדוּגְמַת פֵּירוֹת הַכֶּרֶם הַנּוֹלָדִים וּגְדֵלִים בָּאִילָנוֹת.

וְהַקָּבָּ"ה נִכְנַס לְכֶרֶם עַם יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה", וְרוֹאֶה פְּרִי שֶׁבִּכְּרָה - יֶלֶד אוֹ יַלְדָּה שֶׁנִּכְנְסוּ לְגִיל מִצְוּוֹת, אוֹ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְוַדַּע מֵעִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוּוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא יָדַע עֲלֵיהֶם עַד־עַתָּה מִפְּנֵי סִיבּוֹת שׁוֹנוֹת.

מִצְוָה הַקָּבָּ"ה וְאוֹמֵר שֶׁיָּבִיאוּ "פְּרִי זֶה" לְבִיכּוּרִים. הַיְנוּ, שֶׁיַּחְנְכוּ אוֹתוֹ לְעִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוּוֹת. אָמְנָם, לֹא דַּי בָּזֶה שֶׁיַּתְחִילוּ לְחַנְּכוֹ וְאַחַר־כָּךְ יַעַזְבוּ אוֹתוֹ לְנַפְשׁוֹ, אוֹ שֶׁיִּמְסְרוּ אֶת חִינּוּכוֹ לְמִישֶׁהוּ אַחֵר, אֶלָּא "הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גְּמוֹר", שֶׁצְּרִיכִים לְהָבִיא אֶת הַבִּיכּוּרִים עַד לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הַיְנוּ לִגְמוֹר אֶת חִינּוּכוֹ עַד לְתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.

וְכָל־כַּךְ גְּדֹלָה מַעֲלַת עֲבוֹדָה זוֹ, עַד שֶׁהַבְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִים לְאַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה הִיא "הֵבֵאתִי בִּיכּוּרִים הַיּוֹם, תִּשְׁנָה לְשָׁנָה הַבָּאָה" (פרש"י כו, טז), דְּהַשָּׂכָר הוּא שֶׁיִּזְכֶּה לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זוֹ עוֹד פַּעַם לְשָׁנָה הַבָּאָה.

שֶׁמִּזֶּה נִרְאֶה עַד כַּמָּה גְּדֹלָה עֲבוֹדָה זוֹ, שֶׁאִם זָכָה וְהֵבִיא פֵּירוֹת הַנּוֹעַר לְבֵית ה', שְׂכָרוֹ הוּא כִּי לְשָׁנָה הַבָּאָה יִזְכֶּה לְקָרֵב עוֹד יְהוּדִים וְעוֹד יְהוּדִים וְלַהֲבִיאָם לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, עַד שֶׁנִּזְכֶּה לְהָבִיא בִּיכּוּרִים כִּפְשׁוּטוֹ, לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ בִּבְנְיָנוֹ בְּקָרוֹב.

◆ יום שני ט"ז אלול ◆

(יב) כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ:

יבאֲרֵי תִּשְׁצֵי לְעַשָּׂרָא יָת כָּל מַעְשַׂר עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא תְּלִיתָאָה שְׁנַת מַעְשָׂרָא וְתִתֵּן לְלֵוָאֵי לְגִיּוֹרָא לְיִתַּמָּא וּלְאַרְמְלָא וְיֵכְלוּן בְּקִרְוָיִךְ וְיִשְׂבְּעוּן:

רש"י◄ **כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית •** כְּשֶׁתִּגְמֹר לְהַפְרִישׁ מַעַשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית, קְבַע זְמַן הַבִּעוּר וְהַוִּדּוּי בְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁל שָׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים יד) "מִקְצֵה שָׁלֹשׁ

ספורנו

(י) **וְעַתָּה.** מֵאַחַר שֶׁיָּדַעְתִּי מָה רַב טוּבְךָ וְחַסְדְּךָ עָלֵינוּ שֶׁעֲשִׂיתָנוּ לְגוֹי רְאוּיִים לָרֶשֶׁת אָרֶץ, וּלְהוֹצִיאֲנוּ לְחֵרוּת בְּאֹפֶן שֶׁנּוּכַל לְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁתִּהְיֶה שֶׁלָּנוּ, וְנָתַתָּ לָנוּ זֹאת שֶׁהִיא צְבִי לְכָל הָאֲרָצוֹת וּמִבְּחַר הַמְּקוֹמוֹת. **הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה'.** הֵבֵאתִי מִבְּחַר פֵּרוֹת אוֹתָהּ הָאָרֶץ שֶׁנָּתַתָּ לִי לְתֵת תּוֹדָה לְשִׁמְךָ עָלֶיהָ. תורה יא

שָׁנִים תּוֹצִיא וְגוֹ'", נֶאֱמַר כָּאן "מִקֵּץ", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים", לְעִנְיַן הַקְהֵל. מַה לְּהַלָּן רֶגֶל, אַף כָּאן רֶגֶל. אִי מַה לְּהַלָּן חַג הַסֻּכּוֹת, אַף כָּאן חַג הַסֻּכּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר", מַעַשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית, רֶגֶל שֶׁהַמַּעַשְׂרוֹת כָּלִין בּוֹ וְזֶהוּ פֶּסַח, שֶׁהַרְבֵּה אִילָנוֹת יֵשׁ שֶׁנִּלְקָטִין אַחַר הַסֻּכּוֹת, נִמְצְאוּ מַעַשְׂרוֹת שֶׁל שְׁלִישִׁית כָּלִין בְּפֶסַח שֶׁל רְבִיעִית, וְכָל מִי שֶׁשִּׁהָה מַעַשְׂרוֹתָיו, הִצְרִיכוֹ הַכָּתוּב לְבַעֲרוֹ מִן הַבַּיִת. **שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר** • שָׁנָה שֶׁאֵין נוֹהֵג בָּהּ אֶלָּא מַעֲשֵׂר אֶחָד מִשְּׁנֵי מַעַשְׂרוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בִּשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה שֶׁל שְׁמִיטָה נוֹהֵג בָּהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יט) "כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר", וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יד) "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ", חֲרֵי שְׁתֵּי מַעַשְׂרוֹת, וּבָא וְלִמֶּדְךָ כָּאן בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁאֵין נוֹהֵג מֵאוֹתָן שְׁתֵּי מַעַשְׂרוֹת אֶלָּא הָאֶחָד, וְאֵי זֶה? זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתַחַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתֵּן מַעֲשַׂר עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְנָתַתָּה לַלֵּוִי" אֶת אֲשֶׁר לוֹ, חֲרֵי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. **לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה** • זֶה מַעֲשַׂר עָנִי. **וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ** • תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָן, (פאה. ספרי) מִכָּאן אָמְרוּ: 'אֵין פּוֹחֲתִין לָעָנִי בַּגֹּרֶן פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב חִטִּים וְכוּ'.

(יג) **וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי:**

יג וְתֵימַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ פַּלֵּתִי קֹדֶשׁ מַעְשְׂרָא מִן בֵּיתָא וְאַף יְהַבְתֵּהּ לְלֵוָאֵי וּלְגִיּוֹרָא לְיַתֵּמָא וּלְאַרְמְלָא כְּכָל פִּקּוּדָךְ דִּי פַקִּידְתַּנִי לָא עֲבָרִית מִפִּקּוּדָיךְ וְלָא אִתְנְשֵׁיתִי:

רש"י◄ **וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ** • (סוטה לב) הִתְוַדֶּה שֶׁנָּתַתָּ מַעַשְׂרוֹתֶיךָ. **בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת** • (ספרי) זֶה מַעֲשַׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, וְלִמֶּדְךָ שֶׁאִם שִׁיהָה מַעַשְׂרוֹתָיו שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הֶעֱלָם לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲלוֹתָם עַכְשָׁו. **וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי** • (שם) זֶה מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, 'וְגַם', לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים. **וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה** • זֶה מַעֲשַׂר עָנִי. **כְּכָל־מִצְוָתְךָ** • נְתַתִּים כְּסִדְרָן, וְלֹא הִקְדַּמְתִּי תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים, וְלֹא מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה, וְלֹא שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן, שֶׁהַתְּרוּמָה קְרוּיָה 'רֵאשִׁית', שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה מִשֶּׁנַּעֲשָׂה דָּגָן, וּכְתִיב: (שמות כב) "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר", לֹא תְּשַׁנֶּה אֶת הַסֵּדֶר. **לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ** • לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וּמִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, (וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְּחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְּחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ). **וְלֹא שָׁכָחְתִּי** • מִלְּבָרְכְךָ עַל הַפְרָשַׁת מַעַשְׂרוֹת.

(יד) **לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי:**

יד לָא אֲכָלִית בְּאֶבְלִי מִנֵּהּ וְלָא פַלֵּתִי מִנֵּהּ בְּדִמְסָאָב וְלָא יְהַבִית מִנֵּהּ לְמִית קַבֵּלִית לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהַי עֲבָדִית כְּכֹל דִּי פַקִּידְתַּנִי:

רש"י◄ **לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ** • מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאוֹנֵן. **וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵּא** • בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. וְהֵיכָן הִזְהַר עַל כָּךְ? (לעיל יב) "לֹא תּוֹכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ", (יבמות עד. מכות י) זוֹ אֲכִילַת טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים: (לעיל טו) "בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר וְגוֹ'", אֲבָל זֶה לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל דֶּרֶךְ אֲכִילַת שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר. **וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת** • (ספרי) לַעֲשׂוֹת לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין. **שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהָי** • (מעשר שני פ"ה) הֲבִיאוֹתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה. **עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי** • שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בוֹ.

ספורנו

(יג) **בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת.** בַּחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ הוּסְרָה הָעֲבוֹדָה מֵהַבְּכוֹרוֹת אֲשֶׁר לָהֶם הָיוּ רְאוּיוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעְשְׂרוֹת, כְּאֶמְרוֹ "וְאֲטַמֵּא אוֹתָם בְּמַתְּנוֹתָם בְּהַעֲבִיר כָּל פֶּטֶר רֶחֶם" (יחזקאל כ, כו), וְזֶהוּ וִדּוּי מַעֲשֵׂר שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל. **וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי.** טַעַם "גַּם" כְּטַעַם אַף עַל פִּי, כְּמוֹ "גַּם הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים" (רות א, יב). יֹאמַר אִם כֵּן: מוֹדֶה אֲנִי, כִּי גָּדוֹל עֲוֹנִי שֶׁגָּרַמְתִּי לְבַעֵר הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת, וְאַף עַל פִּי שֶׁנְּתַתִּיו לַלֵּוִי וּזוּלָתוֹ בְּמִצְוָתְךָ, אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁתִּשְׁקִיף הַשְּׁקָפָה לְטוֹבָה בְּמָקוֹם הַהַשְׁקָפָה לְרָעָה הָרְאוּיָה לַעֲוֹנִי. תורה יד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ עמ' 678)

לא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ (כו, יד) ח"י אֱלוּל חָל לְעוֹלָם בִּסְמִיכוּת לְפָרָשָׁתֵנוּ. וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁיּוֹם זֶה הוּא הַתְּחָלַת י"ב יָמִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל חֹדֶשׁ אֱלוּל, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד י"ב חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, יוֹם לַחֹדֶשׁ, וּבָהֶם יֵשׁ לַעֲרֹךְ חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ מְיֻחָד עַל כָּל י"ב חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁנִּדּוּי מַעֲשְׂרוֹת הוּא עַל־דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן צֶדֶק: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת . . לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וגו'. וּבִפְסוּק הַבָּא נֶאֱמַר הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ, וְאָמְרוּ רז"ל כָּל הַשְׁקָפָה שֶׁבַּתּוֹרָה אֲרוּרָה וְזֶה לְשׁוֹן בְּרָכָה, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁרוֹמֵז עַל מַעֲלַת אִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה.

(טו) הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָּנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס

טו אִסְתְּכִי מִמְּדוֹר קֻדְשָׁךְ מִן שְׁמַיָּא וּבָרֵךְ יָת עַמָּךְ יָת יִשְׂרָאֵל וְיָת אַרְעָא דִּי יְהַבְתְּ לָנָא כְּמָא דִּי קַיֵּמְתָּא לַאֲבָהָתָנָא אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:

רש"י◄ **הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ•** (ספרי) עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה אַתָּה מַה שֶּׁעָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת, שֶׁאָמַרְתָּ (ויקרא כו): "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם". **אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ•** לָתֵת לָנוּ, וְקִיַּמְתָּ, "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ".

◆ יום שלישי י"ז אלול ◆

(טז) הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:

טז יוֹמָא הָדֵין יְיָ אֱלָהָךְ מְפַקְּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיָת דִּינַיָּא וְתִטַּר וְתַעְבֵּד יָתְהוֹן בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:

רש"י◄ **הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ•** בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ חֲדָשִׁים, כְּאִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם נִצְטַוִּיתָ עֲלֵיהֶם. **וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם•** בַּת־קוֹל מְבָרַכְתּוֹ: 'הֵבֵאתָ בִּכּוּרִים הַיּוֹם, תִּשְׁנֶה לַשָּׁנָה הַבָּאָה'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לט עמ' 6)

בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ חֲדָשִׁים (רש"י כו, טז) הֲרֵי שֶׁתֵּבֵת "הַיּוֹם" מוֹרָה עַל חִבּוּר שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת הֲפוּכוֹת: תְּמִידִיּוּת וְהִתְחַדְּשׁוּת. וְהִנֵּה, יוֹם מֻרְכָּב מִיּוֹם וּמִלַּיְלָה, מִשֶּׁמֶשׁ וּמִעֵרֶב. בַּשֶּׁמֶשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ שִׁנּוּיִים, יֵשׁ מַעֲלַת הַתְּמִידִיּוּת. בַּעֶרֶב, הַמִּשְׁתַּנֶּה תָּמִיד, יֵשׁ מַעֲלַת הַהִתְחַדְּשׁוּת. וְיוֹם מְחַבֵּר אֵת שְׁתֵּי הַתְּנוּעוֹת הַמְנֻגָּדוֹת הַלָּלוּ, אֶת שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת יַחַד.

(יז) אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ:

יז יָת יְיָ חֲטַבְתָּ יוֹמָא דֵין לְמֵהֱוֵי לָךְ לֶאֱלָהּ וְלִמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּקָנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר קְיָמוֹהִי וּפִקּוּדוֹהִי וְדִינוֹהִי וּלְקַבָּלָא בְּמֵימְרֵהּ:

רש"י◄ **הֶאֱמַרְתָּ וְהֶאֱמִירְךָ•** אֵין לָהֶם עֵד מוֹכִיחַ בַּמִּקְרָא, וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה וְהַבְדָּלָה: הָבְדַּלְתִּי לְךָ מֵאֱלֹהֵי עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים, וְהוּא הִפְרִישְׁךָ אֵלַיו מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה. (וּמָצָאתִי לָהֶם עֵד, וְהוּא לְשׁוֹן 'תִּפְאֶרֶת', כְּמוֹ: (תהלים צד) "יִתְאַמְּרוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן").

ספורנו

(טו) **וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ.. וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָּנוּ.** בְּאוֹתוֹ הָאֹפֶן אֲשֶׁר "נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ", כְּשֶׁאָמַרְתָּ "אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם" אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה וְכוּ'. תורה טז

(טז) **הַיּוֹם הַזֶּה.** שֶׁאַתָּה נִכְנָס עִמּוֹ לִבְרִית, הִנֵּה עִנְיַן הַבְּרִית הוּא שֶׁהָאֵל יִתְבָּרֵךְ "מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים.. וְהַמִּשְׁפָּטִים" לְטוֹב לָךְ, לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי, וְאַתָּה מְקַבֵּל עָלֶיךָ לְשָׁמְרָם **בְּכָל לְבָבְךָ,** שֶׁתַּכִּיר בְּלִי שׁוּם סָפֵק שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ. **וּבְכָל נַפְשֶׁךָ.** שֶׁלֹּא יָנִיא אוֹתְךָ כֹּחַ מִתְאַוֶּה, בִּהְיוֹתְךָ מַכִּיר מַעֲלַת מִי שֶׁצִּוָּה וְתוֹעֶלֶת מִצְוֹתָיו. וּבָזֶה, תורה יז

(יז) **אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם.** כְּשֶׁקִּבַּלְתָּ עָלֶיךָ לְהִכָּנֵס בִּבְרִית בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה, אֲשֶׁר בָּהּ אָבְדָן כָּל טוּב גַּשְׁמִי אִם תַּעֲבֹר עָלָיו, "הֶאֱמַרְתָּ" וְרוֹמַמְתָּ אֶת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ בָּזֶה, שֶׁיִּהְיֶה יוֹתֵר נִכְבָּד אֶצְלְךָ קִיּוּם רְצוֹנוֹ מִכָּל טוּב גַּשְׁמִי.

(יח) **וַיהוָ֣ה הֶאֱמִירְךָ֗ הַיּוֹם֙ לִהְי֣וֹת לּ֔וֹ לְעַ֖ם סְגֻלָּ֑ה כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבֶּר־לָ֖ךְ וְלִשְׁמֹ֣ר כָּל־מִצְוֹתָֽיו׃**

יח יַיָ חָטְבָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וּלְמִטַּר כָּל פִּקּוּדוֹהִי׃

רש"י ◄ **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ •** (שמות יט) "וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות כרך כד עמ' 261 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

יִשְׂרָאֵל – אוֹצָרוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב בְּנוֹגֵעַ לְעַם יִשְׂרָאֵל "לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה" (כו, יח). וּבְפֵרוּשׁ תֵּיבַת "סְגֻלָּה" כָּתַב רַשִׁ"י (יתרו יט, ה ד"ה וְהָיִיתֶם): "אוֹצָר חָבִיב, כְּמוֹ (קהלת ב) וּסְגֻלַּת מְלָכִים כְּלִי יָקָר, וַאֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהַמְּלָכִים גּוֹנְזִים אוֹתָם, כָּךְ אַתֶּם תִּהְיוּ לִי סְגֻלָּה מִשְּׁאָר אוּמוֹת".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ נִמְצָאִים הַרְבֵּה אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת. אָמְנָם, יֶשְׁנָן אֲבָנִים שֶׁקּוֹבְעָן בְּכֶתֶר מַלְכוּתוֹ לְהַדֵּר וּלְיַפּוֹת אֶת הַכֶּתֶר, יֶשְׁנָן אֲבָנִים שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְצָרְכֵי הַמְּדִינָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, אַךְ הָאֲבָנִים הַגְּנוּזוֹת בְּאוֹצַר הַמֶּלֶךְ, אֵין הוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּלָל לְאַף צוֹרְךָ, אֶלָּא הוּא מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ וּמִתְעַנֵּג אִתָּן, אַף שֶׁאֵין מְמַלְּאוֹת תַּפְקִיד מְסוּיָם.

וְכָמוֹ כֵן הוּא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, דְּזֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַיְּמִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת וּמְגַלִּים מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם, דָּבָר נַעֲלֶה הוּא עַד מְאֹד, אַךְ הַקָּבָּ"ה מִתְעַנֵּג וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ אַף בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַצְמָם בְּלִי קֶשֶׁר לְמִילּוּי תַּפְקִידָם. כִּי יִשְׂרָאֵל הֵם כְּמוֹ אוֹצַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהַמֶּלֶךְ מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם (אֶלָּא שֶׁאֵין זֶה פּוֹטֵר אוֹתָם חַס־וְשָׁלוֹם מִמִּילּוּי תַּפְקִידָם, וְרַק מְגַלֶּה אֶת גּוֹדֶל חִיבָּתָם לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ).

(יט) **וּלְתִתְךָ֨ עֶלְיוֹן֜ עַ֗ל כָּל־הַגּוֹיִם֙ אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֔ה לִתְהִלָּ֖ה וּלְשֵׁ֑ם וּלְתִפְאָ֗רֶת וְלִהְיֹתְךָ֤ עַם־קָדֹשׁ֙ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבֵּֽר׃ פ**

יט וּלְמִתְּנָךְ עִלָּאָה עַל כָּל עַמְמַיָּא דִי עֲבַד לְתֵשְׁבָּחָא וּלְשׁוּם וְלִרְבוּ וּלְמֶהֱוֵךְ עַם קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כְּמָא דִי מַלִּיל׃

רש"י ◄ **וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר •** (ויקרא כ) "וְהָיִיתֶם לִי קְדוֹשִׁים".

◆ יום רביעי י"ח אלול ◆

כז (א) **וַיְצַ֤ו מֹשֶׁה֙ וְזִקְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־הָעָ֖ם לֵאמֹ֑ר שְׁמֹ֣ר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָ֗ה אֲשֶׁר֙ אָנֹכִ֣י מְצַוֶּ֔ה אֶתְכֶ֖ם הַיּֽוֹם׃**

א וּפַקִּיד מֹשֶׁה וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל יָת עַמָּא לְמֵימַר טַר יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא דִי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין׃

רש"י ◄ **שְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה •** לְשׁוֹן הֹוֶה, גרדנ"ט בְּלַעַ"ז (בעאבאכטענד).

ספורנו

לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים. שֶׁיִּהְיֶה הוּא אֶצְלְךָ הַנִּבְדָּל הַנִּכְבָּד מִכָּל הָעֲצָמִים הַנִּבְדָּלִים, וּמְמֻנּוּ כָּל הַנְהָגַת וְקִיּוּם עִנְיָנֶיךָ בְּלִי שׂוּם אֶמְצָעֵי כָּרָאוּי לְנִצְחִי, בְּאֹפֶן שֶׁרָאוּי לְךָ לַעֲבֹד וּלְהִכָּנַע לוֹ לְבַדּוֹ, כָּרָאוּי לְעֶלְיוֹן וּמַנְהִיגְךָ, וּלְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו בִּהְיוֹתוֹ הוּא לְבַדּוֹ מַנְהִיגְךָ.

וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו. לְהִדָּמוֹת לַנִּכְבָּד מִכָּל שְׁאָר הַנִּמְצָאִים.

וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ. כָּרָאוּי לַעֲבָדָיו. תורה יח (יח) **וְה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם.** בְּמַה שֶׁהוּא נִכְנָס בִּבְרִית עִמְּךָ, "וְלֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי", נָתַן לְךָ מַעֲלָה בָּזֶה **לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה.** כְּדֵי שֶׁיַּשִּׂיג בָּכֶם מַה שֶׁחָפֵץ לְהַשִּׂיג מִן הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי, כְּאָמְרוֹ "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ" (בראשית א, כו).

וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו. וְנָתַן לְךָ גַּם כֵּן מַעֲלָה בְּמַה שֶׁבָּחַר בְּךָ "לִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו", אֲשֶׁר בָּם תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו. וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת אֶצְלוֹ בְּלִתִּי מוּכָנִים וּרְאוּיִים לָזֶה, כְּאָמְרָם ז"ל: גּוֹי שֶׁשָּׁבַת חַיָּב מִיתָה (סנהדרין נח, ב). וּבְכֵן אֵינָם רְאוּיִים לִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו, אֶלָּא קְצָתָם בִּלְבַד, שֶׁהֵם מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ. תורה יט (יט) **וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם.** לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, כְּאָמְרוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים" (שמות יט, ו).

לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת. לָאֵל יִתְבָּרֵךְ, כְּאָמְרוֹ "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר" (ישעיה מט, ג).

וְלִהְיֹתְךָ עַם קָדֹשׁ. נִצְחִי לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא. **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר.** בְּאָמְרוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" (שמות שם). תורה א

כז (א) **וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל.** שִׁתֵּף עִמּוֹ הַזְּקֵנִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵם יִהְיוּ בַּמַּעֲמָד בְּעָבְרָם הַיַּרְדֵּן. תורה ב

(ב) וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקִמֹתָ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד:

ב וִיהֵי בְּיוֹמָא דִּי תַּעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ וּתְקִים לָךְ אַבְנִין רַבְּרְבִין וּתְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא:

רש"י◄ וַהֲקִמֹתָ לְךָ • בַּיַּרְדֵּן, וְאַחַר־כָּךְ תּוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֲחֵרוֹת וְתִבְנוּ מֵהֶן מִזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל. נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ: שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בַּיַּרְדֵּן, וּכְנֶגְדָּן בַּגִּלְגָּל וּכְנֶגְדָּן בְּהַר עֵיבָל, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף לה)◆.

(ג) וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ:

ג וְתִכְתּוּב עֲלֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא בְּמֶעְבְּרָךְ בְּדִיל דִּי תֵעוּל לְאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ:

(ד) וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד:

ד וִיהֵי בְּמֵעֲבָרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא תְּקִימוּן יָת אַבְנַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵּין בְּטוּרָא דְּעֵיבָל וּתְסוּד יָתְהוֹן בְּסִידָא:

(ה) וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל:

ה וְתִבְנֵי תַּמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מַדְבַּח אַבְנִין לָא תְרִים עֲלֵיהוֹן פַּרְזְלָא:

(ו) אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

ו אַבְנִין שָׁלְמִין תִּבְנֵי יָת מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְתַסֵּק עֲלוֹהִי עֲלָוָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

(ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

ז וְתִכּוֹס נִכְסַת קוּדְשִׁין וְתֵיכוּל תַּמָּן וְתֶחֱדֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

(ח) וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב: ס

ח וְתִכְתּוּב עַל אַבְנַיָּא יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא פָּרַשׁ יָאוּת:

רש"י◄ בַּאֵר הֵיטֵב • (שם) בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן.

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

ט וּמַלִּיל מֹשֶׁה וְכָהֲנַיָּא לֵוָאֵי לְכָל יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֲצֵית וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הָדֵין הֲוֵיתָא לְעַמָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

רש"י◄ הַסְכֵּת • כְּתַרְגּוּמוֹ. הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ • בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם בָּאתָ עִמּוֹ בִּבְרִית.

ספורנו

(ז) וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. עַל שֶׁתִּכָּנֵס אָז עִמּוֹ לִבְרִית בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל. תורה ח

(ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. שִׁתֵּף עִמּוֹ הַכֹּהֲנִים לְהַזְהִיר עַל הָעִיּוּן בַּתּוֹרָה, בִּהְיוֹת מֻטָּל עַל הַכֹּהֲנִים לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם, כְּאָמְרוֹ "יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב" (להלן לג, י). הַסְכֵּת. צַיֵּר בְּמַחְשַׁבְתְּךָ, כְּמוֹ "אֵת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כט עמ' 282)

הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם (כז, ט) ח"י אֱלוּל הוּא יוֹם הַהִלָּדֶת שֶׁל שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים, הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאִדְמו"ר הַזָּקֵן, וּשְׁנֵיהֶם רְמוּזִים בְּפָסוּק זֶה. **הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב** נָהַג לַחֲזֹר בַּעֲיָרוֹת וּבַמּוֹשָׁבוֹת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרֹם לָהֶם לוֹמַר "בָּרוּךְ הַשֵּׁם" וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הַיְנוּ שֶׁגִּלָּה וְעוֹרֵר בָּהֶם אֶת נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת, שֶׁזֶּהוּ הַתֹּכֶן שֶׁל "נִהְיֵיתָ לְעָם". **אדמו"ר הַזָּקֵן** - אאמו"ר מִבָּאֵר (בְּלִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק) שֶׁהִיו"ם הז"ה בְּגִימַטְרִיָּא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הוי' (78), שֶׁהֵם ג' הַמּוֹחִין דְּגַדְלוּת **חב"ד** - וַהֲרֵי אדמו"ר הַזָּקֵן הוּא מְיַסֵּד תּוֹרַת חֲסִידוּת חב"ד.

(י) וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ס

י וּתְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְתַעְבֵּד יָת פִּקּוּדוֹהִי וְיָת קְיָמוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין׃

◆ יום חמישי י"ט אלול ◆

(יא) וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃

יא וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָת עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימָר׃

(יב) אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִּים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃

יב אִלֵּין יְקוּמוּן לְבָרָכָא יָת עַמָּא עַל טוּרָא דִּגְרִזִים בְּמֵעֲבָרְכוֹן יָת יַרְדְּנָא שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃

רש"י ◄ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם • כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: (דף לז) שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים, וְשִׁשָּׁה לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן לְמַטָּה, בָּאֶמְצַע. הָפְכוּ לְוִיִּם פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בִּבְרָכָה: "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ'", וְאַלּוּ וְאַלּוּ עוֹנִין אָמֵן, חָזְרוּ וְהָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בִּקְלָלָה, וְאוֹמְרִים: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וְגוֹ'", וְכֵן כֻּלָּם עַד "אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים" •.

(יג) וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃

יג וְאִלֵּין יְקוּמוּן עַל לְוָטַיָּא בְּטוּרָא דְּעֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֵן דָּן וְנַפְתָּלִי׃

(יד) וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס

יד וִיתִיבוּן לֵוָאֵי וְיֵימְרוּן לְכָל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל קָלָא רָמָא׃

(טו) אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן׃ ס

טו לִיט גַּבְרָא דִּי יַעְבֵּד צֶלֶם וּמַתְּכָא מְרָחֲקָא קֳדָם יְיָ עֹבַד יְדֵי אָמָן וּמְשַׁוִּי בְּסִתְרָא וִיתִיבוּן כָּל עַמָּא וְיֵימְרוּן אָמֵן׃

ספורנו

סִכּוּת מַלְכְּכֶם" (עמוס ה, כו).

וּשְׁמַע. וְהִתְבּוֹנֵן. תורה י

(י) **וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ.** כְּשֶׁתְּצַיֵּר זֶה וְתָבִין, תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ בְּלִי סָפֵק. תורה יא

(טו) **אָרוּר הָאִישׁ.** הִנֵּה כָּל הָאֲרוּרִים אָמְרוּ תְּחִלָּה בִּלְשׁוֹן "בָּרוּךְ", כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה, וְלָזֶה אָמַר "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם" (פסוק יב). אָמְנָם הִזְכִּירָם הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן "אָרוּר" בִּלְבַד, כִּי עִקַּר הַכַּוָּנָה בְּאֵלּוּ הָאֲרוּרִים הָיָה לְקַלֵּל אֶת הָעוֹבְרִים הָאֵלֶּה, כְּדֵי שֶׁהֵם לְבַדָּם יִשְׂאוּ עֲוֹנָם, וְלֹא יִהְיוּ שְׁאָר הָעָם עֲרֵבִים לָהֶם. וְזֶה, כִּי הַחוֹטְאִים הָאֵלֶּה הָיוּ עַל הָרֹב רָאשֵׁי הָעָם, שֶׁלֹּא הָיָה עַל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת פורים תשי"ז – תורת מנחם כרך יט עמ' 184)

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה . . מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר (כז, טו) כ"ק מו"ח אדמו"ר אָמַר פַּעַם, בְּשֵׁם הַזֹּהַר, שֶׁכַּאֲשֶׁר אָדָם מְחַדֵּשׁ חִדּוּשׁ בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה מִסְבָּרָא אִישִׁית, מִדִּילֵיהּ – הוּא מַכְנִיס "פֶּסֶל וּמַסֵּכָה" בְּחֵלֶק הַנִּסְתָּר שֶׁבַּתּוֹרָה "בַּסֵּתֶר" (ראה זח"ג קכז, ב. ניצוצי אורות שם אות א).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת יום שמחת תורה ה'תשי"ז)

כְּשֶׁאָדָם מְחַדֵּשׁ בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה - דְּהַיְנוּ שֶׁמּוֹסִיף בָּהּ סְבָרָא אִישִׁית מִדִּילֵיהּ - אָמַר עַל כָּךְ פַּעַם כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּשֵׁם הַזֹּהַר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְ"אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל גו' וְשָׂם בַּסָּתֶר"! וְלָכֵן, אָסוּר לְהַכְנִיס סְבָרוֹת מִשֶּׁלּוֹ בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, כִּי־אִם לִלְמוֹד אֶת "דִּבְרֵי הָרַב".

- כְּשֶׁהָרַבִּי דִּיבֵּר אוֹדוֹת עִנְיָן זֶה (בִּהְיוֹתוֹ בְּפֶּעטֶערְבּוּרְג, הַנִּקְרֵאת עַתָּה בְּשֵׁם "לֶענִינְגְּרַאד"), שָׁאַלְתִּי אָז אֶת הָרַבִּי: בִּשְׁלָמָא מַאֲמָר שֶׁאָדָם שָׁמַע בְּעַצְמוֹ, יָכוֹל הוּא לִשְׁאוֹל אֵצֶל בַּעַל הַמַּאֲמָר לְפֵרוּשׁ הָעִנְיָן; אֲבָל מַה יַּעֲשֶׂה בְּהַמַּאֲמָרִים הַיְשָׁנִים, שֶׁבַּעַל הַמַּאֲמָר כְּבָר אֵינֶנּוּ בְּעָלְמָא דֵּין, וְנִמְצָא שֶׁגַּם אָז צְרִיכִים לִשְׁאוֹל אֶת בַּעַל הַמַּאֲמָר? - עָנָה לִי הָרַבִּי בְּקוֹר רוּחַ ("קַאלט בְּלוּטִיק"): נוּ, וּמַה בְּכָך ("אִיז וואָס")?... - וְכֵיוָן שֶׁבְּלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה לֹא מִתְעָרֶבֶת מְצִיאוּתוֹ, לָכֵן אֶפְשָׁר לִלְמוֹד זֹאת גַּם קוֹדֶם הַתְּפִלָּה. וְאַדַּרְבָּה: כֵּיוָן שֶׁלִּימוּד זֶה עִנְיָנוֹ בִּיטּוּל - הֲרֵי זֶה גַּם הַכָּנָה לִתְפִלָּה גּוּפָא.

(טז) אָרֻור מַקֶּלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס

רש"י ◄ **מַקֶּלֶה אָבִיו** • מְזַלְזֵל, לְשׁוֹן (לעיל כה) "וְנִקְלָה אָחִיךָ".

טז **ליט דְּיִקְלֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

(יז) אָרֻור מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס

רש"י ◄ **מַסִּיג גְּבוּל** • מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו וְגוֹנֵב אֶת הַקַּרְקַע, לְשׁוֹן: (ישעיה נט) "וְהוּסַג אָחוֹר".

יז **ליט דְּיִשְׁנֵי תְּחוּמָא דְּחַבְרֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

(יח) אָרֻור מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדֶּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס

רש"י ◄ **מַשְׁגֶּה עִוֵּר** • הַסּוּמָא בַּדָּבָר, וּמַשִּׁיאוֹ עֵצָה רָעָה.

יח **ליט דְּיַטְעֵי עִוּירָא בְּאָרְחָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

(יט) אָרֻור מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן:

יט **ליט דְּיַצְלֵי דִּין דַּיַּר יְתֵמָא וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

(כ) אָרֻור שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס

כ **ליט דְּיִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲבוּהִי אֲרֵי גַּלִּי כַּנְפָא דַּאֲבוּהִי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

(כא) אָרֻור שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס

כא **ליט דְּיִשְׁכּוּב עִם כָּל בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

(כב) אָרֻור שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן:

כב **ליט דְּיִשְׁכּוּב עִם אֲחָתֵהּ בַּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן:**

ספורנו

הַהֲדִיוֹטוֹת לִמְחוֹת בְּיָדָם, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד יְחֶזְקֵאל בְּאָמְרוֹ "נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ, לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם. אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ וְכו'" (יחזקאל כב, ו-ז), וּבְאוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה הִזְכִּיר הַנְּבִיא רֹב אֵלֶּה הָאֲרוּרִים אוֹ כֻּלָּם, וְאָמַר שֶׁנַּעֲשׂוּ אֵלֶּה הָעֲוֹנוֹת בִּירוּשָׁלַיִם, לֹא שֶׁהָעִיר כֻּלָּהּ חָטְאָה בָּזֶה, אֲבָל הַנְּשִׂיאִים הֵם חָטְאוּ בִּכְמוֹ אֵלֶּה. אָמְנָם בְּהַזְכִּירוֹ שָׁם עֲוֹנוֹת הַצִּבּוּר, הֶאֱשִׁים אֶת הָעִיר, כְּאָמְרוֹ "קָדְשֵׁי בָזִית וְאֶת שַׁבְּתֹתַי חִלַּלְתְּ" (שם פסוק ח). תורה טז

(כג) אָרֻּור שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס

כג ליט דִּישְׁכּוּב עִם חֲמוֹתֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃

(כד) אָרֻּור מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס

כד ליט דִּימְחֵי לְחַבְרֵהּ בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃

רש"י◄ מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר • עַל לָשׁוֹן הָרָע הוּא אוֹמֵר. רָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: י"א אֲרוּרִים יֵשׁ כָּאן כְּנֶגֶד י"א שְׁבָטִים, וּכְנֶגֶד שְׁמְעוֹן לֹא כָּתַב אָרוּר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בְּלִבּוֹ לְבָרְכוֹ לִפְנֵי מוֹתוֹ כְּשֶׁבֵּרַךְ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, לָכֵן לֹא רָצָה לְקַלְּלוֹ.

(כה) אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס

כה ליט די מְקַבֵּל שׁוֹחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃

(כו) אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ

כו ליט די לָא יְקַיֵּם יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃

רש"י◄ אֲשֶׁר לֹא־יָקִים • כָּאן כָּלַל אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה.

כח (א) וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃

א ויהי אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵּין וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ עִלַּי עַל כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃

(ב) וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

ב וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין וְיִדְבְּקַנָּךְ אֲרֵי תְקַבַּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ׃

(ג) בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃

ג בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְתָּא וּבְרִיךְ אַתְּ בְּחַקְלָא׃

(ד) בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃

ד בְּרִיךְ וַלְדָּא דִּמְעָךְ וְאִבָּא דְּאַרְעָךְ וּוַלְדָּא דִּבְעִירָךְ בַּקְרֵי תּוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ׃

רש"י◄ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ • וְלִדּוֹת בְּקָרֶךָ, שֶׁהַבְּהֵמָה מְשַׁגֶּרֶת מִמֶּעֶיהָ. וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ • כְּתַרְגּוּמוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם 'עַשְׁתָּרוֹת'? שֶׁמַּעֲשִׁירוֹת בַּעֲלֵיהֶן וּמַחֲזִיקוֹת אוֹתָם כָּעַשְׁתָּרוֹת הַלָּלוּ, שֶׁהֵן סְלָעִים חֲזָקִים.

ספורנו

(כה) לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת. כְּעִנְיַן דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי וְהַזִּיפִים, לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ אוֹ לְהַרְוִיחַ. תורה כו

(כו) אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם. שֶׁלֹּא יְקַיֵּם וְיוֹדֶה שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת אֶת כֻּלָּם, אֲבָל תִּהְיֶה אֵיזוֹ מִצְוָה מֵהֶם לְבַטָּלָה אֶצְלוֹ, וְהוּא הַמְשֻׁמָּד לְדָבָר אֶחָד. תורה א

כח (ב) וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּדֵּל אַתָּה לְהַשִּׂיגָם. כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. וְזֶה כְּשֶׁתִּהְיֶה תּוֹרָתְךָ קָבֵע וּמְלֻאכָתְךָ עֲרָאי, וּלְפִיכָךְ יַשִּׂיגוּךָ הַבְּרָכוֹת בִּלְתִּי הִשְׁתַּדְּלוּת. וְהִנֵּה הִזְכִּיר בְּרָכוֹת בַּיִת רִאשׁוֹן, וְאָמַר שֶׁיִּזְכּוּ לָהֶן בְּכָל עֵת שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַמִּצְוֹת, עַד אָמְרוֹ "יְקִימְךָ ה' לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ" (פסוק ט). וְזֶה הָיָה בְּתְחִלַּת בַּיִת שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ ז"ל עַל בְּרָכוֹת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְהַנִּסִּים שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כָּל יָמָיו. תורה ג

(ה) בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ ה בְּרִיךְ סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ׃

רש״י◄ בָּרוּךְ טַנְאֲךָ • פֵּרוֹתֶיךָ. דָּבָר אַחֵר: ״טַנְאֲךָ״, דָּבָר לַח שֶׁאַתָּה מְסַנֵּן בְּסַלִּים. וּמִשְׁאַרְתֶּךָ • דָּבָר יָבֵשׁ, שֶׁנִּשְׁאָר בַּכְּלִי וְאֵינוֹ זָב.

(ו) בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ ו בְּרִיךְ אַתְּ בְּמֵעֲלָךְ וּבְרִיךְ אַתְּ בְּמִפְּקָךְ׃

רש״י◄ בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ • (ב״מ קז) שֶׁתְּהֵא יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֵטְא, כְּבִיאָתְךָ לָעוֹלָם.

◆ יום שישי כ׳ אלול ◆

(ז) יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃ ז יִתֵּן יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דְּקָיְמִין עֲלָךְ תְּבִירִין קֳדָמָךְ בְּאָרְחָא חַד יִפְּקוּן לְוָתָךְ וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן יֵעְרְקוּן מִקֳּדָמָךְ׃

רש״י◄ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ • כֵּן דֶּרֶךְ הַנִּבְהָלִים לִבְרֹחַ, לִהְיוֹת מִתְפַּזְּרִין לְכָל צַד.

(ח) יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ח יְפַקַּד יְיָ עִמָּךְ יָת בִּרְכָתָא בְּאוֹצָרָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ וִיבָרְכִנָּךְ בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃

(ט) יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ ט יְקִימִנָּךְ יְיָ לֵהּ לְעַם קַדִּישׁ כְּמָא די קַיְּים לָךְ אֲרֵי תִטַּר יָת פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּתְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי׃

(י) וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ י וְיֶחֱזוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי שְׁמָא דַּיְיָ אִתְקְרֵי עֲלָךְ וְיִדְחֲלוּן מִנָּךְ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ״ט כרך ב עמ׳ 592)

וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה׳ נִקְרָא עָלֶיךָ (כח, י) **אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבָּרֹאשׁ** (ברכות ו, א) בְּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ יֵשׁ חִבּוּר שֶׁל ג׳ וְד׳ - שי״ן שֶׁל ג׳ רָאשִׁים וְשי״ן שֶׁל ד׳ רָאשִׁים. וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁגִּימ״ל דל״ת הֵינוּ גְּמֹל דַּלִּים (שבת קד, א), וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁשְּׁלֹשֶׁת הָעוֹלָמוֹת, אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה, מַשְׁפִּיעִים לָעוֹלָם הָרְבִּיעִי, עֲשִׂיָּה, שֶׁגַּם בּוֹ יָאִיר אֱלֹקוּת. וְאַף כָּאן: חִבּוּר ג׳ וְד׳ (גְּמֹל דַּלִּים) בִּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ גּוֹרֵם לְהַשְׁפָּעָה בָּעוֹלָם, הַשְׁפָּעָה עַל **כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ**. גַּם יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁחִבּוּר זֶה רוֹמֵז לְז׳ קְנֵי הַמְּנוֹרָה, שֶׁמִּמֶּנָּה אוֹרָה יוֹצֵאת לְכָל הָעוֹלָם.

(יא) וְהוֹתִרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יא וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ לְטָבָא בְּוַלְדָּא דִּמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִּבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַל אַרְעָא די קַיְּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ׃

ספורנו

(י) **וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ.** כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ ז״ל עַל אֶלֶכְסַנְדֶּר שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה לְפָנָיו. תורה יא

(יא) **וְהוֹתִרְךָ ה׳ לְטוֹבָה.** שֶׁתִּהְיֶה הַצְּלָחָתְךָ בְּקִנְיָנִים וְזוּלָתָם, יִתְרָה מֵהַצְּלָחַת שְׁאָר הַמַּצְלִיחִים בָּהֶם. וּבְאֵלֶּה הַבְּרָכוֹת שֶׁהָיוּ בְּבֵית שֵׁנִי סִיֵּם. תורה יב

(יב) יִפְתַּח יְהוָה ׀ לְךָ֣ אֶת־אוֹצָרוֹ֗ הַטּוֹב֙ אֶת־הַשָּׁמַ֔יִם לָתֵ֥ת מְטַר־אַרְצְךָ֖ בְּעִתּ֑וֹ וּלְבָרֵ֣ךְ אֵ֔ת כָּל־מַעֲשֵׂ֖ה יָדֶ֑ךָ וְהִלְוִיתָ֣ גּוֹיִ֔ם רַבִּ֖ים וְאַתָּ֥ה לֹ֖א תִלְוֶֽה׃

יב יִפְתַּח יְיָ לָךְ יָת אוֹצָרֵהּ טָבָא יָת שְׁמַיָּא לְמִתַּן מְטַר אַרְעָךְ בְּעִדָּנֵהּ וּלְבָרְכָא יָת כָּל עוֹבְדֵי יָדָךְ וְתוֹזֵף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוּף׃

(יג) וּנְתָנְךָ֣ יְהוָה֮ לְרֹאשׁ֒ וְלֹ֣א לְזָנָ֗ב וְהָיִיתָ֤ רַק֙ לְמַ֔עְלָה וְלֹ֣א תִהְיֶ֔ה לְמַ֖טָּה כִּֽי־תִשְׁמַ֣ע אֶל־מִצְוֹ֣ת ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ אֲשֶׁ֤ר אָנֹכִי֙ מְצַוְּךָ֣ הַיּ֔וֹם לִשְׁמֹ֖ר וְלַעֲשֹֽׂות׃

יג וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ לְתַקִּיף וְלָא לְחַלָּשׁ וּתְהֵי בְּרַם לְעֵלָּא וְלָא תְהֵי לְתַחְתָּא אֲרֵי תְקַבֵּל לְפִקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ די אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵין לְמִטַּר וּלְמֶעְבַּד׃

(יד) וְלֹ֣א תָס֗וּר מִכָּל־הַדְּבָרִים֙ אֲשֶׁ֣ר אָנֹכִ֔י מְצַוֶּ֖ה אֶתְכֶ֑ם הַיּ֣וֹם יָמִ֔ין וּשְׂמֹאל֙ לָֽלֶכֶת֙ אַחֲרֵ֣י אֱלֹהִ֔ים אֲחֵרִ֖ים לְעָבְדָֽם׃ פ

יד וְלָא תְסְטוּן מִכָּל פִּתְגָּמַיָּא די אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא לְמֵהַךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא לְמִפְלְחִנּוּן׃

(טו) וְהָיָ֣ה אִם־לֹ֣א תִשְׁמַ֗ע בְּקוֹל֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לִשְׁמֹ֖ר לַעֲשׂ֑וֹת אֶ֣ת כָּל־מִצְוֹתָ֗יו וְחֻקֹּתָ֤יו אֲשֶׁר֙ אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֣ הַיּ֔וֹם וּבָ֥אוּ עָלֶ֖יךָ כָּל־הַקְּלָלֹ֑ות הָאֵ֕לֶּה וְהִשִּׂיגֻֽךָ׃

טו וִיהֵי אִם לָא תְקַבַּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי די אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵין וַייתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין וְיִדְבְּקֻנָּךְ׃

(טז) אָרוּר֙ אַתָּ֣ה בָּעִ֔יר וְאָרוּר֖ אַתָּ֥ה בַּשָּׂדֶֽה׃

טז לִיט אַתְּ בְּקַרְתָּא וְלִיט אַתְּ בְּחַקְלָא׃

(יז) אָרוּר֙ טַנְאֲךָ֔ וּמִשְׁאַרְתֶּֽךָ׃

יז לִיט סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ׃

ספורנו

(יד) **וְלֹא תָסוּר מִכָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאל.** שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת מִצְוֹת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, בִּפְרָט עִנְיַן הַמִּשְׁפָּט, וְלֹא יָמִירוּ אֶת שְׁאָר הַמִּצְוֹת בְּמִנְהֲגֵי הֶדְיוֹט וּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה, כָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיַּעֲשׂוּ זֶה לִכְבוֹד קַדְמוֹנִים שֶׁהִנְהִיגוּ אוֹתָם הַמִּנְהָגִים, לֹא לִכְבוֹד קוֹנָם וְלֹא לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו, כִּי בְּזֶה הָאֹפֶן אֵין לְךָ "לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם" גְּדוֹל מִזֶּה, בְּחִדּוּשׁ דָּת לִכְבוֹד קַדְמוֹנִים, אֲשֶׁר נָחְשְׁבוּ אֱלֹהִים שׁוֹפְטִים בָּאָרֶץ (ע"פ תהלים נח, יב). אָמְנָם הַתּוֹכָחוֹת עַד "יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ" (להלן פסוק לו) הָיוּ בְּבֵית שֵׁנִי בִּימֵי יְוָנִים וְזוּלָתָם, עַד שֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵּית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה, וְגָלָה אֶחָד מֵהֶם בְּמִצְוַת פּוֹמְפֵּאוֹ לְרוֹמָא. וּמִשָּׁם וָהָלְאָה עַד "וְנִסַּחְתֶּם" (פסוק סג) הָיוּ עַד חָרְבַּן הַבַּיִת עַל יְדֵי רוֹמִים. וּמִשָּׁם וָהָלְאָה הֵם תּוֹכָחוֹת בַּגָּלוּת נִמְשָׁכוֹת אֵלָיו. וְהִתְחִיל בַּתּוֹכָחוֹת בְּאָמְרוֹ, תורה טו

(טו) **אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם.** וְזֶה בְּלִי סָפֵק כַּאֲשֶׁר הוּמְרָה שְׁמִירַת מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּמִנְהָגִים שׁוֹנִים וְזוּלָתָם, וְהֶסֵּג אָחוֹר מִשְׁפָּט. וְכֵן אַחַר שֶׁאָמַר "יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ" (פסוק לו) שֶׁהוּא הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, חָזַר וְאָמַר "כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ " (פסוק מה). כְּלוֹמַר, אֲבָל שָׁמַרְתָּ מַה שֶּׁצִּוּוּ אוֹ הִנְהִיגוּ אֲחֵרִים זוּלָתוֹ אֲשֶׁר לֹא כְּתוֹרָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ ז"ל, שֶׁלֹּא הָיוּ תּוֹרְמִין וְלֹא מְעַשְּׂרִין, וְהֶצְרְכוּ לְתִקּוּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל וְלִגְזֹר עַל הַדְּמַאי. וְהָיוּ נוֹעֲלִים דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין מִפְּנֵי הַשִּׁמְטָה, וְהֶצְרַךְ הִלֵּל לְתַקֵּן פְּרוֹסְבּוּל. וּבִטְּלוּ מֵי סוֹטָה וְעֶגְלָה עֲרוּפָה וְסַנְהֶדְרִין מֵרֹב הַפּוֹשְׁעִים בְּסוֹף בַּיִת שֵׁנִי, בְּאֹפֶן שֶׁבָּטֵל כָּל מִשְׁפָּט, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ ז"ל שֶׁגָּבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, כְּמוֹ שֶׁהוּא הָעִנְיָן הַיּוֹם עִם כָּל גָּלוּתֵנוּ וְשִׁפְלוּתֵנוּ, שֶׁרַב הַמָּמוֹן, בִּפְרָט הַחַיָּב בַּדִּין, מוֹאֵס אֶת תּוֹרַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ וּמִשְׁפְּטֵי פִּידוּ (ע"פ דברי הימים-א טז, יב), וּמִתְאַמֵּץ עַל יְדֵי גּוֹיִם וְעֲרָכָאוֹתֵיהֶם לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ (ע"פ איכה ג, לו), וּבְכֵן יֵרְדוּ לְטִמְיוֹן הֵם וְנִכְסֵיהֶם. וּבְאֵלֶּה הִתְבָּאֲרָה סִבַּת חָרְבַּן בֵּית שֵׁנִי, וְהַתְּמָדַת גָּלוּתוֹ בְּהִתְמָדַת סִבָּתוֹ. תורה טז

(יח) אָרוּר פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ׃

יח ליט וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ בַּקְרֵי תּוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ׃

(יט) אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃

יט לִיט אַתְּ בְּמֵעָלָךְ וְלִיט אַתְּ בְּמִפְּקָךְ׃

(כ) יְשַׁלַּח יְהוָה ׀ בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעָרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמְדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃

כ יְגָרֵי יְיָ בָּךְ יָת מְאֵרְתָּא וְיָת מְזוֹפִיתָא בְּכָל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ דִּי תַעְבֵּד עַד דְּתִשְׁתֵּצֵי וְעַד דְּתִיבַד בִּפְרִיעַ מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדָיךְ דִּשְׁבַקְתָּא דַחֲלָתִי׃

רש״י◄ הַמְּאֵרָה • חִסָּרוֹן, כְּמוֹ: (ויקרא יג) ״צָרַעַת מַמְאֶרֶת״. הַמְּהוּמָה • שִׁגּוּשׁ קוֹל בֶּהָלוֹת.

(כא) יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

כא יַדְבֵּק יְיָ בָּךְ יָת מוֹתָא עַד דְּיִשְׁתֵּצֵי יָתָךְ מֵעַל אַרְעָא דִי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ׃

(כב) יַכֶּכָּה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבְיֵרָקוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃

כב יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשַׁחֲפְתָּא וּבְקַדַּחְתָּא וּבְדִלֶקְתָּא וּבְחַרְחוּרָא וּבְחַרְבָּא וּבְשִׁדְפוֹנָא וּבְיַרְקוֹנָא וְיִרְדְּפֻנָּךְ עַד דְּתִיבַד׃

רש״י◄ בַּשַּׁחֶפֶת • שֶׁבְּשָׂרוֹ נִשְׁחַף וְנָפוּחַ. וּבַקַּדַּחַת • לְשׁוֹן: (דברים לב) ״כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְּאַפִּי״, וְהוּא אֵשׁ שֶׁל חוֹלִי, מלוו״י בְּלַעַ״ז (פיבער היטץ), שֶׁהִיא חַמָּה מְאֹד. וּבַדַּלֶּקֶת • חַמָּה יוֹתֵר מִקַּדַּחַת, וּמִינֵי חֳלָאִים הֵם. וּבַחַרְחֻר • חֹלִי הַמְּחַמְּמוֹ תּוֹךְ הַגּוּף, וְצָמֵא תָּמִיד לְמַיִם, וּבְלַעַ״ז אשרינמנ״ט (בראנד) לְשׁוֹן: (איוב ל) ״וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חֹרֶב״, (ירמיה ו) ״נָחַר מַפּוּחַ מֵאֵשׁ״. וּבַחֶרֶב • יָבִיא עָלֶיךָ גְּיָסוֹת. וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן • מַכַּת תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת. שִׁדָּפוֹן • רוּחַ קָדִים, אשילד״ה בְּלַעַ״ז (זאנענפערבראנט). יֵרָקוֹן • יֹבֶשׁ, וּפְנֵי הַתְּבוּאָה מַכְסִיפִין וְנֶהֱפָכִין לְיֵרָקוֹן, קמ״א בְּלַעַ״ז (געלב). עַד אָבְדֶךָ • תַּרְגּוּם: ׳עַד דְּתִיבַד׳, כְּלוֹמַר עַד אֲבוֹד אוֹתְךָ, שֶׁתִּכְלֶה מֵאֵלֶיךָ.

(כג) וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃

כג וִיהוֹן שְׁמַיָּךְ דִי עִלָּוֵי רֵישָׁךְ חֲסִינִין כְּנְחָשָׁא מִלַּאֲחָתָא מִטְרָא וְאַרְעָא דִי תְחוֹתָךְ תַּקִּיפָא כְּפַרְזְלָא מִלְּמֶעְבַּד פֵּרִין׃

רש״י◄ וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת • קְלָלוֹת הַלָּלוּ, מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ אֲמָרָן, וְשֶׁבְּהַר סִינַי מִפִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲמָרָן כְּמַשְׁמָעָן. וְכֵן נֶאֱמַר: (ויקרא כו) ״וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי״, וְכָאן הוּא אוֹמֵר: ״לְקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ, יַדְבֵּק ה׳ בְּךָ... יַכְּכָה ה׳״, הֵקֵל מֹשֶׁה בִּקְלָלוֹתָיו לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן יָחִיד, וְגַם כֵּן בִּקְלָלָה זוֹ הֵקֵל, שֶׁבָּרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר: (שם) ״אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאַרְצְכֶם כַּנְּחוּשָׁה״, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יְהֵא חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהִיא מַרְקֶבֶת פֵּרוֹתֶיהָ, וְכָאן הוּא אוֹמֵר: שָׁמֶיךָ נְחֹשֶׁת וַאַרְצְךָ בַּרְזֶל, שֶׁיִּהְיוּ שָׁמַיִם מַזִּיעִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא יָרִיקוּ מָטָר, מִכָּל־מָקוֹם לֹא יִהְיֶה חֹרֶב שֶׁל אָבְדָן בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ לֹא תְּהֵא מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ וְאֵין הַפֵּרוֹת מַרְקִיבִין, וּמִכָּל־מָקוֹם קְלָלָה הִיא בֵּין שֶׁהִיא כְּנְחֹשֶׁת בֵּין שֶׁהִיא כְּבַרְזֶל, לֹא תּוֹצִיא פֵּרוֹת, וְכֵן הַשָּׁמַיִם לֹא יָרִיקוּ מָטָר.

(כד) יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ׃

כד יִתֵּן יְיָ יָת מְטַר אַרְעָךְ אַבְקָא וְעַפְרָא מִן שְׁמַיָּא יֵחוּת עֲלָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּצִי׃

רש״י◄ מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר• (תענית ג) זִיקָא דְּבָתַר מִטְרָא. מָטָר יוֹרֵד וְלֹא כָּל צָרְכּוֹ, וְאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַרְבִּיץ אֶת הֶעָפָר, וְהָרוּחַ בָּאָה וּמַעֲלָה אֶת הָאָבָק, וּמְכַסֶּה אֶת עֵשֶׂב הַזְּרָעִים שֶׁהֵן לַחִים מִן הַמַּיִם, וְנִדְבָּק בָּהֶם וְנַעֲשָׂה טִיט וּמִתְיַבֵּשׁ, וּמַרְקִיבִין.

(כה) יִתֶּנְךָ יְהוָה נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃

כה יִתְּנִנָּךְ יְיָ תְּבִיר קֳדָם סָנְאָךְ בְּאָרְחָא חֲדָא תִּפּוֹק לְוָתֵהּ וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן תִּעְרוֹק מִקֳּדָמוֹהִי וּתְהֵי לְזִיעַ לְכָל מַלְכוּת אַרְעָא׃

רש״י◄ לְזַעֲוָה• לְאֵימָה וּלְזִיעַ, שֶׁיָּזוּעוּ כָּל שׁוֹמְעֵי מַכּוֹתֶיךָ מִמְּךָ, וְיֹאמְרוּ: ׳אוֹי לָנוּ, שֶׁלֹּא יָבֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא עַל אֵלּוּ׳.

(כו) וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃

כו וּתְהֵי נְבִלְתָּךְ מְשַׁגְּרָא לְמֵיכַל לְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירַת אַרְעָא וְלֵית דְּמָנִיד׃

(כז) יַכְּךָ יְהוָה בְּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַטְּחֹרִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא׃

כז יִמְחָנָךְ יְיָ בְּשִׁחֲנָא דְּמִצְרַיִם וּבְטְחוֹרִין וּבְגַרְבָּא וּבַחֲרִיס יַבִּישׁ דִּי לָא תְּכוּל לְאִתַּסָּאָה׃

רש״י◄ בְּשְׁחִין מִצְרַיִם• רַע הָיָה מְאֹד: לַח מִבִּפְנִים וְיָבֵשׁ מִבַּחוּץ, כִּדְאִיתָא בִּ׳בְכוֹרוֹת׳ (דף מא)• גָּרָב• שְׁחִין לַח. חָרֶס• שְׁחִין יָבֵשׁ כַּחֶרֶס.

(כח) יַכְּךָ יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן לֵבָב׃

כח יִמְחָנָךְ יְיָ בְּטַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא וּבְשַׁעֲמָמוּת לִבָּא׃

רש״י◄ וּבְתִמְהוֹן לֵבָב• אֹטֶם הַלֵּב, אשטורדישו״ן בְּלַעַ״ז.

(כט) וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃

כט וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ בְּטִיהֲרָא כְּמָא דִי מַשֵּׁשׁ עַוִּירָא בְּקַבְלָא וְלָא תַצְלַח יָת אָרְחָתָךְ וּתְהֵי בְּרַם עָשִׁיק וְאָנִיס כָּל יוֹמָיָא וְלֵית דְּפָרִיק׃

רש״י◄ עָשׁוּק• בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיֶה עִרְעוּר.

(ל) אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁכָּבֶנָּה בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃

ל אִתְּתָא תֵּירוֹס וּגְבַר אָחֳרָן יִשְׁכְּבִנַּהּ בֵּיתָא תִּבְנֵי וְלָא תֵיתֵב בֵּהּ כַּרְמָא תִּצּוֹב וְלָא תְחַלְּנֵהּ׃

רש״י◄ יִשְׁגָּלֶנָּה• לְשׁוֹן שֵׁגַל פִּילֶגֶשׁ, וְהַכָּתוּב כִּנָּהוּ לְשֶׁבַח: יִשְׁכָּבֶנָּה, (מגילה כה) וְתִקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה. תְּחַלְּלֶנּוּ• בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית, לֶאֱכֹל פִּרְיוֹ.

(לא) שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ׃

לא תּוֹרָךְ יְהֵי נָכֵס לְעֵינָיךְ וְלָא תֵיכוּל מִנֵּהּ חֲמָרָךְ יְהֵי אָנֵס מִקֳּדָמָךְ וְלָא יְתוּב לָךְ עָנָךְ מְסִירִין לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ וְלֵית לָךְ פָּרִיק׃

(לב) בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃

לב בְּנָיךָ וּבְנָתָיךָ מְסִירִין לְעַמָּא אָחֳרָן וְעֵינָיךָ חָזָן וִיסוּפָן בִּגְלָלְהֵן כָּל יוֹמָא וְלֵית חֵילָא בִּידָךָ׃

רש״י◄ וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם • מְצַפּוֹת אֲלֵיהֶם שֶׁיָּשׁוּבוּ, וְאֵינָם שָׁבִים. כָּל תּוֹחֶלֶת שֶׁאֵינָהּ בָּאָה, קְרוּיָה: ׳כִּלְיוֹן עֵינַיִם׳.

(לג) פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃

לג אִבָּא דְאַרְעָךְ וְכָל לֵאוּתָךְ יֵכוּל עַמָּא דִּי לָא יְדַעְתָּ וּתְהֵי בְּרַם עָשִׁיק וּרְעִיעַ כָּל יוֹמַיָּא׃

(לד) וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃

לד וּתְהֵי מִשְׁתַּטֵּה מֵחֲזוּ עֵינָיךָ דִּי תֶחֱזֵי׃

(לה) יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ׃

לה יִמְחָנָךְ יְיָ בְּשִׁחֲנָא בִישָׁא עַל רְכֻבָיָא וְעַל שָׁקַיָּא דִּי לָא תִכּוּל לְאִתַּסָּאָה מִפַּרְסַת רַגְלָךְ וְעַד מוֹחָךְ׃

(לו) יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן׃

לו יַגְלֵי יְיָ יָתָךְ וְיָת מַלְכָּךְ דִּי תְקִים עֲלָךְ לְעַם דִּי לָא יְדַעְתָּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פַּלְחֵי טַעֲוָתָא אָעָא וְאַבְנָא׃

(לז) וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֲגֶךָ יְהוָה שָׁמָּה׃

לז וּתְהֵי לְצָדוּ לִמְתַל וּלְשׁוּעֵי בְּכֹל עַמְמַיָּא דִּי יְדַבְּרִנָּךְ יְיָ לְתַמָּן׃

רש״י◄ לְשַׁמָּה • אש״ו אשטורדישו״ן, כָּל הָרוֹאֶה אוֹתְךָ יִשּׁוֹם עָלֶיךָ. לְמָשָׁל • כְּשֶׁתָּבֹא מַכָּה רָעָה עָל אָדָם, יֹאמְרוּ: ׳זוֹ דּוֹמָה לְמַכַּת פְּלוֹנִי׳. וְלִשְׁנִינָה • לָשׁוֹן (לעיל ו) ״וְשִׁנַּנְתָּם״, יְדַבְּרוּ בְךָ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: ׳וּלְשׁוּעֵי׳, לְשׁוֹן סִפּוּר, וְאִשְׁתָּעֵי.

(לח) זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃

לח בַּר זְרַע סַגִּי תַּפֵּק לְחַקְלָא וּזְעֵר תִּכְנוֹשׁ אֲרֵי יַחְסְלִנֵּהּ גּוּבָא׃

רש״י◄ יַחְסְלֶנּוּ • יְכַלֶּנּוּ, וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרָא ׳חָסִיל׳, שֶׁמְּכַלֶּה אֶת הַכֹּל.

(לט) כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃

לט כַּרְמִין תִּצּוֹב וְתִפְלַח וְחַמְרָא לָא תִשְׁתֵּי וְלָא תִכְנוֹשׁ אֲרֵי תֵיכְלִנֵּהּ תֹּלַעְתָּא׃

(מ) זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃

מ זֵיתִין יְהוֹן לָךְ בְּכָל תְּחוּמָךְ וּמִשְׁחָא לָא תְסוּךְ אֲרֵי יִתְרוּן זֵיתָיךָ׃

רש״י◄ כִּי יִשַּׁל • יַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, לְשׁוֹן (לעיל יט) ״וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל״.

(מא) בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃

מא בְּנִין וּבְנָן תּוֹלִיד וְלָא יְהוֹן לָךְ אֲרֵי יְהָכוּן בְּשִׁבְיָא׃

(מב) כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצָל׃

רש״י◄ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצָל• יַעֲשֶׂנּוּ הָאַרְבֶּה רָשׁ מִן הַפְּרִי. יְיָרֵשׁ• יַעֲנִי. הַצְּלָצָל• מִין אַרְבֶּה, וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יְיָרֵשׁ לְשׁוֹן יֵרֻשָּׁה, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: יִירַשׁ. וְלֹא לְשׁוֹן הוֹרָשָׁה וְגֵירוּשִׁין, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: יוֹרִישׁ.

מב כָּל אִילָנָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ יַחְסְנִנֵּהּ סַקָּאָה׃

(מג) הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַּעְלָה מַּעְלָה וְאַתָּה תֵּרֵד מַּטָּה מַּטָּה׃

מג תּוֹתַב עָרֵל דִּי בֵינָךְ יְהֵי סָלִיק עַל מִנָּךְ לְעִלָּא לְעִלָּא וְאַתְּ תְּהֵי נָחֵת לְתַחְתָּא לְתַחְתָּא׃

(מד) הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃

מד הוּא יוֹזְפָנָךְ וְאַתְּ לָא תוֹזְפִנֵּהּ הוּא יְהֵי לְתַקִּיף וְאַתְּ תְּהֵי לְחַלָּשׁ׃

(מה) וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃

מה וְיֵיתוּן עֲלָךְ כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין וְיִרְדְּפֻנָּךְ וְיִדְבְּקֻנָּךְ עַד דְּתִשְׁתֵּצֵי אֲרֵי לָא קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקֵּדָךְ׃

(מו) וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

מו וִיהוֹן בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָיְךָ עַד עָלָם׃

(מז) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃

רש״י◄ מֵרֹב כֹּל• בְּעוֹד שֶׁהָיָה לְךָ כָּל טוּב.

מז חֶלְף דִּי לָא פְּלַחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׂפִּירוּת לִבָּא מִסְּגִי כֹּלָא׃

(מח) וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃

מח וְתִפְלַח יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דִּי יְגָרְגֵּהּ יְיָ בָּךְ בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא וּבְעַרְטִילָיוּתָא וּבַחֲסִירוּת כֹּלָא וְיִתֵּן נִיר פַּרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ עַד דִּישְׁתֵּיצֵי יָתָךְ׃

(מט) יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחוֹק מִקְּצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃

רש״י◄ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר• פִּתְאֹם, וְדֶרֶךְ מַצְלַחַת וְיֵקַלוּ סוּסָיו. לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ• שֶׁלֹּא תַּכִּיר לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן: (בראשית מא) ״תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אוֹתוֹ״, וְכֵן: (שם מב) ״כִּי שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף״, אינטינדר״י בְּלַעַ״ז (פערשטעהען).

מט יַיְתִי יְיָ עֲלָךְ עַם מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי אַרְעָא כְּמָא דִי מִשְׁתְּדִי נִשְׁרָא עַמָּא דִי לָא תִשְׁמַע לִישָׁנֵהּ׃

(נ) גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃

נ עַם תַּקִּיף אַפִּין דִּי לָא יִסַּב אַפִּין לְסָבָא וְעַל יָנְקָא לָא מְרַחֵם׃

(נא) וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃

נא וְיֵיכוּל וַלְדָא דִבְעִירָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּצֵי דִּי לָא יַשְׁאַר לָךְ עִבּוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא בַּקְרֵי תּוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַד דְּיוֹבֵד יָתָךְ׃

(נב) וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בָּהֶן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃

נב וְיָעֵק לָךְ בְּכָל קִרְוָיִךְ עַד דְּיִכְבַּשׁ שׁוּרָיִךְ רָמַיָּא וּכְרֵיכַיָּא דִּי אַתְּ רָחֵץ לְאִשְׁתְּזָבָא בְּהֵן בְּכָל אַרְעָךְ וְיָעֵק לָךְ בְּכָל קִרְוָיִךְ בְּכָל אַרְעָךְ דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃

רש״י◄ עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ • לְשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ.

(נג) וְאָכַלְתָּ פְּרִי־בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃

נג וְתֵיכוּל יַלְדָּא דִּמְעָךְ בְּשַׂר בְּנָיִךְ וּבְנָתָיִךְ דִּי יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בִּצִיָּרָא וּבְעַקְתָּא דְּיָעֵק לָךְ סָנְאָךְ׃

רש״י◄ וְאָכַלְתָּ פְּרִי בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וְגוֹ׳ בְּמָצוֹר • מַחֲמַת שֶׁיִּהְיוּ צָרִין עַל הָעִיר, וְיִהְיֶה שָׁם מָצוֹק, עֲקַת רַעֲבוֹן.

(נד) הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד תֵּרַע עֵינוֹ בְּאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃

נד גַּבְרָא דְּרַכִּיךְ בָּךְ וְדִמְפַּנַּק לַחֲדָא תִּבְאַשׁ עֵינֵהּ בְּאָחוּהִי וּבְאִתַּת קְיָמֵהּ וּבִשְׁאָר בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר׃

רש״י◄ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג • הוּא הָרַךְ הוּא הֶעָנֹג, לְשׁוֹן פִּנּוּק, וּ״מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ״, מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֶחָד, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְפֻנָּק וְדַעְתּוֹ קָצָה בִּדְבַר מְאוּס, יִמְתַּק לוֹ לְרַעֲבוֹנוֹ בְּשַׂר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, עַד כִּי תֵּרַע עֵינוֹ בְּבָנָיו הַנּוֹתָרִים מִתֵּת לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו – אֲחִיהֶם, אֲשֶׁר יֹאכַל. דָּבָר אַחֵר: ״הָרַךְ בְּךָ״, הָרַחְמָנִי וְרַךְ הַלֵּבָב, מֵרֹב רַעֲבָתָנוּת יִתְאַכְזְרוּ, וְלֹא יִתְּנוּ מִבְּשַׂר בְּנֵיהֶם הַשְּׁחוּטִים לִבְנֵיהֶם הַנּוֹתָרִים.

(נה) מִתֵּת ׀ לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃

נה מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹן מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוּל מִדְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ כֹּלָּא בִּצִיָּרָא וּבְעַקְתָּא דִּי יָעֵק לָךְ סָנְאָךְ בְּכָל קִרְוָיִךְ׃

(נו) הָרַכָּה בָךְ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ׃

נו דְּרַכִּיכָא בָךְ וְדִמְפַּנְּקָא דִּי לָא נַסִּיאַת פַּרְסַת רַגְלַהּ לַאֲחָתָא עַל אַרְעָא מִמְּפַנְּקוּ וּמִרַכִּיכוּ תִּבְאַשׁ עֵינַהּ בְּגֻבַר קְיָמַהּ וּבִבְרַהּ וּבִבְרַתַּהּ׃

רש״י◄ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבִבְתָּהּ • הַגְּדוֹלִים.

(נז) וּבִשְׁלִיָּתָהּ הַיּוֹצֵאת ׀ מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסֵּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃

נז וּבִזְעֵר בְּנָהָא דְּיִפְקוּן מִנַּהּ וּבִבְנָהָא דִּי תְּלִיד אֲרֵי תֵּיכְלִנּוּן בַּחֲסִירוּת כֹּלָּא בְּסִתְרָא בִּצִיָּרָא וּבְעַקְתָּא דִּי יָעֵק לָךְ סָנְאָךְ בְּקִרְוָיִךְ׃

רש״י◄ וּבִשְׁלִיָּתָהּ • בָּנֶיהָ הַקְּטַנִּים. בְּכֻלָּן תְּהֵא עֵינָהּ צָרָה כְּשֶׁתֹּאכַל אֶת הָאֶחָד מִלִּיתֵּן לַאֲשֶׁר אֶצְלָהּ מִן הַבָּשָׂר.

(נח) אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

נח אִם לָא תִּטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין לְמִדְחַל יָת שְׁמָא יַקִּירָא וּדְחִילָא הָדֵין יָת יְיָ אֱלָהָךְ:

(נט) וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֶת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים:

נט וְיַפְרֵשׁ יְיָ יָת מָחָתָךְ וְיָת מְחַת בְּנָיךְ מָחָן רַבְרְבָן וּמְהֵימְנָן וּמַכְתְּשִׁין בִּישִׁין וּמְהֵימְנִין:

רש״י◄ וְהִפְלָא ה׳ אֶת־מַכֹּתְךָ • מַפְלָאוֹת וּמֻבְדָּלוֹת מִשְּׁאָר מַכּוֹת. וְנֶאֱמָנוֹת • לְיַסְּרֶךָ, לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתָם.

(ס) וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגַרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ:

ס וְיָתֵב בָּךְ יָת כָּל מַכְתְּשֵׁי מִצְרַיִם דִּי דְחֵלְתָּא מִקֳּדָמֵיהוֹן וְיִדְבְּקוּן בָּךְ:

רש״י◄ אֲשֶׁר יָגַרְתָּ מִפְּנֵיהֶם • מִפְּנֵי הַמַּכּוֹת, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִים מַכּוֹת מְשֻׁנּוֹת הַבָּאוֹת עַל מִצְרַיִם, הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ גַּם עֲלֵיהֶם, תֵּדַע שֶׁכֵּן כְּתִיב: (שמות טו) ״וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמַע וְגוֹ׳, כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ״, אֵין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָם, אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא יָגוּר מִמֶּנּוּ.

(סא) גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ:

סא אַף כָּל מְרַע וְכָל מָחָא דִּי לָא כְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדָא יַיְתְנוּן יְיָ עֲלָךְ עַד דְּיִשְׁתֵּצָךְ:

רש״י◄ יַעְלֵם • לְשׁוֹן עֲלִיָּה.

(סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

סב וְתִשְׁתָּאֲרוּן בְּעַם זְעֵר חֶלָף דִּי הֲוַיְתוּן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי אֲרֵי לָא קַבֶּלְתָּא לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ:

רש״י◄ וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת וְגוֹ׳ • מוּעָטִין חִלּוּף מְרֻבִּין.

(סג) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

סג וִיהֵי כְּמָא דְחַדֵּי יְיָ עֲלֵיכוֹן לְאוֹטָבָא יָתְכוֹן וּלְאַסְגָּאָה יָתְכוֹן כֵּן יְחַדֵּי יְיָ עֲלֵיכוֹן לְאוֹבָדָא יָתְכוֹן וּלְשֵׁצָאָה יָתְכוֹן וְתִתַּלְטְלוּן מֵעַל אַרְעָא דְּאַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש״י◄ כֵּן יָשִׂישׂ ה׳ • (מגילה י) אֶת אוֹיְבֵיכֶם עֲלֵיכֶם, לְהַאֲבִיד וְגוֹ׳. וְנִסַּחְתֶּם • לְשׁוֹן עֲקִירָה, וְכֵן: (משלי טו) ״בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה׳״.

(סד) וֶהֱפִיצְךָ יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְּצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן:

סד וִיבַדְּרִנָּךְ יְיָ בְּכָל עַמְמַיָּא מִסְּיָפֵי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא וְתִפְלַח תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעְוָתָא דִּי לָא יְדַעְתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ אָעָא וְאַבְנָא:

רש״י◄ וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים • כְּתַרְגּוּמוֹ, לֹא עֲבוֹדַת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ, אֶלָּא מַעֲלִים מַס וְגֻלְגֻּלִּיּוֹת לְכָמְרֵי עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים.

(סה) **וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ:**

סה וּבְעַמְמַיָּא הָאִנּוּן לָא תְּנוּחַ וְלָא יְהֵא מְנָח לְפַרְסַת רַגְלָךְ וְיִתֵּן יְיָ לָךְ תַּמָּן לֵב דָּחֵל וְחַשְׁכַת עַיְנִין וּמַפְחַן נְפָשׁ:

רש״י ◄ **לֹא תַרְגִּיעַ** • לֹא תָּנוּחַ, כְּמוֹ: (ישעיה כח) ״וְזֹאת הַמַּרְגִּיעָה״. **לֵב רַגָּז** • לֵב חָרֵד, כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳דָּחֵל׳, כְּמוֹ: ״שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לָךְ״, (שמות טו) ״שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן״, (שמואל־ב כב) ״מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ״. **וְכִלְיוֹן עֵינַיִם** • מְצַפֶּה לִישׁוּעָה, וְלֹא תָּבֹא.

(סו) **וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ:**

סו וִיהוֹן חַיָּיךְ תְּלָן לָךְ מִקֳּבֵל וּתְהֵי תָּוֵה לֵילְיָא וּיְמָמָא וְלָא תְּהֵימִין בְּחַיָּיךְ:

רש״י ◄ **חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ** • עַל הַסָּפֵק, כָּל סָפֵק קָרוּי ׳תָּלוּי׳: ״שָׁמָּא אָמוּת הַיּוֹם בַּחֶרֶב הַבָּאָה עָלֵינוּ״. (מנחות ק״ג) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: זֶה הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק. **וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ** • זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל הַפַּלְטֵר.

(סז) **בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:**

סז בְּצַפְרָא תֵּימַר מָן יִתֵּן רַמְשָׁא וּבְרַמְשָׁא תֵּימַר מָן יִתֵּן צַפְרָא מִתְּוַהוּת לִבָּךְ דִּי תְּהֵי תָּוֵה וּמֵחֲזוּ עֵינָיךְ דִּי תְּהֵי חָזֵי:

רש״י ◄ **בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב** • (סוטה מט) וְיִהְיֶה הָעֶרֶב שֶׁל אֶמֶשׁ. **וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר** • שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁהַצָּרוֹת מִתְחַזְּקוֹת תָּמִיד, וְכָל שָׁעָה מְרֻבָּה קִלְלָתָהּ מִשֶּׁלְּפָנֶיהָ.

(סח) **וְהֶשִׁיבְךָ יְהוָה מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה: ס**

סח וְיָתֵיבִנָּךְ יְיָ מִצְרַיִם בִּסְפִינָן בְּאָרְחָא דִּי אֲמָרִית לָךְ לָא תּוֹסֵף עוֹד לְמֶחְזֵיהּ וְתִזְדַּבְּנוּן תַּמָּן לְבַעֲלֵי דְּבָבָךְ לְעַבְדִּין וּלְאַמְהָן וְלֵית דְּקָנֵה:

רש״י ◄ **בָּאֳנִיּוֹת** • בִּסְפִינוֹת בְּשִׁבְיָה. **וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ** • אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לִהְיוֹת נִמְכָּרִים לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת. **וְאֵין קֹנֶה** • כִּי יִגְזְרוּ עָלֶיךָ הֶרֶג וְכִלְיוֹן. **וְהִתְמַכַּרְתֶּם** • בְּלַעַ״ז איפורוונדרי״ץ ווי״ש (און איהר ווענט זיך אליין וועלין פערקייפען), וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ ״וְהִתְמַכַּרְתֶּם״, בִּלְשׁוֹן ׳וְנִמְכַּרְתֶּם׳ עַל־יְדֵי מוֹכְרִים אֲחֵרִים, מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו: ״וְאֵין קֹנֶה״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקוטי שיחות כרך יט עמ׳ 932 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ – לְמַעֲלִיּוּתָא

בְּסִיּוּם הַתּוֹכֵחָה שֶׁבְּפָרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמַר ״וְהֶשִׁיבְךָ ה׳ מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת גו׳ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קוֹנֶה״. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ כָּתוּב זֶה לְמַעֲלִיּוּתָא:

הַכַּוָּנָה שֶׁבַּתּוֹכֵחָה הִיא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יָבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְהָיָה כִּי יָבוֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה גו׳ וַהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ גו׳ **וְשַׁבְתָּ עַד ה׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳״** (נצבים ל, א־ב).

וְהַנָּה, מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁ״גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כִּזְכִיּוֹת״ (יומא פו, ב). שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה נִתְוַסֵּף סוּג מְיוּחָד בַּזְּכִיּוֹת שֶׁאֲפִילוּ צַדִּיק גָּמוּר אֵינוֹ מַגִּיעַ לְזֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ. שֶׁהֲרֵי עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, נֶהֱפָכִים לִזְכִיּוֹת גַּם נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁנִּפְלוּ עַל־יְדֵי הַזְּדוֹנוֹת לְגִ׳ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיק, אֶפְשָׁר לְבָרֵר רַק אֶת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁבַּדְּבָרִים הַמּוּתָּרִים, שֶׁשָּׁרְשָׁם מִקְּלִיפַּת נוֹגַהּ (ראה דרך מצותיך קצא, א).

וּמִכֵּיוָן שֶׁנִּיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁנִּמְצָאִים בְּגִ׳ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת

ספורנו

(סח) **וְהִתְמַכַּרְתֶּם.** שֶׁתִּשְׁתַּדְּלוּ לַעֲשׂוֹת מִינֵי מְלָאכוֹת לְהִתְפַּרְנֵס בָּהֶן בְּקֶרֶב הָאֻמּוֹת. **וְאֵין קֹנֶה.** אֵין אִישׁ מֵהֶם חָפֵץ בָּהּ. תורה סט בִּמְלַאכְתְּךָ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תּוּכַל לְהִתְפַּרְנֵס

נָפְלוּ לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, הֲרֵי מִזֶּה מוּבָן שֶׁשֹּׁרֶשׁ בִּקְדוּשָׁה הוּא בְּמָקוֹם נַעֲלֶה יוֹתֵר מִשֹּׁרֶשׁ הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְקְלִיפַּת נוֹגַהּ, וְכָכְלָל הַיָּדוּעַ "כָּל הַגָּבוֹהַּ יוֹתֵר נוֹפֵל לְמַטָּה יוֹתֵר" (ראה בארוכה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך). וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר מְבָרְרִים וּמְהַפְּכִים גַּם נִיצוֹצוֹת אֵלּוּ (שֶׁבְּגִ' קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת) נִמְשָׁךְ אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּבֵירוּר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁבִּקְלִיפַּת נוֹגַהּ.

וְזֶהוּ הַפֵּירוּשׁ הַפְּנִימִי בְּ"וְהֶשִׁיבְךָ ה' מִצְרַיִם גוֹ'", שֶׁהַכַּוָּנָה בְּכָל דִּבְרֵי הַתּוֹכֵחָה הִיא לָבוֹא לְמַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה **"וְהֶשִׁיבְךָ"**. וְעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה "וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאוֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת", שֶׁאֲפִילוּ מִבְּחִינַת **"שָׁם"** הִיא מְקוֹם הַקְּלִיפּוֹת (לקוטי־תורה ראה לב, רע"ג) שֶׁהֵם **"אוֹיְבֶיךָ"**, מְבָרְרִים נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה. וְעַל־יְדֵי בֵּירוּר נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁבִּקְלִיפּוֹת אֵלּוּ - **"וְאֵין קוֹנֶה"** - שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה אוֹר נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, בְּחִינַת **"אֵין"** (ראה לקוטי־תורה האזינו עא, ד), שֶׁבְּחִינָה זוֹ גְּבוֹהָה הִיא גַּם מִבְּחִינַת **"קוֹנֶה"** - עוֹלָם הָאֲצִילוּת (תורה־אור עו, ב).

(סט) אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב: פ

סט אֵלֵּין פִּתְגָּמֵי קְיָמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְמִגְזַר עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְּמוֹאָב בַּר מִקְיָמָא דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּחוֹרֵב:

רש"י ◄ **לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה. **מִלְּבַד הַבְּרִית** • קְלָלוֹת שֶׁבְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים' שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּסִינַי.

◆ שבת קודש כ"א אלול ◆

כט (א) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:

א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אַתּוּן חֲזַתּוּן יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְעֵינֵיכוֹן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מכתב ראש חודש ניסן תש"נ – לקוטי שיחות כרך לז עמ' 156)

אַתֶּם רְאִיתֶם . . וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם . . וְעֵינַיִם לִרְאוֹת (כט, א־ח) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַפְּסוּק עַצְמוֹ מַדְגִּישׁ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל רָאוּ אֶת נִסֵּי יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְאֵיךְ לֹא רָאוּ אוֹתָם עַד לְסִיּוּם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר? אֶלָּא, כָּאן מְדַבֵּר בִּרְאִיָּה כָּזוֹ הַמַּשְׁפִּיעָה עַל הָאָדָם לִשְׁמֹר אֶת "דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת" בְּמִלֹּא הַמִּדָּה. וּלְשֵׁם כָּךְ לֹא דַּי בִּרְאִיָּה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, אֶלָּא יֵשׁ צֹרֶךְ בְּ'הִסְתַּכְּלוּת - נִשְׁמָתִית' עֲמֻקָּה וּפְנִימִית, כָּךְ שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הָאֱלֹקִית הָעַל־טִבְעִית תַּחְדֹּר וּתְמַלֵּא אֶת הָאָדָם, עַד שֶׁיִּתְרוֹמֵם מֵעַל הַגְּבָלוֹתָיו הַטִּבְעִיּוֹת. וְזֶה דּוֹרֵשׁ אַרְבָּעִים שָׁנוֹת לִמּוּד וְהִתְעַמְּקוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יד עמוד 101)

הַכָּרַת הַטּוֹב שֶׁעַל־יְדֵי הַנִּסִּים

אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם גו' וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת גו' עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵי הַקָּבָּ"ה וְלִדְבֹּק בּוֹ (כט, א־ג. ובפירוש רש"י)

לְכְאוֹרָה יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֲרֵי מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁנִּתְּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִבָּם לְהוֹדוֹת לַה' עַל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם, וּכְגוֹן: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה גו' וַיַּאֲמִינוּ בַּה' גו' אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יד, לא; טו, א), וְכָהֵנָּה רַבּוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבֵּאוּר עִנְיָן זֶה רָמַז רַשֵׁ"י בְּדִיּוּק לְשׁוֹנוֹ "לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵי הַקָּבָּ"ה וְלִדְבֹּק בּוֹ".

דְּהִנֵּה, יֶשְׁנָם נִסִּים הַיּוֹצְאִים מִגֶּדֶר הַטֶּבַע וְהָרְגִילוּת, כְּמוֹ הַנֵּס דִּקְרִיעַת יַם־סוּף, וְנִסִּים כָּאֵלּוּ מִטִּבְעָם פּוֹעֲלִים יִרְאַת הָרוֹמְמוּת כְּלַפֵּי הַקָּבָּ"ה, וְאָכֵן מָצִינוּ בְּרִבּוּי מְקוֹמוֹת שֶׁיַּכִּירוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵלּוּ הַנִּסִּים, וְיוֹדוּ עֲלֵיהֶם לַקָּבָּ"ה.

אַךְ סוּג אַחֵר יֶשְׁנוֹ בְּנִסִּים, וְהוּא הַנְהָגָה נִסִּית שֶׁנִּמְשָׁכָת זְמַן מְרֻבֶּה, שֶׁאֲזַי טֶבַע הָאָדָם הוּא שֶׁמִּתְרַגֵּל לַנֵּס וְאֵינוֹ מִתְפַּעֵל מִמֶּנּוּ; דְּהֶרְגֵּל נַעֲשָׂה טֶבַע, שֶׁלָּכֵן נִסִּים אֵלּוּ אֵינָם מְבִיאִים לִיְרָאָה.

וּפְעֻלַּת נִסִּים אֵלּוּ שֶׁהֵם "חַסְדֵי הַמָּקוֹם", הִיא לְהָבִיא לְקֵרוּב וּדְבֵקוּת בְּמַשְׁפִּיעַ הַטּוֹבָה, דְּאַף שֶׁאֵינָם פּוֹעֲלִים יִרְאָה לִהְיוֹתָם תְּמִידִיִּים, הֲרֵי אִם מַכִּיר שֶׁהַדָּבָר נִסִּי הוּא, צְרִיכָה הַהַכָּרָה בָּזֶה לִפְעֹל קֵרוּב וְאַהֲבָה בְּמַשְׁפִּיעַ הַטּוֹבָה.

וּבְנִסִּים אֵלּוּ עוֹסֵק מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּהֶמְשֵׁךְ דְּבָרָיו (בפסוקים ד־ה): "וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, לֹא בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעֲלְךָ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ, לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם", שֶׁעַל־זֶה הוֹכִיחָם שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם "לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵי הַקָּבָּ"ה וְלִדְבֹּק בּוֹ".

וְזֶהוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ רַשֵׁ"י: שֶׁ"הַיּוֹם הַזֶּה", "הֵבַנְתִּי שֶׁאַתֶּם דְּבֵקִים וַחֲפֵצִים בַּמָּקוֹם".

(ב) הַמַּסֹּות הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם:

ב נִסֵּי רַבְרְבַיָּא דִּי חֲזָאָה עֵינָיְךָ אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא רַבְרְבַיָּא הָאִנּוּן:

(ג) וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ג וְלָא יְהַב יְיָ לְכוֹן לִבָּא לְמִדַּע וְעַיְנִין לְמֶחֱזֵי וְאֻדְנִין לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ וְלֹא־נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת• לְהַכִּיר אֶת חַסְדֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְלִידָּבֵק בּוֹ. עַד הַיּוֹם הַזֶּה• שֶׁמַּעְתִּי שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה סֵפֶר הַתּוֹרָה לִבְנֵי לֵוִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לא) "וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי", בָּאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אַף אָנוּ עָמַדְנוּ בְּסִינַי, וְקִבַּלְנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְנִתְּנָה לָנוּ, וּמָה אַתָּה מַשְׁלִיט אֶת בְּנֵי שִׁבְטְךָ עָלֶיהָ, וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר: 'לֹא לָכֶם נִתְּנָה, לָנוּ נִתְּנָה'? וְשָׂמַח מֹשֶׁה עַל הַדָּבָר, וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם: (לעיל כז) "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם וְגוֹ'", הַיּוֹם הַזֶּה הֵבַנְתִּי שֶׁאַתֶּם דְּבֵקִים וַחֲפֵצִים בַּמָּקוֹם.

(ד) וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ:

ד וְדַבָּרִית יָתְכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא לָא בְּלִיאַת כְּסוּתְכוֹן מִנְּכוֹן וּמְסָנָךְ לָא עֲדוֹ מֵעַל רַגְלָךְ:

(ה) לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ה לַחְמָא לָא אֲכַלְתּוּן וַחֲמַר חְדַת וְעַתִּיק לָא שְׁתֵיתוּן בְּדִיל דְּתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

(ו) וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם:

ו וַאֲתֵיתוּן לְאַתְרָא הָדֵין וּנְפַק סִיחוֹן מַלְכָּא דְּחֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנָן לְקֳדָמוּתָנָא לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְחוֹנוּן:

רש"י◄ וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה• עַתָּה אַתֶּם רוֹאִים עַצְמְכֶם בִּגְדֻלָּה וְכָבוֹד, אַל תִּבְעֲטוּ בַּמָּקוֹם וְאַל יָרוּם לְבַבְכֶם, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת. דָּבָר אַחֵר: "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת", (ע"ז ה) שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבּוֹ וְחָכְמַת מִשְׁנָתוֹ עַד אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּלְפִיכָךְ לֹא הִקְפִּיד עֲלֵיכֶם הַמָּקוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, אֲבָל מִכָּאן וָאֵילָךְ יַקְפִּיד, וּלְפִיכָךְ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וְגוֹ'.

(ז) וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי:

ז וּנְסַבְנָא יָת אַרְעֲהוֹן וּיְהַבְנָהּ לְאַחֲסָנָא לְשִׁבְטָא דְּרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְּגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִּמְנַשֶּׁה:

(ח) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

ח וְתִטְּרוּן יָת פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדָא וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן בְּדִיל דְּתִצְלְחוּן יָת כָּל דִּי תַעְבְּדוּן:

פ פ פ

קכ"ב פסוקים, לעבדי"ו סימן. חסלת פרשת תבא

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפ - רפב

ספורנו

כט (ג) **וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת.** אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יִתְעֲלֶה הִשְׁתַּדֵּל בְּתוֹרוֹתָיו וּמוֹפְתָיו לָתֵת "לָכֶם לֵב לָדַעַת", כְּאָמְרוֹ "וּלְמַעַן תְּסַפֵּר.. וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה'" (שמות י, ב), לֹא הֶשֵּׂג זֶה הַמְכֻוָּן מֵרֹב מָרְיְכֶם. תורה ד

(ד־ו) **וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם.** אָמְנָם עַתָּה אַחֲרֵי שֶׁרְאִיתֶם רֹב חֶסְדָּיו עִמָּכֶם בַּמִּדְבָּר לְמַעַן תֵּדְעוּ, וְהֲבִיאֲכֶם עַתָּה אֶל אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁיֵּשׁ לָכֶם אֲחֻזַּת אֶרֶץ, שֶׁתּוּכְלוּ לְקַיֵּם בָּהֶם הַמְכֻוָּן, רָאוּי לָכֶם שֶׁמִּכָּאן וְהָלְאָה תִּתְּנוּ "לֵב לָדַעַת". תורה ז

(ח) **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת.** שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל.

לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. שֶׁתַּשִּׂיגוּ הַמְכֻוָּן בְּכָל מַעֲשֵׂיכֶם לְחַיֵּי עוֹלָם וּלְחַיֵּי שָׁעָה.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת כי־תבוא

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ט"ו אלול מפרק עז עד סוף פרק עח ופרקים מג-מה	**יום רביעי - י"ח אלול** מפרק פח עד סוף פרק פט ופרקים נב-נד
יום שני - ט"ז אלול מפרק עט עד סוף פרק פב ופרקים מו-מח	**יום חמישי - י"ט אלול** מפרק צ עד סוף פרק צו ופרקים נה-נז
יום שלישי - י"ז אלול מפרק פג עד סוף פרק פז ופרקים מט-נא	**יום שישי - כ' אלול** מפרק צז עד סוף פרק קג ופרקים נח-ס
שבת קודש - כ"א אלול פרק כ מפרק קד עד סוף פרק קה ופרקים סא-סג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ט"ו אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכ, יד לעורר את... עד עמ' 240, ר"ה ור"ה.

יד. רבים מאגרות קודש (הנדפסים בחלק זה "אגרת הקדש") כתב רבנו הזקן בקשר לעורר על ענין הצדקה בכלל, ובמיוחד בקשר לצדקת ארץ ישראל, להחזקת החבריא קדישא של רבי מענדעלע מהורודוק ורבי אברהם מקאליסק ותלמידיהם (שעלו לארץ ישראל), על ידי "כולל חב"ד" שיסד רבנו הזקן.

באגרת הקודש זו (סימן י"ד), מדגיש רבנו הזקן במיוחד, שהצדקה לארץ ישראל צריכה להינתן כל שנה ביתר חיות באיכות, ובהוספה בנתינות בכמות – כפי שהדבר בהמשכה הרוחנית של החיות האלקית בארץ ישראל, שהיא באופן כזה, כפי שיסביר להלן. רבנו הזקן מתחיל, שהכוונה באגרת זו היא, לעורר את האהבה הישנה והחיבה לארץ הקודש (ארץ ישראל), שהאהבה תהיה בוערת כרשפי אש, כאילו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו – הרוח הנדיבה לתת ביד רחבה ובכל שנה יותר ויותר.

"האהבה הישנה" משמעותה לכאורה, האהבה והחיבה ששררה בענין צדקה **זו** מיד בתחילה, כשרבנו הזקן יסד את ה"כולל", שכפי טבעו של דבר חדש, היה זה מתוך אהבה וחיבה מיוחדות, מצד הזכות שזיכה אותם רבנו הזקן במצות הצדקה לארץ ישראל, אך משעבר הזמן נחלשה אהבה זו, לכן כותב רבנו הזקן אגרת זו, כדי לעורר מחדש את האהבה כפי שהיתה בתחילה.

אגרת הקדש

יד לעורר את האהבה הישנה וחבת אה"ק להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמוק כאלו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו רוח נדיבה בהתנדב עם למלאות ידם לה' ביד מלאה ורחבה בריבוי אחר ריבוי מדי שנה בשנה הולך ועולה למעלה ראש כמדת קדש העליון המאיר לאה"ק המתחדש ומתרבה תמיד כדכתיב תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה דהאי ועד אחרית כו' אינו מובן לכאורה שהרי באחרית שנה זו מתחלת שנה שניה וא"כ הל"ל לעולם ועד:

אך הענין יובן ע"פ מ"ש ה' בחכמה יסד ארץ שיסוד הארץ העליונה היא בחי' ממלא כ"ע והתחתונה היא ארץ חפץ המכוונת כנגדה ממש ונק' על שמה ארץ החיים הנה הוא נמשך מהמשכת והארת חכמה עילאה מקור החיים העליונים כדכתיב החכמה תחיה בעליה וכו' והארה והמשכה זו היא מתחדשת באור חדש ממש בכל שנה ושנה כי הוא יתברך וחכמתו אחד בתכלית היחוד ונק' בשם אוא"ס

לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה הַיְשָׁנָה וְחִבַּת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, – ארץ ישראל, לִהְיוֹת בּוֹעֶרֶת כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ מִקֶּרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק, כְּאִלּוּ הַיּוֹם מַמָּשׁ נָתַן ה' רוּחוֹ עָלֵינוּ, רוּחַ נְדִיבָה, בְּהִתְנַדֵּב עָם לְמִלֹּאת יָדָם לַה', בְּיָד מְלֵאָה וּרְחָבָה, בְּרִבּוּי אַחַר רִבּוּי, מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, – שמבלי הבט שבשנה שעברה נתנו בהוספה, נתנו בשנה השניה בהוספה נוספת – הוספה על הוספה, הוֹלֵךְ וְעוֹלֶה לְמַעְלָה רֹאשׁ, כְּמִדַּת "קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן" הַמֵּאִיר לְאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, – בה מאירה בחינת וספירת ה"חכמה" הנקראת "קודש העליון", הַמִּתְחַדֵּשׁ וּמִתְרַבֶּה תָּמִיד, – בחינת "קדש העליון" המאירה בארץ ישראל, מתחזקת ומתרבה תמיד, היא מאירה ביתר כמות, ומתחדשת באור חדש באיכות, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[1]: "תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, – בארץ ישראל, מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה"; – "עינים" למעלה, הוא (כפי שיסביר להלן) כינוי לבחינת "חכמה", והיינו שבחינת חכמה, "קדש העליון", היא (מאירה) שם תמיד, מתחילת השנה עד סוף השנה. אך, כדי להסביר איך למדים מהפסוק שבחינת ה"חכמה" המאירה בארץ ישראל, היא בכל פעם ביתר **ריבוי והתחדשות** – מקדים רבנו הזקן בשאלה: דְּהַאי – מה שכתוב, "וְעַד אַחֲרִית כו'" אֵינוֹ מוּבָן לִכְאוֹרָה, שֶׁהֲרֵי בְּאַחֲרִית שָׁנָה זוֹ מַתְחֶלֶת שָׁנָה שְׁנִיָּה, וְאִם־כֵּן הָוֵי־לֵיהּ־לְמֵימַר – היה צריך לומר, "לְעוֹלָם וָעֶד": – שהאור של ה"עינים" שלמעלה מאיר שם תמיד?

אַךְ הָעִנְיָן יוּבָן, עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב[2]: "ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ", שֶׁיְּסוֹד הָ"אָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה" - הִיא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין", – "מלכות" של עולם ה"אצילות" הנקראת "ארץ" מפני שהיא הספירה האחרונה מהספירות העליונות, והיא מתלבשת בעולמות ובנבראים להחיותם, שזו "הארץ העליונה", וְ – ארץ הַתַּחְתּוֹנָה - הִיא "אֶרֶץ חֵפֶץ" – ארץ ישראל הנקראת "ארץ חפץ", הַמְּכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ – כנגד הארץ העליונה, מַמָּשׁ, וְ – ארץ ישראל נִקְרֵאת עַל שְׁמָהּ – על שם הארץ העליונה, "אֶרֶץ הַחַיִּים", הִנֵּה – יסוד זה, הוּא נִמְשָׁךְ מֵהַמְשָׁכַת וְהָאָרַת חָכְמָה עִלָּאָה, – חכמה עליונה, מְקוֹר הַחַיִּים הָעֶלְיוֹנִים, – מבחינת "חיים" שלמעלה, כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[3]: "הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ וְכו'". – הרי שמ"חכמה" נמשך היסוד לארץ זו, שזה "בחכמה יסד ארץ", ומ"חכמה" מאיר בבחינת "ארץ", בארץ שלמעלה – מלכות דאצילות, ובארץ שלמטה – ארץ ישראל. וְהָאָרָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ – המאירה ב"ארץ" מהחכמה העליונה, הִיא מִתְחַדֶּשֶׁת בְּאוֹר חָדָשׁ מַמָּשׁ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, – שכל שנה מאיר אור חדש שלא היה כמוהו אף פעם אור כזה, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, וְנִקְרָא בְּשֵׁם

1. עקב יא, יב. 2. משלי ג, יט. 3. קהלת ז, יב.

"אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא", שֶׁאֵין סוֹף וְאֵין קֵץ לְמַעֲלַת וּגְדֻלַּת הָאוֹר וְהַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ וּמֵחָכְמָתוֹ, בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי, עַד אֵין קֵץ וְתַכְלִית, לְרוּם הַמַּעֲלוֹת לְמַעֲלָה מַעֲלָה. – הרי כיוון שאין סוף ותכלית לעליונות ההמשכות הנמשכות מ"חכמה עילאה", מהחכמה העליונה, הרי מבלי הבט עד כמה נעלה, במדריגה, האור שנמשך בשנה שעברה – יכול להימשך אור נעלה יותר בשנה החדשה.

וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יוֹרֵד וּמֵאִיר מֵחָכְמָה עִלָּאָה[4] – מהחכמה העליונה, אוֹר חָדָשׁ וּמְחֻדָּשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר עֲדַיִן מֵעוֹלָם לָאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, – האור הנמשך מ"חכמה" הוא חדש ומחודש, שב"חכמה" עצמה נמשך אור חדש מ"אין סוף" שלמעלה מ"חכמה", ואור זה נמשך ב"ארץ העליונה", כִּי אוֹר כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה מִסְתַּלֵּק לְשָׁרְשוֹ בְּכָל עֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה – בכל ערב ראש־השנה מסתלק האור של השנה החולפת לשורשו בעצמות "אור אין סוף", כְּשֶׁהַחֹדֶשׁ – הלבנה, מִתְכַּסֶּה בּוֹ, – ראש השנה נקרא "חג שהחודש מתכסה בו"[5], הלבנה איננה מאירה אז, ומשמעות הדבר ברוחניות היא, שבחינת "מלכות", האור המחיה את העולמות והנבראים – הנקרא "סיהרא" (לבנה) – מתעלם ומסתלק לשורשו, וְאַחַר־כָּךְ עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר וְהַתְּפִלּוֹת נִמְשָׁךְ אוֹר חָדָשׁ עֶלְיוֹן מִבְּחִינָה עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר שֶׁבְּמִדְרֵגַת חָכְמָה עִלָּאָה, – חכמה עליונה, לְהָאִיר לָאָרֶץ עֶלְיוֹנָה וְלַדָּרִים עָלֶיהָ, – כפי הביטוי "המאיר לארץ ולדרים עליה", הֵם כָּל הָעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים הַמְקַבְּלִים חִיּוּת מִמֶּנָּה, דְּהַיְנוּ – מה שהם מקבלים חיות מהבחינה העליונה יותר, אין זה ממנה מצד עצמה, אלא מִן הָאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְחָכְמָתוֹ הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ, – ב"ארץ העליונה", כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[6]: "כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, – חכמה עליונה שהיא המקור של חיים, היא "עמך", בטלה ומאוחדת עם "אין סוף", בְּאוֹרְךָ – המאיר מ"חכמה" ל"ארץ העליונה", נִרְאֶה אוֹר", – האור המאיר מה"ארץ העליונה" לכל הנבראים המקבלים חיותם ממנה, דְּהַיְנוּ אוֹר הַמֵּאִיר מֵחָכְמָה עִלָּאָה – מהחכמה העליונה, מְקוֹר הַחַיִּים (וְכִנּוֹדַע לְיוֹדְעֵי חֵן, – ליודעי חכמת הקבלה, שֶׁבְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הִיא הַנְּסִירָה, וּמְקַבֶּלֶת מֹחִין חֲדָשִׁים עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר כו'). – זה ענין בתורת הקבלה בהקשר לענין בנין המלכות בראש השנה, וכפי שכתוב ביום בריאת האדם (הוא יום ראש השנה): "ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם"[7] וכו', הפרדת הצלע שממנו נבנתה חוה. כתוב בתורת הקבלה שאדם הכוונה ל"אדם העליון", בחינת ז"א דאצילות (בחינת המדות של עולם האצילות), ו"ויפל ה' אלקים תרדמה" – הסתלקות המוחין מז"א (מהמדות), כפי שהדבר בשעת השינה שהשכל מסתלק, ואז נמשכים מוחין חדשים ל"מלכות" שלא על ידי ז"א (שלא על ידי המדות), שכן, המוחין החדשים האלה הם למעלה מאשר כפי שהיה כש"מלכות" קיבלה על ידי ז"א. וּבִפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת, כֵּן הוּא בְּכָל יוֹם וָיוֹם, נִמְשָׁכִין מֹחִין עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר בְּכָל תְּפִלַּת הַשַּׁחַר, וְאֵינָן מֹחִין הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ אַחַר הַתְּפִלָּה, – של אתמול, רַק גְּבוֹהִין יוֹתֵר. וְדֶרֶךְ כְּלָל בִּכְלָלוּת הָעוֹלָם – לא רק באדם (כמו בשעת התפלה) אלא בכל העולם, בְּ"שִׁית אַלְפֵי שָׁנִין", – בששת אלפי שנה של קיום העולם[8], כֵּן הוּא בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. – שבכל ראש־השנה נמשכים מוחין חדשים – חיות עליונה וחדשה.

אגרת הקדש

ב"ה שאין סוף ואין קץ למעלת וגדולת האור והחיות הנמשך ממנו יתברך ומחכמתו בעילוי אחר עילוי עד אין קץ ותכלית לרום המעלות למעלה מעלה ובכל שנה ושנה יורד ומאיר מחכמה עילאה אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם לארץ העליונה כי אור כל שנה ושנה מסתלק לשרשו בכל ער"ה כשהחדש מתכסה בו ואח"כ ע"י תקיעת שופר והתפלות נמשך אור חדש עליון מבחי' עליונה יותר שבמדרגת חכמה עילאה להאיר לארץ עליונה ולדרים עליה הם כל העולמות העליונים והתחתונים המקבלים חיותם ממנה דהיינו מן האור א"ס ב"ה וחכמתו המלובש בה כדכתיב כי עמך מקור חיים באורך נראה אור דהיינו אור המאיר מחכמה עילאה מקור החיים (וכנודע לי"ח שבכל ר"ה היא הנסירה ומקבלת מוחין חדשים עליונים יותר כו') ובפרטי פרטיות כן הוא בכל יום ויום נמשכין מוחין עליונים יותר בכל תפלת השחר ואינן מוחין הראשונים שנסתלקו אחר התפלה רק גבוהין יותר ודרך כלל בכללות העולם בשית אלפי שנין כן הוא בכל ר"ה ור"ה.

---

4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (שה"ש נ, ב): ודאי גם בח"ע נמשך או"ח זה מלמע' כו'". 5. ר"ה ח, א. 6. תהלים לו, י. 7. בראשית ב, כא. 8. ר"ה לא, א.

יום שני ט"ז אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 240, וז"ש תמיד עיני... עד עמ' קכא, וד"ל:

**וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ", שֶׁהָ"עֵינַיִם" הֵם כִּנּוּיִם לְהַמְשָׁכַת וְהֶאָרַת אוֹר הַחָכְמָה, שֶׁלָּכֵן נִקְרְאוּ חֲכָמִים "עֵינֵי הָעֵדָה"[9], – שכן בהם מאיר אור החכמה המצויין בכינוי "עינים", וַ"אֲוִירָא דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל מַחְכִּים"[10]. – האויר של ארץ ישראל מחכים, מפני ששם מאירה בחינת ה"חכמה", הרי "תמיד עיני ה' אלקיך" – שתמיד מאירה שם בחינת ה"חכמה". וְהֶאָרָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ, אַף שֶׁהִיא תְּמִידִית, אַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינָהּ בִּבְחִינָה וּמַדְרֵגָה אַחַת – ושווה, לְבַדָּהּ מִימֵי עוֹלָם, אֶלָּא שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה הוּא אוֹר חָדָשׁ עֶלְיוֹן, כִּי הָאוֹר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ וְהֵאִיר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה זֶה, הוּא מִסְתַּלֵּק בְּעֶרֶב רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הַבָּאָה לְשָׁרְשׁוֹ. – כך שהאור הנמשך שוב, הוא אור חדש ונעלה יותר. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: – ש"עיני ה' אלקיך" בה "מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" לְבַדָּהּ. – ולא כתוב "לעולם ועד", כי ההמשכה הנמשכת בראש־השנה היא רק לאותה שנה, ובערב ראש־השנה היא מסתלקת כדי שיימשך אור חדש ונעלה יותר. וְלָכֵן כְּתִיב – כתוב, "מֵרֵשִׁית" חָסֵר א' – שהיה צריך להיות כתוב "ראשית" (באל"ף אחרי הרי"ש) וכאן כתוב בלי אל"ף – וטעמו של דבר על פי פנימיות, הוא: רוֹמֵז עַל הִסְתַּלְּקוּת הָאוֹר שֶׁמִּסְתַּלֵּק בְּלֵיל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד אַחַר הַתְּקִיעוֹת, – שאז פנימיות החיות של העולם היא בהסתלקות, שכן אז "עליית המלכות", פנימיות ה"מלכות" עומדת בעליה והסתלקות, שֶׁיּוֹרֵד – אחרי התקיעות, אוֹר חָדָשׁ עֶלְיוֹן יוֹתֵר שֶׁלֹּא הָיָה מֵאִיר עֲדַיִן מִימֵי עוֹלָם אוֹר עֶלְיוֹן כָּזֶה, וְהוּא מִתְלַבֵּשׁ וּמִסְתַּתֵּר בְּ"אֶרֶץ הַחַיִּים" שֶׁלְּמַעְלָה – ב"מלכות" של עולם ה"אצילות", מקור כל העולמות והנבראים, וְשֶׁלְּמַטָּה, – בארץ ישראל, ההשפעה בעולם זה עוברת דרך ארץ ישראל, בתחילה באה החיות בארץ ישראל, ומארץ ישראל היא נמשכת בכל העולם, לְהַחֲיוֹת אֶת כָּל הָעוֹלָמוֹת כָּל מֶשֶׁךְ שָׁנָה זוֹ. אַךְ גִּלּוּיוֹ מֵהַהֶסְתֵּר הַזֶּה, – אור זה נהיה מוסתר בארץ החיים שלמעלה ושלמטה, וכדי שאור זה יתגלה ויושפע שפע חיות בעולמות ובנבראים, הרי זה תָּלוּי בְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים וּזְכוּתָם וּתְשׁוּבָתָם בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, – כפי מדת הזכות שזכו, והתשובה שעשו במשך עשרת ימי התשובה, באותה מדה מתגלה האור החדש והנעלה יותר שנמשך בראש השנה, וְדֵי לַמֵּבִין:

אגרת הקדש

וז"ש תמיד עיני ה' אלהיך בה שהעינים הם כינוים להמשכת והארת אור החכמה שלכן נקראו חכמים עיני העדה ואוירא דא"י מחכים והארה והמשכה זו אף שהיא תמידית אעפ"כ אינה בבחי' ומדרגה אחת לבדה מימי עולם אלא שבכל שנה ושנה הוא אור חדש עליון כי האור שנתחדש והאיר בר"ה זה הוא מסתלק בער"ה הבאה לשרשו. וז"ש מרשית השנה ועד אחרית שנה לבדה ולכן כתיב מרשית חסר א' רומז על הסתלקות האור שמסתלק בליל ר"ה עד אחר התקיעות שיורד אור חדש עליון יותר שלא היה מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה והוא מתלבש ומסתתר בארץ החיים שלמעלה ושלמטה להחיות את כל העולמות כל משך שנה זו אך גילויו מההסתר הזה תלוי במעשה התחתונים וזכותם ותשובתם בעשי"ת וד"ל:

לסיכום: הוסבר באגרת זו, שהאור האלקי של "חכמה" ד"אצילות" המאיר בארץ ישראל, הוא בכל שנה בהוספה בכמות ובאיכות, יותר אור, ואור נעלה יותר. על דרך זה הצדקה של ארץ ישראל צריכה להיות באופן כזה, שבכל שנה תינתן בהוספה בכמות ובאיכות. מסיום האגרת יוצא, שהדבר נוגע גם להתגלות האור, שהאור שירד באופן של הסתר – הרי כדי שיתגלה יותר ויותר – תלוי הדבר בריבוי מתן הצדקה לארץ ישראל יותר ויותר.

יום שלישי י"ז אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכא, טו להבין משל ומליצה... עד עמ' קכא, מהן.

טו. ענין "עשר ספירות", עשר הספירות של עולם ה"אצילות" ושל שאר העולמות (בהן מדובר באגרת זו), היא ענין יסודי בתורת הקבלה ובתורת החסידות. כל ענין בריאת העולמות והנהגת העולמות – הוא על ידי ה"ספירות", כפי שנאמר במאמר "פתח אליהו"[1]: "אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין" – אתה – "אור אין־סוף" – האצלת (הבאת מהעלם להתגלות) עשרה לבושים הנקראים "עשר ספירות", להנהיג בהם העולמות שלא התגלו והעולמות הגלויים.

בעשר הספירות מתבטא גם הכוח הבלי־גבול של "אין סוף" וגם כוח הגבול של "אין סוף", כפי שהוא אומר ב"עבודת הקודש"[2]: "אור אין־סוף הוא שלימותא דכולא, כשם שיש לו כח בבלתי בעל גבול כך יש לו כח בגבול, שאם תאמר יש לו כח בבלתי בעל גבול ואין לו כח בגבול הרי אתה מחסר

---

9. ראה שלח טו, כד. תענית כד, א. **10.** ב"ב קנח, ב. **1.** הקדמת תיקוני הזוהר. **2.** ח"א רפ"ח.

אגרת הקדש

טו להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם בענין הספירות מודעת

זאת בארץ מפי קדושי עליון נ"ע לקרב קצת אל השכל מאי דכתיב ומבשרי אחזה אלוה שהכוונה היא להבין קצת אלהותו יתברך מנפש המלובשת בבשר האדם וע"פ מארז"ל ע"פ ברכי נפשי וגו' מה הקב"ה כו' אף הנשמה כו' וע"פ מאמר הזהר ע"פ ויפח באפיו נשמת חיים מאן דנפח מתוכי' נפח ואפי'

שלימותו ואין־סוף הוא שלימותא דכולא". כלומר – "אור אין סוף" יש לו כוח ב"בלי גבול", ויש לו גם כוח ב"גבול". שכן, אם תאמר שיש לו כוח רק ב"בלי גבול" ואין לו כוח ב"גבול", הרי אתה מחסר בשלימותו, ו"אור אין סוף" הוא הרי השלימות של הכל. הרי, כיוון שענין ה"גבול" הוא שלימות, מן ההכרח שתהיה ל"אור אין סוף" את השלימות של כוח ה"גבול".

שני כוחות אלה, כוח ה"בלי גבול" וכוח ה"גבול", באים ב"ספירות" באופן של בריאת והנהגת העולמות: ה"אורות" של הספירות, שהם פשוטים בלי ציור והגבלה של "חכמה" או "חסד", והם בבחינת "אין סוף" – הם ההתגלות של הכוח ה"בלי גבול" כפי שהוא "עומד" בענין ה"ספירות"; וה"כלים" שיש להם ציור פרטי והגבלה של "חכמה" ו"חסד" – הם ההתגלות של כוח ה"גבול". ועל ידי ה"ספירות" נמשך מ"אור **אין סוף**" שהוא ענין של אין־סוף ובלי גבול – לברוא ולהנהיג העולמות שהם הרי מוגבלים.

כשם שהספירות, גם האורות וגם הכלים, מאוחדות בתכלית עם "אור אין סוף", ש"איהו וחיוהו חד איהו וגרמוהי חד"[3], אור אין־סוף והאורות הם דבר אחד, אור אין־סוף והכלים הם דבר אחד, הרי שהתהוות והנהגת העולמות – היא מ"אור אין סוף", ובכל זאת העולמות הם ענין של גבול ולא "אין סוף" ובלי גבול (כמו שזה ב"אור אין סוף" המהווה ומחיה אותם), שכן, זה הרי בא על ידי ענין ה"ספירות" שבהן ישנה ירידת כוח ה"גבול" להוות ולהחיות עולמות בעלי גבול.

ההתלבשות של "אור אין סוף" בענין ה"ספירות", נקראת "אדם", "ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם"[4], שכן "אדם" משמעו פרצוף של עשר ספירות.

בתורת הקבלה מדובר בעיקר אודות ענין ה"ספירות" של העולמות הרוחניים, ה"ספירות" של עולם ה"אצילות" ושל שאר העולמות, ואילו בתורת החסידות מדובר יותר אודות ענין עשר הספירות והכוחות שישנם בנשמתו של כל יהודי, שהיא – הנשמה – באה ומשתלשלת מעשר הספירות[5] – ישנן גם בה עשר הספירות, ועבודתו של יהודי בעשרת כוחות נשמתו, "פועלות" גם למעלה ב"ספירות" של העולמות העליונים שמהן באות הספירות והכוחות של הנשמה. הידיעה וההשגה במציאות ענין ה"ספירות" למעלה, הידיעה בסדר ההשתלשלות – היא עצמה "מצוה רבה ונשאה" (או "רמה ונשאה"), כפי שרבנו הזקן אומר להלן ב"קונטרס אחרון"[6], וזה מביא לאהבת ה' ולירא ת' שהן יסוד ושורש לכל המצוות (כפי שמובא גם ב"לקוטי תורה"[7]), והידיעה וההשגה בספירות ובכוחות הנשמה מעניקה חיות והתעלות אחרות לגמרי בעבודתו של יהודי.

"לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם" בְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת. – הלשון "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם" הוא מפסוק[8], וכפי שמפרשים אומרים שם, הרי הכוונה ב"משל ומליצה" היא לתורה שבכתב, שישנם ענינים בתורה שבגלוי הם ענין של משל לענין נעלה יותר, למרות שגם המליצה בה הוא מתבטא, הוא גם כן תורה, הוראה ולימוד (כמו למשל "ראה חיים עם האשה אשר אהבת"[9], שזה משל על חכמת התורה, אך גם פשט הדברים הוא תורה והוראה), ו"דברי חכמים וחידותם" הכוונה לתורה שבעל־פה: "דברי חכמים" הם גלויים, ו"חידות" הם דברים שמן ההכרח להזדקק לכך שיגלו ויפתרו את החידה. מציין רבנו הזקן, שבענין ה"ספירות" ישנם גם כל הענינים של משל ומליצה, ודברי חכמים וחידותם. שכן, ענין ה"ספירות" הוא גם למעלה בעולמות העליונים וגם למטה בנפש של יהודי. **מוֹדַעַת זֹאת** – ידוע הדבר **בָּאָרֶץ מִפִּי קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם־עֵדֶן, לְקָרֵב קְצָת אֶל הַשֵּׂכֶל מַאי דִּכְתִיב:** – מה שכתוב[10]: **"וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ", שֶׁהַכַּוָּנָה** – של הפסוק, **הִיא לְהָבִין קְצָת אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מִנֶּפֶשׁ הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּבְשַׂר הָאָדָם,** – כלומר, הנפש המחיה את הגוף, **הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** שכן, במהות הנפש כלשעצמה – כמו, ברוחניות בכלל בפני עצמה – אין כל הבנה כלל, **וְעַל־פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[11] **עַל פָּסוּק**[12]**: "בָּרְכִי נַפְשִׁי וְגוֹ'" - "מַה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כוּ'**, – מלא כל העולם, **אַף הַנְּשָׁמָה כוּ'",** – מלאה את כל הגוף", ורבותינו ז"ל מונים שם דברים נוספים אשר כשם שהם אצל הקב"ה כך הם בנשמה. הרי, כיוון שרבותינו ז"ל משווים את הנשמה, שיש בה ענינים שישנם אצל הקדוש ברוך הוא, יכולים הרי להבין מהנשמה ענינים כפי שהם אצל הקדוש ברוך הוא, להבין ענינים באלקות. אלא, מהו באמת הדמיון ואיך אכן אפשר להשוות ענינים של הנשמה אל הקדוש ברוך הוא? – יביא רבנו הזקן מהזוהר, שהנשמה באה מפנימיות האלקות ויש בה ענינים מהספירות העליונות ומאלקות, לכן יכולים להבין מהנשמה ענינים באלקות, ובלשון רבנו הזקן: **וְעַל־פִּי מַאֲמַר הַזֹּהַר**[13] **עַל פָּסוּק**[14]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים" - "מַאן דְּנָפַח, מִתּוֹכֵיהּ נָפַח",** – הנופח – נופח מפנימיותו, שלא כמו בדיבור, כשאחד מדבר, הרי הוא מוציא את ההבל החיצוני, אך הנופח – מוציא את פנימיות ההבל, וכשאומרים הלשון "נפיחה" על הכנסת הנשמה בגוף, משמעה, שהנשמה באה מפנימיות האלקות, וכפי שרבנו הזקן מסביר

---

3. תקו"ז בהקדמה (ג, ב). ע"ח שמ"ז פ"ב ובכ"מ. וראה להלן ס"כ. **4.** יחזקאל א, כו. **5.** ראה תניא ח"א פ"ג. **6.** קנו, ב. **7.** ד"ה ולא תשבית. **8.** משלי א, ו. **9.** קהלת ט, ט. **10.** איוב יט, כו. **11.** ברכות י, א. **12.** תהלים קג, א. **13.** הובא לעיל ח"א רפ"ב; ח"ג (אגרת התשובה) פ"ד - בשם הזוהר. **14.** בראשית ב, ט.

זאת ב"אגרת התשובה"[15], **וְאֵפְלוּ נֶפֶשׁ דַּעֲשִׂיָּה** – "עשיה" הוא העולם התחתון ביותר, ו"נפש" היא התחתונה בחמש המדריגות נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה, **הִיא בָּאָה מִזִּיווּג** – יחוד, **וְעִיר-אַנְפִּין** (מידות) **וְנוּקְבָא** (מלכות), **דַּעֲשִׂיָּה,** – של עולם העשיה, מיחוד וזיווג ז"א (מדות) ונוקבא (מלכות) של עולם ה"עשיה" באות הנפשות של עולם העשיה, **וְהַמּוֹחִין שֶׁלָּהֶם** – של ז"א ונוקבא ד"עשיה", **שֶׁהֵם בְּחִינַת חַיָּה וּנְשָׁמָה דְּ'וְעִיר-אַנְפִּין וְנוּקְבָא',** – "חיה" היא בחינת "חכמה", "החכמה תחיה"[16], ו"נשמה" היא בחינת "בינה", "נשמת שדי תבינם"[17], כך, בנשמה שהיא רק במדריגה של נפש ד"עשיה" – ישנן כל הספירות, מ"ז"א" – שש מדות, מ"נוקבא" – מלכות, מ"חכמה" ומ"בינה", **שֶׁהֵן הֵן אֲחוֹרַיִם** – החיצוניות, **דְּכֵלִים דְּזו"נ דַּאֲצִילוּת,** – שכן, הכלים של זו"נ של "אצילות" מאירים ב"עשיה", ומתלבשים בספירות עולם ה"עשיה"[18]; הרי שהספירות של עולם ה"עשיה", הן החיצוניות והאחוריים של הכלים של זו"נ ד"אצילות", **שֶׁהֵם** – הכלים ד"אצילות", הם **אֱלֹהוּת מַמָּשׁ, שֶׁבְּתוֹכָם** – בכלים ד"אצילות" **מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְּלֻבָּשׁ וְגָנוּז בְּחָכְמָה דַּאֲצִילוּת,** – כפי שאומר בהגה"ה שבפרק ל"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא", טעמו של דבר, מדוע "אור אין סוף" שורה ב"חכמה" דוקא; הרי, "אור אין סוף" שב"חכמה", מאיר בכל הספירות שבעולם ה"אצילות", "אבא עילאה מקננא באצילות"[19], חכמה עליונה מקננת באצילות, והרי שבכלים של הספירות שבעולם ה"אצילות" מאיר "אור אין סוף" ברוך הוא, דְּ"אִיהוּ וּגְרָמוֹהִי חַד" **בַּאֲצִילוּת,** – שהוא, "אור אין סוף" ברוך הוא, והכלים של ה"ספירות" – הם דבר אחד בעולם ה"אצילות", וכיוון שהספירות ד"אצילות" הן פנימיות הספירות של עולם ה"עשיה", הרי שבספירות של עולם ה"עשיה" מתלבש "אור אין סוף" ברוך הוא, **וְעַל כֵּן** – ולכן, **גַּם בִּנְשָׁמַת הָאָדָם** – הבאה מהספירות, **מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, מְלֻבָּשׁ וְגָנוּז בְּאוֹר הַחָכְמָה שֶׁבָּהּ,** – שבנפש, **לְהַחֲיוֹת אֶת הָאָדָם. וּמִמֶּנָּה** – מהנשמה, **יוּכַל הָאָדָם לְהָכִין קְצָת בִּסְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת,** שֶׁכֻּלָּן – כל הספירות העליונות, **מְאִירוֹת בְּנִשְׁמָתוֹ הַכְּלוּלָה מֵהֶן.** – שכן, הנשמה הרי באה מהספירות ויש בה עשרה כוחות כנגד עשר הספירות, לכן יכול האדם להבין באמצעותם בספירות העליונות. אלא, כשאומרים שבנשמה ישנם גם כן עשרה כוחות וספירות, מפני שהיא באה מעשר הספירות שלמעלה, ובה מאירות כל הספירות העליונות, ושבכך סיבה שמהנפש יוכל האדם להבין בספירות שלמעלה – נדרש לציין, שלא יחשבו שישנו איזה ערך ודמיון ביניהם, שלספירות העליונות יש איזה דמיון לכוחות שבנשמה, ושלכוחות הנשמה יש איזה **ערך** שהוא לספירות העליונות; לכן, בא רבנו הזקן להלן לשלול ולציין, שיש להפשיט פשטות הפירוש, שכן אין שום דמיון ושום ערך ביניהם, שהרי גם על מדת החסד של אברהם אבינו, שהיה "מרכבה" להקדוש ברוך הוא[20], אף־על־פי־כן אומרים עליה שאין לה שום ערך ודמיון למדת החסד שלמעלה. ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

נפש דעשיה היא באה מזיווג זו"נ דעשיה והמוחין שלהם שהם בחי' חיה ונשמה דזו"נ שהן הן אחוריים דכלים דזו"נ דאצילות שהם אלהות ממש שבתוכם מאיר אור א"ס ב"ה המלובש וגנוז בחכמה דאצי' דאיהו וגרמוהי חד באצילות וע"כ גם בנשמת האדם מאיר אור א"ס ב"ה מלובש וגנוז באור החכמה שבה להחיות את האדם וממנה יוכל האדם להבין קצת בספירות העליונות שכולן מאירות בנשמתו הכלולה מהן.

יום רביעי י"ח אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכא, אך צריך להקדים... עד עמ' קכב, במשל ומליצה:

אַךְ צָרִיךְ לְהַקְדִּים, מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם – הרב המגיד ממזריטש, **עַל פְּסוּק**[21]: **"וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם עַל הָאָרֶת נִשְׁמָתוֹ הַמְּאִירָה בְּגוּפוֹ מֵאוֹר חֶסֶד עֶלְיוֹן,** – שמהאור של מדת החסד ד"אצילות" האירה הנשמה בגופו של אברהם אבינו, **וְהִיא מִדָּתוֹ** – של אברהם אבינו, **מִדַּת "אַהֲבָה רַבָּה",** (נֶפֶשׁ אַחֵר: שֶׁבָּהּ הָיָה) שֶׁהָיָה **אוֹהֵב אֶת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** – ה"אהבה רבה" של אברהם אבינו להקדוש ברוך הוא, באה מהאור של החסד העליון ד"אצילות", **אַהֲבָה גְּדוֹלָה וְעֶלְיוֹנָה כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה "מֶרְכָּבָה" לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.** – כלומר, אברהם אבינו היה

אגרת הקדש

אך צריך להקדים מה ששמעתי ממורי ע"ה ע"פ ואנכי עפר ואפר שאמר אברהם אבינו ע"ה על הארת נשמתו המאירה בגופו מאור חסד עליון והיא מדתו מדת אהבה רבה (נ"א שבה הי') שהיה אוהב את הקב"ה אהבה גדולה ועליונה כ"כ עד שנעשה

---

15. שם. **16.** קהלת ז, יב. וראה לעיל סי"ד. **17.** איוב לב, ח. **18.** ראה ע"ח שמ"ז פ"ב. **19.** תקו"ז ת"ו. **20.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"ר פמ"ז, ח. ובכ"מ. נת' בתניא ח"א פי"ח. פכ"ג. ועוד". **21.** וירא יח, כז.

בטל לגמרי להקדוש ברוך הוא עד לאופן הביטול של "מרכבה", שהוא למעלה מביטול העבד לאדונו. שכן, העבד למרות שהוא בטל לאדון, יש לו בכל זאת רצון עצמי, אלא שהוא מבטל את רצונו בפני רצון האדון, ואילו "מרכבה" בטלה לגבי הרוכב באופן שאין למרכבה שום רצון עצמי, ובאופן כזה היה ביטולו של אברהם אבינו להקדוש ברוך הוא. **וְסָלְקָא דַעְתָּךְ אֲמִינָא,** – והיה עולה על הדעת לומר, **שֶׁבְּחִינַת חֶסֶד וְאַהֲבָה שֶׁלְּמַעְלָה כַּסְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת הִיא מֵעֵין וְסוּג מָהוּת מִדַּת "אַהֲבָה רַבָּה" שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, רַק שֶׁהִיא** – החסד והאהבה שלמעלה, הן **גְּדוֹלָה** – בכמות, **וְנִפְלָאָה** – באיכות, **מִמָּנָּה** – ממדתו של אברהם אבינו, **לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ וְתַכְלִית,** – אמנם גדולה ונפלאה ממנה – אך על־כל־פנים איזה דמיון יש ביניהם, **כַּנּוֹדַע מִמִּדּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁאֵין לָהֶם [נָפֶשׁ אַחֵר: קֵץ] סוֹף וְתַכְלִית מִצַּד עַצְמָן,** – כשההשפעה מהמדות העליונות יורדת למטה, היא באה בקץ וסוף ותכלית, כלומר בענין של גבול, שלכן מתהווים ממנה עולמות ונבראים בעלי גבול. אך, **מצד עצמן**, כפי שהמדות העליונות הן בעצם, הן בלי גבול ואין בהן קץ וסוף ותכלית, **כִּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר וּמְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָם** – בתוך המדות העליונות, **מַמָּשׁ, וְ"אִיהוּ וּגְרָמוֹהִי חַד",** – הוא, "אור אין סוף" ומדותיו, הכלים של הספירות, הם דבר אחד, במילא הרי גם המדות העליונות הן בבחינה של "אין סוף", **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנִשְׁמַת הָאָדָם הַמְלֻבֶּשֶׁת בַּחֹמֶר,** – בגוף שהוא חומרי, **שֶׁיֵּשׁ לְמִדּוֹתֶיהָ קֵץ וּגְבוּל,** – הרי מובן במילא, שמדת החסד שלמעלה גדולה ועליונה בעליונות בלתי מוגבלת ממדת החסד ואהבה של אברהם אבינו כפי שנשמתו מלובשת בגוף, **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם סָלְקָא דַעְתָּךְ אֲמִינָא** – היו יכולים לחשוב, **שֶׁמִּדּוֹתֶיהָ** – של נשמת אברהם אבינו, **הֵן מֵעֵין וְסוּג מִדּוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת.** – קודם שלל רבנו הזקן מלמעלה למטה, שמדת החסד שלמעלה איננה מעין ומסוג החסד והאהבה של אברהם אבינו. וכעת הוא שולל גם מלמטה למעלה, שמדת החסד של אברהם אבינו איננה מעין ומסוג מדת החסד שלמעלה – וזאת, כדי לשלול ענין זה מכל הצדדים. **וְלָזֶה אָמַר:** – ולכן אמר אברהם אבינו: **"וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", דִּכְמוֹ שֶׁהָאֵפֶר הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָעֵץ הַנִּשְׂרָף, שֶׁ**– העץ לפני שנשרף, **הָיָה מֻרְכָּב מִד' יְסוֹדוֹת: אֵשׁ רוּחַ מַיִם עָפָר,** – כל דבר הרי מורכב מארבעה יסודות אלה[22], **וְנִ' יְסוֹדוֹת: אֵשׁ מַיִם רוּחַ - חָלְפוּ וְהָלְכוּ לָהֶם וְכָלוּ בֶּעָשָׁן הַמִּתְהַוֶּה מֵהַרְכָּבָתָן כַּנּוֹדַע,** – העשן יש בו משלשה יסודות **אלה**, אש, רוח, מים, שהיו בהרכבתו של העץ, **וְיסוֹד הַד' שֶׁהָיָה בָּעֵץ, שֶׁהוּא הֶעָפָר שֶׁבּוֹ** – הוא אינו עולה עם העשן, אלא **הַיּוֹרֵד לְמַטָּה וְאֵין הָאֵשׁ שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, הוּא הַנִּשְׁאָר קַיָּם, וְהוּא הָאֵפֶר.** – מה שנשאר מיסוד העפר שבעץ. הרי, שהאפר הוא **מהות** העץ, שלפני זה היה עץ וכעת הוא אפר. כך, יאמר רבנו הזקן להלן, שגם קודם כשהעץ היה עץ, היה עיקר מהות העץ – העפר, שכעת הוא אפר. **וְהִנֵּה, כָּל מָהוּת הָעֵץ וּמַמָּשׁוֹ** – שהעץ יש לו "ממש" ויכולים למששו, שזה הרי לא מהאש, או הרוח או המים שבו, **וְחָמְרוֹ וְצוּרָתוֹ בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹבִי שֶׁהָיָה נִרְאֶה לָעַיִן קֹדֶם שֶׁנִּשְׂרַף - עֶקְרוֹ הָיָה מִיסוֹד הֶעָפָר שֶׁבּוֹ,** – שבעץ, **רַק שֶׁאֵשׁ מַיִם רוּחַ כְּלוּלִים בּוֹ,** – שהעץ כולל בתוכו גם מהיסודות אש, מים ורוח, אך העיקר שבו הוא מיסוד העפר, שממנו באים האורך, הרוחב והעובי של העץ, **כִּי הֶעָפָר** – יסוד העפר שבו, **הוּא חָמְרִי יוֹתֵר מִכֻּלָּן,** – מאשר שאר שלשת היסודות, **וְיֵשׁ לוֹ אֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹבִי, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאֵשׁ וְרוּחַ,** – שאין בהם אורך רוחב ועובי, **וְגַם הַמַּיִם** – למרות שלמים יש כבר הרי ממשות, ואורך ורוחב ועובי, אך **הֵם מְעַט מִזְּעִיר** – במדה מעוטה ביותר, **בָּעֵץ, וְכָל אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ וְעָבְיוֹ** – של העץ, **"הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל הֶעָפָר", שֶׁהוּא הָאֵפֶר הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי שֶׁנִּפְרְדוּ מִמֶּנּוּ אֵשׁ מַיִם רוּחַ.** – והאפר שנשאר הוא העפר שהיה קודם עיקר מהות העץ. **וְהִנֵּה, כְּמוֹ שֶׁהָאֵפֶר אֵין לוֹ דִּמְיוֹן וְעֶרֶךְ אֶל מָהוּת**

אגרת הקדש

מרכבה להקב"ה וסד"א שבחי' חסד ואהבה שלמעלה בספירות העליונות היא מעין וסוג מהות מדת אהבה רבה של א"א ע"ה רק שהיא גדולה ונפלאה ממנה למעלה מעלה עד אין קץ ותכלית כנודע ממדות העליונות שאין להם [נ"א קץ] סוף ותכלית מצד עצמן כי אור א"ס ב"ה מאיר ומלובש בתוכם ממש ואיהו וגרמוהי חד. משא"כ בנשמת האדם המלובשת בחומר שיש למדותיה קץ וגבול. אבל מ"מ סד"א שמדותיה הן מעין וסוג מדות העליונות ולז"א ואנכי עפר ואפר דכמו שהאפר הוא מהותו ועצמותו של העץ הנשרף שהיה מורכב מד' יסודות ארמ"ע וג' יסודות אמ"ר חלפו והלכו להם וכלו בעשן המתהוה מהרכבתן כנודע ויסוד הד' שהיה בעץ שהוא העפר שבו היורד למטה ואין האש שולטת בו הוא הנשאר קיים והוא האפר והנה כל מהות העץ וממשו וחומרו וצורתו באורך ורוחב ועובי שהיה נראה לעין קודם שנשרף עיקרו היה מיסוד העפר שבו רק שאמ"ר כלולים בו כי העפר הוא חומרי יותר מכולן ויש לו אורך ורוחב ועובי משא"כ באש ורוח וגם המים הם מעט מזעיר בעץ וכל ארכו ורחבו ועוביו הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר שהוא האפר הנשאר אחרי שנפרדו ממנו אמ"ר והנה כמו שהאפר אין לו דמיון וערך אל מהות העץ הגדול באורך ורוחב

---

22. רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ד.

הָעֵץ הַגָּדוֹל בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹבִי קֹדֶם שֶׁנִּשְׂרַף, לֹא בְּכַמּוּתוֹ וְלֹא בְּאֵיכוּתוֹ, – אין לאפר שום דמיון ושום ערך לא לכמות העץ ולא לאיכותו ולחשיבותו, אַף שֶׁהוּא [הוּא] מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ – העץ הוא מהותו ועצמותו של האפר, וּמִמֶּנּוּ – מהעץ, נִתְהַוָּה – האפר;

כָּךְ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל אָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עַל מִדָּתוֹ, מִדַּת הַחֶסֶד וְהָאַהֲבָה הַמְּאִירָה בּוֹ וּמְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּפוֹ, דְּאַף שֶׁהִיא [הִיא] מִדַּת הָאַהֲבָה וְחֶסֶד הָעֶלְיוֹן שֶׁבָּאֲצִילוּת הַמֵּאִיר בְּנִשְׁמָתוֹ שֶׁהִיְתָה מֶרְכָּבָה עֶלְיוֹנָה, אַף־עַל־פִּי־כֵן בִּרְדִתָּהּ לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּפוֹ – שזה הרי, עַל־יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים – יורד הרי האור של מדת החסד ד"אצילות" דרך השתלשלות מדריגות רבות ומצטמצם על ידי צמצומים רבים – הרי אז, אֵין דִּמְיוֹן וְעֵרֶךְ מָהוּת אוֹר הָאַהֲבָה הַמֵּאִיר בּוֹ אֶל מָהוּת אוֹר אַהֲבָה וְחֶסֶד עֶלְיוֹן שֶׁבָּאֲצִילוּת, אֶלָּא כְּעֵרֶךְ וְדִמְיוֹן מָהוּת הֶעָפָר שֶׁנַּעֲשָׂה אֵפֶר אֶל מָהוּתוֹ וְאֵיכוּתוֹ כְּשֶׁהָיָה עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל[23] עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, – שאין הרי שום ערך ושום דמיון בין האפר לבין העץ, כך אין שום ערך ושום דמיון בין מדת האהבה של אברהם אבינו לגבי מדת החסד והאהבה של "אצילות". וְיוֹתֵר מִזֶּה, לְהַבְדִּיל בַּאֲלָפִים הַבְדָּלוֹת, – בין האפר והעץ הגשמי לגבי רוחניות מדות האהבה של אברהם אבינו וחסד ד"אצילות", רַק שֶׁדִּבְּרָה תּוֹרָה כְּלִשּׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּמָשָׁל וּמְלִצָּה: – לכן קוראים למידת החסד והאהבה של אברהם אבינו על שם החסד והאהבה של "אצילות". כך יובן גם במכל־שכן, שהמדות הכוחות וספירות הנשמה של יהודי למטה, אין להם שום ערך ושום דמיון לגבי הספירות שמהן הם באים. אך בכל זאת, כיוון שהם באים מהן והספירות מאירות בנשמתו של יהודי, יכול יהודי להבין מנשמתו (המחיה את גופו) קצת בספירות העליונות, שזה תוכן הפסוק "ומבשרי אחזה אלקה".

אגרת הקדש

ועובי קודם שנשרף לא בכמותו ולא באיכותו אף שהוא [הוא] מהותו ועצמותו וממנו נתהוה כך עד"מ אמר אאע"ה על מדתו מדת החסד והאהבה המאירה בו ומלובשת בגופו דאף שהיא [היא] מדת האהבה וחסד העליון שבאצילות המאיר בנשמתו שהיתה מרכבה עליונה אעפ"כ ברדתה למטה להתלבש בגופו ע"י השתלשלות העולמות ממדרגה למדרגה על ידי צמצומים רבים אין דמיון וערך מהות אור האהבה המאיר בו אל מהות אור אהבה וחסד עליון שבאצילות אלא כערך ודמיון מהות העפר שנעשה אפר אל מהותו ואיכותו כשהיה עץ נחמד למראה וטוב למאכל עד"מ ויותר מזה להבדיל באלפים הבדלות רק שדברה תורה כלשון בני אדם במשל ומליצה:

יום חמישי י"ט אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכב, והנה כללות הי"ס... עד עמ' קכג, מדותיהם.

וְהִנֵּה, כְּלָלוּת הַעֲשָׂר סְפִירוֹת שֶׁבְּנִשְׁמַת הָאָדָם נוֹדַע לַכֹּל [בְּדֶרֶךְ כְּלָל. בכתב־יד ליתא], שֶׁהַמִּדּוֹת נֶחֱלָקוֹת בְּדֶרֶךְ כְּלָל לְז' מִדּוֹת, וְכָל פְּרָטֵי הַמִּדּוֹת שֶׁבָּאָדָם – נטיותיו השונות של האדם, אם הן נטיות חיוביות, שהוא נמשך אליהן, או נטיות שליליות, שהוא עומד בנפרד מהן, בָּאוֹת מֵאַחַת מִז' מִדּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן – שבע המדות, שֹׁרֶשׁ כָּל הַמִּדּוֹת וּכְלָלוּתָן, – שורש כל המדות והנטיות באדם, הם שבע מדות אלו, ובהן ישנם כל הפרטים באופן כללי, לפני שהם באים בפרטים של נטיות פרטיות, שֶׁהֵן: – שבע המדות הן: מִדַּת הַחֶסֶד לְהַשְׁפִּיעַ בְּלִי גְּבוּל, – כלומר, גם עצם ההשפעה היא בלי הגבלה, וגם אל מי שמשפיעים הוא בלי הגבלה, ההשפעה היא לכל, וּמִדַּת הַגְּבוּרָה לְצַמְצֵם מִלְּהַשְׁפִּיעַ כָּל־כָּךְ, – כלומר, שההשפעה, היא בהגבלה, עד כמה להשפיע, אוֹ שֶׁלֹּא לְהַשְׁפִּיעַ [נָפַח אַחֵר: כָּל עִקָּר] כְּלָל, – כלומר, שלמקבלים מסויימים לא תהיה ההשפעה כלל, או כפי שכתוב בחצאי הריבוע: "כל עיקר", לא להתחיל להשפיע להם כלל, וכל זה בא מצד ה"גבורה" שהיא מדת הדין והצמצום, וּמִדַּת הָרַחֲמִים לְרַחֵם עַל מִי שֶׁשַּׁיָּךְ לְשׁוֹן[24] רַחֲמָנוּת עָלָיו, – שלמרות שאין הוא ראוי שישפיעו לו, אך מצד הרחמנות צריכים לרחם עליו ולהשפיע לו, וְהִיא – מדת

אגרת הקדש

והנה כללות הי"ס שבנשמת האדם נודע לכל [בדרך כלל. בכ"י ליתא] שהמדות נחלקות בדרך כלל לז' מדות וכל פרטי המדות שבאדם באות מאחת מז' מדות אלו שהן שורש כל המדות וכללותן שהן מדת החסד להשפיע בלי גבול ומדת הגבורה לצמצם מלהשפיע כ"כ או שלא להשפיע [נ"א כל עיקר] כלל ומדת הרחמים לרחם על מי ששייך לשון רחמנות עליו והיא מדה ממוצעת בין גבורה לחסד שהיא להשפיע לכל גם למי שלא שייך לשון רחמנות עליו

---

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ענינו ראה זח"א כו, א. וצ"ע השייכות לנדו"ד". **24.** הרבי שליט"א מעיר ב"הערות ותיקונים", שהמלה "לשון", "לשון רחמנות", מיותרת לכאורה.

הרחמים, היא **מִדָּה מְמֻצַּעַת בֵּין גְּבוּרָה לְחֶסֶד, שֶׁהִיא** – מדת ה"חסד" היא **לְהַשְׁפִּיעַ לַכֹּל, גַּם לְמִי שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן רַחֲמָנוּת עֲלֵיהֶן כְּלָל, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ חָסֵר כְּלוּם וְאֵינוֹ שָׁרוּי בְּצַעַר כְּלָל**[25]. – ובכל זאת, מצד מדת ה"חסד", שהיא חסד והשפעה בלי הגבלה, יוצא להשפיע גם לכזה. אך, מצד מדת ה"רחמים" שיש בה גם התכללות של "גבורה", קיימת הגבלה שלא להשפיע לאחד כזה, ולעומת זה מי שרחמנות עליו, הרי למרות שאין הוא ראוי, נדרש מצד רחמנות להשפיע לו. **וּלְפִי שֶׁהִיא** – מדת ה"רחמים", היא **מִדָּה מְמֻצַּעַת** – שיש בה גם "חסד" וגם "גבורה", **נִקְרֵאת "תִּפְאֶרֶת", כְּמוֹ בְּגָדֵי תִּפְאֶרֶת, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁהוּא בֶּגֶד צָבוּעַ בִּגְוָנִים הַרְבֵּה מְעֹרָבִים** [בס' בכתב־יד ליתא] **בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא תִּפְאֶרֶת וְנוֹי, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בֶּגֶד הַצָּבוּעַ בְּגָוֶן אֶחָד - לֹא שַׁיָּךְ בּוֹ לְשׁוֹן תִּפְאֶרֶת.** – שכן, "תפארת" היא רק התכללות של כמה גוונים, ומפני שבמדת ה"רחמים" ישנה התכללות של חסד וגבורה – היא נקראת בשם "תפארת". **וְאַחַר כָּךְ,** – אחרי שישנה ההתעוררות להשפיע, אם שההתעוררות היא מצד מדת ה"חסד" או מצד מדת ה"גבורה", או מצד מדת "הרחמים", **בְּבוֹא הַהַשְׁפָּעָה לִידֵי מַעֲשֶׂה, דְּהַיְנוּ בִּשְׁעַת הַהַשְׁפָּעָה מַמָּשׁ**[26] – כלומר, לא כשהוא לומד את הענין לעצמו, אלא – בהכנה להשפיע אותו ענין ממש **לאחר מכן, צָרִיךְ לְהִתְיַעֵץ** – ולהתבונן, **אֵיךְ לְהַשְׁפִּיעַ, בְּדֶרֶךְ שֶׁיּוּכַל הַמְקַבֵּל לְקַבֵּל הַהַשְׁפָּעָה**[27], **כְּגוֹן שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁפִּיעַ דְּבַר חָכְמָה לְלַמְּדָהּ לִבְנוֹ,** – שלאב יש חשק גדול להשפיע לבן מה שיותר, **אִם יֹאמַרְנָה לוֹ כֻּלָּהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּשִׂכְלוֹ - לֹא יוּכַל הַבֵּן לְהָבִין וּלְקַבֵּל,** – גם מפני שהשכל כפי שהוא אצל האב (המשפיע) עדין מדי מכדי שהבן יוכל להבינו ולקלטו – אלא הוא מוכרח קודם להלביש את השכל בענין אחר לא כל־כך עדין (כמו במשל שלמטה מהנמשל), וגם מפני שכל העשירות של השכל על כל פרטיו וסברא הנוטה לצד אחד וסברא הנוטה לצד השני – הרי זה עשיר מדי מכדי שיוכל הבן (המקבל) לקבל את השכל, אלא הוא מוכרח מקודם להפריד את השכל לחלקים, לא לגלות לו את כל הפרטים, אלא פרטים מסויימים של השכל, שיהיה קל לו לקבל, **רַק שֶׁצָּרִיךְ לְסַדֵּר לוֹ בְּסֵדֶר וְעִנְיָן אַחֵר,** – משל, שהוא ענין שני, לא אותו ענין של השכל והנמשל, **דָּבָר דָּבֶר עַל אָפְנָיו,** – כלומר, שאין הוא מגלה לו שתי הסברות שהן לחיוב ולשלילה, אלא באופן **אחד** – או את הסברא הנוטה לזכות או הסברא הנוטה לחיוב, או להכשיר או לפסול וכדומה, וכל זאת כדי שיוכל לקבל את השכל, **מְעַט מְעַט,** – מן השכל הוא משפיע לו, ולא כל השכל. כלומר, גם באורך השכל, בירידת ובהורדת השכל, מן ההכרח שיהיה צמצום בהתאם לכושר הקליטה של המקבל, וגם ברוחב השכל, בפרטיו הרבים של השכל, מן ההכרח שיהיה צמצום, כדי שהמקבל יוכל לקלוט אותם, **וּבְחִינַת עֻצָּה זוֹ** – המייעצת לו איך להשפיע את השכל, **נִקְרֵאת "נֵצַח" וְ"הוֹד", שֶׁהֵן "כְּלִיּוֹת יוֹעֲצוֹת";** – כשם שבגוף האדם יש לכליות (גם) תפקיד של עצה (מייעץ), כך גם בנפש, מדות "נצח" ו"הוד" הן הכליות המייעצות כיצד להשפיע, **וְגַם** [נָפֵחַ אַחֵר: **וְהֵן**] – ברוחניות, **"תְּרִין בֵּיעִין",** – שני הביעין **הַמְכַשְּׁלִים הַזֶּרַע,** – כמו שבגשמיות, בישול הזרע הוא על־ידי ה"תרין ביעין", כך ברוחניות, בדבר השפעה, זה על־ידי המדות "נצח" ו"הוד", **שֶׁהִיא הַטִּפָּה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵהַמֹּחַ, דְּהַיְנוּ דְּבַר חָכְמָה וְשֵׂכֶל הַנִּמְשָׁךְ מִשֵּׂכֶל הָאָב,** – המשפיע שכל לבנו, **שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ כְּמוֹ שֶׁהוּא שֵׂכֶל דַּק מְאֹד בְּמֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ, רַק יִשְׁתַּנֶּה קְצָת מִדַּקּוּת שִׂכְלוֹ וְיִתְהַוֶּה שֵׂכֶל שֶׁאֵינוֹ דַּק כָּל־כָּךְ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל הַבֵּן לְקַבֵּל בְּמֹחוֹ וַהֲכָנָתוֹ, וְהוּא מַמָּשׁ, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כִּטִּפָּה** – של זרע, **הַיּוֹרֶדֶת מֵהַמֹּחַ שֶׁהִיא דַּקָּה מְאֹד** [מְאֹד], **וְנַעֲשֵׂית גַּסָּה וְחָמְרִית מַמָּשׁ בַּכְּלִיּוֹת וּתְרֵין בֵּיעִין.** – זוהי הירידה וההגשמה שנעשה בשכל המשפיע, שיהיה לפי ערך שכל המקבל. **וְגַם "נֵצַח" וְ"הוֹד" נִקְרָאִים "שְׁחָקִים" וְ"רַחִים" שֶׁשּׁוֹחֲקִים מִן צַדִּיקִים,** – השם של רקיע "שחקים" הוא על שם ש"שוחקים מן לצדיקים"[28], וזה

אגרת הקדש

כלל מפני שאינו חסר כלום ואינו שרוי בצער כלל ולפי שהיא מדה ממוצעת נקראת תפארת כמו בגדי תפארת עד"מ שהוא בגד צבוע בגוונים הרבה מעורבי' [בו בכ"י ליתא] בדרך שהוא תפארת ונוי. משא"כ בגד הצבוע בגוון אחד לא שייך בו לשון תפארת ואח"כ בבוא ההשפעה לידי מעשה דהיינו בשעת ההשפעה ממש צריך להתיעץ איך להשפיע בדרך שיוכל המקבל לקבל ההשפעה כגון שרוצה להשפיע דבר חכמה ללמדה לבנו אם יאמרנה לו כולה כמו שהיא בשכלו לא יוכל הבן להבין ולקבל רק שצריך לסדר לו בסדר וענין אחר דבר דבור על אופניו מעט מעט ובחינת עצה זו נקראת נצח והוד שהן כליות יועצות וגם [נ"א והן] תרין ביעין המבשלים הזרע שהיא הטפה הנמשכת מהמוח דהיינו דבר חכמה ושכל הנמשך משכל האב שלא יומשך כמו שהוא שכל דק מאד במוחו ושכלו רק ישתנה קצת מדקות שכלו ויתהווה שכל שאינו דק כ"כ כדי שיוכל הבן לקבל במוחו והבנתו והוא ממש עד"מ כטפה היורדת מהמוח שהיא דקה מאד [מאד] ונעשית גסה וחומרית ממש בכליות ותרין ביעין וגם נו"ה נקרא שחקים ורחיים

---

25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חידוש לגבי המבואר בכ"מ - דחסד משפיע גם לזה שמדה"ר אומרת לא להשפיע (אף שחסר) או גם שאסור לרחם עליו". **26.** הרבי שליט"א מעיר ב"הערות ותיקונים" ש"בד"ה כי ידעתיו סי"ג (אור התורה צח, ב) תיבות אלו אינן". **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזהו - מל' ויסוד כדלקמן". **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל סוף שהיחוה"א, מחגיגה יב,

ענין נוסף ב"נצח" ו"הוד" שהן מחלקות את השכל לחלקים רבים. ובלשון רבנו הזקן: **כְּמוֹ הַטּוֹחֵן [חִטִּים] בְּרֶחַיִם, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁמְּפָרֵר הַחִטִּים לַחֲלָקִים דַּקִּים מְאֹד - כָּךְ צָרִיךְ הָאָב לְהַקְטִין הַשֵּׂכֶל וּדְבַר חָכְמָה שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁפִּיעַ לִבְנוֹ, וּלְחַלְּקָם לַחֲלָקִים רַבִּים, וְלוֹמַר לוֹ מְעַט מְעַט** – מן השכל, **בְּמוֹעֲצוֹת וָדָעַת.** – מה לומר לו ומה לא לומר לו, ענין חלוקת השכל וגילוי חלקים מסויימים בלבד מהשכל, הוא צמצום בעומק השכל, נוסף על הצמצומים האמורים לעיל באורך ורוחב השכל, כך שבכל ששת הקצוות של השכל, אורך, רוחב ועומק – ישנה ה"פעולה" של הכליות היועצות של "נצח" ו"הוד". **וְגַם בַּכְּלָל, בְּחִינַת "נֵצַח" הוּא לְנַצַּח וְלַעֲמֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ הַהַשְׁפָּעָה וְהַלִּמּוּד מִבְּנוֹ מִבַּיִת וּמִחוּץ,** – גם דברים שהם פנימיים ומונעים מלהשפיע לו ומללמוד אתו, וגם דברים שהם מניעות חיצוניות, **מִבַּיִת** - **הֵינוּ לְהִתְחַזֵּק נֶגֶד מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַצְּמָצוּם שֶׁבָּאָב עַצְמוֹ, שֶׁהִיא מְעוֹרֶרֶת דִּינִים בִּרְצוֹנוֹ עַל בְּנוֹ, לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָךְ עֲדַיִן** – להשפיע לו חכמה עמוקה ושכל עמוק זה – אלא עליו להתחזק כנגד זה – ולהשפיע לו. זו משמעות "נצח" לגבי המניעות מבית, להשתלט על המניעות הפנימיות שבתוכו הוא. (בכתב־יד נרשם: חסר). – בכתבי־היד שעיינו בהם כדי להשוות לאגרות הקודש הנדפסות – כשהבינו "תניא" **זה** לדפוס[29] – נרשם "חסר". ההסברה לכך היא: א) מניעות "מחוץ", מניעות חיצוניות, אין רבנו הזקן מסביר. וכותב על כך הרבי שליט"א: שצריך עיון אם המניעות מחוץ יותר פשוטות מאשר המניעות "מבית", **ואדרבא** – "מבית" יותר פשוט. אלא – כותב הרבי שליט"א – הביאור על המניעות "מחוץ" כלול במה שצויין כאן שחסר באגרת. ב) בהתאם למה שלמדנו הפירוש של "ובכלל בחינת נצח", שבכלל ובבחינת "נצח" כלול גם ענין הנצחון, להתגבר על המניעות והעיכובים נגד ההשפעה – לא חסר כלום במה שרבנו הזקן אינו מסביר ענין כזה בבחינת "הוד", שכן ב"הוד" אין ענין דומה שיוכלל בכלל של בחינת "הוד" – כפי שהדבר ב"נצח", ענין הנצחון. ברם, אפשר גם ללמוד פירוש המלים "וגם בכלל בחינת נצח", בצורה אחרת, שהכוונה היא ל"נצח" בכלל – לא פרט במדת ה"נצח" שבו היא משתווה למדת "הוד", ששתיהן הן "כליות יועצות", ו"תרין ביעין", ו"שחקים ששוחקים מן", אלא ענין ה"נצח" בכלל – כללות ענין ה"נצח", ושעל כך הוא אומר שזה ענין הנצחון, כשלומדים באופן כזה, חסר כאן הביאור: מהו ה"כלל" של ענין ומדת "הוד" – וזהו הכוונה ב"חסר". להלן יסביר רבנו הזקן בחינת ה"יסוד". **וּבְחִינַת "יְסוֹד" הִיא, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁמְּקַשֵּׁר הָאָב שִׂכְלוֹ בְּשֵׂכֶל בְּנוֹ בִּשְׁעַת לִמּוּדוֹ עִמּוֹ בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן, שֶׁרוֹצֶה שֶׁיָּבִין בְּנוֹ;** – שמצד הרצון ישנה ההתקשרות, ההתמסרות וההתקשרות של שכל האב (המשפיע) עם שכל הבן (המקבל), **וּבִלְעֲדֵי זֶה,** – בלי ההתקשרות של מדת ה"יסוד", **גַּם אִם הָיָה הַבֵּן שׁוֹמֵעַ דִּבּוּרִים אֵלּוּ עַצְמָם מִפִּי אָבִיו [שֶׁמְּדַבֵּר בַּעֲדוֹ וְלוֹמֵד לְעַצְמוֹ** (בכתב־יד קודש אדמו"ר בעל צמח־צדק נשמתו־עדן, בדרוש "כי ידעתיו" סעיף י"ג שהועתק שם לשון זה), ליתא תיבות אלו] - **לֹא הָיָה מֵבִין כָּל־כַּךְ כְּמוֹ עַכְשָׁו, שֶׁאָבִיו מְקַשֵּׁר שִׂכְלוֹ אֵלָיו וּמְדַבֵּר עִמּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים**[30] **בְּאַהֲבָה וָחֵשֶׁק, שֶׁחוֹשֵׁק מְאֹד שֶׁיָּבִין בְּנוֹ,** – שזה לא רק רצון, מה שהוא רוצה שהבן יבין, אלא חשק ורצון, רצון שכלול בו תענוג (שזה ענין "יסוד", סוג כזה של התקשרות). אחרי המלים "שמדבר בעדו ולומד לעצמו", כתוב באותיות קטנות: בכתב־יד קודש אדמו"ר בעל "צמח צדק" (בדרוש כי ידעתיו סעיף י"ג[31] שהועתק שם לשון זה) ליתא – אין – תיבות אלו] – שכן, לא זו בלבד שאינו דומה כשלומד אותו ענין לעצמו לכשלומד אותו עם בנו באהבה, אלא גם כשהוא לומד ומשפיע לבנו בלי התקשרות וכו' – אין זה באותו אופן כמו בשעה שהוא משפיע לבנו בהתקשרות וכו', החשק וההתקשרות מוסיפים בהבנת הבן. **וְכָל מַה שֶּׁהַחֵשֶׁק וְהַתַּעֲנוּג גָּדוֹל**[32] **- כָּךְ הַהַשְׁפָּעָה**

אגרת הקדש

ששוחקים מן לצדיקים כמו הטוחן [חטים] ברחיים עד"מ שמפרר החטים לחלקים דקים מאד כך צריך האב להקטין השכל ודבר חכמה שרוצה להשפיע לבנו ולחלקם לחלקים רבים ולומר לו מעט מעט במועצות ודעת וגם בכלל בחינת נצח הוא לנצח ולעמוד נגד כל מונע ההשפעה והלימוד מבנו מבית ומחוץ. מבית היינו להתחזק נגד מדת הגבורה והצמצום שבאב עצמו שהיא מעוררת דינים ברצונו על בנו לומר שאינו ראוי לכך עדיין (בכ"י נרשם חסר) ובחי' יסוד היא עד"מ ההתקשרות שמקשר האב שכלו בשכל בנו בשעת למודו עמו באהבה ורצון שרוצה שיבין בנו ובלעדי זה גם אם היה הבן שומע דבורים אלו עצמם מפי אביו [שמדבר בעדו ולומד לעצמו. בכי"ק אדמו"ר בעל צ"צ נ"ע (בדרוש כי ידעתיו סעי' י"ג שהועתק שם לשון זה) ליתא תיבות אלו] לא היה מבין כ"כ כמו עכשיו שאביו מקשר שכלו אליו ומדבר עמו פא"פ באהבה וחשק שחושק מאד שיבין בנו וכל מה שהחשק והתענוג גדול כך ההשפעה והלימוד גדול

ב". **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ככתוב בהקדמת הרר"א שו"ב הגיהו אגה"ק שנדפסו בהשוואה לכת"י (לא דאדה"ז עצמו)". **30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אפ"ל: "פה אל פה" בלא אמצעי (ראב"ע - בהעלותך יב, ח), אבל פנים אל "פנים" בחי' נעלית יותר, והרי כאן מדבר במעלות דיסוד הכי נעלות - ועד "שחושק מאד". וגם - עפ"ז דוקא ה"ז הפכו דמדבר בעדו". **31.** נדפס באוה"ת וירא שם (צח, ב). **32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אולי צ"ל: גדל (במקום גדול)".

וְהַלִּמּוּד גָּדוֹל, שֶׁהַבֵּן יוֹכֵל לְקַבֵּל יוֹתֵר, וְהָאָב מַשְׁפִּיעַ יוֹתֵר, – עצם העובדה שהבן "קולט" במדה מרובה יותר וטוב יותר, גורם שהאב ישפיע יותר, **כִּי עַל־יְדֵי הַחֵשֶׁק וְהַתַּעֲנוּג מְתָרְבֶּה וּמִתְגַּדֵּל שִׂכְלוֹ לְהַשְׁפִּיעַ וּלְלַמֵּד לִבְנוֹ (וְכֻמּוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּגַשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ,** – בבחינת ה"יסוד" בזיווג גשמי, **רְבוּי הַזֶּרַע הוּא מֵרֹב הַחֵשֶׁק וְהַתַּעֲנוּג, וְעַל־יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ הַרְבֵּה מֵהַמּוֹחַ,** – משם באה טיפת הזרע, **וְלָכֵן הִמְשִׁילוּ חֲכָמֵי הָאֱמֶת לְזִוּוּג גַּשְׁמִי,** – שכן, בהשפעת השכל ישנם ענינים כמו שהם בהשפעה של משפיע למקבל בזיווג גשמי, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר).** – על כל פנים, ענינה של בחינת ה"יסוד" – הוא ההתקשרות בחשק ותענוג מהמשפיע אל המקבל[33].

אגרת הקדש

שהבן יוכל לקבל יותר והאב משפיע יותר כי ע"י החשק והתענוג מתרבה ומתגדל שכלו בהרחבת הדעת להשפיע וללמד לבנו (וכמו עד"מ בגשמיות ממש רבוי הזרע הוא מרוב החשק והתענוג ועי"ז ממשיך הרבה מהמוח ולכן המשילו חכמי האמת לזיווג גשמי כמו שית'). והנה מדות אלו הן בחי' חיצוניות שבנפש ובתוכן מלובשות מדות פנימיות שהן בחי' אהוי"ר כו' דהיינו עד"מ באב המשפיע לבנו מחמת אהבתו ומונע השפעתו מפחדו ויראתו שלא יבא לידי מכשול ח"ו. ומקור ושרש מדות אלו הפנימיות והחיצוניות הוא מחב"ד שבנפשו כי לפי שכל האדם כך הן מדותיו כנראה בחוש שהקטן שהחב"ד שלו הן בבחי' קטנות כך כל מדותיו הן בדברים קטני הערך וגם בגדולים לפי שכלו יהולל איש כי לפי רוב חכמתו כך הוא רוב אהבתו וחסדו וכן שאר כל מדותיו פנימיות וחיצוניות מקורן הוא מחב"ד שבו והעיקר הוא הדעת שבו הנמשך מבחי' החו"ב שבו כנראה בחוש כי לפי שינוי דעות בני אדם זה מזה כך הוא שינוי מדותיהם.

וְהִנֵּה, מִדּוֹת אֵלּוּ – שהוסברו כאן בענין ההשפעה, **הֵן בְּחִינוֹת חִיצוֹנִיּוֹת** – המדות החיצוניות, **שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וּבְתוֹכָן מְלֻבָּשׁוֹת מִדּוֹת פְּנִימִיּוֹת,** – מדות שהן יותר נפשיות, והן הסיבות למדות החיצוניות המתבטאות בענין ההשפעה, **שֶׁהֵן** – המדות הפנימיות, הן **בְּחִינוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה כו'. דְּהַיְנוּ, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּאָב הַמַּשְׁפִּיעַ לִבְנוֹ מֵחֲמַת אַהֲבָתוֹ,** – הרי פנימיות מדת החסד וההשפעה היא האהבה, ומדת ה"חסד" היא חיצוניות בלבד לגבי האהבה, **וּמוֹנֵעַ הַשְׁפָּעָתוֹ מִפַּחְדוֹ וְיִרְאָתוֹ, שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי מִכְשׁוֹל חַס־וְשָׁלוֹם.** – הרי שהפחד והיראה הם הפנימיות של מדת ה"גבורה", שענינה שלא להשפיע או למעט בהשפעה, וכשם ששאר המדות הן ענפים מאהבה ומיראה (כפי שאומר בפרק השלישי של החלק הראשון של ספר ה"תניא") – הרי כפי שהדבר באהבה וביראה, שהן הפנימיות של מדות "חסד" ו"גבורה", כך הדבר גם בענפיהן, בשאר המדות, שישנן מדות שהן פנימיות לגבי המדות שהן חיצוניות של הנפש. **וּמְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ מִדּוֹת אֵלּוּ, הַפְּנִימִיּוֹת וְהַחִיצוֹנִיּוֹת, הוּא מֵחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, כִּי לְפִי שֵׂכֶל הָאָדָם - כָּךְ הֵן מִדּוֹתָיו,** – אם שכלו גדול – מדותיו הן בענינים גדולים, ואם שכלו קטן – מדותיו הן בענינים קטנים, **כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ, שֶׁהַקָּטָן שֶׁהַחָכְמָה־בִינָה־דַעַת** – השכל **שֶׁלּוֹ הֵן בְּבְחִינַת קַטְנוּת - כָּךְ כָּל מִדּוֹתָיו הֵן בְּדְבָרִים קְטַנֵּי הָעֶרֶךְ.** – וכשהוא גדל, שאז שכלו מתגדל – מדותיו הן אז בענינים גדולים יותר, **וְגַם בַּגְּדוֹלִים** – במבוגרים עצמם, תלוי הדבר גם בקטנות וגדלות שכל המבוגר, **"לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ"**[34], – "איש" הוא תואר המדות, כפי שכתוב[35]: "כאיש גבורתו"; הרי שבח והילול המדות גם הם בהתאם לשכל, **כִּי לְפִי רֹב חָכְמָתוֹ - כָּךְ הוּא רֹב אַהֲבָתוֹ וְחַסְדּוֹ. וְכֵן שְׁאָר כָּל מִדּוֹתָיו פְּנִימִיּוֹת וְחִיצוֹנִיּוֹת, מְקוֹרָן הוּא מֵחָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁבּוֹ. וְהָעִקָּר הוּא הַדַּעַת שֶׁבּוֹ,** – העיקר בנוגע למדות, הוא ה"דעת" באדם, **הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הַחָכְמָה־וּבִינָה שֶׁבּוֹ,** – שלאחר שהוא תופס את השכל בכוח החכמה, נקודת והברקת השכל, והוא מבין את השכל על כל פרטיו בכוח הבינה – הוא מתעמק בדעתו ומתקשר עם המושכל – (הדבר שהוא מבין) להרגישו ולחוש בו, לא רק להבינו אלא גם להרגישו, וזה העיקר של המדות, **כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ, כִּי לְפִי שִׁנּוּי דֵעוֹת** – של בחינת "דעת", **בְּנֵי אָדָם זֶה מִזֶּה - כָּךְ הוּא שִׁנּוּי מִדּוֹתֵיהֶם.** – כפי מדת ה"בר דעת" של האדם – כך הן מדותיו: אם הוא בר־דעת גדול יותר – מדותיו גדולות ויציבות יותר; אם אין הוא בר־דעת גדול – מדותיו קטנות ובלתי יציבות. שכן, "דעת" היא הקיום והחיות של המדות, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק שלישי של החלק הראשון של ספר ה"תניא".

---

33. על מה שאין רבנו הזקן מבאר בחינת "מלכות" - מציין **הרבי שליט"א**: "כנראה הטעם: בבי' **כל** ו' המדות שע"ע מבאר: להשפיע (**ההשפעה**), לצמצם כו' בבוא ההשפעה לידי מעשה - שמזה מובן שישנה **קודם** שבאה לידי מעשה - **בשלימותה במשפיע** וזהו מל' (אוועקלייג של המשפיע כי ההשפעה היא עדיין **בהמשפיע**, אבל בשלימותה בערך **הגבלות** המקבל)". **34.** משלי יב, ח. **35.** שופטים ח, כא.

יום שישי כ' אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכג, והנה כ"ז הוא... עד עמ' 246, באימה וביראה.

אגרת הקדש

והנה כ"ז הוא רק עד"מ לבד כי כ"ז הוא בנפש השכלית התחתונה שבאדם הבאה מקליפת נוגה אך באמת לאמיתו בנפש העליונה האלהית שהיא חלק אלוה ממעל כל המדות פנימיות וחיצוניות הן לה' לבדו כי מחמת אהבת ה' ומרוב חפצו לדבקה בו הוא חפץ חסד כדי לדבוק במדותיו כמארז"ל ע"פ ולדבקה בו הדבק במדותיו וכן במדת הגבורה להפרע מן הרשעים ולענשם בעונשי התורה וכן להתגבר על יצרו ולקדש א"ע במותר לו ולעשות גדר וסייג לתורה מפני פחד ה' ויראתו פן יבא לידי חטא ח"ו וכן לפאר את ה' ותורתו בכל מיני פאר ולדבקה בשבחיו בכל בחי' נפשו דהיינו בהתבוננות שכלו ומחשבתו גם בדיבורו וכן לעמוד בנצחון נגד כל מונע מעבודת ה' ומלדבקה בו ונגד כל מונע מלהיות כבוד ה' מלא את כל הארץ כמלחמות ה' אשר נלחם דהע"ה וכן להשתחוות ולהודות לה' אשר מחיה ומהוה את הכל והכל בטל במציאות אצלו וכולא קמיה כלא חשיב וכאין ואפס ממש ואף שאין אנו משיגים איך הוא הכל אפס ממש קמיה אעפי"כ מודים אנחנו בהודאה אמיתית

וְהִנֵּה, כָּל זֶה – המוסבר לעיל בענין המדות, בהקשר לענין ההשפעה, הוּא רַק עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל לְבַד, – אין זה ענין האמיתי של "ספירות" בנפש, כִּי כָּל זֶה הוּא בַּנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּאָדָם, הַבָּאָה מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ. – נפש זו היא "תחתונה" שנמשכת לענינים (ארציים) תחתונים, ואף ענין השכל שבנפש זו הוא בענינים תחתונים, בענינים של "יש" ו"מציאות", להבין את מציאותם וכדומה. שכן, כיוון שזו נפש של קליפה, הרי למרות שזו קליפת "נוגה" שיש בה גם טוב, בכל זאת היא קשורה ב"יש" ו"מציאות" ובענינים תחתונים, אַךְ בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, – לאמיתת ענין הספירות בנפש האדם, שזה – בַּנֶּפֶשׁ הָעֶלְיוֹנָה הָאֱלֹהִית, שֶׁהִיא "חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל", – כמוסבר בפרק שני של החלק הראשון של ספר ה"תניא" הענין של "חלק אלקה ממעל", שנפש זו היא נפש עליונה השקועה בענינים נעלים, בענינים של אלקות, כָּל הַמִּדּוֹת, פְּנִימִיּוֹת וְחִיצוֹנִיּוֹת, הֵן לַה' לְבַדּוֹ. – גם ה"חסד" שהוא מדה חיצונית וגם האהבה שהיא פנימיות החסד – הם שניהם להקדוש ברוך הוא לבדו, כִּי מֵחֲמַת אַהֲבַת ה' וּמֵרֹב חֶפְצוֹ לְדָבְקָה בּוֹ, הוּא חָפֵץ – ברצון פנימי לעשות חֶסֶד בְּדֵי לְדָבֵק בְּמִדּוֹתָיו, – של הקדוש ברוך הוא, כְּמַאֲמַר רַז"ל עַל פָּסוּק[36]: "וּלְדָבְקָה בּוֹ" - "הְדָבֵק בְּמִדּוֹתָיו". – כיצד יכול אדם להתדבק בהקדוש ברוך הוא – הרי זה על ידי שהוא מתדבק במדותיו, וכמו שהקב"ה הוא רחום – כך הוא רחום, וכמו שהקב"ה הוא חפץ חסד – הרי זה המניע הפנימי הטמון ברצונו לעשות חסד – וזאת כדי להתדבק בהקב"ה. וְכֵן בְּמִדַּת הַגְּבוּרָה, – חיצוניות היראה – היא גם כן רק בענינים של אלקות, לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים וּלְעָנְשָׁם בְּעָנְשֵׁי הַתּוֹרָה, – שזה ענין של "גבורה", וְכֵן לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ, וּלְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ – להיבדל, בַּמֻּתָּר לוֹ, וְלַעֲשׂוֹת גֶּדֶר וּסְיָג לַתּוֹרָה – כל זה הוא מִפְּנֵי פַּחַד ה' וְיִרְאָתוֹ, פֶּן יָבֹא לִידֵי חֵטְא חַס־וְשָׁלוֹם. – שבגלל כך הוא מקדש עצמו בהרבה "שערים" של היתר, שלא יבוא לידי שער אחד אל איסור[37], ומצד זה הוא עושה לעצמו גדרים וסייגים לענינים של תורה – כדי שלא יעבור חס־ושלום על אף חטא. הרי, שה"יראה", שהיא המדה הפנימית, היא להקב"ה, וה"גבורה", המדה החיצונית, היא גם כן בענינים של הקב"ה – ענינים של תורה ומצוות. וְכֵן – במדת ה"תפארת", לְפָאֵר אֶת ה' וְתוֹרָתוֹ בְּכָל מִינֵי פְּאֵר, – כמו ספר תורה הדור, תפילין יפות, וכדומה, שזו מדת ה"תפארת", מלשון יופי, וּלְדָבְקָה בְּשִׁבְחָיו – במתן שבח להקב"ה, בְּכָל בְּחִינוֹת נַפְשׁוֹ, – שזה "תפארת", מלשון "לפאר" ולשבח, דְּהַיְנוּ בְּהִתְבּוֹנְנוּת שִׂכְלוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ – שמה שהוא מפאר ומשבח את הקב"ה, ידיה מתוך התבוננות עמוקה של שכלו ושל מחשבתו בגדלות הקב"ה, גַּם בְּדִבּוּרוֹ. – שאמירתו שבחיו של הקב"ה בדיבור, לא תהיה דיבור בפה בלבד, אלא גם מתוך התבוננות עמוקה של שכל ושל מחשבה. כך שישנן כאן כל בחינות נפשו, שכל ומדות – מדת ה"תפארת" – ומחשבה ודיבור, שדיבור הוא הרי "מעשה זוטא"[38] – הרי זה גם כן בחינת מעשה; או שהכוונה היא לכל בחינות הנפש השייכות בענין השבחים, והן, שכל ומחשבה ודיבור. וְכֵן – במדת ה"נצח", לַעֲמֹד בְּנִצָּחוֹן נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ מֵעֲבוֹדַת ה' וּמִלְּדָבְקָה בּוֹ, וְנֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ מִלִּהְיוֹת כְּבוֹד ה' מָלֵא – ובהתגלות, אֶת כָּל הָאָרֶץ, כְּמִלְחֲמוֹת ה' אֲשֶׁר נִלְחַם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם. – שענין המלחמות והנצחונות בא מצד מדת ה"נצח" של הנפש האלקית, וְכֵן – במדת ה"הוד", לְהִשְׁתַּחֲוֹת וּלְהוֹדוֹת לַה', – בבחינה של הודאה ושל ביטול, שהוא מודה למרות שאין הוא מבין, אֲשֶׁר מְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל, וְהַכֹּל בָּטֵל בִּמְצִיאוּת אֶצְלוֹ, וְכָלָא קַמֵּיהּ – הכל לגבי הקדוש ברוך הוא, כְּלָא חָשִׁיב, – נחשב לכלום, וּכְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ. וְאַף שֶׁאֵין אָנוּ מַשִּׂיגִים אֵיךְ הוּא הַכֹּל אֶפֶס מַמָּשׁ קַמֵּיהּ – לגביו. שכן, הקב"ה הרי ברא

---

36. עקב יא, יב. **37.** ר"ח שער הקדושה פט"ו. ובכ"מ. **38.** סנהדרין סה, א.

הכל, והרי זו בריאה "יש" מ"אין" – גם מצד הכוח האלקי המהווה והבורא, **אַף־עַל־פִּי־כֵן, מוֹדִים אֲנַחְנוּ בְּהוֹדָאָה אֲמִתִּית** – הנחה אמיתית בנפש, המרגישה את האמת, **שֶׁכֵּן הוּא בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ.** – שהאמת האמיתית היא כמו "דעת עליון", שהכל הוא כ"לא ממש" ובטל במציאות לגבי הקב"ה, שלא כפי שהוא ב"דעת תחתון" שקיים "יש" אלא שה"יש" בטל לאלקות[39], זה בא מצד מדת ה"הוד", ההודאה והביטול לאמת למרות שלא מבינים אותה. **וּבִכְלַל זֶה** – של מדת ה"הוד", **גַּם כֵּן, לְהוֹדוֹת לַה' עַל כָּל הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גָּמָלָנוּ, וְלֹא לִהְיוֹת כְּפוּי טוֹבָה חַס־וְשָׁלוֹם.** – שאינו מכיר בטוב שעשו לו, אלא שיתן תודה להקב"ה על כל הטובה שהקב"ה עשה אתנו, זה "הוד", מלשון הודאה – להודות, **וּבִכְלַל זֶה,** – של מדת ה"הוד", **לְהוֹדוֹת עַל כָּל שִׁבְחָיו וּמִדּוֹתָיו וּפְעֻלּוֹתָיו בַּאֲצִילוּת וּבְרִיאוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, שֶׁהֵם מְשֻׁבָּחִים עַד אֵין תַּכְלִית** [נָסָח אַחֵר: חֵקֶר], **וְנָאִים וּרְאוּיִם אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה, וְהוּא מִלְּשׁוֹן "הוֹד וְהָדָר". וְכֵן בְּמִדַּת** – יסוד, הנקראת **"צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם"**[40], – שגם היא, כפי שהיא בנפש האלקית, היא באלקות, כפי ועל־דרך שדובר לעיל, במשל, בענין ההשפעה, ש"יסוד" הוא ענין ההתקשרות בחשק ותענוג להשפיע לבנו (המקבל), כך יאמר רבנו הזקן להלן בענין "יסוד", התקשרות בחשק ובתענוג באלקות, **לִהְיוֹת נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בַּה' חַיֵּי הַחַיִּים,** – המחיה את החיים עצמם, **וּלְדָבְקָה בּוֹ** – בהקדוש ברוך הוא, **בְּדִבְיקָה וַחֲשִׁיקָה, בְּחֵשֶׁק וְתַעֲנוּג נִפְלָא.** – שזה מצד מדת ה"יסוד", ההתקשרות באלקות בחשק ותענוג נפלא, **וּבְמִדַּת מַלְכוּת,** – של הנפש האלקית שהיא באלקות, **לְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ כַּעֲבוֹדַת כָּל עֶבֶד לַאֲדוֹנוֹ בֶּאֱמוּנָה וּבְיִרְאָה.** – כך יעבוד את הקדוש ברוך הוא באמונה וביראה מצד ה"קבלת־עול" שקיבל על עצמו עול מלכות שמים. רבנו הזקן הסביר כאן כל שבעת המדות, מ"חסד" עד "מלכות", כפי שהן כולן באלקות – בנפשו האלקית של יהודי.

אגרת הקדש

שכן הוא באמת לאמיתו ובכלל זה ג"כ להודות לה' על כל הטובות אשר גמלנו ולא להיות כפוי טובה ח"ו ובכלל זה להודות על כל שבחיו ומדותיו ופעולותיו באצי' ובריאות עליונים ותחתונים שהם משובחים עד אין תכלית [נ"א חקר] ונאים וראוים אליו ית' וית' והוא מלשון הוד והדר וכן במדת צדיק יסוד עולם להיות נפשו קשורה בה' חיי החיים ולדבקה בו בדביקה וחשיקה בחשק ותענוג נפלא ובמדת מל' לקבל עליו עול מלכותו ועבודתו כעבודת כל עבד לאדונו באימה וביראה

יום שבת קודש כ"א אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 246, ומקור ושורש כל... עד עמ' קכד, במקומו;

להלן יסביר רבנו הזקן את הכוחות והספירות של חכמה־בינה־דעת – בנפש האלקית. **וּמְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַמִּדּוֹת הֵן מַחְכְּמָה־בִינָה־דַּעַת, דְּהַיְנוּ: הַחָכְמָה הִיא מְקוֹר הַשֵּׂכֶל הַמַּשִּׂיג אֶת ה' וְחָכְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ וּמִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁמַּנְהִיג וּמְחַיֶּה בָּהֶן כָּל הָעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,** – הרי המקור של השכל המבין כל זאת – הוא ספירת ה"חכמה" שבנפשו האלקית של יהודי, **וּבִינָה הִיא** – כוח **הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּהַשָּׂגָה זוֹ** – של גדולת ה' ושל מדותיו, **בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹמֶק בִּינָתוֹ,** – כפי שהוסבר בלמדנו הפרק השלישי של החלק הראשון של ספר ה"תניא", שבשכל ישנן ששה קצוות של אורך, רוחב ועומק: "אורך" – ירידת השכל במשלים וכדומה, שיהיה מובן גם למי שאינו משיג את השכל העמוק כפי שהוא לפני הירידה; "רוחב" – רחבות השכל בפרטים והסתעפויות רבות של השכל; "ועומק" – העמקות מה שיש בשכל, עומק לפנים מעומק, **לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר**[41], **וּלְהוֹלִיד מֵהַשָּׂגָה זוֹ תּוֹלְדוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן מִדּוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה** – שהן תולדות ההשגה, שעל ידי הבנתו גדלות הקדוש־ברוך־הוא, נולדת בו אהבה להקב"ה או יראה מהקב"ה, **וּשְׁאָרֵי מִדּוֹת הַנּוֹלָדוֹת בְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, הַמַּשְׂכֶּלֶת וּמִתְבּוֹנֶנֶת בִּגְדֻלַּת ה'. כִּי "לִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר", וְיֵשׁ בְּחִינַת גְּדֻלַּת ה', שֶׁעַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית בָּהּ - תִּפֹּל עָלֶיהָ אֵימָתָה וָפַחַד שֶׁהִיא יִרְאָה תַּתָּאָה,** – יראה תחתונה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת, וְיֵשׁ בְּחִינַת גְּדֻלַּת ה'**

אגרת הקדש

ומקור ושורש כל המדות הן מחב"ד דהיינו החכמה היא מקור השכל המשיג את ה' וחכמתו וגדולתו ומדותיו הקדושות שמנהיג ומחיה בהן כל העולמות עליונים ותחתונים ובינה היא ההתבוננות בהשגה זו באורך ורוחב ועומק בינתו להבין דבר מתוך דבר ולהוליד מהשגה זו תולדותיה שהן מדות אהוי"ר ושארי מדות הנולדות בנפש האלהית המשכלת ומתבוננת בגדולת ה' כי לגדולתו אין חקר ויש בחי' גדולת ה' שע"י התבוננות הנפש האלהית בה תפול עליה אימתה ופחד שהיא יראה תתאה שהיא בחינת

---

39. ראה לקו"ת ואתחנן ד, א ואילך. **40.** משלי י, כה. **41.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב' פי' (אוה"ת בראשית ע' 2048 ואילך)".

שֶׁמַּמָּנָּה בָּאָה יִרְאָה עִלָּאָה, – יראה עליונה, **יִרְאָה בֹּשֶׁת,** – שהוא בוש מגדולת הקב"ה, **וְיֵשׁ בְּחִינָה** – בגדולת ה', **שֶׁמַּמָּנָּה בָּאָה** – בחינת ומדריגת אהבה, הנקראת **אַהֲבָה רַבָּה, וְיֵשׁ בְּחִינָה** – בגדולת ה', **שֶׁמַּמָּנָּה בָּאָה אַהֲבָה זוֹטָא.** – המדריגה הקטנה יותר באהבה; כל האמור הוא במדות הפנימיות של אהבה ושל יראה – הבאות מחכמה־בינה־דעת, מהבנה ומהתבוננות בגדולת ה', **וְכֵן בַּמִּדּוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁהֵן: חֶסֶד כו'.** – ו"גבורה" וכו' – הן באות כולן מחכמה־בינה־דעת, מההתבוננות בגדולת ה', **וּבְכֻלָּן** – בכל המדות, **צָרִיךְ לִהְיוֹת מְלֻבָּשׁ בָּהֶן בְּחִינַת הַדַּעַת, שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת הַנֶּפֶשׁ, הַקְּשׁוּרָה וּתְקוּעָה בְּהַשָּׂגָה זוֹ שֶׁמַּשֶּׂגֶת אֵיזֶה עִנְיָן מִגְּדֻלַּת ה', שֶׁמַּמָּנָּה נוֹלֶדֶת בָּהּ – בנפש, אֵיזֶה מִדָּה מֵהַמִּדּוֹת,** – הרי בשעה שהנפש מבינה את הענין, נדרש שיהיה כוח ה"דעת", שיהיה קשור ונתון בענין שהוא משיג, **כִּי בְּהֶפֵּךְ הַדַּעַת כְּרֶגַע מֵהַשָּׂגָה זוֹ - מִסְתַּלֶּקֶת גַּם כֵּן הַמִּדָּה הַנּוֹלֶדֶת מִמֶּנָּה, מֵהַגִּלּוּי** – שהיתה לפני זה בגלוי, **בַּנֶּפֶשׁ אֶל הַהֶעְלֵם,** – שבנפש היא באופן של העלם, **לִהְיוֹת בָּהּ** – רק **בְּכֹחַ וְלֹא בְּפֹעַל.** – שרק בכוח יש לו האהבה או היראה, אבל בפועל ובגילוי אין לו אותה מדה. מי מביא שהאהבה או היראה תהיה בפועל – הרי זה כוח ה"דעת". שכן, על ידי ההתקשרות אל השכל באופן שאין הוא מסיח דעתו ממנו אף לא לרגע אחד – המדות הנולדות מן השכל הן בהתגלות ו"בפועל", **וְלָכֵן נִקְרָא הַזִּווּג בִּלְשׁוֹן "דַּעַת"**[42], **מִפְּנֵי שֶׁהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת.** – ומהתקשרות כזו, ישנה תולדה, ובענין ההתקשרות של שכל ישנה תולדה של מדות, **וְזֶהוּ בְּחִינַת דַּעַת תַּחְתּוֹן** – המדריגה התחתונה בבחינת "דעת", [**גְּסַח** אַחֵר: **הַדַּעַת הַתַּחְתּוֹן], הַמִּתְפַּשֵּׁט בַּמִּדּוֹת וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן לְהַחֲיוֹתָן וּלְקַיְּמָן. וְיֵשׁ בְּחִינַת דַּעַת הָעֶלְיוֹן,** – המדריגה העליונה בבחינת "דעת" **שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת וְחִבּוּר מִקּוֹר הַשֵּׂכֶל הַמַּשִּׂיג עֹמֶק הַמְּשֻׁגָּ, שֶׁהוּא כִּנְקֻדָּה וּכְבָרָק הַמַּבְרִיק עַל שִׂכְלוֹ,** – יקשר כל זאת **שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט לְמַטָּה, וְיָבֹא עֹמֶק הַמְּשֻׁגָּ לִידֵי הַכָּנָה, בְּהַרְחָבַת הַבִּאּוּר בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב, שֶׁהִיא בְּחִינַת בִּינָה, הַנִּקְרֵאת "רְחוֹבוֹת הַנָּהָר", כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ**[43]: – כלומר, זו בחינת ה"דעת" המחברת "חכמה" ל"בינה", ש"חכמה" שהיא נקודה, וכברק המתגלה ונעלם מיד, מחברת בחינת ה"דעת" שתבוא בהשגה של "בינה" ולא בצורה של נקודה, אלא בהתפשטות ובהרבה פרטים בהשגה, ומשלים והסברים המורידים את השכל למטה יותר – הרי זה הכוח והבחינה של "דעת" המחברת ומקשרת נקודת ה"חכמה" ל"בינה", "חכמה" משולה למעין שהמים נובעים ממנו טיפין טיפין, ו"בינה" משולה לנהר שהמים שופעים בו בהתפשטות ובהתרחבות – והכוונה היא שממעין החכמה יבוא לנהר הבינה. ואילו "דעת תחתון" מקשר את המוחין למדות, שמשכל ומהשגה יבוא ענין המדות, והוא מעניק למדות חיות וקיום. על־כל־פנים מוסבר כאן איך כל עשרת הכוחות והספירות בנפש האלקית הם בעניני אלקות, ועל־ידם הרי "מבשרי אחזה אלקה", יכולים להבין בספירות העליונות.

אגרת הקדש

מלכות ויש בחי' גדולת ה' שממנה באה יראה עילאה יראה בושת ויש בחינה שממנה באה אהבה רבה ויש בחינה שממנה באה אהבה זוטא וכן במדות החיצוניות שהן חסד כו' ובכולן צריך להיות מלובש בהן בחינת הדעת שהוא בחינת התקשרות הנפש הקשורה ותקועה בהשגה זו שמשגת איזה ענין מגדולת ה' שממנה נולדה בה איזה מדה מהמדות כי בהיסח הדעת כרגע מהשגה זו מסתלקת ג"כ המדה הנולדה ממנה מהגילוי בנפש אל ההעלם להיות בה בכח ולא בפועל ולכן נקרא הזיווג בלשון דעת מפני שהוא לשון התקשרות וזהו בחי' דעת תחתון [נ"א הדעת התחתון] המתפשט במדות ומתלבש בהן להחיותן ולקיימן ויש בחינת דעת העליון שהוא בחינת התקשרות וחיבור מקור השכל המשיג עומק המושג שהוא כנקודה וכברק המבריק על שכלו שיתפשט למטה ויבא עומק המושג לידי הבנה בהרחבת הביאור באורך ורוחב שהיא בחינת בינה הנק' רחובות הנהר כמו שיתבאר במקומו:

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאגרת הקודש סוף סימן ט"ו לכאורה כמה ענינים (ושמות) בחו"ב וכאן מדייק הנ"ל (דרך, רחה"נ). ויל"פ דכאן עקרו בי' בנוגע למדות (וכנ"ל דבי' המוחין מתחיל: ומקור ושורש כל המדות כו') ולכן גם בנוגע לבי' ד"ע כן הוא. ועפמשנ"ת דדעת הוא זווג ב' היסודות דחו"ב כו' ודרך ורחה"נ הם ב' **יסודות** דחו"ב (ראה מאו"א בערך דעת, דרך, רחה"נ וש"נ).

---

42. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ח"ג ספ"ג". **43.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע כוונתו "במקומו" - ואולי הכוונה להמקומות בח"א (ראה מפתחות) וכן בלקו"ת וכו'".

יום ראשון

יום רביעי — **טו אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח. מג־מה.
תניא: אך צריך . . . קכב ומליצה.

הִתְיַסְּדוּת יְשִׁיבַת "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים": יוֹם א טו אֱלוּל תרנ"ז.

הַתְחָלַת הַלִּמּוּד בַּנִּגְלֶה וְדאַ"ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים]: יוֹם ד חי אֱלוּל תרנ"ז.

בְּלֵיל שִׂמְחַת תּוֹרָה תרנ"ט אַחֲרֵי הַהַקָּפוֹת הִכְרִיז אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ]: הַיְשִׁיבָה שְׁמָהּ "תּוֹמְכֵי תְּמִימִים", וְתַלְמִידִים הַלּוֹמְדִים וּמִתְנַהֲגִים בְּרוּחָהּ שְׁמָם "תְּמִימִים".

יום שני

יום חמישי — **טז אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבוא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: עט־פב. מו־מח.
תניא: והנה כללות . . . קכג כמו שית'.

רבינו הזקן פי' המאמר כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, אויף א אידען דארף מען קוקען ווי ער שטייט אין מחשבה הקדומה דא"ק, און דאָרטען שטייט יעדער נשמה מיט אלע דורות וואָס קומען ארויס פון איהר ביז ביאת המשיח גואל צדק, און אז מען טוט א אידען אַ טובה, טוט מען אַ טובה אָט די אלע נשמות עד סוף כל הדורות.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן פֵּרֵשׁ הַמַּאֲמָר "כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא", עַל יְהוּדִי יֵשׁ לְהַבִּיט כְּפִי שֶׁהוּא "נִמְצָא" בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה דְאַ"ק [=אָדָם קַדְמוֹן, דַּרְגָּה עִלָּאִית בְּיוֹתֵר בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁהִיא מָקוֹר בּוֹ נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אֲחוּדוֹת], וְשָׁם "נִמְצֵאת" כָּל נְשָׁמָה עִם כָּל הַדּוֹרוֹת הֵיוֹצְאוֹת מִמֶּנָּה עַד בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ גּוֹאֵל צֶדֶק, וּכְשֶׁעוֹשִׂים לִיהוּדִי טוֹבָה, עוֹשִׂים טוֹבָה לְכָל הַנְּשָׁמוֹת הַלָּלוּ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

יום שלישי

יום שישי — **יז אלול** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תבא, ששי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז. מט־נא.
תניא: והנה מדות . . . קכג מדותיהם.

רבינו הזקן הי' בעצמו הקורא בתורה. פעם אחת לא הי' בליאזנא ש"פ תבא, ושמע אדמו"ר האמצעי – והוא עודנו נער קודם הבר מצוה – הקריאה מאחר. העגמת נפש מהקללות שבתוכחה הביאתו לכאב לב, עד שביוהכ"פ נסתפק רבינו הזקן אם יוכל להתענות.

כששאלו את אדהא"מ הרי בכל שנה קוראים פרשה זו, ענה: כשאבא קורא "הערט זיך ניט קיין קללות".

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה בְּעַצְמוֹ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה. פַּעַם אַחַת לֹא הָיָה בְּלִיאָזְנָא [בְּ]שַׁבָּת פָּרָשַׁת תָּבֹא, וְשָׁמַע אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי - וְהוּא עוֹדֶנּוּ נַעַר קֹדֶם הַבַּר־מִצְוָה - הַקְּרִיאָה מְאֻחָר. הָעָגְמַת נֶפֶשׁ מֵהַקְּלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹכֵחָה הֵבִיאַתּוּ לְכְאֵב לֵב, עַד שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִסְתַּפֵּק רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אִם יוּכַל לְהִתְעַנּוֹת.

כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ אֶת אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הֲרֵי בְּכָל שָׁנָה קוֹרְאִים פָּרָשָׁה זוֹ, עָנָה: כְּשֶׁאַבָּא קוֹרֵא "לֹא נִשְׁמָעוֹת שׁוּם קְלָלוֹת".

יום רביעי

שבת — **חי אלול** — ה׳תש״ג

לְשִׁשִּׁי עוֹלֶה הַבַּעַל־קוֹרֵא, וּמְצַצְמוֹ.

שיעורים. חומש: תבא, שביעי עם פירש״י.
תהלים: פח־פט. נב־נד.
תניא: והנה כ״ז . . . שיתבאר במקומן.

יום הולדת את הבעש״ט בשנת תנ״ח. יום שנתגלה אליו מורו ורבו הק׳ – תפ״ד. יום שנתגלה הבעש״ט – תצ״ד.

יום הולדת את רבינו הזקן – תק״ה.

תוכן תורת הבעש״ט בש״פ תבוא ח״י אלול תרנ״ב אחר קבלת שבת: והי׳ כי תבוא אל הארץ גו׳. ארץ ל׳ מרוצה ול׳ רצון כדאיתא במדרש. אז דו וועסט צוקומען צום רצון וואָס איז א מתנה מלמעלה און בירושה בכל אחד מישראל, איז די עבודה דארף זיין וישבת, אראָפּטראָגען אין התישבות, ולקחת גו׳ ושמת בטנא, ממשיך זיין אורות בכלים, והלכת אל המקום אשר יבחר ה׳ אלקיך, א איד דארף וויסען אז ער גייט פון איין אָרט אין דעם אַנדערען, איז ניט ער גייט אליין נאָר מ׳פירט איהם מלמעלה, און די כוונה איז לשכן שמו שם, אויף מפרסם זיין אלקות אין דעם ארט וואו ער איז.

אחר תפלת ערבית חזר עוד הפעם תורה הקודמת והוסיף: והי׳ כי תבוא גו׳ בכדי דו זאָלסט צוקומען צום רצון כו׳, איז דאָס דורך דעם אז והלכת אל המקום גו׳ לשכן שמו שם, זאָלסט זיך מוסר נפש זיין אויף מפרסם זיין דאָרטען אלקות, מיט וואס איז מען מפרסם אלקות, מיט א ברכה און א פסוק תהלים.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בִּשְׁנַת תנ״ח. יוֹם שֶׁנִּתְגַּלָּה אֵלָיו מוֹרוֹ וְרַבּוֹ הַקָּדוֹשׁ – תפ״ד. יוֹם שֶׁנִּתְגַּלָּה הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב – תצ״ד.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – תק״ה.

תִּכֶּן תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת תָּבוֹא ח״י אֱלוּל תרנ״ב אַחַר קַבָּלַת שַׁבָּת: ״וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ גו׳״. ׳אֶרֶץ׳ לְשׁוֹן מְרוּצָה וּלְשׁוֹן רָצוֹן, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ. כְּשֶׁתַּגִּיעַ אֶל הָ׳רָצוֹן׳ שֶׁהוּא מַתָּנָה מִלְּמַעְלָה וּבִירוּשָׁה בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, צְרִיכָה הָעֲבוֹדָה לִהְיוֹת ׳וְיָשַׁבְתָּ׳ לְ״הוֹרִידוֹ״, לַעֲשׂוֹתוֹ מְיֻשָּׁב, ״וְלָקַחְתָּ גו׳ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנָא״, לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת בַּכֵּלִים, ״וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ אֱלֹקֶיךָ״, עַל יְהוּדִי לָדַעַת שֶׁהֲלִיכָתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אֵינָהּ יָזְמָתוֹ אֶלָּא מוֹבִילִים אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה, וְהַכַּוָּנָה הִיא ״לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם״, לְפַרְסֵם אֱלֹקוּת בַּמָּקוֹם שֶׁנִּמְצָא בּוֹ.

אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית חָזַר עוֹד הַפַּעַם תּוֹרָה הַקּוֹדֶמֶת, וְהוֹסִיף: ״וְהָיָה כִּי תָבוֹא גו׳״, עַל מְנָת שֶׁתַּגִּיעַ לָרָצוֹן כו׳, הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי שֶׁ״וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם גו׳ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם״ – תִּמְסֹר אֶת הַנֶּפֶשׁ כְּדֵי לְפַרְסֵם שָׁם אֱלֹקוּת. בַּמֶּה מְפַרְסְמִים אֱלֹקוּת? בִּבְרָכָה וּפָסוּק תְּהִלִּים.

יום חמישי

יום ראשון — **יט אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצו״י, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: צ־צו. נה־נז.
תניא: טז. אהובי . . . 248 דף פ׳.

רבינו הזקן זייענדיג נאָך אין וויטעבסק, האָט אמאָל געזאָגט א תורה אויפ׳ן פסוק אתם נצבים גו׳, און האָט געטייטשט מחוטב עצך ל׳ עצה, מ׳דארף אויסהאקען די רבות מחשבות בלב איש, שואב מימיך אויסשעפען די מים וואָס מצמיחים כל מיני תענוג.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, עוֹד בִּהְיוֹתוֹ בְּוִויטֶעבְּסְק, אָמַר פַּעַם תּוֹרָה עַל הַפָּסוּק "אַתֶּם נִצָּבִים גּוֹ'", וּפֵרֵשׁ: "מֵחֹטֶב עֵצֶךְ" לְשׁוֹן עֵצָה, יֵשׁ לַעֲקֹר [=לַחֲטֹב] אֶת הָ"רְבוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ", "שֹׁאֵב מֵימֶיךָ" – לְשָׁאֹב [הַחוּצָה] אֶת הַמַּיִם שֶׁמַּצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג.

יום שישי

יום שני — כ אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שני עם פירש"י.
תהלים: צז־קג. נח־ס.
תניא: והנה זהו . . . לב ונפש.

דער וואָס איז נידעריג און גראָב הערט ניט אָן די אייגענע גראָבקייט און נידעריקייט.

זֶה שֶׁנָּחוּת וְגַס, אֵינוֹ חָשׁ אֶת גַּסּוּתוֹ וּנְחִיתוּתוֹ הוּא.

שבת קודש

יום שלישי — כא אלול — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קד־קה. סא־סג.
תניא: יז. נודע . . . 250 וע"ש היטב.

אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן – אַבְרָהָם, בִּגְלַל עֲבוֹדָתוֹ בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ לְפַרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – אֵ־ל אֶחָד – לְכָל בְּנֵי הָעוֹלָם, זָכָה לְהַנְחִיל לְזַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת אֶת הָאֱמוּנָה הַטְּהוֹרָה בָּהּ' וּבְתוֹרָתוֹ, וְכָל אִישׁ וְאִשָּׁה בְּיִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם הַכֹּחַ וְהָעֹז לִמְסֹר נַפְשָׁם עַל הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה.

המשך ביאור למס' מנחות ליום רביעי עמ' א

חוּקָּה, וְחוּקָּה לֹא כְּעֵינָא תּוֹרָה – במקום שנאמר 'תורה' אי אפשר ללמוד עיכוב אלא אם כן נאמר 'חוקה' עמה, אבל כשנאמר 'חוקה' אין צורך שיכתב אף 'תורה'. חוזרת הגמרא ומקשה: וְהָא 'תּוֹרָה וְחוּקָּה' קָא אָמַר – והלא רב אמר 'כל מקום שנאמר תורה וחוקה' ומשמע שהם שוים, וכיצד אפשר לפרש בדבריו שתורה צריכה חוקה וחוקה אינה צריכה תורה. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר רב אַף עַל גַּב דִּכְתִיב תּוֹרָה – אף במקום שנכתב 'תורה', עדיין אִי כְּתִיבָא חוּקָּה אִין, וְאִי לֹא לֹא – אם נכתב גם 'חוקה' יש ללמוד מכך עיכוב, ואם לא נכתב חוקה אין ללמוד מכך עיכוב. ואין משמעות מדברי רב ש'מחוקה' לבד אי אפשר ללמוד עיכוב. לאחר שביארה הגמרא בדעת רב ש'חוקה' לבד משמע עיכוב, מקשה הגמרא שמצינו 'חוקה' ללא עיכוב. מקשה הגמרא: וְהָרֵי 'מִנְחָה' דִּכְתִיב בָּהּ 'חוּקָּה' בפסוק (שם ו יא) 'כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם', וְאַף על פי כן אָמַר רַב כָּל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיר [–ששנה] הַכָּתוּב בְּתוֹרַת מִנְחָה, אֵינוֹ בא אֶלָּא ללמד שדין זה נאמר לְעַכֵּב, ומשמע מדברי רב שאותם דינים שהֶחֱזִיר הכתוב אֵין – הרי הם מעכבים, אבל דינים שלֹא הֶחֱזִיר הכתוב לֹא – אינם מעכבים, ומדוע לא יעכבו כיון שנאמר 'חוקה' במנחה. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם במנחה, דְּכִי כְּתִיבָא 'חוּקָּה' אַאֲכִילָה כְּתִיבָא שכשנכתבה בו 'חוקה' לא נכתבה אלא על אכילת המנחה ולא על הקרבתה, ולכן אין ללמוד מכך עיכוב.

הגמרא מקשה שמצינו גם לשון חוקה שנאמר על אכילה שמלמד לעכב. מקשה הגמרא: וַהֲרֵי גם 'לֶחֶם הַפָּנִים' דְּכִי כְּתִיבָא חוּקָּה אַאֲכִילָה כְּתִיבָא – שכשנכתבה בו 'חוקה' לא נכתבה אלא על אכילתו בפסוק (שם כד ט) 'וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי ה' חֻקַּת עוֹלָם', וְאף על פי כן תְּנַן (לקמן כז.) 'שְׁנֵי סְדָרִים של לחם הפנים מַעֲכָבִין זֶה אֶת זֶה, שְׁנֵי בְזִיכִין של לבונה שנותנים על לחם הפנים מַעֲכָבִין זֶה אֶת זֶה, וכן הַסְּדָרִין וְהַבְּזִיכִין מַעֲכָבִין זֶה אֶת זֶה', ומנין לנו שהם מעכבים מאחר שלא נאמרה בהם 'חוקה' אלא לענין אכילה.

הגמרא חוזרת ליישב את הקושיא ממנחה באופן אחר: אֶלָּא כפי שמוכח מלחם הפנים כָּל הֵיכָא דִּכְתִיבָא אַאֲכִילָה – כל מקום שנכתב לשון 'חוקה' על אכילה אַאֲכִילָא מִילְּתָא כְּתִיבָא – הרי זה כמי שנכתב לשון זה על כל אותו דין, ולא רק על האכילה, ויש ללמוד ממנו עיכוב. וּשְׁאָנֵי הָתָם במנחה, שאף על פי שנאמר בה 'חוקה' אין כל דיניה מעכבים דְּאָמַר קְרָא – מפני שאמר בה הכתוב (שם ב טז) 'וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אַזְכָּרָתָהּ מִגַּרְשָׂהּ וּמִשַּׁמְנָהּ', ומתוך שלא נאמר 'מגרש ומשמן' משמע שבא הכתוב ללמד שיהא גרשה שלם ושמנה שלם, שאם חיסר מהם פסולה, ומאחר שנזקק הפסוק ללמד שיש עיכוב בדבר מוכח

אבלות במועד

יום ראשון ט"ו אלול התשע"ח

הלכות אבל פרק י, הלכה ח: הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת כְּלָל, וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל; אֶלָּא לְאַחַר הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה.

בגמרא (כתובות ד, א) אמר רבי יוחנן "אף על פי שאמרו אין אבלות במועד אבל דברים של צינעא (שאינו ניכר לבריות שהוא אבל בכך – רש"י) נוהג". ובהתאם לכך כתבו התוספות (שם ד"ה מסייע), הרמב"ן והרא"ש (הובאו בכס"מ) שדיני אבלות ב'דברים שבצינעא' נוהגים במועד. ודין מועד כדין שבת שאין בו אבלות אך 'דברים שבצינעא' נוהגים בו(לעיל ה"א).

אבל הרמב"ם סובר שברגל "לא חלה עליו אבלות כלל", אף לא 'דברים שבצינעא'. וכן כתב הריטב"א (מו"ק כג, ב) ומבאר שהגרסה המדויקת בגמרא (כתובות שם) היא "אף על פי שאמרו אין אבלות בשבת, דברים של צינעא נוהג", ואילו במועד אין אבלות כלל.

והנה, "השבת עולה למנין אבלות" (לעיל ה"א) ואף שב"דברים שבגלוי אינו נוהג בהם אבלות", הרי הוא כאחד משבעת ימי האבלות ואילו הרגל אינו עולה למנין ימי האבלות אלא "לאחר הרגל מתחיל למנות שבעה".

ומבאר הרע"ב (מו"ק פ"ג מ"ה, וכעין זה בפיה"מ להרמב"ם) על פי שיטת הרמב"ם: בשבת יש אבלות בדברים שבצינעא ולכן השבת עולה למנין שבעה, אך ברגל אין דיני אבלות אף בדברים שבצינעא וכיון שהאבלות לא חלה כלל, אין הוא עולה למנין שבעה.

אך לשיטת הראשונים שגם ברגל נוהגת אבלות ב'דברים שבצינעא' - מדוע אין הרגל עולה למנין שבעה?

ומבאר ה'קרן אורה' (מו"ק יט, א) על פי דברי הירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה): "אפשר לשבעה בלא רגל, אבל אי אפשר לשבעה בלא שבת". כלומר, גם שבת לא אמורה לעלות למנין שבעה (כי עיקר דיני אבלות אינם נוהגים בה) אלא שאם כן לעולם לא תהי' אבלות של שבעה ימים רצופים שהרי אין שבעה ימים ללא שבת, לכן תיקנו חכמים שהשבת עולה למנין שבעת ימי האבלות והרגלים אינם עולים.

הלכה (או"ח סי' תקמח ס"ד) כדעת הראשונים שברגל נוהגת אבלות ב'דברים שבצינעא'. וב'שערי תשובה' (שם סק"ד) הביא מה'מגן אברהם' שאסור גם בתלמוד תורה, אך לדעת ה'חכם צבי' מותר ו"אין נכון לישב בטל לגמרי מדברי תורה", ובוודאי שלענין תלמוד תורה "יש לסמוך על הרמב"ם וסיעתו (הסוברים שברגל אין אבלות כלל)".

שינה בבית הקברות

יום שני ט"ז אלול ה'תשע"ח

הלכות אבל פרק יד, הלכה יג: בָּתֵּי הַקְּבָרוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה. כֵּיצַד? אֵין אוֹכְלִין בָּהֶם, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶם... כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - אֵין נֵאוֹתִין בָּהֶם, וְלֹא נוֹהֲגִין בָּהֶם קַלּוּת רֹאשׁ.

וטעם ההלכה הוא משום כבוד המתים (מגילה כט, א). וכתב ב'שלטי הגבורים' (סנהדרין טו, א בדפי הרי"ף) שבתי קברות שהוקצו לכך דינם כבתי כנסיות ש"אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין בהן..." (הל' תפלה פי"א ה"ה).

וה'חתם סופר'(שו"ת יו"ד סי' שלה) הוסיף שגם אין ישנים בבית הקברות, לא רק על קבר אלא כל המקום שהוקצה לכך דינו כבית כנסת שאין ישנים בו (ראה הל' תלמוד תורה פ"ד ה"ט).

ולפי זה הקשה על המסופר בגמרא (ברכות יח, א) שחסיד אחד לן בבית הקברות, ותירץ: כמו שהותר לחכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות בבית הכנסת (מגילה כח, א), כך הותר להם לישון בבית הקברות, כי הצורך של לומדי התורה שהוא כבוד התורה עדיף מכבוד בית הכנסת ובית הקברות [ואף שהרמב"ם כתב רק שמותר לחכמים "לאכול ולשתות" בבית הכנסת, הביא ה'שער הציון' (או"ח סי' קנא סק"ג) מתשובת הרשב"א שכל תשמישי תלמיד חכם מותרים בבית הכנסת].

ובספר 'גשר החיים' (ח"ב פ"ד ס"ו) הקשה:

א. אמנם בית הקברות דינו כבית הכנסת אבל יש לומר שהאיסור הוא רק בבית הכנסת היות וישן בתוך בית ונהנה מבית הכנסת ודומה לאיסור להיכנס בו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (הל' תפילה שם), אבל מנין לנו לאסור גם שינה על קרקע בית הקברות ולא על קבר?

ב. גם תירוצו של ה'חתם סופר' שכשם שהתירו לחכמים אכילה ושתיה בבית הכנסת כך התירו בבית הקברות, צריך עיון:זה כי התירו להם אכילה ושתיה בבית הכנסת כעזר וסיוע ללימודם, כמסופר בגמרא (מגילה שם) שאמוראים עסקו בלימודם וכאשר התחילו לרדת גשמים נכנסו לבית הכנסת כדי שיוכלו ללמוד בישוב הדעת ובצלילות ("שמעתא בעא צילותא") מה שאין כן השתמשות חכמים בבית הקברות, מה תועלת יש לה לתלמודם?

וסיים כי להלכה אין לסטות מדברי ה'חתם סופר', ואין להתיר שינה בבית הקברות.

האם משרת 'שליח ציבור' נשמרת לקטן?

יום שלישי י"ז אלול ה'תשע"ח

הלכות מלכים פרק א, הלכה ז: הִנִּיחַ בֵּן קָטָן - מְשַׁמְּרִין לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע לְיוֹאָשׁ... וְלֹא הַמַּלְכוּת בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַשָּׂרָרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - יִרְשָׁה לִבְנוֹ וּלְבֶן בְּנוֹ עַד עוֹלָם.

באחת הקהילות היה נהוג כי משרת השליח־ציבור של הקהילה עוברת מאב לבן והנה אירע ששליח ציבור מת והשאיר אחריו בן קטן, והתעוררה השאלה האם יש למנות מישהו באופן זמני עד שהקטן יגדל והמשרה תעבור אליו או

שמאחר ואין הוא ראוי להתמנות כעת, הוא מאבד את זכותו?

וכתב בשו"ת 'חקרי לב' (או"ח יז) שלכאורה הדבר מפורש בהלכה זו שמלך שמת והשאיר בן קטן משמרים לו את המלוכה עד שיגדיל והרמב"ם מוסיף וכותב שכל השררות והמינויים עוברים בירושה.

אך כתב כי מכך שהרמב"ם כתב דין זה (שאם הניח בן קטן משמרים עבורו את התפקיד) רק לגבי מלוכה ולא לגבי שאר המינויים, יש להסיק שדין זה אינו נוהג בהם.

ובטעם הדבר יש לפרש כי מה שכתב הרמב"ם שאם הניח בן קטן 'משמרים לו המלוכה' אין הכוונה שממנים בינתיים אחר תחתיו אלא ממתינים עד שיגדל ואז ימנו אותו למלך, אך אם ימנו אחר במקומו, שוב לא יוכלו להורידו.

ופתרון זה אפשרי לגבי המלוכה שאין הכרח שיכהן מלך בפועל כל הזמן, והרי עברו שנים רבות על עם ישראל ללא מלך מימי משה רבינו ועד שאול המלך, אך תפקיד כדוגמת שליח ציבור שאי אפשר שישאר פנוי וחייבים למנות אחר בינתיים, אי אפשר לשומרו ליורש הקטן.

ועוד יש לחלק בין מלך לתפקידים אחרים, כי מצד עצם הדין קטן אינו פסול להיות מלך, כפי שמביא הרמב"ם מקור לדבריו מיואש שמלך בגיל שבע, ולכן גם במקרה של תינוק שבוודאי אינו ראוי עדיין למלוכה, מאחר ואין זה חיסרון מהותי, אין הוא מאבד את זכותו למלוכה בזמן זה, אך כאשר הקטן פסול לתפקיד מבחינה הלכתית, כגון להיות שליח ציבור, מאחר ונדחה מהתפקיד איבד את זכותו ושוב אינו חוזר וזוכה בו.

יחודו של מלך המשיח

יום רביעי י"ח אלול ה'תשע"ח

הלכות מלכים פרק ד, הלכה ח: הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה; וְדָבָר זֶה, חֹק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם.

וב'אגרות משה' (או"ח ב סי' קיג) הקשה: כתיב "לאלה תחלק הארץ..." (במדבר כו, נג) ומכאן שהארץ נחלקה לשבטים דווקא, ואיך יכול מלך המשיח ליטול לעתיד לבוא חלק אחד מי"ג, והרי זה ביטול דין התורה?

ומבאר: כיוון שמדין מלך הרי הוא רשאי לקחת ממה שנכבש כל מה שירצה (להלן הלכה י), וודאי שיכול לקחת חלקים אחרים מארץ ישראל, והחידוש הוא שבכל זאת מלך המשיח יכול לקחת רק חלק אחד מי"ג ולא יותר. ומביא ראיה לדבריו מכך שהרמב"ם הביא דין זה, שמשיח נוטל חלק אחד מי"ג, בתוך הדינים שיש למלך המשיח רשות לקחת ומשמע שהוא דין אחד.

אלא שזה עצמו צריך ביאור, וכפי שהקשה ה'מנחת חינוך' (מצוה תצז):

אם כל מלך נוטל כמה שירצה מכל הארצות שכובשים, למה יגרע המלך המשיח משאר המלכים בארצות שלהם וייטול רק חלק אחד מי"ג?

ויש שכתבו לתרץ (תורת האוהל עמ' ו ועוד) שמדיוק לשון הרמב"ם (בהלכה י): "כל הארץ שכובש [המלך] הרי היא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כמה שירצה" יש ללמוד שכוונתו לכיבוש יחיד על דעת עצמו ושלא לצורך כלל ישראל (ראה רמב"ם ריש הל' תרומות, ושם פ"ה ה"ו), ורק באופן כזה יכול לקחת ככל שיחפוץ, אבל בכיבוש רבים לצורך רבים, דין זה אינו תקף.

ואם כן, התמיהה מיושבת:

ההלכה האומרת שמלך המשיח נוטל רק חלק אחד מי"ג ולא יותר מדברת בכיבוש רבים, וכלשון הרמב"ם: "המלך המשיח נוטל מכל ארצות שכובשין ישראל", שאין אלו ארצות של המלך אלא של העם, ובעצם היה אסור למלך לקחת מהן כלל אלא שבמלך המשיח נתחדש דין מיוחד שבכל זאת יקבל חלק אחד מי"ג, כאחד השבטים.

מדוע כעס יעקב אבינו על שמעון ולוי?

יום חמישי י"ט אלול ה'תשע"ח

הלכות מלכים פרק ט, הלכה יד: וְכִיצַד הֵם מִצְוָיוֹן עַל הַדִּינִין? חַיָּבִין לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ לָדוּן בְּשֵׁשׁ מִצְוֹת... וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְּבוּ כָּל בַּעֲלֵי שְׁכֶם הֲרִיגָה - שֶׁהֲרֵי שְׁכֶם גָּזַל, וְהֵם רָאוּ, וְיָדְעוּ, וְלֹא דָּנוּהוּ.

והרמב"ן בפירושו על התורה (בראשית לד, יג) הקשה על זה שאם כדברי הרמב"ם, שאנשי שכם נתחייבו מיתה כדין, מדוע כעס יעקב על בניו שהרגו אותם "והלא הם זכו ועשו מצוה, ובטחו באלוקים והצילם"?

ולכן סובר הרמב"ן שעיקר מצוות 'דינים' שבני נח נצטוו עליה אינה הושבת הדיינים אלא דיני גניבה ואונאה ועושק וכיוצא בזה, כענין הדינים שנצטוו עליהם ישראל. ואמנם, המצוה כוללת הוראה להושיב דיינים, אך אין בן נח נהרג עליה אם אינו מקיימה, כי זו מצוות עשה, ובן נח אינו נהרג על ביטול מצוות עשה כמשמעות הגמרא (סנהדרין נז, א) "אזהרתם זוהי מיתתם" — "ולא תקרא אזהרה אלא המניעה מלאו".

וה'לחם משנה' יישב את שיטת הרמב"ם שמצוות 'דינים', שלשיטתו פירושה להושיב דיינים, אינה רק בקום ועשה, אלא גם בלא תעשה, היינו אזהרה שלא יעשו עוול במשפט.

אך ה'חתם סופר' (שו"ת ח"ו סי' י"ד) העיר, שאמנם בכך מובן מדוע במצוות 'דינים' יש ביטול לאו, אך עדיין לא מובן למה נתחייבו אנשי שכם מיתה, הרי גם אם לא הושיבו דיינים לשפוט את שכם לא עשו עוול במשפט?

וביאר:

גם הרמב"ם מודה שבן נח אינו נהרג בבית דין על ביטול עשה אבל לדעתו חייב מיתה בידי שמים, כמו גוי ששבת

שחייב מיתה אבל אינו נהרג בבית דין. ולפי זה אנשי שכם אמנם נתחייבו מיתה, אבל אין בית דין מצווים להורגם. ולכן, אמנם שמעון ולוי שהרגו אותם אין עליהם אשמה, אך כיון שלא היתה חובה על בית דין להרגם כעס עליהם יעקב שהכניסו עצמם למצב סכנה כאשר לא היו מצווים לעשות כן.

והרבי מיישב את קושית הרמב"ן כך:

אנשי שכם היו חייבי מיתה, כמו שכתב הרמב"ם, וכעסו של יעקב אבינו על בניו לא היה בגלל הסכנה שנשקפה ליעקב ובניו, כי זו אינה סיבה למנוע את ענישתם כמצוות ה'. אלא הכעס היה על כך שהדבר נעשה בדרך 'מרמה' (שהרי הבטיחו שלאחר שימולו עצמם "וישבנו אתכם והיינו לעם אחד") ובכך יכול היה להיגרם חילול השם, כלשון הכתוב: "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ" (לקוטי שיחות ה, עמ' 151).

מצוות של גוי

יום שישי כ' אלול ה'תשע"ח

הלכות מלכים פרק י, הלכה י: כֵּן נֹחַ שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה, כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ כְּהִלְכָתָהּ.

האם גוי רשאי ליטול לולב או להניח תפילין?

לכאורה, קיימת סתירה בדברי הרמב"ם בענין זה:

בהלכה הקודמת כתב: "אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצוה לעצמן מדעתן, אלא או יהיה גר צדק ויקבל כל המצוות או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע", הרי שאינו רשאי לקיים מצוות שאינו מצווה עליהן.

מאידך, בהלכה זו כתב שאם רצה הגוי, הרי הוא יכול לעשות מצוה מכל מצוות התורה, ואף יקבל שכר!

ומבאר הרדב"ז כי הדבר תלוי בכוונת הנכרי בעשיית המצוה: אם עושה זאת מתוך מחשבה שמצווה בכך, אין מניחים לו לעשותה, אך אם הוא מודע לכך שאינו מצווה ובכל זאת רוצה לקיימה לשם קבלת שכר – מותר.

אך הרדב"ז מוסיף: "ומכל מקום, במצוות שצריכין קדושה וטהרה כגון תפילין ס"ת ומזוזה אני חוכך להחמיר שלא יניחו אותם לעשותן".

ואילו הגר"מ פיינשטיין (אג"מ יו"ד ב, ז) מפקפק בדברי הרדב"ז ולדעתו אין הדבר תלוי בכוונת הגוי אלא עיקר החילוק הוא אם עושה זאת בדרך מקרה או בקביעות, כי כאשר עושה זאת בקביעות הרי זה נחשב כ'חידוש דת' ואסור ורק באופן מקרי מותר.

ועוד הוסיף כי אף בדרך מקרה אין כאן אלא היתר, אך אינו מקיים שום מצוה בכך ולא יקבל שכר ומה שכתב הרמב"ם שאם רצה לעשות מצוה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו – כוונתו שהגוי סבור שיקבל על כך שכר, אך באמת טעות היא בידו ולא יקבל על כך כל שכר.

אמנם בשו"ת הר צבי (יו"ד רטו) הביא תשובה חדשה מכתב ידו של הרמב"ם בה הוא מתיר לגוי למול עצמו לשם מצוה (ולא לשם גרות) ומפרש: 'לפי שכל מצוה שיעשה אותה הגוי נותנין לו עליה שכר'!

דברים שבכתב ודברים שבעל פה

שבת קודש כ"א אלול ה'תשע"ח

הקדמת הרמב"ם: וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה". "תּוֹרָה", זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב; וּ"מִצְוָה", זוֹ פֵּרוּשָׁהּ... הַנִּקְרֵאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'... וְהוּא [רבינו הקדוש] קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת וְכָל הַדִּינִין... וְחִבֵּר מֵהַכֹּל סֵפֶר הַמִּשְׁנָה... כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִיִּשְׂרָאֵל.

בגמרא (גיטין ס, ב): "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב".

מדוע, אם כן, נוהגים לקרוא בעל פה את פרשיות הקרבנות, שירת הים, קריאת שמע וכדומה?

כמה ביאורים בדבר:

א. דבר השגור בפי כל מותר לאומרו בעל פה (מרדכי גיטין, ת"ד) "אבל אם לא שגור בפי כל אף על פי ששגור בפיו - אסור (שו"ע אדה"ז או"ח מו, א).

ב. האיסור לומר בעל פה דברים שבכתב הוא רק כדי להוציא אחרים ידי חובתם (תוס' תמורה יד, ב ד"ה דברים) "אבל כל אחד לעצמו מותר".

ג. דברים שקריאתם חובה יכול לאומרם בעל פה. ויתירה מזו: אפשר לקרוא פסוקים אלו בעל פה, גם כשהקריאה היא לא כחובה ומצוה "הואיל וניתנו לאומרה פעם אחת" (רבינו יונה ברכות ה, א, בדפי הרי"ף, ד"ה לא הפסיד).

ולמה "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה"? כי יש דברים הנדרשים מתוך הכתב דוקא, כגון חסירות ויתירות וכדומה, ובעל פה לא ניתן לעשות זאת.

ו"דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב" – כי ב'תורה שבעל פה' יש עניינים עמוקים, ובלימוד מתוך הכתב יתכן שלא יבין היטב את כוונת הדברים. ולכן צריך למסרם מפה לאוזן, כי כך ניתן להסבירם בצורה מדוייקת (ריטב"א גיטין שם).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ט"ו־כ"א אלול תשע"ח

יום ראשון ט"ו אלול ה'תשע"ח

הִלְכוֹת אֵבֶל

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מתי מותר לשלול את הקרעים, ואימתי מאחים אותם. הקריעה על רבו, ועל אב בית דין או נשיא. הקריעה על חורבן ערי יהודה וירושלים ושאר מאורעות לא טובים. הקריעה על המת בשעת יציאת נשמתו, אף על פי שאינו קרובו. קריעת תלמידי חכמים זה על זה למרות שהם שווים בחכמתם. האבל על אב"ד [=אב בית דין] ונשיא שנסתלקו.

א. כָּל הַקְּרָעִים שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו - שׁוֹלֵל הַקֶּרַע[2] לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמְאַחֶה[3] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד, אֲפִלּוּ עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת[4].

2) תופר תפירה בלתי ישירה, ואינה מעשה אומן. שלל - מלה ערבית, תפירה גסה, אחת הנה, ואחת הנה (הערוך השלם). ובתוספות יום טוב למועד קטן פרק ג, משנה ו מפרש: לשון שלל וביזה, שכן השלל מפוזר אחת הנה ואחת הנה, ואינו מונח וצבור. 3) תופר תפירה שווה ומתוקנת, וראה להלן הלכה ג בביאורנו ל"איחוי אלכסנדרי". "ועת לתפור" (קהלת ג, ז) מתרגם: "ועידן בחיר לאחאה בזיעה". 4) מועד קטן כב, ב. ולשון הגמרא שם: "מפני כבודה", ומפרש ה"נמוקי יוסף": שגנאי הוא לאשה אף על פי שאין ליבה מגולה, לעמוד בבגדים קרועים.

ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, כָּךְ חַיָּב לִקְרֹעַ עַל רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה[5], וְעַל הַנָּשִׂיא[6], וְעַל אַב בֵּית דִּין[7], וְעַל רֹב הַצִּבּוּר שֶׁנֶּהֱרַג, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[8], וְעַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף, וְעַל עָרֵי יְהוּדָה, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ[9].

5) על רבו מובהק, שלמד ממנו רוב חכמתו, "אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו, הרי זה תלמיד חבר... וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים" וכו' (לשון רבינו הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט). 6) ראש הסנהדרין ונקרא גם כן ראש הישיבה, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג. ובנוגע למלך שמת - ראה לקמן פרק י"ד, הלכה כה. 7) זהו המשנה לנשיא, הגדול שבשבעים סנהדרין, כמבואר בהלכות סנהדרין שם. 8) גידוף שם שמים, ראה להלן הלכה ז. 9) שנחרבו, כמבואר להלן הלכה י. וכל אלה מקורם במועד קטן כו, א.

ג. כָּל אֵלּוּ הַקְּרָעִים קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[10], וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם[11]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְאַחִין - מֻתָּר לְשָׁלְלָן[12], לְמָלְלָן וּלְלָקְטָן[13], וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין סֵלָמוֹת[14]; וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאִחוּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[15]. וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשְּׁלָל אוֹ הַמְּלָל אוֹ הַלָּקוּט - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[16]; אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאִחוּי הָאֲלֶכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[17]. אֲפִלּוּ הָפַךְ הַכְּלִי[18] וְנַעֲשָׂה[19] שְׁפָתוֹ לְמַטָּה - לֹא יְאַחֶה[20].

10) בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו, שאינה אלא טפח בלבד, ראה לעיל פרק ח, הלכה ב־ג. 11) שם כו, א, שנאמר באלישע שקרע על אליהו רבו (מלכים־ב ב, יב) "ויחזק בבגדיו ויקרעם לשניים קרעים - ממשמע שנאמר: ויקרעם, איני יודע שלשניים, אלא, מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם" - שאינם מתאחים. ומכאן למד רבינו שיקרע עד שיגלה את לבו, שאז יש היכר שהוא קרוע לשנים, אבל בקריעת טפח בלבד אין היכר שהבגד קרוע לשנים (כסף משנה). 12) תפירה רחבה. 13) מלל - אוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות וכורכם יחד כעין כריכת ספר, ותוחב שם שתיים או שלוש תפירות; לקט - אוגד כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט שתיים או שלוש פעמים (רש"י לאלפסי שם). 14) כמעלות הסולם, שתופר שתי תפירות ומפסיק, וחוזר ותופר למטה, שמניח בין תפירה לתפירה הפסק, כסולם הזה שיש בו הפסק בין שלב לשלב (שם). 15) תפירה מתוקנת, שהיא שווה למעלה ובולטת למטה. והרמב"ן מפרש: סתם תפירה - שווה למעלה ובולטת למטה, ואיחוי אלכסנדרי - שווה מלמעלה ומלמטה כעין אריגה (טור יורה דעה סימן שמ). ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז אמרו: "איזה איחוי? כל שאין מקומו ניכר". 16) שאין זה שלם, והרי זה כקרוע ועומד. 17) מועד קטן כו, ב. ובכתב יד תימן תיבת "בלבד" אינה. 18) הבגד. 19) בכתב יד תימן: ונעשית. 20) שם, וכדעת רבי שמעון בן אלעזר.

ד. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר אָסוּר לְאַחוֹתוֹ, כָּךְ הַלּוֹקֵחַ. לְפִיכָךְ, הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ שֶׁקֶּרַע זֶה אֵינוֹ מִתְאַחֶה[21].

21) שם. ואם מכרו לו בגד קרוע סתם, ולא הודיעוהו, אסור ללוקח לאחותו עד שידע, שקרע זה הוא מהמתאחים, וכן אסור למכרו לגוי (יורה דעה שם סעיף יט על פי מסכת שמחות פרק ט).

ה. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרֵעַ עַל רַבּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ עַל אָבִיו? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו, וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיַּחֲזֵק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים[22]. מִכָּאן, שֶׁחַיָּב לְהַבְדִּיל הַשָּׂפָה[23].

22) ואף על פי שאליהו חי הוא? כיוון "שלא ראהו עוד" הרי הוא אצלו כמת (מועד קטן כו, א). 23) את פתיחת בית צווארו, שייראה כאילו קרוע הוא לשניים, בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו שאינו צריך להבדיל שפת הבגד, אלא קורע תחתיה ומניח השפה שלימה, כמבואר לעיל פרק ח, הלכה ב.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַנָּשִׂיא וְעַל אַב בֵּית דִּין וְעַל שְׁמוּעָה שֶׁבָּאָה שֶׁנֶּהֱרַג רֹב צִבּוּר? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם, וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעָרֶב, עַל שָׁאוּל - זֶה נָשִׂיא, וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ - זֶה אַב בֵּית דִּין, וְעַל עַם יְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב - זוֹ שְׁמוּעָה רָעָה[24].

24) ואין לדחות, שלא קרע דוד אלא על כל הצרות כולן, שהתרגשו ובאו עליו כאחת, שהרי "על - על" הפסיק העניין, לומר, שעל כל צרה מהן, חייבים לקרוע (מועד קטן שם). מדברי רבינו נראה שאינו חייב לקרוע אלא אם נהרג רוב הציבור, אולם דעת הרמב"ן וה"נמוקי יוסף" שם, אם נקבץ רוב הציבור למלחמה, ונשמע שניגף לפני האויב ואפילו לא נהרג אלא המיעוט, חייבים לקרוע. וכן ביורה דעה סימן שמ סעיף לו, והוא הדין אם הלכו בשבי (יורה דעה שם).

ז. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים[25]. אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ חַיָּבִין לִקְרֹעַ[26].

25) על דברי החירוף והגידוף של רבשקה שליחו של סנחריב מלך אשור באמרו: "מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי, כי יציל ה' את ירושלים מידי" (שם לה). 26) שכן כתוב (שם יט, א) "ויהי כשמוע המלך חזקיהו (דברי רבשקה, מפי אליקים וחבריו) ויקרע את בגדיו" (מועד קטן כו, א), והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה י: "והוא שישמענה מישראל... אבל השומע מפי הגוי אינו חייב לקרוע; ולא קרעו אליקים ושבנא, אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר", ומקורו בסנהדרין ס, א.

ח. וְהָעֵדִים אֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ כְּשֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין[27], שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ[28].

27) על ברכת המגדף. 28) מפי המגדף (שם). וכן הכתוב אומר: "ויקרע את בגדיו" - חזקיה קרע, והם לא קרעו. וראה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה וְגוֹמֵר, עַד תֹּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח[29], וְלֹא פָחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו. מִכְּלָל שֶׁחַיָּבִין לִקְרֹעַ. וְאֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ אֶלָּא עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף בִּזְרוֹעַ[30], כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה[31]. וְחַיָּב לִקְרֹעַ שְׁתֵּי קְרִיעוֹת: אַחַת עַל הַגְּוִיל[32] וְאַחַת עַל הַכְּתָב. שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים[33].

29) מועד קטן כו, א, כיוון שקראו לפני המלך יהויקים בן יאשיהו, את הפסוק שבמגילת איכה (א, ה) "היו צריה לראש... כי ה' הוגה על רוב פשעיה" - מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש. 30) בכוח ובזדון, שיש כאן חילול השם, פרט אם פרצה דליקה ואינו יכול להציל ונשרף ספר תורה, שאין כאן חילול השם. 31) על ידי שריפת יהויקים. והוא הדין הרואה תפילין, או אפילו מגילה אחת מן הנביאים, או מן הכתובים, שנשרפה, חייב לקרוע (יורה דעה שם סעיף לז). וכן כשנקרע או נמחק בזרוע - חייב לקרוע (ש"ך סעיף קטן נו). 32) הקלף המקיף את הכתב. 33) מועד קטן שם.

י. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל הַמִּקְדָּשׁ שֶׁחָרְבוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכֶּם וּמִשִּׁילֹה וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן[34] וּקְרֻעֵי בְגָדִים[35].

34) ומפרש רש"י שם: כשיצאו מביתם לא ידעו בחורבן הבית, ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגילחו זקנם. 35) ובהלכות תענית פרק ה הלכה ט"ז כותב רבינו: ראה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון מדבר הייתה וגו' (ישעיה סד, ט); בית המקדש בחורבנו, אומר: בית קדשנו ותפארתנו וגו' (שם, י) וקורע", ומקורו במועד קטן שם.

יא. כָּל מִי שֶׁעָמַד עִם הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ[36]. וְכֵן אָדָם כָּשֵׁר[37] שֶׁמֵּת - הַכֹּל חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו[38], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם. וְקוֹרְעִין טֶפַח כִּשְׁאָר הָאֲבֵלִים[39]. אֲבָל חָכָם[40] שֶׁמֵּת - הַכֹּל קְרוֹבָיו[41], וְהַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו עַד שֶׁמְּגַלִּין אֶת לִבָּם[42], וְחוֹלְצִין מִמָּיִן[43]. וּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם בָּטֵל כָּל שִׁבְעָה[44]. וּכְבָר נָהֲגוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם לִקְרֹעַ זֶה עַל זֶה טֶפַח, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שָׁוִין וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ[45].

36) מועד קטן שם. "למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע" ומפרש רש"י: התורה קרוייה נר שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר, ככתוב: נר ה' נשמת אדם. ובשבת קה, ב מפרש רש"י: "אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו (=לספר תורה), שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות". ולדעת רבי מאיר מרוטנברג, הובאה בכסף משנה, חייבים לקרוע אפילו על אדם רשע, חוץ מעל מומר לעבודה זרה, או עובר על אחת מכל המצוות שבתורה להכעיס, שנחשב כמומר. 37) שאינו חשוד על שום עבירה, ולא על שום ביטול מצוה ואין שמועתו רעה, אף על פי שאינו גדול בתורה (לשון היורה דעה שם סעיף ו). 38) אפילו שלא במעמד יציאת נשמתו. 39) מועד קטן שם. 40) ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 41) כקרוביו. 42) כדין קריעה על אביו ואמו, ראה לעיל פרק ח, הלכה ג, בניגוד ל"אדם כשר" שאין קורעים עליו אלא טפח. 43) חליצת כתף המפורשת לעיל שם, ולא ביאר רבינו שם בדין: חולץ לאביו, אם מימין, או משמאל, כדין אב בית דין המבואר להלן הלכה י"ד, וכנראה שהכל תלוי ברצון הבן, שאם רצה חולץ משמאל ואפילו אם רצה לחלוץ שתי הידיים מכאן ומכאן כדין נשיא, ראה להלן הלכה ט"ו - חולץ (רדב"ז). 44) לפי שמספידים אותו, ואין עוסקים בתורה בבית מדרשו,

שלא יתעצלו בהספדו (רמב"ן). ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שניים שניים ולומדים בבתיהם (יורה דעה סימן שדמ סעיף יח).

45) בבא מציעא לג, א ומפרש רש"י: לפי שהיו יושבים בבית המדרש יחד, ומקשים ומפרקים זה לזה, וכולם למדים זה מזה. נמצאו ארבע חלוקות הן: רבו מובהק, מפורש לעיל הלכה ב. ורבו שאינו מובהק, שלא למד רוב חכמתו ממנו, דינו מבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט שאינו קורע עליו אלא טפח, כשם שהוא קורע על כל המתים. חכם שהוא גדול ממנו, שקורע עליו מצד הדין כמבואר לפנינו. ותלמידי חכמים השווים זה לזה בתורתם, אינם קורעים אלא מחמת מנהג (רדב"ז).

1 **יב. כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הֶחָכָם שֶׁמֵּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּ**
2 **פְּנֵיהֶן מֵאַחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלְלִין[46]. וְיִרְאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ**
3 **עַל הֶחָכָם - מְאַחֶה לְמָחָר[47]; שֶׁאֲפִלּוּ רַבּוֹ[48] שֶׁמֵּת -**
4 **אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ יוֹם מִיתָה**
5 **אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה[49]. וְכֵן יִרְאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנָּשִׁיא**
6 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - שׁוֹלֵל לְמָחָר[50], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְאַחֶה**
7 **עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם.**

46) מועד קטן כה, א. 47) ולדעת הרמב"ן מותר לו לאחות אפילו בו ביום. אולם דעת רבינו, הואיל ואמרו שם: כיוון שהחזיר פניהם... שוללים" הרי שלא התירו אלא לשלול, ולא לאחות באותו יום. 48) רבו מובהק.

49) שם עמוד ב. ולדעת הרמב"ן מתאבל עליו בחליצת נעל ושאר דיני אבלות. וביורה דעה רמב סעיף כה מסיים: "מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה", ודין רבו שאינו מובהק, נראה שהוא כ"חכם שמת" ואף על פי שהתלמיד גדול ממנו בחכמה ואין הגדול קורע על הקטן ממנו? כיוון שלימדו תורה חייב לקרוע עליו ומאחה למחר (רדב"ז בדעת רבינו). 50) בניגוד לקורע על קרוביו, שאינו שולל אלא לאחר שבעה ימים, ראה לעיל הלכה א. וכן אמרו בירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז לעניין רבו מובהק: "הורה רב יסא לשלול למחר".

8 **יג. חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ שֶׁמֵּת - אֵין קוֹרְעִין עָלָיו**
9 **אֶלָּא בִּשְׁעַת הֶסְפֵּדוֹ, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ[51]. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם,**
10 **וּמְאַחֶה לְמָחָר[52].**

51) מועד קטן כה, א "חכם כבודו בהספדו". וכל זה כשהספדו בתוך שלושים לקבורתו, אבל לאחר שלושים אין קורעים אפילו בשעת הספדו (ש"ך ליורה דעה סימן שמ סעיף קטן יד). 52) כמבואר בהלכה הקודמת.

11 **יד. אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין**
12 **מִשְּׂמֹאל[53], וְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין[54]. וּבְנֵי**
13 **בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְשַׁנִּין אֶת**
14 **מְקוֹמָן: הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצָפוֹן, וְהַיּוֹשְׁבִים**
15 **בְּצָפוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם[55].**

53) וחליצת שמאל עדיפה מימין, שהיא מגלה את לבו (רדב"ז לעיל הלכה י"א). 54) מלימוד תורה, כדי שיהיו פנויים להתעסק בהספדו (רמב"ן). 55) מועד קטן כב, ב.

16 **טו. נָשִׂיא שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי**
17 **הַיָּדַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן[56], וּבְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת[57] בְּטֵלִים.**
18 **וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין**
19 **שִׁבְעָה[58]. וְלֹא יְטַיְּלוּ בַּשּׁוּק, אֶלָּא יוֹשְׁבִין מִשְׁפָּחוֹת**
20 **מִשְׁפָּחוֹת דָּוִים[59] כָּל הַיּוֹם[60].**

56) שם. 57) ובכתב יד תימן וכן בדפוס רומי ר"מ: וכל בתי מדרשות וכו'. ובשולחן ערוך יורה דעה סימן שדמ סעיף יח: "כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידים אותו בטלים". 58) בתורה. אבל אין מתפללים שם לגמרי אלא בבית האבל. והוא הדין ביום שני וחמישי קוראים בתורה בבית הכנסת, וכל אנשי אותה עיר מתפללים בבית האבל (כסף משנה וכן ביורה דעה שם). 59) כואבים ומצטערים.

60) מועד קטן כג, א ושם הנוסח: "יושבים ודומים". וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף שם: "יושבים ודוים". ובטור שם כתב בשם רבינו האי גאון: "חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לבית הכנסת ומניחים המיטה במקום שהיה דורש, וסופדים התלמידים וקהל ישראל, וכשמוציאים המיטה סופדים אותו עד לבית הקברות" וכו'.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיני אבלות בשבת; ואם השבת עולה למניין האבילות. דין אבילות ברגלים ובראש השנה ויום הכיפורים. ביטול האבילות לקובר את מתו קודם הרגל. דין האבילות ביום טוב שני של גלויות, ואם עולה למניין שבעה.

21 **א. הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמִנְיַן אֲבֵלוּת[2]. וְאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת**
22 **אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה, כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ[3]**
23 **וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּרְחִיצָה בְּחַמִּין[4]; אֲבָל דְּבָרִים**
24 **שֶׁבְּגָלוּי - אֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶן אֲבֵלוּת, אֶלָּא לוֹבֵשׁ**
25 **מִנְעָלָיו[5], וְזוֹקֵף אֶת הַמִּטָּה[6], וְנוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם[7].**
26 **וְאִם יֵשׁ לוֹ בֶּגֶד - מַחֲלִיף, וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד[8] קָרוּעַ**
27 **בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[9]. וְאִם אֵין לוֹ**
28 **לְהַחֲלִיף - מַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאַחֲרָיו[10].**

2) מצטרפת למנין שבעה (מו"ק יט, א), שהרי נוהג בה אבילות בדברים שבצנעה, כבסמוך. בניגוד לרגל שאין אבילות נוהגת בה כלל, ולפיכך אינה עולה לו כלל, כמבואר להלן ה"ח. 3) שחייב לכסות את ראשו עד לפיו, כמבואר לעיל פ"ה הי"ט, והואיל ואינו חייב בעטיפת הראש אפילו בימי החול - בפני אחרים, אלא בינו לבין עצמו, כמו ששנינו במס' שמחות פ"י: "בא לעמוד בשורה, מגלה את ראשו. יצא חוץ לשורה, מכסה את ראשו ונכנס לביתו. באו אחרים לנחמו, הרי זה מגלה את ראשו ופוטרם", נמצא שכל עטיפת הראש אינה אלא בצנעה, ולפיכך מכסה גם בשבת (רדב"ז). 4) רחיצת ידים ורגלים, וכגון שהוחמו בערב שבת, שאם הוחמו בשבת, אסור לרחוץ בהם משום שבת (מו"ק כד, א וב'נמוקי יוסף' שם). 5) ואע"פ שבגמרא שם אמרו: נעילת הסנדל בשבת רשות, שאפילו אינו נועל, אין זה נראה כאבל - שמא בימי התלמוד היו נוהגים לילך יחף, אבל בימי רבינו לא הלכו יחפים אלא האבל בלבד, ולפיכך אם ילך יחף בשבת - יהא נראה לכל שנוהג בה אבילות

(כסף־משנה). 6) שהיתה כפויה בימי האבל, ראה לעיל פ"ה הי"ח. 7) ירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת - שואלים" - וכיון ששואלים בשלומם, מכאן שהם משיבים שלום לכל שואליהם. שוב אמרו שם: רבי הושעיה הגדול, הלך למקום אחד, ראה אבלים בשבת ואמר: "איני יודע מנהג מקומכם, אלא שלום עליכם, כמנהג מקומנו". 8) שאינו קרוע. 9) ראה לעיל פ"ח ה"ג, שעל אביו ואמו אם החליף בגד אחר, חייב לקרוע כל שבעה. 10) שבית צואר שלהם היה מתוקן, כדי שיוכל להפוך חלוקו מה שלפנים לאחור (מו"ק כד, א וברש"י לרי"ף שם). וכל זה מפני כבוד השבת, שאין אבילות נוהגת בה בפרהסיא, כמו שאמרו בירושלמי שם ה"ה: "ברכת ה' היא תעשיר (משלי י, כב) - זו ברכת שבת (=שנאמר בה: ויברך אלקים את יום השביעי); ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות, ככתוב (שמואל־ב יט, ג) נעצב המלך על בנו" - מכאן שאין אבילות בשבת. ובכל זאת דברים שבצנעה נוהגים בה, מפני שלא כתוב בה: שמחה, אבל ברגל אין אבילות נוהגת בה כלל, שנאמר בה: ושמחת בחגך ('תוספות' למו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר).

1 **ב. מֵאֵימָתַי זוֹקְפִים אֶת הַמִּטּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת? מִן**
2 **הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֵשֵׁב עָלֶיהָ עַד**
3 **שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד,**
4 **חוֹזֵר וְכוֹפֶה אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[11].**

11) עד למחרת בבוקר, שמקצת היום ככולו, כמבואר לעיל פ"ו הי"ב (שם כז, א).

5 **ג. הָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין**
6 **דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן[12]. וְכָל הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ**
7 **אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
8 **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה[13]. נִמְצָא**
9 **מוֹנֶה לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים[14] שְׁלֹשָׁה**
10 **וְעֶשְׂרִים יוֹם[15], וּלְאַחַר הַפֶּסַח - שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם;**
11 **שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג - הֲרֵי**
12 **אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכֵן אִם קָבַר קֹדֶם עֲצֶרֶת[16] - מוֹנֶה**
13 **אַחֲרֶיהָ שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד**
14 **- הֲרֵי הִיא רֶגֶל וְעוֹלָה לְשִׁבְעָה יָמִים[17].**

12) ואפילו דברים שבצנעה, וכלשון רבינו לקמן ה"ח: "לא חלה עליו אבילות כלל". ואע"פ שאמרו (כתובות ד, א): "אע"פ שאמרו אין אבלות במועד, אבל דברים של צנעא נוהג" - גירסת רבינו שם: בשבת, ולא: במועד, וכן גירסת 'בעל המאור' שם. וביו"ד סי' שצט סעיף א פוסק שדברים שבצנעה נוהג בהם אבילות אפילו ברגל, וכגירסת הגמרא בכתובות שלפנינו. וכן בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה. וראה ב'תוספות' למו"ק יט, ב ד"ה דלא נוהגין. 13) מו"ק יט, א "רגלים מפסיקים", ורבן גמליאל אומר: "ראש השנה ויום הכיפורים כרגלים". וראה שם כ, א "אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת". ובירושלמי שם נימקו: "אפשר לשבעה בלא רגל (=ולפיכך היא מפסקת), אבל אי־אפשר לשבעה בלא שבת". ואם השבת תפסיק כמו רגל, לא תמצא לעולם אבילות שבעה. 14) אם קבר מתו לפני יום הכיפורים. 15) להשלים גזירת שלשים. ואין אומרים: ראש השנה הפסיק גזירת שבעה, ויוהכ"פ שלאחריו יפסיק גזירת שלשים. או כשקבר מתו לפני יוהכ"פ ובטלה ממנו גזירת שבעה, יבוא חג הסוכות ויבטל גזירת שלשים, כמבואר בסמוך ה"ה? כי אין עושים שתי הפסקות באבילות אחת, הואיל ולא מנה שבעה ימי אבילות כדרכה, בגלל הפסקת הרגל הראשון, מעתה עליו למנות כרגיל גזירת שלשים לפחות (כסף־משנה ע"פ הראב"ד, הובא ברא"ש למו"ק פ"ג אות כח). והראב"ד קורא: "שיבוש יש כאן", שהרי יום אחד לפני ראש השנה הרי הוא כשבעה, וראש השנה עצמו שבעה, הרי כאן ארבעה עשר יום ולא נשארו לגזירת שלשים אלא ששה עשר יום! ואמנם במו"ק כד, ב פוסק כך רב פפא, אולם רבינו סובר כרבי אושעיא שם, שדוקא עצרת (חג השבועות) נמנית כשבעה, שיש לה תשלומין כל שבעה (שאם לא הביא קרבנות חגיגתו ביום הראשון, מביא והולך כל שבעה), אבל ראש השנה ויוהכ"פ, שאין טעם זה שייך בהם, שאין חוגגים בהם כלל, אינם נמנים כשבעה, ודי להם שיפסיקו גזירת שבעה או שלשים כרגלים (לחם־משנה). 16) דינה כרגל של פסח או של סוכות העולה לשבעה ימים. 17) שנאמר (דברים טז, טז) "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות" - מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה (=שאם לא חג והביא קרבנות החג ביו"ט, הראשון חוגג את כל הרגל), אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה (מו"ק כד, ב). ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף ו פוסק, שראש־השנה ויוהכ"פ דינם כשלש רגלים לבטל האבילות. ואם נהג שעה אחת לפני ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה, ויוהכ"פ מבטל גזירת שלשים, ואחרי יום הכיפורים אינו מונה כלום, כמבואר שם סעיף ט, באופן שעושים שתי הפסקות אפילו באבילות אחת, ולא כדעת הראב"ד, שהוזכרה לעיל אות יד.

15 **ד. קָבַר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם חַג הַסֻּכּוֹת - מוֹנֶה אַחַר הֶחָג**
16 **תִּשְׁעָה יָמִים בִּלְבַד; שֶׁהֲרֵי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת רֶגֶל בִּפְנֵי**
17 **עַצְמוֹ, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מַפְסִיק שִׁבְעָה,**
18 **וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד - הֲרֵי**
19 **אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם[18].**

18) מו"ק שם.

20 **ה. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם רֶגֶל מִן**
21 **הָרְגָלִים אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה**
22 **גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים[19]. וּמֵתָר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב**
23 **אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים[20], שֶׁמִּקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ[21],**
24 **וְאֵינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ**
25 **הוּא מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ מֵתוּ קֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם -**
26 **אֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיְּשַׁלַּח פְּרַע[22] אוֹ עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ**
27 **חֲבֵרָיו, וְאֵין הָרְגָלִים מַפְסִיקִין דָּבָר זֶה[23].**

19) שם יט, כ. 20) אחר תפילת מנחה לפני שקיעת החמה (רדב"ז). 21) ועולה לכאן ולכאן, נחשב כשביעי וכשמיני, והרי הוא כאילו נהג גזירת שלשים בקצת אותו יום (שם וברש"י). 22) יגדל שיער ארוך יותר מדאי, ראה לעיל פ"ו. 23) ירושלמי שם פ"ג, ה"ח: "כל דבר שהוא תלוי

בשבעה ושלשים - הרגל מפסיק. ברם כאן, עד שישלח פרע, או עד שיגערו בו חבריו". וראה ב'תוספות' למו"ק כב, ב ד"ה עד שיגערו.

1 **ו. חָל שִׁשִּׁי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
2 **חֲמִישִׁי אוֹ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ, וְלֹא בָּטְלָה מִמֶּנּוּ**
3 **אֶלָּא גְּזֵרַת שִׁבְעָה בִּלְבַד[24]. וְאֵינוֹ מֵתָּר לִרְחֹץ וְלָסוּךְ**
4 **וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב[25]. וְיוֹם טוֹב מַפְסִיק**
5 **שְׁאָר הַשִּׁבְעָה, וּלְאַחַר יוֹם טוֹב מַשְׁלִים כָּל שְׁלֹשִׁים**
6 **יוֹם מִיּוֹם הַמִּיתָה, וְאָסוּר בָּהֶן בְּכָל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים[26].**

24) ועדיין הוא נוהג אבילות שלשים, שאסור לו להסתפר בהם, כמבואר לעיל פ"ו, ה"ג. 25) וביו"ט אינו נוהג אבילות כלל (מו"ק יט, ב): "הכל מודים כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל, שאסור ברחיצה עד הערב". ומפרש רש"י: ולערב רוחץ בצונן, או ימתין עד חולו של מועד וירחץ בחמין, ואע"פ שאמרו שם: "כשחל שלישי שלו" וכו' - כבר העיר הרי"ף שם: הוא הדין אפילו יום ששי, שהרי עדיין לא שלמה אבילות שלו. 26) המנויים לעיל פ"ו, ה"ב.

7 **ז. חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וַהֲרֵי הוּא**
8 **שַׁבָּת[27] - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֻתָּר לְגַלֵּחַ**
9 **בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד[28], שֶׁהֲרֵי אָנוּס הָיָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ**
10 **לְגַלֵּחַ בְּשַׁבָּת[29]. וְכֵן מְגַלֵּחַ אַחַר עֲצֶרֶת[30] אוֹ אַחַר**
11 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת**
12 **שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[31].**

27) שאסור לו להסתפר בה. 28) בחול המועד. 29) ואנוס מותר בגילוח במועד, כמבואר בהל' יו"ט, פ"ז הי"ז-יח (מו"ק יז, ב). 30) בשחל שביעי שלו בשבת, ערב עצרת. 31) כאבא שאול, האומר (שם יט, ב) "מותר לגלח אחר הרגל".

13 **ח. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו**
14 **אֲבֵלוּת כְּלָל[32], וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בְּרֶגֶל. אֶלָּא לְאַחַר**
15 **הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה, וְנוֹהֵג בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי**
16 **אֲבֵלוּת[33]. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה[34], וְנוֹהֵג**
17 **בִּשְׁאָר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים.**

32) אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר לעיל אות יא. וכמו שכתבו ה'תוספות' במו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר: שברגל נאמר: "ושמחת בחגך" ואין להתאבל בה כלל. 33) שם כ, א, אלא שמלאכתו נעשית ע"י אחרים, כמבואר שם. וכן ביו"ד סי' שצט סעיף ב: "ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אע"פ שעדיין לא כלו שבעת ימי האבילות, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיהם". 34) שם.

18 **ט. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[35] - מוֹנֶה**
19 **הַשִּׁבְעָה מִיּוֹם טוֹב שֵׁנִי הָאַחֲרוֹן[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
20 **נוֹהֵג אֲבֵלוּת[37]. הוֹאִיל וּמִדִּבְרֵיהֶם הוּא - עוֹלֶה לוֹ מִן**
21 **הַמְּנָיָן[38], וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים בִּלְבַד. וּמוֹנֶה**
22 **שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39].**

35) המקומות הרחוקים מארץ ישראל, שאין שלוחי בית־דין מגיעים אליהם, היו עושים שני ימים מפני הספק, לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית־דין את החודש איזה יום הוא, מלשון רבינו בהל' קידוש החודש, פ"ג הי"א. 36) קדושתו אינו אלא מדרבנן, שמן התורה אינו קדוש אלא היום הראשון בלבד, וביחוד בזמננו, שאנו בקיאים בקביעת החודש. ראה שם פ"ה ה"ו. 37) אם קברו המת בימים שלפניו, אבל אם קברוהו ביום־טוב שני, דינו יתבאר בסמוך ה"י. 38) רי"ף למו"ק, פ"ג דף רפט. 39) לעיל ה"ח.

23 **י. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב**
24 **הָאַחֲרוֹן[40], אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל עֲצֶרֶת[41] - נוֹהֵג בּוֹ**
25 **אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶם, וַאֲבֵלוּת יוֹם**
26 **רִאשׁוֹן שֶׁל תּוֹרָה[42] - יְדֻחֶה עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[43] מִפְּנֵי**
27 **עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה[44]. אֲבָל אִם קָבַר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל**
28 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת; שֶׁשְּׁנֵיהֶן כְּיוֹם**
29 **אָרוֹךְ הֵן[45], מִטַּעַם שֶׁכִּבַּרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[46].**

40) של פסח או סוכות, בניגוד ליו"ט שני של התחלת החג, שאינו נוהג בו אבילות, כלעיל ה"ח. 41) חג השבועות, שאין לו אלא שני ימים ובחוץ לארץ. 42) ראה לעיל פ"א, ה"א. 43) שמחת החג של יו"ט שני. 44) האבילות, ככתוב (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאתי היום הייטב בעיני ה'" (רי"ף שם). "יבוא עשה דיחיד, (=האבל) וידחה עשה דרבנן". וכל זה בששה מתים שמתאבל עליהם מדין תורה, אבל אלה שהוסיפו עליהם מדבריהם, כגון אשתו, או אחיו מאמו (ראה לעיל פ"ב, ה"א) - אין מתאבלים עליהם ביו"ט שני, שהרי אין בהם 'עשה' של תורה, יבוא 'עשה' של רבים (=רגל) מדבריהם, וידחה 'עשה' של יחיד מדבריהם (כסף־משנה בשם הרמב"ן). 45) ודינו כיו"ט ראשון. 46) פ"ה, ה"ח: "הואיל והיו עושים אותו שני ימים, ואפילו בזמן הראיה, התקינו שיהיו עושים - אפילו בני ארץ ישראל - אותו תמיד שני ימים, בזמן הזה שקובעים על החשבון". והטעם, שעשו אותו שני ימים אפילו בזמן הראיה, לפי שלא ידעו יום שקבעו בו בית־דין את החודש, שאין השלוחים יוצאים ביום־טוב (שם ה"ז), וראה ביצה ד, ב "נולדה בזה אסורה בזה", שכיום אחד ארוך הם, וכן בהל' יו"ט, פ"א הכ"ד. ולדעת הרדב"ז, אין יו"ט שני של ראש השנה עולה לו למנין שבעה, שהרי כיום אחד ארוך הוא, ודינו כיו"ט ראשון. ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף יג פסק, שנוהגים לא להתאבל בשום יו"ט שני של גלויות על שום מת, אפילו הוא יום מיתה וקבורה, שסוברים כדעת האומרים שאין שום אבילות מן התורה, "וכן המנהג פשוט ואין לשנות".

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) דיני אבילות בחול המועד. אבילות והספד בחנוכה ובפורים ובראשי חדשים. שלא לעורר אבל על המת, שלושים יום קודם לחג. שבעת ימי המשתה לנישואי חתן וכלה דינם כרגל. חתן שהכין כל צרכי סעודת נשואיו, ומת לו מת קודם שייכנס לחופה - מה דינו.

30 **א. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד[2], קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ**
31 **בַּמּוֹעֵד וְחוֹלֵץ כְּתֵפוֹ[3]. וּמַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים לֶחֶם[4]**

בַּמּוֹעֵד[5]. כָּל אֵלּוּ בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי[6] - אֵין קוֹרְעִין וְלֹא חוֹלְצִין וְלֹא מַבְרִין.

2) שנאמר (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך", ואין 'עשה' של אבילות יחיד דוחה 'עשה' של רבים (מועד קטן יד, ב), וראה לעיל פ"י, ה"ח. 3) מוציא זרועו מן החלוק עד שיתגלה כתיפו וזרועו, כלשון רבינו לעיל פ"ח, ה"ג. 4) מאכילים אותם משל אחרים, שהאבל אסור לאכול ביום הראשון לאבלו משלו, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 5) מו"ק כד, ב. 6) שאינו אלא מדבריהם, ראה לעיל פ"י ה"ט, ובביאורנו. ואע"פ שאמרו (ביצה ו, א): יו"ט שני לגבי מת כחול עשאוהו חכמים - אין זה אלא בצרכי המת עצמו, כגון לקברו או לתפור לו תכריכין, אבל הקריעה היא צרכי החיים של המתאבלים (ר"ן שם, וכן ברדב"ז). ואם מת ונקבר ביו"ט, אין לקרוע בחול המועד עד אחרי יו"ט כשיתחיל להתאבל, שחול־המועד אינו שעת חימום, ולא שעת שמועה, ומכיון שנדחית הקריעה ביו"ט, תידחה עד זמן האבל, שהוא לאחר החג (משנה־למלך, וכן ב"מגן אברהם" או"ח סי' תקמז ס"ק ג). והשווה הל' יו"ט, פ"ו הכ"ג.

ב. אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין אֶלָּא הַקְּרוֹבִים שֶׁחַיָּבִין בְּאֵבֶל[7], אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְהַחוֹלֵץ עַל הֶחָכָם[8] אוֹ עַל אָדָם כָּשֵׁר[9], אוֹ מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה[10]. וּמַבְרִין הַכֹּל[11] עַל הֶחָכָם בַּמּוֹעֵד לְתוֹךְ הָרְחָבָה[12], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים[13]; שֶׁהַכֹּל אֲבֵלִים עָלָיו[14].

7) פרט לאלה שאינם חייבים לקרוע, ורוצים לקרוע מפני הכבוד, שאסורים (מו"ק כד, ב). 8) הממונה על העיר ומבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 9) שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, אע"פ שאינו גדול בתורה (לשון השו"ע יו"ד סי' שמ, סעיף ו). 10) ואפילו אינו אדם כשר, ועל כל אלה חייבים לקרוע וקורעים במועד, כמבואר במו"ק כה, א. והשווה לעיל פ"ט, הי"א. וראה ביו"ד סי' תא סעיף ג "שמע שמועה קרובה (=תוך שלושים יום למיתתו) בחול המועד - חייב לקרוע". 11) את הכל. וכל אחד מאכיל את חבירו ומחליף סעודתו עמו, כמו שמצינו ברבה ורב יוסף (מו"ק כז, ב) שהיו מחליפים סעודותיהם זה לזה. 12) ככר העיר. 13) על מות קרובם, שהיו מברים אותם ברחבה, כמבואר בכתובות ח, ב וברש"י שם. 14) "שהכל כקרוביו" (מו"ק כה, א), והשווה לעיל פ"ט, הי"א.

ג. כְּשֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד - אֵין מַבְרִין אֶלָּא עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת[15]. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד[16], אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה[17] וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין[18]. וְאֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה[19] בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת הַהֶסְפֵּד[20]; שֶׁהַמּוֹעֵד אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית[21]. וְכֵן אֵין מְלַקְּטִים עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ[22] בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֵבֶל הוּא לוֹ[23]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר קְרוֹבִים[24]. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה[25] וּבְפוּרִים[26] וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים[27], אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת[28]. וּמֵתָּר לִסְפֹּד לִפְנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן[29].

15) בניגוד לימי החול, שאין האבלים אוכלים אלא על מיטות כפויות לארץ, ראה לעיל פ"ד ה"ט, שביום הראשון לאבלו חייב האבל לישב על מיטה כפויה, ואילו במועד אוכל האבל על מיטה זקופה (שם כד, ב). שאין כפיית המיטה נוהגת במועד כלל ('נמוקי יוסף' שם), וראה ב'תוספות' שם כ, א ד"ה שכבר, שרש"י היה אומר: שאין עושים הבראה ברגל, הואיל ואין בה אבילות. 16) כשחזרו מהלוויה, עמדו כולם ברחוב, ועמד אחד ואמר ברכה מיוחדת לאבלים לנחמם, ומסיים בה: "בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך מנחם אבלים" (כתובות ח, ב), וראה במגילה כג, ב וברש"י שם ד"ה אין אבלים (מו"ק כז, א). והואיל וברכה זו היא ברחבה, במקום פומבי ביותר, אין לאמרה בחול המועד (רדב"ז). 17) המלווים את המת, כשחוזרים מהקבורה, עומדים בשורה בצד בית הקברות לנחם האבלים, ראה לקמן פי"ג, ה"א. 18) את המנחמים לביתם, ולא ילכו לביתו של האבל (מו"ק שם). 19) שהמת מוטל עליה. 20) שם, ומטעם זה "אין מוליכים המת לבית־הקברות בחול־המועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן" (יו"ד סי' תא, סעיף א). 21) שהמועד כיו"ט, שחייב לשמוח בו (תענית יז, ב). 22) להוליכן למקום אחר לקברן בקברות אבותם. 23) צער יש לו בשעת לקיטתן (מו"ק ח, א). 24) שאינו שמח בהם כ"כ לקברם בקברות אבותם, ובוודאי יש לו צער בלקיטתן. וב'פרישה' ליו"ד סי' תג אות ח, מפרש: שעצמות שאר קרוביו ודאי אסור ללקט מפני שאינו חייב לכבדם. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "כל שקורעים עליו בשעת מיתתו, קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות". וראה לקמן פי"ב, ה"ח. 25) שבת כא, ב. 26) מגילה ה, ב שנאמר בהם (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". 27) תענית יז, ב "ראש־חודש גופו יום־טוב הוא". 28) שאינם כרגלים המפסיקים את האבילות, וגם אינם כשבת, שאין אבילות נוהגת בה, והרי אמרו (מו"ק כח, ב): נשים מענות ומטפחות בהם (ביאור הגר"א לאו"ח סי' תרצו ס"ק ה). והרמ"א באו"ח שם מסכם: שאין אבילות נוהגת בפורים אלא בדברים שבצנעה בלבד. 29) אע"פ שאמרו (תענית יז, ב) "הימים האלה הכתובים במגילת תענית (=שלא להספיד בהם, וחנוכה ופורים בכללם), לפניהם ולאחריהם, אסורים" - כבר אמרו (ר"ה יח, ב) "בטלה מגילת תענית", ואע"פ שאמרו (שם יט, ב): חנוכה ופורים לא בטלו - הכוונה להם עצמם, ולא לימים שלפניהם ולאחריהם, שאינם עדיפים משאר ימי המגילה שבטלו (כסף־משנה).

ד. הַנָּשִׁים: בַּמּוֹעֵד - מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת[30]; וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים - מְעַנּוֹת[31] וּמְטַפְּחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזֶה וְלֹא בָּזֶה. נִקְבַּר הַמֵּת - לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת[32].

30) מספקות כף אל כף. 31) יתבאר בסמוך בהלכה הבאה. 32) מו"ק כח, ב.

ה. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת[33]. קִינָה?

1 שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמִּדְנָה
2 בְּנוֹתֵיכֶם נֶהִי, וְאִשָּׁה רֵעוּתָהּ קִינָה[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים
3 אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם שֶׁמֵּתוּ; אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם
4 שֶׁמֵּת - סוֹפְדִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר
5 בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים[35], אֲבָל לֹא בְּיוֹם
6 טוֹב שֵׁנִי[36]. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ אֶלָּא
7 בְּפָנָיו[37]. נִקְבַּר - אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד. וְיוֹם שְׁמוּעָתוֹ[38] -
8 כִּבְפָנָיו הוּא, וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא
9 רְחוֹקָה[39].

33) מרימות קולן בדברי קינות ונהי. 34) שאחת מלמדת את חברתה קינה, כשהיא תתחיל, תדע חברתה מה תענה (שם). 35) שהם מותרים בעשיית מלאכה, בניגוד לחול־המועד שאסור במלאכה (שם כז, ב). 36) של גלויות, שהוא במקום יו"ט ראשון, שאסור להספיד בו מן התורה (כסף־משנה). 37) טרם שנקבר, והוא מוטל לפנינו. והשווה הל' יו"ט, פ"ז הכ"ב. 38) שהגיעה השמועה שחכם פלוני מת. 39) לאחר שלשים יום למותו (מו"ק כז, ב), אלא ששם אינו מודגש: "אע"פ שהיא רחוקה". וראה ב'נמוקי יוסף' שם שיטה אחרת בזה.

10 ו. לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה[40] עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם
11 לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הֶחָג וְהֵם דָּוִים[41]; שֶׁאֵין הַמֵּת
12 מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
13 בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג
14 - מְעוֹרֶרֶת[42].

40) לא תביא ספדן לערער על מתה, שמת זה ימים רבים, לחזור אחרי קרובי המת, כדרך שחוזר הספדן, שצועק ואומר: בואו בכו עמי כל מרי לב, ומי שלבו דוה עליו הולך ומספיד על קרובו (מו"ק פ"א מ"ה, וברע"ב שם). 41) מו"ק ח, ב. וכדברי רבינו בהל' יו"ט, פ"ו הכ"ד: "כדי שלא יבוא הרגל והוא נעצב, ולבו דואג וכואב מזכרון הצער". ושם תפס רבינו לשון "ואסור לאדם שיעורר וכו'" כלשון המשנה במועד קטן, וכאן נקט רבינו לשון: לא תעורר אשה וכו', ע"פ לשון הירושלמי שם פ"א ה"ה: "לא תעורר אשה לוייתה (=אבל בעלה, שהוא חיבורה) במועד". וכתב הכסף־משנה: כל זה לפי מנהגם שהיו מעוררים בכי ויללה. אבל מה שאנו נוהגים, שבגמר השנה, מספידים המת ומזכירים נשמתו - מותר, שאין זה "עירור" שלא ישכח מן הלב, אדרבה דעתו להפסיק עי"ז אבילותו, וכן בשו"ע או"ח סי' תקמז סעיף ה. 42) שבין כך, המרירות חרותה בלבה ואין בה תוספת בגלל ההספד (ירושלמי שם). ושם אמרו: "איזה עירור? מזכירתו בין המתים; הספד - שהוא עושה לו הספד בפני עצמו".

15 ז. שִׁבְעַת יְמֵי הַחַתְנוּת[43] - הֲרֵי הֵן כְּרֶגֶל[44]. וּמִי שֶׁמֵּת
16 לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲפִלּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ -
17 מַשְׁלִים שִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׁמְחָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת
18 יְמֵי אֲבֵלוּת[45]. וּמִנָּה הַשְּׁלֹשִׁים מֵאַחַר יְמֵי הַשִּׁמְחָה[46].

43) ימי המשתה, שמשה רבינו תיקן לישראל, שהנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים, כמבואר בהל' אישות פ"י הי"ב, ולעיל פ"א, ה"א. 44) שאין אבילות נוהגת בהם (כתובות ד, א). 45) כדין הקובר את מתו ברגל, המבואר לעיל פ"י, ה"ח. 46) והראב"ד שואל: למה לא יעלו ימי המשתה למנין השלושים, כמו ששנינו לעיל (שם) לענין הרגל ש"מונה שלשים מיום הקבורה"? והרמב"ן (הובא ב'טור' יו"ד סי' שמב) מתרץ, שברגל נוהג ממילא מצות שלשים, לענין גיהוץ ותספורת שאסור בהם מחמת הרגל, ולפיכך עולה לו למנין שלשים, אבל בשבעת ימי המשתה מותר בגיהוץ ותספורת, ולפיכך אינם עולים לו. ועדיין קשה, לפי שיטת רבינו לעיל פ"א ה"א, שאבילות יום ראשון היא מן התורה, איך דוחה שמחת ימי המשתה שאינה אלא מדבריהם, מצות אבילות שהיא מן התורה? והר"ן בכתובות שם מתרץ: יש כח ביד החכמים לבטל דברי תורה ב"שב ואל תעשה", שאינו חייב לעשות בימי שמחתו מעשה אבילות. ולפי זה, אסור יהיה לו לעסוק בפועל בדברי שמחה כל אותו היום, שאסור לו לדחות את אבלו ב"קום ועשה". ונראה, שנוהג הוא בדברים שבצנעה, ולא ישמש מיטתו, כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. והרדב"ז מתרץ, שכאן אין החכמים מבטלים את האבילות לגמרי, אלא דוחים אותה ליום אחר, ולפי זה אפילו בדברי שמחה בפועל, מותר לו לעסוק באותו יום.

19 ח. הֵכִין כָּל צָרְכֵי הַסְּעֻדָּה וְאָפָה פִּתּוֹ וְטָבַח טִבְחוֹ
20 כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׁמְחָה, וּמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ
21 לַשִּׁמְחָה: אִם לֹא נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר[47] - מוֹכֵר
22 הַבָּשָׂר וְהַפַּת, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְאַחַר כָּךְ
23 נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[48]; וְאִם נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי
24 בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְמָכְרוֹ - מַכְנִיסִין אֶת הַמֵּת
25 לְחֶדֶר[49], וְאֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לַחֻפָּה, וּבוֹעֵל בְּעִילַת
26 מִצְוָה[50] וּפוֹרֵשׁ[51], וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר
27 כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים נוֹהֵג
28 בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה כְּשַׁבָּת[52]. לְפִיכָךְ הוּא יָשֵׁן בֵּין
29 הָאֲנָשִׁים, וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ
30 מִטָּתוֹ[53]. וְאֵין מוֹנְעִין תַּכְשִׁיטִין מִן הַכַּלָּה כָּל שְׁלֹשִׁים
31 יוֹם[54]. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי
32 שֶׁנָּתַן עָלָיו מַיִם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת תְּחִלָּה. הָיוּ
33 בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא
34 נָתַן עָלָיו מַיִם - נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה תְּחִלָּה.
35 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמֵּת אָבִיו שֶׁל חָתָן אוֹ אִמָּהּ
36 שֶׁל כַּלָּה; שֶׁאִם יַפְסִידוּ סְעֻדָּה זוֹ - אֵין לָהֶם מִי
37 שֶׁיִּטְרַח לָהֶם. אֲבָל אִם מֵת אָבִיהָ שֶׁל כַּלָּה אוֹ אִמּוֹ
38 שֶׁל חָתָן אוֹ שְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם - נוֹהֲגִין שִׁבְעַת יְמֵי
39 הָאֵבֶל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לַחֻפָּה וְיִנְהֲגוּ שִׁבְעַת
40 יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[55].

47) עדיין ראוי הבשר למכירה. 48) הראב"ד שואל: למה לא יחכה עד שיעברו עליו שלשים יום של אבילות, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, שהאבל אסור בנישואין כל שלשים יום. והרמב"ן - הובא ב'טור' יו"ד סי' שמב - אומר, הואיל וכבר

התכונן לחופה וטרח בה הרבה, אין לאחר החופה עד לגמר שלשים. 49) שלא יקברוהו, כדי שלא תחול עליו אבילות מיד לאחר סתימת הגולל, ואז לא יוכל לכנוס עד שתעבור האבילות. 50) הבעילה הראשונה שהחתן בועל את אשתו הבתולה, נקראת "בעילת מצוה", כי עי"ז עשאה כלי, וכמו שאמרו (סנהדרין כב, ב) "אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי", ובאים לידי פריה ורביה, וכן הכתוב אומר (ישעיה נד, ה) "כי בועליך עושיך" ('תוספות' לכתובות ד, א ד"ה בעילת מצוה). 51) אחרי שקוברים את המת, אסור הוא בדברים שבצנעה, מחמת אבלו, כבסמוך. 52) ראה לעיל פ"י, ה"א. אבל ברגל ממש, מותר הוא אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר שם ה"ג ובביאורנו. 53) כתובות שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, ה"א. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": מיעוט אנשים שנים, ומיעוט נשים שתים. וביו"ד סי' שמב סעיף א, מעיר הרמ"א, שאסורים להתייחד גם ביום, ואם אינם ישנים בחדר אחד, אינם צריכים שימור כלל. 54) שם. כדי שלא תתגנה על בעלה. 55) שם. ולדעת רש"י שם ג, ב ד"ה אביו של חתן: אמה של כלה - אינה משמשת גורם לסעודה, אלא היא המכינה תכשיטין לכלה. והעיר הר"ן שם, כגון שהתמרוקים והקישוטים אינם מתקיימים. שאם לא כן, תינשא לאחר שבעת ימי האבלות באותם תמרוקים, שהכינה לה אמה מקודם.

יום שני ט"ז אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) דיני הספד, ושבעה מעמדות למת. דיני ליקוט עצמות ופינוי ארון המת ממקום למקום - לעניין אבל והספד. בן כמה שנים יהיה הקטן, ויהיה ראוי להספד. סדרי הלווייה שונים בקטנים - בהתאם לגילם. עבדים ושפחות - לעניין הספד ותנחומים.

א. הַהֶסְפֵּד כְּבוֹד הַמֵּת הוּא[2]. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שְׂכַר מְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת[3] וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[4]. אֲבָל אִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִקָּבֵר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהַקְּבוּרָה מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[5].

2) ולא כבוד החיים ויקרם. 3) מלשון הכתוב (ירמיה ט, טז) "קראו למקוננות ותבואינה". 4) אבל אילו היה ההספד "כבוד החיים" לא היינו שומעים לו. שלא לפגוע בכבודם (סנהדרין מו, ב). 5) אלא שמסופקים בגמרא שם, אם המצוה היא "משום כפרה", שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות (רש"י שם), ולפיכך אם ציווה שלא לקברו - שומעים לו, שהרי אינו רוצה בכפרה, או "משום בזיון" היא, שלא יתבזה על החיים, שיראוהו מת ונרקב ונבקע, ולפיכך אפילו ציווה שלא לקברו אין שומעים לו, לבזות את החיים בגללו, ומתוך שזוהי בעייה שלא נפשטה, הולכים בה להחמיר (שם), והשווה הלכות זכייה ומתנה פרק י"א, הלכה כ"ד "שאסור להניחו בלא קבורה, אלא כופים את היורשים לקברו מנכסיו". וראה הלכות אישות פרק י"ד הלכה כ"ג-כ"ד בעניין חיובי הבעל בקבורת אשתו.

ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם - אֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים[6]. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אָדָם כָּשֵׁר - רָאוּי לִקָּבֵר בְּחַיָּיו[7]. וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר - הֲרֵי שְׁכָרוֹ שָׁמוּר עַל כָּךְ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[8].

6) שבת קה, ב "מידה כנגד מידה" - הוא לא התאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף לחייו לא יחושו מן השמים (רש"י). 7) שם, שנאמר (יהושע כד, ל) "ויקברו אותו (את יהושע) בגבול נחלתו... מצפון להר געש" - מלמד שרגש עליהם ההר להרגם" על שלא הספידוהו כראוי (שם וברש"י). וגם עונש זה הוא "מידה כנגד מידה" - כי אם הוא מתעצל בהספדו, הרי הוא מחשיבו כחי, והרי הוא כאילו מונח בקבר כשהוא חי, לפיכך ענשו להיקבר בחייו (מהרש"א שם). וראוי להעיר כי הנוסח שלפנינו בגמרא שם הוא: המתעצל בהספדו של חכם, ורבינו כנראה נמשך אחרי גירסת הרי"ף במועד קטן פרק ג דף רצג, שהיא: "בהספד של אדם כשר". 8) שבת שם, "הקדוש־ברוך־הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו", שנאמר (תהלים נו, ט) "נודי ספרת אתה, שימה דמעתי בנאדך".

ג. אֵין מַנִּיחִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ שֶׁל חָכָם[9]. וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמִּטָּה לְמִטָּה[10]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִטָּתוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ פְּתָחִים, לֹא שֶׁיְּשַׁלְשְׁלוּהָ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת[11]. וּבִשְׁאָר הָעָם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת[12].

9) לומר: "קיים זה מה שכתוב בזה", כי אסור לישב על גבי מיטה שספר תורה מונה עליה, כמבואר בהלכות ספר תורה פרק י, הלכה ו (מועד קטן כה, א). ודווקא על מיטתו, אבל להניח הספר לפניו על גבי ספסל, התיר רב האי גאון לאדם חשוב וגדול בתורה ויחיד בדורו, כמבואר בטור יורה דעה סימן שדמ וכן בש"ך שם ובטור יורה דעה סימן שנג. 10) אלא מוציאים אותו במיטה הראשונה שעשו לצרכו (מועד קטן שם) ובטור יורה דעה סימן שנג. 11) כגון, אם הייתה המיטה רחבה מפתח הדלת, שוברים הקיר ומרחיבים הפתח (מועד קטן שם). 12) שלא אמרו אלא: "חכם כבודו דרך הפתח", וכן: "חכם כבודו במיטה הראשונה".

ד. אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁבְעָה מַעֲמָדוֹת לְמֵת[13]. וְאֵין עוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[14]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בִּקְרוֹבִים[15]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן[16], וּבְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[17]. כֵּיצַד עוֹשִׂין בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ? מַעֲמִידִין שְׁאָר הַקְּרוֹבִים וּבְנֵי מִשְׁפָּחָה שֶׁאֵינָן בְּנֵי אֵבֶל, וְאוֹמְרִין לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי קִינוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: שָׁבוּ יְקָרִים שֶׁבּוּ! וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דְּבָרִים אֲחֵרִים כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. וְאַחַר כָּךְ: עִמְדוּ יְקָרִים עֲמֹדוּ! וְאוֹמֵר כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין. וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר כָּךְ עַד שֶׁבַע פְּעָמִים[18].

13) בחזרתם מן הקבר הולכים מעט ויושבים, לנחם האבלים, או להרבות צער על המת ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה, כי חיי האדם הבל. ועומדים, והולכים מעט וחוזרים ויושבים מעט, כך עושים שבע פעמים, כנגד שבעה

הבלים הכתובים בקהלת (א, ב) "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים (=הבלים שניים במשמע) הכל הבל" (בבא בתרא ק, ב וברשב"ם שם). ורש"י למגילה כג, ב אומר: "כשנושאים את המת לקברו היו יושבים שבע פעמים לבכות את המת, והרוצה לספדו יספוד". 14) אנשים (מגילה כג, ב). 15) קרובי המת שאינם מתאבלים באים למעמדות לכבוד המת. 16) לקבורת המת. 17) בבא בתרא שם. 18) ולדעת הרשב"ם שם, לאחר שישבו מעט, היה הממונה אומר להם עמדו ולכו אל מקום אחר. ובטור יורה דעה סימן שעו מביא בשם גאון: "וצריך לישב שבע פעמים מפני שהרוחות מלוות אותו, ובכל שעה שיושב בורחות ממנו".

ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב לַאֲנָשִׁים בְּמָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ, כָּךְ עוֹשִׂין לְנָשִׁים[19]. וּמַסְפִּידִין הַנָּשִׁים כַּאֲנָשִׁים בְּכָל מָקוֹם[20]. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין מִטַּת הָאִשָּׁה בָּרְחוֹב לְעוֹלָם[21], שֶׁזֶּה גְּנַאי לָאִשָּׁה[22], אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָתָהּ קְבוּרָתָהּ[23].

19) בבא בתרא שם. 20) כשמתה אמו של בן זזא, הספידה רבן גמליאל הספד גדול (ראש השנה כה, א). וכן במגילה כח, ב "רפרם הספיד לכלתו בבית הכנסת". 21) אפילו שלא בימי חול המועד, אלא בכל ימות השנה, ראה לעיל פרק י"א, הלכה ג. 22) להיות מונחת מתה ברחוב לעיני הכל. 23) מועד קטן כח, א, שנאמר (במדבר כ, א) "ותמת שם מרים ותיקבר שם" - סמוך למיתה קבורה, ולשון ה"נמוקי יוסף" למשנה שם: "שגנאי הוא לנשים החיות, כשאשה מתה עומדת [שוכבת] בתכריכיה לבושה לפני האנשים".

ו. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת[24] - אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם קִינִים וְנֶהִי[25], וְלֹא בְּרִכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26]. אֲבָל אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן דִּבְרֵי שֶׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[27] וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁים[28].

24) מן הקבר, לקברן במקום אחר. 25) דברי בכי ומספד. 26) מפורש בסמוך בהלכה הבאה. 27) שהוא ממית ומחייה, מוריד שאול ויעל (ירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה וכפירוש הטור ביורה דעה סימן תג). 28) דברי מוסר, הכובשים את לבו של אדם ומכניעים את יצרו.

ז. הַמְפַנֶּה אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: אִם שִׁדְרוֹ[29] קַיֶּמֶת - עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[30], וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[31], וּמַסְפִּידִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[32]; וְאִם אֵין שִׁדְרוֹ קַיֶּמֶת - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ, וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵלּוּ הֵן: בִּרְכַּת אֲבֵלִים - דְּבָרִים שֶׁאוֹמְרִים בְּבֵית הָאֵבֶל[33], תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים - שֶׁאוֹמְרִים בְּשׁוּרָה[34].

29) מערכת החוליות בגבו, וכן בבבא קמא טז, א "שדרו של אדם". 30) לנחמו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה א. 31) מועד קטן כה, א. אלא, ששם הנוסח: "שלדו קיימת" ומפרש רש"י: גופו קיים, ורבינו סובר, כיוון ששדרתו קיימת, הרי זה כ"שלדו קיים" שהשדרה היא עיקר בניין הגוף (לחם משנה). 32) ואין מספידים אפילו את החכם לאחר שנים עשר חודש למיתתו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה י, זה שהעבירו את ארונו ממקום למקום - מספידים הואיל ושלדו קיים ונקבר מחדש. 33) בברכת ה"טוב והמטיב" שבברכת המזון, שמוסיף בה דברים: דיין אמת, שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו וכו', כדברי רבינו בהלכות ברכות פרק ב, הלכה ח. ובירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה: ברכת אבלים - מה שאומרים בבית הכנסת, ומפרש ה"קרבן העדה" "ברוך מנחם אבלים", וכן בירושלמי פסחים פרק ח, הלכה ח. וראוי להעיר שבכתובות ח, ב אמרו: "ברכת אבלים ברחבה" ומפרש רש"י: כשמברים את האבל סעודה ראשונה משל אחרים, היו מברים אותו ברחבה (רחוב העיר), ומברכים שם ברכת אבלים, ונוסח הברכה מפורש בגמרא שם: "אחינו המיוגעים המדוכאים באבל הזה... ברוך מנחם אבלים". 34) ירושלמי פסחים שם. כשחזרו מקבורת המת היו עומדים בצד בית הקברות לנחמו, כמבואר לקמן פרק י"ג, הלכה א.

ח. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[35]; וְלָעֶרֶב - אֵין מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ צְרוּרִין לוֹ בִּסְדִינוֹ. וְאֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן קִינוֹת[36].

35) מועד קטן ח, א וכפירוש התוספות שם. ואותו היום נוהג בעטיפת הראש וכפיית המיטה... ורחיצה וסיכה. וכל מה שאסור באבל (כסף משנה בשם רבינו ירוחם). ולאו דווקא בעצמות אביו אלא גם על עצמות כל הקרובים, מתאבל עליהם ביום לקיטתן, בכל הדברים הנוהגים באבל (טור יורה דעה סימן תג). 36) כבר הזכיר זה רבינו לעיל הלכה ו, וכן משמיענו שאפילו על עצמות אביו ואמו אין אומרים קינות.

ט. אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַקְּטַנִּים. וּכֶן כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה רָאוּי לְהֵסָּפֵד? בְּנֵי עֲנִיִּים אוֹ בְּנֵי זְקֵנִים - בְּנֵי חָמֵשׁ[37]; וּבְנֵי עֲשִׁירִים - בְּנֵי שֵׁשׁ. אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת.

37) שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת (מועד קטן כד, ב וברש"י). ושם אמרו: "בני זקנים - כבני עניים".

י. תִּינוֹק שֶׁמֵּת: כָּל שְׁלֹשִׁים - יוֹצֵא בְּחֵיק[38], וְנִקְבָּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבִשְׁנֵי אֲנָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּאִישׁ אֶחָד וּבִשְׁתֵּי נָשִׁים, מִפְּנֵי הַיִּחוּד[39]. וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[40]. בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים[41] - יוֹצֵא בִּגְלוֹסְקָמָא[42] קְטַנָּה הַנִּטֶּלֶת בַּאֲגַפַּיִם[43]. וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[44]. בֶּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - יוֹצֵא בְּמִטָּה.

38) לבית הקברות, ולא בארון. 39) שאסור להתייחד

אפילו עם שתי נשים, מפני שדעתן קלה, ושתיהן נוחות להתפתות, אבל בשני אנשים מותר, שהאחד בוש מחבירו (קידושין פ, ב וברש"י). וכל זה בשעת אבל, שיצרו שבור ונכנע, אבל שלא בשעת אבלו, אפילו אנשים הרבה אסור להם להתייחד עם אשה אחת, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם, כדברי רבינו בהלכות איסורי ביאה פרק כ"ב, הלכה ח ובכסף משנה שם. 40) מועד קטן כד, ב. 41) יצא מחזקת נפל, אבל יום שלושים עצמו כיום שלפניו הוא (בכורות מט, א), והשווה לעיל פרק א, הלכה ו. 42) תיבה או ארון בלשון יוונית. "ויישם בארון במצרים" (בראשית נ, כו) מתרגם יונתן: ושוון יתיה בגלוסקמא. ונוסח הגמרא במועד קטן שם: דלוסקמא. ונוסח הערוך בכל המקומות בתלמוד: גלוסקמא. 43) בזרועות שני אנשים דרך כבוד (רש"י שם). 44) כשאר כל אדם (שם). ולדעת הרמ"א ביורה דעה סימן שדמ סעיף ד אין אומרים צידוק הדין וקדיש על תינוק "עד שיהיה בן יב חודש, שיצא במיטה".

1 **יא. כָּל הַיּוֹצֵא בְּמִטָּה - רַבִּים מַצְהִיבִין[45] עָלָיו; וְכֹל**
2 **שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּמִטָּה - אֵין רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו. וְכָל**
3 **הַנָּכָר לָרַבִּים[46] - רַבִּים מִתְעַסְּקִין בּוֹ[47]; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ**
4 **נָכָר לָרַבִּים - אֵין רַבִּים חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ. וּמָקוֹם**
5 **שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת לִפְנֵי הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לִפְנֵי**
6 **הַמִּטָּה[48]; לְאַחַר הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לְאַחַר הַמִּטָּה[49].**

45) שרויים בצער וסופדים. 46) שהיה רגיל לצאת מן הבית, והכירו אותו. 47) לספדו וללוותו. 48) ואין לחוש להרהור עבירה בשעת צער ואבל. 49) סנהדרין כ, א. ובירושלמי שם פרק ב, הלכה ד אמרו: לפני המיטה - שהן גרמו מיתה. לאחר המיטה - מפני כבוד בנות ישראל, שלא יהו (האנשים) מביטים בנשים. וביורה דעה סימן שנט סעיף א מסכם: "ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המיטה, ואין לשנות".

7 **יב. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת[50] - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתָן, וְאֵין**
8 **עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן בִּרְכַּת**
9 **אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים; אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ כְּשֵׁם**
10 **שֶׁאוֹמְרִין לוֹ עַל שׁוֹרוֹ וְעַל חֲמוֹרוֹ: הַמָּקוֹם יְמַלֵּא**
11 **חֶסְרוֹנְךָ[51].**

50) הכנענים. 51) ברכות טז, ב. ושם אמרו: "רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו, הוי איש טוב ונאמן, ונהנה מיגיעו, אמרו לו: אם כן, מה הינחת לכשרים".

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) סדר ניחום אבלים. מת שאין לו אבלים להתנחם עליו, כיצד עורכים לו אבל וניחומים. באיזה כלים מביאים את המאכל לבית האבל להברותו. שלבי זמן שונים באבילות, לבכי, להספד, לתספורת ולשאר חיובי אבל. החובה לדאוג ולפשפש במעשים לחזור בתשובה - בימי האבל.

12 **א. כֵּיצַד מְנַחֲמִין אֶת הָאֲבֵלִים? אַחַר שֶׁקּוֹבְרִין אֶת**
13 **הַמֵּת מִתְקַבְּצִין הָאֲבֵלִים וְעוֹמְדִין בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת,**
14 **וְכָל הַמְּלַוִּין אֶת הַמֵּת עוֹמְדִין סָבִיב לָהֶן שׁוּרָה לִפְנֵי**
15 **שׁוּרָה. וְאֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה, וְאֵין אֲבֵלִים מִן**
16 **הַמִּנְיָן[2].**

2) סנהדרין יט, א. הואיל והשורה אינה דבר של חיוב כמו כל המצוות, אלא תוקנה לנחם אבלים, אינו ראוי שהמתנחם יהיה ממנין המנחמים (רדב"ז), אבל זה ברור שהאבל מצטרף לברכת הזימון, בין לשלשה, בין לעשרה, שהרי חייב בכל המצוות (שם) וכן ביו"ד סי' שעט סעיף ה. וראה כתובות ח, ב.

17 **ב. הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין לִשְׁמֹאל הַמְנַחֲמִין, וְכָל**
18 **הַמְנַחֲמִין בָּאִין אֵצֶל הָאֲבֵלִים אֶחָד אֶחָד[3], וְאוֹמְרִים**
19 **לָהֶן: תִּנָּחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם[4]. וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ הָאָבֵל**
20 **לְבֵיתוֹ. וְכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת בָּאִין בְּנֵי**
21 **אָדָם לְנַחֲמוֹ, בֵּין שֶׁבָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת[5] בֵּין שֶׁלֹּא**
22 **בָּאוּ[6].**

3) סנהדרין שם. ופני האבלים מול פני המנחמים. 4) שם, לגבי כהן גדול המנחם את אחרים, והשווה לעיל פ"ז, ה"ו. 5) שעדיין לא נחמוהו כלל. 6) מנחמים אותו כל שבעה, ואפילו אלה שנחמוהו אתמול, כמו שאמרו (מו"ק כב, א) "אפילו בא ביום השביעי... והוא שבא ומצא מנחמים אצלו". ושם כא, א: "ואם באו פנים חדשות".

23 **ג. הָאָבֵל מֵסֵב בְּרֹאשׁ[7]. וְאֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב**
24 **אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ[8].**
25 **וְאֵין רַשָּׁאִין לוֹמַר דָּבָר עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל אֶת פִּיו**
26 **תְּחִלָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר; וּכְתִיב: אַחֲרֵי**
27 **כֵּן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ וְגוֹמֵר, וַיַּעַן אֱלִיפַז[9]. וְכֵיצַד**
28 **שֶׁנִּעְנַע בְּרֹאשׁוֹ - שׁוּב אֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב**
29 **אֶצְלוֹ, שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּהוּ יוֹתֵר מִדַּי[10].**

7) כתובות סט, ב, שנאמר (איוב כט, כה) "אבחר דרכם ואשב ראש... כאשר אבלים ינחם". ואמרו שם, קרא: ינָחם, שהמתנחם מושיבים אותו בראש לנחמו. 8) מאמר רב יהודה, הביאו הרי"ף למו"ק סוף פ"ג, ובגירסת הגמרא שלפנינו (כח, ב) איננו, גם ב"ילקוט שמעוני" לאיוב שם מביא מאמר זה בשם רבי. 9) אליפז היה ממנחמי איוב, ולא ענה דבר עד אשר איוב האבל פתח פיו (מו"ק כח, ב). 10) שם, כיון שהאבל אסור בשאילת שלום, בזמן שהוא רוצה לפטור את מנחמיו לביתם, הוא שוחה בראשו, כתלמיד השוחה לפני רבו ליתן שלום (רדב"ז בשם הרמב"ן).

30 **ד. מֵת שֶׁאֵין לוֹ אֲבֵלִים לְהִתְנַחֵם - בָּאִים עֲשָׂרָה בְּנֵי**
31 **אָדָם כְּשֵׁרִין וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ[11] כָּל שִׁבְעַת יְמֵי**
32 **הָאֲבֵלוּת[12], וּשְׁאָר הָעָם מִתְקַבְּצִין עֲלֵיהֶן. וְאִם לֹא**
33 **הָיוּ שָׁם עֲשָׂרָה קְבוּעִין - בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִתְקַבְּצִין**
34 **עֲשָׂרָה מִשְּׁאָר הָעָם[13] וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ[14].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין כו'".

והראב"ד השיג וכתב: "א"א זה אין לו שורש". ובפרק י"ד ה"ו כתב הרמב"ם שניחום אבלים הוא גמ"ח עם החיים ועם המתים. ויש לומר שזהו יסוד מחלוקתם שלדעת הרמב"ם ניחום אבלים הוא גמ"ח גם עם המתים ולכן גם במת שאין לו אבלים להתנחם "באים עשרה בני אדם כו'". אבל לדעת הראב"ד הוא גמ"ח עם החיים בלבד.

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 569)

11) במקום שמת שם. 12) לדעת הרדב"ז, אין הכוונה שישבו שם כל היום, כדרך שהאבל יושב בקביעות כל היום, אלא באים בכל יום בבוקר ובערב, בזמן שהציבור רגיל לבוא לנחם האבלים. 13) שלא ישבו אתמול כמתנחמים. 14) שבת קנב, א: "מת שאין לו מנחמים" וכו', ומפרש רבינו: כאילו היה מנוקד מִנחמים, שפירושו מתנחמים, שוודאי כל ישראל מנחמים הם, ולא תמצא אלא מת שאין לו אבלים להתנחם, ומתוך שלא הזכיר: אבלים, מכאן שעיקר ההקפדה שישבו עשרה אנשים בכל יום להתנחם, ושאר כל העם יבואו לנחמם (מרכבת המשנה).

1 **ה. הַכֹּל חַיָּבִין לַעֲמֹד בִּפְנֵי נָשִׂיא[15], חוּץ מֵאָבֵל**
2 **וְחוֹלֶה[16]. וּלְכָל הָעוֹמֵד מִפָּנָיו אוֹמֵר לוֹ 'שֵׁב', חוּץ**
3 **מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. שֶׁמַּשְׁמַע: יֵשֵׁב בְּאֶבְלוֹ, יֵשֵׁב בְּחָלְיוֹ[17].**

15) כשנכנס לבית־המדרש. 16) שקשה עליהם העמידה, זה מפני אבלו המדכאו, וזה בגלל חליו. 17) מו"ק כז, ב. "אלא אומר להם: המקום יברך אתכם אל תטרחו" ('נמוקי יוסף' שם).

4 **ו. מְכַבְּדִין וּמְרַבְּצִין[18] בְּבֵית הָאֵבֶל[19], וּמְדִיחִין קְעָרוֹת**
5 **וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת[20] וּצְלוֹחִיּוֹת[21], וּמַדְלִיקִין אֶת**
6 **הַנֵּרוֹת. אֲבָל אֵין מְבִיאִין שָׁם לֹא אֶת הַמַּגְמָר[22] וְלֹא**
7 **אֶת הַבְּשָׂמִים[23].**

18) מכבדים - מטאטאים; מרבצים - מזלפים מים על הרצפה להשכיב את האבק. 19) ואין בזה משום מלאכה לאבל (מו"ק כז, א). 20) כדים. 21) בקבוקים קטנים, ראה מלכים־ב ב, ב. 22) קטורת של בשמים, הנשרפים באש ומעלים ריחות נעימים. 23) שם, שאסור לאבל להתענג ולהתעדן, אבל כל זמן שהמת מוטל, מביאים בשמים לבית המת, או על המת עצמו, להעביר הריח הרע, אלא שאין מברכים על בשמים של מתים, כמבואר שם וב'נמוקי יוסף', והשווה הל' ברכות פ"ט, ה"ח.

8 **ז. אֵין מוֹלִיכִין לְבֵית הָאֵבֶל הַמַּאֲכָל שֶׁמַּבְרִין בּוֹ לֹא**
9 **בִּכְלֵי כֶסֶף וְלֹא בִּכְלֵי שַׁעַם[24] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֶלָּא בִּכְלֵי**
10 **נְסָרִים[25] שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ**
11 **אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ. וְאֵין מַשְׁקִין בִּזְכוּכִית לְבָנָה, אֶלָּא**
12 **בִּצְבוּעָה; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁאֵין יֵינוֹתֵיהֶן**
13 **טוֹבוֹת[26].**

24) עשויים מקליפת אַלון מיוחד. 25) בדפוס רומי ר"מ: בכלי נצרים. וכן הנוסח במו"ק שם. 26) ובזכוכית צבועה, אין מראה היין ניכר מבחוץ (שם).

14 **ח. אֵין שׁוֹתִין בְּבֵית הָאֵבֶל יָתֵר עַל עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת**
15 **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: שְׁלֹשָׁה קֹדֶם אֲכִילָה, וּשְׁלֹשָׁה בְּתוֹךְ**
16 **אֲכִילָה, וְאַרְבָּעָה לְאַחַר אֲכִילָה. וְלֹא יוֹסִיף, שֶׁמָּא**
17 **יִשְׁתַּכֵּר[27].**

27) כתובות ח, ב "התחילו היו שותים ומשתכרים, החזירו הדבר ליושנה". ומפרש רש"י: ליושנה עשר כוסות. אלא שרש"י שם מפרש, שהיו משקים בעיקר את האבל, ככתוב (משלי לא, ו) "יין למרי נפש", ואולי עם האבל היו שותים גם המנחמים. והרמב"ן - הובא בכסף־משנה - סובר, שלא ישתו אלא תוך הסעודה, שיין שבתוך הסעודה אינו משכר, וגם רבינו לא כתבה דרך חיוב אלא דרך שלילה, וראה לעיל פ"ד, ה"ו: "נקבר המת, הרי זה מותר... ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות". הרי שלכתחילה אין לו לשתות יין אלא בתוך הסעודה.

18 **ט. אֵין אוֹמְרִין שְׁמוּעָה[28] וְהַגָּדָה בְּבֵית הָאֵבֶל[29], אֶלָּא**
19 **יוֹשְׁבִין דָּוִין[30]. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין בִּפְנֵי הַמֵּת אֶלָּא**
20 **דְּבָרִים שֶׁל מֵת[31]. אֲבָל לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּפָנָיו אוֹ**
21 **בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אָסוּר[32].**

28) דברי הלכה. 29) לפי שמושכים הלב, ולא יתעסקו באבילות (מו"ק כג, א. וב'נמוקי יוסף' שם). ואפילו בסתם דברי חול, נכון להחמיר, כדי שיתן אל לבו אבילותו (רדב"ז). ובירושלמי מו"ק פ"ג, הובא ב"הגהות מיימוניות" אמרו: אין לאכול עם האבל רוב עם, שיצטרכו להתחלק לשני מקומות, וכן ביו"ד סי' שעח סעיף י. 30) מצטערים וכואבים. 31) דברי הספד וצרכי הוצאתו וקבורתו. 32) ברכות ג, ב. יח, א. כי הכל חייבים לספר בדברי תורה, והמת דומם, הרי זה "לועג לרש", והכתוב אומר (משלי יז, ה) "לועג לרש חרף עושהו" (רש"י), אבל דברי חולין, שאין גנאי למחריש בהם - אין לאסור, ומעשים בכל יום, שעוסקים בדברי חול בפני המת, במעמד רבנים קשישים ואין מוחים בידם (הגהות מיימוניות). וכל שהוא לכבוד המת, ודאי שמותר לומר בפניו. ועל זה סומכים לקרוא פסוקים בבית־הקברות, ודרשה לכבוד המת (כסף־משנה, וכן ביו"ד סי' שדמ סעיף יז). וראה לקמן פי"ד הי"ג, וכן בהלכה כה, ש"מושיבים ישיבה על קברו (=של מלך) שבעה ימים", ובביאורנו שם.

22 **י. אֵין בּוֹכִין עַל הַמֵּת יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים, וְאֵין**
23 **מַסְפִּידִין יָתֵר מִשִּׁבְעָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
24 **בִּשְׁאָר הָעָם; אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - הַכֹּל לְפִי**
25 **חָכְמָתָן. וְאֵין בּוֹכִין עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין**
26 **לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְתִיב: וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל**
27 **מֹשֶׁה[34]. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ.**
28 **אֵין לָנוּ בְּחָכְמָה גָּדוֹל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וּשְׁנַיִם עָשָׂר**
29 **חֹדֶשׁ בִּלְבַד נִסְפַּד[35]. וְכֵן חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ לְאַחַר**
30 **שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[36] - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[37].**

33) מו"ק כז, ב. שנאמר (ירמיה כב, י) "אל תבכו למת ואל תנודו לו" - אל תבכו, יותר מדאי; ואל תנודו לו, יותר מכשיעור, שלשה - לבכי, ושבעה - להספד. 34) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציוה להושיב ישיבה אחריו עם מלאת שלשים יום למותו, אמר: איני עדיף ממשה רבינו וכו'. 35) שם. עד שלשים יום ספדו ביום ובלילה, מכאן ואילך ספדו ביום ולמדו בלילה, או להיפך. 36) משמת. 37) אפילו ביום שמועה. שכן מצינו (יבמות עט, א) שדוד המלך רצה להספיד את שאול המלך ולא הספידו, כיון שכבר עברו שנים עשר חודש מנפילתו, ומפרש רש"י: "שאין דרך כבוד לספוד אחר י"ב חודש, אחר שנתקבלו תנחומין על המת, כאמור במועד קטן כא, ב".

1 **יא. אַל יִתְקַשֶּׁה[38] אָדָם עַל מֵתוֹ יָתֵר מִדַּי. שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ. כְּלוֹמַר: יָתֵר מִדַּי[39].**
3 **שֶׁזֶּהוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; וְהַמְצַעֵר [עַצְמוֹ יוֹתֵר] עַל**
4 **מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה טִפֵּשׁ. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה?**
5 **שְׁלֹשָׁה לִבְכִּי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתִסְפֹּרֶת**
6 **וְלִשְׁאָר הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים[40].**

38) מרבה להתאבל. 39) מו"ק כז, ב ושם אמרו: "המתקשה על מתו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה". וב"פתחי תשובה" ליו"ד סי' שצד ס"ק א, מביא בשם 'ספר חסידים': אדם שמת בנו או בתו אל ינשק אותם, ושאר מתים - סובר ה"פתחי תשובה" שמותר לנשקם, ככתוב (בראשית נ, א) ביעקב אבינו "ויבך (=יוסף) עליו וישק לו". 40) המנויים לעיל פ"ו ה"ב, ובמו"ק שם אמרו: "מכאן ואילך, אמר הקב"ה: אי אתם רחמנים בו יותר ממני".

7 **יב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים - הֲרֵי**
8 **זֶה אַכְזָרִי[41]. אֶלָּא יִפְחַד וְיִדְאַג וִיפַשְׁפֵּשׁ[42] בְּמַעֲשָׂיו**
9 **וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁמֵּת - תִּדְאַג**
10 **כָּל הַחֲבוּרָה כֻּלָּהּ[43]. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים**
11 **יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ[44];**
12 **וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - [כְּאִלּוּ הִיא] מֻנַּחַת בְּקֶרֶן**
13 **זָוִית; מִכָּאן וְאֵילָךְ[45] - [כְּאִלּוּ] עוֹבֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ בַּשּׁוּק[46].**
14 **כָּל זֶה לְהָכִין עַצְמוֹ, וְיַחֲזֹר[47] וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ. וַהֲרֵי**
15 **הוּא אוֹמֵר: הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ. מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ**
16 **לְהָקִיץ וְלָחוּל.**

41) שאין לבו מתרגש ומשתתף בצרת קרובו וחבירו. 42) ימשמש ויבדוק. "ויחפש, בגדול החל" (שם מד, יב) מתרגם הירושלמי: ופשפש. 43) שבת קו, א. ומפרש רש"י: ייראו מן המיתה. 44) מו"ק כז, ב. ושם הנוסח: בין שתי ירכותיו. וברי"ף שם: בין כתפיו, ומפרש ה'נמוקי יוסף': שאילו זוקף ראשו, היתה דוקרתו מאחוריו, וכל כך יעמוד בכובד ראש. 45) עד י"ב חודש. 46) מו"ק שם. שמידת הדין מתוחה נגדו. ובירושלמי שם פ"ג, ה"ז: "שכל אותה השנה, הדין מתוח כנגד המשפחה... כל שבעה - החרב שלופה, עד שלשים - היא רופפת, לאחר שנים־עשר חודש - היא חוזרת לתערה, למה הדבר דומה? לכיפה של אבנים, כיון שנתערערה (=נזדעזעה) אחת מהן, נתערערו כולן... ואם נולד בן זכר באותה המשפחה, נתרפאת כל אותה המשפחה". 47) ובכ"י תימן: לחזור בתשובה וכו'.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) מתבארת בו מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, לנחם אבלים, להכניס הכלה וללוות האורחים וכו'. גודל ערך מצות הכנסת אורחים והלויתם לדרכם. זמני ביקור חולים. ביטול מלאכה ותלמוד תורה להוצאת תלמיד חכם לקבורה. נחום אבילי גוים וביקור חוליהם. איסור הנאה מבתי קברות, בנין הקבר, המת וכל תכריכיו והכלים הנזרקים על מטתו מחמת צער. הכבוד שעושים למלך או נשיא שמתו.

17 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לְבַקֵּר חוֹלִים, וּלְנַחֵם**
18 **אֲבֵלִים, וּלְהוֹצִיא הַמֵּת, וּלְהַכְנִיס הַכַּלָּה[2], וּלְלַוּוֹת**
19 **הָאוֹרְחִים[3], וּלְהִתְעַסֵּק בְּכָל צָרְכֵּי הַקְּבוּרָה: לָשֵׂאת עַל**
20 **הַכָּתֵף[4], וְלֵילֵךְ לְפָנָיו[5], וְלִסְפֹּד, וְלַחְפֹּר, וְלִקְבֹּר[6]. וְכֵן**
21 **לְשַׂמֵּחַ הַכַּלָּה וְהֶחָתָן, וּלְסַעֲדָם בְּכָל צָרְכֵיהֶם[7]. וְאֵלּוּ**
22 **הֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבְּגוּפוֹ, שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר[8]. אַף**
23 **עַל פִּי שֶׁכָּל מִצְוֹת אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל**
24 **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ[9] - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹצֶה**
25 **שֶׁיַּעֲשׂוּ אוֹתָם לְךָ אֲחֵרִים, עֲשֵׂה אַתָּה אוֹתָן לְאָחִיךָ**
26 **בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת[10].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים"..

מצות ניחום אבלים אינה מצוה שבגופו דווקא ואפשר לעשותה על ידי שליח (כמו שמצינו בדוד המלך ש"ב פ"י פ"ג) ואף על ידי מכתב.

ומה שכתב "ואלו הן מצות שבגופו" הוא להבדילה מן הצדקה שנזכרה בה"ג שם.

ועוד יש להוכיח ממה שכתב (פי"ד ה"ו) שהוא גמ"ח עם החיים ועם המתים, ופשיטא שלמתים אין נפק"מ אם בא במכתב או על ידי שליח.

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 569)

~ נקודות משיחות קודש ~

"עשה אותם אתה לאחיך בתורה ובמצות".

יש שלמדו מכאן שמצות אהבת ישראל היא רק לרעך בתורה ומצוות, ואילו את הרשע מותר או מצוה לשנוא. אבל כבר העירו באחרונים מזה שלומדין מהפסוק ואהבת **לרעך** כמוך "ברור לו מיתה יפה" שכולל גם את הרשע (המחויב במיתה) ורק מסית נתמעט בפירוש ממצות אהבת ישראל.

ומוכח מזה שהמצוה לשנוא את הרשע היא לא מפני שנתמעט מהלשון "ואהבת לרעך כמוך" אלא שהוא ציווי בפני עצמו. וכן מוכח מתניא (פרק ל"ב) שגם אלו שמצוה לשנוא אותם, מצוה לאהבם גם כן.

וכן מוכח גם מלשון הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"ג) שסתם "לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו".

(על פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 217 הערה 17)

~ נקודות משיחות קודש ~

"... הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך....עשה אותם אתה לאחיך בתורה ומצות".

מדבריו משמע שמצות "ואהבת לרעך כמוך" אינה רק על הרגש האהבה שבלב אלא גם על המעשה -"עשה לאחיך.."

וכן משמע ממה שכתב בהלכות דעות (פ"ו ה"ג) "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל...כו' לפיכך צריך שיספר בשבחו ולחוס על ממונו כו'" היינו גם עשיה בפועל ולא רק הרגש הלב.

(על פי לקו"ש חלק עמוד 58 הערה 22)

2) לחופה. 3) בדרכם למקומם. 4) השווה לעיל פ"ד, ה"ב: "וסובלים את המת על הכתף עד בית־הקברות", ובביאורנו שם. 5) לפני מיטתו. 6) מו"ק כח, ב: "היה רבי מאיר אומר: "והחי יתן אל לבו" (קהלת ז, ב) - דברים של מיתה. אם ספד - יספדוהו; אם קבר - יקברוהו; אם טען (נשא) יטענוהו" וכו'. וראה לעיל פי"ב ה"ב, ובביאורנו שם. 7) ברכות ו, ב: "ואם משמחו (לחתן), מה שכרו? זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות" וכו'. ובכתובות יז, א אמרו: "רבי יהודה בר אילעי היה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, ואומר: כלה נאה וחסודה". 8) פאה פ"א, מ"א: "אלו דברים שאין להם שיעור... וגמילות חסדים". ואמרו בירושלמי שם ה"א: במה דברים אמורים בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור, שהרי נמנו באושא, שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה. 9) וכדברי ה"תורת כהנים" שם: "רבי עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה". 10) פרט לגוי שאינו בתורה ובמצוות. וראה שבת לא, א "דעלך סני, לחברך לא תעביד, זוהי כל התורה כולה". ובבבא־מציעא ל, ב דרשו: "והודעת להם את הדרך (שמות יח, כ) - זו גמילות חסדים; אשר ילכו - זה ביקור חולים; בה - זו קבורה; אשר יעשון - זו לפנים משורת הדין". והשווה "ספר המצוות" לרבינו שורש א. והרמב"ן שם משיג על רבינו, ולדעתו ניחום אבלים וביקור חולים וכן קבורת המת - הן מצוות מן התורה, שכל אלו גמילות חסדים הן, ובכלל: ואהבת לרעך כמוך, הן. וכבר אמרו (סוטה יד, א) "אחרי ה' אלקיכם תלכו... הלך אחר מדותיו של הקב"ה, ...הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים; הקב"ה ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים; הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים". ורבינו סובר, שכל אלה אינם אלא אסמכתאות, ואינם אלא מדבריהם, שהרי בפירוש אמרו (סנהדרין ע, ב): אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה, דבר שהוא מצוה - תנחומי אבלים; דבר עבירה - תענית ציבור, ומפרש רש"י: תנחומי אבלים - תקנת חכמים בעלמא הוא, וכן פירש רבינו לעיל הל' ממרים פ"ז, ה"ב.

1 **ב. שְׁכַר הַלְוָיָה[11] מְרֻבֶּה מִן הַכֹּל[12]. וְהוּא הַחֹק**
2 **שֶׁחָקְקוּ אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְדֶרֶךְ הַחֶסֶד שֶׁנָּהַג בָּהּ:**
3 **מַאֲכִיל עוֹבְרֵי דְרָכִים, וּמַשְׁקֶה אוֹתָן, וּמְלַוֶּה אוֹתָן[13].**
4 **וּגְדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה,**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[14]. וְלוּוִים יוֹתֵר**
6 **מֵהַכְנָסָתָן. אָמְרוּ חֲכָמִים: כֹּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה - כְּאִלּוּ**
7 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים[15].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר וירא והנה שלושה אנשים".

לכאורה קשה מה הראיה מפסוק זה והיה לו להביא הראיה שהביאה הגמרא מהמשך הפסוקים (שבת קכ"ז) "ויאמר אדני- אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך כו'" כי משם הראיה שאאע"ה הקדים האורחים לשכינה.

ועוד קשה לשון הרמב"ם בהלכה א' "מצות־עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה **וללוות האורחים**" שהוא שינוי מלשון המשנה - "הכנסת אורחים".

והביאור בזה: בפעולה של כל גמילות חסדים, ישנם שני עניינים: האחד הוא מילוי מחסורו של חברו (בחפצא), והשני הוא מידת החסד הנדרשת מהאדם (מצד הגברא). כעין זה הוא בהכנסת אורחים שהמצוה היא סיפוק צרכיהם במאכל משתה ולינה, ובנוסף מצד מדת החסד של המארח צריכה להראות מצדו גם התעניינות ושימת לב לאורח.

זה החידוש במצות הכנסת אורחים, שגם סיפוק צרכי האורח אינו יכול להעשות באופן סתמי אלא חייב להיות תוך התעניינות ושימת לב של המארח. לכן הגדיר הרמב"ם את חיוב מצות הכנסת אורחים - "ללוות האורחים" ללמדך שגם סיפוק צרכיהם צריך להעשות בשימת לב והתעניינות בדיוק כמו בליווי האורחים.

ומעתה יובן גם מדוע הביא הרמב"ם הראיה מהפסוק "וירא והנה שלושה אנשים כו'" כי רק שם מודגשת שימת לבו של אברהם אבינו לאורחים, שאף שהיה עסוק בהקבלת פני השכינה שהיא תענוג עילאי, היתה בו שימת הלב לאורחים שנראו לעיניו מרחוק.

(על פי לקו"ש חלק כ"ה ע' 70)

11) בכת"י תימן: הלווי. 12) סוטה מו, ב: "ששכר הלוויה אין לה שיעור". 13) "ואברהם הולך עמם לשלחם - המשל אומר: האכלת, השקית, תלווה, כך: ואברהם הולך עמם לשלחם" (מדרש בראשית רבה, פמ"ח, אות כ). ובמדרש "שוחר טוב" פל"ז, אמרו: ויטע א'ש'ל' בבאר שבע - אכילה, שתיה לויה. וכן ברש"י סוטה י, א ד"ה פונדק. 14) וירא וירץ לקראתם, הרי שהניח את השכינה, והלך לקבל האורחים (שבת קכז, א). 15) סוטה מו, ב "שאלמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות, שנאמר (מלכים־ב

ב, כג־כד) ויעל משם... ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו... ויקללם בשם ה', ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים". וכך אמרו שם: "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו - וכי על לבנו עלתה, שבית־דין שופכים דמים? אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה".

1 **ג. כּוֹפִין לִלְוָיָה[16] כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לִצְדָקָה[17]. וּבֵית דִּין**
2 **הָיוּ מְתַקְּנִין שְׁלוּחִין לְלַוּוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם**
3 **לְמָקוֹם. וְאִם נִתְעַצְּלוּ בְּדָבָר זֶה - מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ**
4 **שָׁפְכוּ דָמִים[18]. אֲפִלּוּ הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת**
5 **- יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה[19]. וְכַמָּה שִׁעוּר לְוָיָה שֶׁחַיָּב אָדָם**
6 **בָּהּ? הָרֵב לַתַּלְמִיד - עַד עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר[20]. וְהָאִישׁ**
7 **לַחֲבֵרוֹ - עַד תְּחוּם שַׁבָּת[21]. וְהַתַּלְמִיד לָרַב - עַד**
8 **פַּרְסָה[22]. וְאִם הָיָה רַבּוֹ מֻבְהָק[23] - עַד שָׁלֹשׁ**
9 **פַּרְסָאוֹת[24].**

16) את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו לדרך, שילווהו (סוטה מו, ב). 17) לתת צדקה, ראה הל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. 18) סוטה שם. שהמהלך יחידי בדרך צפוי לסכנת לסטים. וב"תפארת ישראל" למשנה שם (פ"ט, מ"ו) מנמק: "ואפשר שלכך נהרג מלסטים, שחשבוהו כאיש שאין לו אוהבים לדרוש דמו". 19) שם. "בשביל ארבע פסיעות שליוה פרעה לאברהם, שנאמר: ויצו עליו פרעה אנשים וגו', נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה". 20) שבעים אמה ושיריים שנותנים אותן עבור (=בליטה) לעיר, ומהן והלאה מודדים תחום שבת (רא"ש לנדרים נו, ב). 21) שהוא אלפיים אמה מחוץ לעיר. 22) ארבעה מילים, ומיל הוא שיעור תחום שבת. 23) שרוב חכמתו קיבל ממנו. 24) סוטה, שם.

10 **ד. בִּקּוּר חוֹלִים - מִצְוָה עַל הַכֹּל[25]. אֲפִלּוּ גָּדוֹל**
11 **מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן. וּמְבַקְּרִין הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל**
12 **הַמּוֹסִיף - מְשֻׁבָּח. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ[26]. וְכָל**
13 **הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - כְּאִלּוּ נָטַל חֵלֶק מֵחָלְיוֹ[27] וְהֵקֵל**
14 **מֵעָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר - כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים[28].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל המבקר את החולה כאלו נטל חלק מחליו והקל מעליו".

ענינו של ביקור חולים הוא הקלה מייסורי החולה ויש בו הבאת סיוע לרפואתו, ואף שבגמרא משמע שהוא דווקא בבן גילו הוא לעניין אחד מששים, אבל ברמב"ם משמע שהוא הדין ב"כל המבקר" אף שאינו בן גילו, ואולי משום כך שינה ולא כתב "נוטל אחד מששים" אלא "כאילו" נטל "חלק" מחליו.

ובמאירי כתב (נדרים לט, ב.) "שהמבקר מיקל בחליו של חולה... ובני גילו ר"ל שביקורם ערב עליו שמצד הנאתו מהם חליו מיקל כו'".

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 64 והע' 23)

25) נדרים לט, ב: "רמז לביקור חולים מן התורה, מניין? שנאמר (במדבר טז, כט): אם כמות כל האדם ימותון אלה, ופקודת כל האדם יפקד עליהם וגו' - שהם חולים ומוטלים בעריסתם, ובני אדם מבקרים אותם (=ופקודת - לשון ביקור), מה הבריות אומרים: לא ה' שלחני. 26) על החולה, שאם זה מכביד עליו, יכנס לחדר החיצון לשאול עליו אצל בני־ביתו ('בית יוסף' ליו"ד סי' שלה). 27) כל אחד נוטל חלק מששים ממה שהשאירו המבקרים הראשונים (נדרים שם). ושם הדגישו: "ובבן גילו", שאינו נוטל חלק מששים אלא בן גילו, ומפרש רש"י: בחור כמותו, או זקן לזקן. והר"ן שם, מפרש: שנולד המבקר במזל של חולה. 28) שם מ, א "מעשה בתלמיד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו (בציווי רבי עקיבא), היה אומר לו: רבי, החייתני. יצא ר"ע, ודרש: כל מי שאינו מבקר חולים, כאילו שופך דמים", שהמבקר עושה לחולה כל צרכיו. וכתב ה'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שלה, אפילו בימינו שהחולה שוכב על המיטה, ואין אבק הארץ מזיק לו, דעתו של אדם צלולה ונוחה כשהבית נקי. וגם רוח רעה שורה על מקום מיאוס, וחולה צריך לשמור נפשו יותר מאדם אחר, שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, ולפיכך יזהרו לכבד ולרבץ לפניו.

15 **ה. אֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי**
16 **וָהָלְאָה[29]. וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד[30] - מְבַקְּרִין**
17 **אוֹתוֹ מִיָּד[31]. וְאֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה לֹא בְּשָׁלֹשׁ**
18 **שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי**
19 **שֶׁהֵזֵן[32] מִתְעַסְּקִין בְּצָרְכֵי הַחוֹלֶה. וְאֵין מְבַקְּרִין לֹא**
20 **חוֹלֵי מֵעַיִם וְלֹא חוֹלֵי הָעַיִן וְלֹא מְחוֹשֵׁי הָרֹאשׁ,**
21 **מִפְּנֵי שֶׁהַבִּקּוּר קָשֶׁה לָהֶן[33].**

29) שלא ירע מזלו, ואולי בבקשה מועטת שיבקש שונא רעתו, יתוסף חליו (שם וברא"ש). 30) בבת אחת. 31) ירושלמי פאה פ"ג, ה"ז. ושם אמרו: הקרובים נכנסים אליו מיד, אפילו בחולי רגיל. 32) צ"ל: שבהן. כלומר, באותן השעות. וכן נראה מלשון ה'בית יוסף' ליו"ד סי' שלה. וראוי להעיר, שבנדרים מ, א נימקו הטעם, שכל חולה מיקל עליו חליו בשעות הבוקר, ולא יחוש המבקר לבקש עליו רחמים, ובשלש שעות האחרונות - מכביד עליו חליו - ויתייאש מלבקש עליו רחמים. ורבינו חידש טעם משלו לפי בקיאותו בחליים (רדב"ז). 33) שם מא, א חולי מעיים - משום בושה; חולי עין וראש, שהדיבור קשה להם. ומסיים השו"ע ביו"ד סי' שלה סעיף ח: "אלא נכנסים בבית החיצון, ושואלים ודורשים בו".

22 **ו. הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גַּבֵּי**
23 **מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא**
24 **עַל גַּבֵּי מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְלֹא לְמַעְלָה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו[34].**
25 **אֶלָּא מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְמַטָּה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו, וּמְבַקֵּשׁ**
26 **עָלָיו רַחֲמִים וְיוֹצֵא[35].**

34) שבת יב, ב "מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה", ולפיכך מתעטף מאימת שכינה, כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדים (רש"י שם). ודוקא כשהחולה

שוכב על הארץ, שהיושב גבוה ממנו. אבל כששוכב על המיטה, מותר לישב על כסא (יו"ד סי' שלה סעיף ג). 35) שאומר: המקום ירחם עליו בתוך חולי ישראל (שבת שם). ובבבא־בתרא קטז, א אמרו: "כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר (משלי טז, יד): חמת מלך מלאכי מות, ואיש חכם יכפרנה". - ומנהג זה בצרפת, שכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, מבקש לפני הרב התופס ישיבה, שיברך אותו. ומזה נהגו בכל המדינות לברך החולה בבית הכנסת, ולבקש עליו רחמים (דרכי משה ל'טור' יו"ד סי' שלה אות ב).

1 **ז. יִרְאֶה לִי, שֶׁנֶּחְמַת אֲבֵלִים קוֹדֵם לְבִקּוּר חוֹלִים;**
2 **שֶׁנִּחוּם אֲבֵלִים גְּמִילוּת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם**
3 **הַמֵּתִים[36].**

36) והרדב"ז מהסס בזה, כי יש מקום להעדיף ביקור חולים על ניחום אבלים, שהמבקר את החולה גורם לו שיחיה, ואם לא ביקרו כאילו שופך דמים, כמבואר לעיל ה"ד, ואילו ניחום אבלים אין בו מעלות אלו. וכדברי רבינו נראה, ממה שאמרו (שבת יב, ב) "בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת" - הרי שהקדימו ניחום אבלים לביקור חולים, ואע"פ שבסוכה מא, ב אמרו: "כך היה מנהגם של אנשי ירושלים... הולך לבקר חולים ולנחם אבלים - לולבו בידו" - שם ברגל, הואיל ואין בו אבילות, אפילו בדברים שבצנעה, צער האבל מועט. ולפיכך ביקור חולים קודם (אור שמח).

4 **ח. מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו מֵת וְכַלָּה - מַנִּיחַ אֶת הַכַּלָּה**
5 **וּמִתְעַסֵּק עִם הַמֵּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: לֵב חֲכָמִים בְּבֵית**
6 **אֵבֶל וְגוֹמֵר[37]. מֵת וְכַלָּה שֶׁפָּגְעוּ זֶה בָּזֶה בַּדֶּרֶךְ -**
7 **מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת[38] מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה[39]. וְזֶה וָזֶה עוֹבְרִין**
8 **מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[40].**

37) וסוף הפסוק: ולב כסילים בבית שמחה. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "אבל חסידים הראשונים, היו מקדימים לבית האבל מלבית המשתה, שנאמר: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה" וגו'. 38) דרך צדדית. 39) והכלה עוברת עם אורחיה בדרך המלך, באופן שמקדימים את הכלה תחילה (כתובות יז, א), ובמס' שמחות פי"א, מנמקים: שכבוד החי קודם לכבוד המתים. 40) שכבוד המלך עדיף משניהם, שנאמר: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, ואין כבודו להמתין עד שהמת או הכלה יעברו מלפניו (כתובות שם). ובמס' שמחות שם, אמרו: "אגריפס המלך עבר לפני הכלה (=נכנס לרחוב צדדי, וחיכה עד שמסע הכלה יעבור תחילה), ושיבחוהו חכמים, אמרו לו מה ראית? אמר להם: אני נוטל כתר בכל יום, וזאת תטול כתריה שעה אחת". ולדעת הרמב"ן - הובאה ב'טור' יו"ד סי' שס, הכנסת כלה קודמת לקבורת המת, ולאחר שנכנסה לחופה, תנחומי אבל קודמים לשמחת חתן וכלה, וכן הבראת האבל קודמת למשתה חתן, ש"החתן מאכיל את האחרים, והאבל אינו אוכל עד שיאכילוהו אחרים".

9 **ט. מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת[41] וּלְהַכְנָסַת**
10 **הַכַּלָּה[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ;**
11 **אֲבָל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְכּוֹ[43] - אֵין מְבַטְּלִין[44]. וְכֹל שֶׁאֵין**
12 **מִתְעַסְּקִין בַּתּוֹרָה - חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ[45].**

41) ללוותו לקבורה. 42) ללוותה מבית אביה לבית חופתה (רש"י למגילה כט, א). 43) שיש לכל־הפחות עשרה אנשים, לעמידה בשורה ולקדיש ולברכת אבלים (רמב"ן ב'טור' יו"ד סי' שסא). 44) מגילה, שם. 45) אפילו יש לו כל צרכו, וביחוד מי שהוא יושב ובטל, מוטב שיתעסק עם המת מלהבטל (רדב"ז). ובשו"ע יו"ד סי' שסא סעיף א: "ותינוקות של בית רבן אין מתבטלים כלל", שהרי אפילו לבנין בית־המקדש אין מבטלים אותם, כמבואר בשבת קיט, ב.

13 **י. מֵת אֶחָד בָּעִיר - כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת**
14 **מְלָאכָה עַד שֶׁיְּקַבְּרוּהוּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק**
15 **בִּצְרָכָיו - מֻתָּרִין[46].**

46) מועד קטן כז, ב. אבל מבטלים מלאכתם להוצאתו, כמבואר לעיל ה"ט. וביו"ד סי' שסא סעיף ג, פסק: "הרואה את המת ואינו מלווהו, עובר משום לועג לרש, ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ארבע אמות".

16 **יא. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת, אֲפִלּוּ הָיוּ עִמּוֹ עַד שִׁשִּׁים**
17 **רִבּוֹא - מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאָתוֹ[47]. הָיוּ שִׁשִּׁים**
18 **רִבּוֹא - אֵין מְבַטְּלִין. וְאִם הָיָה מְלַמֵּד לַאֲחֵרִים[48] -**
19 **אֵין לוֹ שִׁעוּר, אֶלָּא מְבַטְּלִין הַכֹּל לְהוֹצָאָתוֹ[49].**

47) כתובות יז, א "נטילתה כנתינתה - מה נתינתה (=של תורה בסיני), בששים רבוא, אף נטילתה (=כשמת ותלמודו בטל) בששים רבוא". 48) מרביץ תורה ברבים. 49) שם.

20 **יב. קוֹבְרִין מֵתֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וּמְנַחֲמִין אֲבֵלֵיהֶם,**
21 **וּמְבַקְּרִין חוֹלֵיהֶם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[50].**

50) גיטין סא, א. ובתוספתא שם פ"ג הי"ח: "מנחמים אבלי גוים מפני דרכי שלום", והשווה הל' מלכים פ"י הי"ב, ובביאורנו שם. והוא־הדין שמלווים מתי גוים מפני דרכי שלום, כמבואר ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' שפז, בשם ה'כלבו'. וכן מספידים אותם, כמבואר בתוספתא גיטין הנ"ל.

22 **יג. בָּתֵּי הַקְּבָרוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. כֵּיצַד? אֵין אוֹכְלִין**
23 **בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן[51], וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה,**
24 **וְלֹא קוֹרִין בָּהֶן, וְלֹא שׁוֹנִין[52] בָּהֶן. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר:**
25 **אֵין נֵאוֹתִין[53] בָּהֶן, וְלֹא נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ[54]. לֹא**
26 **יֵלֵךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר וּתְפִלִּין בְּיָדוֹ[55]**
27 **וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם. וּבְרָחוֹק אַרְבַּע**
28 **אַמּוֹת - מֻתָּר[56].**

51) שזוהי קלות ראש, ובמגילה כט, א שנינו: "אין נוהגים בהם קלות ראש". וכשם שבבתי־כנסת שנינו שם כח, א: אין אוכלים ושותים בהם, ומפרש רש"י שם, משום קלות ראש, שמקילים אותם, כך הדין בבתי הקברות (ביאור

הגר"א ליו"ד סי' שסח ס"ק א). 52) משנה. שהרי זה "לועג לרש", שהמת אינו קורא ואינו שונה (ברכות יח, א). 53) נהנים, כלשון המשנה (ברכות נא, ב) "אין מברכים על הנר - עד שיאותו לאורו". ומפרש רש"י: שיהנו. וכנראה שלמד רבינו דין איסור הנאה בבית־הקברות מדין בתי־הכנסת, שנאמר בהם (מגילה כח, ב) "ואין ניאותים בהם", והשווה הל' תפילה פי"א, ה"ו. 54) כגון לעשות בהם צרכיו, כמפורש בירושלמי ברכות פ"ב ה"ג, ובמגילה כט, א שנינו: "אין מרעים בהם בהמה... ואין מלקטים בהם עשבים... מפני כבוד מתים". 55) אפילו כשהוא אוחזן בידו, וקל־וחומר כשהן על ראשו, שהוא מקיים בהן המצוה, הרי זה "לועג לרש". ובברכות יח, א הנוסח: "ותפילין בראשו". 56) ברכות שם. וכל שהוא לכבודו של מת - מותר, כמבואר לעיל פי"ג ה"ט, בביאורנו. והשווה הל' תפילין פ"ד, הכ"ג.

1 **יד. הַמּוֹלִיךְ עַצְמוֹת[57] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - לֹא יִתְּנֵם**
2 **בְּדִסְקִיָּא[58] וְיַנִּיחֵם עַל גַּבֵּי חֲמוֹרוֹ וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי**
3 **שֶׁנּוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג בִּזָּיוֹן[59]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי**
4 **הַגַּנָּבִים וּמִפְּנֵי הַלִּסְטִים - מֻתָּר.**

57) עצמות המת. 58) מרצוף (שק) של עור. 59) ברכות יח, א והשווה הל' ספר תורה פ"י הי"א, ושם מסיים רבינו: "ואם אין שם פחד, מניחו (ספר התורה) בחיקו, כנגד לבו, והוא רוכב על הבהמה והולך". ובנוגע לעצמות, מפשילן לאחוריו על החמור, כמבואר ביו"ד סי' תג, סעיף י.

5 **טו. אֵין מְפַנִּין[60] אֶת הַמֵּת מִקֶּבֶר לְקֶבֶר, אֲפִלּוּ מִבָּזוּי**
6 **לְמְכֻבָּד[61]. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[62] - מְפַנֵּהוּ אֲפִלּוּ**
7 **מִמְּכֻבָּד לְבָזוּי[63].**

60) מעבירים. 61) ירושלמי מו"ק פ"ב, ה"ד. ומפרש ה"קרבן העדה" שהבלבול קשה למתים, שמתייראים מיום הדין, ובשמואל הוא אומר (שמואל־א כח, טו) "למה הרגזתני להעלות אותי", ומפרש הרד"ק, שהיה מפחד מיום הדין, כי סבר שקוראים אותו לדין. 62) שהקבר השני, הוא בשדה המת. 63) ירושלמי שם, "ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו", והשווה הל' יו"ט, פ"ח ה"ט. ואם נתנוהו שם על־מנת לפנותו - מותר בכל ענין, וכן מותר לפנותו כדי להעלותו לארץ ישראל (כסף־משנה, וכן ביו"ד סי' שסג סעיף א).

8 **טז. אֵין קוֹבְרִין מֵת עַל גַּבֵּי מֵת, וְלֹא שְׁנֵי מֵתִים**
9 **כְּאֶחָד, שֶׁבִּזָּיוֹן הוּא[64]. וְקָטָן הַיָּשֵׁן עִם אִמּוֹ - נִקְבָּר**
10 **עִמָּהּ[65].**

64) שמחות פי"ג. אלא־אם־כן היה דופן הקבר מפסיק ביניהם. ובנוגע לקבורת מת על גבי מת - דוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים, אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים - מותר ('טור' יו"ד סי' שסב). ונראה שהכל תלוי בטיב העפר, שאם היא אדמת סלע או קרקע קשה, אפילו אין ביניהם אלא הפסק כלשהו מותר, וכן אמר רבן שמעון בן גמליאל (בבא־בתרא קא, א) "הכל לפי הסלע" (רדב"ז). 65) מס' שמחות שם: "רבי יהודה אומר: האיש נקבר עם בתו הקטנה, והאשה עם בנה הקטן, ועם בן־בנה הקטן, זה הכלל: כל שישן עמו בחייו, נקבר עמו במותו" (לפי נוסח הרמב"ן ב"תורת האדם" הובא ב'טור' יו"ד סי' שסב).

11 **יז. עֲפַר הַקֶּבֶר - אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁאֵין קַרְקַע**
12 **עוֹלָם נֶאֱסֶרֶת[66]. אֲבָל קֶבֶר הַבִּנְיָן[67] - אָסוּר בַּהֲנָאָה.**

66) שנאמר (מלכים־ב כג, ו) "וישלך את עפרה (=של האשירה) על קבר בני העם", מקיש (השוה) קבר בני העם לעבודה־זרה, מה ע"ז אינה נאסרת במחובר לקרקע, שכתוב "אלהיהם על ההרים" - ולא ההרים אלהיהם (=אין ההר נאסר כעבודה־זרה), אף הקבר אינו נאסר במחובר לקרקע (סנהדרין מז, ב). 67) שבנוהו למעלה מעל הקרקע, והרי זה: "תלוש ולבסוף חיברו", ואסור במת כבעבודה־זרה (שם). ויש אוסרים העפר שנטלו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו, שהרי זה: "תלוש ולבסוף חיברו" (יו"ד סי' שסד, סעיף א), ולדבריהם אינו מותר אלא העפר שבצדי המת ובתחתיתו, או החופר כוך בסלע שלא נתלש הגג כלל, ונשאר כבתחילתו (ש"ך שם).

13 **יח. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְמֵת - לֹא נֶאֱסַר עַד שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ**
14 **הַמֵּת[68]. וַאֲפִלּוּ הֵטִיל בּוֹ נֵפֶל[69] - נֶאֱסַר בַּהֲנָאָה[70].**

68) אין ההזמנה בלבד אוסרתו. 69) תינוק שלא כלו לו חדשי לידתו. 70) סנהדרין שם.

15 **יט. נֶפֶשׁ[71] שֶׁנַּעֲשָׂה לְשֵׁם חַי[72], וְשָׁם בּוֹ הַמֵּת,**
16 **וְהוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס[73] אֶחָד לְשֵׁם הַמֵּת, אַף עַל פִּי**
17 **שֶׁפִּנָּהּ הַמֵּת - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[74]. וְאִם הִכִּיר אֶת**
18 **הַתּוֹסֶפֶת - חוֹלֵץ[75] אוֹתָהּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[76]. נַעֲשָׂה**
19 **לְשֵׁם הַמֵּת[77] - כֵּיוָן שֶׁהוּטַל בּוֹ הַמֵּת נֶאֱסַר, אַף עַל**
20 **פִּי שֶׁפִּנָּהוּ[78].**

71) בנין שעל הקבר. ובלשון המקרא: ציון, ראה יחזקאל לט, טו "ובנה אצלו ציון". 72) לכשימות יקבר בו, ועדיין חי הוא. והואיל ואין שם המת נקרא עליו, אין זו הזמנת "נפש" למת, שהיא רק אחרי מות האדם. 73) שורה של אבנים. 74) ואילו לא הוסיף בו דימוס, לא היה הקבר אסור אלא כל זמן שהמת בתוכו, הואיל ולא נעשה מתחילה לשם המת משמת. 75) מסיר. 76) שם מח, א, שאין כאן אלא מעשה בלא "הזמנה", ואינו אסור אלא כשהמת בתוכו. 77) אחרי מות האדם, בנה את הנפש לשמו, נמצא שנקרא שמו עליו, והרי זו "הזמנה". 78) שיש כאן "הזמנה ומעשה" - כאחד, ונאסר עולמית (שם). והשווה הל' תפילין פ"ד, ה"ט: "כלי שהכינו להניח בו תפילין, והניחן בו - נתקדש, ואסור להשתמש בו דברי חול; הכינו ולא הניח בו, או שהניח בו עראי ולא הכינו - לא נתקדש, והרי הוא חול כמו שהיה". שהזמנה, או מעשה - לבד, אינם מועילים.

21 **כ. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו[79], וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּקֶבֶר אַחֵר -**
22 **הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ מֵת אַחֵר עוֹלָמִית, וְהַקֶּבֶר הַזֶּה**
23 **אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי כְּבוֹד אָבִיו[80].**

79) משמת. 80) שם. וכתב ה'טור' ביו"ד סי' שסד "לא יקבר בו הוא עולמית, אבל אחר מותר להקבר בו". ורבינו

סובר, שאסור לבן לקבור בו אפילו מת אחר, משום כבוד אביו, וכנראה שחולק על דעת ה'טור' (לחם־משנה).

כא. הַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה[81] כֻּלּוֹ; חוּץ מִשְּׁעָרוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ גּוּפוֹ[82]. וְכֵן אֲרוֹנוֹ וְכָל תַּכְרִיכָיו[83] - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[84]. אֲבָל כֵּלִים הַמּוּכָנִים לְתַכְרִיךְ[85] - לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה. אֲפִלּוּ אָרֹג בֶּגֶד לְמֵת[86] - לֹא נֶאֱסַר[87] עַד שֶׁיַּגִּיעַ בַּמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ[88]. שֶׁאֵין הַהַזְמָנָה[89] אוֹסֶרֶת[90].

81) ע"ז כט, ב. נאמר: ותמת שם מרים, ונאמר: וערפו שם את העגלה בנחל, הריני למד ב'גזירה־שוה' "שם שם" - מה עגלה ערופה אסורה בהנאה, שכפרה כתובה בה כקדשים, אף מת אסור בהנאה. ובירושלמי שבת פ"י ה"ה, משמע שמת גוי מותר בהנאה, שאמרו שם: המוציא מת גוי בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים - פטור, הואיל ומותר בהנאה, והוציאו ללמוד בו לצרכי רפואה, כי אילו היה אסור בהנאה היה חייב על הוצאתו, שהוא רוצה בביעורו שלא יכשל בו. וכן נראה מסנהדרין יט, ב שמאה ערלות של הפלשתים שהרג דוד, ראויות להשליכן לכלבים או לחתולים, הרי שמת גוי מותר בהנאה (משנה־למלך), אלא שבשו"ע יו"ד סי' שמט סעיף א, פסק שמת גוי אסור בהנאה כמת ישראל. 82) ששיער אינו בר מיתה, שאינו עשוי להשתנות (ערכין ז, ב כרב נחמן, וברש"י), וכן דעת ה'תוספות' בבבא־קמא י, א ד"ה שהשור. והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ב, ה"ד. 83) שכורכים ולובשים בהם את המת. 84) סנהדרין מח, ב. 85) שהזמינם לתרכיך, ועדיין לא כרך בהם. 86) לאחר שמת, ונקרא עליו שם המת. 87) כל עוד לא כרכו בו. 88) שנושאים אותו בה לקבורה, ורגילים היו לקברה עמו, ומשום שלא יתחלף בתכריכי המת אסרוהו (שם וברש"י). 89) בלא מעשה עמה. 90) שם מז, ב וכמבואר לעיל הי"ח־יט.

כב. כָּל הַכֵּלִים שֶׁזּוֹרְקִין עַל הַמֵּת[91] עַל הַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁלֹּא יִתְחַלְּפוּ בְּתַכְרִיכִין[92].

91) מחמת צער. 92) שלא יבואו להתיר גם התכריכין עצמם. אבל הכלים שנגעו במיטה שמת עליה, אין רגילים לכורכו עליה בתכריכי קבורה ולא נאסרו, שלא יבואו להחליפם בתכריכין (שם מח, ב וברש"י).

כג. הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזָרְקִין כֵּלִים בַּחֲמָתָן עַל הַמֵּת[93] - מִצְוָה עַל אֲחֵרִים לְהַצִּילָן[94]. וְאִם הִגִּיעוּ לַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן[95].

93) זורקים בגדיהם עליו מפני חיבתו, ומחמת צערם מתכוונים לאסור את כל ממונם עליו (רש"י שם עמ' א). 94) ליטלם מעליו, שאין השבת אבידה גדולה מזו (שם וברש"י), שבוודאי יתחרטו אחר־כך (ש"ך ליו"ד סי' שמט ס"ק ד). 95) שלא יתחלפו בתכריכין, וכאמור לעיל הכ"ב.

כד. מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא חַבְּלָן[96], וְלֹא יַפְסִיד אֶת הַכֵּלִים וְיַשְׁלִיכֵם לְחַבָּלָה. מוּטָב לְתִתָּם לַעֲנִיִּים, וְאַל יַשְׁלִיכֵם לְרִמָּה וְתוֹלֵעָה[97]. וְכָל הַמַּרְבֶּה כֵּלִים עַל הַמֵּת - עוֹבֵר בְּלֹא תַשְׁחִית[98].

96) מקלקל ומשחית. 97) מס' שמחות פ"ט, ושם הנוסח: "מרבה עליו (על המת) רמה". 98) שם. שהתורה אמרה: "לא תשחית את עצה", ולקמן הל' מלכים פ"ו ה"י, מתבאר ש"לא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים... דרך השחתה, עובר בלא תשחית".

כה. מֶלֶךְ שֶׁמֵּת - עוֹקְרִין סוּס[99] שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו. וְעֶגְלָה שֶׁהָיְתָה מוֹשֶׁכֶת בַּקָּרוֹן[100] שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בּוֹ - מְנַשֵּׁר[101] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה[102] וּלְמַטָּה[103], מָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. וּמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ שִׁבְעָה יָמִים[104]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ - זֶה שֶׁהוֹשִׁיבוּ לוֹ יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ. וְנָשִׂיא[105] שֶׁמֵּת - אֵין מְבַטְּלִין יְשִׁיבָתוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[106].

99) הגידים שעל פרסותיו, ואז אין אחר יכול להשתמש בו לרכיבה (ע"ז יא, א), וראה לקמן הל' מלכים פ"ב ה"א, שאין רוכבים על סוסו של מלך. 100) עגלה, כלי רכב. 101) חותך ומשיר. 102) הברך, פרק הרגל שבין השוק והירך. 103) כי אם יחתוך מן הארכובה ולמעלה הרי היא טריפה, ו"אסור לגרום לבהמה טריפות בידים" (שם וברש"י). 104) בבא־קמא טז, ב. תלמידים לעסוק שם בתורה. ואע"פ שאסור לעסוק בדברי תורה בפני המת או בבית־הקברות משום "לועג לרש", ראה לעיל פי"ב ה"ט - כל שהוא לכבוד המת, כגון בני ישיבה לכבוד רבם - מותר. או ידובר, בריחוק ארבע אמות מקברו ('נמוקי יוסף' לב"ק שם). 105) ראש הסנהדרין ונקרא גם ראש הישיבה, ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 106) שכן ציוה רבינו הקדוש (כתובות קג, ב): הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום, אינו עדיף ממשה רבינו, שכתוב בו: "ויבכו בני ישראל את משה... שלשים יום", והשווה לעיל פי"ב, ה"י.

כו. מֶלֶךְ אוֹ נָשִׂיא שֶׁמֵּת - יֵשׁ לָהֶן לִשְׂרֹף מִטָּתוֹ וְכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[107], וְאֵין בָּזֶה דֶּרֶךְ הָאֱמוֹרִי[108] וְלֹא מִשּׁוּם הַשְׁחָתָה[109]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ[110] הָרִאשֹׁנִים יִשְׂרְפוּ לָךְ.

107) שלא ישתמשו בהם אחרים, ואין זה לפי כבודם. 108) שאסור לנהוג כמותם, ככתוב (ויקרא יח, ג): "ובחוקותיהם לא תלכו". 109) איסור "לא תשחית" הנזכר לעיל הכ"ד. 110) בכת"י תימן: אבותיך המלכים. וכן הנוסח בפסוק: "ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים, אשר היו לפניך, כן ישרפו לך". ומכיון שזה לכבודו של מלך - אין זו השחתה, והואיל וזה מפורש בנביאים, אין בזה "דרך האמורי" שהרי לא נמשכנו בזה אחריהם, ולא מהם אנו למדים (סנהדרין נב, ב. וע"ז יא, א). אבל על הדיוטות אסור לשרוף, משום יהירות, ומשום איסור השחתה (תוספתא סנהדרין פ"ד, ה"ב. וביו"ד סי' שמח סעיף א). ובמס' שמחות פ"ח, אמרו: "כשמת רבן גמליאל הזקן, שרף עליו אונקלוס הגר יותר משמונים מנה, אמרו לו

מה ראית? אמר להם כתוב: ובמשרפות אבותיך וגו', ואין רבן גמליאל יפה יותר ממאה מלכים, שאין בהם צורך?!".

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אֵבֶל בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שלישי י"ז אלול ה'תשע"ח

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם

1 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה**
2 **וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן:**
3 **א) לְמַנּוֹת מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל. ב) שֶׁלֹּא יְמַנֶּה מִקְּהַל**
4 **גֵּרִים. ג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. ד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ**
5 **סוּסִים. ה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב. ו) לְהַחֲרִים**
6 **שִׁבְעָה עֲמָמִים. ז) שֶׁלֹּא לְחַיּוֹת מִהֶן כָּל נְשָׁמָה. ח)**
7 **לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. ט) לִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשָׂה**
8 **עֲמָלֵק. י) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ**
9 **בַּדֶּרֶךְ. יא) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם. יב) לִשְׁלֹחַ**
10 **שָׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים עָלֶיהָ וְלָדוּן בָּהּ,**
11 **כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְאִם תַּשְׁלִים"; "וְאִם לֹא**
12 **תַּשְׁלִים". יג) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שָׁלוֹם מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב**
13 **בִּלְבַד כְּשֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶם. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי**
14 **מַאֲכָל בַּמָּצוֹר. טו) לְהַתְקִין יָד, שֶׁיֵּצְאוּ בוֹ בַּעֲלֵי**
15 **הַמַּחֲנֶה לְהָפְנוֹת בּוֹ. טז) לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפֹּר בּוֹ. יז)**
16 **לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי אַנְשֵׁי הַצָּבָא בִּשְׁעַת**
17 **הַמִּלְחָמָה. יח) לִהְיוֹת מְאֹרָס, וּבוֹנֶה בִּנְיָן, וְנוֹטֵעַ**
18 **כֶּרֶם, שְׂמֵחִים בְּקִנְיָנָם שָׁנָה תְּמִימָה, וּמַחֲזִירִין אוֹתָן**
19 **מִן הַמִּלְחָמָה. יט) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם לְכָל דָּבָר,**
20 **וְלֹא יֵצְאוּ אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי הָעִיר וּלְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְדוֹמֶה**
21 **לָהֶם. כ) שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וְלַחֲזֹר לְאָחוֹר בִּשְׁעַת**
22 **הַמִּלְחָמָה. כא) דִּין יְפַת־תֹּאַר. כב) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר**
23 **יְפַת־תֹּאַר. כג) שֶׁלֹּא יִכְבְּשֶׁנָּה לְעַבְדוּת אַחַר**
24 **שֶׁנִּבְעֲלָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

מדוע נסדרו הלכות אלו בסיום ספר שופטים.

"שלוש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות בית הבחירה". ולכאורה היה מקום לסדר הלכות אלו הרבה קודם, ומדוע חיכה הרמב"ם עם הלכות מלכים לסוף ספרו.

והביאור הוא: הלכות מלכים הכוללות הלכות משיח מדברים במצב בו יהיה עם ישראל והעולם בתכלית השלמות כי המלך המשיח עתיד "להחזיר כל המשפטים כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה" "ויבנה בית המקדש" ועל ידי כל אלה יהיה קיום כל התורה כולה בשלמות כולל שלושת המצוות הנ"ל למנות מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה.

(על פי לקו"ש חלק י"ח עמוד 276 והערה 39)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) שלוש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ. מי הם הפסולים להיות מלך או כהן גדול. ההבדלים בין זכויות מלכי בית דוד למלכי ישראל. שכל השררות והמינויים בישראל עוברים בירושה לבן, ולבן הבן עד עולם.

25 **א. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ[2]:**
26 **לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ**
27 **מֶלֶךְ"[3], וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה**
28 **אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[4], וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה[5], שֶׁנֶּאֱמַר:**
29 **"לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה"[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה".

דעת הרמב"ם היא שהחיוב לבנות בית המקדש נלמד מהפסוק "ועשו לי מקדש", אבל הסמ"ג סבר שהוא מהפסוק "והיה המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו ובאת שמה". כי הציווי "ועשו לי מקדש" מדבר במשכן שבמדבר ואילו ברמב"ם משמע שהוא ציווי כולל לכל מקום בין למשכן בין לשילה ונוב וגבעון ובין לבית עולמים שנאמר "ועשו לי מקדש" ולא משכן.

ומה שרצה ה'לחם משנה' להוכיח מכאן דעת הרמב"ם כהסמ"ג צריך־עיון, שהרי בספר המצות מנה המצוה מו"עשו לי מקדש" והלא אין מונה במניין המצות אלא חיובים שהם לדורות, וגם מפשטות לשונו בהלכות בית הבחירה "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה שנאמר כי לא באתם כו'", מוכח שהפסוק "ועשו לי מקדש" שהביא הוא לכל הזמנים.

(על פי לקו"ש חלק י"א עמוד 116 הערה 3)

2) ספרי לדברים יב, י וכן בסנהדרין כ, ב. 3) וזה לאחר כניסתם לארץ, ככתוב שם: "כי תבוא אל הארץ... וירשתה וישבת בה... שום תשים עליך מלך". 4) וגם זו היא לאחר כניסתם לארץ, כלשון הפסוק: "והיה בהניח... לך מכל אויביך... בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה לרשתה". 5) בית המקדש, כלשון הכתוב: "המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם... לשום את שמו שם". 6) ובהלכות בית הבחירה פרק א הלכה א מביא רבינו פסוק אחר: "שנאמר (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש", נראים הדברים, שעיקר מצוות בניין בית הבחירה נלמד מהפסוק הנ"ל, אולם כדי שלא נטעה לומר, שהפסוק מכוון רק למשכן שבמדבר בלבד, כמשמעות הפשוטה של אותו כתוב (ראה עירובין ב, ב), לפיכך מביא רבינו כאן את הכתוב: "לשכנו תדרשו" המדבר במקדש שלעתיד, הוא בית הבחירה שבירושלים, לגלות בזה, שהציווי: "ועשו לי מקדש" כולל הכול, גם המשכן שבמדבר, וגם בית הבחירה שלעתיד, שקדושתו קדושת עולמים, והשווה ספר המצוות עשה כ (אבן האזל).

30 **ב. מִנּוּי מֶלֶךְ קֹדֶם לְמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹתִי**

1 שָׁלַח ה' לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ... עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת
2 עֲמָלֵק"[7]. וְהַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק קוֹדֶמֶת לְבִנְיַן הַבַּיִת,
3 שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ
4 מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא,
5 אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וְגוֹ'"[8]. מֵאַחַר שֶׁהַקָּמַת מֶלֶךְ
6 מִצְוָה - לָמָּה לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ
7 מֶלֶךְ מִשְׁמוּאֵל[9]? לְפִי שֶׁשָּׁאֲלוּ בְּתַרְעֹמֶת[10], וְלֹא שָׁאֲלוּ
8 לְקַיֵּם הַמִּצְוָה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁקָּצוּ בִּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא,
9 שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ, כִּי אֹתִי מָאֲסוּ וְגוֹ'".

7) בסנהדרין כ, ב למדו זה, ממה שנאמר (שמות יז, טז) "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" - מכאן שמינוי מלך קודם, שאין "כס" אלא מלך, ככתוב (דברי הימים־א, כט, כג) "וישב שלמה על כסא ה' למלך", אולם רבינו נקט דרשה פשוטה יותר, שזוהי דרכו להביא ראייה היותר פשוטה, והיותר נוחה, - אם אין הדבר נוגע לעצם הדין - אף על פי שבתלמוד דרשוה מפסוק אחר (לחם משנה), והשווה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ט, הלכה ט ובהלכות תמידין ומוספין פרק ב, הלכה ב, שגם שם מביא רבינו דרשות מפסוקים, שלא הוזכרו בתלמוד וכנ"ל. 8) סנהדרין שם. 9) ראה שמואל־א ח, ז. 10) סנהדרין שם: "לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן" ומפרש רבינו, שהכוונה לפרשת המלך שבשמואל שם. וכן אמרו שם: "זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהם קלקלו, שאמרו (שם כ): והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו, ויצא לפנינו".

10 ג. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בַּתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין
11 שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים[11] וְעַל־פִּי נָבִיא[12], כֵּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמִּנָּהוּ
12 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[13] וּבֵית־דִּינוֹ, וּכְשָׁאוּל וְדָוִד, שֶׁמִּנָּם
13 שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי וּבֵית־דִּינוֹ.

11) בשינויי נוסחאות כתב יד המבורגר: "על פי בית דין של ע"א זקנים". וכן מבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, א, ומקורו בתוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ב. וכתב רבינו: בתחילה, לומר שאם בנו מלך אחריו, אינו צריך מינוי כזה, שהמלכות ירושה היא לו, כמבואר בסמוך הלכה ז. 12) ספרי פרשת שופטים אות קנז "אשר יבחר ה'... על נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים" ומפרש רש"י: שאול ודוד על פי שמואל. 13) שהיה נביא.

14 ד. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ מִקְּהַל גֵּרִים אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה
15 דּוֹרוֹת, עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא
16 תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא"[14].
17 וְלֹא לְמַלְכוּת בִּלְבָד, אֶלָּא לְכָל שְׁרָרוּת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל:
18 לֹא שַׂר־צָבָא, לֹא שַׂר חֲמִשִּׁים אוֹ שַׂר עֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ
19 מְמֻנֶּה עַל אַמַּת־הַמַּיִם[15] שֶׁמְּחַלֵּק מִמֶּנָּה לַשָּׂדוֹת[16];
20 וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דַּיָּן אוֹ נָשִׂיא, שֶׁלֹּא יִהְיֶא אֶלָּא
21 מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"
22 - כָּל מִשִּׁימוֹת שָׁאַתָּה מֵשִׂים לֹא יִהוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב
23 אַחֶיךָ[17].

14) יבמות מה, ב ולדעת התוספות שם קב, א אם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר, וקוראים בו: מקרב אחיך. וראה לעיל הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ט, ופרק י"א הלכה יא ובביאורנו שם. ומטעם זה - כותב הכסף משנה - הוכשר רחבעם בן שלמה למלכות אף על פי שאמו הייתה נעמה העמונית כמפורש במלכים־א יד, כא. וראה יבמות עז, א. "שני מוסרות שהיו עלי פתחתם, רות המואבייה ונעמה העמונית". ובנודע ביהודה חושן משפט סימן א מחדש, שלא הזהיר הכתוב: "מקרב אחיך", אלא בתחילת ה"שימה" שראשית מינויו לא יהיה אלא מקרב אחיך, אבל בבן מלך, שהמלכות באה לו בירושה אינו צריך "שימה חדשה", ומכיוון שאביו מלך בהכשר, ממנים את בנו אפילו כשאין אמו מישראל, ולפיכך אין מקום לפקפק על כשרותה של מלכות רחבעם. 15) תעלה להעברת מים. 16) המשותפת לאנשים רבים, וממונה עליה שלא ישקה איש ביומו של חבירו (קידושין עו, ב וברש"י). 17) שם. ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ה אמרו: "שום תשים עליך מלך - אין לי אלא מלך, מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינים ומכים ברצועה? תלמוד לומר: מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמניהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך". וכתוב בסמ"ג לא־תעשה רכא, במה דברים אמורים (=שאמו מישראל מכשירתו) בשאר שררות, אבל במלכות, שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ו אין מעמידים מלך אלא מן המשיאים לכהונה, והטעם, משום שנאמר "מקרב אחיך" - ממובחרים שבאחיך, ולפיכך נתחייבו שונאיהם של ישראל [=בלשון "סגי־נהור"] כלייה, כשהחניפו לאגריפס המלך ואמרו לו "אחינו אתה", כמבואר בסוטה מא, ב.

24 ה. אֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בַּמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלֶיךָ
25 מֶלֶךְ" - וְלֹא מַלְכָּה[18], וְכֵן כָּל מִשִּׁימוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל
26 אֵין מְמַנִּים בָּהֶם אֶלָּא אִישׁ[19].

18) ספרי פרשת שופטים אות קנז. ובברכות מט, א אמרו: "תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים". 19) כיוון שכל המשימות הושוו למלכות, לעניין קהל גרים, הושוו גם לעניין פסול אשה (קרית ספר). ובמדרש שוחר טוב פרק כ"ב פסוק ז אמרו: חשוך הדור שהאשה מנהיגתו. ואין להקשות מדבורה הנביאה שהייתה שופטת את ישראל (שופטים ד, ד), כי שמא לא דנה, אלא מלמדת להם הדינים. ואולי קיבלו אותה עליהם משום שכינה, כלומר שזה היה על פי הדיבור (תוספות בבא קמא טו, א ונידה נ, א).

27 ו. וְאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא כֹהֵן גָּדוֹל - לֹא קַצָּב[20],
28 וְלֹא סַפָּר, וְלֹא בַלָּן, וְלֹא בּוּרְסִי[21] - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן
29 פְּסוּלִין, אֶלָּא הוֹאִיל וְאֻמָּנוּתָן נִקְלָה, הָעָם מְזַלְזְלִין
30 בָּהֶן[22] לְעוֹלָם. וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה בְּמְלָאכָה מֵאֵלּוּ יוֹם אֶחָד
31 - נִפְסָל[23].

20) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה, ובמקומה כתוב: לא

גרע. והוא אומן המקיז דם, על שם שמגרע את הדם (רש"י לקידושין פב, א). 21) מעבד עורות. 22) ברייתא בקידושין פב, א, ושם כתוב במקום קצבים: כובסים, וכנראה שגירסת רבינו שם: קצבים (כסף משנה). ובתנא דבי אליהו זוטא פרק ט"ז נאמר: הגרע והבלן... אין מעמידים מהם לא מלך... ואין מוסרים להם דבר שיש בו שררה לרבים (קרית מלך). 23) וכל זה כשעסק באלו דרך אומנות ומקצוע, אבל אם עשה בהן דרך שחוק, כדרך הבחורים, שמספרים זה את זה, אין בכך כלום (כסף משנה).

1 ז. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ, מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן
2 הַמִּשְׁחָה[24], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשָּׁמֶן
3 וַיִּצֹק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ"[25]. וּמֵאַחַר שֶׁמּוֹשְׁחִין
4 הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם; שֶׁהַמַּלְכוּת
5 יְרֻשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ
6 הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל". הִנִּיחַ בֵּן קָטָן - מְשַׁמְּרִין
7 לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל[26], כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע
8 לְיוֹאָשׁ[27]. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה[28] - קוֹדֵם לִירֻשַּׁת
9 הַמְּלוּכָה[29]. וְהַבֵּן הַגָּדוֹל, קוֹדֵם לַקָּטָן מִמֶּנּוּ[30]. וְלֹא
10 הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַשָּׂרָרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִין
11 שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - יְרֻשָּׁה לִבְנוֹ וּלְבֶן־בְּנוֹ עַד עוֹלָם[31]; וְהוּא,
12 שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה.
13 הָיָה מְמַלֵּא בְּיִרְאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְמַלֵּא בְּחָכְמָה
14 - מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹם אָבִיו[32] וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ. וְכָל
15 מִי שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת־שָׁמַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ
16 מְרֻבָּה - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ לְמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין
17 שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[33]. כֵּיוָן שֶׁנִּמְשַׁח דָּוִד, זָכָה בְּכֶתֶר
18 מַלְכוּת[34]; וַהֲרֵי הַמַּלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו הַזְּכָרִים עַד
19 עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". וְלֹא
20 זָכָה אֶלָּא לְכִשֵּׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ
21 בְּרִיתִי"[35]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא זָכָה אֶלָּא לְכִשֵּׁרִים - לֹא
22 תִּכָּרֵת הַמְּלוּכָה מִזַּרְע דָּוִד לְעוֹלָם[36]. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
23 הוּא הִבְטִיחוֹ בְכָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יַעַזְבוּ בָנָיו תּוֹרָתִי
24 וּבְמִשְׁפָּטַי לֹא יֵלֵכוּן... וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם
25 וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם. וְחַסְדִּי לֹא אָפִיר מֵעִמּוֹ"[37].

24) שעשה משה למשוח בו דברים הצריכים משיחה, ככתוב (שמות ל, כה) "ועשית אותו שמן משחת קודש" וסדר עשייתו מבואר בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ב־ג. 25) וכן אמרו (כריתות ה, ב): שמן שעשה משה במדבר... בו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ומושחים אותו כמין נזר על ראשו, כמבואר בהלכות כלי המקדש שם הלכה ט. 26) כריתות שם. 27) שהחביאהו שש שנים בבית ה', ובשנה השביעית המליכהו, כמפורש במלכים־ב יא, ג; יב, א ובדברי הימים־ב כג, יא. ובן שבע שנים היה במלכו, כמפורש שם כד, א. 28) ליורשו בגלל קרבתו המשפחתית. 29) תוספתא שקלים פרק ב, משנה ט"ו. ושם אמרו: בן ואח, בן קודם לאח, אח ובנו, אח קודם (=לבן אחיו). 30) ככתוב (דברי הימים־ב, כא, ג) "ואת הממלכה נתן (=יהושפט) ליהורם כי הוא הבכור". 31) ספרי שופטים אות קסב: "מניין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם, תלמוד לומר: הוא ובניו בקרב ישראל, כל שהם בקרב ישראל, בנו עומד תחתיו". 32) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציווה על בנו גמליאל שיהיה נשיא אחריו, אף על פי שלא מילא מקום אבותיו בחכמה, אלא ביראת חטא בלבד. והשווה הלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה כ. 33) תוספתא שקלים שם: "ובלבד שינהג כמנהג אבותיו". וכן אמרו בתורת כהנים פרשת צו פרק ה "יכול אף על פי שאינו ממלא מקום אבותיו? תלמוד לומר (ויקרא טז, לב): ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו, ...אם אינו ממלא מקום אביו, יבוא אחר וישמש תחתיו". 34) כמו שאמרו (יומא עב, ב) "של שולחן - זכה דוד ונטלו". 35) ובמכילתא שמות יח, כה אמרו: שלושה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל, ובית המקדש, ומלכות בית דוד... מלכות בית דוד מניין? שנאמר: אם ישמרו בניך בריתי. 36) שאין משיח בא אלא מזרע בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, בניגוד לשאול שמלכותו פסקה בימי דוד, וכן אמר נתן הנביא (שמואל־ב, ז, טו): "וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול, אשר הסירותי מלפניך". 37) ובמכילתא שם אמרו: עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל ראויים למלכות. משנבחר, יצאו ישראל, שנאמר (דברי הימים־ב יג, ה): "הלא לכם לדעת, כי ה'... נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח".

26 ח. נָבִיא שֶׁהֶעֱמִיד מֶלֶךְ מִשְּׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה
27 אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְנִלְחָם
28 מִלְחֲמוֹת ה' - הֲרֵי זֶה מֶלֶךְ, וְכָל מִצְוֹת הַמַּלְכוּת
29 נוֹהֲגוֹת בּוֹ[38]; אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר הַמַּלְכוּת לְדָוִד,
30 וְיִהְיֶה מִבָּנָיו[39] מֶלֶךְ. שֶׁהֲרֵי אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הֶעֱמִיד
31 יָרָבְעָם וְאָמַר לוֹ: "וְהָיָה אִם תִּשְׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר
32 אֲצַוֶּךָּ... וּבָנִיתִי לְךָ בַּיִת נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד
33 וְגוֹ'"[40]. וְאָמַר לוֹ אֲחִיָּה: "וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט אֶחָד,
34 לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִיד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי
35 בִּירוּשָׁלִַם"[41].

38) ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב "מלך ישראל ומלך יהודה שניהם שווים, לא זה גדול מזה, ולא זה גדול מזה, שנאמר (מלכים־א, כב, י): "ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים... בגורן" - כבגורן. שהם שווים, כסנהדרין היושבים כחצי גורן עגול, וכולם שווים זה לזה (פני משה, שם). והשווה הלכות שגגות פרק ט"ו, הלכה ו. 39) של מלך ישראל. 40) וכן מצינו באלישע הנביא שציווה על תלמידו הנביא למשוח את יהוא למלך ישראל (מלכים־ב ט, א־ו). 41) שכבר הבטיחו הקדוש־ברוך־הוא, שלא תיכרת המלכות מזרעו לעולם, כאמור לעיל הלכה ז.

36 ט. מַלְכֵי בֵית־דָּוִד הֵם הָעוֹמְדִים לְעוֹלָם[42], שֶׁנֶּאֱמַר:
37 "כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". אֲבָל אִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ

מִשְּׁאָר יִשְׂרָאֵל - תִּפָּסֵק הַמַּלְכוּת מִבֵּיתוֹ[43], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְיָרָבְעָם: "אַךְ לֹא כָל הַיָּמִים"[44].

42) שבניהם אחריהם ימלכו זה אחר זה. 43) ואפילו יהיו כשרים וצדיקים, לא ימשיכו למלוך. 44) וכן ביהוא בן נמשי נאמר (מלכים־ב י, ל): בני רביעים ישבו לך - "מכאן ואילך בליסטאות היו נוטלים אותה" (ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב). ולדעת הראב"ד אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים, לא הייתה המלכות פוסקת מזרעו, אבל הייתה שנייה למלכות בית דוד, כגון קיסר ופלג (=חצי) קיסר, וזה בהתאם לאמור לעיל הלכה ז: "כל השררות וכל המינויים שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם". וכוונת רבינו היא, שאין שום הבטחה מהקדוש־ברוך־הוא, להעמיד מלכי ישראל לעולם, אלא למלכי בית דוד בלבד, שהרי נדב בן ירבעם נהרג, ולא נותרה מבית ירבעם כל נשמה, ככתוב במלכים־א טו, כט (על פי הכסף משנה). ולדעת ה"אבן האזל" כוונת רבינו היא, לומר, שאם יחול הפסק במלכי ישראל, ואחרי כן יקום מי מבניהם שהוא כשר למלכות, אין שום חובה להמליכו, בניגוד למלכי בית דוד, שאפילו נפסקה מלכותם, ואחר כך קם מבניהם יורש, שהוא כשר למלכות, מצוה להמליכו, שכך הובטח לו: כסאך יהיה נכון עד עולם.

י. אֵין מוֹשְׁחִין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[45], אֶלָּא בְּשֶׁמֶן אַפַּרְסְמוֹן[46]. וְאֵין מְמַנִּין אוֹתָן בִּירוּשָׁלַיִם לְעוֹלָם, אֶלָּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מִזֶּרַע דָּוִד[47]. וְאֵין מוֹשְׁחִין[48] אֶלָּא זֶרַע דָּוִד[49].

45) שעשה משה במדבר, וכמבואר לעיל. 46) שמן ריחני המרוקח בבשמים אפרסמונים. ויש אומרים שזהו הצרי, והוא השרף הנוטף מעצי הקטף (הערוך). 47) ככתוב: "למען היות ניר לדוד עבדי... לפני בירושלים" - מכאן, שאין ממליכים בירושלים אלא מזרע דוד בלבד (פרי חדש). 48) בכתב יד התימנים: ואין מושחים בה, והכוונה לירושלים. 49) הוריות יא, ב, שנאמר (שמואל־א, טז יב) "קום משחהו כי זה הוא" - זה טעון משיחה (בשמן המשחה), ואין אחר טעון משיחה", אלא בשמן אפרסמון בלבד.

יא. כְּשֶׁמּוֹשְׁחִין מַלְכֵי בֵית־דָּוִד, אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן[50].

50) כדי שתימשך מלכותם כמעיין (שם יב, א), שנאמר (מלכים־א, א, לג) "ויאמר המלך... והרכבתם את שלמה בני... והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן". וסובר רבינו, שאין זה אמור אלא במלכי בית דוד בלבד, שאנו מעוניינים בהמשך מלכותם, ולא במלכי ישראל (כסף משנה).

יב. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ[51], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיְתָה שָׁם מַחֲלֹקֶת[52] אוֹ מִלְחָמָה[53], מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ מָשְׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי אֲדֹנִיָּה[54], וְיוֹאָשׁ מִפְּנֵי עֲתַלְיָה[55], וּמָשְׁחוּ יְהוֹאָחָז[56] מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו[57].

51) שהמלכות ירושה היא למלך לעולם ואין צורך במשיחתו (כריתות ה, ב). 52) כדי לסלק המחלוקת, ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו (שם, וכלשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה י"א). 53) שהעם מרגנים אחריו, והיא פחותה ממחלוקת (לחם משנה). 54) שרצה למלוך, ככתוב (מלכים־א, א, ה) "ואדוניה... מתנשא לאמור אני אמלוך". 55) אֵם אחזיהו, שאיבדה את כל זרע הממלכה, ומלכה בעצמה שש שנים, כשיואש בן אחזיהו היה מוחבא מפניה בבית ה' (שם ב, יא, א). ובסוף שש שנים כשהוציאוהו, כתוב (שם, יב) "וימליכו אותו וימשחוהו... ויאמרו יחי המלך". 56) שם כג, ל: "וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו". 57) שהיה גדול ממנו שתי שנים (הוריות יא, ב). ויש להעיר, שאת יהואחז לא משחו בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, שכבר בימי יאשיהו אביו נגנז שמן המשחה, וכמבואר בהוריות יב, א.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) הכבוד הגדול שנוהגים במלך. שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. שאין המלך חולץ או מייבם את אשת אחיו המת. הופעת העם והנביא לפני המלך. שמצוה על המלך לכבד לומדי תורה. ובייחוד הסנהדרין וחכמי ישראל. שלא לנהוג גסות לב בישראל יותר מדאי.

א. כָּבוֹד גָּדוֹל נוֹהֲגִין בַּמֶּלֶךְ, וּמְשַׁמְּשִׁין לוֹ[2] אֵימָה וְיִרְאָה בְּלֵב כָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים", שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ[3]. אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִּיטוֹ[4] וְלֹא בְכִתְרוֹ וְלֹא בְּאֶחָד מִכָּל כְּלֵי תַשְׁמִישָׁיו[5]. וּכְשֶׁהוּא מֵת - כֻּלָּן[6] נִשְׂרָפִין לְפָנָיו[7]. וְכֵן לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו וְשַׁמָּשָׁיו, אֶלָּא מֶלֶךְ אַחֵר. לְפִיכָךְ, אֲבִישַׁג הָיְתָה מֻתֶּרֶת לִשְׁלֹמֹה[8] וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה[9].

2) לכבודו. 3) סנהדרין יט, ב. וראה שם צה, א שבשעת הסכנה למלך, רכב אבישי בן צרויה על סוסו של דוד להצילו. 4) משנה, שם כב, א. שרביט - מקל־נוי שהמלך נושא בידו לאות שלטון, ככתוב (אסתר ד, יא): "מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב". 5) תוספתא שם פ"ד, מ"ב. 6) כל כליו וגם מיטתו. 7) שם, "כולם נשרפים עליו". וכן בע"ז יא, א. שנאמר (ירמיה לד, ה) "בשלום תמות, ובמשרפות אבותיך המלכים... כן ישרפו לך", והשווה לעיל הל' אבל פי"ד, הכ"ו. אבל סוסו אין שורפים, אלא עוקרים את גידי פרסותיו, כמבואר שם, ושוב אינו ראוי לרכיבה. 8) שהיה מלך, והיא שרתה את דוד המלך, ולא היתה לו בה תורת אישות, ככתוב (מלכים־א, א, ד): "והמלך לא ידעה". 9) שלא היה מלך, ואין הדיוט משתמש בשרביטו של מלך (סנהדרין כב, א). דמכאן הוציא רבינו שאסור להדיוט להשתמש במשרתי המלך, שהרי אבישג השונמית היתה ממשרתיו, ונאסרה לאדוניהו (כסף־משנה). וראה מלכים־א ב, כב. ובתוספתא (סנהדרין פ"ד, מ"ב) שנינו בפירוש: "ולא באחד מכל משמשיו".

ב. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֵינָהּ נִבְעֶלֶת לְאַחֵר לְעוֹלָם.

1 אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ[10] אוֹ גְרוּשָׁתוֹ שֶׁל
2 מֶלֶךְ אַחֵר[11].

10) סנהדרין יח, א. ואע"פ שהכתוב אומר (שמואל־ב יב, ח) "ואתנה לך את בית אדוניך (=שאול) ואת נשי אדוניך בחיקך"? לא נתכוון אלא לנשים הראויות (=המותרות) לו מבית המלך, והן מירב ומיכל בנותיו של שאול, אבל לא נשיו (שם יט, ב). 11) ירושלמי שם פ"ב, ה"ג. וכן הכתוב אומר (שמואל־ב, כ, ג) "ויקח המלך את עשר נשים פילגשים... ואליהם לא בא, ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות", ואילו היתה גרושתו מותרת, היה לו לדוד לגרשן, ולא לעגנן כל ימיהן ('מראה הפנים' שם).

3 ג. וְאָסוּר לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסֻתָּפֵר
4 וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסֻתָּפֵג[12].
5 וְאֵינוֹ חוֹלֵץ[13], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְקָה בְּפָנָיו", וְזֶה בְּזָיוֹן.
6 וַאֲפִלּוּ רָצָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[14]; שֶׁהַמֶּלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל
7 כְּבוֹדוֹ - אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ חוֹלֵץ -
8 אֵינוֹ מְיַבֵּם[15]. וְכֵן אִם מֵת הוּא, כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר
9 לְיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ[16], כָּךְ אֵין חוֹלְצִין לָהּ[17], אֶלָּא תֵּשֵׁב
10 לְעוֹלָם בְּזִיקָתָהּ[18].

12) מתנגב לאחר הרחיצה (סנהדרין כב, א). ובירושלמי שם פ"ב ה"ו, משום שנאמר (ישעיה לג, יז) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". וראה בהל' כלי המקדש פ"ה ה"ג, שגם כהן גדול מוזהרים בו בכל אלה, אלא שאם רצה שירחצו אחרים עמו, הרשות בידו, שכהן גדול שמחל על כבודו - כבודו מחול. 13) לאשת אחיו, שמת בלא בנים. 14) שם יח, א. 15) שכל שאינה עולה לחליצה, אינה עולה לייבום (רע"ב שם). אמנם אין אנו מוצאים בתלמוד אלא: "כל שאינה עולה לחליצה וכו'. וכדברי רבותינו בעלי התוספות ביבמות מד, א ד"ה: כל שאינו, מצאנו גם כן מונח חדש זה. ורש"י בסנהדרין יט, ב מפרש: אינו מייבם - שגנאי הוא לו לקום על שם אחיו. וכן נראה מהירושלמי שם פ"ב, ה"ג: "אם כן נמצאת פוגם כבוד המלך". וכתב ה'אור שמח', שהיבום צריך להיות בפני עדים (ראה הל' יבום פ"א ה"א, ובביאורנו שם אות ח), וגנאי הוא למלך לבוא על אשה בפני עדים, וכדברי ה'תוספות' בקידושין יב, ב ד"ה: משום פריצותא. 16) שאין נושאים אלמנתו של מלך. 17) שאפילו יחלצו לה אסורה היא להנשא, וגם גנאי הדבר, שאלמנת המלך תחלוץ נעל (כסף־משנה). 18) בקשרה לבעלה, מלשון הכתוב (איוב לח, ח) "אסורים בזקים" (רמ"א לאבן־העזר סי' קנז, סעיף א).

11 ד. מֵת לוֹ מֵת - אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין[19] שֶׁלּוֹ[20].
12 וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ[21] - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא
13 מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ[22]. וְאִם נִכְנַס לָעֲזָרָה[23] וְהָיָה מְזֻרָע
14 דָּוִד - יֵשֵׁב; שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי
15 בֵית־דָּוִד בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב
16 לִפְנֵי ה'"[24].

19) היכל. "בית פרעה" (בראשית יב, טו) מתרגם יונתן: לפלטין דפרעה. 20) סנהדרין כ, א. אבל חייב הוא בכל דברי אבילות כשאר אבל, כמבואר לעיל הל' אבל פ"ז, ה"ז. 21) סעודת הבראה שמברים לכל אבל ביום הראשון לאבלו (שם פ"ד, ה"ט). 22) סנהדרין שם. דרגש - מיטה קטנה שנותנים לפני מיטה גדולה, וממנה עולים למיטה הגדולה (רע"ב לנדרים פ"ז, מ"ה). והשווה לעיל הל' אבל פ"ז ה"ח, ובביאורנו שם. 23) לחצר בית־המקדש. 24) סוטה מ, ב. ומפרש רש"י: שחלק להם הקב"ה כבוד, להראות שמלכותו שלימה, אבל מלכי ישראל אסורים לישב שם, שאין כבוד שמים בכך, ואפילו מלאכי השרת אין להם שם ישיבה, ככתוב (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים ממעל לו". ובסנהדרין קא, ב אמרו: שזוהי הלכה למשה מסיני. והשווה הל' בית הבחירה פ"ז, ה"ו.

17 ה. הַמֶּלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם[25], וּמְתַקֵּן עַצְמוֹ וּמִתְנָאֶה
18 בְּמַלְבּוּשִׁין נָאִים וּמִפְאָרִים[26], שֶׁנֶּאֱמַר: "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ
19 תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ". וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּפַלְטֵרִין
20 שֶׁלּוֹ, וּמֵשִׂים כֶּתֶר בְּרֹאשׁוֹ[27], וְכָל הָעָם בָּאִין אֵלָיו
21 בָּעֵת שֶׁיִּרְצֶה[28], וְעוֹמְדִין לְפָנָיו וּמִשְׁתַּחֲוִין אָרְצָה.
22 אֲפִלּוּ נָבִיא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ - מִשְׁתַּחֲוֶה[29] אָרְצָה,
23 שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא, וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ
24 לַמֶּלֶךְ[30]". אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ בָא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶלָּא
25 אִם רָצָה[31]. וְאֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנָיו, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד
26 לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
27 יַעֲמֹד". אַף־עַל־פִּי־כֵן מִצְוָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל לְכַבֵּד אֶת
28 הַמֶּלֶךְ וּלְהוֹשִׁיבוֹ וְלַעֲמֹד מִפָּנָיו כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ[32]. וְלֹא
29 יַעֲמֹד הַמֶּלֶךְ לְפָנָיו אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט
30 הָאוּרִים[33]. וְכֵן מִצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה.
31 וּכְשֶׁיִּכָּנְסוּ לְפָנָיו סַנְהֶדְרִין וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יַעֲמֹד
32 לִפְנֵיהֶם וְיוֹשִׁיבֵם בְּצִדּוֹ; וְכֵן הָיָה יְהוֹשָׁפָט[34] מֶלֶךְ
33 יְהוּדָה עוֹשֶׂה, אֲפִלּוּ לְתַלְמִיד־חָכָם[35] הָיָה עוֹמֵד
34 מִכִּסְאוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ: רַבִּי וּמוֹרִי[36]! בַּמֶּה
35 דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ לְבַדּוֹ
36 הוּא וַעֲבָדָיו, יַעֲשֶׂה זֶה בְּצִנְעָה; אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא, בִּפְנֵי
37 הָעָם - לֹא יַעֲשֶׂה. וְלֹא יַעֲמֹד מִפְּנֵי אָדָם, וְלֹא יְדַבֵּר
38 רַכּוּת[37], וְלֹא יִקְרָא לְאָדָם אֶלָּא בִּשְׁמוֹ[38], כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה
39 יִרְאָתוֹ בְּלֵב הַכֹּל[39].

25) סנהדרין כב, ב. 26) ירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"ו: "רבי יוחנן הלך לקבל פני הנשיא, יצא לקראתו בחלוק פשתן. אמר לו, חזור ולבוש חלוקך של צמר, משום: מלך ביפיו וגו'". 27) ע"ז מד, א. "ויתנו עליו את הנזר ואת העדות (מלכים־ב, יא, יב) - עדות היא לבית דוד, שכל הראוי למלכות - הולמתו (יושבת העטרה בראשו יפה), וכל שאינו ראוי למלכות - אינה הולמתו". וראה רש"י לסנהדרין כא, ב ד"ה "שביקש להולמו". 28) המלך. 29) בכת"י התימנים: ומשתחווה לו ארצה. כלומר, כשהוא מופיע לפניו, עליו להשתחוות תחילה, ואח"כ לעמוד לפניו. 30) ומסיים הכתוב: "על אפיו ארצה", ובזבחים קב, א אמרו: לעולם תהא אימת מלכות עליך... שנאמר (מלכים־א, יח, מו) "ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המצוה על המלך לכתוב לו ספר תורה לעצמו, כשישב על כסא מלכותו. האיסור להרבות לו נשים ופלגשים. שלא ירבה לו כסף וזהב להתנאות בו. החובה על המלך לעסוק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה. שאין דנים מלכי ישראל ולא מעידים עליהם, משום גזירה ותקלה. דיני מורד במלך. הרשות למלך להרוג ולתקן העולם בהתאם לצורך השעה.

א. בְּעֵת שֶׁיֵּשֵׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ יֶתֶר עַל הַסֵּפֶר שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו[2]. וּמַגִּיהוּ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה[3] עַל־פִּי בֵּית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[4]. אִם לוֹ הִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁנֶּאֱבַד - כּוֹתֵב שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה: אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁהוּא מְצֻוֶּה בּוֹ כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[5], וְהַשֵּׁנִי לֹא יָזוּז מִלְּפָנָיו, אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא אוֹ לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי לִקְרִיאָה[6]. יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה - וְהוּא עִמּוֹ; נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ; יוֹשֵׁב בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ; מֵסֵב[7] וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו"[8].

2) סנהדרין כא, ב. שנאמר (דברים יז, יח): "וכתב לו את משנה התורה הזאת" "משנה" - שתים במשמע. 3) חצר המקדש, שבאחת לשכותיה היה מונח ספר־תורה עתיק. 4) ירושלמי שם פ"ב, ה"ו. והשווה הל' ספר תורה פ"ז ה"ב, והל' יום־טוב פ"ז, הי"ג. 5) שנאמר בהם: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט). 6) כגון בבית־הקברות בתוך ארבע אמות של קבר, כמבואר בהל' ס"ת, פ"י ה"ו, וכן אינו עמו כשהוא ישן על מיטתו (שם פ"ז ה"ג), שנאמר: והיתה עמו וקרא בו - מקום הראוי לקרוא בו (סנהדרין כא, ב). 7) לסעודה. 8) שם. וב'ספרי' שם שנינו: ימי חייו - אלו הימים; כל ימי חייו - לרבות הלילות. וראה בביאורנו להל' ס"ת, פ"ז ה"ג, אות ז. וראוי לציין, שבתוספתא סנהדרין פ"ד מ"ד, שנינו: "ואין רשות להדיוט לקרות בה, שנאמר: וקרא בו - הוא ולא אחר". ורבינו לא חש להזכירו, מפני שכבר כתב (לעיל פ"ב, ה"א) שאין משתמשים "באחד מכל כלי תשמישו" ('פרי חדש').

ב. לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[9] לָמְדוּ, שֶׁהוּא לוֹקֵחַ עַד שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה נָשִׁים - בֵּין הַנָּשִׁים וּפִילַגְשִׁים[10] - הַכֹּל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה[11]. וְאִם הוֹסִיף אַחַת וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה[12]. וְיֵשׁ לוֹ[13] לְגָרֵשׁ וְלִשָּׂא אַחֶרֶת תַּחַת זוֹ שֶׁגֵּרֵשׁ[14].

9) שקיבלו חכמינו איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) נשים מיוחדות לו, בלא כתובה ובלא קידושין, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ד. 11) סנהדרין כא, א. שנאמר (שמואל־ב יב, ח) "ואתנה לך... ואת נשי אדוניך בחיקך... ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה", והדבר ידוע שעוד בחברון היו לדוד שש נשים (שם ג, ה). וכאן פונה הנביא נתן לדוד בהיותו בירושלים: אם מעט לך ואוסיפה לך כהנה וכהנה, כהנה - שש; וכהנה - עוד שש, הרי ביחד שמונה־עשרה.

אחאב", ומפרש רש"י: אחאב רוכב, והוא רץ לפניו. 31) הכהן הגדול. 32) הוריות יג, א "מלך קודם לכהן גדול, שנאמר (שם א, לג) ויאמר המלך להם (=לצדוק הכהן הגדול ולנתן הנביא) קחו עמכם את עבדי אדוניכם" - הרי שמלך עדיף מהם. 33) ככתוב שם: "ולפני אלעזר הכהן יעמוד, ושאל לו במשפט האורים לפני ה'". ובהל' כלי המקדש פ"י הי"א, נתבאר כיצד שואלים באורים ותומים, ומה שואלים. 34) ובכת"י התימנים: היה אסא מלך יהודה. 35) שלא הגיע עדיין למעלת חכם וזקן. ובכת"י התימנים: תלמיד חכמים. 36) כתובות קג, ב. 37) כמו שאמרו שם: "נהוג נשיאותך ברמים". 38) ללא תארי כבוד. 39) ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו, אמרו: שום תשים עליך מלך – 'אשים' אינו כתוב, אלא "תשים", שאתה תשים עליך בעצמך.

ו. כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלַק לוֹ הַכָּתוּב הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל, וְחִיֵּב הַכֹּל בִּכְבוֹדוֹ, כָּךְ צִוָּהוּ לִהְיוֹת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ שָׁפֵל וְחָלָל[40], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי". וְלֹא יִנְהַג גַּסּוּת־לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו"[41]. וְיִהְיֶה חוֹנֵן וּמְרַחֵם לִקְטַנִּים וּגְדוֹלִים[42], וְיֵצֵא וְיָבוֹא בְּחֶפְצֵיהֶם וּבְטוֹבָתָם, וְיָחוּס עַל כְּבוֹד קָטָן שֶׁבִּקְטַנִּים. וּכְשֶׁמְּדַבֵּר אֶל כָּל הַקָּהָל בִּלְשׁוֹן רַבִּים - יְדַבֵּר רַכּוֹת[43], שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי"[44], וְאוֹמֵר: "אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וְגוֹ'"[45]; לְעוֹלָם יִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה יְתֵרָה. אֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אוֹמֵר: "וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם". וְיִסְבֹּל טָרְחָם וּמַשָּׂאָם וּתְלֻנּוֹתָם וְקִצְפָּם[46] כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק[47]. רוֹעֶה קָרָאוֹ הַכָּתוּב: "לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ". וְדַרְכּוֹ שֶׁל רוֹעֶה מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[48]: "כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא וְגוֹ'".

40) נבוב ונקוב. 41) ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד, אמרו: שיר המעלות לדוד, ה' לא גבה לבי - בשעה שמשחני שמואל; ולא רמו עיני - בשעה שהרגתי את גלית... כגמול עלי נפשי - כתינוק הזה היורד ממעי אמו, כן היתה נפשי עלי. 42) ובכת"י התימנים: לקטנם וגדולם. 43) בניגוד למדבר אל יחיד, שאינו מדבר עמו רכות, כמבואר לעיל ה"ה. 44) אחים וחברים אתם עמדי. וראה סוטה מ, א. ובתוספתא סנהדרין פ"ד מ"ב, שנינו: "הוא קורא אותם אחי ועמי... והם קוראים אותו: אדונינו ורבינו, שנאמר (מלכים־א, א, מג) "אבל אדונינו המלך דוד המליך את שלמה". 45) וכן אמרו (הוריות י, א) "כמדומים אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם, שנאמר: אם היום תהיה עבד לעם הזה". 46) ספרי זוטא פרשת פנחס, אות יח "איש אשר רוח בו - שיהא הולך עם הקפדנים כפי דעתם, ועם המתונים כפי דעתם". 47) מלשון הכתוב (במדבר יא, יב). 48) דברי נביאים, שקיבלו ברוח הקודש, כל נבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה (רש"י לחולין קלז, א).

ולפי זה עלינו לומר, שבירושלים נשא דוד את בת שבע ועוד אשה אחת, והיתר היו עשר פילגשים, ככתוב (שם טו, טז) "ויעזוב המלך את עשר נשים פילגשים לשמור הבית" (רדב"ז). והראב"ד סובר, שהפילגשים אינן בכלל הי"ח, ומותר למלך להוסיף לו פילגשים נוסף על י"ח נשים הראויות לו. 12) משמע, שעל הקידושין לחוד אינו לוקה, כי עיקר ההקפדה היא ש"לא יסור לבבו" (ראה להלן ה"ו). ואין הסרת הלב אלא כשבעלה. דוגמא לכך, דברי רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ד, שבין כהן גדול, ובין כהן הדיוט שנשא אשה מן הארבע (גרושה זונה וחללה ואלמנה), ולא בעל - אינו לוקה, משום שנאמר בהן "ולא יחלל" - ואין חילול אלא בבעילה (לחם־משנה). 13) רשאי הוא. 14) סנהדרין כב, א: "בוא וראה כמה קשים גירושין, שהרי דוד המלך התירו לו לייחד (להתייחד עם אבישג השונמית, למרות שכבר גזרו על יחוד עם פנויה, ולא התירו לו לגרש" שיגרש אחת משמונה־עשרה נשיו, ויקח את אבישג לאשה, הרי שאם רצה המלך וגירש, מותר לו לישא אחרת במקום זו שגירש (כסף־משנה).

1 **ג. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ[15]. אֲפִלּוּ**
2 **סוּס אֶחָד פָּנוּי לִהְיוֹת רָץ לְפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין שְׁאָר**
3 **הַמְּלָכִים - אָסוּר[16]. וְאִם הוֹסִיף - לוֹקֶה[17].**

15) כדי רכבו ופרשיו להלחם באויביו. 16) סנהדרין כא, ב. שנאמר (דברים יז, טז) "למען הרבות סוס" - אפילו סוס אחד והוא בטל - לא ירבה. "ואינו מותר שיהיה לו, זולתי סוס אחד, לרכוב בו כאחד העם" (פירוש המשנה לרבינו, שם). 17) ושם אמרו: שעובר בלא־תעשה על כל סוס וסוס, ובוודאי אינו לוקה אלא כשלקחם לו זה אחר זה, אבל אם לקח הרבה ביחד - אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז).

4 **ד. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לְהַנִּיחַ בִּגְנָזָיו[18]**
5 **וּלְהִתְגָּאוֹת בּוֹ[19] אוֹ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן**
6 **לְחֵילוֹתָיו וְלַעֲבָדָיו וּלְשַׁמְּשָׁיו. וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁיַּרְבֶּה**
7 **לְאוֹצַר בֵּית ה', וְלִהְיוֹת שָׁם מוּכָן לְצָרְכֵי הַצִּבּוּר**
8 **וּלְמִלְחֲמוֹתָם - הֲרֵי זֶה מִצְוָה לְהַרְבּוֹתוֹ[20]. וְאֵין אָסוּר**
9 **אֶלָּא לְהַרְבּוֹת לְעַצְמוֹ[21] בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא**
10 **יַרְבֶּה לוֹ". וְאִם הִרְבָּה - לוֹקֶה.**

18) באוצרותיו. 19) ככתוב (דברים ח, יג) "וכסף וזהב ירבה לך... ורם לבבך". 20) סנהדרין כא, ב. "וכסף וזהב לא ירבה לו - לו אינו מרבה, אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא", ומפרש רש"י: אספניא - שכר חיילות מדי שנה בשנה, הנכנסים והיוצאים עמו כל שנה. 21) וכן מצינו בדוד המלך (דברי הימים־א כט, ד) שאָצר לבנין בית־המקדש שלשת אלפים ככרי זהב, ושבעת אלפי ככרי כסף מזוקק.

11 **ה. הַמֶּלֶךְ אָסוּר לִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ שִׁכְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל**
12 **לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יָיִן"[22]. אֶלָּא יִהְיֶה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה**
13 **וּבְצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ**
14 **וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו"[23].**

22) ומסיים הכתוב: "ולרוזנים אי שכר", דרשו בסנהדרין ע, ב: "מי שכל רזי עולם גלויים לו, ישתה יין וישתכר? ויש אומרים: מי שכל רוזני עולם משכימים לפתחו, ישתה יין וישתכר". 23) תוספתא שם פ"ד, ה"ה: "ומה אם מלך ישראל, שלא עסק אלא בצרכי ציבור, נאמר בו וקרא בו כל ימי חייו, שאר בני אדם (שיש להם פנאי) על־אחת־כמה־וכמה... ומה יהושע בן־נון שעסק בכיבוש הארץ, ועומד לחלקה לישראל, נאמר בו: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, והגית בו יומם ולילה, שאר בני אדם על־אחת־כמה־וכמה", וראה בביאורנו לעיל אות ז דברי ה'ספרי' בזה.

15 **ו. וְכֵן לֹא יִהְיֶה שָׁטוּף בְּנָשִׁים[24]. אֲפִלּוּ לֹא הָיְתָה לוֹ**
16 **אֶלָּא אַחַת - לֹא יִהְיֶה מָצוּי אֶצְלָהּ תָּמִיד כְּשְׁאָר**
17 **הַטִּפְּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". עַל**
18 **הֲסָרַת לִבּוֹ הִקְפִּידָה תּוֹרָה[25], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָסוּר**
19 **לְבָבוֹ", שֶׁלִּבּוֹ הוּא לֵב כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל[26]; לְפִיכָךְ**
20 **דִּבְּקוּ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה יָתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל**
21 **יְמֵי חַיָּיו".**

24) להוט, ונתון בכל לבו. 25) סנהדרין כא, א: "רבי שמעון אומר: אפילו אחת ומסירה את לבו, הרי זה לא ישאנה, אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים, אפילו כאביגיל", שהיתה צדקנית. מכאן אתה למד, שבהסרת הלב הדבר תלוי (רדב"ז). 26) וכן אמרו ב'במדבר רבה' פי"ט, אות יז: "ללמדך שראש הדור - כל הדור" ('קרית מלך'). ובעירובין מא, א: "בתר רישא (=אחרי הראש) גופא אזיל" - הולך הגוף.

22 **ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[27] שֶׁמַּלְכֵי בֵית דָּוִד, דָּנִין אוֹתָן[28]**
23 **וּמְעִידִין עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[29], גָּזְרוּ חֲכָמִים**
24 **שֶׁלֹּא יָדוּן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ[30], וְלֹא מֵעִיד[31] וְלֹא מְעִידִין**
25 **עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁלִּבָּן גַּס בָּהֶן[32], וְיָבוֹא מִן הַדָּבָר תַּקָּלָה**
26 **וְהֶפְסֵד עַל הַדָּת[33].**

27) לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ה. 28) סנהדרין יט, א: שנאמר (ירמיה כא, יב) "בית דוד כה אמר ה', דינו לבקר משפט". ואם לא דנים אותם, איך יוכלו לדון אחרים, והלא כלל הוא: קשט עצמך, ואח"כ קשט אחרים. 29) שאינם מבית דוד. 30) שם עמ' ב. 31) נראה, שגם מלכי בית דוד אינם מעידים, שאינם גרועים מכהן גדול, שאינו מעיד לשום אדם מפני כבודו, וכמבואר לעיל הל' עדות פ"א, ה"ג (כסף־משנה). והדבר מפורש במס' שבועות דף לא, א: אין שבועת העדות נוהגת אלא בראויים להעיד, להוציא מלך. ומפרש רש"י: המלך אינו ראוי להעיד, שנאמר, שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, והבא להעיד צריך לעמוד לפני הדיין, ודרך בזיון הוא לו. ולדעת הלחם־משנה בהל' עדות שם, אם העדות מכוונת "להפריש בה מן האיסור", מעיד גם המלך, שזה כבודו. וכבר קדמוהו ב'תוספות' לסנהדרין יח, ב ד"ה מעיד. 32) "ואינם נכנעים לדברי תורה", כלשון רבינו בהל' סנהדרין שם. 33) כמו שאירע לסנהדרין כשדנו את ינאי המלך, ובאותה שעה אמרו (סנהדרין יט, ב): מלך אינו דן ואין דנים אותו. וראה את פרטי המעשה בביאורנו לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ה.

27 **ח. כָּל הַמּוֹרֵד בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת**

1 **לְהָרְגוֹ. אֲפִלּוּ גָּזַר עַל אֶחָד מִשְּׁאָר הָעָם שֶׁיֵּלֵךְ לִמְקוֹם**
2 **פְּלוֹנִי וְלֹא הָלַךְ**[34]**, אוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא מִבֵּיתוֹ וְיָצָא**[35] **- חַיָּב**
3 **מִיתָה. וְאִם רָצָה לְהָרְגוֹ - יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אִישׁ**
4 **אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". וְכֵן כָּל הַמְבַזֶּה אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ**
5 **הַמְחָרְפוֹ, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ כְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא**[36].
6 **וְאֵין לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לַהֲרֹג אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבָד**[37]**. וְיֵשׁ לוֹ**
7 **לֶאֱסֹר וּלְהַכּוֹת בְּשׁוֹטִין**[38] **לִכְבוֹדוֹ; אֲבָל לֹא יַפְקִיר**
8 **מָמוֹן**[39]**. וְאִם הִפְקִיר - הֲרֵי זֶה גָּזֵל**[40].

34) כמו שמצינו בעמשא, ששלחו דוד להזעיק את איש יהודה "ויוחר מן המועד אשר יעדו" (שמואל־ב כ, ה), ורצה יואב לדונו כמורד במלכות, כמבואר בסנהדרין מט, א. וכן מצינו שאוריה החתי נחשב כמורד במלכות, משום שאמר לו דוד: רד לביתך ורחץ רגליך, והוא מיאן, ככתוב (שם יא, יא) "ויאמר אוריה אל דוד, האדון וישראל ויהודה יושבים בסוכות... ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות", ועל זה נתחייב מיתה, כמבואר בקידושין מג, א. וב'תוספות' שם ד"ה: מורד במלכות. 35) כמעשה שמעי בן גרא (מלכים־א ב, לז). 36) שם, ח. ובשמואל־ב טז, ב. ובירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג, אמרו: "כל המקלל מלכות בית דוד, חייב מיתה". 37) ירושלמי שם פ"ז, ה"א. וכך לשון הכתוב (מלכים־א ב, ח) "ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב", והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ד ה"ב, ופי"ח ה"ו, ובביאורנו שם. וראה בזוהר פרשת משפטים קז, ב, שמקשה: וכי שמעי טיפש היה, שדוד נשבע לו שלא ימתינו בחרב, מכלל שבחנית או בחצים כן ימיתנו? ומתרץ שם ע"פ דרך הנסתר. 38) ככתוב (שם יב, יא) "אבי יסר אתכם בשוטים" ('אור שמח'). וכתב הרדב"ז, כל זה במלך שהומלך על־פי נביא, או שהסכימו עליו כל ישראל, אבל אם קם איש למלוך בזרוע ובחזקה אין חייבים לשמוע אליו, והממרה את פיו אינו נקרא מורד במלכות. 39) להפקיע שעבודו של בעל הממון ולהפקירו, ולזכות בו לעצמו. 40) כמעשה כרם נבות היזרעאלי, שאחאב רצה להפקירו לטובתו, והנביא קובל: "כה אמר ה', הרצחת וגם ירשת" (שם כא, יט). והשווה הל' גזילה פ"ה, הי"ג: "מלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה, שלא בדינים שחקק, הרי זה גזלן... כללו של דבר... כל שיקח מאיש זה בלבד, שלא כדת הידועה לכל, אלא חמס את זה, הרי זה גזל".

9 **ט. הַמְבַטֵּל גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת,**
10 **אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר**[41] **- דִּבְרֵי הָרַב**[42]
11 **וְדִבְרֵי הָעֶבֶד**[43]**, דִּבְרֵי הָרַב קוֹדְמִין**[44]**. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
12 **אִם גָּזַר הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל מִצְוָה, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**[45].

41) כמו שמצינו בעמשא בן יתר, שהלך להזעיק את אנשי יהודה, במצות המלך דוד "ויוחר מן המועד" (שמואל־ב כ, ה) - אמרו חכמינו (סנהדרין מט, א): הלך ומצאם עוסקים בלימוד מסכת, ולא רצה לבטלם מלימודם. אמר: כתוב "כל איש אשר ימרה את פיך... יומת", יכול אפילו לדברי תורה? תלמוד־לומר: "רק חזק ואמץ". ומפרש רש"י, רק - מיעוט הוא. שאם בא המלך לבטל דברי תורה - אין שומעין לו. 42) הקב"ה. 43) המלך, שהוא עבדו. 44) לשון התלמוד, שם כט, א. 45) שגם המלך חייב בכבוד המקום. והשווה לעיל הל' ממרים פ"ו, הי"ב: "כולכם חייבים בכבודי".

13 **י. כָּל הַהוֹרֵג נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא כִּרְאָיָה כְּרוּרָה**[46] **אוֹ בְּלֹא**
14 **הַתְרָאָה**[47]**, אֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד**[48]**, אוֹ שׁוֹנֵא שֶׁהָרַג**
15 **בִּשְׁגָגָה**[49] **- יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ**[50] **וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם**
16 **כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וְהוֹרֵג רַבִּים בְּיוֹם אֶחָד**[51]
17 **וְתוֹלֶה, וּמַנִּיחָן תְּלוּיִים**[52]**, יָמִים רַבִּים**[53]**, לְהַטִּיל אֵימָה**
18 **וּלְשַׁבֵּר יַד רִשְׁעֵי הָעוֹלָם.**

46) כגון שהוכחשו העדים ב"בדיקות" ולא הוכחשו בחקירות (ראה לעיל הל' עדות פ"ב, ה"א־ב). או שלא היו העדים רואים אותו כאחת, אלא אחד אחר השני, שאין הרוצח נהרג על פיהם, כמבואר שם פ"ד, ה"א. 47) ג"כ אינו נהרג, כמבואר בהל' סנהדרין פי"ב, ה"א. 48) שאינו נהרג בבית־דין, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"א. 49) שאינו נהרג, אבל חזקתו שהוא קרוב למזיד, וראוי להענש. ואיזהו שונא? כל שלא דיבר עמו שלשה ימים מפני האיבה (הל' רוצח פ"ו, ה"י). 50) שהרי מצינו שהרג דוד את העמלקי (שמואל־ב א, טו) בהודאת פיו, וכן את בני רמון (שם ד, ט) ע"פ הודאת פיהם, ועל־כרחך מדין מלכות, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ו. וכן מצינו בירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ג, ששני עבריינים פחדו מאיש חסיד שראה בקלקלתם, וחששו שמא ילך להעיד עליהם, והמלך דוד יהרגם וכו'. ואע"פ שעד אחד הוא, ועל־כרחך מדין מלכות. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ד. 51) בניגוד לבית־דין שאינו דן שנים ביום אחד (לעיל הל' סנהדרין פי"ד, ה"י). 52) בניגוד לחייבי מיתת בית־דין, שאין מלינים אותם אפילו לילה אחד, אלא תולה אותם סמוך לשקיעת החמה, ומתיר אותם מיד (שם פט"ו, ה"ז). 53) כמו שמצינו בשבעת בני שאול, שהומתו ונשארו תלויים מתחילת קציר שעורים עד ימות הגשמים (שמואל־ב כא, י), ושאלו ביבמות עט, א: והלא כתוב: "לא תלין נבלתו על העץ"? ותירצו: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה עשו אלה, פשטו ידיהם בגרים גרורים. אמרו, אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו. והרי בני שאול לא הומתו מצד דין תורה, שאין להם משפט מות על עוון שאול אביהם, שהמית הגבעונים, אלא מדין מלך הומתו, וה"תיקון" היה להוסיף גרים (הגהות מהר"ץ חיות). וראה ברמב"ן לדברים כא, כב. וב"חתם סופר" או"ח סי' רח, בסוף הסימן.

יום רביעי י"ח אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) המיסים שהמלך מטיל לצרכיו, ולצרכי מלחמה. שלוקח מבחורי העם הטובים שמשים לעמוד לפניו. איסור פילגש להדיוט. שכופה את המוכשרים בעם להיות שרים. לוקח מעשר מהתבואות והבהמות. חלקו של מלך המשיח בארצות שכובשים ישראל. מנת המלך בביזה שהצבא בוזז. מגמת המלך להרים דת האמת.

א. רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לִתֵּן מַס עַל הָעָם לִצְרָכָיו אוֹ לְצָרֶךְ הַמִּלְחָמוֹת. וְקוֹצֵב[2] לוֹ מֶכֶס[3], וְאָסוּר לְהַבְרִיחַ[4] מִן הַמֶּכֶס, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִגְזֹר שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּגְנֹב הַמֶּכֶס[5] - יִלָּקַח מָמוֹנוֹ אוֹ יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ[6] לַעֲבָדִים[7]", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ"[8], מִכָּאן, שֶׁנּוֹתֵן מַס[9] וְקוֹצֵב מֶכֶס[10], וְדִינָיו בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - דִּין[11], שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ[12] - מֶלֶךְ זוֹכֶה בּוֹ[13].

2) פוסק וקובע. 3) מס בשיעור מסויים, מסחורות שונות, בהתאם לערכן. 4) להעלים ולהסתיר. 5) שיבריח ולא ישלם המכס המגיע ממנו. 6) והפסוק מדבר במשפט המלך וזכויותיו. 7) ואי אפשר לפרשו בעבודת המלך והצבא, שכבר נאמר לעיל (פסוק יא) "את בניכם ייקח... ורצו לפני מרכבתו" וגו'. 8) הרי שהעבדות מתפרשת גם בנתינת מס. 9) מס גולגולת. 10) מהסחורה והרכוש בהתאם לערכם. 11) בבא קמא קיג, א, "דינא דמלכותא דינא", והשווה הלכות גזילה פרק ה, הלכה י"א. 12) בשמואל־א פרק ח המדבר במשפט המלך. 13) ומותר בו (סנהדרין כ, ב), כשמואל. בניגוד לדברי רב, האומר: "לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם" ואינו מותר לעשות כן.

ב. וְשׁוֹלֵחַ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְלוֹקֵחַ מִן הָעָם הַגִּבּוֹרִים וְאַנְשֵׁי־חַיִל, וְעוֹשֶׂה מֵהֶן חֵיל לְמֶרְכַּבְתּוֹ[14] וּבְפָרָשָׁיו[15], וּמַעֲמִיד מֵהֶן עוֹמְדִים לְפָנָיו[16], וּמַעֲמִיד מֵהֶן אֲנָשִׁים לָרוּץ לְפָנָיו[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ". וְלוֹקֵחַ מִן הַיָּפִים שֶׁבָּהֶם לִהְיוֹת שַׂמָּשִׁים וְעוֹמְדִים לְפָנָיו[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים... יִקָּח, וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ".

14) למוליכי מרכבתו. 15) רוכבי סוסים. 16) לשמרו, משמר כבוד. 17) לפני מרכבתו, כמנהג הימים ההם בחצרות מלכי קדם. 18) לשרתו, ולעשות מלאכתו.

ג. וְכֵן לוֹקֵחַ מִן בַּעֲלֵי הָאֻמָּנִיּוֹת כָּל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ וְעוֹשִׂין לוֹ מְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[19]. וְלוֹקֵחַ כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים וְהַשִּׁפְחוֹת לִמְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[20] אוֹ דְּמֵיהֶן[21], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ[22] וּכְלֵי רִכְבּוֹ. וְאֶת עַבְדֵיכֶם וְאֶת שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח, וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ".

19) בניגוד לשמשיו המתפרנסים מבית המלך וזהו שכרם. 20) שכר מלאכתם. 21) משלם תמורתם ומעכבם לעצמו. 22) אלו בעלי האומנות, כתרגום יונתן שם.

ד. וְכֵן לוֹקֵחַ מִכָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נָשִׁים[23] וּפִילַגְשִׁים: נָשִׁים - בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וּפִילַגְשִׁים - בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין[24], אֶלָּא בִּיחוּד[25] בִּלְבַד קוֹנֶה אוֹתָהּ וּמֻתֶּרֶת לוֹ. אֲבָל הַהֶדְיוֹט אָסוּר בְּפִילֶגֶשׁ[26], אֶלָּא בְּאָמָה הָעִבְרִיָּה[27] בִּלְבַד אַחֲרֵי יִעוּד[28]. וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת הַפִּילַגְשִׁים שֶׁלּוֹקֵחַ לְאַרְמוֹנוֹ, טַבָּחוֹת[29] וְאוֹפוֹת וְרַקָּחוֹת[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת".

23) תוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ב, "ובורר לו נשים מכל מקום שירצה כהנות לויות וישראליות". 24) סנהדרין כא, א, ובזה יובן, מעשה אבשלום, שבא "אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל" (שמואל־ב טז, כב), כי אילו היו מקודשות לדוד אביו, לא היה העם מסכים לעבירה זו (רדב"ז). וראוי לציין שרש"י לתורה (בראשית כה, ו) מפרש: פלגשים - בלא כתובה, נראה מדבריו, שהיא מקודשת לו בקידושין, וכבר העיר הרמב"ן שם, שהגירסה בסנהדרין כא, היא: בלא כתובה ובלא קידושין. והעיקר תלוי בקידושין, שהכתובה אינה אלא מדברי סופרים. 25) שמייחדה לו להיות לו לשפחה ולאשה. 26) שכבר פסק רבינו (הלכות אישות פרק א, הלכה ד): "כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה", וראה הלכות נערה פרק ב, הלכה י"ז. 27) שמכרה לו אביה בהיותה קטנה. 28) שמייחדה לו לאשה, מלשון הכתוב (שמות כא, ח) "אשר לא יעדה". "ומצוות ייעוד, אומר לה בפני שניים: הרי את מקודשת לי... ואינו צריך ליתן לה כלום (=כסף קידושין) שמעות הראשונות (שנתן לאביה כשלקחה ממנו) לקידושין ניתנו" (הלכות עבדים פרק ד, הלכה ז). 29) מבשלות. 30) מתקנות בשמים ותמרוקי נשים.

ה. וְכֵן כּוֹפֶה אֶת הָרְאוּיִין לִהְיוֹת שָׂרִים, וּמְמַנֶּה אוֹתָם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים".

31) אף על פי שאינם רוצים במשא עול הציבור ולהתנהג בשררה.

ו. וְלוֹקֵחַ הַשָּׂדוֹת וְהַזֵּיתִים[32] וְהַכְּרָמִים לַעֲבָדָיו כְּשֶׁיֵּלְכוּ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְשְׁטוּ עַל מְקוֹמוֹת אֵלּוּ אִם אֵין לָהֶם מַה יֹּאכְלוּ אֶלָּא מִשָּׁם, וְנוֹתֵן דְּמֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח, וְנָתַן לַעֲבָדָיו"[33].

32) השדות והזיתים וכו' שהם עיקר המחייה, ככתוב (דברים יא, יד) "דגנך ותירושך ויצהרך". 33) ובתוספות (סנהדרין כ, ב דיבור המתחיל מלך מותר) שאלו, אם כן למה נענש אחאב על מעשה כרם נבות היזרעאלי (מלכים־א כא, יט)? ותירצו, שכוונת הכתוב להתיר לקיחת השדות לעבדיו, ולא לעצמו. עוד תירצו, שאינו מותר אלא בשדה מקנה, ולא בשדה אחוזה שירש מאבותיו, ככתוב (שם ג) חלילה לי מה' מתיתי את נחלת אבותי לך. ובעיקר תירצו שאין פרשת המלך נאמרת אלא במלך, שמלך על כל ישראל ויהודה ומאת ה', ואחאב לא מלך על יהודה, וגם לא מאת ה', וברד"ק לשמואל שם מתרץ, שכוונת הכתוב להיתר פירות בלבד ולא לגוף השדה.

ז. וְיֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַזְּרָעִים וּמִן הָאִילָנוֹת[34] וּמִן

הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעְשֹׂר וְגוֹ'. צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר".

34) והמעשר לעצמו. אחרי שיפרישו הבעלים המעשר ללויים כמשפט (רד"ק שם).

ח. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה־עָשָׂר; וְדָבָר זֶה חֹק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם[35].

35) רמז לזה דברי הכתוב (יחזקאל מח, כא): "והנותר לנשיא מזה ומזה... לעומת חלקים לנשיא" וגו', למדנו, שהיה נוטל חלק כאחד השבטים, והנשיא הוא מלך המשיח (רדב"ז). ובבבא בתרא קכב, אמרו: עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, ואמר רב חסדא שהחלק הי"ג הוא לנשיא ("למלך המשיח", רשב"ם), שנאמר (יחזקאל מח, יט): "והעובד העיר (הנשיא שעול רבים מוטל עליו - רשב"ם) יעבדוהו מכל שבטי ישראל".

ט. כָּל הָרוּגֵי הַמֶּלֶךְ[36] - מָמוֹנָן לַמֶּלֶךְ[37]. וְכָל הַמַּמְלָכוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ, הֲרֵי אוֹצְרוֹת הַמְּלָכִים לַמֶּלֶךְ, וּשְׁאָר הַבִּזָּה שֶׁבּוֹזְזִין, בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל מֶחֱצָה בָּרֹאשׁ[38], וּמַחֲצִית הַבִּזָּה חוֹלְקִין אוֹתָהּ, כָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא בְּיַחַד עִם הָעָם הַיּוֹשְׁבִין עַל הַכֵּלִים בַּמַּחֲנֶה לְשָׁמְרָן, חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ"[39].

36) שמרדו בו ונתחייבו מיתה. 37) סנהדרין (מח, ב) בניגוד להרוגי בית דין שנכסיהם ליורשיהם, כמבואר לעיל הלכות אבל פרק א, הלכה ט. וכן מצינו בכתוב (מלכים־א כא, טז) כשהעידו על נבות שברך את האלוקים ומלך, מיד, "ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרישתו" (גמרא שם). 38) שם כ, ב בברייתא. ובמשנה שם שנינו: הוא נוטל חלק בראש, ומפרש רש"י: חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה. 39) וממי למד דוד את זה? מאברהם אבינו, שאמר (בראשית יד, כד) "רק אשר אכלו הנערים (=עבדי, שהלכו איתי למלחמה), וחלק האנשים אשר איתי, ענר אשכול וממרא (=שנשארו לשמור על הכלים) הם יקחו חלקם", הוא שאמר הכתוב (שמואל שם, כה) ""מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל" - ולא נאמר: "והלאה", לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם (מדרש רבה בראשית פרשה מ"ג אות ט).

י. כָּל הָאָרֶץ שֶׁכּוֹבֵשׁ[40], הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. וְנוֹתֵן לַעֲבָדָיו וּלְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה, וּמַנִּיחַ לְעַצְמוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה; וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - דִּינוֹ דִּין. וּבַכֹּל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ[41] וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת וּלְמַלֵּאת הָעוֹלָם צֶדֶק וְלִשְׁבֹּר זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'[42]. שֶׁאֵין מַמְלִיכִין מֶלֶךְ תְּחִלָּה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט[43] וּמִלְחָמוֹת[44], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵינוּ".

40) מלך ישראל, שאינו המלך המשיח, כי המשיח דינו מבואר לעיל הלכה ח. 41) שאיפתו, כלשון הכתוב (חבקוק א, ט) "מגמת פניהם קדימה". 42) השווה לקמן פרק י"א, הלכה ד ובביאורנו שם. 43) בישראל, בין איש לרעהו, וכן אמר שלמה (מלכים־א ג, ט) "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך, להבין בין טוב לרע". 44) באויבי ישראל. וראה במסכת כלה רבתי פרק ח "שהמלכות נתנה בשלושים מעלות... במשפט ובצדקה, שנאמר (משלי טז, יב): כי בצדקה יכון כיסא".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שתחילת מלחמת המלך, אינה אלא מלחמת מצוה. מהי מלחמת רשות. המצוה להחרים שבעה עממים, ולאבד זכר עמלק, האיסור לחזור לשכון בארץ מצרים. איסור הירידה מארץ ישראל לחוץ לארץ. חיבת חכמי ישראל לארץ ישראל, ומעלת הזוכה לחיות בה ולהיקבר בתוכה.

א. אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאֵי זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה? זוֹ מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִים[2] וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק[3] וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צַר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם[4]; וְאַחַר־כָּךְ נִלְחָם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחָם עִם שְׁאָר הָעַמִּים כְּדֵי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבּוֹת בִּגְדֻלָּתוֹ וְשָׁמְעוֹ[5].

2) והם: החתי, והגרגשי, והאמורי, והכנעני, והפריזי, והחוי והיבוסי (דברים ז, א), וראה בסמוך ה"ד. 3) לאבד את זרעו, כמבואר בסמוך ה"ח. 4) ככתוב (במדבר י, ט) "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם". 5) שיפחדו הגוים מלהתגרות בהם. ובסוטה מד, ב אמרו: מלחמת יהושע לכבש - חובה; מלחמות בית דוד לרווחה (=שנלחם בארם צובה להוסיפה על ארץ ישראל) - רשות.

ב. מִלְחֶמֶת מִצְוָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל בָּהּ רְשׁוּת בֵּית־דִּין, אֶלָּא יוֹצֵא מֵעַצְמוֹ בְּכָל עֵת וְכוֹפֶה הָעָם לָצֵאת[6]. אֲבָל מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָעָם בָּהּ אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[7].

6) אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, להלן פ"ז, ה"ד. 7) סנהדרין ב, א. וכן שם כ, ב. ומתוך שהודגש שם: "אין מוציאין למלחמת הרשות... של שבעים ואחד" משמע, שלמלחמת מצוה אינו צריך רשות בית־דין (כסף־משנה).

ג. וּפוֹרֵץ[8] לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[9] וְאֵין מְמַחִין[10] בְּיָדוֹ. וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר[11], אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ. אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כַּרְמוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מִפְּנֵי שָׂדֵהוּ שֶׁל זֶה, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מִלְחַמְתּוֹ[12].

8) גדרות של כרמים ושדות. 9) לחייליו, בלכתם להלחם. 10) מעכבים. 11) לרוחב ולאורך. 12) סנהדרין כ, ב. ובבבא־קמא ס, ב.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים[13] שִׁבְעָה עֲמָמִין[14], שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". וְכֹל שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה". וּכְבָר אָבַד זִכְרָם[15].

13) לאבד ולהשמיד. 14) "כיון שהם היו עיקר עבודה־זרה ויסודה הראשון... כדי שלא נלמד מכפירתם" ('ספר המצוות' לרבינו, עשה קפז), וראה לקמן פ"ו ה"א, ש"אין עושים מלחמה עם אדם בעולם, עד שקוראים לו לשלום". 15) "כבר עלה סנחריב מלך אשור, ובלבל את כל האומות" (ידים פ"ד, מ"ד). וב'ספר המצוות' (שם) כותב רבינו: "וכך עשינו (שהשמדנום), עד שנשלמה השמדתם ע"י דוד, ונתפזרה השארית ונטמעה בין האומות, עד שאינה ידועה עוד".

1 **ה. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לְאַבֵּד זֵכֶר עֲמָלֵק[16], שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **"תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִזְכֹּר תָּמִיד**
3 **מַעֲשָׂיו הָרָעִים[17] וַאֲרִיבָתוֹ[18] כְּדֵי לְעוֹרֵר אֵיבָתוֹ[19],**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק". מִפִּי**
5 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "זָכוֹר" - בַּפֶּה[20], "לֹא תִשְׁכָּח" -**
6 **בַּלֵּב[21], שֶׁאָסוּר לִשְׁכֹּחַ אֵיבָתוֹ וְשִׂנְאָתוֹ.**

16) בין הזכרים ובין הנקבות. 17) שהיה הראשון להתגרות בישראל בצאתם ממצרים, ככתוב (במדבר כד, ב) "ראשית גוים עמלק", ומתרגם אונקלוס: "ריש קרביא דישראל הוה עמלקאה". 18) ישיבתו במקום סתר, להתנפל על ישראל באופן פתאומי. 19) שנאתנו אליו. 20) ע"י קריאה בפה. 21) מגילה יח, א. וכן ב'ספרי' פרשת כי־תצא, אות רצו. וב'ספר המצוות' עשה קפט, מסיים רבינו: "הלא תראה, איך עשה שמואל הנביא כשבא לקיים מצוה זו: שהוא זכר תחלה, ואח"כ ציוה להרגם, והוא אמרו (שמואל־א טו, ב): "פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל". וגם בעמלק אין עושים מלחמה טרם שיפתחו לו לשלום, כמבואר לקמן פ"ו, ה"א, ד. ולדעת הסמ"ג (הובאו דבריו ב"הגהות מיימוניות" כאן) אין מצוה זו נוהגת עד ימות המשיח, לאחר כיבוש הארץ, שנאמר: "והיה בהניח ה'... לך מכל אויביך... תמחה את זכר עמלק". אולם פרשת מחיית עמלק הנזכרת בשמואל־א, טו מהווה סתירה גלויה לדיעה זו (רדב"ז).

7 **ו. כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בִּמְלֶךְ עַל־פִּי**
8 **בֵּית־דִּין, הֲרֵי זֶה כִּבּוּשׁ רַבִּים, וַהֲרֵי הִיא כְּאֶרֶץ־**
9 **יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ לְכָל דָּבָר[22]. וְהוּא, שֶׁכָּבְשׁוּ**
10 **אַחַר כִּבּוּשׁ כָּל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[23].**

22) 'ספרי' פרשת עקב, אות נא, שנאמר (דברים יא, כד) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה", אם ללמד על תחומי א"י, הרי כבר נאמר (יהושע א, ד) "מהמדבר והלבנון הזה... יהיה גבולכם" - אלא כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו, הרי הוא שלכם... ומניין שמצוות נוהגות שם? הרי אתה דן: נאמר כאן "יהיה", ונאמר להלן "יהיה". מה להלן מצוות נוהגות שם, אף כאן מצוות נוהגות. אבל ארצות שכבש יחיד מישראל, או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמם מקום, אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם, "אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצוות" (כלשון רבינו בהל' תרומות פ"א, ה"ב). וכן אמרו (גיטין מז, א) "כיבוש יחיד - אין שמו כיבוש". 23) 'ספרי' שם, "מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה, ואין מצוות נוהגות שם? אמרו, דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה: משתכבשו לארץ, תהיו רשאים לכבוש חוץ לארץ. הוא לא עשה כן, אלא חזר וכבש ארם נהרים ...ואת היבוסי, שהיה סמוך לירושלים לא הוריש. ...אמר לו הקב"ה סמוך לפלטירים (=היכל) שלך לא הורשת, האיך אתה חוזר ומכבש ארם נהרים" וכו'. והשווה הל' תרומות פ"א, ה"ג.

11 **ז. וּמֵתָּר לִשְׁכֹּן בְּכָל הָעוֹלָם, חוּץ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מִן**
12 **הַיָּם הַגָּדוֹל[24] וְעַד הַמַּעֲרָב[25], אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה עַל**
13 **אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה, כְּנֶגֶד אֶרֶץ כּוּשׁ[26] וּכְנֶגֶד**
14 **הַמִּדְבָּר[27] - הַכֹּל אָסוּר לְהִתְיַשֵּׁב בָּהּ. בִּשְׁלֹשָׁה**
15 **מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם[28].**
16 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד"; "לֹא**
17 **תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ"; "לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד**
18 **עוֹלָם". וְאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא בִּכְלַל הָאִסּוּר[29].**

24) הוא הים התיכון. 25) בכת"י תימן: הים הגדול המערבי. 26) היא אתיופיה שבאפריקה, וכוש הנזכרת בתנ"ך היא בדרום ערב אצל מצרים, וכן הכתוב אומר (יחזקאל כט, י) "ונתתי את ארץ מצרים לחרבות... שממה, ממגדל סונה ועד גבול כוש", וכן (בדברי הימים־ב, כא, טז) "הפלשתים והערבים אשר על ידי כושים". 27) כל השטח מן הים, המקביל לארץ כוש, וכנגד המדבר, הכל נחשב מצרים. וכן אמרו (תענית י, א) "ארץ מצרים היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה". וראה במדרש 'שמות רבה' פרשה י אות ב: "המצריים אומרים עד כאן תחומנו, והכושים אומרים עד כאן תחומנו" וכו'. 28) ירושלמי סוכה פ"ה, ה"א. 29) סוכה נא, ב. אנשי אלכסנדריא של מצרים נענשו ונהרגו, על שעברו על מה שאמרה תורה: לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, הרי שהיא בכלל מצרים (כסף־משנה).

19 **ח. מֻתָּר לַחֲזֹר לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לִסְחוֹרָה[30]**
20 **וְלִפְרַקְמַטְיָא[31] וְלִכְבֹּשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת[32], וְאֵין אָסוּר**
21 **אֶלָּא לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[33], שֶׁבְּעֵת**
22 **הַכְּנִיסָה מֻתָּר הוּא[34]. וְאִם יַחְשֹׁב לֵישֵׁב וּלְהִשְׁתַּקֵּעַ**
23 **שָׁם, אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[35]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם כָּבַשׁ**
24 **אֶרֶץ־מִצְרַיִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי בֵית־דִּין, שֶׁהִיא**
25 **מֻתֶּרֶת; וְלֹא הִזְהִירָה אֶלָּא לָשׁוּב לָהּ יְחִידִים, אוֹ**
26 **לִשְׁכֹּן בָּהּ וְהִיא בְּיַד עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ**
27 **מְקֻלְקָלִין יוֹתֵר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּמַעֲשֵׂה**
28 **אֶרֶץ מִצְרַיִם"[36].**

30) לשם מקח וממכר סחורות שונות. 31) סחורה, בלשון יוונית. "עובר לסוחר" (בראשית כג, טז) מתרגם יונתן: מתקבלין בכל פרקמטיא. 32) ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"ח. 33) אפילו אם נשתקע לבסוף. 34) שעדיין לא נשתקע. 35) ואין לוקים על לאו שאין בו מעשה (לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב). ואע"פ שמשמע מדברי רבינו שאם נשתקע ישנו איסור על־כל־פנים, בכל זאת נשתקע רבינו במצרים, כי אנוס היה על פי המלכות, בהיותו רופא למלך ולשרים (רדב"ז). אף הוא (הרדב"ז) מעיד ומתנצל:

וגם אני נתיישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה, וקבעתי שם ישיבה, וזה מותר, ושוב באתי לירושלים. וכדאי להעיר, שרבי אשתורי הפרחי, מעיד בספרו "כפתור ופרח" פרק ה, שרבינו היה חותם שמו באגרת, ומסיים בה: "הכותב, העובר בכל יום שלשה לאוין". והכוונה לשלושת הפסוקים בם הזהירה תורה לא תשוב למצרים. מכאן, שקשה בעיניו היתה לו ישיבתו במצרים. 36) ב'תורת כהנים' פרשת אחרי, פרשתא ח', אמרו: "מנין שלא היתה אומה באומות שהתעיבו מעשיהם יותר מן המצריים? תלמוד־לומר: כמעשה ארץ מצרים" וגו'.

1 **ט. אָסוּר לָצֵאת מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ**
2 **לְעוֹלָם[37], אֶלָּא לִלְמֹד תּוֹרָה[38], אוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה[39], אוֹ**
3 **לְהַצִּיל[40] מִן הָעַכּוּ"ם; וְיַחֲזֹר לָאָרֶץ[41]. וְכֵן יוֹצֵא הוּא**
4 **לִסְחוֹרָה[42]; אֲבָל לִשְׁכֹּן[43] בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אָסוּר,**
5 **אֶלָּא־אִם־כֵּן חָזַק שָׁם הָרָעָב עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁוֶה דִּינָר**
6 **חִטִּין בִּשְׁנֵי דִינָרִין[44]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[45] כְּשֶׁהָיוּ**
7 **הַמָּעוֹת מְצוּיוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּיֹקֶר, אֲבָל אִם הַפֵּרוֹת בְּזוֹל,**
8 **וְלֹא יִמְצָא מָעוֹת וְלֹא בַּמֶּה יִשְׁתַּכֵּר, וְאָבְדָה פְּרוּטָה**
9 **מִן הַכִּיס - יֵצֵא לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָא בּוֹ רֶוַח[46].**
10 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת - אֵינָהּ מִדַּת חֲסִידוּת,**
11 **שֶׁהֲרֵי מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן, שְׁנֵי גְדוֹלֵי הַדּוֹר הָיוּ[47], וּמִפְּנֵי**
12 **צָרָה גְדוֹלָה יָצְאוּ[48], וְנִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה לַמָּקוֹם[49].**

37) שמפקיע עצמו מן המצוות (רשב"ם לבבא־בתרא צא, א). 38) שהיא מצוה גדולה, כי גדול התלמוד שמביא לידי מעשה (ע"ז יג, א. וב'תוספות' שם ד"ה ללמוד תורה). ואפילו אם יש בארץ מי שילמדהו, מותר לו לצאת ללמוד בחו"ל, "לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל" (גמרא שם). והשווה לעיל הל' אבל פ"ג, הי"ד. 39) בגלל חשיבות המצוה, שנאמר בה (ישעיה מה, יח) "לא תהו בראה לשבת יצרה" ('תוספות' שם). 40) ממונו (גמרא שם). 41) שתהא דעתו לחזור. אבל אם אין דעתו לחזור, אפילו לישא אשה אסור לו לצאת, כמבואר בכתובות קיא, א שלא התירו ליבם לצאת לחו"ל לישא את יבמתו, ובודאי מפני שלא היתה דעתו לחזור, כי בדעתו לחזור מותר לו, כמבואר בע"ז יג, א. וכן הוכיחו ה'תוספות' שם ד"ה: ללמוד תורה (כסף־משנה). 42) מועד קטן יד, א, שהיוצא להרוויח, דינו כיוצא למזונות, ובוודאי אם אין לו מה לאכול, רשאי הוא לצאת כמבואר בסמוך (יד איתן). 43) בקביעות, שלא על־מנת לחזור. 44) בבא־בתרא צא, א: "אלא־אם־כן עמדו סאתיים בסלע", וידוע שהמחיר הרגיל הוא ארבעה סאין בסלע (עירובין פב, ב), הרי שאם הוקיר המחיר בכפליים - הרי זה רעב חזק (כסף־משנה). 45) שאם לא עלה המחיר כפליים - אסור לו לצאת. 46) ב"ב שם עמ' ב. כרבי יוחנן, המעיד שהוא זוכר, כשעמדו ארבע סאין קמח בסלע (=בזול) והיו רבים נפוחי רעב בטבריא, מחוסר איסר לקנות בו לחם. 47) פרנסי הדור היו. 48) שחזק הרעב בארץ, ככתוב במגילת רות א, א. 49) בבא־בתרא שם ע"א.

13 **י. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מְנַשְּׁקִין עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ־**
יִשְׂרָאֵל[50], וּמְנַשְּׁקִין אֲבָנֶיהָ[51] וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֲפָרָהּ[52]. 14
וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ, וְאֶת 15
עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ". 16

50) כשדרכה רגלם על אדמת א"י והגיעו לתחילת תחומה. 51) כתובות קיב, א: "רבי אבא היה מנשק כיפי (=סלעים) דעכו", והיתה תחילת תחומי א"י, כמבואר בגיטין עו, ב כשהיו התלמידים בארץ נפרדים מחבריהם, שחזרו לחו"ל, היו נפטרים מהם בעכו, כי ליוום עד שם, ומשם ואילך אסור היה לתלמידי א"י לצאת, שמעכו והלאה - חוץ לארץ. 52) כתובות שם עמ' ב. וראה במדרש תנחומא פ' שלח, הובא ב'תוספות' שם עמ' א: "כשעלה רבי חנינא הגדול מבבל, ביקש לידע אם נכנס לא"י, והיה שוקל אבנים... כיון שמצאן כבידות, אמר: אין אלו אלא אבני א"י, והיה מנשקן וקרא עליהן את הפסוק הזה: כי רצו עבדיך את אבניה. והשווה ירושלמי שביעית פ"ד, ה"ז.

17 **יא. אָמְרוּ חֲכָמִים[53]: כָּל הַשּׁוֹכֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל -**
18 **עֲוֹנוֹתָיו מְחוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַל יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי,**
19 **הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשւׂא עָוֹן"[54]. אֲפִלּוּ הָלַךְ בָּהּ אַרְבַּע**
20 **אַמּוֹת, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הַקָּבוּר בָּהּ[55] -**
21 **נִתְכַּפֵּר לוֹ, וּכְאִלּוּ הַמָּקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ, מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה[56],**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ". וּבְפַרְעָנוּת[57] הוּא**
23 **אוֹמֵר: "עַל אֲדָמָה טְמֵאָה[58] תָּמוּת". וְאֵינוֹ דּוֹמֶה**
24 **קוֹלַטְתּוֹ מֵחַיִּים[59] לְקוֹלַטְתּוֹ אַחַר מוֹתוֹ[60]; וְאַף־עַל־**
25 **פִּי־כֵן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִים מֵתֵיהֶם לְשָׁם[61].**
26 **צֵא וּלְמַד מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק[62].**

53) כתובות קיא, א. 54) ומפרש רש"י: אל יתרעם לומר צר לי, כי כולם נשואי עוון. 55) שמת בחוץ־לארץ ונקבר בארץ. 56) שם. 57) כשהנביא הוכיח את אמציה כהן בית אל, וניבא עליו קשות. 58) הכוונה לחו"ל, שהיא אדמה טמאה. 59) שחי בארץ ונפטר בה. 60) שמת בחוץ־לארץ והעבירו ארונו לקבורה בא"י, שסוף־סוף מת על אדמה טמאה (שם). 61) שם, ובמועד קטן כה, א. 62) שביקשו להעביר עצמותיהם לא"י לקבורה, למרות שמתו בחוץ־לארץ. ובירושלמי (כתובות פי"ב, ה"ג) אמרו: רבה ורבי אלעזר היו מטיילים ברחוב, ראו ארונות עם מתים באים מחוץ־לארץ, אמר רבה: מה הועילו אלו, אני קורא עליהם (ירמיה ב, ז): ונחלתי שמתם לתועבה - בחייכם (=שמאסתם בה ולא באתם לדור בה); ותבואו ותטמאו את ארצי – במיתתכם. אמר לו רבי אלעזר, כיון שמגיעים לארץ, היו נוטלים גוש עפר ומניחים על ארונם, וכתיב: וכפר אדמתו עמו. והעירו ב"הגהות מיימוניות" - מכאן סמך, למה שנהגו להניח עפר א"י על המתים בחוץ־לארץ. וראה מנהג זה בשו"ע יו"ד סי' שסג, סעיף א.

27 **יב. לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּעִיר**
28 **שֶׁרֻבָּהּ עַכּוּ"ם, וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַאֲפִלּוּ בְּעִיר**
29 **שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְחוּצָה לָאָרֶץ, כְּאִלּוּ**
30 **עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם**
31 **מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים**

אֲחֵרִים"[63]. וּבְפַרְעֲנִיּוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְאֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ". כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, כָּךְ אָסוּר לָצֵאת מִבָּבֶל לִשְׁאָר הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ"[64].

63) כתובות קי, ב. והברייתא מסיימת שם: "וכי מי אמר לו לדוד, לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל, כאילו עובד ע"ז". וראה ב'תורת כהנים' פרשת בהר, פרשתא ה, ה"ד: "כל היוצא לחו"ל - כאילו עובד ע"ז". 64) שם קיא, א. ושם קי, ב אמרו: כל העולה מבבל לא"י - עובר בעשה, שנאמר: בבלה יובאו ושמה יהיו, עד יום פקדי אותם נאום ה'. ולדעת הכסף־משנה, כוונת רבינו ל"שאר ארצות" - אפילו לא"י. ורש"י שם קיא, א מפרש: אסור לצאת מבבל, לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד, ואינו מזכיר את הפסוק: "בבלה יובאו", כי פסוק זה אינו מדבר אלא בכלי המקדש ולא באנשים, וכדיחוי הגמרא שם, בטעמו של רבי זירא, שהיה משתדל לעלות מבבל לא"י, בניגוד לדעתו של רב יהודה האוסר עליה זו מהפסוק הנ"ל. ולפי זה, בזמן שיש ישיבות בא"י, מותר לעלות אליה אפילו מבבל.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) שאין עושים שום מלחמה בעולם, עד שיקראו לשלום תחילה. שלושה כתבים ששלח יהושע לשבעת העמים עד שלא נכנס לארץ. דין עמון ומואב בקריאת שלום. איסור קציצת אילן מאכל, והשחתת כל דבר ערך שהוא. דברים שפטרום חכמים במחנה צבא, ומצוות מיוחדות לצבא, כמחנה קדוש.

א. אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בָּעוֹלָם עַד שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ שָׁלוֹם, אֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[2], וְאֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר[4] לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם"[5]. אִם הִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶן[6] - אֵין הוֹרְגִין מֵהֶן נְשָׁמָה[7], וַהֲרֵי הֵן לָמַס, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ". קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַמַּס וְלֹא קִבְּלוּ הָעֲבָדוּת, אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הָעֲבָדוּת וְלֹא קִבְּלוּ הַמַּס - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ שְׁנֵיהֶם[8]. וְהָעֲבָדוּת שֶׁיְּקַבְּלוּ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְמַטָּה, וְלֹא יָרִימוּ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יִהְיוּ כְּבוּשִׁים תַּחַת יָדָם[9]. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם. וְהַמַּס שֶׁיְּקַבְּלוּ - שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמָמוֹנָם, כְּגוֹן בִּנְיַן הַחוֹמוֹת[10] וְחֹזֶק הַמְּצוּדוֹת וּבִנְיַן אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה דְּבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם... וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה... כָּל הָעָם הַנּוֹתָר מִן הָאֱמֹרִי... וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד, כִּי הֵם אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשָׁלִישָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו".

2) שהיא בשאר האומות, כדי להרחיב גבול ישראל. 3) שהיא בשבעה עממים ומלחמת עמלק, כמבואר לעיל פ"ה, ה"א. 4) וכל עיר במשמע, אפילו עיר של שבעה עממים, וכן מצינו במשה רבינו שקרא לשלום לסיחון מלך האמורי, שהוא משבעת העמים (ראה דברים ב, כו), ובוודאי לא עבר משה על ה'לא־תעשה' - לא תחיה כל נשמה (רמב"ן לדברים כ, א). וב'מדרש רבה' דברים פ"ה, אות יג: "חייך שאני מקיים גזירתך, כל מלחמה שיהו הולכים, לא יהו פותחים אלא בשלום". 5) אבל רש"י לתורה שם, מפרש שכל הכתוב אינו מדבר אלא במלחמת רשות, וראה בפירוש רבי אליהו מזרחי שם. 6) והן מנויות לקמן פ"ט, ה"א. 7) ולדעת הראב"ד, אין קבלת שבע מצוות מעכבת במלחמת הרשות, ואפילו לא קיבלו המצוות - אין הורגים מהם נשמה, ומשלימים עמהם, שהרי בערים רחוקות הם יושבים, ולא יחטיאו אותנו. מה־שאין־כן במלחמת מצוה המכוונת כלפי העמים שבא"י, קבלת מצוות מעכבת בהם, ואם לא יקבלו מחרימים אותם, שלא יחטיאו אותנו. וראה בסמוך אות יב. 8) 'ספרי' שופטים, אות ר. 9) ושיוכל כל ישראל ליקח מהם לחטוב עציו ולשאוב מימיו, ונותן לו שכרו הראוי (רמב"ן לדברים כ, יא). 10) חומות ירושלים, כמפורש בכתוב הבא.

ב. וְיֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהַתְּנוֹת עִמָּהֶם שֶׁיִּקַּח חֲצִי מָמוֹנָם אוֹ הַקַּרְקָעוֹת וְיַנִּיחַ כָּל הַמְּטַלְטְלִין, אוֹ הַמְּטַלְטְלִין וְיַנִּיחַ הַקַّרְקָעוֹת[11], כְּפִי מַה שֶּׁיַּתְנֶה.

11) זהו הפירוש של "חצי ממונם".

ג. וְאָסוּר לְשַׁקֵּר בִּבְרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם אַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת[12].

12) שהרי קראו להם לשלום, והבטיחום שלא יהרגום, ואם ימעלו בהבטחתם, יש בזה חילול השם (ראה בסמוך סוף ה"ה), ומה גם שהתורה לא התירה לנו דמם, נמצא ההורגם הוא שופך דמים ורוצח.

ד. וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת - עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהוֹרְגִין כָּל הַזְּכָרִים הַגְּדוֹלִים[13], וּבוֹזְזִין כָּל מָמוֹנָם וְטַפָּם. וְאֵין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנָּשִׁים וְהַטַּף"[14] - זֶה טַף שֶׁל זְכָרִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[15] בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת שֶׁהוּא עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, אֲבָל שִׁבְעָה עֲמָמִין וַעֲמָלֵק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ - אֵין מַנִּיחִין מֵהֶם נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל וְגוֹ'. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים... לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּעֲמָלֵק: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[16]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאִלּוּ שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלְתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן, אֶת הַכֹּל לָקְחוּ בַּמִּלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם"; מִכְּלָל, שֶׁשָּׁלְחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם וְלֹא קִבְּלוּ[17].

26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46

13) סובר רבינו, שאפילו שאר האומות, תושבי הערים הרחוקות מגבול ישראל, מוכרחות לקבל שבע מצוות בני נח, שהרי אנו באים לכבוש אותן ולדור בארצותיהן, ואם ישארו בכפירתן יחטיאו אותנו, וכבר הבאנו לעיל אות ו דעת הראב"ד בזה. 14) וסיום הכתוב: ..."והבהמה וכל אשר יהיה בעיר... תבוז לך". 15) שמשאירים הנשים והטף. 16) ופירשו בבבא־בתרא כא, ב "זכר עמלק", שלא ישאר לו זכרון ואפילו הנקבות נהרגות, והכתוב אומר (שמואל־א טו, ג) "לך והכית את עמלק... והמתה מאיש עד אשה, מעולל ועד יונק, משור ועד שה" וגו'. ובמכילתא פ' בשלח, דרשו: "כי יד על כס י־ה - נשבע המקום בכסא כבוד שלו, אם מניח אני נין ונכד לעמלק, תחת כל השמים - שלא יהו אומרים גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק". 17) ומכאן, שאם קיבלו - היו משלימים עמהם. וכן אמרו (סוטה לה, ב) "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם - הא למדת, שאם היו חוזרים בתשובה היו מקבלים אותם". אולם רש"י שם מפרש, שאין זה אלא לשבע אומות היושבות בחוץ־לארץ, אבל ביושבות בתוך הארץ - אין מקבלים, שמחמת יראה הן עושות. וכבר דחה הרמב"ן (דברים כ, י) דיעה זו, שהרי הכתוב מדבר בערי העמים האלה, אשר ה' נותן לך נחלה, ומדגיש: למען אשר לא ילמדו אתכם, ומכאן שאם עשו תשובה - אין נהרגין, כדרשת ה'ספרי' שם, אות רב.

1 **ה. שְׁלֹשָׁה כְתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ[18] עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס**
2 **לָאָרֶץ: הָרִאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם - מִי שֶׁרוֹצֶה לִבְרֹחַ,**
3 **יִבְרַח. וְחָזַר[19] וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁלִים, יַשְׁלִים.**
4 **וְחָזַר וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, יַעֲשֶׂה.**
5 **אִם־כֵּן, מִפְּנֵי מָה הֶעֱרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן?[20] לְפִי**
6 **שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בִּכְלָל[21] וְלֹא קִבְּלוּ, וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפַּט**
7 **יִשְׂרָאֵל, וְדִמּוּ שֶׁשּׁוּב אֵין פּוֹתְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם[22].**
8 **וְלָמָּה קָשָׁה הַדָּבָר לַנְּשִׂיאִים וְרָאוּ שֶׁרָאוּי לְהַכּוֹתָם**
9 **לְפִי חֶרֶב לוּלֵי[23] הַשְּׁבוּעָה?[24] מִפְּנֵי שֶׁכָּרְתוּ לָהֶם**
10 **בְּרִית[25]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית"?**
11 **אֶלָּא הָיָה דִּינָם שֶׁיִּהְיוּ לָמַס עֲבָדִים, וְהוֹאִיל וּבְטָעוּת**
12 **נִשְׁבְּעוּ לָהֶם[26], בְּדִין הָיָה שֶׁיֵּהָרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם, לוּלֵי**
13 **חִלּוּל הַשֵּׁם[27].**

18) ירושלמי שביעית פ"ו, ה"א. 19) לא שחיכה במכתב השני, עד שיקבל תשובה למכתבו הראשון, אלא בבת אחת שלח שלשה כתבים בהם שלש הצעות, וכן נראה מלשון הירושלמי שם (רדב"ז). ושם אמרו: גרגשי פינה והלך לו לאפריקה. 20) לשקר ולומר: מארץ רחוקה באו עבדיך וגו' (יהושע ט, ט), והלא יכולים היו להצהיר על רצונם להשלים וינצלו?. 21) לכל ערי כנען בצורה כוללת. 22) שחשבו הואיל ולא נענו בפעם הראשונה עם קבלת הפניה הכללית, שוב לא יקבל אח"כ שום קיבוץ מהם (כסף־משנה). 23) כמו: לולא. 24) שנשבעו להם נשיאי העדה, ככתוב (שם, טו), והלא אפילו לא נשבעו להם, אסור להכותם מאחר שהשלימו?! 25) שיהיו שווי זכויות כאזרחים חפשיים. 26) שחשבו, שהם מארץ רחוקה מאד, מן העמים שאין בדעתם לבוא עליהם כלל, ואינם חייבים לקבל עליהם עבדות ומסים (רמב"ן לדברים כ, יא). 27) שיאמרו הגויים, שהנשיאים חללו שבועתם, ולא ידעו כי השבועה לא חלה עליהם כלל, שבטעות היתה (גיטין מו, א). והראב"ד סובר, כל שלא השלימו טרם שעברו ישראל את הירדן, שוב אין ההשלמה מועילה להם, ולפיכך מוכרחים היו הגבעונים להערים שמארץ רחוקה הם. אולם, מתוך שאמרו (ע"ז כד, ב) ארוונה היבוסי גר תושב היה, שקיבל שבע מצוות, וקיבלו דוד, נראה כדעת רבינו, שכל מי שמשלים - מקבלים אותו ('קרית מלך'). וראה ב'תוספות' גיטין שם, ד"ה כיון דאמרו. ועדיין יש להעיר מדברי עזרא הסופר (עזרא ט, יב) בקשר להתערבות זרע קודש בעמי הארצות: הכנעני, החתי וגו' (כמפורש שם, ב): "ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם... ולא תדרשו שלומם וטובתם עד עולם", הרי שעם כניסתם לארץ, נאסרו להשלים עמהם ('אור שמח').

14 **ו. עַמּוֹן וּמוֹאָב, אֵין שׁוֹלְחִים לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **"לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם, כָּל יָמֶיךָ". אָמְרוּ**
16 **חֲכָמִים[28]: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, "וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם",**
17 **יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִדְרֹשׁ**
18 **שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם"[29]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְּךָ יֵשֵׁב**
19 **בְּקִרְבְּךָ... בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ", יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב**
20 **כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְטוֹבָתָם". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין**
21 **שׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם - אִם הִשְׁלִימוּ מֵעַצְמָם תְּחִלָּה,**
22 **מְקַבְּלִין אוֹתָן[30].**

28) 'ספרי' כי־תצא, אות רנא. 29) והעיר הרדב"ז: כבר בא סנחריב ובלבל את העולם. כלומר, שאין אנו יודעים כיום, מי הם עמונים ומואבים, וכל גוי הפורש, מרוב האומות הוא פורש, כמבואר בידים פ"ד, מ"ד. והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, הכ"ה. 30) שלא אסר הכתוב אלא דרישתנו לשלומם, ולא היענותנו לקריאתם. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": אינו אסור אלא לדרוש בשלומם, אבל תשלומי שלום מותר, כגון אם עשו עמך חסד, מותר לפקדם לשלום, שנאמר (שמואל־ב י, א) וימת מלך בני עמון, וימלוך חנון בנו... ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון... כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו". ובכסף־משנה העיר, שבמדרש משמע, שלא עשה דוד כהוגן בזה, כוונתו למדרש תנחומא פרשת פינחס אות ג, "אתה מוצא במי שבא עליהם במדת רחמים, לסוף בא לידי בזיון ומלחמות... זה דוד... אמר לו הקב"ה: אתה תעבור על דברי, שאני כתבתי לא תדרוש שלומם... אל תהי צדיק הרבה, שלא יהא אדם מוותר על התורה... ולבסוף בא לידי בזיון, ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם (שמואל־ב י, ד), ואח"כ לידי מלחמה עם ארם נהרים" וכו'. וב'אור שמח' מתרץ, שאם משלם חסד עם מטיבו עצמו - זה מותר, ודוד עשה חסד עם בנו, וזה אסור.

23 **ז. כְּשֶׁצָּרִין עַל עִיר לְתָפְשָׂהּ, אֵין מַקִּיפִין אוֹתָהּ**
24 **מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ; וּמַנִּיחִין**
25 **מָקוֹם לַבּוֹרֵחַ וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ,**

שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[31] שֶׁבְּכָךְ צִוָּהוּ.

(31) 'ספרי' פרשת מטות, אות קנז. וכתב הרדב"ז, מסתבר, שזה רק במלחמת הרשות, ובשאר האומות, דוגמת מדין, שלומד ממנה. וכל זה מדרכי התורה אשר כל נתיבותיה שלום. וכן גם דעת ה'חינוך' מצוה תקכז, שבמלחמת ז' עממים מקיפים אותה מכל צד. אולם ה'מנחת חינוך' שם סובר, שדעת רבינו שגם במלחמת מצוה אין מקיפים אותה אלא משלש רוחותיה, שהרי מלחמת מדין היתה על פי צו ה', והרי זו כמלחמת מצוה. ומה שהחיו בה את הטף (ראה שם, יח), אינה אלא גזירת הכתוב. וראה דעת הרמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' לרבינו, שמונה דין זה בתור מצות־עשה בפני עצמה (שם מצוה ה), וגם לדעתו, מצוה זו אינה אלא במלחמת הרשות. והוא מנמק: שיש בזה תיקון, שנפתח להם פתח שיברחו, ולא יתחזקו לקראתנו.

ח. אֵין קוֹצְצִין אִילָנֵי מַאֲכָל שֶׁחוּץ לַמְּדִינָה[32] וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם אַמַּת[33] הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּבְּשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ"[34]; וְכָל הַקּוֹצֵץ - לוֹקֶה. וְלֹא בְּמָצוֹר בִּלְבָד, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם כָּל הַקּוֹצֵץ אִילַן מַאֲכָל דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה[35]; אֲבָל קוֹצְצִין אוֹתוֹ אִם הָיָה מַזִּיק אִילָנוֹת אֲחֵרִים[36], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים[37], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו יְקָרִים[38]. לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה.

(32) כשצרים על עיר להלחם עליה, "כדי להציק לאנשיה ולהכאיב לבם" ('ספר המצוות' ל"ת נז). (33) תעלה. (34) "בכל דבר" ('ספרי' שופטים, אות כג). (35) מכות כב, א. ואזהרתו: "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות". (36) אפילו בשלו (ב"ק צב, א). (37) כמו ששנינו (בבא־בתרא כו, א) "לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו, אלא־אם־כן הרחיק ממנו ארבע אמות", שכשיחרוש אילנותיו לא יצטרך להכניס מחרשתו לתוך של חבירו. ושם כה, ב שנינו: "מרחיקים את האילן מן הבור כ"ה אמה... אם הבור קדם (ושרשי האילן מזיקים הבור) קוצץ ונותן דמים". (38) יקרים לבנין, יותר משבח פירותיו (בבא־קמא צא, ב וברש"י).

ט. כָּל אִילַן סָרָק[39], מֻתָּר לְקַצֵּץ אוֹתוֹ[40], וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן אִילַן מַאֲכָל שֶׁהִזְקִין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא דָּבָר מוּעָט שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִטְרֹחַ בּוֹ - מֻתָּר לְקַצֵּץ אוֹתוֹ[41]. וְכַמָּה יִהְיֶה הַזַּיִת עוֹשֶׂה וְלֹא יְקַצְּנוּ? - רֹבַע הַקָּב זֵיתִים[42]. וְדֶקֶל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קַב תְּמָרִים, לֹא יְקַצְּנוּ[43].

(39) שאינו עץ מאכל. (40) ככתוב: "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא, אותו תשחית וכרת". (41) בבא־קמא צא, ב: "רק עץ אשר תדע - זה אילן מאכל". ומפרש רבינו: זה עץ מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט. (42) הקב - הוא ארבעה לוגין, והסאה ששה קבין (הל' עירובין פ"א הי"ג), ומתוך שהזיתים חשובים, נחשב בהם רובע הקב לדבר ניכר. (43) ב"ק שם.

י. וְלֹא הָאִילָנוֹת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְקוֹרֵעַ בְּגָדִים[44] וְהוֹרֵס בִּנְיָן וְסוֹתֵם מַעְיָן[45] וּמְאַבֵּד מַאֲכָלוֹת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[46] - עוֹבֵר בְּ"לֹא תַשְׁחִית", וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת־מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם[47].

(44) כמו שאמרו (שבת קה, ב) "המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו... יהא בעיניך כעובד ע"ז. ושם קכט, א: רב יהודה - בקעו בשבילו שולחן־ארז, להסיק בעציו ולחממו ביום הקזתו, ושאלו: והלא עבר משום בל תשחית? וכשרב הונא קרע בגדי משי לעיני בנו, לראות אם יתרגז ויתחצף, שאלו בגמרא (קידושין לב, א): והלא עבר משום בל תשחית. (45) ב'מדרש רבה' פרשת פינחס אות ו, שאלו בקשר לכתוב (מלכים־ב ג, יט): "וכל מעיני מים תסתומו", והלא התורה אמרה לא תשחית, ואתה אומר כן? ותירצו, שבמלחמת מואב מותר, שהכתוב מזהיר עליהם: לא תדרוש שלומם וטובתם. (46) ראה שבת קמ, ב. (47) שאינה שלשים ותשע מכות, אלא כפי ראות עיני הדיין. ודוקא כל אלה, שאזהרתם משום: לא תשחית, סובר רבינו, שאינו לאו גמור אלא איסור ישנו בדבר, אבל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה, אזהרתו משום "ואותו לא תכרות", ולוקה מכות של תורה, כמבואר במכות כב, א (רדב"ז).

יא. צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת[48], וְעוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[49], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד רִדְתָּהּ" וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[50]; בֵּין מִלְחֶמֶת מִצְוָה, בֵּין מִלְחֶמֶת רְשׁוּת[51].

(48) אבל פחות משלשה ימים קודם השבת, אין מתחילים במצור, כדברי רבינו בהל' שבת פ"ל, הי"ג: "כדי שתתיישב דעת אנשי המלחמה עליהם, ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת". (49) אחרי שהתחילו במצור לפני השבת, אין מפסיקים המלחמה בשבת. (50) שבת יט, א, אל תרפה ממנה עד שתכבשנה. והשווה הל' שבת פ"ב, הכ"ה: "שלא כבש יהושע יריחו אלא בשבת". (51) שאפילו במלחמת רשות אין מפסיקים בשבת, וכמבואר ב'ספרי' שופטים אות רג, שבמלחמת רשות הכתוב מדבר. אבל זה ברור, שבמלחמת מצוה מתחילים אפילו בשבת, כמבואר בירושלמי שבת פ"א, ה"ח. וראה כסף־משנה להל' שבת פ"ב, הכ"ה.

יב. כְּשֶׁחוֹנִין[52], חוֹנִין בְּכָל מָקוֹם[53]. וּמִי שֶׁנֶּהֱרָג בַּמִּלְחָמָה - בַּמָּקוֹם שֶׁיִּפֹּל, שָׁם יִקָּבֵר; קוֹנֶה מְקוֹמוֹ כְּמֵת־מִצְוָה[54].

(52) אנשי המלחמה. (53) ואין רשות לבעל הקרקע לסלקם מעל אדמתו. (54) "אחד מישראל שהיה מושלך בדרך ואין לו קוברים" (לעיל הל' אבל פ"ג ה"ח), ונקבר במקום שימצא בו (עירובין יז, א). כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ה, ה"ג. וכתב הרדב"ז, מסתבר אפילו מתו במלחמה מיתת עצמם, נקברים במקומם, כיון שהם טרודים במלחמה - עשאום כמת מצוה.

יג. אַרְבָּעָה דְּבָרִים פָּטְרוּ בְּמַחֲנֶה[55]: אוֹכְלִים הַדְּמַאי[56], וּפְטוּרִים מֵרְחִיצַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה[57], וּמְבִיאִין

עֵצִים[58] מִכָּל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ מְצָאָן תְּלוּשִׁים וִיבֵשִׁים[59] - אֵין מַקְפִּידִין עַל כָּךְ בַּמַּחֲנֶה. וְכֵן פְּטוּרִין מִלְּעָרֵב עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בַּמַּחֲנֶה, אֶלָּא מְטַלְטְלִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל[60] וּמִסֻּכָּה לְסֻכָּה. וְהוּא, שֶׁיַּקִּיפוּ כָּל הַמַּחֲנֶה מְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה רְשׁוּת־הַיָּחִיד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[61], וְאֵין מְחִיצָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה[62]. וּכְשֵׁם שֶׁפְּטוּרִין מִכָּל אֵלּוּ בַּהֲלִיכָתָן, כָּךְ פְּטוּרִין בַּחֲזָרָתָן[63].

55) היוצאת למלחמה, ואפילו למלחמת הרשות (עירובין שם, ובפירוש המשנה לרבינו). 56) פירות שנלקחו מעם הארץ, ואינו ידוע אם פירותיהם מעושרים כראוי. ראה הל' מעשר פ"ט, ה"א. ומתוך שרוב עמי הארץ מעשרים הם, נמצאת הפרשתם אינה אלא חומרא מדבריהם, הקילו חכמים עליהם (שם יז, ב וברש"י) "לפי שהם מתעסקים בכיבוש ארצות אויביהם" (פירוש המשנה לרבינו שם). 57) שלפני הסעודה, משום שהם טרודים במלחמה. אבל במים אחרונים, שלאחר הסעודה - חייבים, הואיל ונתקנו מחמת הסכנה של מלח סדום המסמא את העינים (ראה הל' ברכות פ"ו, ה"ג) - חמורה סכנה מאיסור (עירובין שם). 58) להסקה, או לכל צרכים אחרים, ואין בזה משום גזל. 59) שבעליהם תלשום לצרכיהם וטרחו לייבשם, ואע"פ שאנשים אחרים אסורים ללקחם, משום גזל (ראה הל' נזקי ממון שם) - אנשי המחנה מותרים בהם (שם יז, א). 60) בלי כל עירוב, בניגוד לשאר אנשים הגרים בחצר אחרת, ולכל אחד בית בפני עצמו, אסור להם לטלטל מבית לבית, וכן מבית לחצר, עד שיתערבו בפת שלמה, שגובים מכל בית ובית ומניחים הכל בבית אחד מבתי החצר (הל' עירובין פ"א, ה"א־ו, טז). 61) פט"ז, ה"א. 62) טפחים בגובה (שם הט"ו), ובכת"י תימן: ואין מחנה פחותה מעשרה. כלומר, עשרה אנשים. ומקורו בירושלמי עירובין פ"א ה"י, שנאמר (דברי הימים־א יב, כג) "עד למחנה גדול כמחנה אלהים", וכמה מנחה אלהים? עשרה. 63) מהמלחמה (ירושלמי שם), שגם בחזירתם הם בסכנה, שנאמר (שופטים ז, ג) "מי ירא וחרד, ישוב ויצפור מהר הגלעד". "ולמה הם חוזרים בצפירה (=בהשכמה)? - מפני השונאים", שלא ירגישו בהם, וראה ב"מראה הפנים" שם.

יד. וְאָסוּר לְהִכָּפֵנוֹת[64] בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה אוֹ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא מִצְוַת עֲשֵׂה לְתַקֵּן שָׁם דֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְהִכָּפֵנוֹת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ[65] מִחוּץ לַמַּחֲנֶה".

64) לקטנים או לגדולים. "ולא יפנו בני אדם בכל מקום, ובין האהלים, כדרך שעושים האומות" ('ספר המצוות', עשה קצב). 65) דרשו ב'ספרי' (כי־תצא, אות רנז) אין יד אלא מקום. שנאמר (שמואל־א טו, יב) "והנה מציב לו יד".

טו. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת יָתֵד[66] לְכָל אֶחָד וְאֶחָד תְּלוּיָה עִם כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, וְיֵצֵא בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ וַיַּחְפֹּר בָּהּ, וִיכַסֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ וְגוֹ'"[67]. וּבֵין שֶׁיֵּשׁ עִמָּהֶן אָרוֹן וּבֵין שֶׁאֵין עִמָּהֶם אָרוֹן[68], כָּךְ הֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מַחֲנֶךָ קָדוֹשׁ"[69].

66) דקר לחפור בו. 67) דרשו ב'ספרי' (שם) "אין אזנך אלא מקום זיינך", כלומר, כלי מלחמתך. ולקטנים - אינו צריך לחפור ולכסות, כמבואר בברכות כה, א. אבל חייב לצאת לדרך שמחוץ למחנה, כמבואר שם. ובתרגום יונתן לפסוק זה: "ותשוד תמן מוי דריגלך" - ותטיל שם מי רגליך. 68) ארון אלקים ההולך עמם במחנה בעת המחנה. 69) וכתב ה'חינוך' מצוה תקסו "משרשי המצוה... שנפשותיהם של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל־שכן במחנה, שכולם נקיי הנפש, כי כל הירא מעבירות שבידו כבר הלך לו ושב אל ביתו, ונשארו הטובים אשר רוח אלקים שוכנת בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות".

יום חמישי י"ט אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) קריאת משוח מלחמה על העם. מי הם, שאינם יוצאים לעורכי המלחמה כל עיקר, שאסור לחשוב ולהרהר הרהורי פחד ובהלה במלחמה. כל הנלחם בלא פחד... מובטח לו שלא תגיעהו רעה.

א. אֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[2], מְמַנִּין כֹּהֵן לְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה[3]. וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[4], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה"[5].

2) ראה לעיל פרק ה, הלכה א איזוהי מלחמת מצוה ואיזוהי רשות. 3) הדברים המפורשים בסמוך הלכה ב. 4) שעשה משה, כמפורש בתורה שמות ל, כה, וראה הלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ז. 5) שנמשח לתפקידו המיוחד בעת מלחמה, בניגוד לכוהן גדול שנמשח לעבוד עבודות המקדש, שאינן כשרות אלא בו. וראה בהוריות יב, ב חמישה דברים, שהושווה בהם משוח מלחמה למעלת כהן גדול. ובסוטה מב, א דרשו: וניגש הכהן ודיבר אל העם - זה משוח מלחמה, ולא כל כהן שירצה, כמו שהוכיחו שם.

ב. שְׁתֵּי פְּעָמִים מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה אֶל הָעָם: אַחַת בַּסֵּפֶר[6] בְּעֵת שֶׁיּוֹצְאִין, קֹדֶם שֶׁיַּעַרְכוּ הַמִּלְחָמָה, אוֹמֵר לָעָם: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגוֹ'" - כְּשֶׁיִּשְׁמַע דְּבָרָיו[7], יַחֲזֹר מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה[8]; וְאַחַת בְּעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אוֹמֵר: "אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ"[9].

6) בגבול ארצם, שממנה יצאו למלחמה. 7) פעם שנית, כשעורכים המערכות, וכמבואר בסמוך חלק ג. שבפעם הראשונה אינו אלא מזמינם להקשיב שנית, דבריו, שישמיע בעת שהמערכות יקרבו למלחמה (כסף משנה). וכן שנינו בתוספתא סוטה פרק ז, משנה י "בספר מהו אומר: ילך וישמע דברי כהן" משמעו, שילך למקום מערכות המלחמה, ושם ישמע דברי הכהן המשוח ויחזור. ובספרי (שופטים אות קצד) "ילך וישמע דברי כהן מערכי המלחמה וחוזר"

(אור שמח). 8) מהחזית, ששם ערוך מחנה הצבא בסדר מסויים, לקראת ההתקפה, ובדברי הימים־א יב, לח: "אנשי מלחמה עודרי מערכה". 9) סוטה מב, א. ולדעת הרדב"ז יש טעות בנוסח שלפנינו, והוא מצא בספרים ישנים נוסח יותר נכון: "שתי פעמים מדבר משוח מלחמה... קודם שיערכו מלחמה, אומר להם: מי האיש הירא ורך הלבב וכו', כשישמע הדבר חוזר מיד מעורכי המלחמה, ואחת בעורכי המלחמה אומר: אל תיראו ואל תחפזו. בעת שעורכים המערכות וכו'", נמצאת הלכה זו עוסקת במלחמת מצוה, שבה לא היו מכריזים על בונה בית ונוטע כרם, שכולם יצאו להילחם (ראה לקמן הלכה ד), ולא היו מכריזים אלא על הירא ורך הלבב כנ"ל, והלכה הבאה עוסקת במלחמת רשות, ובה מזכיר רבינו הכרזת הכהן על בונה בית ונוטע כרם. וראה בביאורנו לקמן סוף הלכה ד.

1 ג. עֵת שֶׁעוֹרְכִין הַמַּעֲרָכוֹת[10] וְהֵם קְרֵבִים לְהִלָּחֵם,
2 מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה עוֹמֵד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ וְכָל הַמַּעֲרָכוֹת
3 לְפָנָיו, וְאוֹמֵר לָהֶם בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ[11]: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
4 אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם, אַל יֵרַךְ
5 לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם.
6 כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם, לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם
7 אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם". עַד כָּאן אוֹמֵר מְשׁוּחַ־
8 מִלְחָמָה, וְכֹהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו מַשְׁמִיעַ אוֹתוֹ לְכָל הָעָם
9 בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה: "מִי
10 הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר
11 נָטַע כֶּרֶם וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ וְגוֹ'"[12]. עַד
12 כָּאן מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה מְדַבֵּר, וְהַשּׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל
13 הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר הַשּׁוֹטֵר מֵעַצְמוֹ
14 וְאוֹמֵר: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב", וְשׁוֹטֵר אַחֵר
15 מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם[13].

10) מחנות צבא ערוכות למלחמה, ככתוב (שמואל־א יז, כא) "מערכה לקראת מערכה". 11) סוטה מב, א. 12) וכל זה במלחמת רשות. כי במלחמת מצוה כולם משתתפים בה, כמבואר להלן הלכה ד. 13) שם מג, א.

16 ד. וְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה,
17 מִתְקַנְּיִן אֶת הַמַּעֲרָכוֹת וּפוֹקְדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ
18 הָעָם, וּמַעֲמִידִין מֵאָחוֹר כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה
19 שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְעַזִּים, וְכִשְׁלִיוֹן[14] שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם
20 - הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִן הַמִּלְחָמָה, הָרְשׁוּת בְּיָדָן לַחְתּוֹךְ
21 אֶת שׁוֹקוֹ, שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה - נִיסָּה[15]. בַּמֶּה דְּבָרִים
22 אֲמוּרִים שֶׁמַּחֲזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוּ[16] מֵעוֹרְכֵי הַמִّלְחָמָה?
23 בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה, הַכֹּל
24 יוֹצְאִין, וַאֲפִלּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ[17].

14) קרדומות, ככתוב (תהילים עד, ו) "בכשיל וכילפות יהלומון". 15) סוטה מד, ב, שנאמר (שמואל־א לא, א) "וינוסו אנשי ישראל... ויפלו חללים". 16) בוני בית ונוטעי כרם וכו'. 17) סוטה שם. והוא מלשון הכתוב (יואל ב, טז). והרד"ק שם, מפרש: מחופתה - מהחליים והעדיים (=קישוטים) שחופפים עליה בימי חתונתה. ולדעת הרדב"ז, במלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, כמנהג הערביות כיום, אבל לא השתתפו בקרב, שאין דרכן של נשים לעשות מלחמה. וראוי להעיר, שבספר המצוות עשה קצא כותב רבינו: "נאום משיח מלחמה וההכרזה בעורכי המלחמה, אינה חובה אלא במלחמת הרשות... אבל מלחמת מצוה, אין בה שום דבר מכל זה לא נאום ולא הכרזה", ואשר על כן החליט רבי חיים הליר (שם אות ח) שמה שכתוב לעיל ראש הלכה א: "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות" אינו שייך כלל לפרק זה, והוא שייך לסוף פרק ו הקודם, וכך צריך להיות שם: ...ובין שאין עימהם ארון... מחניך קדוש, אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות. כסיום דברי רבינו שם סוף הלכה י"א. ובאור שמח הוכיח, שגם במלחמת מצוה ממנים משוח מלחמה, שכן, במלחמת מדין הכתוב אומר (במדבר לא, ו) "וישלח אותם משה... ואת פינחס" - דרשו חכמינו (סוטה מג, א) "פינחס - זה משוח מלחמה" הרי שגם במלחמת מדין, שהייתה מלחמת מצוה על פי צו ה', מינו משוח מלחמה.

25 ה. אֶחָד הַבּוֹנֶה בַּיִת לִישִׁיבָתוֹ, וְאֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית־
26 הַבָּקָר, בֵּית־הָעֲצִים, בֵּית־הָאוֹצָרוֹת[18], הוֹאִיל וְרָאוּי
27 לְדִירָה[19]; וְאֶחָד הַבּוֹנֶה, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן
28 לוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר[20]. אֲבָל הַבּוֹנֶה
29 בֵּית־הַתֶּבֶן[21] וּבֵית שַׁעַר[22] אַכְסַדְרָה[23] וּמִרְפֶּסֶת[24], אוֹ
30 בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[25], אוֹ
31 הַגּוֹזֵל בַּיִת[26] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹזֵר.

18) שאוצרים בו יין ושמן ותבואה, ואין אדם דר בו. 19) סוטה מג, א. 20) שם, שנאמר: מי האיש אשר בנה וגו', "האיש", הרי זה בא לרבות כל אלו. 21) בגמרא שם מדמים "בית תבן" לבית הבקר שחוזרים עליו, ויפה הגיה הרש"ש שצריך להיות: "בית התבן ...אבל הבונה בית שער" וכו'. וכן בדפוס רומי ר"מ. 22) בית קטן שעושים לפני שער החצר ושומר הפתח מסתופף שם. 23) פרוזדור שלפני הבית ואינו מקורה. 24) יציע שלפני הבית, וכל אלה אינם ראויים לדירה (שם וברש"י). 25) שאינו ראוי לדירה (עירובין ג, א). 26) סוטה מג, א, שנאמר: "ולא חנכו" ולא נאמר: "ולא חנך", הרי זה מיעוט, זה - ולא אחר, פרט לגזול.

32 ו. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי
33 מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי מַאֲכָל[27]. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ,
34 וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ[28] וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב[29] הַבְרָכָה וְהַרְכָּבָה
35 שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה[30]. אֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ,
36 וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה. אֲבָל הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי
37 מַאֲכָל, אוֹ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי סְרָק, אוֹ שֶׁגָּזַל כֶּרֶם - אֵינוֹ
38 חוֹזֵר עָלָיו. וְכֵן כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שֵׁתָּפִין, אֵין חוֹזְרִין
39 עָלָיו[31].

27) אפילו מרוחקים זה מזה, כלשון התוספתא (סוטה פרק ז, משנה י"א) "מחמשת המינים אפילו בחמש עיירות. ולא כרש"י הסובר (שם מג, א), שיהיו שני אילנות כנגד שניים

ואחד יוצא זנב. 28) שכופף ענף של אילן ומכסהו בעפר, כדי שיכה שורשים ויצמיח ענפים חדשים. 29) אילן בחבירו, שנוקב האילן, ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו, ועושה ענף בתוך הנקב, ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו (רש"י שם עמוד ב). 30) שאז דינה כנטיעה גמורה שחוזרים עליה מהמלחמה, אבל אם אינה חייבת בערלה, כגון המרכיב נטיעה ילדה בזקנה (=שכבר עברו עליה ארבע שנים ונתחללה), שבטלה ילדה בזקנה, אינה נחשבת נטיעה, ואין חוזרים עליה (שם עמוד ב). ובהלכות מעשר שני פרק י נתבאר איזו נטיעה חייבת בערלה. ובדפוס וינציאה הנוסח: "ואחד המרכיב זקנה בחברתה (=בזקנה) שהיא חייבת בערלה". 31) שם. שאין זה כרמו המיוחד לו, שאין בו גפן, שאין לשניהם חלק בה (רש"י). ולדעת הכסף משנה, בית של שותפים חוזרים עליו, שבוודאי יש לכל אחד מהם מקום מיוחד להשתמש בו, ונקרא ביתו. וראה בלחם משנה, שבירושלמי שם פרק ח, הלכה ו מבואר, שגם בית של שותפים אין חוזרים עליו.

1 **ז. אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת**
2 **הָאַלְמָנָה[32]; וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ יְבָמָה[33], אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה**
3 **אַחִים וּמֵת אַחַד מֵהֶם - כֻּלָּן חוֹזְרִין[34]. קִדֵּשׁ אִשָּׁה**
4 **מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ[35], וְשָׁלַם הַזְּמַן**
5 **בַּמִּלְחָמָה - חוֹזֵר וּבָא לוֹ[36].**

32) סוטה מג, א. ובספרי פרשת תצא אות רעא שנינו: כי יקח איש אשה חדשה - אין לי אלא בתולה, מניין לרבות אלמנה וגרושה? תלמוד לומר: ושימח את אשתו - מכל מקום, אם כן, למה נאמר חדשה? מי שחדשה לו, פרט למחזיר גרושתו. 33) אף על פי שלא קידשה הוא, אלא מכוח אחיו המת באה לו (סוטה מד, א וברש"י). 34) שם, שהרי היא ראוייה לכל אחד מהם, ושמא תתייבם לו, כמבואר שם מג, ב. ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו (שם מג, א). 35) אם לא יחזור בו במשך הזמן תהיה מקודשת לו למפרע. 36) שהרי נתברר שנתקדשה לו לפני התחלת המלחמה, אבל אם לא אמר לה: מעכשיו, אלא קידשה לאחר י"ב חודש, והגיע הזמן והוא בתוך המלחמה אינו חוזר, שהרי קדמה המלחמה לתחולת קידושיו, ואין אדם יכול לארס אשה בתוך המלחמה ולהפקיע עצמו מחובת לחימתו (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ו). ואין זה דומה למת אחיו במלחמה, שלא עשה שום מעשה לפטור עצמו, אלא מן השמים הקנוה לו (כסף משנה). וכבר נתבאר בהלכות אישות פרק ו, הלכה י"ז, שכל האומר: "על מנת" כאומר מעכשיו, שכוונתו מעכשיו יחול המעשה על מנת שיתקיים התנאי (רדב"ז).

6 **ח. הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ[37], וְהַמְאָרֵס אִשָּׁה הָאֲסוּרָה**
7 **עָלָיו, כְּגוֹן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[38]**
8 **לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה[39] לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל**
9 **לְמַמְזֵר וּלְנָתִין - אֵינוֹ חוֹזֵר[40].**

37) שאינה חדשה לו. 38) אסורה לכוהן מדברי סופרים, שהיא כגרושה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ז). 39) מן הגבעונים, ויהושע נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח (יהושע ט, כז), ודוד גזר עליהם, שלא יבואו בקהל לעולם (שם פרק י"ב, הלכה כ"ב־כ"ג). 40) סוטה מד, א, שנאמר: "אשר ארש אשה ולא לקחה" לקחה - משמע לזו ולא אחרת, פרט לנישואי עבירה, שהם לקיחת איסור. וראה לקמן בביאורנו בסוף הלכה י"ד.

10 **ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כְּשֶׁשּׁוֹמְעִין**
11 **אֶת דִּבְרֵי הַכֹּהֵן, חוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם**
12 **שֶׁבַּצָּבָא, וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים[41].**

41) שם מג, א.

13 **י. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹצְאִין לְעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כָּל עִקָּר,**
14 **וְאֵין מַטְרִיחִין אוֹתָם לְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם: הַבּוֹנֶה בַּיִת**
15 **וַחֲנָכוֹ[42], וְהַנּוֹשֵׂא אֲרוּסָתוֹ אוֹ שֶׁיִּבֵּם, וּמִי שֶׁחִלֵּל**
16 **כַּרְמוֹ[43] - אֵין יוֹצְאִין עַד תֹּם שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקִי**
17 **יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח". מִפִּי**
18 **הַקַּבָּלָה[44] לָמְדוּ, שֶׁיִּהְיֶה נָקִי שָׁנָה, בֵּין לְבֵית**
19 **שֶׁקָּנָה, בֵּין לְאִשָּׁה שֶׁנָּשָׂא, בֵּין לְכֶרֶם שֶׁהִתְחִיל לֶאֱכֹל**
20 **פִּרְיוֹ[45].**

42) שנכנס לגור בו. כי לבו וכל תאוותו לחינוך ביתו ולא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים (רבי אברהם בן עזרא לדברים כ, ה). 43) בשנה הרביעית לנטיעתו, שהפירות - צריכים לאכלם בירושלים, או לחללם (=לפדותם) בדמים, ולהעלות את דמיהם ירושלימה. 44) שקיבלו החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 45) ועדיין לא עברה שנתו הרביעית (סוטה מג, א).

21 **יא. כָּל הַשָּׁנָה אֵין מְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן, וְלֹא מְתַקֵּן**
22 **דֶּרֶךְ, וְלֹא שׁוֹמֵר בַּחוֹמָה, וְלֹא נוֹתֵן לְפַסֵּי הָעִיר[46],**
23 **וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם[47], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא**
24 **יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר"[48] - לַעֲבֹר**
25 **בִּשְׁנֵי לָאוִין, לֹא לְצָרְכֵי הָעִיר וְלֹא לְצָרְכֵי הַגְּדוּד.**

46) קרשי עץ לחזק שערי העיר (הערוך, ערך פס א), וראה בבא בתרא ח, א (תוספתא פרק ז, הלכה ט"ו). 47) סוטה מד, א. 48) שהוא צורך ציבורי. והרמב"ן לתורה שם, מפרש: לא יעבור עליו - על הצבא הנזכר, יאמר, שלא יעבור האיש הזה על הצבא: לא להיות פקיד על אנשי הצבא ...או לכל הצריך להם, כגון סיפוק מים, לא ישגיח עליהם, אלא בשמחתו.

26 **יב. בָּנָה בַּיִת וְהִשְׁכִּירוֹ לַאֲחֵרִים וְהִקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ[49]**
27 **- הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ[50]. נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ לְאַחַר**
28 **שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ עַד**
29 **עָתָּה[51].**

49) שנתן השוכר דמי השכירות מראש. 50) משעת קבלת השכירות. 51) ואין מחשבים "ימי החינוך" אלא מעת קבלת השכר (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ד). ושם אמרו: אשר בנה - פרט לנפל ביתו ובנאו, שאינו חוזר, ורבינו לא חשש להזכיר זה, כי נלמד מדין מחזיר גרושתו המבואר לעיל הלכה ח, שאינו חוזר (רדב"ז).

יג. בָּנָה בַּיִת וְנָתַן בּוֹ חֲפָצָיו וְנָעַל עֲלֵיהֶם: אִם הָיָה צָרִיךְ לְבַטֵּל[52] עַל שְׁמִירָתָן[53], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ וְהִתְחִיל לֵישֵׁב בּוֹ[54]; וְאִם אֵינָן צְרִיכִין לֵישֵׁב וּלְשׁוֹמְרָן[55], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ[56].

52) מזמנו. 53) אילו לא נתנם בתוך הבית. 54) נתינתם בבית זוהי ישיבתו. 55) שהם חפצים גדולים וכבדים, שאינם נגנבים ומתקלקלים בחוץ. 56) שביתו לא הועיל להם כלום (ירושלמי שם).

יד. וְכָל הַבּוֹנֶה בַּיִת אוֹ נוֹטֵעַ כֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶן[57].

57) שם, "ולא חנכו - את שמצווה לחנכו, יצא זה שאינו מצווה לחנכו", שהדירה בחוץ לארץ אינה מצוה. ומכאן, שהמסיבות שעושים בחוץ לארץ לחנוכת בית חדש, אינן סעודות מצוה (שיירי קרבן שם וכן בבאר שבע). ובמגן אברהם לאורח חיים תקסח, סעיף קטן ה הביא בשם המהרש"ל, שאם לא נתן לנהוג קלות ראש בבית, אלא עשה סעודה לחנכו תחילה לומר בה דברי תורה, ולדרוש מעין המאורע, הרי זו סעודת מצוה. ובירושלמי שם הלכה ו הוסיפו: הנושא את האיילונית (אשה שאינה ראויה ללדת) הואיל ואין מצוה לישב עימה, אינו חוזר.

טו. "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" - כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה[58]. וּמֵאַחַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, יִשָּׁעֵן עַל מִקְוֶה יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה[59], וְיֵדַע שֶׁעַל יְחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה[60], וְיָשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ[61] וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד, וְלֹא יַחְשֹׁב לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו, אֶלָּא יִמְחֶה זִכְרוֹנָם מִלִּבּוֹ וְיִכְּנֶה מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְכָל הַמַּתְחִיל לַחְשֹׁב וּלְהַרְהֵר בַּמִּלְחָמָה וּמַבְהִיל עַצְמוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם"[62]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל דְּמֵי יִשְׂרָאֵל[63] תְּלוּיִין בְּצִוָּארוֹ. וְאִם לֹא נִצַּח וְלֹא עָשָׂה מִלְחָמָה בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ, הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁשָּׁפַךְ דְּמֵי הַכֹּל[64], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ". וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה[65]: "אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת ה' רְמִיָּה, וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם". וְכָל הַנִّלְחָם בְּכָל לִבּוֹ בְּלֹא כַּחַד, וְתִהְיֶה כַוָּנָתוֹ לְקַדֵּשׁ אֶת הַשֵּׁם בִּלְבָד[66] - מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִמְצָא נֶזֶק וְלֹא תַּגִּיעֵהוּ רָעָה, וְיִבְנֶה לוֹ בַּיִת נָכוֹן בְּיִשְׂרָאֵל, וְיִזְכֶּה לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם, וְיִזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עָשׂה יַעֲשֶׂה ה' לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן, כִּי מִלְחֲמוֹת ה'[67] אֲדֹנִי נִלְחָם וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְךָ וְגוֹ'. וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים[68] אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ".

58) כשמתקשרים לעמוד צפופים, שלא יפרידום אויבים (סוטה מד, א וברש"י), וכדעת רבי עקיבא שם, בניגוד לרבי יוסי הגלילי שם, האומר: הירא - זה המתיירא מן העבירות שבידו. ובספרי שופטים אות קצז רבי יוסי הגלילי אומר: הירא ורך הלבב - זה בן ארבעים שנה, שתש כוחו (הגהות מיימוניות). ובתוספתא סוטה פרק ז, משנה י"ד: רבי עקיבא אומר, הירא, מה תלמוד לומר עוד "ורך הלבב" לומר לך, שאפילו גיבור שבגיבורים וחזק שבחזקים, והיה רחמן חוזר, שנאמר: ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. 59) כלשון הכתוב ירמיה יד, ח. 60) ככתוב (דברים כ, ד) "כי ה' אלוקיכם ההולך עימכם להילחם לכם" = הם באים בנצחונו של בשר ודם, ואתם באים בנצחונו של מקום (סוטה מב, א). 61) יסכן עצמו, כלשון הכתוב (שופטים יב, ג). 62) פירשו חכמינו (משנה בסוטה שם): "אל ירך לבבכם - מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות; אל תיראו - מפני הגפת תריסים (=צלצול המגינים זה בזה, להשמיע קול ולאיים) ושפעת הקלגסים; אל תחפזו - מקול קרנות; אל תערצו - מפני קול צווחות. 63) הנשפכים בקרב, בגלל פחדנותו ועריקתו. 64) שהוא גרם לכך. ובמדרש ויקרא רבה פרשה כ"ה, אות ב "כל מי שיוצא לדרך, ואינו מכוון לבו למלחמה, סוף שהוא נופל במלחמה". 65) בדברי הנביאים, וכמבואר בביאורנו לעיל פרק ב, הלכה ו. 66) שהוא הנלחם עם אויבינו להושיענו. 67) המכוונת לייחוד ה' וקידוש שמו. ויונתן תרגם שם: מלחמות עַם ה'. 68) "חיים אלו - לפי שאין עימהם מוות ...נקראו: צרור החיים" (לשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה ג), ובביאורנו שם: החיים הנצחיים צרורים לעד ולא יפרדו.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) היתר מאכלות אסורות לחלוצי צבא במלחמה. דיני ישראל ביפת תואר במלחמה, ודיני הכהן בה. יפת תואר שלא רצתה לעזוב עבודה־זרה - מה ייעשה בה. דיני גר תושב: ומיהו הראוי להיקרא חסיד מחסידי אומות העולם.

א. חֲלוּצֵי צָבָא[2], כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ בִּגְבוּל הָעַכּוּ"ם[3] וְיִכְבְּשׁוּם וְיִשְׁבּוּ מֵהֶן - מֻתָּר לָהֶן לֶאֱכֹל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[4] וּבְשַׂר־חֲזִיר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אִם יִרְעַב וְלֹא מָצָא מַה יֹּאכַל אֶלָּא מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ הָאֲסוּרִים[5]. וְכֵן שׁוֹתֶה יֵין־נֶסֶךְ[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[7]: "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב" - עָרְבֵי חֲזִירִים[8] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[9].

2) חיילים מזורזים, מלשון הכתוב (במדבר לא, ה) "שנים־עשר אלף חלוצי צבא". על שם חגירת חלציהם למלחמה (ראב"ע שם, ג). 3) כן בדפוסים קדומים. 4) מפורש לעיל הל' סנהדרין פי"ט בביאורנו, אות קסב־ג. 5) שאם ישהה ויבקש מאכלות מותרים ירגישו בו העמים ויהרגוהו, והרי זה כמסוכן. אבל קודם שיכנסו לגבול העמים, הרי הם כשאר כל אדם, שאפילו ישהו לחזר אחרי מזון מצרכי מזון כשרים, אין שום סכנה צפויה להם (כסף־משנה). 6) שנתנסך לעבודה־זרה. ואע"פ שבע"ז נאמר: "יהרג ואל יעבור"? סובר רבינו, כשם שהתורה התירה לו לבעול אשה בגיותה, ראה בסמוך ה"ב — אע"פ שבגילוי עריות נאמר ג"כ: יהרג ואל יעבור, כך התירה לו לכשיצמא לשתות יין נסך, הוא שאמר הכתוב: ובתים מלאים כל טוב... ובורות חצובים וגו' - הכוונה לבורות מלאים יין נסך ('אור שמח'). ולדעת הרמב"ן בפירושו לתורה (שם, י) אסורים הם ביין נסך, שבכל איסורי ע"ז, היא עצמה, ותקרובת שלה - הכל

אסור מיד, ככתוב (שם ז, כה־כו) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם... שקץ תשקצנו... כי חרם הוא". 7) חולין יז, א. 8) בנוסח שלפנינו, בחולין שם: כתלי דחזירי, אולם גירסת רבינו שם: "קדלי (=ערפי) דחזירי", וכן הוא בתשובות רבינו, הוצ' פריימן סמן קנד. וראה מגילה יג, א "שהאכילה קדלי דחזירי". 9) והכתוב מסיים שם: "ואכלת ושבעת".

1 **ב. וְכֵן בּוֹעֵל אִשָּׁה בְּגוֹיוּתָהּ[10] אִם תְּקָפוּ יְצָרוֹ[11]; אֲבָל**
2 **לֹא יִבְעָלֶנָּה[12] וְיֵלֵךְ לוֹ, אֶלָּא מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ[13],**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר"[14]. וְאָסוּר**
4 **לִבְעֹל אוֹתָהּ בִּיאָה שְׁנִיָּה[15] עַד שֶׁיִּשְׁאָנָּה[16].**

10) בעודה גויה. 11) קידושין כא, ב. כי "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע". ואפילו לא נתגיירה עדיין, מותרת לו בביאה ראשונה. וכן דעת רב וחבריו בירושלמי מכות פ"ב, ה"ו. וכל זה אינו מותר אלא במלחמה, שצריך ללחום בחירוף נפש, ואסור לו לצער נפשו בהרהורי יצרו, כדי שיוכל לעמוד בקשרי מלחמה ('תורה תמימה' שם). 12) בדרך ובגלוי. 13) ושם יבלענה, וכמבואר בסמוך ה"ג. 14) זה מוסב על תחילת ההלכה, ש"יפת תואר" מותרת לו אפילו בגיותה (כסף־משנה). 15) שכבר נתקררה רוחו, ואין יצרו תוקפו. 16) אחרי שתתגייר, וכמבואר בסמוך ה"ה־ו. שנאמר (שם, יג) "ואחר־כן תבוא אליה ובעלתה" - לאחר כל הסדר האמור בפרשה, מותרת לך.

5 **ג. אֵין אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר מֻתֶּרֶת אֶלָּא בִּשְׁעַת הַשִּׁבְיָה,**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה"[17]. בֵּין בְּתוּלָה, בֵּין**
7 **בְּעוּלָה, בֵּין אֵשֶׁת־אִישׁ; שֶׁאֵין אִישׁוּת לְעַכּוּ"ם[18].**
8 **"וְחָשַׁקְתָּ" - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ יָפָה[19]. "בָּהּ" - וְלֹא**
9 **בַּחֲבֵרְתָּהּ, שֶׁלֹּא יִבְעֹל שְׁתַּיִם. "וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה" -**
10 **שֶׁלֹּא יִקַּח שְׁתַּיִם וְיִבְעֹל אַחַת, וְיַנִּיחַ אַחַת לְאָבִיו אוֹ**
11 **לְאָחִיו[20]. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִלְחָצֶנָּה[21] בַּמִּלְחָמָה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **"וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" - יַכְנִיסָהּ לְמָקוֹם[22] וְאַחַר־**
13 **כָּךְ יִבְעוֹל.**

17) אם נתן מתחילה עיניו בה, ולא שלקחה למכרה או לשפחות, ואח"כ נתן בה עיניו (קידושין כא, וברש"י). 18) כמו שאמרו (סנהדרין נב, ב) "אשת רעהו" - פרט לאשת אחרים. ומפרש רש"י: שאין קידושין לגויים. וכל זה בנוגע לישראל, אבל ביחס שבין גוי לחבירו - יש אישות, וחייב מיתה על אשת חבירו, כמבואר לקמן פ"ט, ה"ה, ז. 19) בחשקו תלה הכתוב (קידושין כב, א). 20) שם, והוא־הדין שלא יקח אחת להביאה לאביו או לקרוב אחר ('תוספות' שם, ובלחם־משנה). 21) יבעלנה. 22) בכת"י התימנים: למקום פנוי. ולדעת הכסף־משנה - הכוונה, שיכניסנה לעיר.

14 **ד. הַכֹּהֵן מֻתָּר בִּיפַת־תֹּאַר בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא**
15 **דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר[23]; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל**
16 **לִשָּׁאֲנָה אַחַר־כָּךְ[24], מִפְּנֵי שֶׁהִיא גִּיֹּרֶת[25].**

23) שאם לא תתירתה לו, יעבור ויבעלנה באיסור, שיצרו מתגרה בו, ואפילו בכהן יש לחוש ליצר הרע (קידושין כא, ב וברש"י). 24) כשתתגייר, וכמבואר בסמוך ה"ו. 25) וכהן אסור בגיורת, "הואיל ואינה בת ישראל, הרי זו זונה ואסורה לכהן", כדברי רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ח, ה"ג (קידושין שם).

17 **ה. וְכֵיצַד דִּין יִשְׂרָאֵל בִּיפַת־תֹּאַר? אַחֲרֵי שֶׁיִּבְעָלֶנָּה**
18 **בִּיאָה רִאשׁוֹנָה וְהִיא בְּגוֹיוּתָהּ: אִם קִבְּלָה עָלֶיהָ**
19 **לְהִכָּנֵס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה[26] - מַטְבִּילָהּ לְשֵׁם גֵּרוּת[27]**
20 **מִיָּד[28]; וְאִם לֹא קִבְּלָה - תֵּשֵׁב בְּבֵיתוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם,**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים"[29],**
22 **וְכֵן בּוֹכָה עַל דָּתָהּ[30] וְאֵינוֹ מוֹנְעָהּ, וּמְגַדֶּלֶת אֶת**
23 **צִפָּרְנֶיהָ וּמְגַלַּחַת אֶת רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו[31].**
24 **וְתִהְיֶה עִמּוֹ בַּבַּיִת. נִכְנָס וְרוֹאֶה אוֹתָהּ[32], יוֹצֵא וְרוֹאֶה**
25 **אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁיָּקוּץ בָּהּ[33], וּמְגַלְגֵּל עִמָּהּ[34] כְּדֵי**
26 **שֶׁתִּקָּבֵל[35] - אִם קִבְּלָה וְרָצָה בָהּ[36], הֲרֵי זוֹ מִתְגַּיֶּרֶת**
27 **וְטוֹבֶלֶת כְּכָל הַגֵּרִים.**

26) להתגייר, ולקיים המצוות כולן. 27) שאין גירות בלא טבילה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ד. 28) ואין צורך לנוולה בגידול צפרניה ובגילוח ראשה (יבמות מח, ב). אבל עדיין אסור לו לבוא עליה עד שיעברו עליה שלשה חדשים, משום הבחנה, וכמבואר לקמן אות לו. 29) "כי יש לעצבים מנוחה בבכייתם, ולהעיר אבלם, עד אשר יחלשו כוחותיהם הגופיים מלסבול זה המקרה הנפשי" (מורה נבוכים, ח"ג פמ"א). 30) על עזבה פולחן אלוהיה, כדברי רבי עקיבא (יבמות שם): "אביה ואמה - זו עבודת כוכבים, וכן הוא אומר (ירמיה ב, כז) אומרים לעץ אבי אתה" וגו'. 31) שם עמ' א. 32) בניוולה. 33) ולא ישאנה. וב'ספרי' כי־תצא, אות ריג: "שתהא בת ישראל שמחה, וזו בוכה; זו מתקשטת וזו מתנוולת". 34) משתדל להשפיע עליה. 35) להתגייר. 36) בכת"י התימנים: ורצה בו. והכוונה שנתרצתה להנשא לו.

28 **ו. וּצְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים: חֹדֶשׁ שֶׁל בְּכִיָּה,**
29 **וּשְׁנֵי חֳדָשִׁים אַחֲרָיו[37]. וְנוֹשְׂאָהּ בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין[38].**
30 **וְאִם לֹא חָפֵץ בָּהּ[39] - מְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ[40]. וְאִם**
31 **מְכָרָהּ[41] - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָכֹר לֹא**
32 **תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף". וְאִם מְכָרָהּ - אֵינָהּ מְכוּרָה[42],**
33 **וּמַחֲזִיר הַדָּמִים. וְכֵן אִם כִּבְּשָׁהּ אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה, לְשֵׁם**
34 **שִׁפְחָה - מְשֻׁשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה,**
35 **שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ", שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ[43].**

37) "להבחין בין זרע ראשון (=שלפני הגירות) לזרע אחרון" ('ספרי' כי־תצא, אות ריג). שלאחר שלושת חדשי הריון, אפשר להכיר אם מעוברת היא או לא, וכדברי רבינו בהל' גירושין פי"א, הכ"א: "ואפילו גר ואשתו שנתגיירו, מפרישים אותם תשעים יום, כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה (=לאחר גירותם), לזרע שנזרע שלא בקדושה. וכן יפת־תואר אע"פ שנתנה לה תורה שלשים יום לתקנת עצמה, צריכה להמתין תשעים יום לתקנת הוולד". ואע"פ שהתורה התירה לו ביאה ראשונה מיד בלא הבחנה? אותו זרע אינו קדוש כלל, שאינו בנו לשום דבר, מפני שהוא מן

הגויה, כמבואר בסמוך ה"ח (כסף־משנה). 38) מכיון שנתגיירה, הרי היא כישראלית וצריכה קידושין, וחייב לכתוב לה כתובה. 39) שקץ בה, ולא קידשה. 40) בלא גט, שעדיין לא נתקדשה לו. 41) להיות שפחה אצל הלוקח, ואפילו לא נתגיירה, כמבואר במורה נבוכים ח"ג, פמ"א. 42) שכל דבר שאמרה תורה "אל תעשה" - אם עשה אינו מועיל (תמורה ד, ב). והשווה הל' בכורות פ"ו, ה"ה: "המוכר מעשר (=בהמה), לא עשה כלום, ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקה... וכמוכר יפת תואר". ומובן שאינו לוקה, ולפיכך לא מנאו רבינו לעיל הל' סנהדרין פי"ט ה"ד, בין הלאוין שלוקין עליהם. 43) 'ספרי' כי־תצא, אות ריד: "שבלשון פרסי, קוראים לעבדות ושימוש: עימראה" (רש"י לתורה שם).

1 **ז. לֹא רָצְתָה לְהִתְגַּיֵּר - מְגַלְגְּלִין עִמָּהּ[44] שְׁנֵים־עָשָׂר**
2 **חֹדֶשׁ[45]. לֹא רָצְתָה - מְקַבֶּלֶת שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי**
3 **נֹחַ[46], וּמְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ, וַהֲרֵי הִיא כְּכָל הַגֵּרִים**
4 **הַתּוֹשָׁבִים[47]; וְאֵינוֹ נוֹשְׂאָהּ, שֶׁאָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא**
5 **נִתְגַּיְּרָה[48].**

44) משתדלים ועוסקים עמה שתסכים להתגייר. 45) כדין הלוקח עבד כנעני ולא רצה לקבל מצוות העבדים, מגלגלים עמו כל שנים־עשר חודש (יבמות מח, ב. ובהל' עבדים פ"ח, הי"ב. כסף־משנה). ובמדרש הגדול (דברים כא, יב). "ושלחתה לנפשה - מלמד שאם לא רצתה להתגייר לאחר שלשים יום, מגלגל עליה כל שנים־עשר חודש". ולדעת ר"מ כשר, בספרו "הרמב"ם והמכילתא דרשב"י" עמ' קמח, מקור מדרש זה במכילתא לדברים. 46) והן מנויות לקמן פ"ט, ה"א. 47) שקיבלו עליהם שבע מצוות בני נח, ומותר להם לשבת אתנו בארצנו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ד, ה"ז. וראה בסמוך ה"י. 48) ככתוב (דברים ז, ג) "ולא תתחתן בם". ואע"פ שכתב רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ה: "והבא על בת גר תושב - אין הקנאים פוגעים בו, אבל מכים אותו מכת מרדות" - לענין חיתון הרי זו אסורה עליו מן התורה, כמבואר בהל' מאכלות אסורות פי"א ה"ז, שגר תושב יינו אסור בשתיה, וידוע שגזרו על יינם משום בנותיהם.

6 **ח. נִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה - הֲרֵי הַוָּלָד גֵּר[49], וְאֵינוֹ**
7 **בְּנוֹ לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים[50], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִן הָעַכּוּ"ם[51];**
8 **אֶלָּא בֵּית־דִּין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ[52] עַל דַּעְתָּם[53]. וְתָמָר[54]**
9 **מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְפַת־תֹּאַר הָיְתָה[55]; אֲבָל**
10 **אַבְשָׁלוֹם נוֹלַד מֵאַחַר הַנִּשּׂוּאִין. נִמְצֵאת תָּמָר אֲחוֹת**
11 **אַבְשָׁלוֹם מֵאִמּוֹ[56], וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַמְנוֹן[57]. וְכֵן**
12 **הוּא אוֹמֵר: "דַּבֶּר־נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי**
13 **מִמֶּךָּ".**

49) בספר ה'חינוך' מצוה תקלב, הנוסח: הולד גוי. 50) לא לירושה, ולא לפטור את אשתו מזיקת יבום ועוד. 51) "ואין בנך הבא מן הגויה נקרא בנך אלא בנה" (יבמות כג, א). וראה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ז. 52) לשם גירות, שאין לך גר בלא מילה וטבילה. 53) "הם נעשים לו אב, והרי הוא גר על ידיהם", כדין כל גר קטן, שאין לו אב, ואמו הביאתו לבית־דין להתגייר (כתובות יא, א וברש"י). והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ז: "שזכות היא לו". ואם בעודה מעוברת נתגיירה וטבלה, אין בנה צריך טבילה, אלא מילה בלבד, כדברי רבינו שם ('אור שמח'). 54) בת מעכה, אֵם אבשלום. 55) שמעכה אמה יפת תואר היתה, ובא עליה דוד בגיותה, כשלקחה בשביה. 56) שנתגיירה אמה בהיותה מעוברת, נמצאת הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה, והרי היא אחות אבשלום. כי אם נולדה שלא בקדושה, אין זו אחותו אפילו מאמו, והרי היא נכרית אצלו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ד, הי"ב (ע"פ 'אור שמח'). 57) בן דוד, שאינו אחיה מאמה, שאמו אחינועם היזרעאלית היתה, ולא מאביה, שהרי הורתה שלא בקדושה היתה, ואינה בת דוד כלל (סנהדרין כא, א), וראה ב'תוספות' שם.

14 **ט. יְפַת־תֹּאַר שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהַנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אַחַר**
15 **הַשְּׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ - הוֹרְגִין אוֹתָהּ[58]. וְכֵן עִיר**
16 **שֶׁהִשְׁלִימָה[59], אֵין כּוֹרְתִין לָהֶן בְּרִית עַד שֶׁיִּכְּפְרוּ**
17 **בַּעֲבוֹדָה זָרָה[60] וְיַאַבְּדוּ אֶת כָּל מְקוֹמוֹתֶיהָ וִיקַבְּלוּ**
18 **שְׁאָר הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁכָּל עַכּוּ"ם שֶׁלֹּא**
19 **קִבֵּל מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, הוֹרְגִין אוֹתוֹ אִם יֶשְׁנוֹ**
20 **תַּחַת יָדֵנוּ[61].**

58) אע"פ שעינה אותה - אין אומרים ישלחנה לנפשה, ואפילו עובדת ע"ז, אלא הורגים אותה. וב'ספרי' כי־תצא, אות ריד: "ושלחתה לנפשה - ולא לבית אלוהיה" (רדב"ז). 59) עם ישראל, כשקרבו אליה להלחם עליה. 60) כמבואר לעיל פ"ו, ה"א, ד. 61) סנהדרין נז, א: "על שבע מצוות בן נח נהרג". והשווה לקמן פ"ט, הי"ד. ועדיין תמוה, למה מקיימים את ה"יפת תואר" שנים־עשר חודש ומניחים אותה לעבוד ע"ז, בעוד שכל בן־נח העובד ע"ז והוא ברשותו נהרג מיד. וב"קרית ספר" להמבי"ט, העתיק דברי רבינו: "ואם לא רצתה להניח ע"ז, הורגים אותה ככל עיר שהשלימה". ותיבות: י"ב חודש, השמיט לגמרי. וראוי להעיר שב'מורה נבוכים' ח"ג פמ"א, כותב רבינו: "וכן כל השלושים יום תחזיק בתורתה בפרהסיא ואפילו בע"ז, ולא יחלקו עליה באמונה עד הזמן ההוא", וכנראה שחסה עליה התורה, תחת אשר עינה, וזאת מן המידות הטובות, שנצטוינו עליהן, כדברי רבינו שם, וראה במדרש הגדול דברים כא, יב: "לא רצתה לקבל שבע מצוות, אחר השנים־עשר חודש, הורגים אותה". ואולי זהו המקור לדברי רבינו כאן.

21 **י. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא הִנְחִיל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֶלָּא**
22 **לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב"[62], וּלְכָל**
23 **הָרוֹצֶה לְהִתְגַּיֵּר מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּכֶם**
24 **כַּגֵּר". אֲבָל מִי שֶׁלֹּא רָצָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְקַבֵּל**
25 **תּוֹרָה וּמִצְוֹת[63]. וְכֵן צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה[64]**
26 **לָכֹף אֶת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם לְקַבֵּל מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי**
27 **נֹחַ, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יְקַבֵּל - יֵהָרֵג[65]. וְהַמְקַבֵּל אוֹתָם,**
28 **הוּא הַנִּקְרָא "גֵּר תּוֹשָׁב"[66] בְּכָל מָקוֹם; וְצָרִיךְ לְקַבֵּל**

58) אע"פ שעינה אותה - אין אומרים ישלחנה לנפשה, ואפילו עובדת ע"ז, אלא הורגים אותה. וב'ספרי' כי־תצא, אות ריד: "ושלחתה לנפשה - ולא לבית אלוהיה" (רדב"ז). 59) עם ישראל, כשקרבו אליה להלחם עליה. 60) כמבואר לעיל פ"ו, ה"א, ד. 61) סנהדרין נז, א: "על שבע מצוות בן נח נהרג". והשווה לקמן פ"ט, הי"ד. ועדיין תמוה, למה מקיימים את ה"יפת תואר" שנים־עשר חודש ומניחים אותה לעבוד ע"ז, בעוד שכל בן־נח העובד ע"ז והוא ברשותו נהרג מיד. וב"קרית ספר" להמבי"ט, העתיק דברי רבינו: "ואם לא רצתה להניח ע"ז, הורגים אותה ככל עיר שהשלימה". ותיבות: י"ב חודש, השמיט לגמרי. וראוי להעיר שב'מורה נבוכים' ח"ג פמ"א, כותב רבינו: "וכן כל השלושים יום תחזיק בתורתה בפרהסיא ואפילו בע"ז, ולא יחלקו עליה באמונה עד הזמן ההוא", וכנראה שחסה עליה התורה, תחת אשר עינה, וזאת מן המידות הטובות, שנצטוינו עליהן, כדברי רבינו שם, וראה במדרש הגדול דברים כא, יב: "לא רצתה לקבל שבע מצוות, אחר השנים־עשר חודש, הורגים אותה". ואולי זהו המקור לדברי רבינו כאן.

עָלָיו בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה חֲבֵרִים[67]. וְכָל הַמְקַבֵּל עָלָיו לָמוּל, וְעָבְרוּ עָלָיו שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא מָל - הֲרֵי זֶה כְּמִן הָאֻמּוֹת[68].

62) סנהדרין נט, א, שנאמר: תורה צוה לנו משה, מורשה - "לנו מורשה ולא להם" וראה לקמן פ"י, ה"ט. 63) שהרי מקיימים גר תושב בארצנו ומצווים להחיותו, למרות שלא קיבל אלא שבע מצוות בלבד (כסף־משנה). 64) הקב"ה, שכל הגבורה שלו (סנהדרין צח, ב). 65) ראה למעלה הלכה ט, בביאורנו אות נט. 66) "לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל" (הל' איסורי ביאה פי"ד, ה"ז). 67) חכמים ומלומדים. ובבבא־בתרא עה, א "אין חברים אלא תלמידי חכמים" (ע"ז סד, ב). והשווה הל' מטמאי משכב ומושב פ"י, ה"ה. 68) כשאר גוי שבאומות, שאין מעלים אותו מן הבור או מן הנהר, ואין מורידים אותו לבור להמיתו בידים, כמבואר בהל' ע"ז פ"י ה"א, מכיון שביטל את קבלתו, חזר להיות גוי גמור ואין מצילים אותו בשעת סכנה (ע"ז סה, א וכפירוש הכסף־משנה). ובכת"י התימנים, הנוסח: "הרי זה כמין מן האומות". כלומר, כומר לע"ז שהוא אדוק בה, והמינים מורידים ולא מעלים, כמבואר בהל' ע"ז שם. וכן הנוסח בדפוס רומי, ר"מ. והשווה לעיל הל' עדות פי"א, ה"י.

יא. כָּל הַמְקַבֵּל שֶׁבַע מִצְוֹת וְנִזְהָר לַעֲשׂוֹתָן, הֲרֵי זֶה מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[69]. וְהוּא, שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָן וְיַעֲשֶׂה אוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה בָהֶן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּתּוֹרָה, וְהוֹדִיעָנוּ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁבְּנֵי נֹחַ מִקֹּדֶם נִצְטַוּוּ בָהֶן. אֲבָל אִם עֲשָׂאָן מִפְּנֵי הֶכְרֵעַ הַדַּעַת[70] - אֵין זֶה גֵּר תּוֹשָׁב, וְאֵינוֹ מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְלֹא מֵחַכְמֵיהֶם[71].

69) תוספתא סנהדרין פי"ג, מ"א: "צדיקי אומות העולם, יש להם חלק לעוה"ב" וראה בסנהדרין קה, א. וברש"י שם ד"ה מאן נינהו. והשווה לעיל הל' עדות פי"א, ה"י. 70) לפי שכלו ומצפונו, ואינו מודה שציוה בהן הקב"ה. 71) בכת"י התימנים: אלא מחכמיהם. וכן הנוסח בתשובות מהר"מ אלשקר סימן קיז. והשווה דברי חכמינו (מגילה טז, א) "כל האומר דבר חכמה, אפילו באומות העולם - נקרא חכם". ומקור כל הלכה זו במדרש משנת רבי אליעזר, ניויורק תרצ"ד, עמ' קכא: "במה דברים אמורים כשעושים אותן, ואומרים מכח שצוה אותנו אבינו נח מפי הגבורה, אבל אם עשו שבע מצוות ואמרו מפי פלוני שמענו, או מדעת עצמנו, שכך הדעת מכרעת וכו', אין לוקחים שכרם אלא בעולם הזה" (כבוד מלכים, לרמב"ם דפ' שולזינגר).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) המצוות שנצטווה אדם הראשון, ומה הוסיף הקדוש־ברוך־הוא על נח. העריות האסורות על בני נח. במה נפקע איסור אשת־איש בבני נח. כיצד מצווים בני נח על הדינים. למה נתחייבו בני שכם להיהרג.

א. עַל שִׁשָּׁה דְבָרִים נִצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן[2]: עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[3], וְעַל שְׁפִיכוּת־דָּמִים, וְעַל גִּלּוּי־עֲרָיוֹת, וְעַל הַגָּזֵל, וְעַל הַדִּינִים[4]; אַף־עַל־פִּי שֶׁכֻּלָּן הֵן קַבָּלָה בְּיָדֵינוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ[5], וְהַדַּעַת נוֹטָה לָהֶן - מִכְּלַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[6] יֵרָאֶה, שֶׁעַל אֵלּוּ נִצְטַוָּה[7]. הוֹסִיף לְנֹחַ אֵיבָר מִן הַחַי[8], שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ"[9] - נִמְצְאוּ שֶׁבַע מִצְוֹת[10], וְכֵן הָיָה הַדָּבָר בְּכָל הָעוֹלָם עַד אַבְרָהָם. בָּא אַבְרָהָם וְנִצְטַוָּה יָתֵר עַל אֵלּוּ בַּמִּילָה. וְהוּא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית[11]. וְיִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר[12] וְהוֹסִיף תְּפִלָּה אַחֶרֶת לִפְנוֹת הַיּוֹם[13]. וְיַעֲקֹב הוֹסִיף גִּיד הַנָּשֶׁה[14] וְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית[15]. וּבְמִצְרַיִם נִצְטַוָּה עַמְרָם בְּמִצְוֹת יְתֵרוֹת[16], עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְנִשְׁלְמָה תּוֹרָה עַל־יָדוֹ.

2) 'מדרש רבה' בראשית פט"ז, אות ו, שנאמר: "ויצו ה' אלקים על האדם לאמור מכל עץ הגן אכול תאכל" (בראשית ב, טז), ויצו - על עבודה־זרה, ככתוב (הושע ה, יא) "כי הואיל הלך אחרי צו". ה' - על ברכת השם, ככתוב (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה' מות יומת". אלקים - אלו הדיינים, שנאמר (שמות כב, כז) "אלהים לא תקלל". על האדם - זו שפיכות דמים, שנאמר (בראשית ט, ו) שופך דם האדם. לאמור - זה גילוי עריות, שנאמר (ירמיה ג, א) לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו'. מכל עץ הגן אכול תאכל - כאן ציוהו על הגזל. כלומר, לא הורשית לאכול אלא במה שהתרתי לך. וראה סנהדרין נו, א: "שבע מצוות נצטוו בני נח" וכו'. 3) שלא לגדף את שם ה'. 4) להושיב דיינים לדון במצוות אלו, ולהזהיר את העם עליהן, כמבואר לקמן הי"ד. 5) שכך נצטווה אדם הראשון. 6) הפסוקים שבתורה. 7) כמבואר לעיל אות א לפי ה'מדרש רבה', וכך דרשו את הפסוק הנ"ל בסנהדרין נו, ב. 8) שלא נחתוך ממנו אבר כשהוא חי - ונאכלנו. 9) כל זמן שנפשו בו, לא תאכלו הבשר ממנו (רש"י שם נז, א). 10) 'מדרש רבה' משפטים פרשה ל, אות ט: "נתן לאדם שש מצוות, הוסיף לנח אחת". אבל אדם הראשון לא נצטווה על אבר מן החי, שהרי נאסר באכילת בשר בכלל, כמבואר בסנהדרין נט, ב: שנאמר (בראשית א, כט) "הנה נתתי לכם את כל עשב... לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ" - ולא חית הארץ לכם. ורבינו לא מנה מצוה זו באדם הראשון, שאינו מונה אלא מצוות הנוהגות לדורות (כסף־משנה). 11) ברכות כו, ב: "אברהם תיקן תפלת שחרית, שנאמר: וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם - ואין עמידה אלא תפילה" וכו'. 12) 'מדרש רבה' פרשת תולדות, פרשה ס"ד, אות ו: "וימצא בשנה ההיא מאה שערים - מפני מה מדד אותה, מפני המעשרות". והראב"ד שואל: והלא גם באברהם נאמר (בראש' יד, כ) "ויתן לו מעשר מכל"?! ואולם דעת רבינו, שאברהם לא נתן אלא הפרשה מהשלל שבא לידו מנצחונו במלחמה, ולא בתורת מעשר אלא כתגמול, לכיבוד, שכיבדו מלכי צדק, ואילו יצחק הוא הראשון שעישר ממונו הוא, בתורת מעשר. 13) לעת ערב, וזוהי תפילת מנחה, כמבואר בברכות שם. 14) ראה בראשית לב, לג. ואע"פ שבמשנה בחולין ק, ב אמרו: "בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו" - משמע,

לכאורה, שלא נאסרו בגיד הנשה אלא מסיני ואילך, ולאחר שנצטוו בסיני וסידר משה את התורה, כתב מקרא זה עם המאורע שאירע ליעקב אבינו? כבר הסביר רבינו בפירושו שם: "שים לבך אל העיקר הגדול... שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין עושים אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו... וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחרי איסור יעקב אבינו (שנאסר בו), אלא מצות משה רבינו... הלא תראה מה שאמרו: תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה מסיני, וכל אלו (=אבר מן החי, מילה, וגיד הנשה) מכלל המצוות". 15) ברכות שם. 16) ב'מכילתא' יתרו יט, י אמרו: שנצטוו במצרים מצוות יתירות על מצוות בני נח, ובוודאי ע"י עמרם, ש"גדול הדור" היה, כמבואר בסוטה יב, א ('יד איתן'). ובמדרש 'שמות רבה' פ"א, אות יג: "שהיה עמרם ראש סנהדרין".

1 **ב. בֶּן־נֹחַ שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - חַיָּב[17]. וְהוּא,**
2 **שֶׁיֵּעָבֵד כְּדַרְכָּהּ[18]. וְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבֵּית־דִּין שֶׁל**
3 **יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ[19] - בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג עָלֶיהָ[20]; וְכֹל**
4 **שֶׁאֵין בֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ - אֵין בֶּן־נֹחַ**
5 **נֶהֱרָג עָלֶיהָ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג - אָסוּר בַּכֹּל[21].**
6 **וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לְהָקִים מַצֵּבָה[22], וְלֹא לִטַּע**
7 **אֲשֵׁרָה[23], וְלֹא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת[24] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לְנוֹי.**

17) מיתה בסייף, שכל מיתת בני נח אינה אלא בסייף, כמבואר לקמן הי"ד, ובביאורנו שם. 18) שדרך עבודתה בכך, כגון פוער לפעור, וזורק אבן למרקוליס, ולא להיפך. והשווה הל' ע"ז פ"ג, ה"ב. 19) כגון המגפף (=המחבק) והמנשק ע"ז, שאינם אלא איסור "לא תעשה" בלבד (שם, ה"ו). 20) סנהדרין נו, ב. 21) שישראל נאסר בה, וכן אמרו (סנהדרין עד, ב) "אינהו וכל אביזרייהו" (=הן, וכל השייך בהן). 22) מצבת אבן אחת, להקריב עליה אפילו לשמים (רש"י לדברים טז, כב). וראה הל' ע"ז פ"ו, ה"ו. 23) אילן הנטוע מתחילה כדי לעבדו (שם פ"ח ה"ג), ומיוחד לעובדי הירח, כמבואר בביאורנו שם פ"ז הי"א, אות ג. 24) צורות אדם, כמבואר שם פ"ג ה"י, ואע"פ שאינה עבודה־זרה - כדי שלא יטעו בהם הטועים וידמו שהם לע"ז (שם). וכל אלה אין בהם עונש מיתה לישראל אלא מלקות בלבד (ראה הל' סנהדרין פי"ט ה"ג), וממילא אין בן־נח נהרג עליהן, אלא שאסור בהן כישראל, וכמבואר לעיל אות יט.

8 **ג. בֶּן־נֹחַ שֶׁבֵּרֵךְ אֶת הַשֵּׁם - בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ[25] בַּשֵּׁם**
9 **הַמְיֻחָד[26], בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ בְּכִנּוּי[27] בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב[28]; מַה**
10 **שֶׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל[29].**

25) שקילל, ולשון נקיה היא כלפי מעלה. 26) שבירך את השם המיוחד של ארבע אותיות, והוא: אדנ"י. וכל־שכן שם הוי"ה עצמו (ראה הל' ע"ז פ"ב, ה"ז). 27) שאר השמות שאינם נמחקים, כגון: א־ל, אלקים, שדי, צבאות, שאסור למחקם (הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב). 28) מיתת סייף. 29) שאינו חייב אלא על ברכת שם המיוחד בלבד (סנהדרין נו, א), שנאמר (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה' מות יומת" - אינו חייב אלא על שם המיוחד (=שהרי כתוב: ה', וזהו שם המיוחד - רש"י). אבל בן־נח חייב אפילו בכינוי, שנאמר שם: "כגר כאזרח". וזה מיותר, להדגיש: גר ואזרח פטורים על ברכת כינוי, ובן־נח חייב גם על הכינוי (שם). וראה הל' ע"ז פ"ב, ה"ד.

11 **ד. בֶּן־נֹחַ שֶׁהָרַג נֶפֶשׁ, אֲפִלּוּ עֵבֶר בִּמְעֵי עִמּוֹ[30] -**
12 **נֶהֱרָג עָלָיו[31]. וְכֵן אִם הָרַג טְרֵפָה[32], אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ[33]**
13 **וּנְתָנוֹ לְפִי[34] אֲרִי[35], אוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ בָּרָעָב עַד שֶׁמֵּת -**
14 **הוֹאִיל וְהֵמִית מִכָּל מָקוֹם, נֶהֱרָג[36]. וְכֵן אִם הָרַג**
15 **רוֹדֵף[37] שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּילוֹ[38] בְּאַחַד מֵאֵיבָרָיו[39] - נֶהֱרָג**
16 **עָלָיו[40]; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל[41].**

30) הכה את האם ויצא עוברה. 31) סנהדרין נז, ב. שנאמר (בראשית ט, ו) "שופך דם האדם, באדם דמו ישפך - איזהו אדם שהוא באדם (=בתוך האדם), הוי אומר - זה עובר שבאדם". אבל ישראל שהרג את העובר - אינו נהרג עליו, ככתוב בשמות כא, כב. ומבואר בהל' חובל ומזיק פ"ד, ה"א. 32) אדם חולה מחלה מסוכנת, והרופאים קבעו שאין רפואה למחלתו ובה ימות, (הל' רוצח פ"ב ה"ח), שישראל פטור עליו מדיני אדם. 33) כְּבָלוֹ. 34) בדפוסים קדומים: לפני. 35) שבישראל פטור עליו. "ודורש דמים, דורש ממנו דם" (שם פ"ג, ה"י). 36) 'מדרש רבה', בראשית פרשה ל"ד, אות יג. "מיד כל חיה - זה המוסר את חבירו לחיה להרגו". 37) שרדף אחר חבירו להרגו. 38) את הנרדף. 39) של הרודף, כגון לקטוע רגלו. 40) סנהדרין נז, א. 41) שאע"פ שהוא "שופך דמים וחייב מיתה - אין בית־דין ממיתים אותו" (הל' רוצח פ"א הי"ג), וכהסבר הכסף־משנה שם, שהואיל ולא נתכוון אלא להציל את הנרדף, אין התראה שייכת בו, ואין ישראל נהרג בלא התראה, אבל בן־נח נהרג בלא התראה, כמבואר לקמן הי"ד.

17 **ה. שֵׁשׁ עֲרָיוֹת אֲסוּרוֹת עַל בְּנֵי נֹחַ: הָאֵם, וְאֵשֶׁת**
18 **הָאָב, וְאֵשֶׁת־אִישׁ, וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וּזְכוּר[42], וּבְהֵמָה,**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו" - זוֹ אֵשֶׁת[43]**
20 **אָבִיו[44], "וְאֶת אִמּוֹ" - כְּמַשְׁמָעָהּ, "וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ" -**
21 **וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, "בְּאִשְׁתּוֹ"[45] - וְלֹא בִּזְכוּר[46], "וְהָיוּ**
22 **לְבָשָׂר אֶחָד" - לְהוֹצִיא בְהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף, שֶׁאֵין**
23 **הוּא וְהֵם בָּשָׂר אֶחָד[47]; וְנֶאֱמַר: "אֲחוֹתִי בַת אָבִי הִיא**
24 **אַךְ לֹא בַת אִמִּי, וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה"[48].**

42) משכב זכר, מעשה סדום. ראה ויקרא יח, כב. 43) שאי־אפשר לפרש: אביו ממש, שזה נכלל במיעוט: "באשתו" - ולא בזכר, כבסמוך. 44) ואפילו לאחר מות אביו, שאינה עוד אשת איש. 45) בכת"י תימן: ודבק באשתו. 46) שאין בו דיבוק, מתוך שאין הנשכב נהנה - אינו נדבק עמו (סנהדרין נה, א וברש"י). 47) שאינן יולדות מן האדם, בניגוד לאיש ואשה, שזרע יוצא מהם, ונעשה בשר האב והאם אחד בו (שם וברש"י). 48) מכאן, שאחותו מן האם אסורה לו, אבל אחותו מאביו מותרת לו, שאין איסור אחוה בבני נח, אלא מן האם (שם עמ' ב). והשווה הל' איסורי ביאה פי"ד, הי"ג.

ו. בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל מְפַתֵּת אָבִיו וַאֲנוּסַת אָבִיו[49] - הֲרֵי הִיא אִמּוֹ מִכָּל מָקוֹם[50]. וְחַיָּב עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת אָבִיו[51]. וְחַיָּב עַל הַזְּכוּר, בֵּין קָטָן[52], בֵּין גָּדוֹל, וְעַל הַבְּהֵמָה, בֵּין קְטַנָּה[53], בֵּין גְּדוֹלָה; וְהוּא נֶהֱרָג לְבַדּוֹ, וְאֵין הוֹרְגִין אֶת הַבְּהֵמָה; שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ בַּהֲרִיגַת בְּהֵמָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל[54].

49) שלא נישאה לאביו, אלא אנסה ונולד ממנה. 50) וכבר נתבאר בהלכה הקודמת: "ואת אמו - כמשמעה", ועל־כרחך באנוסת אביו - הכתוב מדבר, כי נשואתו, הרי היא בכלל: "אביו - זו אשת אביו" (סנהדרין נח, א). 51) כי בחיי אביו, הרי היא בכלל: "באשתו - ולא באשת חבירו" (שם). 52) פחות מבן י"ג שנה ולמעלה מבן תשע, שהוא בר שכיבה, אבל על זכור קטן שהוא פחות מבן תשע - אינו נהרג (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז - הכוונה, חייב אפילו על קטן פחות מבן תשע, אע"פ שישראל פטור עליו, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"א, הי"ד. שבישראל נאמר: ואת זכר לא תשכב וגו' ופחות מבן תשע אינו בר שכיבה, אבל בבן־נח כתוב: ודבק - ולא בזכור, וכל שנדבק עם הזכור - נהרג עליו. 53) אפילו ביום לידתה, וגם ישראל חייב מיתה עליה, כמבואר בסנהדרין נד, ב. ובהל' איסורי ביאה שם הט"ז. 54) שם נה, א בעיא שלא נפשטה. כי יתכן, שלא ציוותה תורה להרוג את הבהמה אלא משום קלון הבועל, שלא תהא בהמה עוברת בשוק, ויאמרו: זוהי שנסקל פלוני על־ידה, ובני נח דרכם בכך ואינם מתביישים, וגם התורה לא חסה על קלונם, ולפיכך אין להרוג הבהמה מספק, אע"פ שבאה תקלה לאדם על־ידה.

ז. אֵין בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ[55] אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה לְבַעְלָהּ; אֲבָל מְאֹרָסָה, אוֹ שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה[56] וְלֹא נִבְעֲלָה - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיא בְּעֻלַת בָּעַל"[57]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבֶן־נֹחַ שֶׁבָּא עַל בַּת־נֹחַ, אֲבָל עַכּוּ"ם הַבָּא עַל הַיִּשְׂרְאֵלִית, בֵּין כְּדַרְכָּהּ, בֵּין שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ - חַיָּב[58]. וְאִם הָיְתָה נַעֲרָה מְאֹרָסָה - נִסְקָל עָלֶיהָ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל[59]. אֲבָל אִם בָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת עַכּוּ"ם חֲבֵרוֹ, וְיֵהָרֵג בְּסַיִף[60].

55) שם נח, ב, שנאמר: "ודבק באשתו - ולא באשת חבירו". לא אסרה תורה אלא בדביקה. ובשלא כדרכה, הואיל ואינה נהנית בדבר, אינה נדבקת עמו (רש"י שם). 56) בכת"י התימנים: ועדיין לא נבעלה. 57) שם נז, ב, "בעולת בעל - יש להם; נכנסה לחופה לא נבעלה - אין להם", שאינו חייב משום קידושיו וחופתו, אלא משום בעילתו. וראה לעיל פ"ח ה"ג: "שאין אישות לעכו"ם" והכוונה לקידושיו. 58) שבעריות שלנו, אמרה תורה (ויקרא יח, ו) "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו - לרבות גויים שמוזהרים על העריות כישראל". ובישראל חייבים על אשת איש אפילו שלא כדרכה, שנאמר בה: "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (שם, ובדף נד, א). 59) שאילו בדיניהם פטור לגמרי, ובדיננו - כל אשת איש, הבא עליה בחנק (שם). 60) כאן הוא חוזר לדיניהם, ומיתת בני נח בסייף, וסייף חמור מחנק, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פי"ד ה"ד, ולקמן הי"ד יתבאר בביאורנו המקור למיתת בני נח, שהיא בסייף.

ח. בֶּן־נֹחַ שֶׁיִּחֵד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ וּבָא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ[61]. וְאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ עַד שֶׁיִּפָּשֵׁט הַדָּבָר, וְיֹאמְרוּ[62] לָהּ הָעָם: "זוֹ דְּבִית[63] עֶבֶד פְּלוֹנִי!"[64] וּמֵאֵימָתַי תַּחֲזֹר לְהֶתֵּרָהּ?[65] מִשֶּׁיִּפְרִישֶׁנָּה מֵעַבְדּוֹ וְיִפְרַע[66] רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק. וּמֵאֵימָתַי תִּהְיֶה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ[67] כִּגְרוּשָׁה שֶׁלָּנוּ? מִשֶּׁיּוֹצִיאֶנָּה מִבֵּיתוֹ וִישַׁלְּחֶנָּה לְעַצְמָהּ, אוֹ מִשֶּׁתֵּצֵא הִיא מִתַּחַת רְשׁוּתוֹ וְתֵלֵךְ לָהּ, שֶׁאֵין לָהֶן גֵּרוּשִׁין בִּכְתָב[68]. וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ[69] לְבָד, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה הוּא אוֹ הִיא לִפְרֹשׁ זֶה מִזֶּה - פּוֹרְשִׁין[70].

61) סנהדרין נז, א. ולדעת רש"י שם, הרי זה נהרג עליה משום גזל, אע"פ שאין זו "בעולת בעל" של אישות, אלא של זנות, כחמורו ובהמתו. אולם רבינו מפרש, שאין כאן גזל, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, וממילא קנינו של רבו היא, וע"כ משום אישות חייב עליה (רדב"ז). 62) בכת"י התימנים: ויאמרו. 63) של בית. 64) שם נח, ב. ושם: רביתא דפלוני. כלומר: ילדתו של פלוני עבד. 65) שלא תיקרא מיוחדת לעבד. 66) ויגלה, שהיו רגילות אף הגויות הנשואות, שלא לצאת בראש פרוע (רש"י שם). 67) שאינו עבד. 68) כדיני ישראל, שאין האשה מתגרשת אלא בכתב גט שיגיע לה (הל' גירושין פ"א, ה"א). 69) בבעל המגרש. 70) ואפילו אין הבעל מסכים, הרי זו כגרושה, בניגוד לדיני ישראל, שאין האשה מתגרשת אלא ברצון בעלה (שם). ובירושלמי קידושין פ"א ה"א, אמרו: "גוים אין להם קידושין... שאין להם גירושין, או ששניהם מגרשים זה את זה", רמז לכך, דברי הנביא (מלאכי ב, טז) "כי שנא שלח, אמר ה' אלוקי ישראל - בישראל נתתי גירושין; באומות העולם לא נתתי גירושין". וראה מדרש 'בראשית רבה' פרשה יח, אות ה.

ט. בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל הַגֵּזֶל - בֵּין שֶׁגָּזַל עַכּוּ"ם, בֵּין שֶׁגָּזַל יִשְׂרָאֵל[71], וְאֶחָד הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן אוֹ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ[72], אוֹ הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר־שָׂכִיר[73] וְכַיּוֹצֵא בוֹ[74], אֲפִלּוּ פּוֹעֵל שֶׁאָכַל שֶׁלֹּא בִשְׁעַת מְלָאכָה[75] - עַל הַכֹּל הוּא חַיָּב, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל גַּזְלָן; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל[76]. וְכֵן חַיָּב עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה[77]. וּבֶן־נֹחַ שֶׁגָּזַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה, וּבָא אַחֵר וּגְזָלָהּ מִמֶּנּוּ - שְׁנֵיהֶן נֶהֱרָגִין עָלֶיהָ[78].

71) סנהדרין נז, א. 72) שם: "גנב וגזל, וכן יפת תואר". ומפרש רש"י: יפת תואר, גם היא גזל, שגוזלים את אשתו במלחמה - הרי שבן־נח מוזהר על גזילת נפש, והוא־הדין גניבת נפש (כסף־משנה). 73) סנהדרין שם. 74) שכבש שכר בהמתו או שכר כליו. 75) אבל בשעת מלאכה מותר

לו לאכול, ככתוב (דברים כג, כה) "ואכלת ענבים כנפשך שבעך". 76) שאין חיובם בזה משום גזל, כובש שכר שכיר - עובר עליו משום "לא תעשוק שכיר" (שם כד, יד); פועל שלא בשעת מלאכה - משום: "ואל כליך לא תתן", ראה הל' שכירות פי"ב, ה"ג. וגזלן אינו נקרא אלא החוטף דבר מיד חבירו, ככתוב (שמואל־ב, כג, כא) "ויגזול את החנית מיד המצרי", וכמבואר בבבא־קמא עט, ב (רש"י בסנהדרין שם). 77) סנהדרין שם, ואפילו גזל מישראל, והלה מחל לו אח"כ - בשעתו ציערו, הילכך גזל הוא, אלא שאין בית־דין של ישראל נזקק להשיבו, שבוודאי מחל לו אחר־כך. וישראל בישראל גם כן אסור לו לגזול ממנו פחות משוה פרוטה, אלא שלא עבר על "לא תגזול", הואיל ואין אתה קורא בו: "והשיב את הגזילה", שהנגזל מחל לו, וכל שאינו בהשבה אינו נקרא גזל. לא כן בן־נח, שאינו בר השבה, וכל דינו למיתה - אצלו דין פחות משוה פרוטה, כדין פרוטה (רש"י שם). וראה הל' גזילה פ"א, ה"ו. 78) ע"ז עב, א. ובני ישראל - "בני מחילה הם", שעוברים על מדתם ומוחלים על דבר קל, ואינו נחשב גזל בעיניהם, אבל בני נח אכזרים הם ואינם עשויים למחול, והרי זה גזל בידם (סנהדרין נט, א וברש"י).

1 **י. וְכֵן חַיָּב עַל אֵבֶר מִן הֶחָי[79], וְעַל בָּשָׂר[80] מִן הֶחָי,**
2 **בְּכָל שֶׁהוּא[81]. שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַשְּׁעוּרִין אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל**
3 **בִּלְבָד[82]. וּמֵאַיִן הוּא בְּדָם מִן הֶחָי[83].**

79) שנחתך מן החי. 80) שאין בו גידים ועצמות, בניגוד ל"אבר", שסתמו: בשר גידים ועצמות, פרט ללשון ולב וכדומה, שאין בהם עצמות (חולין קכח, ב). 81) אפילו פחות מכזית. 82) כמו שאמרו (עירובין ד, א) "שיעורין... הלכה למשה מסיני הם". והלכה למשה מסיני לא ניתנה אלא לישראל (רדב"ז). ואמנם בישראל אינו חייב על אבר מן החי עד שיהיה בו כזית (הל' מאכלות אסורות פ"ה, ה"ג). 83) ואע"פ שכתוב בו: "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", אין זה מכוון לאסור לו דם מן החי, אלא להתיר לו אבר מן החי של שרצים, כמבואר בסנהדרין נט, א. וישראל - נאסר בדם, בין מן החי בין מן השחוט, כמבואר בהל' מאכלות אסורות פ"ו, ה"ג־ד.

4 **יא. אֶחָד הָאֵבֶר אוֹ הַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה[84] אוֹ**
5 **מִן הַחַיָּה[85]; אֲבָל הָעוֹף - יֵרָאֶה לִי שֶׁאֵין בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג**
6 **עַל אֵבֶר מִן הַחַי מִמֶּנּוּ[86].**

84) תוספתא ע"ז פ"ט, ה"ד: "על אבר מן החי, כיצד? ...בשר המדולדל בבהמה ואין בו להעלות ארוכה אסור לבני נח". 85) חולין קא, ב. 86) ואינו אלא אסור בלבד, ומקורו בחולין קב, א "אכל אבר מן החי ממנה (מהעוף), אינו סופג את הארבעים", כלומר אינו נענש, והעמידוה שם בבני נח, הרי שאינו נענש על העוף. ומתוך שאחרים העמידוה שם בישראל, לא מלאו לבו של רבינו לפסוק בהחלט שאינו נהרג עליו, וכתב: "יראה לי" (כסף־משנה). וישראל חייב על אבר מן החי גם מן העוף, כמבואר שם קא, ב. ובהל' מאכלות אסורות פ"ה, ה"א.

7 **יב. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה, אֲפִלּוּ שָׁחַט בָּהּ שְׁנֵי**
8 **הַסִּימָנִין[87] - כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[88], אֵבֶר וּבָשָׂר**
9 **הַפּוֹרְשִׁין מִמֶּנָּה, אֲסוּרִין לִבְנֵי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן**
10 **הֶחָי[89].**

87) סימני השחיטה: וושט וגרגרת. 88) מפרפרת, מניעה איבריה לכאן ולכאן. 89) שאין השחיטה מתרת הבהמה לבני נח אלא המיתה, וכל עוד שהיא מפרפרת, עדיין לא מתה הבהמה, ואבר ובשר הפורשים ממנה אסורים (חולין לג, א; קכא, ב). ומשמע מדברי רבינו, שבכל זאת אינו נהרג עליה, שאין זה אבר מן החי ממש, שמשעה שנשחטו רוב סימניה - התחילה מיתתה (רדב"ז). ובישראל מותר לו לאכול ממנה אבריה שנחתכו לאחר שחיטה, ובלבד שיניחם וימתין עד שתצא נפשה, כמבואר שם לג, א. ובהל' שחיטה פ"א, ה"ב.

11 **יג. כֹּל שֶׁאָסוּר עַל יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי -**
12 **אָסוּר עַל בְּנֵי נֹחַ. וְיֵשׁ שֶׁבְּנֵי נֹחַ חַיָּבִין וְלֹא יִשְׂרָאֵל;**
13 **שֶׁבְּנֵי נֹחַ - אֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאָה[90], בֵּין**
14 **טְהוֹרָה - חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי וּמִשּׁוּם**
15 **בָּשָׂר מִן הֶחָי. וְאֵבֶר וּבָשָׂר הַפּוֹרְשִׁין מִן הַמְּפֹרְכֶּסֶת,**
16 **אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁחַט בָּהּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי סִימָנִין - הֲרֵי זֶה**
17 **אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי[91].**

90) וישראל אינו חייב, שנאמר (דברים יב, כג) "ולא תאכל הנפש עם הבשר", אלא הבשר לבדו, "כל שבשרו מותר (מין טהור) - אתה מצווה על איבריו, וכל שאין בשרו מותר - אי אתה מצווה על איבריו", ומכאן שבן־נח, המותר בבהמה טמאה - מוזהר על איבריה (חולין קב, א). 91) כמבואר לעיל אות פו. וסובר רבינו, שאפילו בבהמה טהורה המותרת לישראל בשחיטתה - אין שחיטתה מתירתה לגבי בן־נח, וזה כדעת רב אחא בר יעקב בחולין לג, א. ודעת הרשב"א, הובאה בכסף־משנה, שאין זה אלא בבהמה טמאה, אבל בהמה טהורה שנשחטה ע"י ישראל, הואיל ושחיטתה מתירתה לישראל, הרי אבר הפורש ממנה בעודה מפרכסת, מותר גם לבני נח, שאין לך דבר המותר לישראל ויאסר לבני נח, וזה ע"פ סוגיית הש"ס שם קכא, ב בברייתא דרב אושעיא, וסיומה של הברייתא "אחד גוי ואחד ישראל - מותרים בו".

18 **יד. וְכֵיצַד מְצַוִּין הֵן עַל הַדִּינִין? חַיָּבִין לְהוֹשִׁיב**
19 **דַּיָּנִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וּפֶלֶךְ[92] לָדוּן בְּשֵׁשׁ מִצְוֹת**
20 **אֵלּוּ[93] וּלְהַזְהִיר אֶת הָעָם[94]. וּבֶן־נֹחַ שֶׁעָבַר עַל אַחַת**
21 **מִשֶּׁבַע מִצְוֹת אֵלּוּ - יֵהָרֵג בְּסַיִף[95]. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְּבוּ**
22 **כָּל בַּעֲלֵי שְׁכֶם הַרִיגָה, שֶׁהֲרֵי שְׁכֶם גָּזַל[96], וְהֵם רָאוּ**
23 **וְיָדְעוּ וְלֹא דָּנוּהוּ[97]. וּבֶן־נֹחַ נֶהֱרָג בְּעֵד אֶחָד וּבְדַיָּן**
24 **אֶחָד, בְּלֹא הַתְרָאָה, וְעַל־פִּי קְרוֹבִין[98], אֲבָל לֹא**
25 **בְּעֵדוּת אִשָּׁה[99], וְלֹא תָּדוּן אִשָּׁה לָהֶם.**

92) עיר מחוז (סנהדרין נו, ב). ושם הנוסח: "בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר". וראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"א־ב. 93) המנויות לעיל ה"א. 94) שלא יעברו עליהן. 95) בחרב (סנה' נו, א) "כל מיתה האמורה בבני נח, אינה

אלא בסייף" ומפרש רש"י: שנאמר בהם (בראשית ט, ו) "שופך דם האדם... דמו ישפך". וזוהי מיתת חרב השופכת דם הרוצח, ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם. וראה שם נז, א שכל עונשי שאר המצוות למדים ממצות שפיכות דמים. ובכת"י התימנים, הנוסח: "כיצד? אחד העובד ע"ז, או שבירך את השם, או ששפך דם, או שבעל אחת משש עריות שלהם או שגזל אפילו פחות משוה פרוטה, או שאכל כל שהוא מאבר מן החי או בשר מן החי, או שראה אחד שעבר על אחת מאלו ולא דנו והרגו, הרי זה ייהרג בסייף". 96) את דינה בת יעקב, ראה בראשית לד, ב, כה. 97) נמצא שעברו על הדינים, וחייבים בסייף. והרמב"ן בפירושו לתורה שם יג, משיג על דברי רבינו, שאם כן, למה כעס יעקב על שמעון ולוי הורגי עיר שכם, וקילל אותם: ארור אפם כי עז (שם מט, ז), והלא זכו ועשו מצוה ובטחו באלקים והצילם?! ולדעתו, מצות "דינים" שנצטוו עליה בני נח, פירושה: דיני גניבה ואונאה, עושק ושכר שכיר, דיני שומרים ואונס ומפתה, ואם עבר עליהם נהרג, ויחד עם זה נצטוו להושיב דיינים בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא הושיבו אינם נהרגים, שזוהי "מצות־עשה". ולא אמרו אלא "אזהרתם זוהי מיתתם" (סנה' נז, א) ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו. 98) בין העד, ובין הדיין. 99) סנהדרין נז, ב. שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - אפילו בדיין אחד (=אדרוש, לשון יחיד); מיד כל חיה - אפילו שלא בהתראה (=מיד כל דבר חי, רש"י); אדרשנו ומיד כל אדם - אפילו בעד אחד; מיד איש - ולא מיד אשה; אחיו - אפילו קרוב".

יום שישי כ' אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) בן נח ששגג באחת ממצוותיו. בן נח שרצח בשגגה, או שלא ידע שאסור לו לעבור על אחת ממצוותיו. בן נח שנתגייר ורוצה לחזור להיות כגר תושב. המצוות שבני נח נצטוו מפי הקבלה. שבני ישמעאל חייבים היום במצוות מילה. דיני גוי שעוסק בתורה או ששבת ממלאכתו. קבלת צדקה מידי גוי, ולמי תינתן. ישראל וגוי שבאו לדון לפנינו איך דנים אותם.

1 א. בֶּן־נֹחַ שֶׁשָּׁגַג בְּאַחַת מִמִּצְוֹתָיו[2] - פָּטוּר מִכֻּלּוּם[3],
2 חוּץ מֵרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, שֶׁאִם הֲרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם[4] - אֵינוֹ
3 נֶהֱרָג עָלָיו[5], וְאֵין לוֹ עִיר מִקְלָט[6]; אֲבָל בָּתֵּי־דִינֵיהֶן
4 אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]? בְּשֶׁגַּג
5 בְּאַחַת מִמִּצְוֹת וְעָבַר בְּלֹא כַוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁבָּעַל אֵשֶׁת
6 חֲבֵרוֹ וְדָמָה שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ פְּנוּיָה; אֲבָל אִם יָדַע
7 שֶׁהִיא אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יָדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו,
8 אֶלָּא עָלָה עַל לִבּוֹ שֶׁדָּבָר זֶה מֻתָּר לוֹ; וְכֵן אִם הָרַג,
9 וְהוּא לֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לַהֲרֹג - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמֵזִיד
10 וְנֶהֱרָג[8]; וְלֹא תֵחָשֵׁב זוֹ לָהֶם שְׁגָגָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ
11 לִלְמֹד וְלֹא לָמַד.

2) שעבר עליהן בלא כוונה, וכמבואר בסמוך. 3) גם ממיתת סייף וגם מעונש אחר שהוא. וכן מצינו באבימלך מלך גרר, שהתנצל ואמר (בראשית כ, ה): "בתום לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת" - הרי שטענת שוגג מספיקה לפטור בבן נח. 4) קרובו של הנרצח. 5) בניגוד לישראל שהרג בשגגה, שגולה לעיר מקלט, ומציל את חייו, שאם הרגו גואל הדם בתחום עיר מקלטו, הרי הוא נהרג עליו, כמבואר בהלכות רוצח פרק ה, הלכה י"א. 6) שכבר נתבאר, שהשוגג פטור מכלום, אלא, שאין דין ערי מקלט לגבי בן נח, ככתוב (דברים יט, ב) "תבדיל לך - ולא לאחרים" (ספרי שם אות קפ), וכל זה כשהרג את בן נח חבירו, אבל בן נח שהרג את ישראל בשגגה הרי זה נהרג, "אדם מועד לעולם", כלשון רבינו שם הלכה ד, וראה מכות ט, א. 7) שבן נח ששגג פטור. 8) מכות שם. וכן שם ז, ב "שאני אומר, אומר מותר - קרוב למזיד הוא". והשווה הלכות רוצח פרק ו, הלכה י שאפילו ישראל, שעלה על דעתו, שמותר להרוג, הרי זה קרוב למזיד ואינו נקלט, ולפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור, וגם אינו נהרג על ידי בית דין, ומה יעשה זה? ישב וישמור עצמו מגואל הדם, כמבואר שם הלכה ה.

12 ב. בֶּן־נֹחַ שֶׁאָנְסוֹ אֲנָסוֹ[9] לַעֲבֹר עַל אַחַת מִמִּצְוֹתָיו -
13 מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר. אֲפִלּוּ נֶאֱנַס לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה[10] -
14 עוֹבֵד, לְפִי שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם[11]. וּלְעוֹלָם
15 אֵין עוֹנְשִׁין מֵהֶן, לֹא קָטָן וְלֹא חֵרֵשׁ[12] וְלֹא שׁוֹטֶה,
16 לְפִי שֶׁאֵינָם בְּנֵי מִצְוֹת[13].

9) אדם אלים ותקיף. 10) שישראל מצווה עליה להיהרג ולא לעבוד, ראה הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה א־ב. 11) סנהדרין עה, א, שהרי נעמן, אחר שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה־זרה, אמר לאלישע הנביא (מלכים־ב ה, יח): "לדבר הזה יסלח ה' לעבדיך בבוא אדוני... להשתחוות... והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמון", ואלישע ענה לו: "לך לשלום", הרי שהודה לו, שאין איסור בדבר. וכגירסת התוספות שם דיבור המתחיל: ואם איתא, שאפילו בפרהסייא אינו מצווה על קידוש השם. אבל ישראל מצווים על קידוש השם, ככתוב (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ובשעת השמד, ייהרג ואל יעבור אפילו על אחת מכל המצוות (הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה ג). ובירושלמי שביעית פרק ד הלכה ג אמרו: "ונקדשתי בתוך בני ישראל - ישראל מצווים על קידוש השם, ואין הגויים מצווים על קידוש השם". 12) שאינו שומע ואינו מדבר. 13) השווה לעיל הלכות עדות פרק ט, הלכה ט, יא. ובגיטין כב, ב פסקו בפשיטות: "והלא לאו בני דעת הם". וראה הלכות תרומות פרק ד, הלכה ב.

17 ג. בֶּן־נֹחַ שֶׁנִּתְגַּיֵּר וּמָל וְטָבַל[14], וְאַחַר־כָּךְ רָצָה לַחֲזוֹר
18 מֵאַחֲרֵי ה' וְלִהְיוֹת גֵּר תּוֹשָׁב בִּלְבַד[15] כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם
19 - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא יִהְיֶה כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, אוֹ
20 יֵהָרֵג[16]. וְאִם הָיָה קָטָן כְּשֶׁהִטְבִּילוּהוּ בֵּית־דִּין[17] -
21 יָכוֹל לְמַחוֹת[18] בְּשָׁעָה שֶׁיַּגְדִּיל, וְיִהְיֶה גֵּר תּוֹשָׁב
22 בִּלְבַד[19]. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחָה בִּשְׁעָתוֹ[20] - שׁוּב אֵינוֹ
23 מוֹחֶה[21], אֶלָּא הֲרֵי הוּא גֵּר־צֶדֶק. לְפִיכָךְ אִם בָּא
24 יִשְׂרָאֵל עַל קְטַנָּה שֶׁהִטְבִּילוּהָ בֵּית־דִּין - כֶּסֶף

1 כְּתֻבָּתָהּ[22] אוֹ קְנָס אוֹנֵס אוֹ מְפַתֶּה[23], יִהְיֶה הַכֹּל תַּחַת
2 יַד בֵּית־דִּין, עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְלֹא תִּמְחֶה בַּגְּרוּת[24]; שֶׁמָּא
3 תִּטֹּל וְתַגְדִּיל וּתִמְחֶה, וְנִמְצֵאת זוֹ אוֹכֶלֶת בְּגוּיוּתָהּ[25]
4 מָעוֹת שֶׁאֵין לָהּ זְכוּת בָּהֶן אֶלָּא בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל[26].

14) בהתאם להלכה, שאינו גר עד שיימול ויטבול (יבמות מו, ב). 15) שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, ראה הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה ז ולעיל פרק ח, הלכה י. 16) שהרי הוא כישראל מומר (יבמות מז, ב). וזה וודאי אם ישנו תחת ידינו, או יהיה ישראל גמור, או ייהרג (כסף משנה). והשווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ג, הלכה י"ז: "אפילו חזר ועבד עבודה־זרה הרי הוא כישראל משומד, שקידושיו קידושין". 17) כגון שאביו או אמו נתגיירו, והוא עמהם (כסף משנה). 18) לומר, אי אפשי להיות גר וחוזר לסורו. 19) שאינו מקבל עליו אלא שבע מצוות בני נח בלבד. ומובן, שאם יקדש אשה ישראלית - אינה מקודשת, שהרי הוא גוי גמור (כתובות יא, א וברש"י). 20) מיד כשהגדיל. 21) ויהיה כישראל גמור, או ייהרג (שם). 22) שחייב לתת לה אם קידשה וגירשה. 23) הם חמישים שקלים שחייב לתת לה אם בא עליה שלא לשם קידושין והיא הייתה בתולה, ראה הלכות נערה בתולה פרק א, הלכה י. 24) ואז בית הדין ימסור לה את הכסף. 25) כשהיא גוייה. 26) כי בדיני בני נח אין תשלומי קנס לאנוסה או מפותה (כתובות יא, א).

5 ד. בֶּן־נֹחַ שֶׁבֵּרֵךְ[27] אֶת הַשֵּׁם, אוֹ שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה,
6 אוֹ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ וְנִתְגַּיֵּר -
7 פָּטוּר[28]. הָרַג בֶּן־יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל
8 וְנִתְגַּיֵּר - חַיָּב[29]. וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ עַל בֶּן־יִשְׂרָאֵל,
9 וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּעַל, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנָּה
10 דִּינוֹ[30].

27) קילל. 28) סנהדרין עא, ב, "הואיל ונשתנה דינו (=שמתחילה נידון בעד אחד, ובדיין אחד ובלא התראה, ואילו עכשיו הוא צריך התראה, ועדים ובית דין של עשרים ושלושה), ונשתנית מיתתו" שכל מיתת בני נח אינה אלא סייף, ואילו היה עובר עכשיו בגירותו היה חייב סקילה על ברכת השם ועבודה־זרה, והוא לא נתחייב מתחילה במיתה חמורה כזו, ולפיכך פטור (רש"י שם). ובנוגע לבא על אשת חבירו או הורגו, וודאי שהוא פטור, שהרי אילו בא עכשיו על אשת גוי הוא פטור ממיתה, וכן אם הרגו (שם וברש"י). ולדעת הרדב"ז בן נח שנתגייר פטור, על פי הכלל: "גוי שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד" (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה י"א) והשווה לעיל הלכות עדות פרק י"ג, הלכה ב. 29) שאף על פי שנשתנה דינו לא נשתנית מיתתו, שהרי גם עכשיו אם יהרוג ישראל מיתתו סייף, ואם יבוא על אשת ישראל שמיתתו חנק - הרי חנק קלה מסייף, ויש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה (שם וברש"י). 30) ואי אפשר להרגו בסייף, כדין בן נח, שהרי אילו היה בא על אשת ישראל עכשיו בגירותו, אין דינו אלא חנק, שהיא קלה מסייף, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ד, הלכה ד, וכבר אמרנו שיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה.

11 ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[31], שֶׁכָּל מִיתַת בְּנֵי נֹחַ בְּסַיִף; אֶלָּא אִם
12 בְּעַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ[32] נַעֲרָה מְאֹרָסָה - יִסָּקֵל. וְאִם
13 בְּעָלָהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה קֹדֶם שֶׁתִּבָּעֵל - יֵחָנֵק[33].

31) לעיל פרק ט, הלכה י"ד. 32) יש כאן שגיאת דפוס, ובכל הדפוסים הקדומים וכן בכתב יד התימנים: "אלא אם בעל אשת ישראל נערה מאורסה ייסקל", ותיבת "או" איננה. 33) כפי שנתבאר לעיל פרק ט, הלכה ז. ולא חזר רבינו לשנותו כאן, אלא לחתום בזה בחייבי מיתת בית דין שבבני נח, מכאן ואילך אינו עוסק אלא במחוייבי מיתה בידי שמים בלבד (על פי כסף משנה).

14 ו. מִפִּי הַקַּבָּלָה[34], שֶׁבְּנֵי נֹחַ אֲסוּרִין בְּהַרְבָּעַת בְּהֵמָה[35]
15 וּבְהַרְכָּבַת אִילָן[36] בִּלְבָד[37], וְאֵין נֶהֱרָגִין עֲלֵיהֶן[38].
16 וְעַכּוּ"ם שֶׁהִכָּה יִשְׂרָאֵל - אֲפִלּוּ חָבַל בּוֹ כָּל־שֶׁהוּא[39],
17 אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה[40] - אֵינוֹ נֶהֱרָג[41].

34) שקיבלו חכמינו איש־איש מפי רבו עד למשה מסיני. 35) מין על שאינו מינו. 36) מין בשאינו מינו. 37) אבל מותרים הם בלבישת בגדי כלאיים, וכן לזרוע כלאיים בשדה או כלאיים בכרם (סנהדרין נו, ב). ושם ס, א דרשו: "את חוקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאיים" (ויקרא יט, יט) - את חוקותי: חוקים שחקקתי לך כבר (=לבני נח) תשמורו, ואלו הם: בהמתך לא תרביע כלאיים, ושדך לא תזרע כלאיים - מה בהמה בהרבעה, אף שדך בהרכבה, שלא להרכיב אילן על שאינו מינו. 38) שלא מצינו בן נח נהרג אלא על שבע מצוות בלבד (שם נז, א), ועל כורחך לא נתקבל הדרש הנ"ל אלא לעניין איסור בלבד (כסף משנה). 39) ולא הרגו. 40) שם נח, ב, שנאמר (שמות ב, יא) "וירא איש מצרי מכה איש עברי...ויך את המצרי ויטמנהו בחול". 41) מטעם האמור לעיל, ועל כורחך מה שאמרו שם: "חייב מיתה" הכוונה למיתה בידי שמים (כסף משנה). והשווה לקמן סוף הלכה ט.

18 ז. הַמִּילָה, נִצְטַוָּה בָּהּ אַבְרָהָם וְזַרְעוֹ בִּלְבָד[42],
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" - יָצָא זַרְעוֹ שֶׁל
20 יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע"[43],
21 וְיָצָא עֵשָׂו[44], שֶׁהֲרֵי יִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב: "וְיִתֶּן לְךָ אֶת
22 בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ", מִכְּלָל, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ זַרְעוֹ
23 שֶׁל אַבְרָהָם הַמַּחֲזִיק בְּדָתוֹ וּבְדַרְכּוֹ הַיְשָׁרָה[45], וְהֵם
24 הַמְּחַיָּבִין בְּמִילָה[46].

42) ולא שאר בני נח. 43) סנהדרין נט, ב. 44) אף על פי שהוא בנו של יצחק. 45) ועליו התכוון הקדוש־ברוך־הוא באמרו לאברהם: כי ביצחק ייקרא לך זרע. ובסנהדרין שם דרשו: "ביצחק - ולא כל יצחק", במקצת מזרעו, ולא כל זרעו. ובמדרש בראשית רבה פרשה נ"ג אות יב אמרו: ביצחק, ב' - שניים, במי שהוא מודה בשני עולמות. "כל מי שהוא מודה בשני עולמות ייקרא לך זרע, וכל מי שאינו מודה בשני עולמות (=כגון עשיו שכפר בתחיית המתים, רש"י שם), לא ייקרא לך זרע". 46) השווה הלכות נדרים פרק ט, הלכה כ"א.

25 ח. אָמְרוּ חֲכָמִים[47], שֶׁבְּנֵי קְטוּרָה, שֶׁהֵם זַרְעוֹ שֶׁל

47) בבא קמא לח, ב.

אַבְרָהָם שֶׁבָּא אַחַר יִשְׁמָעֵאל וְיִצְחָק[48] - חַיָּבִין בְּמִילָה[49]. וְהוֹאִיל וְנִתְעָרְבוּ הַיּוֹם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּבְנֵי קְטוּרָה - יִתְחַיְּבוּ הַכֹּל בְּמִילָה בַּשְּׁמִינִי[50]; וְאֵין נֶהֱרָגִין עָלֶיהָ[51].

47) סנהדרין נט, ב. 48) ראה בראשית כה, ב. 49) שנאמר (שם יז, יד) "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו... את בריתי הפר" - לרבות בני קטורה, שחייבים במילה. ולדעת רש"י בסנהדרין שם, לא נתחייבו במילה, אלא אותם שישה בנים עצמם, ולא זרעם אחריהם. 50) מספק. 51) שאין הורגים על הספק (משנה למלך).

ט. עַכּוּ"ם שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה - חַיָּב מִיתָה[52]. לֹא יַעֲסֹק אֶלָּא בְּשֶׁבַע מִצְוֹת[53] שֶׁלָּהֶן בִּלְבָד. וְכֵן עַכּוּ"ם שֶׁשָּׁבַת[54] אֲפִלּוּ בְּיוֹם מִימוֹת הַחֹל, אִם עֲשָׂאָהוּ לְעַצְמוֹ כְּמוֹ שַׁבָּת[55] - חַיָּב מִיתָה[56]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם עָשָׂה מוֹעֵד לְעַצְמוֹ[57]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְחַדֵּשׁ דָּת[58] וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹת לְעַצְמָן מִדַּעְתָּן; אֶלָּא אוֹ יִהְיֶה גֵּר־צֶדֶק וִיקַבֵּל כָּל הַמִּצְוֹת, אוֹ יַעֲמֹד בְּתוֹרָתוֹ וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. וְאִם עָסַק בַּתּוֹרָה אוֹ שָׁבַת אוֹ חִדֵּשׁ דָּבָר - מַכִּין אוֹתוֹ וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה עַל זֶה, אֲבָל אֵינוֹ נֶהֱרָג[59].

52) בידי שמים (סנהדרין נט, א), שנאמר (דברים לג, ד) "תורה ציוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם". וכתב המאירי שם: מפני שאנשים סבורים עליו, שהוא משלנו, מתוך שרואים אותו יודע, ויבואו לטעות אחריו. 53) בהלכותיהן ובפרטיהן, ועליהן נאמר שם: "שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול". 54) ממלאכתו, יום שלם. 55) ששובתים בו ממלאכה יום שלם. 56) שם נח, ב, שנאמר (בראשית ח, כב) "יום ולילה לא ישבותו" - וזה מוסב גם על בני נח, שלא ישבתו ממלאכתם. שזה נראה, כאילו הוא מבני עמנו, וילמדו אחרים ממנו לטעות אחריו (מאירי שם). 57) חג, לשבות בו בתורת חג, ולשמוח בו במאכל ובמשתה, שבזה הוא מבליט את שביתתו החיובית בתורת "יום שבתון", ולא מפני שאין לו מה לעשות ובמה להתעסק. 58) בכתב יד התימנים: לחדש דבר. 59) שלא מצינו בן נח נהרג אלא על שבע מצוות בלבד, ועל כורחך לא אמרו שם "חייב מיתה" אלא מיתה בידי שמים בלבד.

י. בֶּן־נֹחַ שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה[60] כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר[61] - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ כְּהִלְכָתָהּ. וְאִם הֵבִיא עוֹלָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[62]. נָתַן צְדָקָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[63]; וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְהוּא[64] נִזּוֹן מִיִּשְׂרָאֵל, וּמִצְוָה עֲלֵיהֶם לְהַחֲיוֹתוֹ[65]; אֲבָל הָעַכּוּ"ם[66] שֶׁנָּתַן צְדָקָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[67] וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִיֵּי עַכּוּ"ם[68].

60) פרט לשבת ותלמוד־תורה. 61) לא בתורת מְצוּוֶה, אלא כאדם שאינו מְצוּוֶה ועושה, כדי לקבל שכר. 62) ומקריבים אותה על המזבח (מנחות עג, ב), שנאמר (ויקרא כב, יח) "איש איש מבית ישראל ומן הגר... אשר יקריבו לה' לעולה - איש איש לרבות הגויים, שמקריבים עולה". וראה בהלכות מעשה קרבנות פרק ג, הלכה ה שאין מביאים עימה נסכים, אבל נסכיה קרבים משל ציבור. 63) בבא בתרא ח, א, והצדקה מכפרת עליו, כמו שאמרו שם (י, ב) "כשם שהחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם". 64) גר תושב זה, שמקיים שבע מצוות בני נח. 65) לזונו ולפרנסו, ככתוב (ויקרא כה, לה) "גר ותושב וחי עמך" (עבודה־זרה סה, א). וכן אמרו בפסחים כא, ב שמצוה להקדים נתינת נבילה לגר, ממכירתה לנכרי, שגר אתה מְצוּוֶה להחיותו. ובגר תושב ידובר שם, שאינו עובד עבודה־זרה ואוכל נבילות, כפירוש רש"י שם. 66) שלא קיבל עליו לקיים שבע מצוות. 67) משום דרכי שלום, שאם נסרב לקבלה ייטור לנו איבה. והשווה הלכות מתנות עניים פרק ח, הלכה ט "מלך או שר מן הגויים ששלח ממון לישראל לצדקה, אין מחזירים אותו לו, משום שלום מלכות" (על פי בבא בתרא י, ב). 68) שאסור לישראל ליטול צדקה מן הגוי, שמבזה עצמו ומחלל שם שמים, כמבואר בסנהדרין כו, ב וברש"י שם. והשווה לעיל הלכות עדות פרק י"א, הלכה ה ובביאורנו שם.

יא. חַיָּבִין בֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת שׁוֹפְטִים לְאֵלּוּ הַגֵּרִים הַתּוֹשָׁבִים, לָדוּן לָהֶן עַל־פִּי הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלּוּ[69], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁחֵת הָעוֹלָם. אִם רָאוּ בֵּית־דִּין שֶׁיַּעֲמִידוּ שׁוֹפְטֵיהֶם מֵהֶן[70] - מַעֲמִידִין, וְאִם רָאוּ שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶם מִיִּשְׂרָאֵל[71] - מַעֲמִידִין[72].

69) המבוארים בפרקים ט־י שלפנינו. 70) שיש ביניהם אנשים הראויים לשפוט. 71) שאין בהם מי שראוי לכך. 72) משל ישראל, והכל משום תיקון העולם וישובו. וכן מצינו באברהם אבינו, שעמד לפני ה' להתפלל, לא להשחית את סדום, וכמסופר בתורה בראשית יח, כג.

יב. שְׁנֵי עַכּוּ"ם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל וְרָצוּ שְׁנֵיהֶם לָדוּן דִּין־תּוֹרָה - דָּנִין[73]. הָאֶחָד רוֹצֶה וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ רוֹצֶה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לָדוּן אֶלָּא בְּדִינֵיהֶן[74]. הָיָה יִשְׂרָאֵל וְעַכּוּ"ם, אִם יֵשׁ זְכוּת לַיִּשְׂרָאֵל בְּדִינֵיהֶם - דָּנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ דִּינֵיכֶם! וְאִם יֵשׁ זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵינוּ - דָּנִין לוֹ דִּין־תּוֹרָה וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ דִּינֵינוּ[75]! וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין עוֹשִׂין כֵּן לְגֵר תּוֹשָׁב[76], אֶלָּא לְעוֹלָם דָּנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁנּוֹהֲגִין עִם גֵּרֵי תּוֹשָׁב בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ[77] וּגְמִילוּת־חֲסָדִים כְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי אָנוּ מְצֻוִּין לְהַחֲיוֹתָן[78], שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ"[79]. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[80]: אֵין כּוֹפְלִין לָהֶם שָׁלוֹם[81] - בְּעַכּוּ"ם[82], לֹא בְּגֵר תּוֹשָׁב. אֲפִלּוּ הָעַכּוּ"ם, צִוּוּ חֲכָמִים[83] לְבַקֵּר חוֹלֵיהֶם וְלִקְבֹּר מֵתֵיהֶם עִם מֵתֵי יִשְׂרָאֵל[84], וּלְפַרְנֵס עֲנִיֵּיהֶם בְּכְלַל עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַרְכֵי שָׁלוֹם[85]. הֲרֵי נֶאֱמַר: "טוֹב ה'

73) שיש בהם מי שראוי לכך. 74) משל ישראל, והכל משום תיקון העולם וישובו. וכן מצינו באברהם אבינו, שעמד לפני ה' להתפלל, לא להשחית את סדום, וכמסופר בתורה בראשית יח, כג.

1 לַכֹּל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", וְנֶאֱמַר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי
2 נֹעַם, וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם"[86].

73) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן: ורצו שניהם, דנים להם דין תורה, ותיבת "דנין" איננה. 74) כנימוסי בתי דיניהם וכמשפטיהם. 75) בבא קמא קיג, א. 76) שקיבל עליו לקיים שבע מצוות בני נח. 77) בנימוס ובכבוד. 78) לפרנסם ולתמכם. 79) פסחים כא, ב וכמבואר לעיל. 80) גיטין סב, א. 81) לומר להם; שלום שלום, שתי פעמים. 82) שלא קיבל עליו שבע מצוות בני נח. 83) שם סא, א. 84) לא שיקברו אותם אצל ישראל, שהרי אסור לקבור רשע אצל צדיק, ראה סנהדרין מז, א, אלא לומר שמתעסקים בהם לקברם. ולשון רבינו לעיל הלכות אבל פרק י"ד, הלכה י"ב "קוברים מתי גויים, ומנחמים אבליהם". 85) גיטין שם, והשווה הלכות מתנות עניים פרק ז, הלכה ז "מפרנסים ומכסים עניי גויים עם עניי ישראל". 86) וכבר נתבאר בהלכות עבודה־זרה פרק י, הלכה ו ש"אין כל הדברים האלו אמורים, אלא בזמן שגלו ישראל לבין האומות, או שיד הגויים תקיפה על ישראל, אבל בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם אסור לנו להניח גוי עובד עבודה־זרה בארצנו... עד שיקבל עליו שבע מצוות שנצטוו בני נח, שנאמר: לא ישבו בארצך, אפילו לפי שעה".

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) שהמלך המשיח יחזיר בימיו כל משפטי התורה כקדם. שהאמונה במשיח מפורשת בתורה. וכל הכופר בו, כופר בתורה ובמשה רבינו. במה אפשר לוודא, שזהו המשיח האמיתי.

3 **א. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת דָּוִד[2]**
4 **לְיָשְׁנָהּ[3], לַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשׁוֹנָה, וּבוֹנֶה הַמִּקְדָּשׁ[4],**
5 **וּמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, וְחוֹזְרִין כָּל הַמִּשְׁפָּטִים בִּימָיו**
6 **כְּשֶׁהָיוּ מִקֹּדֶם[5]. מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת, וְעוֹשִׂין שְׁמִטִּין**
7 **וְיוֹבְלוֹת[6], כְּכָל מִצְוָתָהּ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. וְכָל מִי**
8 **שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ - לֹא**
9 **בִשְׁאָר נְבִיאִים בִּלְבַד הוּא כּוֹפֵר, אֶלָּא בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה**
10 **רַבֵּנוּ. שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה[7] עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב**
11 **ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחַמְךָ, וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ וְגוֹ'. אִם**
12 **יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'. וֶהֱבִיאֲךָ ה'"[8]. וְאֵלּוּ**
13 **הַדְּבָרִים הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה, הֵם כּוֹלְלִים כָּל הַדְּבָרִים**
14 **שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַל־יְדֵי כָּל הַנְּבִיאִים. אַף בְּפָרָשַׁת בִּלְעָם**
15 **נֶאֱמַר, וְשָׁם נִבָּא בִּשְׁנֵי הַמְּשִׁיחִים: בַּמָּשִׁיחַ הָרִאשׁוֹן**
16 **שֶׁהוּא דָוִד, שֶׁהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָרֵיהֶם,**
17 **וּבַמָּשִׁיחַ הָאַחֲרוֹן שֶׁעוֹמֵד מִבָּנָיו, שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת**
18 **יִשְׂרָאֵל בָּאַחֲרוֹנָה. וְשָׁם הוּא אוֹמֵר: "אֶרְאֶנּוּ וְלֹא**
19 **עַתָּה" - זֶה דָוִד[9], "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" - זֶה מֶלֶךְ**
20 **הַמָּשִׁיחַ; "דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב" - זֶה דָוִד, "וְקָם שֵׁבֶט**
21 **מִיִּשְׂרָאֵל" - זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ; "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב"**
22 **- זֶה דָוִד[10], וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּךְ אֶת מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם**
23 **בַּחֶבֶל", "וְקַרְקַר[11] כָּל בְּנֵי שֵׁת" - זֶה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ,**
24 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד יָם"[12]; "וְהָיָה אֱדוֹם**
25 **יְרֵשָׁה" - זֶה דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי אֱדוֹם[13] לְדָוִד**
26 **לַעֲבָדִים וְגוֹ'", "וְהָיָה יְרֵשָׁה" - זֶה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ,**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ'"[14].**

2) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: מלכות בית דוד. 3) כמו שהיתה לפנים. על־פי מליצת התלמוד (יומא סט, ב) "שהחזירו העטרה ליושנה", וכן בקידושין סו, א. 4) זבחים מה, א: "הילכתא למשיחא", ומפרש רש"י: "הלכה הצריכה לנו לימות המשיח, כשיבנה בית־המקדש". 5) סנהדרין נא, ב: "הלכתא למשיחא!" ומפרש רש"י: הלכה זו, כשיבואו ימי המשיח תצטרך לנו, שישובו ארבע מיתות בית־דין למקומן. 6) שהם תלויים בישיבת כל ישראל על אדמתם, ככתוב (ויקרא כה, י) "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", וכמבואר בהל' שמיטה ויובל פ"י, ה"ח. וב'תורת כהנים' פרשת ויקרא, פרשתא יג: "ואם יהיה היובל (במדבר לו, ד) - עתיד היובל לפסוק ולחזור". 7) הבטיחה. 8) ואלה הכתובים, מדברים בגלותנו הארוכה ובגאולתה, שהרי אמר: "ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך" וגו'. ובגלות בבל לא היו מפוזרים בין כל העמים, וכן לא נתקיים בה: "והביאך ה'... וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך", שהרי גלו שנית ('קרית ספר'). וראה ברמב"ן ויקרא כו, טז שהבטחה זו (=והטיבך והרבך מאבותיך) היא הבטחה לכל שבטי ישראל, שישובו בגאולה האחרונה לא לששית העם, יהודה ובנימין, ששבו בימי עליית בבל. ובירושלמי קידושין פ"א ה"ח, אמרו: והטיבך והרבך מאבותיך - אבותיך אע"פ שנגאלו חזרו ונשתעבדו, אבל אתם - משאתם נגאלים, שוב אינכם משתעבדים. 9) בירושלמי תענית פ"ד ה"ה, דרשו פסוק זה על המשיח. ואונקלוס תרגם: "ויתרבא משיחא מישראל", וכן ב'מדרש רבה' דברים פ"א, אות יז. 10) וכן ברש"י לתורה שם. 11) הורס, מלשון הכתוב (ישעיה כב, ה) "מקרקר קיר" (אבן־עזרא שם). 12) וכל האומות יצאו מן שת בנו של אדם הראשון (רש"י שם). 13) בפסוק: ארם, אולם ראה שם יד. 14) וב'מדרש רבה' שם, אמרו: "אמרו ישראל לפני הקב"ה, עד מתי משועבדים אנו בידו (ביד עשו)? אמר להם: עד שיבוא אותו יום, שכתוב בו: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל... אותה שעה אני מופיע מלכותי ואמלוך עליכם, שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון".

28 **ב. אַף בְּעָרֵי־מִקְלָט הוּא אוֹמֵר: "וְאִם יַרְחִיב ה'**
29 **אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ... וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים וְגוֹ',**
30 **וּמֵעוֹלָם לֹא הָיָה דָּבָר זֶה[15], וְלֹא צִוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־**
31 **הוּא לַתּוֹהוּ[16]; אֲבָל בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים אֵין הַדָּבָר צָרִיךְ**
32 **רְאָיָה, שֶׁכָּל הַסְּפָרִים מְלֵאִים בְּדָבָר זֶה[17].**

15) שיהיו תשע ערי מקלט, שלא היו אלא שלש בעבר הירדן המזרחי, ושלש בכל ארץ כנען. ראה במדבר לה, יד. ובמכות ט, ב. 16) לחינם ולבטלה, ועל־כרחך פסוק זה נאמר לעתיד־לבוא, כמו שאמרו בירושלמי מכות פ"ב, ה"ו: "ולעתיד־לבוא מפרישים עוד שלש", שאז ירחיב ה' לנו את הארץ, ויתן לנו ארץ קיני וקניזי וקדמוני, כמבואר בירושלמי

קידושין פ"א, ה"ח. והשווה הל' רוצח פ"ח, ה"ד. 17) בדבר המשיח וייעודו לעתיד, כמפורש בישעיה יא, וכן במיכה ד, מלאכי ג, תהלים עב, ובדניאל יב ועוד.

1 ג. וְאַל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ צָרִיךְ
2 לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים[18], וּמְחַדֵּשׁ דְּבָרִים בָּעוֹלָם אוֹ
3 מְחַיֶּה מֵתִים[19] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[20] - אֵין הַדָּבָר
4 כָּךְ, שֶׁהֲרֵי רַבִּי עֲקִיבָא חָכָם גָּדוֹל מֵחַכְמֵי הַמִּשְׁנָה
5 הָיָה, וְהוּא הָיָה נוֹשֵׂא כֵּלָיו[21] שֶׁל בֶּן־כּוֹזֵיבָא הַמֶּלֶךְ[22],
6 וְהוּא הָיָה אוֹמֵר עָלָיו שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[23], וְדִמּוּ
7 הוּא וְכָל חַכְמֵי דּוֹרוֹ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, עַד
8 שֶׁנְּהֲרַג בַּעֲוֹנוֹת[24]. כֵּיוָן שֶׁנְּהֲרַג, נוֹדַע לָהֶם שֶׁאֵינוֹ,
9 וְלֹא שָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים לֹא אוֹת וְלֹא מוֹפֵת[25]. וְעִקַּר
10 הַדְּבָרִים כָּכָה הֵן: שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּאת, חֻקֶּיהָ וּמִשְׁפָּטֶיהָ
11 לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים[26], וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן וְלֹא
12 גּוֹרְעִין מֵהֶן[27].

18) אות - בשמים; ומופת - בארץ (רש"י לדברים יג, ב). 19) "כאותות אליהו ואלישע, שיש בהם שינוי מנהגו של עולם" (לשון רבינו בהל' יסודי התורה פ"י, ה"א). 20) בדפוסים קדומים, וכן בכ"י תימן: בדברים אלו, "שהטיפשים אומרים". 21) נמשך אחריו ותומך בו, מלשון הכתוב (שמואל־א, טז, כא). 22) הוא בר כוכבא, שמרד ברומיים והרג בהם הרג רב בשנת הנ"ב לאחר חורבן בית שני, והתבצר בעיר ביתר, ולפי שמרד בקיסר אדריאנוס קראוהו כוזיבא מלשון שקר וכזב ('סדר הדורות'). וראה בבבא־קמא צז, ב "מעות כוזביות", ומפרש רש"י: מטבע של בן כוזיבא. 23) ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה. והיה דורש עליו: "דרך כוכב מיעקב - דרך כוזיבא מיעקב". 24) שהרג את רבי אלעזר המודעי, יצאה בת קול ואמרה: "הרגת את רבי אלעזר המודעי, זרועם של ישראל, לפיכך זרועו של אותו איש יבש תיבש... מיד נלכדה ביתר" (ירושלמי שם). והשווה הל' תעניות פ"ה, ה"ג: "ונפל ביד גויים ונהרגו כולם, והיתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש", וראה ב'מדרש רבה' איכה פ"ב, פסוק ב. 25) והראב"ד משיג: והלא אמרו (סנהדרין צג, ב): כשהכריז בר כוזיבא על עצמו שהוא משיח. שלחו חכמים אחריו לבדקו, אם הוא "מריח ודאין" (=שמריח באדם ושופטו, ויודע מי החייב, ככתוב במשיח (ישעיה יא, ג־ד), והריחו ביראת ה'... ולא למשמע אזניו יוכיח ושפט בצדק דלים"), כיון שראו שאינו "מריח ודאין" - הרגוהו. הרי שהחכמים שאלו ממנו אות, אולם רבינו סובר כירושלמי הנ"ל שהגויים הרגוהו בעוונותיו, וכשמואל האומר (ברכות לד, ב) "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד" (ראה לקמן פי"ב ה"ב), ולדבריו אין לדרוש מהמשיח אותות ומופתים, וחולק על סוגיית התלמוד בסנהדרין הנ"ל (כסף־משנה). 26) שנאמר (דברים כט, כח) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת - הא למדת, שכל דברי תורה מצווים אנו לעשותם עד עולם (לשון רבינו בהל' יסודי התורה פ"ט, ה"א). 27) חסר כאן, ובדפוס רומי ואמשטרדם, וכן בכת"י תימן: "וכל המוסיף או גורע, או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן, הרי זה בוודאי רשע ואפיקורוס". ובדפוסים הנ"ל: הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס.

13 ד. וְאִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית־דָּוִד, הוֹגֶה[28] בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק
14 בְּמִצְוֹת כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל־פֶּה,
15 וְיָכוֹן כָּל יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ[29], וְיִלָּחֵם
16 מִלְחֲמוֹת ה'[30] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא מָשִׁיחַ[31]. אִם
17 עָשָׂה וְהִצְלִיחַ[32] וּבָנָה מִקְדָּשׁ בִּמְקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נִדְחֵי־
18 יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי[33]. וְיִתַּקֵּן[34] אֶת הָעוֹלָם
19 כֻּלּוֹ לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ
20 אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה, לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ
21 שְׁכֶם אֶחָד"[35]. וְאִם[36] לֹא הִצְלִיחַ עַד כֹּה, אוֹ נֶהֱרַג -
22 בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ זֶה שֶׁהִבְטִיחָה עָלָיו תּוֹרָה, וַהֲרֵי הוּא
23 כְּכָל מַלְכֵי בֵּית־דָּוִד הַשְּׁלֵמִים וְהַכְּשֵׁרִים שֶׁמֵּתוּ. וְלֹא
24 הֶעֱמִידוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא לְנַסּוֹת בּוֹ רַבִּים,
25 שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר
26 וְלַלְבֵּן עַד עֵת קֵץ, כִּי עוֹד לַמּוֹעֵד". אַף יֵשׁוּעַ
27 הַנּוֹצְרִי[37] שֶׁדִּמָּה שֶׁיִּהְיֶה מָשִׁיחַ וְנֶהֱרַג בְּבֵית־דִּין[38],
28 כְּבָר נִתְנַבֵּא בּוֹ דָּנִיֵּאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי פָרִיצֵי עַמְּךָ
29 יִנַּשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן[39] וְנִכְשָׁלוּ". וְכִי יֵשׁ מִכְשׁוֹל
30 גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים דִּבְּרוּ שֶׁמָּשִׁיחַ גּוֹאֵל
31 יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעָם, וּמְקַבֵּץ נִדְחֵיהֶם[40] וּמְחַזֵּק מִצְוֹתָן,
32 וְזֶה גָּרַם לְאַבֵּד יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּלְפַזֵּר שְׁאֵרִיתָם
33 וּלְהַשְׁפִּילָם, וּלְהַחֲלִיף הַתּוֹרָה וּלְהַטְעוֹת רֹב הָעוֹלָם
34 לַעֲבֹד אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי ה'. אֲבָל מַחְשְׁבוֹת בּוֹרֵא
35 הָעוֹלָם אֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׂיגָם, כִּי לֹא דְרָכֵינוּ דְרָכָיו
36 וְלֹא מַחְשְׁבוֹתֵינוּ מַחְשְׁבוֹתָיו[41]; וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ
37 שֶׁל יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי וְשֶׁל זֶה[42] הַיִּשְׁמְעֵאלִי שֶׁעָמַד
38 אַחֲרָיו, אֵינָן אֶלָּא לְיַשֵּׁר דֶּרֶךְ[43] לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּלְתַקֵּן
39 הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לַעֲבֹד אֶת ה' בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אָז[44]
40 אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה'
41 לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד". כֵּיצַד? כְּבָר נִתְמַלֵּא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ
42 מִדִּבְרֵי הַמָּשִׁיחַ[45] וּמִדִּבְרֵי הַתּוֹרָה וּמִדִּבְרֵי הַמִּצְוֹת,
43 וּפָשְׁטוּ דְּבָרִים אֵלּוּ בְּאִיִּים רְחוֹקִים וּבְעַמִּים רַבִּים
44 עֲרֵלֵי־לֵב, וְהֵם נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ
45 וּבְמִצְוֹת הַתּוֹרָה, אֵלּוּ אוֹמְרִים: מִצְוֹת אֵלּוּ אֱמֶת הָיוּ
46 וּכְבָר בָּטְלוּ בַּזְּמַן הַזֶּה[46], וְלֹא הָיוּ נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת;
47 וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: דְּבָרִים נִסְתָּרִים יֵשׁ בָּהֶן וְאֵינָן
48 כִּפְשׁוּטָן[47], וּכְבָר בָּא מָשִׁיחַ[48] וְגִלָּה נִסְתָּרֵיהֶם.
49 וּכְשֶׁיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בֶּאֱמֶת וַיַּצְלִיחַ וְיָרוּם
50 וְיִנָּשֵׂא[49], מִיָּד הֵם כֻּלָּם חוֹזְרִים וְיוֹדְעִים שֶׁשֶּׁקֶר נָחֲלוּ
51 אֲבוֹתֵיהֶם, וְשֶׁנְּבִיאֵיהֶם וַאֲבוֹתֵיהֶם הִטְעוּם[50].

28) לומד ומתעמק. 29) פרצותיה וסדקיה, כלשון הכתוב (מלכים־ב, יב, ו) "והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק". 30) בשונאי עם ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את ה', שנאמר (תהלים פג, ג־ד) "ומשנאיך נשאו ראש - על עמך יערימו סוד", הוא שהכתוב אומר

(זכריה ב, יב) "הנוגע בכם נוגע בבבת עינו", כביכול, כלפי מעלה ('ספרי' פרשת בהעלותך אות פד), נמצא הלוחם בהם, מלחמת ה' - הוא נלחם. 31) בחזקת - אבל לא משיח ודאי. 32) חסר כאן, ובדפוס הנ"ל, וכן בכת"י תימן: "ונצח כל האומות שסביביו" ובנה מקדש וכו'. 33) שכן הבטיחו הנביאים (ישעיה ב, ב) "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'... ונהרו אליו כל הגויים", ושם יא, א: "ויצא חוטר מגזע ישי... ואסף נדחי ישראל ...מארבע כנפות הארץ". ובהל' תשובה פ"ט ה"ב, מוסיף רבינו: "שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו". וראה בביאורנו שם. 34) חסר כאן, וראה בסמוך בסוף הפרק, שהשלמתי את כל החסר, לפי נוסח בלתי מצונזר שבכת"י תימן. 35) וכן אמרו (עבודה־זרה כד, א) "כולם גרים גרורים הם לעתיד־לבוא, שנאמר: כי אז אהפוך... ולעבדו שכם אחד". ומפרש רש"י: "אין חילוק בעובדים, ישראל והאומות תהא עבודתם שוה בכל מצוותיו". 36) כל הקטע הזה עד סוף הפרק, חסר מדפוס ונציאה של"ד־ל"ו ואילך, מטעמי צנזורה, ונמצא בדפוסים קדומים כגון רומי, שונצינו, ואמשטרדם תס"ב, וכאן הוא מודפס במלואו לפי כת"י תימן, הנמצא בידי החכם התימני הרב יוסף קפאח שליט"א, בירושלים. 37) מעיר נצרת, בה נולד. 38) שמסרוהו לשלטונות רומי, והם שפטו אותו כמורד המלכות על שהכריז עצמו כמשיח מלך ישראל, השווה אגרת תימן. הוצאת מוסד הרב קוק עמ' קיט. 39) להופיע לפני העם כנביא, ולחדש דת הנוגדת לתורת ה' (שם עמ' קיח). 40) ראה בביאורנו לעיל אות ל, והשווה אגרת תימן, שם עמ' קב. 41) ע"פ הכתוב בישעיה נו, ח. 42) הכוונה למחמד מייסד דת האיסלם, ובאגרת תימן, שם עמ' קכא, מכנהו רבינו: משוגע. ועליו אמר דניאל (ז, ח) "משתכל הוית בקרניא... ופום ממלל רברבן", וכוונתו תהיה להפר התורה שבידינו, ויתכוון לשנותה, ככתוב (שם ז, כה) "ויסבר להשניה זמנין ודת" (שם קכה - כו). 43) לסלול ולהכשיר. 44) אחרי שיתאכזבו מרשעת המשיחים המדומים ומשקריהם, ידעו להבחין ולהכיר בצדקת משיח ה' ובאמיתתו. 45) הבדאי והמדומה. 46) כדעת ישוע הנצרי, הזכירה רבינו באגרת הנ"ל עמ' קיח. 47) אלא דברי משל ואליגורה. 48) משיח השקר. והכוונה לישמעאלי, כמבואר במוספנו "תשובות הרמב"ם" עמ' תכז. 49) כלשון הכתוב (ישעיה נב, יג) "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא". ודרשוהו חכמינו (תנחומא, תולדות אות יד) על משיח בן דוד. 50) כלשון הכתוב (ירמיה טז, יט) "אליך גויים יבואו מאפסי ארץ, ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו".

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

1) שהעולם כמנהגו יתנהג אף בימי המשיח. שלא יתעסק אדם בדברי האגדות על ביאת המשיח, ולא יאריך בהן, וכן לא יחשוב זמן הקץ. שהמשיח ייחס את ישראל לשבטיהם, עפ"י רוח הקודש שתנוח עליו. שתאוות החכמים לימי המשיח, אינה אלא לזכות בהם לחיי העולם הבא.

1 **א. אַל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב[2] שֶׁבִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ יִבָּטֵל דָּבָר**
2 **מִמִּנְהָגוֹ[3] שֶׁל עוֹלָם, אוֹ יִהְיֶה שָׁם חִדּוּשׁ בְּמַעֲשֵׂה**
3 **בְּרֵאשִׁית[4], אֶלָּא עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר**
4 **בִּישַׁעְיָה: "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ"[5]**
5 **- מָשָׁל וְחִידָה - עִנְיַן הַדָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין**
6 **לָבֶטַח עִם רִשְׁעֵי עַכּוּ"ם[6] הַמְּשׁוּלִים כִּזְאֵב וְנָמֵר,**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: "זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְּדֵם, נָמֵר שֹׁקֵד עַל**
8 **עָרֵיהֶם", וְיַחְזְרוּ כֻּלָּם לְדַת הָאֱמֶת, וְלֹא יִגְזְלוּ וְלֹא**
9 **יַשְׁחִיתוּ, אֶלָּא יֹאכְלוּ דָּבָר הַמֻּתָּר בַּנַּחַת[7] עִם יִשְׂרָאֵל,**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן". וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
11 **בְּאֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּעִנְיַן הַמָּשִׁיחַ הֵם מְשָׁלִים[8]; וּבִימוֹת**
12 **הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִוָּדַע לַכֹּל, לְאֵי זֶה דָּבָר הָיָה מָשָׁל,**
13 **וּמָה עִנְיָן רָמְזוּ בָּהֶן.**

2) ובכת"י תימן: אל יעלה על דעתך. 3) מטבעו. 4) שתשתנה המציאות ממה שהיא עתה (מלשון רבינו בפירושו להקדמת פרק "חלק", הוא הפרק העשירי ממסכת סנהדרין). 5) שנראה לכאורה שיהיה אז שינוי במעשה בראשית. 6) ובדפוס רומי: רשעי העולם. 7) במנוחה ובמתינות, ככתוב (ישעיה ל, טו) "בשובה ונחת תושעון". ובדפוס רומי: בנחת כישראל. 8) והראב"ד שואל: והלא נאמר בתורה (ויקרא כו, ו) "והשבתי חיה רעה מן הארץ"? כוונתו להשיג, שבניגוד לדברי נביאים, אין לפרש את דברי תורה דרך משל, כי אין מקרא שבתורה יוצא מידי פשוטו, אולם אין זו השגה, שכוונת הפסוק לומר: שהשלום ישרור בארץ, ותהא מיושבת אנשים, וממילא יברחו החיות מהישוב, על־פי דרך הטבע ('מרכבת המשנה').

14 **ב. אָמְרוּ[9] חֲכָמִים[10]: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת**
15 **הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד[11], יֵרָאֶה**
16 **מִפְּשׁוּטָן שֶׁל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁבְּתְחִלַּת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ**
17 **תִּהְיֶה מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג[12], וְשֶׁקֹּדֶם מִלְחֶמֶת גּוֹג**
18 **וּמָגוֹג יַעֲמֹד נָבִיא לְיַשֵּׁר יִשְׂרָאֵל וּלְהָכִין[13] לִבָּם,**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא[14]**
20 **וְגוֹ'", וְאֵינוֹ בָא, לֹא לְטַמֵּא הַטָּהוֹר[15] וְלֹא לְטַהֵר**
21 **הַטָּמֵא[16], וְלֹא לִפְסֹל אֲנָשִׁים[17] שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת**
22 **וְלֹא לְהַכְשִׁיר מִי שֶׁהֶחֱזִקוּ פְּסוּלִין, אֶלָּא לָשׂוּם שָׁלוֹם**
23 **בָּעוֹלָם[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים"[19].**
24 **וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ**
25 **יָבוֹא אֵלִיָּהוּ[20]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לֹא**
26 **יֵדַע אָדָם אֵיךְ יִהְיוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ, שֶׁדְּבָרִים סְתוּמִים הֵן**
27 **אֵצֶל הַנְּבִיאִים, גַּם הַחֲכָמִים אֵין לָהֶם קַבָּלָה[21]**
28 **בְּדִבְרֵי אֵלּוּ, אֶלָּא לְפִי הֶכְרֵעַ[22] הַפְּסוּקִים, וּלְפִיכָךְ**
29 **יֵשׁ לָהֶם מַחֲלֹקֶת בִּדְבָרִים אֵלּוּ[23]; וְעַל־כָּל־פָּנִים אֵין**
30 **סִדּוּר הֲוַיַּת דְּבָרִים אֵלּוּ וְלֹא דִּקְדּוּקֵיהֶן עִקָּר בַּדָּת[24].**
31 **וּלְעוֹלָם לֹא יִתְעַסֵּק אָדָם בְּדִבְרֵי הַהַגָּדוֹת, וְלֹא יַאֲרִיךְ**
32 **בַּמִּדְרָשׁוֹת הָאֲמוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְלֹא**
33 **יְשִׂימֵם עִקָּר; שֶׁאֵין מְבִיאִין לֹא לִידֵי יִרְאָה[25] וְלֹא**
34 **לִידֵי אַהֲבָה[26]; וְכֵן לֹא יְחַשֵּׁב הַקִּצִּין[27]. אָמְרוּ**
35 **חֲכָמִים[28]: תִּפַּח רוּחָם[29] שֶׁל מְחַשְּׁבֵי הַקִּצִּים[30]. אֶלָּא**
36 **יְחַכֶּה וְיַאֲמִין[31] בִּכְלַל הַדָּבָר[32] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33].**

9) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: פיסקא זו קשורה להלכה הקודמת, כי שם מקומה, והלכה הבאה מתחילה: יראה מפשוטן וכו'. 10) ברכות לד, ב. 11) שתחזור מלכות ישראל ליושנה, ולא יהיו משועבדים עוד למלכויות זרות. 12) גוג - שם המלך, מגוג - שם האומה, ככתוב (בראשית י, ב) "בני יפת גומר ומגוג" (יחזקאל לח, ב וברש"י), והוא יעלה על ישראל "באחרית הימים" להלחם בהם, ויפול שם על הרי ישראל (שם טז, ופרק לט, ד). 13) לאביהם שבשמים. 14) והכתוב מסיים: "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא", וזהו יום מלחמת גוג ומגוג, שה' יביאנו על הרי ישראל וישפוט אותו באבני אלגביש מן השמים (שם לח, כב), ואז ידעו כי "ה' קדוש בישראל" (שם לט, ז) וזהו "יום ה'". 15) שטיהרוהו בטעות. 16) שטימאוהו בטעות, לפי שאליהו לא יוסיף ולא יגרע בתורה (פירוש המשנה לרבינו עדיות פ"ח, מ"ז). וכן אמרו (בבא־מציעא נט, ב) "לא בשמים היא - כבר ניתנה תורה בהר סיני... וכבר כתבת בתורה: אחרי רבים להטות", וכן אמרו (מגילה ב, ב) "אלה המצוות - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה". 17) ליוחסין, לא יאמר עליהם זה ממזר וזה עבד, כמבואר בסמוך בסוף ה"ג. 18) שלום לישראל מן האומות (עדיות שם, ובפירוש הראב"ד). 19) לב האבות והבנים אשר נפל בהם מורך ופחד, וברחו אלה פה ואלה פה מפני הצרות, ישובו אותו היום ויתנחמו זה בזה (ראב"ד שם). 20) לבשר על ביאתו (עירובין מג, ב). ולדעת הרדב"ז, יבוא אליהו למנות סמוכים בישראל. ראה לעיל הל' סנהדרין פ"ד הי"א, ובביאורנו. 21) איש מפי רבו. 22) הצעת סדר הפסוקים. השווה הל' תשובה פ"ט ה"א, ובביאורנו שם אות א עמ' רנא. 23) סנהדרין צז־צח. ובפסיקתא רבתא לה, שנינו: שלשה ימים קודם שיבוא משיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם, ואומר: הרי ארץ ישראל, עד מתי אתם עומדים בחרב ציה ושממה? וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואח"כ אומר להם: בא שלום לעולם. 24) בכת"י תימן, תיבה זו איננה. 25) יראת חטא. 26) אהבת שמים. 27) קץ הגלות, ומתי יבוא משיח. 28) סנהדרין צז, ב. 29) תצא נשמתם, ובכת"י תימן: "תפוח דעתן". 30) "שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא - שוב אינו בא", נמצא שהם מתאכזבים ומתייאשים מן הגאולה (שם). 31) ככתוב (חבקוק ב, ג) "ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו". 32) בעיקרו, ולא בדקדוקיו. 33) בפרק הקודם ה"ד.

1 **ג. בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, כְּשֶׁתִּתְיַשֵּׁב מַמְלַכְתּוֹ**
2 **וְיִתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל - יִתְיַחֲסוּ[34] כֻּלָּם עַל פִּיו**
3 **בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ שֶׁתָּנוּחַ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָשַׁב מִצְרַיִם**
4 **וּמִטַּהֵר וְגוֹ'". וּבְנֵי לֵוִי מְטַהֵר[35] תְּחִלָּה וְאוֹמֵר: זֶה**
5 **מְיֻחָס כֹּהֵן וְזֶה מְיֻחָס[36] לֵוִי! וְדוֹחֶה אֶת שֶׁאֵינָן**
6 **מְיֻחָסִין לְיִשְׂרָאֵל[37]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר**
7 **הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם וְגוֹ', עַד עֲמֹד הַכֹּהֵן לְאוּרִים**
8 **וְתֻמִּים"[38]. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁבְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ מְיֻחָסִין**
9 **הַמֻּחְזָקִין וּמוֹדִיעִין הַמְיֻחָס. וְאֵינוֹ מְיֻחָס יִשְׂרָאֵל אֶלָּא**
10 **לְשִׁבְטֵיהֶם, שֶׁמּוֹדִיעַ שֶׁזֶּה מִשֵּׁבֶט פְּלוֹנִי וְזֶה מִשֵּׁבֶט**
11 **פְּלוֹנִי; אֲבָל אֵינוֹ אוֹמֵר עַל שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת: זֶה**
12 **מַמְזֵר וְזֶה עֶבֶד[39]!, שֶׁהַדִּין הוּא, שֶׁמִּשְׁפָּחָה**
13 **שֶׁנִּטְמְעָה[40] - נִטְמָעָה[41].**

34) יבררו יחוס משפחתם. 35) מייחס. 36) קידושין עא, א. שאין לויים עולים לדוכן, ולא כהנים לעבודת המקדש אלא מיוחסים, ושבט לוי כולל: הכהנים והלוים. 37) שכל מי שאינו מזרע הלוי, נשאר ישראל כשר, ככל ישראל. 38) דרשו חכמינו (סוטה מח, ב) "כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים, ויבוא משיח בן דוד", שהרי אורים ותומים לא היו במקדש שני (כתובות כד, ב וברש"י). ופסוק זה מדבר בבני כהנים שביקשו "כתבם המתיחשים ולא נמצאו", ויאמר להם נחמיה (=הוא התרשחא), שהם מרוחקים מן הכהונה עד ביאת המשיח. 39) עבד כנעני, שפסול לבוא בישראל. 40) נתערבה, נתערב בה פסול משפחה, ולא ידוע מיהו. 41) נשארת בכשרותה, הואיל והוחזקה בכשרות (קדושין עא, א), וכן אמרו בעדויות פ"ח, מ"ז: אין אליהו בא "לא לרחק ולא לקרב". טמע - לשון דמע ותערובת, "ויחפרוהו ממטמונים" (איוב ג, כא) מתורגם: וחפסין ליה מן טומעיא (הערוך).

14 **ד. לֹא[42] נִתְאַוּוּ הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, לֹא**
15 **כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיִּרְדּוּ[43]**
16 **בָּעַכּוּ"ם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיְּנַשְּׂאוּ אוֹתָם הָעַמִּים, וְלֹא כְּדֵי**
17 **לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ; אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִין בַּתּוֹרָה**
18 **וְחָכְמָתָהּ, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם נוֹגֵשׁ וּמְבַטֵּל[44], כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ**
19 **לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה[46].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם.. כו'".

וצריך להבין מאי קא משמע לן, והרי לא יעלה על הדעת שחפץ החכמים והנביאים הוא בשלטון על העולם ומשום כך נתאוו לימות המשיח.

והביאור הוא: בפרק י"א ה"ד מתאר הרמב"ם את פעולותיו של מלך המשיח שילחם מלחמות ה' וינצח.. כל האומות שסביביו.

והנה מצינו שני אופנים בהשפעת ישראל על אומות העולם, האחת היא על־דרך הנ"ל שבתחילת ימות המשיח ההשפעה על אומות העולם על ידי המשיח תהיה בדרך שלטון ורדיה. אבל ישנה גם דרך נעלית יותר והיא ההשפעה בדרך ממילא שכיון שיהיו ישראל חכמים גדולים וישיגו דעת בוראם ויהיה המצב שאת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומלאה הארץ דעה את ה', הנה אז תהיה השפעת ישראל על אומות העולם בדרך ממילא, כי כשישראל רק ישבו ויעסקו בתורה הרי שבדרך ממילא יטוהר העולם ויושפע לאומות העולם ההכרה בקב"ה ובהנהגתו את העולם.

וזה שמחדש הרמב"ם: שחכמי ישראל והנביאים לא נתאוו

לסוג הראשון של ההשפעה שתבוא דרך זה שישלטו וירדו בכל העולם אלא לסוג השני של ההשפעה שתבוא בדרך ממילא, כי הם ישבו ויעסקו בתורה כל ימיהם וההשפעה על העולם תעשה בדרך ממילא וכתוצאה מלימודם ועיסוקם בתורה ובידיעת ה'.

(על פי לקו"ש חלק ל"ה עמוד 98)

42) ובכת"י התימנים: "נתאוו חכמים" וכו' ותיבת "לא" איננה. 43) ישתעבדו וילחצו. 44) מלימוד התורה, "שבזמן שאדם טרוד בחולי ובמלחמה ורעבון, אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוות" (הל' תשובה פ"ט, ה"א). 45) "שאם לא יקנה פה חכמה, ומעשים טובים אין לו, במה יזכה?" (שם). 46) פ"ט, ה"ב.

1 **ה. וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן לֹא יִהְיֶה שָׁם לֹא רָעָב וְלֹא מִלְחָמָה[47],**
2 **וְלֹא קִנְאָה וְלֹא תַחֲרוּת[48], שֶׁהַטּוֹבָה תִּהְיֶה מֻשְׁפַּעַת**
3 **הַרְבֵּה, וְכָל הַמַּעֲדַנִּים מְצוּיִין כֶּעָפָר[49], וְלֹא יִהְיֶה עֵסֶק**
4 **כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבָד[50]. וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ**
5 **יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיוֹדְעִים דְּבָרִים הַסְּתוּמִים,**
6 **וְיַשִּׂיגוּ דַּעַת בּוֹרְאָם כְּפִי כֹּחַ הָאָדָם[51], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי**
7 **מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה', כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים"[52].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

ידוע גודל דיוקו של הרמב"ם שלא כתב דבריו בלשון מליצה וכו' אלא שכל מילה ומשפט יש בהם תוכן מיוחד ומשמעות נפרדת כי לא חזר על עניין פעמיים לשם מליצה וכד'.

ולפי זה צריך להבין, א: אם "הטובה תהיה משופעת" הרי זה כולל ש"המעדנים מצויין כעפר" ומדוע הוסיף זאת.

ב: מדוע כתב בלשון "מיעוט" "אלא לדעת את ה' כו'" ולא בלשון חיובית שיהיה עסק העולם לדעת את ה'.

ג. לאחר שמיעט על ידי המילה "אלא" מה ממעט שוב במילה "בלבד".

והביאור בזה: א: "הטובה תהיה מושפעת" מוסב על עניין של מעלה שבאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות מכיון "שהטובה תהיה מושפעת" והיא הסיבה מדוע לא תהיה שם קנאה, מלחמה ותחרות.

ב. במילה "אלא" מחדש הרמב"ם שמכיון שבאותו זמן יהיה "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" הרי שעבודת ה' של יהודי לא תהיה במלחמת היצר כי ההשתדלות והמאמץ היום יומי אצל יהודי יהיה רק העיסוק בידיעת ה'.

ג: ב"אלא לדעת את ה' בלבד" מחדש הרמב"ם שלימוד התורה לא יהיה רק כדי לדעת את מעשה המצוות ואת המעשה אשר יעשון אלא שיהיה לימוד תורה מסוג אחר ויעשה לשם ידיעת ה' והדביקות בו - "לדעת את ה בלבד"".

מתוך ההדרן על הרמב"ם תשמ"ה – הובא ביין מלכות סימן קצ"ו

47) ככתוב בישעיה ב, ד "ולא ילמדו עוד מלחמה". 48) התנצחות והתחרות, מלשון הכתוב (ירמיה יב, ה) "ואיך תתחרה את הסוסים". וכן אמרו (ברכות יז, א) "העולם הבא אין בו... לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות". 49) לרוב, ראה שבת ל, ב: "עתידים אילנות שמוציאים פירות בכל יום". 50) אמיתות מציאותו, כמו שביקש משה רבינו, באמרו: "הראני נא את כבודך", וכמבואר בהל' יסודי התורה פ"א, ה"י. 51) כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג, "שאין כח בדעת האדם החי, שהוא מחובר מגוף ונפש, להשיג אמיתת דבר זה על בוריו" (שם), והשווה הל' תשובה פ"י, ה"ו. 52) וכן נאמר (יחזקאל לו, כו) "והסירותי את לב האבן מבשרכם... ואת רוחי אתן בקרבכם". השווה הל' תשובה פ"ט, ה"ב. וב"זוהר" וירא קיג, ב אמרו: "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, וישיגו בני אדם דעה שלימה, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה'". והשווה פירוש המשנה לרבינו בהקדמתו לפרק "חלק" פ"י מסנהדרין, הוצאת 'מוסד הרב קוק' עמ' קכז.

נִשְׁלְמוּ הִלְכוֹת מְלָכִים וְהַחִבּוּר כֻּלּוֹ. בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בִּפְרָטוֹ וּבִכְלָלוֹ: תַּם וְנִשְׁלַם, שֶׁבַח לָאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם. נִגְמַר סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים. וּמִנְיַן פְּרָקָיו אֶחָד וּשְׁמוֹנִים. הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין - שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת עֵדוּת - שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַמְרִים - שִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת אֵבֶל - אַרְבָּעָה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם - שְׁנַיִם עָשָׂר פְּרָקִים.

סיום מחזור הל"ז
במסלול ג' פרקים ליום

יום ש"ק כ"א אלול ה'תשע"ח

התחלת מחזור הל"ח
במסלול ג' פרקים ליום

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם
אָז לֹא אֵבוֹשׁ, בְּהַבִּיטִי אֶל כָּל מִצְוֹתֶיךָ

~ נקודות משיחות קודש ~

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך

הפסוק בו בחר הרמב"ם ככותרת ל"יד החזקה", בא להשמיע את גודל מעלת ידיעת כל התורה כולה.

ב"יד החזקה", נכללו כל הלכות התורה גם אלו שאינן נוהגות בימינו, כי הלימוד ברמב"ם הוא לא רק כדי לדעת את המעשה אשר יעשון אלא שהוא לימוד התורה לשמה, כיון שהתורה היא חכמתו ורצונו ית', ומצד זה צריך להיות "בהביטי אל כל מצוותיך".

ועדיין יש לבאר מדוע זה בושה למי שלא יודע כל התורה כולה.

בהל' עדות כתב הרמב"ם שמאיימים על מוסר עדות שלא

יעיד שקר, שהוא בושה לו בעוה"ז ובעוה"ב. ולכאורה, שבועת שקר היא רק לאו, ומדוע לא מצינו בעבירות חמורות יותר שיזהירו את האדם שתהיה לו בושה בעולם הזה ובעולם הבא?

אלא, שעם ישראל נקראו עדים "אתם עדי" על שם שהם עדים כאן בעולם על חכמתו ורצונו של הקב"ה, וא"כ יהודי המעיד עדות שקר פוגם בייעודו הכללי והעיקרי להיות עד נאמן על תורתו ומצוותיו של הקב"ה, שהרי הבושה הוא פגם כולל המקיף את כל מציאות האדם ולא רק אבר כזה או אחר, כך גם אדם שאינו יודע כל התורה כולם פוגם בשליחותו העיקרית בעולם להיות עד לחכמתו ורצונו של הקב"ה, ולכן הביא הרמב"ם את הפסוק הנ"ל להשמיענו שרק מי שלמד כל התורה כולה, עליו נאמר - "לא אבוש".

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן ז)

~ נקודות משיחות קודש ~

אז לא אבוש כו'

המילה "אז" מדברת על העתיד, כי הרמב"ם מדבר באדם הנמצא לפני הלימוד בספרו, ורוצה לומר שרק אחרי שלומד האדם את ספר ה'יד', יכול להימנע מרגש של בושה העלולה להיגרם לו מכך שגם אחרי שלמד את כל התורה שבכתב, עדיין אינו יודע היאך לקיים מצוות. ולדוגמא: נאמר בתורה "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין עיניך", ועדיין אינו יודע "איך ומה לקשור, ומהו טוטפות, והיכן הוא בין עיניך ועל ידך וכו' וכיוצ"ב בשאר המצוות. על זה נאמר "אז לא אבוש בהביטי אל כל מצוותיך".

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן ז)

הַקְדָּמָה

כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי - בְּפֵרוּשָׁן נִתְּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה". "תּוֹרָה", זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב; וּ"מִצְוָה", זוֹ פֵּרוּשָׁהּ. וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה, עַל פִּי הַמִּצְוָה. וּמִצְוָה זוֹ, הִיא הַנִּקְרֶאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'. כָּל הַתּוֹרָה - כְּתָבָהּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, בִּכְתַב יָדוֹ. וְנָתַן סֵפֶר תּוֹרָה לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט; וְסֵפֶר אֶחָד - נִתְּנָהוּ בָּאָרוֹן לְעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָקֹחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם; וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד". וְהַמִּצְוָה, הוּא פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה - לֹא כְּתָבָהּ; אֶלָּא צִוָּה בָּהּ לַזְּקֵנִים וְלִיהוֹשֻׁעַ וְלִשְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם - אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת". וּמִפְּנֵי זֶה נִקְרֶאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבָה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, לִמְּדָהּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כֻּלָּהּ בְּבֵית דִּינוֹ לְשִׁבְעִים זְקֵנִים; וְאֶלְעָזָר וּפִינְחָס וִיהוֹשֻׁעַ, שְׁלָשְׁתָּן קִבְּלוּ מִמֹּשֶׁה. וְלִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, מָסַר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וְצִוָּהוּ עָלֶיהָ; וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ, כָּל יְמֵי חַיָּיו לִמֵּד עַל פֶּה. וּזְקֵנִים רַבִּים קִבְּלוּ מִיהוֹשֻׁעַ, וְקִבֵּל עֵלִי מִן הַזְּקֵנִים וּמִפִּינְחָס; וּשְׁמוּאֵל קִבֵּל מֵעֵלִי וּבֵית דִּינוֹ, וְדָוִד קִבֵּל מִשְּׁמוּאֵל וּבֵית דִּינוֹ. וַאֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי, מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם הָיָה, וְלֵוִי הָיָה, וְשָׁמַע מִמֹּשֶׁה, וְהָיָה קָטָן בִּימֵי מֹשֶׁה; וְהוּא קִבֵּל מִדָּוִד וּבֵית דִּינוֹ. אֵלִיָּהוּ קִבֵּל מֵאַחִיָּה הַשִּׁילֹנִי וּבֵית דִּינוֹ, וֶאֱלִישָׁע קִבֵּל מֵאֵלִיָּהוּ וּבֵית דִּינוֹ, וִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן קִבֵּל מֵאֱלִישָׁע וּבֵית דִּינוֹ, וּזְכַרְיָה קִבֵּל מִיהוֹיָדָע וּבֵית דִּינוֹ, וְהוֹשֵׁעַ קִבֵּל מִזְּכַרְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְעָמוֹס קִבֵּל מֵהוֹשֵׁעַ וּבֵית דִּינוֹ, וִישַׁעְיָה קִבֵּל מֵעָמוֹס וּבֵית דִּינוֹ, וּמִיכָה קִבֵּל מִישַׁעְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְיוֹאֵל קִבֵּל מִמִּיכָה וּבֵית דִּינוֹ, וְנַחוּם קִבֵּל מִיוֹאֵל וּבֵית דִּינוֹ, וַחֲבַקּוּק קִבֵּל מִנַּחוּם וּבֵית דִּינוֹ, וּצְפַנְיָה קִבֵּל מֵחֲבַקּוּק וּבֵית דִּינוֹ, וְיִרְמְיָה קִבֵּל מִצְּפַנְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וּבָרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה קִבֵּל מִיִּרְמְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ קִבְּלוּ מִבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה וּבֵית דִּינוֹ. בֵּית דִּינוֹ שֶׁל עֶזְרָא, הֵן הַנִּקְרָאִין 'אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה'. וְהֵם - חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, וְדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, וּנְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן וּזְרֻבָּבֶל; וְהַרְבֵּה חֲכָמִים עִמָּהֶן, תִּשְׁלוֹם מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים. הָאַחֲרוֹן מֵהֶם הוּא שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, וְהוּא הָיָה מִכְּלַל הַמֵּאָה וְעֶשְׂרִים, וְקִבֵּל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִכֻּלָּם; וְהוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל אַחַר עֶזְרָא. אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ שׂוֹכוֹ וּבֵית דִּינוֹ קִבְּלוּ מִשִּׁמְעוֹן הַצַّדִּיק וּבֵית דִּינוֹ, וְיוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מֵאַנְטִיגְנוֹס וּבֵית דִּינוֹ, וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיּוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן וּבֵית דִּינָם, וִיהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי וּבֵית דִּינָם. שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן גֵּרֵי הַצֶּדֶק וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן וּבֵית דִּינָם. הִלֵּל וְשַׁמַּאי וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִשְּׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן וּבֵית דִּינָם. וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ שֶׁל הִלֵּל קִבְּלוּ מֵהִלֵּל הַזָּקֵן וּבֵית דִּינוֹ. חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְהֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מִמֶּנּוּ; וְאֵלּוּ הֵם - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ. וְרַבִּי עֲקִיבָה בֶּן יוֹסֵף קִבֵּל מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, וְיוֹסֵף אָבִיו גֵּר צֶדֶק הָיָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי מֵאִיר בֶּן גֵּר הַצֶּדֶק קִבְּלוּ מֵרַבִּי עֲקִיבָה, וְגַם קִבֵּל רַבִּי מֵאִיר וַחֲבֵרָיו מֵרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. חֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי מֵאִיר - הֵם רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי נְחֶמְיָה, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר, וְשִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן. וְכֵן קִבְּלוּ חֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָה מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

1 הַגָּדוֹל; וַחֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָה - הֵם רַבִּי טַרְפוֹן רַבּוֹ
2 שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, וְרַבִּי
3 יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן קִבֵּל מִרַבָּן שִׁמְעוֹן
4 אָבִיו, בְּנוֹ שֶׁל הִלֵּל הַזָּקֵן, וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ קִבֵּל
5 מִמֶּנּוּ, וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ קִבֵּל מִמֶּנּוּ, וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ
6 קִבֵּל מִמֶּנּוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן שִׁמְעוֹן, זֶה הוּא
7 הַנִּקְרָא 'רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ', וְהוּא קִבֵּל מֵאָבִיו, וּמֵרַבִּי
8 אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ וּמֵרַבִּי שִׁמְעוֹן חֲבֵרוֹ. רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ
9 חִבֵּר הַמִּשְׁנָה. וּמִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ,
10 לֹא חִבְּרוּ חִבּוּר שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל
11 פֶּה; אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹ נָבִיא
12 שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ זִכְרוֹן הַשְּׁמוּעוֹת
13 שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹתָיו, וְהוּא מְלַמֵּד עַל פֶּה בָּרַבִּים. וְכֵן
14 כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ כְּפִי כֹּחוֹ, מִבֵּאוּר
15 הַתּוֹרָה וּמֵהִלְכוֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע, וּמִדְּבָרִים
16 שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, בַּדִּינִים שֶׁלֹּא לְמָדוּם מִפִּי
17 הַשְּׁמוּעָה אֶלָּא בְּמִדָּה מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וְהִסְכִּימוּ
18 עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. וְכָךְ הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד, עַד
19 רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ. וְהוּא קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת וְכָל הַדִּינִין
20 וְכָל הַבֵּאוּרִין וְהַפֵּרוּשִׁין שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ,
21 וְשֶׁלָּמְדוּ בֵּית דִּין שֶׁל כָּל דּוֹר וָדוֹר, בְּכָל הַתּוֹרָה
22 כֻּלָּהּ; וְחִבֵּר מֵהַכֹּל סֵפֶר הַמִּשְׁנָה. וְשִׁנְּנוֹ לַחֲכָמִים
23 בָּרַבִּים, וְנִגְלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל; וּכְתָבוּהוּ כֻּלָּם, וְרִבְּצוּהוּ
24 בְּכָל מָקוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה
25 מִיִּשְׂרָאֵל. וְלָמָּה עָשָׂה רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ כָּךְ, וְלֹא הִנִּיחַ
26 הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה? לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהַתַּלְמִידִים
27 מִתְמַעֲטִין וְהוֹלְכִין, וְהַצָּרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת וּבָאוֹת,
28 וּמַלְכוּת הָרְשָׁעָה פּוֹשֶׁטֶת בָּעוֹלָם וּמִתְגַּבֶּרֶת, וְיִשְׂרָאֵל
29 מִתְגַּלְגְּלִין וְהוֹלְכִין לִקְצָווֹת - חִבֵּר חִבּוּר אֶחָד לִהְיוֹת
30 בְּיַד כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּהוּ בִּמְהֵרָה וְלֹא יִשְׁכַּח; וְיָשַׁב
31 כָּל יָמָיו הוּא וּבֵית דִּינוֹ, וְלִמֵּד הַמִּשְׁנָה בָּרַבִּים. וְאֵלּוּ
32 הֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהָיוּ בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ
33 הַקָּדוֹשׁ וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ: שִׁמְעוֹן וְגַמְלִיאֵל בָּנָיו, וְרַבִּי
34 אָפֶס, וְרַבִּי חֲנִינָה בַּר חָמָא, וְרַבִּי חִיָּא, וְרַב, וְרַבִּי
35 יַנַּאי, וּבַר קַפָּרָא, וּשְׁמוּאֵל, וְרַבִּי יוֹחָנָן, וְרַבִּי
36 הוֹשַׁעְיָה. אֵלּוּ הֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מִמֶּנּוּ,
37 וְעִמָּהֶן אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִשְּׁאָר הַחֲכָמִים. אַף עַל פִּי
38 שֶׁאֵלּוּ הָאַחַד עָשָׂר קִבְּלוּ מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעָמְדוּ
39 בְּמִדְרָשׁוֹ, רַבִּי יוֹחָנָן קָטָן הָיָה, וְאַחַר כֵּן תַּלְמִיד הָיָה
40 לְרַבִּי יַנַּאי וְקִבֵּל מִמֶּנּוּ תּוֹרָה. וְכֵן רַב קִבֵּל מֵרַבִּי יַנַּאי,
41 וּשְׁמוּאֵל קִבֵּל מֵרַבִּי חֲנִינָה בַּר חָמָא. רַב חִבֵּר סִפְרָא
42 וְסִפְרֵי לְבָאֵר וּלְהוֹדִיעַ עִקְּרֵי הַמִּשְׁנָה, וְרַבִּי חִיָּא חִבֵּר
43 הַתּוֹסֶפְתָּא לְבָאֵר עִנְיְנֵי הַמִּשְׁנָה. וְכֵן רַבִּי הוֹשַׁעְיָה
44 וּבַר קַפָּרָא חִבְּרוּ הַבָּרַיְתּוֹת לְבָאֵר דִּבְרֵי הַמִّשְׁנָה, וְרַבִּי
45 יוֹחָנָן חִבֵּר הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר
46 חֻרְבַּן הַבַּיִת בְּקִרּוּב מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. וּמִגְּדוֹלֵי
47 הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַב וּשְׁמוּאֵל - רַב הוּנָא, וְרַב
48 יְהוּדָה, וְרַב נַחְמָן, וְרַב כָּהֲנָא; וּמִגְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים
49 שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן - רַבָּה בַּר בַּר חָנָא, וְרַבִּי אַמִּי,
50 וְרַבִּי אַסִּי, וְרַב דִּימִי, וְרַבִּי אָבוּן. וּמִכְּלַל הַחֲכָמִים
51 שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַב הוּנָא וּמֵרַב יְהוּדָה, רַבָּה וְרַב יוֹסֵף.
52 וּמִכְּלַל הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַבָּה וְרַב יוֹסֵף, אַבַּיֵּי
53 וְרָבָא; וּשְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ גַּם מֵרַב נַחְמָן. וּמִכְּלַל
54 הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרָבָא, רַב אָשֵׁי וְרָבִינָא; וּמַר בַּר
55 רַב אָשֵׁי קִבֵּל מֵאָבִיו רַב אָשֵׁי, וּמֵרָבִינָא.

~ נקודות משיחות קודש ~

"והמצוה זו פירושה"

בתחילת ההקדמה כתב הרמב"ם: "כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו, שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה. 'תורה' זו תורה שבכתב, 'והמצוה'

זו פירושה... ומצוה זו היא הנקראת תורה שבע"פ".

"והמצוה זו פירושה" אפשר לבאר בשני אופנים. א. ש"פירושה" הוא פרטי הדינים (שלא התפרשו בתושב"כ). ב. שהוא גם טעמי ההלכות.

ומיד בתחילת ההקדמה, מבהיר הרמב"ם את שיטתו ש"פירושה" היינו פרטי הדינים ולא טעמי ההלכות, וכמו שציין מכאן הגאון הרוגוצ'ובי לפלוגתא בגמ' האם צ"ל גמיר וסביר (ידיעת טעמי ההלכות) או ש"גמיר לחודא" מספיק - שהוא דעת הרמב"ם.

וכשביאר אדמוה"ז פלוגתת הראשונים, האם מותר להורות ללא ידיעת הטעמים אם לאו, כתב שאזיל הרמב"ם לשיטתו שלא כתב טעמי ההלכות כלל, כי "המצוה" קאי על פרטי הדינים ולא על טעמי ההלכות, משא"כ הרמב"ן כתב ש"כל המורים הלכה מתוך דברי הרמב"ם - טועים". ועוד ביאר שם ששורש הפלוגתא היא, מהו הטעם שאסרו להורות מתוך דברי המשנה, האם משום שכשאין יודעים הטעמים יבואו לדמות מילתא למילתא (דעת הרא"ש) או מפני שיש משניות שהן דעת יחיד ולא נפסקה הלכה כמותן (דעת הרמב"ם), וטעם זה אין שייך בחיבורו כיון שחיברו על פי מסקנת הגמ'. לכן כתב הרמב"ם שע"י הלימוד בספרו יודעים התורה שבע"פ כולה, היינו "פירושה". וכן בהקדמתו ביאר בארוכה עניין כל המצוות בפירושן ניתנו, ולא הזכיר כלל עניין הסברות והטעמים. לכן גם בהקדמתו התחיל ב"והמצוה זו פירושה" כי שיטתו בעניין זה היא היסוד לכל חיבורו - "משנה תורה".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ה עמוד 931)

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל המצוות שניתנו לו למשה – בפירושן ניתנו", כוונת הרמב"ם להדגיש שלימוד התורה צ"ל בשלימות, היינו תושב"כ עם תורה שבע"פ, כי כך ניתנה התורה למשה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

מלכתחילה (ולא שרק בזמן מאוחר יותר ניתנה תורה שבע"פ), ומיד במתן תורה ניתנה האפשרות לשמיעת התורה בהבנה מלאה הכוללת כל התורה שבע"פ.

מתוך זה, יובן מדוע כתב הרמב"ם "...שניתנו לו למשה", ולא כתב בקיצור כל המצוות בפירושן ניתנו, שבכך מבהיר הרמב"ם שפירושה של התורה הוא חלק מהגדר של התורה, שהרי כתב הרמב"ם ש"אם יעמוד איש...ויאמר שה' שלחו להוסיף....או לפרש במצוה... כלומר פירוש שלא שמענו ממשה, ה"ז נביא שקר **שבא להכחיש נבואתו של משה**, ונבואתו של משה באה "במעמד הר סיני".

יתירה מזאת: במשה רבינו עצמו יש שני עניינים, האחד הוא נבואתו, והשני תורתו (זכרו תורת משה עבדי). והתורה היא למעלה מהנבואה, כפסק הרמב"ם ש"אין נביא רשאי לחדש דבר". וזה שמשמיענו הרמב"ם במילים "לו למשה כו' בפירושן ניתנו" שלא רק שפירושן של המצוות ניתנו בזמן אחד אלא גם באופן אחד, היינו על־ידי משה רבינו ע"ה לא רק בתור נביא אלא מצד עניין התורה שבו.

(על־פי לקו"ש חלק י' עמוד 194)

נִמְצָא מֵרַב אָשֵׁי עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם - אַרְבָּעִים דּוֹרוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: (א) רַב אָשֵׁי מֵרָבָא, (ב) וְרָבָא מֵרַבָּה, (ג) וְרַבָּה מֵרַב הוּנָא, (ד) וְרַב הוּנָא מֵרַבִּי יוֹחָנָן וְרַב וּשְׁמוּאֵל, (ה) וְרַבִּי יוֹחָנָן וְרַב וּשְׁמוּאֵל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, (ו) וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (ז) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל אָבִיו, (ח) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (ט) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן אָבִיו, (י) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן אָבִיו מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (יא) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵהִלֵּל אָבִיו וְשַׁמַּאי, (יב) וְהִלֵּל וְשַׁמַּאי מִשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, (יג) וּשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן, (יד) וִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן מִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי, (טו) וִיהוֹשֻׁעַ וְנִתַּאי מִיּוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן, (טז) וְיוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן מֵאַנְטִיגְנוֹס, (יז) וְאַנְטִיגְנוֹס מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, (יח) וְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק מֵעֶזְרָא, (יט) וְעֶזְרָא מִבָּרוּךְ, (כ) וּבָרוּךְ מִיִּרְמְיָה, (כא) וְיִרְמְיָה מִצְּפַנְיָה, (כב) וּצְפַנְיָה מֵחֲבַקּוּק, (כג) וַחֲבַקּוּק מִנַּחוּם, (כד) וְנַחוּם מִיּוֹאֵל, (כה) וְיוֹאֵל מִמִּיכָה, (כו) וּמִיכָה מִישַׁעְיָה, (כז) וִישַׁעְיָה מֵעָמוֹס, (כח) וְעָמוֹס מֵהוֹשֵׁעַ, (כט) וְהוֹשֵׁעַ מִזְּכַרְיָה, (ל) וּזְכַרְיָה מִיהוֹיָדָע, (לא) וִיהוֹיָדָע מֵאֱלִישָׁע, (לב) וֶאֱלִישָׁע מֵאֵלִיָּהוּ, (לג) וְאֵלִיָּהוּ מֵאַחִיָּה, (לד) וַאֲחִיָּה מִדָּוִד, (לה) וְדָוִד מִשְּׁמוּאֵל, (לו) וּשְׁמוּאֵל מֵעֵלִי, (לז) וְעֵלִי מִפִּינְחָס, (לח) וּפִינְחָס מִיהוֹשֻׁעַ, (לט) וִיהוֹשֻׁעַ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, (מ) וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה - נִמְצָא שֶׁכֻּלָּם מֵעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

כָּל אֵלּוּ הַחֲכָמִים הַנִּזְכָּרִים, הֵם גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת - מֵהֶם רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת, וּמֵהֶם רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת, וּמֵהֶם מִסַּנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. וְעִמָּהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, אֲלָפִים וּרְבָבוֹת שֶׁשָּׁמְעוּ מֵהֶם וְעִמָּהֶם. רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי, הֵם סוֹף חַכְמֵי הַתַּלְמוּד; וְרַב אָשֵׁי הוּא שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, אַחַר שֶׁחִבֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בִּכְמוֹ מֵאָה שָׁנָה. וְעִנְיַן שְׁנֵי הַתַּלְמוּדִין - הוּא פֵּרוּשׁ דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה וּבֵאוּר עֲמֻקּוֹתֶיהָ, וּדְבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין מִימוֹת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעַד חִבּוּר הַתַּלְמוּד. וּמִשְּׁנֵי הַתַּלְמוּדִים, וּמִן הַתּוֹסֶפְתָּא, וּמִסִּפְרָא וְסִפְרֵי, וּמִן הַתּוֹסֶפְתּוֹת - מִכֻּלָּם יִתְבָּאֵר הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר, הַחַיָּב וְהַפָּטוּר, הַכָּשֵׁר וְהַפָּסוּל, כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי.

גַּם יִתְבָּאֵר מֵהֶם דְּבָרִים שֶׁגָּזְרוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי", עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי. וְכֵן יִתְבָּאֵר מֵהֶם הַמִּנְהָגוֹת וְהַתַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִינוּ אוֹ שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כְּמוֹ שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר, לְפִי שֶׁאָסוּר לָסוּר מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ - יָמִין וּשְׂמֹאל". וְכֵן מִשְׁפָּטִים וְדִינִין מֻפְלָאִים שֶׁלֹּא קִבְּלוּם מִמֹּשֶׁה, וְדָנוּ בָּהֶם בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר בְּמִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וּפָסְקוּ אוֹתָן הַזְּקֵנִים, וְגָמְרוּ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא. הַכֹּל חִבֵּר רַב אָשֵׁי בַּתַּלְמוּד, מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד יָמָיו. וְחִבְּרוּ חֲכָמֵי מִשְׁנָה חִבּוּרִים אֲחֵרִים, לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה: רַבִּי הוֹשַׁעְיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, חִבֵּר בֵּאוּר סֵפֶר בְּרֵאשִׁית. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל פֵּרֵשׁ מֵ"אֵלֶּה שְׁמוֹת" עַד סוֹף הַתּוֹרָה, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מְכִילְתָּא'; וְכֵן רַבִּי עֲקִיבָה חִבֵּר מְכִילְתָּא. וַחֲכָמִים אֲחֵרִים אַחֲרֵיהֶם חִבְּרוּ מִדְּרָשׁוֹת.

וְהַכֹּל חִבֵּר קֹדֶם הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי.

נִמְצָא רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי וְחַבְרֵיהֶם, סוֹף גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּעְתִּיקִים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְשֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרוֹת וְהִתְקִינוּ תַּקָּנוֹת וְהִנְהִיגוּ מִנְהָגוֹת וּפָשְׁטָה גְּזֵרָתָם וְתַקָּנָתָם וּמִנְהָגוֹתָם בְּכָל יִשְׂרָאֵל, בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וְאַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַב אָשֵׁי, שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד בִּימֵי בְּנוֹ וּגְמָרוֹ, נִתְפַּזְּרוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל הָאֲרָצוֹת פִּזּוּר יֶתֶר, וְהִגִּיעוּ לַקְּצָווֹת וְלָאִיִּים הָרְחוֹקִים; וְרָבְתָה קְטָטָה בָּעוֹלָם, וְנִשְׁתַּבְּשׁוּ הַדְּרָכִים בִּגְנֵיסוֹת, וְנִתְמַעֵט תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְלֹא נִתְכַּנְּסוּ יִשְׂרָאֵל לִלְמֹד בִּישִׁיבוֹתֵיהֶם אֲלָפִים וּרְבָבוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מִקֹּדֶם. אֶלָּא מִתְקַבְּצִים יְחִידִים הַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא בְּכָל עִיר וָעִיר וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וּמְבִינִים בְּחִבּוּרֵי הַחֲכָמִים כֻּלָּם, וְיוֹדְעִים מֵהֶם דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט הֵיאַךְ הוּא. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעָמַד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

אַחַר הַתַּלְמוּד בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְגָזַר אוֹ הִתְקִין אוֹ
הִנְהִיג לִבְנֵי מְדִינָתוֹ אוֹ לִבְנֵי מְדִינוֹת רַבּוֹת - לֹא
פָּשְׁטוּ מַעֲשָׂיו בְּכָל יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי רֹחַק מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם
וְשִׁבּוּשׁ הַדְּרָכִים, וְהָיוֹת בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הַמְּדִינָה
יְחִידִים, וּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בָּטֵל
מִכַּמָּה שָׁנִים קֹדֶם חִבּוּר הַתַּלְמוּד. לְפִיכָךְ, אֵין כּוֹפִין
אַנְשֵׁי מְדִינָה זוֹ לִנְהֹג בְּמִנְהַג מְדִינָה אַחֶרֶת, וְאֵין
אוֹמְרִין לְבֵית דִּין זֶה לִגְזֹר גְּזֵרָה שֶׁגָּזְרָה בֵּית דִּין אַחֵר
בִּמְדִינָתוֹ. וְכֵן אִם לָמַד אֶחָד מֵהַגְּאוֹנִים שֶׁדֶּרֶךְ
הַמִּשְׁפָּט כָּךְ הוּא, וְנִתְבָּאֵר לְבֵית דִּין אַחֵר שֶׁעָמַד
אַחֲרָיו שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּתַּלְמוּד - אֵין
שׁוֹמְעִין לָרִאשׁוֹן, אֶלָּא לְמִי שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לִדְבָרָיו,
בֵּין רִאשׁוֹן, בֵּין אַחֲרוֹן.

וּדְבָרִים הַלָּלוּ, בְּדִינִים וּגְזֵרוֹת וְתַקָּנוֹת וּמִנְהָגוֹת
שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד. אֲבָל כָּל הַדְּבָרִים
שֶׁבַּתַּלְמוּד הַבַּבְלִי, חַיָּבִים כָּל יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בָּהֶן;
וְכוֹפִין כָּל עִיר וָעִיר וְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה לִנְהֹג בְּכָל
הַמִּנְהָגוֹת שֶׁנָּהֲגוּ חֲכָמִים שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְלִגְזֹר גְּזֵרוֹתָם
וְלָלֶכֶת בְּתַקָּנוֹתָם, הוֹאִיל וְכָל אוֹתָם הַדְּבָרִים
שֶׁבַּתַּלְמוּד הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶם כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתָם
הַחֲכָמִים שֶׁהִתְקִינוּ אוֹ שֶׁגָּזְרוּ אוֹ שֶׁהִנְהִיגוּ אוֹ שֶׁדָּנוּ
דִּין וְלָמְדוּ שֶׁהַמִּשְׁפָּט כָּךְ הוּא, הֵם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל
אוֹ רֻבָּן, וְהֵן שֶׁשָּׁמְעוּ הַקַּבָּלָה בְּעִקְּרֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ דּוֹר
אַחַר דּוֹר, עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. כָּל הַחֲכָמִים
שֶׁעָמְדוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד וּבָנוּ בּוֹ, וְיָצָא לָהֶם שֵׁם
בְּחָכְמָתָם - הֵם הַנִּקְרָאִים 'גְּאוֹנִים'. וְכָל אֵלּוּ
הַגְּאוֹנִים שֶׁעָמְדוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְאֶרֶץ שִׁנְעָר
וּבִסְפָרַד וּבְצָרְפַת - לָמְדוּ דֶּרֶךְ הַתַּלְמוּד וְהוֹצִיאוּ
לָאוֹר תַּעֲלוּמוֹתָיו וּבֵאֲרוּ עִנְיָנָיו, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ עֲמֻקָּה
דָּרְכוּ עַד לִמְאֹד; וְעוֹד, שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי מְעֹרָב
עִם לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן הָיְתָה
בְּרוּרָה לַכֹּל בְּשִׁנְעָר בְּעֵת שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד; אֲבָל
בְּשִׁאָר הַמְּקוֹמוֹת וְכֵן בְּשִׁנְעָר בִּימֵי הַגְּאוֹנִים, אֵין
אָדָם מַכִּיר אוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן עַד שֶׁמְּלַמְּדִים אוֹתוֹ.
וּשְׁאֵלוֹת רַבּוֹת שׁוֹאֲלִין אַנְשֵׁי כָּל עִיר וָעִיר לְכָל גָּאוֹן
אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵיהֶם, לְפָרֵשׁ לָהֶם דְּבָרִים קָשִׁים
שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְהֵם מְשִׁיבִים לָהֶם כְּפִי חָכְמָתָם, וְאוֹתָם
הַשּׁוֹאֲלִים מְקַבְּצִים הַתְּשׁוּבוֹת, וְעוֹשִׂין מֵהֶן סְפָרִים
לְהָבִין מֵהֶם. גַּם חִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר,
חִבּוּרִים לְבָאֵר הַתַּלְמוּד: מֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ הֲלָכוֹת
יְחִידוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ פְּרָקִים יְחִידִים שֶׁנִּתְקַשּׁוּ
בְּיָמָיו, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ מַסֶּכְתּוֹת וּסְדָרִים. וְעוֹד
חִבְּרוּ הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר וְהַחַיָּב
וְהַפָּטוּר, בִּדְבָרִים שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ
קְרוֹבִים לְמַדַּע מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִירֵד לְעָמְקוֹ שֶׁל
תַּלְמוּד. וְזוֹ הִיא מְלֶאכֶת ה' שֶׁעָשׂוּ בָּהּ כָּל גְּאוֹנֵי
יִשְׂרָאֵל, מִיּוֹם שֶׁחִבַּר הַתַּלְמוּד וְעַד זְמַן זֶה, שֶׁהִיא
שָׁנָה שְׁמִינִית אַחַר מֵאָה וְאֶלֶף לְחֻרְבַּן הַבַּיִת, וְהִיא
שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּתְשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע
לִבְרִיאַת עוֹלָם.

וּבַזְּמַן הַזֶּה תָּכְפוּ צָרוֹת יְתֵרוֹת, וְדָחֲקָה שָׁעָה אֶת
הַכֹּל, וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמֵינוּ, וּבִינַת נְבוֹנֵינוּ נִסְתַּתְּרָה;
לְפִיכָךְ, אוֹתָן הַפֵּרוּשִׁין וְהַהֲלָכוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת שֶׁחִבְּרוּ
הַגְּאוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהֵם דְּבָרִים מְבֹאָרִים, נִתְקַשּׁוּ
בְּיָמֵינוּ, וְאֵין מֵבִין עִנְיָנֵיהֶם כָּרָאוּי אֶלָּא מְעַט
בְּמִסְפָּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ: הַבַּבְלִי,
וְהַיְרוּשַׁלְמִי, וְסִפְרָא, וְסִפְרֵי, וְהַתּוֹסֶפְתּוֹת - שֶׁהֵם
צְרִיכִין דַּעַת רְחָבָה וְנֶפֶשׁ חֲכָמָה וּזְמַן אָרֹךְ, וְאַחַר כָּךְ
יְוֻדַּע מֵהֶם הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹחָה בַּדְּבָרִים הָאֲסוּרִים
וְהַמֻּתָּרִים וּשְׁאָר דִּינֵי תּוֹרָה הֵיאַךְ הוּא. וּמִפְּנֵי זֶה
נִעְרַתִּי חָצְנִי, אֲנִי מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן הַסְּפָרַדִּי, וְנִשְׁעַנְתִּי
עַל הַצּוּר בָּרוּךְ הוּא, וּבִינוֹתִי בְּאֵלּוּ הַסְּפָרִים, וְרָאִיתִי
לְחַבֵּר דְּבָרִים הַמִּתְבָּרְרִים מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים, בְּעִנְיַן
הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר עִם שְׁאָר דִּינֵי הַתּוֹרָה,
כֻּלָּם בְּלָשׁוֹן בְּרוּרָה וְדֶרֶךְ קְצָרָה, עַד שֶׁתְּהֵא תּוֹרָה
שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ סְדוּרָה בְּפִי הַכֹּל - בְּלֹא קֻשְׁיָא וְלֹא
פְּרוּק, לֹא זֶה אוֹמֵר בְּכֹה וְזֶה אוֹמֵר בְּכֹה, אֶלָּא
דְּבָרִים בְּרוּרִים קְרוֹבִים נְכוֹנִים, עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר
יִתְבָּאֵר מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים הַנִּמְצָאִים
מִימוֹת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעַד עַכְשָׁו, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל
הַדִּינִין גְּלוּיִין לַקָּטָן וְלַגָּדוֹל בְּדִין כָּל מִצְוָה, וּבְדִין
כָּל הַדְּבָרִים שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר
- כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם צָרִיךְ לְחִבּוּר אַחֵר בָּעוֹלָם בְּדִין
מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יִהְיֶה חִבּוּר זֶה מְקֻבָּץ לַתּוֹרָה
שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ, עִם הַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת וְהַגְּזֵרוֹת
שֶׁנַּעֲשׂוּ מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד חִבּוּר הַתַּלְמוּד, וּכְמוֹ
שֶׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל חִבּוּרֵיהֶם שֶׁחִבְּרוּ אַחַר
הַתַּלְמוּד. לְפִיכָךְ קָרָאתִי שֵׁם חִבּוּר זֶה 'מִשְׁנֵה תּוֹרָה'
- לְפִי שֶׁאָדָם קוֹרֵא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ
קוֹרֵא בָּזֶה, וְיוֹדֵעַ מִמֶּנּוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ, וְאֵינוֹ
צָרִיךְ לִקְרוֹת סֵפֶר אַחֵר בֵּינֵיהֶם. וְרָאִיתִי לְחַלֵּק חִבּוּר
זֶה הֲלָכוֹת הֲלָכוֹת בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן, וַאֲחַלֵּק הַהֲלָכוֹת
לִפְרָקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ עִנְיָן; וְכָל פֶּרֶק וּפֶרֶק אֲחַלֵּק אוֹתוֹ
לַהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ סְדוּרִים עַל פֶּה. אֵלּוּ
הַהֲלָכוֹת שֶׁבְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן - יֵשׁ מֵהֶן הֲלָכוֹת שֶׁהֵן
מִשְׁפְּטֵי מִצְוָה אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא הַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ
דִּבְרֵי קַבָּלָה הַרְבֵּה וְהוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם
הֲלָכוֹת שֶׁהֵם כּוֹלְלִים מִשְׁפְּטֵי מִצְוֹת הַרְבֵּה, אִם יִהְיוּ
אוֹתָן הַמִּצְוֹת כֻּלָּן בְּעִנְיָן אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁחִלּוּק חִבּוּר
זֶה לְפִי הָעִנְיָנִים, לֹא לְפִי מִנְיַן הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ
שֶׁיִּתְבָּאֵר לַקּוֹרֵא בּוֹ. וּמִנְיַן מִצְוֹת הַתּוֹרָה הַנּוֹהֲגוֹת
לְדוֹרוֹת, שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת: מֵהֶם

1 **מִצְוֹת עֲשֵׂה מָאתַיִם שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים, סִימָן לָהֶם**
2 **מִנְיַן אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם; וּמֵהֶם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׁלֹשׁ**
3 **מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, סִימָן לָהֶן מִנְיַן יְמֵי שְׁנַת**
4 **הַחַמָּה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

פסוקי הנ"ך ככותרות לספרי ה'יד'.

בהקדמה לספר ה'יד', כתב הרמב"ם: "אדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואח"כ קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל־פה", וצריך להבין: הלא תורה שבכתב היינו חמשה חומשי תורה, בהם נכתבו המצוות שנתפרשו בתורה שבע"פ. ואם רצה הרמב"ם להדגיש שכדי להבין את כל המצוות אין צורך בספר נוסף בין התורה ל'יד החזקה', מדוע הקפיד לפתוח בפסוקים מנ"ך.

והביאור בזה: פתיחת הרמב"ם בפסוקי נ"ך דווקא, היא בהתאם מדויק לעניין הנ"ל, כי בפסוקי נ"ך מתקיימים שני הדברים כאחת. האחד, שהם כתורה שבכתב ממש, שהרי "אין נביא רשאי לחדש דבר" ולכן גם הותרו להכתב, ומצד שני הם כתורה שבע"פ שהרי נתבארו בהם עניינים שנכתבו בתורה בקיצור וברמז.

לכן, כשכותב הרמב"ם חיבור שהוא "מקבץ לתורה שבע"פ כולה" מקדים לפתוח בפסוקי הנביאים שמצד אחד הם כתורה שבכתב, ומצד שני הם פירוש כתושבע"פ, ובהם דווקא מתבטא העניין ד"אדם קורא בתורה שבכתב תחילה ואח"כ קורא בזה כו'" שהרי בפסוקי הנביאים כלולים שניהם בחדא מחתא, והרי הם כ"ממוצע" בין תושב"כ לתושבע"פ.

(על־פי 'יין מלכות' ספר המדע סימן ז)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אדם קורא בתורה שבכתב ובזה, ויודע ממנו תורה שבעל־פה כולה"

ולכאורה, אם מטרת חיבורו - "הלכות הלכות" היא "לברר את האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה", הרי לשם ידיעת ההלכות אין צורך בלימוד התורה שבכתב, כי הפסוקים הנוגעים להלכה הביאם הרמב"ם בחיבורו, ואלו שלא הביאם אינם נוגעים להלכה, וא"כ מדוע כתב "אדם קורא בתורה תחילה".

אלא שדווקא משום שכתב הרמב"ם חיבור שלאחריו לא יצטרכו "לקרוא ספר אחר", ראה צורך להבהיר שישנו חיוב על סוג לימוד נוסף והוא התורה שבכתב. כי תושב"כ ותושבע"פ הם שני סוגים בלימוד התורה, כמבואר בהלכה שדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבם כו' ושניהם חלוקים גם באופן הלימוד, כי בתושבע"פ עיקר ההדגשה היא על העיון וההבנה, ואילו בתושב"כ העיקר הוא על האמירה שבדיבור, וגם זה ש'לא ידע מאי קאמר' עולה לתורה ומברך ברכת התורה. את זאת בדיוק רצה הרמב"ם להדגיש, שהלומד בספרו את הלכות התורה, אינו פטור מהלימוד בתושב"כ.

ואם יבוא מישהו לידי מסקנה עקומה ביותר, וידקדק בלשון הרמב"ם ש"קורא בתורה שבכתב תחילה ובזה" מדבר על חמשת חומשי התורה, ומזה יסיק שלדעת הרמב"ם אין צורך בלימוד נ"ך, יראה מיד בתחילת הלימוד עד כמה מופרכת מסקנה זו, כשיקרא את פסוקי נ"ך שהביא הרמב"ם בתחילת ספריו מבלי לציין כלל את מקורם, כי הבין שהלומד בספרו למד גם נ"ך ויודע כבר את מקורותיהם של הפסוקים שהביא ככותרות לספריו.

סברה מוטעית זו היא גם היפך פסק הרמב"ם שכתב בהל' ת"ת "חייב אדם לשלש זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, שליש בתורה שבעל־פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן כו' וענין זה הוא הנקרא גמרא". וא"כ איך אפשר לומר שלדעת הרמב"ם יש ללמוד חמשה חומשי תורה וספר ה'יד', ותו לא מידי. ובפרט שבהלכה שלאח"ז כתב שכל זה הוא בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדיל בחכמה... כו' יקרא בעיתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 159)

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ט"ו־כ"א אלול תשע"ח

יום ראשון ט"ו אלול ה'תשע"ח

הִלְכוֹת נְדָרִים

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נדרים התלויים בזמנים שונים עד מתי נמשך זמן האיסור, תלה נדרו במאורעות זמניים, שאין קבע לאירועם, עונת הגשמים בלשון הנודר.

5 **א. הַנּוֹדֵר אוֹ הַנִּשְׁבָּע שֶׁאֵינִי טוֹעֵם הַיּוֹם - אֵינוֹ אָסוּר**
6 **אֶלָּא עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ[2]. שֶׁאֵינִי טוֹעֵם יוֹם אֶחָד - אָסוּר**
7 **מֵעֵת לְעֵת מִשְּׁעַת נִדְרוֹ[3]. לְפִיכָךְ[4], הַנּוֹדֵר שֶׁאֲנִי טוֹעֵם**

הַיּוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר[5] מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ - לֹא יֹאכַל[6] מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ עַד שֶׁיִּשָּׁאֵל[7] לְחָכָם; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשָּׁבַע פַּעַם אַחֶרֶת יוֹם אֶחָד וְיֹאכַל מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ[8], שֶׁהֲרֵי אֵין כָּל הָעָם יוֹדְעִים הֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין זֶה לָזֶה.

2) שאז נגמר היום. 3) ואם עמד בשעת הנדר בחצי היום אסור לו לטעום למחר עד חצי היום. 4) הואיל ואם נדר "יום אחד" אסור מעת לעת. 5) מדין תורה. 6) מדברי חכמים. 7) להתיר לו נדרו. 8) בעוד שאסור לו לאכול מצד הדין יום שלם מעת לעת.

ב. נָדַר שֶׁאֲנִי טוֹעֵם יוֹם[9] - הֲרֵי סָפֵק[10], וְאָסוּר מֵעֵת לְעֵת כְּאוֹמֵר יוֹם אֶחָד, וְאִם אָכַל אַחַר שֶׁחָשֵׁכָה - אֵינוֹ לוֹקֶה[11]. שֶׁאֲנִי טוֹעֵם שַׁבָּת זוֹ[12] - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁאָר יְמֵי הַשַּׁבָּת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת[13], וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר מֵאֶחָד בַּשַּׁבָּת[14]. שֶׁאֲנִי טוֹעֵם שַׁבָּת אַחַת[15] - הֲרֵי זֶה אָסוּר שִׁבְעָה יָמִים מֵעֵת לְעֵת. אָמַר שַׁבָּת סְתָם וְלֹא פֵּרֵשׁ לֹא אַחַת וְלֹא זוֹ - הֲרֵי סָפֵק, וְאָסוּר שִׁבְעָה יָמִים מֵעֵת לְעֵת, וְאִם אָכַל אַחַר שַׁבָּת - אֵינוֹ לוֹקֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

9) ולא אמר "היום". 10) אם דינו "כהיום" ואינו אסור אלא עד שתחשך או דינו כ"יום אחד" ואסור מעת לעת. 11) בעייא שלא נפשטה, ובאיסור נדר שהוא איסור תורה - הולכים להחמיר, אבל אינו לוקה, שאין לוקים על הספק. 12) שבוע זה. 13) שלאחריהם, שהוא גמר ימי השבוע. וכתב הרדב"ז: אין הדברים אמורים, אלא כגון שעמד בשעת נדרו בימי החול, אבל היה עומד בשבת ונדר שלא ישתה יין בשבת זו אינו אסור אלא באותו יום שבת בלבד שאין העומד ביום השבת קורא שבת זו לשבוע הבא. 14) אף על פי שלא עברו עדיין שבעה ימים מעת לעת. 15) טעימת שבת אחת תיאסר עלי, וכגון שלא אסר עצמו אלא ממין אחד, כגון יין וכדומה, כי אם אסר עצמו טעימת כל המינים שבעולם, אין נדרו חל, שאי אפשר לו להתקיים שבעה ימים ללא טעימה כל שהיא, והרי זה נדר שווא שאינו חל.

ג. שֶׁאֲנִי שׁוֹתֶה חֹדֶשׁ זֶה - אָסוּר בִּשְׁאָר יְמֵי הַחֹדֶשׁ[16], אֲבָל בְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ יִהְיֶה מֻתָּר[17], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה[18] חֹדֶשׁ חָסֵר[19]. שֶׁאֲנִי טוֹעֵם חֹדֶשׁ אֶחָד - אָסוּר שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים מֵעֵת לְעֵת. נָדַר חֹדֶשׁ סְתָם - אָסוּר שְׁלֹשִׁים יוֹם מֵעֵת לְעֵת מִסָּפֵק.

16) של החודש השוטף. 17) שהוא נמנה עם ימי החודש הבא. 18) החודש הבא. 19) בן עשרים ותשעה יום. נמצא שהחודש שהוא עומד בו בשעת נדרו הוא מלא. שכן דרך רוב החדשים אחד מלא ואחד חסר, ועושים בחודש חסר הבא שני ימים ראש חודש, שלמעשה היום הראשון הוא למלאות החודש שעבר, בכל זאת מותר לנודר לשתות בו, הואיל ובלשון בני אדם נקרא יום זה ראש חודש - ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם. אולם לפי פירוש זה, יותר היה נוח אילו היה כתוב: "אף על פי שהיה החודש מלא" ולפיכך פירש ה"אור שמח" בדרך אחרת, שלפעמים יקרה, שהמולד החדש של הירח יחול בלילה שלאחר ראש חודש, וזה נקרא "מולד זקן" ודבר זה ייתכן רק כאשר החודש שעבר, היה חסר, שאז החודש הבא אין לו אלא יום אחד ראש חודש, והייתי אומר, שהנודר לא לשתות יין בחודש חסר זה, יהיה אסור לשתות גם ביום ראש חודש הבא, שהוא כולו שייך ללבנה הישנה, שלפני המולד, אולם מפני שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם והם קוראים לו: ראש חודש, לפיכך מותר לו מראש חודש ומעלה.

ד. שֶׁאֲנִי אוֹכֵל בָּשָׂר שָׁנָה זוֹ, אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר מִן הַשָּׁנָה אֶלָּא יוֹם אֶחָד[20] - אֵין אָסוּר אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם, וּבְיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה מֻתָּר. וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְנְדָרִים הוּא יוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי[21]. שֶׁאֲנִי אוֹכֵל שָׁנָה אַחַת - הֲרֵי זֶה אָסוּר שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם[22]. וְאִם נִתְעַבְּרָה[23] הַשָּׁנָה - אָסוּר בָּהּ וּבְעִבּוּרָהּ[24]. שֶׁאֲנִי אוֹכֵל שָׁנָה[25] - הֲרֵי זֶה אָסוּר שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם לְיוֹם מִסָּפֵק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

20) כגון שעמד בכ"ט באלול. 21) שדרך בני אדם לקרוא תשרי ראש השנה. 22) עד שנה אחרת באותו יום שנדר. 23) שהוסיפו לה אדר שני. 24) נמצא זה אסור בבשר שלושה עשר חודש. ואין אומרים לא הייתה דעתו אלא על שנה פשוטה שהיא י"ב חודש, כי בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ובין פשוטה ובין מעוברת נקראת שנה. 25) ולא פירש, לא אחת ולא זו.

ה. שֶׁאֲנִי שׁוֹתֶה יַיִן שָׁבוּעַ זֶה[26] - אָסוּר בִּשְׁאָר שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה[27], וְאֵינוֹ מֻתָּר אֶלָּא מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. שֶׁאֲנִי שׁוֹתֶה יַיִן שָׁבוּעַ אֶחָד - אָסוּר שֶׁבַע שָׁנִים גְּמוּרוֹת מִיּוֹם לְיוֹם. אָמַר: יוֹבֵל זֶה[28] - אָסוּר בִּשְׁאָר שְׁנֵי הַיּוֹבֵל וּבְשְׁנַת חֲמִשִּׁים עַצְמָהּ[29].

26) מחזור של שמיטה, שהוא שבע שנים. 27) שהיא שייכת לשבוע העבר. כשם שיום השבת הוא סוף השבוע, כך שנת השמיטה היא סוף מחזור השמיטה שעברה. 28) שהוא מחזור של חמישים שנה. 29) ששנת החמישים נמנית ליובל שעבר ולא לשבוע הבא.

ו. שֶׁאֲנִי שׁוֹתֶה יַיִן עַד רֹאשׁ אֲדָר, אִם הָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת וְלֹא יָדַע שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת כְּשֶׁנָּדַר - אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר רִאשׁוֹן[30]. וְאִם נָדַר עַד סוֹף אֲדָר - הֲרֵי זֶה אָסוּר עַד סוֹף אֲדָר שֵׁנִי[31]. וְאִם יָדַע שֶׁהַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת וְנָדַר עַד רֹאשׁ אֲדָר - אָסוּר עַד רֹאשׁ אֲדָר שֵׁנִי[32].

30) שלא נתכוון אלא לאדר הסמוך לשבט. 31) כי נתכוון עד סוף כל הנקרא אדר וזהו סוף אדר שני. 32) כדעת רבי מאיר שם האומר: "אדר שני - כותב אדר סתם".

ז. הָאוֹסֵר עַצְמוֹ בְּדָבָר עַד הַפֶּסַח, בֵּין שֶׁאָמַר 'עַד הַפֶּסַח' בֵּין שֶׁאָמַר 'עַד הַפֶּסַח' - אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא

עַד שֶׁיַּגִּיעַ בִּלְבַד[33]. וְאִם אָמַר: עַד שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּסַח[34] - חֲרֵי אָסוּר עַד שֶׁיֵּצֵא הַפֶּסַח. אָמַר: עַד הַקָּצִיר אוֹ עַד הַבָּצִיר, אוֹ שֶׁאָמַר: עַד שֶׁיִּהְיֶה הַבָּצִיר אוֹ הַקָּצִיר - אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד שֶׁיַּגִּיעַ.

33) לפני הפסח. 34) משמעו: כל זמן שהוא הווה.

ח. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ[35] וְנָדַר עָדָיו[36] - אֵין אָסוּר אֶלָּא עַד שֶׁיַּגִּיעַ; וְאִם נָדַר עַד שֶׁיִּהְיֶה - חֲרֵי זֶה אָסוּר עַד שֶׁיֵּצֵא. וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ זְמַן קָבוּעַ[37], כְּגוֹן זְמַן הַקָּצִיר וְהַבָּצִיר, בֵּין שֶׁנָּדַר עָדָיו בֵּין שֶׁנָּדַר עַד שֶׁיִּהְיֶה - אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא עַד שֶׁיַּגִּיעַ[38].

35) שיש להמשכו זמן קבוע, כגון פסח שקבעה בו התורה שבעה ימים. 36) עד הגיע זמנו. 37) שאין להמשכו זמן קבוע כגון קציר או בציר שאין זמן קבוע למשך ימי הקציר והבציר, שלפעמים ימי הקציר מעטים ופעמים מרובים לפי ברכת השנים. 38) שאין בדעת הנודר להכניס את עצמו באיסור זמן בלתי ידוע לו ובוודאי כוונתו עד שיגיע ולא יותר.

ט. הָאוֹסֵר עַצְמוֹ בְּדָבָר עַד הַקַּיִץ[39] - חֲרֵי אָסוּר עַד שֶׁיַּתְחִילוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁנָּדַר בּוֹ לְהַכְנִיס כַּלְכָּלוֹת[40] תְּאֵנִים[41]. עַד הַקָּצִיר - עַד שֶׁיַּתְחִילוּ הָעָם לִקְצֹר קְצִיר חִטִּים, אֲבָל לֹא קְצִיר שְׂעוֹרִים[42]. פֵּרֵשׁ וְאָמַר: עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַקַּיִץ - חֲרֵי זֶה אָסוּר עַד שֶׁיְּכַפְּלוּ[43] הָעָם רֹב הַמַּחְצְלָאוֹת שֶׁבַּמֶּקְצָה[44] שֶׁמְּיַבְּשִׁין עֲלֵיהֶם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים לַעֲשׂוֹתָם גְּרוֹגְרוֹת[45] וְצִמּוּקִים[46]. הַכֹּל לְפִי מְקוֹם נִדְרוֹ שֶׁל נוֹדֵר.

39) זמן לקיטת תאנים, ונקרא קיץ, לפי שקוצרים אותן ביד. 40) סלים. 41) ואפילו אמר: עד שיהיה הקיץ, אינו אסור אלא עד שיתחילו להכניסם מן השדה. 42) אף על פי שקציר שעורים הוא קודם לקציר חיטים, אינו נקרא קציר סתם אלא קציר חיטים, לרוב חשיבותו. 43) יקפלו. 44) מקום מיוחד בחצר שמאחורי הבית לשמור בו פירות. 45) תאנים יבשות. 46) ענבים מיובשות. ואחרי שמכניסים הפירות מקפלים המחצלות לשמרן לשנה הבאה.

י. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁנָּדַר בַּבִּקְעָה וְאָסַר עַצְמוֹ בְּדָבָר עַד הַקַּיִץ, וְעָלָה לְהַר[47] - אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בַּקַּיִץ שֶׁל מָקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ עַתָּה אִם הִגִּיעַ אִם לֹא הִגִּיעַ, אֶלָּא בַּקַּיִץ שֶׁל מָקוֹם שֶׁנָּדַר בּוֹ, וְעָלָיו הוּא סוֹמֵךְ[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[49].

47) בזמן קציצת תאנים. והדבר ידוע, שהקיץ בבקעה מקדים להגיע. 48) "הנודר עד הקיץ בגליל וירד לעמקים אף על פי שהגיע הקיץ בעמקים אסור עד שיגיע הקיץ בגליל". והוא הדין להיפך ולהקל. 49) שאם במקום נדרו הורגלו לקרוא לקציר שעורים "קציר סתם" ונדר עד הקציר אינו אסור אלא עד שיתחילו לקצור קציר שעורים.

יא. הָאוֹסֵר עַצְמוֹ בְּדָבָר עַד הַגֶּשֶׁם - חֲרֵי זֶה אָסוּר עַד זְמַן הַגְּשָׁמִים, שֶׁהוּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו[50]. הִגִּיעַ זְמַן הַגְּשָׁמִים - חֲרֵי זֶה מֻתָּר, בֵּין יָרְדוּ גְּשָׁמִים בֵּין לֹא יָרְדוּ. וְאִם יָרְדוּ גְּשָׁמִים מִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן[51] - חֲרֵי זֶה מֻתָּר[52]. וְאִם אָמַר: עַד הַגְּשָׁמִים[53] - חֲרֵי זֶה אָסוּר עַד שֶׁיָּרְדוּ הַגְּשָׁמִים. וְהוּא שֶׁיָּרְדוּ מִזְּמַן רְבִיעָה שְׁנִיָּה[54], שֶׁהוּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְקוֹמוֹת הַסְּמוּכִין לָהּ מִשִּׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים בְּמַרְחֶשְׁוָן וְאֵילָךְ[55]. וְאִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: עַד שֶׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים - חֲרֵי זֶה אָסוּר עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַפֶּסַח בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[56] וּבַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵם כְּמוֹתָהּ[57].

50) בשנה מאוחרת, אבל בשנה בכירה עונת הגשמים מתחילה בי"ז מרחשון, כמבואר בסמוך. וזה שנדר עד הגשם - משמעו, עד שיגיע זמן ירידת הגשמים ואפילו שלא ירדו בפועל וכוונתו לזמן המאוחר ביותר שהוא הרביעה השלישית שזמנה ראש חודש כסלו. 51) שזוהי עונת הגשמים בשנה בכירה. 52) הואיל וכבר ירדו בפועל אינם גרועים מהגיע זמן רביעה שלישית ולא ירדו, שמותר. 53) כוונתו לירידת גשמים ממש וגם שירדו מרביעה שנייה ואילך, שלשון "גשמים" משמעה רבים, ומיעוט רבים - שניים. 54) שלושה זמני רביעה הם: "הבכירה (בשנה מוקדמת) - בשבעה עשר במרחשון; הבינונית - בשלושה ועשרים בו; האפילה (המאוחרת) בראש חודש כסלו. רביעה - על שם שהמטר משכיב העפר ומרביצו. תרגום רובץ: רובע. 55) אבל אם ירדו גשמים בי"ז במרחשון עדיין אסור, הואיל ואמר: "עד הגשמים" כוונתו לרביעה שנייה כנ"ל. ובכל זאת אם לא ירדו גשמים והגיע זמן הרביעה השלישית שהא ראש חודש כסלו, הרי זה מותר, כי אין לאסרו עד שיעבור הפסח אלא אם אמר בפירוש: עד "שיפסקו הגשמים". 56) שאז פסקו הגשמים כליל. 57) שצריכים לגשמים כמו ארץ ישראל, הנודר בהם ופירש כנ"ל, הרי זה אסור עד שיעבור הפסח, למעט מצרים ובבל, שאינם צריכים למים כל כך, הנודר בהם יהיה מותר קודם לכן בהתאם לזמן פסיקתם. וכבר נתבאר לעיל הלכה ט ש"הכל לפי מקום נדרו של הנודר". וראוי להעיר, שאף על פי שלעניין נדר פוסק רבינו כרבי יוסי, שזמן רביעה ראשונה הוא בי"ז מרחשון, ולדבריו, אין שואלים את הגשמים (תפילת: "ותן טל ומטר") אלא מי"ז במרחשון.

יב. מִי שֶׁהִדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ בְּמַרְחֶשְׁוָן וְאָמַר לָהּ: שֶׁאֵין אַתְּ נֶהֱנֵית לִי[58] מִכָּאן[59] וְעַד הַפֶּסַח אִם תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ מֵהַיּוֹם וְעַד סֻכּוֹת - חֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֵהָנוֹת לוֹ מִיָּד[60], גְּזֵרָה שֶׁמָּא תֵּלֵךְ[61]. וְאִם הָלְכָה לִפְנֵי הַפֶּסַח וַחֲרֵי הוּא מְהַנֶּה אוֹתָהּ לִפְנֵי הַפֶּסַח - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה[62]. עָבַר הַפֶּסַח[63], אַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ הַתְּנַאי[64] - חֲרֵי זֶה אָסוּר לִנְהֹג חֵלִין בְּנִדְרוֹ[65] וּלְהַנִּיחָהּ שֶׁתֵּלֵךְ וְתֵהָנֶה[66], אֶלָּא נוֹהֵג בָּהּ אִסּוּר עַד הֶחָג כְּמוֹ שֶׁנָּדַר[67], וְאַף עַל פִּי שֶׁתְּלָה הַנֶּדֶר בְּאִסּוּר זְמַן שֶׁעָבַר[68]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם הָלְכָה אַחַר הַפֶּסַח[69] - אֵינָהּ אֲסוּרָה מִלֵּהָנוֹת לוֹ[70].

58) משלי. 59) מעכשיו. 60) אף על פי שעדיין לא

הלכה. 61) ונמצא בעלה עובר למפרע משום: לא יחל. 62) בעלה לוקה שהרי הדירה ועובר על נדרו אם מהנה אותה, אבל היא אינה לוקה שהרי לא נדרה כלל. 63) אחרי שהלכה לפני הפסח והינה אותה. 64) העונש שהטיל עליה שלא להנהותה לפני הפסח. 65) שהדירה לא לילך לבית אביה עד הסוכות. 66) מאחר שחילל נדרו והנהה לפני הפסח, נאסר עליו לא להניחה לילך לבית אביה עד החג, ועליו לפסוק לה כפיה שנייה, שלא יהנה אותה גם אחרי הפסח, כדי שלא תלך ויעבור על "לא יחל", כי אמצעי אחר אין בידו למנעה מהליכתה, אלא איסור הנאתו עליה, ובנדר זה, שהוא נודר עליה, יצא ידי חובתו שלא לעבור עוד על לא יחל. 67) שלא תלך. 68) איסור הנאה לפני הפסח, אין זה פוטר את נדרו, ועדיין עליו לנהוג איסור בנדרו. 69) ולא הנהה קודם הפסח, נמצא שלא עבר על נדרו, ולא חילל את תנאו. 70) אף על פי שעדיין אסורה לילך עד החג מחמת נדרו, אין מחמירים עליו לכפותה שנית שלא תיהנה לו, הואיל ולא עבר על הכפייה הראשונה, ולא הנהה לפני הפסח.

1 **יג. אָמַר לָהּ[71]: שֶׁאֵין אַתְּ נֶהֱנֵית לִי עַד הֶחָג[72] אִם**
2 **תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךָ עַד הַפֶּסַח - אֲסוּרָה לֵהָנוֹת מִיָּד[73].**
3 **וְאִם הָלְכָה לִפְנֵי הַפֶּסַח וְנִמְצָא מְהַנֶּה אוֹתָהּ[74] - חֲרֵי**
4 **זֶה לוֹקֶה. וַאֲסוּרָה בַּהֲנָיָתוֹ עַד הֶחָג[75]. וּמֻתֶּרֶת לֵילֵךְ**
5 **לְבֵית אָבִיהָ מִשֶּׁהִגִּיעַ הַפֶּסַח[76].**

71) לפני הפסח. 72) הסוכות. 73) גזירה שמא תלך לפני הפסח ונמצא עובר למפרע משום לא יחל. 74) בידיו ובהסכמתו. 75) שהרי עברה על תנאי. 76) אף על פי שעברה על תנאו והלכה לפני הפסח, אינה אסורה לילך אחרי הפסח, כי לא הדירה לילך אלא עד הפסח, ומשהגיע הפסח עבר זמן נדרו ואיננו ואין מקום למנעה לילך, שלא ינהוג חולין בנדרו בעוד שבהלכה הקודמת הדירה שלא לילך עד חג הסוכות, ואסור לו לנהוג חולין בנדרו להניחה לילך לבית אביה עד הסוכות, אף על פי שזמן תנאו הלך ונגמר.

יום שני ט"ז אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) קטן שנדר ויודע למי נדר מאימתי נדרו קיים, עד מתי האב מפיר נדרי בתו, נערה מאורסה מי מפיר נדריה, שומרת יבם ויתומה בחיי האב מי מפיר נדריהן, דרך תלמידי חכמים בהפרת נדרי בנותיהם.

6 **א. קָטָן בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וּקְטַנָּה בַּת**
7 **אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁנִּשְׁבְּעוּ אוֹ נָדְרוּ, בֵּין**
8 **נִדְרֵי אִסָּר[2] בֵּין נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ[3] - בּוֹדְקִין[4] אוֹתָן וְשׁוֹאֲלִין**
9 **אוֹתָן. אִם יוֹדְעִין לְשֵׁם מִי נָדְרוּ[5] וּלְשֵׁם מִי הִקְדִּישׁוּ**
10 **וְנִשְׁבְּעוּ - נִדְרֵיהֶן קַיָּמִים וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ[6]; וְאִם לֹא**
11 **יָדְעוּ - אֵין בְּנִדְרֵיהֶם וּבְדִבְרֵיהֶם כְּלוּם[7]. וּצְרִיכִין**
12 **בְּדִיקָה כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ[8], שֶׁהוּא שְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה**
13 **לְקְטַנָּה, וּשְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְקָטָן.**

נקודות משיחות קודש

"קטן בן שתים־עשרה שנה ויום אחד, וקטנה בת אחת־עשרה שנה ויום אחד, שנשבעו או נדרו בודקין ושואלין אותן... כו'".

ובהמשך כתב, שאם נבדקו בתחילת שנה זו ונמצאו יודעין ונתקיים נדרן, צריכין להבדק אם נדרו שוב באותה שנה. והקשה ה'כסף משנה' מניין לרמב"ם דין זה, והלא בגמרא (נדה מה:) משמע שרק "היכא דבדקינא ולא ידעה להפלות" בודקין אותה שוב, אבל אם ידעה אין צריך לבדוק שוב. ומתרץ שגירסת הרמב"ם בגמרא היתה "היכא דבדקינא וידעה" וכן תירץ הרדב"ז, אבל מפירוש המשניות רואים שהגירסא שהיתה לפני הרמב"ם היא אכן "ולא ידעה", ואם־כן 'הדרא קושיא לדוכתה' מהיכן לקח הרמב"ם שקטן וקטנה צריכין בדיקה אם יודעים לשם מי נדרו בכל פעם שידרו בתוך שנה זו.

בשנים האחרונות נדפסה 'מהדורא בתרא' של פירוש המשניות לרמב"ם, ושם אכן נדפסה הגירסא "ומצאנום מבינים" המעידה על כך שהרמב"ם סבר לבסוף כגירסת הגמרא "...ולא ידעה להפלות".

ובכל זאת צריך להבין: מזה שב'מהדורא קמא' נקט הרמב"ם בגירסא "ולא ידעה להפלות" והיא הגירסא שהתפרסמה בתפוצות ישראל, מובן שיש מקום גם לגירסא זו, וא"כ צריך להבין מדוע חזר בו ב'מהדורא בתרא'.

ויבואר בהקדים עוד שינוי שבין שתי המהדורות, בנוסח הנפוץ שב'מהדורא קמא' כתב על בן שתים־עשרה ובת אחת־עשרה "זו היא עונת נדרים הרמוז אליה בכל מקום, כלומר שעונת הנדרים מתחילה בשנה שלפני הגדלות ואז נדריהן נבדקין. משא"כ ב'מהדורא בתרא' כתב שעונת הנדרים היא לזכר מגיל שלוש־עשרה והלאה ולנקבה מגיל שתים־עשרה, ועל־פי־זה יש לומר ששתי הגירסאות שב'מהדורא קמא' ו'בתרא' תלויות בשתי השיטות - מהי עונת נדרים.

לפי שיטת הרמב"ם, אין חזקה בדעת ה"קטן" כי חזקה פירושה שהדבר מוחזק שכך ישאר, אבל אצל הקטן אין דעת שכלית שאחת מתכונותיה היא שהוא בר דעת בכך שמסקנתו השכלית אינה משתנה, וכפי שרואים במוחש שאת דעתו של הקטן אפשר לשנות בנקל, ולכן פסק "ואין אומרים הואיל ונמצאו יודעין בתחילת שנה אין צריכין בדיקה, אלא בודקין אותן כל השנה כולה". והחילוק שבין שתי הגירסאות "ולא ידעה להפלות" או "וידעה להפלות" תלוי בשתי השיטות - מהי עונת הנדרים.

הגירסא בגמרא "סד"א .. דבדקינא... ולא ידעה להפלות" מתאימה לשיטה שעונת נדרים הוא "שנת י"ב לקטנה, ושנת י"ג לקטן" כי לפי שיטה זו יש חידוש יותר גדול בדין

זה מקודמו: "בודקין אותן כל השנה" אע"פ ש"נמצאו יודעין בתחילת השנה". משא"כ לשיטה שעונת נדרים הוא אחר שתים־עשרה לנקבה וי"ג לזכר (כמסקנת הרמב"ם), הרי שאין מקום לקס"ד שאם "בדקינא ולא ידעה להפלות" שוב לא יצטרכו לבדוק, ומכיון שזוהי עונת נדרים (ל'מהדורא בתרא') מוכרח הרמב"ם לנקוט הגירסא הלא נפוצה "סד"א.. דבדיקנא... וידעה להפלות".

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן ז')

2) שאסרו על עצמם לאכול דברים המותרים להם, כלשון הכתוב (במדבר ל, ג) "לאסר אסר על נפשו" וכמבואר לעיל פ"א, ה"א. 3) שחייבו עצמם בקרבן שאינם חייבים בו, כגון שאמר הקטן הרי עלי להביא קרבן עולה, וכמבואר לעיל (שם ה"ב). 4) חוקרים. 5) שהנודר צריך לידור לשם שמים, ככתוב (במדבר שם): "איש כי ידור נדר לה'". ובספרי זוטא פ' מטות ל, ד אמרו: "מעשה בתינוק אחד, שבא לפני ר' עקיבא. אמר לו: רבי! הקדשתי קרדומי. אמר לו: בני, שמא לחמה וללבנה הקדשת, אמר לו: רבי! אל תתיגע, לא הקדשתי אלא למי שברא את אלה, אמר לי: צא בני, נדריך נדרים". 6) משנה במס' נדה מה: ואע"פ שאין הבן נעשה גדול עד שיהיו לו י"ג שנה ויום אחד, ואין הבת נקראת גדולה עד שתהיה בת שתים־עשרה שנה ויום אחד, כמבואר בהל' אישות פ"ב, ה"א? לענין נדרים גילתה תורה, שאם הגיעו לגיל זה סמוך להתבגרותם הרי הם כגדולים ונדרם קיים, שנאמר (ויקרא כז, ב) "איש כי יפליא נדר". קיבלו חכמינו: שאם יודע להפלות (לפרש) לשם מי נדר נדרו קיים, אע"פ שעדיין אינו גדול לשאר מצוות שבתורה, וכמבואר בסמוך ה"ד (נזיר סב. ותמורה ב:). 7) שהרי קטנים הם (נדה שם). 8) כמבואר בסמוך ה"ב.

1 **ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּדְרוּ אוֹ הִקְדִּישׁוּ בִּתְחִלַּת שָׁנָה זוֹ[9],**
2 **וְשָׁאֲלוּ אוֹתָן[10] וְנִמְצְאוּ יוֹדְעִין, וְנִתְקַיֵּם נִדְרָן, וְנָדְרוּ**
3 **נֶדֶר אַחֵר, אֲפִלּוּ בְּסוֹף שָׁנָה זוֹ - צְרִיכִין בְּדִיקָה וְאַחַר**
4 **כָּךְ יִתְקַיֵּם. וְאֵין אוֹמְרִין: הוֹאִיל וְנִמְצְאוּ יוֹדְעִין**
5 **בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה - אֵין צְרִיכִין בְּדִיקָה; אֶלָּא בּוֹדְקִין**
6 **אוֹתָן אֶת כָּל הַשָּׁנָה הַזּוֹ כֻּלָּהּ[11].**

9) שתים־עשרה לקטן, ואחת־עשרה לקטנה. 10) אם ידעו לשם מי נדרו. 11) נדה שם, בקשר לשינוי במשנה "ובודקים כל שתים־עשרה", הסבירו בגמ': שאפילו נבדקה בתחילת השנה צריכה בדיקה עד סוף השנה. וגירסת רבינו שם: "היכא דבדקנא שלשים וידעה להפלות", ולא כגירסת הספרים שלפנינו "ולא ידעה להפלות" (רדב"ז).

7 **ג. קֹדֶם הַזְּמַן הַזֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: יוֹדְעִין אָנוּ**
8 **לְשֵׁם מִי נָדַרְנוּ וּלְשֵׁם מִי הִקְדַּשְׁנוּ - אֵין נִדְרֵיהֶן נֶדֶר**
9 **וְאֵין הֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ[12]. וְאַחַר הַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁנִּמְצָא הַבֵּן**
10 **בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַבַּת בַּת שְׁתֵּים**
11 **עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: אֵין אָנוּ**
12 **יוֹדְעִין לְשֵׁם מִי נָדַרְנוּ וּלְשֵׁם מִי הִקְדַּשְׁנוּ - דִּבְרֵיהֶן**
13 **קַיָּמִין[13], וְהֶקְדֵּשָׁן הֶקְדֵּשׁ וְנִדְרֵיהֶן נְדָרִים[14]. וְאַף עַל**
14 **פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[15]. וְזוֹ הִיא[16] עוֹנַת נְדָרִים**
15 **הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[17].**

12) שהרי קטנים הם (משנה נדה שם). ולעיל הל' שבועות פי"ב, ה"ז כתב רבינו: "קטנים שנשבעו ויודעים טעם השבועה, אע"פ שאינם חייבים כופים אותם לעמוד בדבריהם, כדי לחנכם ולאיים עליהם כדי שלא ינהגו קלות ראש בשבועה". וכן הדין בנדרים, כמבואר בשו"ע יו"ד רלג סעיף א. 13) שכבר גדולים הם ואינם נחשבים כשוטים (שאין נדרם נדר) כי סופם לבוא לכלל דעת, ואין שוטה אלא המקרע כסותו והלן בבית הקברות וכו' (משנה נדה שם, וברש"י). 14) נמצאת הבת ממהרת להתבגר מהבן, וכן דרשו בגמרא שם: "ויבן ה' את הצלע - מלמד, שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש". ורבינו בפירוש המשנה שם מוסיף: "ושני הנקבה לעונת נדרים פחותות משני הזכר, להיות חייהן קצרים מחיי האיש ברוב". 15) "למטה בגוף, במקומות הידועים להבאת שיער" (לשון רבינו בהל' אישות, פ"ב, ה"א). ויש להעיר שדעת הרע"ב במשנה שם, שאין נדריהם קיימים אלא כשהביאו שתי שערות, וכמשמעות לשון הגמרא שם: "אם לא הביא שתי שערות, קטן הוא" וכן היא דעת רבינו בפירושו למשנה שם, האומר: "אם יביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם". ונראה, שלא נתכוון רבינו שם אלא לעניין עונש, שאין הנודר לוקה על חילול נדרו עד שיביא שתי שערות, וכמבואר בדבריו שם, אבל לעניין תחולת נדרו הרי הוא קיים, אע"פ שלא הביא שתי שערות (מרכבת המשנה). ורבינו נמשך בזה אחרי בעל הלכות־גדולות בהלכות מיאון. 16) מוסב גם על קטן בן שתיים־עשרה, וקטנה בת אחת־עשרה, הנזכרים לעיל ה"א. 17) בגיטין סה. ויבמות קה: ורש"י פירש שם: "עונת נדרים, שנה אחת לפני נערותה נדריה נבדקים" וכו'. משמע מדבריו, שאין המונח "עונת נדרים" אמור, אלא כשלא הגיעה לשנות גדלותה. אבל משהגיעה לשנת י"ב נדרה קיים כשאר הגדולות, ולא מטעם "עונת נדרים" מיוחדת.

16 **ד. הוֹאִיל[18] וְהִגִּיעוּ לִשְׁנֵי הַגְּדוֹלִים - נִדְרֵיהֶן קַיָּמִין,**
17 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ סִימָנִין וַעֲדַיִן לֹא נַעֲשׂוּ**
18 **גְּדוֹלִים לְכָל דָּבָר. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁהַמֻּפְלָא[19]**
19 **הַסָּמוּךְ לְאִישׁ[20] הֶקְדֵּשׁוֹ[21] הֶקְדֵּשׁ וְנִדְרוֹ נֶדֶר[22]. אַף עַל**
20 **פִּי שֶׁנִּדְרֵיהֶן קַיָּמִין, אִם חִלְּלוּ נִדְרָן אוֹ נִשְׁבְּעוּ**
21 **וְהֶחֱלִיפוּ - אֵינָן לוֹקִין, עַד שֶׁיַּגְדִּילוּ וְיָבִיאוּ שְׁתֵּי**
22 **שְׂעָרוֹת[23].**

18) בדפוס רומי, ר"מ וכן בכת"י התימנים, אין כאן התחלת הלכה. אלא מחובר עם דברי ההלכה הקודמת, המתחילה במילים: וזו היא עונת נדרים וכו'. 19) מי שהגיע לפרק זמן הראוי להפלות ולפרש לשם מי נודרים, מלשון הכתוב (ויקרא כז, ב) "איש כי יפליא נדר". וזה במלאות י"ג לבן וי"ב לבת, אע"פ שאינו יודע עדיין להפלות. 20) סמוך לכלל גדול, שעדין לא הביא שתי שערות. 21) בדפוס ר"מ: הקדשו הקדש. 22) נדה מו. "איש כי יפליא - מה תלמוד לומר איש? לרבות בן י"ג שנה, שאע"פ שאינו יודע

להפליא, נדריו קיימים". ורש"י שם מפרש: מופלא - יודע לפרוש לשם מי נדר, סמוך לאיש - שהוא סמוך לבוא לכלל גדול, שנה אחת קודם זמן שהוא ראוי להביא שערות, בתינוקות - כל שנת י"ב, ובתינוק - כל שנת י"ג. והשוה לקמן הל' ערכין פ"א, הט"ו. 23) כי אינם נעשים גדולים לענין עונשים עד שיגדלו ויביאו שתי שערות, וכמבואר בנדה מו:.

1 **ה. הִקְדִּישׁוּ וּבָא הַגָּדוֹל וְנֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ שֶׁהִקְדִּישׁוּ**
2 **- לוֹקֶה[24], מִשּׁוּם שֶׁנִּדְרֵיהֶם נְדָרִים מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ**
3 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[25].**

24) שם, כדין כל הנהנה מן ההקדש בזדון שלוקה ומשלם מה שפגם, כמבואר בהל' מעילה פ"א ה"ג, ואזהרתו מ"לא תוכל לאכול בשעריך... וכל נדריך אשר תדור" (דברים יב, יז) - קיבלו חכמינו שזוהי אזהרה לנהנה מן הקדשים, כמבואר שם. 25) בהלכה הקודמת, שהמופלא הסמוך לאיש הקדישו הקדש מדין תורה. וראה נזיר כט:.

4 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁבַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם**
5 **אֶחָד נְדָרֶיהָ קַיָּמִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה בִּרְשׁוּת הָאָב[26] אוֹ**
6 **בִּרְשׁוּת הַבַּעַל; אֲבָל אִם הָיְתָה בִּרְשׁוּת הָאָב, אֲפִלּוּ**
7 **הִגְדִּילָה וַהֲרֵי הִיא נַעֲרָה[27] - אָבִיהָ מֵפֵר[28] כָּל נְדָרֶיהָ**
8 **וְכָל שְׁבוּעוֹת שֶׁתִּשָּׁבַע בְּיוֹם שָׁמְעוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל**
9 **נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ וְגוֹמֵר, כִּי הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ וְגוֹמֵר.**

26) כגון שבגרה או שנשאת ונתגרשה, כמפורש לקמן הכ"ה. 27) מפורש בסמוך. 28) משהביאה שתי שערות והיא בת שתים־עשרה שנה, תקרא נערה עד ששה חדשים גמורים, ומתחילת יום תשלום הששה חדשים ומעלה, תיקרא בוגרת (הל' אישות פ"ב, ה"ב).

10 **ז. וְעַד מָתַי אָבִיהָ מֵפֵר? עַד שֶׁתִּבְגַּר[29]. בָּגְרָה - אֵינוֹ**
11 **מֵפֵר לָהּ[30], וַהֲרֵי כָּל נְדָרֶיהָ וּשְׁבוּעוֹתֶיהָ כְּנֵדֶר אַלְמָנָה**
12 **וּגְרוּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: כֹּל אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ**
13 **וְגוֹמֵר.**

29) משנה בנדרים ע. ככתוב (במדבר ל, יז) "בנעוריה בית אביה" בנעוריה - ולא בבגרותה (רש"י שם). 30) יקום עליה.

14 **ח. וּמֵאֵימָתַי מֵפֵר הַבַּעַל נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ וּשְׁבוּעוֹתֶיהָ?**
15 **מִשֶּׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה[31]. וְהוּא מֵפֵר לְעוֹלָם עַד שֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה**
16 **וְיַגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[32]. הָיְתָה מְגֹרֶשֶׁת מִסָּפֵק[33] - לֹא יָפֵר**
17 **לָהּ[34]. נָתַן לָהּ גֵּט עַל תְּנַאי[35] אוֹ לְאַחַר זְמַן[36] - לֹא**
18 **יָפֵר בַּיָּמִים שֶׁבֵּינָתַיִם[37]. וְכֵן מִי שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ**
19 **וְנִשֵּׂאת וַהֲרֵי בַּעְלָהּ קַיָּם[38] וְכֵיוֹצֵא בָּהּ[39] - אֵין הַבַּעַל**
20 **הָרִאשׁוֹן וְלֹא הָאַחֲרוֹן מֵפִרִין נְדָרֶיהָ[40]. הָיְתָה מֵחַיָּבֵי**
21 **לָאוִין[41], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מֵחַיָּבֵי[42] עֲשֵׂה, וְהֵפֵר נְדָרֶיהָ**
22 **- הֲרֵי אֵלּוּ מוּפָרִין[43].**

31) שיביאנה לתוך ביתו, ויתייחד עמה, ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה (הל' אישות פ"י, ה"א). וכן שנינו במשנה (נדרים עג:) "אין הבעל מיפר עד שתיכנס לרשותו", כמפורש בתורה (במדבר ל, יא־יג) "ואם בית אישה נדרה... אישה הפרם". 32) שאם שלחו בידי שליח ועדיין לא הגיע הגט לידה, יכול עוד בעלה להפר לה (ש"ך ליו"ד רלד ס"ק ו). 33) כגון שזרק לה גט ברשות הרבים, ספק קרוב לו ספק קרוב לה. כמבואר בהל' גירושין פ"ה, הי"ג. 34) ממשמעות הברייתא בגיטין עד. כדעת החכמים שם, האומרים: "מגורשת ואינה מגורשת". והרדב"ז מנמק: כיון שנתן לה גט, לא איכפת לו אם תתגנה ואינו יכול להפר, כשם שאינו יכול להפר כל נדר שאין בו עינוי נפש, כמבואר לקמן פי"ב, ה"א. 35) כשיתקיים התנאי תהיה מגורשת, ועדיין לא נתקיים. ראה הל' גירושין פ"ח, ה"א. 36) שאמר לה: הרי זה גיטך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום. 37) שבין נתינת הגט לתחולתו הסופית (גיטין עד.). 38) שבעלה הראשון בא חי לפנינו ודינה לצאת מזה ומזה, כמבואר בהל' גירושין פ"י, ה"ה. 39) כגון שנשאת לאחר, ונמצא גיטה מבעלה הראשון בטל (שם ה"ז). 40) משנה ביבמות פז: ובגמרא שם צ: פירשו הטעם, שכל עיקר הפרת נדרים ע"י הבעל אינו אלא כדי שלא תתגנה על בעלה, ובמקרה זה תתגנה ותתגנה. 41) כגון גרושה לכהן, ושאר חברותיה המנויות בהל' אישות פ"א, ה"ז. 42) כגון בעולה לכהן גדול, או מצרי ואדומי דור ראשון ודור שני (שם ה"ח) ובכל אלה הקידושין תופסין, בניגוד לחייבי כריתות שאין קידושין תופסין בהן ואינן נקראות אשתו, ראה הל' אישות פ"ד, הי"ב, וי"ד. 43) תוספתא יבמות פ"ב, ה"ג. וכן אמרו ב"ספרי זוטא" מטות יד "אישה יקימנו ואישה יפרנו, מה תלמוד לומר? לרבות אלמנה לכהן גדול, גרושה... לכהן הדיוט" וכו'. והשווה דברי התוספות ביבמות פט: דיבור־המתחיל כיון דלא ירתי, בסוף הדיבור שם. אבל ב"שניות" אע"פ שאין איסורן אלא מדברי סופרים (הל' אישות פ"א, ה"ו) אמרו בתוספתא שם: "אינן כאשתו לכל דבר, אין לה כתובה... ואין (בעלה) זכאי לא במציאתה.... ולא בהפרת נדריה". והטעם, כי חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ולפיכך ה"שניות" אין להן דין אישות כלל, ואפילו היפר לה בדיעבד, אין נדרה מופר, כדין חייבי כריתות.

23 **ט. נַעֲרָה מְאֹרָסָה[44] - אֵין מֵפֵר נְדָרֶיהָ אֶלָּא הָאָב עִם**
24 **הַבַּעַל[45] כְּאֶחָד. וְאִם הֵפֵר הָאֶחָד לְבַדּוֹ - אֵינוֹ**
25 **מוּפָר[46]. הֵפֵר הַבַּעַל לְבַדּוֹ, וְעָבְרָה עַל נִדְרָהּ קֹדֶם**
26 **שֶׁיָּפֵר הָאָב - אֵינָהּ לוֹקָה[47].**

44) שנתקדשה ועדיין לא נכנסה לחופה. 45) הארוס. 46) משנה בנדרים סז. ובגמרא שם סח. אמרו: "בין איש לאשתו בין אב לבתו (במדבר ל, יז) - מכאן לנערה מאורסה שאביה ובעלה מפירים נדריה" ומפרש הרא"ש שם: משמע להם, שבאשה אחת הכתוב מדבר, שרשות האב והבעל שולטים עליה, ושניהם כאחד מפירים, ששניהם שותפים בה, ובנערה הכתוב מדבר, כמודגש בסוף הפסוק: "בנעוריה בית אביה". והשווה פירוש המשנה לרבינו שם. 47) שם סח. שהבעל מקליש הנדר, ומסיר חצי האיסור מכל הנדר, ולא נשאר הנדר חמור כבתחילה. וכן מסקנת הסוגיא שם סט. על־פי בית הלל, וכתב הר"ן שם סח. הוא־הדין אם היפר האב לבדו ועברה על נדרה, אינה לוקה.

י. מֵת הָאָרוּס - חָזְרָה לִרְשׁוּת אָבִיהָ. וְכֹל שֶׁתִּדֹּר[48] - הָאָב מֵפֵר כְּשֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס[49]. מֵת הָאָב אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה, וְנָדְרָה אַחַר מוֹתוֹ - אֵין הַבַּעַל מֵפֵר[50]; שֶׁאֵין הַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה[51].

48) לאחר מות הארוס. 49) כמבואר לעיל ה"ו. והוא־הדין אפילו נדרה קודם שמת הארוס ושמע הארוס ושתק, ומת בו ביום, נתרוקנה רשות לאב ויכול להפר לבדו, כמבואר להלן הט"ז. והטעם מבואר בנדרים ע. שנאמר (במדבר ל, ז) "ואם היו תהיה לאיש" שתי הוויות (קידושין) במשמע, השווה קודמי הויה שניה, לראשונה, כשם שלפני האירוסין הראשונים האב מיפר לבדו, אף קודמי האירוסין השניים, כשמת הארוס הראשון, האב מיפר לבדו, ואפילו נדרים שנראו לארוס הראשון, כמבואר שם. 50) "שאין הארוס מיפר אלא בשותפות" = האב (להלן הי"ח). ובנדרים ע. אמרו: "מת האב לא נתרוקנה רשות לבעל", שנאמר: בנעוריה בית אביה, כל זמן שהיא נערה - לא תצא מרשות אביה, ואפילו מת האב ולא נשאר לה אלא בית אביה (ר"ן שם). 51) ובכת"י התימנים: "אחר מותו, אין הבעל מיפר נדרי רשתו עד שתיכנס לחופה" וראה להלן ה"כ, שאין הבעל מיפר נדרי ארוסתו אחר שנשאת.

יא. נַעֲרָה אֲרוּסָה[52] שֶׁנָּדְרָה, וְשָׁמַע אָבִיהָ וְלֹא שָׁמַע אֲרוּסָהּ, וְנִתְגָּרְשָׁה בּוֹ בַּיּוֹם, וְנִתְאָרְסָה לְאַחֵר בּוֹ בַּיּוֹם[53], אֲפִלּוּ לְמֵאָה - אָבִיהָ וּבַעְלָהּ הָאַחֲרוֹן מְפֵרִין נִדְרֵיהָ שֶׁנָּדְרָה בִּפְנֵי אָרוּס רִאשׁוֹן; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָצָאתָה לִרְשׁוּת עַצְמָהּ שָׁעָה אַחַת, שֶׁעֲדַיִן הִיא בִּרְשׁוּת הָאָב, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נַעֲרָה[54].

52) ואילו לא נתארסה, אביה לבדה היה מיפר לה ביום שמעו, כמבואר לעיל אות מז. 53) כי אם נתארסה למחר, אין האב יכול להפר למחרת יום שמעו. וראה לקמן פי"ב, הי"ז. 54) וגם לא נישאה לאחר (נדרים עב.). וכל זה כשלא שמע הארוס הראשון את נדרה, אבל שמע ארוסה ונתגרשה, אין האב יכול להפר אפילו בשותפתו הארוס האחרון. כי אם גירשה הארוס אחר ששמע ולא היפר לה, הרי הוא כאילו הקים לה נדרה, ומשהקים לה ארוסה אין הפרת אביה מועילה כלום, וכמבואר להלן הי"ז. ואם לא גירשה הארוס הראשון אלא מת, אפילו שמע את נדרה לפני מותו ושתק, יכול אביה לבדו להפר לה, כמבואר להלן הט"ז. ואם נתארסה בו ביום, אביה וארוסה האחרון מפירים נדרה, כמבואר בנדרים עא. שנאמר "ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה" אפילו נדרים שנראו לארוס ראשון, יכולים אביה וארוסה האחרון להפר לה (כסף־משנה).

יב. אֲבָל הָאִשָּׁה הַנְּשׂוּאָה שֶׁנָּדְרָה וְלֹא הֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ בַּיּוֹם, וְהֶחֱזִירָהּ בּוֹ בַּיּוֹם - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[55]; שֶׁהֲרֵי יָצְאָתָה לִרְשׁוּת עַצְמָהּ אַחַר שֶׁנָּדְרָה[56]. אַף עַל פִּי שֶׁנָּדְרָה בִּרְשׁוּתוֹ וְהִיא עַתָּה בִּרְשׁוּתוֹ, הוֹאִיל וְיָצְאָתָה לִרְשׁוּת עַצְמָהּ בֵּינָתַיִם - נִתְקַיְּמוּ נְדָרֶיהָ[57].

55) ואפילו אם תאמר גירושין כשתיקה הם (ראה להלן הי"ז) - מכיון שיצאה לרשות עצמה שעה אחת, אינו יכול להפר. 56) וגם אביה אינו יכול להפר, שמשנישאה בפעם הראשונה יצאה מרשותו (משנה בנדרים פט. וכפי שהוסברה בגמרא שם עב.). 57) ואין הבעל מיפר נדריה שקדמו לנישואיו (כסף־משנה).

יג. נַעֲרָה מְאֹרָסָה שֶׁנָּדְרָה, וְלֹא שָׁמַע אָבִיהָ וְלֹא בַּעְלָהּ, וְנִתְגָּרְשָׁה וְנִתְאָרְסָה לַאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה יָמִים, כְּשֶׁיִּשְׁמַע הָאָב וְהַבַּעַל הָאַחֲרוֹן - מְפֵרִין נִדְרֶיהָ שֶׁנָּדְרָה בִּפְנֵי אָרוּס הָרִאשׁוֹן, הוֹאִיל וְלֹא שָׁמַע אוֹתָם הָאָרוּס הָרִאשׁוֹן[58].

58) אין הגירושין נידונים כהיקם הנדר, שהרי לא ידע שיש לו להפר, והואיל וגם אביה לא שמע, יכולים להפר לה כשישמעו אפילו לאחר כמה ימים, כדברי הש"ס נדרים עב. אם לא שמע: "אפילו לאחר מאה ימים נמי" (אור שמח, וכבר קדמו בביאור הגר"א ליו"ד רלד ס"ק מה), אבל אם שמע האב כשנדרה, לא יוכל להפר לה לאחר כמה ימים. שאין הפרה אלא ביום שמיעה, וכמבואר לקמן פי"ב, הט"ו.

יד. נַעֲרָה מְאֹרָסָה שֶׁנָּדְרָה, וְשָׁמַע אָבִיהָ לְבַדּוֹ וְהֵפֵר לָהּ[59], וּמֵת הָאָרוּס קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע[60], וְנִתְאָרְסָה בּוֹ בַּיּוֹם[61], אֲפִלּוּ לְמֵאָה - אָבִיהָ וַאֲרוּסָהּ הָאַחֲרוֹן מְפֵרִין נִדְרֶיהָ[62] שֶׁנָּדְרָה בִּפְנֵי אָרוּס רִאשׁוֹן, שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע[63].

59) החליש את הנדר כולו, כמבואר בביאורנו לעיל ה"ט, ואפילו חלקו של הארוס נגרע ע"י כך. 60) נמצא שחלקו של הארוס קלוש מאד, עד שאינו ראוי להורישו לאביה, שהרי לא שמע כלל על הנדר. 61) כי אם תתארס למחר, לא יוכל האב להפר עם הארוס האחרון, שאין הבעל מיפר אלא ביום שמוע האב, וכמבואר לקמן פי"ב, הי"ז. 62) נדרים עא. אבל האב לבדו אינו יכול להפר, אפילו אם לא נתארסה כלל. ואין אומרים בזה: "מת הבעל נתרוקנה רשות לאב", כי הואיל וקדם האב והפר בחיי הבעל, נחלשה זכות הבעל ואינה חשובה להורישו לאב, כמבואר שם סט. על־פי בית־הלל. אבל כשישנו ארוס שני, הרי הוא ממלא מקום הארוס הראשון, וכאילו הראשון קיים (ר"ן שם עא. וכן ברדב"ז). 63) ואין צורך לומר אם מת הארוס לאחר ששמע ושתק, שלא נחלש כל־כך חלק הארוס וכדאי הוא להורישו לאב ולארוס האחרון שיפרוהו (לחם־משנה לעיל הי"א).

טו. שָׁמַע אָרוּס רִאשׁוֹן וְהֵפֵר וָמֵת[64], וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב, וְנִתְאָרְסָה לְאַחֵר בּוֹ בַּיּוֹם[65] - אָבִיהָ עִם הָאָרוּס הָאַחֲרוֹן[66] מְפֵרִין נִדְרֶיהָ.

64) נתבטלה הפרת הבעל, כיון שלא נגמרה כל ההפרה בימיו. 65) כי אם נתארסה למחר, אין האב ששמע הנדר היום יכול להפר לה מחר, כי אין הפרה אלא ביום שמיעה, אבל אילו לא שמע אביה עד למחר, אזי אפילו התארסה למחר, אביה עם הארוס האחרון מפירים נדריה (רדב"ז). 66) אבל האב לבדו אינו יכול להפר נדריה, כמבואר להלן הי"ט בדברי רבינו. ומקורו בדברי בית־הלל (נדרים עא.)

שאמרו: "אין יכול להפר". וסובר רבינו שאינו יכול להפר לבדו. שאחרי שהופר ע"י הבעל, הוקלש הנדר, ואין האב יכול לירשו, שמרוב קלישותו לא תפסה בו זכיה. אבל עם ארוס שני הוא מיפר, שרואים את השני כממלא מקום הראשון וכאילו הוא חי, כאמור לעיל אות נט. וכן נראה מדברי ביאור הגר"א יו"ד רלד ס"ק ל.

טז. שָׁמַע אָבִיהָ וְלֹא שָׁמַע הָאָרוּס, וּמֵת בּוֹ בַּיּוֹם הָאָרוּס, אוֹ שֶׁשָּׁמַע גַּם הָאָרוּס וְהֵפֵר[67] אוֹ שֶׁשָּׁתַק[68] וּמֵת בּוֹ בַּיּוֹם[69] - נִתְרוֹקְנָה[70] רְשׁוּת לָאָב[71], וְהָאָב יָכוֹל לְהָפֵר[72]. שָׁמַע הָאָרוּס וְקִיֵּם[73] וּמֵת בּוֹ בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁשָּׁמַע וְשָׁתַק וּמֵת בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו[74] - אֵין הָאָב יָכוֹל לְהָפֵר[75].

67) בו ביום. 68) לא היפר ולא קיים. 69) ולא הספיק לגלות דעתו עד שמת. ויתכן, אילו היה קיים היה מפר לה באותו יום, אלא שמיתתו גרמה לו. 70) בכת"י התימנים: חזרה. נתרוקנה = כאדם המריק שקו ונותן לחברו כל מה שבתוכו, כן הבעל נשאר ריק והוריש לאב כל זכות שהיתה לו בה (רא"ש לנדרים סח.). 71) ברייתא נדרים סח. 72) אפילו לבדו, הואיל ושמע לפני שמת הארוס (ביאור הגר"א ליו"ד רלד ס"ק לא). אבל בהלכה הקודמת, כשלא שמע האב לאחר מות הארוס אינו יכול להפר לבדו, הואיל ולא היה נדר זה ראוי להפרה בחיי הארוס, אין בו כדי להוריש זכותו לאב (ע"פ הרא"ש, שם סח:). 73) אישר. 74) גילה דעתו שאינו רוצה בהפרתו, ונוח לו בנדרה, שהרי אי־אפשר להפר אלא ביום שמעו, ומכיון שעבר היום ולא היפר - זהו קיומו. 75) שהרי קיימו הארוס, ואין הפרת האב מועילה במקום הקמת הארוס (נדרים סח:). ואפילו היפר האב אתמול ביום שמעו, אין הפרתו מועילה, לאחר שהתבררה הקמת הארוס ע"י שתיקתו עד סוף היום.

יז. גֵּרְשָׁהּ הָאָרוּס אַחַר שֶׁשָּׁמַע - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הַגֵּרוּשִׁין כִּשְׁתִיקָה וְיָפֵר הָאָב עִם הַבַּעַל הָאַחֲרוֹן שֶׁיֵּאָרֵס בּוֹ בַּיּוֹם[76], אוֹ הַגֵּרוּשִׁין כְּמוֹ שֶׁקִּיֵּם אָרוּס רִאשׁוֹן[77], שֶׁכְּבָר נִתְקַיְּמוּ הַנְּדָרִים[78].

76) או לבדו, כשלא תתארס בו ביום, שהרי נתרוקנה רשות האב (לחם־משנה). 77) מכיון שיודע הארוס שלא יוכל להפר לה אחר הגירושין, ולא היפר קודם הגירושין, הרי זה כאילו קיים (נדרים עא: ובר"ן). 78) ואין הפרת האב מועילה במקום קיום הארוס, ומתוך שבעיה זו לא נפשטה בגמרא שם, הרי זה ספק תורה והולכים בו להחמיר, ואפילו החזירה הארוס בו ביום אין האב יכול להפר עמו, מכח ספק זה, כמבואר בגמרא שם. וכל זה כששמע ואח"כ גירשה, אבל גירשה ואח"כ שמע, מבואר דינה לעיל הי"ג.

יח. שָׁמַע[79] הָאָב וְהֵפֵר לָהּ וּמֵת הָאָב, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הַבַּעַל, אֲפִלּוּ שָׁמַע הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיָּמוּת הָאָב[80] - לֹא נִתְרוֹקְנָה רְשׁוּת לַבַּעַל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר לְעוֹלָם אַחַר מוֹת הָאָב; שֶׁאֵין הָאָרוּס מֵפֵר אֶלָּא בְּשֶׁתָּפוּת[81].

79) בהיותה ארוסה. 80) ולא הספיק להפר, אע"פ שהיה ראוי להפר באותה שעה. 81) עם האב ובחייו (שם סח:). ומכיון שמת האב בטלה הפרתו, ולא נתרוקנה רשות לבעל, שנאמר: "בנעוריה בית אביה" - בית אביה, אע"פ שאביה אינו קיים (שם ע.). אבל משנכנסה לחופה, בעלה מיפר נדריה שתדור אחר כך, ואפילו היא נערה, כמבואר לעיל ה"ח, שהנישואין מוציאים מרשות האב.

יט. שָׁמַע אָרוּס וְהֵפֵר לָהּ וּמֵת, וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב[82]; אוֹ שֶׁשָּׁמַע הָאָב וְהֵפֵר[83] לָהּ, וּמֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע[84] - אֵין הָאָב לְבַדּוֹ יָכוֹל לְהָפֵר נְדָרִים אֵלּוּ, שֶׁנִּרְאוּ לְאָרוּס רִאשׁוֹן[85], אֶלָּא בְּשֶׁתָּפוּת אָרוּס הָאַחֲרוֹן[86], אִם נִתְאָרְסָה בּוֹ בַּיּוֹם[87], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].

82) מבואר לעיל הט"ו. 83) ועם הפרתו החליש את הנדר, ואפילו חלקו של הבעל נגרע על ידי כך. 84) ואין צורך לומר אם שמע ואח"כ מת, שבוודאי יכול הוא להורישו לארוס השני, וכמבואר לעיל אות ס. 85) נדרים עא. כיון שנחלשו עם הפרת האב, אין בהם כדי להתפיסם ולהורישם לאב, ולפיכך אין אומרים כאן: "נתרוקנה רשות לאב". 86) שם. הארוס האחרון נידון כממלא מקום הראשון. וכמבואר לעיל הי"ד. 87) כי אם נתארסה למחר, לא יוכל אביה להצטרף עם הארוס להפר, שצריכה להיות כל ההפרה ביום שמיעה אחיד, ואיך תצטרף הפרת הארוס היום עם הפרת האב אתמול, ראה לקמן פי"ב, הי"ז, ואפילו שמע האב אתמול ושתק, לא יוכל להפר היום, שאין הפרה אלא ביום שמיעה (רדב"ז). 88) לעיל הי"ד והט"ו.

כ. נָדְרָה וְהֵפֵר לָהּ אָבִיהָ לְבַדּוֹ, וְלֹא שָׁמַע הָאָרוּס עַד שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתוֹ[89] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר; שֶׁאֵין הַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי אֲרוּסָתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אֶלָּא קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ הוּא שֶׁמֵּפֵר בְּשֻׁתָּפוּת הָאָב[90]. לְפִיכָךְ[91] הָיָה דֶּרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, עַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא בִּתּוֹ מֵרְשׁוּתוֹ אוֹמֵר לָהּ: כָּל נְדָרִים[92] שֶׁנָּדַרְתְּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי הֲרֵי הֵן מוּפָרִין.

89) לחופה ונשאת לו. 90) ומשנשאת כבר יצאה מרשות אביה, ואינו מיפר לה אלא מה שתידור מנישואין ואילך, כמבואר לעיל ה"ח. 91) הואיל ולא תועיל לה הפרה לאחר נשואיה, משיצאה מרשות אביה. 92) אפילו אלה שלא שמעתי עליהם כלל, וכמבואר בסמוך הכ"א.

כא. וְכֵן[93] הַבַּעַל[94], עַד שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ אוֹמֵר לָהּ[95]: כָּל נְדָרִים שֶׁנָּדַרְתְּ מִשֶּׁאֵרַסְתִּיךְ עַד שֶׁלֹּא תִּכָּנְסִי בְּתוֹךְ בֵּיתִי הֲרֵי הֵן מוּפָרִין[96]. שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹתָם[97].

93) בכת"י התימנים אין כאן התחלת הלכה, והכל מחובר להלכה הקודמת, ובצדק, שהרי בלי הפרת הבעל אין תקנה לנדריה. 94) כשהוא ת"ח. 95) דרכו לומר. א"כ מה שכתב רבינו: "דרך תלמידי חכמים" מוסב גם על אביה וגם על בעלה. 96) משנה נדרים עב: 97) וכן האב, כמבואר בסוגיית הגמרא שם. גם ממה שאמרו שם עג. "אם תמצא לומר בכל מיפר בלא שמיעה" וכו' משמע שכך היא

ההלכה, כשיטת הגאונים, שכל מקום שאמרו: אם תמצא לומר וכו' סימן שכך ההלכה, (רדב"ז). וראה לקמן פי"ב הי"ג, שהראוי לשמוע (פרט לחרש) אין השמיעה מעכבת בו.

כב. הָלַךְ הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל[98] אוֹ שֶׁהָלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל - עֲדַיִן אָבִיהָ וּבַעְלָהּ מְפֵרִין נְדָרֶיהָ[99]. מָסַר הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל[100] אוֹ שֶׁמָּסְרוּ שְׁלוּחֵי הָאָב לִשְׁלוּחֵי הַבַּעַל - אֵין הָאָב יָכוֹל לְהָפֵר, שֶׁהֲרֵי יָצָאת מֵרְשׁוּתוֹ[101], וְלֹא הַבַּעַל יָכוֹל לְהָפֵר[102], שֶׁאֵין הַבַּעַל מֵפֵר בַּקּוֹדְמִין[103], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[104].

98) שבאו להביאה לבית בעלה. 99) שכל עוד שהאב או שלוחיו עמה, עדיין לא יצאה מרשותו (נדרים פט.). 100) ולא הלך עמה. 101) כשמסרה לשלוחיו, ושוב אין לו זכות בה (שם). ואם נדרה בדרך, בעלה לבדו מיפר לה (רדב"ז). והשווה הל' אישות פכ"ב, ה"ב. 102) נדריה שנדרה לפני מסירתה. 103) מה שנדרה קודם נישואיה. 104) לעיל ה"כ. וכן אם נדרה עכשיו וגירשה והחזירה אין לה הפרה, כמבואר לעיל הי"ב. וראה כתובות מט. "הרי שמסר האב לשלוחי הבעל... ונתארמלה בדרך או נתגרשה... כיון שיצאתה שעה אחת מרשות אביה, שוב אינו יכול להפר" כלומר, לא נתרוקנה רשות לאב, וכפירוש התוספות שם.

כג. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[105], אֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ יְבָמָהּ מַאֲמָר[106], וַאֲפִלּוּ יָבָם אֶחָד לִיבָמָה אַחַת[107] - אֵינוֹ מֵפֵר נִדְרֵי יְבִמְתּוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[108].

105) אשה שמת בעלה בלא בנים והיא זקוקה לאחיו להתייבם. 106) "מדברי סופרים, שלא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה... וזהו הנקרא מאמר" (לשון רבינו בהל' יבום פ"ב, ה"א). 107) שאין שם אחים אחרים אלא יבם זה, וכן אין שם נשים אחרות להתייבם אלא זו, באופן שהיא זקוקה בהחלט ליבם זה. 108) משנה נדרים עד. וכדעת רבי עקיבא "שאין היבמה גמורה ליבם (שזר הבא עליה יתחייב מיתה) כשם שהארוסה גמורה לאישה" (שהבא על ארוסת רעהו, חייב מיתה), ואין אני קורא בה: "ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר את נדרה", שאין זה אישה. ואשר למאמר - מבואר בסמוך בהלכה הבאה.

כד. הָיְתָה יְבִמְתּוֹ נַעֲרָה מְאֹרָסָה לְאָחִיו[109] וְאָבִיהָ קַיָּם - אֵין הַיָּבָם וְאָבִיהָ מְפֵרִים נְדָרֶיהָ כְּאַחַת[110], אֶלָּא הָאָב לְבַדּוֹ הוּא שֶׁמֵּפֵר כָּל שֶׁתִּדֹּר[111]. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ הַיָּבָם מַאֲמָר - אֵינָהּ כְּנַעֲרָה מְאֹרָסָה; שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בַּיְּבִמָּה קִנְיָן גָּמוּר[112], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[113].

109) המת, שלא הספיק לכנסה לחופה. 110) כדין נערה המאורסה. 111) שהרי מת הארוס וחזרה לרשות אביה לגמרי, וכמבואר לעיל ה"י. ואע"פ שהיבם קיים, מתוך שלא קנאה עדיין קנין גמור, הרי זה כמי שאינו, ונתרוקנה רשות לאביה. תדע, שבמשנה שם לא הזכירו שלא יכול אביה להפר לה (כסף־משנה). וראה בר"ן שם עה. דיבור־המתחיל כשם, שנסתפק בזה. וכל זה כשהיתה מאורסה לאחיו, אבל היתה נשואה לאחיו ומת, שכבר יצאה לגמרי מרשות אביה, אינה חוזרת לרשותו לעולם ואפילו היא נערה, כמבואר בסמוך הכ"ה. 112) ליורשה או להפר נדריה, או לפטרה אח"כ בגט חליצה, שאין קנין ביבמה מן התורה אלא בביאה. 113) בהל' יבום פ"ב ה"א. וראה ברש"י ליבמות נב. "שהרי אין קידושין תופסין באשת אח, והתורה לא היתירתה לו ליעשות כאשה נכרית אלא כסדר המצוות, וביאה כתבה בה רחמנא".

כה. נַעֲרָה שֶׁהִשִּׁיאָהּ אָבִיהָ[114] וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין - הֲרֵי זוֹ כִּיתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב[115], וְאֵין אָבִיהָ מֵפֵר נְדָרֶיהָ וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא נַעֲרָה[116].

114) יצאה מרשות אביה לגמרי. 115) ואינה חוזרת לרשות אביה להפרת נדריה. 116) משנה בנדרים פט: ובגמרא שם. והשווה הל' אישות פ"ג הי"ב: "וכן אם השיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה בחיי אביה... אין לאביה רשות בה לעולם.

כו. נַעֲרָה מְאֹרָסָה שֶׁנָּדְרָה, וְלֹא שָׁמְעוּ נְדָרֶיהָ אָבִיהָ וּבַעְלָהּ עַד שֶׁבָּגְרָה[117] אוֹ עַד שֶׁנַּעֲשֵׂית יְתוֹמָה בְּחַיֵּי הָאָב[118] - הֲרֵי נְדָרֶיהָ[119] קַיָּמִים; וְאֵין הַבַּעַל[120] יָכוֹל לְהָפֵר, שֶׁהֲרֵי יָצָאת מֵרְשׁוּת אָבִיהָ[121] שֶׁהוּא מֵפֵר עִמּוֹ בִּשֻּׁתָּפוּת[122], וַעֲדַיִן לֹא נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַבַּעַל[123].

117) ובגרות מוציאה מרשות אביה, כמבואר לעיל ה"ז. 118) שנשאת לו או לאחר ונתגרשה ושוב נתקדשה, והרי היא עכשיו ארוסה. 119) שנדרה בהיותה נערה, ועכשיו בגרה, או נדרה לפני שנעשתה יתומה בחיי אביה. 120) ארוסה האחרון. 121) עם התבגרותה או נישואיה. 122) ואין כח ביד הארוס להפר לבדו. 123) בשעה שנדרה. ואפילו כשנכנסה עכשיו לרשות הבעל, אין הבעל מיפר נדרי ארוסתו אחר שנשאת, כמבואר לעיל ה"כ (משנה נדרים פט: וכפירוש רבינו שם). וכן אמרו שם עמ' א במשנה הקודמת: "נדרה בו ביום ונתגרשה בו ביום החזירה בו ביום, אינו יכול להפר" והעמידו בגמרא שם עב. שמשנה זו מדברת בגרושה מן הנישואין, ויצאה מרשות אביה ושוב נתארסה אין הארוס יכול להפר, שאינו מיפר אלא בשותפות האב (ביאור הגר"א ליו"ד רלד ס"ק לה).

יום שלישי י"ז אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) סוג הנדרים שהאב מפיר וטיב הנדרים שהבעל מפיר, ההבדל בין נדרי עינוי נפש לדברים שבינו לבינה, הפרת נדרים שעדיין לא חלו ולא נאסרה בהם, שתיקת האב או הבעל כדי לצערה, יום ידיעת הנדר כיום שמיעתו.

א. כָּל הַנְּדָרִים[2] וְהַשְּׁבוּעוֹת הָאָב מֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ[3]. אֲבָל הַבַּעַל אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר אֶלָּא כָּל נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ[4], אוֹ שֶׁהֵן בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ[5], כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁבְּעָה אוֹ

נָדְרָה שֶׁלֹּא תִּכְחֹל[6] אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט[7]; שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ[8].

2) ואפילו אין בהם עינוי נפש, ואינם דברים שבין האב לבתו. 3) "אשר אסרה על נפשה, לא יקום". ולא חילק הכתוב בין נדר לנדר, כדרך שהדגיש בהפרת נדרי האשה ע"י בעלה שנאמר בה (שם, יד): "כל נדר . . . לענות נפש, אישה יקימנו ואישה יפרנו". וראה בביאורנו להלן אות ז. 4) כגון נדרה שלא תאכל היום או לא תשתה יין וכדומה. 5) דברים הגורמים איבה בינו לבינה (רא"ש לנדרים עט:). 6) את עיניה בצבע כחול, ככתוב (יחזקאל כג, מ) "כחלת עיניך ועדית עדי". 7) ובעלה מקפיד שלא תיראה מנוולת. 8) "מלמד שהבעל מיפר נדרים שבינו לבינה" (נדרים עט:). וראוי להעיר, שב'ספרי' פ' מטות אות קנה, וכן ב'ירושלמי' נדרים פי"א ה"א, דרשו: "בין איש לאשתו בין אב לבתו - מה הבעל אינו מיפר אלא נדרים שיש בהם עינוי נפש ונדרים שבינו לבינה, אף האב אינו מיפר אלא נדרים שיש בהם עינוי נפש ונדרים שבינו לבינה". ולכאורה זה סותר את דעת רבינו, שהאב יכול להפר את כל נדרי בתו ללא הגבלה, ורבינו בתשובתו לחכמי לוני"ל השיב: שדרש זה אינו אלא לפי רבי שמעון, ש"סתם 'ספרי' רבי שמעון" (סנהדרין פו.) והם דברי יחיד, ואם התלמוד היה סובר כך, היה מזכיר זה, ולא מצינו בשום מקום באחד משני התלמודים ולא בתוספתא שיזכירו חילוק זה אלא בהפרת הבעל ולא בהפרת האב. ומרן ה'כסף משנה' מציין, שדבר זה נכתב שלא בהשגחה, שהרי בפירוש אמרו ב'ירושלמי' (הנ"ל) שאין האב מיפר אלא נדרי עינוי נפש ודברים שבינו לבינה. וב'מרכבת המשנה' מצדיק את רבינו, שדרשת ה'ספרי', וכן הירושלמי הנ"ל מכוונת על נערה מאורסה, שאביה וארוסה מפירים נדריה, ולענין זה הקישם הכתוב, שכל נדר שאין הארוס יכול להפר, אף אביה לא יכול להפר. אבל רבינו מדבר בנערה שאינה ארוסה והיא ברשות אביה לגמרי, ולפיכך הוא מיפר כל נדריה. אולם דעת הרא"ש (נדרים עט.) וכן הר"ן (שם סח.) שהאב והבעל שוים בזה, שאינם מפירים אלא נדרי עינוי נפש ובינו לבינה, וראה בביאור הגר"א ליו"ד סי' רלד ס"ק קי־קיא.

ב. וּמַה בֵּין נְדָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ לִדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ? שֶׁהַנְּדָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ - מֵפֵר אֶל עַצְמוֹ וְאֶל אֲחֵרִים[9]; וְשֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ - לְעַצְמוֹ מֵפֵר, וְלַאֲחֵרִים אֵינוֹ מֵפֵר[10].

9) שאפילו גירשה בעלה ונשאת לאחרים, נדרה מופר. ובכת"י התימנים: "מיפר לעצמו ולאחרים". 10) נדרים עט, ב. וכמבואר להלן.

ג. כֵּיצַד? נָדְרָה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר[11] - מֵפֵר לָהּ, וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל עִם כָּל אָדָם לְעוֹלָם[12]. אָסְרָה עָלֶיהָ תַּשְׁמִישׁ[13] כָּל אָדָם שֶׁבָּעוֹלָם - יָפֵר חֶלְקוֹ[14], וְתִהְיֶה מְשֻׁמַּשְׁתּוֹ, וּכְשֶׁיָּמוּת אוֹ יִגָּרְשֶׁנָּה - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בְּתַשְׁמִישׁ כָּל אָדָם[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

11) הרי זה נדר שיש בו עינוי נפש. 12) אפילו לאחר שתתגרש או תתאלמן מבעלה זה. 13) חיי אישות, והרי זה דבר שבינו לבינה. 14) ראה להלן ה"ט. 15) שבדברים שבינו לבינה אינו מיפר לאחרים, נמצאת אשה זו אסורה להנשא אם לא יתיר לה חכם את נדרה. בנדרים פא, ב - בעיה שלא נפשטה, אם חיי אישות הם דברים שבינו לבינה או עינוי נפש, ומספק הולכים בה להחמיר (רדב"ז לקמן הי"ד). וראוי להעיר שבנדרים עט, ב - סיכמו, שאפילו בדברים שבינו לבינה, אם הפר לה בעלה וגירשה ואח"כ החזירה - הרי נדרה מופר, שוודאי דעתו להפר לה כל זמן שתהיה אשתו, וכן נראה מדברי רבינו להלן ה"י, שכתב: "צריך להפר שמא יגרשנה ותהיה אסורה לחזור לו", משמע מזה אם יפר לה מתחילה תהיה מותרת לו אפילו כשיגרשנה ויחזירה (מעשה־רוקח). 16) כגון נדרה שלא תכחול או לא תלבש רקמה.

ד. אֶחָד עִנּוּי גָּדוֹל[17] וְאֶחָד עִנּוּי קָטָן[18], וְאֶחָד עִנּוּי שֶׁהוּא לִזְמַן מְרֻבֶּה אוֹ לְפִי שָׁעָה[19] - הַכֹּל מֵפֵר הַבַּעַל.

17) כגון רחיצה או שתיה. 18) כגון כיחול וקישוט, כמבואר בסמוך ה"ה. 19) כמו שאמרו בנדרים פ, ב - שאמרה: "הנאת רחיצה עלי לעולם, אם ארחץ היום", הרי שאפילו מניעת רחיצת יום אחד נחשבת אצלה ניוול, ולפיכך בעלה יכול להפר, ומכאן שאין הבדל בין יום אחד לזמן מרובה, והוא־הדין לעינוי לפי שעה (לחם־משנה).

ה. כֵּיצַד? נָדְרָה אוֹ נִשְׁבְּעָה שֶׁלֹּא תִּרְחַץ הַיּוֹם, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן הַיּוֹם, אוֹ שֶׁלֹּא תֹּאכַל הַיּוֹם דְּבַשׁ[20]; וְכֵן אִם נָדְרָה שֶׁלֹּא תִּכְחֹל הַיּוֹם אוֹ שֶׁלֹּא תִּלְבַּשׁ רִקְמָה[21] הַיּוֹם - מֵפֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲפִלּוּ נָדְרָה מִמַּאֲכָל רַע[22] אוֹ מִמִּין שֶׁלֹּא טָעֲמָה אוֹתוֹ מִיָּמֶיהָ - הֲרֵי זֶה יָפֵר[23].

20) כל אלה נחשבים עינוי גדול. 21) אריג צבעונין, ככתוב (יחזקאל טז, י) "ואלבישך רקמה". ואלה השנים הם בכלל דברים שבינו לבינה, כמבואר לעיל ה"א (לחם־משנה). 22) שהוא רע ומזיק לבריאותה, והוא טוב ובריא לאחרים, והיא משתוקקת לאכלו, אבל דבר שהוא רע בעיניה ואינה רוצה בו - אין זה עינוי נפש (ט"ז ליו"ד סי' רלד ס"ק נא). ובשו"ע שם סעיף סא, כתוב: שהוא רע לה. 23) תוספתא נדרים פ"ז מ"ג, שלפעמים אין לה בביתה אלא מין זה בלבד, ולא תוכל לאכלו ותצטער ('חסדי דוד', שם). נמצאו שני נדרים אלו יש בהם עינוי נפש, וכן סתם השו"ע ביו"ד סי' רלד סעיף סא.

ו. נָדְרָה מִשְּׁתֵי כִּכָּרוֹת, בְּאַחַת יֵשׁ לָהּ עִנּוּי[24] וּבְאַחַת אֵין לָהּ עִנּוּי[25] - מֵפֵר לְזוֹ שֶׁמִּתְעַנָּה בָּהּ, וְאֵינוֹ מֵפֵר לְזוֹ שֶׁאֵין לָהּ עִנּוּי.

24) כגון שאחת היתה פת נקיה, ואם לא תאכל ממנה תתענה, ואחת היתה פת סובין שאפילו אם לא תאכלנה לא תתענה, או שאין לה פת אחרת לאכול כי־אם שתי ככרות אלו, ואם תאכל אחת מהן תשבע, ולא תתענה עוד במניעת אכילת השניה (נדרים פב: וברא"ש). 25) מכיון שאין

בשניה עינוי, אין הפרת הבעל מועילה לה, וגם אין נדרה מופר לה בהפרת הראשונה (שם, כרבי יוחנן), ואין אומרים נדר שהופר מקצתו הופר כולו, כדרך שאומרים בהתרה (לעיל פ"ח, ה"ח), כי התרת החכם עושה את הנדר טעות מתחילתו, והואיל והותר מקצתו הותר כולו, שלא היה בדעתו בשעת נדרו אלא שיהא כל הנדר קיים, אבל הפרת הבעל אינה אלא מכאן ולהבא, מה שהופר הופר, והשאר באיסורו עומד (רא"ש שם). והשווה לקמן פי"ג, ה"י.

1 **ז. נָדְרָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל תְּאֵנִים שֶׁל מְדִינָה זוֹ - יָפֵר**
2 **מִשּׁוּם דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ; שֶׁעֵסֶק גָּדוֹל הוּא לוֹ**
3 **לְהִטַּפֵּל[26] וּלְהָבִיא לָהּ מִמְּדִינָה אַחֶרֶת[27]. לְפִיכָךְ[28], אִם**
4 **מֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ, אוֹ שֶׁהֵבִיא לָהּ אִישׁ אַחֵר מִפֵּרוֹת**
5 **אוֹתָהּ מְדִינָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין עָלֶיהָ; שֶׁאֵינוֹ מֵפֵר**
6 **לַאֲחֵרִים בִּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ[29].**

26) לטרוח. 27) אבל אין זה עינוי נפש, שהרי יכולה לאכול מפירות מדינה אחרת (משנה, נדרים עט: וכרבי יוסי שם). 28) הואיל ואין זה עינוי נפש אלא דבר שבינו לבינה. 29) כמבואר לעיל ה"ב. וכסתימת הסוגיא בנדרים פב, ב - לפי רבי יוסי: "אינו יכול להפר משום עינוי נפש, אבל מפר נדרים שבינו לבינה".

7 **ח. וְכֵן אִם נָדְרָה שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת לַבְּרִיּוֹת[30], אַף עַל פִּי**
8 **שֶׁאֵין הַבַּעַל בַּכְּלָל[31] - יֵשׁ לוֹ לְהָפֵר מִשּׁוּם דְּבָרִים**
9 **שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ[32], שֶׁלֹּא יִהְיֶה זָקוּק לְהַאֲכִילָהּ מִשֶּׁלּוֹ**
10 **בִּלְבַד. וְכֵן אִם אָסְרָה הֲנָאָתָהּ עַל אֻמָּה[33] (כֻּלָּהּ), כְּגוֹן**
11 **[כָּל] הַיְּהוּדִים אוֹ כָּל הַיִּשְׁמְעֵאלִים - הֲרֵי זֶה יָפֵר.**

30) מן הבריות. 31) הבריות, שלא נתכוונה לאסור הנאתה ממנו, ואפילו לא יפר לה - הרי זו מותרת ליהנות ממנו. 32) משנה, נדרים פג, ב. ושם כתוב: "אינו יכול להפר", וסובר רבינו אינו מיפר משום עינוי נפש, אבל מיפר הוא משום בינו לבינה (כסף־משנה). ואם לא יפר לה, אזי כשתתגרש תהיה אסורה מליהנות גם לו, ולא תוכל להתפרנס אלא מן ההפקר, כמבואר בגמרא שם לפי רב נחמן, והשווה לעיל פ"ז ה"י. 33) הלשון אינו מדוקדק, וכאילו היה כתוב: הנאתה מאומה כולה (כסף־משנה). אבל אילו לא נדרה אלא הנאתה מאדם אחד בלבד, אין זה אפילו בכלל דברים שבינו לבינה ואינו יכול להפר כלל, לפי רבי יוסי, שרבינו פוסק כמותו, בניגוד לשמואל האומר (נדרים פב.): "הנאת פלוני עלי - מיפר", משום עינוי נפש, שמא תצטרך אליו. וראה בר"ן שם דיבור־המתחיל אלא רישא (לחם־משנה).

12 **ט. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: הֲנָאַת תַּשְׁמִישִׁי אֲסוּרָה**
13 **עָלֶיךָ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָפֵר[34]. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה?**
14 **לְאוֹסֵר פֵּרוֹת חֲבֵרוֹ עַל בַּעַל הַפֵּרוֹת[35]. וְכֵן הוּא**
15 **שֶׁאוֹמֵר לָהּ: הֲנָאַת תַּשְׁמִישִׁי אֲסוּרָה עָלַיִךְ - לֹא אָמַר**
16 **כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשֻׁעְבָּד[36] לָהּ בִּשְׁאֵר[37] כְּסוּת**
17 **וְעוֹנָה[38], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[39]. אֲבָל אִם**
18 **אָמְרָה לוֹ: הֲנָאַת תַּשְׁמִישֵׁךְ אֲסוּרָה עָלַי - צָרִיךְ**
19 **לְהָפֵר. וְאִם לֹא הֵפֵר - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְשַׁמְּשָׁהּ; שֶׁאֵין**
20 **מַאֲכִילִין אֶת הָאָדָם דָּבָר הָאָסוּר לוֹ[40].**

34) שמשועבדת היא לו להנאתו (נדרים טו: וברש"י שם). 35) שאין הנדר חל, כי אין אדם אוסר חבירו בדבר שאינו שלו, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 36) מתחייב. 37) מזונותיה. 38) חיי אישות. 39) פי"ב, ה"ב. וכן בנדרים, שם. 40) שם טו, ב. כי יש לה הרשות לאסור הנאת תשמישה על עצמה. והשווה הל' אישות פי"ד ה"ו, ולעיל פ"א, ה"ל. ומדובר כאן: שאמרה לו: יאסר גופך עלי מתשמיש, כי "הנאת תשמישך" היא דבר שאין בו ממש ואין הנדר חל עליו, כמבואר לעיל פ"ג, ה"י. וראה בר"ן לנדרים טו, ב דיבור־המתחיל והא מן.

21 **י. אָמְרָה: יִקְדְּשׁוּ יָדַי לְעוֹשֵׂיהֶן[41], אוֹ שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא**
22 **יֵהָנֶה בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - אֵינוֹ נֶאֱסָר בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, מִפְּנֵי**
23 **שֶׁיָּדֶיהָ מְשֻׁעְבָּדִין לוֹ[42]. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ[43]:**
24 **הַשְּׁחִרוּר וְהֶחָמֵץ וְהַהֶקְדֵּשׁ[44] מַפְקִיעִין הַשִּׁעְבּוּד,**
25 **חֲכָמִים עָשׂוּ חִזּוּק לְשִׁעְבּוּד הַבַּעַל[45] שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה**
26 **לְהַפְקִיעוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם[46]. אֲבָל צָרִיךְ הוּא**
27 **לְהָפֵר, שֶׁמָּא יְגָרְשֶׁנָּה[47] וְתִהְיֶה אֲסוּרָה לַחֲזֹר לוֹ[48].**

41) להקדוש־ברוך־הוא שבראן, ונתכוונה להקדיש את מעשי ידיה להקדש, וממילא אסור לבעלה ליהנות מהם. 42) למעשה ידיה, שהבעל זוכה בו, כמבואר בהל' אישות פי"ב ה"ד, נמצאת זו כאומרת: יאסרו פירות בעלי על בעלי. 43) כתובות נט, ב. ונדרים פו, ב. 44) כגון לווה ששיעבד שורו למלוה לגבות חובו ממנו, והקדישו למזבח - הרי זה קדוש, והמלוה גובה חובו ממקום אחר, וכן אם שיעבד ישראל חמצו לנכרי בעל חובו והגיע הפסח, איסור חמץ בפסח מפקיעו משעבוד הנכרי ונאסר בהנאה, הואיל והחמץ נשאר ברשותו של ישראל ולא ביערו בפסח, וכן שחרור: שיעבד הלווה את עבדו הכנעני למלוה תמורת חובו, וחזר הלווה ושחררו, הרי עבדו משוחרר והמלוה גובה חובו ממקום אחר. 45) על מעשה ידי אשתו. 46) מדברי חכמים, וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, כמבואר לעיל פ"ג, ה"ט (כתובות נט:). 47) ואז יחול נדרה, שמשגירשה אינה משועבדת לו למעשה ידיה. 48) לפי שנאסר במעשה ידיה, ואי־אפשר לו להזהר שלא תטחן ושלא תאפה לו או תעשה לו מלאכה אחרת שהאשה חייבת לעשות לבעלה (משנה, נדרים פה. ובר"ן שם). ואע"פ שאין אדם אוסר דבר שלא בא עדיין לעולם, בכל זאת יכולה האשה לאסור הנאת מעשה ידיה לבעלה, אע"פ שעדיין לא עשתה כלום. כי איסור נדר הוא קדוש כדבר המתקדש קדושת מזבח, שאין לו פדיון, כי גם הנדר אין לו פדיון ואינו ניתר למי שנאסר עליו, ולפיכך הוא חל גם על דבר שלא בא עדיין לעולם (כתובות נט:), וכמבואר בסמוך בסוף אות זו. אלא, שכל עוד שהיא עם בעלה, תיקנו חכמים שלא יחול הנדר, כדי לחזק את שעבוד הבעל, אבל משנתגרשה שעה אחת - נאסרו מעשי ידיה עליו, שהרי נפקע שעבודו (כסף־משנה ע"פ סוגיית הגמרא בכתובות שם). וראה הל' מעשה הקרבנות פט"ו ה"ח, שאם הקדיש

דבר לקדושת מזבח, ההקדש חל אע"פ שהדבר לא בא עדיין לעולם, שאם "היתה לו בהמה מעוברת, ואמר: אם תלד זכר הרי הוא עולה . . . ילדה זכר יקרב עולה" אע"פ שעובר נחשב דבר שלא בא לעולם, כמבואר מלשונו בהל' מכירה פכ"ב, ה"י: "ואפילו עובר, הרי הוא כמי שלא בא לעולם, והמזכה לעובר - לא קנה" ('מעשה רוקח'). ולענין הקדש דמים, אם הוא חל על דבר שלא בא לעולם, ראה לקמן הל' ערכין פ"ו, הכ"ו, כח.

1 **יא. נִשְׁבְּעָה אוֹ נָדְרָה שֶׁלֹּא יֵהָנֶה בָּהּ[49] לֹא אָבִי בַּעְלָהּ**
2 **וְלֹא אֶחָיו וּשְׁאָר קְרוֹבָיו - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[50]. וְכֵן**
3 **אִם נָדְרָה: שֶׁלֹּא אֶתֵּן מַיִם לִפְנֵי בְּהֶמְתִּךְ[51] וְתֵבֶן לִפְנֵי**
4 **בְּקָרְךָ[52] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, שֶׁאֵין בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ,**
5 **וְאֵינָם מִדְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְאֵינָם מִמְּלָאכוֹת**
6 **שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בָּהֶן[53] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר.**

49) ממנה, או ממעשה ידיה. 50) משנה, נדרים פה, א. 51) אע"פ שהיא חייבת ליתן לה תבן, כמבואר בהל' אישות פכ"א ה"ה, אינה חייבת ליתן לה מים, שסתם השקאת בהמה היא בנהר או במעיין, ואין דרך הנשים לצאת חוץ לביתן (כסף־משנה). 52) שאינה חייבת בו, כמבואר בהל' אישות, שם. והטעם, מפורש בביאורנו שם, שהבהמה מיוחדת לו לרכיבה, ולכן חייבת ליתן לה תבן, כשאר צרכי הגוף של בעלה, אבל בקרו העומד לחרישה, שאינה לצורך גופו של הבעל - אינה חייבת ליתן לו תבן. וראה ברש"י לכתובות סא: דיבור־המתחיל: בהמתו. וראוי להעיר, שבברייתא בנדרים פא, ב - שהיא מקור דברי רבינו, הנוסח: "שלא אתן תבן לפני בהמתך, ומים לפני בקרך", אלא שרבינו גורס שם: "שלא אתן מים לפני בהמתך, ותבן לפני בקרך". ונמשך בזה אחר גירסת הרי"ף בכתובות פ"ה, שלפיה, אין האשה חייבת ליתן תבן לבקרו אלא לבהמתו בלבד ('בית יוסף' ליו"ד סוף סי' רלד). 53) כי על מלאכה שהיא חייבת בה, אין נדרה חל, הואיל והיא משועבדת לו, אם לא שהיא עשירה ביותר והכניסה לו שפחות רבות, שאינה חייבת בה (ראה הל' אישות פכ"א ה"ו) ואז נדרה חל, כמבואר בר"ן לנדרים פא, ב.

7 **יב. יֵשׁ לַבַּעַל וְלָאָב לְהָפֵר נְדָרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלוּ**
8 **וְלֹא נֶאֱסְרָה בָּהֶן[54]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה: הַיַּיִן אָסוּר**
9 **עָלַי אִם אֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה מֻפָּר, אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הָלְכָה וְלֹא נֶאֱסְרָה[55]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
11 **בָּזֶה[56].**

54) נדרים פט, ב - כחכמים, ולא כרבי נתן שם. ושם דף צ, א - הביאו סמך לכך מהפסוק (איוב ה, יב) "מפיר מחשבות ערומים", הרי שיש הפרה אפילו למחשבה בלבד טרם שהמעשה חל. 55) אבל לענין התרת הנדר ע"י חכם, אין מתיר לו עד שיחול הנדר, כמבואר בהל' שבועות פ"ו, הי"ד. 56) כגון שאמרה: תיאסר עלי הנאת בעלי, אם אעשה איזה שירות לאביו או לאבי, הרי זה מיפר אע"פ שלא עשתה ולא נאסרה (משנה, שם פט:). והשווה לקמן פי"ג, הי"ז־יח.

12 **יג. הָאָב אוֹ הַבַּעַל שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין[57] - אֵינָם מְפִרִין.**
13 **אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר נְדָרִים שֶׁלֹּא שְׁמָעָן[58], הָרָאוּי**
14 **לִשְׁמֹעַ אֵין הַשְּׁמוּעָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ[59].**

57) שהם חרשים שמדברים ואינם שומעים. 58) שאומר: כל נדרים שנדרה אשתי (אפילו לא שמעתים), יהיו מופרים. וכמבואר לעיל פי"א, הכ"א. והוא־הדין שהאב מיפר בלא שמיעה, כמבואר שם ה"כ. 59) אבל זה שהוא חרש ואינו ראוי לשמוע - אינו מיפר, וכן אמרו (נדרים עג.) "ושמע אישה - פרט לאשת חרש". וב'ספרי' פרשת מטות, אמרו: "ושמע אביה - להוציא את החרש". והשווה הל' יבום פ"ד הי"ג, והל' מעשה הקרבנות פי"ז, ה"ו.

15 **יד. הַשּׁוֹטֶה אֵינוֹ מֵפֵר[60], בֵּין אָב בֵּין בַּעַל. הַקָּטָן אֵין**
16 **לוֹ אִישׁוּת[61], לְפִיכָךְ אֵינוֹ מֵפֵר. וְהַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי**
17 **שְׁתֵּי נָשָׁיו כְּאַחַת[62]. וְכֵן הָאָב מֵפֵר נִדְרֵי שְׁתֵּי בְּנוֹתָיו**
18 **כְּאַחַת[63].**

60) כיון שאין לו דעת, אין מעשיו כלום (רדב"ז). וכן הוסכם ברא"ש לנדרים עג, א - שאין השוטה מיפר. ובהל' עדות פ"ט ה"ט, כותב רבינו: "השוטה פסול לעדות מן התורה, לפי שאינו בן מצוות. ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים . . . בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד" וכו'. 61) לא תיקנו לו חכמים נישואין, הואיל וסופו לבוא לידי נישואין גמורים, כשיגדל (הל' אישות פי"א, ה"ו), וכמבואר ביבמות קיב, ב. אבל משום קטנותו כשלעצמה, היה יכול להפר, כיון שמופלא הסמוך לאיש נדריו נבדקים (ראה לעיל פי"א, ה"ד) הוא־הדין שהיה ראוי להפר נדרי אשתו, ויבם קטן שקונה את יבמתו מן התורה (ראה קידושין יט. ובהל' יבום פ"ה הי"ח, ובביאורנו שם), ודאי שמיפר מן התורה ('אור שמח'). ונערה נשואה לקטן, אביה מיפר נדריה (רדב"ז). והוא־הדין לאשת שוטה והיא נערה, אביה מפר נדריה, שגם לשוטה אין אישות, כמבואר ביבמות שם. 62) שאומר לשתיהן: מופר לכן. 63) נדרים עג, א. אע"פ שנאמר בהם: "אותה": הניא אביה "אותה" - ביום שמוע אישה יניא "אותה" (במדבר ל, ו, ט), אין אומרים "אותה" לבדה - ולא אותה וחברתה, אלא "אותה" לאו דוקא, ואפילו שתיהן כאחת. וכן מפורש בתוספתא נדרים פ"ו, מ"א: "או שהיו לו חמש נשים, ונדרו כולן ואמר מופר, כולן מופרים". ודעת הרמב"ן הובאה בר"ן לנדרים עג, א - שאין הבעל יכול להפר שתי נשיו כאחת, "ואותה" דוקא הוא, ולא אותה וחברתה. וראה בהל' סוטה פ"ד ה"ב: "אין משקים שתי סוטות כאחת, שנאמר: והעמיד אותה הכהן", אלא ששם עיקר הטעם מפני "שלבה גס בחברתה", ומפני צוות חברתה לא תפחד ולא תודה, כמבואר בנדרים שם (לחם־משנה).

19 **טו. הַפָּרַת נְדָרִים - כָּל הַיּוֹם, וְאֵינָהּ מֵעֵת לְעֵת[64].**
20 **כֵּיצַד? נָדְרָה בִּתְחִלַּת לֵיל שֵׁנִי - הֲרֵי מֵפֵר כָּל אוֹתָהּ**
21 **הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם שֵׁנִי[65]. נָדְרָה בְּיוֹם שֵׁנִי בִּתְחִלַּת הַיּוֹם**
22 **- מֵפֵר כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם[66]. נָדְרָה בְּסוֹף הַיּוֹם עִם[67]**
23 **חֲשֵׁכָה: אִם הֵפֵר לָהּ עַד שֶׁלֹּא תֶחְשַׁךְ - מוּפָר; וְאִם**
24 **לֹא הֵפֵר לָהּ עַד שֶׁחָשְׁכָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[68].**

64) משעת שמיעה ביום זה עד למחר באותה שעה, שהן עשרים וארבע שעות. 65) שהיום הולך אחר הלילה שלפניו, ככתוב (בראשית א, ה) "ויהי ערב ויהי בוקר, יום אחד". 66) אבל לא בלילה שלאחריו. 67) סמוך לחשיכה. 68) שהלילה שלאחריו נחשב ליום הבא, ואין זה "ביום שמעו" (משנה, נדרים עו:).

טז. וּמַהוּ זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה 'מִיּוֹם אֶל יוֹם'?[69] מְלַמֵּד, שֶׁמֵּפֵר בַּלַּיְלָה[70] אִם נָדְרָה בַּלַּיְלָה וְכֵן מֵפֵר כָּל הַיּוֹם[71], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72]. נָדְרָה וְשָׁהֲתָה כַּמָּה יָמִים וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב אוֹ הַבַּעַל - הֲרֵי זֶה מֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ, וּכְאִלּוּ נָדְרָה בְּעֵת שֶׁשָּׁמְעָהּ[73]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם שָׁמְעוֹ, לֹא בְּיוֹם נָדְרָהּ בִּלְבַד[74].

69) שמשמעו לכאורה "מעת לעת", שיעור שיש בין תחילת יום אחד לתחילת יום אחר, דהיינו עשרים וארבע שעות (ר"ן שם). 70) שמשמעו יום שלם אפילו בלילה, ולא כמשמעות הפשוטה של "ביום שמעו" ביום ולא בלילה (גמרא שם). 71) שאפילו נדרה בתחילת הלילה, יכול הוא להפר עד סוף היום שלאחריו. 72) בהלכה הקודמת. וראה לקמן פי"ג ה"ח, ובביאורנו שם. 73) טעות סופר, וצריך להיות: ששמע. וכן הוא בכת"י התימנים: ששמע. 74) וכן אמרו ב'ספרי' פ' מטות, קנג: "הואיל והבעל מיפר והאב מיפר, מה הבעל עשה בו חרישה ושמיעה כיום נדר, אף האב נעשה בו חרישה ושמיעה כיום נדר".

יז. נַעֲרָה מְאֹרָסָה שֶׁנִּדְרָה, וְשָׁמַע אָבִיהָ וְהֵפֵר, וּלְאַחַר יָמִים שָׁמַע הָאָרוּס וְהֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ - אֵין זֶה מוּפָר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְגוֹמֵר. וְאִם הָיוּ תְּהִיֶּה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ, וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְגוֹמֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאַחַר שֶׁהֵפֵר הָאָב וְשָׁמַע הָאָרוּס - הֲרֵי זֶה מֵפֵר בְּיוֹם שְׁמוֹעַ הָאָב[75]. וְהוּא הַדִּין אִם שָׁמַע אָרוּס וְהֵפֵר, וְאַחַר כַּמָּה יָמִים שָׁמַע הָאָב וְהֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ - שֶׁאֵינוֹ מוּפָר. וּמִנַּיִן שֶׁבְּנַעֲרָה מְאֹרָסָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר?[76] שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַטָּה: וְאִם בֵּית אִישָׁהּ נָדְרָה וְגוֹמֵר, וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְגוֹמֵר[77]. מִכְּלָל[78] שֶׁאִישָׁהּ הָאָמוּר לְמַעְלָה אָרוּס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

75) סובר רבינו ש"ביום שמעו" האמור בארוס - הכוונה ליום שמיעת האב, כלומר, ששמיעת הארוס היתה ביום שמוע האב (לחם־משנה). 76) אולי משמעות הכתוב: "ואם היו תהיה לאיש" לנשואה גמורה. 77) ופסוק זה בנשואה מדבר, שבעלה לבד מיפר לה. 78) מכאן אתה למד. 79) וכך דרשוהו חכמינו בנדרים סז, א. וב'ירושלמי' נדרים פ"י ה"א. והשווה לעיל פי"א ה"א, ובביאורנו שם. ובסמ"ג מצות ל"ת רמב, מביא ראיה לדברי רבינו, שאין הארוס והאב מפירים אלא כששמעו שניהם ביום אחד, מדברי הש"ס נדרים עב, א: "כשלא שמע הארוס (הראשון) ושמע האב ובו ביום מצי (יכול) הארוס (השני) מיפר, מכאן ואילך לא מצי מיפר", הרי ששמיעת שניהם צריכה להיות באותו יום. אלא שגירסת הש"ס שלפנינו היא: "ושמע האב דבו ביום מצי מיפר" וכו', וזה מוסב על האב כשהוא מיפר לבדו, ולא כשהארוס השני מיפר עמו. ואמנם הרמב"ן חולק על דברי רבינו, ולדעתו אפילו לא שמעו שניהם ביום אחד, כל אחד מיפר ביום שמעו. וראה בשו"ע יו"ד סי' רלד ס"ה, שהביא דעת רבינו כדעה סתמית, ודעת הרמב"ן בשם: "יש אומרים".

יח. שָׁמַע הָאָב אוֹ הַבַּעַל וְשָׁתַק כְּדֵי לְצַעֲרָהּ[80], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בְּלִבּוֹ לְקַיֵּם נִדְרָהּ, הוֹאִיל וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא הֵפֵר וְלֹא בִּטֵּל[81] - נִתְקַיְּמוּ נְדָרֶיהָ[82]. נָדְרָה וְהֵפֵר לָהּ הָאָב אוֹ הַבַּעַל, וְהִיא לֹא יָדְעָה שֶׁהֵפֵר וְעָבְרָה עַל נִדְרָהּ אוֹ עַל שְׁבוּעָתָהּ בְּזָדוֹן - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה[83]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוְּנָה לְאִסּוּר, הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה הַהֶתֵּר[84] - פְּטוּרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וַה' יִסְלַח לָהּ, כִּי הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ[85]. וּמַכִּין אוֹתָהּ מַכַּת מַרְדּוּת[86], מִפְּנֵי שֶׁנִּתְכַּוְּנָה לְאִסּוּר.

נקודות משיחות קודש

"נדרה והפר לה האב או הבעל והיא לא ידעה שהיפר ועברה על נדרה או על שבועתה בזדון, הרי זו פטורה... ומכין אותה מכת מרדות מפני שנתכוונה לאיסור".

מצד גודל אהבתו של הקב"ה (האב) לכנסת ישראל (בתו), בוודאי ש"הניא אביה אותה", וגם כאשר יהודי נכשל בעניין לא רצוי ואפילו בזדון - "ה' יסלח לה" ו"הרי זו פטורה". ומה שמכין אותה מכת מרדות, היא א: לפי עיני הדיין. ב. כפי צורך השעה, ולכן כאשר הדיין יודע ש"ה' יסלח לה" היינו סליחה גמורה ומלאה, הרי אע"פ שנפסק ש"מכין אותה מכת מרדות" בוודאי יראה לדיין שדי בדבר הכי קטן. ועל־אחת־כמה־וכמה שיעשה הדיין חשבון שנמצאים בחושך כפול ומכופל של זמן הגלות ואעפ"כ עוסקים בענייני תורה ומצוות, ואם ח"ו נכשל הרי זה רק מצד דוחק השעה וכו'. ובפרט על־פי פסק־דין הרמב"ם שרצונו הפנימי של כל יהודי "לעשות כל המצוות" ורק "יצרו הוא שתקפו", ומה יעשה הבן ולא יחטא.

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן ח')

80) שתהא סבורה, שדעתו לקיים נדרה, והוא אינו מתכוון לכך, אלא שיפר לה לאחר מכאן (נדרים עח: ובר"ן). 81) שלא כפה אותה לעשות הדבר שאסרה אותו עליה, כמפורש להלן פי"ג, ה"ח. 82) מסקנת הסוגיה שם עט, א. וכתב הר"ן שם: שתק על־מנת לקיים לאלתר, שוב אינו יכול להפר, ואפילו בו ביום. 83) ממלקות. 84) לפני שעברה. 85) 'ספרי' פ' מטות על פסוק זה, ומסיים שם: "והרי דברים קל־וחומר, ומה אם נדרים המופרים צריכים סליחה, קל־וחומר לנדרים שאינם מופרים". ובנזיר כג, א - אמרו: "כשהיה מגיע רבי עקיבא אצל פסוק זה, היה בוכה. ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר טלה - טעון כפירה וסליחה, המתכוין לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר חזיר — על־אחת־כמה־וכמה". 86) מכות

מדרבנן, כדי להוכיחה שלא תהא מזידה (משנה, נזיר שם וברש"י). ומכת מרדות האמורה בכל מקום, כפי מראה עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב שם). מרדות - רידוי בתוכחה, שלא ירגיל בזה ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו (רש"י לחולין קמא.).

יט. נָדְרָה וְעָבְרָה עַל נִדְרָהּ קֹדֶם שֶׁיָּפֵר לָהּ אָבִיהָ אוֹ בַּעְלָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע בּוֹ בַּיּוֹם וְהֵפֵר לָהּ - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת עַל דָּבָר שֶׁעָבְרָה בּוֹ[87]; אִם מַלְקוּת[88] - מַלְקוּת, וְאִם קָרְבָּן[89] - קָרְבָּן.

87) שבהפרת הבעל לא נעקר הנדר מעיקרו אלא הותר מכאן ולהבא, נמצאת זו עברה על נדרה באיסור (נזיר כא: וכמסקנת הסוגיה שם כב.) והשווה לקמן פי"ג הט"ו. 88) שעברה על נדרה, הרי זו לוקה משום: "לא יחל דברו". כמפורש לעיל פ"א, ה"ח. 89) כגון שנשבעה שבועת ביטוי, שלא תאכל מין פלוני ואכלתו - הרי זו חייבת קרבן, כמבואר בהל' שבועות פ"א, ה"ג. או שנדרה להיות נזירה ונטמאה, שצריכה להביא קרבנות נזיר טמא ('קרית ספר'). ולדעת ה'אור שמח' הכוונה, כשאכלה בשוגג מהככר שנדרה ממנה, הרי זו חייבת קרבן מעילה, כדברי רבינו בהל' מעילה פ"ד, ה"ט: "יש מעילה בנדרים".

כ. שָׁמַע נִדְרָהּ וְשָׁתַק מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לָאָב אוֹ לַבַּעַל לְהָפֵר[90], אוֹ שֶׁיָּדַע שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְהָפֵר אֲבָל לֹא יָדַע שֶׁנֶּדֶר זֶה צָרִיךְ הֲפָרָה[91], וּלְאַחַר זְמַן[92] יָדַע - הֲרֵי זֶה יָפֵר. וּשְׁעַת יְדִיעָתוֹ כְּאִלּוּ הִיא שְׁעַת הַנֶּדֶר אוֹ שְׁעַת שְׁמוּעָתוֹ[93], וְיָפֵר כָּל הַיּוֹם.

90) שום נדר, לא של עינוי נפש ולא של בינו לבינה. 91) שהוא נדר גמור וזקוק להפרתו. 92) אפילו לאחר כמה ימים לנדרה. 93) משנה, נדרים פז, ב. אבל אם הפיר ביום שמעו, ולא ידע שנדר זה צריך הפרה, אין הפרתו הפרה. שמקצת ידיעה אינה ידיעה, ומתוך שלא ידע שזה נדר, נמצאת הפרתו קודמת לנדר ואינה כלום (רדב"ז).

כא. נָדְרָה אִשְׁתּוֹ, וְסָבוּר שֶׁהִיא בִּתּוֹ[94], וְהֵפֵר לָהּ עַל דַּעַת שֶׁהִיא בִּתּוֹ; וְכֵן אִם נָדְרָה בְּנָזִיר[95], וְסָבוּר שֶׁנָּדְרָה בְּקָרְבָּן[96], וְהֵפֵר לָהּ עַל דַּעַת שֶׁנָּדְרָה קָרְבָּן; אָסְרָה עַצְמָהּ בִּתְאֵנִים, וְסָבוּר [שֶׁאָסְרָה עַצְמָהּ] בַּעֲנָבִים, וְהֵפֵר לָהּ עַל דַּעַת שֶׁנָּדְרָה לֶאֱסֹר [עַצְמָהּ] בַּעֲנָבִים - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהָפֵר כְּשֶׁיֵּדַע הַנֶּדֶר וְהַנּוֹדֶרֶת לְשֵׁם הַנּוֹדֶרֶת הַזֹּאת וּלְשֵׁם הַנֶּדֶר הַזֶּה[97]. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ[98] - לַנּוֹדֶרֶת[99] עַצְמָהּ. וְאוֹמֵר: וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת נִדְרָהּ - עַד שֶׁיֵּדַע אִי זֶה נֶדֶר נָדְרָה. וְיֵשׁ לוֹ לְהָפֵר אוֹתוֹ כָּל יוֹם הַיְּדִיעָה[100].

94) שאמרו לו: בתו נדרה. 95) להיות נזירה. 96) שאסרה על עצמה יין זה, ואמרה שיהיה עליה כקרבן (ר"ן לנדרים פו:). 97) משנה, נדרים פו, ב. ומובן, שאם הודיעוהו תוך כדי דיבור להפרתו, והעמידוהו על טעותו ורצה בהפרתו הקודמת, אינו צריך לחזור ולהפר, ש'תוך כדי דיבור' כדיבור דומה, כמבואר בסוגיה שם פז, א. (לחם־משנה). והשווה הל' אבל פ"ח, ה"ח. 98) בכ"י התימנים, תיבה זו אינה. וכן בפסוק. 99) נדרים פו, ב. וב'ספרי' פ' מטות דרשו: "והחריש לה אביה" - שיהא מתכוון לה, שאם נדרה בתו ואמר כסבור הייתי שאשתי - הרי זה יחזור ויפר". 100) שיום ידיעתו כיום שמועתו, כאמור לעיל ה"כ.

יום רביעי י"ח אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) כיצד מפירים נדר וכיצד מבטלים אותו, ההבדל שבין ביטול נדר להפרתו, הפרת נדרים בשבת, שליחות בהפרת נדרים, נדר שהופר מקצתו אם הופר כולו, שהולכים בהפרה אחר זמן קבלת הנדר ולא אחר שעת תחולתו, הקמת הנדר בלב ודין הפרתו בלב בלבד, הנודר נדר מתי הוא נחשב לזריז ומשובח.

א. מֵפֵר אָדָם אוֹ מְקַיֵּם[2] דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אוֹ בִּתּוֹ בְּכָל לָשׁוֹן[3], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מַכֶּרֶת; שֶׁאֵין הָאִשָּׁה צְרִיכָה לִשְׁמֹעַ הַהֲפָרָה אוֹ הַקִּיּוּם[4].

2) מביע הסכמתו. 3) שאפילו לא ידעה שהפירו לה את נדרה ועברה על נדרה "הואיל ונעשה ההיתר פטורה" ומעתה אין הקפדה באיזו לשון הפר. 4) שאפילו קיימו בלב הרי זה קיום. והואיל ומועיל קיום במחשבה בלבד, אין להקפיד על לשון הקיום.

ב. וְכֵיצַד מֵפֵר? אוֹמֵר: מוּפָר, אוֹ בָּטֵל, אוֹ אֵין נֶדֶר זֶה כְּלוּם[5], וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים שֶׁעִנְיָנָם עֲקִירַת הַנֶּדֶר מֵעִקָּרוֹ. בֵּין בְּפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ[6]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: אִי אֶפְשִׁי[7] שֶׁתִּדֹּרִי[8], אוֹ אֵין כָּאן נֶדֶר - הֲרֵי זֶה לֹא הֵפֵר[9]. וְכֵן הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ אוֹ לְבִתּוֹ: מָחוּל לִיךְ, אוֹ מֻתָּר לִיךְ, אוֹ שָׁרוּי לִיךְ[10], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁאֵין הָאָב וְהַבַּעַל מַתִּיר[11] כְּמוֹ הֶחָכָם, אֶלָּא עוֹקֵר הַנֶּדֶר מִתְּחִלָּתוֹ וּמְפֵרוֹ[12].

5) שנינו: "אין זה נדר לא אמר כלום". ולכאורה זה סותר את דברי רבינו הסובר שהנדר מופר בלשון זו, אלא, שיש הבדל בין "אין זה נדר", שמשמעו, אין כאן נדר, ולפיכך לא אמר כלום, שהרי יש כאן נדר, - ל"אין נדר זה כלום" שמשמעו, שהוא נדר, אלא שאינו כלום לפי שהוא מבטלו. 6) בכתב יד התימנים: "בין בפניה בין שלא בפניה". 7) איני רוצה. 8) עתיד במקום עבר, וכוונתו לנדרים שכבר נדרה. 9) שאין זו לשון הפרה ברורה. 10) לשונות של התרת נדר על ידי חכם. 11) הנדר על ידי טעם ונימוק. 12) בלא טעם. דברי רבינו אלה תמוהים מאוד, שמשמעם, כאילו החכם אינו מתיר את הנדר אלא מכאן ולהבא ואילו הבעל עוקר את הנדר מתחילתו, בעוד שלהלכה אין הבעל מפר אלא מכאן ולהבא, ואילו החכם עוקר את הנדר מעיקרו כמבואר במסכת כתובות עד: קידש אשה על מנת שאין עליה נדרים והלכה אצל חכם והתירה - מקודשת, על מנת שאין בה מומים והיו בה מומים והלכה אצל רופא וריפאה אינה מקודשת, "מה בין חכם לרופא? חכם עוקר את הנדר מעיקרו, ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא". הרי שהחכם

מתיר ועוקר את הנדר מיסודו, וב"קרית ספר" מגדיר, שיש חילוק בין התרת החכם להפרת הבעל, כי הראשון [=החכם] מתיר הנדר ועדיין יש על הנודר קצת עונש, כי היתר חכם אינו מפורש בתורה, אלא פורח באוויר נשען על רמז מועט, ואילו הבעל והאב מוסמכים להפר את הנדר ברשות התורה, שכתבה מפורש: "ואם הפר יפר" "ואישה יפרנו" וכו' ולא נשאר שום עונש על הנודרת, וזוהי כוונת רבינו, שהבעל עוקר את הנדר (מכאן ולהבא) שלא נשאר בו שום רושם, ועונש. בניגוד לחכם, שאינו אלא מתיר את הנדר, אבל לא מבטלו כליל ללא עונש. ומרן ה"כסף משנה" מתרץ: שהחכם אינו יכול להתיר אלא על ידי פתח חרטה, ששואל את הנודר, אילו היית יודע בשעת נדרך, שתצטער כל כך, או שיארע לך כך וכך, כלום היית נודר, ואחרי שהנודר מצהיר, שלא נדר על מנת כך, נמצא שלא חל עליו הנדר כלל, והחכם אינו עוקר את הנדר אלא מתירו, מורה הוראה, שלאור חרטת הנודר אין כאן נדר כלל, ולא חל עליו מעולם. אבל הפרת הבעל אינה על ידי חרטה, אלא הבעל עוקרו לרצונו: למרות שהוא חל מתחילה, זכאי הבעל לבטלו (מכאן ולהבא) בתוקף סמכותו כבעל, נמצא שהפרה, פירושה: עקירה - אחרי תחולת הנדר - ללא הנמקה ושמיעת חרטה מאשתו הנודרת.

ג. וְכֵיצַד מְקַיֵּם? כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ: קַיָּם לִיכִי[13], אוֹ יָפֶה נָדַרְתְּ, אוֹ אֵין כְּמוֹתֵךְ, אוֹ אִלּוּ לֹא נָדַרְתְּ הָיִיתִי מַדִּירֵךְ, וְכֹל שֶׁיֵּצֵא בִּדְבָרִים שֶׁמַּשְׁמָעָן שֶׁרָצָה בְּנֶדֶר זֶה.

13) לָך.

ד. הַמְבַטֵּל נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ אוֹ בִּתּוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר כְּלוּם[14], וְנִתְבַּטְּלוּ כָּל הַנְּדָרִים.

14) בניגוד למפר, שצריך להוציא בשפתיו ואם הפר בליבו אינו מופר.

ה. וּמַהוּ הַבִּטּוּל? שֶׁיְּכַף אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאָסְרָה אוֹתוֹ[15]. אֲבָל הַהֲפָרָה אֵינוֹ כּוֹפֶה אוֹתָהּ, אֶלָּא מֵפֵר לָהּ[16] וּמַנִּיחָהּ, אִם רָצְתָה - עוֹשָׂה, וְאִם רָצְתָה - אֵינָהּ עוֹשָׂה.

15) שנותן לה לאכול דבר שנדרה ממנו, ואינו אומר לה כלום. 16) שאומר לה: מופר לך.

ו. כֵּיצַד? נָדְרָה אוֹ נִשְׁבְּעָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה, וְאָמַר לָהּ: מוּפָר לָךְ[17] - הֲרֵי זֶה הֵפֵר, וּמֻתֶּרֶת לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת. נָטַל וְנָתַן לָהּ, וְאָמַר לָהּ: טְלִי וְאִכְלִי, טְלִי וּשְׁתִי - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה, וְהַנֶּדֶר בָּטֵל מֵאֵלָיו[18].

17) או שאמר לה: בטל, או אין נדר זה כלום. 18) אף על פי שלא אמר לה שום לשון הפרה.

ז. הַמֵּפֵר נִדְרֵי בִּתּוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ - צָרִיךְ לְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו[19]. וְאִם הֵפֵר בְּלִבּוֹ - אֵינוֹ מוּפָר[20]. אֲבָל הַמְבַטֵּל - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו, אֶלָּא מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ בְּלִבַּד, וְכוֹפֶה אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת[21]. בֵּין עָשְׂתָה בֵּין לֹא עָשְׂתָה - בָּטֵל הַנֶּדֶר[22].

19) לומר לה: מופר לך. 20) כיוון, שאם שתק ביום שמעו הרי זה קיום הנדר, הרי בהכרח כשרוצה להפר צריך להוציא הפרתו בשפתיו, כדי שהדיבור יוציאו מכלל שתיקה. 21) שמניח לפניה לאכול דבר שנדרה ממנו. ומעשה זה מוציאו מידי שתיקה, כהפרה בדיבור. 22) נמצא ביטול נדר לחוד, והפרתו לחוד. וזה מיוסד על דברי הברייתא בנדרים עז: "אומר לה טלי ואכלי, טלי ושתי והנדר בטל מאליו - אמר ר' יוחנן וצריך שיבטל בליבו" הרי שהביטול הוא בלב, בעוד שההפרה אינה אלא בשפתיו. ולדעת הראב"ד אין שום הבדל בין ביטול להפרה, ואין שום דרך לכוף את האשה, אלא מיפר את הנדר דרך ביטול והפרה שהם אחד. וכשאמרו: "אומר לה טלי ואכלי ... והנדר בטל מאליו" אין זה אלא כשהוא מפר בשבת, שלא יפר לה כדרך שהוא מפר לה בחול, אלא משנה בלשונו ומבטלו בליבו דרך הפרה, ולמעשה אין שום הבדל בין ביטול להפרה, כי שניהם אחד הוא. ובפירוש אמרו "חומר בנשים מבעבדים שהוא כופה את עבדו ואינו כופה את אשתו" להפר נזירותה. אולם המעיין בדברי רבינו, יראה שלא נתכוון לומר לכופה ממש לאכול, שהרי בפירוש כתב: "וכופה אותה לעשות בין עשתה בין לא עשתה בטל הנדר" הרי שאין כפייה זו אלא בדיבור. כי עצם מעשה הכפייה המתבטא בהנחת אוכל לפניה או באמירתו: טלי ואכלי, הרי זה מגלה את רצונו בהפרת הנדר, ואין לך הפרה מפורשת יותר מזו.

ח. מְפֵרִין נְדָרִים בְּשַׁבָּת, בֵּין לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת[23] בֵּין שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הַשַּׁבָּת[24]. וְלֹא יֹאמַר לָהּ בְּשַׁבָּת 'מוּפָר לִיךְ', כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמֵר בְּחוֹל[25], אֶלָּא מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר לָהּ: טְלִי אִכְלִי, טְלִי וּשְׁתִי[26], וְכֵיוָן שֶׁיֵּצֵא בָּזֶה.

23) כגון שנדרה מאכילה או מתכשיטין. 24) שאם לא יפר לה היום ביום שמעו שוב לא יוכל להפר לה למוצאי שבת. אבל אין נשאלים לחכם בשבת אלא אם היו הנדרים לצורך שבת. 25) כי צריך לשנות בשבת מדרכו בחול. 26) והוא הדין אם אמר לה לשון זה בחול, שהנדר בטל, כי אחרת, לא הייתה מועילה אמירתו אפילו בשבת, אלא שבחול הוא רגיל לומר: מופר לך, ובשבת משנה.

ט. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ אוֹ לְבִתּוֹ: כָּל הַנְּדָרִים שֶׁתִּדְּרִי מִכָּאן[27] וְעַד שֶׁאָבוֹא מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי הֲרֵי הֵן קַיָּמִין אוֹ הֲרֵי הֵן מוּפָרִין - לֹא אָמַר כְּלוּם[28]. עָשָׂה שָׁלִיחַ לְהָפֵר לָהּ[29] אוֹ לְקַיֵּם לָהּ - אֵינוֹ כְּלוּם; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ[30]. וְכֵן הָאָב - בְּעַצְמוֹ וְלֹא בְּשְׁלוּחוֹ[31].

27) מאותה שעה שאצא מכאן. 28) כי נדרים שעדיין לא באו לעולם, אינו יכול לקיימם, שהרי קיומו הוא בטעות, כי אולי יהיו לה נדרים כאלה, שלא ירצה בקיומם. והוא הדין שאין בידו להפרם (ואין אומרים קל וחומר: אם הפר נדרים שבאו לכלל איסור, שכבר חלו, לא יפר נדרים שלא באו לכלל איסור). שנאמר "אישה יקימנו ואישה יפרנו" - את

שבא לכלל היקם בא לכלל היפר, לא בא לכלל היקם (שלא חל עדיין) לא בא לכלל היפר. 29) נדרים שכבר נדרה, ואמר לו: "אם תראה שלא כראוי לי נדרה, הפר לה". 30) אף על פי שבכל התורה, שלוחו של אדם כמותו, כאן גילה הכתוב באמרו פעם שנית "ואישה יפרנו", שדווקא הבעל ולא השליח. 31) "כי הניא אביה אותה" אביה ולא השליח.

י. אָסְרָה עַצְמָהּ בִּתְאֵנִים וַעֲנָבִים, בֵּין בְּנֶדֶר בֵּין בִּשְׁבוּעָה, בֵּין שֶׁאָסְרָה עַצְמָהּ בְּכָל הַמִּין בֵּין שֶׁאָמְרָה תְּאֵנִים וַעֲנָבִים אֵלּוּ, וְקִיֵּם לַתְּאֵנִים וְהֵפֵר לָעֲנָבִים, אוֹ שֶׁקִּיֵּם לָעֲנָבִים וְהֵפֵר לַתְּאֵנִים - מַה שֶּׁקִּיֵּם קַיָּם, וּמַה שֶּׁהֵפֵר מוּפָר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאֵין אוֹמְרִין בַּהֲפָרָה: נֶדֶר שֶׁהוּפַר מִקְצָתוֹ - הוּפַר כֻּלּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִין בְּהַתָּרָה[32].

32) כי כשהחכם מתיר הנדר, נעשה הנדר טעות מעיקרו, והואיל והותר מקצתו, הותר ממילא כולו, שלא היה בדעתו אלא שיהא הנדר כולו קיים, אבל הפרת הבעל אינה אלא מכאן ולהבא, מה שהופר - הופר, והשאר עומד באיסורו.

יא. מִי שֶׁנָּדְרָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמַע וְהִתְפִּיס עַצְמוֹ[33] בְּנִדְרָהּ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר, שֶׁהֲרֵי קִיֵּם לָהּ[34]. נָדַר הוּא וְהִתְפִּיסָה עַצְמָהּ בְּנִדְרוֹ[35] - מֵפֵר אֶת שֶׁלָּהּ[36], וְשֶׁלּוֹ קַיָּם[37].

33) שאמר: גם אני כמותך. 34) גילה רצונו שמסכים לנדרה ואין זה גרוע מקיום בליבו שנקרא קיום. 35) שאמרה בתוך כדי דיבור לנדרו: "ואני". 36) שהרי לא גילה דעתו שרוצה לקיים נדרה. 37) שאין נדרו תלוי בנדרה.

יב. כֵּיצַד? שָׁמַע אִשְׁתּוֹ אוֹ בִּתּוֹ אוֹמְרִין 'הֲרֵינִי נְזִירָה', וְאָמַר 'וַאֲנִי'[38] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר, וּשְׁנֵיהֶם נְזִירִים. אָמַר הוּא 'הֲרֵינִי נָזִיר', וְשָׁמְעָה הִיא וְאָמְרָה 'וַאֲנִי' - מֵפֵר לָהּ[39], וְשֶׁלּוֹ קַיָּם[40]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

38) כיוון שאמר: "ואני" הרי זה כקיום, ובכל זאת אם ישאל לחכם על הקמתו, חוזר ומפר לה. 39) שנאמר "לנדור נדר נזיר להזיר לה' - מקיש נזירות לנדרים, מה נדרים האב מפר נדרי בתו ובעל מפר נדרי אשתו, אף נזירות האב מפר נזירות בתו ובעל מפר נזירות אשתו. 40) עד שישאל לחכם ויתירנו.

יג. נָדַר לְעַצְמוֹ, וְהִדִּירָהּ כְּמוֹתוֹ[41], וְגָמַר בְּלִבּוֹ[42] לְהַדִּירָהּ, וְאָמְרָה אָמֵן[43] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[44]. וְאִם נָדַר, וְהִדִּירָהּ דֶּרֶךְ שְׁאֵלָה לֵידַע מַה בְּלִבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: הֲתִרְצִי בְּנֶדֶר זֶה לִהְיוֹת כְּמוֹתִי אוֹ לֹא? וְאָמְרָה אָמֵן - הֲרֵי זֶה מֵפֵר לָהּ[45].

41) שאמר: הריני נזיר ואת כמוני. 42) על דרך הוודאות וההחלט. 43) בזה הביעה הסכמתה לקבלת הנדר. אבל אם לא אמרה אמן אינו יכול להדירה בעל כורחה. 44) מפני שתלה נדרו בנדרה, ואם יפר חלק האשה גם חלקו יופר, ונמצא עובר על "לא יחל דברו". 45) כאן לא תלה נדרו בנדרה ואפילו יופר נדרה לא תבטל נדרו. ולא עבר על "לא יחל דברו".

יד. כֵּיצַד? אָמַר לָהּ: הֲרֵינִי נָזִיר וָאַתְּ, כְּלוֹמַר, וְאַתְּ נְזִירָה כְּמוֹתִי, וְאָמְרָה אָמֵן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[46]. אָמַר לָהּ: הֲרֵינִי נָזִיר, וּמַה תֹּאמְרִי, הַאַתְּ נְזִירָה כְּמוֹתִי? וְאָמְרָה אָמֵן - הֲרֵי זֶה יָפֵר[47]. וְאִם הֵפֵר לָהּ[48] - שֶׁלּוֹ בָּטֵל; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁתָּלָה נִדְרוֹ בְּנִדְרָהּ. אָמְרָה לוֹ: הֲרֵינִי נְזִירָה וָאַתָּה, וְאָמַר אָמֵן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[49]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

46) שאם יפר את נדרה נמצא גם חלקו בטל "ואינו רשאי לגרום דבר להיות נדרו מבוטל". 47) שלא תלה נדרו בנדרה, שאפילו לא תקבל נזירות יישאר הוא נזיר על כל פנים. 48) דבר זה חוזר אל דברי תחילת ההלכה שאמר: הריני נזיר ואת נזירה כמותי, שלפיכך לא יפר, מפני שאם יפר יהיה גם חלקו בטל, שהרי תלה נדרו בנדרה, ואם נדרה בטל הרי בהכרח גם נדרו בטל הואיל ושניהם תלויים זה בזה, אמנם לכתחילה אסור לו להפר חלקה ולגרום לעצמו לעבור על "לא יחל דברו", אבל אם עבר והפר הרי ממילא חלקו מופר. 49) שהרי קיים לה.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁנָּדְרָה, וְשָׁמַע אַחֵר וְהִתְפִּיס עַצְמוֹ בְּנִדְרָהּ[50] וְאָמַר 'וַאֲנִי', וְשָׁמַע אָבִיהָ אוֹ בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ - שֶׁלָּהּ מוּפָר, וְזֶה שֶׁהִתְפִּיס עַצְמוֹ חַיָּב[51].

50) בתוך כדי דיבורה. 51) בנזירות, שם כא: בעייא שנפשטה, שאין הבעל עוקר את הנדר מעיקרו אלא מכאן ולהבא, ולפיכך זה שהתפיס עצמו בנדרה בחיובו עומד. אבל החכם כשמתיר הנדר עוקרו מעיקרו וכשהותר הראשון הותרו ממילא כל הנתפסים בו.

טז. הָאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ בַּעַל וְאֵינָהּ בִּרְשׁוּת אָב, וְאָמְרָה: הֲרֵי הַבָּשָׂר אָסוּר עָלַי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְנִשֵּׂאת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁחָל הַנֶּדֶר הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַבַּעַל - אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר; שֶׁבִּשְׁעַת הַנֶּדֶר לֹא הָיְתָה בִּרְשׁוּתוֹ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְנֶדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְגוֹמֵר[52]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְאֹרֶסֶת לוֹ בִּשְׁעַת הַנֶּדֶר[53]; שֶׁאֵין הַבַּעַל מֵפֵר בַּקּוֹדְמִין[54], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

52) כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה, שאם לא נישאת אחרי כן אין צורך לומר: "יקום עליה", כי מי יפר לה, אלא וודאי כשנשאת לאחר שנדרה הכתוב מדבר. 53) שאין הבעל מיפר לבדו עד שתיכנס לרשותו. 54) מה שנדרה קודם נישואיה.

יז. נָדְרָה תַּחַת בַּעְלָהּ שֶׁיִּהְיֶה הַבָּשָׂר אָסוּר עָלֶיהָ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ שֶׁתִּהְיֶה נְזִירָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהֵפֵר לָהּ בַּעְלָהּ, וָמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיָה לַנֶּדֶר לָחוּל הֲרֵי הִיא

גְּרוּשָׁה אוֹ אַלְמָנָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁכְּבָר הֵפֵר לָהּ נֶדֶר זֶה[55].

55) שהכל הולך אחרי שעת אמירת הנדר ולא אחר שעת תחולתו.

יח. אַלְמָנָה אוֹ גְּרוּשָׁה שֶׁאָמְרָה: הֲרֵינִי אֲסוּרָה בְּיַיִן כְּשֶׁאֶנָּשֵׂא[56], וְנִשֵּׂאת - אֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְהָפֵר[57]. אָמְרָה וְהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ: הֲרֵינִי אֲסוּרָה בְּבָשָׂר כְּשֶׁאֶתְגָּרֵשׁ[58] - הֲרֵי הַבַּעַל מֵפֵר, וּכְשֶׁתִּתְגָּרֵשׁ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת[59].

56) אעפ"י שאי אפשר שיחול הנדר אלא בשעת נישואיה, ואז הרי בעלה יוכל להפר לה. 57) שאפילו במקרה זה אנו הולכים אחרי שעת ביטוי הנדר וקבלתו ואז הייתה אלמנה. 58) אף על פי שאי אפשר לנדר לחול אלא בשעה שתתגרש, ואז הרי היא פנוייה. 59) כדעת רבי עקיבא שהולכים אחרי שעת האמירה בין להקל ובין להחמיר.

יט. הַמְקַיֵּם בְּלִבּוֹ[60] - הֲרֵי זֶה קַיָּם[61]. וְהַמֵּפֵר בְּלִבּוֹ - אֵינוֹ מוּפָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[62]. לְפִיכָךְ, אִם הֵפֵר בְּלִבּוֹ - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְקַיֵּם; וְאִם קִיֵּם בְּלִבּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וּלְהָפֵר[63], אֶלָּא אִם חָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר; כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כֹּחַ דְּבָרִים שֶׁבְּלִבּוֹ גָּדוֹל מִכֹּחַ הַמּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו[64].

60) שלא הוציאו בשפתיו. 61) וזה נלמד משתיקה ביום שמעו, שהיא מקיימת הנדר. הואיל ועבר היום ולא הפר, גילה דעתו שהוא רוצה בקיום הנדר, הרי שאנו הולכים בזה אחר דעתו, מעתה, אם קיים בליבו, הרי גילה דעתו במפורש, שרוצה לקיימו, ואין זה גרוע מעבר יום השמיעה, שאינו יכול להפר. 62) שצריך להוציא בשפתיו, שהדיבור יוציאו מידי שתיקתו, שאם לא כן שתיקתו מקיימתו. 63) הרי הוא כאילו קיימו בשפתיו, שאינו חוזר ומפר, אם לא שישאל על הקמתו. 64) שאפילו קיים בשפתיו וחזר בו תוך כדי דיבורו והפר הרי זה מופר, שהרי זה כטועה.

כ. הַמְקַיֵּם נִדְרֵי בִתּוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ וְנִחַם[65] - הֲרֵי זֶה נִשְׁאָל לְחָכָם וּמַתִּיר לוֹ הֲקָמָתוֹ, וְחוֹזֵר וּמֵפֵר לָהּ בּוֹ בַּיּוֹם[66]. אֲבָל אִם הֵפֵר לָהּ וְנִחַם, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁאֵל לְחָכָם כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר וִיקַיֵּם.

65) ומתחרט על הקמתו. 66) ביום שאלתו, שהוא אצלו כיום השמיעה.

כא. נַעֲרָה מְאֹרָסָה שֶׁנִּדְּרָה וְקִיֵּם לָהּ אָבִיהָ לְבַדּוֹ אוֹ בַּעְלָהּ לְבַדּוֹ וְהֵפֵר לָהּ הָאַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַל לְחָכָם וְהִתִּיר לוֹ הֲקָמָתוֹ - אֵינוֹ חוֹזֵר[67] וּמֵפֵר לָהּ עִם הָאַחֵר שֶׁכְּבָר הֵפֵר לָהּ[68]; שֶׁאֵין לָהֶם לְהָפֵר אֶלָּא שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד[69].

67) המקיים. 68) ואפילו אם יפר הראשון עמו פעם שנית אינו מועיל. 69) שלא יפסיק בין אחד לחברו דבר המעכב את ההפרה כגון הקמתו של זה, שקודם שנשאל לא היה ראוי להפר.

כב. אָמַר לְבִתּוֹ אוֹ לְאִשְׁתּוֹ: קַיָּם לִיךְ, קַיָּם לִיךְ, וְנִשְׁאַל עַל הֲקָמָה הָרִאשׁוֹנָה - הֲרֵי הַשְּׁנִיָּה חָלָה עָלָיו[70]. אָמַר לָהּ: קַיָּם לִיךְ וּמוּפָר לִיךְ, וְלֹא תָּחוּל הֲקָמָה אֶלָּא אִם כֵּן חָלָה הַפָּרָה - הֲרֵי זֶה מוּפָר; שֶׁאֵין הַהֲקָמָה מוֹעִיל אַחַר הַהַפָּרָה[71]. אָמַר לָהּ 'קַיָּם וּמוּפָר לִיךְ' בְּבַת אַחַת[72] - הֲרֵי זֶה קַיָּם[73]. אָמַר לָהּ: קַיָּם לִיךְ הַיּוֹם[74] - הֲרֵי זֶה קַיָּם לְעוֹלָם[75]. אָמַר לָהּ: מוּפָר לִיךְ לְמָחָר - אֵינוֹ מוּפָר; שֶׁהֲרֵי קִיְּמוֹ הַיּוֹם, וּלְמָחָר אֵינוֹ יָכוֹל לְהָפֵר[76]. אָמַר לָהּ: קַיָּם לִיךְ שָׁעָה אַחַת, וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא הֵפֵר - הֲרֵי זֶה קַיָּם; וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָמַר לָהּ: הֲרֵי מוּפָר לִיךְ לְאַחַר שָׁעָה, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹצִיא הַפָּרָה מִפִּיו. אָמַר לָהּ: קַיָּם לִיכִי שָׁעָה אַחַת, וּכְשֶׁעָבְרָה הַשָּׁעָה אָמַר לָהּ: מוּפָר לִיךְ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[77]; וּלְפִיכָךְ אֲסוּרָה בְּנִדְרָהּ, וְאִם עָבְרָה עַל נִדְרָהּ - אֵינָהּ לוֹקָה[78].

70) אף על פי שבשעה שקיים לה שנית לא היה לה מקום לחול, שהרי מקויים ועומד הוא מהקמתו הראשונה, בכל זאת תלוייה ועומדת, וכשמוצאת מקום לחול (כשנשאל על הראשונה) היא חלה. 71) נמצא שבזה גילה דעתו שרוצה יותר בהפרה מבהקמה. 72) הוא הדין אפילו אם לא אמר: "בבת אחת" אלא: "קיים ומופר ליך" כל שלא הפסיק בתיבת: ליך, בין הקמה להפרה, הרי זה כבבת אחת. 73) על פי הכלל: "כל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו". וכיוון שאם אמר: קיים ליך וחזר ואמר: מופר ליך, אין ההפרה חלה, הוא הדין כשאמר קיים ומופר ליך כאחד אין ההפרה חלה, ואפילו אם תרצה לומר ששתיהן אינן חלות, ממילא נשאר הנדר קיים, ששתיקתו מקיימתו (כסף משנה). והוסיף ה"אור שמח" להסביר, כיוון שלא אמר כלום, נמצאת שנשארה רק מחשבתו, והלכה היא: קיים בליבו - הרי זה קיום, הפר בליבו - אין זה מופר, וכשיש התנגשות במחשבה בין הקמה להפרה, הרי זה "כבת אחת". 74) אף על פי שיש לדקדק מדבריו: היום יהיה קיים, ולמחר יהיה מופר, ותתחיל ההפרה מהיום. 75) שסוף־סוף לא הוציא ההפרה בשפתיו, ונשאר מקויים. 76) בזה שאמר: מופר ליך למחר, גילה דעתו, שקיימו להיום, וקיום במחשבה הרי הוא קיום, ומחר אינו זמן הפרה. 77) אם קיום לשעה הוא קיום לעולם, או אולי, מכיוון שכל היום ראוי להקמה ולהפרה, כל היום ברשותו הוא לקיים ולהפר. ולא אמרו: "קיים אינו יכול להפר" אלא כשקיים סתם, אבל לא כשפירש ואמר: "קיים ליך שעה אחת". 78) משום: לא יחל דברו, שאין לוקין על הספק.

כג. מִי שֶׁנָּדַר נְדָרִים כְּדֵי לְכוֹנֵן[79] דֵּעוֹתָיו וּלְתַקֵּן מַעֲשָׂיו - הֲרֵי זֶה זָרִיז וּמְשֻׁבָּח. כֵּיצַד? כְּגוֹן מִי שֶׁהָיָה זוֹלֵל, וְאָסַר עָלָיו הַבָּשָׂר שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם; אוֹ מִי שֶׁהָיָה שׁוֹגֶה[80] בְּיַיִן, וְאָסַר הַיַּיִן עַל עַצְמוֹ זְמַן מְרֻבֶּה[81], אוֹ אָסַר הַשִּׂכְרוּת לְעוֹלָם[82]; וְכֵן מִי שֶׁהָיָה

רוֹדֵף שַׁלְמוֹנִים[83] וְנִבְהָל לַהוֹן[84], וְאָסַר עַל עַצְמוֹ הַמַּתָּנוֹת אוֹ הֲנָיַת אַנְשֵׁי מְדִינָה זוֹ[85]; וְכֵן מִי שֶׁהָיָה מִתְגָּאֶה בְּיָפְיוֹ, וְנָדַר בְּנָזִיר[86]; וְכֵיוֹצֵא בִּנְדָרִים אֵלּוּ[87] - כֻּלָּן דֶּרֶךְ עֲבוֹדָה לַשֵּׁם הֵם. וּבִנְדָרִים אֵלּוּ וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן אָמְרוּ חֲכָמִים: נְדָרִים - סְיָג[88] לַפְּרִישׁוּת[89].

נקודות משיחות קודש

"מי שנדר נדרים כדי לכונן דעותיו ולתקן מעשיו, הרי זה זריז ומשובח ... כו'".

ובשני מקומות אחרים מצינו התייחסות שונה של הרמב"ם לעניין הנדרים: בהלכה שלאח"ז כתב: "... לא ירבה אדם בנדרי איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהן בלא נדר", ובהל' דעות כתב: "ציוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד ... אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה שאתה אוסר עליך דברים אחרים". אלה שלושת הלשונות - שלושה דרכים בעבודת ה' הם. א. פרישות מדברים המותרים על־ידי נדר. ב. פרישות בלא נדר. ג. לא לפרוש מדברים המותרים. ושלושתם עוסקים בדרגות שונות שבעבודת ה'.

המצוי בדרגה נמוכה שנמשך אחרי מותרות יורד למטה יותר על־ידם וזקוק לנדר כדי לפרוש מדברים אלו, וממילא עבודת ה' שלו היא על־ידי נדר. למעלה ממנו, ישנו אדם שאינו נמשך אחרי מותרות וממילא אינו זקוק לנדר, אבל מאחר שעדיין לא הגיע לדרגה הנעלית בעבודת ה', הרי הוא מפריש את עצמו מדברים המותרים, ולכן הזכירו הרמב"ם בהלכה נפרדת בפני עצמה. אבל למעלה מזה ישנה דרגה נעלית בעבודת ה' שאינו חושש עוד שהדבר המותר יגרום אצלו ירידה, ותפקידו לברר ולזכך גם את הדברים המותרים, שהרי אין חשש שיפילוהו, ועליו אמרו "לא דייך מה שאסרה תורה כו'".

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן ט')

79) להכשיר מידותיו ולבססן. וגירסת ה"כסף משנה": לכוון דעותיו. 80) להוט ונמשך אחריו עד כדי שכחת עצמו. 81) פרט לשבתות וימים טובים. שהוא מצווה לקדש ולהבדיל על היין מדברי סופרים. 82) כי שלושה הקב"ה אוהבם: "מי שאינו כועס, ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מידותיו". 83) תשלומים בלתי כשרים, כגון שוחד. 84) אץ להעשיר. 85) כדי שלא להיכשל בשוחד. 86) להיות נזיר, כמו שאמר שמעון הצדיק "מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד, פעם אחת בא אדם מן הדרום, וראיתיו, שהוא יפה עיניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית את שערך הנאה, אמר לי: רועה הייתי לאבא בעירי הלכתי למלאות מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז עלי יצרי וביקש לטרדני מן העולם (להביאני לידי מעשים לא טובים) אמרתי לו: רשע! למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך במי שעתיד להיות רימה ותולעה, העבודה (בשבועה) שאגלחך לשמים ... אמרתי לו: בני, כמוך ירבו נוזרי נזירות בישראל, עליך הכתוב אומר: איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה'.. 87) כגון שירא שלא יתקפו יצרו ויתרשל בקיום מצוות עשה. 88) גדר וחיזוק. 89) "רצונו לומר, השמירה מהטומאות, כמו שאמרו במסכת חגיגה בגדי עם הארץ מדרס לפרושים" וכתב רבינו במורה נבוכים חלק ג, סוף פרק מ"ח "... כל זה להרגיל לקנות מידת ההסתפקות. ולחסום תאוות המאכל והמשתה ... ומפני שהנשים ממהרות לכעוס לקלות הפעלותן וחולשת נפשן, אילו היה עניין שבעותיהן ברשותן היה בזה צער גדול בבית ומחלוקת ... בהיות זה המין מן המזון מותר לאיש ואסור לאשה וזה אסור על הבת ומותר לאם, ומפני זה סמך העניין לבעל הבית בכל מה שיש בו נזק או תועלת (שיוכל להפר להם), הלא תראה שמי שהיא ברשות עצמה ... דינה כדין האנשים..

כד. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן עֲבוֹדָה (לַשֵּׁם) - לֹא יַרְבֶּה אָדָם בִּנְדָרֵי אִסּוּר וְלֹא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בָּהֶם[90], אֶלָּא יִפְרֹשׁ מִדְּבָרִים שֶׁרָאוּי לִפְרֹשׁ מֵהֶן בְּלֹא נֶדֶר.

90) שמא ייכשל ולא יוכל לעמוד בהם. וכן אמרו "לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות".

כה. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַנּוֹדֵר - כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה[91]. וְאִם עָבַר וְנָדַר - מִצְוָה לְהִשָּׁאֵל[92] עַל נִדְרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מִכְשׁוֹל לְפָנָיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּנִדְרֵי אִסָּר[93]; אֲבָל נִדְרֵי הֶקְדֵּשׁ[94] - מִצְוָה לְקַיְּמָן, וְלֹא יִשָּׁאֵל עֲלֵיהֶן אֶלָּא מִדַּחַק[95]; שֶׁנֶּאֱמַר: נִדְרַי לַה' אֲשַׁלֵּם[96].

נקודות משיחות קודש

מהלכות אלו אפשר ללמוד הוראה בעבודת ה'.

בנדרים מתבטא כוחו הגדול של יהודי לפעול קדושה, חיבור והתקשרות עם הקב"ה בדברי החולין, בדומה לקדושת קרבן.

וההוראה מזה: לפעמים קורה שיהודי מתיירא מהתחייבות ללמוד תורה ולקיים מצוות, וחושש שאין לו כח לזה או שחסר לו ממון לכך וכו'.

על כך באה ההוראה מעניין הנדרים והנזירות שעל־ידי דיבור בלבד יכול יהודי לפעול קדושה בענייני חולין. ועד"ז בנזירות כשיהודי לוקח על עצמו התחייבות ומקיים אותה לכבודו של הקב"ה, אפילו כשמדובר בעניין קל ופשוט כמו שלא לגלח שערות ראשו, אומר הקב"ה שכיון שכוונתו לשם שמים, הרי שמתווספת אצלו קדושה מיוחדת על־ידי־זה. ובדרך ממילא יש בזה תועלת לאדם עצמו, כי הזכות לגרום נחת רוח לקב"ה ולעשות רצונו, הוא הכבוד הכי גדול לאדם.

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן י"ב)

91) בשעת איסור הבמות, שאף על פי שציוותה להקריב קרבנות בפנים (במקדש) הזהירתו שלא יוסיף לבנות במה ולהקריב בחוץ. וגם הנודר רוצה לאסור על עצמו דברים אסורים נוסף על מה שאסרתו תורה. ומשום שהנודר רגיל להתפיס בקרבן, אומרים לו שאין קרבנו רצוי והריהו כבונה במה ומקריב בחוץ. וכן אמרו בירושלמי: "לא דייך מה שאסרה לך התורה אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים". 92) על ידי חכם שיתירו. 93) שאוסר על עצמו דברים המותרים. 94) שנודר לטובת ההקדש או לצדקה, ובמדרש בראשית רבה פרשה ע אמרו: וידר יעקב נדר לאמור - לאמור לדורות, שיהיו נודרים בעת צרתם. 95) בקושי, כשרואה שאינו יכול לקיימם. 96) ובשולחן ערוך יורה דעה סימן רג, סעיף ד פסק: "צריך להיזהר שלא ידור שום דבר ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא אם ישנו בידו, יתן מיד, ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו, ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר: "בלא נדר".

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת נְדָרִים בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום חמישי י"ט אלול ה'תשע"ח

הִלְכוֹת נְזִירוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן עֶשֶׂר מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁמֹנֶה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: א) שֶׁיְּגַדֵּל הַנָּזִיר פֶּרַע. ב) שֶׁלֹּא יְגַלַּח שְׂעָרוֹ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ. ג) שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יַיִן וְלֹא תַּעֲרֹבֶת יַיִן וַאֲפִלּוּ חֹמֶץ שֶׁלָּהֶם. ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל עֲנָבִים לַחִים. ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל צִמּוּקִים. ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל חַרְצַנִּים. ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל זַגִּין. ח) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְאֹהֶל הַמֵּת. ט) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא לַמֵּתִים. י) שֶׁיְּגַלַּח עַל הַקָּרְבָּנוֹת כְּשֶׁיַּשְׁלִים נְזִירוּתוֹ אוֹ כְּשֶׁיִּטַּמֵּא. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) דברים האסורים על הנזיר ועונש העובר עליהם, ידות נזירות וכינויי נזירות כיצד, המתנה על מה שכתוב בתורה בקבלת הנזירות, דין האומר הרי ידי נזירה או ראשי נזיר.

1 **א. הַנְּזִירוּת הוּא נֶדֶר מִכְּלַל נְדָרֵי אִסָּר[2], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי**
2 **יִדֹּר[3] נֶדֶר נָזִיר וְגוֹמֵר. וּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁיְּגַדֵּל שֵׂעָר**
3 **רֹאשׁוֹ[4], שֶׁנֶּאֱמַר: גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ. וְאִם גִּלַּח**
4 **בִּימֵי נִזְרוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[5], שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעַר לֹא**
5 **יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ. וְכֵן אָסוּר לְהִטַּמֵּא לְמֵתִים[6] אוֹ לֶאֱכֹל**
6 **דְּבָרִים שֶׁאֲסָרָן הַכָּתוּב עָלָיו מִגֶּפֶן הַיַּיִן[7] כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ.**

2) שאוסר על עצמו בדרך נדר דבר המותר, בניגוד לאומר: הרי עלי להביא קרבן, שאף הוא נקרא נדר, אבל לא "נדר איסור" אלא "נדר הקדש", כלשון רבינו לעיל הל' נדרים פ"א, ה"א-ב. ואע"פ שגם הנזיר מביא קרבנות במלאת ימי נזרו, עיקר הנזירות הוא נדר איסור, כמבואר בסמוך. 3) בכ"י התימנים: כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה', כנוסח הכתוב בתורה. 4) כל ימי נזרו. 5) ראה לקמן פ"ה, הי"א דיני איסור גילוחו. 6) לנגוע במת, או להכנס לאהל שהמת בו, ראה לקמן פ"ז דיני טומאת נזיר. 7) (שם, ד) והם מבוארים לקמן פ"ה, ה"א-י. והקדים רבינו מצות גידול שער נזיר וגילוחו, למצוות הטומאה והיוצא מן הגפן, בעוד שבתורה נכתבו תחילה דיני אכילת מיני הגפן, - מפני שבגילוח שיער נזיר יש מצות-עשה ולא-תעשה, בעוד שבאכילת מיני הגפן אין אלא מצות לא-תעשה בלבד, ובכל זאת, הקדים הכתוב איסור שתיית היין, כדי להסמיך פרשת נזיר לפרשת סוטה שלמעלה ממנה, כמאמרם ז"ל (סוטה ב.) "כל הרואה סוטה בקלקולה, יזיר עצמו מן היין" (ע"פ הרדב"ז).

7 **ב. עָבַר וְגִלַּח אוֹ נִטְמָא אוֹ אָכַל מִגֶּפֶן הַיַּיִן - הֲרֵי**
8 **זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם[8]: אַחַת - מִשּׁוּם לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ,**
9 **שֶׁכּוֹלֵל כָּל הַנְּדָרִים[9]; וְאַחַת - מִשּׁוּם דָּבָר שֶׁעָבַר**
10 **עָלָיו מִדְּבָרִים שֶׁאֲסוּרִין אִסּוּר מְיֻחָד עַל הַנָּזִיר[10].**

8) שתי פעמים, שבכל אחת מהן שלשים ותשע מלקות. 9) ראה לעיל הל' נדרים פ"א, ה"ה. 10) שכל העובר עבירה שיש בה לאוין חלוקים, לוקה כמנין הלאוין שבה. ומובן, שאם גילח, ונטמא ושתה יין - לוקה ארבע (רדב"ז).

11 **ג. נָדַר בְּנָזִיר וְקִיֵּם נִדְרוֹ כְּמִצְוָתוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה**
12 **שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה: הָאַחַת - כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה,**
13 **וַהֲרֵי עָשָׂה; וְהַשְּׁנִיָּה - גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ, וַהֲרֵי**
14 **גִּדֵּל; וְהַשְּׁלִישִׁית - תִּגְלַחְתּוֹ עִם הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו[11],**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹמֵר[12].**

11) במלאת ימי נזרו, ככתוב (במדבר ו, יג), והן תלויות זו בזו, כמבואר לקמן פ"ח, ה"א-ד. וכתב רבינו במורה-נבוכים ח"ג, פמ"ח: "וטעם הנזירות מבואר מאד, והוא הפרישות מן היין, אשר הפסיד מן הראשונים והאחרונים, רבים ועצומים כל הרוגיו, ו"גם אלה ביין שגו" (לשון הכתוב ישעיה כח, ז)... כי הנשמר ממנו נקרא קדוש, והושם במדריגת כהן גדול בקדושה, עד שלא יטמא אפילו לאביו ולאמו כמוהו, זאת הגדולה מפני שפירש מן היין". והשווה לקמן פ"י, הי"ד: "ושקלו הכתוב כנביא, שנאמר (עמוס ב, יא) ואקים מבניכם לנביאים, ומבחוריכם לנזירים". וכתב ה"אבן עזרא" (במדבר ו, ז) "ויש אומרים כי מלת נזיר מגזרת נזר (= כתר), והעד: "כי נזר אלקיו על ראשו". ודע, כי כל בני האדם עבדי תאות העולם, והמלך באמת, שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו, כל מי שהוא חפשי מן התאוות". 12) ראה לקמן פ"ח, ה"ג: "ואינו מגלח עד שיהיה פתח העזרה פתוח, שנאמר: פתח אהל מועד, לא שיגלח כנגד הפתח, שזה בזיון מקדש הוא".

16 **ד. הָאוֹמֵר: לֹא אִפְּטֵר[13] מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁאֶהְיֶה נָזִיר**
17 **- הֲרֵי זֶה נָזִיר[14] מִיָּד, שֶׁמָּא יָמוּת עַתָּה[15]. וְאִם אַחַר**
18 **נְזִירוּתוֹ[16] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּכָל תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ[17]. וְאֵין**
19 **לוֹקִין עַל לָאו זֶה[18].**

13) לא אצא. 14) חייב לקבל עליו נזירות (רא"ש לנדרים ג:). וכן לשון רבינו לקמן הל' ערכין פ"ו, הל"ג: "ואע"פ שעדיין לא נדר בנזיר, הואיל ואמר: שידור בנזיר, חייב להנזר". 15) ונמצא שלא קיים את נדרו, והשווה הל'

תרומות פ"ט ה"א, ולקמן פ"ד ה"י. 16) קבלת נזירותו. 17) נדרים ג: 18) שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה (הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב) ואיחור נזירותו אין בו מעשה. והוא־הדין אם קבע זמן לנזירותו ואיחר, ולא קיבל עליו נזירותו, אינו לוקה, כנ"ל (רדב"ז).

ה. אֵין אוֹמְרִין בִּנְזִירוּת: עַד שֶׁיּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו דָּבָר שֶׁמִּשְׁמָעוֹ אֵצֶל כָּל הָעָם כָּעִנְיָן שֶׁבְּלִבּוֹ; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ[19] וְהוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו דְּבָרִים שֶׁעִנְיָנָם[20] שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עִנְיָנוֹת רְחוֹקוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּמִשְׁמָעָן לְשׁוֹן נְזִירוּת - הֲרֵי הוּא נָזִיר[21].

19) לקבל עליו נזירות. 20) תכנם ומובנם. 21) נזיר ב: שמחשבת לבו מגלה (=משלימה) את משמעות דיבורו (תוספות שם).

ו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה נָזִיר עוֹבֵר לְפָנָיו וְאָמַר: אֶהְיֶה - הֲרֵי זֶה נָזִיר, הוֹאִיל וּבְלִבּוֹ הָיָה שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ זֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ וְאָמַר אֶהְיֶה כְּמוֹ[22] זֶה. וְכֵן אִם אָחַז בִּשְׂעָרוֹ וְאָמַר: אֶהְיֶה נָאֶה[23], אוֹ אֶהֱא מְכַלְכָּל[24], אוֹ אֶהֱא מְסַלְסֵל; אוֹ שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי מְסַלְסֵל, אוֹ הֲרֵינִי מְכַלְכֵּל[25], אוֹ הֲרֵי עָלַי לְשַׁלֵּחַ פֶּרַע[26] - הֲרֵי זֶה נָזִיר[27]. וְהוּא שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לְהַזִּיר[28].

22) נזיר שם. והשווה לקמן פ"ב, ה"ד. 23) ובכת"י התימנים: אהא נאוה. כלומר, אהיה נאה במצוה התלויה בשיער, כגון נזירות (תוספות שם). וכאן אפילו לא עבר נזיר לפניו - הרי זה נזיר (תוספות שם, דיבור־המתחיל הריני כזה). וכל אלו נקראו בגמרא שם ב. "ידות נזירות", שלא גמר דיבורו, והרי זה מועיל כאילו גמרו, כאדם האוחז בבית יד של כלי ומגביהו בכך, כאילו אחז בכלי עצמו (תוספות שם דיבור־המתחיל האומר). והשווה לעיל הל' נדרים פ"א, הכ"ג ובביאורנו. 24) מסדר שערות ראשי בצורה הראויה, ולשון משנה היא בנזיר שם, וכן בשבת עח: "כדי לעשות כלכל" (הערוך). ויש מפרשים: כלכול - לשון גידול שיער (תוספות לנדה נב:). ולדבריהם כך גירסת הגמרא בנזיר ג. "כלכול - לשון גידול שער הוא". 25) ומדובר, כשתפס שיער ראשו, אמר כך (פירוש המשנה לרבינו, נזיר שם). 26) לגדל שער, מלשון הכתוב (במדבר ו, ה) "גדל פרע שער ראשו", והנביא אומר (יחזקאל מד, כ) "ופרע לא ישלחו". 27) משנה נזיר ב. 28) נזיר ב: וכמבואר בהלכה הקודמת.

ז. אָמַר: הֲרֵי עָלַי צִפָּרִים[29], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה נָזִיר עוֹבֵר לְפָנָיו וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ לְהַזִּיר - אֵינוֹ נָזִיר[30], וַהֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁלֹּא הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו כְּלוּם[31].

29) שתי תורים או שני בני יונה, והן קרבן נזיר שנטמא, ככתוב במדבר ו, י. 30) משנה נזיר ב. וכדעת חכמים. 31) כי שמא נתכוין להביא ציפרים, כקרבן נדבה, וספק נזירות להקל (נזר ג:). וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "ואמנם חייב להביא שתי תורים בלבד, ויקריב אותן נדבה".

ח. כָּל כִּנּוּיֵי[32] נְזִירוּת - כִּנְזִירוּת. כֵּיצַד? מְקוֹמוֹת הָעִלְּגִים שֶׁמְּשַׁנִּין אֶת הַדִּבּוּר[33] וְאָמַר שָׁם: הֲרֵינִי נָזִיק, נָזִיחַ, פָּזִיחַ[34] - הֲרֵי זֶה נָזִיר[35].

32) שמות לואי. 33) "מפסידים את הלשון, ומכנים על דבר בדבר אחר" (הל' נדרים פ"א, הט"ז). 34) משנה נזיר ב. ומפרש רש"י: "לשון אומות הן, כשתמחוק רגל הקו"ף של נזיק, ודופן החי"ת של נזיח, וגגו של פ"א דפזיח, ודופן חי"ת שלו, עשיתו: נזיר. 35) ורבינו בפירוש המשנה, אומר: "שהעלגים מן האומות המשתתפין לישראל, היו משבשים לשון נזיר על צד שינוי לשונם, אח"כ נעתק זה אל ההמון ונפסד הלשון לפי דיבורם". והשווה הל' שבועות פ"ב, ה"ה והל' נדרים פ"א, הט"ז. ובביאורנו שם.

ט. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַחַרְצַנִּים[36] בִּלְבַד אוֹ מִן הַדַּגִּים[37] בִּלְבַד, אוֹ הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַתִּגְלַחַת, אוֹ הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַטֻּמְאָה[38] בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה נָזִיר גָּמוּר, וְכָל הִקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בְּלִבּוֹ לְהַזִּיר אֶלָּא מִדָּבָר זֶה בִּלְבַד. הוֹאִיל וְדָבָר שֶׁנָּזַר מִמֶּנּוּ אָסוּר עַל הַנְּזִירִים, הֲרֵי זֶה נָזִיר גָּמוּר[40].

36) הגרעינים הפנימיים מהענבים שזורעים אותם. 37) והם הקליפה החיצונה של הענבים, לשון רבינו לקמן פ"ה, ה"ב. 38) שלא להטמא למתים. 39) וחייב להתנהג בכל דיני נזירות, כאילו אמר הריני נזיר סתם (משנה נזיר ג:). 40) שנאמר (במדבר ו, ג) "מיין ושכר יזיר" - אפילו לא נדר אלא מיין בלבד, הרי זה נזיר מכולם (גמרא שם).

י. אֲבָל הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר מִן הַגְּרוֹגָרוֹת[41] אוֹ מִן הַדְּבֵלָה[42] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[43] - הֲרֵי זֶה אָסוּר בָּהֶן[44], וְאֵינוֹ נָזִיר[45].

41) תאנים מיובשות, ונזיר מותר בהן, שאינן פירות הגפן. 42) תאנים מיובשות דרוסות יחד עד שנעשו גוש אחד, ונזכרות במקרא, שמואל־א, ל, יב ועוד. 43) מפירות שאינם פרי הגפן, ומותרים לנזיר, ראה לקמן פ"ה, ה"א. 44) כאילו נדר מן הגרוגרות, שיהיו אסורים עליו כקרבן, שאף בגמר דבריו אדם נתפס. 45) שלא נדר כדרך הנוזרים, שאין נזירות מן הגרוגרות ומן הדבילה (משנה נזיר ט.). וכדעת רבי נתן שם בגמרא עמ' ב, ע"פ בית־הלל: נדור, ואינו נזיר. וגורס רבינו שם: "מתניתין כרבי נתן" (כסף־משנה).

יא. מָזְגוּ לוֹ כּוֹס שֶׁל יַיִן וְנָתְנוּ לוֹ לִשְׁתּוֹת, וְאָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר מִמֶּנּוּ[46] - הֲרֵי זֶה נָזִיר גָּמוּר[47]. וְאִם הָיָה מַר נֶפֶשׁ אוֹ כּוֹעֵס אוֹ מִתְאַבֵּל, וְהָיוּ מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיִּשְׁתֶּה כְּדֵי לְשַׁכֵּחַ עֲמָלוֹ[48], וְאָמַר: הֲרֵי זֶה נָזִיר מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּאוֹתוֹ הַכּוֹס בִּלְבַד, וְאֵינוֹ נָזִיר; שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה כּוֹס זֶה[49].

46) מן היין שבכוס. 47) וכל דקדוקי נזירות עליו (משנה נזיר יא.) ואין זה גרוע מהאומר: "הריני נזיר מהחרצנים בלבד" שהוא נזיר בכל, כמבואר לעיל ה"ט. 48) מצוקתו וחלאתו, מלשון הכתוב (משלי לא, ו־ז) "ויין למרי נפש,

ישתה וישכח רישו, ועמלו לא יזכר עוד". 49) שאסר עליו כוס זה כקרבן, ונתכוין לסלק את המפצירים בו לשתות, כי אם לא יאמר: נזיר אני, ירא הוא שיביאו לו כוס אחר. וכל הקטע הזה אין לו מקור בתלמודים.

יב. וְכֵן שִׁכּוֹר שֶׁנָּתְנוּ לוֹ כּוֹס כְּדֵי לְרַוּוֹתוֹ[50], וְאָמַר: (הֲרֵי זֶה) [הֲרֵינִי] נָזִיר מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּאוֹתוֹ הַכּוֹס בִּלְבַד, וְאֵינוֹ חַיָּב בַּנְּזִירוּת; שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא שֶׁלֹּא יְשַׁכְּרוּ אוֹתוֹ יוֹתֵר מִדַּאי[51]. וְאִם הִגִּיעַ לְשִׁכְּרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[52] - אֵין דְּבָרָיו כְּלוּם[53], וְאֵינוֹ חַיָּב עַל כָּל עֲבֵרָה שֶׁיַּעֲשֶׂה; שֶׁמִּשֶּׁהִגִּיעַ לְשִׁכְּרוּתוֹ שֶׁל לוֹט אֵינוֹ בֶּן חִיּוּב[54].

נקודות משיחות קודש

"שיכור שנתנו לו כוס כדי להרוותו ... הרי זה אסור באותו הכוס בלבד... ואם הגיע לשכרותו של לוט... אינו בר חיוב".

ויש לדייק בלשון "אינו בר חיוב" הנוגע גם לשיכור האסור לבא למקדש, והגם ששם הטעם הוא שאין זה מן הכבוד שיכנס למקדש במצב של בלבול הדעת, מכל־מקום יש לדייק ש"אינו בר חיוב" הוא למעלה מהחיוב, על־דרך שמצינו בנדב ואביהוא שנכנסו שתויי יין למקדש, ומבואר בספרי חסידות שעבודתם היתה בכלות הנפש ממש, וכמרומז בעניין "שתויי יין" "המשמח אלקים ואנשים" וקאי על ספירת הבינה, ועניין "שתויי יין" הוא מצד הגילוי דספירת הבינה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, אלא שעבודה זו נאסרה כי העבודה הנדרשת היא במדידה והגבלה נשמה בגוף דווקא, כעבודתו של ר"ע ש"נכנס בשלום ויצא בשלום".

על־פי־זה יש לבאר מדוע ההגדרה של שיכור היא ש"אינו בר חיוב" שהוא למעליותא, כי עבודתו היא למעלה מהגבלה, ועל זה אין חיוב. על־דרך שמצינו בעניין תפילת ערבית רשות, שמפני גודל מעלתה אינה יכולה לבוא באופן של חיוב.

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן י"ג)

50) להשקותו לרויה, שכן דרך בני אדם להפציר בשיכור שיוסיף לשתות. 51) ואילו אמר: כוס זה עלי כקרבן, הוא מתיירא, שמא יביאו לו כוס אחר (נזיר יא.). 52) אבדה לו דעתו לגמרי, ראה בראשית יט, לג. 53) אין נדרו נדר, ואפילו באותו כוס מותר. 54) עירובין סה. והשווה הל' מכירה פכ"ט, הי"ח "הגיע לשכרותו של לוט, והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה... הרי הוא כשוטה או כקטן פחות מבן שש".

יג. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת שֶׁאֶהְיֶה שׁוֹתֶה יַיִן אוֹ מְטַמֵּא לְמֵתִים אוֹ מְגַלֵּחַ שְׂעָרִי[55] - הֲרֵי זֶה נָזִיר וְאָסוּר בְּכֻלָּם; מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[56], וְכָל הַמַּתְנֶה עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל[57].

55) וקיבל עליו רק חלק מן הנזירות. 56) כשאמר הריני נזיר, נאסר בכולם, וכשהוא מטיל תנאי בדיני נזירותו, הרי זה מתנגד לדיני התורה, ואין בדבריו כלום (נזיא יא. ובתוספות שם). 57) שכל תנאי המועיל לבטל את המעשה, אנו למדים מתנאי בני גד ובני ראובן (במדבר לב, כט-ל), ושם לא היה התנאי נגד הכתוב בתורה (תוספות כתובות נו. דיבור־המתחיל הרי זו). והשווה הל' אישות פ"ו, ה"ט־י.

יד. נָדַר בְּנָזִיר, וְאָמַר: לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהַנָּזִיר אָסוּר בְּיַיִן אוֹ בְּטֻמְאָה אוֹ בְּתִגְלַחַת, וְאִלּוּ הָיִיתִי יוֹדֵעַ כֵּן לֹא הָיִיתִי נוֹדֵר - הֲרֵי זֶה נָזִיר וְחַיָּב בְּכֻלָּם[58]; שֶׁהֲרֵי הוּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאָסַר עַצְמוֹ בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִינִין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[59], שֶׁאֲפִלּוּ לֹא נָדַר אֶלָּא מֵאֶחָד מֵהֶם - אָסוּר בְּכֻלָּן[60].

58) משנה נזיר יא. 59) לעיל ה"ט. 60) והראב"ד מעיר, שאם יבוא לפני חכם להשאל על נזירותו דרך חרטה זו, אין פתח (=חרטה) לנזרו גדול מזה, והרי זה מותר, כמבואר לקמן פ"ב, ה"א. ומה שאמרו במשנה: "הרי זה אסור" לא נתכוונו אלא כשהוא חושב להתיר לעצמו בלא שאלת חכם. ויתכן שגם רבינו יודה בזה (רדב"ז, ובמעשה רוקח).

טו. אָמַר: יוֹדֵעַ הָיִיתִי שֶׁהַנָּזִיר אָסוּר בְּכָל אֵלּוּ, אֲבָל הָיָה בְּדַעְתִּי[61] שֶׁמֻּתָּר לִי לִשְׁתּוֹת אֲנִי[62] הַיַּיִן מִפְּנֵי שֶׁאֵינִי יָכוֹל לִחְיוֹת בְּלֹא יַיִן[63], אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי קוֹבֵר אֶת הַמֵּתִים[64] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נָזִיר[65]; מִפְּנֵי שֶׁאִלּוּ בִּכְלַל נִדְרֵי שְׁגָגוֹת[66], שֶׁאֵינָם צְרִיכִין שְׁאֵלָה לְחָכָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].

61) בדפוס רומי, ובכ"י תימן: בדעתי. 62) בדפ' ויניציאה, תיבה זו איננה. 63) ששותה יין לרפואתו. 64) וצריך להטמאות להם ולטפל בהם בשכרי, מחמת דוחקי, ולכך לא היה בדעתי לאסור עלי, שאין קוברים באותו מקום אלא הוא. 65) ומותר בכל (שם). 66) שהיה סבור. שהחכמים יתירו לשתות או להטמא. נדרי שגגות - כגון שאמר: ככר זה אסור עלי כקרבן אם אכלתי היום, ושכח שאכל היום, ראה לעיל הל' שבועות פ"ג, ה"ו, ובתוספות נזיר יא: דיבור־המתחיל נדרי שגגות. 67) לעיל הל' נדרים פ"ד, ה"א. הראב"ד מעיר, שבגמרא שם (נזיר יא:) אמרו, שהם "נדרי אונסים", אלא שרבינו מפרש כרש"י שם, בלשון השני, שלמעשה הרי זה נדר בשגגה, וקראוהו "אונס" מפני שלבו אנסו (= הטעו), שסבר שיתירו לו חכמים לשתות, וכן אמרו (שבועות כו.) "לבך אנסך". והכוונה, שהיה שוגג בדבר (כסף־משנה). ויש לציין שבפירוש המשנה (שם) כותב רבינו: "מפני שהוא נדרי אונסין בלא ספק".

טז. הָאוֹמֵר: הֲרֵי יָדִי נְזִירָה, הֲרֵי רַגְלִי נְזִירָה - לֹא אָמַר כְּלוּם[68]. הֲרֵי רֹאשִׁי נָזִיר, כְּבִדִי נְזִירָה - הֲרֵי זֶה נָזִיר. זֶה הַכְּלָל: כָּל אֵיבָר, שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי - יָמוּת, אִם אָמַר הֲרֵי הוּא נָזִיר - הֲרֵי זֶה נָזִיר[69].

68) נזיר כא: 69) שם, "זה הכלל, דבר שהנשמה תלויה

בו, הרי זה נזיר" ורבינו שינה וכתב: "שאם יבטל מן החי ימות", בהתאם לשיטתו בהל' שחיטה פ"ח, הט"ז, שהכבד אם הוא חסר מתחילת בריאתה - הבהמה כשרה, אבל אם ניטל מהבהמה הרי היא טריפה (שם כא). ולפיכך דקדק לכתוב: "שאם ינטל מן החי ימות" לכלול את הכבד, שחסרונו - כשר, ונטילתו - טריפה (אור שמח). והשווה לקמן הל' ערכין פ"ב, ה"א.

1 **יז. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן, אִם נוֹלַד לוֹ**
2 **בֵּן זָכָר - הֲרֵי זֶה נָזִיר; אֲבָל אִם נוֹלְדָה לוֹ בַּת אוֹ**
3 **טֻמְטוּם[70] אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס[71] - אֵין זֶה נָזִיר[72]. אָמַר:**
4 **הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי וָלָד, אֲפִלּוּ נוֹלַד לוֹ בַּת אוֹ**
5 **טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - הֲרֵי זֶה נָזִיר[73]. הִפִּילָה אִשְׁתּוֹ**
6 **- אֵינוֹ נָזִיר[74]. חָזְרָה וְנִתְעַבְּרָה וְיָלְדָה - הֲרֵי זֶה נָזִיר[75].**

70) "שאין לו לא זכרות ולא נקבות אלא אטום". 71) "שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות" (הל' אישות פ"ב, הכ"ד, כה), ושניהם יש להם דין ספק זכר ספק נקבה, כמבואר שם. 72) משנה נזיר יב: שבלשון בני אדם אינו נקרא בן אלא זכר, ולא בת וכל אלו (רע"ב שם). 73) שם, שגם הטומטום נקרא ולד. ואין אומרים, לולד חשוב נתכוון (גמרא שם יג.). 74) שמא לא היה ולד של קיימא, ולא נולד לתשעה חדשים גמורים, ואין זה ולד. וספק נזירות להקל (רש"י שם). 75) שם במשנה "חזרה וילדה, הרי זה נזיר". ופירשו התוספות, ילדה מהריון אחר. וכתב הרדב"ז: ואין צורך לומר אם חזרה וילדה מאותו הריון, שהרי זה נזיר, ומעשים בכל יום שאשה מפילה, ויולדת ולד של קיימא מאותו הריון, שטיפה אחת היא ונחלקת לשתים, וכמבואר בתוספות שם דיבור־המתחיל והפילה אשתו.

יום שישי כ' אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) קבלת נזירות באונס או בשוגג, דין המתפיס בנזירות, ספיקות שונים בקבלת נזירות, שהולכים בהם להקל, שהאיש מדיר את בנו הקטן בנזירות ולא האשה, דיני נשים ועבדים בנזירות, הפרתן וכפיית העבדים בביטול נזירותם, נזירות שלא בפני הבית ובחוץ־לארץ.

7 **א. הַנּוֹדֵר בְּנָזִיר בְּשׁוֹגֵג[2] אוֹ בְּאֹנֶס[3] אוֹ שֶׁנָּדַר לְזָרֵז**
8 **חֲבֵרוֹ[4] אוֹ דֶּרֶךְ הֲבַאי[5] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, בִּשְׁאָר[6]**
9 **נְדָרִים[7]. וּמִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר וְנִחַם[8] עַל נִדְרוֹ - הֲרֵי זֶה**
10 **נִשְׁאָל לְחָכָם וּמַתִּיר לוֹ נְזִירוּתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּתִּירִין שְׁאָר**
11 **הַנְּדָרִים[9].**

2) כגון שאמר: הריני נזיר אם אכלתי היום, ובשעת נדרו היה בטוח שלא אכל, ונזכר אח"כ שאכל היום (נדרים כה:), וראה לעיל הל' נדרים פ"ח ה"ג, ולעיל פ"א, הט"ו. 3) כגון שהדירוהו מוכסים, ואמרו לו: נדור לנו, שאתה נזיר, אם יש עמך דבר שחייב במכס, ונדר. ראה לעיל הל' נדרים פ"ד, ה"א. 4) שלא יעמוד בדעתו, כגון שאמר לו הריני נזיר אם לא תבוא לסעוד אצלי. ראה שם, ה"ג. 5) גוזמה והפלגה, כגון שאמר: הריני נזיר, אם לא ראיתי חומת עיר פלונית גבוהה עד לרקיע, "שלא נתכוין זה אלא לספר את גובה החומה". כדברי רבינו לעיל הל' שבועות פ"ג, ה"ה. 6) בכת"י התימנים: כשאר. 7) נזיר יא, ב. וכבר כתב רבינו לעיל פ"א ה"א: "הנזירות היא נדר מכלל נדרי איסור", ולפיכך דברים הנוהגים בשאר נדרים, נוהגים גם בנזירות (רדב"ז). וכן נתבאר לעיל פ"א ה"ה, שעיקר הנזירות תלוי בלב, וכיון ששגג או נאנס - ודאי לא גמר בלבו להנזר ('מעשה רוקח'). 8) מתחרט. 9) ראה הל' נדרים פ"ד, ה"ה. ובנדרים ג, א - אמרו, שהשווה הכתוב נזירות לנדרים, שנאמר (במדבר ו, ב) "לנדור נדר נזיר, להזיר לה'", כשם שבנדרים עובר ב"לא יחל", אף נזירות כן. ומכאן שכשם שבנדרים, אחרים (החכם) מוחלים לו, אף נזירות כן ('קרית ספר'). והדברים מפורשים במכות כב, א. ששאלו שם: "והרי נזיר?" כלומר, שישנו בשאלה לחכם.

12 **ב. מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר, וְהָלַךְ לְהָבִיא קָרְבְּנוֹתָיו[10] שֶׁנָּזַר**
13 **עַל דַּעַת שֶׁיְּבִיאֵם בִּמְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ, מְצָאָן שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ**
14 **נִגְנְבָה בְּהֵמָה מֵהֶן אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְנְבָה הַבְּהֵמָה נָזַר**
15 **- הֲרֵי זֶה נָזִיר[11]; וְאִם אַחַר שֶׁנִּגְנְבָה אוֹ שֶׁאָבְדָה אוֹ**
16 **שֶׁמֵּתָה נָזַר - אֵינוֹ נָזִיר, שֶׁזֶּה נָזַר בְּטָעוּת[12].**

10) כבש לעולה, כבשה לחטאת, ואיל לשלמים, ככתוב בתורה במדבר ו, יד. 11) משנה, נזיר לב, א. ואין אומרים לו: אילו היית יודע שתיגנב בהמתך - כלום היית נודר, כי אין פותחים ב"נולד" = בדבר שנתחדש לאחר הנדר ואינו שכיח, כמבואר לעיל הל' נדרים פ"ח ה"ה, ובהל' שבועות פ"ו, הי"ב. כי הואיל ואין זה שכיח, "גמר בלבו בשעת נדרו שיהיה נזיר בכל ענין, אפילו אם תיגנב בהמתו, לפי שסבור בלבו שלא תיגנב" ('תוספות' נזיר שם, דיבור־המתחיל: מי שנדר). 12) שדעתו היתה לקבל נזירותו על אותה בהמה, ובשעה שנזר לא היתה ברשותו. (משנה, שם). והשווה הל' נדרים פ"ח, ה"ג: "מפני שהוא נדר טעות, והוא בכלל נדרי שגגות שהם מותרים". ולדעת ה'תוספות' בנזיר לב, ב - אינו נזיר, בתנאי שיתיר לו החכם. ורבינו סובר, שאינו נזיר כלל, ואינו צריך אפילו שאלה לחכם.

17 **ג. הַמַּתְפִּיס בִּנְזִירוּת[13] - הֲרֵי זֶה נָזִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
18 **בְּדִין כָּל הַמַּתְפִּיס בְּנְדָרֵי[14].**

13) שהתפיס נזירותו בנזירות חבירו, כמפורש בסמוך בהלכה הבאה. 14) הל' נדרים פ"ג ה"ג, ש"המתפיס בנדרים - חייב".

19 **ד. הָיָה נָזִיר עוֹבֵר לְפָנָיו וְאָמַר: הֲרֵינִי כָּזֶה - הֲרֵי**
20 **זֶה נָזִיר[15]. נָדַר חֲבֵרוֹ בְּנָזִיר, וְאָמַר הוּא: פִּי כְּפִיו**
21 **מִיַּיִן[16], אוֹ שֶׁאָמַר: שְׂעָרִי כִּשְׂעָרוֹ מִלְּהִגָּזֵז - הֲרֵי זֶה**
22 **נָזִיר[17]. וְכֵן אִם שָׁמַע[18] וְאָמַר 'וַאֲנִי' בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר,**
23 **[וְשָׁמַע שְׁלִישִׁי בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר][19] שֶׁל שְׁנֵי וְאָמַר**
24 **'וַאֲנִי', וַאֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[20] - כֻּלָּן נְזִירִין[21].**

15) נזיר ג, א. והשווה לעיל פ"א, ה"ו. 16) מלשתות יין. 17) שם כא, ב. אבל אמר: פי כפיו ושערי כשערו, לא אמר כלום, שהפה והשיער אינם דברים שהנשמה תלויה בהם (שם). וראה לעיל פ"א, הט"ז. 18) את חבירו אומר: הריני

נזיר. 19) שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב: שלום עליך רבי (לעיל הל' שבועות פ"ב, הי"ז). 20) כל אחד בתוך כדי דיבור של קודמו. 21) נזיר כא, א. שכל אחד התפיס בקודמו. ולפיכך אם נשאל הראשון על נדרו והותר - הותרו כולם, ואם נשאל השני והותר, השני ושלאחריו מותרים, והראשון אסור (שם). והשווה לעיל הל' נדרים פ"ד ה"ט, ובביאורנו שם ה"ג.

1 **ה. הָאוֹמֵר נד: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי בֵּן, וַחֲבֵרוֹ**
2 **אָמַר 'וַאֲנִי'[22] - הֲרֵי חֲבֵרוֹ נָזִיר מִיָּד[23].**

22) אע"פ שיש להסתפק בכוונת דבריו, ולומר שנתכוין להיות נזיר לכשיוולד גם לו בן. 23) נזיר יג, א. שכוונת חבירו על גוף דברי הראשון ועיקרם, שאמר: הריני נזיר, ובזה התפיס נזירותו. ואע"פ שזוהי בעיה בגמרא שם ולא נפשטה, מתוך שאמרו שם: "אם־תמצי־לומר על גופו משמע" נראה שכך היא ההלכה, כקבלת הגאונים בכל "אם־תמצי־לומר" שבבעיות הש"ס, שההלכה כ"אם־תמצי־לומר" (רדב"ז).

3 **ו. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לְךָ בֵּן, וְשָׁמַע**
4 **חֲבֵרוֹ וְאָמַר 'וַאֲנִי' - אֵין זֶה נָזִיר; שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה**
5 **הָאַחֲרוֹן[24] אֶלָּא לוֹמַר: שֶׁאֲנִי אוֹהֵב שֶׁיִּהְיֶה לְךָ בֵּן**
6 **כְּמוֹ זֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא בּוּשׁ מִמֶּנּוּ[25].**

24) להיות נזיר. 25) שלא להביע לו בפניו את רגשי חיבתו אליו, כדרך שהביע זה הראשון (נזיר שם). "אם־תמצי־לומר: כל בפניו בוש הוא", וכו'. וכבר אמרנו שכל "אם־תמצי־לומר" הלכה היא (רדב"ז).

7 **ז. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִפְלוֹנִי בֵּן[26], וְשָׁמַע**
8 **חֲבֵרוֹ וְאָמַר 'וַאֲנִי' - הֲרֵי זֶה סָפֵק: שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן**
9 **אֶלָּא לִהְיוֹת נָזִיר כְּמוֹתוֹ[27], אוֹ לוֹמַר שֶׁאֲנִי אוֹהֵב**
10 **אוֹתוֹ כְּמוֹתְךָ[28]. וּסְפֵק נְזִירוּת - לְהָקֵל[29].**

26) ואותו פלוני לא היה במעמד זה. 27) שכל שלא בפניו אינו בוש ממנו, ולא נתכוין אלא לקבל עליו נזירות, והתפיסה בראשון. 28) כשם שאתה רוצה שיהיה לו בן, כך גם אני רוצה, אבל לא נתכוין לקבל עליו נזירות כלל (נזיר שם), בעיה שלא נפשטה. 29) טהרות פ"ד, מי"ב. שהרי הוא צריך להביא קרבנות במלאת ימי נזרו, ושמא אינו נזיר ונמצא שהכניס חולין לעזרה. ואפילו בדרך נדבה לא יוכל להביא, כי אין מביאים חטאת נדבה (ר"ן נדרים יט.).

11 **ח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ וְרָאוּ אֶחָד בָּא כְּנֶגְדָּן,**
12 **וְאָמַר אֶחָד מִן הַשְּׁנַיִם: זֶה הַהוֹלֵךְ כְּנֶגְדֵּנוּ שִׁמְעוֹן**
13 **הוּא, וְאָמַר חֲבֵרוֹ: רְאוּבֵן הוּא, וְאָמַר זֶה[30]: הֲרֵינִי**
14 **נָזִיר אִם יִהְיֶה רְאוּבֵן[31], וְאָמַר הָאַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר אִם**
15 **יִהְיֶה שִׁמְעוֹן, הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם וַהֲרֵי הוּא רְאוּבֵן - הֲרֵי**
16 **זֶה נָזִיר[32], וְאִם הָיָה שִׁמְעוֹן - הֲרֵי חֲבֵרוֹ נָזִיר, כְּמוֹ**
17 **שֶׁנִּדְּרוּ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לֹא הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם, אֶלָּא**
18 **חָזַר לַאֲחוֹרָיו וְנֶעְלַם מֵעֵינֵיהֶם, וְלֹא יָדְעוּ מִי הוּא -**
19 **אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר[33].**

30) שאמר: ראובן הוא. 31) שיתקיים כדברי. 32) משנה, נזיר לב, ב. וכדעת בית־הלל שם. 33) שם, הואיל ולא נתברר דברי מי נתקיימו, הרי זו ספק נזירות - ולהקל, וכרבי יהודה שם לד, א.

20 **ט. וְכֵן הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר אִם יִהְיֶה בִּכְרִי[34] זֶה מֵאָה**
21 **כּוֹר[35], וְהָלַךְ לְמִדְבָּר וּמְצָאוֹ שֶׁנִּגְנַב אוֹ שֶׁאָבַד - אֵינוֹ**
22 **נָזִיר[36]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. שֶׁסְּפֵק נְזִירוּת - לְהָקֵל[37].**

34) ערימת תבואה. 35) מידת תבואה, המכילה שלשים סאה, כמבואר לקמן הל' ערכין פ"ד, ה"א. 36) שלא גמר בדעתו להיות נזיר עד שיתברר הדבר כמו שאמר (נדרים יט. ובר"ן שם). 37) נזיר ח, א. וכרבי יהודה.

23 **י. הָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְרָאוּ אֶת הַכּוּי[38] מֵרָחוֹק, וְאָמַר**
24 **אֶחָד מֵהֶם: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה חַיָּה, וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי**
25 **נָזִיר שֶׁזֶּה בְּהֵמָה, וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה**
26 **חַיָּה, וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה בְּהֵמָה, וְאָמַר**
27 **אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה לֹא חַיָּה וְלֹא בְּהֵמָה,**
28 **וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה בְּהֵמָה וְחַיָּה - הֲרֵי**
29 **כֻּלָּם[39] נְזִירִים; מִפְּנֵי שֶׁהַכּוּי יֵשׁ בּוֹ דְּרָכִים שֶׁזֶּה בָּהֶן**
30 **לְחַיָּה, וְיֵשׁ בּוֹ דְּרָכִים שֶׁזֶּה בָּהֶן לִבְהֵמָה, וְיֵשׁ בּוֹ**
31 **דְּרָכִים שֶׁזֶּה לְחַיָּה וּלְבִהֵמָה[40], וְיֵשׁ בּוֹ דְּרָכִים שֶׁאֵינוֹ**
32 **שֶׁזֶּה לֹא לַבְּהֵמָה וְלֹא לַחַיָּה[41]. וְהוּא הַדִּין אִם רָאוּ**
33 **אַנְדְּרוֹגִינוֹס וְנֶחְלְקוּ בּוֹ אִם הוּא אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, וְנָדְרוּ**
34 **עַל דֶּרֶךְ שֶׁנָּדְרוּ אֵלּוּ בַּכּוּי - הֲרֵי כֻּלָּם נְזִירִים;**
35 **שֶׁהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס יֵשׁ בּוֹ דְּרָכִים שֶׁזֶּה בָּהֶן לְאִישׁ,**
36 **וּדְרָכִים שֶׁזֶּה בָּהֶן לְאִשָּׁה[42], וּדְרָכִים שֶׁאֵינוֹ שֶׁזֶּה בָּהֶן**
37 **לֹא לְאִישׁ וְלֹא לְאִשָּׁה, וּדְרָכִים שֶׁהֵן שָׁוִין לְאִישׁ**
38 **וּלְאִשָּׁה[43].**

38) "מין מורכב מן העז ומן הצבי . . . ולא הכריעו בו חכמים אם מין בהמה או חיה היא" (לשון רבינו בפירוש המשנה, ביכורים פ"ב, מ"ח). 39) ששה אנשים אלו. 40) כמבואר בסמוך הי"א. 41) נמצאו כולם אמרו אמת (משנה, נזיר לד. וכפירוש רבינו שם). 42) כמבואר בסמוך הי"א. 43) ולפיכך נתקיימו דברי כולם (תוספתא נזיר פ"ג, מי"א).

39 **יא. וְכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ[44] - בְּעִנְיְנֵי הַמִּצְוֹת[45], לֹא**
40 **בִּטְבָעוֹ וְתוֹלַדְתּוֹ[46]. וְכֵן דַּרְכֵּי הַכּוּי - בְּעִנְיְנֵי הַמִּצְוֹת,**
41 **לֹא בִּטְבָעוֹ וְתוֹלַדְתּוֹ[47]. כֵּיצַד? דָּמוֹ טָעוּן כִּסּוּי,**
42 **כְּחַיָּה[48]; וְחֶלְבּוֹ אָסוּר, כִּבְהֵמָה[49]; וַהֲרֵי הוּא כִּלְאַיִם**
43 **עִם הַבְּהֵמָה וְכֵן עִם הַחַיָּה, כְּאִלּוּ אֵינוֹ חַיָּה וְלֹא**
44 **בְּהֵמָה[50]; וְטָעוּן שְׁחִיטָה, כִּבְהֵמָה וְחַיָּה[51]. וְיֵשׁ בּוֹ**
45 **דְּרָכִים אֲחֵרִים[52], וְכָל אֶחָד מֵהֶן יִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[53].**
46 **וְכֵן אַנְדְּרוֹגִינוֹס: מִטַּמֵּא בְּלֵבֶן, כַּאֲנָשִׁים[54]; וּמִטַּמֵּא**
47 **בְּאָדָם, כְּנָשִׁים[55]; וְאֵינוֹ נִמְכָּר בְּעֶבֶד עִבְרִי, לֹא**
48 **כַּאֲנָשִׁים וְלֹא כְּנָשִׁים[56]; וְהַהוֹרְגוֹ[57] - נֶהֱרָג עָלָיו,**
49 **כַּאֲנָשִׁים וּכְנָשִׁים[58]. וְיֵשׁ בּוֹ דִּינִים אֲחֵרִים, וְכָל אֶחָד**
50 **יִכָּתֵב בִּמְקוֹמוֹ[59].**

44) של האנדרוגינוס. 45) במובן הדיני. 46) בכת"י התימנים, כל הפיסקה הזו בנוגע לכוי, אינה. 47) דם שחיטתו. 48) אבל דם שחיטת בהמה, פטור מכיסוי. 49) כחלב בהמה, אבל חלב חיה מותר. 50) ואסור להרביעו לא על חיה ולא על בהמה אלא עם מינו. 51) הכל במסכת ביכורים פ"ב מ"ח־יא. 52) והן מפורשות במשנה, שם. 53) כגון בהל' יום טוב פ"ג, ה"א; הל' ביכורים פ"ט, ה"ה; הל' אבות הטומאה פ"א, ה"ו ועוד. 54) זבים ובעלי קרי. לובן - כינוי לזרע הזכר. 55) שדם זיבתן ונדתן טמא (בכורים פ"ד, מ"ב־ג). 56) שעבד עברי אינו נמכר אלא האיש, וזה ספק נקיבה הוא. והבת נמכרת כשהיא קטנה ע"י אביה, אבל אין האב מוכר את בנו לעבד (שם מ"ה, וברע"ב). 57) במזיד. 58) שם מ"ד. 59) הל' יבום פ"ו, ה"ח; הל' איסורי ביאה פכ"ב, הי"א; הל' עדות פ"ט, ה"ג ועוד.

1 **יב. וְכֵן אִם רָאוּ אֲנָשִׁים בָּאִים כְּנֶגְדָּם, מֵהֶם פִּקְחִים[60]**
2 **וּמֵהֶם סוּמִים[61], וְאָמַר אֶחָד: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאִלּוּ**
3 **פִּקְחִין[62], וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין אִלּוּ פִּקְחִין,**
4 **וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵי אֲנִי נָזִיר שֶׁאִלּוּ סוּמִין, וְאָמַר אַחֵר:**
5 **הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין אִלּוּ סוּמִין, וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר**
6 **שֶׁאִלּוּ פִּקְחִין וְסוּמִין, וְאָמַר אַחֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין**
7 **אִלּוּ לֹא פִּקְחִין וְלֹא סוּמִין[63] - הֲרֵי כֻּלָּם נְזִירִים[64].**
8 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

60) רואים, שעיניהם פקוחות (= פתוחות). 61) עוורים. 62) ודבריו אמת, שיש ביניהם פקחים. 63) כי הפקחים שבהם אינם סומים, והסומים שביניהם אינם פקחים, ונתקיימו דבריו. 64) הרדב"ז מציין את מקור ההלכה בתוספתא, ובתוספתא נזיר שלפנינו - איננה.

9 **יג. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים[65] וְנָדַר בְּנָזִיר - הֲרֵי**
10 **זֶה נָזִיר וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא**
11 **הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[66], כְּשֶׁאָר הַנְּדָרִים[67]. וְהָאִישׁ מַדִּיר**
12 **אֶת בְּנוֹ קָטָן בְּנָזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹנַת**
13 **נְדָרִים[68], וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת אֶת בִּתָּהּ בְּנָזִיר. וְדָבָר זֶה**
14 **הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה הוּא[69], וְאֵינוֹ נוֹהֵג בִּשְׁאָר נְדָרִים.**

65) שהוא בן שתים־עשרה שנה ויום אחד, ויודע לשם מי נדר, כמבואר לעיל הל' נדרים פי"א, ה"א־ד. 66) שאפילו מלאו לו שלש־עשרה שנה ויום אחד, אלא שלא הביא שתי שערות, עדיין לא נעשה גדול לשאר דברים. 67) שנדרו קיים, וכמו שמטעים רבינו שם: "ודבר זה מדברי תורה, שהמופלא הסמוך לאיש, הקדשו ונדרו נדר" ע"פ דברי הש"ס נדה מו, ב. וכרבי יוחנן וריש לקיש שם, ולפיכך מביא הקטן קרבנותיו, ואינם חולין בעזרה. 68) שהוא פחות מבן שתים־עשרה שנה ויום אחד. 69) שקיבל משה מסיני (משנה, נזיר כח: וכרבי יוחנן בגמרא שם). וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "מפי הקבלה - אין לו סמך בתורה ולא רמז, והוא מה שאמר (בגמרא שם) הלכה היא בנזיר". והשווה לקמן פ"ג הי"ב, ובהל' אבל פ"ג ה"ח, ועוד. וכתב ה'מעשה רוקח' אע"פ שמצינו, שחנה הדירה את שמואל בנה בנזירות, ככתוב (שמואל־א א, יא) "ומורה לא יעלה על ראשו" (ראה במשנה שם סו. ולקמן פ"ג, הט"ז) - על כרחנו לומר, שגם אביו אלקנה הסכים על ידה והדירו גם הוא. וראה ברד"ק לשמואל שם, שאף הוא עמד על זה. וב'אור המאיר' למורי רבי מאיר שפירא ז"ל סימן ל, פלפל בזה הרבה.

15 **יד. כֵּיצַד? הָאָב שֶׁאָמַר לִבְנוֹ הַקָּטָן: הֲרֵי אַתָּה נָזִיר,**
16 **אוֹ שֶׁאָמַר: בְּנִי פְּלוֹנִי נָזִיר, אוֹ הֲרֵי זֶה נָזִיר[70], וְשָׁתַק**
17 **הַבֵּן - הֲרֵי זֶה נָזִיר. וְחַיָּב הָאָב לִנְהֹג בּוֹ כָּל דִּקְדּוּקֵי**
18 **נְזִירוּת, וְאִם נִטְמָא - מֵבִיא[71] קָרְבַּן טֻמְאָה[72],**
19 **וּכְשֶׁיַּשְׁלִים נְזִירוּתוֹ מֵבִיא קָרְבַּן טָהֳרָה, כִּשְׁאָר**
20 **הַנְּזִירִים הַגְּדוֹלִים.**

70) וב'תוספות' נזיר כח, ב - דיבור־המתחיל האיש מדיר, הוסיפו: או שיצוה לבנו שיאמר הריני נזיר. 71) האב בשביל בנו. 72) כדין נזיר גדול, וכמבואר לקמן פ"ו, ה"ג. ומביא שתי תורים, אחת לעולה ואחת לחטאת, והכהן מולק ואוכל מחטאתו ואין בזה משום נבילה (נזיר כט.).

21 **טו. לֹא רָצָה הַבֵּן וּמִחָה בְּדָבָר זֶה אוֹ שֶׁמִּחוּ קְרוֹבָיו,**
22 **אוֹ שֶׁגִּלַּח שְׂעָרוֹ אוֹ שֶׁגִּלְּחוּהוּ קְרוֹבָיו, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה**
23 **מַעֲשֶׂה שֶׁגִּלָּה דַּעְתּוֹ[73] שֶׁלֹּא רָצָה הוּא אוֹ קְרוֹבָיו**
24 **בִּנְזִירוּת זוֹ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נָזִיר[74]. וְעַד מָתַי יֵשׁ לוֹ**
25 **לְהַדִּירוֹ? עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיַעֲשֶׂה אִישׁ[75].**

73) ובדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: שגילה דעתם. 74) משנה, שם כח, ב. וראה לקמן פ"ט, הי"ב. וכתבו ה'תוספות' שם, דוקא כשמיחו מיד כששמעו, אבל אם בתחילה לא מיחו, ואחר שהתחילה הנזירות מיחו, אין בכך כלום. וכן פירש רבינו שם: "וכל זמן שחלה עליו הנזירות והתנהג בה, אינו יכול לא הוא ולא קרוביו לבטלה". ובתוספתא שם פ"ג, מ"ט שנינו: "הדירו כשהוא קטן וגלח, או שהביא שתי שערות, בטלה הימנו נזירות אביו". ונראה, ששתי שערות מבטלות הנזירות, אף לאחר שהתחיל כבר למנות ימי נזירותו ('תוספות' שם). וראה ב'תוספות יו"ט' לסוטה פ"ג, מ"ה. והרא"ש בפירושו לנזיר כח, ב - מסתפק אם שתה הבן יין או שנטמא למתים, אם מחאתו מחאה, כי אין אלו דומים לגילוח, שהוא מעשה בגופו. וב'אור שמח' מכריע, שאם שתה הבן בעצמו מרצונו הרי זו מחאה, אבל השקוהו קרוביו או טימאוהו אין זו מחאה, שהמגלח את הנזיר לוקה (לקמן פ"ה, הי"א), ולפיכך מחאתם מחאה. אבל המשקה את הנזיר והמטמאו, אינו לוקה (שם, ה"כ) ולפיכך אין מחאתם מחאה. 75) שיהיה בן שלש־עשרה שנה ויום, ויביא שתי שערות, כי עד אז עדיין קטן הוא לכל המצוות שבתורה (נזיר כט:) כדעת רבי.

26 **טז. הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵין לָהֶן נְזִירוּת[76];**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[77].**

נקודות משיחות קודש

"הגויים אין להם נזירות, שנאמר דבר אל בני ישראל".

וצריך להבין מדוע לא פירט שמותרים ביין ובתגלחת, ויובן

בהקדים שמצינו גדר של שבועה ונדר גם קודם מתן־תורה כמו שבועת אבימלך, שלכאורה צ"ע מאיזה טעם התחייב לקיים שבועתו, והרי אין דין שבועה בכלל ז' מצוות בני נח.. ויש לומר על־פי מה שפירש ה'חזקוני' שבני דור המבול נענשו על שלא שקיימו מצוות שחייבים בני אדם לשמרן מכח סברת הדעת אע"פ שלא נצטוו. וכן כתב רבינו ניסים גאון (בהקדמתו למסכת ברכות) "כל המצוות שהן תלויין בסברא ובאובנתא דלבא, כבר הכל מתחייבים בהן למן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ, עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים". ועפ"ז יש לומר, שגם שמירת מוצא שפתיו נכלל בדברים שחייבים בהם, מכח "סברת הדעת" אף שאינם בכלל שבע מצוות בני נח.

עפ"ז יש לומר, שלא בכל מקרה יהיה הגוי מותר ביין ותגלחת, ותלוי באיזה אופן קיבל עליו את הנזירות, אם אמר "הריני נזיר כישראל" הרי בזה לא חל עליו דין נזיר כלל, כיון שנתמעט מדין נזירות התורה, והרי זה כנשבע על דבר שאי־אפשר לו לקיים שאין כאן שבועה, ובמילא מותר ביין ובתגלחת. אבל אם אמר "הריני נזיר מן התגלחת" או "מן היין", חייב לשמור מוצא שפתיו לא מדין נזיר אלא "מכח סברת הדעת". ולכן לא פירט הרמב"ם שמותר ביין ובתגלחת, כי ישנם מקרים שבהם יהיה חייב מצד שמירת מוצא שפתיו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ח עמוד 30)

76) נזיר סא, א. 77) אף־על־פי שמקבלים מהם נדרים ונדבות כישראל, וקרבנם קרב, אין נזירות חלה עליהם, ומותרים לשתות יין, ואין מביאין קרבנות נזירות (נזיר שם). וטעם הדבר, כי קרבנות נדריו - הם מצוה שבממונו, וכשמקדיש ממונו נתקדש, אבל הנזירות היא מצוה שבגופו, ולא נצטוו הגויים על מצוה זו (תורה תמימה, לפסוק זה). ובגמרא שם מפרש, שבנזיר נאמר: "לאביו ולאמו לא יטמא" - מי שיש לו טומאה. יצאו אלו, שאין להם טומאה, שאם נגעו במת לא נטמאו, וכן הכתוב אומר (במדבר יט, כ) "ואיש אשר יטמא . . . ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל". יצאו אלו, שאין להם קהל.

1 **יז. נָשִׁים וַעֲבָדִים - יֵשׁ לָהֶן נְזִירוּת[78]. וְהָאָב אוֹ**
2 **הַבַּעַל מֵפֵר נְזִירוּת הָאִשָּׁה, אִם רָצָה, כִּשְׁאָר**
3 **הַנְּדָרִים[79]. אֲבָל הָעֶבֶד - יֵשׁ לְרַבּוֹ[80] לָכֹף אוֹתוֹ[81]**
4 **לִשְׁתּוֹת וּלְהִטַּמֵּא לְמֵתִים. וְאִם לֹא כָּפָה אוֹתוֹ - נוֹהֵג**
5 **נְזִירוּת[82].**

78) שבפירוש נאמר (שם ו, ב) "איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר", ועבדים — אע"פ שאין נפשם קנויה להם, יש להם נזירות, שנאמר (שם) "ואמרת אליהם" - לרבות את העבדים. 79) נזיר סב, ב. וראה לעיל הל' נדרים פי"א, ה"ו־ח. 80) יכול. 81) למחות בידו כל זמן שירצה, בניגוד לאשה שאינו יכול לכופה, מכיון שנדרה בנזיר ולא היפר לה, שוב אינו יכול להפר (משנה, נזיר סא. וברש"י). 82) כאמור לעיל אות עז "ואמרת אליהם" - לרבות את העבדים, כשאין רבו מוחה בידו. וראה לעיל הל' נדרים פי"ג ה"ה־ו, ובביאורנו.

6 **יח. נָדַר הָעֶבֶד שֶׁאָר נְדָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן עִנּוּי נֶפֶשׁ[83] אוֹ**
7 **שֶׁמְּעַכְּבִין אֶת הַמְּלָאכָה, אוֹ שֶׁהֶעֱרִיךְ[84] - אֵין רַבּוֹ**
8 **צָרִיךְ לְכֻפּוֹ[85], מִפְּנֵי שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ קְנוּיָה[86] לוֹ וְלֹא יָחוּל**
9 **עָלָיו נֶדֶר[87]. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאוֹסֵר פֵּרוֹת אֲחֵרִים**
10 **עֲלֵיהֶם[88]. אֲבָל אִם אֵין שָׁם עִנּוּי[89] וְלֹא דָבָר שֶׁמְּעַכֵּב**
11 **מְלָאכָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְכֻפּוֹ[90]. נָדַר עַבְדּוֹ בִּנְזִירוּת,**
12 **וְאָמַר לוֹ: מוּפָר לָךְ - יָצָא לְחֵרוּת[91], וְחַיָּב לְהַשְׁלִים**
13 **נְזִירוּתוֹ[92]; שֶׁהָעֶבֶד כּוֹפִין אוֹתוֹ וְאֵין מְפִרִין לוֹ, וְאִם**
14 **הֵפֵר - יָצָא לְחֵרוּת[93].**

83) ומכחישים את גופו. 84) שאמר: ערכי עלי, או ערך פלוני עלי, שנותן להקדש כפי שני הנערך, ראה לקמן הל' ערכין פ"א, ה"ב. 85) לבטל נדרו. 86) והתורה אמרה (שם, ל, ג) "לאסור אסר על נפשו" יצא זה שאין נפשו קנויה לו אלא משועבד הוא לרבו (נזיר סב:). 87) וגם הערכים הם נדר, כמבואר לקמן הל' ערכים פ"א, ה"א. 88) שאין האיסור חל, כמבואר בנדרים פה, ב. 89) הגוף והנפש. 90) לבטל נדרו, שהרי אין רבו מפסיד כלום, ונדרו חל. ובנזיר שם, אומר אביי, הטעם שאין העבד יכול לידור נדר שיש בו עינוי נפש, שנאמר (ויקרא ה, ד) "נפש כי תשבע . . . להרע או להטיב", מה הטבה רשות, אף הרעה רשות. יצא להרע לאחרים שאין הרשות בידו". ובנדר שיש בו עינוי נפש, גופו נכחש, וגורם רעה לרבו. וראה לעיל הל' שבועות פי"ב, ה"ו: "עבד שנשבע, אין רבו צריך לכפותו והרי הוא אחר שנשבע כקודם שנשבע", ושבועה אפילו אין בה עינוי נפש אינה חלה עליו, וכבמבואר בביאורנו שם, שהשבועה היא איסור נפשו על החפץ ו"אין נפשו של עבד קנויה לו" וכלשון רבינו כאן, אבל הנדרים הם איסור החפץ על עצמו, וכשאין בהם עינוי נפש חלים עליו ('תוספות יו"ט' נזיר פ"ט, מ"א). 91) משנה, נזיר סב, ב: "היפר לעבדו יצא לחירות" וכו'. והטעם, כיון שלא כפה אותו כדרך העבדים אלא היפר לו כמנהג בני חורין, גילה דעתו שאין לו רשות עליו, הואיל ונהג בו מנהג בתו ואשתו, וכדברי רבינו בהל' עבדים פ"ח, הי"ז: "אמר לו רבו מופר לך - יצא לחירות, שכיון שלא כפה אותו במקום שיש לכפותו, גילה דעתו שהפקיע שעבודו". והראב"ד חולק וגורס במשנה: "היפר לעבדו ויצא לחירות, משלים נזירותו". הוא שונה ויצא בוא"ו. וגירסת משנתנו כגירסת רבינו "יצא לחירות" בלי וא"ו. 92) נזיר, שם. 93) ואין זה גרוע מעבד שאמר לו רבו לקרוא שלשה פסוקים בתורה בפני ציבור שיצא לחירות, וכופים את רבו לכתוב לו שטר שחרור, כמבואר בהל' עבדים שם, ע"פ דברי הש"ס בגיטין מ, א.

15 **יט. עֶבֶד שֶׁנָּדַר בִּנְזִירוּת וּבָרַח אוֹ שֶׁהָלַךְ מֵרַבּוֹ[94] -**
16 **הֲרֵי זֶה אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן, כְּדֵי שֶׁיִּצְטַעֵר וְיַחֲזֹר**
17 **לִרְשׁוּת רַבּוֹ[95]. נָזַר וְהִשְׁלִים נְזִירוּתוֹ וְגִלַּח[96], וְלֹא**
18 **יָדְעוּ[97] רַבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא לְחֵרוּת[98] - הֲרֵי זֶה יָצָא**
19 **יְדֵי נִדְרוֹ[99]; אֲבָל אִם נָדַר וְלֹא גִּלַּח וְיָצָא לְחֵרוּת -**

83) מכחישים את גופו. 84) שאמר: ערכי עלי, או ערך פלוני עלי, שנותן להקדש כפי שני הנערך, ראה לקמן הל' ערכין פ"א, ה"ב. 85) לבטל נדרו. 86) והתורה אמרה (שם, ל, ג) "לאסור אסר על נפשו" יצא זה שאין נפשו קנויה לו אלא משועבד הוא לרבו (נזיר סב:). 87) וגם הערכים הם נדר, כמבואר לקמן הל' ערכים פ"א, ה"א. 88) שאין האיסור חל, כמבואר בנדרים פה, ב. 89) הגוף והנפש. 90) לבטל נדרו, שהרי אין רבו מפסיד כלום, ונדרו חל. ובנזיר שם, אומר אביי, הטעם שאין העבד יכול לידור נדר שיש בו עינוי נפש, שנאמר (ויקרא ה, ד) "נפש כי תשבע . . . להרע או להטיב", מה הטבה רשות, אף הרעה רשות. יצא להרע לאחרים שאין הרשות בידו". ובנדר שיש בו עינוי נפש, גופו נכחש, וגורם רעה לרבו. וראה לעיל הל' שבועות פי"ב, ה"ו: "עבד שנשבע, אין רבו צריך לכפותו והרי הוא אחר שנשבע כקודם שנשבע", ושבועה אפילו אין בה עינוי נפש אינה חלה עליו, וכבמבואר בביאורנו שם, שהשבועה היא איסור נפשו על החפץ ו"אין נפשו של עבד קנויה לו" וכלשון רבינו כאן, אבל הנדרים הם איסור החפץ על עצמו, וכשאין בהם עינוי נפש חלים עליו ('תוספות יו"ט' נזיר פ"ט, מ"א). 91) משנה, נזיר סב, ב: "היפר לעבדו יצא לחירות" וכו'. והטעם, כיון שלא כפה אותו כדרך העבדים אלא היפר לו כמנהג בני חורין, גילה דעתו שאין לו רשות עליו, הואיל ונהג בו מנהג בתו ואשתו, וכדברי רבינו בהל' עבדים פ"ח, הי"ז: "אמר לו רבו מופר לך - יצא לחירות, שכיון שלא כפה אותו במקום שיש לכפותו, גילה דעתו שהפקיע שעבודו". והראב"ד חולק וגורס במשנה: "היפר לעבדו ויצא לחירות, משלים נזירותו". הוא שונה ויצא בוא"ו. וגירסת משנתנו כגירסת רבינו "יצא לחירות" בלי וא"ו. 92) נזיר, שם. 93) ואין זה גרוע מעבד שאמר לו רבו לקרוא שלשה פסוקים בתורה בפני ציבור שיצא לחירות, וכופים את רבו לכתוב לו שטר שחרור, כמבואר בהל' עבדים שם, ע"פ דברי הש"ס בגיטין מ, א.

לֹא יָצָא יְדֵי נִדְרוֹ[100]. נִטְמָא וְאַחַר כָּךְ יָצָא לְחֵרוּת - מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁנִּטְמָא[101].

94) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: שהלך רבו. וכן נראה מפירוש הרדב"ז. 95) שעדיין לא יצא לחירות בבריחתו, כשם שלא יצא לחירות בהליכת רבו. ומטעם זה הביאו רבינו כאן, כדי להשוות בריחת העבד להליכת רבו, לומר, הואיל ולא יצא לחירות, קונסים את העבד, שלא ישתה כדי שיצטער ויחזור לרבו ויכופהו לשתות. וכל זה משום תקנת רבו (נזיר סב: וברש"י). ואע"פ שרבי יוסי חולק על זה, פסק רבינו כרבי מאיר, משום שסוגיית הש"ס שם פירשה את דברי רבי מאיר באחרונה, אחרי רבי יוסי, ודאי מפני שהלכה כמותו (רדב"ז). וב'מעשה רוקח' מתרץ, הואיל וזהו קנס לעבד, שישוב לרבו, עלינו לומר הלכה כרבי מאיר בגזירתו, כדברי רב נחמן בכתובות ס, ב. 96) כדין כל נזיר במלאת ימי נזרו. 97) צ"ל: ולא ידע, וכן בדפוסים קדומים. 98) אע"פ שאילו ידע, יתכן שהיה כופהו ונתבטלה נזירותו. 99) הואיל ונגמרה נזירותו, ורבו לא הספיק לכופו (תוספתא נזיר פ"ו, מ"ה). 100) תוספתא שם, הואיל ולא נשלמה נזירותו, שמחוסרת גילוח, לא יצא ידי נזרו וחייב לנהוג נזירות אחרת. וטעם הדבר, שכל נזירות שנוהג העבד שלא מדעת רבו, נחשבת "נזירות ספק", שמא ישמע רבו ויכופו ויבטל נזירותו, ולפיכך כשלא השלים נזירותו ויצא לחירות, אין המנין שמנה בעודו עבד, עולה לו, כי שמא אם היה עדיין עבד היה רבו כופהו ומבטל כל המנין, ואין מנין הספק עולה לו לנזירות ודאי שחלה עליו לאחר שנשתחרר ('מרכבת המשנה'). 101) תוספתא, שם. ופירוש הדברים, אע"פ שיצא לחרות, אינו מביא קרבנות טומאה כדין כל נזיר טהור שנטמא, וגם אינו צריך להתחיל את מנין נזירותו מיום השמיני לטהרתו - כדין נזיר טהור שנטמא - שבו הוא מביא את קרבנותיו, אלא ביום השביעי לטומאתו כשיטבול מתחיל למנות נזירותו. כי הואיל ונהג נזירותו בלא ידיעת רבו, לא היה מניינו ודאי, כי שמא ישמע רבו ויכופו ובטלה נזירותו, וכשנטמא פקעה נזירותו, ואינה ראויה לקרבן, והרי זה דומה לנדר בנזיר והוא טמא מת, שיום שביעי שלו עולה לו ממנין נזירות ואינו מביא קרבן טומאה, כמבואר לקמן פ"ו, ה"ז-ח. וב'ירושלמי' נזיר פ"ט ה"א, אמרו: "נטמא ואחר-כך יצא לחירות, מביא קרבן טומאה". אולם רבינו פוסק כתוספתא הנ"ל ('מרכבת המשנה').

כ. נְזִירוּת נוֹהֶגֶת בִּפְנֵי הַבַּיִת[102] וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[103]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר בַּזְּמַן הַזֶּה - הֲרֵי זֶה נָזִיר לְעוֹלָם[104], שֶׁאֵין לָנוּ בַּיִת כְּדֵי שֶׁיָּבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בִּמְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ.

102) בזמן שבית-המקדש קיים. 103) שהרי היא נדר כשאר נדרי איסור הנוהגים גם שלא בפני הבית. וכן שנינו במשנה (נזיר לב:) "כשעלו נזירים מן הגולה ומצאו ביהמ"ק חרב . . . אמרו, כל שנזר עד שלא חרב ביהמ"ק - נזיר (= וחייב לנהוג בנזירות), ומשחרב ביהמ"ק אינו נזיר", שיכול לומר אילו הייתי יודע שהבית חרב, לא הייתי נודר (רש"י ו'תוספות' שם), ומכאן אתה למד, שאילו ידע שחרב הבית ונדר - הרי זה נזיר (רדב"ז). 104) ויתכן שאם הכביד שערו "מקל בתער משנים-עשר חודש עד שנים-עשר חודש", כדין 'נזיר עולם', המבואר לקמן פ"ג, הי"ב.

כא. אֵין הַנְּזִירוּת נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[105]. וּמִי שֶׁנָּזַר בְּחוּצָה לָאָרֶץ - קוֹנְסִין אוֹתוֹ וּמְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִהְיוֹת נָזִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמִנְיַן הַיָּמִים שֶׁנָּזַר[106]. לְפִיכָךְ[107], מִי שֶׁנָּדַר בַּזְּמַן הַזֶּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִהְיוֹת נוֹהֵג שָׁם נְזִירוּת עַד שֶׁיָּמוּת אוֹ עַד שֶׁיִּבָּנֶה הַמִּקְדָּשׁ וְיָבִיא קָרְבְּנוֹתָיו בִּמְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ[108].

105) שהרי גזרו טומאה על ארץ העמים (נזיר נד. והל' טומאת מת פי"א, ה"א), נמצא שאינו יכול למנות שם נזירות בטהרה, והרי זה כאילו נדר והוא בבית הקברות, ראה לקמן פ"ו, ה"ח. 106) שאם נדר להיות נזיר מאה יום, הרי זה מונה מאה יום בעלותו לארץ ישראל, למרות שהשלים כבר את נזירותו בחוץ לארץ (משנה בנזיר יט: וכבית הלל). וראה בגמרא שם כ, א - שקונסים אותו "בתחילת נזירות". כלומר, מתחיל וחוזר ומונה כל ימי נזירותו כפי שקיבל בתחילה. ושם במשנה מסופר: "מעשה בהילני המלכה, שהלך בנה למלחמה, ואמרה אם יבוא בני מן המלחמה בשלום, אהא נזירה שבע שנים, ובא בנה מן המלחמה והיתה נזירה שבע שנים, ובסוף שבע שנים עלתה לארץ והורוה בית-הלל שתהיה נזירה עוד שבע שנים אחרות" וכו'. וכל זה מדברי חכמים, אבל מן התורה נזירות שבחוץ לארץ היא נזירות גמורה, שהרי טומאת ארץ העמים אינה אלא מדרבנן, ומן התורה טהור גמור הוא, ועלה לו מניינו. וכן נראה מדברי רבינו בסמוך הכ"ב, שחייב לנהוג נזירות בחוץ-לארץ מצד הדין. וכן הקנס אינו אלא חיובו לעלות לארץ ישראל ולחזור ולמנות שם (כסף-משנה). 107) הואיל ואסור לו לשהות בחוץ-לארץ מפני טומאתה. 108) והראב"ד שואל, והלא בזמן הזה כולנו טמאים טומאת מת, ואין לנו אפר פרה להטהר, ואין הפרש בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, למה נכוף אותו לעלות לארץ ישראל. ולדבריו אסור להזיר בכל מקום, אולם דעת רבינו, הואיל וגזרו טומאה על ארץ העמים, נמצא כל שעה שהוא נמצא שם, הוא מוסיף טומאה על טומאתו, ולפיכך כופים אותו לעלות לא"י, שלא יוסיף טומאה בכל שעה (רדב"ז). והוסיף ה'כסף משנה' שבארץ ישראל אין שום איסור להזיר כיום, שאע"פ שכולנו טמאים טומאת מת, אם אחר שנזר יזהר מלהטמא, מה איסור יש בזה!

כב. וְכָל זְמַן שֶׁהוּא בְּחוּצָה לָאָרֶץ הֲרֵי זֶה אָסוּר לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְהִטַּמֵּא לְמֵתִים וּלְגַלֵּחַ, וְכָל דִּקְדּוּקֵי נְזִירוּת עָלָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָמִים אֵלּוּ עוֹלִין לוֹ[109]. וְאִם עָבַר וְשָׁתָה אוֹ גִּלַּח אוֹ נָגַע בְּמֵת וְכַיּוֹצֵא בְּנִגְעֵיהָ[110] - לוֹקֶה[111].

109) כדין נדר בנזיר והוא טמא מת, שחלה עליו נזירות, אע"פ שימי טומאתו אינם עולים לו, כמבואר לקמן פ"ז, ה"ז. 110) שנשא את המת או האהיל עליו, כמבואר לקמן פ"ז, ה"ה. 111) כי אע"פ שכולנו טמאי מתים, אין זה

"מחולל ועומד", אלא הרי זה כנטמא למת ופירש, וחזר ונגע, שלוקה על כל נגיעה, כמבואר לקמן פ"ה, הי"ז.

יום ש"ק כ"א אלול ה'תשע"ח

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) זמן סתם נזירות, ודין האומר: הריני נזיר כמנין ימות השנה, ההבדלים בין נזיר עולם לנזיר לזמן קצוב, נזירות שמשון ונזירות שמואל הרמתי, המקבל נזירות כשער ראשו או כעפר הארץ.

1 **א. סְתָם נְזִירוּת - שְׁלֹשִׁים יוֹם. כֵּיצַד? מִי שֶׁאָמַר:**
2 **הֲרֵינִי נָזִיר - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. וַאֲפִלּוּ אָמַר:**
3 **הֲרֵינִי נָזִיר נְזִירוּת גְּדוֹלָה עַד מְאֹד הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה**
4 **נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁהֲרֵי לֹא פֵּרֵשׁ זְמַן.**

5 **ב. פֵּרֵשׁ זְמַן פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי**
6 **נָזִיר יוֹם אֶחָד, אוֹ עֲשָׂרָה יָמִים, אוֹ עֶשְׂרִים יוֹם -**
7 **הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין נְזִירוּת פְּחוּתָה**
8 **מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[2].**

2) "מפי הקבלה - אין לו סמך בתורה ולא רמז והוא מה שאמרו (בגמרא שם) הלכה היא בנזיר". אמנם בנזיר ה, אמרו: "קדוש יהיה - יהיה בגימטריה שלושים". אבל רבינו בפירושו למשנה שם כותב, שהיה להם דבר זה בקבלה, אלא, שסמכו על הפסוק דרך סימן בלבד, "כי אין לנו לסמוך על גימטריא". וראה בנזיר ו: שדרשו: "קדוש יהיה גדל פרע - אין גדול פרע פחות משלושים יום". שדרך בני אדם לגדל שער שלושים יום ועד אז אין בו כובד.

9 **ג. פֵּרֵשׁ זְמַן יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אֶחָד**
10 **וּשְׁלֹשִׁים אוֹ אַרְבָּעִים אוֹ מֵאָה יוֹם, אוֹ מֵאָה שָׁנָה -**
11 **הֲרֵי זֶה נָזִיר כַּזְּמַן שֶׁפֵּרֵשׁ, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.**

12 **ד. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר שָׁעָה אַחַת - הֲרֵי זֶה נָזִיר**
13 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[3]. אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְשָׁעָה**
14 **אַחַת - הֲרֵי זֶה נָזִיר אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין נוֹזְרִין**
15 **שָׁעוֹת[4].**

3) כיוון שאין נודרים שעות, שנאמר "ימי נזרו" - מלמד שאין נזירות לשעות, ואין נזירות פחותה משלושים יום, הרי זה נתכוון לנזירות שלימה. 4) והרי זה כאילו אמר: הריני נזיר אחד ושלושים יום.

16 **ה. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר מִכָּאן עַד מְקוֹם פְּלוֹנִי, אִם**
17 **לֹא הֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ[5] - הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם בִּלְבַד;**
18 **שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִנְזִירוּת גְּדוֹלָה, וַהֲרֵי לֹא פֵּרֵשׁ**
19 **זְמַן[6]. וְאִם הֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ[7]: אִם הָיָה מַהֲלָךְ פָּחוֹת**
20 **מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם[8]; וְאִם הָיָה**
21 **יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה נָזִיר נְזִירוּת אַחַת כְּמִנְיַן**
22 **הַיָּמִים[9].**

5) שלא יצא ללכת לשם. 6) והרי זה כאילו אמר ארוכה לי נזירות זו כמכאן ועד מקום פלוני. 7) שהתחיל ללכת בדרך המוליכה למקום פלוני. 8) שאין נזירות פחותה משלושים יום. 9) שמכאן ועד אותו מקום. ופירשוה בגמרא שם ז. "כשהחזיק בדרך". שהדעת מוכיחה, שנתכוון להיות נזיר כל זמן שיהיה בדרך. והתוספות שם פירשו: שבוודאי מפני אונסי הדרך קיבל עליו נזירות להינצל מסכנת הדרך למספר מהלך ימים עד מקום פלוני.

23 **ו. מִי שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר שְׁתֵּי נְזִירוֹת אוֹ שָׁלֹשׁ אוֹ**
24 **אַרְבַּע - הֲרֵי זֶה נָזִיר כַּמִּנְיָן שֶׁאָמַר, כָּל נְזִירוּת מֵהֶן**
25 **שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּבְסוֹף כָּל שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשִׁים[10] מְגַלֵּחַ**
26 **וּמֵבִיא קָרְבְּנוֹתָיו וּמַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּת שְׁנִיָּה. אֲפִלּוּ**
27 **אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר מֵאָה אֶלֶף נְזִירוֹת, שֶׁאִי אֶפְשָׁר**
28 **שֶׁיִּחְיֶה כַּזְּמַן הַזֶּה - הֲרֵי זֶה מוֹנֶה אַחַת אַחַר אַחַת**
29 **עַד שֶׁיָּמוּת[11] אוֹ עַד שֶׁיַּשְׁלִים מִנְיַן נְזִירוֹתָיו[12].**

10) ביום שלושים ואחד. 11) ומגלח בכל שלושים יום כנ"ל. 12) ואין לו דין של נזיר עולם, אלא מגלח בסוף כל שלושים ומביא קרבנותיו.

30 **ז. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר כְּמִנְיַן יְמוֹת הַשָּׁנָה - מוֹנֶה**
31 **נְזִירוֹתָיו כְּמִנְיַן יְמוֹת הַשָּׁנָה[13]. אִם פֵּרֵשׁ שְׁנוֹת הַחַמָּה**
32 **- מוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ נְזִירוֹת, כָּל אַחַת**
33 **מֵהֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם[14]; וְאִם פֵּרֵשׁ שְׁנַת הַלְּבָנָה - מוֹנֶה**
34 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וַחֲמִשִּׁים נְזִירוֹת; וְאִם סָתַם -**
35 **מוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וַחֲמִשִּׁים נְזִירוֹת. שֶׁהֲרֵי**
36 **בְּאַרְנוּ, שֶׁכָּל הַנְּדָרִים הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם,**
37 **וְרֹב שְׁנֵי הַחַמָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם**
38 **מוֹנִין לָהּ[15], וְרֹב שְׁנֵי הַלְּבָנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבָּעָה**
39 **וַחֲמִשִּׁים יוֹם מוֹנִין לָהּ[16], וְאֵין קוֹרִין כָּל הָעָם שָׁנָה**
40 **סְתָם אֶלָּא לִשְׁנַת הַלְּבָנָה[17].**

13) נזירות של שלושים יום כנגד כל יום מימי השנה. 14) נמצא שהוא נוהג נזירות שלושים שנה. 15) ובהלכות קידוש החודש פרק ט הלכה א כותב רבינו: "שנת החמה יש מחכמי ישראל שאומרים שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות; ויש מהם שאומרים: שהיא פחות מרביע היום". 16) ורבינו שם פרק ו, הלכה ד כותב: "שנה של לבנה ... שלוש מאות יום וארבעה וחמישים יום, ושמונה שעות, ושמונה מאות וששה ושבעים חלקים" וכו'. 17) ולפיכך אם נדר כמניין ימות השנה סתם הרי זה מונה נזירותו כמניין ימי שנת הלבנה.

41 **ח. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר אַחַת וּמֶחֱצָה - הֲרֵי זֶה נָזִיר**
42 **שְׁתֵּי נְזִירוֹת[18]. אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר וְיוֹם אֶחָד, אוֹ**
43 **שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר וְשָׁעָה אַחַת - הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁתֵּי**
44 **נְזִירוֹת[19]. אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר וְאַחַת - הֲרֵי זֶה נָזִיר**
45 **שְׁתַּיִם[20]. הֲרֵינִי נָזִיר וְאַחַת וְעוֹד - הֲרֵי זֶה נָזִיר שָׁלֹשׁ**

נְזִירוֹת. הֲרֵינִי נָזִיר וְאַחַת וְעוֹד וְשׁוּב - הֲרֵי זֶה נָזִיר אַרְבַּע נְזִירוֹת. הֲרֵינִי נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זֶה נָזִיר נְזִירוּת אַחַת שֶׁל שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד יוֹם[21].

18) כיוון שאמר: הריני נזיר, חלה עליו נזירות אחת. וכשהוסיף ואמר: ומחצה, קיבל עליו נזירות שנייה, כאילו אמר: ועוד מחצה, והואיל ואין נזירות פחותה משלושים יום, הרי זה נזיר שתי נזיריות. 19) שהאומר: הריני נזיר שעה אחת, הרי זה נזיר שלושים יום. 20) כשאמר: ואחת, נתכוון להוסיף נזירות שנייה. 21) כאן הפסיק בתיבת: "שלושים" בין הריני נזיר לתיבת: ויום אחד, נמצא שלא נתכוון זה לקבל עליו נזירות נוספת, אלא למנות ימי נזירותו כמה יהיו, והרי זה כאילו אמר: הריני נזיר שלושים ואחד יום, שהכול מצטרף למניין אחד. אלא, שבגמרא שם אמר רב: אין הדברים אמורים, אלא כשאמר הריני נזיר שלושים ואחד יום, אבל אמר: הריני נזיר שלושים יום ויום אחד - נזיר שתיים. מכיוון שהוסיף תיבת יום, נתכוון לנדור שתיים, ומטעם זה החליט בעל ה"לחם משנה" שיש כאן טעות סופר, וצריך להיות בדברי רבינו: "הריני נזיר שלושים ואחד יום" וכן נראה גם מדברי ה"כסף משנה", אלא שבכל הדפוסים הקדומים וכן בכתב יד התימנים, כתוב: "שלושים יום ויום אחד", ולפיכך נראה שסמך רבינו על הירושלמי האומר: ברייתא חולקת על רב, שהרי שנינו: "לא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא על האומר: הריני נזיר שלושים יום ויום אחד שאינו נזיר אלא אחת" וכו'. וזה שלא כרב, ולפיכך פסק רבינו כמותה.

ט. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי כִּתֵּי[22] עֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ, אֵלּוּ מְעִידִין שֶׁנָּזַר חָמֵשׁ[23] - הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁתַּיִם; שֶׁבִּכְלַל חָמֵשׁ שְׁתַּיִם, וַהֲרֵי כֻּלָּן מְעִידִים בִּשְׁתַּיִם[24].

22) זוגות. 23) והוא אומר שלא נדר כלל, או שאומר איני יודע. 24) כבית הלל. ובית שמאי אומרים: "נחלקה העדות (הואיל ומכחישות זו את זו) ואין כאן נזירות". וראוי להעיר, שבגמרא אמרו: "לא נחלקו בית שמאי ובית הלל, על שתי כיתי עדים ... שיש בכלל חמש שתיים. על מה נחלקו על כת אחת, אחד (=עד אחד) אומר שתיים ואחד אומר חמש, שבית שמאי אומרים נחלקה עדותם ובית הלל אומרים יש בכלל חמש שתיים". וב"לחם משנה" תמה למה לא הביא רבינו דין זה? ויש להשיב, שרבינו סומך על מה שיכתוב בהלכות עדות פרק ג הלכה ג: "אפילו אמר האחד מנה הלווהו והשני אומר מאתיים חייב לשלם מנה, שבכלל מאתיים מנה".

י. מִי שֶׁנָּזַר שְׁתֵּי נְזִירוֹת, בֵּין שֶׁנָּדַר שְׁתֵּיהֶן בְּבַת אַחַת[25] בֵּין שֶׁנָּדַר זוֹ אַחַר זוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר יוֹם, הֲרֵינִי נָזִיר יוֹם, וּמָנָה אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן[26], וְאַחַר כָּךְ נִשְׁאַל[27] עַל הָרִאשׁוֹנָה וְהִתִּיר נִדְרוֹ - עָלְתָה לוֹ רִאשׁוֹנָה בַּשְּׁנִיָּה[28], וּמֵבִיא זֶה הַקָּרְבָּן וְנִפְטָר. וַאֲפִלּוּ הֵבִיא כַּפָּרָתוֹ[29], וַאֲפִלּוּ גִּלַּח שְׂעָרוֹ[30], וְאַחַר כָּךְ נִשְׁאַל עָלֶיהָ - עָלְתָה לוֹ רִאשׁוֹנָה בַּשְּׁנִיָּה. שֶׁהֲרֵי אֵין הַשְּׁנִיָּה חָלָה אֶלָּא לְאַחַר הָרִאשׁוֹנָה[31], וְהָרִאשׁוֹנָה כֵּיוָן שֶׁהִתִּירָהּ כְּאִלּוּ אֵינָהּ מֵעִקָּרָהּ[32].

25) שאמר: הרי עלי שתי נזירויות. 26) לתגלחתו. 27) לחכם, שיתיר לו את נדר נזירותו. 28) המניין שמנה לראשונה יעלו לשם הנזירות השנייה, ולא יצטרך לשמור עוד נזירות שנייה. 29) הקריב קרבנותיו. 30) על הראשונה. 31) כי מי גרם לשנייה, שלא תחול תחילה להיות מניין הראשון שלה, ראשונה הייתה מעכבתה. 32) שהחכם עוקר את הנדר מעיקרו, "ונמצא המניין למפרע של שנייה".

יא. מִי שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר לְעוֹלָם, אוֹ הֲרֵינִי נָזִיר כָּל יְמֵי חַיַּי - הֲרֵי זֶה נָזִיר לְעוֹלָם. וְאִם אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר אֶלֶף שָׁנָה - הֲרֵי זֶה נָזִיר לִזְמַן קָצוּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה הָאָדָם אֶלֶף שָׁנָה.

יב. וּמַה בֵּין נָזִיר עוֹלָם לְנָזִיר לִזְמַן קָצוּב? שֶׁהַנָּזִיר לִזְמַן - אָסוּר לְגַלֵּחַ עַד סוֹף יְמֵי נִזְרוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִם. וּנְזִיר עוֹלָם, אִם הִכְבִּיד שְׂעָרוֹ - מֵקֵל[33] בְּתַעַר מִשְּׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ עַד שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, וּמֵבִיא קָרְבָּנוֹ שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת[34] כְּשֶׁיְּגַלֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי[35] מִקֵּץ יָמִים לַיָּמִים אֲשֶׁר יְגַלֵּחַ, כִּי כָבֵד עָלָיו וְגִלְּחוֹ[36]. וְאַבְשָׁלוֹם נְזִיר עוֹלָם הָיָה[37]. וְדָבָר זֶה[38] הֲלָכָה הִיא מִפִּי הַקַּבָּלָה[39]. וּנְזִיר עוֹלָם שֶׁנִּטְמָא - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבַּן טֻמְאָה וּמְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת טֻמְאָה, כְּמוֹ נָזִיר לִזְמַן קָצוּב[40].

33) ולא מגלח לגמרי, כאבשלום, שלא גילח לגמרי, שהרי נתלה בשערו. ומעשה תלייתו סמוך לגילוחו היה. 34) לעולה ולחטאת ולשלמים, כדין תגלחת הטהרה. 35) צריך להיות: והיה, כלשון הכתוב, וכן בכתב יד התימנים. 36) לסוף שנים עשר חודש. 37) שקיבל עליו להיות נזיר כל ימי חייו. 38) שאבשלום היה נזיר. 39) למשה מסיני. ואף על פי שהכתוב אומר: "כי כבד עליו וגילחו", אין זה מוכרח לומר שהיה נזיר, כי אולי מסיבות אחרות גידל שערו, אלא שקבלה הייתה בידי חכמינו. 40) כל זה במשנה: "נזיר עולם הכביד שערו מקל בתער ואם נטמא מביא קרבן טומאה". וסובר רבינו ש"הכביד שערו" - הכוונה לשנים עשר חודש, וכמו שמצינו באבשלום וכדעת רבי שם עמוד ב, אבל הנזיר לזמן קצוב אינו מגלח כלל, שהרי נזר נזירות ארוכה. וכמבואר שם ז. שכל נזירות שיש לה קצבה, הרי היא נזירות אחת וארוכה, ואינו מגלח כלל, אלא אם נטמא, כשאר נזירים.

יג. שִׁמְשׁוֹן[41] לֹא הָיָה נָזִיר גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי לֹא נָדַר בְּנָזִיר[42], אֶלָּא הַמַּלְאָךְ הִפְרִישׁוֹ מִן הַטֻּמְאָה[43]. וְכֵיצַד

1 **הָיָה דִינוֹ? הָיָה אָסוּר בְּיַיִן וְאָסוּר בְּתִגְלַחַת, וּמֻתָּר**
2 **לְהִטַּמֵּא לְמֵתִים. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[44].**

נקודות משיחות קודש

שמשון לא היה נזיר גמור, שהרי לא נדר בנזיר אלא המלאך הפרישו מן הטומאה".

יש לדייק בלשונו שכתב "הפרישו" ולא הקדישו או הזירו, כי רק האדם לבדו יכול לקבל על עצמו קדושת נזיר, ואפילו המלאך אינו יכול לצוות על זה, כי קדושת נזיר יכול רק הנזיר לקבל על עצמו. ומה שעשה המלאך הוא ציווי על אמו לחנכו ולהנהיגו במנהג נזירות, ולכשיגדל יוכל לקבל על עצמו קדושת נזיר.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ח ע' 32 והע' 59)

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכיצד היה דינו, הי' אסור ביין ואסור בתגלחת ומותר להטמא למתים".

עיקר עניין הנזירות הוא בתגלחת וביין כמבואר בחסידות, שבעצם הרי האורות שלמעלה הם מובדלים ומופרשים מכל הענינים, וצריך שיהיה הפסק וצמצום כדי שיומשכו למטה. והפסק זה נמשל לשערות, שהם ממותרי המוחין, היינו מוחין נעלים כל־כך שאין הכלי יוכל להכילם, וכדי שיצמחו מזה שערות, חייב הדבר להיות דרך הפסק של גולגולת.

ובזה יובן הפסוק "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו" כי על־ידי־זה נמשכת הקדושה העליונה שלמעלה מכל העניינים, וזהו עניינו של נזיר "נזר אלקיו על ראשו" שזהו בחינת נזר ומקיף שלמעלה מהשתלשלות על־ידי בחינת השערות. על־פי־זה יובן מה שעיקר עניין הנזירות הוא בתגלחת וגם ביין, כי צריך להיזהר שלא יבוא למעין עניין של נדב ואביהוא. מה־שאין־כן עניין הטומאה אינו שייך לעצם הנזירות אלא זהו דבר נוסף ודרגה נוספת, ולכן לא נכלל עניין זה בנזירות שמשון.

(על־פי 'יין מלכות' ספר הפלאה סימן י"ד)

41) בן מנוח, שנאמר בו: "כי נזיר אלוקים יהיה הנער". 42) הוא עצמו לא נדר וגם אביו מנוח לא הדירו. 43) באמרו לאמו "ואל תאכלי כל טמא". 44) למשה מסיני. ושם עמוד ב' בגמרא, סיכמו, ששמשון הרג את הפלשתים וגם נגע בהם במותם ונטמא בהם, וזה על פי הקבלה. כמבואר שם.

3 **יד. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁאָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר כְּשִׁמְשׁוֹן - הֲרֵי**
4 **זֶה נָזִיר מִן הַתִּגְלַחַת וּמִן הַיַּיִן לְעוֹלָם, וְאֵינוֹ מְגַלֵּחַ**
5 **כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּשְׁאָר נְזִירֵי עוֹלָם[45], וּמֻתָּר**
6 **לְהִטַּמֵּא לְמֵתִים[46]. וְאִם אָמַר: לֹא נִתְכַּוַּנְתִּי אֶלָּא**
7 **לְאִישׁ אַחֵר שֶׁשְּׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן[47] - אֵינוֹ נָזִיר. וּמִי שֶׁנָּדַר**
8 **נָזִיר כְּשִׁמְשׁוֹן - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁאֵל[48] עַל נִדְרוֹ;**
9 **שֶׁנְּזִירוּת שִׁמְשׁוֹן לְעוֹלָם הָיְתָה[49].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"ומי שנדר נזיר כשמשון אינו יכול להישאל על נדרו, שנזירות שמשון לעולם היתה".

וצריך להבין, כיון ששמשון קיבל על עצמו קדושת נזיר באופן שהגדיל ולא מיחה על ההנהגה שהנהיגתו אמו, מדוע לא יכול להישאל על נדרו, הרי את קדושת הנזיר הוא קיבל על עצמו לכאורה ככל נזיר אחר.

ויש לומר: א. שאלה על הנדר יכולה להיות רק בעניין שכל כולו הוא של השואל. ב. אין שאלה למחצה. ג. העדר המחאה של שמשון אינו מוסיף עוד עניין אלא מאשר או מעלה את אותו העניין שהתחילה בו האם.

(על־פי לקו"ש חלק י"ח ע' 70 הע' 66)

45) שלא מצינו בשמשון שיגלח שערו בכל שנים עשר חודש כאבשלום, אלא מצינו שאמר "מורה לא עלה על ראשי כי נזיר אלקים אני מבטן אמי אם גילחתי וסר ממני כוחי". 46) כשמשון. ואף על פי שאין מתפיסים אלא בדבר הנדור ולא בדבר האסור, ואיך אפשר להתפיס נזירות בשמשון שלא היה נדור, אלא נאסר ביין ובתגלחת על פי המלאך? כבר השיב ר"י בן לב, שבנזיר נאמר: נזיר להזיר לה', לרבות נזיר שמשון, שאף על פי שהוא נזיר על פי ה' מתפיסים בו. 47) והוא לא היה נזיר כלל. 48) לחכם להתירו. 49) ולא הייתה ניתרת בשאלה, שעל ידי מלאך נוזָר, ואין שאלה "לציווי שלמעלה".

10 **טו. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי כְּשִׁמְשׁוֹן כְּבֶן מָנוֹחַ[50], כְּבַעַל**
11 **דְּלִילָה, כְּמִי שֶׁעָקַר דַּלְתוֹת עַזָּה, כְּמִי שֶׁנִּקְרוּ**
12 **פְּלִשְׁתִּים אֶת עֵינָיו - הֲרֵי זֶה נָזִיר כִּנְזִירוּת שִׁמְשׁוֹן,**
13 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנַּעֲשׂוּ מַעֲשִׂים אֵלּוּ לְאִישׁ**
14 **אַחֵר[51].**

50) ולפי זה צריך שידגיש הריני נזיר, וגם להזכיר: שמשון בן מנוח, אבל אם יזכיר כשמשון בלבד אינו נזיר, שלשמשון אחר נתכוון. ולדעת ה"כסף משנה" הגירסה הנכונה היא כנוסח שלפנינו, שאפילו לא יאמר אלא: הריני כשמשון, הרי זה נזיר, וכן בכולם. שכל אחד מחמשת השמות האלה מספיק להתפיס בו נזירות, ולפיכך משמיעתנו המשנה את כולם, שאל נטעה לומר אם אמר: כשמשון, או: כבן מנוח נתכוון לאיש אחר ששמו כך. 51) אין אומרים, שמא נתכוון לאיש אחר, אבל אם יאמר בפירוש: לא נתכוונתי אלא לאיש אחר ששמו שמשון, - אינו נזיר.

15 **טז. שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי[52] נָזִיר עוֹלָם הָיָה[53]. לְפִיכָךְ,**
16 **הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי כִּשְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, כְּבֶן חַנָּה, כְּבֶן**
17 **אֶלְקָנָה, כְּמִי שֶׁשִּׁסֵּף[54] אֶת אַגַג בַּגִּלְגָּל, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ**
18 **- הֲרֵי זֶה נָזִיר עוֹלָם[55]. וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא לְאִישׁ**
19 **אַחֵר שֶׁמַּעֲשָׂיו כָּאֵלֶּה נִתְכַּוֵּן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שמואל הרמתי, נזיר עולם היה".

ידועה שאלת הרד"ק היאך היתה יכולה חנה (ואם שמשון) לקבל נזירות עבור בנה, והלא הלכה למשה מסיני "האיש מדיר בנו, ואין האשה מדרת בנה בנזיר". יש המתרצים שהאמהות לא הדירו את בניהן בנזיר אלא ביקשו כך מהאבות, וזהו לדעתם הרמז בפסוק "ותאמר לאישה כו'" שביקשתו להדיר את בנם, וכן חנה ביקשה מאלקנה להדיר את שמואל. אלא שתירוץ זה קשה, שהרי הרמב"ם בפיה"מ כתב שעניין זה שהאיש מדיר כו' ואין האשה מדרת בנה בנזיר, הוא הלכה למשה מסיני "ואין לו סמך בכתוב ולא רמז", והלא אם כדבריהם שהעניין רמוז בכתוב, מדוע כתב "אין לו רמז".

בנוסף, ידועה השאלה על המשנה האחרונה במסכת נזיר, היאך למד רבי נהוראי 'גזירה־שוה' משמשון על שמואל, והלא "אין גזירה־שוה למחצה", היינו שהדבר הנלמד חייב להיות דומה לגמרי לדבר המלמד, והלא שמשון היה נזיר אחר והיה מותר להיטמא למתים.

ויש לומר: חנה ואם שמשון אכן לא יכולות היו להדיר את בניהן בנזיר, כי קדושת נזירות יכול רק האדם לקבל על עצמו ואפילו לא המלאך. ומה שעשו חנה ואם שמשון הוא חינוך להנהגה טובה של נזירות, וכשגדלו שמואל ושמשון ולא מיחו על הנהגת הנזירות קיבלו על עצמם למפרע קדושת נזירות. (על־דרך קטן שנתגייר שמטבילין אותו על דעת בית־דין, ואם ירצה למחות כשיגדיל יחזור להיות גוי כדמעיקרא).

ובזה תתורץ גם השאלה הנוספת, כי מה שלמד רבי נהוראי הוא לא 'גזירה־שוה' על סוג הנזירות של שמואל מסוג הנזירות של שמשון, אלא על אופן קבלת הנזירות שבשניהם היתה קבלת קדושת נזיר באופן שהגדילו ולא מיחו.

(על־פי לקו"ש חלק י"ח עמוד 63)

52) בן אלקנה וחנה. 53) שהדירתו אמו בנזירות (=בהסכמת אביו) שנאמר בו "ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו", ונאמר בשמשון: "ומורה לא יעלה על ראשו, מה "מורה" האמורה בשמשון - נזיר אף "מורה" האמורה בשמואל - נזיר. 54) ביקע. 55) מיקל שערו בכל י"ב חודש, ואינו מטמא למתים.

1 **יז. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר מְלֹא הַבַּיִת אוֹ מְלֹא הַקֻּפָּה[56]**
2 **- בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם אָמַר: לֹא הָיָה בְּדַעְתִּי שֶׁאֶהְיֶה**
3 **נָזִיר כָּל יָמַי, וְלֹא נִתְכַּוַּנְתִּי אֶלָּא לְהַאֲרִיךְ זְמַן הַנְּזִירוּת**
4 **זְמַן מְרֻבֶּה - הֲרֵי זֶה נָזִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם בִּלְבַד[57]; וְאִם**
5 **אָמַר: סְתָם נָדַרְתִּי[58] - רוֹאִים אֶת הַקֻּפָּה כְּאִלּוּ הִיא**
6 **מְלֵאָה חַרְדָּל[59], וְיִהְיֶה נָזִיר כָּל יָמָיו[60]. וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ**
7 **מִשְּׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְיָבִיא**
8 **קָרְבְּנוֹתָיו, כִּשְׁאָר נְזִירֵי עוֹלָם[61].**

56) סל. 57) שכל שלא פירש זמן הרי הוא בכלל סתם נזיר, שאינו נזיר אלא שלושים יום. ומה שאמר: נתכוונתי להאריך זמן הנזירות, לא נתכוון אלא לומר, ארוכה עלי נזירות זו כמלוא הבית. 58) ולא היה בליבי אלא כפי שיפרשו החכמים את לשון נדרי. 59) גרעיני זרע חרדל, שהם קטנים מאוד. 60) נזירות אחת ארוכה עד סוף ימיו. 61) ואין אומרים, שמא לקופה מליאה קישואים נתכוון ויהיה נזיר כמניין הקישואים שסל זה ראוי להכיל ולא יותר. מאחר שנודר זה ירד לתורת נזירות, לקבל עליו נזירות ארוכה, והדבר ספק לאיזה מין מילוי הקופה נתכוון, על כורחו לא יוכל להביא קרבנותיו במלאת ימי נזרו למניין הקישואים. כי שמא לחרדל נתכוון, נמצא שעדיין לא מלאו ימי נזרו ואסור לו להביא חולין לעזרה. ולפיכך לעולם לא יעלה זה מקבלת נזירותו.

9 **יח. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר כִּשְׁעַר רֹאשִׁי, אוֹ כַּעֲפַר**
10 **הָאָרֶץ, אוֹ כְּחוֹל הַיָּם - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר: הֲרֵי**
11 **נְזִירוּת עָלַי כְּמִנְיַן שְׂעַר רֹאשִׁי, אוֹ כְּמִנְיַן עֲפַר הָאָרֶץ,**
12 **אוֹ כְּמִנְיַן חוֹל הַיָּם[62]. לְפִיכָךְ[63] יְגַלַּח כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם,**
13 **וְיַתְחִיל לִמְנוֹת נְזִירוּת שְׁנִיָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם וִיגַלֵּחַ, וְכֵן**
14 **עַד שֶׁיָּמוּת[64]. וּבְכָל תִּגְלַחַת וְתִגְלַחַת אֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן**
15 **וְלֹא מִטַּמֵּא לְמֵתִים[65]. וְאִם שָׁתָה אוֹ נִטַּמָּא, אֲפִלּוּ**
16 **בְּיוֹם הַתִּגְלַחַת - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[66].**

62) הואיל וכל אלה גופים חלוקים הם ומובדלים זה מזה. 63) הואיל וקיבל עליו הרבה נזירויות נפרדות זו מזו. 64) ששערות ראשו מרובות משני חייו. 65) שהרי עם גמר הנזירות הראשונה מתחלת השנייה ואין שום פרק זמן מבדיל ביניהן. 66) משום חילול הנזירות החדשה שהוא עומד בה.

17 **יט. הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי נָזִיר אִם אֹכַל כִּכָּר זוֹ, הֲרֵינִי נָזִיר**
18 **אִם אֹכְלֶנָּה, הֲרֵינִי נָזִיר אִם אֹכְלֶנָּה, וַאֲכָלָהּ - הֲרֵי זֶה**
19 **חַיָּב בִּנְזִירוּת כַּמִּנְיָן שֶׁאָמַר[67]. וּמוֹנֶה אַחַת אַחַר אַחַת,**
20 **כָּל אַחַת מֵהֶן שְׁלֹשִׁים, וּמְגַלֵּחַ בְּסוֹף כָּל שְׁלֹשִׁים**
21 **וּמֵבִיא קָרְבָּנוֹ.**

67) שהנזירות חלה על נזירות. והוא הדין אם אמר: הריני נזיר היום הריני נזיר היום - חייב שתיים. וכבר פסק רבינו לעיל בהלכות נדרים פרק ג, הלכות א־ב, שנדר חל על נדר, בניגוד לשבועה שאינה חלה על שבועה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ט"ו־כ"א אלול תשע"ח

יום ראשון ט"ו אלול ה'תשע"ח

מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִלְּהִטַּמֵּא לִשְׁאָר מֵתִים חוּץ מִן־הַקְּרוֹבִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְנִטְמָא לְזוּלַת חֲמִשָּׁה [שִׁשָּׁה] מִתֵּי מִצְוָה — חַיָּב מַלְקוּת. וְלָאו זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; בָּא בְּקַבָּלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "בְּנֵי אַהֲרֹן — וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן".

יום שני ט"ז אלול ה'תשע"ח

מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִלְּהִטַּמֵּא לִשְׁאָר מֵתִים חוּץ מִן־הַקְּרוֹבִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְנִטְמָא לְזוּלַת חֲמִשָּׁה [שִׁשָּׁה] מִתֵּי מִצְוָה — חַיָּב מַלְקוּת. וְלָאו זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; בָּא בְּקַבָּלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "בְּנֵי אַהֲרֹן — וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן".

יום שלישי י"ז אלול ה'תשע"ח

מצות עשה קעג. מצות לא תעשה שסב. שסד. שסג. שסה.

הַמִּצְוָה הַקע"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת עָלֵינוּ מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיְּקַבֵּץ אֶת כָּל־אַמָּתֵנוּ [יְאַחֵד אֶת דִּבְרָתֵנוּ (ידבר דבר אחד בשם כולם)]. וַיַּנְהִיג אֶת כֻּלָּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו) וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה כ) אֶת־דִּבְרֵיהֶם בְּסִפְרֵי (דברים יז, טו) "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". עוֹד אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (דברים יז, טו): "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וּבָא הַפֵּרוּשׁ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ — תְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ" וְשֶׁיִּהְיֶה בְּלִבֵּנוּ בְּתַכְלִית הַכָּבוֹד וְהַגְּדֻלָּה וְהָרוֹמְמוּת שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה, עַד שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלָתוֹ אֲצֻלָּנוּ גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת נָבִיא מִבֵּין הַנְּבִיאִים שֶׁבְּדוֹרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (הוריות יג.): "מֶלֶךְ קוֹדֵם לְנָבִיא". וּכְשֶׁמְּצַוֶּה הַמֶּלֶךְ הַזֶּה אֵיזֶה צִוּוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה סוֹתֵר מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה — חוֹבָה לְקַיֵּם אֶת־פִּקֻּדָּתוֹ; וְהָעוֹבֵר עַל פִּקֻּדָּתוֹ וְאֵינוֹ מְקַיְּמָהּ, רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ בְּסַיִף, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ אֲבוֹתֵינוּ עַל עַצְמָם וְאָמְרוּ: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְגוֹ' יוּמָת" (יהושע א, יח). וְכָל־מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת — יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה — דָּמוֹ מֻתָּר לַמֶּלֶךְ הַמְמַנֶּה עַל פִּי הַתּוֹרָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (יט:) וּבְרֵישׁ כְּרֵתוֹת (ה:) וּפֶרֶק ז' מִסּוֹטָה (מא:).

הַמִּצְוָה הַשס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲמִיד עָלֵינוּ מֶלֶךְ, אִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גֵּר צֶדֶק, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא" (דברים יז, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְכֵן שְׁאָר הַמִּנּוּיִים אָסוּר שֶׁנְּמַנֶּה עָלֵינוּ בְּשׁוּם דָּבָר מִן הַדְּבָרִים — לֹא מִנּוּי תּוֹרָה (דיין, ראש ישיבה וכדומה) וְלֹא מִנּוּי מַלְכוּת — אָדָם שֶׁהוּא מִקְּהַל גֵּרִים עַד שֶׁתְּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעָלֶה: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ" (שם), אָמְרוּ (יבמות מה:): "כָּל־מִשִּׂימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים עָלֶיךָ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ". אֲבָל הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, כְּבָר יָדַעְתִּי מִפְּסוּקֵי סִפְרֵי הַנְּבוּאָה (נ"ך) שֶׁזָּכָה בָּהּ דָּוִד. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (יומא עב:): "כֶּתֶר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָּוִד", וְכֵן זַרְעוֹ אַחֲרָיו עַד סוֹף כָּל־הַדּוֹרוֹת. אֵין מֶלֶךְ לְמִי שֶׁמַּאֲמִין בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֶלָּא מִזֶּרַע דָּוִד, מִזֶּרַע שְׁלֹמֹה דַּוְקָא; וְכֹל שֶׁהוּא מִזּוּלַת הַזֶּרַע הַנִּכְבָּד הַזֶּה לְעִנְיַן מַלְכוּת — "נָכְרִי" קָרִינָא בֵּיהּ. וְזֶה בָּרוּר וְאֵין בּוֹ סָפֵק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת (יח. ואילך) וְסַנְהֶדְרִין (מה:) וְסוֹטָה (מא.) וְנִדָּה (מט:).

הַמִּצְוָה הַשס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְּהַרְבּוֹת נָשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים" (שם, יז). וְהַגְּבוּל לְכָךְ, שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה נָשִׁים בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא.); וְכָל־זְמַן שֶׁמּוֹסִיף עֲלֵיהֶן — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה השס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְּהַרְבּוֹת סוּסִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים" (שם, טז). וְהַגְּבוּל לְכָךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ סוּסִים (פנויים) שֶׁרָצִים לְפָנָיו, וַאֲפִלּוּ סוּס אֶחָד לֹא יִהְיֶה אֶצְלוֹ, זוּלַת הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא רוֹכֵב עָלֶיהָ בִּלְבָד, אוֹ סוּסִים שֶׁיִּהְיוּ בָּאֲרוֹת שֶׁהֵם מוּכָנִים אֶצְלוֹ לַמִּלְחָמָה שֶׁיִּרְכְּבוּ עֲלֵיהֶם הַצָּבָא; אֲבָל לְעַצְמוֹ — רַק בְּהֵמָה אַחַת בִּלְבָד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא:).

הַמִּצְוָה השס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְּהַרְבּוֹת מָמוֹן מְיֻחָד לְעַצְמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד" (שם). וְהַגְּבוּל לְכָךְ הוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ לְמַעְלָה מִכְּדֵי לְהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל מֶרְכַּבְתּוֹ וַעֲבָדָיו הַמְיֻחָדִים לוֹ. אֲבָל לְקַבֵּץ מָמוֹן שֶׁיְּהֵא לְצָרְכֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל — חֲרִי זֶה מֻתָּר. וּכְבָר בֵּאַר ה' יִתְעָלֶה בַּכָּתוּב

1 טַעַם שֶׁלֹּשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים (כדי
2 "שלא ישיב העם מצרימה") וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים (כדי "שלא
3 יסור לבבו"), וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד". וּלְפִי שֶׁנּוֹדַע
4 טַעְמָן הִגִּיעוּ בָּהֶן לִידֵי בִּטּוּל כַּמְּפֻרָסָם מֵעִנְיַן שְׁלֹמֹה
5 (המלך) עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל אַף גֹּדֶל מַעֲלָתוֹ בְּמַדָּע וּבְחָכְמָה
6 וְשֶׁהוּא יְדִידְיָה (שהתיר לעצמו באמרו "לא אסור" "לא אסור"
7 — ונכשל). אָמְרוּ (סנהדרין כא:): שִׁיש בָּזֶה הֶעָרָה לִבְנֵי
8 אָדָם, שֶׁאִלּוּ יָדְעוּ טַעֲמֵי כָּל־הַמִּצְוֹת הָיוּ מוֹצְאִים לָהֶם
9 דֶּרֶךְ לְבִטּוּלָן שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ זֶה הַשָּׁלֵם הַגָּדוֹל (שלמה המלך)
10 טָעָה בָּזֶה וְחָשַׁב שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַעֲשֶׂה זֶה סִבָּה לַעֲבֵרָה בְּשׁוּם
11 פָּנִים, כָּל־שֶׁכֵּן הֶהָמוֹן בְּדַעְתָּם הַחֲלוּשָׁה, שֶׁהָיוּ בָּאִים לִידֵי
12 זְלִזּוּל בָּהֶן וְיֹאמְרוּ: לֹא אָסַר דָּבָר זֶה וְלֹא צִוָּה עַל דָּבָר
13 זֶה אֶלָּא בִּגְלַל כָּךְ וָכָךְ — אָנוּ נִזָּהֵר בַּדָּבָר שֶׁבַּעֲבוּרוֹ נִתְּנָה
14 מִצְוָה זוֹ וְלֹא נַקְפִּיד עַל הַמִּצְוָה עַצְמָהּ, וְכָךְ הָיוּ בָּאִים
15 לִידֵי הֶפְסֵד הַדָּת. לְפִיכָךְ הִסְתִּיר ה' יִתְעַלֶּה טַעֲמֵיהֶן; אֲבָל
16 אֵין מֵהֶן גַּם אַחַת שֶׁאֵין לָהּ טַעַם וְסִבָּה, אֶלָּא שֶׁרֹּב אוֹתָם
17 הַסִּבּוֹת וְהַטְּעָמִים לֹא יַשִּׂיגוּם דֵּעוֹת הֶהָמוֹן וְלֹא יְבִינוּם.
18 וְכֻלָּם הֵם כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַנָּבִיא: "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־
19 לֵב" (תהלים יט, ט).

יום רביעי י"ח אלול ה'תשע"ח

מצות עשה קפז. מצות לא תעשה מט.

מצות עשה קפח. קפט. מצות לא תעשה נט.

הַמִּצְוָה הַקפ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָרֹג שִׁבְעָה עַמְּמִין ("החתי, האמורי, הכנעני, הפריזי, החיוי, היבוסי, הגרגשי") וּלְאַבְּדָם, כְּיָן שֶׁהֵם הָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וְיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם" (דברים כ, יז). וּבֵאֵר לָנוּ בִּכְתוּבִים רַבִּים, שֶׁטַּעַם הַדָּבָר: כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד מִכְּפִירָתָם. וְרַבִּים הַכְּתוּבִים הַמְזָרְזִים וּמְחַזְּקִים לְהָרְגָם, וּמִלְּחַמְתָּם מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאוּלַי יַחְשׁוֹב מִישֶׁהוּ שֶׁזּוֹ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, כְּיָן שֶׁשִּׁבְעָה עַמְּמִין כְּבָר אָבְדוּ; אַךְ זֹאת לֹא יַחְשׁוֹב אֶלָּא מִי שֶׁלֹּא הֵבִין עִנְיַן נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וְהוּא: שֶׁעִנְיָן שֶׁנִּסְתַּיֵּם עִם הַשָּׂגַת מַטָּרָתוֹ, בְּלִי שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַדָּבָר קָשׁוּר בִּזְמַן מְסֻיָּם — אֵין אוֹמְרִים עָלָיו "אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת", לְפִי שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּכָל־דּוֹר שֶׁבּוֹ נִמְצֵאת אֶפְשָׁרוּת לְאוֹתוֹ הַדָּבָר. הֲלֹא תִּרְאֶה, אִם יְאַבֵּד ה' אֶת־זֶרַע עֲמָלֵק בִּכְלָלוּתוֹ וְיַשְׁמִידֵנוּ עַד סוֹפוֹ — כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחַ יִתְעַלֶּה: "כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק וְגוֹ'" (שמות יז, יד) — הַאִם נֹאמַר אָז שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כה, יט) אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת?! כָּךְ אֵין לוֹמַר, אֶלָּא הוּא נוֹהֵג בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וְכָל־עוֹד יִמָּצֵא זֶרַע עֲמָלֵק מִצְוָה לְהַכְרִיתוֹ. וְכָךְ הֲרִיגַת שִׁבְעָה עַמְּמִין וּלְאַבְּדָם הוּא צִוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ — וְהִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וַאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים לְשָׁרְשָׁם (לעקרם מהשורש) וּלְרָדְפָם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר עַד שֶׁיִּשָּׁמְדוּ, עַד הָאַחֲרוֹן, וְכָךְ עָשִׂינוּ, עַד שֶׁנִּשְׁלְמָה הַשְׁמָדָתָם עַל־יְדֵי דָּוִד, וְנִתְפַּזְּרָה הַשְּׁאֵרִית וְנִטְמְעָה בֵּין הָאֻמּוֹת עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בָּהֶם שֹׁרֶשׁ. אוּלָם עַל־יְדֵי זֶה שֶׁכְּבָר כָּלוּ, לֹא תִּהְיֶה הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָרְגָם מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֹאמַר בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַר הַשְׁמָדָתָם וְהַכְרָתָתָם, כִּי מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ קְשׁוּרָה בִּזְמַן וְלֹא בְּמָקוֹם מְיֻחָד כְּמוֹ הַמִּצְוֹת הַמְיֻחָדוֹת לַמִּדְבָּר אוֹ לְמִצְרַיִם, אֶלָּא הִיא קְשׁוּרָה בְּמִי שֶׁמְּצֻוִּים עָלָיו, וְכָל־עוֹד יִהְיֶה בְּנִמְצָא (אפילו אילו היו קיימים היום) מְקַיְּמִים בּוֹ אוֹתוֹ הַצִּוּוּי. וּבִכְלָל רָאוּי לְךָ לְהָבִין וּלְהִתְבּוֹנֵן בֵּהֶבְדֵּל בֵּין הַמִּצְוָה וּבֵין הַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו. כִּי יֵשׁ שֶׁהַמִּצְוָה נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֶלָּא שֶׁהַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו כְּבָר נֶעְדַּר בְּדוֹר מִן־הַדּוֹרוֹת; אַךְ לֹא בְּהֶעְדֵּר הַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו תֵּהָפֵךְ הַמִּצְוָה לְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אֲבָל תִּהְיֶה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אִם הָיָה הַדָּבָר לְהֵפֶךְ וְהוּא: שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר מְסֻיָּם מָצוּי בְּמַצָּב מְסֻיָּם, וְהָיָה חַיָּב לַעֲשׂוֹת בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶחָד, אוֹ דִּין אֶחָד וּבִזְמַן מְסֻיָּם — וְהַיּוֹם אֵינוֹ חוֹבָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַדָּבָר מָצוּי בְּאוֹתוֹ הַמַּצָּב, כְּגוֹן: לֵוִי זָקֵן שֶׁהָיָה פָּסוּל בַּמִּדְבָּר וְהוּא כָּשֵׁר אֶצְלֵנוּ הַיּוֹם. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ (חולין כד.). וְהָבֵן כְּלָל זֶה וְדָעֵהוּ.

הַמִּצְוָה הַמ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת אָדָם מִשִּׁבְעָה עַמְּמִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלְקְלוּ אֶת בְּנֵי־אָדָם וְיַטְעוּם בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה" (שם כ, טז). וְתִהְיֶה הֲרִיגָתָם מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קפז. וְהָעוֹבֵר וְאֵינוֹ הוֹרֵג מֵהֶם — אֶת־שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהָרְגוֹ — הֲרֵי זֶה עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק בִּלְבַד מִכָּל־שְׁאָר זֶרַע עֵשָׂו, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, קָטֹן וְגָדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (שמות יז, יד) וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה כ, וקע"ג) אָמְרָם (סנהדרין כ:): "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". וְגַם מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:).

הַמִּצְוָה הַקפ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִזְכּוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק, שֶׁקִּדֵּם אוֹתָנוּ בְּרָע, שֶׁנֹּאמַר אֶת־זֶה בְּכָל־זְמַן וּזְמַן וּנְעוֹרֵר אֶת־הַנְּפָשׁוֹת בִּדְבָרִים לְהִלָּחֵם בּוֹ, שֶׁנִּקְרָא אֶת בְּנֵי־הָאָדָם לְשָׂנְאוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח הַדָּבָר וְלֹא תֵּחָלֵשׁ שִׂנְאָתוֹ וְלֹא תִּמְעַט בַּנְּפָשׁוֹת בְּמֹשֶׁךְ הַזְּמַן; וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק" (דברים כה, יז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (סוף פרשת כי תצא): "זָכוֹר אֵת

1 אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק — בַּפֶּה, לֹא תִּשְׁכָּח — בַּלֵּב".
2 כְּלוֹמַר: אֱמוֹר דְּבָרִים בְּפִיךָ שֶׁיָּבִיאוּ בְּנֵי אָדָם לְכָךְ, שֶׁלֹּא
3 תָּסוּר שִׂנְאָתוֹ מִן־הַלֵּב. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת בחוקותי):
4 "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, יָכוֹל בִּלְבָבְךָ? כְּשֶׁהוּא
5 אוֹמֵר שֶׁלֹּא תִּשְׁכָּח, הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אֲמוּרָה; הָא מָה אֲנִי
6 מְקַיֵּם זָכוֹר? — שֶׁתְּהֵא שׁוֹנֶה (אומר) בְּפִיךָ". הָלֹא תִּרְאֶה,
7 אֵיךְ עָשָׂה שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, כְּשֶׁבָּא לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ: שֶׁהוּא
8 זָכָר תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ צִוָּה לְהָרְגָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "פָּקַדְתִּי
9 אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל" (שמואל־א טו, ב).

10 **הַמִּצְוָה הַנ"ט** — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁכּוֹחַ אֵת
11 אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמָלֵק, וַאֲשֶׁר קִדְּמוּנוּ בְּרָע. וּכְבָר
12 בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קפ"ט מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁזִּכִּירַת מַה שֶּׁעָשָׂה
13 לָנוּ זֶרַע עֲמָלֵק וְחִדּוּשׁ הָאֵיבָה לוֹ — הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה.
14 וְכָךְ מַזְהָרִים אָנוּ מִלְּהַשְׁלִיךְ דָּבָר זֶה מִלִּבֵּנוּ וּמִלִּשְׁכְּחוֹ —
15 וְהִיא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִּשְׁכָּח"
16 (דברים כה, יט), וּבְסִפְרֵי (סוף פרשת תצא שם): "זָכוֹר" —
17 בַּפֶּה; "לֹא תִּשְׁכָּח" — בַּלֵּב, כְּלוֹמַר: אַל תַּשְׁלִיךְ אֵיבָתוֹ
18 וְאַל תְּסִירֶנָּה מִלִּבְּךָ.

יום חמישי י"ט אלול ה'תשע"ח

מצות לא תעשה מו. מצות עשה קצ. מצות לא תעשה נו. נז. מצות עשה קצב. קצג.

הַמִּצְוָה הַמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלְּעוֹלָם לֹא לָגוּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם וְשֶׁלֹּא נִנְהַג כְּמִנְהַגֵּיהֶם הַמְגֻנִּים לְרַעַת הַתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד" (דברים יז, טז). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אָמְרוּ (ירושלמי סוכה פרק ד הלכה א): בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶת־יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם, וּבִשְׁלֹשָׁה חָזְרוּ לְמִצְרַיִם וּבִשְׁלֹשָׁתָן נֶעֱנְשׁוּ. שְׁלֹשֶׁת הַמְּקוֹמוֹת — אֶחָד מֵהֶם הוּא שֶׁהִזְכַּרְנוּ; וְהַשֵּׁנִי — אָמְרוֹ: "בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ" (שם כח, סח); וְהַשְּׁלִישִׁי — אָמְרוֹ: "כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם" (שמות יד, יג) וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּשַׁט הַלָּשׁוֹן שֶׁהוּא סִפּוּר, בָּא לָנוּ בַּקַּבָּלָה שֶׁהוּא לָאו. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף גְּמָרָא סֵכָּה (נא:) שֶׁגַּם אֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא הִיא מִכְּלַל הָאָרֶץ שֶׁאָסוּר לָדוּר בָּהּ, וּמַיִם אֶלֶכְסַנְדְּרִיָּא מוֹדְדִים חֶבֶל אֶרֶץ (חלקת־אדמה) בְּאֹרֶךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה וְרֹחַב אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה, וְזוֹהִי כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁאָסוּר לָדוּר בָּהּ. אֲבָל מֻתָּר לַעֲבֹר בָּהּ לְשֵׁם מִסְחָר אוֹ כְּדֵי לַעֲבֹר לְאֶרֶץ אַחֶרֶת. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (סנהדרין סוף פרק י): לִישִׁיבָה אִי אַתָּה חוֹזֵר, אֲבָל אַתָּה חוֹזֵר לִסְחוֹרָה וְלִפְרַקְמַטְיָא וּלְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְתִשְׁעִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ (לנהוג כמה פרטי דינים) בְּמִלְחֶמֶת שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהִיא הַנִּקְרֵאת: מִלְחֶמֶת רְשׁוּת. שֶׁכֵּן נִצְטַוִּינוּ שֶׁאִם נִלָּחֵם עִמָּהֶם, נִכְרוֹת עִמָּהֶם בְּרִית עַל נַפְשָׁם בִּלְבַד (שלא נהרגם); אִם יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ וְיִמְסְרוּ לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ, אָז נַטִּיל עֲלֵיהֶם תַּשְׁלוּם מִסִּים וַעֲבָדוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ" (דברים כ, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "אָמְרוּ: מְקַבְּלִין אָנוּ עָלֵינוּ מִסִּים וְלֹא שִׁעְבּוּד, שִׁעְבּוּד וְלֹא מִסִּים — אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם זוֹ וְזוֹ". וְהוּא: שֶׁיִּתְּנוּ דָּבָר קָבוּעַ כָּל־שָׁנָה, כְּפִי שֶׁיְּקַבֵּעַ הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא וְיִהְיוּ נִכְנָעִים וּנְתוּנִים בְּמוֹרָא וְשִׁפְלוּת, וְזֶהוּ עִנְיַן הַשִּׁעְבּוּד. אֲבָל אִם לֹא יַשְׁלִימוּ אִתָּנוּ — נִצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג כָּל־זָכָר בָּעִיר, קָטֹן וְגָדוֹל, וְלָקַחַת כָּל־שְׁלָלָהּ וְכָל־הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְגוֹ'" (שם, יב). וְכָל־זֶה (שאם לא השלימו אין הורגין את כולם) הוּא דִּין מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:) וּבְפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כ:).

הַמִּצְוָה הַנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִקְרֹא שָׁלוֹם לְעַמּוֹן וּמוֹאָב לְעוֹלָם, וְהוּא שֶׁה' צִוָּנוּ שֶׁבְּצוּרְנוּ עַל הֶעָרִים נִשְׁלַח לְאַנְשֵׁיהֶן לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה שֶׁיִּכָּנְעוּ וּנְבַקֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיַּשְׁלִימוּ אִתָּנוּ; אִם יִמְסְרוּ לָנוּ אֶת־הָעִיר, אָסוּר לָנוּ לְהִלָּחֵם בָּם וּלְהָרְגָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ק"ץ מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה — חוּץ מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁאֵין נוֹהֲגִים עִמָּהֶם מִנְהָג זֶה; אֶלָּא הִזְהִירָנוּ ה' מִלְּהַקְדִּים לָהֶם שָׁלוֹם וּמִלְּבַקֵּשׁ שֶׁיִּכָּנְעוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם (שם כג, ז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (שם כ, י) יָכוֹל אַף כָּאן? (בעמון ומואב) תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם". מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: ("לא תסגיר עבד אל אדוניו .. עמך יישב) בַּטּוֹב לוֹ" (שם כג, יז) יָכוֹל אַף כָּאן (בעמוני ומואבי), תַּלְמוּד לוֹמַר: ("לא תדרוש שלומם") "וְטֹבָתָם, כָּל־יָמֶיךָ לְעוֹלָם" (שם, ז).

הַמִּצְוָה הַנ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּכְרוֹת אִילָנוֹת מַאֲכָל בִּשְׁעַת הַמָּצוֹר עַל עִיר כְּדֵי לְהַצִּיק לַאֲנָשֶׁיהָ וּלְהַכְאִיב לִבָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ — וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" (שם כ, יט). וְכֵן נִכְנָסֶת כָּל־הַשְּׁחָתָה בִּכְלַל לָאו זֶה, כְּגוֹן מִי שֶׁיִּשְׂרוֹף בֶּגֶד לְבַטָּלָה אוֹ יִשְׁבּוֹר כְּלִי לְבַטָּלָה — הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא־תַשְׁחִית" וְלוֹקֶה וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) נִתְבָּאֵר, שֶׁקּוֹצֵץ אִילָנוֹת טוֹבוֹת — לוֹקֶה. אָמְרוּ: וְאַזְהַרְתֵּהּ מֵהָכָא: "מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִבָּבָא בַּתְרָא (כו.).

הַמִּצְוָה הַקצ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּצְאוּ מַחֲנוֹתֵינוּ לַמִּלְחָמָה נָכִין דֶּרֶךְ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁבּוֹ יִפָּנוּ,

וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּל־אִישׁ צָרְכָּיו בְּכָל־מָקוֹם (על פני השדה) וּבֵין הָאֹהָלִים — כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הָאֻמּוֹת — וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְגוֹ'" (שם כג, יג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא): "אֵין יָד אֶלָּא מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד" (שמואל־א טו, יב).

הַמִּצְוָה הַקצ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כְּלִי הַחֲפִירָה תָּלוּי עִם כְּלֵי הַמִּלְחָמָה לְכָל־אַנְשֵׁי הַמַּחֲנֶה כְּדֵי לַחְפּוֹר בּוֹ מָקוֹם שֶׁיִּפָּנֶה שָׁם בַּדֶּרֶךְ הַמּוּכָנָה לְכָךְ, וִיכַסֶּה אֶת־הַצּוֹאָה אַחַר שֶׁיִּפָּנֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה הַצּוֹאָה עַל פְּנֵי הָאָרֶץ בְּמַחֲנֵה הַמִּלְחָמָה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה: "כִּי־תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶךָ" (דברים כג, י). וּלְשׁוֹן צִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ" (שם, יד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי־תצא): "אֵין אֲזֵנְךָ אֶלָּא מְקוֹם זִיּוּנֶךָ" (כלי מלחמה — וצריך היתד להיות "על אזנך").

יום שישי כ' אלול ה'תשע"ח

מצות עשה קצא. ריד.
מצות לא תעשה שיא. נח.
מצות עשה רכא. מצות לא תעשה רסג. רסד.

הַמִּצְוָה הַקצ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת כֹּהֵן שֶׁיּוֹכִיחַ (יטיף וינאם) לְפְנֵי הָעָם אֶת־תּוֹכַחַת הַמִּלְחָמָה ("שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה וגו'"— דברים כ, ג), וְיַחֲזִיר מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי שֶׁיִּלָּחֵם, הֵן מִפְּנֵי חֻלְשָׁתוֹ, הֵן מִפְּנֵי שֶׁמַּחְשְׁבוֹתָיו תְּלוּיוֹת בְּדָבָר הַגּוֹרֵם לוֹ חֹסֶר גִּישָׁה לַמִּלְחָמָה — וְהֵם שְׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (בית, כרם, אשה) — וְרַק אַחַר־כָּךְ מַתְחִילִים בַּמִּלְחָמָה. וְכֹהֵן זֶה נִקְרָא: 'מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה'. וְיֹאמַר בְּתוֹכַחְתּוֹ כַּלָּשׁוֹן הַנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה, וְיוֹסִיף בְּעִנְיָן זֶה דְּבָרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת־הָעָם לַמִּלְחָמָה וּמְבִיאִים אוֹתָם לְמִסּוֹר אֶת־נַפְשָׁם עַל נִצְחוֹן דָּת ה', וְעַל הַנְּקָמָה בַּסְּכָלִים הַמְקַלְקְלִים אֶת־סֵדֶר הַיִּשּׁוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" (שם, ב). אַחַר־כָּךְ יְצַוֶּה לְהַכְרִיז בְּשׁוּרוֹת הַצָּבָא לְהַחֲזִיר רַכֵּי הַלֵּבָב, וְכָל־מִי שֶׁבָּנָה וְלֹא יָשַׁב אוֹ נָטַע וְלֹא אָכַל, אוֹ אֵרַשׂ וְלֹא כָּנַס כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים" (שם, ה). אָמְרוּ בְּגְמָרָא (סוטה מג.): "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים — כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ". וְכָל־זֶה, כְּלוֹמַר: תּוֹכַחַת מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה וְהַהַכְרָזָה בְּעִרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֵינוֹ חוֹבָה אֶלָּא בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת וּבָהּ נוֹהֵג דִּין זֶה; אֲבָל מִלְחֶמֶת מִצְוָה — אֵין בָּהּ שׁוּם דָּבָר מִכָּל־זֶה, לֹא תּוֹכָחָה ("שמע ישראל וגו'") וְלֹא הַכְרָזָה (להחזיר שלושה סוגים שבמקרא), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:). וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַרי"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְיַחֵד הֶחָתָן לְאִשְׁתּוֹ שָׁנָה שְׁלֵמָה, וְלֹא יֵלֵךְ בָּהּ לְמַסָּעוֹת וְלֹא יֵצֵא לִצְבָא כִּבּוּשׁ, וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּכָל־הַדּוֹמֶה לָזֶה — אֶלָּא יִשְׂמַח עִמָּהּ שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם שֶׁכְּנָסָהּ (נשאה), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקָח" (שם כד, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מג.).

הַמִּצְוָה הַשי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹצִיא אֶת־הֶחָתָן מִבֵּיתוֹ בְּמֶשֶׁךְ שָׁנָה לְשׁוּם עֲבוֹדָה מִן־הָעֲבוֹדוֹת לֹא לְמִלְחָמָה וְלֹא לְזוּלָתָהּ, אֶלָּא נִפְטָרְנוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל־הַשָّנָה מֵחוֹבוֹת הַגּוֹרְמִים לְהֵעָדְרוֹ מִבֵּיתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר" (שם). וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סוֹטָה (מד.): "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" (שם) יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא בְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יְתַקֵּן כְּלֵי זַיִן וִיסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן — תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר, עָלָיו הוּא דְּאֵין אַתָּה מַעֲבִיר אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים (שאר הפטורים מהמלחמה, הבונה בית וכו'), וְכִי מֵאַחַר דְּנָפְקָא לִי (שאני לומדו) מִ"לֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר", "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" לָמָּה לִי? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי שֶׁלֹּא כָּל־מַה־שֶּׁחַיָּבִים עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין יִהְיֶה שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְדַע שֶׁגַּם הֶחָתָן עַצְמוֹ (בנוסף לאזהרה המוטלת על הממונים על הגיוס והפטור לצבא) מֻזְהָר מִלָּצֵאת מִבֵּיתוֹ, כְּלוֹמַר: לִנְסֹעַ — כָּל־הַשָّנָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (שם).

הַמִּצְוָה הַנ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּירוֹא אֶת־הַכּוֹפְרִים בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה וּמִלַּעֲרוֹץ (לפחד) מִפְּנֵיהֶם, אֶלָּא חוֹבָה לְהִתְאַמֵּץ וּלְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הָעָם הָאַחֵר (האויב). וְכָל־הַנָּסוֹג וּפוֹנֶה לְאָחוֹר — הֲרֵי זֶה עָבַר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם" (שם ז, כא). וְכָפַל אֶת־הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תִירָאוּם" (שם ג, כב). וְכָפַל אֶת־הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה הַרְבֵּה, כְּלוֹמַר: שֶׁלֹּא לַעֲרוֹץ וְשֶׁלֹּא לִפְנוֹת לְאָחוֹר בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה לְפִי שֶׁבְּמַצָּב זֶה אֶפְשָׁר לְקַיֵּם אֶת דְּבַר הָאֱמֶת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מב:).

הַמִּצְוָה הַרכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין יְפַת תֹּאַר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: ("כי תצא למלחמה...") "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר" (שם כא, יא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ קִדּוּשִׁין (כא:).

הַמִּצְוָה הָרס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר אַחֲרֵי בְּעִילָתָהּ בְּאוֹתָהּ הַפַּעַם שֶׁבָּא עָלֶיהָ בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ הָעִיר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף" (שם, יד).

הַמִּצְוָה הַרס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלְּהַעֲבִיד יְפַת־תֹּאַר אַחַר בְּעִילָתָהּ. כַּנָּתִי בְּאָמְרִי "לְהַעֲבִידָהּ": שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה שִׁפְחָה וְיַנִּיחֶנָּה אֶצְלוֹ כִּשְׁאָר הַשְּׁפָחוֹת הָעוֹבְדוֹת דֶּרֶךְ שִׁפְחוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ — שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ מַזְהִירִים עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים נִפְרָדִים, וְהֵם: שֶׁהֻזְהַר מִלְּמָכְרָהּ לְזוּלָתוֹ וְגַם מִלְּהַשְׁאִירָהּ אֶצְלוֹ דֶּרֶךְ שִׁפְחוּת, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה יִתְעַלֶּה: "וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ". וְכָךְ פֵּרְשׁוּ (בדוגמא לפירוש שביפת־תואר) בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ "וְהִתְעַמֵּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ" (שם כד, ז), אָמְרוּ (ספרי שם): מִשֶּׁיַּכְנִיסוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי יְפַת־תֹּאַר בִּתְחִלַּת קִדּוּשִׁין (כא:).

סיום חלק המצוות־עשה

[כתבה רבינו בסמוך למצות עשה רמח]

וְדַע שֶׁזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי בְּכָל־מִצְוָה 'כְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', אֵין כַּוָּנָתִי בְּכָךְ שֶׁאוֹתוֹ הַפֶּרֶק אוֹ אוֹתָהּ הַמַּסֶּכְתָּא כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי אוֹתָהּ הַמִּצְוָה, עַד שֶׁלֹּא תֵּעָדֵר מִשָּׁם שׁוּם שְׁאֵלָה, אֶלָּא אֲנִי מַזְכִּיר אֶת־הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עִקַּר הִלְכוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה וְרֹב דִּינֶיהָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת מֵהִלְכוֹת אוֹתָהּ הַמִּצְוָה מְפֻזָּרוֹת בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים בַּתַּלְמוּד, שֶׁלֹּא אַזְכִּיר מְקוֹמָן עָתָּה.

וְכַאֲשֶׁר תִּתְבּוֹנֵן בִּכְלַל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁקָּדַם זִכְרָן, תִּמְצָא מֵהֶן מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה לַצִּבּוּר לֹא לְכָל־יָחִיד וְיָחִיד, כְּגוֹן: בִּנְיַן בֵּית־הַבְּחִירָה וַהֲקָמַת מֶלֶךְ וְהַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק. וּמֵהֶן מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה לַיָּחִיד, אִם עָשָׂה מַעֲשֶׂה פְּלוֹנִי אוֹ אִם אֵרַע לוֹ מַצָּב פְּלוֹנִי, כְּגוֹן קָרְבַּן שׁוֹגֵג וְקָרְבַּן הַזָּב, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁאֵר (האחד מבני) אָדָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו, וְלֹא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא יֵאֵרַע לוֹ אוֹתוֹ הַדָּבָר. וְיֵשׁ מִמִּצְוֹת אֵלּוּ גַּם דִּינִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּגוֹן דִּין עֶבֶד עִבְרִי, וְדִין אָמָה עִבְרִיָּה, וְדִין עֶבֶד כְּנַעֲנִי, וְדִין שׁוֹמֵר חִנָּם וְדִין שׁוֹאֵל וְזוּלָתָם מִמַּה־שֶּׁקָּדַם זִכְרוֹ. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁאֵר אָדָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו וְלֹא יָדוּן בְּדִין זֶה וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה זוֹ. וּמֵהֶן גַּם מִצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, כְּגוֹן הַחֲגִיגָה וְהָרְאִיָּה וּמִצְוַת הַקְהֵל וּכְבָר הִזְכַּרְנוּן אַחַת אֶחָת. וּמֵהֶן גַּם מִצְוֹת שֶׁאֵינָן חוֹבָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְכוּשׁ, כְּגוֹן מַעֲשְׂרוֹת וּתְרוּמוֹת וּמַתְּנוֹת כְּהֻנָּה וּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים, כְּלוֹמַר הַלֶּקֶט וְהַפֶּרֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהָעוֹלְלוֹת; וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ אוֹתוֹ הָרְכוּשׁ וְלֹא יִתְחַיֵּב בָּהֶן וְיִהְיֶה אָדָם כָּל־יָמָיו וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה מִן־הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר מִן־הַסּוּג הַזֶּה. אֲבָל הַצְּדָקָה אֵינָהּ בִּכְלַל אֵלּוּ, לְפִי שֶׁהִיא חוֹבָה אֲפִלּוּ לֶעָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן־הַצְּדָקָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמֵהֶן מִצְוֹת שֶׁהֵן חוֹבָה עַל־כָּל־אָדָם בְּהֶכְרֵחַ, בְּכָל־זְמַן וּבְכָל־מָקוֹם וּבְאֵיזֶה מַצָּב שֶׁיִּהְיֶה, כְּגוֹן הַציצִית וְהַתְּפִלִּין וּשְׁמִירַת שַׁבָּת, וְאָנוּ נִקְרָא אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁמִּסּוּג זֶה: הַמִּצְוֹת הַהֶכְרְחִיּוֹת, לְפִי שֶׁהֵן חוֹבָה בְּהֶכְרֵחַ עַל־כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גָּדוֹל בְּשָׁנִים בְּכָל־זְמַן וּבְכָל־מָקוֹם וּבְכָל־מַצָּב.

וְכַאֲשֶׁר תִּתְבּוֹנֵן בְּרַמַּ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה אֵלּוּ תִּמְצָא, שֶׁהַמִּצְוֹת הַהֶכְרְחִיּוֹת הֵן שִׁשִּׁים, בִּתְנַאי שֶׁנַּנִּיחַ שֶׁאָדָם זֶה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהוּא חַיָּב בְּשִׁשִּׁים מִצְוֹת אֵלּוּ בְּהֶכְרֵחַ נִמְצָא בְּמַצָּב רֹב בְּנֵי אָדָם הַיְנוּ: שֶׁהוּא גָּר בְּבֵית שֶׁבְּעִיר, וְאוֹכֵל מִינֵי הַמָּזוֹן הַיְדוּעִים שֶׁהֵם מְזוֹן בְּנֵי אָדָם, כְּלוֹמַר לֶחֶם וּבָשָׂר, וְעוֹשֶׂה מִסְחָר עִם בְּנֵי אָדָם, וְנוֹשֵׂא אִשָּׁה וּמוֹלִיד בָּנִים. וְשִׁשִּׁים מִצְוֹת אֵלּוּ הֵן לְפִי הַסֵּדֶר שֶׁסִּדַּרְנוּ בְּמִנְיָנֵנוּ זֶה: הַמִּצְוָה א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י — וְזוֹ הָעֲשִׂירִית אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ; יא — וְגַם הִיא אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יב — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יג — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יד — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; טו, יח — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; יט, כו — וְזוֹ מְיֻחֶדֶת לְזִכְרֵי הַכֹּהֲנִים; לב, נד, עג, צד, קמג, קמו, קמז, קמט, קנ, קנב, קנד, קנה, קנו, קנז, קנח, קנט, קס, קסא — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קסב, קסג, קסד, קסה, קסו, קסז, קסח — וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קסט — וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קע — וְאֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; קעב, קעה, קפד, קצה, קצז, רו, רז, רח, רט, רי, ריא, ריב — וְזוֹ אֵינָהּ חוֹבָה לַנָּשִׁים; ריג, ריד — וְהִיא מְיֻחֶדֶת לַזְּכָרִים; רטו — וְגַם הִיא מְיֻחֶדֶת לַזְּכָרִים.

הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁמִּשִּׁשִּׁים הַמִּצְוֹת הַהֶכְרְחִיּוֹת הָאֵלֶּה מ"ו מִצְוֹת הֵן חוֹבָה גַּם לַנָּשִׁים, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת מֵהֶן אֵינָן חַיָּבוֹת בָּהֶן. וְיִהְיֶה לְךָ הַסִּימָן בְּשִׁשִּׁים מִצְוֹת הַהֶכְרְחִיּוֹת הָאֵלּוּ שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת (שיר השירים ו, ח), וְיִהְיֶה הַסִּימָן בְּהַשְׁמָטַת הָאַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִן־הַנָּשִׁים אָזְלַת יָד (דברים לב, לו) אוֹ יְהֵא הַסִּימָן בְּחוֹבַת הַמ"ו מִצְוֹת בִּלְבָד לַנָּשִׁים גַּם אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ (זכריה ט, יא) כְּלוֹמַר: מִנְיַן בְּדַם חוֹבָה לָהֶן וְהֵן הַבְּרִית הַמְיֻחֶדֶת לָאִשָּׁה בְּהֶכְרֵחַ.

זֶהוּ מַה־שֶּׁרָאִינוּ לִרְשֹׁם בְּמִנְיַן מִצְוֹת עֲשֵׂה. וּמֵאֵת ה' אֶשְׁאַל עֵזֶר לְקַיֵּם כָּל־מַה־שֶּׁצִּוָּה בּוֹ מֵהֶן וּלְהִתְרַחֵק מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְהִיר מִמֶּנּוּ.

וְזֶהוּ (התרי"ג מצוות) מַה־שֶּׁרָצִינוּ לִכְלוֹל בְּמַאֲמָר זֶה (כלומר: בספר המצוות).

סיום מחזור הל"ז במסלול ספר המצוות

יום ש"ק כ"א אלול ה'תשע"ח

התחלת מחזור הל"ח במסלול ספר המצוות

הספר הזה . . במצות עשה

הַסֵּפֶר הַזֶּה "סֵפֶר הַמִּצְוֹת" בּוֹ אֲבָאֵר אֶת־מִנְיַן הַמִּצְוֹת וְאֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹתָן. וְאָבִיא לְכָךְ רְאָיוֹת מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה וּמִדִּבְרֵי חֲזַ"ל עַל פֵּרוּשָׁן, וְאַקְדִּים כְּלָלִים ("שורשים" — יסודות) שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת. וּכְשֶׁיֵּצֵא מִנְיָנָן נָכוֹן עַל פִּי הַמַּאֲמָר הַזֶּה בְּרִאָיָה בְּרוּרָה שֶׁאֵין בָּהּ סָפֵק — תִּתְבָּרֵר לַקּוֹרֵא טָעוּתוֹ שֶׁל כָּל־מִי שֶׁמָּנָה הֵכֶּךְ מַה־שֶּׁמָּנִינוּ אֲנַחְנוּ. וְאֵין לִי צֹרֶךְ לְהָשִׁיב לְאָדָם מְסֻיָּם וְלֹא לְבָרֵר טָעוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹעֶלֶת וְהַתַּכְלִית הַמְכֻוָּנוֹת בְּמַאֲמָר זֶה תֵּשַׁגְנָה עַל־יְדֵי מְבַקְּשֵׁיהֶן בְּלִי זֹאת. שֶׁכֵּן אֲבָאֵר אֶת־הַמִּצְוֹת כֻּלָּן וּמִנְיָנָן — מִצְוָה מִצְוָה — וְאָבִיא רְאָיָה עַל כָּל־מַה־שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק, אוֹ מַה שֶּׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁגֶּה מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּקִיאוּת בְּדִינֵי הַתּוֹרָה, וְאָסִיר שְׁגִיאָתוֹ וַאֲבָאֵר כֹּל מַה־שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק.

אֲבָל אֵין כַּוָּנָתִי בְּחִבּוּר זֶה לְפָרֵט דִּינֵי אֵיזוֹ מִצְוָה מִן־הַמִּצְוֹת, אֶלָּא לִמְנוֹתָן בִּלְבָד. וְאִם אָמְנָם אֲפָרֵשׁ מֵהֶן מַשֶּׁהוּ בִּשְׁעַת הַזְכָּרָתָן, הֲרֵי אֲפָרְשֶׁנּוּ עַל דֶּרֶךְ פֵּרוּשׁ הַשֵּׁם (לצורך הסברת "שם" — מהות המצווה — אך לא כדי לפרט הלכותיה), כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע מַה הוּא הָעָשֵׂה אוֹ הַלָּאו הַזֶּה, וּלְאֵיזֶה דָּבָר נִתָּן הַשֵּׁם הַזֶּה. וּכְשֶׁתֵּשַׁג יְדִיעַת מִנְיָנָן עַל פִּי רְאָיוֹת מִן־הַחִבּוּר הַזֶּה, אָז אַזְכִּירָן בְּדֶרֶךְ סְתָם בְּרֹאשׁ אוֹתוֹ הַחִבּוּר הַכּוֹלֵל (בפתיחת ספר "משנה תורה") בַּמֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ (כמו שהזכרנו לעיל).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז אלול, תשי"ג
ברוקלין.

הנהלת הישיבה ותלמוד תורה בכפר חב"ד
באה"ק ת"ו

ה' עליהם יחיו!

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מכ"ג אלול, ונהניתי לקרות בו אשר למרות הקישויים שעמדו בדרכם לא נפל רוחם וממשיכים בעבודתם בקדש, ונעלה מכל ספק אשר אם רק יעשו יצליחו בהצלחה מופלגה, אבל לאידך גיסא נבהלתי לקרות במכתבם אשר שנים מהמורים שלהם הוסרו בקשר לחינוך הממלכתי ותמיהני ג"כ כי הרי היתה הצהרה מפורשת שאין הפיטורים אלא ענין פורמלי וטכני שכפי הידוע מהיחס מהקיבוצים דפאג"י וכיו"ב הנה לא יתערבו מבחוץ בשכירות המורים וכו' ובלבד שבאופן רשמי יקבלו עליהם את הענינים שהם דורשים ובמילא מובן אשר גם מצדם דארפן זיי ניט צולאזן התערבות שיורו מבחוץ לפטור המורים שיש בהם אמון וכו' אף שמובן ג"כ אז עס איז געזינטער שיסודר כל הענין מבלי רעש ובדרך פשיטות שמוכרח הדבר שהחינוך בכפר של אופי מסויים יהי' ע"י מורים מתאימים לאופי זה, ובטוחני חזק שכשיעשו בזה באופן דיפלומטי ובלחש יצא לפועל בדרכי נועם ובדרך פשיטות וביחוד שיש להם כבר חזקה מכמה שנים שיש מקום להנחות מיוחדות בשבילם מכמה טעמים וד"ל.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע להם ולב"ב שיחיו את ברכתי: ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

ירמיה פרק ב יז־כב

יז הֲלוֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיִךְ בְּעֵת מוֹלִיכֵךְ בַּדָּרֶךְ: יח וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם
לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר: יט תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ תוֹכִחֻךְ וּדְעִי
וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת: כ כִּי מֵעוֹלָם
שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרֹתַיִךְ וַתֹּאמְרִי לֹא (אעבד) אֶעֱבוֹר כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן
אַתְּ צֹעָה זֹנָה: כא וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שֹׂרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה: כב כִּי
אִם־תְּכַבְּסִי בֹּרִית וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרֶית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

רש"י

(יז) הלא זאת תעשה לך. הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר עזבת את ה' אלהיך: **בעת מוליכך בדרך.** שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה: **(יח) מה לך לדרך מצרים.** למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים: **לשתות מי שיחור.** שטבעו זכוריכם בנילוס שיחור הוא נילוס כמה שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים בספר (יהושע יג): **ומה לך.** למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת: **(יט) תיסרך רעתך.** סוף שרעתך תביא עליך יסורין: **ומשובותיך.** ל' בנים שובבים (לקמן ג): **תוכיחוך.** ל' מוסר: **ולא פחדתי.** פחד שלי לא היה בלבך לירא אותי: **(כ) שברתי עלך.** העול של עץ נופל בו ל' שבירה והמוסרות שהן של עור נופל בהן לשון נתיקה: **מוסרותיך.** הם רצועות שקושרין בהם העול: **ותאמרי לא אעבור.** על דבריך: **כי על כל גבעה.** אך אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה את צועה ל' משכב ומצע כי משמש ל' אלא: **(כא) נטעתיך שורק.** שורק הוא זמורות גפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק: **סורי.** דישטורלטור"ש בלע"ז: **גפן נכריה.** הצומחת ביערים: **(כב) בנתר.** מין אדמה שחפין ושפין בה את הבגדים: **בורית.** נקיון כמו ובר לבב (תהלים כד) ויש לועזים בורית שאבו"ן בלעז: **נכתם עונך.** הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי: **כתם.** טאק"א בלעז: **עונך.** על עון העגל נאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם (שמות לב) כל פקידות הבאות על ישראל יהיה מקצת עון העגל בהם:

מצודת דוד

(יז) הלא זאת תעשה לך. ר"ל לא זהו בעבור שנעזבים אל המקרים אלא זאת היא הדבר העושה את הרעה והיא עזיבתך אשר עזבת את ה' ולא הלכת אחריו בעת שהיה מוליך אותך בדרך הישרה ובעונש בא מה שבא ולא במקרה: **(יח) ועתה.** הואיל והכל בהשגחה למה לך ללכת לדרך מצרים ואשור לרוות צמאונך במי ארצם ר"ל לבקש מהם עזרה להיות נושע על ידיהם הלא הכל בהשגחה ומה יועילו לך: **(יט) תיסרך רעתך.** הרעות שאתה עושה המה ייסרו אותך במוסר יסורין ר"ל בעבורם תיוסר ביסורין: **ומשובותיך.** מה שהלכת בדרכי לבך תוכיחוך במכאוב וכפל הדבר במ"ש: **ודעי וראי.** תן לב לדעת ועינים לראות אשר רע ומר דבר העזיבה אשר עזבת את ה' ולא היה פחד ה' אליך כאומר אין היה מהראוי לעזבו אם מפאת העזר הבאה ממנו אם מפאת יראת העונש: **(כ) כי מעולם.** הלא מימות עולם הייתי לך לעזרה ושברתי העול אשר הכבידו עליך האומות: **נתקתי.** העתקתי מעל צוארך קשרי רצועות עולם: **ותאמרי.** ואז אמרת לא אעבור עוד על דבר ה': **כי על כל גבעה.** כאומר והנה לא קיימת כי על כל וכו' את זונה הולכת ונוסעת ממקום למקום ר"ל כמו הזונה אין דרכה לשבת במקום אחד וכמ"ש בה בביתה לא ישכנו רגליה וכו' (משלי ז) כן הלכת אתה מבית עכו"ם זו לבית עכו"ם זו: **(כא) ואנכי נטעתיך שורק.** מתחילה נטעתיך מענפי גפן משובח וחוזר ומפרש הכל מזרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב וא"כ ראוי היית להיות כמוהם ואיך נהפכת למולי להיות בדים רעים המוסרים מן הגפן אשר כל אחת נכריה וזרה מן הנטיעה ולא תשוה עליה: **(כב) ותרבי לך בורית.** תרבי לעצמך בורית לצחצח עצמך ע"י ר"ל אף אם תראה לפני הבריות צדקות ומעש"ט הנה לא תועיל בזה כי עונך שאתה עושה בסתר נראה לפני ככתם כי לא העבירם הנתר והבורית כלומר הצדקה שאתה עושה לפני הבריות לא כפרו על העון שנסתר:

מצודת ציון

(יח) שיחור. זהו הנילס: **נהר.** ר"ל נהר פרת: **(יט) תיסרך.** מלשון יסורין: **ומשובותיך.** ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז): **תוכיחוך.** ענין משפט הגמול כמו והוכח במכאוב (איוב לג). **ומר.** מלשון מרירות: **(כ) עולך.** מלשון עול ההושם על צואר הבהמה והוא משל על הכבדת העבודה: **נתקתי.** ענין העתק והסרה: **מוסרותיך.** הם קשרי רצועות העול: **גבעה.** ענינו כמו הר: **רענן.** ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים צב): **צועה.** ענין טלטול ונוע ממקום למקום וכן ושלחתי לו צועים וצעהו (לק' מט): **(כא) שורק.** זמורות משובחים וכן ויטעהו שורק (ישעיה ה): **סורי.** מלשון הסרה והפלה: **נכריה.** זרה: **(כב) תכבסי.** מלשון כיבוס ורחיצה: **בנתר.** מין אדמה רכה ומכבסין בו וכן חומץ על נתר (משלי כה): **בורית.** שם עשב המנקה וכן וכבורית מכבסים (מלאכי ג): **נכתם.** מלשון כתם ורושם:

שיר השירים פרק־ה ג־ו

ג פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם: ד דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר
וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו: ה קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מָוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל:
ו פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי:

רש"י

(ג) פשטתי את כתנתי. כלומר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר (ירמיה מד) ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגו׳ שהיו הדרכים האל׳ ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת, לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: **(ד) דודי שלח ידו מן החור.** שאצל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: דודי שלח ידו מן החור. כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן ע"א שבחרתי בה: שלח ידו. והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם (ד"ה ב כח) ויכו בו וישב ממנו שביה גדולה וגו׳ ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: ומעי המו עליו. בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב"ה וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאין בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגו׳ אף יאשיהו נאמר בו (מלכים ב כג) וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו עליו: **(ה) קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור.** כלומר בלב שלם ונפש חפיצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עבר. רוח עובר ומתפשט לכל צד: **(ו) ודודי חמק עבר.** נסתר ונכסה ממני כמו (שיר ו) חמוקי יריכיך סתרי יריכיך ע"ש שהירך בסתר (ירמיה לא) עד מתי תתחמקין תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי: **נפשי יצאה בדברו.** שאמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו׳.: פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר. לא ביטל גזירתו שנאמר בחזקיהו (ישעיה לה) הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו׳ ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף ביאשיהו על ידי חולדה הנביאה (ירמיה יט) הנני מביא רעה אל מקום הזה ואל יושבי וגו׳ ואומר (מלכים ב ג) וכמוהו לא היה לפניו מלך אך לא שב ה׳ מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה׳ גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת: **נפשי יצאה בדברו.** יצאה ממני בדברו דבר זה: **בקשתיהו ולא מצאתיהו.** ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לנוטעם מאין נטישה ולבנותם מאין הורס:

מצודת דוד

(ג) פשטתי את כתנתי. ואני השבתי לו הנה כבר פשטתי את כתנתי כדרך ההולכים לישן, ואין ללכת ערומה, ואיך אם כן אלבשנה כי יש לי טורח בזה. וכבר רחצתי את רגלי עד לא עליתי על המשכב, ואיך אם כן אטנפם ללכת בארץ לפתוח לך הדלת. והנמשל הוא לומר הנה נתעצלתי לעלות לירושלים, לפי שכבר נתישבתי בבבל והיתה הארץ ההיא ערבה עלי, ולא רציתי לטרוח בטלטול הדרך: **(ד) דודי שלח ידו מן החור.** אחר זה הושיט החשוק את ידו מן החור שאצל הדלת, הכוונה היה למען תראה ידו ותגעגע עליו ויצר לה בהפרידו ממנה: **ומעי המו עליו.** כאשר ראיתי ידו השלוחה מן החור, נצטערתי בעבורו ונכמרו רחמי. והנמשל הוא לומר שהמקום ברוך־הוא שלח דברו על ידי חגי וזכריה לנבאות לה שבא הקץ, ועל ידי זה נתעוררה לבנות הבית, כמו שנאמר והתנבי חגי נביאה וזכריה וגו׳ באדין קמו זרובבל וגו׳ ושריו למבנא בית אלהא וגו׳ קמתי אני: **(ה) קמתי אני.** אז קמתי ממטתי לפתוח לדודי את הדלת, ובכדי להתאהב עליו התבשמתי להיות ריחי נודף, ובעבור מרבית הבושם היו ידי נוטפים מור. ומן אצבעותי היה המור עובר ויורד על ידי המנעול האוחזים את הדלת לסגרה. והנמשל הוא לומר הן עסקתי בבנין בנפש חפיצה והצלחתי בה, כמו שנאמר ושבי יהודיא בנין ומצלחין: **(ו) פתחתי.** כאשר פתחתי לו הדלת אז סיבב עצמו ועבר משם: **נפשי יצאה בדברו.** כי כשפנה ממנה דיבר קשות לאמר לא אשוב עוד אליך. ואמרה בשמעי דבריו אלה כמעט יצאה נפשי מהפלגת הגעגועין: **בקשתיהו.** אחר זה בקשתי אותו וחפשתי אחריו ולא מצאתי אותו, וקראתי אותו בחשבי שהוא במקום סתר ויגלה עצמו אלי בשמעו קולי, אבל לא ענה לי. והנמשל הוא לומר כאשר גמרתי בנין הבית נסתלקה הנבואה ומאוד נצטערתי על העדרה, ומחזרת הייתי על החזרת הנבואה ולא עלתה בידי:

מצודת ציון

(ג) פשטתי. ענין הסרת המלבוש: **איככה.** מלשון איך: **אטנפם.** מלשון טינוף ולכלוך: **(ד) שלח.** ענין הושטה: **החור.** הנקב: **המו.** מלשון המייה והוא ענין צער והכמרת רחמים. וכן על כן המו מעי לו (ירמיה לא יט): **עליו.** בעבורו: **(ה) עובר.** ענין התפשטות: **כפות המנעול.** הכלי שסוגרין בו הדלת קרוי מנעול. כמו מנעוליו ובריחו (נחמיה ג) וכפות הם ידות המנעול הנתחבים במקום העשוי להם לסגור הדלת, והוא מלשון כף היד: **(ו) חמק.** ענין סיבוב. כמו עד מתי תתחמקין (ירמיה לא כא):

פרק ששי

א מִי שֶׁקִּנֵּא לְאִשְׁתּוֹ וְנִסְתְּרָה, אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ — יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּשְׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה.

ב אָמַר עַד אֶחָד: אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת — לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה — הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין אַף לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ. חֲמוֹתָהּ וּבַת חֲמוֹתָהּ וְצָרָתָהּ וִיבִמְתָּהּ וּבַת בַּעֲלָהּ — הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת, וְלֹא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה.

ג שֶׁהָיָה בַּדִּין: וּמָה אִם עֵדוּת רִאשׁוֹנָה שֶׁאֵינָהּ אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם — עֵדוּת

פירוש ברטנורא

ו א מי שקנא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח. שנסתרה: **יוציא ויתן כתובה.** ר' אליעזר לטעמיה דאמר בפ"ק סתירה לא בעיא עדות ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנים דהיינו נמי כעוף הפורח, דאתקש סתירה לטומאה דכולהו מהימני בה, הלכך נאסרה עליו. ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה: **רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה.** נשים הטוות לאור הלבנה. רבי יהושע לטעמיה דאמר משקה על פי שנים. מיהו משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה בפריצותה מכוער הדבר ותצא, דהא אפילו מיא תו לא בדקי לה כדתניא בפ"ק, וטהורה היא, ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. והלכה כרבי יהושע:

ב אני ראיתיה שנטמאת. באותה סתירה, שהיא ע"פ עדים לר' יהושע, או ע"פ עוף הפורח לר' אליעזר: **לא היתה שותה.** דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגלים לדבר: **אף לפסלה מכתובתה.** שלא תשתה ולא תטול כתובתה: **יבמתה.** אשת אחי בעלה: **ובת בעלה.** מאשה אחרת: **הרי אלו נאמנות.** לעדות זו, אע"פ שהן פסולות לכל שאר עדות שהוא לרעתה, לפי שהתורה האמינה כל עדות שיש בה. ומיהו לא לפסלה מכתובתה, הואיל ושונאות אותה, אלא שלא תשתה:

ג שהיה בדין. שלא יהא נאמן בה עד אחד, אם לא מגזירת הכתוב: **עדות הראשונה:** סתירה. **שאין אוסרתה איסור עולם.** אלא עד שתשתה: **אינה**

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה א

פרקנו חוזר ללמד בדיני העדות בסוטה. וכתבו בעלי התוספות (סוטה לא, א): "פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה בבא של "אלו אסורות לאכול בתרומה" (לעיל א, ג). ואמנם כבר שנינו בתחילת מסכתנו, שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע בדין עדות על סתירה, היינו שהאשה נסתרה עם פלוני כדי טומאה לאחר שבעלה קינא לה עליו כדין, שרבי אליעזר אומר: "מקנא לה על פי שניים ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו, כלומר שאין סתירה טעונה עדות ממש; ורבי יהושע אומר: "מקנא לה על פי שניים ומשקה על פי שניים", שאף לסתירה צריך שני עדים.

מִי שֶׁקִּנֵּא לְאִשְׁתּוֹ – שאמר לה בפני שניים: "אל תסתתרי עם איש פלוני", **וְנִסְתְּרָה** – לאחר הקינוי, ואין עדי סתירה, **אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ** – משל הוא, ופירושו: אפילו שמע הבעל ממי שאין ראוי לסמוך על עדותו, כגון עבד או שפחה, שאשתו נסתרה, **יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה** – כלומר שהיא נעשית סוטה בכך, ואסורה לבעלה; ואם אינו רוצה להשקותה, חייב לגרשה, אבל אינה מפסידה כתובתה, כמו ששנינו (ד, ב): אמר בעלה: "איני משקה", נוטלת כתובתה ולא שותה; **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – הסובר, שלאחר שהיה קינוי בעדים כדין, אין צורך בעדי סתירה, ואפילו עד פסול (המשול לעוף הפורח) נאמן על סתירתה לעשותה סוטה (**רש"י**). ויש מפרשים, שאין הכוונה במשנתנו ששמע ממי שהוא, ואפילו מעד פסול, על סתירתה, שלדעת רבי אליעזר יכול להשקותה על פיו, אלא שעל ידי קול סתם שמע שנסתרה (**רשב"ם, ומובא בתוספות שאנץ**) או שכך הבין לפי דעתו דרך נחש מצפצוף העופות (**המאירי בשם יש מפרשים**), ואף לדעת רבי אליעזר אינו יכול להשקותה בכגון זה, אלא שמכל מקום אסורה היא עליו, הלכך יוציא ויתן כתובתה. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר:** – אף סתירה טעונה עדות ממש, ואין הבעל משקה את אשתו עד שיעידו שניים שנסתרה; ואם אין עדי סתירה, אלא ששמע "מעוף הפורח" שנסתרה, אינה נאסרת על בעלה, **עַד שֶׁיִּשְׁאוּ וְיִתְּנוּ בָּהּ מוֹזְרוֹת בַּלְּבָנָה** – אלא אם כן ישיחו בה הנשים המתקבצות יחד בלילות וטוות לאור הלבנה (מוזרות = שוזרות), שמאחר שנושאות ונותנות בה "מוזרות בלבנה" ומספרות על פריצותה, הרי מכוער הדבר שבעלה יקיימנה, שהרי הואיל ופריצותה מפורסמת, שוב אין אפילו המים בודקים אותה, כמו ששנו בברייתא בגמרא (**סוטה ו, ב**): "וטהורה היא" – ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה, לפיכך יוציא ויתן כתובה. ויש מפרשים, שמשנתנו אינה דנה בסתירה אלא בטומאה, כלומר אם לאחר קינוי וסתירה (בעדים כשרים) שמע אפילו מעוף הפורח שנטמאה, דעת רבי אליעזר היא שאינו משקה אותה, אלא יוציא ויתן כתובה. רבי יהושע אומר: עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה – **כמו שבארנו לעיל (רבנו חננאל; המאירי בשם גדולי קדמונינו).**

באור משנה ב

משנתנו דנה בסוטה שהיו בה עדי קינוי וסתירה כדין, והיא באה ללמד, שלדברי הכל עד אחד נאמן להעיד שנטמאה באותה סתירה, הואיל ויש רגלים לדבר.

אָמַר עַד אֶחָד: אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמֵאת – ראיתי את הסוטה שזינתה עם פלוני באותה סתירה שנסתרה עמו לאחר שבעלה קינא לה עליו, **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה** – את המים, שהואיל והיו בה עדי קינוי וסתירה, אף עד אחד נאמן על הטומאה, כמבואר הטעם במשנה הבאה, ותצא בלא כתובה (עיין לעיל ד, ב). **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה** – הפסולים לעדות, **הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִין אַף לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ** – כלומר שנאמנים הם בסוטה על הטומאה שלא להשקותה, ולאסרה על בעלה, ואף להפסידה כתובתה. **חֲמוֹתָהּ** – אם בעלה, **וּבַת חֲמוֹתָהּ** – אחות בעלה, **וְצָרָתָהּ** – אשה אחרת הנשואה לבעלה, **וִיבִמְתָּהּ** – אשת אחי בעלה, **וּבַת בַּעֲלָהּ** – מאשה אחרת; חמש נשים אלו חזקתן ששונאות אותה, ומכאן שנינו (יבמות טו, ד), שאף על פי שמתירים את האשה להינשא על פי עד אחד, המעיד לה על מיתת בעלה, ואפילו על פי אשה, מכל מקום חמש נשים אלו אינן נאמנות להעיד לה שמת בעלה, אבל בסוטה, **הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת** – אף חמש נשים אלו נאמנות להעיד עליה שנטמאה, לאחר שקינא לה בעלה ונסתרה, לפי שהתורה האמינה בזה כל עדות שיש בה, כמבואר במשנה הבאה, **וְלֹא לְפָסְלָהּ מִכְּתֻבָּתָהּ** – ברם, אינן נאמנות להפסידה כתובתה, הואיל והן שונאות אותה, **אֶלָּא שֶׁלֹּא תִשְׁתֶּה** – נאמנות הן שלא להשקותה את המים, ותהא אסורה לבעלה, והבעל מגרשה ונותן לה כתובתה.

יום שני

באור משנה ג

משנתנו היא המשך למשנה הקודמת. והיא באה לבאר את טעם ההלכה ששנינו, שעד אחד נאמן להעיד על הסוטה שנטמאה.

שֶׁהָיָה בַּדִּין – שאפשר היה לדון בקל וחומר, שלא יהא עד אחד נאמן בסוטה על הטומאה: **וּמָה אִם עֵדוּת רִאשׁוֹנָה** – היינו על הסתירה, **שֶׁאֵינָהּ אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם** – שאינה אוסרת אותה

אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר ה, יג): **"וְעֵד אֵין בָּהּ" — כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. קַל וָחֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה: וּמָה אִם עֵדוּת אַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם, הֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד — עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵינָהּ אוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִין שֶׁתִּתְקַיֵּם בְּעֵד אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר** (דברים כד, א): **"כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר** (שם יט, טו): **"עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים...יָקוּם דָּבָר", מַה לְּהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, אַף כָּאן עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים.**

ד עֵד אוֹמֵר: נִטְמֵאת, וְעֵד אוֹמֵר: לֹא נִטְמֵאת; אִשָּׁה אוֹמֶרֶת: נִטְמֵאת, וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: לֹא נִטְמֵאת — הָיְתָה שׁוֹתָה. אֶחָד אוֹמֵר: נִטְמֵאת, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים: לֹא נִטְמֵאת — הָיְתָה שׁוֹתָה. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: נִטְמֵאת, וְאֶחָד אוֹמֵר: לֹא נִטְמֵאת — הָיְתָה שׁוֹתָה.

פירוש ברטנורא

מתקיימת בפחות משנים. כדבעינן למימר מגזירה שוה, ור' יהושע היא: **עדות האחרונה.** טומאה: **כל עדות שיש בה.** נאמן בה דכתיב ועד אין בה, וכל עד האמור בתורה סתם אינו אלא שנים, מדאיצטריך קרא לומר (דברים יט) לא יקום עד אחד באיש, שמע מינה דעד שנים במשמע, עד שיפרוט לך הכתוב אחד. והכי קאמר קרא תרי לית בה אלא חד, וקאמר והיא לא נתפסה לאוסרה, אלמא עד אחד מהימן:

ד עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת. אוקי חד לחדי חד, והרי היא בספיקה ושותה. ודוקא כי אתו בהדי הדדי, אבל בזה אחר זה, כשאמר הראשון נטמאת, הוי מהימן כבתרי. והשני האומר לא נטמאת הוי ליה חד, ואין דבריו של אחד במקום שנים: **ושנים אומרים לא נטמאת.** כלומר לא נטמאת בפניך, שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפנינו לא נטמאת, הרי נסתלק העד ובטלו דבריו מפני השנים, והרי היא בספיקה אם נטמאת קודם שבאו אלו ומצאום, ולפיכך שותה. ואשמועינן תנא בהני תרי בבי דמתניתין דבפסולי עדות הלך אחר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא כלומר בין להשקותה בין שלא להשקותה:

משניות מבוארות – קהתי

על בעלה אלא עד שתשתה, שכן אם תימצא טהורה, הריהי שוב מותרת לבעלה, ואף על פי כן **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם** – שמשנתנו כדעת רבי יהושע הסובר, שאין משקים את הסוטה אלא על פי שני עדי סתירה, **עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – היינו על הטומאה, **שֶׁאוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם** – שעל ידי עדות זו נאסרת היא על בעלה לעולם, **אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם** – כלום אינו קל וחומר, שעדות טומאה לא תהא בפחות משני עדים? **תַּלְמוּד לוֹמַר** – בא הכתוב בפרשת סוטה ללמד ולומר: **"וְעֵד אֵין בָּהּ"** – שאין בה כל עד שנטמאה, ואז משקים אותה, אבל **כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** – מוציאה אותה מכלל סוטה, שאם יש בה אפילו עד אחד על הטומאה, הריהו נאמן, ואין משקים אותה **(המאירי; רש"י על התורה).** ובברייתא בגמרא מבואר: כל מקום שנאמר "עד" הרי כאן שניים, עד שיפרוט לך הכתוב "אחד", ואמרה תורה בסוטה: "ועד אין בה" – כלומר שאין בה שני עדים אלא עד אחד, שהוא מעיד עליה שנטמאה, "והיא לא נתפשה" – היינו שלא נאנסה, הרי היא אסורה על בעלה; ומכאן גזירת הכתוב היא, שעד אחד האומר שנטמאה נאמן לאוסרה על בעלה. וזהו ששנינו: "כל עדות שיש בה" על הטומאה, אוסרתה על בעלה. וחוזרת ושואלת המשנה: **קַל וָחֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה** – מאחר שלמדנו מן הכתוב שעד אחד נאמן על הטומאה, הרי מעתה אפשר ללמוד מקל וחומר, שאף עדות הראשונה, היינו על הסתירה, תתקיים בעד אחד: **וּמָה אִם עֵדוּת אַחֲרוֹנָה** – על הטומאה, **שֶׁאוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם** – על בעלה, **הֲרֵי הִיא מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד** – מגזירת הכתוב "ועד אין בה", **עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – על הסתירה, **שֶׁאֵינָהּ אוֹסַרְתָּה אִסּוּר עוֹלָם** – אלא עד שתשתה, **אֵינוֹ דִין שֶׁתִּתְקַיֵּם בְּעֵד אֶחָד** – כלום אינו קל וחומר, שעד אחד יהא נאמן על הסתירה? ומה טעם סובר רבי יהושע, שעדות סתירה אינה מתקיימת בפחות משניים? **תַּלְמוּד לוֹמַר** – במגרש את אשתו: **"כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר"** – היינו דבר זימה, כגון שמצא שנסתרה עם פלוני, **וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר** – ובמקום אחר הכתוב אומר: **"עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים...יָקוּם דָּבָר"** – בנוסח המקרא: "על פי שני עדים". ודורשים גזירה שווה "דבר, דבר", **מַה לְּהַלָּן** – מה מצינו ב"דבר" האמור להלן, **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** – יקום דבר, **אַף כָּאן** – אף "דבר" האמור כאן: "כי מצא בה ערות דבר", **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** – ולא על פי עד אחד. בגמרא מבואר, שאין צריך בגזירה שווה זו לענין עדות סתירה, שכן למדים מהכתוב "ועד אין בה" – בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה, כלומר שאין עד אחד נאמן בסוטה אלא על הטומאה, אבל על הקינוי ועל הסתירה צריכים שני עדים; ברם, גזירה שווה זו באה ללמד על עדות טומאה בלא קינוי ובלא סתירה, שכן מה שהאמינה תורה עד אחד בסוטה על הטומאה, היינו לאחר קינוי וסתירה על פי שניים, משום שרגלים לדבר, אבל על טומאה בלבד, שלא קדמו לה קינוי וסתירה, אין עד אחד נאמן, שלמדים בגזירה שווה דלעיל: מה להלן על פי שניים, אף כאן על פי שניים.

באור משנה ד

משנתנו דנה בעדי טומאה המכחישים זה את זה.

עֵד אחד **אוֹמֵר: נִטְמֵאת** – נטמאה הסוטה כשנסתרה עם זה שקינא לה בעלה עליו, **וְעֵד** אחד **אוֹמֵר: לֹא נִטְמֵאת** – לא נטמאה באותה סתירה, או **אִשָּׁה** אחת **אוֹמֶרֶת: נִטְמֵאת, וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת: לֹא נִטְמֵאת** – ואף על פי שאשה פסולה לעדות, הרי למדנו לעיל (משניות ב-ג), שהתורה האמינה כל עדות שיש בסוטה על הטומאה, לאחר שהיו בה קינוי וסתירה בעדים כשרים, ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנים לומר שנטמאה, ואינה שותה; אבל כאן, הואיל ומכחישים העדים זה את זה, הרי עדותם בטלה, ולפיכך **הָיְתָה שׁוֹתָה** – משום שהיא עדיין בספק טומאה. בגמרא מבואר, שדין זה לא נאמר אלא כשבאו העדים הללו, המכחישים זה את זה, בבת אחת, אבל אם באו בזה אחר זה, הרי הראשון שאמר "נטמאת" נאמן כשניים, שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הרי הוא כשניים, ואין השני הבא אחריו יכול להכחישו, שאין דבריו של אחד במקום שניים. **אֶחָד אוֹמֵר: נִטְמֵאת, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים: לֹא נִטְמֵאת** – כלומר שאמרו השניים לאחד: היינו יחד אתך בשעה שמצאת את הסוטה שנסתרה, ולא נטמאה בפנינו, והרי שבטלה עדותו של האחד מפני השניים, אלא שמכל מקום יש ספק, אולי נטמאה באותה סתירה קודם שבאו אלו ומצאוה שנסתרה, הלכך **הָיְתָה שׁוֹתָה** – ואפילו באו בזה אחר זה. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים: נִטְמֵאת, וְאֶחָד אוֹמֵר: לֹא נִטְמֵאת, לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה** – שבטל האחד מפני השניים. בגמרא מבואר, שמדובר כאן (בסיפא) בפסולי עדות, כגון עבדים או נשים, ובאה המשנה להשמיענו, שבפסולי עדות הולכים אחר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא, כלומר בין להשקותה ובין שלא להשקותה. אבל אם היה עד אחד כשר ושניים פסולים, הרי זה כמו עד אחד ועד אחד **(עיין רמב"ם הל' סוטה א, יט).**

פרק שביעי

א אֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן: פָּרָשַׁת סוֹטָה, וּוִדּוּי מַעֲשֵׂר, קְרִיאַת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת, וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן.

ב וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: מִקְרָא בְכּוּרִים, וַחֲלִיצָה, בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת, בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה, וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר אֶל הָעָם.

פירוש ברטנורא

ז א אלו נאמרין. פרשת סוטה. דכתיב (במדבר ה') ואמר אל האשה בכל לשון שהוא אומר: **וידוי מעשר.** בערתי הקדש מן הבית כו', אומר בכל לשון שירצה, דכתיב (דברים כ"ו) ואמרת לפני ה' אלהיך, בכל לשון שאתה אומר: **קריאת שמע.** דכתיב (שם ו') שמע ישראל, בכל לשון שאתה שומע: **ותפלה.** צבור שמתפללין, מתפללין בכל לשון. אבל יחיד אינו מתפלל אלא בלשון הקודש: **וברכת המזון.** דכתיב (שם ח') וברכת, בכל לשון שאתה מברך: **ושבועת העדות ושבועת הפקדון.** בכל לשון שהשביעום ולא הודו, חייבין. שבועת העדות ילפינן לה דכתיב בה (ויקרא ה') ושמעה קול אלה, בכל לשון שאתה שומע. ושבועת הפקדון גמר תחטא תחטא משבועת העדות:

ב מקרא בכורים. שהיה קורא מארמי אובד אבי (דברים כ"ו) עד סוף הפרשה: **וחליצת יבמה.** היא אומרת (שם כ"ה) מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי, והוא אומר לה חפצתי לקחתה, ואחר החליצה אומרת ככה יעשה לאיש: **ברכות וקללות.** שאמרו ישראל בהר גריזים ובהר עיבל: **ברכת כהנים.** נשיאת כפים: **ברכות כהן גדול.** ביום הכיפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים הוא קורא את הפרשה בתורה ומברך שמנה ברכות המפורשות במתניתין: **ופרשת המלך.** היא פרשת הקהל, כדמפרש בסוף פרקין: **ופרשת עגלה ערופה.** (שם כ"א) ידינו לא שפכו את הדם הזה, כפר לעמך ישראל וגו': **פרשת משוח מלחמה.** (שם כ') והיה כקרבכם וגו' שמע ישראל אתם קרבים היום וגו':

משניות מבוארות – קהתי

יום שלישי

באור משנה א

החל בפרקנו ועד סוף המסכת עוסקות המשניות בעניינים הטעונים אמירה, שיש מהם דברים הנאמרים בכל לשון, ויש מהם שאינם נאמרים אלא בלשון הקודש, עניינים אלו הובאו כאן אגב פרשת סוטה, שבה פותחת משנתנו, והיא באה ללמד, שפרשה זו נאמרת בכל לשון.

אֵלּוּ – הדברים המפורטים להלן, **נֶאֱמָרִין בְּכָל לָשׁוֹן** – שאדם שומע (מבין), ואין חובה לאמרם בלשון הקודש דווקא: **פָּרָשַׁת סוֹטָה** – הדברים שהכהן אומר לה ומשביעה בהם **(במדבר ה, יט-כב)**, כמו ששנינו בענין כתיבת המגילה (לעיל ב, ג). בגמרא למדים זה ממה שכתוב **(שם שם, כא)**: "ואמר הכהן לאשה" – בכל לשון שהוא אומר; אבל רש"י גורס בגמרא: שכתוב **(שם שם, יט)**: "ואמר אל האשה" – בכל לשון שהיא שומעת, שכן "אל האשה" משמע דברים הנכנסים בלבה, שתהא מכרת בלשון; **וּוִדּוּי מַעֲשֵׂר** – שכן בשנה השלישית ובשנה השישית של שמיטה צריך אדם להוציא כל מעשרותיו ולבערם מביתו, ואינו יכול להשהותם עוד, ונותן את המעשרות לכל מי שראוי להם, כגון מעשר ראשון ללויים, מעשר עני לעניים, ומעשר שני שעיכב בביתו מעלהו לירושלים, ואם לא העלהו עד זמן הביעור, היינו עד הפסח של השנה הרביעית ושל השנה השביעית לשמיטה, הריהו מבערו ומאבדו מן העולם (עיין משנה מעשר שני ה, ו), ולאחר ביעור המעשרות הוא מתוודה בבית המקדש בשעת מנחה ביום טוב האחרון של פסח (עיין שם שם, י), כמו שנאמר **(דברים כו, יב-יט)**: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית... ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה... ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה... עשיתי ככל אשר צויתני. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" וגו'. **וידוי זה נאמר בכל לשון,** ומבואר הטעם בגמרא, שכתוב בוידוי המעשר: ואמרת לפני ה' אלהיך, ולמדים אמירה אמירה, מסוטה (שאף בוידוי המעשר כמו בפרשת סוטה צריך המתוודה להבין מה שהוא אומר – **"תורה תמימה"**); **קְרִיאַת שְׁמַע** – שנאמר **(דברים ו, ד)**: "שמע ישראל", בכל לשון שאתה שומע, כלומר שיהא הקורא מבין את הדברים; **וּתְפִלָּה** – שכן תפילה בקשת רחמים היא, ובכל לשון שאדם יודע לכוון את לבו הוא מתפלל. בגמרא אמרו, שדווקא בציבור מתפללים בכל לשון, אבל יחיד אינו מתפלל אלא בלשון הקודש. וכותב המאירי, ש"דבר זה אינו לעכב, אלא שברור להם שבציבור ודאי בוררים הלשון השגורה בפיהם והמבוררת להם ביותר, והכוונה מצויה להם בכל אופן, אבל ביחיד אם אתה מתירו בכל לשון, יבור לו לשון העם, ויהא בעיניו כדיבור סתם, ואין הכוונות מצויות בו" (**ועיין "תפארת ישראל"**); **וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן** – שנאמר **(דברים ח, י)**: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' א-להיך", ודרשו: "וברכת" – בכל לשון שאתה מברך; וכתבו בעלי התוספות: "מאחר שהברכה והשבח כלפי השכינה ("וברכת את ה' א-להיך"), תוכל לברך בכל לשון שתרצה, ומן הסתם בלשון שאתה מכיר שתתן שבח להקב"ה בלב שלם על הנאתך"; **וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת** – שאם אדם השביע לעדים שיבואו ויעידו לו, והם כפרו ואמרו שאינם יודעים לו עדות, הרי הם חייבים קרבן **(ויקרא ה, א; ה-יג)**, ובכל לשון שהשביע לעדים ולא הודו, חייבים הם, שנאמר **(שם שם, א)**: "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה" – בכל לשון שהיא שומעת; **וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן** – שאם אדם תבע מחברו שיחזיר לו פיקדונו שהפקיד אצלו, וחברו נשבע שאין בידו הפיקדון, ואחר כך הודה, הריהו חייב קרבן על שבועתו **(ויקרא ה, כא-כה)**, ובכל לשון שנשבע הוא חייב, שלמדים בגזירה שווה "תחטא, תחטא" משבועת העדות.

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת והיא מפרטת את הדברים שאינם נאמרים אלא בלשון הקודש.

וְאֵלּוּ – הדברים המפורטים להלן, **נֶאֱמָרִין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – ואינם נאמרים בכל לשון: **מִקְרָא בְכּוּרִים** – שהמביא ביכורים קורא מ"ארמי אובד אבי", עד סוף הפרשה **(דברים כו, ה-יא)**, וצריך לקרוא אותה בלשון הקודש, כמבואר הטעם במשנה הבאה; **וַחֲלִיצָה** – שאם היבם אינו רוצה לכנוס את יבמתו, נאמר **(דברים כה, ז-ט)**: "ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי, וקראו לו זקני עירו ודברו אליו, ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה. ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו... וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו", **דברים אלו שהיבמה והיבם אומרים בשעת החליצה, עליהם לאמרם בלשון הקודש,** כמבואר הטעם להלן (משנה ד); **בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** – שאמרו הלויים בהר גריזים ובהר עיבל **(דברים כז, יב-כו)** נאמרו בלשון הקודש, כמבואר הטעם להלן (משנה ה); **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים** – שכתוב **(במדבר ו, כג-כו)**: "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר: כה תברכו את בני ישראל אמור להם. יברכך ה' וישמרך" וכו', ואינה נאמרת אלא בלשון הקודש, כמבואר להלן (משנה ו); **וּבִרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל** – ביום הכיפורים בגמר העבודה, כמבואר להלן (משנה ז); **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ** – פרשת "הקהל", כמבואר להלן (משנה ח); **וּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה** – שכתוב בה **(דברים כא, ז-ח)**: "וענו ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו. כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל", ומבואר להלן (ט, א); **וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר אֶל הָעָם**

ג מִקְרָא בִכּוּרִים כֵּיצַד? "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כו, ה), וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שם כז, יד): "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ" — מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

ד חֲלִיצָה כֵּיצַד? "וְעָנְתָה וְאָמְרָה" (דברים כה, ט), וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שם כז, יד): "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ" — מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה" — עַד שֶׁתֹּאמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה.

ה בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת כֵּיצַד? כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִזִּים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁאֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא, ל): "הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" וְגוֹ', וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (בראשית יב, ו): "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן: שְׁכֶם, אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן: שְׁכֶם. שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים, וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם

פירוש ברטנורא

ג כיצד. כמו מנין: **ולהלן הוא אומר.** בברכות וקללות של הר גריזים: **מה עניה האמורה להלן בלשון הקודש.** דכתיב (שם כ"ז) ואמרו אל כל איש ישראל קול רם, וכתיב התם (שמות י"ט) והאלהים יעננו בקול, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש:

ד ועונתה ואמרה ככה. אינו צריך ללמדה בגזרה שוה שמעצמה היא למדה. וענתה ואמרה ככה בלשון הזה תאמר:

ה שבשומרון. אצל שומרון: **מכאן ומכאן.** על ההרים: **בשבעים לשון.** בכתב של שבעים אומות, וכל הרוצה ללמדה יבא וילמוד. שלא יהיה פתחון פה לאומות לומר לא היה לנו מהיכן ללמוד: **את האבנים.** סתרו את המזבח לאחר שהעלו העולות והשלמים: **ולנו במקומן.** בבית מלונם בגלגל, ושם הקימו את האבנים:

משניות מבוארות – קהתי

– כמו שכתוב (**דברים כ, ב-ד**): "והיה כקרבכם אל המלחמה, ונגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם" וגו', **ובלשון הקודש היה מדבר, כמבואר להלן (ח, א).**

יום רביעי

באור משנה ג

החל במשנתנו ועד סוף המסכת עוסקות המשניות בהבאת ראיות על הדברים שנימנו במשנה הקודמת, שנאמרים הם בלשון הקודש; כן עוסקות הן (ממשנה ה ואילך) בבאור פרטי הדברים. משנתנו דנה במקרא ביכורים, שכן כתוב בתורה (דברים כו, א-יא): "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' א־להיך נותן לך נחלה, וירשתה וישבת בה. ולקחת מראשית כל פרי האדמה... ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ואמרת אליו הגדתי היום לה' א־להיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. ולקח הכהן הטנא מידך, והניחו לפני מזבח ה' א־להיך. וענית ואמרת לפני ה' א־להיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. וירעו אותנו המצרים ויענונו, ויתנו עלינו עבודה קשה. ונצעק אל ה' א־להי אבותינו, וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול, ובאותות ובמופתים. ויביאנו אל המקום הזה, ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'".

מִקְרָא בִכּוּרִים כֵּיצַד – כלומר מניין שצריך לקרוא את הפרשה בלשון הקודש? כאן בפרשת ביכורים אומר הכתוב: **"וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ", וּלְהַלָּן** – בברכות וקללות שאמרו הלויים בהר גריזים ובהר עיבל, **הוּא אוֹמֵר** – הכתוב אומר: **"וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ"** – ולמדים בגזרה שווה "ועונית, וענו", **מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן** – "וענו הלויים", **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – ומבואר בגמרא, שלמדים "קול, קול" ממשה, שכן בברכות וקללות כתוב: "ואמרו אל כל איש ישראל קול רם", ובמתן תורה כתוב (**שמות יט, יט**): "משה ידבר והא־להים יעננו בקול", מה שם בלשון הקודש, שהתורה בלשון הקודש ניתנה (**רש"י**), אף כאן אמרו הלויים את הברכות והקללות בלשון הקודש; ומכאן, מה עניה האמורה בלויים בלשון הקודש, **אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – אף עניה האמורה במקרא ביכורים ("וענית ואמרת") בלשון הקודש.

באור משנה ד

חֲלִיצָה כֵּיצַד – כלומר מניין שדברי החליצה אינם נאמרים אלא בלשון הקודש? כאן בחליצה אומר הכתוב: **"וְעָנְתָה וְאָמְרָה", וּלְהַלָּן** – בברכות וקללות שאמרו הלויים, **הוּא אוֹמֵר** – הכתוב אומר: **"וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ"** – ולמדים בגזירה שווה "עניה, עניה", **מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן** – "וענו הלויים", **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – כמו שבארנו במשנה הקודמת, שלמדים בגזירה שווה "קול, קול" ממשה, **אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – אף עניה האמורה בחליצה ("וענתה ואמרה") בלשון הקודש. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:** – אין צורך ללמוד חליצה בגזירה שווה "עניה, עניה" מברכות וקללות שאמרו הלויים, שכן בפרשת חליצה עצמה נאמר: **"וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה"** – ומשמע מלשון "ככה", **עַד שֶׁתֹּאמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה** – היינו בלשון הקודש, שחייבת היא לומר את הדברים כלשונם בתורה. ברם, חכמים דורשים ככה יעשה, שאין זה בא ללמד על האמירה אלא על המעשה, שהמעשה מעכב (**גמרא**), לפיכך למדים הם אמירה בלשון הקודש מגזירה שווה "עניה, עניה".

יום חמישי

באור משנה ה

כתוב בתורה (דברים יא, כט): "והיה כי יביאך ה' א־להיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל". וכבר בארנו במשניות הקודמות, שברכות וקללות נאמרו בלשון הקודש, שלמדים בגזירה שווה "קול, קול" ממשה. משנתנו באה לפרש את פרטי המצוה.

בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת – שאמרו הלויים בהר גריזים ובהר עיבל, **כֵּיצַד** – נהגו בהן? **כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן** – בימי יהושע בן נון, **וּבָאוּ אֶל הַר גְּרִזִּים וְאֶל הַר עֵיבָל שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן** – שהם הרים הנמצאים בתחום שומרון, **שֶׁבְּצַד שְׁכֶם, שֶׁאֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה** – כפי הסימנים שנאמרו לישראל כשהיו במדבר, **שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" וְגוֹ'** – "בעבר הירדן" היינו בעבר השני של הירדן, לצד מערב, שהרי ישראל היו אז למזרח הירדן; ומסיים הכתוב: "אצל אלוני מורה", **וּלְהַלָּן** – במקום אחר, **הוּא אוֹמֵר** – הכתוב אומר: **"וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה"** – ולמדים זה מזה, **מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן** – באברהם: **שְׁכֶם** – שנאמר שם במפורש: "עד מקום שכם", **אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן** – בברכות וקללות: **שְׁכֶם** – ומה שנאמר כאן "מול הגלגל", יש מפרשים: רחוק מן הגלגל (**רש"י על התורה**), אבל בגמרא מבואר: סמוך לגלגל (**סוטה לג, ב**), ומפרשים בעלי התוספות: "משמע מקום הרואה את הגלגל". **שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים, וְשִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל** – כמו שכתוב (**דברים כז, יב-יג**): "אלה יעמדו... על הר גריזים בעברכם את הירדן, שמעון ולוי**

וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע; הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים, וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ח, לג): **"וְכָל־יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרָיו וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן" וְגוֹ'. הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בַּבְּרָכָה: "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן. הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בַּקְּלָלָה: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה"** (דברים כז, טו), **וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן, עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְסָדוּהוּ בַּסִּיד, וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בִּשְׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם שם, ח): **"בַּאֵר הֵיטֵב", וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים וּבָאוּ וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן.**

ו בְּרִכַּת כֹּהֲנִים כֵּיצַד? בַּמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת. בַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וּבַמְּדִינָה בִּכְנוּיוֹ. בַּמְּדִינָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן, וּבַמִּקְדָּשׁ עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן; חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ט, כב): **"וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם".**

פירוש ברטנורא

ו במדינה אומר אותה שלש ברכות. שמפסיקין הכהנים בין פסוק לפסוק, ועונים הציבור אמן: **ובמקדש ברכה אחת.** לפי שאין עונים אמן במקדש ואין כאן שום הפסק: **ככתבה.** ביו"ד ה"א: **בכנויו.** באל"ף דל"ת. שאין מזכירין השם ככתבו אלא במקדש בלבד, שנאמר (שמות כ') בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, סרם המקרא ודרשהו, בכל המקום אשר אבוא אליך ובירכתיך, דהיינו במקדש, שם אזכיר את שמי: **כנגד כתפיהן.** מפני שצריך נשיאת כפים, דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וכתיב (דברים י"ח) הוא ובניו כל הימים, מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאת כפים כל הימים: **ובמקדש.** שמברכים את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם, מגביהים ידיהם למעלה מראשיהם: **שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ.** מפני שהשם כתוב בו. ואין הלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

ויהודה וישששכר ויוסף ובנימין. ואלה יעמדו... בהר עיבל, ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי", **וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן עוֹמְדִים לְמַטָּה בָּאֶמְצַע** – בין שני ההרים, **הַכֹּהֲנִים מַקִּיפִין אֶת הָאָרוֹן, וְהַלְוִיִּם אֶת הַכֹּהֲנִים** – ברם, לא כל הכהנים והלויים עמדו למטה, שהרי לוי היה בכלל ששת השבטים שעמדו על הר גריזים, אלא זקני כהונה ולוייה והראויים לשרת (לשאת את הארון) עמדו למטה, ושאר כל השבט למעלה (**המאירי על פי הירושלמי; "תוספות יום טוב"**), **וְכָל יִשְׂרָאֵל מִכָּאן וּמִכָּאן** – על ההרים, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל־יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרָיו** (בנוסח המקרא: ושוטרים) **וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן" וְגוֹ'** – והמשך הכתוב: "נגד הכהנים הלויים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח". **הָפְכוּ** – הלויים – **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים וּפָתְחוּ בַּבְּרָכָה: "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה"** – שכל "ארור, ארור" האמור בפרשה (**דברים כז**), פתחו בברכה תחילה כלפי הר גריזים, **וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ** – כל ישראל שבהר גריזים ושבהר עיבל, **עוֹנִין אָמֵן** – שנאמר בקללות: "וענו כל העם ואמרו אמן", ומקיש הכתוב ברכה לקללה. **הָפְכוּ** – הלויים – **פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בַּקְּלָלָה: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה", וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן** – וכן בכל אחד ואחד מן הארורים האמורים בפרשה, בתחילה אמרו אותה בלשון ברכה וכל ישראל ענו אמן, ואחר כך אמרו אותה בלשון קללה, וכל ישראל ענו אמן, **עַד שֶׁגּוֹמְרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת** – כמו שנאמר בפרשה (**דברים כז, טו-כז**). **וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאוּ אֶת הָאֲבָנִים** – שהעלו אתם מתוך הירדן, שתים עשרה אבנים "למספר שבטי בני ישראל", **וּבָנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְסָדוּהוּ בַּסִּיד** – כמו שנאמר (**שם שם, ד-ה**): "והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה... בהר עיבל ושדת אותם בשיד. ובנית שם מזבח לה' א-להיך". **וְכָתְבוּ עָלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה בִּשְׁבְעִים לָשׁוֹן** – בכתב ולשון של שבעים אומות, **שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּאֵר הֵיטֵב"** – "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב". יש מפרשים, שכל התורה נכתבה עליהן מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", ומעשה נסים היה כאן; ויש אומרים, שלא כתבו עליהן אלא "מספר המצוות, כמו שהן כתובות בהלכות גדולות, כעין אזהרות" (**עיין "תוספות יום טוב"**); **וְנָטְלוּ אֶת הָאֲבָנִים** – לאחר שהקריבו עולות ושלמים, ואכלו ושמחו, כמו שנאמר (**שם שם ו-ז**): "והעלית עליו עולות לה' א-להיך, וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' א-להיך", סתרו את המזבח ונטלו את האבנים, **וּבָאוּ וְלָנוּ בִּמְקוֹמָן** – בגלגל, ושם הקימו את האבנים (**רש"י; ברטנורא; ועיין "תפארת ישראל" שמפרש בדרך אחרת**).

באור משנה ו

כתוב בתורה (במדבר ו, כב-כו): "וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל, אמור להם. יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום". **ושנו בברייתא בגמרא** (סוטה לח, א): "כה תברכו" – **בלשון הקודש; נאמר כאן:** "כה תברכו" **ונאמר להלן:** "אלה יעמדו לברך את העם", מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. רבי יהודה אומר: אינו צריך (לגמוד מ"אלה יעמדו לברך"); הרי הוא אומר "כה" – עד שיאמרו בלשון הזה". משנתנו באה ללמד פרטי המצוה של ברכת כהנים.

בְּרִכַּת כֹּהֲנִים כֵּיצַד – נוהגים בה? **בַּמְּדִינָה** – בכל המקומות שמחוץ למקדש, ואפילו בירושלים, **אוֹמְרִים אוֹתָהּ** – אומרים הכהנים את הברכה הזאת בשלוש הפסקות, כעין **שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** – שמפסיקים הכהנים בין פסוק לפסוק, ואחר כל פסוק עונים הציבור אמן, **וּבַמִּקְדָּשׁ** – אומרים אותה, **בְּרָכָה אַחַת** – שאין עונים אמן במקדש, ונמצאו שלשתן ברכה אחת, והקהל עונים אחר כולן "ברוך ה' א-להי ישראל מן העולם ועד העולם" (**רמב"ם**). **בַּמִּקְדָּשׁ אוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם** – המפורש, **כִּכְתָבוֹ** – ביו"ד ה"א, **וּבַמְּדִינָה** – אומר את השם, **בְּכִנּוּיוֹ** – באל"ף דל"ת, כמנהגנו, שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד. **בַּמְּדִינָה כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת יְדֵיהֶן כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן** – מרימים כפיהם עד כנגד כתפיהם, **וּבַמִּקְדָּשׁ** – שמברכים את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם, **עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן** – הכהנים מרימים כפיהם למעלה מראשיהם, **חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ** – שהיה על מצחו, לפי שהשם כתוב עליו (**שמות כח, לו**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם"** – ופירשו, שברכם ברכת כהנים, והרי שעיקר נשיאת כפיים בכהן גדול נאמר, וממנו למדים לשאר הכהנים, שנאמר (**דברים יח, ה**): "הוא ובניו כל הימים" – מה הוא בנשיאת כפיים, אף בניו בנשיאת כפיים, ומכאן שכולם נושאים ידיהם למעלה מראשיהם. ויש מפרשים, שסיום המשנה – שנאמר: "וישא אהרן את ידיו" וגו' – אינו מדברי רבי יהודה, אלא המשנה חוזרת ללמד: ונשיאת כפים מניין? שנאמר: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" (**"תוספות יום טוב"**).

ז בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד? חַזָּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגַן, וְהַסְּגַן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא עוֹמֵד, וְקוֹרֵא "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר". וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ, וְאוֹמֵר: יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן. "וּבֶעָשׂוֹר" שֶׁבְּחוּמַשׁ הַפְּקוּדִים קוֹרֵא עַל פֶּה. וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל הַהוֹדָיָה, וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ, וְעַל יִשְׂרָאֵל, וְעַל הַכֹּהֲנִים, וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה.

ח פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ כֵּיצַד? מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, בַּשְּׁמִינִי בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, עוֹשִׂין לוֹ בִּימָה שֶׁל עֵץ

פירוש ברטנורא

ז ברכות כהן גדול. ביוה"כ, לאחר שכלתה עבודת היום קורא בתורה ומברך שמונה ברכות: **חזן הכנסת.** שמש הכנסת שטורח עסקי הכנסת עליו להכנים ולהוציא להפשיט את התיבה ולהכין [הכל]: **ראש הכנסת.** על פיו נחתכין דברי הכנסת, מי יפרום על שמע, מי יפטיר בנביא, מי ירד לפני התיבה: **סגן.** המוכן תחת כהן גדול. שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו: **והסגן לכהן גדול.** וכולן משום כבודו של כהן גדול, דכתיב (משלי י"ד) ברוב עם הדרת מלך: **וכהן גדול עומד ומקבל.** מכלל דיושב היה, ש"מ בעזרת נשים היה קורא. דאי בעזרת ישראל קיי"ל אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד: **וקורא אחרי מות.** שהוא מסדר יום הכיפורים: **ואך בעשור.** שבפרשת שור או כשב, דסמוכה היא לפרשת אחרי מות ויכול לגלול ס"ת לשם בעוד שהמתורגמן מתרגם פסוק אחרון של פרשת אחרי מות, ואין כאן שהות כדי שיפסיק המתורגמן: **וגולל את התורה.** ואע"פ שעדיין לא קרא בעשור של חומש הפקודים, יקרא אותה על פה ולא יגלול ס"ת לשם מפני שהוא רחוק ויש שהות שיפסיק התורגמן ואיכא גנאי לצבור. ולקרות בב' ס"ת א"א, לפי שאין אדם אחד קורא בשני ספרי תורה בצבור, משום פגמו של ספר תורה הראשון: **יותר ממה שקריתי לפניכם.** מה שאני עתיד לקרות עוד על פה, אל תאמרו שחסר מן הספר הזה לכך איני גוללו שם. וכל כך למה, שלא להוציא לעז על ס"ת: **על התורה.** ברכה שלאחריה: **ועל העבודה.** רצה ה' אלהינו: **ועל ההודאה.** מודים אנחנו לך: **ועל מחילת עון.** אתה בחרתנו, שחותם בה מלך מוחל וסולח לעונותינו: **ועל המקדש.** שתשרה שכינה בבית המקדש, וחותם בה בא"י שוכן בציון: **ועל הכהנים.** שיקובל קרבנותיהם ברצון. וחותם בה מקדש הכהנים: **ועל שאר התפלה.** שיהו ישראל נושעין מאויביהם. וחותם בה עמך ישראל צריכים ישועה בא"י שומע תפלה:

ח בשמיני. בשנה שמינית של שמיטה שעברה, שהיא מוצאי שביעית זו. במוצאי יו"ט ראשון, דכתיב (דברים ל"א) בחג הסוכות, שומע אני אפילו ביו"ט

משניות מבוארות – קהתי

יום ששי

באור משנה ז

ביום הכיפורים, לאחר גמר עבודת היום, היינו כשהגיע השעיר המשתלח למדבר, היה הכהן הגדול יוצא לעזרת נשים ויושב שם עד שהביאו לו ספר תורה, ואז היה עומד וקורא בתורה מענייני דיומא ומברך שמונה ברכות. משנתנו באה לבאר ענין הקריאה והברכות. וכבר נשנתה משנה זו במסכת יומא (ז, א), אלא שהובאה כאן בין הדברים הנאמרים בלשון הקודש. – ברם, בעל "תוספות יום טוב" כותב: "לא נתפרש, מניין שברכות כהן גדול אינן נאמרות אלא בלשון הקודש. ולפיכך נראה בעיני, שאף על פי שמדובר בברכות כהן גדול, לא הקפידו על הברכות עצמן, אלא על הקריאה מה שהכוהן קורא בתורה שלא תהא אלא בלשון הקודש, ועל זה אין צריך ראיה כלל, שכיון שהוא קורא בספר תורה, והיא אינה כתובה אלא בלשון הקודש... הרי מבואר שבלשון הקודש היה קורא. וראיה לדברי, שכן הרמב"ם (בסוף פרק ג מהלכות עבודת יום הכיפורים) לא התנה בברכות שיהיו בלשון הקודש". אבל המאירי מפרש: "והכל בלשון הקודש כדין ברכת כהנים".

בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד – כלומר אילו הן ברכות כהן גדול? **חַזָּן הַכְּנֶסֶת** – השמש של בית הכנסת שהיה בהר הבית סמוך לעזרה; ונקרא "חזן" מלשון "חוזה", שצריך הוא לראות מה הם צרכי הציבור ולהכין הכל, **נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה** – מבית הכנסת, **וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת** – הוא הקובע בכל ענייני בית הכנסת, כגון מי ירד לפני התיבה, מי יקרא בתורה, מי יפטיר וכדומה, **וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגַן** – היינו הממונה תחת כהן גדול, שיהא ממלא מקומו אם יארע בו פסול, **וְהַסְּגַן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל** – טעם כל זה, שספר התורה ניתן מיד ליד, כדי להרבות בכבודו של כהן גדול, שכל אלה באים לשרתו, לקיים "ברב עם הדרת מלך", **וְכֹהֵן גָּדוֹל עוֹמֵד וּמְקַבֵּל** – ספר התורה מיד הסגן, **וְקוֹרֵא עוֹמֵד** – קורא בעמידה; מלשון המשנה "עומד ומקבל" מסיקה הגמרא שהיה מקודם יושב, ומכאן שהיה קורא בעזרת נשים, שאילו בעזרת ישראל הלכה היא שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד; **וְקוֹרֵא** – הכהן, בספר התורה, **"אַחֲרֵי מוֹת"** – היינו פרשת העבודה של יום הכיפורים (ויקרא טז, א-לד), **וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר"** – שבפרשת המועדות בסדר "אמור" (ויקרא כג, כו-לב): ואף על פי שצריך לגלול את ספר התורה מ"אחרי מות" לפרשת המועדות, ואין זה כבוד לציבור שיהא מחכה, מכל מקום הואיל והפרשיות סמוכות הן, הרי אפשר לגלול בעוד שהמתורגמן מתרגם פסוק אחרון של "אחרי מות". ולאחר שקרא "אך בעשור" צריך עוד לקרוא "ובעשור לחודש השביעי" (בפרשת פינחס), אלא משום כבוד הציבור, הואיל וצריך הרבה לגלול מ"אך בעשור" עד "ובעשור", מפסיק הכהן את קריאתו בתוך ספר התורה, **וְגוֹלֵל אֶת הַתּוֹרָה** – לאחר קריאת "אך בעשור", **וּמַנִּיחָהּ בְּחֵיקוֹ** – תחת זרועו, **וְאוֹמֵר** – לקהל: **יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקָּרִיתִי לִפְנֵיכֶם כָּתוּב כָּאן** – כלומר שמודיע לציבור שאין הספר שבידו חסר כלום, ואף מה שעומד לקרוא בעל פה כתוב בו, כדי שלא יחשבו שחסרה בו אותה פרשה. **"וּבֶעָשׂוֹר" שֶׁבְּחוּמַשׁ הַפְּקוּדִים** – פרשת "ובעשור לחודש השביעי" הכתובה בחומש במדבר, הנקרא חומש "פקודים" על שם הכתוב: "מבן עשרים שנה ומעלה... תפקדו אותם", שבו פותח ספר זה, **קוֹרֵא עַל פֶּה** – מהטעם שכבר בארנו לעיל, **וּמְבָרֵךְ עָלֶיהָ** – על קריאתו בתורה, **שְׁמֹנֶה בְּרָכוֹת** – דלקמן: **עַל הַתּוֹרָה** – ברכת התורה שלפניה ושלאחריה (ושתיהן מנויות כאן כאחת – **המאירי**), כדרך שמברכים בבית הכנסת, **וְעַל הָעֲבוֹדָה** – ברכת "רצה ה' א-להינו", וחותם בה: "הבוחר בעבודת עמו ישראל ברחמים", **וְעַל הַהוֹדָיָה** – "מודים אנחנו לך" כמו בתפילת שמונה עשרה, **וְעַל מְחִילַת הֶעָוֹן** – ברכת "סלח לנו", וחותם בה: "מוחל עוונות עמו ישראל ברחמים" (**ירושלמי**), **וְעַל הַמִּקְדָּשׁ** – שיעמוד המקדש על מכונו ותשרה בו שכינה, וחותם: "השוכן בציון", **וְעַל יִשְׂרָאֵל** – שלא יסלק ה' שכינתו מישראל, וחותם: "הבוחר בישראל", **וְעַל הַכֹּהֲנִים** – שיקבל ה' קרבנותיהם ברצון, וחותם: "מקדש הכהנים", **וְעַל שְׁאָר הַתְּפִלָּה** – תפילה ותחינה, רינה ובקשה כפי מה שהוא רגיל, וחותם: "הושע ה' עמך ישראל, שעמך ישראל צריכים להיושע, ברוך אתה ה' שומע תפילה" (**ברייתא בגמרא סוטה מא, א; רמב"ם עבודת יום הכיפורים ג, יא**).

באור משנה ח

כתוב בתורה (דברים לא, י-יג): "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, בבוא כל ישראל לראות את פני ה'... תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת". **מצוה זו נקראת** מצוות "הקהל", וכשהיה מלך בישראל היתה נעשית על ידי המלך, היינו המלך היה קורא במשנה תורה, כמבואר במשנתנו, בפני כל העם שהתקהל בבית המקדש, וזו משמעותה של "פרשת המלך" שבמשנתנו, ובאה המשנה לבאר את פרטי המעמד הזה.

בָּעֲזָרָה, וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא, י): **"מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד" וְגוֹ'. חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן, וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד וּמְקַבֵּל וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב. אַגְרִפַּס הַמֶּלֶךְ עָמַד וְקִבֵּל וְקָרָא עוֹמֵד, וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים. וְכְשֶׁהִגִּיעַ לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי"** (דברים יז, טו) **זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת; אָמְרוּ לוֹ: אַל תִּתְיָרֵא, אַגְרִפַּס, אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה! וְקוֹרֵא מִתְּחִלַּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע", וּ"שְׁמַע", "וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ", "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר", "כִּי תִכְלֶה לַעְשֵׂר", וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ, וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה. בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן, הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הֶעָוֹן.**

פרק שמיני

א מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ, ב; ג): **"וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם**

פירוש ברטנורא

אחרון של חג, ת"ל (שם) בבוא כל ישראל ליראות, מתחילת חול המועד: **אגריפס המלך.** מזרעו של הורודוס היה, ובימיו נחרב בית שני: **זלגו עיניו דמעות.** שהמקרא הזה פוסלו מן המלכות: **אחינו אתה.** שאמו מישראל: **וקורא מתחלת אלה הדברים עד שמע.** שבואתחנן. ומחבר עם פרשת שמע פרשת והיה אם שמוע, שיש בפרשת שמע קבלת מלכות שמים ובפרשת והיה אם שמוע קבלת עול מצות. ומדלג, וקורא עשר תעשר. ומשם מדלג וקורא כי תכלה לעשר מפני שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות. ואע"פ שפרשת המלך בין עשר לכי תכלה לעשר, היה קורא אותם יחד, שלא להפסיק במעשרות. ואח"כ ברכות וקללות, שהן קבלת גזרות ועונשים של תורה. וחוזר וקורא פרשת המלך, שום תשים עליך מלך:

ח א משוח מלחמה. ודבר אל העם בלשון הקודש. נאמר כאן (דברים כ') ודבר אל העם, ונאמר להלן (שמות י"ט) משה ידבר, מה להלן בלשון הקודש

משניות מבוארות – קהתי

פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ כֵּיצַד – היו מקיימים אותה? **מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג** – הסוכות, **בַּשְּׁמִינִי** – כלומר בתחילת השנה השמינית לחשבון השמיטה שעברה, היינו **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – בשנה של מוצאי שביעית, שהיא ראשונה לשמיטה הבאה, **עוֹשִׂין לוֹ** – למלך, **בִּימָה שֶׁל עֵץ בָּעֲזָרָה** – בעזרת נשים, **וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ** – והמלך יושב על הבימה, כדי לקרוא את התורה "נגד כל ישראל באזניהם", **שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד" וְגוֹ'** – כמו שהבאנו בהקדמה למשנתנו; **חַזַּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה וְנוֹתְנָהּ לְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת** – השמש של בית הכנסת שבהר הבית נוטל ספר תורה ומוסרה לראש הכנסת, **וְרֹאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָהּ לַסְּגָן** – של הכהן הגדול, **וְהַסְּגָן נוֹתְנָהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל** – כמבואר הכל במשנה הקודמת, **וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָהּ לַמֶּלֶךְ** – כל זה כדי לקיים "ברוב עם הדרת מלך", **וְהַמֶּלֶךְ עוֹמֵד** – קם ממקומו, **וּמְקַבֵּל** – את ספר התורה מידי כהן גדול, **וְקוֹרֵא יוֹשֵׁב** – וקורא בה בישיבה. **אַגְרִפַּס הַמֶּלֶךְ** – שהיה מזרעו של הורדוס האדומי, **עָמַד וְקִבֵּל** – את ספר התורה, **וְקָרָא עוֹמֵד** – וקרא בעמידה ולא בישיבה, **וְשִׁבְּחוּהוּ חֲכָמִים** – על שנתן כבוד לתורה. ואף על פי שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, היינו דווקא בדבר הרשות, אבל בדבר מצוה כבודו מחול (**המאירי**), **וְכְשֶׁהִגִּיעַ** – אגריפס בקריאת פרשת המלך בתורה, **לְ"לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי", זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת** – שכן מקרא זה פוסלו מן המלכות. **אָמְרוּ לוֹ** – העם: **אַל תִּתְיָרֵא, אַגְרִפַּס, אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה, אָחֵינוּ אַתָּה!** – ולא אמרו לו כן אלא לפייסו בדברים משום שלום מלכות (**המאירי**); ויש מפרשים, משום שאמו היתה מישראל (**רש"י; ברטנורא**). – כאן חוזרת המשנה לענין הקריאה במעמד "הקהל", **וְקוֹרֵא** – המלך בחומש דברים, **מִתְּחִלַּת "אֵלֶּה הַדְּבָרִים" עַד "שְׁמַע"** – עד "שמע ישראל" שבסדר ואתחנן, **וּ"שְׁמַע"** – וקורא פרשת "שמע ישראל" (**דברים ו, ד-ט**), משום קבלת עול מלכות שמים, ומדלג וקורא פרשת **"וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ"** – (**שם יא, יג-כא**), משום קבלת עול מצות, ושוב מדלג וקורא פרשת **"עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר"** – (**דברים יד, כב-כט**), וממנה עובר לפרשת **"כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר"** – (**דברים כו, יב-טו**), ומפרש רש"י: שהוא זמן אסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות. ובירושלמי מבואר הטעם: בשביל שיצאו ישראל משביעית לשמינית, שלא לשכוח את המעשרות (**"תוספות יום טוב"**), **וּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ** – "שום תשים עליך מלך"... (**דברים יז, יד-כ**), ואף על פי שפרשת המלך היא בין "עשר תעשר" ל"כי תכלה לעשר", מכל מקום היה קורא תחילה שתי פרשיות אלו יחד, שלא להפסיק במעשרות ואחר כך חוזר וקורא פרשת המלך, **וּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת** – ואחרי פרשת המלך קורא ברכות וקללות (**דברים כח**), שהן קבלת בריתות של תורה (**רש"י**), **עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה** – היינו עד הפסוק "מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב" (עיין **ברטנורא** שיש לו גירסה אחרת במשנתנו; ועיין **"תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה"**); ומשום כבודו של המלך לא הקפידו בענין הדילוגים על טורח הציבור (**"תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**). **בְּרָכוֹת שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מְבָרֵךְ אוֹתָן** – כפי שנפרטו במשנה הקודמת, **הַמֶּלֶךְ מְבָרֵךְ אוֹתָן** – לאחר הקריאה בתורה, **אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן שֶׁל רְגָלִים תַּחַת מְחִילַת הֶעָוֹן** – כלומר שבמקום ברכת "מחילת העוון" שאמר כהן גדול ביום הכיפורים, היה המלך אומר ברכת הרגלים, היינו "אתה בחרתנו", וחותם: "מקדש ישראל והזמנים".

שבת קודש

באור משנה א

בכל מלחמה שמלכי ישראל או מנהיגיהם עורכים נגד אויביהם – הן מלחמת מצוה, כגון מלחמת שבעה עממים (בכיבוש הארץ על ידי יהושע), ומלחמת עמלק, ומלחמה עם כל צר שבא עליהם לכבוש או להחריב נחלתם, הן מלחמת רשות, כגון מלך שנלחם מרצונו עם שאר העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו – ממנים כהן מיוחד לדבר אל העם במערכות המלחמה, ולחזק את לבם, כמו שנאמר (דברים כ, א-ב): "כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם, כי ה' א-להיך עמך המעלך מארץ מצרים. והיה כקרבכם אל המלחמה, ונגש הכהן ודבר אל העם". ודרשו חכמים (סוטה מב, א): "יכול כל כהן שירצה? תלמוד לומר (שם שם, ה): "ודברו השוטרים" – מה שוטרים בממונים, אף כהן בממונה. ומה שוטר שיש ממונה על גביו, אף כהן שיש ממונה על גביו" (הכהן הגדול). וכשנתמנה לכך, היו מושחין אותו בשמן המשחה, ועל זה היה נקרא "משוח מלחמה". – פרקנו בא לפרש את הדברים, הכתובים בתורה (שם שם, ג-ה), שהכוהן משוח מלחמה והשוטרים אומרים לעם היוצאים למלחמה; כן עוסק פרקנו בדינים הקשורים בענין זה. משנתנו פותחת בדברי משוח מלחמה (עיין תוספות, שם מבואר משום מה במשנה ב הקדים התנא "עגלה ערופה" ל"משוח מלחמה", וכאן מקדים התנא לבאר ענין משוח מלחמה לפני ענין עגלה ערופה; ועיין "תוספות יום טוב" ו"תפארת ישראל").

מְשׁוּחַ מִלְחָמָה – הכהן שנתמנה להיות משוח מלחמה, כמו שבארנו לעיל, **בְּשָׁעָה שֶׁמְּדַבֵּר אֶל הָעָם** – בגמרא מובאת ברייתא, שפעמיים הוא מדבר אל העם: פעם אחת בספר (על גבול הארץ), ופעם אחת במלחמה (לפני המערכה), ובכל פעם שמדבר, **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיָה מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן",**

אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" — זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה. "וְדִבֶּר אֶל־הָעָם" — בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם" — וְלֹא עַל אֲחֵיכֶם; לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן, וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כח, טו): "וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נֻקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשְּׁבִיָּה וְכָל־מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל, וַיַּלְבִּישֵׁם וַיַּנְעֲלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל, וַיְבִאוּם יְרֵחוֹ עִיר־הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן"; עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. "אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ" וְגוֹ' (דברים כ, ג). "אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם" — מִפְּנֵי צָהֳלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת. "אַל־תִּירְאוּ" — מִפְּנֵי הֲגָפַת תְּרִיסִין וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין. "אַל־תַּחְפְּזוּ" — מִקּוֹל קְרָנוֹת. "אַל־תַּעֲרֹצוּ" — מִפְּנֵי קוֹל צְוָחוֹת. "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם" (שם שם, ד) — הֵן בָּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם; פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מֶה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב, וְנָפְלוּ עִמּוֹ; בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ, מֶה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב, וְנָפְלוּ עִמּוֹ; וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן, "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם" וְגוֹ'.

ב "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" וְגוֹ', (שם שם, ה) — אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת; אֶחָד הַבּוֹנֶה, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ" וְגוֹ' (שם שם, ו) — אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשֶּׁת מִינִין; אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד

פירוש ברטנורא

אף כאן בלשון הקודש: **לכל כושל.** כל הכושלים שאינן יכולין ללכת ברגליהן: **הגפת תריסין.** הכאת המגינים זו בזו להשמיע קול ולאיים: **הקלגסין.** מקלות שראשיהן עקומים ומכין בהם על גבי אבנים והם מנתזים על האויבים: **שובך.** שר צבא הדרעזר בשמואל (ב' י טז"ז):

ב אחד הבונה ואחד הלוקח. בית בנוי, שהרי אצלו הוא חדש: **ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל.** דבהכי הוי כרם, שתים כנגד שתים, ואחת יוצאת זנב: **ואפילו מחמשה מינים.** מצטרפים:

משניות מבוארות – קהתי

זֶה כֹּהֵן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה – כהן שנתמנה ונמשח בשמן המשחה, כדי שידבר אל העם את הדברים דלהלן, **"וְדִבֶּר אֶל־הָעָם", בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – שלמדים בגזירה שווה ממה שנאמר **(שמות יט, יט)**, "משה ידבר" מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש **(גמרא)**. **"וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם", וְלֹא עַל אֲחֵיכֶם; לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן, וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר** – במלחמת פקח בן רמליהו מלך ישראל ואחז מלך יהודה, כשנפלו בני יהודה בידי ישראל: **"וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־נֻקְּבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַשְּׁבִיָּה וְכָל־מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן־הַשָּׁלָל, וַיַּלְבִּישֵׁם וַיַּנְעֲלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל־כּוֹשֵׁל, וַיְבִאוּם יְרֵחוֹ עִיר־הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן"**– הרי שריחמו בני ישראל על מאתיים אלף השבויים מבני יהודה וירושלים שנפלו בידם, אבל ענכשיו **עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם** – לפיכך עליכם להילחם בעוז רוח ובחירוף נפש. **"אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ" וְגוֹ'** – "ואל תערצו מפניהם"; ארבעה לשונות אלה הם כנגד טכסיסי האויב בשביל להכניס מהומה ובהלה במחנה הלוחם בו, **"אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם", מִפְּנֵי צָהֳלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת** – שאתם שומעים במחנה האויב, **"אַל־תִּירְאוּ", מִפְּנֵי הֲגָפַת תְּרִיסִין** – של החיילים שמקרבים את מגיניהם זה לזה, כדי להשמיע קול המונם (תריס = מגן), **וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּין** – וריבוי גדודי החיילים, **"אַל־תַּחְפְּזוּ", מִקּוֹל קְרָנוֹת** – אל תירתעו מתרועותיהם בשופרות, **"אַל־תַּעֲרֹצוּ", מִפְּנֵי קוֹל צְוָחוֹת** – אל תיבהלו מקול זעקות האויב, **"כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם"** – במלחמה, **הֵן בָּאִין בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם** – הם בוטחים בנצחונו של שר צבאם, **וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם** – של הקדוש ברוך הוא. **פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת** – שבטחו בגבורתו, **מֶה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב, וְנָפְלוּ עִמּוֹ** – כמסופר בשמואל א פרק יז. **בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוֹבָךְ** – שר צבא הדדעזר, **מֶה הָיָה סוֹפוֹ? לַסּוֹף נָפַל בַּחֶרֶב, וְנָפְלוּ עִמּוֹ** – כמסופר בשמואל ב פרק י, **וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן** – לא על בשר ודם אתם בוטחים, **"כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם" וְגוֹ', זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן** – עם מחנה ישראל שיוצא למלחמה הולך הארון, שהלוחות בתוכו, ובגמרא אמרו: "שהשם וכל כינוייו מונחים בארון", והרי שהשכינה עמכם במחנכם.

באור משנה ב

משנתנו ממשיכה בדברי הכהן משוח מלחמה, אלא שעד כאן (מה ששנינו במשנה הקודמת) כהן משוח מלחמה אומר, וכהן אחר משמיע לעם אחריו בקול רם, מכאן ואילך באים דברים שכהן משוח מלחמה אומר ושוטר משמיע.

"וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" וְגוֹ' – "אשר בנה בית חדש" משמע כל בית הראוי לדירה כל שהיא, ואפילו לא בנאו לדירה אלא לצרכים אחרים, **אֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן** – בין שבנה צריף לתבן, **בֵּית הַבָּקָר** – בין שבנה רפת בקר, **בֵּית הָעֵצִים** – מחסן עצים, **בֵּית הָאוֹצָרוֹת** – לאצור בו יין ושמן ותבואה, **אֶחָד הַבּוֹנֶה, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה** – כלומר לא רק מי שבנה בית אלא גם מי שקנה או ירש או קיבל במתנה, אם לא חנכו, הריהו חוזר לחנך ביתו. **"וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ" וְגוֹ'** – הנוטע כרם, שלש שנים ראשונות יש לו דין ערלה, ואסור ליהנות מפירותיו, ובשנה הרביעית הריהו נקרא "כרם רבעי", וצריך להעלות את כל הפירות לירושלים, או לפדותם בכסף ולהעלות הכסף לירושלים, כדין מעשר שני, ולאחר הפדיון מותרים הפירות באכילה בכל מקום (**עיין ויקרא יט, כג-כד**); ואומר הכתוב, שמי שיש לו "כרם רבעי" שלא פדה אותו, חוזר ממערכות המלחמה. **אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל** – לא רק מי שנטע כרם, אלא אפילו נטע עצי פרי אחרים, כל שנטע לפחות חמישה אילנות בצורה הדומה לכרם, **וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשֶּׁת מִינִין** – חמישה עצי פרי ממינים שונים; **אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ,**

הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה. "וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה" וְגוֹ' (שם שם, ז) — אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, אֲפִלּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם; וַאֲפִלּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה — חוֹזֵר וּבָא לוֹ. כָּל אֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹהֵן מֵעֲרְכֵי מִלְחָמָה וְחוֹזְרִין, וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים.

משניות מבוארות – קהתי

וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב – בין מי שנטע, ובין מי שהבריך ובין מי שהרכיב; המבריך היינו שכופף זמורה של גפן לתוך האדמה ומוציא ראשה מצד אחר, כדי שתכה שם שרשים ותצמח כגפן מיוחדת בפני עצמה; המרכיב – תוחב ענף רך מאילן אחד לתוך אילן אחר; **וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ מַתָּנָה** – אפילו קנה או ירש או קיבל כרם במתנה, והגיעה השנה הרביעית ולא חיללו עדיין, הריהו חוזר לחלל כרמו. **"וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה" וְגוֹ'** – "ילך וישוב לביתו", **אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה** – בין שאירס בתולה ובין שאירס אלמנה, **אֲפִלּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם** – שנפלה לפניו לייבום, והיתה ממתנת לו שייבמנה, **וַאֲפִלּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה** – זו, ואשתו זקוקה לו לייבום, **חוֹזֵר וּבָא לוֹ** – לכנוס את ארוסתו או את יבמתו. **כָּל אֵלּוּ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי כֹהֵן מֵעֲרְכֵי מִלְחָמָה** – כלומר כל אלו שומעים דברי הכהן כשהם במערכות המלחמה, **וְחוֹזְרִין** – מן המערכה, **וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן** – לאנשי המלחמה, **וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים** – כלומר שאינם משוחררים לגמרי מחובות המלחמה, אלא חייבים הם לעסוק בעבודות שונות שהצבא זקוק להן, כגון הספקת מזון ותיקון הדרכים.

אגרות קודש

ב"ה, ח"י אלול, תשכ"א
ברוקלין, נ.י.

אל המארגנים קבוצת הנסיעה לכאן, בימי
הרחמים והרצון, ולימי הרחמים והרצון
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

על יסוד מאמר חז"ל אין מזרזין אלא למזורזין, באתי בזה להעיר, אשר הכתוב אשתקד, בעניני התעוררות תורה ומצות, בקשר לנסיעה לכאן, והסדרים שלה, בתקפו גם השנה זו.

ואדרבה - עפ"י הציווי להעלות בקדש, בטח יוסיפו בזה, כאו"א לפום שיעורא דילי',

והרי הובטחנו - כל המוסיף מוסיפין לו.

והרי בעניני טוב וקדושה, שגם עניני הגוף של ישראל עם קדוש נצטוה האדם לעשותם קדושה,

ככל שיהי' המצב טוב, יש להוסיף, הלוך והוסיף הלוף ואור.

ובודאי למותר להעיר, אשר בהנ"ל הם גם הענינים הקשורים בהשפעה על הזולת, ואדרבה, כיון שואהבת לרעך כמוך - כלל גדול בתורה,

וידועה תורת רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע, אשר ואהבת את ה"א - ואהבת לרעך כמוך, חד הוא. וק"ל.

ובעמדנו ביום הולדת שני המאורות הגדולים, הבעש"ט ואדה"ז, יהי רצון שיאירו את חיינו, ועד לחיי היום יומיים, בהנוגע למחשבה דבור ומעשה למטה מעשרה טפחים.

וגם בזה יהי' באופן דמוסיף והולך ואור, עדי יקוים היעוד, דלילה כיום יאיר,

בעבודת האדם לקונו ובאופן דמלמטה למעלה - להפוך חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא,

אשר הדיוק בזה להפוך, שהחשוכא ומרירו הם עצמם יעשו נהורא ומיתקא,

המשך בעמוד הבא

רש"י

לא הוריש את יושבי קטרון — שבאה לחלקו, ועבר על מה שאמר הקדוש ברוך הוא "לא תחיה כל נשמה" (דברים כ) והניחן לגור שם ביניהם ולהעלות להם מס. **על מדותיו** — על מזלו שנמדד לו מן השמים, מדה שאינו חפץ בה. כולן צריכין לך — כל אחיך יהו צריכין לך. **על ידי חלזון** — חלזון עולה מן הים להרים, וצובעין בדמו תכלת, ונמכר בדמים יקרים. **עמים הר יקראו** — מכל השבטים יתקבצו להריך לקנות שפוני טמוני חול. **שפוני זה חלזון** — שהוא דבר חשוב. ספון = חשוב בלשון ברייתא. **טרית** — דג שקורין טונינ"א. **זכוכית לבנה** — היוצא מן החול. כדאמר "ביציאות השבת" (שבת טו, ב) וחול של זבולון חשוב משאר חולות, וראוי לזכוכית לבנה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ו ע"א: הגמרא מביאה דעה ש'רקת' אינה טבריה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כִּי הֲוֵינָא טַלְיָא** - בנערותי, **אֲמִינָא מִלְּתָא דְּשָׁאִילְנָא לְסָבַיָּיא** - אמרתי דבר ששאלתי אחר כך לזקנים,

וְאִישְׁתַּכַּח כְּוָותִי - ונמצא כדברי, שהזקנים אמרו כמוני. וכך אמרתי, **'חַמַּת'** המוזכר בפסוק לעיל, **זוֹ** העיר **טְבֶרְיָא. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ** של טבריה **'חַמַּת', עַל שׁוּם** שיש בה **חַמֵּי טְבֶרְיָא.** ו**'רַקַּת'** שנזכר שם, **זוֹ צִפּוֹרִי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ** של ציפורי **'רַקַּת', מִשּׁוּם דְּמִידַּלְיָא** - שמוגבהת ויושבת בראש ההר **כְּרַקְתָּא דְּנַהֲרָא** - כשפת הנהר שמוגבהת מהנהר. ו**'כִּנֶּרֶת' זוֹ גִּינוֹסָר. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'כִּנֶּרֶת',** משום **דִּמְתִיקֵי פֵּירָא כְּקָלָא דְּכִינָּרֵי** - שפירותיה מתוקים כקול הכינור.

רבא מקשה על רבי יוחנן: **אָמַר רָבָא,** כיצד אמר רבי יוחנן שרקת זו ציפורי, **מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** [-וכי יש מי שסובר] ש**'רַקַּת' לָאו טְבֶרְיָא הִיא. וְהָא כִּי שָׁכִיב אִינִישׁ הָכָא** - כשנפטר אדם כאן [בבבל], **הָתָם** [-בטבריה] **סַפְדֵי לֵיהּ הָכִי, גָּדוֹל הוּא** הנפטר **בְּשִׁשַּׁךְ** [-בבבל], **וְשֵׁם** יצא **לוֹ** אפילו **בְּרַקַּת** - בטבריה שבארץ ישראל. **וְכִי מַסְּקֵי אֲרוֹנָא לְהָתָם** - וכשמעלים ארון של מת מבבל לקוברו בטבריה, **סַפְדֵי לֵיהּ הָכִי** - הספדנים קוראים בשווקים כך, **אוֹהֲבֵי שְׁרִידִים** [-אוהבי ישראל], **יוֹשְׁבֵי** העיר **רַקַּת, צְאוּ** לקראת הנפטר **וְקַבְּלוּ** את **הֲרוּגֵי עוֹמֶק** - בבל שעמוקה מכל הארצות. **וּכִי נָח נַפְשֵׁיהּ** [-כשנפטר] **דְּרַבִּי זֵירָא** בטבריה אחר שעלה מבבל, **פָּתַח עָלֵיהּ** בהספד **הַהוּא סַפְדָּנָא, אֶרֶץ שִׁנְעָר** [-בבל] **הָרָה וְיָלְדָה** את רבי זירא, **וְאֶרֶץ צְבִי** [-ישראל] **גִּידְּלָה שַׁעֲשׁוּעֶיהָ** של שנער, שגדל בארץ ישראל, **אוֹי נָא לָהּ אִמְּרָה רַקַּת, כִּי אִבְּדָה כְּלֵי חֶמְדָּתָהּ.** ומוכח ש'רקת' היא טבריה.

אֶלָּא אָמַר (רבה) [רָבָא], 'חַמַּת' הנזכרת בפסוק **זוֹ חַמֵּי גֶּדֶר. 'רַקַּת' זוֹ טְבֶרְיָא.** ו**'כִּנֶּרֶת' זוֹ גִּינוֹסָר. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ** של טבריה **'רַקַּת',** לרמז **שֶׁאֲפִילּוּ רֵיקָנִין שֶׁגְּרִים בָּהּ,** הם **מְלֵאִין מִצְוֹת כִּרְמּוֹן.**

רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר, 'רַקַּת' הוא **שְׁמָהּ** של העיר, וטבריה הוא כינוי. **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ טְבֶרְיָא,** משום **שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּטַבּוּרָהּ** [-באמצעיתה] **שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.**

(רבא) [רַבָּה] אָמַר, 'רַקַּת' הוא **שְׁמָהּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ טְבֶרְיָא,** משום **שֶׁטּוֹבָה רְאִיָּיתָהּ** - שהיו בה גינות ופרדסים. הגמרא מבארת עוד מקומות שהוזכרו בפסוקים: **אָמַר זְעִירָא, קִטְרוֹן** המוזכרת בפסוק [בסמוך], **זוֹ צִיפּוֹרִי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ צִיפּוֹרִי,** משום **שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּרֹאשׁ הָהָר, כְּצִפּוֹר** שדרכה לישב במקום גבוה. מקשה הגמרא: **וְכִי קִטְרוֹן צִיפּוֹרִי הִיא, וְהָא** קִטְרוֹן בְּחֶלְקוֹ **שֶׁל זְבוּלוּן הֲוַאי, דִּכְתִיב** (שופטים א ל) **'זְבוּלֻן לֹא הוֹרִישׁ אֶת יוֹשְׁבֵי קִטְרוֹן וְאֶת יוֹשְׁבֵי נַהֲלֹל',** והרי **זְבוּלוּן מִתְרַעֵם עַל מִדּוֹתָיו הֲוָה** - היה מתלונן על מזלו שנמדד לו מן השמים, שלא רצה את החלק שעלה לו בגורל, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ה יח) **'זְבֻלוּן עַם חֵרֵף** [-הפקיר] **נַפְשׁוֹ לָמוּת** וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה'. ודורשים, **מַה טַּעַם** חרף זבולון את נפשו למות, **מִשּׁוּם דְּ'נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה',** והיינו שהיו לנפתלי שדות ולזבולון לא היו שדות, ולפיכך חרף נפשו למות על רוע מזלו. וכך **אָמַר זְבוּלוּן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְאַחַיי נָתַתָּ לָהֶם שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְלִי נָתַתָּ הָרִים וּגְבָעוֹת, לְאַחַיי נָתַתָּ לָהֶם אֲרָצוֹת וְלִי נָתַתָּ יַמִּים וּנְהָרוֹת. אָמַר לוֹ** הקב"ה, **כּוּלָּן** יהיו **צְרִיכִין לְךָ עַל יְדֵי חִלָּזוֹן** שעולה מן הים להרים שבחלקך, ויקנוהו ממך בדמים מרובים, כדי לצבוע מדמו תכלת לציצית. וכמו **שֶׁנֶּאֱמַר** בברכת משה רבינו לזבולון (דברים לג יט) **['עַמִּים הַר יִקְרָאוּ]** שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ **וּשְׂפָנֵי טְמוּנֵי חוֹל',** והיינו שכל השבטים יתקבצו אל הרי זבולון כדי לקנות 'שפוני טמוני חול', **וּתְנֵי רַב יוֹסֵף, 'שְׂפָנֵי' זֶה חִלָּזוֹן,** שהוא ספון וחשוב, שצובעים מדמו תכלת לציצית. **'טְמוּנֵי' זוֹ טְרִית** - מין דג. **'חוֹל' זוֹ זְכוּכִית לְבָנָה** ויקרה הנעשית מן החול שבחלקו של זבולון. ואין לך להתרעם על חלקך.

המשך מעמוד הקודם

ועי"ז יעשה כן בעולם - שיהפך חשך העולם הוא עצמו לאור, אשר הלילה עצמו יאיר, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו בעגלא דידן.

המצפה לבשורות טובות בכל האמור וחותם בברכת כתיבה וחתימה טובה

מ. שניאורסאהן

משנה

המשנה מלמדת דין מנחה שיש לה יותר ממתיר אחד, ופיגל רק בחלק מהמתירים:

פִּיגֵּל בַּקּוֹמֵץ – בהקטרת הקומץ חשב לאכול את השיריים חוץ לזמנם **וְלֹא בַּלְּבוֹנָה** – אך בהקטרת הלבונה לא חשב מחשבת 'חוץ לזמנו', או שפיגל **בְּהַקְטָרַת הַלְּבוֹנָה וְלֹא בְּהַקְטָרַת הַקּוֹמֵץ**, שפיגל בעבודת חצי המתיר, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, זהו **פִּיגּוּל, וְחַיָּבִין עָלָיו** – על אכילת השירים **כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר**, בקומץ ובלבונה. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר בְּמִנְחַת חוֹטֵא וּבְמִנְחַת קְנָאוֹת, שֶׁאַף אִם פִּיגֵּל רַק בַּקּוֹמֵץ, שֶׁהוּא פִּיגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, שֶׁכֵּן הַקּוֹמֵץ לבדו הוּא הַמַּתִּיר**, שאין בהן לבונה.

שתי החלות הבאות בשבועות, יש להן שני מתירים, דהיינו שני הכבשים שמקריבים עמהן לשלמי ציבור. ולחם הפנים, מתיריו הם שני בזיכי הלבונה.

אם **שְׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים** על מנת **לֶאֱכוֹל** את **שְׁתֵּי הַחַלּוֹת לְמָחָר, אוֹ הִקְטִיר** את הלבונה **שבאֶחָד מִן הַזִּיכִין לֶאֱכוֹל** את **שְׁנֵי הַסִּדָּרִים** של לחם הפנים **לְמָחָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, פִּיגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר.**

שָׁחַט אֶחָד מִן שני הַכְּבָשִׂים של שלמי ציבור של שבועות **לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר, הוּא פִּיגּוּל**, שפיגל במתיר שלו [אחת מעבודותיו], **וְחֲבֵרוֹ** – הכבש השני **כָּשֵׁר**, שכן לא פיגל במתיר שלו. ואם שחטו **לֶאֱכוֹל מֵחֲבֵרוֹ לְמָחָר, שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים**, שאף כבש לא נתפגל בעבודת המתיר שלו.

גמרא

הגמרא מבארת באיזה אופן נחלקו רבי מאיר וחכמים: **אָמַר רַב, מַחֲלוֹקֶת** רבי מאיר וחכמים היא באופן **שֶׁנָּתַן** – הקטיר **אֶת הַקּוֹמֵץ בִּשְׁתִיקָה** – בלא מחשבת פיגול **וְאחר כך** הקטיר **אֶת הַלְּבוֹנָה בְּמַחֲשָׁבָה** – במחשבת פיגול, או שהקטיר את הלבונה בשתיקה ואחר כך את הקומץ במחשבה, כלומר שאת חצי המתיר הראשון הקטיר בשתיקה ובשני פיגל, **אֲבָל** אם **נָתַן** את **הַקּוֹמֵץ בְּמַחֲשָׁבָה וְאחר כך אֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה, דִּבְרֵי הַכֹּל פִּיגּוּל, שֶׁכֵּן כָּל הָעוֹשֶׂה, עַל הַדַּעַת הָרִאשׁוֹנָה** שלו **הוּא עוֹשֶׂה**, וכשהקטיר את חצי המתיר השני בשתיקה, כוונתו היתה על דעת מה שחשב בחצי המתיר הראשון, ונמצא שהוקטר כל המתיר במחשבת פיגול. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עֲדַיִן הוּא מַחֲלוֹקֶת** – גם כשהקדים מחשבה לשתיקה, נחלקו חכמים על רבי מאיר, ולדעתם לא פיגל.

הגמרא מקשה על רב: **יָתִיב** – ישב **רָבָא וְקָאָמַר לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ואמר שמועה זו, שרב אמר שמודים חכמים כשהקדים מחשבה לשתיקה. **אֵיתִיבֵיהּ** – הקשה לו **רַב אָחָא בַּר רַב הוּנָא לְרָבָא** מברייתא, **בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם פיגל בעבודת הקומץ פיגל את הקרבן, זהו רק **בְּקִמְּצָה וּבְמַתָּן כְּלֵי וּבְהִילּוּף**, שאין בלבונה עבודות כאלו והקומץ הוא כל המתיר, **[אֲבָל]** כאשר **בָּא** לוֹ הכהן **לַהַקְטָרָה, אם נָתַן אֶת הַקּוֹמֵץ בִּשְׁתִיקָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בְּמַחֲשָׁבָה** או **אֶת הַקּוֹמֵץ בְּמַחֲשָׁבָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, פִּיגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר**, בקומץ ובלבונה. מסיים רב אחא, **קָתָנֵי מִיהָא** – מכל מקום שנינו 'נָתַן אֶת הַקּוֹמֵץ בְּמַחֲשָׁבָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה', ושנינו שפִּלִּיגִי בזה רבי מאיר וחכמים, ולא כדברי רב שאמר שלא נחלקו בזה. מתרצת הגמרא: **אֵימָא** – אמור שכוונת הברייתא **וּכְבָר נָתַן אֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה מֵעִיקָּרָא** – מקודם, שפיגל בקומץ אחר שכבר נתן את הלבונה בשתיקה, ואם כן חצי המתיר הראשון קרב בשתיקה והשני במחשבה.

דוחה הגמרא את התירוץ: **שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בַּדָּבָר** – יש שתי דחיות לתירוץ זה, **חֲדָא** – דחיה אחת, **דְּהֵיינוּ קַמַּיְיתָא** – לפי תירוץ זה, האופן השני 'את הקומץ במחשבה וכבר נתן את הלבונה בשתיקה' הוא עצמו האופן הראשון 'את הקומץ בשתיקה ואת הלבונה במחשבה', ומדוע הובא פעמיים. **וְעוֹד** דחיה, **הָתַנְיָא** – הרי שנינו בברייתא אחרת במפורש 'את הקומץ במחשבה **וְאַחַר כָּךְ** את הלבונה בשתיקה', ולכן אין לומר שכוונת הברייתא שכבר נתן את הלבונה בשתיקה לפני הקומץ. מתרצת הגמרא: **תַּרְגְּמָא** – העמיד וביאר **רַב חֲנִינָא** את הברייתא שמדובר **בְּשֶׁתֵּי דֵיעוֹת** – בשני כהנים, שאחד הקריב קומץ במחשבה ואחר כך הקריב חבירו לבונה בשתיקה, שבזה סוברים חכמים שאינו פיגול שכן אין לומר שהקריב את חצי המתיר השני על דעתו הראשונה, שהרי כהן אחר הקריבו.

עבודת יום כפור כשירה רק בכהן גדול. ומערב יום הכפורים היו ממנים לו סגן, כדי שאם ימות הכהן הגדול או שיארע לו פסול, ישמש הסגן תחתיו (יומא ב.). ונאמר בעבודת יום כפור (ויקרא טז ג) 'בזאת יבא אהרן אל הקדש, בפר בן בקר' וגו', שמביא פר לחטאת ונותן מדמו בקודש הקדשים, וכן בהיכל על הפרוכת שבינו לקודש הקדשים, וכן על קרנות המזבח הפנימי וכן על טהרו של מזבח הפנימי (ויקרא טז יד–יט). ואם מת או נפסל אחר ששחט את הפר ולפני שהכניס את דמו, יש הסוברים (יומא מט:) ש'בפר' משמע אף בדמו של פר, ואין צורך שיביא הכהן השני פר ממש אלא די שיביא דם פר [היינו דם הפר שהביא הכהן הקודם], ויש הסוברים ש'בפר' משמע דווקא פר, וצריך הכהן השני להביא פר חדש.

הגמרא מקשה עוד על רב: **תָּא שְׁמַע, בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם פיגל במתנה אחת של דם, פיגל את הקרבן אפילו לרבנן, זהו רק **בְּדָמִים הַנִּתָּנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן**, שבהם די במתנה אחת להתיר את הקרבן, ולכן המפגל במתנה הראשונה, פיגל בכל המתיר, **אֲבָל בְּדָמִים הַנִּתָּנִין עַל מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, כְּגוֹן אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ** מתנות **שֶׁל** קרבנות **יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאַחַת עֶשְׂרֵה** מתנות **שֶׁל פַּר כֹּהֵן מָשׁוּחַ, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שֶׁל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִיבּוּר**, שאם חיסר אחת מהן לא כיפר, וכל מתנה היא רק חצי מתיר, אם **פִּיגֵּל בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה** – בכל מתנות קודש הקדשים **וּבֵין בַּשֵּׁנִיָּה** – או בכל מתנות הפרוכת **וּבֵין בַּשְּׁלִישִׁית** – או בכל מתנות המזבח הפנימי, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, פִּיגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, אף שלא פיגל בכל המתיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר.** מסיימת הגמרא: **קָתָנֵי מִיהָא פִּיגֵּל בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשֵּׁנִיָּה וּבֵין בַּשְּׁלִישִׁית**, שפיגל במתנות קודש הקדשים ונתן את האחרות בשתיקה, **וְאף** בזה **פְּלִיגִי** חכמים על רבי מאיר. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תאמר לתרץ **שֶׁהָכָא נַמִּי** מדובר **בְּשֶׁתֵּי דֵיעוֹת**, ולזה אין לומר שעשה על דעתו הראשונה, **הָנִיחָא** – אפשר אמנם לתרץ כך **לְמַאן דְּאָמַר 'בְּפַר' וַאֲפִילּוּ בְּדָמוֹ שֶׁל פַּר**, שהכהן השני ממשיך לעבוד עם דם הפר הראשון, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּפַר וְלֹא בְּדָמוֹ שֶׁל פַּר**, שהכהן השני צריך להביא פר חדש ולתת את כל המתנות מחדש, והמתנות שנתן הכהן הראשון אינן כלום, אם כן **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איך נבאר את הברייתא שנחלקו חכמים על רבי מאיר אף אם פיגל בראשונה ולא בשניה, שהרי אין להעמיד בשתי דעות.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, הָכָא** בברייתא **בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן שֶׁפִּיגֵּל בָּרִאשׁוֹנָה וְשָׁתַק בַּשֵּׁנִיָּה וּפִיגֵּל בַּשְּׁלִישִׁית, דְּאָמְרִינַן** – שבאופן זה אנו אומרים, **שֹׁאֵי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם עולה על דעתך שכָּל הָעוֹשֶׂה, **עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה**, אם כן **מֵיהָדַּר פִּיגּוּלֵי בַּשְּׁלִישִׁית לָמָה לִי** – מדוע היה לו לחזור ולפגל במתנות המזבח הפנימי, הרי היה יכול לסמוך על דעתו במתנות קודש הקדשים. אלא ודאי זה מוכיח שלא עשה על דעתו הראשונה, ואם כן מתנות הפרוכת קרבו כהלכתן, ופיגל רק בחצי מתיר.

דוחה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי, מִידֵּי שָׁתַק קָתָנֵי** – האם שנינו בברייתא שמדובר כך, ששתק וחזר ופיגל, הרי לא שנינו כך.

מתרצת הגמרא באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, כְּגוֹן שֶׁפִּיגֵּל בָּרִאשׁוֹנָה וְגם בַּשֵּׁנִיָּה וְשתק בַּשְּׁלִישִׁית, דְּאָמְרִינַן, אֹי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שכָּל הָעוֹשֶׂה עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה**, אם כן **מֵיהָדַּר פִּיגּוּלֵי בַּשֵּׁנִיָּה (וּבַשְּׁלִישִׁית) לָמָה לִי** – מדוע היה לו לחזור ולפגל בשניה, הרי היה לו לסמוך על דעתו שבראשונה, ומתנות המזבח הפנימי קרבו כהלכתן, ופיגל רק בחצי מתיר.

רש"י

מתירו לבהונות – כדכתיב (ויקרא יד): "על דם האשם", דכל זמן שלא נתן מן הדם מעכב השמן, כדאמרינן בפרק קמא (מנחות ה, א). **משנה** פיגל בקומץ – בהקטרת קומץ חישב על השירים. עד שיפגל בכל המתיר – והקטרת אחד מהן חצי מתיר הוא, דאיכא נמי הקטרת חבירו. **גמרא** שנתן הקומץ כו' – כלומר, הקטרה ראשונה הקטיר בשתיקה ושניה במחשבה. אבל חישב בראשונה ושתק בשניה – פיגול לדברי הכל. להא שמעתא – דרב. כמה דברים אמורים – דמחשבת עבודה הקומץ מפגל, בברייתא דמנחות. בקמיצה כו' – דבהנך שלש עבודות אין דומה להן בלבונה, הילכך כולו מתיר הוא. הולכה מפרש בגמרא לקמן בשמעתין, דהא איכא בלבונה. קתני מיהא כו' ופליגי – ותיובתא דרב. בשתי דעות – דאחד הקטיר קומץ במחשבה, ואחר כך הקטיר חבירו לבונה בשתיקה. דמשום הכי פליגי רבנן – דליכא למימר על דעת ראשונה עשה. כמה דברים אמורים – דבמתנה אחת פיגל בדמים הניתנין כו', בברייתא דזבחים (מב, א). ארבעים ושלש דיום הכיפורים – שמונה הזאות דפר בין הבדים, אחת למעלה ושבע למטה, ושמונה דשעיר – הרי שש עשרה, וכנגדו בהיכל כדאמרינן במסכת יומא (נג, ב) – הרי שלשים ושתים, וארבע קרנות המזבח הפנימי – הרי שלשים ושש, ושבע על טהרו של אותו מזבח כשהדם הפר והשעיר מעורבין ביחד – הרי ארבעים ושלש. אחת עשרה של פר כהן משיח – שבע הזאות על הפרוכת וארבע מתנות דמזבח, כדכתיב בויקרא, וכן פר העלם דבר. בראשונה – בין הבדים, בשניה – על הפרוכת, בשלישית – על מזבח הזהב. וחייבים עליו כרת – האוכל מבשר הפר. ופליגי – אפילו פיגל בראשונה פליגי רבנן, אלמא לא אמרינן: שניה ושלישית על דעת ראשונה עושה! בשתי דעות – שמת כהן גדול או אירע לו קרי לאחר הזאות דבין הבדים, ושמש אחר תחתיו והזה בהיכל, דליכא למימר על דעת ראשונה עושה. הניחא למאן דאמר – במסכת יומא בפרק "הוציאו לו" (מט, ב). פר ואפילו דמו של פר – [שנאמר] "בזאת יבא אהרן [וגו'] בפר" – ואפילו בדמו של פר, שאם שחטו הראשון ואירע בו פסול – יבא אהרן בדמו אל הקדש, ואין צריך להביא ולשחוט פר אחר, לדידיה הוה [מצי] לאוקמיה בשתי דעות. אלא למאן דאמר ולא בדמו של פר – לא מצי לאוקומי בשתי דיעות. אלא אמר רב אשי כגון שפיגל בראשונה ובשניה – ושתק בשלישית, דאכתי הוה חצי מתיר.

והא

משנה פִּיגֵּל בַּקּוֹמֶץ וְלֹא בַּלְּבוֹנָה, בַּלְּבוֹנָה וְלֹא בַּקּוֹמֶץ - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּיגּוּל וְחַיָּיבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי מֵאִיר בְּמִנְחַת חוֹטֵא וּבְמִנְחַת קְנָאוֹת, שֶׁאִם פִּיגֵּל בַּקּוֹמֶץ - שֶׁהוּא פִּיגּוּל וְחַיָּיבִין עָלָיו כָּרֵת, שֶׁהַקּוֹמֶץ הוּא הַמַּתִּיר. שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל שְׁתֵּי חַלּוֹת לְמָחָר, הִקְטִיר אֶחָד מִן הַבָּזִיכִין לֶאֱכוֹל שְׁנֵי סְדָרִים לְמָחָר - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּיגּוּל וְחַיָּיבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר. שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר - הוּא פִּיגּוּל וַחֲבֵירוֹ כָּשֵׁר, לֶאֱכוֹל מֵחֲבֵירוֹ לְמָחָר - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים. **גמרא** אָמַר רַב: מַחֲלוֹקֶת - שֶׁנָּתַן אֶת הַקּוֹמֶץ בִּשְׁתִיקָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בְּמַחֲשָׁבָה, אֲבָל נָתַן הַקּוֹמֶץ בְּמַחֲשָׁבָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה - דִּבְרֵי הַכֹּל פִּיגּוּל, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה - עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עֲדַיִן הוּא מַחֲלוֹקֶת. יָתֵיב רָבָא וְקָאָמַר לֵהּ לְהָא שְׁמַעֲתָא. אֵיתִיבֵיהּ רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא לְרָבָא: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בִּקְמִיצָה וּבְמַתָּן כְּלִי וּבְהִילּוּף; בָּא לוֹ לַהַקְטָרָה, נָתַן אֶת הַקּוֹמֶץ בִּשְׁתִיקָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בְּמַחֲשָׁבָה, אֶת הַקּוֹמֶץ בְּמַחֲשָׁבָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּיגּוּל וְחַיָּיבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר. קָתָנֵי מִיהָא: נָתַן אֶת הַקּוֹמֶץ בְּמַחֲשָׁבָה וְאֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה, וּפְלִיגִי! - אֵימָא: וּכְבָר נָתַן אֶת הַלְּבוֹנָה בִּשְׁתִיקָה מֵעִיקָּרָא. - שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בְּדָבָר: חֲדָא, דְּהֵיינוּ קַמָּיְיתָא. וְעוֹד, הָתַנְיָא: אַחַר כָּךְ! תִּרְגְּמָא רַב חֲנִינָא: בִּשְׁתֵּי דֵיעוֹת. תָּא שְׁמַע: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּדָמִים הַנִּיתָּנִין עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, אֲבָל דָּמִים הַנִּיתָּנִין עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי, כְּגוֹן אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שֶׁל פַּר כֹּהֵן מָשׁוּחַ, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שֶׁל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִיבּוּר, פִּיגֵּל בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה וּבֵין בַּשְּׁלִישִׁית - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּיגּוּל וְחַיָּיבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר. קָתָנֵי מִיהָא: פִּיגֵּל בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה, בַּשְּׁלִישִׁית, וּפְלִיגִי! וְכִי תֵּימָא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁפִּיגֵּל בָּרִאשׁוֹנָה וְשָׁתַק בַּשְּׁנִיָּה וּפִיגֵּל בַּשְּׁלִישִׁית, דְּאָמְרִינַן: אִי סָלְקָא דַעְתָּךְ כָּל הָעוֹשֶׂה עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה, מִיהַדַּר פִּגּוּלֵי בַּשְּׁלִישִׁית לָמָּה לִי? מַתְקִיף לָהּ רַב אַשֵׁי: מִידֵּי שָׁתַק קָתָנֵי? אֶלָּא אֲמַר רַב אַשֵׁי: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁפִּיגֵּל בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁנִיָּה וּבַשְּׁלִישִׁית, דְּאָמְרִינַן: אִי סָלְקָא דַעְתָּךְ כָּל הָעוֹשֶׂה עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה, מִיהַדַּר פִּגּוּלֵי בַּשְּׁנִיָּה וּבַשְּׁלִישִׁית לָמָּה לִי?

והא

תוספות

אחר שהיה (זבח) זבוח באותה שעה, וגם משום דלב בית דין מתנה עליהן, כמו שמעמידה בסוף, הא לאו הכי לא קרבי, דמשקדשו בכלי הוקבעו אפילו קודם שחיטה. והא דקרבי עם הזובח אחר הזובח באותה שעה, היינו משום דלב בית דין מתנה כדמפרש התם. ולפי מה שסובר השתא, לית ליה דאמרינן הכא לרבי מאיר דשחיטה קובעת ולא כלי קובעת. עוד יש לפרש ההיא התם ד"התודה" אפילו כרבנן, דכי פליגי רבי מאיר ורבנן — בשחיטת פיגול. דבפגול מיירי ברישא, וקאי אמתניתין דהזובח מפגל את הנסכים, וקסבר רבי מאיר דהוקבעו בשחיטת פיגול כלחמי תודה, דתנן בפרק "התודה" (מנחות עח, ב): שחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו — קדש הלחם, אבל שחיטה כשרה קובעת אפילו לרבנן. ולזעירי דאמר: נסכים מתקדשים בשחיטה — היינו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ופריך ממתניתין דזבח פסול, דאלמא שחיטה פסולה מקדשא, וקשיא לרבנן. ואפילו רבי מאיר לא אמר אלא בפיגול במתנות ולא בשאר פסולי שחיטה. ודווקא דאיכא זבח אחר, משום תנאי בית דין, הא ליכא זבח אחר — לא. ומיהו קשה לפירוש זה, דאם כן משכחת לרבנן דנסכי בהמה חייבין עליהם משום פיגול, שנעשית השחיטה בהכשר ופיגל בשאר עבודות.

[שייך לדף טו, ב] **הוקבעו** בשחיטה — כרבי דאמר: שני דברים המתירים מעלין זה בלא זה. ולרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר: אין מעלין, הוה ליה למינקט שחיטה וזריקה, או שנתקבל הדם בכוס ונשפך, וכאבוה דאמר: כל העומד לזרוק כזרוק דמי דקאמרינן בפרק "התודה" (מנחות עט, ב). ופלוגתייהו בפרק "התכלת" (מנחות מו, א) ובסוף "רבי ישמעאל" לקמן (עב, ב). חדא דהיינו קמייתא — פירוש: דנתן את הקומץ בשתיקה כו', לכך שוות זה כזה. ובפרק "בית שמאי" (זבחים מב, ב) מביא ברייתא זו איפכא, דקתני ברישא: נתן את הקומץ במחשבה.

בין בראשונה בין בשניה בין בשלישית — ראשונה — כל הזאות דבין הבדים, שניה — דפרוכת, שלישית — דמזבח הזהב, כך פירש בקונטרס. וכן מוכח בסמוך כל דבין הבדים חשיב חדא, דקאמר: דחשיב בפנים פוסל, כי מדי בהיכל מיא בעלמא קא מדי. ובחצי הזאות דפנים קא מודי רבי מאיר דלא הוי פיגול, מידי דהוה חצי קומץ דלא הוי פיגול, כדאמר בסוף פרק שני דזבחים (ל, א) דבעינן קומץ שלם, דקאמר: הרי קמיצה, דכי לחצות דמי ופליגי. וצריך עיון בההיא דלקמן [עמוד ב] דהקטיר שומשום לאכול שומשום עד שכלה הקומץ. **קתני** מיהא פיגל בראשון וכו' ופליגי — הוי מצי לשנויי שפירש בהדיא שאינו עושה על דעת ראשונה.

כגון שפיגל בראשונה ובשניה ובשלישית — בפרק "בית שמאי" (זבחים מב, א) פירש בקונטרס: וברביעית לא פיגל. וקשה, דרביעית מאן דכר שמה! ובכאן פירש בקונטרס: שפיגל בראשונה ובשניה, ושתק בשלישית. ואם תאמר, אם כן קשיא: מידי שתק קתני, כדאקשינן לעיל! ושמא לעיל דשתק באמצעית הוה ליה לפרושי טפי, כיון דראשונה ושלישית במחשבה ושניה בשתיקה. ולהאי פירוש חשיב כל הזאות דמזבח הזהב באחת, שבע דטיהרו וארבע דקרנות. וכן משמע בפרק "הוציאו לו" (יומא סא, א), דתניא: "וכפר את הקדש" — זה לפני ולפנים, "ואת אהל מועד" — זה היכל, "ואת המזבח" — כמשמעו, משמע דחשיב מזבח כפרה אחת. עוד קאמר התם: מכאן אמרו כו' עד: גמר מתנות שבהיכל ונשפך הדם — יביא אחר ויתחיל במתנות המזבח, נתן מקצת מתנות המזבח ונשפך הדם — יביא אחר ויתחיל בתחילה. אבל לא קתני: גמר ארבע קרנות ונשפך הדם — יביא אחר ויתחיל בטהרו, דכולהו חשיבי כאחת. וקשה, דלקמן קאמר (גם כן): משכחת לה בארבעה פרים וארבעה שעירים, פירוש: חד אהזאות דבין הבדים, וחד אהזאות דפרוכת, וחד אהזאות דקרנות, וחד אטיהרו. אלמא לא חשיבי כחד הזאות דקרנות ודטיהרו! ושמא סבירא ליה שיריים מעכבין, הוי חד בשביל שיריים. ולפי זה נוכל לגרוס כאן: שפיגל בראשונה ובשניה ושלישית. וכן כתוב בספר רבינו גרשם ובפרק "בית שמאי" (זבחים מב, א), וחשיב חצי מתיר משום דאיכא עדיין שיריים דמעבבי. ואם תאמר: הא בעל כרחיה האי תנא סבר שיריים לא מעכבי, מדלא חשיב אלא ארבעים ושלש, דההוא דסבר שיריים מעכבי חשיב חדא טפי, כדמוכח בסמוך! ויש לומר: דאף על גב דשיריים מעכבי, לא חשיב האי תנא אלא הזאות.

כי מדי בהיכל מיא בעלמא קא מדי — הקשה בקונטרס: בקומץ ושוחט נמי נימא דלא מיפגל, דכי חשיב בקבלה איפסיל, וכי זרק — מיא זריק! ותירץ בפרק "בית שמאי" (זבחים מב, ב) דהתם גזירת הכתוב הוא. אבל כאן תירץ דהתם אותה עבודה שפיגל בה נעשית כולה בקדושה, אבל הנך הזאות כולהו חדא עבודה, ולא קרבו כל מתירי אותה עבודה בקדושתה. וקשה: דאם כן, פיגל בקומץ ולא בלבונה, לרבי מאיר אמאי הוי פיגול בחצי מתיר? הא חד עבודה לא נעשית בקדושתה, וכי מקטיר ללבונה — עפרא בעלמא מקטרי! וכי תימא משום דהוו שני מינין, אכתי קשה משני בזיכין! אם לא נחלק, דכיון דבעו שני כלים הוו כשני מינין. ורבינו תם מפרש דבחד מקום פשיטא ליה דלא אמרינן מיא בעלמא הוא דקא מדי, תחילת עבודה כגמר עבודה, והכא גזירת הכתוב. אבל בשני מקומות — בהכי לא איירי קרא, ומיא בעלמא קא מדי.

משכחת לה בארבעה פרים — פירש בקונטרס: פר ושעיר פנים וחישב עליו, ונשפך הדם לאחר הזאות פנים.

הדרן עלך הקומץ זוטא

והא בין בין קתני – דמשמע באחת ולא בשתים. **ירצה** – "פיגול הוא לא ירצה" (ויקרא יט), וכתיב בכשר: "ירצה לקרבן אשה" (שם כב). **אף פסול עד שיקרבו כל מתירין** – לא מחייבין כרת על אכילת פסול עד שיקרבו כל מתירין באותה עבודה שהוא מתפגל בה. **והאי כיון דחשיב כו'** – ואי קשיא: בקומץ ושוחט נמי לימא דלא מפגל, דכי חשיב בקבלה איפסול, כי זריק – מיא בעלמא זריק! לאו פירכא היא, דהתם אותה עבודה שפיגל בה נעשית כולה בקדושתה, אבל הנך הזאות חדא עבודה היא. **משכחת לה** – דמפגלי כולהו. **בארבעה פרים וארבעה שעירים** – פר ושעיר פנים וחישב עליו, ונשפך הדם לאחר הזאות פנים, והביא פר ושעיר אחד להיכל ואחד למזבח לשבע הזאותיו, וכן לקרנות. דבכל אחד קרבו מתירין, דהא כולם כשרים, ואין צריך לחזור ולהזות מן השני בפנים, ובמקום שפוסק הוא מתחיל, כדאמרינן במסכת יומא בפרק "הוציאו לו" (סא, א). **לפיגול מרצה** – לענין כן הן חשובות, שלא יצא מידי פיגול. **מערבין** לקרנות – פלוגתא היא בפרק "הוציאו לו" (יומא נז, ב). **הא** דקתני **ארבעים ושלש כמאן דאמר מערבין** – דם פר ושעיר בשעת מתנות דקרנות דמזבח הפנימי. **והא דקתני ארבעים ושבע כמאן דאמר** – מכל אחד נותן ארבע מתנות, ואייתר להו ארבע. **שירים** – של כל ההזאות מעבבי, אם לא שפכן על יסוד מזבח החיצון, והוו להו ארבעים ושמונה. **והא דקתני ארבעים ושבע כמאן דאמר שירים לא מעכבי** – ופלוגתא היא בפרק "הוציאו לו" (יומא ס, ב). **פיגל בהולכת קומץ מאי** – מי הויא חצי עבודה, ופליגי רבנן עד שיפגל בכל המתיר, כלומר אף בהולכת לבונה, או לא פליגי? בקמיצה – דהויא עבודה שלימה, דאין קמיצה בלבונה. **בהקטרה** – ופליגי. **כל עבודה שאינה מתרת** – כגון הולכה, דלא מיעבבא, דאפשר להושיט זה לזה. **חשובה לפגל עליה בפני עצמה** – דליכא למימר עד שיפגל בכל המתיר, דהא לאו מתיר הוא, ואין כח לאחרת לעכב. **שחיטתה** – אינה מתרת לא בשר ולא אימורין, דזריקה מתירתן. **כבא** להתיר **דמי** – ובעינן עד שיפגל בכל המתיר. **הקדים מולים לערלים** – בשחיטת פסח מיירי, דשחט סימן ראשון למולים סימן שני לערלים. **וקיימא לן** – בפרק "תמיד נשחט" במסכת פסחים (סג, א). אלמא בעבודה שאינה מתרת ולא מקדשת, כגון הבא דליכא לחם דתתקדיש ליה שחיטה, פליגי נמי רבנן! **במה דברים אמורים** – דמפגלין בעבודת הקומץ. והיינו ההיא ברייתא דמותיב רב אחא בר רב הונא לעיל. **מאי לאו בהילוך דהקטרה** – וקתני דלא פליגי רבנן, ותיובתא דריש לקיש! **הילוך דמתן כלי** – כשמוליכו לתתו בכלי, דההיא עבודה שלימה היא, דאין מתן כלי בעבודת לבונה. **תני הכי** – בהילוך ובמתן כלי. בא לו להולכה מיבעי ליה. **הקטיר כדי שומשום** – כשיעור שומשום, וכן עשה עד

וְהָא "בֵּין" "בֵּין" קָתָנֵי! קַשְׁיָא. אָמַר מָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. מִכְּדֵי כָּרֵת לָא מִיחַיַּיב עַד שֶׁיִּקְרְבוּ כָּל הַמַּתִּירִין, דְּאָמַר מָר: "יֵרָצֶה" - כְּהַרְצָאַת כָּשֵׁר כָּךְ הַרְצָאַת פָּסוּל, מַה הַרְצָאַת כָּשֵׁר עַד שֶׁיִּקְרְבוּ כָּל הַמַּתִּירִין - אַף הַרְצָאַת פָּסוּל עַד שֶׁיִּקְרְבוּ כָּל הַמַּתִּירִין; וְהַאי כֵּיוָן דַּחֲשִׁיב בְּהִ בִּפְנִים - פַּסְלֵיהּ, כִּי מַדֵּי בַּהֵיכָל - מַיָּא בְּעָלְמָא הוּא דְּקָא מַדֵּי! אֲמַר רַבָּה: מִשְׁכַּחַתְּ לָהּ בְּאַרְבָּעָה פָּרִים וְאַרְבָּעָה שְׂעִירִים. רָבָא אֲמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא פָּר אֶחָד וְשָׂעִיר אֶחָד, לְפַגּוּלֵי מִרַצֵּי. "אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ". וְהָתַנְיָא: אַרְבָּעִים וְשֶׁבַע! - לָא קַשְׁיָא: הָא כְּמַאן דְּאָמַר מְעָרְבִין לַקְּרָנוֹת, וְהָא כְּמַאן דְּאָמַר אֵין מְעָרְבִין.

וְהָתַנְיָא: אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה! - לָא קַשְׁיָא: הָא כְּמַאן דְּאָמַר שִׁירִים לֹא מְעַכְּבִין. אִיבַּעְיָא לְהוּ: פִּיגֵּל בְּהוֹלָכָה, מַהוּ? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הוֹלָכָה כִּקְמִיצָה, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: הוֹלָכָה כְּהַקְטָרָה. בִּשְׁלָמָא לְרֵישׁ לָקִישׁ - אִיכָּא נָמֵי הוֹלָכָה דִּלְבוֹנָה, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא? אֲמַר רָבָא, קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ מַתֶּרֶת, עֲבוֹדָה חֲשׁוּבָה הִיא לְפַגֵּל עָלֶיהָ בִּפְנֵי עַצְמָהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: הָרֵי שְׁחִיטַת אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים, דַּעֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ מַתֶּרֶתָה, וּפְלִיגִי! דִּתְנַן: שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל שְׁתֵּי חַלּוֹת לְמָחָר, הִקְטִיר אֶחָד מִן הַבָּזִיכִין לֶאֱכוֹל שְׁנֵי סִדָּרִים לְמָחָר - רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר! אֲמַר לֵיהּ: מִי סָבְרַתְּ לֶחֶם בַּתַּנּוּר קָדוֹשׁ? שְׁחִיטַת כְּבָשִׂים מְקַדֶּשָׁא לֵיהּ, וְהַבָּא לְקַדֵּשׁ - כְּבָא לְהַתִּיר דָּמֵי. מְתִיב רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, אֲחֵרִים אוֹמְרִים: הִקְדִּים מוּלִים לַעֲרֵלִים - כָּשֵׁר, הִקְדִּים עֲרֵלִים לְמוּלִים - פָּסוּל; וְקַיְּימָא לָן דְּבַחֲצִי מַתִּיר פְּלִיגִי! אֲמַר לֵיהּ: מִי סָבְרַתְּ דָּם בְּצַוָּאר בְּהֵמָה קָדוֹשׁ? דָּם - סַכִּין מְקַדְּשָׁא לֵיהּ, וְהַבָּא לְקַדֵּשׁ - כְּבָא לְהַתִּיר דָּמֵי. תָּא שְׁמַע: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בִּקְמִיצָה וּבְמַתַּן כְּלִי וּבְהִילּוּף; מַאי לָאו הִילּוּף דְּהַקְטָרָה? - לָא, הִילּוּף דְּמַתַּן כְּלִי. - אִי הָכִי, בְּמַתַּן כְּלִי וּבְהִילּוּף - בְּהִילּוּף וּבְמַתַּן כְּלִי מִיבָּעֵי לֵיהּ! - הָא לָא קַשְׁיָא, תְּנֵי הָכִי. - בָּא לוֹ לְהַקְטָרָה - בָּא לוֹ לְהוֹלָכָה מִיבָּעֵי לֵיהּ! - הָא לָא קַשְׁיָא, כֵּיוָן דְּהוֹלָכָה צוֹרֶךְ דְּהַקְטָרָה הִיא, קָרֵי לָהּ הַקְטָרָה. - אֶלָּא, נָתַן אֶת הַקּוֹמֶץ בִּשְׁתִיקָה - הוֹלִיךְ מִיבָּעֵי לֵיהּ! קַשְׁיָא. הִקְטִיר שׁוּמְשׁוֹם לֶאֱכוֹל שׁוּמְשׁוֹם, עַד שֶׁכָּלָה קוֹמֶץ כּוּלּוֹ - רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא וְרַב שֵׁשֶׁת, חַד אָמַר: פִּיגּוּל, וְחַד אָמַר: פָּסוּל, וְחַד אָמַר: כָּשֵׁר. לֵימָא, מַאן דְּאָמַר פִּיגּוּל - כְּרַבִּי מֵאִיר, וּמַאן דְּאָמַר פָּסוּל - כְּרַבָּנַן, וּמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר - כְּרַבִּי? - מִמַּאי? דִּלְמָא עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם אֶלָּא דְּחִישֵׁב בְּשִׁיעוּרוֹ, אֲבָל הָכָא דְּלָא חִישֵׁב בְּשִׁיעוּרוֹ - לָא! וְעַד כָּאן לָא קָא אָמְרִי רַבָּנַן הָתָם אֶלָּא דְּלָא חִישֵׁב בֵּיהּ בְּכוּלֵּיהּ מַתִּיר, אֲבָל הָכָא דְּחִישֵׁב בֵּיהּ בְּכוּלֵּיהּ מַתִּיר - הָכִי נָמֵי דְּפָגֵיל! וְעַד כָּאן לָא קָא אָמַר רַבִּי הָתָם אֶלָּא דְּלָא הֲדַר מַלֵּיהּ מֵאוֹתָהּ עֲבוֹדָה, אֲבָל הָכָא דַּהֲדַר מַלֵּיהּ מֵאוֹתָהּ עֲבוֹדָה - הָכִי נָמֵי דְּפָסֵיל! אֶלָּא מַאן דְּאָמַר פִּיגּוּל - דִּבְרֵי הַכֹּל, מַאן דְּאָמַר פָּסוּל - דִּבְרֵי הַכֹּל, מַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר - דִּבְרֵי הַכֹּל; מַאן דְּאָמַר פִּיגּוּל דִּבְרֵי הַכֹּל - קָסָבַר: דֶּרֶךְ אֲכִילָה בְּכָךְ וְדֶרֶךְ הַקְטָרָה בְּכָךְ; וּמַאן דְּאָמַר פָּסוּל דִּבְרֵי הַכֹּל - קָסָבַר: אֵין דֶּרֶךְ אֲכִילָה בְּכָךְ וְאֵין דֶּרֶךְ הַקְטָרָה בְּכָךְ, וַהֲוַאי לָהּ כִּמְנַחָה שֶׁלֹּא הוּקְטְרָה; וּמַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר דִּבְרֵי הַכֹּל - קָסָבַר: דֶּרֶךְ הַקְטָרָה בְּכָךְ וְאֵין דֶּרֶךְ אֲכִילָה בְּכָךְ. אָמְרִי

חריפי

שהקטיר כל הקומץ וכן בלבונה, [מהו], פיגל או לא? **כרבי מאיר** – דאמר: מפגלים בחצי מתיר, והכא נמי כל שומשום ושומשום חשיב ליה כחצי מתיר. **כרבנן** – דאמרי: אין בו כרת, אבל פסול הוא. **כרבי** – דאמר לעיל (יד, א): אומר אני שזה כשר, דאין חצאין מצטרפין. **דחישב כשיעורו** – שחישב כשיעור הקטרה שלימה ביחד. **הכא חישב בכל המתיר** – בקומץ ובלבונה, חשיב כהאי גונא כל המתיר. **דלא הדר מלייה** – לשיעור אכילה מאותה עבודה, שחישב בכבש האחד ובחלה האחרת השלמה זית, ולא חישב לא באותו כבש ולא באותה חלה. **מאן דאמר פיגול קסבר דרך הקטרה בכך** – והוה ליה מחשב בעבודה כשרה, והוי במקטיר כזית על מנת לאכול זית שירים למחר. **ומאן דאמר פסול קסבר אין דרך הקטרה בכך** – [ומאן דאמר כשר קסבר אין דרך אכילה בכך. צ"ק] ולא פסל מחשבתו. אבל דרך הקטרה בכך, והקטרה מעלייתא היא.

חריפי

מקשה הגמרא: **וְהָא** 'בֵּין בראשונה בֵּין בשניה' וכו' **קָתָנֵי** – שנינו, שפיגל רק פעם אחת. מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – תירוץ רב אשי, שתירץ שפיגל פעמיים, קשה.

הגמרא דנה בסברת רבי מאיר בברייתא (ע"א): **אָמַר מַר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, אף המפגל רק בראשונה, **פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת**. מקשה הגמרא: **מִכְּדֵי** – הרי **כָּרֵת לֹא מִיחַיֵּב עַד שֶׁיַּקְרִבוּ כָּל הַמַּתִּירִין** של הקרבן, **דְּאָמַר מַר** בברייתא, נאמר בפיגול (ויקרא יט ז) 'לא **יֵרָצֶה**' ובקרבן כשר (שם כב כז) 'יֵרָצֶה', ולומדים בגזירה שוה **שִׁבְּהַרְצָאַת כָּשֵׁר** – כאופן בו מתקבל קרבן כשר לרצון לה' **כָּךְ** אופן **הַרְצָאַת פָּסוּל** – קביעת קרבן פסול כפיגול, כלומר **מַה** – כשם **שֶׁבְּהַרְצָאַת** קרבן **כָּשֵׁר**, אינו כשר **עַד שֶׁיַּקְרִבוּ כָּל הַמַּתִּירִין** שלו, **אַף בְּהַרְצָאַת** קרבן **פָּסוּל** אינו מתפגל **עַד שֶׁיַּקְרִבוּ כָּל הַמַּתִּירִין** של העבודה שנתפגל בה. **וְאִם** כן, **הַאי** פר יום כפור **כֵּיוָן דְּחַשִּׁיב בָּהּ** מחשבת פיגול **בִּפְנִים** – בקודש הקדשים, **פַּסְלֵיהּ** – פסלו, **וּכִי מַדֵּי** – כאשר הוא מזה דם פסול **בַּהֵיכָל**, כאילו **מַיָּא בְּעָלְמָא הוּא דְּקָא מַדֵּי** – מים סתם הוא מזה. נמצא שלא קרבו כל מתירי העבודה [ההזאות], והיאך אמר רבי מאיר שפיגל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבָּה**, אכן אם הזה מדם פסול, לא פיגל, אך **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מוצא אתה שפיגל **בְּאופן שהקריב אַרְבָּעָה פָּרִים וְאַרְבָּעָה שְׂעִירִים** – שפיגל בדם בפנים, ונשפך שאר הדם, והביא פר ושעיר אחרים והזה על הפרוכת, ונשפך שאר דמם, והביא אחרים והזה על הקרנות, ונשפך דמם, והביא אחרים להזאות טהרו של מזבח. נמצא שכל פר ושעיר קרבו כל מתיריו.

תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר**, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמדובר **בְּפַר אֶחָד וְשָׂעִיר אֶחָד**, מכל מקום מתנות ההיכל **לְפִגּוּלֵי מְרַצֵּי** – נחשבות לענין שלא יצא הקרבן מידי פיגול, ואינן כמים.

הגמרא מקשה על הברייתא לעיל (ע"א): שנינו שבעבודת הפר והשעיר יש **אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ** מתנות, **וְהַתַּנְיָא** בברייתא אחרת **אַרְבָּעִים וְשֶׁבַע**. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – התנא הראשון סבר **כְּמַאן דְּאָמַר מְעָרְבִין** את דם הפר והשעיר **לְמתנות הַקְּרָנוֹת**, והן ניתנות מהדם המעורב, **וְהָא** – השני סבר **כְּמַאן דְּאָמַר אֵין מְעָרְבִין** לקרנות, ונותנים ד' מתנות מדם כל אחד, ונמצאו ד' מתנות יתירות.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת **אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה**. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – תנא זה סבר **כְּמַאן דְּאָמַר** שפיכת **הַשִּׁירַיִם** של הדם על יסוד המזבח **הַחִיצוֹן מְעַכְּבִין** – מעכבת, ולכן השפיכה נמנית במנין המתנות, **וְהָא** – התנא ששנה מ"ז מתנות סבר **כְּמַאן דְּאָמַר שִׁירַיִם לֹא מְעַכְּבִין** ולא מנה את השפיכה.

שנינו (ע"א) שהמפגל בהקטרת הקומץ לבדו, לא פיגל לדעת חכמים. אך בקמיצה [שאינה בלבונה] די לפגל בקומץ, שכן זהו כל המתיר. הגמרא דנה בפיגול בהולכת הקומץ: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, פִּגּוּל בְּהוֹלָכָה** של הקומץ, **מַהוּ** הדין לחכמים. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלָכָה בְּקְמִיצָה**, ופיגל, **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, הוֹלָכָה כְּהַקְטָרָה**, וצריך לפגל גם בהולכת הלבונה.

שואלת הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר **לְרֵישׁ לָקִישׁ**, שכן **אִיכָּא נַמִּי הוֹלָכָה דִּלְבוֹנָה**, והקומץ הוא חצי מתיר, **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן, מַאי טַעְמָא** שאין צריך לפגל בלבונה. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, קָסָבַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל עֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ מַתֶּרֶת**, כגון הולכה שאינה מעכבת את היתר הקרבן, **עֲבוֹדָה חֲשׁוּבָה הִיא לִפְגֹּל עָלֶיהָ בִּפְנֵי עַצְמָהּ**, ואין צריך לפגל ב'כל המתיר', שכן אין ההולכה 'מתיר', ולכן אין כח לעבודה אחרת [כהולכת לבונה] לעכב את הפיגול.

מקשה אביי לרבא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, הָרֵי שְׁחִיטַת אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים** של עצרת, **דְּעֲבוֹדָה שֶׁאֵינָהּ מַתֶּרֶתָּה** [–מתרת] היא, שכן הזריקה היא המתיר, **וּמכל מקום פְּלִיגִי** בה רבי מאיר וחכמים, ולדעת חכמים צריך לפגל בכל המתיר, **דְּתָנֵן** לעיל (ע"א) **שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים** במחשבה **לֶאֱכוֹל** את **שְׁתֵּי הַחַלּוֹת לְמָחָר**, או **הִקְטִיר אֶחָד מִן הַבְּזִיכִין** של לחם הפנים **לֶאֱכוֹל** את **שְׁנֵי הַסִּדָּרִים לְמָחָר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין בּוֹ כָּרֵת עַד שֶׁיְּפַגֵּל בְּכָל הַמַּתִּיר**. נמצא שגם בעבודה שאינה מתרת צריך לפגל בכל המתיר. מתרץ רבא: **אָמַר לֵיהּ** רבא, **מִי סָבְרַת** – האם סובר אתה שהלֶחֶם **בַּתַּנּוּר קָדוֹשׁ** – מתקדש, אין זה כך, אלא **שְׁחִיטַת הַכְּבָשִׂים מְקַדֶּשֶׁת לֵיהּ** – מקדשתו, **וְהָכָא לְקַדֵּשׁ כְּבָא לְהַתִּיר דָּמֵי** – כשם שבעבודה הבאה להתיר צריך לפגל בכל המתיר, כך בעבודה הבאה לקדש [ככבשי עצרת] צריך לפגל בכל המקדש [שני הכבשים]. ואין ראיה שצריך לפגל בכל המתיר גם בעבודה שאינה מתרת.

מַתִּיב – הקשה **רַב שִׁמִּי בַּר אַשִּׁי** לרבא, שנינו (פסחים סא.) שהשוחט קרבן פסח על מנת שיאכלוהו ערלים, הקרבן פסול, אך השוחט שיאכלוהו גם מולים וגם ערלים, כשר. ושנינו (שם סב:) **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, הִקְדִּים מוּלִים לָעֲרֵלִים** – שחט סימן ראשון שיאכלוהו מולים, וסימן שני על מנת שיאכלו ממנו אף ערלים, **כָּשֵׁר** שכן בשניהם חשב למולים, **הִקְדִּים עֲרֵלִים לַמּוּלִים** – בסימן הראשון חשב לערלים ובשני למולים, **פָּסוּל** שכן בראשון לא חשב למולים. מבאר רב שימי, **וְקַיְימָא לָן** – ומקובל בידינו **דְּבַחֲצִי מַתִּיר פְּלִיגִי** – הפוסל בסיפא הוא רבי מאיר, שלדעתו פוסלים בחצי מתיר [סימן אחד], אך לדעת חכמים אין פוסלים בחצי מתיר. נמצא שלדעתם אף בשחיטה שאינה מתירה ולא מקדשת צריך לפגל [או לפסול] בכל המתיר. מתרץ רבא: **אָמַר לֵיהּ** רבא, **מִי סָבְרַת שהדָּם כבר בְּצַוָּאר הַבְּהֵמָה קָדוֹשׁ**, אין זה כך, אלא **דָּם, סַכִּין השחיטה מְקַדֶּשֶׁת לֵיהּ**, ואם כן השחיטה מקדשת **וְהָכָא לְקַדֵּשׁ כְּבָא לְהַתִּיר דָּמֵי**.

הגמרא מקשה על דברי ריש לקיש: **תָּא שְׁמַע**, שנינו (לעיל ע"א), **בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שהמפגל בקומץ לבדו, פיגל, זהו רק **בְּקְמִיצָה וּבְמַתָּן כֵּלִי וּבְהִילּוּף**. **מַאי לָאו** – האם אין מדובר **בְּהִילּוּף דְּהַקְטָרָה** – הולכת הקומץ להקטירו, ונמצא שאף לחכמים די לפגל בהולכת הקומץ.

מתרצת הגמרא: **לֹא**, זהו **הִילּוּף דְּמַתָּן כֵּלִי** – הולכת הקומץ לתיתו בכלי, שעבודה זו אינה בלבונה, והקומץ הוא כל המתיר.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן, דברי התנא 'בְּמַתָּן כֵּלִי וּבְהִילּוּף', 'בְּהִילּוּף וּבְמַתָּן כֵּלִי' **מִיבַּעְיָא לֵיהּ** – היה צריך לומר, שכן הילוך מתן כלי קודם למתן כלי. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא, תְּנֵי הָכִי** – שנה כך בברייתא, 'בהילוך ובמתן כלי'.

מקשה הגמרא: להלן בברייתא שנינו 'בָּא לוֹ לְהַקְטָרָה'. אך אם 'הילוך' הוא הילוך מתן כלי, הרי 'בָּא לוֹ לְהוֹלְכָה' **מִיבַּעְיָא לֵיהּ**, שכן אחר מתן כלי יש הולכה להקטרה. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא, כֵּיוָן דְּהוֹלְכָה צוֹרֶךְ דְּהַקְטָרָה הִיא**, לכן **קָרֵי** – קורא **לָהּ** התנא 'הַקְטָרָה', ו'בא לו להקטרה' כוונתו 'בא לו להולכה להקטרה'.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא** מה ששנינו להלן בברייתא 'נָתַן **אֶת הַקּוֹמֶץ בִּשְׁתִיקָה**', הרי 'הוֹלִיךְ את הקומץ בשתיקה' **מִיבַּעְיָא לֵיהּ**, שהרי מדובר כאן בהולכה להקטרה ולא בהקטרה. מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – קשה על ריש לקיש, שכן משמע ש'הילוך' שבו די לפגל בקומץ הוא הולכה להקטרה.

אם שחט אחד מכבשי עצרת על מנת לאכול חצי זית מחלה אחת למחר, ואת הכבש השני על מנת לאכול חצי זית מהחלה השניה למחר, מכשיר רבי (לעיל יד.) את הכבשים והחלות. הגמרא דנה במי שהקטיר קומץ מעט מעט, ובכל פעם חשב לאכול עוד קצת מהשירים למחר: אם **הִקְטִיר** מהקומץ כשיעור **שׁוּמְשׁוּם** – קצת ממנו על מנת **לֶאֱכוֹל** מהשירים כשיעור **שׁוּמְשׁוּם** למחר, ושוב הקטיר קצת על מנת לאכול עוד קצת למחר, וכך עשה **עַד שֶׁכָּלָה קוֹמֶץ כּוּלּוֹ** – שהקטיר כולו כך, וכן בלבונה הקטיר כל פעם קצת במחשבה לאכול קצת מהשירים למחר, נחלקו **רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא וְרַב שֵׁשֶׁת, שחַד** – אחד מהם **אָמַר** שזהו **פִּגּוּל, וְחַד אָמַר** שהקרבן **פָּסוּל** אך אינו פיגול, **וְחַד אָמַר** שהקרבן **כָּשֵׁר**.

שואלת הגמרא: **לֵימָא** – האם יש לומר **שמַאן דְּאָמַר פִּגּוּל** סובר **כְּרַבִּי מֵאִיר** שמפגלים בחצי מתיר, ולכן כאן אף שלא פיגל בכל הקומץ יחד, פיגל, **וּמַאן דְּאָמַר פָּסוּל** סובר **כְּרַבָּנַן**, שהמפגל בחצי

המשך בעמוד פו

חֲרִיפֵי הישיבה דְּפוּמְבְּדִיתָא, הַקְּטֹרֶת מְפַגֶּלֶת הַקְּטֹרֶת – הקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה לאחר זמנה, פיגל, וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנָן דְּאָמְרִי (יג.) אֵין מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר, הָנֵי מִילֵּי – זהו רק הֵיכָא דְּחִישַׁב בֵּיהּ בַּשִּׁירַיִם – שחישב על אכילת השיריים, וּלְבוֹנָה בְּמִילְּתָא קָיְימָא – במקומה עומדת, שלא פיגל בה, ונמצא שפיגל רק בחצי מתיר, אֲבָל הָכָא, דְּבהקטרת הקומץ חִישֵׁב לָהּ בַּלְּבוֹנָה להקטירה חוץ לזמנה, כְּמָה דְּחִישֵׁב בֵּיהּ בְּכוּלֵּיהּ מַתִּיר דָּמֵי – זה דומה למחשב בכל הקטרת המתיר, שכן פיגל בכל המתיר, גם בקומץ שחשב בהקטרתו וגם בלבונה שחשב עליה.

רבא מביא ראיה: אָמַר רָבָא, אַף אָנָן נַמִּי תְּנִינָא – שנינו ראיה לכך במשנה (לעיל יב.), זֶה הַכְּלָל, כָּל כהן הַקּוֹמֵץ וְנוֹתֵן בְּכְלִי – או הנותן בכלי, וְהַמּוֹלִיךְ – או המוליך, וְהַמַּקְטִיר – או המקטיר על מנת לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל [שיריים] חוץ למקומו, וּלְהַקְטִיר – או להקטיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר [קומץ או לבונה] חוּץ לִמְקוֹמוֹ, פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת, אך אם חשב לאכול שיריים או להקטיר קומץ או לבונה חוּץ לִזְמַנּוֹ, פִּגּוּל וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. מדייק רבא: מַאי לָאו – האם אין הכוונה שדין הַקְּטֹרֶת דּוּמְיָא דְּהָנָךְ – דומה לדין האחרים [קמיצה, מתן כלי והילוך], שֶׁמָּה הָנָךְ – כשם שלגבי קמיצה, מתן כלי והילוך, בֵּין אם חישב לֶאֱכוֹל שיריים למחר וּבֵין אם חישב לְהַקְטִיר לבונה למחר, פיגל, כמו כן אַף בהַקְּטֹרֶת של הקומץ בֵּין אם חישב לֶאֱכוֹל שיריים למחר וּבֵין אם חישב לְהַקְטִיר לבונה למחר, פיגל. ואם כן שנינו את דינם של חריפי דפומבדיתא.

דוחה הגמרא: לֹא – אין מכאן ראיה, אלא כוונת המשנה שהָנָךְ – בקמיצה, מתן כלי והילוך, פיגל בֵּין אם חשב לֶאֱכוֹל שיריים למחר וּבֵין אם חשב לְהַקְטִיר לבונה למחר, אך בהַקְּטֹרֶת, אם חשב לֶאֱכוֹל שיריים למחר אֵין [–כן] פיגל, ואם חשב לְהַקְטִיר לבונה למחר לֹא פיגל.

הגמרא מביאה דעה חולקת: יָתִיב – יושב רַב מְנַשְּׁיָא בַּר גָּדָא קַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי, וְיָתִיב וְקָא אָמַר מִשְּׁמֵיהּ – משמו דְּרַב חִסְדָּא, אֵין הַקְּטֹרֶת מְפַגֶּלֶת הַקְּטֹרֶת – הקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה למחר, לא פיגל, וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר, הָנֵי מִילֵּי רק הֵיכָא דְּחִישֵׁב בָּהּ בַּשִּׁירַיִם לאוכלם למחר, שהקומץ מפגלם כיון דְּקוֹמֵץ הוא המַתִּיר דִּידְהוּ – שלהם, אֲבָל הָכָא, שחשב על הלבונה, דְּקוֹמֵץ לָאו מַתִּיר דִּלְבוֹנָה הוּא, לֹא מָצֵי מְפַגֵּל בֵּיהּ – אין יכול הקומץ לפגל בה. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב מנשיא, עֲנִי מָרֵי – עניני אדוני, האם רב חסדא אמר זאת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב. אָמַר לֵיהּ רב מנשיא לאביי, אֵין – כן.

מוסיפה הגמרא: אִיתְּמַר נַמִּי – כך גם נאמר בבית המדרש, אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב, אֵין הַקְּטֹרֶת מְפַגֶּלֶת הַקְּטֹרֶת. אביי מביא ראיה: אָמַר רַב יַעֲקֹב בַּר אִידִי מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבַּיֵי, אַף אָנָן נַמִּי תְּנִינָא (לעיל טז.), שֶׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים של עצרת על מנת לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר, הוּא פִּיגּוּל, וַחֲבֵירוֹ – הכבש השני שלא נתפגל כָּשֵׁר. אך אם שחטו על מנת לֶאֱכוֹל מֵחֲבֵירוֹ לְמָחָר, שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִין. מבאר אביי: מַאי טַעְמָא ששניהם כשרים, האם לָאו מִשּׁוּם דְּכֵיוָן דְּהכבש הראשון לָאו מַתִּיר דִּידֵיהּ של הכבש השני הוּא, לכן לֹא מָצֵי הכבש הראשון מְפַגֵּל בֵּיהּ,

וכן כאן שהקומץ אינו מתיר של הלבונה, אינו מפגלה. דוחה הגמרא את הראיה: לֹא, הָתָם לגבי כבשי עצרת הוּא שלא פיגל משום דְּלֹא אִיקְבַּע [–הוקבעו] הכבשים בְּחַד מָנָא – בכלי אחד, ואינם שייכים זה לזה, אֲבָל הָכָא, קומץ ולבונה דְּאִיקְבַּע בְּחַד מָנָא – שהוקבעו שניהם בכלי אחד, כִּי חַד דָּמוּ – הם נחשבים כדבר אחד, ואם חשב על הלבונה כשהקטיר הקומץ, פיגל.

הגמרא מלמדת שאף לדעה שאין הקטרה מפגלת הקטרה ואין מפגלים בחצי מתיר, מכל מקום שתי המחשבות הללו יכולות להצטרף לפגל: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, הָא מִילְּתָא – דבר זה אַבְלַע [–הבליע] לִי – הטעימני ולימדני רַבִּי חֲנִינָא, וּתְקִילָא לִי בְּכוּלֵּיהּ תַּלְמוּדָאי – ושקול וחביב עלי בכל תלמודי, הַקְּטֹרֶת קוֹמֶץ וחשב שתי מחשבות, לְהַקְטִיר לְבוֹנָה (וּלְבוֹנָה) למחר וְלֶאֱכוֹל שִׁירַיִם לְמָחָר, פִּגּוּל.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – מה בא רבי חנינא ללמדנו. סוברת הגמרא לומר, שלפגל די באחת מהמחשבות הללו, ועליה משמיענו רבי חנינא שהיא מפגלת, ואם כן, אִי 'הַקְּטֹרֶת מְפַגֶּלֶת הַקְּטֹרֶת' קָא מַשְׁמַע לָן, וכוונתו שהמחשבה להקטיר לבונה למחר פיגלה, והמחשבה לאכול שיריים למחר אינה כלום משום שאין מפגלים בחצי מתיר, אם כן לֵימָא – היה לו לומר רק הַקְּטֹרֶת קוֹמֶץ לְהַקְטִיר לְבוֹנָה, ולא היה לו להזכיר שחשב על השיריים. וְאִי 'מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר' קָא מַשְׁמַע לָן, וכוונתו שהמחשבה לאכול שיריים למחר פיגלה, והמחשבה להקטיר לבונה למחר אינה כלום משום שאין הקטרה מפגלת הקטרה, אם כן לֵימָא רק הַקְּטֹרֶת קוֹמֶץ לֶאֱכוֹל שִׁירַיִם לְמָחָר. וְאִי שֵׁנִיהוּ – שניהם (אֶלָּא) קָא מַשְׁמַע לָן, שהקטרה מפגלת הקטרה ומפגלים בחצי מתיר, ומה שאמר 'לאכול' כוונתו 'או לאכול', שהמנחה מתפגלת אם חשב להקטיר לבונה למחר או אם חשב לאכול שיריים למחר, אם כן לֵימָא שהַקְּטֹרֶת קוֹמֶץ לְהַקְטִיר לְבוֹנָה 'וְלֶאֱכוֹל' שִׁירַיִם לְמָחָר, שלשון 'ולאכול' משמע שמדובר או כך או כך. משיבה הגמרא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, מדובר שחשב את שתי המחשבות, וּלְעוֹלָם קָסָבַר רבי חנינא שאֵין הַקְּטֹרֶת מְפַגֶּלֶת הַקְּטֹרֶת וְאֵין מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר, ולכן מחשבה אחת לבד אינה מפגלת, וְשָׁאנֵי הָכָא – ושונה הדין כאן כשחשב את שתיהן, דְּפָשְׁטָא לֵיהּ מַחְשָׁבָה – שפשטה מחשבת הפיגול בְּכוּלָּהּ מְנָחָה, שהרי בהקטרת הקומץ חשב על גם הלבונה וגם על השיריים, ולכן פיגל.

הגמרא מברר גירסא בברייתא בסוגיית פיגול בחצי מתיר: תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ – שנה אחד החכמים [שהיה רגיל לשנות ברייתות] לפני דְּרַב יִצְחָק בַּר אַבָּא, הַקְּטֹרֶת קוֹמֶץ על מנת לֶאֱכוֹל שִׁירַיִם למחר, לְדִבְרֵי הַכֹּל פִּגּוּל. אמר לו רבי יצחק לחכם, וְהָא מִיפְּלַג פְּלִיגִי – והרי נחלקו תנאים בזה, שלרבי מאיר פיגל אך לחכמים אין מפגלים בחצי מתיר (טז.), והיאך שנית שלדברי הכל פיגל. אֶלָּא אֵימָא – יש לך לשנות בברייתא 'לְדִבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל', שהרי אף חכמים מודים שהמנחה פסולה.

שואלת הגמרא: מדוע אמר רבי יצחק לחכם לשנות 'פסול' במקום 'פיגול', שזהו דין אחר, הרי כיון שמכל מקום הברייתא משובשת, היה לו לתרץ אחרת וְלֵימָא לחכם לשנות 'הָרֵי זֶה פִּגּוּל' במקום 'לדברי הכל פיגול', וְנמצא שברייתא זו רַבִּי מֵאִיר הִיא, וכך לא היה משנה רבי יצחק את דין הברייתא לדין אחר. משיבה הגמרא: רבי יצחק הבין שתָּנֵא – חכם זה, ודאי בלשון 'דִּבְרֵי הַכֹּל' אַתְּנִיוּהּ – שנה לו רבו, אך יתכן ששנה לו 'פסול' ולא 'פיגול' שכן 'פִּיגּוּל' בְּ'פָסוּל' מִיחְלָף לֵיהּ – עשויים בני אדם להחליף, ויתכן לומר שטעה בזה, אך 'הָרֵי זֶה' בְּ'דִבְרֵי הַכֹּל' לֹא מִיחְלָף לֵיהּ – אין בני אדם עשויים להחליף. ולכן תירץ רבי יצחק כך.

הדרן עלך הקומץ את המנחה

פרק שלישי - הקומץ רבה

בפרק הראשון (יא:) התבארו כללי דיני פיגול במנחות, וכאן מפרטת המשנה אופנים בהם מחשבת פיגול אינה פוסלת את המנחה: כהן הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה על מנת לֶאֱכוֹל ממנה חוץ לזמנה או למקומה דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, כגון קומץ ולבונה, שטעונים הקטרה על גבי המזבח. וְכן הקומץ על מנת לְהַקְטִיר ממנה למחר דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר – כגון שיירי המנחה שנאכלים לאדם, כָּשֵׁר, שבטלה דעתו אצל כל אדם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל בשני האופנים.

המשנה מפרשת מהו שיעור מחשבת פיגול: הקומץ על מנת לֶאֱכוֹל למחר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל, וְכן הקומץ על מנת לְהַקְטִיר למחר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר, וחשב כך רק על פָּחוֹת מִכְּזַיִת, כָּשֵׁר. ואף אם חשב לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת אף על פי שחשב מחשבת פיגול על כזית שלם, כָּשֵׁר, מפני שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין לכזית.

רש"י

חריפי דפומבדיתא – מפרש בפרק קמא דסנהדרין (יז, ב): עיפה ואבימי בני רחבה דפומבדיתא. **הקטרה מפגלת הקטרה** – הקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה לאחר זמן – פיגול, ואף על גב דאין מתיר מפגל את המתיר. ולא דמי לשוחט את הכבש לאכול מחבירו למחר, דדמפרש לקמן, דדהתם לא איקבעו בחד מנא, הכא איקבעו בחד מנא. **מאי לאו הקטרה דומיא** – דקומץ ונותן בכלי. **מה הנך** – בין חישב לאכול למחר, בין חישב להקטיר לבונה, פיגל. **קומץ לאו מתיר דלבונה הוא** – דאמרן לעיל (מנחות יג, ב) דאינה בעיכוב מנחה. **אמר ליה אביי** – לרב מנשיא. **עני מרי** – עניני אדוני. **משמיה דרב** – כלומר, אמרה רב חסדא להא מילתא משמיה דרב? **מאי טעמא** – שניהם בשרין. **כחד דמו** – מפגל להקטרה דלבונה דמי. והני מילי לרבי מאיר ולרבנן, אבל לרבי יוסי דבריש פירקין – אין מתיר מפגל את המתיר, ולא מפגלא הקטרת קומץ להקטרת לבונה. **אבלע לי** – הטעימני ולמדני. **ותקילא לי** – ושקולה לי, כלומר חביבה עלי. הכי גרסינן: **הקטיר קומץ להקטיר לבונה לאכול שירים** – ולא גרסינן "ולאכול". וזה פירושו: הקטיר קומץ על מנת להקטיר לבונה למחר ועל מנת לאכול שירים למחר. **מאי קא משמע לן** – קא סלקא דעתין דמשום חדא מהנך מחשבות מפגלא, וחד מינייהו אשמעינן. ופיגול משום מחשבת להקטיר לבונה למחר הוא, ולא משום לאכול שירים, דאין מפגלין בחצי מתיר. **לימא הקטיר קומץ להקטיר לבונה** – ולא לימא "לאכול שירים". כיון דההיא מחשבה לא מהניא, למה לי מחשבה בהדי קמייתא? ואי פיגול משום לאכול שירים הוא, דמפגלין בחצי מתיר, אבל להקטיר לבונה לא מהניא, למה לי לצרפה בחדא? **ואי תרוייהו קא משמע לן** – ואי לאכול קאמר, שלא חישב אלא באחת מהן. **לימא להקטיר לבונה ולאכול שירים** – דמשמע תרתי מילי: הקטיר קומץ להקטיר לבונה או לאכול שירים למחר! **דשטא לה מחשבה בכולה מנחה** – ואף על גב דלא מפגל בחדא מינייהו, השתא דחשיב בתרוייהו מפגלא. **הא מיפלג פליגי** – דלרבנן אין מפגלין בחצי מתיר. **ולימא** – ליה רב יצחק לתנא דלא לשנייה, ולוקמא כדקתני "פיגול". **ורבי מאיר היא** – ואמאי שני מילתיה ותירץ ליה "פסול"? **תנא דברי הכל אתניוה** – הלכך איכא למימר ד"פסול" אתנייה, והא דתנא "פיגול" – משום דאיחלף ליה "פיגול" ב"פסול". **הרי זה בדברי הכל לא מיחלף ליה** – הלכך אי הוה אתנייה "הרי זה" ולא הוה אמר "דברי הכל".

הדרן עלך הקומץ זוטא

משנה הקומץ רבה. לאכול דבר שאין דרכו לאכול וכו' דבר שדרכו לאכול פחות מכוית כשר – הא משנה יתירא, דהא תנן בפרק קמא (מנחות יב, ב): לאכול כחצי זית ולהקטיר חצי זית כשר. אלא לרבי אליעזר איצטריך, דאף על גב דפסל רבי אליעזר במחשבה שלא כדרכו, דגזר אטו כדרכו ופסל מדרבנן, הכא לא גזר פחות מכזית אטו כזית. **גמרא** כשם שמחשבין מאכילת אדם לאדם ומאכילת מזבח למזבח – כשם שפוסלת מחשבה בדבר אכילת אדם, כגון שירים אם חישב עליהן לאדם למחר. מאכילת מזבח – כגון קומץ, אם חישב עליו למחר למזבח פוסלת, כך פוסלת מחשבת

חֲרִיפֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא: הַקְטָרָה מְפַגֶּלֶת הַקְטָרָה. וַאֲפִילּוּ לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי: אֵין מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּחִישֵׁב בֵּיהּ בַּשִּׁירַיִם, וּלְבוֹנָה בְּמִילְּתָא קַיְימָא, אֲבָל הֵכָא דְּחִישֵׁב לָהּ בַּלְּבוֹנָה - כְּמָה דְּחִישֵׁב בֵּיהּ בְּכוּלֵּיהּ מַתִּיר דָּמֵי. אֲמַר רָבָא: אַף אֲנַן נַמִי תָּנֵינָא, זֶה הַכְּלָל: כָּל הַקּוֹמֵץ וְנוֹתֵן בַּכְּלִי, וְהַמּוֹלִיךְ וְהַמַּקְטִיר, לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל וּלְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר, חוּץ לִמְקוֹמוֹ - פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת, חוּץ לִזְמַנּוֹ - פִּגּוּל וְחַיָּיבִין עָלָיו כָּרֵת; מַאי לָאו הַקְטָרָה דּוּמְיָא דְּהָנָךְ? מַה הָנָךְ - בֵּין לֶאֱכוֹל בֵּין לְהַקְטִיר, אַף הַקְטָרָה - בֵּין לֶאֱכוֹל בֵּין לְהַקְטִיר? - לָא, הָנָךְ - בֵּין לֶאֱכוֹל בֵּין לְהַקְטִיר; הַקְטָרָה, לֶאֱכוֹל - אִין, לְהַקְטִיר - לָא. יָתֵיב רַב מְנַשְּׁיָא בַּר גַּדָּא קַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵי, וְיָתֵיב וְקָא אָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא: אֵין הַקְטָרָה מְפַגֶּלֶת הַקְטָרָה. וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר: מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּחִישֵׁב בְּהוּ בַּשִּׁירַיִם, דְּקוֹמֵץ מַתִּיר דִּידְהוּ, אֲבָל הָכָא דְּקוֹמֵץ לָאו מַתִּיר דִּלְבוֹנָה הוּא - לָא מָצֵי מְפַגֵּל בֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: עֲנִי מָרִי, מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב? אֲמַר לֵיהּ: אִין. אִיתְּמַר נַמִי, אֲמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב: אֵין הַקְטָרָה מְפַגֶּלֶת הַקְטָרָה. אֲמַר רַב יַעֲקֹב בַּר אִידִי מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבַּיֵי, אַף אֲנַן נַמִי תָּנֵינָא: שָׁחַט אֶחָד מִן הַכְּבָשִׂים לֶאֱכוֹל מִמֶּנּוּ לְמָחָר - הוּא פִּיגּוּל וַחֲבֵירוֹ כָּשֵׁר, לֶאֱכוֹל מֵחֲבֵירוֹ לְמָחָר - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִין; מַאי טַעְמָא? לָאו מִשּׁוּם דְּכֵיוָן דְּלָאו מַתִּיר דִּידֵיהּ הוּא, לָא מָצֵי מְפַגֵּל בֵּיהּ? - לָא, הָתָם הוּא דְּלָא אִיקְּבַע בְּחַד מָנָא, אֲבָל הָכָא דְּאִיקְּבַע בְּחַד מָנָא - כִּי חַד דָּמוּ. אֲמַר רַב הַמְנוּנָא: הָא מִילְּתָא אַבְלַע לִי רַבִּי חֲנִינָא, וּתְקִילָא לִי כְּכוּלֵּיהּ תַּלְמוּדַאי: הִקְטִיר קוֹמֶץ לְהַקְטִיר לְבוֹנָה, וּלְבוֹנָה לֶאֱכוֹל שִׁירַיִם לְמָחָר - פִּגּוּל. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? אִי הַקְטָרָה מְפַגֶּלֶת הַקְטָרָה קָא מַשְׁמַע לָן - לֵימָא: הִקְטִיר קוֹמֶץ לְהַקְטִיר לְבוֹנָה! אִי מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר קָא מַשְׁמַע לָן - לֵימָא: הִקְטִיר קוֹמֶץ לֶאֱכוֹל שִׁירַיִם לְמָחָר! אִי תְּרַוַיְיהוּ אֲתָא קָא מַשְׁמַע לָן - לֵימָא: הִקְטִיר קוֹמֶץ לְהַקְטִיר לְבוֹנָה וְלֶאֱכוֹל שִׁירַיִם לְמָחָר! אֲמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: לְעוֹלָם קָסָבַר אֵין הַקְטָרָה מְפַגֶּלֶת הַקְטָרָה, וְאֵין מְפַגְּלִין בַּחֲצִי מַתִּיר, וְשָׁאנֵי הָכָא, דְּפַשְׁטָא לֵיהּ מַחֲשָׁבָה בְּכוּלָּהּ מִנְחָה. תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב יִצְחָק בַּר אַבָּא: הִקְטִיר קוֹמֶץ לֶאֱכוֹל שִׁירַיִם - לְדִבְרֵי הַכֹּל פִּגּוּל. - וְהָא מִיפְּלַג פְּלִיגִי! - אֶלָּא אֵימָא: לְדִבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל. - וְלֵימָא: הָרֵי זֶה פִּגּוּל, וְרַבִּי מֵאִיר הִיא! - תַּנָּא "דִּבְרֵי הַכֹּל" אַתְנְיוּהּ, "פִּגּוּל" בְּ"פָּסוּל" מִיחַלַּף לֵיהּ, "הָרֵי זֶה" בְּ"דִּבְרֵי הַכֹּל" לָא מִיחַלַּף לֵיהּ.

הדרן עלך הקומץ את המנחה

הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה, לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל וּלְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר - כָּשֵׁר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל. לֶאֱכוֹל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל וּלְהַקְטִיר דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַקְטִיר פָּחוֹת מִכַּזַּיִת - כָּשֵׁר. לֶאֱכוֹל כַּחֲצִי זַיִת וּלְהַקְטִיר כַּחֲצִי זַיִת - כָּשֵׁר, שֶׁאֵין אֲכִילָה וְהַקְטָרָה מִצְטָרְפִין. **גְּמָרָא** אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? אָמַר קְרָא: "וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו" - בִּשְׁתֵּי אֲכִילוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד אֲכִילַת אָדָם וְאֶחָד אֲכִילַת מִזְבֵּחַ, לוֹמַר לְךָ: כְּשֵׁם שֶׁמְּחַשְּׁבִין בַּאֲכִילַת אָדָם - כָּךְ מְחַשְּׁבִין בַּאֲכִילַת מִזְבֵּחַ, וּכְשֵׁם שֶׁמְּחַשְּׁבִין מֵאֲכִילַת אָדָם לַאֲכִילַת אָדָם וּמֵאֲכִילַת מִזְבֵּחַ לַאֲכִילַת מִזְבֵּחַ - כָּךְ מְחַשְּׁבִין מֵאֲכִילַת אָדָם לְמִזְבֵּחַ וּמֵאֲכִילַת מִזְבֵּחַ לְאָדָם; מַאי טַעְמָא? מִדְּאַפְּקִינְהוּ רַחֲמָנָא לְהַקְטָרָה בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה. וְרַבָּנַן? הַאי דְּאַפְּקִינְהוּ רַחֲמָנָא בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה

תוספות

הקומץ את המנחה כו' — משום דבעי למתני "רבי אליעזר פוסל" איצטריך, דלגופיה לא איצטריך דממתניתין דפרק קמא (מנחות יב, א) שמעינן, דקתני: לאכול דבר שדרכו לאכול ולהקטיר דבר שדרכו להקטיר — חוץ למקומו פסול, חוץ לזמנו פיגול, הא לאכול דבר שאין דרכו לאכול ולהקטיר דבר שאין דרכו להקטיר — כשר. דליכא למימר: מדיוקא לא שמעינן כשר, אלא דלא הוי פיגול, אבל פסול הוי. דבסוף פרק קמא (שם עמוד ב) משמע דאפילו כשר שמעינן מינה, גבי האי דדייק: טעמא דלאכול ולהקטיר כו', ועל כרחך מדיוקא דחוץ למקומו שמעינן דכשר.

שאין אכילה והקטרה מצטרפין — בסוף פרק קמא (מנחות יב, ב) מוקי לה רבי ירמיה כרבי אליעזר, ואביי מוקי לה כרבנן. **מדאפקינהו** רחמנא בלשון אכילה — תימה: תינח דאכילת מזבח לאדם, אבל (אכילת) אדם לאכילת מזבח מנלן? דדומיא דהכי אמר ב"הקומץ זוטא" (מנחות טו, א): לחם איקרי תודה תודה לא איקרי לחם! ויש לומר דבפשטיה דקרא קיימי שתי האכילות אבשר זבח תודת שלמיו. וקצת קשה, דמזה לא משנו רבנן מידי.

דלא שנא כי מחשב בלשון אכילה כו' — תימה: למה לי קרא להכי? תיפוק ליה מדאיקרי אכילת אש אכילה, כמו חישב שיאכלוהו כלבים למחר, שתאכלהו אש למחר, דמסקינן בסוף פרק שני דזבחים (לא, א) דהוי פיגול משום דכתיב: "ואת איזבל יאכלו הכלבים", וכתיב: "תאכלהו אש לא נופח". ומסיק התם דהא דתנן: לאכול כחצי זית ולהקטיר כחצי זית כשר שאין אכילה והקטרה מצטרפין, אי חישב בלשון אכילה — מצטרפין, משום דאיקרי אכילת אש אכילה כדכתיב: "תאכלהו אש לא נופח"! ויש לומר: דאיצטריך לרבויי הכא שיאכלהו מזבח למחר אף על פי שלא הזכיר אש, דמקרא ד"תאכלהו אש" לא נפיק אלא אם כן הזכיר אש. ועוד נראה, דהתם איירי בבשר, דמחשב לאכול דבר שדרכו לאכול. והכא מיירי באימורים, ואי לא דרבי קרא הכא — הוה אמינא דמחשב באימורים שתאכלם אש למחר הוי כמחשב לאכול דבר שדרכו להקטיר, דלא הוי פיגול. דאפילו השתא נמי דרבי קרא מחשב בלשון אכילה, אי חישב באימורים שתאכלם אש של הדיוט למחר — לא הוי פיגול, אף על גב דבשר הוי פיגול, דמחשב לאכול דבר שדרכו להקטיר. דדוקא אש של מזבח דמרבינן בלשון אכילה, דהוי מחשב בלשון מזבח למזבח. והא דקאמר התם דמצטרפין בלשון אכילה, אי לאו דרבי הכא מחשב בלשון אכילה — לא הוי פיגול באימורים, אף על גב דאיקרי אכילה. וקצת קשיא, מאי קא פריך התם: אלא מעתה חישב שתאכלהו אש כו'? וכי תימא הכי נמי, והא תנן: לאכול כחצי זית ולהקטיר כחצי זית כשר שאין אכילה והקטרה מצטרפין! מאי קושיא? דלמא חצי זית בשר וחצי זית אימורים לא מצטרפין, שזה לאדם וזה למזבח, אבל חצי זית בשר לאדם וחצי זית בשר למזבח מצטרפין, משום דכתיב אכילה גבי אש! ויותר קשה הא דמשני: אי דאפקיה בלשון אכילה הכי נמי, דמשמע דמצטרפין. ואמאי מצטרפין? כיון דאין מחשבין מאכילת אדם למזבח וממזבח לאכילת אדם! וצריך לומר שכך היא סברא דמצטרפין, כיון דאיקרי אכילה, ואיתרבי הכא בלשון אכילה באימורים. וקצת תימה, דהתם דאייתי ראיה דכתיב אכילה באש מדכתיב "תאכלהו אש לא נופח, דהוה ליה לאיתויי קרא דכתיב (ויקרא ו) "אשר תאכל האש את העולה" וכתיב (שם ט) "ותאכל (האש) את העולה ואת החלבים"! ושמא ניחא ליה לאיתויי קרא דאש של הדיוט. ומיהו גבי אש דהדיוט נמי כתיב (שמות כב) "ונאכל גדיש", וכי מייתי התם קרא "ואת איזבל יאכלו הכלבים" הוה מצי לאיתויי "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" (ויקרא כה)! ושמא משום דלא כתיב התם אכילה על בשר.

דְּלָא שְׁנָא כִּי מְחַשֵּׁב בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה לְמִזְבַּח וְלָא שְׁנָא כִּי מְחַשֵּׁב בִּלְשׁוֹן הַקְטָרָה לְמִזְבַּח; אִי נַמִי, מָה אֲכִילָה בְּכַזַּיִת אַף הַקְטָרָה בְּכַזַּיִת; וּלְעוֹלָם אֲכִילָה דְּאוֹרְחָא מַשְׁמַע. - וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? אִם כֵּן, לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא: "אִם הָאֹכֹל הֵאָכֵל", אִי נַמִי "אִם יֵאָכֵל יֵאָכֵל", מַאי "הֵאָכֵל יֵאָכֵל"? שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ תַּרְתֵּי. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב אַסִי: וְאִי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם הָכִי הוּא, כָּרֵת נַמִּי לִיחַיֵּיב! וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי, וְהָא אַתְּ הוּא דַּאֲמַרְתְּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁאֵין עָנוּשׁ כָּרֵת! אָמַר לֵיהּ: תַּנָּאֵי הִיא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אִיבָּא לְמַאן דְּאָמַר: פְּסוּלָה דְּאוֹרַיְיתָא, וְאִיבָּא לְמַאן דְּאָמַר: פְּסוּלָה דְּרַבָּנַן. דְּתַנְיָא: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח לְשֵׁתּוֹת מִדָּמוֹ לְמָחָר, לְהַקְטִיר מִבְּשָׂרוֹ לְמָחָר, לֶאֱכוֹל מֵאֵימוּרָיו לְמָחָר - כָּשֵׁר, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל. לְהַנִּיחַ מִדָּמוֹ לְמָחָר - רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אַף בְּזוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין. רַבִּי יְהוּדָה אַלִּיבָּא דְּמַאן? אִילֵימָא אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן, הָשְׁתָּא וּמַה הָתָם דְּקָא מְחַשֵּׁב בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה מַכְשִׁירֵי רַבָּנַן, הָכָא לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אֶלָּא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר; וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אַף בְּזוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין; רַבִּי אֶלְעָזָר הֵיינוּ רַבִּי יְהוּדָה! אֶלָּא לָאו כָּרֵת אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: לְהַנִּיחַ - פְּסוּלָא בְּעָלְמָא, בְּהָנָךְ - כָּרֵת נַמִּי מִיחַיַּיב, וְאָתָא רַבִּי אֶלְעָזָר לְמִימַר: אִידִי וְאִידִי פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת! - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא כָּרֵת לֵיבָּא, וְהָכָא שָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקֶת בַּדָּבָר, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: בְּהָנָךְ פְּלִיגִי, לְהַנִּיחַ - דִּבְרֵי הַכֹּל כָּשֵׁר; ורבי

מחשבת אכילת אדם, כגון שירים אם חישב עליהן למזבח להקטירן למחר. **מדאפקינהו רחמנא לתרוייהו בלשון אכילה** – שמע מינה כי הדדי נינהו ומחשבין מזו לזו. [ועד כאן שייך לעמוד הקודם]. **בלשון אכילה למזבח** – כגון: "הריני קומץ על מנת להאכיל קומץ למזבח למחר". **אי נמי** – להכי אפיק רחמנא להקטרה בלשון אכילה. **מה אכילה בכזית אף מחשבת הקטרה בכזית** – אם חישב בקמיצה להקטיר כזית קומץ למחר – פיגול. **לעולם אכילה דאורחא משמע** – קומץ למזבח, ושירים לאדם. **מאי האכל יאכל** – מדשני קרא בדיבורא. **שמעת מינה תרתי** – למחשבת הקטרה בכזית, ומחשבין מאכילה לאכילה.

איבא למאן דאמר – רבי אליעזר פסל מדאורייתא, ומהאי קרא דפרשינן, ואית ליה כרת. **לשתות מדמו למחר** – אכילת מזבח לאדם. **להקטיר מבשרו למחר** – אכילת אדם למזבח. **להניח מדמו** – לא לשום זריקה ולא לשתיה. **אליבא דמאן** – כלומר, בתר טעמא דמאן אמרה למילתיה, וכמאן סבירא ליה ב"לשתות מדמו למחר"? **תנא קמא** – רבי יהודה דאמר פסול, סבר: האי הוא דפסול לרבי אליעזר, אבל לשתות – אפילו כרת איבא. ורבי אלעזר דאמר: אף בזו, כלומר שתיהן דין אחד להם, מה כאן ליבא כרת – אף בלשתות אין בו כרת. **דכולי עלמא כרת ליבא** – וטעמא דרבי אליעזר לא מדאורייתא, אפילו לרבי יהודה. **והכא שלש מחלוקת בדבר תנא קמא סבר בהנך פליגי** – דרבי אליעזר גזר אטו מחשבה בדרכו דהוי פיגול, הילכך גזר בשלא בדרכו דהוי פסול. אבל להניח – דברי הכל כשרה, דלא אסרה תורה אלא מחשבת אכילה, ושתיה דבכלל אכילה הוא. ומקצת דמו אטו כל דמו לא גזרינן. **ורבי יהודה סבר** – בשתיה הוא דפליגי רבנן, משום

דתנא קמא סבר כרת איבא, ורבי יהודה אליבא דרבי אליעזר פליג, דלא אמר כרת אלא בלשון אכילה, ולא בלשון הקטרה. ומיהו, אי לאו דרבי אליעזר, אי אמר רבי יהודה דלא כרת, אי אמר דכרת, אי אמר דפסול, אי אמר דכשר, אי אמר דפסול ואין בו כרת, אי אמר דכשר, אי אמר דפסול ואין בו כרת, אי אמר דכשר, אי אמר דפסול ואין בו כרת

דְּלֹא שְׁנָא כִּי מְחַשֵּׁב בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא שְׁנָא כִּי מְחַשֵּׁב בִּלְשׁוֹן הַקְטָרָה לַמִּזְבֵּחַ – שאין הדין שונה בין אם חשב 'להאכיל' את המזבח חוץ לזמנו ובין אם חשב 'להקטיר' על גבי המזבח חוץ לזמנו, בשני המקרים פיגל.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בפסוק לדעת חכמים: אִי נַמִּי – אופן נוסף לבאר לדעת חכמים שעל כן נקראת הקטרה על גבי המזבח בשם 'אכילה' ללמדך שמָה אֲכִילָה בְּכַזַּית – כשם ששיעור אכילה הוא בכזית (ברכות מט:), אַף מחשבת פיגול בהַקְטָרָה בְּכַזַּית, ואם חשב להקטיר כזית חוץ לזמנו, פיגל. וּלְעוֹלָם לשון 'אכילה' שהזכיר הכתוב, 'אֲכִילָה' דְּאוֹרְחָא מַשְׁמַע – אין במשמעותו אלא אכילה כדרכה, אכילת אדם לאדם ואכילת מזבח למזבח.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מדוע לא דרש כחכמים. משיבה הגמרא: מפני שאִם כֵּן – אילו האכילה המוזכרת בפסוק זה היתה דווקא אכילה כדרכה, לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא – היה הכתוב צריך לכתוב 'אִם הָאֹכֵל הָאֹכֵל, אִי נַמִּי – או באופן אחר 'אִם יֵאָכוֹל יֵאָכֵל', ללא שינוי בין שתי לשונות האכילה. מַאי הָאֹכֵל יֵאָכֵל – מדוע שינה הכתוב לכתוב 'האכל יאכל' בלשונות שונים, שָׁמְעַת מִינַּהּ תַּרְתֵּי – יש לך ללמוד מכאן לימוד נוסף, שגם המשנה מאכילת אדם למזבח או להפך, פיגל.

רבי זירא הקשה לרב אסי על הביאור שאמר בשם רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב אַסִּי כיצד אמרת בשם רבי יוחנן שטעמו של רבי אליעזר הוא מהפסוק, וַהֲלֹא אִי מַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם הָכִי הוּא – אם טעמו של רבי אליעזר מפסוק, אם כן כָּרֵת נַמִּי לִיחַיֵּיב – ראוי שיתחייב כרת על אכילת מנחה זו, שהרי היא פיגול מהתורה. וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי – ואם תרצה לומר שאכן לרבי אליעזר האוכל חייב כרת. וְהָא אַתְּ הוּא דַּאֲמַרְתְּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – והרי אתה אמרת בשם רבי יוחנן שאף על פי שרבי אליעזר פוסל במשנה מאכילת אדם לאכילת מזבח ולהפך, מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁאֵין עָנוּשׁ כָּרֵת על אכילה זו.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אסי לרבי זירא תַּנָּאי הִיא אֲלִיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – ישנה מחלוקת תנאים בדעת רבי אליעזר בדין אכילה שלא כדרכה, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – יש שאומר שלרבי אליעזר המנחה פְּסוּלָה מִדְּאוֹרַיְיתָא, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – ויש שאומר בדעתו שהמנחה פְּסוּלָה מִדְּרַבָּנַן.

הגמרא מביאה ברייתא להוכיח שנחלקו תנאים בדעת רבי אליעזר: דְּתַנְיָא בברייתא (תוספתא זבחים פ"ב ה"ד), הַשּׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח על מנת לְשַׁתּוֹת מִדָּמוֹ הראוי לזריקה על גבי המזבח, לְמָחָר – חוץ לזמנו, ונמצא ששינה מאכילת מזבח לאכילת אדם. וכן אם שחט על מנת לְהַקְטִיר מִבְּשָׂרוֹ הראוי לאכילת אדם, לְמָחָר, ונמצא ששינה מאכילת אדם למזבח. וכן אם שחט על מנת לֶאֱכוֹל מֵאֵימוּרָיו הראויים להקטרה לְמָחָר, וגם באופן זה שינה מאכילת מזבח לאדם. בכל האופנים הללו הקרבן כָּשֵׁר. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל – כשיטתו במשנתינו שכאשר שינה מאכילת אדם למזבח ולהפך הקרבן פסול. ואם שחט את הזבח על מנת לְהַנִּיחַ מִדָּמוֹ לְמָחָר – להשאיר למחר מדם הזבח, לא לשם זריקה ולא לשם שתיה, רַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אַף בָּזוּ, בדין השוחט על מנת להניח מדמו למחר נחלקו חכמים ורבי אליעזר, שרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין.

הגמרא מבררת מהי שיטת רבי יהודה: רַבִּי יְהוּדָה אֲלִיבָּא דְּמַאן – כדעת מי מהתנאים פסל רבי יהודה. אִילֵימָא אֲלִיבָּא דְּרַבָּנַן – אם נאמר שרבי יהודה דיבר לפי חכמים, שאף על פי שחכמים מכשירים במשנה מאכילת מזבח לאכילת אדם, במחשב להניח מדמו למחר הם מודים לפסול, הַשְׁתָּא – יש לתמוה מעתה, הלא הדברים קל וחומר, וּמָה הָתָם במחשבת אכילת אדם למחר, דְּקָא מְחַשֵּׁב בִּלְשׁוֹן אֲכִילָה – שחושב בלשון אכילה, לאכול את האימורים למחר, ואף על פי כן מַכְשִׁירֵי רַבָּנַן – חכמים מכשירים מפני ששינה מאכילת מזבח לאכילת אדם, הָכָא – כאן במחשבת הנחה למחר, שלא חשב לא בלשון אכילה ולא בלשון הקטרה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שחכמים מכשירים. אֶלָּא אֲלִיבָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – אלא אם תרצה לפרש שדברי רבי יהודה נאמרו לפי רבי אליעזר הפוסל במִשנה מאכילת מזבח לאכילת אדם, ומשמיענו רבי יהודה שגם במחשבת הנחה פוסל רבי אליעזר, וְעל כך אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בברייתא 'אַף בָּזוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין'. וכי אפשר לפרש כך, הלא אם כן רַבִּי אֶלְעָזָר הַיְינוּ רַבִּי יְהוּדָה, שהרי לדעת שניהם חולקים חכמים ורבי אליעזר הן במחשבת אכילת מזבח לאדם והן במחשבת הנחה למחר.

הגמרא מנסה לפרש שרבי יהודה ורבי אלעזר נחלקו אם רבי אליעזר פוסל מהתורה: אֶלָּא לָאו – אלא ודאי, כָּרֵת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – ההבדל ביניהם הוא רק לענין חיוב כרת לדעת רבי אליעזר, דְּרַבִּי יְהוּדָה (דְּתַנָּא קַמָּא) סָבַר בדעת רבי אליעזר שרק במחשבת 'לְהַנִּיחַ מדמו למחר' אינו חייב כרת, מפני שאינה אלא פְּסוּלָא בְּעָלְמָא מדרבנן, אבל בְּהָנָךְ – באלו הדינים האחרים שהוזכרו בברייתא, במחשבת אכילה שלא כדרכה, כָּרֵת נַמִּי מִיחַיַּיב – אף חייבים על אכילת קרבן זה כרת, מפני שהתפגל מן התורה. וַאֲתָא רַבִּי אֶלְעָזָר לְמֵימַר – ובא רבי אלעזר לחלוק ולומר, אִידִי וְאִידִי – בין במחשבת הנחה ובין במחשבת אכילה סובר רבי אליעזר שהקרבן פָּסוּל וְאֵין בּוֹ כָּרֵת, מפני שהפסול הוא מדרבנן, ומן התורה לא פיגל כל שלא חשב מחשבת אכילה כדרכה.

דוחה הגמרא: לֹא – אין הכרח לפרש כך, שהרי אפשר לפרש דְּכוּלֵּי עָלְמָא כָּרֵת לֵיכָּא – שלדעת הכל אין חיוב כרת על מחשבת אכילה שלא כדרכה, וְהָכָא בברייתא זו ישנן שָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקֹת בַּדָּבָר: תַּנָּא קַמָּא – התנא הראשון בברייתא שהביא את מחלוקת חכמים ורבי אליעזר רק לענין מחשבת אכילה שלא כדרכה סָבַר בְּהָנָךְ פְּלִיגִי – סובר שלא נחלקו אלא כששינה בלשון אכילה, ולכן פסל רבי אליעזר מדרבנן גזירה שמא יבואו להכשיר אף במחשבת אכילה כדרכה, אבל במחשבת 'לְהַנִּיחַ' דִּבְרֵי הַכֹּל כָּשֵׁר, מפני שאין פיגול מן התורה אלא במחשבת אכילה ושתיה, ועל כן מודה רבי אליעזר שלא גזרו על מחשבת הנחה למחר.

אגרות קודש

ב"ה, א' אלול, תשכ"א

ברוקלין.

מר צבי שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק נתקבל מכתבו מכ"ז מנ"א... נעם לי לקרות במכתבו אודות פעולות ככתבו בהמגמה של ופרצת, והרצאות על נושאי חב"ד, אבל התקוה חזקה שאין מסתפק כלל בהאמור, שהרי אין זה בערך לדרישת והכרח השעה, וכנראה במוחש על כל צעד ושעל איך שכו"כ מאחב"י רעבים וגם צמאים ונפשם בהם תתעטף, עד כדי כך שאין יודעים במה ירוו את צמאונם ולהשביע הרעבון שלהם,

המשך בעמוד רנו

הדעה השניה היא דעת רבי יהודה: **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר בְּהָנָךְ** – באופנים אלו ששינה בלשון אכילה ושתיה **פְּלִיגִי** – נחלקו חכמים ורבי אליעזר, אבל במחשבת **לְהַנִּיחַ**, **לִדְבְרֵי הַכֹּל** הקרבן **פָּסוּל**. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה טעם מחשבת הנחה חמורה ממחשבת אכילה. מבארת הגמרא: מפני שבמחשבת הנחה מדמו יש לפסול **גְּזֵירָה** 'מִקְצָת דָּמוֹ' **אָטוּ** [–משום] 'כָּל דָּמוֹ' – שיש לחשוש שמא יבואו להתיר אף כשיחשוב להניח את כל דם הקרבן למחר, **וּבמחשבת** 'כָּל דָּמוֹ' **פָּסוּלָא דְּאוֹרַיְיתָא** – לדעת רבי יהודה הקרבן פסול מן התורה. מביאה הגמרא ראיה שלרבי יהודה מחשבת הנחת כל דמו פוסלת מן התורה: **דְּתַנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבִּי יְהוּדָה לחכמים שהורו להכשיר כשחשב להניח דמו למחר, וכי אִי** [–אין] **אַתֶּם מוֹדִים לִי שֶׁאִם הִנִּיחוֹ לדם לְמָחָר** ולא זרקו ביום שחיטתו שֶׁהוּזבח **פָּסוּל** מפני שהדם נפסל בשקיעת החמה, אם כן הודו לי שגם כשחִישֵׁב **לְהַנִּיחוֹ לדם לְמָחָר, גַּמִּי פָּסוּל** – גם כן הקרבן פסול.

הדעה השלישית היא דעת רבי אלעזר: **וְאַתָּא** [–ובא] **רַבִּי אֶלְעָזָר לְמֵימַר** – לחלוק ולומר שאַף **בָּזוּ**, כשחשב להניח מדמו **רַבִּי אֶלְעָזָר פּוֹסֵל וַחֲכָמִים מַכְשִׁירִין** במחלוקתם בדין מחשבת אכילה שלא כדרכה.

מקשה הגמרא: **וְכִי** אפשר לומר **דְּסָבַר רַבִּי יְהוּדָה** 'לְהַנִּיחַ מִדָּמוֹ לְמָחָר' **דִּבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל, וְהָתְנְיָא** – והלא יש להוכיח מברייתא שאין זו דעת רבי יהודה, שכך שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי, כְּשֶׁהֶלְכְּתִי לְמִצּוֹת מִדּוֹתַי** – לברר את מיצוי תלמודי ולשאול ספקותי **אֵצֶל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, אמר רבי כשהלכתי **לְמִצּוֹת מִדּוֹתָיו** – ללמוד ולמצות את תלמודו **שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ**, לשמוע את הדברים שבהם הוא חכם ממני, **מָצָאתִי** את התנא **יוֹסֵף הַכַּבְלִי יוֹשֵׁב לְפָנָיו, וְהָיָה חָבִיב לוֹ** יוסף הבבלי לרבי אלעזר **בְּיוֹתֵר**. ודיברו בהלכות שונות **עַד** שהגיעו **לְהַלְכָה אַחַת**, וכך **אָמַר לוֹ** יוסף הבבלי לרבי אלעזר **'רַבִּי, הַשּׁוֹחֵט אֶת הַזֶּבַח** על מנת **לְהַנִּיחַ מִדָּמוֹ לְמָחָר מַהוּ'** – מה דינו. **אָמַר לוֹ** רבי אלעזר, **כָּשֵׁר**. וכך היה המעשה שיוסף הבבלי שאל שאלה זו **עַרְבִית** – בערב, ורבי אלעזר **אָמַר לוֹ כָּשֵׁר**, ושוב שאלו **שַׁחֲרִית** – בבוקר, **וְאָמַר לוֹ כָּשֵׁר**, וחזר עוד ושאלו גם **בְּצָהֳרַיִם**, ושוב **אָמַר לוֹ כָּשֵׁר**. אך כשחזר ושאלו בשעת **הַמִּנְחָה** – סמוך לערב, **אָמַר לוֹ** רבי אלעזר, **כָּשֵׁר** לדעת חכמים **אֶלָּא שֶׁרַבִּי אֶלִּיעֶזֶר פּוֹסֵל. צָהֲבוּ פָּנָיו שֶׁל יוֹסֵף הַכַּבְלִי** – האירו פניו והבהיקו מהשמחה ששמח בדברי רבי אלעזר. **אָמַר לוֹ** רבי אלעזר **'יוֹסֵף, כִּמְדוּמֶה אֲנִי שֶׁלֹּא כִּיוַּנְנוּ שְׁמוּעָתֵנוּ עַד עַתָּה'** – נראה משמחתך זו שכל מה שאמרתי לך עד עתה 'כשר' לא היה מכוון להלכה לפי דעתך. **אָמַר לוֹ** יוסף הבבלי לרבי אלעזר **רַבִּי חֵן** – כל דבריך היו מכוונים להלכה ואף אני סובר שכשר, **אֶלָּא** לכן שמחתי עתה ביותר מפני **שֶׁרַבִּי יְהוּדָה 'פָּסוּל' שָׁנָה לִי** בדין זה, **וְחָזַרְתִּי עַל כָּל תַּלְמִידָיו** – וסבבתי בין כל תלמידי רבי יהודה **וּבִקַּשְׁתִּי לִי חָבֵר** שיאמר כך בשמו, **וְלֹא מָצָאתִי**, ולכן חששתי שמא שכחתי מה שמעתי מרבי יהודה. **עַכְשָׁיו שֶׁשָּׁנִיתָ לִי פָּסוּל, הֶחֱזַרְתָּ לִי אֲבֵידָתִי. זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְאָמַר** על יוסף הבבלי **'אַשְׁרֵיכֶם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה חֲבִיבִין עֲלֵיכֶם בְּיוֹתֵר'. קְרָא עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה** (תהלים קיט צז) **'מָה אָהַבְתִּי תּוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי'** וגו'. הוסיף רבי אלעזר בן שמועה לבאר ליוסף הבבלי: גם רבי יהודה ששנה לך 'פסול', לא שדעתו כך, אלא **הָא** – הרי טעמו הוא **מִפְּנֵי שֶׁרַבִּי יְהוּדָה הִיה בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי אִלְּעַאי, וְרַבִּי אִלְּעַאי** היה **תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר, לְפִיכָךְ** היו דברי רבי אליעזר חביבים אצל רבי יהודה **וְשָׁנָה לְךָ כְּמִשְׁנַת רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר** אף על פי שאינו סובר שכך ההלכה.

הגמרא מסיימת את הקושיא ומבארת כיצד מוכח מהברייתא שגם לפי רבי יהודה במחשבת 'להניח מדמו' ישנה מחלוקת: **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – ואם עולה בדעתך לומר, ש'**דִּבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל אַתְּנַיְיהוּ** – שרבי יהודה שנה ליוסף הבבלי במחשבת 'להניח מדמו' פסול לדברי הכל, אם כן **מַאי** – מהו שאמר יוסף לרבי אלעזר **'הֶחֱזַרְתָּ לִי אֲבֵידָתִי'**, והרי **אִיהוּ פְּלוּגְתָּא קָאָמַר לֵיהּ** – רבי אלעזר אמר לו שיש מחלוקת בדין זה, ולא זו היא אבידתו של יוסף הבבלי שהרי רבי יהודה שנה לו פסול לדברי הכל.

דוחה הגמרא שגם לפי דברי המקשה אין הברייתא מיושבת: **אֶלָּא מַאי** – אלא מה יש לך לומר, **'כָּשֵׁר וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** (פסול) **פּוֹסֵל' אַתְּנַיְיהוּ** – שאף רבי יהודה שנה ליוסף הבבלי מחלוקת בדין 'להניח מדמו', ולכן שמח יוסף הבבלי עתה כשאף רבי אלעזר אמר כך והחזיר לו את אבידתו. **אִי הָכִי מַאי** – אם כן מהו שסיים רבי אלעזר ואמר, **'הָא מִפְּנֵי** שרבי יהודה בנו של רבי אלעאי, ורבי אלעאי תלמידו של רבי אליעזר לפיכך שנה לך משנת רבי אליעזר', שמדברים אלו משמע שרבי אלעזר עצמו אינו סובר כן, והלא (**פְּלוּגְתָּא**) **אֲנַן נַמִּי פְּלוּגְתָּא קָא מַתְנִינַן** – גם רבי אלעזר עצמו שנה ליוסף הבבלי מחלוקת בין חכמים ורבי אליעזר בדין 'להניח', כפי ששנה לו רבי יהודה, ומדוע לא קיבל את דברי רבי יהודה.

מסקנת הגמרא שרבי יהודה סובר 'להניח' דברי הכל פסול: **אֶלָּא לְעוֹלָם** בהכרח ש'**דִּבְרֵי הַכֹּל פָּסוּל אַתְּנַיְיהוּ** – רבי יהודה שנה ליוסף הבבלי שלהניח פסול לדברי הכל, **וּמַאי** – ומהו שאמר יוסף הבבלי **'הֶחֱזַרְתָּ לִי אֲבֵידָתִי'**, והלא רבי אלעזר שנה מחלוקת בדין זה. **דַּהֲדַר לֵיהּ מִיהָא** – שהחזיר לו לפחות **שׁוּם פְּלוּת בָּעוֹלָם**, והיינו, שיש פסול במחשבת להניח, לפחות לפי דעה אחת.

ואם כן למסקנא יתכן שהמחלוקת בברייתא שהובאה לעיל היא האם חכמים גוזרים במחשבת הנחת מקצת דמו משום הנחת כל דמו או לא, וכיון שכן לא נמצאה מחלוקת תנאים בטעמו של רבי אליעזר במחשבת אכילה שלא כדרכה.

משנה

המשנה שלפנינו מפרטת את העבודות האמורות במנחה שאף אם לא עשאן לא נפסלה המנחה. ויש להקדים בקצרה סדר מעשה הקרבת המנחות: במנחות הבאות עם שמן נותן שמן בכלי, ונותן סולת על השמן, וחוזר ונותן שמן על הסולת ובולל. אם היתה המנחה מן המנחות הנאפות אופה אותה כדינה, ובמנחת רקיקין הנעשית בתנור אף מושח את הרקיקין בשמן. לאחר אפיית המנחות הנאפות פותתן לפיתים. חוזר ויוצק מתנת שמן שלישית על גבי המנחה ונותן עליה לבונה. יש מן המנחות שטעונות תנופה, וכל המנחות טעונות הגשה בקרן דרומית מערבית של המזבח. לאחר ההגשה קומץ את המנחות הנקמצות ונותן את הקומץ לכלי שרת, ומניח עליו את הלבונה, ומעלה את הקומץ למזבח ומולחו ומקטירו.

אם **לֹא יָצַק** שמן על המנחה, והיינו שלא נתן את מתנת השמן השלישית הניתנת על המנחה לבסוף, **וְלֹא כָּלַל** – שלא נתן את מתנת השמן השניה הניתנת על המנחה לאחר נתינת הסולת ובה בוללים את הסולת בשמן, **וְלֹא פָּתַת** את המנחה לפיתים לאחר אפייתה, **וְלֹא מָלַח** את המנחה, **וְלֹא הֵנִיף** את המנחות הטעונות תנופה, **וְלֹא הִגִּישׁ** את המנחה בקרן דרומית מערבית של המזבח, **אוֹ שֶׁפִּתָּתָן פִּתִּים מְרוּבּוֹת** – שפתת לחתיכות גדולות, ולא כמצוותן, **וְלֹא מְשָׁחָן** – את רקיקי מעשה תנור הטעונים משיחה בשמן לאחר אפייתם, אף על פי שחיסר את כל העבודות הללו, המנחה **כְּשֵׁרָה**.

גמרא

הגמרא מבררת באיזה אופן מדברת המשנה: **מַאי 'לֹא יָצַק'** – מה כוונת המשנה 'לא יצק', **אִילֵימָא** – אם נפרש **שֶׁלֹּא יָצַק כְּלָל**, וכי אפשר שתהיה המנחה כשרה, והלא **עֵיכּוּבָא כְּתִיב בָּהּ** – והלא נדרש מן הכתוב שמצות יציקה מעכבת. **אֶלָּא** בהכרח יש לפרש 'לא יָצַק' שלא הכֹּהֵן יצק **אֶלָּא זָר**. שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כן בהכרח ד'**לֹא כָּלַל' נַמִּי** – שגם דין 'לא בלל' שנשנה בהמשך יתפרש **שֶׁלֹּא כָּלַל הַכֹּהֵן אֶלָּא זָר**, ואם כן יהיה משמע שדווקא כאשר בלל זר במקום כהן המנחה כשרה **הָא לֹא כָּלַל כְּלָל** – אבל אם לא בלל אפילו זר, המנחה **פְּסוּלָה**,

רש"י

משום דחישב במידי דלאו אורחיה, אבל בלהניח דברי הכל פסולה. **גזירה** – דמחשב להניח מקצת דמו אטו כל דמו. וכל דמו פסולא דאורייתא הוא, כדמפרש במסכת זבחים בפרק "כל הפסולין" (לו, א): תרי קראי כתיבי בנותר בו'. **למצות מדותי** – לידע מיצוי תלמודיי ולשאל ספיקותיי. **למצות מדותיו** – ללמד ולמצות מה שרבי אלעזר חכם ממני.

והיה חביב – יוסף לרבי אלעזר, וספרו [נוסח אחר: וסברו] בהלכות עד שהגיעו להלכה אחת של זבחים. לשון אחר: והיה חביב ליוסף כל מה שרבי אלעזר מלמדו, עד שהגיעו להלכה אחת. **צהבו פניו** – מחמת שמחה. **שלא כיוונו שמועתינו** – כלומר, דלא סליק לך אליבא דהילכתא כל דאמרי לך עד השתא. **רבי הן** – כוונת וכוונת, אלא משום הכי צהבו פני השתא, שרבי יהודה פסול שנה לי. **ולא מצאתי** – והייתי מתיירא שמא שכחתי. **הא מפני** – "הא" משמע לשון טעם, כלומר: הרי מפני שרבי יהודה בנו של רבי אילעאי, ורבי אילעאי תלמידו של רבי אליעזר, כדאמרינן במסכת סוכה בפרק "הישן" (כז, ב): מעשה ברבי אילעאי שהלך להקביל פני רבי אליעזר בו'. **שנה לך משנת רבי אליעזר** – ולא שהלכה כן, אלא חביבה היתה עליו ושנאה לך. **ואי סלקא דעתך רבי יהודה דברי הכל פסולה אתנייה** – לרבי יוסף הבבלי, מאי "החזרת לי אבידה"? הא לא אמר רבי אלעזר בן שמוע ברבי יהודה! וקשיא למאן דאמר לעיל:

רבי יהודה סבר להניח דברי הכל פסול.

אלא מאי – אתנייה רבי יהודה, כשר לרבנן ורבי אליעזר פוסל? אם כן מאי "הא מפני", דמשמע מפני שחביבה עליו שנאה, ולא שהלכה כן היא? הא אגן נמי דברי רבי אלעזר בן שמוע פלוגתא מתנינן לרבי יהודה (בזבחים לו, א) **משנה לא יצק** – היינו יציקה אחרונה, דבתחילה נותן שמן בכלי ואחר כך סולת, ובולל, וחוזר ויוצק שמן. והכי מפרש בפרק "אלו מנחות נקמצות" (מנחות עד, ב). (**לא יצק**) **לא בלל כשר** – וכגון שנתן כל הלוג במתן הראשון שהוא קודם לעשייתה. דאי חיסר שמנה, אמרו בפרק קמא (שם יא, א): פסולה. **לא פתת** – שנאמר: "פתות אותה פתים". ואף על גב דבמנחת מחבת הוא דכתיב – הוא הדין לכל המנחות הנאפות תחילה, כגון מחבת ומרחשת ומאפה, שכולן באות עשר עשר, ומצוה לפותתן כולן ואחר כך קומץ. וזה אם לא פתת אלא כדי קמיצה – כשר, כדאמרינן ב"אלו מנחות" (שם). **לא הניף** – במנחת (חוטא) [העומר] וקנאות דטעונות תנופה, בפרק "כל המנחות" (שם סא, א). **לא הגיש** – בקרן דרומית מערבית, כדמפרש בשמעתא. **פתתה** – לאחר אפייתן פותתן וקומץ, כדמפרש ב"אלו מנחות" (שם עה, א). ופתתן מרובות גדולות יותר מדינן המפורש ב"אלו מנחות נקמצות" (שם עה, ב): מנחת ישראל כופל אחד לשנים ושנים לארבעה. **ולא משחן** – אותן הטעונות משיחה כדכתיב: "ורקיקי מצות משוחים בשמן" (ויקרא ז). **גמרא עכובא כתיב בה** – דהא נאמר יציקה במנחת הסולת, ונשנית במנחת מחבת, ואמרינן לקמן (יט, ב): כל מקום שהחזיר ושנה הכתוב בתורת מנחה – אינו אלא לעכב. אי נמי, דכתיב (ויקרא ב): "ויצקת עליה שמן מנחה היא" – היא מנחה ולא שלא יצק מנחה, דכל "היא" עיכובא. ואף על גב דדרשינן ליה ב"אלו מנחות" (שם עה, ב) למעוטי מנחת מאפה מיציקה, שמעינן נמי עיכובא מיניה.

והתנן

תוספות

גזירה מקצת דמו כו' — תימה: בלשתות מדמו נמי נגזר אטו כל דמו! ויש לומר: לשתות כל דמו נמי לא משתמע שלא יעשה זריקה בכלל, אלא אחר זריקתה ישתה. ואם תאמר: לאכול אמאי מודים? ליגזור אטו כל אימורים דהוי פסולא דאורייתא! ויש לומר: דההיא נמי אפשר באכילה לאחר שהעלן ומשלה בהן האור, שאינם אלא צלויין בעלמא. ולא דמי להניח, דמשמע שלא יעשה זריקה כלל. ועוד, באימורים לא מיפסיל זיבחא אם לא הוקטרו. ומיהו, בעל מנת להניח אימורין למחר או להוציאם לחוץ היה פוסל רבי יהודה, כדתנן בזבחים בפרק "כל הפסולין" (לה, ב). ושמא טעמא משום דגזר להניח כל האימורים אטו להניח כל דמו. **עד** אחת — במגילת סתרים דרבינו נסים גריס "עד לאחת", פירוש: עד מאד, כדמתרגמינן "מאד" — לחדא. ויש מפרשים: עד אחת — עד הנפש שנקראת "יחידה". והשתא משמע הכא שרבי למד הרבה מרבי אלעזר בן שמוע. וקשה, דבסוף "הערל" (יבמות פד, א) אמר רבי: כשהלכתי ללמוד תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, חברו עלי תלמידיו כתרנגולין של בית בוקיא, ולא הניחו לי ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו! ושמא מעשה זה היה אחר כך. תדע, דהתם קאמר "ללמוד תורה", והכא קאמר "למצות מדותיו". **אלא** לעולם דברי הכל פסול אתנייה — לפי מסקנא זו לא נוכל להוכיח לשון תנא פיגול כרבי אליעזר. ותימה, דבפרק שני דזבחים (כז, ב) תנן: השותט את הזבח לאכול כזית מעור שתחת האליה למחר — פיגול וחייבין עליו כרת. וקאמרינן בגמרא: סברוה דעור האליה באליה דמי, דקא מחשב מאכילת מזבח לאדם. אמר שמואל: הא מני — רבי אליעזר היא דאמר: מחשבין מאכילת אדם כו'! וכמו כן קשיא מרבי יוחנן דלעיל, דמפרש טעמא דרבי אליעזר מקרא! ושמא לית להו מסקנא דהכא. ועוד יש לתרץ, דקסבר שמואל דלבולהו תנאי הוי פיגול, והשלשה מחלוקות — בלהניח, אבל בהנך הוי פיגול, בין לתנא קמא בין לרבי אליעזר. אבל לרבי יוחנן לא נוכל לומר כן, דהא בחדא מילתא קאמר רבי יהודה דמודה רבי אליעזר שאין ענוש כרת, ואין שני דבריו של רבי יוחנן יכולים להתקיים, שצריך למצוא שני תנאים אליבא דרבי אליעזר, דחד פסל וחד מפגל, ולמאי דאסיקנא: "דברי הכל פסול" אתנייה, לא משכח להו. **לא** מלח ולא הניף ולא הגיש — לא דקדק בסדר, דתנופה קודמת למליחה, כדתניא סוטה (יט, א): והניף והגיש קמץ ומלח והקטיר. ועוד אמרינן בגמרא לקמן (כ, א) דאין לומר: לא מלח כהן אלא זה, וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח? והיינו משום שהיתה המליחה אחר תנופה והגשה.

כי

נהניתי לראות . . כי כבוד תורתו לומד שיעור ברבים בגמרא. ותקוותי שהוא בהתאם להוראת חכמינו ז"ל – לימוד המביא לידי מעשה בחיי יום־יום.

ממכתב ט"ז מנחם־אב, ה'תשי"ט

תוספות

כי אין נבללים מאי הוי הא תנן לא בלל כשר — ואם תאמר: מכל מקום, כיון דלכתחילה מצוה לבלול, צריך להביא מנחה שיכולה להיבלל! ויש לומר: כיון דהאי גברא לקרבן גדול מיכון — היה לו להביא בכלי אחד, משום דתנן בפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קג, ב) שאם נדר בכלי אחד לא יביא בשני כלים, ואם הביא פסול. הילכך, אי לא הוה בילה מעבבא היה לו להביא בכלי אחד. **ואמר** רבי זירא כל הראוי לבילה כו' — ואם תאמר: מנא ליה לרבי זירא האי? לימא: לא בלל כהן אלא זר, כמו בלא יצק! ושמא קים ליה דלא כתיבא עיכובא בבלילה. ואם תאמר: והא תנא בה קרא, דכתיבא בלילה במנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור (ויקרא ו) ובנשיאים (במדבר ז) תריסר זמנים! ויש לומר: דלא מישתמיט קרא דליכתוב בשום דוכתא "ובללת בשמן" בלשון צווי. וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעבבת בו. ואם תאמר: מנליה דליבעי ראוי לבילה, מאחר דבילה לא מעבבא? ויש לומר: סברא בעלמא הוא, כיון דכתב רחמנא בילה, דנבעי לכל הפחות ראוי לבילה. וכן לגבי קריאה דחליצה דפרק "מצות חליצה" (יבמות קד, ב), וגם קריאה דביכורים בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא פא, ב) ובמכות (יח, ב), דבכל הנהו מייתי דרבי זירא. אבל בפרק קמא דקידושין (כה, א) קשיא טפי, דבעי כל בשרו ראוי לביאת מים אפילו בית הסתרים, מנלן? הא כיון דכתיב "בשרו" דמה בשרו מאבראי, ואם כן אפילו ראוי לא ניבעי! ויש לומר: משום דכתיב "כל בשרו" [מכל מקום] אהני למימר דבעינן ראוי. ואם תאמר: אם כן, לכתחילה ניבעי רחיצה, כמו בבילה וקריאה! ויש לומר: שאני הכא דכתיב "בשרו" דמשמע מאבראי, וכאילו כתב בהדיא: ורחץ מאבראי. ואם תאמר: בפרק "גמר הדין" (סנהדרין מה, ב) דאמר שמואל: נקטעה יד העדים פטור, דבעיא קרא כדכתיב, ומסיק: תנאי היא, ואיבא למאן דאמר חייב, נימא: הראוי לבילה כו'! ויש לומר: דהתם אין סברא לפוטרו בשביל כך. ואם תאמר: בנדרים בפרק "נערה המאורסה" (עג, א) דבעי: חרש מהו שיפר לאשתו כו', ומספקינן ליה אי בעיא ראוי לשמיעה כדרבי זירא אי לא, אמאי מספקינא ליה? ויש לומר: משום דדילמא הא דכתב רחמנא "ושמע" אורחא דמילתא נקט, שאין ראוי להפר אלא על ידי שמיעה. **שריבה** בפתיתין — סבר לה כמאן דאמר בפרק "אלו מנחות" (מנחות עה, ב) שקופל אחד לשנים ושנים לארבעה, ולא כמאן דאמר מחזיר לסולתן שנאמר "המקריב אותו" כו'. **מודה** בעבודה יש לו חלק — הכא נקט "מודה בעבודה", משמע: אפילו תלמיד חכם, אלא שהוא רשע. ובפרק "הזרוע והלחיים" (חולין קל, א) אמרינן דאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ, שנאמר: "לתת מנת למחזיקים בתורת ה'", ולא קאמר: לכהן שאינו מודה מדכתיב "מחזיקים"! ושמא יש לחלק, דהתם בתרומות ומעשרות, שאדם נותן לכל כהן שרוצה. והכא בקרבן המתחלק לכל בית אב של אותו היום, וסלקא דעתך שבולן שוין משום "לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו", קא משמע לן קרא דבעינן מודה בעבודה. **מנין** לרבות חמש עשרה עבודות — הכא לא חשיב הולכה, דרבי שמעון לטעמיה דלא חשיב לה עבודה, בסוף פרק קמא דזבחים (יד, ב) משום דאיפשר לבטלה. ומיהו קשה, דאיכא חטאת הפנימית דאי אפשר לבטלה, כדקאמר התם רבי שמעון בן לקיש! ונראה דבכלל קבלה היא, כדאמר התם דאפקה לקבלה בלשון הולכה. ומיהו קשה, דאבתי איכא עבודות טובא, כגון תרומת הדשן וסידור מערכה ושני גזירי עצים ודישון מזבח הפנימי והמנורה ולחם הפנים ובזיכי לבונה! ויש לומר: דתנא רשייר, אף על גב דתנא מניינא. דאף על גב דפריך בפרק קמא דקידושין (טז, ב) גבי ארבעה מעניקים לדן: תנא תני ארבעה, ואת אמרת תנא רשייר — התם אסיפא סמיך, דקתני: ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן. וגבי חורש תלם אחד בפרק בתרא דמכות (כא, ב) דפריך: תנא תני שמנה, ואת אמרת תנא רשייר — שאני התם דמשמע דאתא לטפויי לאוי. ובגיטין אשכחן בפרק קמא (ח, א) דתנא מניינא ושייר, גבי שלש דברים בסוריא, ובסוטה בפרק "היה מביא" (טז, א) גבי בשלשה מקומות הלכה עוקבת את המקרא. ומכל מקום צריך ליתן טעם מניינא למעוטי מאי. ושמא תנא מניינא למעוטי שחיטה והפשט וניתוח, שהיא עבודה שאינה מסורה לבני אהרן, ולא חיישינן אם אינו מודה.

כאן במנחת כהנים כאן במנחת ישראל — ואם תאמר, אכתי לימא מתניתין דלא כרבי יהודה ורבי שמעון. דתנן: לא מלח כשר, ולקמן בברייתא מוכח דמליחה מעבבא לרבי יהודה ורבי שמעון, ואי אפשר לפרש מתניתין לא מלח כהן אלא זר, כדמוכח לקמן!

מקמיצה ואילך מצות כהונה — פירשתי בפרק קמא (מנחות ט, א). **ורבי** שמעון בני אהרן נדרש לפניו ולאחריו — ואם תאמר: ומי פליג רבי שמעון א"לא בלל כשר"? ויש לומר: דבלל זר גרע, דמיחל עבודה. ומהאי טעמא ניחא בלל מחוץ לחומת העזרה, דבפרק קמא (מנחות ט, א) דפסול אף על גב דלא בלל כשר. אי נמי, מכולה מתניתין דייקינן דלא כרבי שמעון, מלא יצק ומלא בלל, דלרבי שמעון כיון דבעי כהן אי לא עביד פסול. ומיהו קשה ממליחה, דבעי רבי שמעון קרא לקמן מנלן דמעבבא, ולמה לי קרא? תיפוק ליה דבעינן כהן כדאמרינן: וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח! ובלאו האי טעמא בעי דמקמיצה ואילך מצות כהונה, ומליחה אחר קמיצה.

והתנן – בפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קג, ב). **ששים** – עשרונים נבללין בלוג אחד. **ששים ואחד אין נבללין** – בלוג אחד. הילכך לא יביא ששים ואחד עשרונים בכלי אחד, לפי שאין רשאי לתת שם שני לוגין, וכרבי אליעזר בן יעקב דאמר בפרק "שתי מדות" (מנחות פח, א): אפילו למנחה של ששים עשרון אין לה אלא לוגה. ולי נראה, דאפילו לרבנן דאמרי ששים לוג – קים להו דאין נבללים יפה בכלי אחד. **כל הראוי לבילה** – ששים עשרונים שראויין לבלל בלוג. **אין בילה מעכבת בו** – שמע מינה דאי נמי לא בלל כשר. **ושאין ראוי לבילה** – ששים ואחד, מעכב בו מצות בילה ופסולה. אלמא, מדשני לה: אין בילה מעכבת בו, שמע מינה "לא בלל" דמתניתין – לא בלל כלל משמע, והוא הדין דלא יצק! **שריבה בפתיתין** – שפתתה יותר מדאי. **ומהו דתימא התם** – כי לא פתת כלל הוא דכשרה, דאיכא תורת חלות עליהן. **אבל** – פתת פתים מרובות, אימא תיפסל. **מתניתין** – דמכשיר יציקה בזר, דלא כרבי שמעון. **חמש עשרה עבודות** – נשיאת כפים דבפנים ובחוץ חדא חשיב ליה. **הקבלות** – קבלת דם. **בפנים** – בעזרה, כדכתיב: "וישא אהרן את ידיו" (ויקרא ט) וגו'. **בחוץ** – בכל עיר ועיר. **כל כהן כו'** – אלמא, מדחשיב יציקה בכלל עבודה המסורה לבני אהרן, שמע מינה אסורה בזר. **מקמיצה ואילך כו'** – כדכתיב: "ויצק הכהן" וגו', דליהוי משמע: מקמיצה ואילך מצות כהונה. **ממנחת ישראל** – דיציקה במנחת ישראל כתיב, וגמרינן מינה שאר מנחות בפרק "אלו מנחות" (מנחות עה, א), דדרשינן: "ויצקת עליה שמן מנחה" – לרבות כל המנחות לקמיצה וליציקה. **כאן בשאין נקמצות** – ההיא לישנא בתרא דרב נחמן אתא לרבויי מנחת נסכים במנחת כהנים, דיציקה פסולה בזר.

מקרא

וְהָתְנַן: שִׁשִּׁים נִבְלָלִין, שִׁשִּׁים וְאֶחָד אֵין נִבְלָלִין; וְהָוֵינַן בָּהּ: כִּי אֵינָם נִבְלָלִין מַאי הָוֵי? וְהָתְנַן: לֹא בָּלַל - כְּשֵׁרָה! וַאֲמַר רַבִּי זֵירָא: כָּל הָרָאוּי לְבִילָה - אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִילָה - בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ! - מִידֵּי אִירְיָא? הָא כִּדְאִיתָא וְהָא כִּדְאִיתָא, לֹא יָצַק - לֹא יָצַק כֹּהֵן אֶלָּא זָר, לֹא בָּלַל - לֹא בָּלַל כְּלָל. "אוֹ שֶׁפִּתָּתָן פִּתִּים מְרוּבּוֹת - כְּשֵׁרָה". הָשְׁתָּא לֹא פָּתַת כְּלָל כְּשֵׁרָה, פִּתִּין מְרוּבּוֹת מִיבְּעֲיָא? - מַאי "פִּתִּין מְרוּבּוֹת" - שֶׁרִיבָּה בִּפְתִיתִין. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם פִּתִּים מְרוּבּוֹת מַמָּשׁ, וּמַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם הוּא דְּאִיכָּא תּוֹרַת חַלּוֹת עֲלֵיהֶן, אֲבָל הָכָא, דְּלָא תּוֹרַת חַלּוֹת אִיכָּא, וְלָא תּוֹרַת פְּתִיתִין אִיכָּא, קָא מַשְׁמַע לָן. לֵימָא, מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן; דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמַּקְרִיב אֶת דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִּהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה", מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה, שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה. וְאֵין לִי אֶלָּא זוֹ בִּלְבָד, מְנַיִן לְרַבּוֹת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה עֲבוֹדוֹת: הַיְּצִיקוֹת, וְהַבְּלִילוֹת, וְהַפִּתִּיתוֹת, וְהַמְּלִיחוֹת, וְהַתְּנוּפוֹת, וְהַהַגָּשׁוֹת, וְהַקְּמִיצוֹת, וְהַקְּטָרוֹת, וְהַמְּלִיקוֹת, וְהַקַּבָּלוֹת, וְהַזָּאוֹת, וְהַשְּׁקָאַת סוֹטָה, וַעֲרִיפַת עֶגְלָה, וְטָהֳרַת מְצוֹרָע, וּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם בֵּין מִבַּפְּנִים בֵּין מִבַּחוּץ, מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִבְּנֵי אַהֲרֹן", עֲבוֹדָה הַמְּסוּרָה לִבְנֵי אַהֲרֹן, כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה! אֲמַר רַב נַחְמָן, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים, כָּאן בְּמִנְחַת יִשְׂרָאֵל; מִנְחַת יִשְׂרָאֵל דְּבַת קְמִיצָה הִיא - מִקְּמִיצָה וָאֵילָךְ מִצְוַת כְּהוּנָּה, לִימַּד עַל יְצִיקָה וּבְלִילָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר; מִנְחַת כֹּהֲנִים דְּלָאו בַּת קְמִיצָה הִיא - מֵעִיקָּרָא בְּעָיָא כְּהוּנָּה. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: מִכְּדֵי מִנְחַת כֹּהֲנִים מֵהֵיכָא אִיתְרַבֵּי לִיצִיקָה? מִמִּנְחַת יִשְׂרָאֵל, מַה הָתָם כְּשֵׁרָה בְּזָר - אַף הָכָא נַמִּי כְּשֵׁרָה בְּזָר! אִיבָּא דְּאָמְרִי: אֲמַר רַב נַחְמָן, לָא קַשְׁיָא: כָּאן בְּנִקְמָצוֹת, כָּאן בְּשֶׁאֵין נִקְמָצוֹת. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: מִכְּדֵי שֶׁאֵין נִקְמָצוֹת מֵהֵיכָא אִיתְרַבֵּי לִיצִיקָה? מִנִּקְמָצוֹת; בְּנִקְמָצוֹת, מַה הָתָם כְּשֵׁרָה בְּזָר - אַף הָכָא נַמִּי כְּשֵׁרָה בְּזָר! אֶלָּא מֵחַזּוּרְתָּא, מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן? אָמַר קְרָא: "וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבוֹנָה וְהֵבִיאָהּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְקָמַץ", מִקְּמִיצָה וָאֵילָךְ מִצְוַת כְּהוּנָּה, לִימַּד עַל יְצִיקָה וּבְלִילָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר. - וְרַבִּי שִׁמְעוֹן? "בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים"

וכי אפשר לפרש כן, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו במשנה לקמן (קג:) **שִׁשִּׁים עשרוני סולת נִבְלָלִין כראוי בלוג שמן, אבל שִׁשִּׁים וְאֶחָד עשרונים אֵין נִבְלָלִין כראוי בלוג שמן, ולכן אם התנדב ששים ואחד עשרונים עליו לחלקם לשני כלים ולבלול כל חלק בלוג שמן. וַהֲוֵינָן בָּהּ – ונשאנו ונתנו במשנה זו, כִּי אֵינָם נִבְלָלִין מַאי הָוֵי – אף כאשר העשרונים אינם ראויים להבלל מה החסרון להביאם בכלי אחד, וְהָתַנְיָא במשנתינו 'לֹא בָלַל כְּשֵׁרָה', ומאחר שבלילה אינה מעכבת איזה פסול יהיה אם יביא מנחה גדולה שאינה ראויה להבלל כראוי. וְאָמַר רַבִּי זֵירָא** בישוב שאלה זו, **כָּל הָרָאוּי לְבִילָה** – מעט סולת שראוי להבלל כהלכתו **אֵין בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ**, ואף אם לא יבלול כלל, כשר. **וְכֹל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְבִילָה** כגון שישים ואחד עשרונים, שאינם נבללים כראוי, **בִּילָה מְעַכֶּבֶת בּוֹ**, ולכן אם יביאם בכלי אחד תפסל המנחה. ומוכח מביאור זה שמשנתינו מכשירה אף כשלא בלל כלל, ואם כן אי אפשר לפרש 'לא יצק ולא בלל' דהיינו לא יצק ולא בלל כהן אלא זר.

מתרצת הגמרא: **מִידֵּי אִירְיָא** – וכי ראיה היא, והלא פירוש 'לא יצק' ו'לא בלל' אין תלויים בהכרח זה בזה, אלא יש לפרש **הָא כִּדְאִיתְּא וְהָא כִּדְאִיתְּא** – כל אחד מהם כראוי לפי עניינו, **'לֹא יָצַק' פירושו לֹא יָצַק כֹּהֵן אֶלָּא זָר, וְלֹא בָלַל פירושו לֹא בָלַל כְּלָל.**

שנינו במשנה: **אוֹ שֶׁפִּתָּתָן פִּתִּים מְרוּבּוֹת** [–גדולות] **כְּשֵׁרָה.** מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא** – מעתה יש לתמוה, כאשר **לֹא פָּתַת כְּלָל** כבר שנינו שהמנחה **כְּשֵׁרָה**, אם כן כאשר פתת אלא שעשאן **פִּתִּין מְרוּבּוֹת, מִיבַּעְיָא** – וכי יש צורך להשמיע שהמנחה כשירה.

מתרצת הגמרא: **מַאי 'פִּתִּין מְרוּבּוֹת'** ששנינו, **שֶׁרִיבָּה בִּפְתִיתִין** – שפתת לפתיתים מרובים יותר מדאי, ונמצאו הפתיתים קטנים מהשיעור הראוי להם, והשמיענו התנא שגם באופן זה המנחה כשירה. הגמרא מתרצת באופן נוסף: **וְאִיבַּעְיָא אֵימָא, לְעוֹלָם 'פִּתִּים מְרוּבּוֹת'** ששנינו, היינו גדולות **מַמָּשׁ** ואף על פי כן יש חידוש בדין זה, כי **מַהוּ דְּתִימָא** – שמא תאמר, **הָתָם,** כשלא פתת כלל **הוּא דְּאִיכָּא תּוֹרַת חַלּוֹת עֲלֵיהֶן** – יש שם חלות על המנחה ולכן היא כשירה על אף שלא קיים מצות פתיתה, **אֲבָל הָכָא** כשפתת לחתיכות גדולות **דְּלֵא תּוֹרַת חַלּוֹת אִיכָּא** – שפקע שם 'חלות' מאחר שפתתן, **וְלֹא תּוֹרַת פִּתִּתִין אִיכָּא** – וגם אין עליה שם 'פתיתים' שהרי לא פתת כהלכה, היה עולה על הדעת שהמנחה פסולה, **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו התנא שגם כך המנחה כשירה.

הגמרא חוזרת לשאול על האמור לעיל שיציקה כשירה בזר: **לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלֵא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** – האם יש לומר שמשנתינו המכשירה יציקה בזר אינה סוברת כרבי שמעון, **דְּתַנְיָא** (תורת כהנים צו פט"ז) **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה** – שאומר בלבו דברי הבל הן ולא צוה ה' להקריב לו קרבנות אלא משה בדה זאת מלבו, **אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה** – בחלוקת הקדשים המתחלקים לכהנים, **שֶׁנֶּאֱמַר** בענין חלוקת בשר הקדשים לכהנים (ויקרא ז לג) **'הַמַּקְרִיב אֶת דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִּהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה', ויש** לדרוש מפסוק זה שרק כהן המוֹדֶה **בַּעֲבוֹדָה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה,** בחלוקת הקדשים, אבל כהן **שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה. וְאֵין לִי** – ועדיין איני למד למעט **אֶלָּא** כשאינו מודה בעבודה זו המוזכרת בפסוק שהיא הולכת הדם **בִּלְבַד, מִנַּיִן לְרִבּוֹת** שאף אם אינו מודה בְּחֲמֵשׁ **עֲשָׂרֵה הַעֲבוֹדוֹת** המסורות לכהנים, שהן: **הַיְצִיקוֹת** – יציקת השמן על המנחות, **וְהַבְּלִילוֹת** – מתנת השמן השניה שבולל בה את המנחה, **וְהַפְּתִיתוֹת** – פתיתת המנחות הנפתתות, **וְהַמְּלִיחוֹת** – מליחת כל הקרבנות, **וְהַתְּנוּפוֹת** – במנחות הטעונות תנופה, **וְהַהַגָּשׁוֹת** – הגשת המנחה למזבח, **וְהַקְּמִיצוֹת** – קמיצת המנחות הנקמצות, **וְהַקְּטָרוֹת** על גבי המזבח, **וְהַמְּלִיקוֹת** – מליקת קרבנות העוף, **וְהַקַּבָּלוֹת** – קבלת דם הקרבנות, **וְהַזָּאוֹת** – זריקת דם הקרבנות על המזבח החיצון, וכן הזאתו בפנים על הפרוכת ועל מזבח הזהב, **וְהַשְׁקָאַת סוֹטָה, וַעֲרֵיפַת עֶגְלָה** אף על פי שאינה במקדש מצוותה בכהנים, **וְטָהֳרַת מְצוֹרָע** על ידי צפורים, **וּנְשִׂיאוּת כַּפַּיִם** לברך את העם, **בֵּין** נשיאות כפיים הנעשית בעזרה **מִבִּפְנִים, וּבֵין** הנעשית **מִבַّחוּץ** בבית הכנסת שבכל עיר ועיר, **מִנַּיִן** שכהן שאינו מודה בעבודות אלו אין לו חלק בכהונה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב, **'מִבְּנֵי אַהֲרֹן', כל עֲבוֹדָה הַמְסוּרָה לִבְנֵי אַהֲרֹן** ואינה כשירה בזר **כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהּ אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכְּהוּנָּה,** וחמש עשרה עבודות אלו אינן כשירות בזר. מוכח מכך שרבי שמעון מנה 'יציקות' בין חמש עשרה העבודות, שלדעתו יציקה אינה כשירה בזר, ולכן שואלת הגמרא האם משנתינו המכשירה יציקה בזר אינה כרבי שמעון.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** בברייתא מדובר **בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים,** ואילו **כָּאן** במשנתינו מדובר **בְּמִנְחַת יִשְׂרָאֵל, מִנְחַת יִשְׂרָאֵל דְּבַת קְמִיצָה הִיא** – שנאמרה בה מצות קמיצה, יש לדרוש מהפסוקים שרק **מִקְּמִיצָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהוּנָּה, לִימֵּד עַל יְצִיקָה וּבְלִילָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר** – שהעבודות שקודם הקמיצה כשירות בזר, ולכן הכשירה משנתינו יציקה בזר. אבל בברייתא מדובר על **מִנְחַת כֹּהֲנִים דְּלָאו בַּת קְמִיצָה הִיא** – שלא בה נאמרה מצות קמיצה, ולכן **מֵעִיקָּרָא כְּעֵינָא כְּהוּנָּה** – מתחילת עבודותיה חובה לעשותה על ידי כהן, ואף יציקה פסולה בה בזר.

רבא מקשה על תירוץ רב נחמן: **אָמַר לֵיהּ רָבָא, מִכְּדֵי** [–הרי] **מִנְחַת כֹּהֲנִים מֵהֵיכָא אִיתְּרַבִּי לִיצִיקָה** – מהיכן התרבתה שתהא מצות יציקה נוהגת בה, **מִמִּנְחַת יִשְׂרָאֵל,** שנאמר במנחת ישראל (שם ב ו) 'וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא', ודורשים חז"ל (לקמן עה.) 'מנחה' לרבות כל המנחות ליציקה, ולכן עלינו לומר **מָה הָתָם** מנחת ישראל **כְּשֵׁרָה בְּזָר, אַף הָכָא נַמִּי** – כאן במנחת כהנים גם היא **כְּשֵׁרָה בְּזָר,** ואם כן אי אפשר לומר שרבי שמעון פוסל בזר רק במנחת כהנים ומודה במנחת ישראל.

אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **אָמַר רַב נַחְמָן לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו מדובר **בְּמִנְחוֹת הַנִּקְמָצוֹת** – שנאמרה בהן קמיצה, **כָּאן** בברייתא מדובר **בְּשֶׁאֵין נִקְמָצוֹת** כגון מנחת כהנים ומנחת נסכים שלא נאמרה בהן מצות קמיצה. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** – הקשה רבא על דבריו, **מִכְּדֵי** [–הרי] המנחות **שֶׁאֵין נִקְמָצוֹת מֵהֵיכָא אִיתְּרַבִּי לִיצִיקָה** – מהיכן התרבו שתהא מצות יציקה נוהגת בהן, **מִנִּקְמָצוֹת,** שנאמר במנחת מחבת (שם) 'וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא', ודורשים חז"ל (לקמן עה.) 'מנחה' לרבות כל המנחות ליציקה, ולכן עלינו לומר שדין יציקה במנחות שאינן נקמצות הוא **כְּדִין יציקה בִּנְקְמָצוֹת, מָה הָתָם** – בנקמצות, יציקה **כְּשֵׁרָה בְּזָר, אַף הָכָא נַמִּי** – גם בשאינן נקמצות ראוי שתהיה יציקה **כְּשֵׁרָה בְּזָר.**

מסקנת הגמרא שלא כדברי רב נחמן: **אֶלָּא מְתַנִּיתִין דְּלֵא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** – מבוררת משנתינו שלא בדעת רבי שמעון, דלרבי שמעון בכל המנחות יציקה בזר פסולה, ולדעת משנתינו בכל המנחות יציקה כשירה בזר.

הגמרא מבררת את טעם מחלוקת חכמים ורבי שמעון: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנַן** – מהו טעמם של חכמים [–התנא של משנתינו] שמכשירים יציקה בזר. **אָמַר קְרָא** – נאמר בפסוק בפרשת המנחות (שם ב א–ב) 'וְיָצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה וֶהֱבִיאָהּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ', ומתוך שלא הוזכרה הבאה אל הכהנים אלא סמוך לקמיצה יש ללמוד שרק **מִקְּמִיצָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהוּנָּה, לִימֵּד עַל יְצִיקָה וּבְלִילָה** שעבודתן קודמת לקמיצה **שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר.** מבררת הגמרא: **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** מה טעמו. משיבה הגמרא: מתוך שנאמר בפסוק זה 'בְּנֵי אַהֲרֹן

לארץ הקודש מתייחסים כארץ קדושה לא רק היהודים אלא גם לא-יהודים, ובעצם, כל האנושות.

ממכתב כ"ה אלול, תשכ"ד

הַכֹּהֲנִים' בין דין היציקה לדין הקמיצה, סובר רבי שמעון שִׁמְקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, כלומר, שיש לדרוש את הכתוב בין כלפי הנסמך לו לפניו ובין כלפי הנסמך לו לאחריו, ולכך את תיבת 'הכהנים' יש לדרוש בין על 'ויצק עליה שמן' האמור לפניה ובין על 'וקמץ משם' וגו' האמור לאחריה, וכאילו נאמרה מצות כהונה בין ביציקה ובין בקמיצה.

הגמרא מוכיחה שטעמו של רבי שמעון אינו משום 'מקרא נדרש לפניו ולאחריו'. מקשה הגמרא: וְכִי סָבַר רַבִּי שִׁמְעוֹן 'מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו', וְהָתַנְיָא בברייתא (תורת כהנים דבורא דחובה פ"ט) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ' (ויקרא ד כה), ומכך שנאמר 'באצבעו' בין מצות הלקיחה שהיא קבלת הדם לבין מצות נתינת הדם על הקרנות יש לדרוש שתיבה זו נדרשת כלפי הנאמר לפניה ולאחריה, וכך יש לדרוש, 'בְּאֶצְבָּעוֹ וְלָקַח' מְלַמֵּד שֶׁלֹּא תְּהֵא קַבָּלָה – קבלת דם הזבח אֶלָּא בְּיַד יָמִין, שכן כל מקום שנאמרה אצבע אינה אלא ימין (זבחים כד.). וכן יש לדרוש 'בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן' מְלַמֵּד שֶׁלֹּא תְּהֵא נְתִינָה – נתינת הדם על קרנות המזבח אֶלָּא בַּיָּמִין. חלק וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן וְכִי נֶאֱמַר יָד בְּקַבָּלָה – וכי נאמרה 'אצבע' על 'ולקח' [שהיא קבלת הדם], הלא התיבה 'באצבעו' מוסבת על נתינת הדם ולא על קבלתו, ולכך הוֹאִיל וְלֹא נֶאֱמַר יָד בְּקַבָּלָה, קִיבֵּל את הדם בַּשְּׂמֹאל כָּשֵׁר. וְאָמַר אַבָּיֵי בְּ'מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו' קָא מִיפַּלְגִי (וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר לְאַחֲרָיו נִדְרָשׁ וּלְפָנָיו אֵין נִדְרָשׁ) – תנא קמא ורבי שמעון, נחלקו בדין 'מקרא נדרש לפניו ואחריו' שלדעת תנא קמא מקרא נדרש לפניו ולאחריו ולכן תיבת 'באצבעו' נדרשת גם כלפי הקבלה, ולרבי שמעון אינו נדרש אלא לאחריו, ותיבת 'באצבעו' אינה נדרשת אלא על הנתינה. ומובח שרבי שמעון אינו סובר 'מקרא נדרש לפניו ולאחריו', וחוזרת למקומה השאלה מה טעמו שפוסל יציקה בזר.

הגמרא מבארת ביאור אחר בטעמו של רבי שמעון: אֶלָּא הֵיינוּ טַעְמֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – זהו טעמו של רבי שמעון, נאמר בהקרבת המנחה (ויקרא ב א–ב) 'וְיָצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה, וֶהֱבִיאָהּ אֶל בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ' סובר רבי שמעון שהוי"ו של תיבת 'והביאה' מוֹסִיף את הדין המוזכר אחרון עַל עִנְיָן [–הדין] המוזכר רִאשׁוֹן לומר לך שדיניהם שוים, וכשם שהקמיצה טעונה כהן, כך גם היציקה שהוזכרה תחילה טעונה כהן.

מקשה הגמרא: וְכִי סָבַר רַבִּי שִׁמְעוֹן 'וְ'ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן', אֶלָּא מֵעַתָּה, מה דְּכְתִיב, בהקרבת העולה (שם א ה) 'וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי ה' וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב' וגו' ופירשו חכמים (זבחים יג.) ש'והקריבו' היא קבלת הדם, ומתוך שנאמר 'והקריבו בני אהרן הכהנים' יש ללמוד שרק מַקָּבָלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהוּנָּה, מְלַמֵּד עַל הַשְּׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר, וּאִי לְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְ"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, אם כן הוי"ו של 'והקריבו' מוסיף על ענין ראשון שהוא שחיטה, ויהיה הדין שֶׁשְּׁחִיטָה הָכִי נַמִּי תהיה כשירה רק על ידי כהן וּבְזָר תְּהֵא פְּסוּלָה, ומדוע לא חלק רבי שמעון בדין שחיטה בזר. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם בדין שחיטה בזר, דְּאָמַר קְרָא (שם א ד–ה) 'וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר', הוקשה שחיטה לסמיכה, ויש ללמוד מכך, מַה סְּמִיכָה בְּזָרִים – כשם שהסמיכה נעשית על ידי בעל הקרבן אף באופן שהוא זר, אַף שְׁחִיטָה כשירה בְּזָרִים, ולכן אין לדרוש מהוי"ו של 'והקריבו' לחייב שחיטה בכהן.

שואלת הגמרא: אִי – אם אכן יש ללמוד מהיקש זה שחיטה מסמיכה, אם כן נלמד מכך אף מַה סְּמִיכָה בִּבְעָלִים – כשם שסמיכה אינה כשירה אלא על ידי בעל הקרבן, אַף שְׁחִיטָה לא תהיה כשירה אלא בִּבְעָלִים – על ידי בעל הקרבן, והרי אין הדין כך.

מתרצת הגמרא: הַהוּא לֹא מָצִית אָמְרַת – דרשה זו אינך יכול לומר, מפני שהדברים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה זְרִיקָה דְּעִיקַּר כַּפָּרָה לֹא בָּעְיָא בְּעָלִים – ומה זריקת הדם שהיא עיקר הכפרה אינה צריכה להיעשות על ידי הבעלים, שְׁחִיטָה דְּלָאו עִיקַּר הַכַּפָּרָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן שאינה צריכה להיעשות על ידי הבעלים. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר 'אֵין דָּנִין אֶפְשָׁר מִשֶּׁאִי אֶפְשָׁר' – אין למדים בקל וחומר שחיטה שאפשר שתיעשה על ידי הבעלים מזריקה שאי אפשר שתיעשה על ידי הבעלים, שהרי אינה נעשית אלא על ידי כהנים, עדיין יש ללמוד ממקום אחר ששחיטה אינה טעונה בעלים, שהרי גַּלֵּי רַחֲמָנָא – גילה הכתוב בשחיטת פרו של כהן גדול בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (שם טז יא) 'וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לוֹ', מִכְּלָל – מתוך שנזקק הכתוב לגלות בשחיטה זו שנעשית על ידי הכהן הגדול שהוא בעל הקרבן יש ללמוד דִּשְׁחִיטָה בְּעָלְמָא – שבשחיטת שאר הקרבנות לֹא בָּעֵינַן – אין אנו צריכים שתיעשה על ידי הבְּעָלִים.

הגמרא מבררת בכללי הדרשות, כיצד דורשים איזה דינים נכתבו לעבב: אָמַר רַב, כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'תּוֹרָה וְחוּקָּה' אֵינוֹ בא אֶלָּא ללמד שדין זה נאמר לְעִכֵּב אף בדיעבד. קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ – עלה על הדעת לומר תַּרְתֵּי בָּעֵינַן – שאנו צריכים את שתי התיבות כדי ללמוד עיכוב, ולא די באחת מהן, כְּדִכְתִיב בפרשת פרה אדומה (במדבר יט ב) 'זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה', משמע שנכתבו שתיהן כדי ללמד שהדינים הכתובים בפרשה מעכבים.

(סִימָן נת"ץ יקמ"ל).

מקשה הגמרא: וכי אפשר לומר שרק 'תורה וחוקה' יחדיו מלמדים על עיכוב, וַהֲרֵי 'נָזִיר' דְּלֹא כְּתִיבָא בֵּיהּ – שלא נאמרה בפרשת נזיר אֶלָּא 'תּוֹרָה', בפסוק (במדבר ו כא) 'זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר', וְאף על פי כן אָמַר רַב מצות תְּנוּפָה שנאמרה בְּנָזִיר מְעַכֶּבֶת בכפרתו, והרי לא נאמר בה חוקה ומנין לנו שמעכבת'. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם בנזיר, כֵּיוָן דִּכְתִיב בפרשה זו (שם) 'כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ', ומשמעות 'כן יעשה' היא לעיכוב, כְּמַאן דִּכְתִיבָא בְּהוּ חוּקָּה דָּמֵי – הרי זה כמו שנכתבה בו 'חוקה' בפירוש.

מוסיפה הגמרא להקשות: וַהֲרֵי קרבן תּוֹדָה דְּלֹא כְּתִיבָא בֵּיהּ – שלא נאמרה בו אֶלָּא 'תּוֹרָה', בפסוק (ויקרא ז יא–יב) 'וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַה', אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ' וגו', וּתְנַן – ואף על פי כן שנינו במשנה (לקמן כז.) 'אַרְבָּעָה מיני הלחם שֶׁבַּתּוֹדָה – הבאים עם קרבן תודה, מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה', ומנין לנו שמעכבים מאחר שלא נאמר בהם 'חוקה'. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי קרבן תּוֹדָה, דְּאִיתְּקַשׁ לְנָזִיר – שהוקש לנזיר דִּכְתִיב – שנאמר בפרשת תודה (שם ז יג) 'עַל זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו', וְאָמַר מַר – והובא על כך בברייתא (לקמן עח.) שמהמילה 'שְׁלָמָיו' יש לְרַבּוֹת שַׁלְמֵי נָזִיר ששיעור הלחם הבא עם שלמי נזיר הוא כשיעור לחמי תודה, וכיון שהוקשו זה לזה יש ללמוד תודה מנזיר שהדינים הנזכרים בפרשה מעכבים.

מוסיפה הגמרא להקשות: וַהֲרֵי 'מְצוֹרָע' דְּלֹא כְּתִיב בֵּיהּ – שלא נאמרה בו אֶלָּא 'תּוֹרָה', בפסוק (שם יד ב) 'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע', וְאף על פי כן תְּנַן (לקמן כז.) 'אַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבַּמְּצוֹרָע – שזקוק המצורע להביא לטהרתו, שהם עץ ארז, אזוב, שני תולעת וציפורים, מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה', ומנין לנו שמעכבים מאחר שלא נאמר בהם 'חוקה'. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם במצורע כֵּיוָן דִּכְתִיב (שם) 'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע', והלשון 'תהיה' משמע לעכב, כְּמַאן דִּכְתִיב בֵּיהּ חוּקָּה דָּמֵי – הרי זה כמו שנכתבה בו 'חוקה' בפירוש.

מוסיפה הגמרא להקשות: וַהֲרֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים דְּלֹא כְּתִיב בֵּיהּ – שלא נאמר בו אֶלָּא 'חוּקָּה', בפסוק (שם טז כט) 'וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ', וְאף על פי כן תְּנַן (לקמן כז.) 'שְׁנֵי שְׂעִירֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים שמטילים עליהם גורלות, מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה' ומנין לנו שמעכבים מאחר שלא נאמר בהם 'תורה'.

מכח הקושיא הגמרא חוזרת לפרש את דברי רב באופן שונה: אֶלָּא יש לפרש את דברי רב, שכאשר נאמרה אחת משתי הלשונות אוֹ 'תּוֹרָה' אוֹ 'חוּקָּה' יש ללמוד מכך עיכוב. שואלת הגמרא: וַהֲרֵי שְׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת דִּכְתִיב בְּהוּ 'תּוֹרָה' בפסוק (שם ז לז) 'זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים', וְלֹא מְעַכְּבִי – ואף על פי כן אין דיניהם מעכבים. מתרצת הגמרא: תּוֹרָה בָּעְיָא

המשך בעמוד קכו

רש"י

מקרא – "הכהן", נדרש לפניו – ל"ויצק". **ולאחריו** – "וקמץ משם באצבעו". ולקח – "ולקח (קבלת) הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות" וגו'. **אלא בימין** – דבל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינה אלא ימין. **נתינה** – מתנת הקרן דמזבח. **וכי נאמרה יד** – כלומר, וכי נאמרה אצבע ב"ולקח"? והלא ב"ונתן" הוא אמור! וי"ו **דוהכיאה מוסיף על ענין ראשון** – [וכי תימא: וי"ו ד"ונתן" נמי יהא] מלמד קבלה מנתינה!

תריץ: ליכא למימר הכי, דאי כתיב "ונתן באצבעו" – הוי גמירא "ולקח" מ"ונתן" בוי"ו מוסיף על ענין ראשון, אבל השתא "באצבעו" הפסיק הענין. **ואי מה סמיכה** – לרבי שמעון פריך: "וסמך ידו על ראש קרבנו" – אלמא סמיכה בבעלים, אף שחיטה בבעלים ולא באחר! זריקה לא בעינן בבעלים, דכתן זורק. **אפשר** – שחיטה. **לא אפשר** – זריקה בבעלים, דכתיב: "וזרקו בני אהרן". **נזיר** – כתיב ביה: "זאת תורת הנזיר אשר ידור" (במדבר ו). **תנופה בנזיר** – דכתיב: "ונתן על כפי הנזיר" – לעבב, משום דכתיב "תורת". ואף על גב דלא מעבבא בעלמא, כדאמרינן בשמעתא קמייתא דמסכת יומא (ה, א): שאם עשאה לתנופה שירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר, וכפר. **כן יעשה** – על תורת נזרו. תורה – כתיב בה: "וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה יקריבנו" וגו' (ויקרא ז). **ארבעה מינין** – חמץ חלות ורקיק ורבוכה, בפרק "התודה" (מנחות עז, א). שלמיו – "על זבח תודת שלמיו" – לרבות שלמי נזיר לעשרה קבין ירושלמיות ולרביעית שמן (בתודה [כתודה] (בפרק "התודה" עח, א). **ארבעה שבמצורע** – עץ ארז ושני תולעת ואזוב וצפרים. **תהיה** – משמע עיכובא. **יום הכפורים** – כתיב: "והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי" וגו' "באחדי מות". **שאר קרבנות כתיב בהו תורה** – "זאת התורה לעולה ולמנחה" וגו' (ויקרא ז). **ולא מעכבי** – דאמר בפרק קמא (מנחות ד, א) באשם: הוא עצמו שלא הוקטרו אימוריו כשר. ובמנחה כתיב: "וזאת תורת המנחה הקרב" וגו' (ויקרא ו) דהיינו הגשה, ותנן: לא הגיש כשר. **הא תורה וחוקה קאמר** – משמע תרוייהו כי הדדי שקולין. **מנחה כתיבא חוקה** – "כל זכר בבני אהרן יאכל חק עולם" (וגו') (ויקרא ו). **שהחויר הכתוב** – ב"צו את אהרן" מה שכבר אמור ב"ויקרא", אינו אלא לעכב. **אאכילה כתיבא** – הילכך לאו לעיכובא אתא. **לחם הפנים** – "ואכלוהו במקום קדוש כי קדש קדשים הוא לו מאשי ה' חק עולם" וגו' (ויקרא כד). **ושאני התם** – גבי מנחה, להכי לא הויא חוקה דידה לעיכובא – משום דכתיב: "מגרשה ומשמנה". מדמצי למכתב "מגרש ומשמן" וכתיב "מגרשה ומשמנה" – שמע מינה הכי קאמר: גרשה שלם ושמנה שלם, שאם חסר כל שהוא פסול. ומדאיצטריך למיכתב להכי, שמע מינה "חוקה" דידה לאו חוקה.

גרש

תוספות

במקרא נדרש לפניו ולאחריו קא מיפלגי — ואם תאמר: מנלן דבהכי פליגי? דילמא טעמא דרבנן כדאסיקנא בפרק קמא (מנחות י, א) ופרק שני דזבחים (כד, ב) דכל מקום שנאמר אצבע או כהונה אינו אלא ימין, ורבי שמעון בעי תרתי? ויש לומר: דלשון הברייתא משמע משום דקאי עליה "באצבעו", כדקתני: באצבע ולקח. והא דלא מפרשי רבנן טעמייהו מדכתיב "הכהן", משום דאיצטריך הכהן בכיהונו. ואף על גב דבפרק שני דזבחים (כד, ב) קאמר אליבא דרבי שמעון: ואלא "הכהן" למה ליי? ומשני: הכהן בכיהונו — הוא הדין דלרבנן איצטריך נמי, אלא נטר עד לבסוף דמקשי לרבי שמעון ומשני ליה, והוא הדין לרבנן. ואם תאמר: דבפרק "השואל" (בבא מציעא צה, א) פליגי תנאי במקרא נדרש לפני פניו, ופריך: תנן השואל את הפרה כו', והא שומר חנם דלפני פניו לא קתני? וליטעמיך שומר שכר דלפניו מי קתני? מאי קושיא? לימא דההיא משנה רבי שמעון היא, דקסבר הכא ובפרק שני דזבחים (כד, ב) דמקרא נדרש לאחריו ולא לפניו! ויש לומר: דהתם [טעמא] דרבי שמעון משום דוי"ו מוסיף על ענין ראשון, כדאמרינן הכא גבי "והביאה". ואם תאמר: ואמאי לא אמרינן הכא דקאי אתרוייהו, כמו "תתננה ואכלה ומכור" בפרק "כל שעה" (פסחים כא, ב) ובפרק "כל הבשר" (חולין קיד, א) ובפרק קמא דמסכת עבודה זרה (כ, א), וגבי "נשך ומרבית" בפרק "איזהו נשך" (בבא מציעא סא, א)? דלא דמי ל"תקום והדרת" בפרק קמא דקדושין (לב, ב). ומיהו לא דמי ל"תתננה ואכלה", דתרי מילי נינהו, אבל הכא חדא מילתא, ד"באצבעו" חדא קאי, דכי האי גונא מחלקין חמשה מקראות דאין להם הכרע ש"את" "מחר" "משוקדים" "ארור" "וקם". וכי תימא: "באצבעו" נמי לא יהיה לו הכרע! ויש לחלק: משום דאשכחן "ונתת על קרנות המזבח באצבעך", כדאמרינן בפרק שני דזבחים (כד, ב). וצריך עיון במסכת תענית (טו, א) דכתיב: "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה", דאמרינן: צדיקים לאורה וישרים לשמחה, ולא אמרינן דקיימי אתרוייהו כמו "תתננה ואכלה". **אלא** היינו טעמא דרבי שמעון והביאה וי"ו מוסיף על ענין ראשון — אפילו לא ידרוש רבי שמעון לפניו ולאחריו, וי"ו מוסיף דריש. וגבי "ולקח... ונתן" לא אמרינן וי"ו מוסיף למילף קבלה מנתינה בימין, כדפירש בקונטרס ד"באצבעו" מפסיק בין "ולקח" ל"ונתן", דהוה ליה למכתב "ולקח הכהן ונתן מן הדם באצבעו". ואם תאמר: בפרק שני דזבחים (כד, ב) דאמר רבי אלעזר בן שמוע: כל מקום שנאמר אצבע בנתינה, שינה בנתינה — פסול, בקבלה — כשר, והיכן נאמרה אצבע בנתינה — דכתיב "ולקחת מדם הפר ונתת על קרנות המזבח באצבעך", וקסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולאחריו. לימא: וי"ו מוסיף על ענין ראשון! ושמא רבי אלעזר בר רבי שמעון לית ליה וי"ו מוסיף על ענין ראשון. אי נמי, לא דריש וי"ו מוסיף כדי לדרוש המקרא לפני פניו. **גלי** רחמנא גבי פרו של אהרן כו' — משמע הכא דלרבי שמעון שחיטת פרו בזר פסולה. ואף על גב דמסקינן בפרק קמא דזבחים (יד, א) לרבי שמעון שחיטה לאו עבודה היא — לא קשיא מידי, כדפירשתי בפרק קמא (מנחות ה, א). **ואמר** רב תנופה מעבבא בנזיר — ממתניתין דוה מצי לאקשויי, דתנן (מנחות כז, ב): שני מינין שבנזיר מעכבין זה את זה. אלא ניחא ליה לאקשויי דרב אדרב. אי נמי, משום דאפילו תנופה, שהיא שירי מצוה בשאר קרבנות, מעכבת בנזיר. **ואמר** מר שלמיו לרבות שלמי נזיר — לקמן איתא בפרק "התודה" (עח, א). **תורה** בעיא חוקה וחוקה לא בעיא תורה — אומר רבינו תם, דכל מקום דאמרינן חוקה עיכובא — לא ממשמעותא, אלא מגזרה שוה ילפינן לה בריש פרק שני דזבחים (יח, א). דאמרינן: אשכחן מחוסר בגדים, פירוש: דאם עבד דחילל, שתויי יין מנלן? אתיא חוקה חוקה ממחוסר בגדים, דמעבב בדיליף התם לעיל — אף שתויי יין לעבב. ואם ממשמעותא הוא, למה לי למילף גזרה שוה? ומיהו, מעיקרא ודאי הוה בעי למימר בשמעתין ממשמעותא, דהוה בעי תורה וחוקה. **חוקה** לא בעיא תורה — ואם תאמר: ותורה למאי אתא? דכהאי גונא פריך בפרק קמא (מנחות י, א) גבי אצבע לא בעיא כהונה, דפריך: אלא כהן למה לי! ויש לומר: דתורה אתא לשון דרשה. **ושאני** התם דאמר קרא מגרשה ומשמנה — פירש בקונטרס: דמצי למיכתב "מגרש ומשמן" וכתב "מגרשה ומשמנה" — שמע מינה הכי אמר רחמנא: מגרשה שלם, משמנה שלם, שאם חיסר כל שהוא פסול. ובסמוך דאמר שמואל: גרש

רשמן

גֵּרֵשׁ וְשָׁמֵן מְעַכְּבִין, וְאֵין דָּבָר אַחֵר מְעַכֵּב. גּוּפָא, אָמַר רַב: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיר לְךָ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה מִנְחָה אֵינוֹ אֶלָּא לְעַכֵּב. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: גֵּרֵשׁ וְשָׁמֵן מְעַכְּבִין, וְאֵין דָּבָר אַחֵר מְעַכֵּב. וְלִשְׁמוּאֵל, אַף עַל גַּב דִּתְנָא בֵּיהּ קְרָא לָא מְעַכְּבָא לֵיהּ?! אֶלָּא, כָּל הֵיכָא דִּתְנָא בֵּיהּ קְרָא וַדַּאי מְעַכְּבָא, וְהָכָא בְּ"מְלֵא קוּמְצוֹ" "בְּקוּמְצוֹ" קָא מִיפַּלְגִי. דְּתַנְיָא: "מְלֵא קֶמְצוֹ" "בְּקֶמְצוֹ" - שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִדָּה לַקּוֹמֶץ; רַב סָבַר: הָא נַמִּי תְּנָא בֵּיהּ קְרָא, דִּכְתִיב: "וַיַּקְרֵב אֶת הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה", וּשְׁמוּאֵל: דּוֹרוֹת מִשָּׁעָה לָא יָלְפִינַן. - וְלָא יָלִיף שְׁמוּאֵל דּוֹרוֹת מִשָּׁעָה? וְהָתְנַן: כְּלֵי הַלַּח מְקַדְּשִׁין אֶת הַלַּח, וּמִדַּת יָבֵשׁ מְקַדְּשִׁין אֶת הַיָּבֵשׁ, וְאֵין כְּלֵי הַלַּח מְקַדְּשִׁין אֶת הַיָּבֵשׁ, וְלֹא מִדַּת יָבֵשׁ מְקַדְּשִׁין אֶת הַלַּח; וְאָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא מִדּוֹת, אֲבָל מִזְרָקוֹת מְקַדְּשִׁין, דִּכְתִיב: "שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת"! - שָׁאנֵי הָתָם, דִּתְנָא בָּהּ קְרָא תְּרֵיסָר זִימְנִין. אָמְרוּ לֵיהּ רַב כָּהֲנָא וְרַב אַסִי לְרַב: וַהֲרֵי הַגָּשָׁה דִּתְנָא בָּהּ קְרָא, וְלָא מְעַכְּבָא! מַאן תְּנָא בֵּיהּ? דִּכְתִיב: "זֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הִקְרֵב אוֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי ה'"! - הַהוּא לִקְבּוּעַ לָהּ מָקוֹם הוּא דְּאָתָא. דְּתַנְיָא: "לִפְנֵי ה'" - יָכוֹל בַּמַּעֲרָב? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ"; אִי אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ, יָכוֹל בַּדָּרוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִפְנֵי ה'"; הָא כֵּיצַד? מַגִּישָׁהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית כְּנֶגֶד חוּדָהּ שֶׁל קֶרֶן וְדָיוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יָכוֹל יַגִּישֶׁנָּה לְמַעֲרָבָהּ שֶׁל קֶרֶן אוֹ לְדְרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְאָמַרְתָּ: כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת, אֶחָד מְקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְקַיֵּים חֲבֵירוֹ, וְאֶחָד מְקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְבַטֵּל אֶת חֲבֵירוֹ - מַנִּיחִין אֶת שֶׁמְּקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְבַטֵּל חֲבֵירוֹ, וְתוֹפְשִׁין אֶת שֶׁמְּקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְקַיֵּים חֲבֵירוֹ; שֶׁכְּשֶׁאַתָּה אוֹמֵר "לִפְנֵי ה'" בַּמַּעֲרָב - בִּטַּלְתָּה "אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ" בַּדָּרוֹם, וּכְשֶׁאַתָּה אוֹמֵר "אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ" בַּדָّרוֹם - קַיַּימְתָּהּ "לִפְנֵי ה'". - וְהֵיכָא קַיַּימְתָּהּ? אָמַר רַב אַשִׁי: קָסְבַר הַאי תַּנָּא כּוּלֵּיהּ מִזְבֵּחַ בַּצָּפוֹן קָאֵי. - מַתְקִיף לָהּ רַב הוּנָא: הָרֵי מֶלַח דְּלָא תְּנָא בֵּיהּ קְרָא, וּמְעַכְּבָא בֵּיהּ! דְּתַנְיָא: "בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא" - שֶׁתְּהֵא

גרש ושמן – הוא דהחזיר בהן הכתוב ומעכבא. **ואין דבר אחר מעכב** – ואף על פי שהחזיר בו הכתוב. **ואף על גב דתנא ביה קרא כו'** – בתמיה. **מלא קומצו** – כתיב בחד דוכתא. הדר שני בדבוריה וכתיב "בקומצו" למידרש מיניה: בידו יקמוץ, לא יעשה כלי למדת קומצו. **כפו** – ולא כלי. הילכך, אם קמץ בכלי פסל. **דורות משעה לא ילפינן** – הכי קאמר: חזרה דגרש ושמן הוא דאתאי לעיכובא, וכן דוגמתה, שהוחזרו בתורה מנחת דורות, אבל "וימלא כפו" לא חזרה היא. **לא שנו** – דאין מקדיש יבש, אלא במדת לח כגון הין ולוג, דכל מדה לא חזיא ליה אלא למילתיה למדות, והין ולוג במדת יבש ליכא. **אבל מזרקות** – שהן כלי דם, מקדשין סלת יבש, ויליף טעמא מנשיאים. אלמא גמר דורות משעה! **מאן תנא בה** – כלומר, איזה מקרא שנה בה – "הקרב אותה בני אהרן לפני ה'". **יכול במערב** – בקיר מערבי של מזבח, היינו "לפני ה'" – כנגד פתח ההיכל, דהיכל במערב. תלמוד לומר **אל פני המזבח** – ופני המזבח זה דרום, שהכבש בדרום.

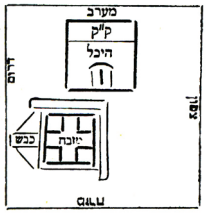

כנגד חודה של קרן – בפרק שני דסוטה (יד, ב) פריך, מאי "דיו". **למערבה לדרומה** – כאן וכאן. **כוליה מזבח בצפון עזרה קאי** – ופתח היכל באמצע עזרה. וכיון דכל המזבח בחצי עזרה עומד בו בצפון, אישתכח דקיר דרומית של מזבח כלה לפני פתח (אהל) ההיכל, ונקרא דרומו של מזבח "לפני ה'".

ברית

שור סיני בכמה? ילפינן שעה מדורות או לא — התם גלוי מילתא בעלמא. תדע, דלבסוף יליף לה מדכתיב "אם בהמה אם איש" כו', ומנלן דאיש סיני בכהן גדול אי לאו דיליף מדורות! והא דילפינן לקמן בסוף "התודה" (פב, ב) פסח דורות מפסח מצרים, ואפילו מאן דפליג לא פליג אלא משום דאין דנין אפשר משאי אפשר — שאני התם, דפסח מפסח שייך למילף טפי. וצריך לדקדק, לשמואל דקסבר הכא: מדה לקומץ לא פסל משום דלא יליף דורות משעה, הא תנא בפרק קמא (מנחות ו, א): קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט של לבונה פסל, מפני שאמרו הקומץ החסר והיתר פסול. ומהאי קרא גופיה דריש ליה התם בגמרא, מדכתיב "מלא קומצו" "בקומצו", ולא מצינו ששנה, אי לאו מ"וימלא כפו"! ואי בלא שנה הכתוב מסתבר לן שעיכב, אם כן גם לענין מדה לקומץ נמי מעכב, כיון דתרוייהו מהאי קרא נפקי!

כלי הלח מקדשין את הלח — פירשתי בפרק קמא (מנחות ח, ב). **דתנא** ביה קרא תריסר זימני — אין להקשות: אדרבה, ליהוו שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין. **ההוא** לקבוע לה מקום — ואם תאמר: קביעות מקום שמעינן מקרא ד"הקריבו", ואייתר ליה "והגישה" לומר דשנה הכתוב לעכב! ויש לומר: אי מ"הקריבו" הוה אמינא על הכבש סמוך למזבח, ולא על המזבח ממש, כדאשכחן "והקריב הכהן את הכל המזבחה" דאמרינן בפרק קמא (מנחות י, א): זו הולכת איברים לכבש. **כנגד** חודו של קרן ודיו — בפרק שני דסוטה (יד, ב) דייק: מאי "ודיו"? ומשני: סלקא דעתך תיבעי הגשה כמנחה גופה, פירוש: שיסירנה מן הכלי ויגיש הסולת עצמו למזבח. ובריש נדה (ב, א) גבי כל הנשים דיין שעתן, אין מדקדק: מאי "דיין"? ויש לומר: דהתם שייך שפיר למיתני "דיין" לאפוקי מהלל וחכמים. **למערבה** של קרן לדרומה של קרן — פירש בקונטרס: כאן וכאן. וקשיא: אם כן מאי מקיים עצמו ומבטל חבירו? והלא מגישה כאן וכאן! ובזבחים פרק "קדשי קדשים" (סג, ב) גרסינן בספרים: או לדרומה של קרן, פירוש: לאיזה רוח שירצה. והשתא ניחא, דתופסין את שמקיים עצמו וחבירו, ואם מגישה ברוח מערבית סמוך לקרן — נמצא מבטל פני המזבח דהיינו דרום, כדאמרינן בזבחים (סב, ב): "על ירך המזבח צפונה" — כאדם ששובב דיריכו בצפון וראשו בדרום. ואם מגישה ברוח דרום סמוך לקרן מערבית — נמצא מקיים שניהם, שגם זה "לפני ה'", דכוליה מזבח בצפון, והיכל ממוצע באמצע עזרה, ונמצא עשר אמות פתחו של היכל חמש בצפון וחמש בדרום, ונמצא דרומו של מזבח לפני הפתח. ואינו יכול להתרחק מהקרן, דלא קרינא ביה "לפני ה'", כיון דיש קרוב ממנו. וסימן לדבר קני מנורה, דמזרח ומערב מונחים, ולא קרינא "לפני ה'" אלא בנר הסמוך, אף על גב דכולן סדורות ברוח אחת זו אחר זו. ומיהו, נר שני של שני נרות מזרחיות קרי "נר מערבי", כמו שאפרש לקמן בפרק "כל קרבנות" (מנחות פו, ב). **הרי** מלח דלא תנא ביה קרא — במסקנא משני: כיון דכתיב ביה ברית — כמאן דתנא ביה קרא דמי. והשתא סלקא דעתך דמדקאמר אמר רב: כל מקום שהחזיר — משמע שלא מצא עיכוב אחר אלא במנחות. דתניא ברית מלח עולם הוא. רבינו תם גריס: "מלח ברית", והוא קרא דכתיב בפרשת "ויקרא": "לא תשביתי מלח ברית אלהיך מעל מנחתך". אבל "ברית מלח עולם הוא" לא כתיב גבי קרבנות אלא גבי מתנות כהונה (במדבר יח), ואם תמצי לומר דדרשינן מדאפקיה רחמנא בלשון מלח, אם כן אשכחן דשנה הכתוב במלח לעכב. וכן לקמן בברייתא (כא, ב) ד"האומר הרי עלי מנחה" שכתוב בסיפרא: תלמוד לומר "ברית מלח עולם הוא", ולהלן הוא אומר "מאת בני ישראל ברית עולם" — גריס נמי רבינו תם "מלח ברית", דקרא ד"ולא תשבית" דריש לה בתורת כהנים.

אימא

שרק גֶּרֶשׁ וְשֶׁמֶן מְעַכְּבִין במנחה וְאֵין דָּבָר אַחֵר [–דין אחר מדיני המנחה] מְעַכֵּב, ואף על פי שנאמרה 'חוקה' במנחה, לימדנו הכתוב שאין ללמוד מכך עיכוב.

הגמרא מביאה מחלוקת אלו דינים מעכבים במנחה: גּוּפָא – נשוב לעצם דברי רב ונבאר אותם, אָמַר רַב, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיר [–ששנה] לְךָ הַכָּתוּב בְּתוֹרַת מִנְחָה אֵינוֹ בא אֶלָּא ללמד שדין זה נאמר לְעַכֵּב. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, רק גֶּרֶשׁ וְשֶׁמֶן ששנה בהם הכתוב מְעַכְּבִין, וְאֵין דָּבָר אַחֵר [–דין אחר מדיני המנחה] מְעַכֵּב, ואף על פי שהחזירו הכתוב.

מקשה הגמרא: וְכי לִשְׁמוּאֵל כל דין אחר מדיני המנחה אַף עַל גַּב דִּתְנָא בֵּיהּ קְרָא – ששנה בו הכתוב לֹא מְעַכְּבָא לֵיהּ – אינו מעכב לפי שיטתו, והלא ודאי כל ששנה בו הכתוב מעכב.

מכח הקושיא מפרשת הגמרא את מחלוקת רב ושמואל באופן שונה: אֶלָּא, כָּל הֵיכָא דִּתְנָא בֵּיהּ קְרָא – כל מקום ששנה בו הכתוב וַדַּאי מְעַכְּבָא – ודאי מעכב, וְהָכָא בְּדין 'מְלֹא קוּמְצוֹ בְּקוּמְצוֹ' קָא מִיפַּלְגִי – חולקים רב ושמואל, דִּתְנָיָא, נאמר במקום אחד בדין קמיצה (ויקרא ב ב) 'וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֹמְצוֹ', ובמקום נוסף נאמר (ויקרא ו ח) 'וְהַרִים מִמֶּנּוּ בְּקֹמְצוֹ', ומתוך שינוי לשון הכתוב יש ללמוד שֶׁהכהן צריך לקמוץ בקומצו ממש והיינו בידו, אך לֹא יַעֲשֶׂה כלי מִדָּה כמדת קומצו לְצורך נטילת הקֹומֶץ בכלי זה. ובדין זה חולקים רב ושמואל, רַב סָבַר, הָא – דין זה, שלא יטול את הקומץ בכלי, נַמִּי תְּנָא בֵּיהּ קְרָא – גם בו שנה הכתוב לעבד, דִּכְתִיב – שנאמר בקרבנות היום השמיני למילואים (ויקרא ט יז) 'וַיַּקְרֵב אֶת הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה', ויש ללמוד מכך שחובה למלא את המנחה בכפו ממש ולא בכלי. וּשְׁמוּאֵל סובר לא שנה הכתוב בדין זה לעבד, מפני ש'דּוֹרוֹת' מִ'שֶּׁעָה' לֹא יָלְפִינַן – אין למדים דינים שינהגו לדורות עולם מדין שנאמר לשעתו, ומכיון שהפסוק 'וימלא כפו' נאמר ליום השמיני למילואים, אין ללמוד ממנו לדורות שלא יעשה כלי כמדת קומצו, ואם כן לא חזר ונשנה דין זה בתורה ואינו מעכב.

מקשה הגמרא: וְלֹא יָלִיף שְׁמוּאֵל – וכי שמואל אינו לומד דין לדוֹרוֹת מִדין שנאמר לאותה שָׁעָה, וְהָתַנְן – והלא שנינו במשנה (זבחים פח.) כְּלֵי הַלַּח – כלי שרת המשמשים לדברים לחים, כגון קערות ומזרקות המשמשות לדם, ליין ולשמן, מְקַדְּשִׁין בקדושת הגוף אֶת הַלַּח הניתן לתוכם. וּמִדַּת יָבֵשׁ – וכלי שרת המשמשים לדברים יבשים, כגון כלים הנקראים 'עשרון' ו'חצי עשרון' המשמשים למנחות, מְקַדְּשִׁין אֶת הַיָּבֵשׁ הניתן לתוכם. וְאֵין כְּלֵי הַלַּח מְקַדְּשִׁין אֶת הַיָּבֵשׁ – כשנתנו יבש לתוך כלי הלח אינו מתקדש בכך, וְלֹא מִדַּת יָבֵשׁ מְקַדְּשִׁין אֶת הַלַּח – כשנתנו לח לתוך מדות היבש אינו מתקדש. וְאָמַר שְׁמוּאֵל על דברי המשנה שכלי הלח אינם מקדשים את היבש, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה אֶלָּא לענין מִדּוֹת הלח, כגון כלי העשוי למדידת הין ולוג, שמאחר שכלי זה נמשח לצורך מדידה, ואין בכוחו למדוד דברים יבשים, על כן אינו מקדשם, אֲבָל כלי לח העשויים לתת לתוכם דברים לחים ולא למדידתם, כגון מַזְרְקוֹת העשויות לקבלת הדם וזריקתו, מְקַדְּשִׁין את היבש הניתן לתוכם, מפני שהם ראויים גם לקבלת דברים יבשים, דִּכְתִיב – שנאמר בקרבנות הנשיאים (במדבר ז יג) שכל אחד מהנשיאים הביא עם קרבנו 'קַעֲרַת כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ, מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה', הרי שאף במזרק העשוי לדברים לחים אפשר לתת את הסולת למנחה שהיא דבר יבש, ועל כן סובר שמואל שמזרקות מקדשים אף את היבש. ומדברי שמואל שלמד דין הנוהג לדורות מקרבנות הנשיאים שנהגו לשעתם, מוכח שלומד דורות משעה, ומדוע אם כן לא ילמד שמואל עיכוב בדין קמיצה בידו מהפסוק 'וַיְמַלֵּא כַפּוֹ' שנאמר במילואים.

מתרצת הגמרא: לעולם אין שמואל לומד דורות משעה, וּשְׁאָנֵי הָתָם בקרבנות הנשיאים, שמהם אפשר ללמוד דורות משעה מפני דִּתְנָא בָּהּ קְרָא תְּרֵיסַר זִימְנִין – שחזר וכתבם הכתוב שתים עשרה פעמים.

הגמרא חוזרת להקשות על דברי רב שכל מקום שהחזיר הכתוב בתורת מנחה אינו אלא לעבד. מקשה הגמרא: אָמְרוּ לֵיהּ רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי לְרַב, וכי בכל מקום ששנה הכתוב בדיני מנחה יש ללמוד מכך עיכוב, וַהֲרֵי בדין הַנָּשָׁה, שציוה הכתוב להגיש את המנחה אל קרן המזבח, דִּתְנָא בָּהּ קְרָא – ששנה בה הכתוב וְאף על פי כן לֹא מְעַכְּבָא – אינה מעכבת, כמו ששנינו במשנתינו 'לא הגיש, כשירה'. מתרצת הגמרא: מַאן תְּנָא בֵּיהּ – וכי באיזה מקרא חזר ושנה דין זה, האם בפסוק דִּכְתִיב (ויקרא ו ז) 'וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה, הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי ה' אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ', והרי הַהוּא, לְקַבּוּעַ לָהּ מָקוֹם הוּא דַּאֲתָא – פסוק זה נאמר כדי ללמד לאיזה מקום במזבח מגישים את המנחה, ולכן אין ללמוד ממנו עיכוב.

מביאה הגמרא ראיה שפסוק זה מלמד על מקום ההגשה: דִּתַנְיָא, נאמר (שם) 'הַקְרֵב אוֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי ה'' יָכוֹל שתהא ההגשה בְּמַעֲרַב המזבח, שזהו הצד שלפני ה', כנגד ההיכל, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב 'אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ', שההגשה צריכה להיות אל מול פני המזבח, מצד דרומו, ששם הכבש שבו עולים למזבח. אִי [–אם כפי שנאמר] 'אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ', יָכוֹל שתהא ההגשה בְּצַד דָּרוֹם ממש, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לִפְנֵי ה'', שההגשה צריכה להיות במערב המזבח, הָא כֵּיצַד – אם כן כיצד יש ליישב את שתי המשמעויות הסותרות, מַגִּישָׁהּ – נוגע עם הכלי שבו המנחה בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית של המזבח, כְּנֶגֶד חוּדָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְדִיוֹ בכך, שהרי קיים את הפסוקים 'לפני ה'' ו'אל פני המזבח'.

הברייתא מביאה את דעת רבי אליעזר שמקום ההגשה הוא בדרום המזבח: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חולק וְאוֹמֵר, מאחר שנאמר 'לפני ה'' שמשמע צד מערב, ונאמר 'אל פני המזבח' שמשמע צד דרום, יָכוֹל שיקיים שניהם כפשוטם, שֶׁנֶּאֱמַר גם לְמַעֲרָבָהּ שֶׁל קֶרֶן המזבח (אוֹ) וגם לְדָרוֹמָהּ שֶׁל הַקֶּרֶן, אָמַרְתָּ – יש לך להשיב על כך, שהכלל הוא, 'כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת, אֶחָד מהם מְקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְקַיֵּים חֲבֵירוֹ – אם תקיימו יתקיימו ממילא גם דברי המקרא השני, וְאילו אֶחָד מהם מְקַיֵּים רק את עַצְמוֹ וּמְבַטֵּל אֶת חֲבֵירוֹ – שכשתקיים מקרא זה יתבטלו דברי חבירו, מַנִּיחִין אֶת המקרא שֶׁמְּקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְבַטֵּל חֲבֵירוֹ, ואין מקיימים אותו באופן שיתבטלו דברי מקרא אחר, וְתוֹפְשִׁין [–ומקיימים] אֶת המקרא שֶׁמְּקַיֵּים עַצְמוֹ וּמְקַיֵּים חֲבֵירוֹ. ולכן בפסוקים אלו, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה אוֹמֵר – אם תבא לקיים כפי משמעות הפסוק 'לִפְנֵי ה'' להגיש בְּמַעֲרָב, אם כן בְּטֵלְתָּה את הפסוק 'אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ' שמשמעו להגיש בְּדָרוֹם, וּכְשֶׁאַתָּה אוֹמֵר – ואילו אם תקיים את הפסוק 'אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ' להגיש בְּדָרוֹם, קַיֵּימְתָּה גם את הפסוק 'לִפְנֵי ה'', לכן יש להעדיף את קיום המקרא 'אל פני המזבח' ולהגיש בדרום המזבח, ובזה מתקיים מאליו גם הפסוק 'לפני ה''.

מקשה הגמרא על דברי רבי אליעזר: וְהֵיכָא קַיֵּימְתָּה – כאשר אתה מגיש בדרום היכן קיימת את הפסוק 'לפני ה'', והלא דרום המזבח אינו כנגד ההיכל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִּׁי קָסָבַר הַאי תַּנָּא – רבי אליעזר סובר כּוּלֵּיהּ מִזְבֵּחַ בְּצָפוֹן קָאֵי – כל המזבח עומד בצפון העזרה, וקצהו הדרומי היה מכוון כנגד אמצע פתח ההיכל, ולכן בהגשה בדרום מקיים את שני הפסוקים, גם 'אל פני המזבח' וגם 'לפני ה'' שהרי כנגד פתח ההיכל הוא, ואילו בהגשה במערב אינו מקיים אלא 'לפני ה'' ולא 'אל פני המזבח'.

הגמרא חוזרת להקשות על משמעות דברי רב: מַתְקִיף לָהּ רַב הוּנָא – הקשה רב הונא על דברי רב שאמר שכל מקום שהחזיר הכתוב בתורת מנחה מעכב, וכל שלא החזיר הכתוב אינו מעכב, וַהֲרֵי דין נתינת מֶלַח על הקרבנות, דְּלֵא תְּנָא בֵּיהּ קְרָא – שלא שנה בו הכתוב וְאף על פי כן מְעַכְּבָא בֵּיהּ – יש בו עיכוב, דִּתַנְיָא בברייתא, נאמר לענין המתנות הניתנות לכהנים מהקדשים (במדבר יח יט) 'בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִוא לִפְנֵי ה' לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ' שֶׁתְּהֵא

בְּרִית אֲמוּרָה בַּמֶּלַח – יש ללמוד מפסוק זה שנכרתה ברית למלח שלא יפסק מהקרבנות, ואין קרבן כשר ללא מלח, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר שיש לדרוש דין זה באופן אחר, שהרי נֶאֱמַר כָּאן (במדבר יח יט) 'בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא' וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר כה יג) בפסוק המדבר בברית שנתן הקדוש ברוך הוא לפנחס, 'בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם', ויש ללמוד 'ברית ברית' בגזירה שוה שכְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַקָּרְבָּנוֹת בְּלֹא כְּהוּנָּה, שאינם כשרים בזר, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לַקָּרְבָּנוֹת בְּלֹא מֶלַח, ואין הקרבן כשר אם לא נמלח. ועל כל פנים מבואר בברייתא שמליחת הקרבנות מעכבת, ומדוע, והלא לא שנה בה הכתוב.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, רַב שאמר שרק דינים ששנה בהם הכתוב מעכבים, כְּתַנָּא דִּידָן סְבִירָא לֵיהּ – סובר הוא כדברי התנא של משנתינו דְּאָמַר 'לֹא מָלַח כָּשֵׁר', שאכן אין המליחה מעכבת מפני שלא שנה בה הכתוב.

אביי מקשה על תירוצו של רב יוסף: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, אִי הָכִי – אם כך שרב פירש את דברי משנתינו 'לא מלח' שלא נעשתה מליחה כלל, וסמך על פירוש זה לחלוק על רבי יהודה ורבי שמעון, אם כן 'לֹא יָצַק' נַמִּי – גם מה ששנינו במשנתינו 'לא יצק' יש לפרש שלֹא יָצַק כְּלָל, ואי אפשר לומר כך, שהרי יציקה מעכבת. אֶלָּא ודאי פירוש המשנה ש'לֹא יָצַק' כֹּהֵן אֶלָּא זָר, ואם כן הָכָא נַמִּי – גם כאן לענין 'לא מלח' יש לפרש ש'לֹא מָלַח' כֹּהֵן אֶלָּא זָר, ואין כל הוכחה מהמשנה לחלוק על רבי יהודה ורבי שמעון.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, אִי אפשר לפרש 'לא מלח' כהן אלא זר, שהרי מליחה נעשית בראש המזבח, וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לומר שֶׁזָּר קָרֵב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ למלוח שם את המנחה, והרי אסור לזר להתקרב אל המזבח כמו שנאמר (במדבר יח ג) 'אַךְ אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לא יִקְרָבוּ'. אלא ודאי 'לא מלח' היינו שלא נמלחה המנחה כלל, והתנא של משנתינו חולק על רבי יהודה ורבי שמעון הפוסלים מנחה שלא נמלחה, ועליו סמך רב.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: וְאִי בָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל ליישב שגם רב מודה לדברי רבי יהודה ורבי שמעון שמליחה מעכבת, אך הוא סובר שבֵּיוָן דִּכְתִיבָא בֵּיהּ – שנאמרה במלח 'בְּרִית', כְּמַאן דִּתְנָא בֵּיהּ קְרָא דָּמְיָא – הרי זה כמו ששנה עליו הכתוב לעכב, ולכן מליחה מעכבת אף לשיטתו שרק דברים ששנה בהם הכתוב מעכבים.

הגמרא חוזרת לברר את דברי רב הונא שלא שנה הכתוב במליחה. מקשה הגמרא: וְלֹא תְּנָא בֵּיהּ קְרָא – וכי לא שנה הכתוב במליחה, וְהָכְתִיב – והלא נאמר (ויקרא ב יג) 'וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ' ומיד שנה הכתוב בפסוק זה עצמו וציוה 'עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח'.

מתרצת הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ – הכפילות האמורה בפסוק זה נצרכה לְלַמֵּד אלו דברים טעונים מליחה ואלו דברים פטורים ממליחה, כִּדְתַנְיָא בברייתא (תורת כהנים ויקרא דבורא דנדבה פי"ד), אֵילּוּ נֶאֱמַר 'קָרְבָּן' בַּמֶּלַח – אילו היה נכתב בדין מליחה 'וכל קרבן במלח תמלח' ולא היה נאמר 'וכל קרבן מנחתך', שׁוֹמֵעַ אֲנִי – הייתי לומד מכך שאֲפִילּוּ הָעֵצִים שעל גבי המזבח וְדָם הקרבנות טעונים מליחה מפני שֶׁגַּם הם נִקְרְאוּ קָרְבָּן. תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִנְחָה' – לכך נאמרה מנחה במליחה 'וכל קרבן מנחתך במלח תמלח' ללמדנו מַה מִּנְחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ – כשם שמנחה מיוחדת בכך שטעונה עצים להקטרתה, אַף כָּל שאר הקרבנות אינם טעונים מליחה אלא אלו שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ – שטעונים עצים להקטרתם, יצאו עצים ודם שאינם טעונים עצים ועל כן אין ללמוד לחייבם מליחה.

ממשיכה הברייתא לדרוש את כפל הלשון בפסוק: אִי – אם אכן יש לרבות מפסוק זה כל הדומה למנחה, אם כן תלמד שגם הדומה למנחה בענין אחר טעון מליחה, ותדרוש מַה מִּנְחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁמַּתֶּרֶת – כשם שקומץ המנחה המתיר את שייריה באכילה טעון מליחה, אַף כֹּל דבר שֶׁמַּתִּיר אחרים יהיה טעון מליחה, וכך אָבִיא גם את דָּם הקרבנות מאחר שֶׁהוּא מַתִּיר את אימורי הקרבן למזבח ואת בשרו לכהנים, שיהא טעון מליחה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ', ומיעוט הוא, 'מעל מנחתך' וְלֹא מֵעַל דָּמֶךָ, שאין דם טעון מלח.

ממשיכה הברייתא בדרשת הפסוק: מאחר שנאמר 'מעל מנחתך' יָכוֹל שתְּהֵא הַמִּנְחָה כּוּלָּהּ – הקומץ והשיריים טְעוּנָה מֶלַח. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְכָל קָרְבָּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח', שרק החלק העולה מן המנחה לְקָרְבָּן, דהיינו הקומץ, הוא טָעוּן מֶלַח, וְאֵין הַמִּנְחָה כּוּלָּהּ טְעוּנָה מֶלַח.

שואלת הברייתא: וְכיון שלמדנו לחייב את קומץ המנחה במליחה אֵין לִי ללמוד שיהיה חייב במליחה אֶלָּא קוֹמֵץ (מִנְחָה), וּמִנַּיִן נלמד לְרַבּוֹת אֶת הַלְּבוֹנָה הבאה עם הקומץ שתהא גם היא טעונה מליחה. משיבה הברייתא: מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הַלְּבוֹנָה שֶׁכֵּן בָּאָה עִמָּהּ בְּכְלִי אֶחָד, ועל כן היא נמלחת עמה.

ממשיכה הברייתא לשאול: ועדיין מִנַּיִן נלמד לְרַבּוֹת לחייב במליחה אֶת כל הקרבנות חוץ מקומץ המנחה. והברייתא הולכת ומונה את כל סוגי הקרבנות הקרבים לגבי המזבח חוץ מקומץ המנחה: הַלְּבוֹנָה הַבָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בלי מנחה, וכגון שאמר 'הרי עלי לבונה', וְכן הַלְּבוֹנָה הַבָּאָה בְּבַזִּיכִין וניתנת על לחם הפנים, ומקטירים אותה לאחר מכן על גבי המזבח, וְהַקְּטוֹרֶת שקריבה על גבי מזבח הפנימי. וכן המנחות שאין בהם קמיצה, והם מִנְחַת כֹּהֲנִים – כהן שהתנדב מנחה נאמר דין מיוחד במנחתו שעולה כליל, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ – היא מנחת חביתין שמקריב הכהן הגדול בכל יום, וגם היא עולה כליל לאישים. וּמִנְחַת נְסָכִים הבאה עם נסכי כל קרבן הטעון נסכים (במדבר טו ד–ט), וכולה מוקטרת. וכן כל קרבנות הבהמה הקרבים על גבי המזבח, ואלו הם: אֵימוּרֵי קרבן חַטָּאת, וְאֵימוּרֵי קרבן אָשָׁם, וְאֵימוּרֵי שאר הקרבנות שהם 'קָדְשֵׁי קָדָשִׁים', והיינו כבשי השלמים הקרבים בעצרת משל ציבור (ויקרא כג יט), וְאֵימוּרֵי כל הַקָּדָשִׁים הַקַּלִּים, וְאִבְרֵי קרבן הָעוֹלָה שמוקטרים כולם על גבי המזבח, וְעוֹלַת הָעוֹף שגם היא מוקטרת כולה על גבי המזבח, מִנַּיִן שכל הקרבנות הללו חייבים במליחה. משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר 'עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח', שכל הקרבנות חייבים במליחה. ואם כן מבואר בברייתא שכל הפסוק 'וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ' וגו' נצרך לדרשה, ולכך אין ללמוד עיכוב מכך ששנה בו הכתוב דין מליחה.

הגמרא מקשה על מהלך הברייתא: אָמַר מַר – הובא בברייתא, 'אֵין לִי אֶלָּא קוֹמֵץ (מִנְחָה), שטעון מליחה, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת הַלְּבוֹנָה למליחה, מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הַלְּבוֹנָה שֶׁכֵּן בָּאָה עִמָּהּ בְּכְלִי אֶחָד'. שואלת הגמרא, מדוע צריך מקור לרבות לבונה, וְהָא אָמְרַת – והרי התנא כבר אמר 'מַה מִּנְחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ' – שכל קרבן שדומה למנחה, שטעון אף הוא עצים, חייב במליחה, והרי גם לבונה טעונה הקטרה על גבי עצים ומדוע לא תתחייב במליחה.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך כוונת התנא לשאול, מנין שכל הדומה למנחה טעון מליחה, אִימָּא – שמא נאמר שדרשת הפסוק היא באופן של 'כלל ופרט', שהרי נאמר 'וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח', ויש לדרוש ש'קָרְבַּן' הוא כְּלָל, וּ'מִנְחָה' היא פְּרָט, וכלל הוא בידינו שכאשר נאמר 'כְּלָל וּפְרָט' אזי 'אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט' – אין ללמוד דינים נוספים מהכלל, אלא רק את הדין האמור בפרט. ועל כן מִנְחָה שהיא הפרט, אֵין – תהיה טעונה מליחה, וּמִידֵּי אַחֲרִינָא לֹא – ודברים אחרים, לבונה ושאר כל הקרבנות לא יהיו טעונים מליחה.

הָדַר אָמַר – ועל שאלה זו חוזר התנא ומתרץ לבסוף שבהמשך הפסוק 'עַל כָּל קָרְבָּנְךָ' חָזַר הכתוב וְכָלַל שכל הקרבנות טעונים מליחה, ונמצא שנאמר בפסוק כלל ופרט וכלל, ונקוט בידינו שכְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, אִי אַתָּה דָּן – אינך למד מכך אֶלָּא דברים שהם כְּעֵין הַפְּרָט – דומים לפרט. ואם כן, מָה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ – כשם שהפרט המפורש בפסוק זה, דהיינו מנחה, הוא דבר שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ, יש לנו לרבות בכעין הפרט אַף את כֹּל שאר הקרבנות שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ – שטעונים הבאת דברים נוספים לצורך הקרבתם. ואותם דברים אֲחֵרִים דְּבָאִין חוֹבָה לָהּ – שבאים חובה למנחה מַאי נִיהוּ – מה הם, בודאי היינו עֵצִים – שטעונה עצים

המשך בעמוד כז

רש"י

ברית אמורה במלח – שלא תפסוק מקרבנות. בין לרבי יהודה בין לרבי שמעון ליכא מידי אלא משמעות דורשין. **רב** – דאמר: החזירה אין לא החזירה לא, כתנא דידן סבירא ליה, דאמר: לא מלח הקומץ – כשר. **שור קרב לגבי מזבח** – דמליחת קומץ בראשו של מזבח היא, כדאמר בשמעתא [מנחות כא, ב]: בראשו של מזבח, ששם מולחים את הקומץ. **עצים** – נקראו קרבן, שנאמר: "והגורלות הפלנו על קרבן העצים" (נחמיה י), ודם איקרי קרבן, שהוא עיקר כל הזובח. **אחרים באין לה חובה** – שצריכה עצים להקטרה. **אף כל** – שצריכין עצים טעונין מלח, יצאו עצים ודם. קומץ דמנחה מתיר שיריים, ודם מתיר אימורין למזבח ובשר לכהנים. **אי מה מנחה מיוחדת שמתרת** – הכי פריך: או אימא, כי היכי דמרבינן כל דדמי ליה בהאי צד שאחרים באין חובה להן – תרבי נמי דם דדמי לה לאידך גיסא בחד צד דמתיר כמותה, ו"אף כל" למעוטי עצים הוא דאתא, דלא דמי לה במידי! תלמוד לומר במיעוטא אחרינא למעוטי צד דמתיר כמותה, ולרבויי דאחרים באין חובה להו אתא. דליכא לפרושי (איפכא): אביא דם שמתיר ואוציא את אלו שאין מתירין, דאם כן למה לי למימר "מעל מנחתך"? נימא (אי נמי) כדאמרינן לקמן: מסתברא הני הוה ליה למילף שכן אשב"נ טמ"א סימן. הלכך, על כרחך כולהו הוה בעי לרבויי הני בחד צד, להכי איצטריך מיעוט למעוטי חד מיניידהו. **כולה** – גם השיריים. **תלמוד לומר קרבן** – קומץ, "וכל קרבן מנחתך" (ויקרא ב). **כפני עצמה** – כגון האומר "הרי עלי לבונה", דאמר בפרק "הרי עלי עשרון" (מנחות קו, ב): לא יפחות מן הקומץ. **מנחת כהנים** – מנחת נדבותיהם, דכליל הוא. **כהן משיח** – חביתין. **קדשי קדשים** – זבחי שלמי צבור, דהיינו כבשי עצרת. דקדשי קדשים נינהו, ואף על גב דשלמים הן, דהא אין נאכלין אלא יום ולילה, כדאמרינן ב"איזהו מקומן" (זבחים נד, ב): זבחי שלמי צבור ואשמות כו'. **והא אמרת (ליה) מה מנחה מיוחדת שאחרים באין כו'** – ומהתם אירבייא לבונה וכולהו הנך דצריכין עצים, ו"על כל קרבנך" תו למה לי? **הכי קאמר** – האי דפריך: אין לי אלא קומץ, הכי קא פריך: אימא לא דרשי כדדרשת "מה מנחה מיוחדת", אלא בכלל ופרט דרשינן: "קרבן" ראשון – כלל, "מנחתך" – פרט. **מנחה אין מידי אחרינא לא** – והיינו דפריך: אין לי אלא קומץ, מנין כולהו אחריני? **הדר אמר על כל קרבנך תקריב מלח** – דאי נמי דרשי כלל ופרט – איתרבו כולהו, ד"על כל קרבנך" חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, ועל כרחך הדרינן למילתא קמייתא, ל"כל שאחרים באין לה חובה", ואיתרבו להו כל הני. **אף כל עצים** – אף כל הצריכים עצים טעונין מלח. **ואייתי דם דאיכא נסכים** – יין ושמן באין לחובה לזבח. **אכילה** – אימורים. **ושתיה** – יין. **אדרבה** – לצורך דם אתו, דהכי אורחא: לאחר כפרת דם שכיפר על החטא, בא היין המשמח אלהים ואנשים, דמי שנתכפר חטאו שמח. **אלא** – להכי לא איתרבי דם, אף על גב דנסכים באין לו חובה – לא דמו ללבונה הבאה לו חובה למנחה, דלבונה באה עם המנחה בכלי אחד, ונסכים אין באין עם הדם בכלי אחד. **מדאיצטריך מעל מנחתך** – למעוטי דם, אלמא אי לא מעטיה קרא – הוה אמינא דטעון מלח, משום דדמי למנחה בחד צד שמתיר כמנחה. מכלל דהנך כולהו דלא מעטינהו קרא – מחד צד אתו, כיון דדמו בחד צד דאחרים באין לה חובה – אמרינן דטעונין מלח. **אישים** – על האש נשרפת, למעוטי דם שאינו נשרף. **בחוץ כמותה** – דכל מנחה והקטרת אברים בעזרה. אבל דם פעמים שעבודותיו בפנים, על בין הבדים ועל הפרוכת. מנחה ואברים חייבין משום נותר, וטומאה – אם אכלן בטומאת הגוף. ואפילו קומץ שהוא מתיר ואין בו משום פיגול, ויש בו משום נותר וטמא, וליף לה (זבחים מד, א) מ"אשר הם מקדישים", ומעילה. ובדם ליכא מידי, כדמפרש במסכת יומא בפרק "הוציאו לו" (ס, א): תלתא קראי כתיבי בדם, חד למעוטי מנותר, וחד מטומאה, וחד ממעילה.

דם

תוספות

אימא מה הפרט מפורש שאחרים באים חובה לה וגם מתרת — פירוש: ונימא כללא קמא דוקא. אי נמי, אפילו למאן דאמר כללא בתרא דוקא — בעינן שני צדדין, כדמוכח בריש "בכל מערבין" (ערובין כח, א). וצריך עיון בפרק "שלשה מינין" (נזיר לה, ב). ושמא יש מקומות שנים ושלשה מקומות לא חשיבי ליה להתלמוד אלא בחד צד.

מדאיצטריך מעל מנחתך מכלל דהנך כולהו מייתו בחד צד — פירוש: כמו דם, דלית ליה אלא חד צד. ובסמוך מונה צדדין הרבה, בדם לא חשיבי ליה הנך צדדין. והא דקתני בברייתא: אביא דם, דמשמע לישנא דאי לא כתיב "מעל מנחתך" הייתי מרבה דם, ואדרבה הייתי מצריך שני צדדין כדמשמע הכא — התנא נקט האמת שכך היה ראוי לדרוש, והתלמוד טועה כאן להקשות דנבעי שני צדדין, והמתרץ מוכיח לו מתוך הפסוק דממה נפשך סגי בחד צד. **ואימא** מעל מנחתך ולא מעל אבריך — פירוש: באברים ליכא אלא חד צד — שאחרים באים חובה, ובדם חד צד — שמתיר כמותה, ומה ראית לדחות אברים ולמעט דם? אימא איפכא! **שכן** אחרים באין חובה לה כו' — כתוב בספרים סימן "אשב"נ טמ"א" ואין התלמוד מפרש אלף אחרונה. ומפרש רבינו תם: אוכל כמותה, שרגילות למלוח אוכלין. ולפי שאין זה קולא וחומרא, לא חש התלמוד לפרש.

אדרבה

בְּרִית אֲמוּרָה בְּמֶלַח, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן "בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם", כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַקָּרְבָּנוֹת בְּלֹא כְּהוּנָּה - כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לַקָּרְבָּנוֹת בְּלֹא מֶלַח! אָמַר רַב יוֹסֵף: רַב כְּתַנָּא דִּידַן סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: לֹא מֶלַח - כָּשֵׁר. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אִי הָכִי, לֹא יָצַק נַמִּי - לֹא יָצַק כְּלָל? אֶלָּא, לֹא יָצַק כֹּהֵן אֶלָּא זָר; הָכָא נַמִּי - לֹא מֶלַח כֹּהֵן אֶלָּא זָר! אֲמַר לֵיהּ: וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁזָּר קָרֵב לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ? וְאִי בָּעֵית אֵימָא: כֵּיוָן דִּכְתִיבָא בֵּיהּ בְּרִית, כְּמַאן דִּתְנָא בֵּיהּ קְרָא דָּמֵיָא. וְלָא תְּנָא בֵּיהּ קְרָא? וְהָכְתִיב: "וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח"! - הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: אִילּוּ נֶאֱמַר קָרְבָּן בְּמֶלַח, שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ עֲצִים וְדָם שֶׁנִּקְרְאוּ קָרְבָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִנְחָה, מַה מִּנְחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ - אַף כָּל שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ. אִי מַה מִּנְחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁמַּתֶּרֶת - אַף כָּל שֶׁמַּתִּיר, אָבִיא דָּם שֶׁמַּתִּיר! תַּלְמוּד לוֹמַר: "מֵעַל מִנְחָתְךָ", וְלֹא מֵעַל דָּמְךָ. יָכוֹל תְּהֵא מִנְחָה כּוּלָּהּ טְעוּנָה מֶלַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: "קָרְבָּן" - קָרְבָּן טָעוּן מֶלַח, וְאֵין מִנְחָה כּוּלָּהּ טְעוּנָה מֶלַח. וְאֵין לִי אֶלָּא קוֹמֶץ מִנְחָה, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת הַלְּבוֹנָה? מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הַלְּבוֹנָה שֶׁכֵּן בָּאָה עִמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת הַלְּבוֹנָה הַבָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּלְבוֹנָה הַבָּאָה בְּבָזִיכִין, וְהַקְּטֹרֶת, מִנְחַת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּמִנְחַת נְסָכִים, אֵימוּרֵי חַטָּאת, וְאֵימוּרֵי אָשָׁם, וְאֵימוּרֵי קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵימוּרֵי קָדְשִׁים קַלִּים, וְאִבְרֵי עוֹלָה, וְעוֹלַת הָעוֹף, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח". אָמַר מַר: אֵין לִי אֶלָּא קוֹמֶץ מִנְחָה, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת הַלְּבוֹנָה? מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הַלְּבוֹנָה שֶׁכֵּן בָּאָה עִמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד. וְהָא אֲמַרְתְּ: מַה מִּנְחָה מְיוּחֶדֶת שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ! - הָכִי קָאָמַר, אֵימָא: קָרְבָּן - כְּלָל, וּמִנְחָה - פְּרָט; כְּלָל וּפְרָט - אֵין בַּכְּלָל אֶלָּא מַה שֶּׁבַּפְּרָט, מִנְחָה - אֵין, מִידֵי אַחֲרִינָא - לָא! הֲדַר אָמַר: "עַל כָּל קָרְבָּנְךָ" - חָזַר וְכָלַל; כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל - אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט, מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ, אַף כָּל שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ. אֲחֵרִים דְּבָאִין חוֹבָה לָהּ מַאי נִיהוּ? עֲצִים, אַף כָּל - עֲצִים. אֵימָא: אֲחֵרִים דְּבָאִין חוֹבָה לָהּ נִיהוּ - לְבוֹנָה, וְאַייְתֵי דָּם, דְּאִיכָּא נְסָכִים! - נְסָכִים בַּהֲדֵי אֵימוּרִין הוּא דְּאָתוּ, מַאי טַעְמָא? אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. - אַדְרַבָּה, כַּפָּרָה וְשִׂמְחָה! אֶלָּא לְבוֹנָה בָּאָה עִמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד, אֲבָל עֲצִים, כִּי הֵיכִי דִּמְתִכַּשְׁרָא בְּהוּ מִנְחָה - הָכִי מִתְכַּשְׁרָא בְּהוּ כּוּלְּהוּ קָרְבָּנוֹת. וְאֵימָא: מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ וּמַתֶּרֶת, אַף כָּל שֶׁאֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ וּמַתֶּרֶת, וּמַאי נִיהוּ? לְבוֹנָה הַבָּאָה בְּבָזִיכִין, דְּשַׁרְיָא לֶחֱם, אֲבָל מִידֵי אַחֲרִינָא לָא! - מִדְּאִיצְטְרִיךְ "מֵעַל מִנְחָתְךָ" - וְלֹא מֵעַל דָּמְךָ, מִכְּלָל דְּהָנָךְ כּוּלְּהוּ אָתוּ בְּחַד צַד. אָמַר מָר: "מֵעַל מִנְחָתְךָ" - וְלֹא מֵעַל דָּמְךָ. וְאֵימָא: "מֵעַל מִנְחָתְךָ" - וְלֹא מֵעַל אֵיבָרֶיךָ! - מִסְתַּבְּרָא אֵבָרִים הָוָה לֵיהּ לְרַבּוֹתֵי, שֶׁכֵּן (אשב"נ טמ"א סימן) אֲחֵרִים בָּאִין חוֹבָה לָהּ כְּמוֹתָהּ, אִישִׁים כְּמוֹתָהּ, בַּחוּץ כְּמוֹתָהּ, נוֹתָר כְּמוֹתָהּ, טוּמְאָה כְּמוֹתָהּ, מְעִילָה כְּמוֹתָהּ.

אדרבה

אדרכה דם הוה ליה לרבויי כו' — ותימה: דלא חשיב פיגול, דדם וקומץ לא מיחייב עליידהו משום פיגול, כדאמרינן ב"הקומץ זוטא" (מנחות יד, א) דאינהו גופייהו מתירין נינהו, אבל אברים חייבים עליידהו משום פיגול!

נפסל בשקיעת החמה כמותה — בריש "מי שהיה טמא" (פסחים צד, א) דאמרינן: דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין לרבי יהודה, הקשה רבינו תם: דבסוף "במה מדליקין" (שבת לה, א) משמע דלרבי יהודה משתשקע החמה עד הלילה שני חלקי מיל! ותירץ רבינו תם: ד"משתשקע החמה" משמע סוף שקיעת החמה, שכבר שקעה החמה, אבל "משקיעת החמה" משמע מתחילת שקיעה. תדע, מדאמרינן (שבת כא, ב) גבי נר חנוכה: מצוותה משתשקע החמה, ואי בתחילת שקיעה — עדיין הוא יום גדול, והוה שרגא בטיהרא. ולפיכך "שקיעת החמה" נמי דהכא גבי דם — בתחילת שקיעה איירי. וניחא טפי, משום דאמרינן בסוף "איזהו מקומן" (זבחים נו, א): מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה? שנאמר: "ביום הקריבו את זבחו" — ביום שאתה זובח אתה מקריב. ואי בסוף שקיעה קאמר, למה לי קרא? פשיטא דנפסל בלילה, דאין יכול לזורקו, דכתיב "ביום צוותו". ועמוד השחר פשיטא דפוסלת בו דומיא דאימורים! ופירש שם בקונטרס דנפקא מינה אם עלה לגבי מזבח, משום דאין לינה מועלת בראשו של מזבח. וקשיא: למאן דאמר מועלת מאי איכא למימר? ואין לומר דאיצטריך משום דקיימא לן גבי דם אם עלה לא ירד הואיל ולן כשר באימורים, ואם מעלהו לגבי מזבח הוה אמינא דיכול לזורק. משום דבהא פלוגתא היא דרבן גמליאל ורבי יהושע, דרבי יהושע אמר ירד ולרבן גמליאל לא ירד. וכי תימא דאיצטריך משום דסלקא דעתך דלא מיפסיל בלינה כי היכי דאין חייבין עליו משום פיגול ונותר, כדאיתא בסוף "כל הבשר" (חולין קיז, א), הרי עצים ולבונה דאין חייבין עליהן משום נותר לרבי שמעון, ואפילו הכי מיפסלי בלינה כשקדשו בכלי שרת! וכי תימא משום דילפינן מדם, דלמא שאני דם דמתיר! ולפי מה שמפרש רבינו תם דמיירי בתחילת שקיעה, ניחא. וכן משמע בפרק "מי שהיה טמא" (פסחים צג, ב) דשחיטה אסורה מתחילת שקיעה, גבי מי שהיה בדרך רחוקה, דקאמר התם: איזוהי דרך רחוקה — מן המודיעים לירושלים חמשה עשר מילין. ומוכח התם דהיינו חמשה עשר מילין מפלגא דיומא עד שקיעת החמה, ולא חשיב ארבעה מילין דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים. ואי לא מיפסלא דם עד צאת הכוכבים, אם כן הוי שעת שחיטה. ומיהו קשיא: אי בתחילת שקיעה קאמר, היכי ממעט לה מ"ביום הקריבו"? הא עד צאת הכוכבים יום הוא, דכתיב (נחמיה ד): "והיה לנו הלילה למשמר והיום מלאכה"! ואשכחן נמי "שקיעת החמה" דאיירי בסוף שקיעה, כגון צאת הכוכבים, כדאמרינן בפרק "הריני נזיר מן הגרוגרת" (נזיר טז, א): כגון דחואי תלתא יומי סמוך לשקיעת החמה, והיינו בבין השמשות, כדאמר עלה בפרק "כיצד צולין" (פסחים פא, א): ברואה בין השמשות. וגם בפירקין (מנחות לו, ב): כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה. והיינו בלילה, מדקאמר רבה בר רב הונא: ספק חשיכה ספק אינה חשיכה לא חולץ ולא מניח. ועוד אמרינן במסכת תענית (יב, א): כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית, ומנהג אבותינו תורה היא שהכל נוהגין עד צאת הכוכבים! ויש לומר: דלעולם נפקא ליה שפיר תחילת שקיעה מ"ביום", דאם אינו ענין לסוף שקיעה דנפקא מ"ביום צוותו" — תנהו ענין לתחילת שקיעה. ויש מפרשים דמן התורה אינו נפסל עד צאת הכוכבים, אלא רבנן עבוד הרחקה ופסלוהו מתחילת שקיעה, והעמידו דבריהם במקום כרת לענין דרך רחוקה, כדי שיהו זריזין למהר לבא. וקשיא: דאם כן ליחשביה (בסוף) [במסכת] פסחים בסוף "האשה" (צב, א) בהדי הנך שהעמידו דבריהם במקום כרת! ויש לומר: דלא חשיב אלא מידי (דלא) דהוו חידוש, אבל זה אינו חידוש אם תקון כדי שימהרו לבא, דהכי נמי לא חשיב חתיכת יבלתו והבאתו מחוץ לתחום והרכבתו. ובאונן גופיה יש לחלק בין מת לו מת קודם חצות למת לו אחר חצות, כדמשמע בפרק "מי שהיה טמא" (פסחים צח, א), ואפילו הכי לא חשיב לה. והשתא הא דאמרינן בפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קא, ב) ובריש מעילה (ו, א): לפני זריקה מועלין בו, ומוקי לה דקבליה סמוך לשקיעת החמה דלא הוה שהות למזרקיה — ההוא מעילה דרבנן, דעד צאת הכוכבים יש שהות לזורקו. ומיהו קשיא, מדאמרינן בסוף "איזהו מקומן" (זבחים נו, ב): קדשים הנאכלים ליום אחד — מחשבין בדמן משתשקע החמה, דאי חישב לזורקו לאחר שקיעה — מיד הוי פיגול, דהוי מחשב חוץ לזמנו! ואין לומר פיגול דרבנן, דהא דומיא דאימורים ובשר קדשים איירי, דהוי פיגול דאורייתא. ולא קתני בשר קדשי קדשים מחצות ואילך, דזמן אכילתו מדרבנן! ויש לומר: דההיא שקיעה — בסוף שקיעה, דהיינו צאת הכוכבים, כמו שמפרש רבינו תם ד"משתשקע" משמע סוף שקיעה.

אַדְרַכָּה, דָּם הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי, שֶׁכֵּן מַתִּיר כְּמוֹתָהּ, נִפְסָל בִּשְׁקִיעַת הַחַמָּה כְּמוֹתָהּ! - הָנָךְ נְפִישָׁן. אָמַר מָר: שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ עֵצִים וְדָם שֶׁנִּקְרְאוּ קָרְבָּן. מַאן שְׁמִעְתָּ לֵיהּ דְּאָמַר: עֵצִים אִיקְרֵי קָרְבָּן - רַבִּי, לְרַבִּי מִבָּעְיָא בָּעוּ מֶלַח! דְּתַנְיָא: "קָרְבָּן מִנְחָה" - מְלַמֵּד שֶׁמִּתְנַדְּבִין עֵצִים, וְכַמָּה? שְׁנֵי גְזָרִין, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְהַגּוֹרָלוֹת הִפַּלְנוּ עַל קָרְבַּן הָעֵצִים". רַבִּי אָמַר: עֵצִים קָרְבַּן מִנְחָה הֵן, וּטְעוּנִין מֶלַח וּטְעוּנִין הַגָּשָׁה. וְאָמַר רָבָא: לְדִבְרֵי רַבִּי - עֵצִים טְעוּנִין קְמִיצָה; וְאָמַר רַב פַּפָּא: לְדִבְרֵי רַבִּי - עֵצִים צְרִיכִין עֵצִים! - סְמֵי מִיכָּן עֵצִים. - וְאֶלָּא קְרָא לְמַעוּטֵי מַאי? אִי לְמַעוּטֵי דָּם, מֵ"עַל מִנְחָתְךָ" נָפְקָא!

אפיק

דם נפסל בשקיעת החמה – דאינו ראוי לזרוק בלילה, דכתיב: "ביום צוותו את בני ישראל להקריב" וגו' (ויקרא ז), ודם למחר נפסל בלינה, כדאמרינן במסכת זבחים בפרק "איזהו מקומן" (נו, א): מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה – תלמוד לומר: "ביום הקריבו את זבחו" וגו', והתם יליף לה שפיר. וכן קומץ דלעיל מ"ביום צוותו", כתב: "זאת התורה לעולה ולמנחה" וגו'. אבל אברי עולה הותרו להקריב כל הלילה, כדאמרינן בהאי פירקין (מנחות כו, ב): (מנלן) [מעלן] מבא השמש, כלומר לאחר בא השמש, ומקטירן כל הלילה. **קרבן** – "נפש כי תקריב קרבן מנחה" וגו'. **שני גזרין** – שני בקעיות גדולות. **וכן הוא אומר** – דעצים קרבן מקרו. ולהכי נקט שני גזרין, כדילפינן מקראי פרק שלישי דמסכת יומא (לג, א). **לדברי רבי** – דמקיש עצים למליחה ולהצריך הגשה כמנחה – טעונין קמיצה כמנחה, והמתנדב שני גזרין יביא עצים אחרים להסיקן. **דם מעל מנחתך נפקא** – ותרי מיעוטי למה לי? נימא: "קרבן" – כלל, "מעל מנחתך" – פרט, "כל קרבנך" חזר וכלל – אף כל שאחרים באין לו חובה, ולא דם דאין אחרים באין לו חובה. דהשתא ליכא למיפרך: אי מה מנחה שמתרת אף כל כו', דאם כן, דמדרבית בצד דאחרים באין חובה לה כל הנך, ובצד דמתיר מרבית דם, "אף כל" למעוטי מאי? בשלמא למאי דהוה סליק אדעתין מעיקרא (ואף על גב) [דאף על גב] ד"אף כל" הוה ממעט נמי עצים, הוה מצי למיפרך דרבי בצד אחרים באין חובה כל הנך, ובצד דמתיר מרבית לדם (ונרבי דם בצד דמתיר), ו"אף כל" למעוטי עצים, שאין אחרים באין להם חובה ואינן מתירין, ולהכי איצטריך "מעל מנחתך" יתירא למעוטי דם. אבל השתא דאמרת עצים אחרים באין חובה להם, אי מרבי דם בצד דמתיר, "אף כל" למעוטי מאי? קראי למאי אתא – "מנחתך" דדרשינן מינה לעיל: אף כל שאחרים באין להם חובה, אבל מידי אחרינא לא, מאי אתא למעוטי? **נסכים** – אין אחרים באין לו חובה.

דתניא

מלמד שמתנדבים עצים כו' — הא דפליגי הכא רבי ורבנן, דלרבנן נדבה ולרבי קרבן גמור — היינו כשאמר "הרי עלי שני גזירי עצים אלו למזבח". כדתניא בתוספתא דשקלים (פרק שלישי): האומר "הרי עלי עצים" — מביא דמי שני גיזרי עצים ונותן לשופר, ולוקחין כהנים בהן עצים ומקריבין אותן על גבי המזבח, וניאותים מהן ואין מועלין בהן, ואם הקריבן בחוץ — פטור. ואם אמר "הרי עלי שני גיזרי עצים אלו למזבח" — כהן מקבלן הימנו ומקריבן לגבי מזבח, ואין ניאותין בהם אבל מועלין בהם, ואם הקריבן בחוץ — חייב, דברי רבי. וחכמים אומרים: אם הקריבן בחוץ — פטור. ואלו ואלו נופלין בלשכת דיר העצים. ואם תאמר, אמאי קאמר: מאן שמעת ליה דאמר עצים קרבן, רבי היא? והא לרבנן נמי איקרו קרבן, ולא בעו מליחה! ויש לומר: דמדקאמר "עצים ודם" משמע ליה דחשיבי קרבן גמור כדם, והיינו כרבי. **לדברי** רבי עצים טעונין קמיצה — ואם תאמר: מאי שנא דרבי מקיש עצים למנחה יותר מלשאר קרבנות? ויש לומר: דהאי "קרבן" דמרבי מינה עצים, מ"קרבן" דגבי מנחה דריש לה בתורת כהנים. ואם תאמר: מנלן דמקשינן למנחה דנקמצת? האיכא מנחות טובא דאינן נקמצות! ויש לומר: דלגבי מנחה הנקמצת כתיב (ויקרא ב) "ונפש כי תקריב קרבן מנחה". ואם תאמר: ומה קמיצה שייך בעצים? הא אין בהם שיריים, וכולן נשרפין! ויש לומר: דאשכחן כי האי גוונא בריש "ואלו מנחות" (מנחות עב, ב) לרבי שמעון דמנחת חוטא של כהנים נקמצת, הקומץ קרב לעצמו והשיריים קריבין לעצמן, והוא הדין כאן עצים. **עצים** טעונין קמיצה — והוא הדין ימין וקידוש כלי.

אפיק

סדר דיום הולדת: נהגו לאחרונה – נתינת צדקה לפני תפילת הבוקר והמנחה, שיעור מיוחד בנגלה ובחסידות, חת"ת דהיום דווקא ביום זה (התבודדות – כמבואר בהיום יום).

ממכתב י"ז אלול, תשי"ח

מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה** – הרי מסתבר לומר להיפך, **שֶׁדָּם הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי** – היה לו לרבות דם לדין מליחה יותר מאברים, **שֶׁכֵּן** דם דומה למנחה בדברים דלהלן. **שֶׁמַּתִּיר** אחרים **כְּמוֹתָהּ** – כמו הקומץ של מנחה, שזריקת הדם מתיר את האימורים למזבח ואת הבשר לאכילה, וכן קומץ המנחה מתיר את השיריים לאכילה, מה שאין כן באברים שאינם מתירים דבר אחר, והדם **נִפְסָל בִּשְׁקִיעַת הַחַמָּה** – שלאחר שקיעת החמה אינו ראוי עוד לזריקה על המזבח **כְּמוֹתָהּ** – כמו הקומץ של מנחה, שגם כן נפסלת לאחר שקיעת החמה, מה שאין כן באברים שאפשר להקטירן כל הלילה ואינם נפסלים בשקיעת החמה, ומאחר שדם דומה למנחה בשני דברים אלו, מסתבר שגם לגבי דין מליחה הוא דומה למנחה, וידיה טעון מליחה כמותה.

מתרצת הגמרא: **הָנָךְ נְפִישָׁן** – אלו מרובים יותר, כלומר, שהדברים שאברים דומים בהם למנחה, הם יותר מהדברים שהדם דומה בהם למנחה, ולכך יותר מסתבר לדמות אברים למנחה לדין מליחה, מאשר לדמות דם.

הגמרא מקשה עוד על הברייתא שהובאה לעיל: **אָמַר מַר** – הובא לעיל בברייתא (ע"א), אילו היה כתוב רק 'וְכָל קָרְבַּן בַּמֶּלַח תִּמְלָח' (ויקרא ב יג) ולא היה כתוב 'מִנְחָתְךָ', **שׁוֹמֵעַ אֲנִי** – היה משמע **שֶׁאֲפִילּוּ עֲצִים וָדָם** טעונים מליחה, מאחר **שֶׁנִּקְרְאוּ קָרְבָּן.**

מקשה הגמרא: **מַאן** – מיהו התנא **דִּשְׁמַעַת לֵיהּ דְּאָמַר** – ששמענו אותו שסובר, **שֲׁעָצִים אִיקְּרֵי** [–נקראו] **קָרְבָּן** הלא **רַבִּי** הוא, וכמו שיתבאר להלן בברייתא, ואם כן בהכרח שרבי הוא ששנה ברייתא זו, ואם כן קשה, שהרי **לְפִי רַבִּי** עצים **מִבַּעְיָא בָּעוּ** – אכן טעונים **מֶלַח, דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, כתוב בתורה (ויקרא ב א) 'וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן (מִנְחָה) לַה'' וגו', ותיבת 'קָרְבַּן' היא מיותרת, שהיה לו לומר רק 'וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב מִנְחָה לַה'', אלא הפסוק **מְלַמֵּד** – בא ללמדנו, **שֶׁמִּתְנַדְּבִין** – שאפשר להתנדב **עֲצִים** למזבח.

מבררת הברייתא: 'וְהמנדב עצים סתם, **כַּמָּה** עצים יש לו להביא. משיבה הברייתא, שיש לו להביא **שְׁנֵי גְזָרִין** – שתי חתיכות גדולות, שכיון שלאחר סידור המערכה היו נותנים עליה שני גזירים, אם כן שני גזירים נחשבים לדבר חשוב, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** – וכן מצינו בפסוק שעצים נקראו קרבן, שכתוב (נחמיה י לה) 'וְהַגּוֹרָלוֹת הִפַּלְנוּ עַל קָרְבַּן הָעֵצִים'. **רַבִּי אָמַר, עֲצִים** דינם כ**קָרְבַּן מִנְחָה הֵן, וּטְעוּנִין מֶלַח** כמנחה, **וּטְעוּנִין הַגָּשָׁה** בקרן דרומית מערבית של המזבח כקרבן מנחה.

וְאָמַר רָבָא, לְפִי דְּבְרֵי רַבִּי שעצים דינם כקרבן מנחה, המנדב **עֲצִים** למזבח **טְעוּנִין קְמִיצָה** כמו קרבן מנחה, ומרסק אותם לעצים דקים עד שנוטל מהם מלא קומצו, **וְאָמַר רַב פָּפָא, לְפִי דְּבְרֵי רַבִּי** שעצים דינם כקרבן, המנדב **עֲצִים** למזבח **צְרִיכִין** להביא **עֲצִים** אחרים כדי לשורפן בהם. הרי שמבואר מכאן, שרבי שסובר שעצים נקראו קרבן, סובר שעצים טעונים גם מלח, ואם כן איך אומרת הברייתא דלעיל (ע"א) שאף שעצים נקראו קרבן אין טעונים מליחה.

מתרצת הגמרא: **סַמִּי מִיכָּן** – צריך למחוק מברייתא דלעיל 'עֲצִים', שהרי רבי שסובר שעצים נקראו קרבן סובר שטעונים גם מליחה.

מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא** קשה, שאם אין צריך פסוק למעט עצים מדין מליחה, אם כן **קְרָא** – הפסוק 'מנחתך' שדורשים ממנו לעיל (ע"א), שרק דברים הדומים למנחה שאחרים באין חובה לה טעונים מליחה, **לְמַעוּטֵי מַאי** – איזה דבר בא למעט מדין מליחה, **אִי** – אם תאמר שבא **לְמַעוּטֵי דָּם** מדין מליחה, הרי 'מֵעַל מִנְחָתֶךָ' הכתוב בסוף הפסוק **נָפְקָא** – אנו למדים שדם אין טעון מליחה.

אגרות קודש

[תשי"ג]

...א) מה שנסתפק בדעת הרמב"ם בדין שלא כסדרן בתפלין ומזוזות - הנה ברור שפוסל, וכמש"כ בהל' תפלין פ"א הט"ז. עיי"ש בנ"כ הרמב"ם. צפנת פענח שם. באר הגולה לשו"ע סל"ב סכ"ג. ועוד. ולחנם נדחק במכתבו בטעם הרמב"ם שם, כי

ב) פשיטא שהרמב"ם מביא בידו"ו דינים מהירושלמי, מכילתא וכו' אף שלא הובאו בבבלי, אם אין הבבלי חולק ע"ז.

ג) מקור פסול דלא כסדרן בתו"מ - עייג"כ בשו"ת הצ"צ שער המילואים ס"ג.

ד) אם פסול מה"ת או מדרבנן - ראה שו"ת הרדב"ז ח"א סי' ש"י. משבצות זהב ר"ס לב ור"ס לד. צ"צ וצפ"ע שם. קסת הסופר ס"ט. אות חיים (לבעהמ"ס מנח"א) ר"ס לב.

ובספרים שהובאו בס' מאסף לכל המחנות שם.

ה) השם "שבת ברכות" - לאחר שהו"ל קונטרס העבודה נודעתי שכך נקרא בכ"מ בפולין וכו'.

ואחרון חביב ברכה בכל עת זמנה היא - ויהי רצון שהוא וזוגתו שיחיו יגדלו את בנם מרדכי שיחי' עם שאר ילדיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות הנכונה והרחבה אמתית.

מתרצת הגמרא: **אַפִּיק** – תוציא מהברייתא 'עֲצִים', **וְעַיֵּיל** – ותכניס במקומו 'נְסָכִים'.

הגמרא מוכיחה מברייתא שנסכים אינם טעונים מליחה: **דְּתַנְיָא, אֲבָל הַיַּיִן** – של נסכים, **וְהַדָּם, וְהָעֲצִים, וְהַקְּטֹרֶת, אֵין טְעוּנִין מֶלַח.**

הגמרא מקשה מיהו התנא ששנה את הברייתא שהובאה לעיל.

מקשה הגמרא: **מַנִּי, אִי רַבִּי הוּא, קַשְׁיָא** מה שהברייתא פוטרת **עֲצִים** ממליחה, **וְאִי רַבָּנַן הוּא, קַשְׁיָא** מה שפוטרת **קְטֹרֶת** מדין מליחה, שהרי רבנן אומרים לעיל (כ.) שכל הדברים שאחרים באים חובה לה טעונים מליחה, וגם קטורת בכלל, שהרי צריך עצים להקטירה. מתרצת הגמרא: התנא ששנה ברייתא זו, **הַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, מָה הַפֶּרֶט הַמְפוֹרָשׁ בְּתוֹרָה,** דהיינו מנחה, **הוּא דָּבָר שֶׁמְּקַבֵּל טוּמְאָה,** [דבר שעוֹלֶה לָאִשִּׁים [–על האש], וְדבר שיֶּשְׁנוֹ [–שניתן] עַל הַמִּזְבֵּחַ **הַחִיצוֹן, אַף כֹּל דָּבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה, וְעוֹלֶה לָאִשִּׁים, וְיֶשְׁנוֹ עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן,** טעון מליחה, **יָצְאוּ** [–ממועטים] **עֲצִים** מדין מליחה, **שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טוּמְאָה, וְיָצְאוּ דָּם, וְיַיִן, שֶׁאֵין עוֹלִים לָאִשִּׁים, וְיָצְאָה קְטֹרֶת, שֶׁאֵינָהּ** ניתנת **עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן.**

הגמרא מקשה מדוע נצרך פסוק למעט דם ממליחה. מקשה הגמרא: **אֶלָּא מַעֲמָא** שהדם אין טעון מליחה, משום **דְּמַעֲטֵיהּ קְרָא** [–שמיעטו הפסוק] **לְדָם** ממליחה, **הָא לָאו הָכִי** – אבל אם לא היה פסוק למעט דם ממליחה, **הַוָּה אָמִינָא שְׁדָם לִיבְעֵי** [–יצטרך] **מֶלַח, הלא כֵּיוָן דְּמַלְחֵיהּ נָפִיק לֵיהּ מִתּוֹרַת דָּם,** – יצא לו מדין דם, ואינו ראוי עוד לזריקה, **דְּאָמַר זְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דָּם שֶׁבִּישְׁלוֹ, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו,** שהתורה לא חייבה אלא על דם הראוי לכפרה, ודם קדשים משבישלו אינו ראוי עוד לכפרה. **וְרַב יְהוּדָה אָמַר זְעִירִי,** שגם **דָּם שֶׁמְּלָחוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו,** שמליחה דינה כרותח ונחשב כאילו בישלו. **וְרַב יְהוּדָה דְּיָדֵיהּ** [–עצמו] **אָמַר, אֲבָרִים שֶׁצְּלָאָן** באש קודם שנתנם על המערכה, **וְהֶעֱלָן** על המערכה, **אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם לְרֵיחַ נִיחוֹחַ** – אינם נותנים ריח, ולא נתקיים בהם הכתוב (ויקרא א ט) 'רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'". וכיון שהמליחה פוסלת את הדם, פשוט הוא שאין טעון מליחה, ומדוע נצרך פסוק למעט דם ממליחה. מתרצת הגמרא: שאם לא היה פסוק למעט דם ממליחה, **מַהוּ דְּתֵימָא, מִישְׁדָא בָּהּ** – שצריך להשליך לתוך הדם **מַשָּׁהוּ** – קצת מלח **לְמִצְוָה בְּעֵלְמָא** – לקיים בו מצוות מליחה, ומשום ההוא משהו ודאי אין הדם נפסל לכפרה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין הדבר כן, אלא שאין הדם טעון מליחה כלל.

הגמרא דנה בדין דם שבישלו שהובאה לעיל. אומרת הגמרא: **גּוּפָא, אָמַר זְעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דָּם שֶׁבִּישְׁלוֹ, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו.**

מספרת הגמרא: **יָתִיב** [–ישב] **רָבָא, וְקָא אָמַר לַהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא** – למימרא זו של זעירי, **אֵיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי לְרבא,** שנינו בברייתא, **הִקְפָּה** [–הקריש] **אֶת הַדָּם וַאֲכָלוֹ, אוֹ שֶׁהִמְחָה** [–שהמיס] **אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ** [–ושתהו] **חַיָּב** כרת. וקשה מכאן על זעירי שפוטר בדם שבישלו, שהרי מקרישים את הדם על ידי בישול.

השיב לו רבא לאביי, לֹא קַשְׁיָא, שיש לתרץ, כָּאן – מה שפוטר זעירי, **הֵיינוּ כְּשֶׁהִקְפָּה הדם** על ידי בישול **בָּאוּר** [–באש] **וּכָאן** – הברייתא שמחייב, **הֵיינוּ כְּשֶׁהִקְפָּה הדם בַּחַמָּה** [–בחום השמש], **שבָּאוּר,** נשתנה מהות הדם, **וְלֹא חָדֵר** – ואינו חוזר להיות צלול כבתחילה, אבל **בַּחַמָּה,** לא נשתנה מהות הדם, שלאחר שנמס **חָדֵר** – חוזר להיות צלול כבתחילה.

הקשה לו אביי לרבא, **שבַּחַמָּה נַמִּי יהיה פטור, לֵימָא הוּאִיל וְאִידְּחֵי** – שכיון שנדחה מלהקריבו כשהיה קרוש, שהרי דם קרוש אינו כשר לזריקה, **אִידְּחֵי** – נדחה כבר, ויהא פטור עליו אם אכלו. **דְּהָא בְּעָא מִינֵּיהּ** [–שהרי שאל ממנו] **רַבִּי מָנִי מֵרַבִּי יוֹחָנָן, דָּם שֶׁקָּרַשׁ וַאֲכָלוֹ, מַהוּ** שיהא חייב עליו, **וְאָמַר לֵיהּ** רבי יוחנן, **הוּאִיל וְנִדְחָה** מדין דם כשהיה קרוש, **יְדָחֶה** ופטור עליו. מספרת הגמרא: שרבא **אִישְׁתִּיק** [–שתק], שלא ידע מה לענות על קושיית אביי.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, **דִּלְמָא** (**וַדַּאי**), יש לתרץ, **שכָּאן** – הברייתא שמחייב, מדובר בְּדם של **חַטָּאוֹת הַחִיצוֹנוֹת** – שדמם ניתנים על המזבח החיצון שבעזרה, והוא הדין בדם של חולין שהקפה חייב, הואיל וראוי לכפרה בקדשים, **וּכָאן** – וזעירי שפוטר בדם מבושל, מדבר בְּדם של **חַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת** שדמם נכנסים בפנים לתוך קודש הקדשים או לתוך ההיכל, שדם זה אם הקפה אינו ראוי לכפרה, וכמו שהגמרא תבאר להלן, ולכך פטור עליו.

אָמַר לו רבא לאביי, בדבריך **אַדְּכַרְתָּן מִילְּתָא** – הזכרת לי את הדין שאמר רב חסדא, **דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, דָּם שֶׁקָּרַשׁ בַּחַטָּאוֹת** החיצוניות **וַאֲכָלוֹ, חַיָּב** עליו, שהרי 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן' וגו' (ויקרא ד כה) **אָמַר רַחֲמָנָא** [–ציוה ה' בתורה], שלא הצריכה התורה בהם טבילה והזאה, אלא לקיחה ונתינה, **וְהַאי** – ודם זה שקרש **בַּר לְקִיחָה וּנְתִינָה הוּא** – ניתן לקחת ולתת ממנו על המזבח, אבל דם שקרש **בַּחַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וַאֲכָלוֹ, פָּטוּר** עליו, שהרי אצל חטאות הפנימיות 'וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה' וגו' (ויקרא ד ו) **אָמַר רַחֲמָנָא,** שהצריכה התורה בהם טבילה והזאה, **וְהַאי** – ודם זה שנקרש **לָאו בַּר טְבִילָה וְהַזָּאָה הוּא** – לא ניתן לטבול בו ולהזות ממנו, ואינו ראוי לכפרה, ולכך פטור עליו אם אכלו.

הגמרא מביאה דעה התולקת על רב חסדא: **וְרָבָא דְּיָדֵיהּ** [–עצמו], חולק על רב חסדא **וְאָמַר, שאֲפִילּוּ** דם שקרש **בַּחַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וַאֲכָלוֹ, חַיָּב** עליו, **הוּאִיל וּכְנֶגְדּוֹ** – שבמקום אחר, דם כזה שקרש **רָאוּי** לכפרה **בַּחַטָּאוֹת הַחִיצוֹנוֹת,** לכך גם בחטאות הפנימיות שאינו ראוי לכפרה, חייב עליו.

אָמַר רַב פָּפָּא, לפי רבא שאף שאינו ראוי לכפרה, חייב עליו הואיל וראוי לכפרה במקום אחר, **הִלְכָּךְ, דַּם חָמוּר שֶׁקָּרַשׁ וַאֲכָלוֹ,** אף שאינו ראוי לקרבן, שהרי אין קרבן בא מבהמות טמאות, **חַיָּב** עליו משום דם, **הוּאִיל וּכְנֶגְדּוֹ** דם כזה **רָאוּי** לכפרה **בַּחַטָּאוֹת הַחִיצוֹנוֹת.**

הגמרא מביאה מימרא בדין חציצה: **אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר זְעִירִי,** מי שיש לו על בשרו **דָּם, בֵּין** אם הוא **לַח וּבֵין** אם הוא **יָבֵשׁ, חוֹצֵץ** – הרי הוא חציצה לענין טבילה.

מֵיתִיבֵי – הקשו בני היתיבה על דברי רב גידל, שנינו בברייתא **הַדָּם וְהַדִּיו וְהַדֶּבֶשׁ וְהַחָלָב,** אם הם **יְבֵשִׁין** הרי הם **חוֹצְצִין,** ואם הם **לַחִין אֵינָן חוֹצְצִין,** וקשה על רב גידל שאמר שגם דם לח חוצץ.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, שיש לתרץ, הָא** – רב גידל מדבר בדם **דְּסָרִיךְ** – שמתחיל להתייבש ולהדבק קצת, **וְהָא** – הברייתא מדברת באופן **דְּלֹא סָרִיךְ** – כשהדם לא נדבק, שעדיין לח הוא לגמרי.

הגמרא ממשיכה לדרוש את הפסוק שנאמר בו דין מליחה: כתוב (ויקרא ב יג) 'וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ' וגו', שואלת הגמרא: תיבת 'תִּמְלָח' **לְמַאי אֲתָא** – מה באה ללמדנו. משיבה הגמרא: **לְכִדְתַנְיָא** – ללמדנו הדין שהובא בברייתא, אם היה כתוב 'בַּמֶּלַח' לבד, **יָכוֹל** היית לומר **תְּבוּנָהוּ** – שצריך ליתן עליו הרבה מלח, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'תִּמְלָח'** שאין צריך כל כך הרבה מלח, **וְאִי** – ואם היה כתוב 'תִּמְלָח' לבד, **יָכוֹל** היית לומר שמספיק שיהיה בבשר טעם של מלח, וגם **בְּמֵי מֶלַח** [–מים שנפשר בהם המלח] כשר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּמֶּלַח'** שצריך לתת עליו עצם המלח. והפסוק (שם) 'וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח' בא ללמדנו שצריך **לְהָבֵא מֶלַח שֶׁאֵינָהּ שׁוֹבֶתֶת** [–פוסקת] לעולם, שמצויה בין בקיץ ובין בחורף, **וְאֵיזוֹ** מלח היא זו, **מֶלַח סְדוֹמִית** – מלח דקה שהים משליך לצדדיה, **וּמִנַּיִן** אנו למדים **שֶׁאִם לֹא מָצָא מֶלַח סְדוֹמִית שֶׁמֵּבִיא** גם **מֶלַח אִיסְתְּרוֹנְקִנִּית** – מלח גסה שחופרים מן הקרקע בידי אדם, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'תַּקְרִיב'** שבדיעבד **תַּקְרִיב כָּל** מלח **שֶׁהוּא.** ומלמדנו גם **שתַּקְרִיב** מלח **מִכָּל מָקוֹם** ואפילו מחוץ לארץ, ומלמדנו שאם קרבן ציבור הוא, **תַּקְרִיב** מלח **וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת,** ומלמדנו **שתַּקְרִיב** מלח **וַאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה.**

הגמרא מבארת את הברייתא דלעיל: שנינו לעיל בברייתא, שאם היה כתוב 'במלח' לבד הייתי יכול לומר שהכוונה הוא 'תבונהו'.

שואלת הגמרא: **מַאי** הפירוש של **'תְּבוּנָהוּ'.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, הָכִי קָאָמַר, יָכוֹל יִתְּבוּנֶנּוּ** – יתן עליו מלח הרבה **כְּמוֹ הַתֶּבֶן** שנותנים **בְּטִיט.**

רש"י

דתניא – דיין אין טעון מלח. וקפריך התלמוד: **מני** – הך ברייתא. **קשיא קטרת** – דהא רבינן לעיל (כ, א) כל שאחרים באין לו חובה, וקטרת נמי דבעי מלח. ולקמן [עמוד ב] נמי אמרינן: בראשו של מזבח, ששם מולחין הקטרת והקומץ. **הפרט** – "מנחתך". **עצים אין מקבלין טומאה** – ואף על גב דעצי מערכה מקבלין טומאה, כדאמרינן בפרק שני דפסחים (לה, א): "והבשר" – לרבות עצים ולבונה, ההיא מדרבנן הוא משום חיבת הקדש, וקרא אסמכתא בעלמא, דהא עצים בעלמא לא מקבלי טומאה. **דם שבשלו** – בין דחולין בין דקדשים, ואכלו – אינו עובר עליו, דהא לא חייבה תורה אלא על הדם הראוי לכפרה, ודם קדשים משבישלו לא חזי למילתיה ונפק מתורת דם, ומליח הרי הוא כרותח. **מהו דתימא מישדא בה משהו למצוה בעלמא** – ומשום ההוא משהו לא נפיק מתורת דם. **הקפה** – כמו (שמות טו) "קפאו תהומות". (**קפה באור**) – ואכלו, חייב משום דם או חלב. **בחמה** – הדרא לכמות שהיה צלולה, לכך חייב. **דם שקרש** – קא סלקא דעתך: ואפילו דחולין. **כאן בחטאות החיצונות** – הא דקתני: הקפה את הדם בחמה ואכלו חייב. והוא הדין לשל חולין, הואיל וראוי לכפרה בקדשים. **והא דאמר זעירי אינו עובר עליו בחטאות הפנימיות** – כגון פרים ושעירים הנשרפים. וטעמא מפרש לקמן. **הלכך** – דאמרת: אמרינן הואיל וכנגדו ראוי. **דם חמור** – אף על פי שאינו ראוי לקרבן, ואיבא למימר דלא חייבה תורה כרת אלא על דם הראוי לקרבן. אלא אפילו חמור, דאין קרבן בטמאין, אפילו הכי חייב. **חוצין** – לענין טבילה. **סריך** – שמתחזיל להתחייבש ולהדבק קצת, חוצץ. **לא סריך** – שכשתולין בו אצבע נמשך והולך חוט ממנו (ופוסק) [ונפסק] הדם. **תבונהו** – מפרש לקמן. **מי מלח** – מוריס. **שאינה שובתת** – שמצויה בקיץ ובחורף, ומלח סדומית הים משליכה לאגפה. **איסתרוקנית** – מן הקרקע נעשית, ובידי אדם. **מכל שהוא** – בין סדומית בין אסתרוקנית. **מכל מקום** – ואפילו מחוץ לארץ. סדומית דקה, אסתרוקנית גסה. **יכול יתבונגו** – יתן מלח הרבה כתבן בטיט. **כבנין** – מלח הרבה, שורה על שורה. **נותנת טעם [כבינה]** – באדם. **תקריב בשבת ובטומאה** – אם קרבן ציבור הוא. ואשמועינן דמלידתן עבודה היא, ודחי שבת וטומאה כשאר עבודות.

וכן

אפיק עצים ועייל נסכים — ונמעט נסכים ב"מה מנחה מיוחדת" בו', ודם מ"ועל מנחתך". ואם תאמר: אימא איפכא! ויש לומר: דלא שייך לומר איפכא כלל, דהא כדי שלא נאמר (משום) צד של מתיר הוא דאיצטריכא למיכתב "מעל מנחתך" למעוטי דם דמתרבי מההוא צד, ואילו נסכים ממעטי מיניה.

יצאו עצים שאין מקבלין טומאה — פירש בקונטרס, דהא דאמר בפרק "כל שעה" (פסחים לה, א): "והבשר" לרבות עצים ולבונה, אסמכתא בעלמא. ואי אפשר לומר כן, דבהדיא אמרינן בפרק שני דחולין (לו, ב) דחיבת הקדש דאורייתא מההיא קרא ד"והבשר"! וכן מוכח בפרק "כל הפסולין" (זבחים לד, א) גבי אוכל בשר לפני זריקת דמה, דאמרינן: אבל טומאת בשר — דברי הכל לוקה, דאמר מר: "והבשר" לרבות עצים ולבונה כו'! והאי דקרי ליה בפרק "בית שמאי" (שם מו, ב) פסולא בעלמא — לאו מדרבנן קאמר אלא מדאורייתא, ו"פסולא בעלמא" קאמר — דלית ליה מלקות. ועוד, דהיא גופא משמע דלרבנן הוי דאורייתא, דלרבי ישמעאל דאמר פסולא בעלמא. וההיא דקרי לה "מעלה" בפרק "כל שעה" (פסחים לה, א) — הכי נמי קאמר גבי מעלות: העריב שמשו אוכל בתרומה, דנפקא לן מקרא בפרק "הערל" (יבמות עד, ב), אלמא מעלה דאורייתא קאמר. והא דקאמר הכא: יצאו עצים שאין מקבלין טומאה — בעצי עצים קאמר, ולא בעצי המערכה. ואם תאמר: מנין לנו לרבות עצים לטומאה מ"והבשר", מאחר דיש להו פדיון מן התורה אפילו בתר דשפינהו לגיזרי, כדמשמע בריש "המנחות והנסכים" (מנחות קא, א) לרבנן דפליגי עליה דרבי? דלרבי ודאי ניחא, דחשיב להו קרבן גמור. ויש לומר: דההיא דמרבי עצים בכל מקום — היינו לרבי. וקצת קשיא: מאחר דחייבים על העצים משום טומאה, אמאי לא תני להו בפרק שני דמעילה (י, א), דתנן: הקומץ והלבונה והקטורת — כולם הוכשרו ליפסל בטבול יום, וחייבין עליהם משום נותר וטמא, ופיגול אין בהם? ויש לומר: בין לרבי בין לרבנן לא מצי תני, דלרבנן לא מיחייב אעצים, ולרבי יש בעצים משום פיגול לאחר שנקמצו, ככל דבר שיש לו מתירין לאדם או למזבח, כאיברי עולה שדם מתירן.

[כאן בחטאות החיצונות וכאן בחטאות הפנימיות — פירש רש"י, דבחטאות הפנימיות אינו עובר עליו, וטעמא כמו שמפרש לקמן. ולא נהירא, דאם כן בחטאות הפנימיות נמי משמע לפי שיטת רש"י שאם בשלו צלול, הואיל וראוי לטבילה והזאה — יהא חייב עלה אם יאכלנו. ואין הסוגיא מוכיח הכי, דאמרינן לעיל: כיון דמלחיה נפיק ליה מתורת דם ולא יתחייב עליו! ועוד, דרבא דידיה אמר: אפילו בחטאות הפנימיות ואכלו חייב, ומשמע לפירוש רש"י דרבא לית ליה דזעירי. ולעיל קאמר: יתיב רבא וקאמר להא שמעתא, משמע דסבירא לרבא כזעירי! לכן נראה לי, דבזעירי (היינו בבשלו באור) כולי עלמא לא פליגי דאינו עובר עליו. והא דמחלק הכא בין חטאות הפנימיות לחיצוניות, קאי אקפאו בחמה]. **דם** שבישלו אינו עובר עליו — [והיינו] הא דתנן בפרק "כל הבשר" (חולין קט, א): הלב קורעו ומוציא את דמו, לא

אַפִּיק עֲצִים וְעַיֵּיל נְסָכִים, דְּתַנְיָא: אֲבָל הַיַּיִן וְהַדָּם, וְהָעֲצִים וְהַקְּטֹרֶת - אֵין חִלּוּנִין מֶלַח. מַנִּי? אִי רַבִּי - קַשְׁיָא עֲצִים, אִי רַבָּנַן - קַשְׁיָא קְטֹרֶת! - הַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: מַה הַפֶּרֶט מְפֹרָשׁ - דָּבָר שֶׁמְּקַבֵּל טוּמְאָה וְעוֹלֶה לָאִשִּׁים וְיֵשְׁנוֹ עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, אַף כָּל דָּבָר הַמְקַבֵּל טוּמְאָה וְעוֹלֶה לָאִשִּׁים וְיֵשְׁנוֹ עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן; יָצְאוּ עֲצִים - שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טוּמְאָה, יָצְאוּ דָם וְיַיִן - שֶׁאֵין עוֹלִים לָאִשִּׁים, יָצְאָה קְטֹרֶת - שֶׁאֵינָהּ עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. אֶלָּא טַעְמָא דְּמַעֲטֵיהּ קְרָא לְדָם, הָא לָאו הָכִי - הָוָה אָמִינָא: דָּם לִיבְעֵי מֶלַח? כֵּיוָן דְּמַלְחֵיהּ נָפֵיק לֵיהּ מִתּוֹרַת דָּם! דְּאָמַר זְעֵירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: דָּם שֶׁבִּישְׁלוֹ - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו, וְרַב יְהוּדָה אָמַר זְעֵירִי: דָּם שֶׁמָּלְחוֹ - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו, וְרַב יְהוּדָה דִּידֵיהּ אָמַר: אֲבָרִים שֶׁצָּלָאן וְהֶעֱלָן - אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם לְרֵיחַ נִיחוֹחַ! - מַהוּ דְּתֵימָא, מִישְׁדָּא בָּהּ מַשֶּׁהוּ לְמִצְוָה בְּעָלְמָא, קָא מַשְׁמַע לָן. גּוּפָא, אָמַר זְעֵירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: דָּם שֶׁבִּישְׁלוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו. יָתֵיב רָבָא וְקָא אָמַר לַהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא. אִיתִיבֵיהּ אַבָּיֵי: הִקְפָּה אֶת הַדָּם וַאֲכָלוֹ, אוֹ שֶׁהִמְחָה אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ - חַיָּיב! - לָא קַשְׁיָא: כָּאן שֶׁהִקְפָּה בָּאוּר, כָּאן שֶׁהִקְפָּה בַּחַמָּה; בָּאוּר - לָא הָדַר, בַּחַמָּה - הָדַר. - בַּחַמָּה נַמִּי, לֵימָא: הוֹאִיל וְאִידְּחֵי אִידְּחֵי, דְּהָא בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי מָנִי מֵרַבִּי יוֹחָנָן: דָּם שֶׁקָּרַשׁ וַאֲכָלוֹ, מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְנִרְחָה יְדָחֶה! אִישְׁתִּיק. אֲמַר לֵיהּ: דִּלְמָא וַדַּאי כָּאן בַּחֲטָאוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת הַחִיצוֹנוֹת, כָּאן בַּחֲטָאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת! אֲמַר: אַדְּרַבְּרָתָן מִילְּתָא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: דָּם שֶׁקָּרַשׁ בַּחֲטָאוֹת וַאֲכָלוֹ - חַיָּיב, "וְלָקַח... וְנָתַן" אָמַר רַחֲמָנָא, בַּר לְקִיחָה וּנְתִינָה הוּא; בַּחֲטָאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וַאֲכָלוֹ - פָּטוּר, "וְטָבַל... וְהִזָּה" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהַאי לָאו בַּר טְבִילָה וְהַזָּאָה הוּא. וְרָבָא דִּידֵיהּ אָמַר: אֲפִילּוּ בַּחֲטָאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וַאֲכָלוֹ - חַיָּיב, הוֹאִיל וּכְנֶגְדּוֹ רָאוּי בַּחֲטָאוֹת הַחִיצוֹנוֹת. אָמַר רַב פַּפָּא: הִלְכָּךְ, דָּם חָמוּר שֶׁקָּרַשׁ וַאֲכָלוֹ - חַיָּיב, הוֹאִיל וּכְנֶגְדּוֹ רָאוּי בַּחֲטָאוֹת הַחִיצוֹנוֹת. אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר זְעֵירִי: דָּם, בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ - חוּצִין. מֵיתִיבֵי: הַדָּם וְהַדֵּיוֹ, וְהַדְּבֶשׁ וְהַחֶלֶב - יְבֵשִׁין חוֹצְצִין, לַחִין אֵינָן חוֹצְצִין! - לָא קַשְׁיָא: הָא דִּסְרִיךְ, הָא דְּלָא סְרִיךְ. "תִּמְלָח" לְמַאי אֲתָא? לְכִדְתַנְיָא: "בַּמֶּלַח" - יָכוֹל תְּבוֹנֵהוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּמְלָח"; אִי "תִּמְלָח", יָכוֹל בְּמֵי מֶלַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּמֶּלַח". "וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח" - הָבֵא מֶלַח שֶׁאֵינָהּ שׁוֹבֶתֶת, וְאֵיזוֹ? זוֹ מֶלַח סְדוֹמִית. וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא מֶלַח סְדוֹמִית שֶׁמֵּבִיא מֶלַח אִיסְתְּרוֹקְנִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תַּקְרִיב" - תַּקְרִיב כָּל שֶׁהוּא, תַּקְרִיב מִכָּל מָקוֹם, תַּקְרִיב וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, תַּקְרִיב וַאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה. מַאי "תְּבוֹנֵהוּ"? אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, הָכִי קָאָמַר: יָכוֹל יִתְּבוֹנֶנּוּ כְּתֶבֶן בְּטִיט. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אִי הָכִי, "יִתְּבוֹנֶנּוּ" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא אֲמַר אַבָּיֵי: יָכוֹל יַעֲשֶׂנּוּ כְּבִנְיָן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: אִי הָכִי, "יִבְנֶנּוּ" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא אֲמַר רָבָא: יָכוֹל תְּבוֹנֵהוּ. מַאי "תְּבוֹנֵהוּ"? אָמַר רַב אַשִׁי: יָכוֹל יִתֵּן בּוֹ טַעַם כְּבִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּמְלָח", כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? מֵבִיא הָאֵבֶר וְנוֹתֵן עָלָיו מֶלַח, וְחוֹזֵר וְהוֹפְכוֹ וְנוֹתֵן עָלָיו מֶלַח וּמַעֲלֵהוּ. אָמַר אַבָּיֵי: וְכֵן לְקִדֵּירָה.

תנו

קרעו אינו עובר עליו, [דמיירי אחר בישולו]. מדמייתי הנך תרי מילי בהדי הדדי, דם שבישלו ודם שמלחו — משמע דתרווייהו חד טעמא, כדפירש בקונטרס דמליח כרותח, דלא חייבה תורה אלא דבר הראוי לכפרה, וכיון דבישלו או מלחו נפקא ליה מתורת דם. ומשמע הכא דסתם מליחה דקדשים היינו דאין נאכלין מחמת מלחן, דהאי דמליח כרותח — היינו דאין נאכל מחמת מלחו, כדפרישית בפרק "כל הבשר" (שם קיב, א), ואסתם מליחה דקדשים הוא דדייק הכא: הא לאו הכי הוה אמינא דם ליבעי מלחן? כיון דמלחיה נפקא ליה מתורת דם, דאמר זעירי דם שמלחו וכו'. ובסמוך אמרינן: וכן לקדירה. לפיכך מדקדק רבינו תם מכאן דמליחה לקדרה באין נאכל מחמת מלחו סגי, ולא כמו שמפרשים: כמו שאדם מולח להצניע, וכמליח לצורך עיבוד, או כדבעי ליה לאורחא. ובפרק "כל הבשר" (שם) פירשתי גבי אינו נאכל מחמת מלחו. **יתן** בו טעם כבינה — היינו דלא חזי לאכילה בלא הדחה, כמו שהבינה מתקנת האדם. **וכן** לקדירה גרסינן — ובספר רבינו גרשום כתוב: [וכן לצלי]. וכן פירש רבינו חננאל בפרק קמא דחולין (יד, א) גבי אסורה בהנאה ליומא.

תוספות

בלשכת המלח ששם מולחים עורות קדשים — תימה: דבמסכת מדות (פרק ה משנה ג) דחשיב שש לשכות שבעזרה, קתני: לשכת המלח — ששם היו נותנין מלח לקרבן, לשכת הפרוה — ששם היו מולחים עורות קדשים! ויש לומר: דהא דקאמר הכא ששם מולחין עורות קדשים — לאו דוקא, אלא כלומר: משם היו נוטלין מלח למלוח עורות קדשים בלשכת הפרוה. והמלח לא היה נתון בלשכת המלח למלוח, כי אם להצניעו שם. והא דקתני עלה במסכת מדות (שם): ששם היו נותנין מלח לקרבן — היינו כלומר הצניעו לצורך קרבנות, כגון למלוח עורות וכל דבר. וקשיא לפירוש זה, דאם כן הויתה מלח בארבעה מקומות, והכא לא חשיב אלא שלשה! **והקטורת** — ואם תאמר: למה מולחין את הקטורת בראשו של מזבח יותר מעל הכבש? והלא במזבח הפנימי היה קרב! ויש לומר: לפי שעל הכבש היה מתלכלך בדם האברים, אבל על המזבח היו מולחין דבר יבש — קומץ ולבונה ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח. ואף על פי שהיו מולחין שם עולת העוף, היה מועט.

חולין פשיטא מאי בעו התם — פירש בקונטרס: משום דמכניס חולין לעזרה. ומשני: אף על גב דאמר מר "יאכלו" שיאכלו עמה חולין ותרומה, ופירש בקונטרס: כלומר, חוץ לעזרה יאכלו חולין ותרומה, ויכניסו ויאכלוה על השובע. ותימה: הואיל והני חולין צורך אכילת קדשים הן, ליתיב להו מלח לקדש! ומיהו אפילו בעזרה מכניסים תבלי חולין, דתנן בפרק "כל התדיר" (זבחים צ, ב): וכולן רשאין הכהנים לתת לתובן תבלי חולין ותרומה, ונפקא ליה בגמרא מדכתיב "למשחה" — לגדולה. ושמא באותן תבלין פשיטא שיבול ליתן מלח של קודש, כמו בקדשים עצמן.

תלמוד לומר ברית מלח עולם הוא — רבינו תם גורס: "מלח ברית" כדפרישית לעיל (יט, ב). **כל** כהן ששוקל אינו חוטא — לבן בוכרי אפילו לוים פטורים כמו כהנים, כדפריש טעמא במסכת שקלים: "כל העובר על הפקודים", ושבט לוי לא נפקד. אבל רבן יוחנן בן זכאי דריש "כל העובר" — עובר בים סוף. אף על גב דכתיב בפרשת "אלה פקודי" מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשים — היינו לתרומת האדנים. דשלש תרומות היו כדמפרש בקונטרס בפרשת "כי תשא", ובאותה של האדנים לא היה שבט לוי, אבל באותה של צורך קרבנות היו. והשתא ניחא טפי הא דכתיב "כל העובר" — בים סוף [משמע] (על הפקודים דהא), [והא] דכתיב "על הפקודים" — משום תרומת אדנים. ומיהו בלאו הכי יש לפרש "כל העובר על הפקודים" — שנפקדו, בין לבדם בין עם ישראל.

שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן — משמע דרבן יוחנן בן זכאי לא היה כהן. והא דתניא בסיפרי גבי פרה שאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: מה שעשו ושרתו ידי שכחתי — לאו דהוא עצמו קאמר, אלא כלומר: על פי הוראתו. והא דמסקינן התם: ויש אומרים הילל היה, אלא שלא היה יכול לומר "מה שעשו ושרתו ידי" היינו טעמא — לפי שלא שרפו פרה בימיו.

רעצים

תָּנוּ רַבָּנַן: מֶלַח שֶׁעַל גַּבֵּי הָאֵבֶר - מוֹעֲלִין בּוֹ, שֶׁעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ וְשֶׁבְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ - אֵין מוֹעֲלִין בּוֹ. וַאֲמַר רַב מַתְּנָה: מַאי קְרָאָה? "וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי ה' וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַה'". תְּנַן הָתָם: עַל הַמֶּלַח וְעַל הָעֲצִים, שֶׁיְּהוּ הַכֹּהֲנִים נֵאוֹתִין בָּהֶן. אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לְקָרְבָּנָם, אֲבָל לַאֲכִילָה - לֹא. קָא סָלְקָא דַּעְתִּין: מַאי "לְקָרְבָּנָם" - לְמִלּוֹחַ קָרְבָּנָם, "לֶאֱכוֹל" - אֲכִילַת קָדָשִׁים; הָשְׁתָּא לְמִלּוֹחַ עוֹרוֹת קָדָשִׁים יָהֲבִינַן, לַאֲכִילַת קָדָשִׁים לָא יָהֲבִינַן? דְּתַנְיָא: נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, בִּשְׁלִשָּׁה מְקוֹמוֹת הַמֶּלַח נִתּוּנָה: בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח, וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ, וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ; בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח - שֶׁשָּׁם מוֹלְחִין עוֹרוֹת קָדָשִׁים, עַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ - שֶׁשָּׁם מוֹלְחִים אֶת הָאֵבָרִים, בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ - שֶׁשָּׁם מוֹלְחִין הַקּוֹמֶץ וְהַלְּבוֹנָה, וְהַקְּטֹרֶת, וּמִנְחַת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּמִנְחַת נְסָכִים, וְעוֹלַת הָעוֹף! אֶלָּא מַאי "לְקָרְבָּנָם" - לַאֲכִילַת קָרְבָּנָם, וּמַאי "לַאֲכִילָה" - אֲכִילָה דְּחוּלִּין. - חוּלִּין, פְּשִׁיטָא! מַאי בָּעוּ הָתָם? - אַף עַל גַּב דְּאָמַר מָר: "יֹאכְלוּ" - שֶׁיֹּאכְלוּ עִמָּהּ חוּלִּין וּתְרוּמָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נֶאֱכֶלֶת עַל הַשּׂוֹבַע, אֲפִילּוּ הָכִי מֶלַח דְּקָדָשִׁים לָא יָהֲבִינַן לְהוּ. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מַאי "לְקָרְבָּנָם" - לְמִלּוֹחַ, טַעְמָא דְּאַתְּנֵי בֵּית דִּין, הָא לָא אַתְּנֵי בֵּית דִּין - לָא; הָשְׁתָּא לְיִשְׂרָאֵל יָהֲבִינַן, לְכֹהֲנִים לָא יָהֲבִינַן? דְּתַנְיָא: יָכוֹל הָאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי מִנְחָה" יָבִיא מֶלַח מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּבִיא לְבוֹנָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ? וְדִין הוּא: נֶאֱמַר הָבֵיא מִנְחָה וְהָבֵיא מֶלַח, וְנֶאֱמַר הָבֵיא מִנְחָה וְהָבֵיא לְבוֹנָה, מַה לְּבוֹנָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ - אַף מֶלַח מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. אוֹ כְּלָךְ לְדֶרֶךְ זוֹ: נֶאֱמַר הָבֵיא מִנְחָה וְהָבֵיא מֶלַח, וְנֶאֱמַר הָבֵיא מִנְחָה וְהָבֵיא עֵצִים, מָה עֵצִים מִשֶּׁל צִיבּוּר - אַף מֶלַח מִשֶּׁל צִיבּוּר? נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה, דָּנִין דָּבָר הַנּוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, וְאַל תּוֹכִיחַ לְבוֹנָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת בְּכָל הַזְּבָחִים. אוֹ כְּלָךְ לְדֶרֶךְ זוֹ: דָּנִין דָּבָר הַבָּא עַמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד מִדָּבָר הַבָּא עַמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד, וְאַל יוֹכִיחוּ עֵצִים שֶׁאֵינָן בָּאִין עַמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם", מַה לְּהַלָּן מִשֶּׁל צִיבּוּר - אַף כָּאן מִשֶּׁל צִיבּוּר! אֲמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי, הָכִי קָאָמַר רַב שֵׁשָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: לָא נִצְרְכָא אֶלָּא לְבֶן בּוּכְרִי, דְּתַנְיָא: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הֵעִיד בֶּן בּוּכְרִי בִּיבְנֶה: כָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל אֵינוֹ חוֹטֵא; אָמַר לוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: לֹא כִי, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל חוֹטֵא, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים דּוֹרְשִׁין מִקְּרָא זֶה לְעַצְמָן: "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל", הוֹאִיל וְעוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁלָּנוּ הֵיא, הֵיאָךְ נֶאֱכָלִין? וּלְבֶן בּוּכְרִי, כֵּינָן דִּלְכַתְּחִילָּה לָא מִיחַיַּיב לְאִיתְוֵי, כִּי מַיְיתֵי נַמִּי - חוֹטֵא הוּא, דְּקָא מְעַיֵּיל חוּלִּין לַעֲזָרָה! - דְּמַיְיתֵי וּמָסַר לְהוֹן לַצִּיבּוּר. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא,

כי

וכן לקדרה – אין צריך למולחה יותר. [עד כאן שייך לעמוד קודם]. **שעל הכבש כו'** – שנופל שם כשמולחין (את הקומץ) את האברים, כדאמרן לקמן: בשלשה מקומות נתונה. **אין מועלין בו** – דשוב אינו ראוי. **מאי קראה** – דשעל גבי האבר מועלין? דכתיב: "והשליכו עליהם הכהנים מלח והעלו אותם עולה", אלמא דאבר עם מלחו שניהם קרויין עולה. **תנן התם** – במסכת שקלים: על שבעה דברים התנו בית דין, ואלו שנים מהם: על המלח ועל העצים של קדש. **שהכהנים ניאותין בהן** – נהנין מהן. **למלוח קרבנם** – עלותם ומנחתם שהן מביאין. **לאכילת קרבנם** – כלומר, לאכילה המגיע לחלקם, כגון חזה ושוק חטאות ואשמות שהיחיד מביא והן אוכלין. **מאי בעו התם** – חולין בעזרה. הכי גרסינן: יאכלו שיאכלו עמה. כולה בתורת כהנים קא דריש (עמה כו') האי קרא "והנותרת ממנה" וגו', דכתיב ברישיה דקרא: "יאכלו אהרן ובניו" וסיפיה כתיב: "יאכלוה", ודריש התם: "יאכלו" – שיאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מעוטה, "יאכלוה" דסיפא – שלא יאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מרובה. **לבונה מתוך ביתו** – דכתיב (ויקרא ב): "ונתן עליה לבונה והדר והביאה אל בני אהרן". **והביא עצים** – דכתיב: "על העצים אשר על האש". **עצים משל ציבור** – מפרש לקמן. **עצים ומלח נוהגים בכל הזבחים** – מלח בא עם הקומץ בכלי. **ברית עולם** – בלחם הפנים כתיב. מה להלן משל ציבור – דכתיב: "מאת בני ישראל". **לא נצרכא** – להתנות לבית דין שיהו כהנים מולחין קרבנם משל הקדש. **אלא לבן בוכרי** – האומר: אין כהנים חייבים בשקלים. **כל כהן ששוקל** – שמביא שקלו ללשכה באדר. **אינו חוטא** – מדקאמר אינו חוטא, מכלל דלכתחילה לא מיחייב. וטעמא מפרש במסכת שקלים – דכתיב: "כל העובר על הפקודים", ושבט לוי לא נפקד. ואף על גב דאיכא למימר: הא מייתי חולין לעזרה, אפילו הכי אינו חוטא כדמפרש לקמן. **כל כהן שאינו שוקל חוטא** – בשקלים מפרש טעמא, דכתיב: "זה יתנו" – "זה" בגימטריא שנים עשר שבטים, והיינו שבט לוי. "וכל העובר" מפרש התם: כל העובר בים סוף. **לעצמן** – להנאתן. וקא פריך: ולבן בוכרי כו'. **סלקא דעתך אמינא וכו'** – והשתא מפרש "לא נצרכא" דלעיל.

כי

הגמרא מביאה ברייתא שדנה בדין מעילה במלח: **תָּנוּ רַבָּנַן, מֶלַח שֶׁעַל גַּבֵּי הָאֵבֶר מוֹעֲלִין בּוֹ** אם נהנים ממנו, אבל המלח **שֶׁעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ** – שנפל שם בשעת מליחת האברים, **וְהַמֶּלַח שֶׁבְּרֹאשׁוֹ שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ** – שנפל שם בשעת מליחת הקומץ של המנחה, **אֵין מוֹעֲלִין בּוֹ**, כיון שאינו ראוי להשתמש בו.

מבררת הגמרא: **וְאָמַר רַב מַתְּנָה, מַאי קְרָאָה** – מאיזה פסוק למדים שיש מעילה במלח שעל גבי הקרבן. אומרת הגמרא: מהפסוק (יחזקאל מג כד) 'וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי ה' וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהַעֲלוּ אוֹתָם עוֹלָה לַה'', ומזה שכתוב 'וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עוֹלָה', משמע שהאבר עם המלח שניהם קרויים עולה, ולכך יש בשניהם דין מעילה.

שנינו במשנה (שקלים פ"ז מ"ז), שאחד מהתקנות שתיקנו בית דין בענייני הקרבנות היה, שהכהנים רשאים ליהנות במלח של הקדש. הגמרא דנה בפרטי תקנה זו: **תֵּנֵן הָתָם** בשקלים (שם), שהתנו **עַל הַמֶּלַח, וְעַל הָעֵצִים, שֶׁיְּהוּ הַכֹּהֲנִים נֵאוֹתִין בָּהֶן** – רשאים ליהנות מהם.

מבארת הגמרא: **אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ** שרשאים ליהנות מהם **אֶלָּא לְצורך קָרְבָּנָם, אֲבָל לְצורך אֲכִילָה לֹא.**

הגמרא דנה בביאור דברי שמואל: **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, מַאי לְקָרְבָּנָם** שאמר שמואל, **לְמִלּוֹחַ** את **קָרְבָּנָם**, דהיינו שמותר להם להשתמש במלח של הקדש למלוח את הקרבנות שהם מביאים, ומה שאמר שמואל **לַאֲכִילָה**, היינו לצורך **אֲכִילַת קָדָשִׁים.**

הגמרא מקשה על פירוש זה: **הַשְּׁתָּא לְמִלּוֹחַ עוֹרוֹת** של **קָדָשִׁים** שהם חולין ממש, **יַהֲבִינַן** – נותנים להם רשות להשתמש במלח של הקדש, **לַאֲכִילַת קָדָשִׁים לֹא יַהֲבִינַן** – לא נותנים להם רשות.

הגמרא מביאה מברייתא שמותר למלוח עורות קדשים במלח של הקדש: **דְּתַנְיָא,** (תוספתא פ"ו ה"ב), **נִמְצְאוּ אֲתָה אוֹמֵר, שֶׁבְּשַׁלְשֶׁה מְקוֹמוֹת הַמֶּלַח נִתּוּנָה, בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח, וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ, וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ.** ומבארת הברייתא: שמה שהיה נמצא מלח **בְּלִשְׁכַּת הַמֶּלַח,** משום **שֶׁשָּׁם** היו **מוֹלְחִין הָעוֹרוֹת** של **קָדָשִׁים, וְעַל גַּבֵּי הַכֶּבֶשׁ,** משום **שֶׁשָּׁם** היו **מוֹלְחִין אֶת הָאֵבָרִים** לפני שנותנים אותם על המערכה, **וּבְרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ,** משום **שֶׁשָּׁם** היו **מוֹלְחִין הַקּוֹמֶץ, וְהַלְּבוֹנָה, וְהַקְּטוֹרֶת, וּמִנְחַת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּמִנְחַת נְסָכִים, וְעוֹלַת הָעוֹף,** וכיון שמותר למלוח עורות הקדשים במלח של הקדש, איך יתכן שלצורך אכילת הקדשים יהא אסור.

הגמרא מציעה פירוש אחר בדברי שמואל. אומרת הגמרא: **אֶלָּא מַאי לְקָרְבָּנָם, לַאֲכִילַת קָרְבָּנָם** – לצורך אכילת הקרבנות המגיע לחלקם, **וּמַאי לַאֲכִילָה, אֲכִילָה דְּחוּלִּין,** שאסור לכהנים להשתמש במלח של הקדש לצורך אכילת חולין.

מקשה הגמרא: לחולין **פְּשִׁיטָא** הוא שאין להשתמש במלח של הקדש, **שֶׁמַּאי בָּעוּ הָתָם** – מה עושים חולין בעזרה, הרי אסור להכניס חולין לתוך העזרה.

מתרצת הגמרא: ששמואל בא להשמיענו **שֶׁאַף עַל גַּב דְּאָמַר מַר** בברייתא (תמורה כג.) לגבי שיירי מנחה, נאמר בפסוק (ויקרא ו ט) 'וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו' וגו', ובהמשך הפסוק כתוב 'בְּחָצֵר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ', והברייתא דורשת את הכפילות של לשונות האכילה בפסוק, ומתיבת 'יֹאכְלוּ' דורשים, שאם היו מנחות מועטות, **שֶׁיֹּאכְלוּ עָמָּהּ** חולין **וּתְרוּמָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא** המנחה **נֶאֱכֶלֶת עַל הַשּׂוֹבַע,** ובא שמואל ללמדנו, שאף שאכילת החולין הוא לצורך אכילת הקדשים, **אֲפִילּוּ הָכִי מֶלַח דְּקָדָשִׁים לֹא יַהֲבִינַן לְהוּ** – אין נותנים לתוכם.

הגמרא מביאה ראיה לפירוש השני בדברי שמואל: **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשֵׁי, הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** שהפירוש הוא כדבריך, **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ, מַאי לְקָרְבָּנָם, לְמִלּוֹחַ** את קרבנם, **וּטַעֲמָא** שמותר להם להשתמש במלח של הקדש הוא משום **דְּאַתְּנִי בֵּית דִּין** על כך, **הָא לֹא אַתְּנִי בֵּית דִּין, לֹא** היה מותר להם להשתמש במלח של הקדש, **הַשְּׁתָּא** – מעתה יש לתמוה, שאם **לְיִשְׂרָאֵל יַהֲבִינַן** – נותנים להם רשות להשתמש במלח של הקדש לקרבנותיהם, איך יתכן לומר **שֶׁלְּכֹהֲנִים לֹא יַהֲבִינַן,** מדוע יהיו כהנים גרועים מישראל בזה.

הגמרא מביאה מברייתא שמולחים את הקרבנות במלח של הקדש: **דְּתַנְיָא, יָכוֹל** היית לומר, **שֶׁהָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי** להביא **מִנְחָה, שִׁיָּבִיא** את **הַמֶּלַח מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּבִיא הַלְּבוֹנָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, וְדִין הוּא** – ויש ללמוד כן במה מצינו, **שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה **הָבִיא** מִנְחָה **וְהָבִיא** עמה **מֶלַח, וְנֶאֱמַר** בתורה **הָבִיא** מִנְחָה **וְהָבִיא** עמה **לְבוֹנָה, וּשְׁלֹמֹה** ללמוד מלח מלבונה, **מַה לְּבוֹנָה** מביאו **מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, אַף מֶלַח** צריך להביאו **מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ.**

דוחה הברייתא: **אוֹ כְּלַלְךָ לְדֶרֶךְ זוֹ** – ומצד שני יש אפשרות ללמוד מדרך אחרת, **שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה **הָבִיא** מִנְחָה **וְהָבִיא** עמה **מֶלַח, וְנֶאֱמַר** בתורה **הָבִיא** מִנְחָה **וְהָבִיא** עמה **עֵצִים, וּשְׁלֹמֹה** ללמוד מלח מעצים, **מַה עֵצִים** באים **מִשֶּׁל** ציבור, **אַף מֶלַח** יבוא **מִשֶּׁל** ציבור.

מבררת הברייתא מאיזה דרך נראה ללמוד יותר. דנה הברייתא: **נִרְאֶה לְמִי** מלח **דּוֹמֶה** יותר, שהנה מסתבר לומר, **שֶׁדָּנִין** – שיש ללמוד מלח שהוא **דָּבָר הַנּוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים** – שכל הקרבנות טעונים מליחה, **מִעֵצִים** שהם גם כן **דָּבָר הַנּוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, וְאַל תּוֹכִיחַ** – ואין ללמוד מלח **מִלְּבוֹנָה** כיון שאינו דומה לה, **שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת בְּכָל הַזְּבָחִים** אלא במנחה לבד.

אוֹ יש לומר **כְּלַלְךָ לְדֶרֶךְ זוֹ, שֶׁדָּנִין** מלח שהוא **דָּבָר הַבָּא עִמָּהּ** – עם המנחה **בִּכְלִי אֶחָד,** מלבונה שהוא גם כן **דָּבָר הַבָּא עִמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד, וְאַל יוֹכִיחוּ עֵצִים, שֶׁאֵינָן בָּאִין עִמָּהּ בִּכְלִי אֶחָד.**

הברייתא מסיקה: כיון שאין להוכיח דין מלח במה מצינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – הוצרך הכתוב ללמדנו דינו בגזירה שוה, נאמר 'ברית' אצל מלח כמו שכתוב (במדבר יח יט) 'בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הוּא', **וּלְהַלָּן** אצל לחם הפנים גם כן נאמר 'ברית', **שֶׁהוּא אוֹמֵר** (ויקרא כד ח) 'יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי ה' תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם' **מַה לְּהַלָּן** בלחם הפנים הוא בא **מִשֶּׁל** ציבור, שהרי כתוב 'מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', **אַף כָּאן** אצל מלח הוא בא **מִשֶּׁל** ציבור. הרי מבואר בברייתא שלומדים מגזירה שוה שהמלח למליחת הקרבנות בא משל ציבור, ואם כן מדוע הוצרכו בית דין להתנות להתירה לכהנים, ואם כן בהכרח מה שאמר שמואל שהתנו שמותר לכהנים להשתמש במלח לקרבנם, הכוונה הוא לצורך אכילת קרבנם.

הגמרא דוחה את הראיה: **אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשֵׁי, הָכִי קָאָמַר רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, שיש לומר, לֹא נִצְרְכָא** – שלא הוצרכו להתנות כן, **אֶלָּא לְפִי כֵּן בּוּכְרֵי** שסובר שאין הכהנים חייבים לתת מחצית השקל לצורך קרבנות ציבור.

דִּתְנַן (שקלים פ"א מ"ד), **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הֵעִיד בֶּן בּוּכְרִי לִפְנֵי הַחֲכָמִים בְּיַבְנֶה, שֶׁכָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל** – שנותן מחצית השקל, **אֵינוֹ חוֹטֵא, וּמִשְּׁמֵעַ מִדְּבָרָיו, שֶׁלְּכַתְּחִילָּה אֵינוֹ מְחוּיָב לְהָבִיא. אָמַר לוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְרַבִּי יְהוּדָה, לֹא כִּי** – אין הדין כמו שאמרת, **אֶלָּא** הדין הוא, **שֶׁכָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל הוּא חוֹטֵא, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים** שאומרים שהם פטורים, הוא משום **שֶׁדּוֹרְשִׁין מִקְּרָא זֶה** שהמשנה מביאה להלן, **לְעַצְמָן** – להנאתם, אבל באמת טועים הם בדרשתם. שכתוב (ויקרא ו טז) 'וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל', והכהנים אומרים, שאם אנו נותנים שקלים לצורך הקרבנות, הרי יהיה לנו חלק בהם, **וְהוֹאִיל וְעוֹמֶר, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים** שהיו באים משל ציבור והיו נאכלים לכהנים, גם משקלים **שֶׁלָּנוּ הֵיא,** הרי יהיה להם דין מנחת כהן, **וְהֵיאָךְ נֶאֱכָלִין,** ואם כן בהכרח שאנו פטורים מלתת שקלים.

לפני שהגמרא מסיימת את התירוץ, היא מקשה על בן בוכרי, ואחר כך היא חוזרת לסיים את התירוץ. מקשה הגמרא: **וּלְבֶן בּוּכְרִי, כֵּיוָן דִּלְכַתְּחִילָּה לֹא מִיחַיַּיב** – אין הכהן מחויב **לְאִיתְנֵיי** – להביא מחצית השקל, אם כן **כִּי מַיְיתֵי נַמִּי** – גם כשמביא **חוֹטֵא הוּא,** שנמצא **דְּקָא מְעַיֵּיל** [–שמכניס] חולין **לָעֲזָרָה.** מתרצת הגמרא: שיכולים להביא, משום **דְּמַיְיתֵי וּמְסַר לְהוּן** – שמביאים ומוסרים אותם **לַצִּיבּוּר.**

הגמרא חוזרת לסיים את התירוץ מדוע הוצרכו להתנות שהכהנים יהיו מותרים למלוח קרבנם ממלח של ציבור. מסיקה הגמרא: שלפי בן בוכרי **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא,**

כִּי זָכִי לְהוּ רַחֲמָנָא – שכשנתן להם ה' רשות להשתמש במלח של הקדש לצורך קרבנות יחיד, רק לְיִשְׂרָאֵל זיכה להם, כיון דְּאִית לְהוּ לְשַׁבָּה – שנתנו שקלים ללשכה שמהם נקנה המלח, אבל לַכֹּהֲנִים, דְּלֵית לְהוּ – שאינם חייבים ליתן לִלְשַׁבָּה, לֹא זָכִי לְהוּ רַחֲמָנָא להשתמש במלח, קָא מַשְׁמַע לָן שגם הכהנים רשאים להשתמש במלח של הקדש למלוח את קרבנותיהם.

הגמרא מבררת מהיכן למדים שהעצים באים משל ציבור. מבררת הגמרא: **וְעֵצִים** לצורך הקטרת הקרבנות, **דִּפְשִׁיטָא** לֵיהּ לְתַנָּא של המשנה (לעיל כא:) דְּבאים מִשֶּׁל **צִיבּוּר**, מְנָלָן – מהיכן לנו דין זה.

משיבה הגמרא: שהמקור לדין זה ממה ששנינו בברייתא, דְּתַנְיָא (תורת כהנים פרק ו ה"ה), **יָכוֹל** היית לומר, שֶׁהָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי להביא עוֹלָה, שֶׁיָּבִיא הָעֵצִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּבִיא הַנְּסָכִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא א ח) 'עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ', הקיש הכתוב עצים ואש למזבח, ואומרים, מַה מצינו בְּמִזְבֵּחַ שהוא בא מִמְּמוֹנוֹ שֶׁל **צִיבּוּר**, אַף **עֵצִים** וְאֵשׁ באים מִמְּמוֹנוֹ שֶׁל **צִיבּוּר**, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִעֶזֶר בַּר רַבִּי שִׁמְעוֹן.

רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, ההיקש בא ללמדנו דין אחר, מַה מִּזְבֵּחַ אינו כשר אלא באופן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הֶדְיוֹט תחילה, אַף **עֵצִים** וְאֵשׁ אינם כשרים אלא באופן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן הֶדְיוֹט תחילה.

שואלת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מהו ההבדל בין רבי אלעזר בר רבי שמעון לרבי אלעזר בן שמוע. משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** אם צריך שיהיו חֲדָתֵי [–חדשים], שלפי רבי אלעזר בר רבי שמעון אין צריכים להיות חדשים, ולפי רבי אלעזר בן שמוע, צריכים להיות חדשים שלא השתמש בהם הדיוט.

מקשה הגמרא: **וְכִי עֵצִים עַתִּיקֵי** [–ישנים] **לֹא** – אינם כשרים, **וְהָכְתִיב** (שמואל ב' כד כב) 'וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו רְאֵה הַבָּקָר לָעוֹלָה וְהַמּוֹרִיגִים וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים', הרי שהשתמש בכלי הבקר לעצים אף שהיו ישנים. מתרצת הגמרא: **הָכָא** נַמִּי מדובר בַּחֲדָתֵי, שארונה רק עשה אותם לשם מוריגים, אבל עדיין לא השתמש בהם.

מבררת הגמרא: **מַאי מוֹרִיגִים**. משיבה הגמרא: **אָמַר עוּלָּא, מַטָּה** שֶׁל **טַרְבָּל**. מבררת הגמרא: **מַאי מַטָּה** שֶׁל **טַרְבָּל**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, עִיזָא דְּקוּרְקָסָא** – לוח עץ כבד שהוא מלא יתדות המשמש לדישת התבואה, שנותנים אותו על התבואה, וקושרים אותו לשוורים, והם מושכים אותו על התבואה, דְּדָשׁוּ בָּהּ דִּשְׁתָּאֵי – ועל ידי כך נדושה התבואה. מבררת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, מַאי קְרָאָה** – מאיזה פסוק רואים כן. משיבה הגמרא: שכתוב (ישעיה מא טז) 'הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוֹשׁ הָרִים' וגו', ורואים מהפסוק ש'מורג' הוא דבר המשמש לצורך דישה, שהרי כתוב 'לְמוֹרַג חָרוּץ וגו' תָּדוֹשׁ'.

משנה

מנחת נדבה של ישראל נקמצת, והקומץ נקטר על גבי המזבח. המנחות שמביאים הכהנים, וכן מנחת חביתין של כהן גדול, ומנחות נסכים הבאים עם הקרבנות, אינן נקמצות, רק עולות כליל על המזבח.

משנתינו דנה באופנים שונים של מנחות וקמצים שנתערבו: **נִתְעָרֵב** קוֹמְצָהּ של מנחת ישראל בְּקוֹמֶץ חֲבֶירְתָּהּ – בקומץ של מנחה אחרת, או שנתערב הקומץ בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים, כלומר, במנחה שבעליה כהן, או שנתערב בְּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ – במנחת חביתין, שהכהן גדול מביא בכל יום. או שנתערב בְּמִנְחַת נְסָכִים – במנחה שמקריבים עם הקרבנות, כְּשֵׁרָה, כלומר הקומץ והמנחה שניהם כשרים להקטרה, לפי שדינם של מנחות אלה שוה לדין הקומץ שנתערב בהם לענין הקטרה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אם נתערב הקומץ בְּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ או בְּמִנְחַת נְסָכִים, פְּסוּלָה – המנחה והקומץ שנתערב בה פסולים, לפי שֶׁזּוּ – הקומץ של מנחת נדבה בְּלִילָתָהּ עֲבָה, שלתוך מנחת נדבה נותנים רק לוג אחד של שמן לכל עשרון סולת, ולכן כשלשה נעשה בציקה עבה, וְאִילּוּ זוּ – מנחת כהן משיח, ומנחת נסכים בְּלִילָתָהּ רַכָּה – נותנים לתוכן הרבה שמן, שנים או שלשה לוגין לכל עשרון, וכשלשים אותן בציקן נעשה רך, וְהֵן כּוֹלְעוֹת זוּ מִזּוּ – על ידי שנתערבו יחד, הקומץ בולע חלק מן השמן של המנחה שבה נתערב. ושמן זה שנתרבה, מתבטל בקומץ, ונמצא שנתרבה שמנו של הקומץ, ופסול. וגם מנחת הנסכים או מנחת החביתין נפסלה, לפי שנתמעט שמנן שנבלע ונתבטל בקומץ.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בדין דם קדשים שנתערב במשקים אחרים: **תְּנַן הָתָם** במסכת זבחים (עז:), **דָּם** קדשים **שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם, אִם יֵשׁ בּוֹ** בתערובת **מַרְאִית דָּם** גמור **כָּשֵׁר** לזריקה. **נִתְעָרֵב** דם קדשים **בְּיַיִן** שהוא אדום, ואין מראה הדם ניכר בו, **רוֹאִין** – מחשיבים **אוֹתוֹ** – את היין **כְּאִילּוּ הוּא מַיִם**, ואם היה הדם ניכר בו, כשר לזריקה. **נִתְעָרֵב** דם קדשים **בְּדַם בְּהֵמָה אוֹ בְּדַם חַיָּה** של חולין, **רוֹאִין אוֹתוֹ** – את דם החולין **כְּאִילּוּ הוּא מַיִם**, ואם היה דם הזבח ניכר בו כשר לזריקה, אף על פי שדם החולין מרובה מדם הקדשים. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, גם אם רק טיפה אחת של דם קדשים נפלה בכלי גדול של דם חולין, כשר הדם לזריקה, לפי שאֵין **דָּם מְבַטֵּל דָּם**, מפני שמין במינו אינו בטל.

רבי יוחנן מפרש את טעמם של תנא קמא [–רבנן] ורבי יהודה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וּשְׁנֵיהֶם** [–תנא קמא ורבי יהודה], **מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ** – דרשו את שיטתם מאותו פסוק.

ביום הכיפורים, היה הכהן גדול מזה מדם הפר ומדם השעיר בקודש הקדשים, ובהיכל כנגד הפרוכת. ולאחר מכן היה מערב את שני הדמים, ומזה משניהם יחד על מזבח הזהב. ולגבי ענין זה כתוב בתורה (ויקרא טז יח) 'וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב'. וקשה, שכן הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁדָּמוֹ שֶׁל פָּר מְרוּבֶּה מִדָּמוֹ שֶׁל שָׂעִיר, ואם כן, לכאורה לאחר שנתערבו שני הדמים, היה לו לדם השעיר להבטל בדם הפר שהוא הרוב, ולא להקרא עוד בשם 'דם השעיר'. וממה שעדיין נקרא שמו 'דם השעיר' מבואר שלא נתבטל. ונחלקו תנא קמא [–רבנן] ורבי יהודה בטעם דין זה. **רַבָּנָן** – תנא קמא של המשנה בזבחים **סָבְרִי**

המשך מעמוד רלט

שזהו מדריגה ירודה עוד יותר ברעבון וצמאון, וק"ל. שמזה מובן שגם הכרח הפעולה בזה גדולה פי כמה, וביחד עם זה האחריות והזכות.

ובפרט שהימים ימי רחמים ורצון כימים הראשונים ימי חדש אלול, ואשר המלך - ממה"מ הקב"ה - נמצא בשדה ומקבל את כל אחד בספ"י (עיין לקו"ת פ' ראה ד"ה אני לדודי, לב, ב).

בברכה לבשו"ט ולכוח"ט.

רש"י

כי זכי להו **רחמנא** – לשכה למלוח קרבנם משל הקדש, לישראל הוא דזכי להו משום דאית להו לשכה, כלומר, שהם נתנו השקלים בלשכה שמהן נקנה המלח. אבל כהנים שאין חייבין לשקול – לא, להכי איצטריך תנאה. **חדתי** – לרבי אלעזר בן שמוע בעינן חדתי. **הכא נמי בחדתי** – שעדיין לא נשתמש בהן ארונה. **עיזא** = עז של ברזל נותנין עליו להבבידו. **עיזא** דקורקסא – קורקסא = נסר גדול מלא יתידות. **דיישי דישא** – שנותנין אותו על התבואה וקושרין בו שוורים ומושכין אותו, ונידושת התבואה. **מאי קרא** – מורגים לצורך דישה, דכתיב "מורג" וכתיב "תדוש". **חריץ** = יפה ומצמיד. **משנה** במנחת כהנים כשרה – שהרי כולו כליל כמותו. **רבי יהודה אומר אם נתערב** הקומץ במנחת נסכים ומנחת כהן משיח **פסולה** – לפי שהקומץ דמנחת נדבת ישראל בלילתו עבה, לוג לעשרון. ומנחת כהן משיח – ומנחת נסכים בלילתן רכה, שלשה לוגין לעשרון. דכתיב במנחת נסכים: "בלול ברביעית ההין שמן", ויליף חביתין מינה שלשה לוגין לעשרון בפרק "התכלת" (מנחות נא, א). **והן בולעות** זו מזו – הקומץ בולע ממנחת נסכים, והוה ליה ריבה שמנה. ומנחת נסכים נמי פסולה, דהוה ליה חיסר שמנה. והאי דקתני "פסולה" ולא קתני "פסולות" – משום דכולה מתניתין בלישנא דחדא מנחה איירי, ורישא נמי הכי תנא: נתערב קומצה בקומץ חבירתה כשרה, והוה ליה למיתני "כשרות". [מכאן שייך למשנה להלן כג, א] **אם יכול לקמוץ מזו בפני עצמה** – שנפלה זו בצד זו, ונשאר מזו כדי קומץ שלא נתערב – כשרות, ואם לאו פסולות, דאמר בתורת כהנים: "מסלתה" – ולא מסלת חבירתה. **לא יקטיר** – אפילו כל המעורבת, דאין הקטרה מצוה אלא בקומץ. ומקמץ נמי לא מצי קמיץ שני קומצים, דדלמא בכל קומץ וקומץ יש מזה שנתערב, וליכא קומץ שלם מחמת מנחה. **ואם הקטיר** – כל המעורבת, היא לא עלתה לבעלים, דהא לא נקמצה, ואין מנחת נדבה נתרת בלא קמיצה. **נתערב קומצה בשיריה** – לא יקטיר את כולה, משום דשירים אסורין להקטיר, דכתיב: "לא תקטירו ממנו אשה לה'" (ויקרא ב), כל שממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו. **גמרא** דם – דקדשים. כשר – לזריקה. **נתערב ביין** – שהוא אדום. **רואין אותו כאילו הוא מים** – ואם היה מים והיה מראית הדם ניכר ביניהם – כשר. **דם הבחמה** – של חולין. **רואין אותו** – את של חולין. **אין דם מבטל דם** – וכשר. **הדבר ידוע כו'** – אפילו הכי קרי ליה אכתי נמי דם שעיר, ואף על פי שנתערב בו דם הפר, כדאמרינן במסכת יומא (נג, ב): עירה דם הפר לתוך דם השעיר.

מכאן

תוספות

ועצים דפשיטא ליה לתנא משל צבור מנלן — ואם תאמר: וליקף ממלח כדלעיל, דאין להשיב מלבונה! ושמא יש צד אחד.

שזו בלילתה עבה — מנחת נדבה ולוג לעשרון, כדדרשינן בפרק "שתי מדות" (מנחות פט, א), כדכתיב במצורע עני: "ועשרון סלת בלול בשמן למנחה ולוג שמן" דמייתא ליה למנחה ולוג שמן, למתנבד מנחה לא יפחות מדבר הטענן לוג, ומאי ניהו עשרון. ומנחת הנסכים וכהן משיח שלשה לוגין לעשרון, כדמפרש בקונטרס.

שזו בלילתה עבה הוו בלילתה רכה והן בולעות זו מזו — אף על גב דקתני "פסולה", דמשמע האחת, נראה דשתיהן פסולות, העבה והרכה, מדקתני: "והן בולעות זו מזו". ומיהו בבליעה חדא מיפסלי תרווייהו, דבי בלע קומץ ממנחת נסכים מיפסיל קומץ — דהוה ליה ריבה שמנה, ומיפסלא מנחת נסכים — דהוה ליה חיסר שמנה. והא דקתני "פסולה" ולא קתני "פסולות" — משום דכולה מתניתין בלישנא דחדא מנחה איירי. ורישא נמי הכי תנן: נתערב קומצה בקומץ של חבירתה — כשרה, והוה ליה למיתני "כשרות". וכששתיהן בלילתן עבה או רכה, אף על פי שבולעות זו מזו — לא חשיב לא ריבה שמנה ולא חיסר שמנה, ולא מפסלא. **והן** בולעות זו מזו — פירש בקונטרס: הקומץ בולע מן מנחת נסכים, והוה ליה ריבה שמנה. ובגמרא [מנחות כג, ב] גבי הא דפריך לרב חסדא דאמר בתר מבטל אזלינן, ממתניתין דשתי מנחות שלא נקמצו, דאם יכול לקמוץ מזו בפני עצמה ומזו בפני עצמה כשרה: והא כיון דקמיץ ליה מחדא — אידך הוה ליה שיריים, ולא מבטל ליה שיריים לטיבלא! ופירש בקונטרס שטיבלא דלא מבטל להו לשיריים דניהוו כריבה סולתה — לא מצי למיפרך לרבי חנינא, דנימא מהכא דבתר מבטל אזלינן, דאי בתר בטל אזלינן שיריים מי הוי טיבלא. דאי נמי בתר בטל אזלינן, וטיבלא מבטל לשיריים — לא הוי ריבה סולתה, דבטילי וכמאן דליתיה דמי, ולא מייתר ליה. ופירוש זה סותר מה שפירש במשנה, דמהאי טעמא לא יחשוב כמו ריבה שמנה. ואין לפרש דמה דמיפסלן הכא לאו משום ריבה שמנה, אלא משום חיסר שמנה. דאדרבה, לפי מה שמפרש בגמרא גבי חרב שנתערב בבלול, לא מיפסלן אלא משום ריבה שמנה.

והן בולעות זו מזו — מין בשאינו מינו חשיב ליה בגמרא, משום דאמרינן: סלק את מינו כמי שאינו, ושאינו מינו ריבה עליו ומבטלו. שהסולת של קומץ רבה על השמן של מנחת נסכים ומבטלו. ותימה: דמהאי טעמא נמי ליפסול לרבי יהודה נתערב קומצה בקומץ חבירתה. וזה הוא תימה לומר משום דבלילתן שוות אין זו בולעת מזו! ועוד, נתערב קומצה בשיריה, דקתני סיפא דאם הקטיר עלתה לבעלים, ופריך מינה בגמרא דליבטלו שיריים לקומץ, ומשני רבי זירא: נאמרה הקטרה בקומץ כו'. למה לן האי שינויא? הא אמרינן דבלילתן שוות ואין בולעות זו מזו, ומאי אין קומץ מבטל קומץ שייך כאן! ועוד תימה: דבגזירה שוה דרבי זירא אליבא דרבי יהודה נמי מסקי לה, ומשמע דאין הקומץ מבטל חבירו, אפילו קומץ דמנחת חוטא וקומץ דמנחת נדבה, אף על פי שזה חרב וזה בלול! ומה שכתוב בספרים בגמרא גבי חרב שנתערב עם בלול: מאי לאו קומץ דמנחת חוטא דאיערב בקומץ דמנחת נדבה — לא גרסינן הכי, אלא כספרים דגרסי: דאיערב במנחת נסכים. אבל שום קומץ אין מבטל חבירו, אפילו לרבי יהודה, דאי משכחת חד קומץ דמבטל לא תתקיים גזירה שוה. והשתא, מנלן לרבי יהודה דלא יבטלו זה את זה קומץ דמנחת חוטא וקומץ דמנחת נדבה? הא בלעי מהדדי! ועוד תימה: למאי דמסקינן מגזירה שוה דרבי זירא אליבא דרבי יהודה, אם כן מנחת נסכים וקומץ נמי לא ליבטלו זה את זה! ומיהו הא לאו פירכא היא, דדוקא בקומץ ושיריים איכא גזירה שוה דהקטרה הקטרה, אבל מנחת נסכים כולה כליל, ואין כאן קומץ ושיריים. **אם** יש בו מראית דם כשר — לא באדמומית מעט מתכשר, אלא מראית דם גמור קאמר, למעוטי היכא דדיהה מראיתו. דהא דדם הפר מרובה על דמו של שעיר, משמע דאי לאו מטעם עולין או משום מין במינו — היה בטל, אף על פי שאם היה דמו של פר מים היה בו מראית דם שעיר קצת. **הדבר** ידוע שדמו של פר מרובה על דמו של שעיר — פירוש: והיה לו לדמו של שעיר להיות בטל. תימה: דאיפכא הוה ליה למידק, דאמרינן ביומא (נג, ב) שעירב דם הפר בדם השעיר. וההיא דדם שנתערב במים אמרינן בפרק "התערובות" (זבחים עח, ב) ובפרק "ביסוי הדם" (חולין פז, ב): לא שנו אלא שנפלו מים לתוך דם, אבל דם לתוך מים — ראשון ראשון בטל. והילכך, האי דם הפר היה לו להבטל ראשון ראשון בדם השעיר! ואפילו מאן דלית ליה ראשון ראשון בטל בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (עג, א) הכא מודה, משום דהוה ליה נראה ונדחה! ויש לומר: דלא אמרינן ראשון ראשון בטל בשמערה בשפע הרבה ביחד, כמו שמחלק בפרק בתרא דמסכת עבודה זרה (שם) בין חבית דנפיש עמודיה לצרצור קטן דלא נפיש עמודיה. ואפילו מאן דאית ליה ראשון ראשון בטל בחבית, ביותר מפי חבית היה מודה דלא בטל.

מכאן

כִּי זָכֵי לְהוּ רַחֲמָנָא - לִישְׂרָאֵל, דְּאִית לְהוּ לִשְׁכָּה, לַכֹּהֲנִים דְּלֵית לְהוּ לִשְׁכָּה - לָא זָכֵי לְהוּ רַחֲמָנָא, קָא מַשְׁמַע לָן. וְעֵצִים דְּפִשִׁיטָא לֵיהּ לַתַּנָּא דְּמִשֶּׁל צִיבּוּר, מְנָלַן? דְּתַנְיָא: כָּכוֹל הָאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה" יָבִיא עֵצִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּבִיא נְסָכִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ", מַה מִּזְבֵּחַ מִשֶּׁל צִיבּוּר - אַף עֵצִים וְאֵשׁ מִשֶּׁל צִיבּוּר, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִעֶזֶר בַּר רַבִּי שִׁמְעוֹן; רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן שַׁמּוּעַ אוֹמֵר: מַה מִּזְבֵּחַ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הֶדְיוֹט - אַף עֵצִים וְאֵשׁ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן הֶדְיוֹט. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: חָדְתִּי. - וְעַתִּיקִי לָא? וְהָכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל דָּוִד יִקַּח וְיַעַל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו רְאֵה הַבָּקָר לָעֹלָה וְהַמֹּרִגִים וּכְלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים"! - הָכָא נַמִּי בַּחֲדַתִּי. מַאי "מוֹרִיגִים"? אָמַר עוּלָּא: מִטָּה שֶׁל טַרְבֵּל. מַאי מִטָּה שֶׁל טַרְבֵּל? אָמַר רַב יְהוּדָה: עֵיזָא דְּקוּרְקְסָא דְּדָשוּ בָּהּ דִּשְׁתָּאֵי. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַאי קְרָאָהּ? "הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים". **מִשְׁנָה** נִתְעָרֵב קוּמְצָהּ בְּקוּמֶץ חֲבִירָתָהּ, בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים, בְּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, בְּמִנְחַת נְסָכִים - כְּשֵׁרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, בְּמִנְחַת נְסָכִים - פְּסוּלָה, שֶׁזּוֹ בְּלִילָתָהּ עָבָה וְזוֹ בְּלִילָתָהּ רַכָּה. **גְּמָרָא** תְּנַן הָתָם: דָּם שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמַיִם, אִם יֵשׁ בּוֹ מַרְאִית דָּם - כָּשֵׁר. נִתְעָרֵב בְּיַיִן - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִילּוּ הוּא מַיִם. נִתְעָרֵב בְּדַם בְּהֵמָה אוֹ בְּדַם חַיָּה - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִילּוּ הוּא מַיִם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: "וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר" - הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁדָּמוֹ שֶׁל פָּר מְרוּבֶּה מִדָּמוֹ שֶׁל שָׂעִיר; רַבָּנַן סָבְרִי:

מכאן

מכאן לעולין שאין מבטלין זה את זה — ואם תאמר: תיפוק ליה משום דאין מצות מבטלות זו את זו, כדאמרינן ב"ערבי פסחים" (קטו, א) גבי הלל שהיה כורך פסח ומצה ומרור. וכן בפרק התערובות (זבחים עט, א) פליג רבי אלעזר ארבי שמעון בן לקיש בההיא דפיגול ונותר וטמא שבללן, וקאמר שאין מבטלין זה את זה, ומייתי ראייה מדהללו! ושמא לגבי אבילה שאני. **ורבי** יהודה סבר מכאן למין במינו שאינו בטל — ואם תאמר: היכי מסיק רבי יוחנן דטעמא דרבי יהודה מהא קרא? הא מסקינן בפרק "אותו ואת בנו" (חולין עט, א) דרבי יהודה ספוקי מספקא ליה אי חרשישין לזרע האב או לא, ומאן דאמר חרשישין לזרע האב לא בעי "אותו" לחלק, דמסקינן התם: לחנניא דלא מייתר ליה "אותו" קסבר דלחלק לא צריך קרא, דסבר לה כרבי יונתן! ובינומא פרק "הוציאו לו" (נז, ב) אמרינן:

מִכָּאן לָעוֹלִין שֶׁאֵין מְבַטְּלִין זֶה אֶת זֶה, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: מִכָּאן לְמִין בְּמִינוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל. רַבָּנַן סָבְרִי: מִכָּאן לָעוֹלִין שֶׁאֵין מְבַטְּלִין זֶה אֶת זֶה. וְדִלְמָא מִשּׁוּם דְּמִין בְּמִינוֹ הוּא! - אִי אַשְׁמַעִינַן מִין בְּמִינוֹ וְלָא אַשְׁמַעִינַן עוֹלִין - כְּדְקָא אָמְרַתְּ; הָשְׁתָּא דְּאַשְׁמַעִינַן עוֹלִין - מִשּׁוּם דְּעוֹלִין. - וְדִלְמָא עַד דְּאֵיכָּא מִין בְּמִינוֹ וְעוֹלִין! קַשְׁיָא. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: מִכָּאן לְמִין בְּמִינוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל. וְדִלְמָא מִשּׁוּם דְּעוֹלִין הוּא! - אִי אַשְׁמַעִינַן עוֹלִין מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - כְּדְקָאָמַרְתְּ; הָשְׁתָּא דְּאַשְׁמַעִינַן מִין בְּמִינוֹ - מִשּׁוּם דְּמִין בְּמִינוֹ הוּא. - וְדִילְמָא עַד דְּאֵיכָּא מִין בְּמִינוֹ וְעוֹלִין! קַשְׁיָא. תְּנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים בְּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ וּבְמִנְחַת נְסָכִים - פְּסוּלָה, שֶׁזּוֹ בְּלִילָתָהּ עֲבָה וְזוֹ בְּלִילָתָהּ רַכָּה, וְהֵן בּוֹלְעוֹת זוֹ מִזּוֹ. וְכִי בּוֹלְעוֹת זוֹ מִזּוֹ מַה הָוֵי? מִין בְּמִינוֹ הוּא!

מכאן לעולין כו' – והני דמים דמתניתין דזבחים עולין נינהו, ולא מבטלי אהדדי.

מין

אמר

דכתיב באידך קרא "ומן הצאן" כמאן דכתיב "יחדו" דמי! (ויש לומר) דהתם פירש בקונטרס דדריש מדשני קרא בדיבוריה, דכתיב "מן הבקר ומן הצאן". ומיהו, אין זה כל כך שינוי, דלא הוה מצי למכתב "ומן הבקר", דתרוייהו לפרושי מן הבהמה קאתי, ודמיא "מן הבקר ומן הצאן" "לדם הפר ולדם השעיר", האי דכתיב וי"ו לאוסופי — הכא נמי וי"ו לאוסופי. ואם תאמר: ומאן דאמר אין מערבין, מנא ליה עולין ומין במינו? ויש לומר: דנפקא להו מדכתיב "דם" "דם", כדאיתא בזבחים בפרק "התערובות" (זבחים פא, א). ואם תאמר: בפרק "הניזקין" (גיטין נד, ב) גבי ערלה וכלאי הכרם קאמר רבי יהודה: נפלו אגוזי פרך ונתפצעו — בשוגג יעלו, במזיד לא יעלו. והתם מין במינו הוא, ומשמע התם מדאורייתא ברובא בטיל, אלא משום דקניס כדאמרינן התם. וכל תרומה נמי מודה רבי יהודה דעולה באחד ומאה, כדמוכח בפרק "נוטל" (שבת קמב, א) דקאמר רבי יהודה: מעלין את המדומע באחד ומאה! ויש לומר: דדבר לח המתערב יפה — בכל שהוא, אבל דבר יבש בטיל שפיר. ולא גרסינן בגיטין (נד, ב) "נפלו לגת ונתפצעו", דלא מיירי בלח אלא ביבש. והא דקאמר בחולין (ק, א) דחתיכה אחת אוסרת כל החתיכות שהן מינה — טעם המתערב כלח דמי. ובסוף מסכת ביצה (לח, ב) דאמרינן: חיטין בחיטין נמי, נהי דלרבי יהודה לא בטיל לרבנן מבטיל בטיל — בקמח מיירי, שמתערב יפה וכלח דמי, אבל חיטין בחיטין עצמן בטלי. תדע, דהא דאמר חיטין ושעורין בקמח מיירי שמתערב, דאי כברייתם כיון דמינברי לא בטלי. וכענין זה מפרש רבינו תם דהא דאמר רבי יוחנן בסוף מסכת עבודה זרה (עג, ב): שתי כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה שמזגן ונתערבו זה בזה — סלק את מינו כמי שאינו, ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו. דקשיא ליה: כיון דתרומה עולה במאה ואחד, אם כן מין במינו נמי יסייע לשאינו מינו לבטל התרומה! אלא שמע מינה דבמינו במשהו. והא דאמר רבי יוחנן התם דכל איסורים שבתורה במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך, ולא חשיב תרומה — משום דבכלל טבל הוא, וחד טעמא לתרוייהו, דמפרש התם טעמא דטבל דכהיתירו כך איסורו, דחיטה אחת פוטרת את הכרי — והוא הדין תרומה כעלייתה כך איסורה. ובכל דוכתי דתרומה עולה באחד ומאה — בדבר יבש. ומתניתין דשתי מנחות שלא נקמצו, דלא מבטלי ליה שיריים לטיבלא, דמוקמי לקמן כרבי יהודה — במנחת סולת איירי, שמתערב לגמרי בדבר לח, ולא במאפה תנור ומחבת ומרחשת. וההיא דלקמן דנבילה בשחוטה — בשנימוחה. והרב רבינו יום טוב מפלנ"ו הקשה לרבינו תם מההיא דפסחים (כ, ב) דחבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתיה חולין טמאין, דאמרינן התם (כא, א) דאם נפלה למאה חולין — דברי הכל תרד ותטמא. אלמא, אפילו דבר לח עולה באחד ומאה! ונראה שכמו כן היה יכול להקשות מההיא של שאור ושל חולין ושל תרומה שנפלו בעיסה, דאין לח ומתערב יתר ממנו. ועוד במסכת תרומות פרק "סאה תרומה" בתוספתא: לוג יין צלול שנפל לתוך מאה לוגין עכורין — יעלה. וחזר בו רבינו תם, דודאי אין חילוק בין לח ליבש. ותירץ, דהא דתרומה עולה באחד ומאה — בנפלה לתוך חולין מתוקנין, דאי אפשר למבטל דהיינו החולין, ליעשות כבטל דהיינו התרומה. וההיא דשני כוסות אחד של תרומה ואחד של חולין — בחולין שאינם מתוקנין, דאפשר להו ליעשות תרומה, וסבר לה רבי יוחנן כמאן דאמר לקמן: בתר מבטל אזלי רבנן, והוה ליה מין במינו. וההיא דפסחים (שם) לא קשיא אף למאן דאמר בתר בטל אזלינן, דמשקים לכי מסרחיי אין שם משקה עליהן, ולא אפשר לה לתרומה שתיעשה חולין. ואם תאמר: וטבל במינו במשהו היכי משכחת לה? הא אי אפשר למבטל דהיינו החולין שיעשו טבל! ויש לומר: שנפל טבל טבול לתרומה בטבל שאינו טבול לתרומה, דהוי מין במינו כיון דשם טבל על שניהם. אי נמי, טבל שראה פני הבית בטבל שלא ראה פני הבית. אי נמי, אפילו נפל לחולין מתוקנין — ובעודה לתרומה ביד בעלים, דאפשר לאיתשולי עלה. והשתא דאתינן להכי, איכא לאוקומי אותה דשני כוסות בחולין מתוקנין — כגון דתרומה ביד בעלים, וההיא דפסחים — בתרומה ביד כהן. ועוד יש ליישב תירוץ ראשון דרבינו תם וההיא דפסחים כרבי חייא דלקמן, דאית ליה לרבי יהודה נבילה ושחוטה בטילות זו את זו, ולהכי חשיב התם מין בשאינו מינו במשהו ואף על פי שחשובין מין ומינו לענין אחד ומאה, דלא סגי להו בששים. אבל רבי יוחנן דלא כרבי חייא, דהכי נמי מוכח לקמן דלאו כולי עלמא אית להו דרבי חייא. והך משנה דאין דם מבטל דם, פירש בקונטרס לקמן דלרב חסדא דאזיל בתר מבטל הויא דלא כרבי חייא. ואפילו לרבי חנינא דאזיל בתר בטל, נראה דאיכא טובא, דההיא דאין רוק מבטל רוק ואין מי רגלים מבטל מי רגלים, וגבי דם כיסוי (חולין פז, ב) שנתערב בדם בהמה, דאמר רבי יהודה: אין דם מבטל דם — כולהו אי אפשר לזה להיות כזה אפילו לרבי חנינא. דלא דמי לדם קדשים דאיפשר להיות כחולין, כמו שפירש הקונטרס לקמן (כג, ב) דכשילין לילה אחד יצאו מקדושתן כחולין. וכל סתמא דהתלמוד לרב חסדא דלא כרבי חייא. דאמר בפרק "גיד הנשה" (חולין ק, א): חתיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות לרבי יהודה, וגבי זרוע בשילה דקאמר: לא נצרכה לרבי יהודה דקאמר מין במינו לא בטיל. וגבי ציר דקאמר רבי יהודה שיעורה במאתים, ופריך דהא אמר רבי יהודה מין במינו לא בטיל, ומשני כו'. וההיא דביצה דמין במינו לרבי יהודה, ודם תבוסה דאמר בנדה (עא, א) דאמר אין דם מבטל דם לרבי יהודה. ואפילו לרבי חנינא צריך עיון, דנראה שיש מהנך שהבאתי דלא כרבי חייא. ועוד יש ליישב תירוץ רבינו תם שמחלק בין לח ליבש, ולא קשה ההיא דפסחים (כא, א) לרבי יוחנן, דלאו אליבא דכולי עלמא קאמר טבל ויין נסך במשהו, דמודה רבי יוחנן דלרבנן (דרבי יהודה) בנותן טעם. אלא רבי יוחנן סבר כרבנן בשאר איסורי, וכרבי יהודה בטבל ויין נסך. וכן ברייתא דתניא כוותיה. והשתא ההיא דפסחים (שם) כרבנן, דמין במינו בטיל בכל מקום. והשתא איכא שלשה מחלוקת של תנאים בדבר. דהא תניא כוותיה דרבי יוחנן. והדתניא בפרק "הנודר מן הירק" (נדרים נח, א) כלל אמר רבי שמעון: כל דבר שיש לו מתירין כו', אמרו לו: הרי שביעית שאין לה מתירין, ותנן: השביעית אוסרת כל שהוא במינה, אמר להם: לא אמרו שביעית במינה אלא לביעור, אבל לאכילה לא — לא מצי למיפרך מטבל ויין נסך, דהתם סבירא כרבנן דכל איסורין בטלין אפילו מין במינו. והשתא ניחא הא דתניא בתוספתא: יין נסך שנפל על גבי ענבים — ידיחם, על גבי יין — יקלף את היין והשאר מותר, אף על פי שאי אפשר שלא ישאר שם משהו יין. אבל קשיא מההיא דתניא בתוספתא דטבול יום גבי חבית שניקבה בין מפיה בין מצידיה בין משוליה טמאה, רבי יהודה אומר: מפיה ומשוליה טמאה, מפיה — מפני שמשקה מתמיך לתוך ידו, משוליה — מפני שהמשקה גרוד על גבי ידו, מן הצדדין — יעלה באחד ומאה! והרב רבינו יצחק תירץ: הא דידיה הא דרביה, בפרק "התערובות" (זבחים עט, א) אמר רבי יהודה משום רבן גמליאל: אין דם מבטל דם, וההיא דהניזקין (גיטין נד, ב) ראיה. והכי משני אביי בפרק "התערובות" (זבחים עח, ב). אבל קשיא, דרבא פליג התם עליה! ויש עוד לפרש, דההיא דשני כוסות של היין של חולין צריך מאה של חולין, וכאן אין (צריך) מאה כנגד תרומה בין יין של חולין ומים, שבבוס של תרומה שלשה חלקים מים, ובבוס של חולין חמשים ושבעה חלקים מים כנגד התרומה, ושליש מהיין שבבוס של חולין תשעה עשר מאותן חלקים, הרי בין כל המים והיין של חולין אין עולין אלא לשבעים ותשעה חלקים כנגד התרומה. וגם אם יהיה מזוג שני חלקים מים ואחד יין — אין בין יין של חולין והמים מאה חלקים כנגד התרומה, לכן אין יכול היין של חולין להצטרף עם המים. כי ביטול אינו אלא במאה, והרי אין מאה בין הכל, כי מזג כוס התרומה שני חלקים, ומי הבוס של חולין חמשים ושמנה חלקים, ואם כן היין של חולין עשרים ותשעה חלקים — הרי כאן שמונים ותשעה חלקים ולא יותר. ואפילו יש מאה בין הכל, יש לומר דשמא לא יצטרפו המים למאה והיין לששים.

אמר

מִכָּאן – מפסוק זה למדים **לָעוֹלִין** על המזבח, **שֶׁאֵין מְבַטְּלִין זֶה אֶת זֶה.** ואפילו אם האחד מרובה מחבירו, אין המיעוט בטל. שדם הפר ודם השעיר הם 'עולין' ונזרקים על גבי המזבח, וכמו שאין דם הפר מבטל את דם השעיר המועט, כך בכל תערובת של 'עולין' לא נאמרו דיני ביטול. אבל תערובת שאינה מ'עולין', גם אם התערובת היא של מין במינו הרוב מבטל את המיעוט. ועל כן, בקומץ שנתערב במנחה ששנינו במשנתינו, סוברים רבנן שהתערובת כשירה, לפי ששניהם 'עולין', ואין האחד מבטל את השני. אבל במה ששנינו בזבחים 'דם קדשים שנתערב בדם חולין', סוברים רבנן שדם הקדשים בטל ונפסל [אם לא היה ראוי להראות בו מראה דם], ואף שהוא תערובת מין במינו, לפי שדם חולין אינו עולה על המזבח. **וְרִבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִכָּאן** – שמפסוק זה יש ללמוד **לְמִין** שנתערב **בְּמִינוֹ, שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל,** גם אם אין שניהם עולין על המזבח. אבל מין שנתערב בשאינו מינו בטל, אפילו אם שניהם 'עולין', לפי שלדעת רבי יהודה, אין דרשה מיותרת ללמוד ממנה שלא יתבטל. ולפיכך, קומץ שנתערב במנחה, סובר רבי יהודה שהתערובת פסולה, לפי שהיא תערובת 'מין בשאינו מינו', ושמן המנחה מתבטל בסולת הקומץ, אף על פי ששניהם 'עולין'. אבל דם קדשים שנתערב בדם חולין, סובר רבי יהודה שכשר, אף על פי שדם חולין אינו עולה על המזבח, לפי שהיא תערובת מין במינו.

הגמרא מקשה על דרשת רבנן לפי דברי רבי יוחנן: **רַבָּנַן סָבְרֵי מִכָּאן** [–מזה שדם הפר אינו מבטל את דם השעיר] למדים **לָעוֹלִין שֶׁאֵין מְבַטְּלִין זֶה אֶת זֶה,** מנין להם לדרוש כך, **וְדִלְמָא** – ואולי הטעם שאין מתבטל דם השעיר בדם הפר הוא **מִשּׁוּם** דְּדם הפר והשעיר **מִין בְּמִינוֹ הוּא,** ולפיכך יש לך ללמוד משם כפי שלומד רבי יהודה שמין במינו אינו בטל, אבל 'עולין' שאינם מין במינו שנתערבו, מתבטלים.

מתרצת הגמרא: רבנן סוברים **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** – אם הכתוב היה משמיענו את החידוש שאינו מתבטל, בתערובת שהיא רק **מִין בְּמִינוֹ, וְלָא אַשְׁמְעִינַן** – ולא היה משמיענו את החידוש בתערובת שהיא אף 'עולין', אז אכן היה לנו לומר **כִּדְקָא אָמְרַת** – כמו שהקשית, שיש ללמוד משם שכל שנתערב מין במינו אינו בטל, וממילא אין ללמוד משם ש'עולין אינם מבטלים זה את זה'. אבל **הַשְׁתָּא** [–עכשיו] **דְּאַשְׁמְעִינַן** – שהשמיענו הכתוב את החידוש שאין הדם מתבטל, באופן של 'עוֹלִין', אם כן זה מוכיח שהטעם שאינו מתבטל, הוא **מִשּׁוּם** דְּשני המינים הם **עוֹלִין,** ולא משום שמין במינו אינו בטל.

הגמרא חוזרת ומקשה: **וְדִלְמָא** – ואולי אין ללמוד משם שאינו מתבטל, רק **עַד דְּאִיכָּא** – עד שתהיה התערובת, גם **מִין בְּמִינוֹ,** וגם 'עוֹלִין', הואיל ובתערובת של דם הפר ודם השעיר ישנם שני עניינים אלו, 'עולין' ו'מין במינו', ואין ללמוד משם שאין הרוב מבטל את המיעוט אלא בתערובת שיש בה את אותם שני הדברים, אבל תערובת של עולין לבדה, או מין במינו לבדו, בטל.

מסיקה הגמרא: **קָשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

הגמרא מקשה על דרשת רבי יהודה לפי דברי רבי יוחנן: **וְרִבִּי יְהוּדָה שִׁבְּרַר** שלמדים **מִכָּאן לְמִין בְּמִינוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּטֵל,** מנין לו לדרוש כך, **וְדִלְמָא** – ואולי הטעם שאין מתבטל דם השעיר בדם הפר **מִשּׁוּם דְּ'עוֹלִין' הוּא** – משום שדם הפר ודם השעיר שניהם עולים על המזבח, ולפיכך יש לך ללמוד משם כפי שלומדים רבנן ש'עולין' אין מבטלים זה את זה, אבל מין שנתערב במינו ואחד מהם אינו מה'עולין', בטל.

מתרצת הגמרא: סובר רבי יהודה **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן** – אם הכתוב היה משמיענו את החידוש שאינו מתבטל, באופן של תערובת **עוֹלִין** שהיא **מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ** – ששני הדברים הם 'עולין' אך הם ממינים שונים, אז בהכרח היינו דורשים מכך **כִּדְקָאָמְרַת** – כמו שהקשית, ש'עולין' אין מבטלים זה את זה. ואז, אכן לא היינו יכולים ללמוד משם שכל מין במינו אינו בטל. אבל **הַשְׁתָּא** [–עכשיו] **דְּאַשְׁמְעִינַן** – שהשמיענו הכתוב את החידוש שאין הדם מתבטל באופן של **מִין בְּמִינוֹ,** אם כן מוכח שהטעם הוא **מִשּׁוּם דְּמִין בְּמִינוֹ הוּא,** ולפיכך סובר רבי יהודה שרק 'מין במינו אינו בטל' שזה נלמד מדם הפר ודם השעיר, אבל 'עולין' כן מתבטלים, לפי שלזה אין לנו לימוד משם.

הגמרא חוזרת ומקשה: **וְדִלְמָא** – ואולי אין ללמוד מתערובת דם הפר ודם השעיר שאינו מתבטל אלא **עַד דְּאִיכָּא** – עד שיש בתערובת, גם 'מִין בְּמִינוֹ' וְגם 'עוֹלִין', הואיל ובתערובת דם הפר ודם השעיר ישנם שני עניינים אלו, 'עולין' ו'מין במינו', ואין ללמוד משם שאין הרוב מבטל את המיעוט אלא בתערובת שיש בה את אותם שני הדברים, אבל תערובת של עולין לבדה, או מין במינו לבדו, בטל. מסיקה הגמרא: **קָשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן, ששיטת רבי יהודה היא ש'מין במינו אינו בטל': **תְּנַן** – שנינו במשנה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** הקומץ שנתערב (**בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים**), או שנתערב **בְּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ** – מנחת חביתין, **וּבְמִנְחַת נְסָכִים** – או שנתערב במנחת נסכים, **פְּסוּלָה** – שניהם פסולים, המנחה והקומץ שנתערב בה, לפי **שָׁוּז** – הקומץ של מנחת נדבה **בְּלִילָתָהּ עָבָה,** לוג אחד של שמן עבור כל עשרון של סולת, וממילא בציקה עבה, **וְאֵילוּ זוּ** – מנחת כהן משיח ומנחת נסכים **בְּלִילָתָהּ רַכָּה,** שנים או שלשה לוגין לכל עשרון, וממילא בציקן נעשה רך, **וְהֵן בּוֹלְעוֹת זוּ מִזּוּ** – על ידי שנתערבו יחד, הקומץ בולע חלק מן השמן של המנחה ונמצא שנתרבה שמנו של הקומץ ונתמעט שמנה של המנחה. ולדברי רבי יוחנן שדעת רבי יהודה היא ש'מין במינו אינו בטל' קשה, **וְכִי בּוֹלְעוֹת זוּ מִזּוּ מַה הָוֵי** – למה נפסלו, והרי תערובת זו תערובת **מִין בְּמִינוֹ הוּא,** שהרי בשניהם יש שמן, ואם כן, לרבי יהודה הדין נותן שהשמן של המנחה לא יתבטל בקומץ, וישאר מצורף למנחתו, ואין כאן לא 'ריבה שמנה' ולא 'חיסר שמנה'.

אגרות קודש

ב"ה, ח' אלול, תשכ"א

ברוקלין.

...ובהמצאנו בחדש הרחמים והרצון, אשר כלשון רבנו הזקן (בלקו"ת רד"ה אני לדודי ודודי לי, דברים לב, ב) המלך נמצא בשדה ומקבל את כולם בספ"י וכו'.

יהי רצון שבכל הנ"ל יהי' כימים הראשונים ברצון בשלימות. ימי היות עניני חב"ד בשלימותם וכלשון אגה"ק הידוע, בכל המציאות העצם וההתפשטות וכו'.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ולבשו"ט ולכתיבה וחתימה טובה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

לו. ...וְכֵן יוֹצֵא אָדָם בְּסוּדָר הַמְקֻפָּל וּמוּנָּח עַל כְּתֵפוֹ, הוֹאִיל וְכָךְ הוּא דֶּרֶךְ לְבִישָׁתוֹ [קמב] וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְרוֹךְ נִימָא [קמג] מִן הַסּוּדָר עַל אֶצְבָּעוֹ שֶׁלֹּא יִפֹּל מֵעָלָיו. אֲבָל בִּמְקוֹמוֹת שֶׁאֵין כָּךְ דֶּרֶךְ לְבִישָׁתוֹ, כְּגוֹן בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ, אִם רוֹצֶה לְהוֹצִיא סוּדָר צָרִיךְ לְכַסּוֹת בּוֹ רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ [315] דֶּרֶךְ מַלְבּוּשׁ גָּמוּר [קמד], וְאִם אֵין הַסּוּדָר רָחָב כָּל־כָּךְ לְכַסּוֹת רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ, יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה לַעֲשׂוֹתוֹ כְּמִין אַבְנֵט [קמה] וְלָצֵאת בּוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּקְשֹׁר שְׁנֵי רָאשֵׁי הַסּוּדָר (שֶׁמִּלְּפָנָיו) זֶה בָּזֶה (כְּנֶגְדּוֹ) לְמַטָּה מִכְּתֵפָיו (וְגַם אֶמְצָעוּת הַסּוּדָר שֶׁמִּלְּאַחֲרָיו, יְהֵא מָשׁוּךְ לְמַטָּה מִכְּתֵפָיו) שֶׁנִּמְצָא עָשׂוּי כְּמִין אַבְנֵט [קמו] וּמֻתָּר לָצֵאת בּוֹ (אַף שֶׁחָגוּר בְּאַבְנֵט אַחֵר לְמַטָּה, לְהַמַּתִּירִים לָצֵאת בִּשְׁתֵּי חֲגוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר [318]).

וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁאַף בִּמְקוֹמוֹת שֶׁדֶּרֶךְ לְבִישָׁתָם הוּא בְּסוּדָר הַמְקֻפָּל עַל כְּתֵפֵיהֶם, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַסּוּדָר רָחָב לְכַסּוֹת רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ אִם יַפְשִׁיטוּהוּ מִקִּיפּוּלוֹ, וְאִם אֵינוֹ רָחָב כָּל־כָּךְ אֵין שֵׁם מַלְבּוּשׁ עָלָיו וְאֵין יוֹצְאִין בּוֹ, אֶלָּא־אִם־כֵּן עֲשָׂאוֹ כְּמִין אַבְנֵט כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר, וְיֵשׁ לָהֶם [קמז] לָחוּשׁ לִדְבָרָיו [קמח־קמט]:

חלק ב, הלכות שבת סימן שא, האיך יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך ובאיזה כלים או חפצים ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו, סוף סעיף לז

ביאורי הלכה

קמב] דרך לבישתו - היו מקפלים סודר לארבע ומניחים על כתף אחת, והקפלים משמשים לעתים לנשיאת חפצים[314].

קמג] נימא - חוט הנמשך מהסודר.

קמד] מלבוש גמור - היינו שאין לקפלו, אלא לשלשלו על גבו וכתפיו כטלית[316].

קמה] כמין אבנט - כל בגד שאינו ברחבו כדי לכסות ראשו ורובו - אין עליו דין כסות, אמנם יכול להיות לו שם 'אבנט' - אם יקשרוהו[317].

קמו] כמין אבנט - שלא יקשור את שני קצוות הסודר שלפניו צמוד לצווארו (כצעיף שבימינו) אלא יקשרם באיזור החזה, וכיון שהסודר קשור מלפניו מתחת לכתפיו (שם מתחיל מקום חגירת אבנטים) וכן משתלשל לאחריו ומצידיו מתחת לכתפיו - דינו כאבנט.

קמז] ויש להם - לאותם הדרים במקומות שנהגו לצאת בסודר המקופל.

קמח] לחוש לדבריו - מותר לצאת בצעיף שבזמננו, ואפילו בזמן החום, ואפילו לא קשרו אלא שעוטפו היטב כדרך שרגילים לצאת בו בזמן הקור[319].

קמט] לחוש לדבריו - מותר לצאת במגבת[320] הקשורה על מתניו כעין חגורה[321], וכן מותר לצאת במגבת הקשורה סביב הצואר כמו צעיף[322], אך לכתחילה יש להעדיף לקושרה כעין חגורה[323].

ציונים והוספות

314) ובשעת הקור או הצורך מתלבשים בסודר כרגיל.

315) עד"ז לעיל סי"א וסל"ה ולקמן סמ"א (בכל מקום שאין דרך לבישתו כך). וראה לקמן שם דלא סגי בכל גופו בלבד.

316) תהלה לדוד ס"ק כט: והנה גם הב"י מודה דהיכי דאין דרך לבישת הסודר במקופל - אסור. אף במכוסה ראשו ורובו כמו בטלית, ולכן צריך לפרש מ"ש הרב ז"ל בסעיף לז "במקומות שאין דרך לבישתו בכך אם רוצה להוציא סודר צריך לכסות בו ראשו ורובו דרך מלבוש גמור", ע"כ כוונתו שלא יקפלנה. דבמקופל לא מהני ראשו ורובו.

317) היינו שכדי להחשיבו ככסות צריך שיכסה ראשו ורובו (ולדעת ה'יש מי שאומר' בסוף הסעיף צריך שיהיה בו שיעור כזה כדי להחשב ככסות אפילו במקום שדרכם בכך), וכדי להחשיבו כאבנט צריך שיהיה קשור, אבל טעם הקשירה אינו כדי שלא יפול מעליו (בדה"ש סי' קטו ס"ק טו, וראה שם שיש שפירשו שטעם הקשירה באבנט משום שהוא קצר וחוששים שיפול מעליו).

318) לקמן סמ"ב.

319) בקצות השלחן סי' קטו בדה"ש ס"ק טו בסופו, כתב להתיר יציאה במטפחת הקשורה סביב צווארו משום שדומה לאבנט, וצ"ע דמשמע משו"ע שדין אבנט הוא דווקא למטה מהכתפיים, אמנם בימינו דין צעיף כדין מלבוש גמור. וראה שו"ת אג"מ ח"ה סי' יח שרשאי ללבוש אפילו ב' צעיפים זה על גבי זה.

320) שרוצה לטלטלה לצורך טבילה במקוה, ואין חילוק אם יבישה לגמרי, או לחה מעט (כשאין חשש סחיטה).

321) כמבואר בשוע"ר שאפשר ללבוש סודר (וממילא מגבת) כעין אבנט.

322) לעיל נתבאר שדין הצעיף בזמננו כמלבוש גמור, ועפי"ז מותר ללבוש כל בגד (היינו בד שאינו גס ביותר) באופן שלובשים את הצעיף, ואפילו בימות הקיץ (כמבואר פעמים רבות בסימן זה, שמותר ללבוש כל בד בדוגמת הלבישה של מלבוש גמור).

ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' מח: "יראים וחסידים ואנשי מעשה נוהגים היתר בדבר" (אמנם היתרו מבוסס כשדרכם לפעמים בכך, אך כאמור, אין צריך להיתר זה).

323) בשו"ת מהרש"ג (שם) כתב על לבישת המגבת כעין חגורה: "תלוי באיש אחר הרואה אותו מלובש על זה

ציונים והוספות

האופן, אם מחשיב אותו ללובש או מחשיב אותו לנושא". אמנם, דבריו היו נכונים כשלובש המגבת כבגד, אך אם לובשה כחגורה, הרי אדרבה עדיף ללובשה על המתניים כעין חגורה שהוא מלבוש שהותר בשו"ע, מאשר כעין צעיף שלא הותר בשו"ע (והיה חייב עליו חטאת בזמנם).

ובכל מקום לא יניחו המגבת על גבו כסודר וכיוצא־בזה, שאז צריך שיכסה את ראשו ורובו, וכן יש להזהר שלא תהיה פרושה באופן שיתחייב בציצית, וכן שלא תהיה לו חגורה נוספת על אותו הבגד.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות תלמוד־תורה – לפי לוח "רב יומי"

ג ...ולא אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה אלא כשמקיים המצות שלומד בתורה רק שאינו לומד ומקיים לשם שמים אלא מיראת העונש בעולם הבא או אפילו בעולם הזה או מאהבת השכר לקבל פרס בעולם הבא או אפילו בעולם הזה עושר וכבוד שלמשמאילים בה הניתן מן השמים או אפילו ליקח [ל]עצמו כבוד וגדולה שיקראוהו רבי ויהיה ראש ישיבה אבל אם אינו מקיים מה שלומד נקרא רשע ועליו אמר הכתוב ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו' וכל תלמיד חכם המזלזל במצות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבצבור וגרוע מעמי הארץ שזדונות נעשים להם כשגגות ולזה נעשים שגגות כזדונות ועליו אמרו חכמים לא זכה נעשית תורתו לו סם המות.

ויש אומרים שאף על פי כן לעולם יעסוק אדם בתורה כי מתוך שלא לשמה יוכל לבא לידי לשמה ללמוד על מנת לשמור ולעשות שהמאור שבה מחזירו למוטב כמו שאמרו חכמים על פסוק אותי עזבו ותורתי לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו שהמאור שבה היה מחזירם למוטב.

וכך אמרו חכמי הקבלה שכל התורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע אף שמוסיף כח בקליפות לפי שעה מכל מקום כשיחזור אח"כ בתשובה בגלגול זה או בגלגול אחר כמ"ש כי לא ידח ממנו נידח אזי מוציא מהקליפה כל התורה והמצות וחוזרים לקדושה בחזרתו.

ולפיכך אין לו למנוע מלעסוק לעולם:

ד אפילו תלמוד תורה של רבים נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כמו שאמרו על ר' יהודה בר אלעאי כשהיה מלמד לתלמידיו וראה את המת או את הכלה היה מפסיק מתלמודו ללות המת ולהכניס הכלה לחופה.

*

ויש אומרים שאם הוא בענין שאם יפסיק ויבטל לימודו לרבים עכשיו לא יוכלו להתאסף עוד ללמוד להם אחר שיקיימו המצוה אין לו להפסיק אפילו למצוה של תורה ולפיכך במקום שהרב דורש בשבת במנחה ואירע אונס שנתאחר מלדרוש לא יניח מלדרוש וכן לא יפסיק באמצע מפני קיום סעודה שלישית והוא שדורש ומורה לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולהכניס בלבם יראת שמים ולא כמו שנוהגים עכשיו.

ויש חולקין על זה ואומרים שבכל ענין אין תלמוד תורה אפילו של רבים דוחה שום מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים ואפילו היא מצוה קלה של דבריהם מאחר שתכלית חכמה הם מעשים טובים והתלמוד הוא גדול מפני שמביא לידי מעשה וכן עיקר.

אלא אם כן הדורש הוא אדם גדול שמחזיר העם בתשובה בתוכחתו לעזוב דרך רשע ולשוב עדהו לעבדו באמת שזה שקול כנגד מצות ידיעת התורה שנדחית מפניה אפילו מצות פריה ורביה כמ"ש למעלה וכל שכן מפני התשובה כי התשובה קודמת לידיעת התורה כי יראת חטאו צריכה להיות קודמת לחכמתו ואם אין יראה אין חכמה אבל אם הדורש לא הגיע למדה זו צריך להפסיק כדי להתחיל סעודה שלישית קודם שקיעת החמה.

וכן צריכים הרבים להפסיק לימודם למצות תפלה אם השעה עוברת אע"פ שתפלה מדברי סופרים הואיל וכולם חייבים בה מאחר שאין תורתם אומנתם כרשב"י וחביריו:

ה ואפילו רשב"י וחביריו לא אמרו עליהם שלא היו מפסיקין מלימודם לתפלה אלא לתפלת שמונה עשרה שהיא בקשת רחמים ותחנונים לחיי שעה והתורה היא חיי עולם אבל מפסיקין היו לברכות ק"ש שחרית וערבית אע"פ שהן מדברי סופרים וכן לשאר מצות מדברי סופרים שאם אינו מפסיק נמצא שלמד שלא על מנת לעשות כמ"ש למעלה.

ואפילו בתפלת י"ח אמרו שחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת שלימה בכל תפלת י"ח משלש תפלות שבכל יום ושעה אחת שלימה קודם כל תפלה ושעה אחת שלימה אחר כל תפלה ונמצא שוהין ט' שעות ביום ולא היו חוששין לביטול תורה אף שתלמוד תורה כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ומצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות ת"ת וקודמת אליה כמ"ש ראשית חכמה יראת ה'.

*

ו אך מכל מקום גם חסידים הראשונים לא היו רשאים להשהות כל כך בתפלה אלא מפני שלמדו כבר תחלה כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה וקיימו ידיע(ו)ת התורה שמתוך שחסידים הם היתה תורתם משתמרת ומתקיימת בידם ולא משתכחת מהם.

רק שמצות תלמוד תורה היא והגית בו יומם ולילה וכנגד מצוה זו שקולה מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה

אמיתית ליפטר ממצוה זו כדין כל העוסק במצוה פטור מהמצוה אבל לא כנגד מצות ידיעת התורה וליפטר ממנה ח"ו.

כי תכלית היראה היא לירא ולהתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ח"ו לעשות הרע בעיניו לעבור על אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה בין לא תעשה של תורה בין של דברי סופרים ח"ו ותכלית האהבה היא העבודה לעבדו מאהבה ובשמחה לעשות נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו בקיום מצות עשה של תורה או של דברי סופרים ואהבה בלי עבודה היא אהבה בתענוגים להתענג ולשמוח בה' והיא מעין עולם הבא וקבלת שכר קיום מצות (אבל עבודה מאהבה היא כי מאשר צמאה נפשו לה' לדבקה בו היא רוה צמאונה במי התורה וקיום מצותיה דאורייתא וקוב"ה כולא חד וע"ז נאמר הוי כל צמא לכו למים) ומאחר שידיעת כל התורה למי שאפשר לו היא מצות עשה של תורה כמ"ש למעלה והשוכח דבר ממשנתו מפני שלא חזר על לימודו כראוי כשאפשר לו עובר בלאו א"כ איך יעבור בלאו ועשה מחמת שעוסק ביראת ה' כל היום (וגם מי שאי אפשר לו ידיעת כל התורה הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור).

משא"כ מצות והגית בו יומם ולילה שהותרה מכללה במה שנאמר ואספת דגנך וגו' אמרה תורה הנהג בהן מנהג דרך ארץ ויוכל לצאת ידי חובתו בקביעות עתים ביום ובלילה ואפילו בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית בשעת הדחק כשאין לו פנאי מפני טרדת פרנסתו שהיא חיי הגוף וכ"ש וק"ו כשעוסק בחיי נפש לדבקה בה' חיים וע"ז אמרו חכמים שתלמוד תורה היא מדברים שאין להם שיעור:

*

ז כשם שמצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצות ושכרה שקול כנגד שכר כולן כך ענשה חמור ושקול כנגד כולן כמו שמצינו במקדש ראשון שויתר הקב"ה על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על ביטול תורה שנאמר על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה' על עזבם את תורתי וגו'.

ותחלת דינו של אדם אינו אלא על תלמוד תורה ואח"כ על שאר מעשיו:

ח אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות זכות בכתר תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ואפילו בלילו[י] תקופת תמוז יש ללמוד מעט ומט"ו באב ואילך יוסיף מעט מעט ודלא מוסיף יאסף בלא זמנו כמ"ש באו"ח סי' רל"ח.

כך אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום וכל בית שאין נשמעין בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו:

ט ואין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה.

אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת שלא תשכח אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים וכן אמר שלמה בחכמתו אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה ונתקיימה לי ועוד אמר כי מיץ חלב יוציא חמאה במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא עליה חלב שמצץ משדי אמו.

וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה.

וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח שנאמר ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה בכל רמ"ח איברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת:

י ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח ועל כן במקום שאין בית המדרש בעיר אין לאדם ללמוד בביתו אלא בבית הכנסת שמתפללים בו אבל כשיש בית המדרש בעיר אין ללמוד יחידי בבית הכנסת אלא בבית המדרש בחבורה שנאמר חרב על הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של ישראל שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר ונואלו שאין התורה נקנית אלא בחבורה ואמרו חכמים עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל ואין עדה פחותה מעשרה.

ויש להם להתפלל בצבור בבית המדרש במקום שלומדים שקדושת בית המדרש גדולה וחמורה מקודשת בית הכנסת כמ"ש בהלכות בית הכנסת:

*

יא ולפיכך אסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש כמו שאסור בבית הכנסת ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואפילו שלא בשעת הלימוד ואצ"ל בשעת הלימוד שענשו גדול כמו שאמרו חכמים שמאכילין אותו גחלי רתמים:

יב וכן אין ישנים בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי אלא מדוחק כגון מי שלומד יומם ולילה בבית המדרש והוא בענין שאם יצטרך לילך לישן בביתו ימשך מזה ביטול תלמוד תורה התירו לו לישן בבית המדרש.

ואם מועיל תנאי בשעת בנין הבית המדרש להתיר שיחה ושינה נתבאר בהלכות בית הכנסת:

יג וכופין בני העיר זה את זה אפילו יחיד את הרבים לקנות תנ"ך להניח בבית המדרש כדי שיקרא בהם כל מי שירצה מן הצבור בימיהם שלא ניתנה תורה שבעל פה ליכתב ועכשיו שניתנה ליכתב כופין לקנות גם תורה שבעל פה כולה שהם ספרי התלמוד והפוסקים ומדרש אגדות שילמדו בהם גדולים וקטנים.

וגובין לפי ממון ואפילו עם הארץ חייב ליתן לפי ממונו וגובין בכל מיני כפיות כמו לשאר צרכי הרבים.

ועיר גדולה שאין הספרים שבבית המדרש מספיקין ויש

ביטול תורה מחמת חסרון ספרים שאין נמצאים לקנות ויש יחידים שיש להם ספרים הרבה יש לבית דין לכופם להשאיל ספריהם לכל מי שיתן משכון שוה כשיווי הספר על פי שומת בית דין שאם יתקלקל הספר ישלם הפחת על פי שומת בית דין.

[והוא הדין אפילו במקום שספרים מצויים לקנות אם איש עני הוא שאין ידו משגת לקנות מחוייב העשיר להשאיל לו על משכון וכופין אותו ולכך ראוי לכל ירא שמים לקנות גמרות קטנות הרבה כדי להשאיל לבני עניים ואמרו חכמים צדקתו עומדת לעד זה הכותב או קונה ספרים ומשאילן לאחרים]:

*

יד ומותר לתלמיד חכם להודיע עצמו שהוא ת"ח במקום שאין מכירים אותו אם צריך לכך ואי אפשר בענין אחר כגון שמעלילים עליו ואין ידו משגת לפייסם בממון אבל אם ידו משגת לפייס בממון אסור להודיע עצמו כדי להנצל בכבוד תורתו שכל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו מבלשצר שנשתמש בכלי קדש.

ואין צריך לומר הלומד כדי להתגדל ולהיות לו שם כשם הגדולים אשר בארץ או כדי להתפרנס במלמדות או דיינות והוראות וכך אמרו חכמים אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם שכל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם אלא דבר בהם לשמם ולשם פועלם בה'.

ואעפ"כ מי שאין בו יראת שמים לדבר לשמם אלא להתגדל או להתפרנס מוטב שיעסוק בתורה שלא לשמה משיתבטל ויפרוש כי מתוך שלא לשמה יבא לשמה כמ"ש למעלה:

טו וגם למי שיש בו יראת שמים לא הזהירו ומנעו מלעשות קרדום אלא שלא יהיה תחלת לימודו בשביל להיות לו לאומנות להתפרנס בה שנמצא משתמש בכתר תורה תשמיש של חול לצרכו ועושהו כקרדום אבל אם למד לשם שמים ואח"כ אין לו במה להתפרנס אם לא במלמדות או דיינות והוראות הרי זה משתמש בה לצרכה שאם לא יהיה לו מה לאכול לא יוכל לעסוק בה כראוי כשהוא מעונה ברעב ועירום או נפשות ביתו.

ואם יכול לעסוק באיזה מלאכה לפרנס את עצמו ומניח מלאכתו מלהתפרנס בה ומתפרנס מלימוד התורה לתלמידים כ"ש שהוא משתמש בה לצרכה בלבד כי כדי שלא ליבטל מתלמוד תורה הוא מניח מלאכתו שהיה יכול לעסוק בה ולהתפרנס ממנה והוא נוטל שכר בטלה ולא שכר תורה כמ"ש למעלה ואף שלא יוכל לבא לידי ידיעת התורה כולה כשעוסק במלמדות מ"מ מקיים הוא מצות ודברת בם שתעשם עיקר ולא טפלה משא"כ כשיתפרנס ממלאכתו ויעשה אותה עיקר ותורתו עראי וטפלה בקביעות עתים לבד:

*

טז אך מי שחננו ה' שיוכל להתפרנס ממעשה ידיו שיעשה עראי לבד ותורתו קבע אסור לו להתפרנס מהתורה אף על פי שמניח מלאכתו ומעשה ידיו בשביל זה שהוא שכר בטלה דמוכח.

ואפילו מתמנה להורות הוראות שיש לו פנאי הרבה ללמוד ויוכל לבא לידי ידיעת התורה כולה מאחר שאם היה מתפרנס ממעשה ידיו והיה עושה תורתו קבע היה מקיים מצות ודברת בם ואף שלא היה יכול לבא לידי ידיעת התורה כולה במשך זמן כזה שיוכל לבא עכשיו הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור ולכך אין עליו להשתמש בכתר תורה בשביל כך.

אלא אם כן רבים צריכים לו שאין במדינה גדול בחכמה כמוהו והוא בורח מן הגדולה והגדולה מחזרת אחריו שאז עון בידו להמנע וחייב הוא להתמנות.

ומאחר שנתמנה על הצבור אסור לו לעסוק בשום מלאכה בעצמו בפני שלשה כדי שלא יתבזה והצבור מצווין לפרנסו בכבוד שלא יצטרך למעשה ידיו כלל ואפילו לעשרו כמ"ש הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו והוא הדין לכל גדול הדור ופרנס בכל מדינה ומדינה:

יז אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירים אותו למוטב תחלה ואח"כ מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו ואם אי אפשר להחזירו למוטב תחלה והוא דוחק ליכנס ללמדו תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ולא כיהושע בן פרחיה שדחה לפלוני בשתי ידים.

וכן הרב שהולך בדרך לא טובה אע"פ שחכם גדול הוא והכל צריכים לו אין למדים ממנו עד שיחזור למוטב:

יח הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה בטעמה היטב שנאמר ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ואומר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא נאמר אשר תלמדם צריך אתה לשום לפניהם טעם המיישב תלמודם ומשימו בלבם.

והתלמיד לא יהא בוש מחביריו לאמר לא הבנתי אלא שואל וחוזר ושואל אפילו כמה פעמים ועל כך אמרו לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד:

יט במה דברים אמורים שלא הבינו התלמידים את הדבר מפני עמקו או מפני דעתם שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שמתרשלים בדברי תורה ומתרפים עליהם ומפני זה לא הבינו חייב להראות עליהם רוגז ולהכלימם בדברים כדי לזרזם ולחדדם וכענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים.

לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו במהרה:

סליק תם ונשלם

'לקוטי תורה' פרשת תבוא – הפרשה החסידית

הַיּוֹם הַזֶּה ה' מְצַוְּךָ

"**הַיּוֹם**[1] הַזֶּה הַוָּיָ"ה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים; וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ : אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם וְגו' וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם וְגו'" (פָּרָשְׁתֵּנוּ כו, טז־ יח):

לְהָבִין פֵּירוּשׁ "הַיּוֹם **הַזֶּה**", וְלֹא כְּתִיב אֵיזֶה יוֹם?

מִשּׁוּם דְּהַמִּקְרָא מְחוּבָּר לַפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנָּה, שֶׁמְּסַיֵּימֶת (שָׁם, טז): "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ". שֶׁקּוֹדֶם שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ הָיָה כְּרִיתַת בְּרִית עַל קַבָּלַת הַתּוֹרָה, "מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב" (פָּרָשְׁתֵּנוּ כח, סט). וְזֶהוּ "הַיּוֹם **הַזֶּה** וְגו'", דְּהַיְינוּ בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ.

וְלָכֵן "וּדְבָשׁ, הַיּוֹם **הַזֶּה** הַוָּיָ"ה" הוּא רָאשֵׁי תֵּיבוֹת צֵירוּף **הַוָּיָ"ה אַחַת**[2], שֶׁהַוָּא"ו שֶׁל "וּדְבָשׁ" שֶׁבְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מְחוּבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה – כִּי הַכֹּל עִנְיָן אֶחָד.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת "אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" הוּא בְּחִינַת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. כִּי בְּחִינַת "יִשְׂרָאֵל" הוּא בְּחִינַת אָדָם. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל א, כו): "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם וְגו'", וְזֶהוּ תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב. וְ"אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" הוּא בְּחִינַת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה – בְּחִינַת "וְהָאָרֶץ הַדּוֹם רַגְלָי"[3] (יְשַׁעְיָה סו, א).

כִּי אַף עַל פִּי שֶׁעִיקַּר דִּינֵי הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הוּא בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הִיא כְּמוֹ בְּחִינַת רֶגֶל וְסוֹף־מַעֲשֶׂה לִבְחִינַת אָדָם הַנַּ"ל, אֶלָּא שֶׁיָּרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ.

וְנִקְרָא "אֶרֶץ זָבַת **חָלָב וּדְבָשׁ**", כִּי "דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, יא). וְזֶהוּ "סִתְרֵי תּוֹרָה", לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִתִּיקוּת, וְהֵן הֵם "טַעֲמֵי תּוֹרָה". וְהַכֹּל נִמְשָׁךְ וְנִשְׁפָּע מִבְּחִינַת אֶרֶץ הַנַּ"ל, כִּי "סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה", וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג טַעֲמֵי תּוֹרָה וְסוֹדוֹתֶיהָ אִם לֹא עַל יְדֵי יְדִיעַת הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. כְּמוֹ לְמָשָׁל מֶלֶךְ שֶׁבּוֹנֶה בִּנְיָן מְפוֹאָר, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁבַּבִּנְיָן בְּלִי שֶׁיּוּגְמַר בִּנְיָן הַנַּ"ל בִּשְׁלֵימוּתוֹ.

וְהִנֵּה שְׁלֵימוּת וּגְמַר הַזֶּה – הוּא בְּ"סוֹף מַעֲשֶׂה", שֶׁהוּא עַל־פִּי תּוֹרָה **שֶׁבְּעַל־פֶּה** אֲשֶׁר בָּהּ גִּילּוּי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ. כִּי עַל־פִּי תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב אִי אֶפְשָׁר לֵידַע שׁוּם דִּין עַל בּוּרְיוֹ בִּלְתִּי פֵּירוּשׁ הַגְּמָרָא, כְּמוֹ דְּרָשַׁת טַטְפַּת שֶׁבַּתְּפִילִּין[4] כו', וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵיךְ הֵם נִכְתָּבִין, וְכָל פְּרָטֵי דִּקְדּוּקֵיהֶם[5].

וְלָכֵן הַוָּיָ"ו שֶׁל "וּדְבָשׁ" מְחוּבָּר עִם "הַיּוֹם הַזֶּה הַוָּיָ"ה" לִהְיוֹת בְּצֵירוּף שֵׁם הַוָּיָ"ה אַחַת.

וְהִנֵּה יֵשׁ בְּחִינַת עוֹלָם, שָׁנָה, נֶפֶשׁ:

כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינָה זוֹ בָּעוֹלָם כַּךְ יֵשׁ בַּשָּׁנָה, וְהוּא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְלָכֵן קוֹרִין פָּרָשָׁה זוֹ קוֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, כִּי "הַיּוֹם הַזֶּה וְגו'" קָאֵי עַל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[6]. וּבְכָל שָׁנָה קוֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה צָרִיךְ כְּרִיתַת בְּרִית מֵחָדָשׁ עַל קַבָּלַת הַתּוֹרָה – שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּחִינַת "מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים וְגו'".

(לְפִי שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא עִנְיָן אֶחָד עִם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה: כִּי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּחִינַת "שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם", וּ"מַלְכוּת – פֶּה, תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן לָהּ" כו'. לְכַךְ, כְּמוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הוּא גִּילּוּי הָרָצוֹן־עֶלְיוֹן אֵיךְ יֵעָשׂוּ הַתְּפִילִּין וְהַסוּכָּה כו' – כַּךְ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא גִּילּוּי רָצוֹן־עֶלְיוֹן. וְלָכֵן בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּחִינַת "מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת" כו'.)

וְלָכֵן נִקְרָא "**רֹאשׁ**־הַשָּׁנָה" וְלֹא "**תְּחִלַּת** הַשָּׁנָה": כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת רֹאשׁ בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהוּא רֹאשׁ וְשֵׂכֶל לְגַבֵּי הַגּוּף, כַּךְ יֵשׁ בְּחִינַת רֹאשׁ בַּשָּׁנָה, וְהוּא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.

(הוּא בְּחִינַת "גֻּלְגֹּלְתָּא דְּחַפְּיָא עַל מוֹחָא", שֶׁהוּא בְּחִינַת גִּילּוּי רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן[7].

---

1. ("אֶת זֶה דָּרַשׁ אַדְמוּ"ר בַּשַּׁבָּת שֶׁקּוֹדֶם לַשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי סְלִיחוֹת שְׁנַת תקנ"ז", שַׁבָּת פָּרָשַׁת תֵּבֹא, ח"י אֱלוּל תקנ"ז).

2. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ט, ב. הוּבָא בְּ"פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים" לְהָרַמַּ"ק שַׁעַר כא פֶּרֶק יד).

3. (וְעַיֵּין מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" – רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית).

4. (מְנָחוֹת לד רֵישׁ עַמּוּד ב וְשָׁם נִסְמָן).

5. (וְעַיֵּין בְּ"אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", קָרוֹב לְסוֹפוֹ (סִימָן כט) בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ".

וְזֶהוּ עִנְיָן "**בִּינָה** יְתֵירָה נִיתְּנָה בְּאִשָּׁה כו'", שֶׁדָּרְשׁוּ רַז"ל פֶּרֶק ה' דְּנִדָּה, **עַל פָּסוּק** (בְּרֵאשִׁית ב, כב) "**וַיִּבֶן** הַוָּיָ"ה אֱלֹקִים אֶת הַצֵּלָע כו'". וְעַיֵּין בַּזֹּהַר בְּרֵאשִׁית (דַּף מח, עַמּוּד ב).

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא, עַל פָּסוּק "לָכֵן אֱמוֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", בְּבֵיאוּר עִנְיָן "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ כו'" (וָאֵרָא ו, ח).

וְגַם "וַיִּבֶן" לְשׁוֹן **בִּנְיָן** – כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל **עַל פָּסוּק** (יְשַׁעְיָה נד, יג) "וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ": "אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ". כִּי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה נִקְרָא גַּם כֵּן **בַּיִת**. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר. וְ**נוֹדַע**, דִּבְחִינַת בַּיִת שֶׁרְשׁוֹ מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד כו'.

וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כֹּה תְבָרְכוּ", מֵעִנְיָן "וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ כו'").

6. (עַיֵּין בְּפֵירוּשׁ הָרַמַּ"ז בַּזֹּהַר, רֵישׁ פָּרָשַׁת בֹּא (דַּף לב, עַמּוּד ב), גַּבֵּי "**הַיּוֹם – בָּא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה**").

7. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ כו'".

וְהַנָּה, כְּמוֹ דְּבַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הוּא בְּחִינַת "בִּינָה יְתֵירָה נִיתְּנָה כו'", כַּךְ גַּם כֵּן בִּבְחִינַת יִרְאָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. אַף עַל גַּב דְּיִרְאָה נִקְרָא בְּחִינַת נוּקְבָא לְגַבֵּי אַהֲבָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, ל): "**אִשָּׁה יִרְאַת** ה'", וּכְתִיב (תְּהִלִּים צח, ג): "זָכַר חַסְדּוֹ", אַף עַל פִּי כֵן "זֶה הַשַּׁעַר כו'" (תְּהִלִּים קיח, כ), וְשָׁרְשָׁהּ מִיִּרְאָה־עִילָּאָה כו'.

וְכֵן בִּבְחִינַת דִּיבּוּר, שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּנְיַן הַמַּלְכוּת, שֶׁנִּקְרָא "דִּבַּר ה'", שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה – שַׁיָּךְ גַּם כֵּן בְּחִינָה זוֹ דְ"בִּינָה יְתֵירָה נִיתְּנָה כו'"[8]. וְהַיְינוּ דְּמַה שֶׁכָּתוּב "וַיְכֻן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלָע" – הוּא בְּיוֹם ו' לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁהוּא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה). :

ב. וְהַנָּה בְּשָׁבוּעוֹת נִיתְּנוּ לוּחוֹת־הָרִאשׁוֹנוֹת וּבְיוֹם־כִּפּוּר נִיתְּנוּ לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת. וְלוּחוֹת־הָרִאשׁוֹנוֹת נִיתְּנוּ בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת.

וְהָעִנְיָן, כִּי יֵשׁ ב' מִינֵי אַהֲבוֹת: הָאַחַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת־הַלֵּב הַנִּקְרָא רְעוּתָא־דְלִיבָּא, וְהַב' בְּבְחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת – בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב.

וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּבֵן אֵצֶל אָבִיו יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת בְּאַהֲבָתוֹ אֵלָיו:

כִּי הִנֵּה אִם הוּא שָׁרוּי אֵצֶל אָבִיו בְּבֵיתוֹ, עֲדַיִין אֵינוֹ נִיכָּר וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ בְּחִינַת וּמִדַּת הָאַהֲבָה, וַהֲרֵי הִיא בִּבְחִינַת פְּנִימִית־הַלֵּב לְבָד. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הִרְחִיק אָבִיו מִמֶּנּוּ, אָז נִתְגַּלֶּה וְיוֹצֵא לַחוּץ בְּחִינַת הָאַהֲבָה, בִּבְחִינַת גִּילּוּי רַב, לְהִיוֹת נַפְשׁוֹ צָמְאָה וְכָלְתָה אֵלָיו. אֲבָל כְּשֶׁהוּא שָׁרוּי עִמּוֹ, הִנֵּה הָאַהֲבָה בְּטֵילָה וְנִכְלֶלֶת בְּרוֹב הַשִּׂמְחָה וְהַתַּעֲנוּג שֶׁהוּא בְּהֵיכַל אָבִיו.

וְזֶהוּ עִנְיָן יוֹם־כִּפּוּר, שֶׁהוּא מֵעֵין עוֹלָם־הַבָּא, עוֹלָם הַתַּעֲנוּג, שֶׁאֵין בּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לְפִי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַלִּים בּוֹ עִילּוּי רַב. וּכְדִכְתִיב (אַחֲרֵי טז, ל): "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם וְגו'", לִפְנֵי הַוָ"ה תִּטְהָרוּ". פֵּירוּשׁ: שֶׁמְּכַפֵּר וּמְטַהֵר כָּל הָעֲוֹנוֹת הַמַּבְדִּילִין, וְקוֹרֵעַ כָּל הַמָּסָכִים, וְאֵין שׁוּם מָסָךְ מַבְדִּיל בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְזֶהוּ "לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ".

וְאָז "יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו" (תְּהִלִּים קמט, ב), בְּלִי שׁוּם מְנִיעָה וּמְבַלְבֵּל בָּעוֹלָם. וּמֵרוֹב הַשִּׂמְחָה וְהַתַּעֲנוּג נִבְלְלָה וּבָטְלָה מִדַּת הָאַהֲבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם, וְדַי בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת־הַלֵּב, בִּרְעוּתָא־דְלִבָּא לְבָד[9].

וְהִנֵּה בִּכְדֵי שֶׁיַּגִּיעַ הָאָדָם לִבְחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ, הִנֵּה "רֵאשִׁית חָכְמָה – יִרְאַת ה'" (תְּהִלִּים קיא, י), שֶׁהוּא בְּחִינַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, לְהַמְשִׁיךְ עָלָיו בְּחִינַת יִרְאָה, בְּחִינַת "מַלְכוּתוֹ", שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ "הַמֶּלֶךְ", שֶׁתְּהֵא יִרְאָתוֹ וּפַחְדּוֹ עָלֵינוּ[10].

וְזֶהוּ "אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת – שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם": כִּי הִנֵּה "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" (תְּהִלִּים קמה, יג) כְּתִיב, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ מֵנִיחַ אֶת הָעֶלְיוֹנִים, וּמוֹרִיד וּמַמְשִׁיךְ בְּחִינַת מַלְכוּתוֹ לְמַטָּה עַל יִשְׂרָאֵל לְבָד. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים: "ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ", וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מד, ו): "כֹּה אָמַר ה' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ וְגו'".

וְזֶהוּ "**ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ** כו'" (תְּהִלִּים צג, א): שֶׁהוּא שִׁיר שֶׁל יוֹם הַשִּׁשִּׁי, שֶׁבַּשִּׁשִּׁי לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית נִבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאָז הָיָה רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּיוֹם ו'. כִּי "זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, זִכָּרוֹן לְ**יוֹם רִאשׁוֹן**" – פֵּירוּשׁ: שֶׁבּוֹ נִבְרָא **אָדָם־הָרִאשׁוֹן**. וְלָכֵן שָׁר אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת[11]: "ה' מָלָךְ גֵּאוּת **לָבֵשׁ**". פֵּירוּשׁ: עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּמוֹ לְבוּשׁ, שֶׁהוּא מַסְתִּיר וּמְכַסֶּה עַל הָאָדָם – כַּךְ הוּא עִנְיָן בְּחִינַת מְלוּכָה, שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ וְנִתְצַמְצֵם בְּכַמָּה לְבוּשִׁין וְצִמְצוּמִים עַד שֶׁנִּקְרָא בְּחִינַת "מֶלֶךְ", וְלְהִיוֹת מַלְכוּתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה "יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לַלְּבָנָה", שֶׁמְּאִירָה בְּרִיחוּק מָקוֹם מֵהַשֶּׁמֶשׁ דַּוְקָא, כַּךְ כִּבְיָכוֹל הִנֵּה כְּתִיב (יִרְמְיָה לא, ב): "**מֵרָחוֹק** ה' נִרְאָה לִי", שֶׁעַל יְדֵי רִיחוּק מָקוֹם מֵאִיר בּוֹ אוֹר אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת כָּלְתָה נַפְשׁוֹ אֵלָיו לְדָבְקָה בוֹ[12].

כִּי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה נִקְרָא "**כֵּסֶה**" (תְּהִלִּים פא, ד) – "שֶׁהַחֹדֶשׁ **מִתְכַּסֶּה** בּוֹ", פֵּירוּשׁ: **בָּטֵל** וְנִכְלָל בִּרְצוֹנוֹ. לְפִי שֶׁמֵּחֲמַת גִּילּוּי אֱלֹקוּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ נִתְעוֹרֵר בְּחִינַת יִרְאָה וּבִיטּוּל־רָצוֹן, בְּחִינַת נְקוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ אוֹר כְּלָל, וּבְרִיחוּק מָקוֹם הוֹלֵךְ וּמֵאִיר בּוֹ אוֹר הָאַהֲבָה בְּגִילּוּי.

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא רָחוֹק מְאֹד מֵאוֹר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ, עַל יְדֵי שֶׁיַּחְשׁוֹב כָּל הַמַּחְשָׁבוֹת וְהַדִּיבּוּרִים וְהַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה שֶׁעָבְרוּ בְּכָל הַשָּׁנָה, וְעַל יְדֵי זֶה יִתְגַּלֶּה אַהֲבָתוֹ לַה' בַּחוּץ, בִּבְחִינַת "וַתֵּתַצֵּב אֲחוֹתוֹ מֵרָחוֹק" (שְׁמוֹת ב, ד). וּבַזֹּהַר חֵלֶק ב, יב, א. וּב"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" שָׁם.

וְעוֹד נִזְכָּר פָּסוּק זֶה בַּזֹּהַר: חֵלֶק א: ו, א. צ"ז, א. קכ, א. קצו, ב. חֵלֶק ב: קכה, ב. קכו, א. חֵלֶק ג: כ, סוֹף עַמּוּד ב. לה, ב. נח, ב. סד, ב. קעד, א. רמח, ב – **כַּנִּרְשָׁם כָּל זֶה בְּסֵפֶר "בֵּית אַהֲרֹן"**).

8. ("בְּאִשָּׁה").

9. (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם").

10. (עַיֵּין בַּזֹּהַר פִּנְחָס רי"ד, ב. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֲנִי לְדוֹדִי").

11. ("אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת". דְּבָרִים לא, ל).

12. (וְעַיֵּן מַעְנְיָן "מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי": בְּרִבּוֹת שְׁמוֹת, פָּרָשָׁה א, גֵּבִי

"צָעַק לִבָּם" (איכה ב, יח), יוֹתֵר מִבְּכָל הַשָּׁנָה. שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה הוּא כִּמְשַׁל הָאָב שֶׁנִּתְרַחֵק מֵעַל בְּנוֹ כַּנַ"ל.

אֲבָל בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה כְּתִיב (יְשַׁעְיָה נה, ו): "קְרָאוּהוּ בִּהְיוֹתוֹ **קָרוֹב**", וְדָרְשׁוּ חֲזַ"ל: "אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה". שֶׁנִּקְרָא "קָרוֹב", אֶלָּא שֶׁנִּתְרַחֵק וְנִסְתָּר מִמֶּנּוּ.

וְהוּא כְּמוֹ לְמָשָׁל, בֵּן שֶׁהוּא אֵצֶל אָבִיו בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא שֶׁהָאָב מַסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ, בִּכְדֵי שֶׁבְּנוֹ יִתֵּן אֶל לִבּוֹ הָאַהֲבָה, וְיִתְגַּלֶּה אַהֲבָתוֹ בְּיֶתֶר שְׂאֵת. וְכַאֲשֶׁר יַכִּיר הַבֵּן שֶׁהָאָב הוּא בְּכָאן וּמַסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ, אֲזַי בְּוַדַּאי תִּגְדַּל אַהֲבָתוֹ בִּבְחִינַת גִּילוּי יוֹתֵר.

וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים "אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ" בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה – שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הָאַהֲבָה, בִּבְחִינַת "צָעַק לִבָּם": אַבָּא! אַבָּא!

וְהִנֵּה, כְּמוֹ לְבָנָה בְּהִתְרַחֲקָהּ מֵאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, סוֹבֶבֶת וְהוֹלֶכֶת בְּעִיגּוּלָהּ עַד שֶׁתַּחֲזוֹר וְתַגִּיעַ לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, כַּךְ כְּבִיכוֹל עַל יְדֵי רִיחוּק מָקוֹם, שֶׁנַּעֲשִׂים עַצְמֵינוּ כִּרְחוֹקִים, הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב עָלֵינוּ אוֹר הָאַהֲבָה, עַד שֶׁבִּיּוֹם־כִּפּוּר חוֹזְרִים וּמִתְעַלִּים עִלּוּי גָּדוֹל וְעָצוּם, עַד שֶׁנִּזְהִיו "לִפְנֵי ה'". שֶׁהָאַהֲבָה הוּא בְּחִינַת פְּנִימִית־הַלֵּב וְנִכְלֶלֶת וּבָטֵלָה בְּשִׂמְחַת ה', לְפִי שֶׁאָז בְּיוֹם־כִּפּוּר כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל הֵם בִּבְחִינַת "פָּנִים"[13]. :

ג. אַךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לִבְחִינָה וּמַדְרֵיגָה זוֹ, בְּחִינַת פָּנִים הַנַ"ל, כִּי אִם עַל יְדֵי חִיפּוּשׂ וּפִשְׁפּוּשׂ בְּמַעֲשָׂיו בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כז, ח): "**בַּקְּשׁוּ** פָנָי", שֶׁתְּהִיֶּה כְּאֲבִידָה הַמִּתְבַּקֶּשֶׁת, שֶׁצָּרִיךְ לְחַפֵּשׂ אַחֲרֶיהָ, וּלְפַשְׁפֵּשׂ בְּמַעֲשָׂיו כַּנַ"ל.

וְזֶהוּ "**אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כּוּלְּכֶם** וְגוֹ', לְעָבְרְךָ בִּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'" (נִצָּבִים כט, ט. יא):

כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "הַיּוֹם" הוּא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא מַעֲבִיר בְּךָ הַ"בְּרִית", שֶׁהוּא הִתְקַשְּׁרוּת בִּנְקוּדַת־הַלֵּב הַפְּנִימִית.

(כִּי עִם הֱיוֹת דֶּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הַמְשֻׁכַּת בְּחִינַת יִרְאָה כַּנַ"ל, אַךְ תּוֹכָהּ "רָצוּף אַהֲבָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, י). אֶלָּא שֶׁהָאַהֲבָה הִיא בִּפְנִימִית־הַלֵּב לְבָד, עַל דֶּרֶךְ "וְגִילוּ בִּרְעָדָה"[14] (תְּהִלִּים ב, יא)).

וְנִקְרָא "**בְּרִית**": לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְדַבְּקָה בּוֹ בִּפְנִימִיּוּת־הַלֵּב (עִם הֱיוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּוַדַּאי בְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל בְּחִינָה זוֹ). אֶלָּא אִם כֵּן מַעֲבִיר עָרְלַת הַלֵּב. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (עֵקֶב י, טז): "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". וְהָעָרְלָה הִיא הַהִתְקַשְּׁרוּת בְּתַאֲווֹת וּשְׂאָר גַּשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם. וְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בְּחִינַת עָרְלָה זוֹ בִּלְבָבוֹ, הֲרֵי מְכַסֶּה וּמַסְתִּיר מִמֶּנּוּ אוֹר פָּנָיו מִלְּדַבֵּק בּוֹ בִּפְנִימִיּוּת לִבּוֹ, כֵּיוָן שֶׁחִיצוֹנִיּוּתוֹ מְקוּשָׁר וּמְדוּבָּק בְּהֶבְלֵי עוֹלָם[15].

וְזֶהוּ "**בִּבְרִית ה' אֱלֹקֶיךָ**": פֵּירוּשׁ, שֶׁהַהִתְקַשְּׁרוּת יִהְיֶה שֶׁבְּחִינַת "הָוֶי"ה" יִהְיֶה "אֱלֹהֶיךָ" – שֶׁלְּךָ, לִיבָּטֵל אֵלָיו מֵעוֹמְקָא־דְּלִיבָּא.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יִרְמְיָה הַנָּבִיא: "הָסִירוּ אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְהֵמּוֹלוּ לַה'"[16], פֵּירוּשׁ: שֶׁלִּימַּד דַּעַת אֶת הָעָם[17], שֶׁלֹּא יִפּוֹל לֵב הָאָדָם עָלָיו בִּרְאוֹתוֹ חִיצוֹנִיּוּת לִבּוֹ מְקוּשָׁר בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם, לֵאמֹר חַס־וְשָׁלוֹם: נִגְזַרְנוּ, אָבְדָה תִּקְוָתֵנוּ[18], אֶלָּא: "הָסִירוּ אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם"!

פֵּירוּשׁ: שֶׁיֵּשׁ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת־הַלֵּב; אֶלָּא מִכֵּיוָן שֶׁהָעָרְלָה שׁוֹלֶטֶת עַל חִיצוֹנִיּוּתוֹ, הִנֵּה גַּם הַפְּנִימִיּוּת נִסְתָּר וְנִתְעַלֵּם בּוֹ. אֲבָל כְּשֶׁתָּסִירוּ אֶת הָעָרְלָה, מִמֵּילָא יִתְגַּלֶּה הַבְּרִית וְהַהִתְקַשְּׁרוּת בְּהֵמּוֹלוֹ לַה', וְאָז יִהְיֶה גַּם חִיצוֹנִיּוּת־לִבּוֹ בְּהִתְגַּלּוּת לַה' כִּרְשָׁפֵי־אֵשׁ – "שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ"[19].

---

13. וְעַיֵּין לְקַמָּן בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח".

14. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְקַמָּן עַל פָּסוּק "שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּהֲוָיָ"ה", וְ"תָגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כוּ'". עַיֵּן שָׁם.

15. (וְעַיֵּן בְּפָרָשַׁת שְׁלַח, עַל פָּסוּק "מְקוֹשֵׁשׁ עֵצִים").

16. (יִרְמְיָה ד, ד: "הִמּוֹלוּ לַה' וְהָסִרוּ עָרְלוֹת לְבַבְכֶם").

17. ("לִימֵּד דַּעַת אֶת הָעָם". קֹהֶלֶת יב, ט).

18. (עַל פִּי יְחֶזְקֵאל לז, יא: "אֹמְרִים . . אָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ").

19. (**וְזֶהוּ** עִנְיָן "**וְיִחַד לְבָבֵנוּ**". כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה".

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין עִנְיָן הַבְּרָכוֹת": "וְלָזֹאת צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמְשֻׁכַּת הַחוֹתָם" כוּ'. עַיֵּן שָׁם. (תּוֹרָה אוֹר ז, ג: דְּהַיְינוּ לִהְיוֹת הַמְשֻׁכָּה וּבְרָכָה עֶלְיוֹנָה לְהַפְרִיד הַקְּלִיפּוֹת, וְשֶׁלֹּא תִּהְיֶינָה גִּילוּי הַמִּדּוֹת כִּי אִם לְיַחְדוֹ גַּם כֵּן. וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "יַחֵד לְבָבִי". וְחוֹתָ"ם אוֹתִיּוֹת תְּחוּ"ם, כְּלוֹמַר עַד פֹּה תָּבֹא וְלֹא תוֹסִיף, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תּוֹסֶפֶת חַיּוּת יוֹתֵר מִשִּׁיעוּר הַמּוּגְבָּל כוּ', דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא יוֹסִיף הָאָדָם תֵּת כֹּחוֹ וְכָל יְגִיעָתוֹ לְנַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית רַק כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "יְגִיעַ כַּפֶּיךָ" כוּ'").

וּמִזֶּה יוּבָן עִנְיָן הַחוֹתָם דְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים: שֶׁלְּפִי שֶׁיּוֹם־הַכִּפּוּרִים הוּא בְּחִינַת פְּנִימִית־הַלֵּב, לְכָךְ זוֹכִים אָז לִבְחִינַת הַחוֹתָם, שֶׁהוּא בְּחִינַת "וְיַחֵד לְבָבֵנוּ". עַיֵּן שָׁם.

וְגַם הוּא בְּחִינַת "חוֹתָם בְּרָרוּךְ" – דְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. כַּמְבוֹאָר שָׁם (ו, ג – ז, ב) בְּעִנְיָן "חָתוּם תּוֹרָה בְּלִמּוּדָי" (יְשַׁעְיָה ח, טז).

וְזֶהוּ עִנְיָן הַכְּרִיתַת־בְּרִית עַל קַבָּלַת־הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁבִּכְלָל זֶה הוּא לִהְיוֹת עֵסֶק הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, עַל דֶּרֶךְ "זָקָה נַעֲשֶׂה לוֹ סַם חַיִּים כוּ'". וְעַל זֶה נִמְשָׁךְ גְּמַר הַחוֹתָם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כוּ'. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת עֵקֶב, בְּעִנְיָן "וְצָרִיךְ שֶׁיַּזְכִּיר בְּרִית וְתוֹרָה בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ").

וְזֶהוּ **"נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ"** (בְּרֵאשִׁית א, כו):

שֶׁלִּבְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: הֲלֹא אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם!

וְגַם, מַהוּ **"בְּצַלְמֵנוּ"** – לְשׁוֹן **רַבִּים**?

וְיוּבָן עִם הַנַּ"ל:

כִּי הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא – "סָתִים וְגָלְיָא". פֵּירוּשׁ "גָּלְיָא" – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וְאֶתְחַנַּן ד, לה): "אַתָּה **הָרְאֵתָ** לָדַעַת כִּי הָוָ"ה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ". מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה בִּרְאִיָּה חוּשִׁיִּית דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב", וְתָמִיד מְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְאִלּוּ הָיָה מִסְתַּלֵּק חִיּוּתוֹ כְּרֶגַע הָיוּ חוֹזְרִים לִהְיוֹת אַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ. וְאִם כֵּן, נִרְאָה תָּמִיד הָאַיִן וְהָאֶפֶס שֶׁבָּהֶם, "וְנִגְלָה כְּבוֹד ה'" (יְשַׁעְיָה מ, ה), בְּהִתְגַּלּוּת, כִּי אֶפֶס זוּלָתוֹ. אַךְ אַף עַל פִּי כֵן הוּא "סְתִימוּ דְּכָל סְתִימִין", "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ"[20].

וּכְמוֹ כֵן עָשָׂה אֶת הָאָדָם בִּשְׁתֵּי לְבָבוֹת – בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוֹת הַנַּ"ל[21]. וְזֶהוּ "וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם **בְּכָל לְבָבְךָ**" (פָּרָשָׁתֵנוּ כו, טז), דְּהַיְינוּ בִּשְׁנֵי לְבָבוֹת הַנַּ"ל. וְזֶהוּ בְּחִינַת "**בְּצַלְמֵנוּ**", כִּי צֶלֶם הוּא בְּחִינַת עַצְמִיּוּת וּמַהוּת מַמָּשׁ[22].

וְ"**כִּדְמוּתֵנוּ**" הוּא עִנְיָן "**בְּכָל נַפְשְׁךָ**": שֵׁשׁ שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת – נֶפֶשׁ הַשִּׂכְלִיּוֹת, וְנֶפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת, הַחִיּוּנִית. וּשְׁתֵּי הַנְּפָשׁוֹת הֵם בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת, אֶלָּא שֶׁזּוֹ הִיא בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת־הַמַּחְשָׁבָה וְזוֹ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת־הַדִּיבּוּר. וְזֶהוּ "וּבְ**כָל** נַפְשְׁךָ", שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כּוּלוֹ לַה' – בִּשְׁתֵּי הַנְּפָשׁוֹת.

דְּהַיְינוּ, לְהַעֲמִיק **דַּעְתּוֹ** בַּתּוֹרָה בְּכָל שִׂכְלוֹ עַד מָקוֹם שֶׁיַּד שִׂכְלוֹ מַגַּעַת, שֶׁיִּהְיֶה כּוּלוֹ מְקוּשָׁר וּמְדוּבָּק בְּתוֹרַת ה' לְדָבְקָה בּוֹ. וְגַם שֶׁיִּהְיֶה **דִּיבּוּרוֹ** בַּתּוֹרָה, לְהַמְשִׁיךְ כֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה מֵהָעֹלֶם אֶל הַגִּילּוּי – בְּפִיו, בְּדִיבּוּרוֹ בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה.

וְזֶהוּ "כִּדְמוּתֵנוּ" – שֶׁהָאוֹתִיּוֹת יֵשׁ לָהֶם בְּחִינַת דְּמוּת וְצִיּוּר הַמְצַיֵּיר אֶת הַשֵּׂכֶל וּמַלְבִּישׁוֹ וְאֵינוֹ עֶצֶם הַדָּבָר וּמַהוּתוֹ.

וְזֶהוּ "**אֶת ה' הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם**"[23]: כִּי "הָאֱמַרְתָּ" הוּא פּוֹעַל־יוֹצֵא, כִּלּוֹמַר הִפְעַלְתָּ אֶת ה' שֶׁיֹּאמַר מַאֲמָר זֶה: "בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ". כִּי עַל יְדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֲמָלוֹ בַּתּוֹרָה וּמוֹצִיאָהּ בַּפֶּה, מַמְשִׁיךְ מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי דְּבַר ה', לֵאמֹר מַאֲמָר "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ וְגוֹ'", כַּנּוֹדָע דְּבִאתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא כו'[24], וְ"רוּחַ אֲיִתִי רוּחַ כו'"[25].

וְכָל זֶה לָמָה?

כְּדֵי **"לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים"**, פֵּירוּשׁ: שֶׁיִּהְיֶה אֱלֹהִים **שֶׁלְּךָ**. פֵּירוּשׁ: שֶׁיּוּקְבַּע עִנְיָן אֱלֹהוּתוֹ בְּמַחְשַׁבְתְּךָ וּבְלִבְּךָ הֵיטֵב, לִיבָּטֵל וְלִיכָּלֵל בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ.

"**וַה' הָאֱמִירְךָ הַיּוֹם**": כִּי יִתֵּן דִּיבּוּרוֹ לְךָ – לִישָׁא וְלִיתֵּן בְּ"דִבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נא, טז): "וָאָשִׂים **דְּבָרַי בְּפִיךָ**", שֶׁבָּזֶה תִּתְעַלֶּה עִילּוּי רַב[26].

"**וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם** וְגוֹ'", פֵּירוּשׁ: הַגּוֹיִם וְאוֹיְבִים שֶׁבְּקִרְבְּךָ, לְהַכְנִיעָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוֹנֵעַ מִבַּיִת וּמִחוּץ, וְלִהְיוֹת מֵאִיר בְּךָ חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא[27].

וְזֶהוּ "**לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת**": כִּי "**תְּהִלָּה**" – מִלְּשׁוֹן "בְּהִלּוֹ נֵרוֹ" (אִיּוֹב כט, ג), שֶׁהוּא לְשׁוֹן אוֹרָה, בְּחִינַת חָכְמָה, רְאִיָּה; וְ"**שֵׁם**" הוּא בְּחִינַת בִּינָה, שֶׁנִּקְרָא שֵׁם־הַגָּדוֹל; וְ"**תִּפְאֶרֶת**" הוּא בְּחִינַת דַּעַת, שֶׁהוּא כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה כו'[28]. :

---

20. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם".

21. (**בְּרֵבוֹת** הוּבָא פָּסוּק "נַעֲשֶׂה אָדָם": בְּרֵאשִׁית, סוֹף פָּרָשָׁה ח. רֵישׁ פָּרָשַׁת חֻקַּת. פָּרָשָׁה וָאֶתְחַנַּן. וּבְקֹהֶלֶת בְּפָסוּק (ז, כ) "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק".

זֹהַר: חֵלֶק א: כב, א. כג, א. לד, ב. וְעַיֵּין שָׁם מז, א. חֵלֶק ב: נה, א. קכ, א. חֵלֶק ג: יב א. לג, ב. לה, סוֹף עַמּוּד ב. וְעַיֵּין שָׁם בְּהָרַמַ"ז מב, א. קד, א. וְעַיֵּין שָׁם בְּהָרַמַ"ז: ריט, ב. רלח, ב. רעח, ב).

22. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא". (לְעֵיל לו, א. לח, א).

23. [פָּרָשָׁתֵנוּ כו, יז־יט: "אֶת ה' הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹקִים . . וַה' הָאֱמִירְךָ הַיּוֹם . . כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ . . וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם . . לְתִהְלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת. וְלִהְיוֹתְךָ עַם קָדוֹשׁ לַה' אֱלֹקֶיךָ, כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר"].

24. [י' אִתְעָרוּתָא־דִלְעֵילָא].

25. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן "אֶת ה' הָאֱמַרְתָּ": בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לְסוּסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה", גַּבֵּי שִׁיר הַשִּׁירִים (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים יב, א־ג). וְעַל פָּסוּק "וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי" (לְעֵיל ח, ד).

26. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מֵעִנְיָן זֶה: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה".

וּבְדִבּוּר הַשֵּׁנִי שֶׁעַל פָּסוּק "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת". וְעַיֵּין מֵעִנְיָן "וַה' הָאֱמִירְךָ" בְּרִבּוֹת, כִּי תִשָּׂא, רֵישׁ פָּרָשָׁה מה (פִּסְקָה ב).

27. (וְעַיֵּין בְּרִבּוֹת וַיִּשְׁלַח, פָּרָשָׁה עה (פִּסְקָה ח)).

28. (**וְעַיֵּין בְּזֹהַר** דְּמִשְׁפָּטִים (דַּף קכג, עַמּוּד א) – שֶׁנִּקְרָא **הַדַּעַת בְּשֵׁם תִּפְאֶרֶת. וְגַם** כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא: "דְּדַעַת אִסְתְּיַד בְּאַנְפִּין". **וּבְאִדְּרָא זוּטָא** (דַּף רצ(ג)[בו], סוֹף עַמּוּד ב): "**וּמַהַאי נָהִיר אַנְפּוֹי** כו', וְאִסְתְּיַד בְּאַבָּא וְאִימָּא גְּוָונֵי דְּאַנְפּוֹי, וְהוּא אִקְרֵי דַעַת"). **וְהוּא בְּחִינַת "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ"** (בְּמִדְבַּר ו, כה), שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁךְ "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי" (תְּהִלִּים כז, ח) – **רְעוּתָא דִלְבָּא** כו'.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר: לְעֵיל עַל פָּסוּק "כִּי תֵצֵא". וּבְפָרָשַׁת וַיֵּצֵא, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אִם לֹא תֵדְעִי לָךְ כו'".

וְעַיֵּין מֵעִנְיָן "**לִתְהִלָּה**", בְּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְקַמָּן עַל פָּסוּק "יְצַמִּיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם". וּמֵעִנְיָן "**שֵׁם הַגָּדוֹל**": עַל פָּסוּק "אֲנִי כו'", דְּפָרָשַׁת צִיצִית. וְעַל פָּסוּק "רְאֵה אָנֹכִי כו'").

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(ה) **ובכל** זה הרי מובן שרש ענין המכוון של בקשת משה באמרו ואתחנן אל ה' לשון חנם ולשון חן ושניהם ענין אחד והוא שיאיר הוי' פניו מאצי' לבי"ע מצד עצמו כי חפץ חסד הוא רק מצד עצמו עצם הטוב שהוא למעלה הרבה מבחי' הארת אור משם הויה לפי אופן ערך העלאת מ"ן דשם אלקים שרש כנ"י למטה וכו' והיינו ענין חנם בלא טעם כלל גם כשאין ישראל ראוים כלל לכך כו' וכן פי' חן כמו הנושא חן בלא טעם לדבר כלל כו' וכנ"ל ואז יהיה קירוב נצחי לישראל בא"י ובבנין בהמ"ק שלא יחרב לעולם ולא יבואו בשעבוד מלכיות לעולם מטעם הנ"ל שבירידת האור מן המשפיע מצד עצמו אין לזה ביטול והפסק מצד התחתונים כלל כו' וזהו שהיה משה מבקש שיכנס הוא לא"י ויכנסו ישראל על ידו דווקא משום דפני משה כפני חמה בבחינת שם הוי' שנקרא שמשא כנ"ל וכמשל השמש שאין מניעה לו לזרוח אורו בתמידות בכל חלקי הירח כנ"ל כמ"כ לא היה שום מניעה ועיכוב לגלוי אור הוי' בבהמ"ק בשום פעם גם כשלא אכשר דרי אם היה משה מכניסם לארץ ישראל משום דפני משה כפני חמה דוקא משא"כ יהושע שמקבל מפני משה כמו הלבנ' שמקבל' מהשמש וע"כ פני יהושע כפני לבנ' שלפעמי' מתקרב' לשמש ומאירה בכל חלקיה ולפעמי' מתרחקת בתכלית כו' וכך ע"י יהושע שהכניסם לארץ ישראל לא היו כל הזמנים שוין שלפעמים היו כנ"י במעלה ומדריגה עליונה כמו בימי דוד ושלמה דקיימא סיהרא באשלמותא בבחינת מלוי הלבנה שהוא בכל עשר ספירות דמל' כו' ולפעמים היו בתכלי' הקטנות והריחוק כמו בגלות בית ראשון וכן בבית שני חזר בנין המל' ואח"כ נחרב ובאו בגלות כו' וזהו דרך כלל ודרך פרט הי' בחי' עליות וירידות בכל דור גם בימי השופטים ובימי שאול ודוד ובכל ימות מלכי ישראל כו' ועד ימוהמ"ש אין לך כל דור ודור שאין בו שנוי ותמורת עליות וירידו' כמשל קירוב וריחוק הלבנה בכל חדש וחדש כו' וד"ל. (או כפי משל עליות התחתון לגבי העליון שלפעמים עולה ולפעמים יורד כשאינו ראוי כמשל העולה בהר גבוה שאם אין יכול לעלות ממילא נופל ויורד למטה כו' וחוזר ועולה כו'). אך לא פעל משה בקשתו זאת משום דסוף מעשה דווקא במחשבה תחלה והוא בחי' פני לבנה בחי' שם אלקי' כשיהי' בבחי' קטנות וגדלו' עי"ז דוקא יהי' עליות המל' באלף הז' למעלה משם הוי' כמ"ש אשת חיל עטרת בעלה נקבה תסובב גבר משום דנעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן כידוע וד"ל:

חינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

ואח"כ שמים וארץ קנין א' והענין הוא ידוע הקושיא למה נא' בק"ש הוי' אחד והלא יחיד הוא בחי' גבוה מאחד למה לא כתיב הוי' יחיד. אך הענין הוא אם אין קמח אין תורה ואם אין תורה אין קמח, כי הנה יש ב' המשכות א' הנק' חיי עולם והב' הנק' חיי שעה, היינו הענין ואתה מחי' את כולם מאין ליש וכמ"ש ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית מאין ליש וזהו ענין קנין שתמיד הוא מהוה מאין ליש ושרשה הראשון הוא בחו"ב שהחכ' הוא בחי' אין וכמ"ש והחכ' מאין תמצא והבינה נק' יש להנחיל אוהבי יש ויחוד חו"ב תרדל"מ אפי' רגע א' כי שרש התהות יש מאין ובאם שח"ו הי' בחי' פירוד אזי הי' אחזיר העולם לתוהו ובוהו, ומתחילה הי' מחמת חפץ חסד ואח"כ תלוי במעשה התחתונים, וזהו ע"י עבודת המלאכי' שאומרים שירה בכל יום וזהו ענין פרק שירה וגם זהו ענין פסוקי דזמרה שגם משבחי' בשבחים הללויה, ועי"ז ממשיכים החיות בעולמות וזהו חיי שעה שלפ"ע העלאה כך הוא המשכה באתדל"ת אתדל"ע, וזהו חיי שעה, אבל התורה נק' חיי עולם שזהו אתדל"ע מצד עצמו שזהו נק' חיי עולם, וזהו אם אין קמח שזהו חיי שעה וזהו ענין ח"י ברכאן דצלותא שפרש"י שזהו ענין בקשת מזון ורפואה ושלום שזהו חיי שעה, וזהו שמניחין חיי עולם שהוא התורה ועוסקין בחיי שעה שהיא התפילה, והוא סבר זמן

תורה לחוד וזמן תפלה לחוד, וזהו ענין קנין שמים וארץ כי שמים הוא כלול מב' הפכים כי כל השפעות הוא ע"י שמים כמו גפרית ומלח שריפה וכו' הוא מבחי' שמים וארובות השמים נפתחו ג"כ מן השמים זהו בחי' גבורות, ולהיפך בחי' חסדי' כמו הטל מן השמים והמן לחם מן השמים, וזהו שמים אש ומים שהוא כלול משניהם, והטעם שבשמים מאיר בחי' שלמעלה מחו"ג וזהו עושה שלום במרומיו מחמת שהמשל ופחד עמו דווקא, וזהו בחי' גבוה למעלה מן השמים, והאדם מקבל מן השמים, וזהו השמים כסאי והארץ הדום רגלי והארץ הוא כח הצומח בארץ דווקא כי אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל המכה כו' ובארץ הוא כח הצומח וצריך לשניהם ובאמצעות שניהם הוא הצמיחה וזהו שמים וארץ, והקנין הוא בחי' אחד וזהו בחי' אחד שבק"ש שיהי' נמשך בבחי' שמים וארץ, וזהו ומי כעמך ישראל גוי א' בארץ כי למעלה הוא בחי' יחיד אבל כשנמשך בשמים וארץ הוא נק' בחי' אחד תמליכהו בשמים ובארץ וד' רוחות העולם, וזהו א' דאחד הוא בחי' יחיד וחית הוא ז' רקיעים וארץ וד' רוחות שיהי' נמשך גילוי אלקות למטה כמו למעלה, וזהו קנין שמים וארץ מבחי' חיי שעה שהם המשכות אלקות בעולמות לחדש הישינות שהוא נק' חיי שעה ע"י תפילה וע"י השבחים שבפסוד"ז, והקנין הוא מבחי' חיי עולם שהוא בחי' תורה שע"י התורה הוא ממשיכים הגילוי אלקות בעולמות והעיקר הוא ע"י העלא' דק"ש למס"נ באחד שהוא בחי' העלאה לעצמו' אוא"ס ואח"כ המשכה תמליכהו בשמים וארץ וד' רוחות העולם שהוא מא' לחי"ת דל"ד שהוא ממשיך הגילוי לבחי' תורה ומחבר הקב"ה בתושמ"ע ומהתורה נמשך הגילוי לשמים וארץ שהוא השתלשלות עולמות ויהי' אחד בשמים וארץ, וזהו הסדר שבתפלה מתחילה ברכת התורה שזהו קנין דתורה ואח"כ פסוד"ז שזהו קנין שמים וארץ ואח"כ אהבת עולם שזהו קנין דאברהם ואח"כ ק"ש וד"ל.

חמשה קנינים

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ויובן זה בעבודת ה' בכלליות ישראל שנק' בשם ארץ חפץ, שנודע שישראל עלו במח' שפי' במח' הקדומה שלמעלה מעלה מבחי' החכ' שנק' ג"כ מח' כמ"ש בזהר בענין מח' ויובלא דלא אתפריש לעלמין, אמנם זהו הנק' ראשית, אבל עליית נש"י הוא במח' הקדומה דא"ק שז"ע עליות המח', וזהו פי' נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן היינו בחי' מאמר נעשה נעוץ בתחלתן הוא בחי' התחילה שלמעלה מבחי' ראשית כו', ועלייתם לבחי' מח' דא"ק הוא ע"י הרצוא שמגיע עד בחי' תחלה, שהרי נא' בס"י אם רץ לבך שוב לאחד שהשוב הוא לבחי' אחד שז"ע החזרה אחר קדימת הרצוא, שמוכרח לומר שהרצוא מגיע לבחי' היותר גבוה לצאת גם מכלי הגבלת החכ', רק מפני שבע"כ אתה חי שוב לאחד הוא בחי' הראשית הנ"ל.

ובכ"ז יובן המשך הפסוק מגיד מראשית אחרית היינו עכשיו בזה"ג כנ"ל, אך ירידה זו של בחי' המל' בקבלת השפע ממ"ד דחכ' כנ"ל לצורך עלי' היא, כמו שכל ירידה היא לצורך עלי', והיינו בכדי שיעלו ישראל במח' הקדומה דא"ק לע"ל ותהי' מקבל מבחי' מקדם אשר לא נעשה עדיין בסדרי השתלשלות, וזהו שמסיים אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה פי' עצתי היתה לירידה זו דמל' לקבל מבחי' המ"ד דחכ' בזה"ג כדי שכל חפצי אעשה לע"ל שתוכל לקבל מבחי' קדם, ולמה נק' שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה פי' רצון קונה היא כלליות ענין הרצון, והיינו מה שבזה"ג היא בבחי' רצוא לקבל מבחי' מ"ד שז"ע ואל אישך תשוקתך שזהו ע"פ סדרי השתלשלות דשמי' קדמו, ועי"ז תגיע לע"ל לבחי' וכל חפצי אעשה היינו שתגיע לבחי' קדם הנ"ל שז"ע חפצי הוא בחי' חפץ פנימיות הרצון, והיינו שבזה"ג והוא ימשול בך בחי' המשכת מ"ד דחכ' שבסדרי השתלשלות, תהי' לע"ל נקבה תסובב גבר ותהי' אשת חיל עטרת בעלה, והי' ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלי' בחי' מל' אל הים הקדמוני הוא בחי' ים החכ' הנמשך מבחי' קדם הוא בחי' האין המהוה היש דחכ' להיות כי תהי' עליית המל' בבחי' חפץ דכ"ע ולכן תהי' המשפעת בבחי' החכ' כו'.

וזהו ענין המגיד מראשית אחרית הוא יתן שם טוב ושארית לאלה דברי התנאים והברית, פי' שכמו בסדר השתלשלות הנה הוא מגיד מראשית אחרית

ההשפעה מבחי' החכ' למל', אם כי המל' בשרשה נעלה יותר מ"מ עצתי תקום שתקבל מבחי' מ"ד בכדי שכל חפצי אעשה לע"ל להיות נקבה תסובב גבר, כן הוא יתן שם טוב ושארית, פי' שם טוב הוא ע"ד מ"ש טוב שם משמן הטוב, שמן הטוב הוא בחי' חכ', והשם הוא טוב יותר מן בחי' שמן הטוב דחכ' וכענין כתר שם טוב עולה על גביהן כו', ושארית שכ"ז הוא ע"י שהוא בחי' שארית בחי' ביטול שמשים עצמה כשיריים לקבל מבחי' המ"ד דחכ' אם כי בשרשה היא גבוה ממנו מ"מ משמת עצמה כשיריים לקבל מ"ד, ועי"ז יהי' בחי' והי' שארית יעקב כו' כטל מאת ה' אשר לא יקוה לאיש פי' שלא תקוה לקבל המ"ד מבחי' איש כי לא תצטרך לכל זה כי כל חפצי אעשה הוא בחי' פנימיות החפץ דכ"ע שהמל' תתעלה לשם, לכן תהי' כטל מאת ה' כו' וזהו הוא יתן שם טוב ושארית כו'.

בס"ד. (ש"פ ויקרא פ' זכור, ל"ב. על התנאים של בתו דבורה לאה).

ויקרא, פ' זכור, על התנאים של בתו דבורה לאה

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

וכן הוא למעלה בנמשל **בהשפעת האור מעצמות המאציל אל הנאצלים** שיש בזה **ריבוי צמצומים מאד ממדריגה למדריגה כו'.**

וכנודע בענין ט"ו ווי"ן - חמש עשרה תארים ושבחים המתחילים כולם באות ו' - **דאמת ויציב** ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה - סך הכל חמש עשרה מילים (כנגד האותיות י"ה מתוך שם הוי') המתחילות באות ו'. עניין האות ו' הוא המשכה וירידה מלמעלה למטה, ואם כן, כל אות ו' היא ענין של צמצום, ולכן על חמשה עשרה ווי"ן אלו נאמר שהן **ט"ו יסודות** כיון שיסוד הוא ענין של צמצום בשביל להתקשר ולהתאחד עם המקבל כנזכר לעיל, כדברי האר"י[85] **דבווין תתקטר** (תתקשר) **כו',**

וגם כמו שאומרים בתפילת שבת ב"נשמת כל חי": אין אנו מספיקים להודות לך ה' אלקינו ואלקי אבותינו על אחת **מאלף** אלפי **אלפים ורבוא רבבות פעמים הטובות** הניסים והנפלאות שעשית עמנו **כו'** שהפירוש במילים אלו על פי פנימיות הענינים, שה"טובות" הם הצמצומים של דרגת היסוד הנקראת טוב, ולכן נאמר "ריבוא רבבות פעמים הטובות" כו', שהן **ריבוי הצמצומים בהשפלת והמשכת האור כו'.**

ובדרך כלל הן - הצמצומים - מחולקים לד' **צמצומים דד' אותיות הוי', וכנודע דאותיות הוי' הן הבאת והמשכת האור שעל ידי ד' צמצומים כו', וכמו שנתבאר במקום אחר דבהמשכת הקו מאור אין סוף יש בזה שם הוי'** - האור אין סוף שלפני הצמצום הוא כמשל השכל עצמי אצל המשפיע שכלל לא שייך למקבל, והמשכת אור הקו אל העולמות הוא כמשל ירידת ההשפעה אל המקבל, שתהליך ההשפעה מורכב מארבעה שלבים כלליים שהם כנגד ארבעת אותיות שם הוי' שעניינו המשכת האור למטה.

ומפרט הרבי נ"ע את ארבעת השלבים כפי שהם בהמשכת אור הקו לעולמות:

דהיו"ד דשם הוי' הוא ראשית המשכת הקו כמו שהוא למעלה מאדם קדמון, - כפי שבמשל של השפעת השכל, השלב הראשון הוא מציאת נקודה ששייכת למקבל על ידי העלמת וסילוק השכל העצמי, כך בנמשל, השלב הראשון הוא ההמשכה הראשונית של אור הקו לאחרי הסילוק של אור אין סוף.

נקודה זו היא עדיין למעלה מפרטים, ונרמזת באות יו"ד של שם הוי' כיון שצורת האות יו"ד היא כנקודה בלבד, והוא אור הקו כפי שהוא עדיין למעלה מהתלבשות בעולם אדם קדמון, שהוא העולם הראשון לאחר הצמצום ובו כלולים כל פרטי הנבראים.

והה' הראשונה של שם הוי' **הוא בבחינת אדם קדמון שזהו מה שבא** הנקודה **בריבוי פרטים וכמאמר** על עולם אדם קדמון, ששם הקדוש ברוך הוא **צופה ומביט** עד סוף כל הדורות[86] **כו'** - היינו, שיש שם את כל פרטי הנבראים וכל סדר ההשתלשלות. וזה נרמז באות ה' הראשונה של שם הוי', כיון שצורת התפשטותה היא לאורך ולרוחב.

---

85. בזמירות לליל שבת, בפיוט 'אזמר בשבחין'.

86. תפלת מוסף דראש השנה (בפסוקי זכרונות).

והכל בהעלם עדיין כו' - כפי שבשלב השני במשל השפעת השכל, למרות שיש כבר את הרחבת הפרטים, לגבי המקבל עדיין הכל בהעלם, כיון שהרחבת הפרטים היא רק בתוך המשפיע ואינה מתייחסת להשפעה בפועל, כך בנמשל, אף שכל הפרטים נכללים באדם קדמון, הם עדיין בהעלם ביחס לעולמות שלאחריו,

והוי"ו הוא בחינת יצירה דכללות - השלב השלישי בגילוי האור נרמז באות ו' של שם הוי', שעניינה הוא ששת המידות, והיא כנגד עולם היצירה הכללי (היינו, עולם העקודים או הנקודים), ובמשל השפעת השכל הוא, לכלכל ולתכנן את הדברים כיצד להעבירם בפועל, וכאן - כמו בנמשל - יש כבר התייחסות ישירה למקבל.

והה' הוא בחינת השטח דאצילות כו' - השלב הרביעי בגילוי האור הוא קליטתו בפועל אצל המקבל, היינו, התלבשות האורות בכלים של האצילות, והוא כנגד אות ה' האחרונה של שם הוי', וכמו במשל השפעת השכל, כך גם בנמשל, בשלב הרביעי נקלט השכל אצל המקבל. וארבעת שלבים אלו בהמשכת האור שייכים **גם למעלה מזה** - היינו, באופנים נוספים ובמדרגות גבוהות יותר, לא רק בהמשכת אור הקו לאחר הצמצום - שהתבאר עד עתה, אלא עוד קודם לכן.

היו"ד הוא בחינת נקודת הרשימו - בתוך אור אין סוף המאיר לפני הצמצום באופן של התפשטות בלי גבול, קיים בהעלם כוח הגבול של הבורא, וכוח גבול זה נקרא 'נקודת הרשימו' (כיון שהוא הרושם שנשאר לאחר הסתלקות האור), **דנקודה זו כוללת בתוכה כל מה שיתגלה אחר כך בכללות ההשתלשלות כו'**, - הנה נקודה זו כפי שכלולה באור אין סוף, היא השלב הראשון שכנגד האות יו"ד, בחינת נקודה.

והה' הוא ענין הרל"א שערים פנים ואחור דעולם המלביש כו', - בעמק המלך[87] מזכיר מושג זה של עולם המלביש שהוא עניין הרשימו המורכב מאותיות. בתוך אותיות אלו, שעניינם כוח הגבול, שהתגלה לאחר סילוק האור, מתלבש האור אין סוף, ולכן נקרא "עולם המלביש". ויש רל"א - 231 אופנים של חילופי אותיות [החשבון הוא כך: 22 האותיות כפול 21 - שהרי כל אות יכולה להתחלף בכל שאר האותיות שחוץ ממנה - שווה 462, וכיון שיוצא שכל אות מתחלפת פעמיים, פעם היא האות השניה ופעם להיפך (לדוגמא, האות א' מתחלפת עם האות י' והאות י' עם האות א'), זה מתחלק לשתיים, היינו, 231 התחלפויות, שכל התחלפות היא גם בבחינת פנים וגם בבחינת אחור]. וזה השלב השני בהמשכת האור, כנגד האות ה' בשם הוי'.

והוי"ו - כלומר, השלב השלישי שכנגד האות ו' של שם הוי' - **הוא התגלות** והמשכת הקו **שאחר הצמצום המלביש והוא ענין ראשית** הקו אך עדיין **שלמעלה מהתלבשות בעולם אדם קדמון,**

והה' - כלומר, השלב הרביעי שכנגד אות ה' האחרונה שבשם הוי' - **הוא בבחינת אדם קדמון** שהוא המקבל שבו נקלט האור בפועל **כו' וכמו שנתבאר במקום אחר. וכל זה הוא** ארבעת **הצמצומים באופן המשכת האור כו', ולפי אופן ריבוי וגודל האור בעצם כן המה ריבוי הצמצומים כו', דכל שהאור גדול ונעלה ביותר צריך להיות צמצומים יותר בירידת והשפלת האור עד שיהיה בערך המקבל כו'** - כפי שבמשל, ככל שהשכל של המשפיע עמוק יותר עליו להתאמץ יותר לצמצם את עצמו לצורך ההשפעה למקבל.

וזהו - על פי הסבר זה, יובן **ענין רב טובך** שהביא הרבי נ"ע בתחילת הפרק: טוב הוא בחינת היסוד, צמצום לצורך ההמשכה למקבל וההתקשרות עמו, ו"רב טובך" הוא ענין ריבוי הצמצומים, **שבהשפעת והמשכת האור מן המאציל יש בזה ריבוי יסודות עד שיהיה באפשר להתקבל כו'.**

אך מה שכתוב זכר רב טובך כו' שהלשון "זכר" פירושו שזה לא הדבר עצמו אלא רק הזיכרון שלו, היינו רק **הארה ואפס קצהו מבחינת רב טובך כו'**, זהו כיון **דמלאכים דבריאה יצירה עשיה** שעליהם מדבר הפסוק **אי אפשר להם לקבל מבחינת ריבוי הטוב וההשפעה דאור אין סוף המאציל גם לאחר שבא בריבוי הצמצומים דיסודות כו'**, כיון שהם בחינת נבראים ממש, שנמשכים בבחינת יש מאין.

רק הארה לבד הוא שיכולים לקבל מה שנמשך להם

---

87. ראה לקוטי תורה פרשת בהר (מג, ב), וראה גם המשך זה ש"פ תרומה העת"ר. ספר המאמרים תרנ"א עמוד כד. ובספר המאמרים תרנ"ב עמוד צו כתב וזה לשונו: ובכדי שיהיו מציאות העולמות בבחי' אורות וכלים הי' הצמצום הראשון באו"ס והוא שנתצמצם ונתעלם האור הראשון לגמרי ונשאר רק נקודה (וידוע דע"י הצמצום נתהוו הכלים וכמ"ש בע"ח בשער עיגולים ויושר בתחילתו, וכל סדר ההשתל' הכל באופן המשכת האור וע"י התגלות האור נתגלה הכלי כו' וכמ"ש במ"א), ונקודה זו כוללת כל מה שיתגלה אח"כ, וכמבואר במ"א דרשימה היא היולי לגבי קו דכל מה שנתגלה אח"כ בבחי' קו"ח הכל הי' כלול בתחלה בהעלם בנקודות הרשימה. וזהו אות יו"ד (וגם יש בה בהעלם מבחי' העצמות שלפני הצמצום כו' כנ"ל). ואות ה"א ראשונה הוא בחי' טה"ע, ובמק"מ בראשית דט"ו כ' דטה"ע הוא בחי' הרשימה של המלביש וכוללת גם הרשימה של הא"ס כו' יעו"ש, ושם בלשון מורו כ' דטה"ע הוא בחי' הרשימה של הא"ס, וי"ל דענין אות ה"א הוא מה שגליף גליפו בטה"ע והם אותיות דרל"א שערים כמ"ש במק"מ שם, והיינו בחי' עולם המלביש זהו בחי' אות ה' ראשונה.

מבחינת המלכות, שזהו מה שכתוב אחר כך בהמשך הפסוק: וצדקתך ירננו - שדרגת 'צדק' היא ספירת המלכות, כפי שאומר בתיקוני זוהר[88] לגבי **בחינת צדק** את הלשון **מלכותא קדישא** (מלכות קדושה) **כו'** - כלומר, המלאכים יכולים לקבל ולהשיג רק את בחינת המלכות, כנאמר "וצדקתך ירננו", אך את בחינת היסוד שלמעלה ממנה אין הם יכולים לקבל ולהשיג ורק הארה ממנה ביכלתם להשיג, כנאמר "זכר רב טובך יביעו".

קיצור.

וכשער ערכי הכנויים כתב מספר הימים במלכות, כי היא מגלה הימים עליונים, שיש שם מספר רק שאינו בבחינת הגבלה והתחלקות ובמלכות הוא בבחינת הגבלה ועל ידי זה הוא הגילוי,

ויובן על פי מה שכתוב זכר רב טובך הן ריבוי היסודות שבמשפיע שהן ריבוי הצמצומים, ובכללות הן ד' צמצומים, כמו על דרך משל בהשפעת השכל, ולמעלה הן ד' אותיות הוי', יו"ד ראשית הקו, הו"ה בריאה יצירה עשיה הכללים, גם יו"ד רשימה, ה' עולם המלביש, וא"ו גילוי הקו, ה"א אדם קדמון,

והמלאכים מקבלים רק הארה לבד מהאור הבא על ידי ריבוי הצמצומים דרב טובך בחינת צדק מלכותא קדישא.

בסוכות תשבו

88. בהקדמה (פתח אליהו).

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תש"ט

יא) **וְזֶהוּ** "וְדוֹרְשִׁין", עִנְיַן הַדְּרִישָׁה הוּא הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, בְּחִינַת רְעוּתָא דְּלִבָּא[יא] שֶׁמִּצַּד שֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כו', דִּבְצַדִּיקִים מֵאִיר גִּלּוּי אוֹר עֶצֶם הַנְּשָׁמָה עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה, וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" [מַאֲמָר] דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי" בְּעִנְיַן קוּמִי לָךְ. וְכַנּוֹדָע דְּהַתְּפִלָּה הוּא הִתְחַבְּרוּת הָאָרַת הַנְּשָׁמָה הַמְלֻבֶּשֶׁת בַּגּוּף, עִם שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנְּשָׁמָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן סֻלָּם דִּתְפִלָּה, שֶׁרֹאשָׁהּ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה כו' כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[5]. אֲבָל בַּעַל תְּשׁוּבָה דְּהָאָרַת נִשְׁמָתוֹ יָרְדָה לְמַטָּה נֶאֱחֶזֶת בַּפַּח, שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כו', וְזֶהוּ "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לִפְרֹחַ בַּכְּנָפַיִם שֶׁהֵן הָאַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁבַּלֵּב כו', הָעִצָּה הוּא "הַרְאִינִי אֶת מַרְאַיִךְ", שֶׁעַל יְדֵי הַהֶסְתֵּר עַל יְדֵי זֶה יָבוֹא לִבְחִינַת רָצוֹא כו', וְהוּא עִנְיַן "וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם" הַנַּ"ל. אָמְנָם עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה תֹּקֶף הָרָצוֹן בְּיוֹתֵר גַּם מִבַּצַּדִּיקִים, דְּעִקַּר עֲבוֹדָתָם הוּא בִּבְחִינַת סֵדֶר וְהַדְרָגָה, וְגַם בְּחִינַת רְעוּתָא דְּלִבָּא שֶׁלָּהֶם הוּא בִּבְחִינַת סֵדֶר וְהַדְרָגָה כו', וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר. אֲבָל בְּבַעַל תְּשׁוּבָה, עַל יְדֵי "וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם" הַנַּ"ל, נַעֲשֶׂה הָרָצוֹא בְּתֹקֶף הַהִתְפַּעֲלוּת בְּיוֹתֵר, שֶׁלֹּא בְּסֵדֶר וְהַדְרָגָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "בְּסִתָּר הַמַּדְרֵגָה" כו', אֲשֶׁר בְּדֶרֶךְ כְּלָל הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִי יִתְּנֵךְ כְּאָח לִי, אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ"[6], "מִי יִתְּנֵךְ כְּאָח לִי" קָאֵי עַל בַּעֲלֵי תּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה מֵאִיר גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּנִפְשׁוֹ כו', וְ"אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ" קָאֵי עַל בַּעֲלֵי עֲסָקִים, שֶׁהַגִּלּוּי אֱלֹקוּת בָּהֶם הוּא עַל יְדֵי בְּחִינַת חוּץ, וְהַיְנוּ מַה שֶּׁנִּרְאֶה אֱלֹקוּת בְּהַנְהָגַת הָעוֹלָם בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית כו', וְהוּא מַה שֶּׁמִּתּוֹךְ הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים נִרְאֶה הָאוֹר הָאֱלֹקִי, עַל יְדֵי שֶׁיִּתֵּן דַּעְתּוֹ וְלִבּוֹ עַל כָּל דָּבָר, אֵיךְ שֶׁהַכֹּל בְּהַשְׁגָּחָה וְאֵינוֹ עַל פִּי הַטֶּבַע כִּי אִם בְּכֹחַ אֱלֹקִי שֶׁמֵּבִיא לְאֵיזֶה כַּוָּנָה פְּנִימִית כו'. וְאָז הוּא רוֹאֶה דְּ"שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ' אֱלֹקִים", דִּכְשֵׁם שֶׁהַמָּגֵן וְנַרְתֵּק עַל הַשֶּׁמֶשׁ, הוּא בִּשְׁבִיל שֶׁיּוּכְלוּ לְקַבֵּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ, כְּמוֹ כֵן הַהֶסְתֵּר דְּהַטֶּבַע, הוּא בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהְיֶה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִית, וְיֵשְׁלַם הַכַּוָּנָה פְּנִימִית בְּיִחוּד כָּל הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, לַאֲשֶׁר בֶּאֱמֶת הוּא דַּהֲוָיָ' וֵאלֹקִים כֹּלָּא חַד, דְּהַטֶּבַע עַצְמָהּ הִיא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע.

קִצּוּר. יְפָרֵשׁ "וְדוֹרְשִׁין" הִתְגַּלּוּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב. בְּצַדִּיקִים הוּא עַל יְדֵי הַתְּפִלָּה, בְּבַעַל תְּשׁוּבָה עַל יְדֵי הַהֶסְתֵּר, "וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם". וּבְכְלָל הוּא הַחִלּוּק דְּ"כְּאָח לִי" וְ"אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ", בַּעֲלֵי תּוֹרָה וּבַעֲלֵי עֲסָקִים.

ג' דסליחות, תש"ט

5) ראה לקוטי תורה [מאמר] דיבור המתחיל יונתי וביאוריו בענין קומי לך.

6) ראה בכל זה בארוכה בתורה אור פרשת תרומה ובלקוטי תורה שיר השירים על פסוק זה.

יא. רצון הלב.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

בשלש השנים הראשונות מתפרסמת ישיבת ליובאוויטש בעולם הישיבות, והרבה בחורים מחלקיה השונים של רוסיה, באים אליה. ולקראת יובל החמש, מקבלת ישיבת "תומכי תמימים" את צביונה המלא עם כמה מאות תלמידים.

משנה לשנה מתפשטת יותר ויותר ישיבת "תומכי תמימים", בהקמת סניפים בחלקיה השונים של רוסיה הלבנה ורוסיה הקטנה, ליטא ופולין, קווקז ובוכרה. סניף גדול של הישיבה ממוקם בארץ ישראל בביתו הגדול של אבי בחברון, בשם "תורת אמת".

ישיבות "תומכי תמימים" תופסות מקום בראש כל הישיבות בעולם, בשיטת החינוך וההדרכה המיוחדת שלהן ובמהות תלמידיהן - כן ירבו - הפזורים בחלקיה השונים של רוסיה וכן בשאר המדינות, והמשמשים כרבנים, ראשי ישיבות, שוחטים, מלמדים, חזנים, סופרים, סוחרים, בעלי בתי חרושת, בעלי מלאכות, מנהלי פנקסים וכדומה, אבל כולם כאחד מצויידים בצידה לדרך שכל אחד ינק, תורה וחסידות ומדות טובות, בהיותו בישיבת "תומכי תמימים".

מסירות נפשם של תלמידי ישיבות "תומכי תמימים", באה לידי ביצוע טוב בעשרות השנים האחרונות בתחום החינוך וחיזוק היהדות.

* * *

כשפרצו רדיפות הדת של ה"יבסקציה" השפלות והאכזריות, מלוות עונשים כבדים על נושאי הדת היהודית ברוסיה, עשו תלמידי ישיבות "תומכי תמימים" את העבודה הטובה ביותר בחיזוק היהדות במסירות הנפש הגדולה ביותר.

בפולין, ליטא ולטביה תפסו ישיבות "תומכי תמימים" מקום הכבוד היפה ביותר בעולם הישיבות, והוכרו על ידי גדולי גאוני ישראל, ה' עליהם יחיו.

ח"י אלול

אגרות קודש

ב"ה, ו' עש"ק שופטים, ג' אלול, תרצ"ג
ווארשא

ידידי וו"ח אי"א מוהר"ר אהרן שי'

שלום וברכה!

מכתבו במועדו הגיעני, ואין הזמן גרמא לבקר עתה [...] כי יקיים וימלא ברכת אוהבינו שי' וישלח לי רפואה שלימה בתוך כאחב"י שי' הצריכים רפואה בגו"ר, ויזכנו השי"ת בתוך כללות אנ"ש וכלל אחב"י בשנה טובה ומתוקה בגו"ר.

תודה רבה עבור השתדלותו בהקהלה אודות הספרים, ובטח ישתדל לקבל את הספר מנחת שלמה שהבטיחו לו, והספרים שישנם תח"י יואיל נא לשלחם לפה על הכתובת האמורה בזה.

בפתיחת שערי רחמים בחדש אלול הזמן מסוגל יותר לקביעות עתים לתורה ולהתעוררות בעבודה, ואותה המחשבה טובה שחושב ידידי, ואתו עמו ש"ב הנעלה והכי נכבד הר"מ שי', אודות קביעות לימוד דא"ח, ראוי' היא שיבוא מהכח אל הפועל בסדר מסודר, והשם יהי' בעזרם ובעזר כל המשתתפים בזה, להוושע בגו"ר.

חפצי לדעת בפרטיות משלומו ושלום ב"ב שי' ומהנעשה אתו עמו, והשי"ת יעזר לו בהמצטרך בגו"ר.

ידידו הדו"ש ומברכו בכוח"ט.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת כי־תבוא

כו א וְהָיָה֙ כִּֽי־תָבֹ֣א אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָ֑ה וִירִשְׁתָּ֣הּ וְיָשַׁ֔בְתָּ בָּֽהּ׃
ב וְלָקַחְתָּ֣ מֵרֵאשִׁ֗ית | כָּל־פְּרִ֤י הָאֲדָמָה֙ אֲשֶׁר
תָּבִ֣יא מֵאַרְצְךָ֔ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לָ֖ךְ וְשַׂמְתָּ֣
בַטֶּ֑נֶא וְהָלַכְתָּ֙ אֶל־הַמָּקוֹם֙ אֲשֶׁר֙ יִבְחַ֣ר יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֔יךָ לְשַׁכֵּ֥ן שְׁמ֖וֹ שָֽׁם׃ ג וּבָאתָ֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֲשֶׁר֙
יִהְיֶ֣ה בַיָּמִ֔ים הָהֵ֖ם וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֑יו הִגַּדְתִּ֤י הַיּוֹם֙
לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ כִּֽי־בָאתִי֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖ע
יְהוָ֥ה לַאֲבֹתֵ֖ינוּ לָתֶ֥ת לָֽנוּ׃ (לוי) ד וְלָקַ֣ח הַכֹּהֵ֗ן הַטֶּ֤נֶא
מִיָּדֶ֙ךָ֙ וְהִנִּיחוֹ֔ לִפְנֵ֥י מִזְבַּ֖ח יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ ה וְעָנִ֜יתָ
וְאָמַרְתָּ֗ לִפְנֵ֤י | יְהוָה֙ אֱלֹהֶ֔יךָ אֲרַמִּ֥י אֹבֵ֖ד אָבִ֑י וַיֵּ֣רֶד
מִצְרַ֔יְמָה וַיָּ֥גָר שָׁ֖ם בִּמְתֵ֣י מְעָ֑ט וַיְהִי־שָׁ֥ם לְגוֹי
גָּד֛וֹל עָצ֥וּם וָרָֽב׃ ו וַיָּרֵ֥עוּ אֹתָ֖נוּ הַמִּצְרִ֑ים וַיְעַנּ֣וּנוּ
וַיִּתְּנ֥וּ עָלֵ֖ינוּ עֲבֹדָ֥ה קָשָֽׁה׃ ז וַנִּצְעַ֕ק אֶל־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵ֖י
אֲבֹתֵ֑ינוּ וַיִּשְׁמַ֣ע יְהוָ֔ה אֶת־קֹלֵ֖נוּ וַיַּ֣רְא אֶת־עָנְיֵ֑נוּ
וְאֶת־עֲמָלֵ֖נוּ וְאֶת־לַחֲצֵֽנוּ׃ ח וַיּוֹצִאֵ֣נוּ יְהוָ֔ה
מִמִּצְרַ֖יִם בְּיָ֣ד חֲזָקָ֑ה וּבִזְר֥וֹעַ נְטוּיָ֖ה וּבְמֹרָ֣א גָד֑וֹל
וּבְאֹתוֹת֙ וּבְמֹפְתִֽים׃ ט וַיְבִאֵ֣נוּ אֶל־הַמָּק֔וֹם הַזֶּ֖ה
וַיִּתֶּן־לָ֣נוּ אֶת־הָאָ֑רֶץ הַזֹּ֖את אֶ֥רֶץ זָבַ֛ת חָלָ֥ב
וּדְבָֽשׁ׃ י וְעַתָּ֕ה הִנֵּ֥ה הֵבֵאתִ֖י אֶת־רֵאשִׁ֣ית פְּרִ֑י
הָאֲדָמָ֗ה אֲשֶׁר־נָתַ֤תָּה לִּי֙ יְהוָ֔ה וְהִנַּחְתּ֖וֹ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה
אֱלֹהֶ֑יךָ וְהִשְׁתַּחֲוִ֖יתָ לִפְנֵ֥י יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃
יא וְשָׂמַחְתָּ֗ בְּכָל־הַטּ֤וֹב אֲשֶׁר־נָתַ֙ן־לְךָ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ
וּלְבֵיתֶ֖ךָ אַתָּ֣ה וְהַלֵּוִ֑י וְהַגֵּ֖ר אֲשֶׁ֥ר בְּקִרְבֶּֽךָ׃ ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כד עמ' 178)

חי"י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמו"ר הַזָּקֵן

יוֹם לֵידַת צַדִּיק הוּא יוֹם שִׂמְחָה, וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּיִצְחָק אָבִינוּ (הֶקֵּמַת הַמִּשְׁכָּן נִדְחֲתָה לְיוֹם לֵידָתוֹ, אֶחָד בְּנִיסָן), וּבְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ (יוֹם לֵידָתוֹ בִּטֵּל אֶת גְּזֵרַת הָמָן). אַךְ לֹא מָצִינוּ שֶׁיּוֹם זֶה יִהְיֶה יוֹם־טוֹב וְיוֹם שִׂמְחָה, בְּגָלוּי וּבְפִרְסוּם בְּמַעֲשֶׂה בְּפֹעַל, לְכָל יִשְׂרָאֵל. וְאִלּוּ לְגַבֵּי חי"י אֱלוּל קָבַע הָרַבִּי הָרַשֵׁ"ב שֶׁזֶּהוּ יוֹם שִׂמְחָה וְיוֹם־טוֹב; וכ"ק מו"ח אַדְמו"ר גִּלָּה זֹאת לְכָל יִשְׂרָאֵל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות כרך ט עמ' 551 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טוֹבָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי אֶחָד נוֹגַעַת לְכָל יִשְׂרָאֵל

בְּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמַר "וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ גו' וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ". וּמְפָרֵשׁ רַשֵׁ"י "מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּבִיכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִילְּקוּהָ". וְהַיְנוּ, שֶׁאַף אִם הָיוּ יְחִידִים שֶׁקִּבְּלוּ חֶלְקָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִכָּל־מָקוֹם לֹא נִתְחַיְּבוּ בְּבִיכּוּרִים עַד שֶׁנִּכְבְּשָׁה כָּל הָאָרֶץ, וְחִלְּקוּהָ לְכָל יִשְׂרָאֵל.

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי הֲבָאַת בִּיכּוּרִים הִיא לְהוֹדוֹת לַהקָּבָ"ה עַל הַכְנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְעַל הַהֲנָאָה מִפֵּירוֹתֶיהָ. וְאִם־כֵּן, מִכֵּיוָן שֶׁגַּם קוֹדֶם כִּבּוּשׁ וַחֲלוּקַת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּבָר הָיוּ לְכַמָּה יְחִידִים חֶלְקָם בָּאָרֶץ, וּכְבָר נֶהֱנוּ הֵם מִטּוּב הָאָרֶץ, מַדּוּעַ לֹא נִתְחַיְּבוּ לְהוֹדוֹת לַהקָּבָ"ה עַל הַטּוֹבָה שֶׁנָּתַן לָהֶם?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

כָּל יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים הֵם זֶה לָזֶה. וְכָל זְמַן שֶׁנִּשְׁאָר יְהוּדִי אֶחָד, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בָּאָרֶץ, חָסֵר בְּטוּבָתָם וַהֲנָאָתָם שֶׁל כָּל שְׁאָר יִשְׂרָאֵל, וְאֵינָם יְכוֹלִים לֵיהָנוֹת וְלִשְׂמוֹחַ בִּשְׁלֵמוּת, כָּל עוֹד שֶׁלֹּא קִיבֵּל אוֹתוֹ יְהוּדִי חֶלְקוֹ בָּאָרֶץ.

וּמִכֵּיוָן שֶׁהַהוֹדָאָה שֶׁבַּהֲבָאַת בִּיכּוּרִים הִיא עַל שְׁלֵמוּת הַטּוֹב, וּבִפְרָט "מִקְרָא בִּיכּוּרִים" שֶׁהִיא רַק "בִּזְמַן שִׂמְחָה" (רַשֵׁ"י כו, יא), לָכֵן אִי־אֶפְשָׁר לְהָבִיא בִּיכּוּרִים "עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִילְּקוּהָ", דְּמִכֵּיוָן שֶׁאֵצֶל יְהוּדִי אֶחָד אֵין "וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ", חָסֵר בְּשִׂמְחָתָם וְטוּבָתָם שֶׁל כָּל שְׁאָר יִשְׂרָאֵל.

(ישראל) שני יב כִּֽי תְכַלֶּ֣ה לַעֲשֵׂ֗ר אֶת־כָּל־מַעְשַׂ֤ר
תְּבוּאָתְךָ֙ בַּשָּׁנָ֣ה הַשְּׁלִישִׁ֔ת שְׁנַ֥ת הַמַּעֲשֵׂ֖ר וְנָתַתָּ֣ה
לַלֵּוִ֑י לַגֵּר֙ לַיָּת֔וֹם וְלָאַלְמָנָ֖ה וְאָכְל֥וּ בִשְׁעָרֶ֖יךָ
וְשָׂבֵֽעוּ׃ יג וְאָמַרְתָּ֣ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה אֱלֹהֶ֖יךָ בִּעַרְתִּי
הַקֹּ֣דֶשׁ מִן־הַבַּ֑יִת וְגַ֣ם נְתַתִּ֔יו לַלֵּוִ֥י וְלַגֵּ֖ר לַיָּת֥וֹם
וְלָאַלְמָנָ֛ה כְּכָל־מִצְוָתְךָ֥ אֲשֶׁר־צִוִּיתָ֖נִי לֹֽא־עָבַ֣רְתִּי
מִמִּצְוֹתֶ֑יךָ וְלֹ֥א שָׁכָ֖חְתִּי׃ יד לֹֽא־אָכַ֣לְתִּי בְאֹנִ֔י מִמֶּ֖נּוּ
וְלֹֽא־בִעַרְתִּי מִמֶּ֣נּוּ בְּטֻמֵּ֑א וְלֹֽא־נָתַ֣תִּי מִמֶּ֔נּוּ לְמֵ֥ת
שָׁמַ֖עְתִּי בְּקוֹל֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהָ֔י עָשִׂ֖יתִי כְּכֹ֥ל אֲשֶׁר
צִוִּיתָֽנִי׃ טו הַשְׁקִיפָ֣ה מִמְּע֔וֹן קָדְשְׁךָ֖ מִן־הַשָּׁמַ֑יִם
וּבָרֵ֣ךְ אֶת־עַמְּךָ֗ אֶת־יִשְׂרָאֵל֙ וְאֵ֣ת הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁר
נָתַתָּ֖ה לָנוּ֑ כַּאֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֔עְתָּ לַאֲבֹתֵ֖ינוּ אֶ֥רֶץ זָבַ֥ת
חָלָ֖ב וּדְבָֽשׁ׃ ס

ע"כ במנחת שבת ובחול

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך כט עמ' 142)

ח"י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמו"ר הַזָּקֵן

כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמו"ר גִּלָּה אֶת תַּאֲרִיךְ לֵידָתוֹ שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בִּשְׁנַת תש"ג, וְעַד אָז לֹא הָיָה הַדָּבָר יָדוּעַ. וְהִנֵּה, לְגַבֵּי מַתַּן־תּוֹרָה אָמְרוּ רַז"ל שֶׁ"רָאוּי הָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁתִּנָּתֵן תּוֹרָה עַל יָדוֹ", אֲבָל "אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ", וְהַתּוֹרָה נִתְּנָה רַק לְאַחֲרֵי כ"ו דּוֹרוֹת. וְאַף בַּתּוֹרָה עַצְמָהּ כָּךְ: מִדּוֹר לְדוֹר מִתְגַּלִּים דְּבָרִים חֲדָשִׁים שֶׁלֹּא הָיוּ יְדוּעִים לִפְנֵי זֶה.

שלישי טז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: יז אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ: יח וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֹתָיו: יט וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ' 27)

ח"י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמו"ר הַזָּקֵן

יִשְׂרָאֵל — תִּפְאֶרֶת, הַסְּפִירָה הָעֶקְרִית שֶׁל 'זְעֵיר־אַנְפִּין', הַמְשָׁכַת אוֹר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. שֵׁם — מַלְכוּת, זִכּוּךְ הַמַּטָּה וְהַעֲלָאָתוֹ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. טוֹב — אוֹר, כַּכָּתוּב "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב". כַּאֲשֶׁר 'זְעֵיר־אַנְפִּין' הוּא בַּעַל הַמַּלְכוּת, נִפְעֶלֶת הַעֲלָאַת הַמַּלְכוּת מִצַּד 'זְעֵיר־אַנְפִּין' (לֹא מִצַּד הַמַּלְכוּת עַצְמָהּ), הַיְינוּ שֶׁגַּם בַּמַּלְכוּת יֶשְׁנָהּ מַעֲלַת הָאוֹר וְהַגִּלּוּי. וְהוּא יִחוּד שְׁנֵי הַקַּוִּין שֶׁל הַמְשָׁכָה וְהַעֲלָאָה שֶׁיִּתְחַדֵּשׁ לֶעָתִיד לָבוֹא, "לֶיהֱוֵי כְּדֵין וּכְדֵין".

רביעי **כז** א וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם: ב וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד: ג וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ | נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ: ד וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד: ה וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל: ו אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: ז וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ח וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב: ס ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסְכֵּת | וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: י וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 152)

ח"י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמו"ר הַזָּקֵן

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב עוֹרֵר וְגִלָּה אֶת כֹּחַ הָאֱמוּנָה, כַּנִּרְאֶה מִכָּךְ שֶׁחִנֵּךְ 'תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן' לוֹמַר 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא' וְכַדּוֹמֶה, וְכֵן הִשְׁתַּדֵּל שֶׁאִישׁ פָּשׁוּט יֹאמַר 'בָּרוּךְ הַשֵּׁם' וְכַדּוֹמֶה. וְאִלּוּ אַדְמו"ר הַזָּקֵן קָבַע שֶׁלֹּא דַּי בָּאֱמוּנָה בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אֶחָד חַיָּב לְהָבִין גַּדְלוּת ה' כְּפִי יְכָלְתּוֹ.

חמישי יא וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: יב אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִּים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן: יג וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי: יד וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם: ס טו אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן: ס טז אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס יז אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס יח אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדֶּרֶךְ

וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס יט אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט
גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: כ אָרוּר
שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כא אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־
אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן: ס כג אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתְנָתוֹ וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן: ס כד אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כה אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת
נֶפֶשׁ דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: ס כו אָרוּר
אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת
אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן: פ **כח** א וְהָיָה
אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ:
ב וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ג בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר
וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: ד בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי
אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת
צֹאנֶךָ: ה בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: ו בָּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ׳ 174)

ח״י אֱלוּל - יום הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמו״ר הַזָּקֵן

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב גִּלָּה חֲסִידוּת בְּאֹפֶן שֶׁל נְקוּדוֹת וּבְקִצּוּר, עַל־דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה. אַדְמו״ר הַזָּקֵן בֵּאֵר חֲסִידוּת בְּהַרְחָבָה, בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה (חֲסִידוּת חַב״ד). וּשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים תְּלוּיִים בִּשְׁנֵי הַטְּעָמִים לְגִלּוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים דַּוְקָא. הִתְגַּבְּרוּת חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת — מִצַּד זֶה יֵשׁ צֹרֶךְ בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, שֶׁכֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא תִּהְיֶה הַשָּׂגָה גְּמוּרָה בִּידִיעַת ה׳.

שישי ז יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים
לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים
יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ: ח יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה
בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ
לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו: י וְרָאוּ
כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ
מִמֶּךָּ: יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ
וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: יב יִפְתַּח
יְהוָה | לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת
מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ
וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: יג וּנְתָנְךָ
יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא
תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֹת | יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת:
יד וְלֹא תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לְעָבְדָם: פ טו וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ
עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגُוךָ: טז אָרוּר
אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה:
יז אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: יח אָרוּר פְּרִי־בִטְנְךָ
וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ:
יט אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ:
כ יְשַׁלַּח יְהוָה | בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה
וְאֶת־הַמִּגְעָרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
עַד הִשָּׁמְדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ
אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי: כא יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדֶּבֶר עַד
כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: כב יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת
וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבְיֵרָקוֹן
וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ: כג וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־
רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל:
כד יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־
הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ: כה יִתֶּנְךָ יְהוָה |

נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו
וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה לְכֹל
מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ: כו וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל
לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד:
כז יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין מִצְרַיִם כתיב ובעפלים
קרי וּבַטְּחֹרִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל
לְהֵרָפֵא: כח יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן
וּבְתִמְהוֹן לֵבָב: כט וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם
כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ
אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים
וְאֵין מוֹשִׁיעַ: ל אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר
כתיב ישגלנה קרי יִשְׁכָּבֶנָּה בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ
כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ: לא שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ
וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב
לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ:
לב בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת
וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ: לג פְּרִי
אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים: לד וְהָיִיתָ
מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: לה יַכְּכָה
יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר
לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ:
לו יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ
אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ
שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן: לז וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה
לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֲגֶךָ יְהוָה
שָׁמָּה: לח זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי
יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה: לט כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן
לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת:
מ זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי
יִשַּׁל זֵיתֶךָ: מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ
כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי: מב כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ
הַצְּלָצַל: מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ

מַעְלָה מַעְלָה וְאַתָּה תֵּרֵד מַטָּה מָּטָּה: מד הוּא
יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה
תִּהְיֶה לְזָנָב: מה וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
צִוָּךְ: מו וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־
עוֹלָם: מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל:
מח וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ
בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל
בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ: מט יִשָּׂא
יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחוֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה
הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ: נ גּוֹי עַז פָּנִים
אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן: נא וְאָכַל
פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ אֲשֶׁר
לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ
וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ: נב וְהֵצַר לְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת
אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בָּהֶן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָךְ: נג וְאָכַלְתָּ פְּרִי־בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ
אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק
אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶיךָ: נד הָאִישׁ הָרָךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג
מְאֹד תֵּרַע עֵינוֹ בְּאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו
אֲשֶׁר יוֹתִיר: נה מִתֵּת ׀ לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו
אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק
אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ: נו הָרָכָּה בְךָ
וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־
הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ
וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ: נז וּבִשְׁלִיתָהּ הַיּוֹצֵאת ׀ מִבֵּין רַגְלֶיהָ
וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסֵּתֶר
בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ בִּשְׁעָרֶיךָ:
נח אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה

הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לִירֹאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
נט וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֶת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וְחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים:
ס וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ
מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ: סא גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה
אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם
יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ: סב וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי
מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב
כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: סג וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם
וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד
אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: סד וַהֲפִיצְךָ יְהוָה
בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ
וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ
אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן: סה וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא
תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה
לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ:
סו וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה
וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ: סז בַּבֹּקֶר תֹּאמַר
מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד
לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר
תִּרְאֶה: סח וְהֶשִׁיבְךָ יְהוָה | מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ
וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת
וְאֵין קֹנֶה: ס סט אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ
מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ו עמ' 37)

ח"י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן

שְׁמוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, שְׁנִיאוֹר, רוֹמֵז לִשְׁנֵי אוֹר, וּכְפִי שֶׁאָמַר עָלָיו הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים, שֶׁעָתִיד לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי אוֹרוֹת, תּוֹרַת הַנִּגְלֶה וְתוֹרַת הַנִّסְתָּר. זֶהוּ גַּם הַכִּנּוּי שֶׁלּוֹ, בַּעַל הַתַּנְיָא וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ – שְׁנֵי הָאוֹרוֹת. וְהַנִּגְלֶה וְהַנִּסְתָּר מְאֻחָדִים בְּתֵבָה אַחַת (שְׁנִיאוֹר), כִּי שְׁנֵיהֶם הִתְחַבְּרוּ אֶצְלוֹ לְדָבָר אֶחָד.

שביעי **כט** א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו
וּלְכָל־אַרְצוֹ: ב הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ
הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם: ג וְלֹא־נָתַן יְהוָה
לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: ד וָאוֹלִךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה
בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעֲלְךָ לֹא־
בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ: ה לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר
לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
ו וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן
וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם:
ז וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי
וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי: ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת א)

ח"י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן

מְקוֹר הַשֵּׁם 'שְׁנִיאוֹר' הוּא מִתִּינוֹק שֶׁהָיָה לוֹ סַבָּא בְּשֵׁם

׳אוֹרִי׳ וְסָבָא בְּשֵׁם ׳מֵאִיר׳, וְנִקְרָא שְׁנֵיאוֹר עַל שֵׁם שְׁנֵיהֶם. וְהִנֵּה, שְׁנֵיאוֹר הוּא שְׁנֵי אוֹר. וְיֵשׁ לִרְמֹז: אוֹרִי – אוֹר שֶׁלִּי, הַיְינוּ נִגְלֶה. בְּלִמּוּד זֶה עֲלוּלָה הַתּוֹרָה לְהִשָּׁאֵר תּוֹרַת ה׳, שֶׁכֵּן הַלּוֹמֵד וְהַתּוֹרָה הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים שׁוֹנִים. מֵאִיר – לַאֲחֵרִים, הַיְינוּ נִסְתָּר. לִמּוּד זֶה פּוֹעֵל שֶׁהַתּוֹרָה מְאִירָה בַּלּוֹמֵד, כָּךְ שֶׁהִיא הוֹפֶכֶת לִהְיוֹת תּוֹרָתוֹ, כִּי הוּא מִתְאַחֵד אִתָּהּ.

מפטיר ו וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם: ז וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי: ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~

ח״י אֱלוּל - יוֹם הֻלֶּדֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וְאַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן

הָרַבִּי הָרַשַׁ״בּ קָבַע שֶׁחַ״י אֱלוּל הוּא יוֹם־טוֹב. חָסִיד אֶחָד מָצָא רֶמֶז לְכָךְ בַּפָּסוּק ״יוֹדוּ לַה׳ חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם״: רָאשֵׁי תֵבוֹת - ח״י אֱלוּל. סוֹפֵי תֵבוֹת – בְּגִימַטְרִיָּא יו״ם טו״ב (73). כְּשֶׁכָּתַב אֶת הָרֶמֶז לְרַבֵּנוּ, קִבֵּל אֶת הַמַּעֲנֶה הַבָּא: ״תּוֹדָה רַבָּה עַל הַבֵּאוּר הַיָּפֶה. וְעַיֵּן גְּמָרָא פְּסָחִים (קיח, א): הָנֵי כ״ו הוֹדוּ כְּנֶגֶד מִי, כְּנֶגֶד כ״ו דּוֹרוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּבָּ״ה בְּעוֹלָמוֹ וְלֹא נָתַן לָהֶם תּוֹרָה וְזָן אוֹתָם בְּחַסְדּוֹ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע״פ לקוטי שיחות חכ״ד עמ׳ 161 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

הַגּוֹיִם חָרוֹב יֶחֱרָבוּ

בְּהַפְטָרַת פָּרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב ״הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךָ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרוֹב יֶחֱרָבוּ״.

וְלִכְאוֹרָה, יְיעוּד זֶה שֶׁיִּתְקַיֵּם לֶעָתִיד־לָבֹא תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה, דְּבִשְׁלָמָא בְּנוֹגֵעַ לְז׳ מִצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהֶן בְּנֵי נֹחַ, הֲרֵי אִם אֵין מְקַיְּמִים אוֹתָן, מִתְחַיְּבִים מִיתָה (כמבואר ברמב״ם הלכות מלכים, סוף פרק ט), אַךְ הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ לְשָׁרֵת וְלַעֲבוֹד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ ״הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךָ יֹאבֵדוּ״?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה:

יָדוּעַ מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ״ל (פרש״י ר״פ בראשית. וראה ויק״ר פל״ו, ד) ״בְּרֵאשִׁית - בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית״, שֶׁכָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ עִם אוּמוֹת הָעוֹלָם נִבְרְאוּ רַק בִּשְׁבִיל עַם יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה עַכְשָׁיו בִּזְמַן הַגָּלוּת אֵין רוֹאִים בְּגָלוּי שֶׁמַּטְּרַת וְסִיבַּת קִיּוּמָם שֶׁל אוּמוֹת הָעוֹלָם הִיא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל. אַךְ לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאָז תִּתְגַּשֵּׁם סִיבַּת וּמַטְּרַת הַבְּרִיאָה, יִרְאוּ בְּגָלוּי שֶׁמְּצִיאוּתָם שֶׁל אוּמוֹת הָעוֹלָם הִיא רַק בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל.

וְלָכֵן ״הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךָ יֹאבֵדוּ״, כִּי לֶעָתִיד־לָבֹא, גּוֹי שֶׁאֵינוֹ מַרְאֶה בְּגָלוּי שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא רַק בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, לֹא תִּהְיֶה לוֹ זְכוּת קִיּוּם בְּעוֹלָמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, וּבְמֵילָא ״יֹאבֵדוּ״ (דְּאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל עוֹנֶשׁ, אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁאֵין לִמְצִיאוּתָם זְכוּת קִיּוּם).

קכ״ב פסוקים, לעבדי״ו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת כי תבוא לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק ס

ס א **קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח: ב כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבודוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה: ג וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאורֶךָ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֶךָ: ד שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָּאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה: ה אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמון יָם חֵיל גוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ: ו שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבונָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלּות יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ: ז כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי**

א קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךָ, אַתְּ יְרוּשָׁלַיִם, קוּמִי וְהָאִירִי, כִּי בָּא אֵלַיִךְ הָאוֹר, כְּלוֹמַר הַמַּלְכוּת וְשֶׁפַע הַנְּבוּאָה וְהַשִּׂמְחָה וְהַטּוֹבָה. וּכְבוֹד ה' עָלַיִךְ זָרָח, כְּלוֹמַר, הַשְּׁכִינָה תִּתְגַּלֶּה עָלַיִךְ וְתִשְׁרֶה בָּךְ. **ב)** הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ, כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ אִם יִתְרַבּוּ צָרוֹת בָּעוֹלָם. וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים, וְחֹשֶׁךְ שֶׁל עֲרָפֶל יְכַסֶּה עַמִּים. וְהוּא כְּפֶל לָשׁוֹן שֶׁל "הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ" בְּמִלִּים אֲחֵרוֹת. יִזְרַח ה', יָאִיר לָךְ אוֹר הַיְשׁוּעָה. וּכְבוֹדוֹ, הַשְּׁרָאַת הַשְּׁכִינָה. **ג)** וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאורֶךָ, כְּלוֹמַר, מִמְּךָ יִלְמְדוּ דַּרְכֵי ה', וְאַתְּ תְּאִירִי אֶת עֵינֵיהֶם. וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ מִי שֶׁהוּא בַּחֹשֶׁךְ, שֶׁרוֹאֶה הֵיטֵב אֶת הַיּוֹשְׁבִים בָּאוֹר. לְנֹגַהּ זַרְחֶךָ, לַהֲפָצַת הָאוֹר שֶׁתַּזְרִיחִי סְבִיבֶךָ. **ד)** כֻּלָּם נִקְבְּצוּ, כָּל בָּנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ שֶׁנִּזְכָּרִים בְּהַמְשֵׁךְ הַפָּסוּק. עַל צַד תֵּאָמַנָה, עַל צַד הַמְּלָכִים וְהַשָּׂרוֹת וּבְחִיקָם תִּהְיֶנָה מְאֻמָּנוֹת וּמְגֻדָּלוֹת. "תֵּאָמַנָה", מִלְּשׁוֹן "כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק" (במדבר יא,יב). **ה)** אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ, אָז תִּרְאִי אֶת בָּנַיִךְ בָּאִים אֵלַיִךְ, וְיָאִירוּ פָּנַיִךְ מֵרֹב שִׂמְחָה. "וְנָהַרְתְּ", לְשׁוֹן הֶאָרָה וְשִׂמְחָה, כְּמוֹ "הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ" (תהלים לד,ו). וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ, כְּאָדָם הַנִּבְהָל כְּבוֹא אֵלָיו טוֹבָה רַבָּה פִּתְאֹם. וּכְמוֹ שֶׁיֵּצֵר הַלֵּב בְּגָלַל צָרָה וְאֵבֶל, יִרְחַב הַלֵּב בְּגָלַל טוֹבָה וְשִׂמְחָה. כִּי יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמון יָם, הַמּוֹן הָעֹשֶׁר שֶׁל הַגּוֹיִם הַשּׁוֹכְנִים בְּמַעֲרָב, יֵהָפֵךְ לְבוֹא עָלַיִךְ. חֵיל גוֹיִם, עֹשֶׁר וּנְכָסִים שֶׁל הָעַמִּים. **ו)** שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ, רִבּוּי שַׁיָּרוֹת שֶׁל גְּמַלִּים יָבִיאוּ אֵלַיִךְ מַתָּנוֹת, וְיֵרָאוּ כְּאִלּוּ מְכַסִּים אֶת הָאָרֶץ. בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה, הַגְּמַלִּים הַצְּעִירִים הַבָּאִים מִמִּדְיָן וְעֵיפָה. כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ, כָּל בְּנֵי שְׁבָא יָבוֹאוּ לִירוּשָׁלַיִם. זָהָב וּלְבונָה יִשָּׂאוּ, וְהֵם יָבִיאוּ עִמָּהֶם זָהָב וּלְבוֹנָה לְמִנְחָה לַה'. וּתְהִלּות ה' יְבַשֵּׂרוּ, וּבְבוֹאָם חֲזָרָה לְאַרְצָם יְבַשְּׂרוּ וִיסַפְּרוּ תְּהִלּוֹת ה'. **ז)** כָּל צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ, כָּל הַצֹּאן שֶׁל אֶרֶץ קֵדָר שֶׁשָּׁם הַמִּבְחָרִים שֶׁבַּצֹּאן יָאַסְפוּ לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלַיִם. אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנְךָ,

נְבָיוֹת יִשָּׁרְתוּנֶךָ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי
וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֶפְאָר: ח מִי־אֵלֶּה כָּעָב
תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם: ט כִּי־
לִי | אִיִּים יְקַוּוּ וֳאָנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
בָּרִאשׁוֹנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם
וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ: י וּבָנוּ בְנֵי־
נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךָ כִּי
בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבְרִצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ:
יא וּפִתְחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה
לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם
וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: יב כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה
אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב
יֶחֱרָבוּ: יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא
בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו לְפָאֵר
מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד:
יד וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ
וְהִשְׁתַּחֲוּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצַיִךְ
וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה
וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ

שי למורא

הָאֵילִים הַבָּאִים מִגְּבִיּוֹת שֶׁהֵם הַמִּבְחָרִים שֶׁבָּאֵילִים, אוֹתָם יָבִיאוּ הַגּוֹיִם בְּאֹפֶן שֶׁל שַׁרוּת וּמִתְּנָה לִירוּשָׁלַיִם. **יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזְבְּחִי,** כְּמוֹ "יַעֲלוּ עַל מִזְבְּחִי לְרָצוֹן". **וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֶפְאָר,** וְאֶת בֵּית מִקְדָּשִׁי אֶפְאַר, בָּזֶה שֶׁאֶתֵּן בְּלֵב כָּל הַגּוֹיִם לְפָאֲרוֹ בְּמִנְחוֹת וְקָרְבָּנוֹת. **ח) מִי אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וגו',** הַבְּרִיּוֹת יִשְׂאֲלוּ, מִי אֵלֶּה קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל הָעוֹלוֹת מֵהַגָּלוּת מִכָּל מְקוֹמוֹתֵיהֶם וּמִמַּהֲרִים לָטוּס כָּעָנָן עַל יְדֵי הָרוּחַ, וּכְמוֹ הַיּוֹנִים הַשָּׂבִים אֶל חַלּוֹנוֹת הַשּׁוּבָךְ, שֶׁאָז הֵם מִמַּהֲרִים לָעוּף לְהַאֲכִיל אֶת גּוֹזְלֵיהֶם. **ט) כִּי לִי אִיִּים יְקַוּוּ,** שׁוֹכְנֵי אִיֵּי הַיָּם יְקַוּוּ וּיְצַפּוּ שֶׁאֶתֵּן לָהֶם שָׂכָר טוֹב עַל זֶה שֶׁיָּבִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם. **וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשׁוֹנָה וגו',** וְכֵן אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ יָבוֹאוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּרִאשׁוֹנָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ שֶׁהֵבִיאוּ זָהָב הַרְבֵּה לִשְׁלֹמֹה, וְהֵם יָבִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם מִמֶּרְחַקִּים, וְעוֹד יָבִיאוּ אִתָּם גַּם אֶת כַּסְפָּם וּזְהָבָם לְתִתָּם לְשֵׁם ה' וגו'. **כִּי פֵאֲרֶךָ,** אֲשֶׁר נָתַן לְךָ אֶת הַפְּאֵר וְהַכָּבוֹד הַזֶּה. **י) יְשָׁרְתוּנֶךָ,** יְשָׁרְתוּ אוֹתְךָ. **וּבְרִצוֹנִי,** וּבִרְצוֹנִי הַטּוֹב. **יא) וּפִתְחוּ,** יִהְיוּ פְּתוּחִים וְעוֹמְדִים. וְאָמַר בִּלְשׁוֹן הַפְּעִיל, וְלֹא אָמַר "וּפִתְחוּ" בְּלָשׁוֹן קַל, עַל שֵׁם שֶׁפְּתִיחָתָם פְּתִיחַת עוֹלָם. **חֵיל גּוֹיִם,** עֹשֶׁר וְנִכְסֵי הַגּוֹיִם. **וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים,** וּמַלְכֵי הַגּוֹיִם יְנַהֲגוּ לָבוֹא לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ כַּעֲבָדִים לִפְנֵי אֲדוֹנֵיהֶם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "נְהוּגִים", מוּבָלִים כְּשִׁבּוּיִים קְשׁוּרִים בְּשַׁלְשֶׁלְאוֹת בַּרְזֶל. **יב) וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ,** כְּלוֹמַר, תִּבָּטֵל מֶמְשֶׁלֶת כָּל הַגּוֹיִם. **יג) כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן וגו',** הָעֵצִים הַנִּכְבָּדִים שֶׁבְּיַעַר הַלְּבָנוֹן יָבִיאוּ אֵלֶיךָ, וְהֵם בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר, כֻּלָּם יַחְדָּו. **לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי,** לְכַבּוֹת בָּהֶם אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד,** כִּי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְכֻנֶּה כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְנִקְרָא "הֲדֹם רַגְלָיו" (תהלים צט,ה). **יד) שְׁחוֹחַ,** בִּכְפִיפוּת וְהִשְׁפָּלָה. **בְּנֵי מְעַנַּיִךְ,** הַגּוֹיִם וּבְנֵי הַגּוֹיִם שֶׁהָיוּ מְעַנִּים אֶת יִשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת. **עַל כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ,** כְּלוֹמַר עַד סְמוּךְ לְאֶרֶץ. **כָּל מְנַאֲצַיִךְ,** כָּל הַגּוֹיִם שֶׁהָיוּ מְגַדְּפִים אוֹתְךָ. **עִיר ה',** עִיר שֶׁל ה'. **צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל,** צִיּוֹן שֶׁל קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. **טו) וְאֵין עוֹבֵר,** וְאֵין מִי שֶׁיַּעֲבֹר בְּאַרְצֵךְ לִשְׁאֹל לְשָׁלוֹם לָךְ. **לִגְאוֹן עוֹלָם,** שֶׁתִּהְיִי מוֹשֶׁלֶת עַד עוֹלָם.

עטרת מרים

לַהֲבִיאָם אֵלֶיךָ **אֵילֵי** שֶׁבְּנְבָיוֹת שֵׁם מָקוֹם **יְשָׁרְתוּנֶךָ** יִהְיוּ לְךָ לְצָרְכְּךָ **יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי יַעֲלוּ** עַל מִזְבְּחִי לְרָצוֹן **וּבֵית תִּפְאַרְתִּי** בֵּית הַמִּקְדָּשׁ **אֶפְאָר** עַל יְדֵי קָרְבָּנוֹת מוּבְחָרִים שֶׁבְּמִינָם כְּמוֹ הָאֵילִים הַמּוּבְחָרִים הָאֵלֶּה: **ח** כְּאֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת יִשְׁאֲלוּ עַל בְּנֵי הַגּוֹלָה **מִי־אֵלֶּה** אֲשֶׁר מִמַּהֲרִים לְשׁוּב, **כָּעָב** כְּעָנָן **תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים** הַמִּמַּהֲרִים לָעוּף **אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם** חַלּוֹנוֹת הַשּׁוּבָךְ שֶׁלָּהֶם: **ט כִּי־לִי** יוֹשְׁבֵי **אִיִּים יְקַוּוּ** יְאַסְּפוּ לְבוֹא אֵלַי **וֳאָנִיּוֹת** עַל יַם **תַּרְשִׁישׁ** הֵם יִתְעוֹרְרוּ **בָּרִאשׁוֹנָה** בִּימֵי שְׁלֹמֹה **לְהָבִיא בָנַיִךְ** מֵרָחוֹק **כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ** לְהָבִיא מִנְחָה לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ **וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ** אֲשֶׁר נָתַן לְךָ פְּאֵר: **י וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ** חוֹמוֹת הֶעָרִים **וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךָ** יְשַׁמְּשׁוּ אוֹתְךָ, אָז תִּכְּירִי כִּי כָּל הַבָּא עָלַיִךְ לֹא הָיָה בְּמִקְרֶה **כִּי** בִּזְמַנּוֹ **בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ** וְעַתָּה **וּבִרְצוֹנִי** הַטּוֹב **רִחַמְתִּיךְ:** **יא וּפִתְחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד** יִהְיוּ פְּתוּחִים וְעוֹמְדִים **יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל עוֹשֶׁר גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם** יִהְיוּ **נְהוּגִים** עַד לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ כַּעֲבָדִים לִפְנֵי אֲדוֹנֵיהֶם: **יב כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ** יֹאבְדוּ הַגּוֹיִם הָרַבִּים אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךְ **חָרֹב יֶחֱרָבוּ:** **יג כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן** הָעֵצִים הַטּוֹבִים שֶׁבּוֹ **אֵלַיִךְ יָבוֹא** וְהֵם **בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר** כֻּלָּם **יַחְדָּו** לִבְנוֹת בָּהֶם אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כְּדֵי **לְפָאֵר** בּוֹ **מְקוֹם מִקְדָּשִׁי** הַמְּכֻנֶּן כְּנֶגֶד כִּסֵּא הַכָּבוֹד **וּמְקוֹם רַגְלַי** וְהוּא כֹּרֶשׁ הַקֳּדָשִׁים **אֲכַבֵּד** בְּעַצְמִי וְלֹא עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם: **יד וְהָלְכוּ** הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עִנּוּ אוֹתְךָ בְּעִנּוּיִים קָשִׁים יֵלְכוּ **אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ** בִּכְפִיפָה לְפִיסְדְּ, **בְּנֵי** שֶׁל **מְעַנַּיִךְ** שֶׁמֵּתוּ כְּבָר, יֵלְכוּ **וְהִשְׁתַּחֲוּ לָךְ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ** עַד סְמוּךְ לָאָרֶץ מֵרוֹב חֲשִׁיבוּתֵךְ, **כָּל־מְנַאֲצַיִךְ** שֶׁנִּאֲצוּ וּבִזּוּ אוֹתְךָ, **וְקָרְאוּ לָךְ** עַתָּה **עִיר יְהוָה צִיּוֹן** שֶׁל **קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת** בִּמְקוֹם **הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה** מִבְּנַיִךְ **וּשְׂנוּאָה** מִכָּל הָאוּמּוֹת **וְאֵין** מִי **עוֹבֵר** בְּאַרְצֵךְ לִשְׁאוֹל לְשָׁלוֹמֵךְ, בִּמְקוֹם זֶה **וְשַׂמְתִּיךְ** מַמְלָכָה גְּדוֹלָה **לִגְאוֹן** וְתִפְאֶרֶת עַד **עוֹלָם** וַתְּהִי עַתָּה **מְשׂוֹשׂ** יִשְׂמְחוּ כֻּלָּם עַל הַצְלָחָתֵךְ **דּוֹר וָדוֹר** בְּכָל יְמֵי

דִּוֹר וָדוֹר: טז וְיָנַקְתְּ חֲלֶב גוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה: יח לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חֹומֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה: יט לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָּךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ: כ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ: כא וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר: כב הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אָחִישֶׁנָּה:

עטרת מרים

הַדּוֹרוֹת: **טז** דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְיָנַקְתְּ חֲלֶב גוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי שֶׁתֹּאכְלִי טוּב הָאוּמּוֹת וְיָדַעַתְּ אִז תִּסִּירִי שֶׁלֹּא בְּמִקְרֶה בָּא הַדָּבָר רַק הוּא בַּעֲבוּר כִּי־אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ וְאַבִּיר יַעֲקֹב: **יז** תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת שֶׁנִּטְּלוּ הָאוּמּוֹת מִמְּךָ אָבִיא בִּמְקוֹמוֹ זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶּסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי בִּמְקוֹם פְּקֻדָּתֵךְ שֶׁהָיוּ הָאוּמּוֹת נוֹתְנִים עַל יִשְׂרָאֵל לִגְבּוֹת מֵהֶם מַס אֶשִּׂים לָךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ בִּמְקוֹם הַנּוֹגְשִׁים אֶת הַכֶּסֶף יָבוֹאוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּךְ צְדָקָה: **יח** מִן הַצַּר הַצּוֹרֵר לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס עֹשֶׁק וְגֵזֶל בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד צוֹרֵר, אָז וְקָרָאת יְשׁוּעָה חֹומֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ וְלֹא תִּקְרְאִי עֲלֵיהֶם עוֹד קוֹל מִלְחָמָה אֶלָּא יַסְפְּרוּ בָּהֶם רַק תְּהִלָּה תְּהִלּוֹת ה׳: **יט** לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד צוֹרֵךְ לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ וּזְרִיחַת הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ בַּלַּיְלָה, אֶלָּא וְהָיָה־לָּךְ יְהוָה אוֹר הַשְּׁכִינָה לְאוֹר עוֹלָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ תִּתְפָּאֲרִי בִּכְבוֹד ה׳: **כ** גַּם זֶה מָשָׁל לֹא־יָבוֹא לֹא יִשְׁקַע עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף לֹא תִּבָּטֵל עוֹד מַלְכוּתֵךְ וּמֶמְשַׁלְתֵּךְ, הוֹאִיל כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וּמִמֶּנּוּ בָּאָה הַמֶּמְשָׁלָה וְהִיא לֹא תִּבּוֹטֵל עוֹד, וְשָׁלְמוּ יַתְּמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ: **כא** וְעַמֵּךְ הַנִּשְׁאָר בָּךְ יִהְיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים כִּי הָרְשָׁעִים יִכְּלוּ בְּחַבְלֵי הַמָּשִׁיחַ, לְעוֹלָם יִירְשׁוּ הָאָרֶץ וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מִמֶּנָּה, נֵצֶר עֲנַף מַטָּעַי אֲשֶׁר נִטַּעְתִּי מַעֲשֵׂה יָדַי הוּא, וְאוּכַל לְהִתְפָּאֵר בּוֹ כִּי כֻּלָּם יִהְיוּ צַדִּיקִים וּתְמִימִים: **כב** הַשֵּׁבֶט הַקָּטֹן בְּכַמּוּת יִהְיֶה יִתְרַבֶּה לָאֶלֶף פְּעָמִים וְהַצָּעִיר בְּמַעֲלָה לְגוֹי עָצוּם בְּרִבּוּי הָאִיכוּת בְּכֹחַ וְעָצְמָה, אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הֵיכוֹלֶת בְּיָדִי, בְּעִתָּהּ בְּבֹא הָעֵת הַמְיוּעָד, אָחִישֶׁנָּה אֶעֱשֶׂה הַדָּבָר בִּזְרִיזוּת וַאֲמַלֵּא אֶת הַבְטָחָתִי:

שי למורא

מְשׁוֹשׁ דּוֹר וָדוֹר, וְלִהְיוֹת מְשׁוֹשׁ כָּל דּוֹר וְדוֹר, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא יִפָּסֵק. **טז**) וְיָנַקְתְּ חֲלֶב גוֹיִם, תֹּאכְלִי אֶת טוּב אֶרֶץ הַגּוֹיִם, כְּלוֹמַר, יִתְּנוּ מַס לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וְשֹׁד מְלָכִים, לְשׁוֹן שָׂרִים. **יז**) תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת וגו׳, בִּמְקוֹם הַנְּחֹשֶׁת שֶׁלָּקְחוּ הַגּוֹיִם מִירוּשָׁלַיִם, אָבִיא זָהָב. כְּלוֹמַר, אֶתֵּן בְּלִבָּם לְשַׁלֵּם לָךְ בְּכַפְלֵי כְפָלַיִם מִמַּה שֶׁלָּקְחוּ. וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם, וְאָשִׂים אֶת אַנְשֵׁי פְקֻדָּתֵךְ, דְּהַיְנוּ הַפְּקִידִים שֶׁהָיוּ נוֹטְלִים מִכֶּם מִסִּים, יִהְיוּ לָךְ לְשָׁלוֹם וְלֹא יִדְחָקוּךְ יוֹתֵר. וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה, וְהַנּוֹגְשִׁים שֶׁהָיוּ נוֹגְשִׁים עַל דְּבַר הַמִּסִּים, יָבוֹאוּ לַעֲשׂוֹת עִמָּךְ צְדָקָה וְחֶסֶד. **יח**) וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמוֹתַיִךְ, כְּלוֹמַר, לֹא תִּצְטָרְכִי עוֹד לַעֲלוֹת עַל הַחוֹמוֹת לִשְׁמֹר אֶת הָעִיר מִפְּנֵי אוֹיֵב, וּלְפִיכָךְ תִּקְרְאִי לָהֶם "יְשׁוּעָה". וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה, וְאֶת שַׁעֲרֵי הַחוֹמוֹת תִּקְרְאִי "תְּהִלָּה", כִּי יְסַפְּרוּ בָּהֶם תְּהִלּוֹת ה׳. **יט**) לֹא יִהְיֶה לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וגו׳, כְּיָון שֶׁהִמְשִׁיל אֶת הַיְשׁוּעָה וְהַטּוֹבָה לְאוֹרָה, לְפִיכָךְ אָמַר, שֶׁכָּל כָּךְ יִהְיֶה אוֹרֵךְ גָּדוֹל, דְּהַיְנוּ אוֹר ה׳ וְהַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה, עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ נֶחֱשָׁבִים אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְאוֹר הַיָּרֵחַ לִכְלוּם. וְהוּא דֶּרֶךְ מָשָׁל. וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ, בַּלַּיְלָה מְקַבֶּלֶת הָאָרֶץ אֶת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ עַל יְדֵי נֹגַהּ הַיָּרֵחַ. לְתִפְאַרְתֵּךְ, תִּתְפָּאֲרִי בִּכְבוֹד ה׳. **כ**) לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וגו׳, הוּא אוֹר ה׳ שֶׁיִּהְיֶה לָךְ, לֹא יִשְׁקַע עוֹד. וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף, כְּלוֹמַר, לֹא תִּבָּטֵל מַלְכוּתֵךְ וּמֶמְשַׁלְתֵּךְ. וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ, יִתַּמּוּ וְיִגָּמְרוּ יְמֵי הָאֵבֶל וְהַגָּלוּת, כִּי לֹא תֵּלְכִי עוֹד בְּגָלוּת. **כא**) וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים, הָעָם הַנִּשְׁאָר בָּךְ יִהְיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים. נֵצֶר מַטָּעַי וגו׳, הָעָנָף שֶׁנִּטַּעְתִּי הוּא מַעֲשֵׂה יָדַי, וְיֵשׁ מַה לְּהִתְפָּאֵר בּוֹ. כְּלוֹמַר, הָעָם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי, אֶתְפָּאֵר בּוֹ, כִּי יִהְיוּ צַדִּיקִים וּתְמִימִים. **כב**) הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף, הַקָּטֹן יִתְרַבֶּה לְאַלְפֵי פְעָמִים כָּכָה בְּרִבּוּי הַכַּמּוּת. לְגוֹי עָצוּם, לְעָם גָּדוֹל בְּרִבּוּי הָאִיכוּת. אֲנִי ה׳, שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדִי. בְּעִתָּהּ אָחִישֶׁנָּה, בְּבוֹא הָעֵת הַמְיֻעָדֶת, אֶעֱשֶׂה הַדָּבָר בִּזְרִיזוּת, וַאֲמַלֵּא אֶת הַבְטָחָתִי.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,

הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם: (לוי) יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם | לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יג וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת: יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם: (ישראל) טו כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם: טז וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקֻּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אָוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה: יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה: יט לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: כ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה: כא וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנֵּכְרִי

אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת
הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה
בָּהּ: כב גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא
תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב
כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה כתיב וצביים
קרי וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבְחֲמָתוֹ:
כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה
לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֲרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה:
כד וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כה וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־
יְדָעُוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם: כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה
הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה: כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל
אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם
אֶל־אֶרֶץ אֲחֵרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה: כח הַנִּסְתָּרֹת
לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ (י״א נקודות) וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ
עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
הַזֹּאת: ס

אגרות קודש

ב״ה, כ״ב אלול, תשכ״א
ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי הפסק נתקבל מכתבו מי״ז אלול, בו כותב ראשי פרקים אודות לימודו עתה וכן בנוגע למצב רוחו.

ולכתבו האם יכול להיות כלי לאלקות וכו׳ לקיים מה שכתוב, בטל רצונך מפני רצונו, לעבודת ה׳ בשמחה וכו׳.

ולפלא גדול השאלה בדבר הפשוט, שהרי כל האמור הם עיקרי ויסודי תורתנו הק׳ אשר תורת חיים היא, ובודאי ובודאי אשר שייך הוא לכל האמור וגם מחויב בזה, ואין הדבר תלוי אלא ברצון, וכמו שכתוב, ובחרת בחיים.

אלא שככל הציווים שבתורה נאמרו גם כן בלשון הבטחה לעתיד, כי הבא לטהר מסייעין אותו, והובטחנו בל ידח ממנו נדח, ולא עוד אפילו כשאדם מקדש את עצמו רק מעט מלמטה, מקדשין אותו הרבה מלמעלה.

ומסוגלים ימים אלו להזזה עיקרית בכל האמור, שהרי הם ימי רחמים ורצון, וכמבואר בארוכה מרבנו הזקן בעל התניא והשלחן ערוך, אשר המלך (מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא) נמצא בשדה ומקבל את כולם בסבר פנים יפות וכו׳ (עיין לקוטי תורה ד״ה אני לדודי, לב, ב. עיין שם באר היטב).

בברכה לבשורות טובות ולכתיבה וחתימה טובה.

פרק ג משנה ו

רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶן דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָה אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִדְּבְרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב ה' וַיִּשְׁמָע וְגוֹ'. וּמִנַּיִן אֲפִלּוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ:

נקודות משיחות קודש

לפי משנתנו יוצא שבפסוק "אלקים נצב בעדת אל בקרב אלקים ישפוט"[1] נרמזת השראת השכינה בעשרה ובשלשה שעוסקים בתורה. ויש לדקדק בזה: מדוע דילג הכתוב על הדרגה שביניהם – השראת השכינה בחמשה שיושבים ועוסקים בתורה?

ויש לומר, דהנה בפסוק זה מדובר אודות דרגת השראת השכינה השייכת למציאות העולם, ולכן הובאו בו רק המספרים עשרה ושלשה, הקשורים במיוחד לכללות מציאות העולם (כדלקמן).

עשרה – "בעשרה מאמרות נברא העולם"[2]. וענין זה שייך לתורה, כמארז"ל[3] "אסתכל באורייתא וברא עלמא". ומספר זה מתבטא בעבודת ישראל בלימוד התורה כשישנם "עשרה שיושבים ועוסקין בתורה", שעל זה נאמר "אלקים נצב בעדת אל".

שלשה – "על שלשה דברים העולם עומד"[4]. והשייכות לתורה על פי מאמר רז"ל[5] על הפסוק[6] "ארץ יראה ושקטה" שנתינת התורה גרמה והביאה לידי עמידת העולם. ובעבודת בני ישראל הוא שלשה שעוסקין בתורה, שעל זה נאמר "בקרב אלקים ישפוט".

(ואילו שאר המספרים שבמשנתנו (חמשה, שנים, ואחד) אינם שייכים כל כך לכללות מציאות העולם.

חמשה - הוא חצי דבר בלבד (ביחס לעשרה)[7]. שנים - מספר זה שייך בעיקר לעולם התהו, שבו יש שני קוין בלבד (בניגוד לעולם התיקון, שבו יש גם קו שלישי, קו האמצעי המחבר שני הקוין של חסד וגבורה)[8] אחד - מספר זה נעלה ממציאות העולם, כמאמר רז"ל[9] "יום אחד, שבו הי' הקב"ה יחידי בעולמו, שלא הי' בעולמו אלא הוא")[10].

עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה

יש כאן תכלית השלימות דלימוד התורה:

עשרה - העילוי דתלמוד תורה דרבים[11]. שיושבין - לימוד באופן של התיישבות. ובלשון המשנה[12] לגבי מ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם: "בישוב". ועוסקין - לימוד באופן של עסק, ש"עסק התורה הוא העמל והטורח"[13]. וכביאור הידוע[14] שלימוד התורה צריך להיות כמו בעל עסק, היינו לא רק כפועל ושכיר שעבודתו היא בזמן מוגבל בלבד, כי אם כמו בעל העסק, שהעסק נוגע לו ביותר, וגם לאחרי גמר המלאכה, טרודה דעתו ומחשבתו בעניני העסק, ואפילו בעת השינה חולם מעניני העסק. ודוגמתו בנמשל: לימוד התורה הוא באופן של עסק, שמסור ונתון לזה בכל לבו ונפשו, ועד כדי כך, שגם בעת השינה חולם דברי תורה[15].

בתורה - הישיבה וההתעסקות בלימוד התורה היא באופן שהוא וכל מציאות העשרה הם בתורה. והיינו, שלא שייכת אצלם דעה והנחה קדומה מצד מציאותם הם (שאז יש מקום לחשוש שתגרום לאיזו נטי'), כי אם שכל מציאותם היא בתורה, להתייגע ולעמוד על אמיתתה של תורה.

ותכלית השלימות היא, שפועלים זאת אצל כל בני ישראל, הן לגבי כל עשרת הסוגים דבני ישראל[16], הן לגבי תכלית הריבוי בכמות, הנכלל במספר עשרה, כמובן מפסק ההלכה[17] שאחד עשרה ואחד עשרה רבוא מברכים ומזמנים בנוסח שוה.

והנה, לגבי יהודי המצוי במצב רוחני ירוד, הפירוש דמשנתנו הוא באופן דלימוד התורה סתם (עוד לפני שבאים לשלימות הלימוד). ויתירה מזה - עוד לפני שבאים ללימוד התורה בכלל, כי אם, ענין האחדות[18].

עשרה - למרות שאין דיעותיהם שוות[19], נעשים "עדה", מציאות אחת[20].

שיושבין - התיישבות וקביעות, היינו שאחדות זו אינה רק בעת מן העתים, ביום סגולה וכיוצא בזה, כי אם התיישבות וקביעות, בכל זמן ובכל מצב. ועוסקין - האחדות חודרת בעניני העסק שלו כפשוטו, מבלי לחשוש שעל ידי זה שיספר לחבירו מעניני העסק, עלול הדבר לפגוע בפרנסתו. בתורה - סוף סוף נעשית אצלם האחדות גם בתורה[21].

---

1. תהלים פב, א. 2. ריש פרק ה. 3. זח"ב קסא, ב. וראה זח"ג יא, ב: עשרה מאמרות למעשה בראשית . . עשרה מאמרות למתן תורה. 4. ריש פרק א. 5. שבת פח, א. 6. תהלים עו, ט. 7. ראה פרקי דר"א פי"ח: נטה ימינו וברא שמים, נטה שמאלו וברא ארץ. הרי שיד אחת (ה' אצבעות) היא חצי העולם בלבד. 8. ראה ספר הליקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך תהו ותיקון (עמ' יב). 9. ב"ר פ"ג, ח. 10. משיחת ש"פ שלח תשמ"ג – על פי רשימת השומעים בלבד. 11. ראה אגה"ק סכ"ג. 12. פ"ו מ"ו. 13. ב"ח או"ח סמ"ז (ד"ה ונוסחא). 14. ספה"מ קונטרסים ח"א עמ' רנח. 15. ראה ספה"מ ה'ש"ת עמ' א. 16. ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציך עד שואב מימיך (ר"פ נצבים). 17. רמב"ם הלכות ברכות פ"ה ה"ד. 18. כמו שלפני מ"ת היו ישראל כאיש אחד בלב אחד (רש"י יתרו יט, ב). 19. ראה ברכות נח, א. 20. ראה ברכות כא, ב. 21. לקו"ש חכ"ח עמ' 271.

לוח זמנים לשבוע פרשת כי־תבוא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:13	6:17	8:50	8:52	9:26	9:27	10:33	10:33	19:12	19:05	19:38	19:31	18:46	19:41
חיפה (ק)	6:11	6:14	8:48	8:50	9:24	9:25	10:31	10:31	19:16	19:08	19:40	19:32	18:39	19:43
ירושלים (ק)	6:11	6:14	8:48	8:50	9:24	9:25	10:31	10:31	19:16	19:08	19:37	19:30	18:29	19:40
תל אביב (ק)	6:12	6:16	8:50	8:51	9:25	9:26	10:32	10:32	19:13	19:05	19:40	19:32	18:47	19:42
אוסטריה, וינה (ק)	6:04	6:12	8:39	8:43	9:28	9:31	10:38	10:40	19:48	19:36	20:23	20:11	19:20	20:25
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:51	6:42	8:58	8:53	9:35	9:30	10:32	10:28	17:55	18:00	18:22	18:27	17:41	18:38
אוקראינה, אודסה (ק)	6:09	6:17	8:45	8:49	9:32	9:35	10:42	10:43	19:48	19:37	20:22	20:10	19:20	20:23
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:38	5:46	8:13	8:18	9:02	9:05	10:13	10:14	19:22	19:10	19:57	19:45	18:54	19:58
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:48	5:57	8:23	8:28	9:13	9:16	10:24	10:25	19:34	19:22	20:09	19:57	19:06	20:11
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:11	6:20	8:44	8:50	9:37	9:40	10:48	10:50	20:03	19:50	20:40	20:26	19:34	20:41
אוקראינה, קייב (ק)	6:03	6:12	8:36	8:42	9:29	9:33	10:40	10:42	19:56	19:43	20:33	20:19	19:27	20:34
איטליה, מילאנו (ק)	6:37	6:44	9:13	9:17	9:59	10:02	11:09	11:10	20:15	20:04	20:45	20:34	19:47	20:47
אקוואדור, קיטו (ח)	6:13	6:11	8:43	8:42	9:12	9:10	10:15	10:13	18:19	18:17	18:41	18:39	17:59	18:48
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:20	7:12	9:31	9:26	10:06	10:01	11:04	11:00	18:32	18:36	18:58	19:02	18:18	19:13
ארגנטינה, בריילוצ'ה (ח)	8:19	8:10	10:22	10:17	11:01	10:56	11:58	11:54	19:15	19:21	19:45	19:51	19:02	20:02
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:29	6:35	9:07	9:09	9:47	9:48	10:55	10:56	19:46	19:37	20:16	20:06	19:21	20:18
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:17	6:23	8:54	8:57	9:35	9:37	10:44	10:44	19:37	19:28	20:08	19:58	19:11	20:10
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:17	6:23	8:54	8:57	9:36	9:38	10:44	10:45	19:38	19:28	20:08	19:58	19:12	20:10
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:51	6:57	9:28	9:31	10:10	10:13	11:19	11:20	20:16	20:06	20:47	20:37	19:50	20:49
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:55	6:59	9:32	9:34	10:07	10:08	11:14	11:14	19:51	19:45	20:17	20:10	19:28	20:20
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:22	6:26	8:59	9:01	9:36	9:37	10:43	10:43	19:25	19:17	19:53	19:45	19:01	19:55
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:59	7:01	9:36	9:36	10:09	10:09	11:15	11:14	19:46	19:40	20:11	20:05	19:23	20:15
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:12	6:18	8:49	8:52	9:31	9:33	10:39	10:40	19:34	19:24	20:05	19:55	19:08	20:07
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:41	6:47	9:18	9:21	9:59	10:01	11:08	11:09	20:01	19:52	20:31	20:22	19:35	20:33
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:10	6:16	8:47	8:50	9:29	9:31	10:38	10:39	19:34	19:24	20:05	19:54	19:08	20:07
בוליביה, לה-פס (ח)	6:43	6:39	9:07	9:04	9:37	9:34	10:37	10:35	18:26	18:26	18:49	18:50	18:08	18:59
בלגיה, אנטוורפן (ק)	6:46	6:55	9:19	9:25	10:13	10:16	11:24	11:26	20:42	20:28	21:19	21:05	20:13	21:20
בלגיה, בריסל (ק)	6:47	6:56	9:20	9:26	10:13	10:17	11:25	11:27	20:41	20:28	21:18	21:05	20:12	21:20
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:23	6:17	8:42	8:39	9:14	9:10	10:13	10:10	17:58	18:00	18:18	18:20	17:42	18:30
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:11	6:05	8:30	8:27	9:02	8:58	10:01	9:58	17:43	17:45	18:07	18:09	17:26	18:18
בריטניה, לונדון (ק)	6:03	6:13	8:36	8:42	9:30	9:34	10:42	10:44	20:02	19:49	20:38	20:24	19:36	20:39
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:07	6:18	8:39	8:45	9:37	9:41	10:49	10:51	20:13	19:59	20:53	20:38	19:46	20:54
גרמניה, ברלין (ק)	6:07	6:17	8:39	8:46	9:35	9:40	10:48	10:50	20:10	19:56	20:47	20:33	19:41	20:48
גרמניה, פרנקפורט (ק)	6:31	6:40	9:05	9:10	9:57	10:00	11:08	11:10	20:22	20:10	20:59	20:46	19:54	21:00
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:26	6:20	8:44	8:40	9:16	9:12	10:15	10:12	17:59	18:01	18:17	18:20	17:43	18:29
הודו, מומבאי (ח)	6:22	6:23	8:58	8:58	9:29	9:29	10:34	10:33	18:58	18:53	19:22	19:17	18:36	19:26
הודו, פונה (ח)	6:19	6:20	8:55	8:55	9:26	9:25	10:30	10:30	18:54	18:49	19:18	19:13	18:32	19:22
הונגריה, בודפשט (ק)	5:54	6:02	8:29	8:34	9:18	9:21	10:28	10:29	19:36	19:24	20:11	19:58	19:08	20:12
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:21	5:27	7:58	8:01	8:39	8:41	9:48	9:49	18:43	18:33	19:13	19:03	18:17	19:15
יוון, אתונה (ק)	6:50	6:55	9:27	9:29	10:06	10:08	11:14	11:15	20:04	19:55	20:33	20:24	19:38	20:35
מולדובה, קישינב (ק)	6:16	6:24	8:51	8:56	9:39	9:42	10:49	10:51	19:56	19:45	20:30	20:18	19:29	20:32

לוח זמנים לשבוע פרשת כי־תבוא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:19	6:21	8:55	8:55	9:26	9:26	10:31	10:31	18:56	18:51	19:19	19:14	18:33	19:24
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:10	7:00	9:07	9:01	9:49	9:43	10:45	10:40	17:53	18:00	18:25	18:32	17:41	18:44
נפאל, קטמנדו (ח)	5:39	5:42	8:17	8:18	8:50	8:51	9:57	9:56	18:31	18:25	18:57	18:50	18:08	19:00
סין, בייג'ין (ח)	5:36	5:42	8:13	8:16	8:54	8:56	10:02	10:03	18:56	18:46	19:26	19:16	18:28	19:28
סינגפור, סינגפור (ח)	7:02	7:01	9:33	9:32	10:02	10:01	11:05	11:03	19:11	19:09	19:33	19:31	18:51	19:40
פולין, ורשא (ק)	5:37	5:47	8:10	8:16	9:05	9:09	10:17	10:19	19:37	19:24	20:16	20:02	19:08	20:17
פרו, לימה (ח)	6:16	6:12	8:41	8:39	9:11	9:08	10:12	10:09	18:05	18:05	18:27	18:27	17:47	18:36
צרפת, ליאון (ק)	6:54	7:01	9:30	9:34	10:16	10:19	11:26	11:27	20:30	20:19	21:03	20:52	20:03	21:05
צרפת, פריז (ק)	6:59	7:07	9:33	9:38	10:23	10:27	11:34	11:36	20:47	20:35	21:21	21:08	20:19	21:22
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:51	5:50	8:24	8:22	8:53	8:51	9:56	9:54	18:05	18:02	18:27	18:25	17:45	18:33
קנדה, טורונטו (ק)	6:34	6:41	9:11	9:14	9:55	9:57	11:04	11:05	20:06	19:56	20:35	20:24	19:39	20:37
קנדה, מונטריאול (ק)	6:08	6:16	8:44	8:48	9:30	9:33	10:40	10:41	19:44	19:33	20:16	20:04	19:17	20:18
קפריסין, לרנקה (ק)	6:14	6:18	8:51	8:53	9:28	9:30	10:36	10:36	19:20	19:12	19:48	19:40	18:56	19:51
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	5:51	6:02	8:21	8:29	9:22	9:27	10:35	10:38	20:04	19:49	20:45	20:29	19:33	20:46
רוסיה, מוסקבה (ח)	5:22	5:34	7:51	7:59	8:54	8:59	10:08	10:11	19:43	19:27	20:22	20:06	19:12	20:23
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	5:32	5:40	8:07	8:12	8:55	8:58	10:06	10:07	19:13	19:02	19:48	19:35	18:46	19:49
שוויץ, ציריך (ק)	6:36	6:44	9:12	9:16	10:00	10:03	11:10	11:12	20:22	20:11	20:52	20:40	19:55	20:54
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:06	6:07	8:41	8:41	9:11	9:10	10:15	10:14	18:34	18:30	18:57	18:53	18:12	19:02

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00643
26/08/2018

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים